

**CORPUS
SCRIPTORUM HISTORIAE
BYZANTINAE.**

EDITIO EMENDATIORE ET COPIOSIOR,

CONSILIO

B. G. NIEBUHRII C. F.

INSTITUTA,

AUCTORITATE

**ACADEMIAE LITTERARUM REGIAE
BORUSSICAE**

CONTINUATA.

**PAULUS SILENTIARIUS, GEORGIUS PISIDA
ET
SANCTUS NICEPHORUS CPOLITANUS.**

BONNAE

IMPENSIS ED. WEBERI

MDCCXXXVII.

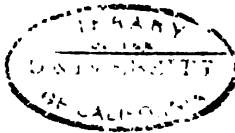
PAULI SILENTIARII

DESCRIPTIO

S. SOPHIAE ET AMBONIS

EX RECOGNITIONE

IMMANUELIS BEKKERI.

BONNAE

IMPENSIS ED. WEBBERI

MDCCCLXXVII.

CAROLI DU FRESNÉ
DOMINI DU CANGÉ
P R A E F A T I O.

Cum affecta iam esset et ad umbilicum perducta voluminis P 497 istius *) editio, opportune pervenit in manus meas templi S. Sophiae *Ἐφορῆς*, a Paulo Silentario carmine heroico et pereleganti exarata, quam quidem, licet ad historiam Comnenicam minus pertinere illa videatur, commentationunculis istis interserere haud alienum putavi. nam praeterquam quod scriptoribus qui res Byzantinas illustrarunt Paulus accensetur, proindeque ex eorum classe est qui Regios typos exspectant, tum maxime rem lectoribus incundam perinde ac utilem facturum me sum confisus, si eximum istud poëma, Cpoleos, cuius Sophiana aedes praecipuum olim fait estque hodie ornamentum, Bondelmontianae descriptioni **) adiungerem. hanc autem celeberrimi templi *Ἐφορῆς*, curante clarissimo viro Antonio *de Vyon D. d'Herouval*, in camera computorum Parisiensi auditore, ad me transmisit ex sua depromptam bibliotheca et magni Salmasii manu ex Palatina anno 1607 descriptam vir amplissimus Philibertus *de la Mare*, senator Divionensis, ob singularem eruditionem perinde ac vitae integritatem notissimus, ac praesertim literatis omnibus, quibus pronuper eiusdem Salmasii opusculorum postumorum editionis spem iniecit, qui huiusce elegantis poëmatis excerpta aliquot iam antea in Plinianis exercitationibus

---

*) quo Cinnamus continetur cum Ducangii in eam et Nicephorum Bryennium Annamque Comnenam notis historicis et philologicis.

**) v. Nicephorus Bryennius p. 177—182.

VI. CAROLI DU FRESNE DOMINI DU CANGE

et suis ad Historiam Augustana notis publicaverat. et sane licet quanta fuerit Pauli Silentarii in eo scribendi genere facultas ex aliis, quae iam lucem adspexerant, opusculis plus satis constet, tum illud praesertim quod Regius nunc typis excusum prodit, praecipuam mereri laudem videtur ac commendationem, quod praeter carminum elegantiam accuratam Augustissimi templi descriptionem vixque oculatioribus hactenus intellectam nobis repraesentet. *) nam commentarii quos aevi inferioris Graeculi de hac aede scripsere, sublestae adeo sunt fidei, nulloque non modo digesti ordine, sed etiam vocabulis barbaris adpersi, ut divinandae rei potius quam percipiendae locum praebeant. unde mirum videri non debet, si qui de Graecorum templis atque adeo de Sophiano eorumque partibus scripsere, tantum inter se dissideant vel certe omnino non conveniant, cum non res solum sed ne vix verba quidem ipsa percipiant. sed ecce tantis in tenebris facem porrigit Paulus Silentarius, utinam tot lacunis non deturpatus; cuius tanto maior praestantiorque videri debet auctoritas, quo accuratiori calamo universam celeberrimi templi a Iustiniano sua tempestate excitati structuram describit. floruit enim eo imperante non poetica duntaxat et oratoria laude aetate sua longe clarissimus, sed et natalium splendore opibusque et honoribus conspicuus. Paulo parentem fuisse Cyrum docet huius carminis titulus, qui quidem non alius mihi videtur ab eo qui ἀπὸ ὑπάτων seu consul codicillaris exstitit, cuius bina habentur epigrammata in Anthologia Gr. l. 4 c. 23 et 27, alterum in domum a Maximino Cpoli exstructam, alterum in statuam Pindari; adeo ut Paulum a parente suam in ποιητικὴν propensionem hausisse par sit credere. meminit etiam Procopius l. 2 Vandalicorum Cyri cuiusdam, qui forte idem fuerit cum consulari. at quod Agathias de Paulo scribens haec subdit, ἀναλυτέθω τὰ Παύλου Κύρου τοῦ Φλώρου ἐν ἐξαμέτροις πεποιημένα, sic dige-

*) cf. Agathias p. 296 ima ed. Bonn.

rendum videtur, ut Paulus Cyri, Cyrus vero Flori filius fuerit; idque addidit Agathias, ut Cyrum istum ab aliis qui eodem tunc P 498 florebant nomine distingueret. Flori autem cuiusdam consulis codicillaris mentio non semel occurrit sub Iustiniano, ut constat ex Novell. 12, 22, 154 et ex leg. 3 cod. de Quadrienn. praescript. hac loquendi etiam formula usus videtur Iustinus Martyr Apolog. 2, ubi se ipse *Ἰουστινὸν Πρίσκου τοῦ Βασιλείου* vocat, id est filium Prisci, Bacchii nepotem, quod advertit etiam Henricus Valesius ad Eusebium. utcumque sit, constat prorsus hallucinatos Vulcanium Agathiae interpretem et Vossium l. 2 de veterum poetarum temporibus et lib. de historicis Graecis, qui in unum virum haec tria nomina congesse Paulumque Cyrum Florum appellavere. Pauli epigrammata aliquot in Graecam Anthologiam contulit iam olim Maximus Planudes illius consarcinator, una cum elegantissima ode, quam in Pythia Therma conscripsit, quae exstat praeterea in bibliotheca regis Christianissimi, cum scholiis seu *μετὰ ἐξηγήσεως*, codd. 995, 1911, 1334 et 1441. hanc autem publicarunt denuo et Latinis numeris donarunt Claudius Arohanterus a. 1586 Venetiis et Federicus Morellus a. 1698 Parisiis editam. sed prae ceteris Sophianae aedis descriptionem tanta cum accuratatione aggressus est Paulus, ut universam illius structuram singulasque partes, quisquis hanc legerit, statim quodammodo oculis perinde ac animo comprehendat, seu ut Agathiae verbis utar, *καθάπερ παρὼν καὶ θεώμενος*. ea est enim *ἐκφράσεως* vis ac natura ut rem ipsam quam describit ob oculos ponat et repraesentet; unde rectè in Gloss. Graec. Lat. *ἐκφράζω exprimo, ἔκφρασις exprimatō*: exprimere enim Latinis est ad vivum effingere. quamobrem definitur *ἔκφρασις* ab Hesychio *λόγος ἑναργῆς*, ab Aphanthio vero *λόγος διηγηματικός, ὅπ' ὄψιν ἔχων ἑναργῶς τὸ δηλούμενον*, cuiusmodi est arcis Alexandrinae apud eundem descriptio. atque in eo, ut est apud istius scriptoris scholiastem, *διαφέρει ἢ ἔκφρασις διηγήματος, ὅτι τὸ μὲν φιλήν ἔχει τοῦ πράγματος ἔκθεσιν, ἢ δὲ περιῶται θεατὰς ἐργάζε-*

VIII CAROLI DU FRESNE DOMINI DU CANGE PRAEFAT.

εθαι μικροῦ τούς ἀκούοντας, καὶ τὸ μὲν καθόλου ἐξετάζει, ἢ δὲ τὰ κατὰ μέρος. verum accurata quantumlibet sit quae nunc prodit aedis Sophianae elucubrata a Paulo Silentiaro *Ἰωρασις*, vix tamen ea quae obscuro satis carmine vocibusque haud passim obviis aspersa involvit, adeo perspicua sunt ut diligenti examine vel certe expositione non indigeant. nam cum partes ipsas templi vocabulorum poeticonum circumlocutionibus, graphice licet, describat, partium ipsarum nomina, quod praestitit etiam Procopius, omisit, ita ut legenti rem magis divinandi quam animo percipiendi locum praebuerit. quapropter haud ingratum lectori fore mihi persuasi, si Sophianae aedis, atque adeo data occasione ceterorum apud Graecos templorum, descriptionem aggrederer, eamque ex Byzantinis praesertim scriptoribus, aliquot etiam ex nostris recentioribus adornatam vice commentarii in Paulum Silentiarium eidem scriptori subnecterem. quod sane Lutetiae Parisiorum, a libris fere imparatus, serius quam pro tanta rei mole par erat, sum aggressus, cum, ut iam attingi, pene confecta voluminis editione elegans istud poema ad me pervenisset. proinde haud aegre mihi condonaturos viros doctos confido, si commentatiuncula ista mea non ad unguem expolita videatur, cum in praesens mihi id potissimum consilii fuerit, ut notarum instar esset ad scriptorem haud omnino communis ac triti saporis. quanquam mihine hanc provinciam arrogarem dubitandum fuit, cum istius publicandi poematis spem fecisset in praefatione ad Procopium vir omnino magnus Claudius Maltretus, Soc. Iesu presbyter et collegii Montalbani rector, qui qua pollet in Graecis perinde ac Latinis literis eruditione, longe feliciter ea fuisset defunctus; etsi, uti me per literas monuit, quod penes eum est Pauli Silentarii apographum, descriptum perinde sit ex manuscripto Palatino, proindeque, ut Salmasianum, lacunis scateat deformatumque sit.

ΠΑΥΛΟΥ ΣΙΛΕΝΤΙΑΡΙΟΥ

ΕΚΦΡΑΣΙΣ

ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ.

ΠΑΥΛΟΥ ΣΙΛΕΝΤΙΑΡΙΟΥ

ΕΚΦΡΑΣΙΣ

ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ *).

*Ἄρ' ἔστιν εὐρεῖν μελλοῦσα τῆς νῦν ἡμέρας,
ἐν ᾗ θεός τε καὶ βασιλεὺς σεμνύνεται;
οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Χριστὸν ἴσμεν δεσπότην,
ἴσμεν δὲ πάντως· τοῦτο γὰρ τοῖς σοῖς λόγους
ὅ ποιεῖς, κράτιστε, γνῶριμον καὶ βαρβάρους·
ὄθεν συνεργὸν αὐτὸν ἐν ταῖς πράξεσιν
ἔχεις παρόντα, νομοθετῶν, κελῶν πόλεις,
ναοὺς ἐγείρων, ὄπλα κινῶν, εἰ δέοι,*

*) ita N i. e. codex Anthologiae Palatinus a Niebuhrro inspectus. apud Ducangium et Graefium, miro dissensu, Πάυλον ποιητοῦ Σιλεντιαρίου, υἱοῦ Κύρου, ἐκφρασις εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν ἤτοι τὴν ἀγίαν Σοφίαν. 1 ἀρχὴ τῆς ὑποθέσεως. λαμβοι πρὸς τὸν βασιλέα ἰουστινιανὸν margo N 8 νεῶς G i. e. Fridericus Graefius, qui Silentiarium S. Sophiam et ambonem cum Ioannis Gazaevi tabula mundi ex apographo Anthologiae Graecae Gothano edidit a. 1822, editione Ducangiana usus non Parisiensis, sed, quae mendis abundat, Veneta.

PAULI POETAE SILENTIARII

C Y R I F I L I I

DESCRIPTION

MAGNAE ECCLESIAE SEU SANCTAE SOPHIAE

DUCANGIO INTERPRETE.

*Α*n reperiri potest hodierno maior dies, quo et deus et imperator honore afficiuntur? id certe dici vix potest. Christum agnoscimus et scimus dominum, agnoscimus omnino: id enim verbis tuis gentibus etiam barbaris (5) notum facis, princeps magnanimo. hinc tuis in negotiis illam praesentem habes adiutorem, seu leges sancias, seu urbes exstruas vel templa excites, seu bella et arma decernas, si id exigat necessitas, aut

- σπονδάς τε τάττων, καὶ καταστέλλον μάχας,
 10 ὄθεν τὸ νικᾶν συμφυῆς τοῖς σοῖς πόνοις
 ὥσπερ ἐπίσημον. οὐχὶ πρὸς τὴν ἐσπέραν
 ὄρος μὲν ἡμῖν ὠκεανὸς τοῦ σοῦ κράτους
 τὴν γῆν δεκδραμοῦσι; πρὸς δὲ τὴν ἔω
 οὐ πάντας ἤδη τοὺς μὲν ἐτρέψω μάχαις,
 15 τοὺς δὲ πρὶν ἄλθειν ἐς τόδε προσλιμβάνεις;
 Ἄβρον δὲ πάντα δοῦλον οὐκ ἔχεις πάλαι;
 ὄθεν νόσους μὲν διαδιδράσκεῖς εὐκόλως,
 οὐκ ἐλπίσαντος οὐδενός· ὄθεν εἰκότως
 τοὺς ἐν ἄφανει, κράτιστε, κινδύνους αἶε
 20 μαθῶν παρήλθεις, οὐ δόρασιν, οὐκ ἀσπίσιν,
 αὐτῇ δὲ χειρὶ τοῦ θεοῦ φρουρούμενος.
 Ἄγαμαί σε, παγκράτιστε, τῆς εὐνυχίας,
 ἄγαμαί σε τῆς γνώμης τε καὶ τῆς πίστεως·
 ὁ λόχος συνέστη, καὶ παρεσκευασμένον
 25 τὸ ξίφος ὑπῆρχε, καὶ παρῆν ἡ κυρία,
 καὶ τῶν βασιλείων ἐντὸς οἱ ξυνωμόνται
 ἤδη παρήλθον, τῆς πύλης τε τῆς ἔσω,
 μεθ' ἣν ἔμελλον προσβαλεῖν τοῖς σοῖς θρόνοις,
 ἥπτοντο. ταῦτα γνοὺς δὲ καὶ μαθῶν πάλαι
 30 ἐκαρτέρησας, καὶ πεπλίστευκας μόνῳ
 τῷ σου προασπίζοντι, τὸν θεὸν λέγω,
 ᾧ πάντα νικᾷς· τοῦ σκοποῦ δ' οὐκ ἐσφάλης.
 τί γὰρ ἐπὶ τούτοις; ἔπεισεν αὐτοχειρία

cum indutias statis, et praelia cohibes et compescis: (10) hinc bellicos labores tuos certa subsequitur victoria. si enim Occidentem intueamur, postquam terram percurrimus, imperii tui terminus Oceanus occurrit: versus Orientem vero nonne gentes omnes partim armis tuis expugnasti, (15) partim antequam eo accederes, ultro ad te venientes excepisti? an non denique universam Africam iamdudum tibi subditam habes? hinc quoque fit ut ex morbis tam facile convalescas, etiam contra omnium spem. hinc denique occultius pericula, princeps fortissime, (20) tandem comperta, semper declinasti, non hastis quippe aut clypeis, sed ipsa dei protectus servatusque dextera.

Miror, princeps potentissime, magnanimitatem tuam: miror mentis tuae et fidei praestantiam. structae erant insidiae, paratusque (25) aderat gladius; aderta et condictus dies, et ipsa palatia iam subierant coniurati, et iam interiorē portam attigerant, qua semel superata solium tuum invasuri erant. haec etsi tibi nota essent prius, (30) continuisisti te, et unico confisus es tuo protectori, deum dico, per quem omnia vincis. neque vero a scopo aberrasti. quid enim inter haec?

- ὁ τὸν λόγον ἄγων· οὐ γὰρ ἤθελεν ἡ Δίκη
 35 αὐτὸν διασώζειν. ἐμφανῶς δ' ἠπίσταντο
 ἐκ τῶν τυράννων τῶν πεσόντων πολλὰκις
 ὡς εἶπερ αὐτοῦ ζῶντος ἐγκρατῆς ἔση,
 εἰς οἶκτον εὐθύς, εἰς ἔλεον πάντως τρέπη,
 κἀνταῦθα νικῶν πᾶσαν ἀνθρώπου φύσιν.
 40 ταῖς τοῦ βίου γὰρ συμπαθῶν ἀμυρτάσιν,
 ἐπειτέναξας πολλὰκις τοῖς πταίσμασιν
 ἡμῶν, ἄριστε! πολλὰκις δὲ θαυροῖς
 τὸ πρῶον ὄμμα βασιλικῶς ὑποβρέχεις,
 ἀλγῶν ἔφ' ἡμῖν· πρὸς δὲ τὴν ἀκρασίαν
 45 βλέπων μάλιστα, τὴν σύννοικον τῷ βίῳ,
 λύεις ἅπαντας τῶν κακῶν ὀφλημάτων
 ὡσπερ τὸ θεῖον, πρὸς δὲ συγγνώμην τρέχεις.
 αἰτεῖς δὲ σαυτὸν, ἡνίκα τῶν ἐγκλημάτων
 τὸ μέγεθος οὐ δίδωσι τῶν δεήσεων
 50 ἑτέρους κατάρχειν· καὶ γὰρ οὐκ ἔτις ποτὲ
 ἄλλου γενέσθαι τὸν ἔλεόν σου τὸν πάνυ.
 ἐξ ὧν δὲ δρωῖμεν οὐχ ὀσίων τολμημάτων
 ἔχεις ἀφορμὰς τῆς ἄνω παρορησίας.
 Οὐχὲ πρὸς αὐτὸν τὸν θεὸν ἐξοπλιζέται
 55 ὁ τὸν βασιλεῖα τοῦτον οὐ θέλων κρατεῖν,
 τὸν ἡμερον, τὸν ἡδὺν, ἐν τῷ μετρίῳ
 εὐεργετοῦντα καὶ φίλους καὶ μὴ φίλους;

36 literas ὡς περ ἀπὸ G: evanuerunt enim e codice. intelligit autem regulos seditiosos, quibus victis pepercerit imperator.

cecidit sua ipsius manu insidiarum structor primarius: neque enim voluit iustitia (35) cum servare. quippe id certo noverat ex pluribus, qui saepius hactenus exstiterant, tyrannis, si vivus ille tuas venisset in manus, te in lacrimas statim et commiserationem totum effundendum, et omnem hac in re exsuperaturum hominis indolem. (40) vitae namque compatiens erroribus, ingenuisti persaepe delictis nostris, princeps optime: sed et saepe lacrimis benignos oculos tuos virtute vere regia figas, nobis indolescens; et ad intemperantiam, quae ut plurimum vitae comes assistit, (45) oculos convertens, omnes a pravis delictis, numinis instar, absolvis, et ad ignoscendam properas. te ipse incetas, si quando criminum atrocitas alios prohibet te precibus suis (50) occupare. neque enim unquam pateris misericordiam, quae summa est, ad alterum pertinere. ex tot vere quae perpetramus nefandis ausis, habes, o imperator, clementiae occasiones.

An non in ipsum deum insurgit, (55) qui principem istam non vult imperare, mansuetum, suavem, cum moderatione inimicis perinde ac amicis beneficum? haec te servant animi dotes, efficiuntque, o imperator,

- σώζει σε ταῦτα· ταῦτα τὴν ψυχὴν ποιεῖ
 τῆς βουσιλλδος, κράτιστε, τῆς εὐδαίμονος,
 60 τῆς πάντ' ἀρίστης, τῆς καλῆς καὶ πανσόφου,
 ἔχειν ὑπὲρ σοῦ πρὸς θεὸν παρρησίαν,
 ἣν ζῶσαν εἰχες εὐσεβῆ συνεργάτην,
 ἐπεὶ δὲ μετῆλθε, παρῆσχος οἷς ὑπηκόοις
 ὄρκον βοηθόν, ὄρκον ἀρραγέστατον,
 65 ὃν οὐ παρηλθες, οὐδ' ἐκὼν παραδράμοις.
 Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα· πρὸς δὲ τὸν νεῶν
 ἤδη βαδίζειν βουλομένοις θαρρεῖν δίδου.
 ἔστιν δὲ τῶν σῶν καὶ τοδὶ που θαυμάτων,
 λόγους φανῆναι πρᾶγμα τολμῶντας φράσαι
 70 τὸ πάντα νικῶν θαυμάτων ὑπερβολῆ.
 ἔστιν δὲ δεῖγμα τῶν ἄγων σου θαυμάτων
 ὃ τοσοῦτος ἔρωσ, ὃν ἡ κάλις πᾶσα τρέφει
 ἐπὶ σοί, βασιλεῦ κράτιστε, καὶ τῷ σῷ νεῖ.
 ἐπεὶ γὰρ ἤγες τὴν ἑορτὴν ὡς ἔδει,
 75 ἅπας ὁ δῆμος εὐθύς, ἡ γερούσια,
 οἱ τὸν μέσον ζηλοῦντες ἀσφαλῆ βίον,
 τὰς τῆς ἑορτῆς ἡμέρας ἐπεξάγειν
 ἦτουν. παρῆσχος. ἐξέδραμον· ἦτουν πάλιν,
 πάλιν παρῆσχος. τοῦτο δὲ δρῶν πολλάκις
 80 ἐπεξέτεινας τὴν ἑορτὴν πλουσίως.

59 biennio ante obierat Theodora, 4 Nonas Iulias, Ind. 10. de forma corporis Theodorae vide Procop. de Aedif. 1 11, Histor. Arc. c. 10 et Antholog. Gr. 4 15. ΔΥΟΛΑΪΣΤΑ. 63 παρῆσχος οἷς Hermannus: παρῆσχε τοῖς codex. 68 τοδὶ που Niebuhrus, τὸ δῆπον codex. 73 νεῖ N

magnanime, ut anima imperatricis beatæ optimæ (60) formosæ et sapientis apud deum pro te intercedat, quam, dum superstes erat, piam vitæ consortem nactus es. postquam vero illa ad superos transit, so lenne subditis tibi populis præstitisti sacramentum, sacramentum omnino infractum, (65) quod nunquam es prætergressus nec infringes ultro.

Et hæc quidem ita se habent. nunc vero ad templum nobis contendere cupientibus adsis daque audere. inter tot quæ hactenus edidisti miracula, illud sit potissimum, quod cernatur oratio rem perficere audere, (70) quæ ceteras miraculorum excellentia longe superat. est autem illustre immensorum tuorum miraculorum specimen amor ille eximius, quo in te et in tuum templum flagrat urbs universa, princeps magnanime. postquam enim festum, ut par erat, celebrasti, (75) statim plebs universa, senatus, et qui mediam ac tutiorem vitæ rationem inierunt, ut celebritatis dies producerentur postularunt. concessisti. effluere illi: rursus postularunt, rursus concessisti; qua re sæpius repetita festivitatis (80) celebritatem magnifice produxisti.

Τούτων λεγθέντων ἐν τῷ καλατίῳ διεηδέθη ἡ ἀκρόασις, καὶ ἐλίχθη τὰ λοιπὰ ἐν τῷ ἐπιστοπείῳ, ἐπὶ Εὐτυχίου τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου, προλεχθέντων τῶν ὑποκειμένων ἰάμβων *).

- Ἦχομεν ἐς ὑμᾶς, ἄνδρες, ἐκ τῆς ἐστίας
 τῆς τοῦ βασιλέως ἐς βασιλέως ἐστίαν
 τοῦ παμμεγίστου, τοῦ νοητοῦ τῶν ὄλων,
 δι' ὃν τὸ νικῶν συμφορὴς τῷ δεσπότηι.
 85 ἐκεῖ μὲν ἡμῖν τῶν γερῶν ὁ προστάτης
 καθεὶς ἑαυτὸν εἰς θέατρον ἐκ λόγων
 τὸν νοῦν παρέσχεν εὐμενῶς, ἐνταῦθα δὲ
 ὄρῳ πάρεστι τῶν ἱερῶν τὸν προστάτην·
 ἔστω δὲ καὐτὸς εὐμενής. τούτων γε μὲν
 90 μηδεὶς ἀκούσας λοιδορεῖσθω τοῖς λόγοις·
 εἴπρι γὰρ εἰκὸς ἂν τις "ὦ τάν, ὡς πάνυ
 ληρεῖς περιττά. τοῦτον αἰτεῖς εὐμενῆ
 λόγοις γενέσθαι, τῶν ἀγαθῶν τὴν οἰκίαν,
 τὸν πῦσαν εὐμένειαν ἡμφυεσμένον·
 95 τοῦτ' ἐπέονδας ὑπερ ἂν εἰκότως πάθει,
 εἴ τις δέοιτο λιπαρῶν ἐγκείμενος
 τὸν ἥλιον μὲν ἀνατέλλαν ἐν ἡμέρᾳ,
 τὸ φῶς δὲ λάμπειν, τοὺς λόγους δ' εἶναι λόγους."
 ἐγὼ δὲ ταῦτα τοῦτον εἶναι τὸν τρόπον
 100 οὐκ ἂν ἀποφαίην· πρὸς δὲ τὸν σκοπὸν βλέπων,
 ὃς παμμεγίστος οὐκ ἔχων θ' ὑπερβολήν,
 δέδοικα τὴν ἀγωνίαν. θαρρεῖν δ' ὁμῶς

*) vide Epistolam Bernardi Bruschi ad Cozzam Cottiam de more veterum recitandi Veronae editam. Duc. 98 ts G

His in palatio recitatis divulgus est auditorum consensus. cetera vero recitata sunt in domo patriarchali, coram Eutychio sanctissimo patriarcha, cum subiecti iambi prius recitati fuissent.

Ad vos accedimus, o viri, ex imperatoris palatio ad palatium imperatoris ter maximi, qui omnia mente complectitur, per quem imperatori tot victorias consequi datur. (85) illic quidem dignitatum praeses in theatro recitationum sedens benigne nos audit: hic vero videre est sacrorum praesidem. sit et ille benevolus. (90) ceterum ex auditoribus nemo orationem nostram carpat. dicet enim forsitan aliquis "heus tu, bone vir, quam omnino vana et inutilia deblateras! hunc sermonibus tuis propitium cupis, qui totius bonitatis est domicilium et omni humanitate instructus. (95) id certe tibi accidit, quod ei videretur accidisse, qui enixus et cum precibus efflagitaret ut sol per diem exoriretur luxque luceret, aut ut sermones sint sermones." ego vero eiusce rei eandem esse rationem (100) non omnino negaverim. at institutum intuens, quod maximum est et quo nihil animo concipi potest excellentius, vereor

- ἐξ ὧν ἐδεδίειν πρότερον αὐθις ἀρχομαι.
 εἰ μὲν γὰρ ἐλπίς ἦν τις εὐσθενεῖ λόγῳ
 105 συνέξισοῦσθαι τῷ νεῷ τῷ παγκάλῳ,
 σφαλερὸν ἐπῆρχεν ἐπαποδύεσθαι πάλαις
 ἐν αἷς τὸ νικᾶν παρακεκινδυνευμένον.
 ἐπεὶ δὲ πάντες ἴσμεν ὡς οὐκ ἂν ποτε
 λόγος φανεῖη συντρέχων ταῖς πράξεσιν
 110 ταῖς τοῦ βασιλέως, ἔστι δ' αὖ τῶν πράξεων
 τὸ παμμέγιστον ἢ κτίσις τοῦ σοῦ νεῷ,
 οὐ χρηὴ δεδοικίας ἐπὶ προδιεγνωσμένοις
 μένειν ἀτόλμους, ἀλλὰ τὴν προθυμίαν
 κινεῖν ἅπασαν, ὡς ἔχει τις ἰσχύος.
 115 ἔχει τι χρηστὸν ἀνδρὸς ἢ παρρησία.
 εἰ μὴ γὰρ εὐτόλμως τε καὶ φρονῶν μέγα
 ἐδημιούργει τὸν νεὼν ὁ δεσπότης,
 πάσης ὑπερβᾶς ἐλπίδος θεωρίαν,
 οὐκ ἂν προῆλθεν εἰς τοσαύτην ἢ πόλιν
 120 εὐθυμίαν τε καὶ τροφήν εὐδαίμονα.
 τί οὖν ἀπεικὸς πρόσφορον παρρησίαν
 τὰ νῦν φωνῆται καὶ λόγων ἀζημιῶν;
 ἂ γὰρ ἂν παραδράμωσιν ἡσθενηκότες,
 ἔξεστι ταῦτα προσλαβεῖν τοῖς ὄμμασιν.
 125 κρίνει δὲ τούτους οὐ κναμοτρῶξ Ἀττικὸς,
 ἀλλ' ἄνδρες εὐσεβεῖς τε καὶ συγγνώμονες,
 οἷς καὶ τὸ θεῖον καὶ βασιλεὺς ἐφήθεται,

103 *ἐδεδείην* codex: *correx*it Hermannus.

122 *ἀζημιῶν* G.

in arenam descendere. Illud ipsum tamen quod metum primo incussit, audaciam rursus ingerit. si enim spes quaedam affulgeret posse nos beata dicendi copia (105) templi pulchritudinem assequi et aequiparari scribendo, res esset sane lubrica, certamen aggredi in quo vincere periculosum esset. cum vero satis intelligamus omnes nullam unquam orationem (110) factis imperatoris respondere posse, id vero quod est in factis ipsis maximum, esse templi aedificationem, par non est profecto ut conceptus de rebus iam ante animo provisus timor audendi nobis animum adimat; sed potius, quantum est in unoquoque virum, omnem in nobis alacritatem excitemus. (115) habet in se boni aliquid hominis audacia: nisi enim intrepido prorsus et elato animo templum excitasset imperator, totius in re spei cogitationem excedens, non ad tantam pervenisset urbs (120) alacritatem et felicitatem. : quid igitur praeter decorum videri debet, si utilis modo innocuae orationis libertas erumpat? quaecumque enim prae imbecillitate praetermiserit, ea licebit oculis usurpare. (125) iudicium porro de illa proferant non fabarum comestor Atheniensis, sed viri pil et aequi, quibus et deus et imperator oblectan-

- οἱ τὰς πόλεις τάττοντες, οἱ τὰς ἡνίας
 ὄλων ἔχοντες καὶ λόγων καὶ πραγμάτων.
- 130 ἄρ' οὖν ἐπ' αὐτοὺς χρὴ βυδλλεῖν τοὺς στίχους
 ἐκδημαγωγηθέντας εἰς πυρρησίαν;
 χρὴ τοῦτο πράττειν, αὐτὸς ἀντιφθέγγομαι,
 ὥσπερ τις ἤχῳ τῶν ἐμῶν φανείς λόγων.
 οὐκοῦκ ἐπάνεμι πρὸς βασιλεῖα τὸν μέγαν.
- 135 Σήμερον σὸ σακίων με φέρει κτύπος, οὐδ' ἐπὶ νίκῃ
 Ἰσπερον ἢ Ἄιβυσσαν ἐπέγομαι, οὐδὲ τροπαίους
 ἀμφὶ τυραννοφόνους καναχήποδα ἔνθμον ἀράσσω·
 Μηδοφόνων ἀβήτητα μένοι κλέα σήμερον ἔργων,
 εἰρήνη πολυόλβει, τιθνητήερα πόλῃων, 5
- 140 ἦν πλέον ἐπιήληκος ἀναξ ἡγκύσσατο νίκης,
 δεῦρο, πολιτισσοῦχοισιν ἐπαυχήσαντες ἀέθλοις,
 παντὸς ὑπερκύδαντος ὑπέρτερον οἶκον ἀγῶνος
 εὐιέροις ἔμνοισιν ἀείσομεν, ᾧ ὑπὸ μούνῳ
 πᾶν κλέος ἔνοροφόιο κατώκλασε θέσκελον ἔργον. 10
- 145 Ἄλλὰ σὺ μοι βασιλεῖα φερέσβιον, ὄμνια Ῥώμῃ,
 στέψον ἀκηραίοισι χύθην καταειμένον ἔμνοις,
 οὐχ ὅτι σὸν ζυγὸδεσμον ἐφῆρμοσεν ἔθνεσι γαίης,

post v. 134 omisi titulum: Παύλον Σιλεντιαρίον, υἱοῦ Κύρον, ἔκ-
 φρασις τῆς μεγάλης ἐκκλησίας. 137 ἔνθμον G vel μῦθον:

codex θυρόν. γρ. ἀράξω codex. 144 ἔργον codex.
 145 Βυζαντίας Ῥώμῃ in Anthol. Gr. 4 24 p. 299, 300 etc. Roma
 Cpolitana in quibusdam codd. Prisciani post lib. 8 et 9 et apud Se-
 nat. de Orthogr. c. 12. ἐῶα Ῥώμῃ Themistio orat. 15. Duc.

tar, qui urbes regunt omniumque et rerum et orationum habenas mode-
 rantur. (130) horum igitur demereri gratiam et ad hos adire carmina
 mea oportet; idque confidenter agendum est. ego vero ipse quasi ver-
 borum meorum echo resonabo. redeo igitur ad magnum imperatorem.

Non clipeorum hodie me fragor impellit, aut ad occidentales vel Li-
 bycas celebrandas victorias feror; neque decantandis tropaeis, quae de
 caesis tyrannis relata sunt, ferocem animum fatigabo. illaudata maneat
 hodie partarum de Medis victoriarum gloria. (5) beata Pax, urbium
 nutrix, quam princeps galeatae longe praefert victoriae, huc age, urbis
 bono impensos praedicemus labores, et glorioso omni praestantiorum cer-
 tamine aedem sacris hymnis celebremus, prae qua unica (10) quicquid
 est excelsi operis admirandum fatiscit.

Tu vero, alma Roma, auctorem salutis tuae principem corona,
 sinceris laudibus abunde cumulatam, non quod iugum tuum populis

- οὐχ ὅτι σὼν ἐτάνωσεν ὑπέρβια μέτρα θοάμενον
 τέλσα παρ' ἰσχατῶντα κατ' ὠκειντιδᾶς ἀκτίς, 15
- 150 ἀλλ' ὅτι σὸν περὶ πῆχυν ἀπείρονα τῆδ' ἐγείρας
 Θυμβριάδος ποίησε φαινοτέραν σε τεκούσης.
 εἴξατε μοι, Ῥώμης Καπετωλίδες, εἴξατε, φῆμαι·
 τόσσον ἐμὸς βασιλεὺς ὑπερήλατο θάμβος ἐκεῖνο
 ὀππόσον εἰδώλοιο θεὸς μέγας ἐστὶν ἄρειων. 20
- 155 ἔνθεν ἐγὼν ἐθέλω σε μελιφθόγγοισι χορεῖαις,
 χρυσοχίτων αἴθουσα, τὸν σκηπτουῶν ἀείδειν.
 καὶ γὰρ ἄναξ σὺ μοῦνον ἐν ἔντεσι χεῖρα κορύσσω
 ῥινοτόριον δοῦλωσεν ἀπείρονα βάρβαρον αἰχμῆ,
 ὄφρα τοεῖς ἀδμῆτα λόφον κλίνει λεπάδνοις 25
- 160 καὶ θέμιδος πτήξειε τῆς ζυγόν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς
 τετριγῶς ὑπέροπλα μέλας φθόνος ὠκλασε τόξῳ
 ἄστυδῶν βασιλῆος, ἐπασσυντέροις δὲ βελέμνοις
 ῥωγαλέος δοῦπησε, πεσὼν δ' ἐβάθυνη κοίτην.
 καὶ σὺ δὲ πρεσβυγενέθλε Λατινιδὸς ἔρχεο Ῥώμην, 30
- 165 σύνθροον αἰείδουσα μέλος νεοθηλέϊ Ῥώμην·
 ἔρχεο καρχαλώουσα, τῆν ὅτι παιδα δοκεύεις
 μητρὸς ὑπερτέλλουσαν, ἐπεὶ χάρις ἦδε τοκήων.

156 ἄνθουσα codex.

158 αἰχμὴν codex.

161 τόξῳ G,

τόξων N 163 ἰβάρουα malit G 164 Roma vetus l. 5
 C. de Oper. publ. l. 6 C. de Sacros. Eccl. etc. antiqua Corippo
 l. 1, παλαιὰ καὶ τριπέμπειλος Ῥώμη Const. Manass. Duc.
 165 σύνθρονον codex: correxit G 166 ἔτι codex.

omnibus imposuit, aut quod immensos solii tui fines (15) ultra remotiores terminos Oceanique littora longe dilatavit, sed quod in recessu tuo immane templum excitans matre tua Tiberina longe te fecit illustriorem. facessite nunc tandem decora omnia, quaecunque de Romano Capitolio fama praedicat: tantum enim meus imperator superavit istud miraculum, (20) quantum idolo deus maximus praestantior est. volo igitur ut tu dulcisonis carminibus, o fornix auro refulgens, imperatorem tuum praedices. ille quippe non in bellis solum manum vibrans infinitos barbaros victoriosis armis subegit, (25) ut indomitam illorum superbiam frenis tuis submitteret et legum tuarum iugum illi vererentur: sed et nigra vehementius frendens invidia imperatoris urbi imperantis armis prostrata succubuit, crebrisque sagittis elisa fragorem edidit, casuque suo sub pulverem alte condita est. (30) tu vero veni, antiqua et Latina Roma, et concors carmen cane novae Romae, et gaude quod natam vides, adhuc puellam, matre multo praestantior, quandoquidem ea est parentum gratia.

- Ἄνδρες ὄσι μέμλε θεοῦδέα θεσμὰ γεναίρειν,
 δεῦρό μοι ἀχλυνέουσαν ἀπορρήψαντες ἀνήν 35
- 170 χιονέους ἔσσασθε γεγηθότες ἀψεσι πέπλους.
 δάκρυ δὲ πενταέτηρον ἀποψήσαντες ὀπωπῆς
 μελψομεν εὐφήμοις ὑπὸ χελεσιν εὐποδας ὕμνους.
 οὐρανίων ᾧῖξεν ἐπὶ χθονὶ κλῆῖθρα πυλάων
 Ἀύσονίων σκηπτοῦχος, ὄλαις δ' ἐπέτασεν ἑορταῖς 40
- 175 εὐφροσύνην εὐρεῖαν, ὄλας ἤμβλωνε μερίμνας.
 ἔξοτε γὰρ δοῦπησεν ἐρισθενές ἔργον ἀνάκτων,
 κῆδος ἔην ἀλλαστον ἀνὰ πτόλιν. Ἰλαθι μύθῳ,
 Ἰλαθι τολμήντι, μεγασθενές ἦσανε γαίης.
 ἰλήκοις ἐπέεσσι καὶ εἰ τεὸν οὐας ὀρίνω 45
- 180 βαιὼν ὕσον· μεγάλων γὰρ ἐπερχομένη χάρις ἔργων
 Ἀθηαίοις ἐκάλεψε κατηφέα κέντρα ῥεέθροις.
 καὶ φάος ἡέλιοιο φαάντερόν ἔστιν ὀδίτη
 χειμερίην μετὰ νύκτα, καὶ ἡμερόεσσα γαλήνη
 ἄνδρας ἀλειπλάγκτους μετὰ κόματα μᾶλλον λαίνει. 50
- 185 Ἰλαθι τολμήντι, μεγασθενές, Ἰλαθι μύθῳ.
 Ἦδη μὲν σθεναροῖσιν ἐπεμβεβανῖα θεμελιοῖς
 σφαίρης ἡμιτόμοιο κατήριπε θέσκελος ἄντυξ,
 μωσταπόλου δ' ἐτίναξεν ἐδέθλια πάντα μελάθρου·
 πάντα δ' ὑπεσκήτησεν ἐν ἄσπεϊ βᾶθρα θεμελιων, 55
- 190 γαῖα δ' ὑπεστενᾶχιζεν ἐπὶ χρόνον, ἡερίαις δὲ

184 μᾶλλον margo codicis: ipse θυμόν.

At vos quibus sacrarum legum honor curae est, (35) huc adeste, et caliginosa deposita tristitia niveis pallis laetabundi membra induite: deternis vero quinque annorum ab ocalis lacrimis, ore bene auspicato praestantes hymnos concinamus. caelestium portarum claustra reseravit in terra (40) Romanorum imperator: totis festis ampla gaudia indixit, omnes mentis aegritudines leniit. ex quo enim cum fragore corruiat eximium imperatorum opus, immensus passim per urbem plancus exortus est. da veniam audaci orationi, da veniam, potentissime terrarum princeps: (45) verba audi aequo animo, si tantisper aures tuas pulso. nam superveniens ingentium operum gratia Lethaeis fluminibus maeroris stimulos imperis demersit. suavius est iter agentibus post hibernam noctem solis lumen, et iucunda serenitas (50) in mari errantibus post tempestates animum exhilarat. da veniam, fortissime princeps, da veniam audaci orationi.

Iam conciderat admirabilis ille fornix haemisphaerii, fundamentis nixis firmissimis, aedisque patriarchalis solum omne concusserat: (55) subliebant urbe tota ima fundamentorum, et ad tempus terra ingemisce-

- μιγομένη νεφέλησιν διμιχθήσασα κονίη
 οὐρανῆς ἀμάφυγμα μεσημβρινὸν ἔσκεπεν αἰθήρης.
 Χριστέ μάκαρ, σὸ δὲ σεῖο κατ' ἔνδια χεῖρα τανόσους
 αἵμασιν σὸ μεθέηκας ὑπ' ἀνδροφρόνοισι μιῆραι 60
- 195 σὴν χθόνα Τελγῖνας κακοεργέας· οὐδὲ γὰρ ἔτιλξ
 ἄμματος ἀχράντοιο βολῆ πανδερεκί· λεύσσειν
 αἷμα χυθὲν τεμένεσσιν ἀναιμάκτοιο θυηλῆς.
 οὐδὲ μὲν εὐρόστερονος ὑπώκλασε μέχρι θεμελιῶν
 νηός, ἀριστώδινος ἐελμένος ἀμμασι· τέχνης· 65
- 200 ἀλλὰ μιῆς ἀψίδος ἀπωλώθησε κεραιή
 ἀντολική, σφαιρῆς τε λάχος κονίησιν ἐμιχθη.
 ἦν δὲ τὸ μὲν δαπέδοισι, τὸ δ' εἰσέτι, θύμβρος ἰδέσθαι,
 οἷάπερ ἀστήρικτον ὄμιλλεν ἐκκρεμῆς αὔραις·
 πᾶς δὲ κατηφείη βεβολημένος ἕστενεν ἀνήρ. 70
- 205 μὴ τις ἐμὴν σειρήνα βάλαι νεμεσήμονι μύθῳ
 ἀτραπὸν ἀμνήστοιο διαστειχουσαν ἀνῆς·
 ἠδύτερος μετὰ δάκρυ γέλωσ, μετὰ νοῦσον ὑγείη.
 οὐχ οὕτως ἀκάχησεν ἀπ' αἰθέρος ἐκχυμένη φλόξ
 ἀνέρας, ὅππότε νῶτα κατέφλεγεν ἄγλοα γαίης, 75
- 210 μυρία καρφομένων ὅτε γεύματα σῆξεν ἀναύρων,
 οὐδ' ὅτε καρποτόκοιο κατὰ χθονὸς οὐρανὸς αἰθῶν
 εὐρὸ χανῶν ᾧῆξε πύλας δηλήμονος ὄμβρου
 καὶ τραφερὸν ξύνωσε πέδον ῥοθίοισι θυλάσσης.
 Ἀντὰρ ἐμὸς σκηπτοῦχος ἀπότροπον ἄγλος ἀκούσας 80
- 215 οὐκ ἐπιδὴν ἐκάλυψε νόου σέλας, οὐδὲ κατηφῆς

bat: obscuris mixtus nubibus caliginosus pulvis meridianum caelestis
 lucis splendorem occultaverat. at tu, bone Christe, manum tuam super
 templum extendens (60) terram tibi consecratam humana caede a scele-
 ratis ac maleficis pollui non es passus. quippe non potes oculis tuis
 immaculatis intueri in templis fuscum sanguinem, in quibus incruentum
 sacrificium peragitur. at neque tota (65) aedis inclytæ amplitudo a
 fundamentis procubuit, artis egregiæ vinculis constricta: sed unius arcus
 vertex orientalis corruit, parsque una sphaeræ pulveribus est commixta.
 erat porro pars altera solo iacens, altera ad hanc usque diem, quod
 visu erat admirabile, minime sustentata et quasi pendula adhuc in aëre
 morabatur. (70) omnes maerore percussi gemebant. verum nemo Mu-
 sæ nostræ verbis mordacibus succenseat, quod in oblivione deletas
 sese effundat calamitates. gratior est post lacrimas risus postque mor-
 bum sanitas. non sic ab aëre demissum fulgur percussit (75) homines,
 cum immensos arescentium torrentium cursus repressit; vel si quando
 caelum ardens in frugiferam terram late dehiscens largos et nocuos im-
 bres effudit et siccos agros marinis immiscuit fluctibus.

(80) At meus imperator, comperta tam acerba calamitate, non diu

- ἡρεμέειν τέτληκεν ἀεργέος ἄμμασιν ὄκνου,
 ἀλλὰ μινυθωδῆς ἀπεσεύαστο κέντρον ἀνῆς,
 πρὸς δὲ πόνους ἤϊξε παλινδωμήτορας οἴκου.
 τῷ δὲ παρεστηκυῖα σακέσπαλος ἔννεπε Ῥώμη 85
- 220 "παγκρατές, ὀλβιόμοιρε, Δίκης ἔδος, ἔρμα πολήιον,
 ἔρπασε βασκανή με, χάρις δὲ τίς ἐστι Μεγαλῆς
 ὅττι σέθεν ζώοντος, ὅτ' ἐγγύθεν ἐστὶν ἀρωγή,
 στήθωσιν ἡμετέροισι περιρραγῆς ἔλκος ἀνίσχει. 90
 ἀλλά, μύκαρ, (δύνασαι γὰρ ἐφ' ἔλκει φάρμακα πύσσειν)
- 225 χεῖρα τετὴν προτίθεινε, ῥηθηφένος τροφὸν ὄλβου.
 πάντα κυβερνητῆρι τεῷ διέπουσα χαλινῷ
 ἡμετέροις ἐπέθηκα τροπαιοφόροισι θριάμβοις.
 ἡρεμέει καὶ Μῆδος ἄναξ καὶ Κελτὶς ὀμοκλή, 95
 καὶ Ξίφος ἡμετέροις φιλοτήσιον ὤπασε θώκοις
- 230 Ἴνδος ἀνήρ, ἐλέφαντας ἄγων καὶ μάρμαρα πόντου.
 Καρχηδῶν γόνυ δοῦλον ἐμοῖς ἔκλινε τροπαίσις.
 εἰς ἐμὲ φορτὶς ἕπασα φερέσβιον ἐλπίδα τείνει,
 κόκλιον εἰσορόωσα δρόμον διδυμάονος ἄρκτου, 100
 ὡς κεν ἐμοῖς τεκέεσσιν ἐπύρρητον ὄλβον δρέξω·
- 235 ἐμπορίην δ' ἀνάγοντες ἐπιπνελοῦσιν ἀήται.
 ταῦτα τεοῦς καμύτοισιν ἐφέσπεται· ἀλλ' ἐπὶ πύσης

6
 221 Μεγαλῆς G, μεγαλίρειν codex. 222 ὅττι a Salmasio vel Ducangio
 addita. post v. 222 N in margine, literis quadratis: ὅττι σέθεν
 ζώοντος ἐπέγραψε κάλλι' ῥώμης. eum versum Ducangius et Graefius
 receperunt. 225 στροφὸν codex.

praeterea occulit mentis aciem, neque adduci potuit ut quantumvis
 maestitia oppressus inertis ignaviae vinculis detineretur ac quiesceret:
 sed brevissimi doloris stimulum excussit, et ad reaedificandae aedis
 labores sese accinxit. (85) adstans vero bellicosa Roma eum sic est al-
 locuta. "potentissime, fortunate, iustitiae sedes, urbium columnen, nescio
 quae me subit indignatio (et suam habet quandam indignatio volupta-
 tem) quod vivente te, dum praesens adest auxilium, Roma pulchritudi-
 nem amiserit, (90) et pectoribus nostris undique disruptum ulcus exori-
 tur. sed tu, o fortunate, (potes enim ulceri medicamentum adhibere)
 manum tuam porrigere affluentis beatitatis nutricem. omnia tuis guber-
 nans auspiciis tuis indyctis triumphis subieci. (95) quiescit Medorum
 rex et Gallorum vociferatio. ipse Indus cum suis elephantis ad tuum
 solium gladium et margaritas maris ultro attulit. meis tropaeis servilia
 flexit genua Carthago. naves omnes onerariae (100) geminae ursae
 cursum respicientes ad me tendunt tanquam ad spei suae metam, spei
 quae affert commoda, sic ut affluentem opum copiam liberis meis im-
 pertiam; ipsique advehendis mercibus aspirant venti. haec tuos comi-

- ἀγλαΐης θημῶν πεσεῖν ὑπὸ χεύματα Λήθης
μήποτέ μοι, σκηπτῶχε, τὸ θέσκελον ἔργον ἐάσης. 105
οὐ γάρ, ἄναξ, εἰ καὶ σε καταπτήσουσι κλιθέντα
- 240 Αἰσονίοις θεσμοῖσιν ἀπείρονος ἔθνεα γαίης,
εἰ καὶ πᾶσαν ἔδειμας ἐμοὶ πόλιν, οὔποτε δήεις
σύμβολον ὑμετέροιο φραάντερον ἄλλο θοώκον.”
ὡς φαμένη χαρίεντα λιλαίετο χεῖλεα πῆξαι 110
ποσὶν ἀνακτορέοισιν. ὁ δ' ἴλαον ἠθάδι Ἑρώμη
- 245 δεξιτερὴν ὠρεξεν, ὑποκλάζουσαν ἐγείρων.
ἦκα δὲ μειδήσας, ἴνα μυρίον ἄλγος ἐλάσση,
ἐσφροσύνης πλήθοντας ἀκηδέος ἔκφατο μύθους.
“ ῥῆψον ἄχος, βασιλεια πόλις, μὴ θυμὸν ὀρίνης· 115
ὡς βέλος οὐ νίκησε τεδὸν σάκος, οὐδέ τις ἄλλη
- 250 ἄκλονον ἐστυφέλιξε τήν φρένα βάρβαρος αἰχμή,
μηδὲ βαρυτλήτοισιν ὑποκλάζοιο μερίμναις.
τέτλαθι, παμβασιλεια πόλις, μὴ θυμὸν ἀμύξης·
καὶ γὰρ ἐμοῖς καμῆτοισιν αἰδοτέρην σε τελέσω, 120
αὐτίς ἀναστήσας κορυφὴν ἐδάντυγα νηοῦ.”
- 255 “Ὡς φάμενος τεμένεσσιν ἐπέλεγτο, καὶ τάχα μύθου
γείτονος ἔργον ἔην ταχινώτερον· ὀρνύμενος γάρ,
ὡς θέμις, οὐκ ἀνέμιμνε συνέμπορον ἀσπιδιώτην,
χρῆσειν ἀγνάμπτοιο κατ' ἀχένος ὄρμον ἐλόντα, 125

οἰς
240 αἰσονίης codex.

ου
242 θοώκων codex.

ξ
251 ὑποκλάζουσι

tantur labores. verum cum omni pulchritudinis thesauro (105) ne Lethaeis fluminibus, o imperator, tam divinum opus obrui patiaris. licet enim, o princeps, revereantur te immensi orbis gentes, quae Romanis legibus colla submittant, etiamsi totam urbem mihi struxeris, nunquam reperies illustrius throni tui monumentum.” (110) haec locuta pedibus imperatoris grata oscula figere annixa est. at ille faventem porrexit familiari Romae dexteram, et procumbentem erexit. suaviter vero subridens, ut infinitum dolorem pelleret, haec verba sinceræ laetitiae plena effatus est. (115) “depono dolorem, urbs regia, nec vexes animum: ut nullum iaculum clipeum tuum laesit, nec quaevis alia barbarorum vis immotam mentem tuam haecenus concussit, ita ne succumbas acerbis licet calamitatibus. perfer, urbium princeps, nec animum vellices: (120) etenim laboribus meis longe te efficiam celebriorem, rursus erigens templi verticem praeclaris fornicibus adornatum.”

Haec fatus ad templum progreditur, et dicto citius operi manum admovet. festinans enim, uti par erat, non exspectavit dipeatos custodes, donec (125) auream superbae cervici torquem aptasset, non au-

- οὐ χρυσῆν τινὰ ράβδον ἀεὶ προκέλευθον ἀνάκτιον,
 260 οὐ στρατὸν ἠρορέησι κεκασμένον εὐποδος ἤβης,
 σύνδρομον εὐόπλοιο μελαγκρήπιδα κελεύθου.
 ἔξαπίνης δ' ἐκάτερεθε συνέρρεον ἄλλοθεν ἄλλοι
 προφθαμένου βασιλῆος· ἐπεκτύπεον δὲ βοεῖαι 130
 ἀνδρῶν στεινομένων, κανάχιζε δὲ συμμιγῆς ἡχώ.
 265 ἀλλ' ὅτε δὴ κατὰ νηὸν ἐδύσατο καὶ βάσιν ἔγνω
 δώματος ἀστυφέλικτον, ὄλην ἔτρεψε μενονίην
 ἐς κορυφὴν περιμέτρον, ἐπευφήμησε δὲ τέχνην
 καὶ νόον Ἀνθεμίοιο, κεκασμένον ἔμφρονι βουλήῃ. 135
 κείνος ἀνῆρ τὰ πρῶτα θεμέλια πῆξαστο νηοῦ,
 270 εὐκαμμάτων βουλήσιν ὑποδρήσων βασιλῆων,
 δεινὸς ἀτῆρ καὶ κέντρον ἐλεῖν καὶ σχῆμα χαράξαι,
 ὃς τοίχοις ἐνέηκε τόσον σθένος ὅσσον ἐρῶειν
 δαίμονος ἀντιβίοιο βαρυντλήτοισιν ἐρωαῖς. 140
 οὐ γὰρ ἀποτμηγέντος ἐρικνήμοιο καρῆνον
 275 ὠκλασεν, ἀλλ' ἀδόνητον εὐκρήπιδι θεμέλιω
 ἴχνος ἐπισητήριζεν, ἐπὶ προτέροισι δὲ τοίχοις
 ἰδυντήρ μεγάληο παρ' Ἀύσονίοισι θοώκοιο
 αὐτίς ἀμωμήτοιο χάριεν δωμήσατο κόρησος. 145
 Ἀλλὰ τίς ἂν μέλπειεν ὅπως ἐνσάχγει κόσμω
 280 νηὸν ἀνεζώγησε; τίς ἄρκυός ἐστι χαράξαι
 μῆτιν ἄριστώδινου πολυσκήπτρου βασιλῆος;

259 χρυσῆς codex. rhomphaeas, de quibus dixi ad Alexia-
 dis p. 13. Duc. 273 Daemon contrarius dicitur in Epist. S.
 Barnabae et aliquot Glossariis. Duc. 277 θοώκοις margo.

reas illas secures quae imperatores semper praecedunt, non exercitum illam ex strenua et alacri iuventute conflatum, nigris insignem caligis, qui principem per vias comitari solet armatus. derepente undique conflaxere alii aliunde, (130) praecunte imperatore. fragorem edidere confertorum virorum clipei, confusum sonum echo reddebat. at cum templum subit et ima aedis firma agnovit, omnem curam convertit ad rotandum fastigium. laudavit vero (135) artem et prudenti instructam consilio mentem Anthemii. vir ille primum iecerat templi fundamenta, laboriosorum imperatorum obsecutus mandatis, vir admodum industrius in eligendo centro et in formis aedificiorum delineandis; qui muris tantum tribuit firmitatis quantum satis erat, ut cum contrarii et obnitentis daemones intolerando impetu contendere possent. (140) neque enim procubuerunt, excelso vertice avulso: sed concussam imam partem firmissimo fundamento sustentavit magni Romanorum imperii rector, (145) et super muris prioribus rursum praestantissimi verticis decorem extruxit.

Sed quis enarret ut ambizioso ornatu templum instauraverit? quis par est exprimendae verbis magnorum operum effectrici potentissimi

- κείνα μὲν, ὃ σκηπτοῦχε, μεμηλότα τέκτονι τέχῃ
 λείβομεν, εὐκαμάτων δὲ τιῶν ἐπὶ τέρματα μόχθων 150
 Τξομαι, ἀριτελειστον ἰδὼν σέβας, ᾧ ἐπι πάσης
 285 θεῖος ἔρωσ ἀκτίνας ἀνεπτόλησεν ὑπωπῆς.
 πᾶς βροτὸς ἀγλαόμορφον ἐς οὐρανὸν ὄμμα ταυύσσας
 οὐκ ἐπιδῶν τέτληκεν ἀναγναμφοθέντι τραχήλῳ
 κύκλιον ἀστροχίτωνος ἰδεῖν λειμῶνα χορείης, 155
 ἀλλὰ καὶ ἐς χλοάουσαν ἀπήγαγεν ὄμμα κολώνην,
 290 καὶ ῥόνον ἀνθεμόεντος ἰδεῖν ἐπόθησεν ἀνάσρου
 καὶ στάχυν ἠβώοντα καὶ εὐδένδρον σκέπας ὕλης
 πῶεά τε σκαίροντα καὶ ἀμφιέλικτον ἐλαίην,
 ἄμπελον εὐθαλέσσειν ἐπικλειθεῖσαν δράμοις, 160
 καὶ χαροποῦ γλαυκῶπιν ὑπὲρ πόντοιο γαλήνην
 295 ξαινομένην πλωτῆρος ἄλιβρέκτοισιν ἔρεμοῖς.
 εἰ δὲ τις ἐν τεμένεσσι θεουδέσιν ἔχνος ἐρείσει,
 οὐκ ἐθέλει παλίνροσον ἄγειν πόδα, θελγομένοις δὲ
 ὄμμασιν ἔνθα καὶ ἔνθα πολύστροφον αὐχένα πάλλει· 165
 πᾶς κόρος εὐπήληκος ἐλήλαται ἔκτοθεν οἴκου.
 300 τοῖον ἀειφρούρητος ἀμεμφέα νηὸν ἐγείρει
 κοίρανος ἀθανάτιο θεοῦ χραισμήτορι βουλή.
 σοῖς γάρ, ἄναξ, καμάτοισιν ἐφέλκειαι ἴλαον εἶναι
 Χριστὸν ὑπερκύδαντα διαμπερές. οὐ γὰρ ἐρείσαι 170
 Ὅσσαν ἐρικνημίδα κατ' Οὐλύμποιο καρήνων
 305 ἠθέλες, οὐκ Ὅσσης ὑπὲρ αὐχένα Πήλιον ἔλκειν,
 298 *πάλλειν codex.*

principis prudentiae? sed his, o princeps, quae arte architectonica ac-
 curata sunt, relictis, (150) ad laboriosorum operum tuorum terminum
 veniam, confectum nuper miraculum intuens, super quo divinus amor
 oculorum omnium radios exterruit. quisquis in caelum splendens oculis
 sustulit, non iam potest (155) rotundum choreae astris distinctae pratum
 inflexa cervice intueri, sed et in virentem collem oculos statim defle-
 ctit, et floridi torrentis cupit videre latices atque pubescentem spicam
 et consitae arboribus silvae opacum, pecora etiam saltitantia et circum-
 volubilem olivam, (160) vitem viridibus innixam ramis, caeruleamque in
 mari tranquillitatem nautae remis humidis percussam. si quis vero in
 divinum hoc templum pedem inferat, ex eo recedere amplius renuit:
 (165) sed huc et illuc, oculis oblectatis, caput attollit et circumfert.
 omnis extra aedem egregie fastigiatam pellitur satietas. sic nempe, opi-
 tulante dei immortalis consilio, illustre templum excitat imperator. tuis
 quippe, o princeps, laboribus adscribendum, quod in omnibus propitius
 sit (170) gloriosus Christus. neque enim Olympi verticibus excelsam
 Ossam aut Ossae cacuminibus Pelion imponere aggressus es, aërem hu-

- ἀμβατὸν ἀνδρομέοισιν ὑπ' ἴχγεσιν αἰθέρα τεύχων·
 ἀλλ' ὅσοις μόχθοισιν ὑπέρτερον ἐλπίδος ἔργον
 ἔξανύσας ὁρέων μὲν ἐπεμβάδος οὔτι χατίζεις,
 ὡς κεν ἀναΐξειας ἐς οὐρανόν, εἰσεβίης δὲ
 310 ἰδυπόροις πτερούγεσσι πρὸς αἰθέρα δῖον ἐλαύνεις.
 Ἄλλὰ τί δηθύνω λαθικηδέος ἡμαρ ἑορτῆς
 ἕμνησαι; τί δὲ μῦθον ἐλίσσομεν ἔκτοδι νηοῦ;
 ἴομεν, ἐν τεμένεσσι θεῶν δ' ἕμνήσατε μύσται,
 ἐκείσιον καλέοντες ἐμῶν χραισμήτορα μύθων.
 315 Ἄρτι μὲν ἀμβλυνηθεῖσα γέννην μετὰ βότρουας ἄρηη
 ἔσσομένης ἀνέμιμνε θερευγενὲς ἔργον ἀμάλλης,
 ἥελιος δὲ νότοιο παρὰ πτερὸν ἦνία πάλλων
 αἰγὸς ἐς ἰχθυόεντος ἀδυιλπέας ἤλασε μοίρας,
 ἄρτι κατηγήσαντα λιπῶν ἀφετῆρα βελέμωνων.
 320 ἦλυθε δ' ἠριγένεια σεβάσμιος, οἰγομένη δὲ
 ἄμβροτος ἀρτιδόμοιο πύλῃ μυκήσατο νηοῦ,
 λαὸν ἔσω καλλούσα καὶ ἤρανον, εὔτε κελαινή
 νῶξ μινύθει καὶ πᾶσιν ἀέξεται ἡμάτιον φῶς,
 ὡς ἔτεδν μινύθει, μεγάλου νηοῦ φανέντος.
 325 νῶξ ἀχέων, καὶ πάντας ἐπέδραμε χάρματος αἴγλη.
 ἔπρεπέ σοι, σκηπτοῦχε μεγασθενὲς, ἔπρεπε Ῥώμη,
 ἔπρεπεν ἀμβροσίοιο θεοῦ προκείμενον ἑορτῆς
 ἕμετέροις λαοῖσι θύρην νηοῦ πετάσσει.
 313 melius iungi solem ἐν τεμένεσσι monet Hermannus. 314 ἐκέ-
 ραι G 318 ἰχθυόεντας codex. ἤλασε G: vulgo ἤλασ.

manis pedibus scansilem efficiens. sed confecto sacris laboribus tuis opere, quod spem omnem de ipso conceptam (175) superat, iam montibus non egas, quibus tanquam gradibus caelum conscendas, sed pietatis alis recta tendentibus in divinum illud domicilium inveheris.

Sed cur moramur laetum festi diem celebrare? curve orationem a templo abducimus? (180) eamus. deum in templo laudate, sacerdotes, meorum adiutorem carminum suppliciter invocantes.

Nuper falx obtusa acie post uvam exspectabat aestivum opus futuri manipuli: sol vero versus austrum habenas quantas (185) ad frigidam capri marini plagas properabat, relicto nuper subtristi sagittario. venerat autem veneranda aurora, et aperta recens extracti templi porta immortalis sonitum dederat, populum et imperatorem invitans ut ingrederetur, quando nigra (190) nox minuitur et omnibus diei lux augetur. quam vere, cum magnum apparet templum, nox dolorum decrescit, et cunctos invasit laetitiae lux. te decebat, imperator potentissime, et te quoque, Roma, fores immortalis festivitatis praevias (195) populis ve-

- ἔπρεπεν ἐξείης μετὰ θέσκελον ἡμαρ ἐκεῖνο
 330 ζωοτόκου Χριστοῦ γενέθλιον ἡμαρ ἰκέσθαι.
 καὶ δὴ νῦν τετέλεστο προηγέτις εὐποδος ἡοῦς
 εὐφροσύνην καλέουσα, θεοῦ δ' ὑπέδξματο κῆρυξ
 ἔμβροτος ἀγρόπνοιου λαῶν κελιάδημα χορείης 200
 θεοπεσίους τεμένεσσι νέοις, ὅθι μυστίδι φωνῇ
 335 παννυχίους Χριστοῦ βιαρκέος ἀνέρες ὕμνους
 ἀσπασίως ἐβόησαν ἀσιγήτοισιν ἀοιδαῖς.
 ἀλλ' ὅτε δὴ σκιοέσσαν ἀναστειλασα καλύπτρην
 οὐρανιας ῥοδόπηγυς ὑπέδραμεν ἀντυγας αἴγλη, 205
 δὴ τότε λαὸς ἅπας συνεγείρετο, πᾶς τε θουάκιον
 340 ἀρχός, ὑποδρήσων σθιναροῦ βασιλῆος ἐφετμαῖς
 καὶ Χριστῷ βασιλῆϊ χαρῖσια δῶρα κομιζῶν,
 ἱκεσίους στομάτεσσι θεουδέας ἤπυεν ὕμνους,
 ἄργυρον εὐκαμάτοις ὑπὸ χεῖρεσι κηρὸν ἀνάπτων. 210
 ἔσπετο δ' ἀρητήρ, ἱερῆς δ' ἐξῆρχε χορείης,
 345 ἀρητήρ πολύνυμος, ὃν ἄξιον εὔρετο νηυῦ
 Ἀύσονίων σκηπτοῦχος· ὄλης δ' ἐστεινέτο Ἰώμης
 ἀτραπὸς εὐρυνάγνια. μολῶν δ' ἐπὶ θέσπιδας αὐλάς
 δῆμος ἅπας ἐσέβωσε χαρῖσιον, οὐρανιας δὲ 215
 ἀχράντους ἐδόκησεν ἐς ἀντυγας ἔχνια θέσθαι.
 350 Οἷξατέ μοι κληῖδα θεουδέες, οἷξατε μύσται,
 οἷξατε δ' ἡμετέροισιν ἀνάκτορα θέσκελα μύθοις,

333 λαῶν] γρ. κίλων et γρ. τελῶν margo codicis, ταιῶν G
 339 συνεγείρετο G 348 ἐβόησε G, γρ. ἐσεβόησε margo.
 351 ἡμετέροισιν N

stris pandere. decebat post divinum istum diem deinceps vitae parentis Christi natalem advenire. et iam exacta erat praevia nox caelestis aurorae laetitiam vocans, et dei praeco (200) immortalis, vigilantis chori concentum in magnifica nova aede exceperat, ubi sacra voce benefici Christi laudes tota nocte homines perpetuis carminibus laeti decantaverant. at ubi velo reducto caelestes fornices (205) subiit rosea lux, tam populus omnis coiit, omnesque palatii proceres, fortissimi imperatoris praecepto, et Christo regi gratulatoria ferentes munera, ore supplicii divinos hymnos cecinere, candidum cererum prae manibus ferentes. (210) sequebatur sacerdos, et sacro choro praecerat laudandus pontifex, quem Romano templo dignum censuit imperator. totius porro Romae via quamlibet lata angusta erat. (215) pergens vero populus ad divinas aedes gratulationem publicam celebravit, sibi que visus est in caelestes illos fornices pedem figere.

Pandite mihi, divini sacerdotes, pandite fores; aperite meis sermo-

εὐχολῶν δ' ἐπέεσι κομίσσατε· καὶ γὰρ ἀνάγκη
ἀπτομένοις βαλβίδος ἐς ὑμέας ὄμμα τανύσσαι. 220

Τρισσὰ μὲν ἀντολικῶν ἀναπέπταται ἔνδια κύκλων
355 ἡμιτόμων· ὕψου δὲ μετ' ὄρθιον αὐχένα τοίχων
σφαίρης τετρατόμοιο λάχης τὸ τέταρτον ἀνέρπει,
οἶον ὑπὲρ τριλόφοιο καρήματος, ὑψόθι νώτων,
σχῆμα πολυγλήνηοις ταῶς πτερόγεσιν ἐγείρει. 225

κόγχας ταῦτα κάθηνα σοφοὶ τεχνήμονι μύθῳ
360 ἀνέρις ἠδ' ἄξυντο· τὸ δ' ἀτρεκέες, εἴτ' ἀπὸ κόγχου
εἰναλίου καλέουσι δαήμονες εἴτ' ἀπὸ τέχνης,
αὐτοὶ που δεδάσι. μέση δ' ἐξώσατο θάκους
μυστιόλους καὶ βιάθρα περιδρομα. καὶ τὰ μὲν αὐτῶν 230
ὑστατήν ὑπὸ πέλαν ἀολλίζουσα συνέλκει

365 ἐγγύτερον περὶ κέντρον ἐπὶ χθονός· ὅσσα δ' ἀνίσχει
ὑψόθεν, εὐφρόνουσι διάστιασιν ἄχρι θοώκων
ἀργυρέων κατὰ βαιόν, ἀεξομένοισι δὲ κύκλοις
αἰὲν ἐπεμβαίνουσιν ἐπειλίσσουσι κεραίην. 235

τὴν δὲ μετεκδέχεται κρατεροῖς ἀρουαῖα θεμελλοῖς
370 ἐς βύσιν ἐθ' ὄγραμμος, ὑπερθε δὲ κύκλιος ἄντυξ,
σχῆμασιν οὐ σφαίρης ἐναλλήκιος ἀλλὰ κυλίνδρου
ἄνδιχα τεμνομένοιο. δύο δ' ἐς κίονας ἄλλας
κόγχας ἀμφοτέρωθι προβάλλεται ἐς δύσιν ἔρειν, 240
οἴλαπερ ἐκτανύουσα περιγναμφθέντας ἀγοστούς,

354 ἀρχὴ τῆς ἐκφράσεως τοῦ ναοῦ margo.
375 τῆς codex.

363 τὸ μὲν αὐ-

nibus divina penetralia; carminibus decus afferte: necesse quippe est ut
qui (220) valvas tangunt, ad vos oculos attollant.

Triplex ad orientem in semicirculi speciem compositum patet domi-
ciliū: superne autem in superiori murorum crepidine sphaerae quarta
pars assurgit, eam referens (225) figuram quam supra caput tribus cri-
stis insigne in expanso tergo pennis oculatis excitat pavo. conchas hos
vertices, artis architectonicae vocabulo, vocant viri intelligentes: quod
autem certum est, nomen illud sive a conchae marinae figura indidere
periti, sive ab arte utcanque didicere. media concha sedes (230) sacer-
dotes complectitur et subsellia in orbem circumducta; et quidem aliqua
ex ipsis sub extimum marginem colligens humi proxime circa centrum
contrahit. quaecumque autem superne assurgunt, spatium suum usque
ad sedes argenteas sensim extendunt, et ex crescentibus circulis semper
impositum apicem circumvolvunt. (235) hanc excipit concameratio vali-
dis incumbens fundamentis, in ima quidem parte in rectas ducta lineas,
superne vero in orbem composita, neque tamen circuli omnino sed cy-
lindri bifariam divisi figurae similis. duas vero (240) conchas alias ver-
sas columnas utrinque protendit ad occidentem progredientes, veluti

- 875 λαὸν ὄπως πολύνυμον εἰς ἀγκάσεται οἴκοις.
καὶ τὰς μὲν χρυσεῖσιν ἐλαφρίζουσι καρήνοις
στικτοὶ πορφυρέοισιν ἀποστιβόντες ἄνωις
κίονες, ἡμιτεγγί περισταδὸν ἄντυγι, κύκλου 245
ἄχθος ἀεργάζοντες ὑπέρβιον, οὓς ποτε Θήβης
- 880 Νειλώης ἐλόχευσαν εὐκνήμιδες ἐρίπναι.
κίοσι μὲν δοιοῖσιν ἀείρεται ἔνθα καὶ ἔνθα
ἀμφοτέρης ἀψίδος ἐδέθλια· τριχθαδίας δὲ
ἡμιτελεῖς ἀψίδας ὀλλύοντας ἔχνεσι κόγχης 250
ἄνδρες ὑπειλξαντο θαήμονες, ὧν ὑπὸ πέλζω
- 885 κίονες ἰδρύσαντο καρήατα δέσμαα χυλικῶ,
γλυπτά, χρυσεότευκτα, παραπλάζοντα μερίμνας.
εἰσὶ δὲ πορφυρέαις ἐπὶ κίοσι κίονες ἄλλαι,
ἀγλαὰ Θεσσαλικῆς χλοερώπιδος ἄνθεα πέτρης. 255
ἔνθα τε θηλυτέρων ὑπερώια καλὰ νοήσεις·
- 890 σχῆμ... ολον φορέουσιν, ὃ νεῖδθεν ἔστιν ἰδέσθαι·
ἔξ δ' ὑπὸ Θεσσαλικῆσι καὶ οὐ δύο κίοσι λάμπει.
ἔστι δὲ θαμβῆσαι νόον ἀνέρος, ὃς ποτε δοιαῖς
πῆξατο θαρσαλέως ἐπὶ κίοσι τρισάκι δοιάς, 260
οὐδὲ βάσιν κενεοῖο κατ' ἡέρος ἔτρεσε πῆξαι.
- 895 πάντα δὲ Θεσσαλικοῖο μεταίχμα κίονος ἀνήρ
λαϊνέοις ἔφραξεν ἐρείσμουσιν, ἔνθα κλιθεῖσαι
ἐργοπόνους ἀγκῶνας ἐπηρείσαντο γυναῖκες.

878 κίλους codex.

879 ἀεργάζοντας codex.

889 δὲ G

890 σχῆμα θύλου margo Ducangiana, σχῆμα δ' ἴσον G

891 δ'

... εσσαλικησι καλοῦ δύο N

ulnas suas extendens, ut populum canentem in suis aedibus complectatur. et has quidem sustentant aureis capitellis variegatae et purpureis splendentes floribus (245) columnae, circumstantes dimidiam testudinem, arcus immensum pondus sustententes, quas Niliacarum quondam Thebarum montes excelsi peperere. utrinque igitur ima utriusque fornicis binis columnis attollantur. (250) dimidiatos vero arcus duos minores sub couchae vestigiis et parte infima sinuarunt periti artifices; quorum sub imam crepidinem tollunt columnae fastigia aere revincta ac aurata, tanta cum elegantia ut eorum aspectu curae omnes depellantur. porphyreticis hisce columnis incumbunt aliae, (255) viridis Thessalici lapidis flores splendidi. hic vero praeclaras feminarum superiores porticus licet intueri, quae tholi formam praeferunt, quod quidem ab imo intueri licet. eae sub sex Thessalicas columnis, non vero sub duabus fulgent. hic autem artificis ingenium licet demirari, qui duabus columnis (260) duas alias imposuit, neque earum basim vacuo in aere defigere perhorruit. at quicquid inter Thessalicas columnas interioracet, lapideis plateis communiit artifex, quibus innixae mulieres laboriosos cubitos subfulciunt.

- ὄτως ἀντολικὰς μὲν ἐπ' ἀντυχας ὄμμα τανύσας 265
 θάμβος ἀειδύνητον ἐσόφειαι. ἀλλ' ἐπὶ πάσαις
 400 ἐκφύεται πολύνυκλον ὑπὲρ σκέπας οἶά τις ἄλλη
 ἀψὶς ἡερόφοιτος ἀνευρόνουσα κεραιήν
 ἡερίην θείσαν . . . . σει δ' ἄχρι καρήνου
 ἄχρι βαθυκνήμοιο καὶ ο γόος, ἧς κατὰ νῶτον 270
 πυθμένας ἐρρίξωσε μέσου κόρυς ἄμβροτος οἴκου.
 405 ὡς ἡ μὲν βαθύκολπος ἀνέσσεται ἡέρι κόγχη,
 ὑπόθεν ἀντέλλουσα μία, τρισσοῖσι δὲ κόλποις
 νέρθεν ἐπεμβιβανῖα, διατμηγείσα δὲ νώτοις
 πένταχα μοιρηθέντα δοχήϊα φωτὸς ἀνοίγει, 275
 λεπταλαῖς ὑάλοις κεκαλυμμένα, τῶν διὰ μέσσης
 410 φαιδρὸν ἀπαστράπτουσα φαισφόρος ἔρχεται ἡώς.

*Διαφορῆσις πάλιν τῆς ἀπροόσεως προελήθησαν οἱ ἑπικείμενοι
 λαμβοι *).*

Εἰ μὲν πρὸς ἄλλο θέατρον ὑμᾶς συγκυλεῖν
 συχνῶς ἐπεχείρουν, ἄλογον ἂν τις εἰκότως
 ἡγήσατο τοῦτο· νῦν γε μὴν εὖ οἶδ' ὅτι
 πρὸς τὸν νεῶν δραμόντες αὐθις τὸν μέγαν

402 . . . . . εἶσαν . . . . . σει δ' ἄχρι καρ . . . . N, ἡερίην θείσαν
 τῆσαν Ἰαμβος ἄχρι καρήνου G 403 neque ἄχρι neque ο ar-
 paret in N. pro ο γόος margo Ducang. et G ἀντυχας νῶτον
 codex. 410 φαισφόρος margo Ducang. . . . . ος N *) λι-
 τῆς ἀπροόσεως et mox λαμβοι add margo Ducang. 412 ἄλο-
 γον G, on codex.

(365) Sic dum versus orientales fornices oculos attollis, perpetuum
 istucris miraculum. sed et praeter hos omnes emergit super multis con-
 stantem arcibus testudinem veluti quidam alius fornix excelsior, qui
 verticem aërium explicat et dilatat. assurgit autem usque ad caput
 (270) immensi istius fornices, cuius in tergo fundamenta fixit mediae
 sedis vertex. igitur concha in aërem ampla attollitur, superne quidem
 una exoriena, trinis vero recessibus inferne innixa, dorsis autem disper-
 sita (275) quinquefariam separata ac divisa lucis receptacula aperit,
 levioribus vitris operata, per quorum medium belle eoruscans ingreditur
 aurora.

*Divales rursus auditorum consensu in modum praefationis recitati sunt
 subiecti iambi.*

Si ad aliud theatrum saepe vos convocare aggrederer, illud fortas-
 sis quispiam nugae merito existimaret. nunc autem ad magnum templum

416 ἐρᾱτε πάντες τῆς ἀκοῆς ὡς τῆς θείας.
οὐκοῦν τὸ λοιπὸν προσκαταθήσω τοῦ χρέους

- Πάντα καὶ ἐσπερήτην τις ἐπὶ κλίσειν ἴσα νοήσει
σχήμασιν ἡώοις, ὀλίγων ἄτερ. οὐ γὰρ ἐκέληγ
μεσούτιον κατὰ χώρον Ἐλιξ περιδέδρομεν ἄντυξ
- 420 οἷάπερ ἀντολικοῖς ἐπὶ τέρμασιν .....
ἰδμονες ἀρητήρες ἐνίδρυσαν 5
ἀργυροῖς στίλβοντας ἀπειρεσι .....
ἀλλὰ δύσις πυλεῶνα μέγαν πολ.....χει,
οὐχ ἓνα· τριχθαδίους γὰρ ἔχει κατὰ τε.... ἄθρον.
- 425 μηκεδανὸς δ' ἐπὶ τοῖσι πύλαις παραπέπταται ἀδλῶν,
δεχνύμενος προσιώντας ὑπ' εὐρ..οισι θυρέτροις, 10
μῆκος ἔχων ὅσον εὐρος ἀνάκτορα θείσκελα νηοῦ.
χώρος ὅδε Γραικοῖσι φατίζεται ἀνδράσι νύρθη.
ἐνθάδε τις κατὰ νύκτα διαμπερὲς ἦχος ἀνέρωπων
- 430 εὐκλάδος Χριστοῦ βιαρκέος οὐατα θέλει,
ὀππόθι τιμήντα Θεοῦδος ὄργια Δαυιδ 15
ἀντιπόροις λαχῆσιν αἰδεται ἀνδράσι μύστης,
Δαυιδ πρηνῆοιο, τὸν ἦνεσε θείσκελος ὄμφη,
φωτὸς ἀγακλήντος, ὅθεν πολύνυμος ἀπορρώξ

415 ἡς ἀκοῆς add G 416 κρουατ et χρ add Ducang.
417 ἐσπερὶ .. τις et ἴσ .. ἡσει N: cf. v. 586. 418 κείν add G
419 δέδρομεν add Salmasius. 420 ε] ἦχι θεοῦκος G 421 ἐνί-
δρυσάν τινι κόσμω G 422 ἀπειρεσίοισι μετὰλλοις G 423 πο-
λύανδρον ἀνοίγει Ducangius, πολυδαίδαλον ἴσχει G 424 εἶσα
μελάθρον Ducangius. 425 πύλαις παραπέπτα .. ἀδλῶν N,
πύλας παραμείβεται ἀδλῶν G. 426 eoddis eos Niebuhrus
ductus refert a quibus proxime absit εὐροχόροις 432 μύ-
σταίς G

rursum concurrentibus vobis non dubito quin gratum sit optatumque
spectaculum. quod igitur reliquam est debiti, pergam exsolvere.

Quicquid sacraei templi ad occidentem patet, eadem qua pars orientalis forma est, si pauca excipias. neque enim in occidentali medium obtinet inflexus forax, ut in orientalibus spatiis, ubi (5) argento splendentibus sedes suas docti sacerdotes posuerunt. sed occidentis ingens aperit vestibulum multorum hominum capax, non singulare ac unicum: triplex enim est sub aedis extrema. praeter haec vestibula longum est rectumque spatium, (10) accedentes excipiens sub amplis foribus, tantumque habens longitudinis quantum sacrum templum latum est. locus hic a Graecis hominibus narthex appellatur. hic suavis per noctem concentus perpetuo exurgens benefici Christi aures demulcet, (15) ubi sacri prophetae Davidis hymni alternis cantibus a sacerdotibus concinuntur, Davidis, inquam, mansueti, quem divina vox laudavit, viri in-

- 436 γαστέρι δεξαμένη τὸν ἀμήτορα παῖδα θεοῖο
 Χριστὸν ἀνεβλάστησεν ἀπειρογάμοισι λοχείαις, 20
 μητρῶις δ' ἐπέθηκε τὸν ἄσπορον νῆα θεομοῖς.
 ἐπτα δ' ἀνευρόνας ἱεροῦς πυλεῶνας ἀνοίγει,
 λαὸν ἔσω καλέοντας ὀμιλαδόν· ἀλλ' ὁ μὲν αὐτῶν
- 440 ἐνοτρέφεται νάρθηκος ἐπὶ στενοῦ μετώπων
 ἐς νότον, ὃς δὲ βορῆος ἐπὶ πτερά· τῶν γε μὲν ἄλλων 25
 σθηκόρος παλάμησι μεμυκῶτα θαιρὸν ἀνοίγει
 ἐσπέρων περὶ τοῖχον, ὃς ὑστατὸς ἐστὶ μελάθρου.
 Πῆ φέρομαι; τίς μῦθον ἀνήσπασε πλαγκτὸν ἄητης
- 445 οἷάπερ ἐν πελάγεσσι; μέσον παραδέδρομε νηῦ
 χῶρον ὑπερκύδαντα. πάλιν νόστησον, αἰοιδή, 30
 θάμβος ὄπη πανάπιστον ἰδιῶν, πανάπιστον ἀκοῦσαι.
 εἰσι γὰρ ἀντολικούς τε καὶ ἐσπερίους μετὰ κύκλους,
 κύκλους ἡμιτελεῖς, μετὰ κίονα δῖλγνα Θήβης,
- 450 εὐπαγίης τοῖχοι πίσυρες, γυμνοὶ μὲν ὀρθῶσθαι
 πρόσθεν, ἐπὶ πλευρὰς δὲ καὶ ἀρραγίας περὶ νότους 35
 ἀπ... σφιγγθέντες ἐρείσμασιν, εὐκαμάτοις δὲ
 τέτραχα μοιρηθέντες ἐφεδρήσσοσι θεμελίοις,
 πέτραις ἀρραγέεσσιν ἀρηρότες, ὧν διὰ μέσσοι
- 455 ψῆγμα πυριφλέκτοιο λίθου προχοῆσι κεράσσαις
 ἀρμονίην ζῶνωσεν ἀνῆρ δωμήτορι τέχνη. 40

437 quo pacto deipara dicatur innupta, vide S. August. Serm. 18 de Sacer. et Ep. 3 ad Diac. Duc. 451 ἀρραγίης περὶ νότου G 452 ἀντιπρόσωις Ducangium. 453 τέτραχα G, τέτραχι Ducangium, τετε codex.

dyti, cuius celeberrima propago (20) Christum dei absque matre filium sine excipiens partu nuptiarum experti genuit, matrisque legibus filium sine semine natum subiecit. qui locus pandit et aperit septem sacras portas, populum intus invitantes catervatim. quarum una ad angusti narthecis frontem (25) versus austrum convertitur, alia versus septentrionalem alam: ceterarum autem quae ad murum occidentalem, qui templi postremus est, prostant, resonantem cardinem manu aperit editus.

Sed quo ferer? quaeve (30) medio veluti in pelago vagantem et errandam orationem abduxit procella? praeclearam templi partem mediam praeteriit. eo igitur rursus Musa regredere, ubi miraculum est et incredibile visu et auditu incredibile. exstant enim post orientales et occidentales arcus, arcus dimidios, post duas Thebanas columnas (35) bene compacti muri quattuor, qui anteriori parte carent ornatu, sed ad latera et versus infracta terga fulcimentis constricti validis ceteroquin fundamentis quadrifariam divisi insistant, duris lapidibus aptati; quarum per medium artifex (40) pulverem lapidis igne cocti aqua tem-

- τοῖς ἐπι μυριάμετρος ἐπιγναμφθεῖσα κεραία,
 οὕπερ ἐδκύκλιο πολύχρους ἱριδος ἄντυξ,
 ἣ μὲν ἐπὶ ζεφύρου τρέπεται πτερόν, ὁ δὲ βορῆος
 460 ἐς κλίσι, ἣ δὲ νότοιο, καὶ ὄρθιος ἔγρεται ἄλλη
 εὐρον ἐπὶ φλογόεντα. βάσιν δ' ἀτίνακτον ἐκάστη 45
 γέλοσιν ἀμφοτέρωθεν ὁμοῦ συνέμιξε κεραλαίς,
 ξυνοῦ πηγνυμένην ἐπὶ τέρμονος· ὀρτυμένη δὲ
 ἠερίαις κατὰ βαιὸν ἐγγνάμπτουσι κελεύθοις
 465 τῆς πρὶν ὁμογενήτοιο δίσταται. ἀλλὰ καὶ αὐτῶν
 ἀψίδων τὸ μεταξὺ καλοῖς ἀναπίμπλαται ἔργοις. 50
 ἔνθα γὰρ ἀλλήλων ἀπονεύμεναι ἤθεσι τέχνης,
 ἤερα γυμνὸν ἔδειξαν, ἀνέσσονται ἴσα τριγώνῳ,
 τοῖχος ἐπικλινθεῖς, ὅσον ... ον, ἄχρι συνάψῃ
 470 πῆχους ... τέρω...θε...ζυγος ἄντυγι κύκλου.
 τέτραχα δ' ἐρπύζων ἀνατείνεται, ὄφρα φανείη 55
 ἔν στε.... κύκλιο περιδρομος ὑψόθι νότου.
 μέσσα μὲν ἀψίδων, ὅσα κύκλιον ἄντυγα τέχει,
 ὀπταλέαις πλίνθοισιν ἀρηρότα δῆσατο τέχῃ,
 475 ἄκρα δὲ πετραλοιο κεράτα πῆξε δόμοιο·
 ἄρμονίαις δ' ἐνέηκε πλάκας μαλακοῖο μολίβδου, 60
 ὄφρα κε μὴ λαγγες ἐπ' ἀλλήλησι δεθεῖσαι
 καὶ στυφελὰ στυφελοῖσιν ἐπ' ἄχθεσιν ἄχθεα θεῖσαι
 νῶτα διαθρήψωσι· μισοδμήτῳ δὲ μολίβδῳ

467 ἀπονεύμεναι Hermannus: vulgo ἀπονεύμενα 468 δ' ἴσα N
 469 αἰσιον G. reliquias literarum a Niebuhrō depictas propius ad
 ἄριον ducunt. 470 ἀμφοτέρωθεν ὁμόζυγος G 472 ἐν
 στεφάνῳ G 475 πετραλοιο Hermannus, πετραλοιοι codex.

peratum immittens, earum iuncturam arte architectonica commisit. super
 muros istos immensus orbis inflexus, veluti multicolor rotundae Iridis
 arcus, alius quidem ad occasum patet, alius ad aquilonem, (45) alius ad
 austrum vergit; alius vero rectus stat ad eorum urentem. immotam
 porro basim quilibet vicinis arcibus utrinque simul commiscet communi
 in termino compactam. sensim vero in aërem exurgit (50) ab eo cui
 antea cohaerebat seiungitur. sed quod inter ipsos arcus interiacet, exi-
 miis adornatum est operibus. ubi enim a se invicem artis industria de-
 flexi nudam aërem ostenderent, illic murus assurgit in trianguli formam
 inclinatus, donec curvaturas inter se connectat (55) altera quadruplicis
 circuli curvatura. molem vero sustinens usque attollitur, dum suo flexu rotunda
 aedificii dorsa circuire cernatur. media quidem, quae fornitem teretem
 conficiant, coctis lateribus compacta devinxit ars architectonica, (60)
 summos vero aedis vertices lapidibus compegit. in ipsas autem iunctu-
 ras mollioris plumbi tabulas immisit, ne lapides invicem connexi, et
 valida validis ponderibus immissa pondera addentes, terga comminue-

- 480 ἡρέμα πιληθεῖσα βάσις μαλθασσέτο πέτρου.
 λαϊνὴ δ' ὄλα νῶτα κατεσφῆκωσέ τις ἄντυξ,
 πάντοθεν εὐδίνητος, ἔπη καὶ ῥίζα καθέρπει
 σφαιρῆς ἡμιτόμοιο καὶ ἄντυγές εἰσιν, ἐλιγμῶ
 τοῦ πυμάτου κύκλιοι, τὸν ἄψιδων κατὰ νῶτα 65
- 486 ἀνέρες ἑστεφάνωσαν. ὑπὸ προβλήτι δὲ κόσμου
 ἔκκριμέες λατῆγες ἑτορνῶσαντο πορείην 70
 στεινήν, τερμιδύεσαν· ἔπη καὶ φωσφόρος ἀτήρ
 ἄτρομος ἀμφιθέων ἱεροῦς λαμπτήρας ἀνάπτει.
 ἔγρομένη δ' ἐφ' ἑπερθεν ἐς ἄπλετον ἤερα πῆληξ
- 490 πάντοθι μὲν σφαιρηθὸν ἐλίσσειται, ὅλα δὲ φαιδρὸς
 οὐρανὸς ἀμφιβέβηκε δόμου στέπας· ἀκροτάτης δὲ 75
 σταυρὸν ὑπὲρ κορυφῆς ἐρυσίτολιον ἔγραφε τέχνη.
 ἔστι δ' ἰδεῖν μέγα θάμβος, ὅπως κατὰ βαιὸν ἰούσα
 εἰσπύρη μὲν ἔνερθεν, ἔπερθε δὲ μείον ἀνέρπει.
- 495 οὐ μὴν δὲ ξυκάρητος ἀνέσσονται, ἀλλ' ἄρα μᾶλλον
 ὡς πόλος ἡερίφοιτος· ἐπ' εὐκαμάτοισι δὲ νύτοις
 ἄψιδων ἐπέτηξε βασι 80
- Θι δινηθεῖσαν ἀνερπ   ου
 εν παλάμησιν   εν   ομο
- 500   φα   κτε
 ἀγλαίην
 δι' ἀλλή
 α πιστοὶ εν   χρυσοῖο

484 νέτου codex.   486 ἑτορνῶσαντο margo Ducang. ἑστεφάνω-
 σαντο codex.   v. 495 om Ducangiana.

rent. infuso vero in medium plumbo (65) sensim humectata basis lapi-
 dem emollivit. lapidea vero coronis, undique rotunda, dorsum omne
 ambit, quo et hemisphaerii basis et arcuum curvaturae pertinent, extre-
 mi conversione circuli, quem summis fornicibus artifices circumdederunt.
 (70) sub prominenti autem ornata pensiles lapides semitam faciunt an-
 gustam ac definitam, ubi is qui defert lumina, intrepidus circumiens,
 sacras lucernas accendit. excitatus autem desuper in infinitum aërem
 apex (75) ubique quidem in circuli speciem volvitur, et veluti pulchrum
 caelum, aedis tectum ambit. supra summum vero verticem crucem urbis
 liberatricem ars descripsit. rem certe videre licet mirandam, ut sensim
 precedens, inferne latior, superne minus extenditur. (80) at supra dor-
 sum affabre factum . . . . .
 . . . . .
 . . . . .
 . . . . .

	ἀλλὰ μέση	αν	τυξ
505	σκαφειος	τὸν οὐ κε	ειγη
		ψηφιδ	ἐνδοδι κύκλου
		ειφρουφ	ἄφρα σαώση
			κόσμοιο σιωτήρ
	σφαίρης δ' ἡμιτομ	πυθμένα πεντά	
510	εὐφαιῶν ἀψίδας ἐτεχνήσαντο θυρέτρων,		
	ὀππόθεν ἀβροκόμοιο σέλας πορθμεύεται ἡοῦς.		95
	Θάμβος ἔχω τίνα μῆτιν ἐπήραρεν εὐρέϊ νηῷ		
	ἡμέτερος σκηπτοῦχος, ὅπως διωμήτορι μόχθῳ		
	ἄνδρες εὐτέχνοισιν ὑποδρήσσοντας ἐδέθλοισι,		
515	πλίνθοις ὀπταλέησιν ἀνεστήσαντο δεθέσας		
	ἄντυγας ἀψίδων τε καὶ εὐρυπόρου σκέπας οἴκου.		100
	καὶ γὰρ ἀνῆρ πολύμητις, ἀνειμένος ἰδμονι τέχνη,		
	εὐξύλου ὑψορόφοιο τέγος τεχνήσατο νηοῦ.		
	οὐδὲ γὰρ οὐ Φοίνισσαν ὑπὲρ Λιβάνοιο κολώνην,		
520	οὐδὲ μὲν Ἀλπειῶν σκοπέλων ἀνὰ δάσκιον ἔλην,		
	Ἄσσύριοις δρυτόμοις τις ἀνῆρ ἢ Κελτὸς ἀράσων		105
	δενδροκόμοις βουπλήγας ἐν ἄλσεσιν, οὐ τίνα πύκην,		
	οὐκ ἐλάτην ἐνόησεν ἐπαρκέας οἶκον ἐρέψαι·		
	οὐδὲ μὲν οὐ κυπάρισσον Ὀροντίδος ἄλσεα Λάφνης,		
525	οὐ Πατάρων εὐδενδρος ἀνηέξησεν ἐρίπην,		
	ἥτις ἀπειρεσίοιο τέγος νηοῦ πυκιάσει.		110

517 κά] οὐ G

518 ὑψορόφοιο Ducangius, ὀρόφοιο codex.

519 οὐδὲ γὰρ] ὡς κάλαι G

523 ἐπαρικεν N, ἐπαρκίας Her-

mannus, ἐπαρκία Ducang.

lucentium fenestrarum arcus fabricarunt, (95) per quas auricemae lumen aureas immittitur.

Audacia fretus quoddam immenso templo utile consilium comensus est imperator, quo pacto qui aedificandis artificiosis aedibus operam dederant artifices, coctis lateribus colligatas curvaturas arcuum (100) et amplae domus tectum excitarint, et fornicum et amplae aedis tectum .

sed cum sublimis templi tectum molitus est, non super Phoenicium Libani montem, non ad Alpinarum rupium umbrosa memora mittitur aut (105) Assyrius lignator aut Gallus, densis in silvis boum stimulos agitans. non aliquam piceam aut abietem aedi tegendae censuit idoneam: sed neque cupressum Orontidis. Daphnes saltus, non arboribus abundans Patarorum mons produxere, (110) quae immensi templi fastigium tege-

- καὶ γὰρ ἀναξ πολύνυμος, ἃ μὴ φύσις εὔρε καλύψαι
 δένδροισι μηκεδανοῖσι, λίθων ἐκαλύψατο κύκλοις.
 οὕτω τετραπόροισιν ἐφ' ὑψίδεσσι καλύπτρη
 530 ἐπὶ πῆλῃ βαθύκολπος ἀίρεται. ἥ τάχα φαίης
 οὐρανὸν ἐς πολύκυκλον ἀλώμενον ὄμμα τεταίνειν. 115
 ἀλλ' ἐπι..... καὶ ἕσπερον οὐχὶ νοήσεις
 ἀψίδων ὑπένερθεν, δλος δ' ἀναπέπταται ἀήρ·
 ἐς δὲ νότον κελάδοντα καὶ ἐς κλίσιν ἄβροχον ἄρκτω
 535 τοῖχος ἑρισθενέτης ἀνατείνεται ἄχρι γενείου
 ἄντυγος εὐτροχάλοιο, λέλαμπε δὲ τετράκι δοιαῖς 120
 πλησιφαῆς θυρίδεσσιν. ἐρήρυσται δ' ὄγε τοῖχος
 νεϊόθι λαϊνέοισιν ἐπ' ἔχρυσιν· ἔξ γὰρ ὑπ' αὐτῷ
 κίονες αἰ..... εἰ... γλοῶντι σμαράγδω
 540 ἀκαμάτων ξυνοχῆας ἀνεστήσαντο τεχνόντων,
 ἔνθα γυναικείων ἀναφαίνεται ἔνδια θῶκων. 125
 τοὺς δὲ χαμαιπαιγέες πίσυρες ..... ηνοις
 κίονες δὲ χαμάζουσιν ὑπ' ἀστυφελικτον ἀνάγκη
 χρυσόκομοι χαρτίεσσι κατη.....,
 545 Θεσσαλίδος πέτρης ἀμαρῶματα· μέσα δὲ νηοῦ
 ἔνδια καλλιχόροιο διακρίνουσιν ἐδέθλων 130
 γείτονος αἰθούσης περιμήκειος. οὐ ποτε τοίους
 κίονας ἐτμήξαντο Μολοσσίδος ἔνδοθι γαίης,
 ὑψιλόφους, χαρλέντας ἐν .. αἰσεσι ...,

532 ἐπὶ τ' ἀντολίην καὶ ἐφ' ἕσπερον οὐτι G 538 ὑπ' N
 539 αἰγλήεντες ἴσον γλοῶντι μαράγδω G 542 γλαφροῖσι
 κερήσοις G, φορέουσι κερήσοις margo Ducang. 543 ὀχμα-
 ζουσι G, ὀχλίσοισιν N 544 κερήσοις μάλα πάσαις G
 549 ἐν εὐάλεσσι ὄρεσσι G

ret. etenim inclitus imperator, quae arboribus tegere renuit natura,
 magnis lapidum circularis texit. ita supra quattuor arcus testudo erigitur
 excelsa et ampla, quo dum pervenit vagabundus oculus, (115) eum cae-
 lestes in orbis defixum diceret. ceterum ad orientem et occidentem sub
 arcibus totus patet aër: ad austrum vero resonantem et ad partes nun-
 quam madidae ursae validus exurgit paries usque ad mentum seu par-
 tem inferiorem immensi arcus. (120) octo vero coruscat columnis . .
 . . . . .
 inferne autem suffultus est hic paries lapideis basibus. sex enim colum-
 nae, virenti smaragdo similes, supra eas indefessorum nervorum commis-
 suras excitarunt, (125) ubi matronalium aularum apparent domicilia.
 aulas istas humi defixae quattuor antricomae columnae, eximii Thessa-
 lici lapidis fulgores, capitellis suis solide fulciunt: media vero rotandi
 templi domicilia distinguunt ac separant a sede ingentis porticus, quae
 vicina est. (130) nunquam tales columnas intra Molossiae seu Epiri fines,
 adeo excelsas gratas et variegatas distinctas floribus in nemoribus quis-

- 550 ἄνθρωποι δαιδαλέοισι τεθηλότας. ἀλλὰ καὶ αὐτῆς
αἰθούσης κατὰ μέσσον ἐρείσατο . . . . . οὐς 135
κίονας Ἀνθέμιος πολυμήχανος .. δὲ σὺν αὐτῷ
πάνσοφον Ἰσιδωρος ἔχων νόον· ἀμφότεροι γὰρ
καλλιπόνων βουλήσιν ὑποδρήσσοντες ἀνάκτων
- 555 νηὸν ἐδωμήσαντο πελώριον· ἀλλ' ἐνὶ μέτροις
μήκεος ἔγγυτέρων μὲν ἄλλζονες, ἐκ δὲ τιθῆνης 140
τῆς αὐτῆς χλοεροῖσιν ἀποστίλβουσιν αὐτοῖς.
Ἄλλὰ γὰρ οὐ στοιχηθὸν ἐπισχερῶ εὐποδας οὗτος
πυθμένας ἐρριζωσαν, ἐφεδρήσσουσι δὲ γαίῃ
- 560 ἀντίοι ἀλλήλοισι δῶν δυσιν. ὦν κατὰ κόρης
τετραπόροις σειρήσιν ἐπιλιχθεῖσα κερατῆ 145
νῶτον ὑπεστήριξε γυναικειοῖσιν ἐδέθλοισι,
ἐγγυθὶ δ' ἔστι πόλη βορειώτιδος ἐς κλισίαν αἴρης,
λαὸν ἀπιθύνουσα πρὸς ἀχράαντα λόετρα,
- 565 ἀνδρομέου βιότιοι καθάρασια, τῶν ἔπο λυγρῆ
σμῶδιξ ὠλεσιθνμος ἐλαύνεται ἀμπλακιάων.
Τέτρασι δ' ἐξέλης ἐπὶ κίοισιν, ἔνθα καὶ ἔνθα, 150
ἄβροῖς, Θεσσαλικοῖσι, πρὸς ἀμφιλόκην τε καὶ ἡῶ,
αἰθούσης κατὰ μήκος ἐλίσσεται ἔργα κυλίνδρων
- 570 ἡμιτόμοις ἀτάλαντα, διοδμήτους περὶ τοίχους,
τρητὰ διαστείχουσιν ἀνεμμένα· πρὸς μὲν ἀήτην
ἀρκτῶον ξυνοχῆας ἀνακλίνουσι θυρέτρων 155

551 δισσαί δισοῦς G
570 δ' ἀτάλαντα G

552 ἡδὲ? v. 563 om Ducangiana.
διατμήτους G, γρ. διοληντους N

quam excidit. sed et circa (135) medium ipsius porticus . . . . .
. . . . . columnas statuit Anthemius architectus industrius (erat autem
cum illo scientia perinde ac prudentia praeditus Isidorus: uterque enim
pulchros imperantium labores principum parentes mandatis, admirabile
templum exstruxere), sed in (140) longitudinis modo ac mensura proximis
quidem minores: habent; vero eadem ex origine ut virentibus floribus
refulgeant.

At enim non illae ordinatim, uno eodemque versu, bases firmissimas
solo fixerunt, sed terrae insident binae binis oppositae. quarum in fa-
stigio arcus (145) quadrifidis implicatus vinculis dorsum matronalibus
domiciliis subfulcit, plebem recta ducens ad incontaminata lavacra, vitae
humanae expiatoria, a quibus perniciosus et noxius peccatorum livor de-
pellitur.

(150) Ab utraque deinceps parte super quattuor praeclaras columnas
Thessalicas, occasum ortumque versus, secundum porticus longitudinem,
volvuntur architecturae opera, dimidiatis cylindris similia, elegantia,
circum parietes divina arte fabricatos diffusa. sed ad (155) septentrio-

- διζυγίων, νότιον δὲ ποτὶ πτερῶν, ἅντα κυλάων,
 εὐτόκτους κενεῶνας λειδομένους τινὶ πασιῶ,
 575 πρὸς δὲ φύος καὶ νύκτα πάλιν δύο κίονας ἄλλους
Λιμονίους δοιοῦς τε περικλύστον *Προκονήσου*,
 στήμονας, ὑψιλόφους, κυλέων ἄγχιστα παγέντας. 160
 ἀλλ' ἐπὶ μὲν φαέθοντα πύλη μίη, πρὸς δὲ κελαινῆς
 νυκτὸς ἔδος διασὴν ἐπὶ δικλῖδα λαὸς ὄδεύει.
 580 *Δήεις* καὶ νοτίην βορειώτιδι πῦσαν ὁμοίην
 μηκεδανὴν αἰθουσαν, ἔχει δὲ τι καὶ πλεόν ἤδε·
 τελεῖ γὰρ τινὶ χώρον ἀποκριθέντα φυλάσσει 165
Ἀύσονίων βασιλῆϊ Θεοσιέπτοις ἐν ἑορταῖς.
 ἔνθα δ' ἐμὸς σκηπτοῦχος ἐφήμενος ἠθάδι θῶακ
 585 μυστιπόλοις βίβλοισιν ἐὴν ἐπέτυσεν ἀκουήν.
 Ἰου δὲ τοῖς ὑπένερθε καὶ ὑψόδι πάντα νοήσει
 θηλυτέραν αἰθουσαν ἐς ἀμφοτέρας τις ἀνελθών· 170
 ἢ γὰρ ὑπερέλλουσα πρὸς ἔσπερον οὐκέτι δοιαῖς
 ἴση ταῖς ἐτέρησιν, ὑπὲρ νάρθηκος ἰούσα.
 590 Ἀλλὰ καὶ ἀμβροσίω πρὸς ἐσπέριον πόδα νηοῦ
 τέτρασιν αἰθούσῃσι περιόρομον ὕψει ἀδλῆν, 175
 ὣν μία μὲν νάρθηκι συνάπτεται, αἶ γε μὲν ἄλλαι
 πεπταμέναι τελέθουσι πολυσχιδέεσσι κελεύθοις.
 μηκεδανῆς δ' ἐρίτιμον ἐς ὀμφαλὸν ἴσταται ἀδλῆς

573 ἀντὶ G   577 στήμονας] ἤροσαν G   582 ἀποκριν-
 θέντα G, ἀποκριθέντα codex.   589 ἰούσα G   592 νάρθη-
 κος συνάπτεται N

nem bifidarum portarum cardines, versus vero meridionalem plagam, e regione portarum, sinus affabre exstructos cenaculis similes sustentant. ad orientem vero et occidentem rursus duas alias columnas Thessalicas, et duas perinde ex inclyta Proconneso advectas, (160) quae fulcimenti editioris instar iuxta portas compactae sunt. ceterum ad orientem unica patet porta: ad septentrionem vero per duplicem portam populus aedem ingreditur.

Invenies pariter ad meridiem longam porticum septentrionali omnino similem. habet vero illa quiddam amplius: (165) muro enim quodam secundum locum servat Romanorum imperatori, ad solennia et a deo coronata festa; ubi meus princeps, solito in throno sedens, sacris libris suam praebet auditum.

In omnibus porro, tam superne quam inferne, porticus (170) feminarum similes animadvertet quisquis utramque ingreditur. neque enim illa quae ad occidentem assurgit et supra narthecem progreditur, duabus aliis similis est.

Sed et ad occidentalem divinae aedis pedem atrium quattuor porticibus circumdatum licet intueri, (175) quarum quidem una nartheci coniungitur, aliae vero semitis multifidis apertae sunt. in eximio longi

- 595 εὐρυτάτη φιάλη τις, Ἰασπίδος ἔκτομος ἄκρης,
 ἔνθα ῥόος κελადῶν ἀναπάλλεται ἤερι πέμπειν
 ὄλκον ἀναθρώσκοντα βίη χαλκήρεος ἀδλοῦ, 180
 ὄλκον δλων παθῶν ἐλατήριον, ὅππότε λαδς
 μηνὶ χρυσοχίτωνι, θεοῦ κατὰ μύστιν ἑορτήν,
 600 ἐννυχίοις ἄχραντον ἀφύσσεται ἄγγεσιν ὕδωρ·
 ὄλκον ἀπαγγέλλοντα θεοῦ μένος· οὐ γὰρ ἐκείνοις
 οὔποτε πυθομένοισιν ἐπέχραεν ὕδασιν ἐθρῶς, 185
 εἰ καὶ πουλυέτηρον ἐπὶ χρόνον ἔκτοδι πηγῆς
 κάλλιδος ἐν γυάλοισιν ἐελμένα δώμασι μίμνοι.
 605 λαότορον δ' ἀνὰ τοίχον εὐγραφα δαίδαλα τέχνης
 πάντοθεν ἀστράπτουσιν. ἄλιστεφέος Προκονήσου
 ταῦτα φάραγξ ἔλδχευσε. πολυτιμήτων δὲ μετάλλων 190
 ἄρμονιή γραφίδεσσιν ἰσάζεται· ἐν γὰρ ἐκείνῃ
 τετρατόμοις λάεσσι καὶ ὀκτατόμοισι νοήσεις
 610 ζηνγνυμένας κατὰ κόσμον ὁμοῦ φλέβας· ἀγλαίην δὲ
 ζωοτύπων λαίγγες ἐμιμήσαντο δεθεῖσαι.
 πολλὰς δ' ἔνθα καὶ ἔνθα περὶ πλευράς τε καὶ ἄκρας 195
 ἄντυγας ἀμβροσίοιο κατόψεαι ἔκτοδι νηοῦ
 αὐλὰς ἀσκεπέας· τόδε γὰρ τεγγήμονι κόσμῳ
 615 ἠγύσθη περὶ σεμνὸν ἀνάκτορον, ὕφρα φανεῆν
 φέγγεσιν εὐγλήροισι περὶρρυτον ἠριγενέτης.
 Καὶ τίς ἐρηγδούποισι χανῶν στομάτεσσιν Ὀμήρου 200

595 *iaspidos* Ducang.596 *πέμπειν* G604 *δώμασι* G605 *λαοτόρον* codex. *fortasse voluit* λαοτόρον *vel* λαοτόμον G617 γρ. *σελίδεσσιν* *margo*.

atrii umbilico stat ampla phiala quaedam, ex eleganti iaspide excisa, ubi immurmurans fons (180) undas suas gestit in aërem emittere, vi quadam ex aerea fistula resilientem, undas morborum omnium expultrices, cum plebs mense aurata veste induto, in mystico del festo, nocta immaculatam aquam vasculis haurit; undas dei virtutem praedicantes: nunquam enim (185) aquas istas putredo mucor inuasit, quamvis multos annos extra fontem domi maneant in situlae concavis asservatae. in lapideo muro daedalea undique coruscant artis opera maritimae Proconnesi: (190) haec enim peperit Proconnesus. sectorum vero multas in partes lapidum compago penicillorum ductus adaequat: in illa enim tessellis quadrifidis vel octifidis cum vennestate simul iunctas venas videas. expressorum vero animalium pulchritudinem imitantur connexi invicem lapilli. (195) multa porro hic et illic, ad latera et ad extremos divini templi fornices, videas atria discooperta seu impluvia: id quippe artificioso ornatu confectum est circa venerandum templum, ut claris aurorae radiis illuminaretur.

(200) Verum quis sonoris Homeri carminibus plenus marmorea prata cir-

- μαρμαρέους λειμῶνας ὁλλισθέντας ἀείσει
 ἡλιβάτου νηοῦ κραταιαπαγίας περι τοίχους
 620 και πέδον ἐφρουθήμεilon; ἐπει και χλωρὰ Κυρῶστου
 ῥῶτα μεταλλευτῆρι χάλυψ ἐχάραξεν ὀδόντι,
 και Φρύγα δαιδαλλεio διεθρῖσεν ἀσθέντα κέτρον, 205
 τὸν μὲν ἰδεῖν ῥοδόεντα, μεμιγμένον ἡέρι λευκῶ,
 τὸν δ' ἄμα πορφυρέοισι και ἀργυρέοισιν ἀνώτοις
 625 ἄβρον ἀπαστράπτοντα. πολὺς δ' ἐπὶ ἡέρι Νελλῶ
 φορητῖδα πιλῆσας ποταμητῖδα λῦας ἀνίσχων
 πορφύρεος, λεπτοῖσι πεπασμένος ἀστράοισι, λάμπει. 210
 και χλοερὸν λαίγγοσ ἴδοισ ἀμάρνηγμα Λακαίνης,
 μάρμαρά τε στράπτοντα πολυπλάγκτοισιν ἐλιγμοῖς,
 630 ὄσσα φάραγξ βαθύκολπος Ἰασσίδοσ εἶρε κολώνης,
 αἰμαλέω λευκῶ τε πελιδνωθέντι καλεύθουσ
 λοξοτενεῖσ φαίνουσα, και ὀππόσα Λύδιοσ ἀγκῶν 215
 ἀχρὸν ἐφρουθῆεντι μεμιγμένον ἄνθοσ ἐλλοσῶν·
 ὄσσα Ἀλβυσ φαλθῶν, χρουσῶ σιλαγισματι θάλπῶν,
 635 χρυσοφανῆ κροκόεντα λίθῶν ἀμαρῶγματα τεύχε
 ἀμφι βαθυπρήῶνα ῥάχιν Μανρουσίδοσ ἄκρης·
 ὄσσα τε Κελτῖσ ἀνέχε βαθυκρῶσταλλοσ ἐρίκην 220
 χρωτῖ μέλαν στίβουσι πολὺ γλάγοσ ἀμφιβαλοῦσα
 ἔκχυτον, ἧ κε τύχησιν, ἀλώμενον ἐνθα και ἐνθα·
 640 ὄσσα τ' ὄνυξ ἀνέχε διαηγάζοντι μετάλλῶ,
 ὠχρῶν ἐρίτμα, και Ἄτρακῖσ ὀππόσα λευροῖσ

626 ποταμητῖδα ante Graesium.

cum validos excelsi templi muros et amplum pavementum simul collecta decantabit? ubi et virentia Carysti terga lapidario dente ferrum sculpsit, et (205) Phrygiam variegati marmoris cervicem incidit, illam quidem aspecta roseum colorem albo aere permistum referentem, hanc vero purpureo simul ac argenteo flore suaviter coruscantem. multi vero, qui ingentis Nili naves fluviatiles suo presserunt pondere, surgentes lapides (210) porphyretici, tenuibus astris distincti, fulgent. hic etiam videas virentem Laconici lapidis nitorem et marmora diversis spiris fulgurantia, et quae profunda montis Iassidis seu Cariae parturiit vallis, obliquis ex sanguineo alboque livido (215) semitulis distincta; et quaecumque Lydus anfractus pallidum rubenti commistam florem volvens; quoscumque Libycus sol, aureo demalicens radio, crocei simul et aurei coloris lapidum fulgores gignit versus Maurusidis montis radices; (220) et quodcumque fert mons Celticus crystallis abundans colore nigricanti marmor, sed lacteis venis passim effusis nulloque ordine huc et illuc vagantibus distinctam; quicquid nitenti metallo pretiosum immisit virens Onyx; quodcumque

- χθῶν πεδίοις ἔλχευσε καὶ οὐχ ὑψιάχηνι βήσση, 225
 πῆ μὲν ἄλις χλοάοντα καὶ οὐ μάλα τῆλε μαράγγου,
 πῆ δὲ βαθνομένου χλοερῶ ἑκτανύπιδι μορφῆ.
 645 ἦν δὲ τι καὶ χώνεσσι ἀλλήκιον, ἄγχι μελαίνης
 μαρμαρυγῆς, μκτῆ δὲ χάρις συνεγείρετο πέτρου.
 Πρὶν δὲ πολυτμήτωιο σέλως ψηφίδος ἐκείσθαι, 230
 λεπτὰς λαοτόφος παλάμη λαίγγας ὑφαίων
 μαρμαρέας, ἔγραψε μετὰ πλάκας ἐς μέσα τοίχων
 650 σύνδετον εὐκάρποισι κέρας βεβριθῆς δπύραις
 καὶ ταλάρους καὶ φύλλα, κατ' ἀκρεμόνων δὲ χαράσσει
 ἐξομένην ὄρνιθα. μετ' ἐκεράους δὲ κελεύθους 235
 κλήμασι χρυσοκόμοισι περιδρομος ἄμπελος ἔρπει,
 δεσμὸν ἐλιξοπόρον σχολοῖς πλέξασα κορύμβοις.
 655 ἤρέμα δὲ προνένευκεν, ὄσον καὶ γείτονα πέτρην
 βαιὸν ἐπισκιάειν ἐλικώδει πλέγματι χαίτης
 αἰθούσης. τάδε πάντα καλοὺς περιείσσεται οἴκους. 240
 Ἄλλὰ καὶ ὑψιλόφοις ἐπὶ κίονι, ἔνδοθι πέξης
 λαϊνῆς, προβλήτος ἔλιξ πολύκεστος ἀκάνθης
 660 ὕγρα διερπύζων ἀνελίσσεται, δεσμὸς ἀλήτης,
 χρύσεος, ἰμερούς, ἀκίδα τρηχεῖαν ἐλίσσων.
 μάρμαρα δ' ὀμφαλδέντα περιστέφει εἶκε κλαδίκοις 245

646 συνεγείρεται codex.

654 ἐλιξοπόρον ante Graecium.

657 αἰθούσης codex, more suo, et περιείσσεται. malit G περιείσσετο τοίχους.

658 ἔκδοθι apud G

662 σῦτα veluti

Hermannus, ἦκα G. mox N κλαδίκοις.

(225) Atracina terra planis in campis, non vero in excelsis montibus genuit, alibi quidem subviride nec a smaragdī colore longe diversum, alibi autem ad viridid saturi caeruleam formam accedens. inest et quidpiam nivibus simile, nigro adiunctum fulgori: denique commistus decor in unum coit.

(230) At priusquam in multas partes dissectarum tessellarum splendor accederet, lapidarius manu sua tenues lapillos marmoreos contentens, veluti in tabellis, mediis in parietibus descripsit cornu vinculis illigatum, uberi fructuum varietate oneratam, una cum calathis et foliis; avem vero in ramis (235) sedentem expressit. post praeclaros istos meatus palmitibus auricomis innixa circumserpit vitis, tortuosum nectens obliquis corymbis vinculum: sensim vero propendet, donec vicinum lapidem volabili fulgentium frondium texta tantisper obumbret. haec vero omnia eximiis aedibus circumposita sunt.

Sed et in sublimibus columnis, intra basin lapideam, spinae prominentis multiplex circumvolutio molliter proserpens, vinculum vagabundum, aureum, suave, cuspidem asperam volvens, circumagitur: (245) re-

- πορφυρέοις, στίλβοντα χάριν θελξίφρονα πέτρα
 πῦν δὲ πέδον στορέουσα Προκοννήσιοιο κολώνη,
 665 ἀσπασίως ὑπέθηκε βιαρκί νῦτον ἀνάσσει·
 ἤρμα δὲ φρίσσουσα διέπρεπε Βοσπορίς αἴγλη
 ἀχροκελαινώντος ἐπ' ἀργέντιοι μεταλλοῦ. 250
- Χρυσεοκολλήτους δὲ τέγος ψηφίδας ἔργει,
 ὦν ἄπο μαρμαίρουσα χύθην χρυσοῦροντος ἀκτίς
 670 ἀνδρομέοις ἄτλητος ἐπεκρίθησε προσώποις.
 φαίη τις Φαέθοντα μεσημβρινὸν εἶαρος ὦρη
 εἰσοράαν, ὅτε πᾶσαν ἐπεχρῶσασεν ἐρίπτην. 255
 καὶ γὰρ ἐμὸς σκηπτοῦχος, ὄλης χθονὸς εἰς ἔν Ιούσης,
 βάρβαρον Αὐσονίον τε πολίτροπον ὄλβον ἀγείρας,
- 675 λάινον οὐκ ἔκρινεν ἐπαρκέα κόσμον ἐδέθλοισ
 ἀμβροσίον νηοῦ θεουδέος, ᾧ ἔνι πάσης
 ἐλπίδος εὐφροσύνην ὑπεραυχέα θήκατο Ῥώμη· 260
 ἀλλὰ καὶ ἀργυρέοιο χύθην οὐ φείσατο κόσμου.
 ἐνθάδε Παγγαίοιο ῥάχισ καὶ Σουνιάς ἄκρη
- 680 ἀργυρέας ὠΐξαν ὄλας φλέβας· ἐνθάδε πολλοὶ
 ἡμετέρων θημῶνες ἀνωίχθησαν ἀνάκτων.
 καὶ γὰρ ὅσον μέγαλοιο πρὸς ὄρθριον ἄντυγα νηοῦ 265
 χῶρον ἀναιμάκτοισιν ἀπεκρίναντο θυηλαῖς,
 οὐκ ἐλέφας, οὐ τμήμα λίθων ἢ χαλκὸς ὄρλιζει,
- 685 ἀλλ' ὄλον ἐθρήγκωσαν ὑπ' ἀργυρέοισι μεταλλοῖς.

663 πρροσοφόροις G, collato v. 661 χρῶσεος. 671 ὄρης codex, ὄραις G

tanda vero marmora circumcingit, ramulis utique purpureis splendentia, lapidis suavem decorem. mons autem Proconnesi totum pavimentum sternens, beneficae imperatrici (urbis) dorsum amanter supposit. sed et subfremens renitet Bosphoricus splendor (250) candidi lapidis subnigrificantis.

Testudo autem auro devinctos lapillos complectitur, a quibus effuse rutilans aurifluus radius in hominum oculos intolerabilis insilit. dicat quis meridianum verni temporis solem, (255) cum universos deauravit montes, sese intueri. meus namque imperator, toto in unum coeunte orbe omnimodas barbarorum et Latinorum congerens divitias, lapideum ornatum ad immortalis et divini templi structuram idoneum non censuit, in quo unico (260) supremam spem suam omnem et laetitiam Roma posuerat: sed et argenteo subministrando abundanter ornamento non perpercit. hic et Pangaei scopuli et Sunium promontorium omnes suas argenteas aperuerunt venas: hic multi principum nostrorum thesauri aperti sunt. (265) nam quicquid loci versus orientalem magni templi fornicem incruentis secreverunt sacrificiis, id non ebur aut lapidum fragmentum vel aes dirimit, sed totum argenteis obsepserunt metallis. neque tamen solis in muris, qui viros sacerdotali dignitate ornatos a ver-

Paul. Silent.

3

- οὐδὲ μὲν οὐδὲ μόνοις ἐπὶ τέλεισιν, ὀππόσα μύστην
 ἄνδρα πολυγλώσσοιο διακρίνουσιν ὄμιλου, 270
 γυμνὰς ἀργυρέας ἔβαλε πλάκας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς
 κίονας ἀργυρέοισιν ὄλους ἐκάλυψε μετάλλοις,
 690 τηλεβόλοισι σελάεσσι λελαμπότας, ἑξάκι δοιοῦς·
 οἷς ἐπι, καλλιπόνοιο χερὸς τεχνήμονι ῥυθμῷ,
 δευτέρους κύκλοιο χάλυψ κοιλήνατο δίσκουσ, 275
 ὧν μέσον ἀχράντοιο θεοῦ δεικνῆλα χαράξας,
 ἄσπορα δυσαμένου βροτέης ἰνδάλματα μορφῆς,
 695 πῆ μὲν ἐϋπτερούγων στρατὸν ἔξεσεν ἀγγελιάων,
 αὐχενίων ξυνοχῆα κατακλίνοντα τενόντων
 (οὐ γὰρ ἰδεῖν τέτληκε θεοῦ σέβας, οὐδὲ καλύπτρη 280
 ἀνδρομέη κρυφθέντος, ἐπεὶ θεὸς ἐστὶν ὁμοίως,
 ἑσάμενος καὶ σάρκα λυτήριον ἀμπλακιάων),
 700 πῆ δὲ θεοῦ κήρυκας ὁδοὺς ἤσκησε σιδήρου
 τοὺς προτέρους, πρὶν σάρκα λαβεῖν θεόν, ὧν ἀπὸ φωνῆς
 ἑσομένου Χριστοῦ διέπειται θέσις αἰοιδή. 285
 οὐδὲ μὲν οὐδ' αὐτῶν παραδέδρομεν εἶδεα τέχνη,
 οἷς κύρτος νεπόδων τε τὸ δίκτυον, οἷτε χαμηλὰ
 705 ἔργα βίου προλιπόντες ἀλιτρονόους τε μερίμνας
 οὐρανίου βασιλῆος ἐφωμάρτησαν ἐφετιμῆ,
 ἀνέρας ἀργεῦοντες, ἀπ' ἰχθυβόλοιο τε τέχνης 290
 ζωῆς ἀθανάτοιο καλὴν ταχύσαντο σαγήνην.
 ἄλλοθι δὲ Χριστοῦ κατέγραφε μητέρα τέχνη,

693 χάραξαν G

702 ἑσομένου codex.

704 χαμηλὰ G,

 81
 θαμηνὰ codex.

boso coetu (seu cantoribus) (270) separant, meras argenteas tabellas posuit: sed et ipsas duodecim columnas totas argenteis convestivit metallis, longe iaculantibus radiis coruscantes; supra quas, laboriosae manus artificiosa proportione, (275) acutiores circuli orbes ferrum excavavit. in quorum medio immaculati dei, qui humanae sine semine formae figuram induit, imaginem descripsit: alibi alatorum angelorum colla ac pronas cervices submittentium sculpsit exercitum. (280) neque enim potuit dei gloriam intueri, etiam humano tecti operimento, cum perinde sit deus, postquam carnem peccatorum redemptricem induit. alibi dei praecones ferreus stilus impressit, priores scilicet antequam deus carnem assumeret, a quorum ore (285) venturi Christi prodiit oraculum. sed neque eorum pratermisit effigies, quibus sagena ars fuit et piscium rete, quique communibus vitae relictis officiis sceleratisque curis caelestis regis secuti sunt mandata, (290) viros expiscantes: ex piscatoria vero arte eximiam vitae immortalis sagenam explicarunt. alibi vero ars

- 710 φέγγεος ἀενάοιο δοχήϊον, ἧς ποτὲ γαστήρ
 γαστέρος ἐργατήνην ἄγλοισ ἐθρέψατο κόλποις.
 Ἐς δὲ μέσας ἱεροῦ πλάκας ἔρκεος, ἀδ̄ περι φῶτας 295
 εὐιέρους τεύχουσι μεταίχμια, γράμμα χαράσσει
 ἢ γλυφίς ἔν πολύμυθον· ἀολλίξει γὰρ ἀνάσσης
- 715 οὖνομα καὶ βασιλῆος· ἴσον γε μὲν δμφαλοέσση
 ἀσπίδι μεσσατίοισι τύπον κοιλήνατο χώροις
 σταυρὸν ἀπαγγέλλουσα. διὰ τρισσῶν δὲ θυρέτρων 300
 ἔρκος ὄλον μύστησιν ἀνοίγεται· ἐν γὰρ ἐκάστη
 πλευρῇ βαιὰ θύρετρα διέτμαγεν ἐργοπόνος χεῖρ.
- 720 Χρυσείης δ' ἐφύπερθε παναχράντιοι τραπέζης
 ἄσπετος εὐρυκέλευθον ἐς ἡέρα πύργος ἀνέστη,
 τετραπύροις ἀψίσι ἐπ' ἀργυρέησι βεβηκώς. 305
 κίοσι δ' ἀργυρέησιν ἀείρεται, ὧν ἐπὶ κόρησ
 ἀργυρέους ἴδρουσε πόδας τετραζύγος ἀψίς.
- 725 ἑψόθι θ' ἀψίδων ἀνατείνεται οἶά τε κώνου
 εἰκλον, ἀλλ' οὐ πάμπαν ὁμοίον· οὐ γὰρ ἐλίσσει
 νεϊόθεν εὐκύκλιοι περίτροχον ἄντυγα πέζης, 310
 ἀλλὰ τις ὀκτάπλευρος ἔφν βύσις, ἐκ δὲ κελεύθου
 εὐρυτέρης κατὰ βαιὸν ἐς ὄξυκόρυμβον ἀνέρπει,
- 730 ὀκτώ δ' ἀργυρέας τανύει πλάκας· ἀρμονίης δὲ
 ζευγνυμένης δολιχὴ ράχισ ἴσταται· αἱ δὲ τριγώνους
 εἰδόμεναι μίλογουσι πόρους ὀκτάζυγος οἶμον, 315

710 φέγγος ἀενάοιο N   726 δεικελον G, collato v. 747.
 729 ὄξυκόρυμβον Hermannus, ὄξυ κόρυμβον vulgo.

descripsit matrem Christi, splendoris aeterni vas, cuius quondam venter
 ventris opificem in sacro aluit sinu.

In mediis autem sacri septi tabulis, quae sacerdotes circumstant
 eosque separant, literam describit sculptura unicam, sed quae plura
 verba complectitur: colligit enim imperatricis et imperatoris nomina.
 aequalem vero orbiculari clipeo figuram mediis in locis sculpsit, (300)
 crucem in ea exprimens. tribus autem portis totum septum sacerdoti-
 bus patet: in singulis enim lateribus parvulas portas aperuit manus
 artificis.

At supra incontaminatam mensam vastum in aërem immensa turris
 exurgit: (305) quadrifidis vero argenteis arcubus incumbens argenteis
 perinde columnis attollitur, in quarum vertice argenteos pedes statuit
 arcus quadruplex. supra arcus protenditur veluti conii figura, non tamen
 ei omnino similis: neque enim (310) in imo teretem rotundae marginis
 curvaturam circumvolvit, sed enascitur quaedam octo lateribus constans
 basis, quae ex latiore ambitu sensim in acutum fastigium sese sursum
 exporrigit. octo vero tabulas argenteas expandit; et qua illas invicem
 cohaerent, longior spina enascitur: hae trigonis (315) similes octiungis

- εἰς ἕν ἀγειρομένους κορυφῆς σημήϊον ἄκρης,
 ὑπὸ θι καὶ κρητῆρος ὑπήραρεν εἰκόνα τέχνη.
- 785 χεῖλεά τε κρητῆρος ὑποκλασθέντα πετῆλων
 εἶδος ἔμορφώσαντο. μέσῳ δ' ἐνεθήκατο χώρῳ
 ἀργυρέον στίλβοντα πόλου τύπον· ὑπὸ θι δ' αὐτοῦ 320
 σταυρὸς ὑπερτέλλων ἀναφαίνεται· Ἰλαος εἶη.
 ἀψίδων δ' ἐφύπερθεν ἔλιξ πολύκεστος ἀκάνθης
- 740 πῆξαν ἐφερπύζει νέατον περὶ πυθμένα κώνου·
 ὀρθοτενεῖς δ' ἄκτινας, ἴσας εὐώδει καρπῷ
 ὄγγης καλλιόμοιο, διακριδὸν ὑπὸ θι φαίνει 325
 λαμπομένας σελάεσσιν, ὑπερτέλλουσι δὲ πῆξης.
 Ὀππόθι δ' ἀλλήλοισιν ἀρηρότα πείρατα πῆξης
- 745 ἀρμονίην τεύχουσιν, ἐνιδρύσαντο παγέντας
 ἀργυρέους κρητῆρας. ἐπὶ κρητῆρι δ' ἐκάστῳ
 πυρσοφόρους στήσαντο, λαπανγέα δέικελα κηροῦ, 330
 κόσμον ἀπαγγέλλοντα καὶ οὐ φάος· ἀργυρέοις γὰρ
 πάντοθι τορνωθέντα περιστίλβουσι μετᾶλλοις
- 760 φαιδρὰ λεινομένοισιν· ἀπυρσεύτῳ δ' ἄμαρνηγῇ
 ἀργυρέην ἄκτινα καὶ οὐ φλόγα κηρὸς ἰάλλει.
 κλοσι δὲ χρυσέας ἱερῆς πάγχρυσσα τραπέζης 335
 νῶτα κατηρείσαντο, κατὰ χρυσεῶν δὲ θεμελιῶν
 ἴσταται, ἀφνειῶν δὲ λίθων ποικίλλεται αἰγλή.

735 πετῆλων G, πετῆλω codex.
 margo, πῆξα διεφπύζει ipse codex.
 εἶκελα ante Graefium.

740 γρ. πῆξαν ἐφερπύζει
 743 τραπέζης G 747 δ'

semitae meatus miscent, in unum coeantes summi apicis signum; ubi et crateris effigiem ars eduxit: incurvata porro crateris labra folii speciem formarunt. medio autem in loco (320) fulgentem ex argento caeli imaginem imposuit. supra caelum crux supereminens conspicitur; propitia sit. at supra arcus multiplex spinae circumvolutio circa pedem serpit, versus ultimam conii partem, recta in radios fragrantis (325) frondosae pyri silvestris fructui similes, quos multifariam superne fulgoribus coruscantes exhibet: re ipsa vero emergunt supra basim.

Qua vero parte invicem iuncti basis fines connectantur, ex argento compactos crateras statueret: in singulis vero crateribus (330) candelabra posuere, seu potius adumbrata cereorum simulacra, ornatum tantum, non vero lumen porrigentia. ubique enim rotundata argenteis fulgentis metallis pulchre laevigatis ac politis: ignis autem experte fulgore argentum radium, non flammam cereus emittit. (335) columnis porro aureis sacrae mensae ex auro omnino conflata terga sustentantur, aureisque perinde fundamentis incumbit illa, et pretiosorum lapidum fulgore variegatur.

- 755 Πῆ φέρομαι; πῆ μῦθος ἰὼν ἀγάλινος ὀδεύει;
 ἴσχεο τολμήσασα μεμνῶτι χειλεῖ φωνή,
 μηδ' ἔτι γυμνώσειας ἅ μὴ θέμις ὄμμασι λαῶν. 840
 μυστιπόλοι δ', ὑπὸ χερσὶν ὄσοις τόδε θεσμῶ κελεύει,
 Σιδονίης φοίνικι βεβαμμένον ἄνθ'εἰ κόχλων
- 760 φᾶρος ἐφαπλώσαντες ἐρέψατε νῶτα τραπέζης,
 τέτρασι δ' ἀργυρέησιν ἐπὶ πλευρῆσι καλύπτρας
 ὀρθοτενεῖς πετάσαντες ἀπείρονοι δειξάτε δῆμῳ 845
 χρυσὸν ἄλις καὶ φαιδρὰ σοφῆς δαιδάλματα τέχνης·
 ὧν μία μὲν πόικιλλε σέβας Χριστοῦ προσώπου.
- 765 τοῦτο δὲ καλλιπόνιοι φυτεύσατο χεῖρεσι τέχνης
 οὐ γλυφίς, οὐ ῥαφίδων τις ἐλαυνομένη διὰ πέπλων,
 ἀλλὰ μεταλλάσσουσα πολύχροα νήματα πῆνη, 850
 νήματα ποικιλόμορφα, τὰ βάρβαρος ἤρροσε μύρμηξ.
 χρυσοφαῆς δ' ἀμάργημα βολαῖς ῥοδοπήχεος ἡσῦς
- 770 διπλοῖς ἀντήστραψε θεοκράντων ἐπὶ γούων,
 καὶ Τυρίῃ πόρφυρε χιτῶν ἄλιανθ'εἰ κόχλω,
 δεξιὸν εὐτύκτοις ὑπὸ νήμασιν ὤμων ἐρέπτων· 855
 κείθι γὰρ ἀμπεχόνης μὲν ἀπωλλόθησε καλύπτρη,
 καλὰ δ' ἀνερπύζουσα διὰ πλευρῆς ὑπὲρ ὤμου
- 775 ἀγκέχεται λαιοῦ· γεγύμνωται δὲ καλύπτρης
 πῆχης καὶ θέναρ ἄκρον. ἔοικε δὲ δάκτυλα τείνειν
 δεξιτερῆς, ἄτε μῦθον ἀειζῶντα πιφασύσκων, 860

757 λαῶν Hermannus, λάων margo, λάων codex 768 τὰ Her-
 mannus, ἄ codex. ceterum μύρμηξ malis fortasse mutare in βόμ-
 βοξ G 770 διπλοῖς margo, ἀπλοῖς codex.

Sed quo feror? quove nullis cohibita frenis tendit oratio? gradum siste, vox temeraria, et labia comprime, (340) neque detegas quae oculis intuari non licet. sacerdotes, quorum manibus id per leges concessum est, velum Phoeniceo conchas Sidoniae flore tinctum expandentes, mensae terga contegite: in quattuor vero argenteis lateribus tegminis directe (345) explicant, numerosas plebi ostendite auri copiam et elegantia exquisitae artis opera; quorum quidem unum Christi vultus imaginem opere variegato expressit. illam vero non operosae artis manibus produxit scalprum aut acus trans vela immissa, (350) sed fusus multorum colorum fila subinde immutans, fila diversae formae, quae barbara exaravit formica. ad roseae vero aurorae radies vestis levior, quae divina membra operit, aureo fulgore contra fulgurat, et Tyria tunica ex concha marini coloris purpurascit, (355) dextrum exserens humerum, sub bene textis staminibus. illic enim vestimenti tegumentum excidit, sed per latus super sinistrum humerum sursum serpens belle diffunditur. tegmine pariter nudantur cubitus et extrema manus: videtur autem (360) dextrae digitos protendere, veluti si sermonem immortalem annun-

- λαιῆ βιβλον ἔχων ζαθέων ἐπίστορα μύθων,
 βιβλον ἀπαγγέλλουσαν ὅσα χραισμήτορι βουλή
 780 αὐτὸς ἀναξ ἐτέλεσεν, ἐπὶ χθονὶ ταρσὸν ἑρείδων.
 πῦσα δ' ἀπαστράπτει χρυσέῃ στολίσ· ἐν γὰρ ἐκεῖνῃ
 τρητὸς λεπταλλὸς περὶ νήματα χρυσοῦς ἐλιχθεῖς, 365
 σχήμασιν ἢ σωλήνος ὁμοῖος ἢ τινος αὐλοῦ,
 δέσμιος ἡμερόεντος ἑρείδεται ὑψόθεν πέπλου,
 785 ὄξυτέραις ῥαφίδεσσι δεθεῖς καὶ νήμασι Σηρῶν.
 ἰστάμενοι δ' ἐκάτερθε δῶα κήρυκε θεοῦ,
 Παῦλος, ὄλης σοφίης θεοδέγμονος ἔμπλεος ἀτήρ, 370
 καὶ σθεναρὸς κληδοῦχος ἐπουρανίων πυλεῶνων,
 αἰθεροῖς δεσμοῖσιν ἐπιχθονίοις τε κελεύων·
 790 ὃς μὲν ἐλαφρίζει καθαρῆς ἐγκύμονα ῥήτρης
 βιβλον, ὃ δὲ σταυροῖο τύπον χρυσέης ἐπὶ ῥάβδου.
 ἄμφω δὲ στολίδεσσιν ὑπ' ἄργυφῆσι πυκάζει 375
 πῆνῃ ποικιλόεργος· ἐπ' ἀμβροσίων δὲ καρῆνων
 νηὸς ἐκολπώθη χρύσεος, τριέλικτον ἐγείρων
 795 ἀγλατήν ἀψίδος· ἐφεδρήσει δὲ βεβηκῶς
 τέτρασι χρυσείοις ἐπὶ κίοσι. χεῖλεσι δ' ἄκροις
 χρυσοδέτου πέπλοιο κατέγραφεν ἄσπετα τέχνη 380
 ἔργα πολισσούχων ἑριούνια παμβασιλῶν.
 πῆ μὲν νοουσαλέων τις ἀκέστορας ὄνεται οἴκους,
 800 πῆ δὲ δόμους ἱερούς· ἐτέρωθεν δὲ θαύματα λάμπει
 οὐρανίου Χριστοῦ· χάρις δ' ἐπιλείφεται ἔργοις.
 ἐν δ' ἐτέροις πέπλοισι συναπτομένους βασιλῆας 385

tiaret, sinistra librum tenens sacros sermones narrantem, librum pandentem quaecunque utili consilio rex ipse (Christus) peregit, dum in terris ageret. tota fulgurat vestis aurea: in illa quippe (365) affabre elaboratum et in tenuia fila diductum aurum, circum stamina involutum, fistulae aut tibiae cuiuspiam figurae simile, supra suave pallium revinctum haeret, acutioribus fibulis et serico filo alligatum. ab utraque parte stant dei praecones, (370) Paulus vir divina omni scientia plenus, et caelestium portarum validus claviger, caelestibus et terrestribus imperans vinculis. ille quidem librum sacram scripturam continentem, hic vero crucis figuram tenet aureo infixam baculo. (375) utrumque autem candidis sub vestimentis tela variegati operis contegit. supra divina capita aurei templi figura curvatur, sinuosam excitans arcus pulchritudinem: stat vero aureis quattuor columnis innixa. (380) in auro texti vestimenti extremis marginibus descripsit ars ingentia et salutaria patronorum urbis imperatorum opera. alibi quidem aegrorum sanatrices domus quis inspiciat, alibi aedes sacras, alibi denique fulgent Christi miracula: inest vero operibus gratia. (385) in aliis autem vestimentis

- ἄλλοθι μὲν παλάμαις Μαρίας Θεοκόμενος εἶροις,
 ἄλλοθι δὲ Χριστοῦ Θεοῦ χειρὶ πάντα δὲ πήνης
 805 νήμασι χρυσοπέτρων τε μίτων ποικίλλεται ἀγλή.
 Πάντα μὲν ἀγλαΐη καταειμένα, πάντα νοήσεις
 ὄμμασι θάμβος ἄγοντα· φαισφορίην δὲ λιγαίνειν 890
 ἔσπερίην οὐ μῦθος ἐπάρκιος. ἦ τύχα φαίης
 ἐννόχιον Φαέθοντα καταναγάζειν σέβας οἴκον.
 810 καὶ γὰρ ἐμῶν πολύμητις ἐπιφροσύνη βασιλῆων
 ἀντιπόροις ἐλλεσσι πολυγνάμπτοισι δεθείσας
 πλεκτὰς χαλκελάτους δολιχὰς ἐτανύσσατο σειρὰς 895
 λαϊνέης προβλήτος ἀπ' ἄντυγος, ἧς ἐπὶ νώτω
 τῆς ἀερσικάρητος ἐρείσατο τυρσὰ καλύπτρης.
 815 αἱ δὲ κατειβόμεναι περιμήκειος ἔκποθεν οἶμον
 ἀθρόαι ἀτσοῦσι κατὰ χθόνα· πρὶν δ' ἀφικέσθαι
 ἐς πέδον, ὑψικέλευθον ἀνεκρούσαντο πορέην,
 400 καὶ χορὸν ἐκτελέουσιν ὁμόγηιον. ἔκ δὲ νῦ σειρῆς
 ἀργυρέους στεφανηδὸν ἀπ' ἠέρος ἤψυτο δίσκους
 820 ἔκκερμέας περὶ τέσσα μέσου τροχάοντα μελάθρου.
 οἱ δὲ καθερπύζοντες ἀπ' ὑψιπύροιο κελεύθου
 ἀνδρομέων κυκληδὸν ὑπερτέλλουσι καρῆνων. 405
 τοὺς μὲν ἀνήρ πολυῖδρις ὄλους ἐτόρησε σιδήρω,
 ὄφρα κεν ἐξ ὑάλιοιο πυρρικμήτιο ταθέντας
 825 οὐριάρχους δέξαιντο, καὶ ἔκκερμές ἀνδράσιν εἴη
 φέγγεος ἐννηχίοιο δοχῆιον. οὐδ' ἐνὶ δίσκοις
 μούνοις φέγγος ἔλαμπε φιλέννυχον· ἀλλ' ἐνὶ κύκλω 410
- 815 ἔκποθεν ante Hermannum. 822 περιτέλλουσι N

alibi quidem deiparae Mariae manibus, alibi Christi dei manu coniunctos principes invenias. omnia denique fusi stamine aureorumque liciorum splendore variegantur.

Omnia quidem splendore tecta, omnia cernes (390) admirationem oculis inducentia. vespertinis luminibus describendis par nulla est oratio. certe dixeris nocturnum solem venerandas aedes illuminare. imperatorum enim meorum sagax prudentia contrariis et oppositis voluminibus (395) nexiles aereas longasque catenas expandit ad prominenti cornide lapidea, in cuius dorso excelsum templum ima tecti fundavit. illae vero per longam viam defluentes confertim feruntur ad terram: sed priusquam (400) sint ad terram allapsae, iter remetiuntur, et socium chorum conficiunt. ex catena autem discos argenteos in modum coronae suspensas, qua extremae medii templi partes procurrant, appendit. hi vero ab excelsa via proserpentes (405) supra humana capita circulatim pendent. hos quidem vir multiscius totos ferro perforavit, ut confectas ex vitro igne elaborato cuspides exciperent, et vas nocturni luminis supra homines penderet. neque (410) in discis unis nocturnum splendet

- καὶ μεγάλου σταυροῦ τύπον πολύωπα νοήσεις,
 γείτονα μὲν δίσκοιο, πολυτρήτοισι δὲ νότοις
 830 ἄγγος ἐλαφρίζοντα σελασφόρον. εὐσελῶν δὲ
 κύκλιος ἐκ φαέων χορὸς ἴσταται. ἦ τάχα φαίης
 ἐγγύθεν ἀρκτούροιο δρακοντείων τε γενείων, 415
 οὐρανίου στεφάνοιο, λελαμπότα τείρεα λεύσσειν.
 Οὕτω μὲν κατὰ νηὸν ἔλίσσεται ἔσπερή φλόξ,
 835 φαιδρὸν ἀπαστρέπτουσα· μέσῳ δ' ἐνὶ μείονι κύκλῳ
 δευτατίου στεφάνοιο σελασφόρον ἄντυγα δῆεις.
 μεσοπαγῆς δ' ἐπὶ κέντρον ἀπ' ἠέρος ἄλλος δρούσας 420
 δίσκος εὖς σελάγιζε· φρυγὰς δ' ἀπελαύνεται ὄρηνη.
 Ἐγγύθι δ' αἰθούσης, παρὰ κίονας, ἔνθα καὶ ἔνθα
 840 μονοφανῆ λαμπτήρα διακριδὸν ἄλλον ἀπ' ἄλλον
 ἐξείης ἀνέθηκαν· ὄλον δ' ἐπὶ μῆκος ὀδεύει
 τηλεπόρου νηοῦ· κύτος δ' ὑπέθηκαν ἐκάστῳ 425
 ἀργύρεον, πλάστιγγι πανείκελον, ᾧ ἐνὶ μέσσει
 εὐφαέος κρητῆρες ἐφεδρήσουσιν ἐλαίου.
 845 οὐ μὴν ἴστον τῆς τις ὀλοῖς μία πέλα καθέρπει,
 πολλὰ δ' ἄναντα κάταντα σὺν ἀγλαίῃσι νοήσεις
 νῆδυμα κυμαίνοντα· πολυστρέπτου δ' ἀπὸ σειρῆς 430
 ἠερίαις βαθμηδὸν ἐπαστρέπτουσι κελεύθοις.
 οὕτω καὶ δικόρυμβον ὑὰς σελάγισμα φαίνοι,
 850 ἡμιτόμου ταύροιο καταγραφθεῖσα μετώποις.
 ἀλλὰ καὶ ἀργυρέας τις ἴδοι νέας· ἐμπορίης δὲ

lumen, sed eodem in circulo maioris etiam crucis figuram passim perforatam intuebere, disco propinquam, variegatis vero dorsis vas luciferum ferentem. ita rotundus quidem ex collucens luminibus chorus conficitur. (415) certe ursae aut draconis capitis vel caelestis coronae fulgentia astra te intueri propius dicas.

Sic igitur per templum vespertina flamma mire fulgurans circumvolvitur. in medio vero minori secundae coronae circulo ambitum lumina perinde ferentem invenies: (420) at versus medium centrum elegans alter ab aëre emergens discus lumen emittit: sic nox ubique depellitur.

Iuxta porticus, ad columnas, hic et illic lucernas unico instructas lumine, ab se invicem disiunctas deinceps suspenderunt; (425) quae per totam amplae aedis longitudinem procurrant. unicuique autem argenteum supposuere alveum, lanci omnino similem; cuius in medio lucentis olei crateres insident. neque tamen uniusmodi et aequalis procedit omnium ordo: multa enim sursum ac deorsum licet intueri cum decore ac ornatu (430) suaviter fluctuantia, quae ex multis implicata nexibus catena in aëreis viis gradatim fulgurant. ita biceps lumen ostendit in dimidiis Tauri fronte descripta Hyas. sed et argenteas naves videas, quae one-

- φῶρον ἀεράζουσι φαισφόρον· ἐκκρεμές δὲ 435
 εὐφαῖος πλώουσι κατ' ἤϊρος ἀντὶ θαλάσσης,
 οὐδὲ νότον τρομέουσι καὶ θυμύοντα βούτην.
 855 ἔς δὲ βαθὺν κρηπίδος ἐδέθλιον ἄβρὰ νόησεις
 δούρατα, δικραίροιο μέσον τροχάοντα σιδήρου,
 ὧν ἐπι νηπολόιο φάλαγξ διανείσσεται αἴγλης, 440
 ἰθυπόροις κανόνεσσιιν ζρευθομένοισι δεθεῖσα.
 ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ πέζων, ὄπη καὶ πυθμένας ἄβραλ
 860 κλονες ἰδρύσαντο, τὰ δ' ὑπόθεν εἰσι καρήνων
 τοίχων μηκεδανῆσι παραστείχοντα κελεύθοις.
 Ναὶ μὴν οὐδ' ἀσέλαιστα μάτην ἔλλειπτο καρήνου 445
 ταρσὰ βαθυστερνοιο· περὶ προβλήτη δὲ πέτρῳ
 ἄζυγας εὐδνητον ἔς ἄντυγα λαμπάδας ἄψας
 865 χαλκείοις σταλίκεσσιιν ἀνήρ ἐνεδήσατο μύστης.
 ὧς δ' ὅτε παρθενικὴν τις ἔην βυσιληῖδα κούρην
 ἀμφιέπων χαρέντα κατ' ἀρχένος ὄρμον ἔλιξει, 450
 χρυσοδέτου στράπτοντα πυραυγῆι λυχνίδος αἴγλη,
 οὕτω ἔμῶς σκηπτοῦχος ἐπήραρεν ἄντυγι πάση
 870 φάεα κυκλοφόρητα, συνέμπορα πάντοθι πέζης.
 Ἔστι καὶ ἀργυρέαις ἐπὶ κίοσιν, ὑπόθι κόρησς,
 στειγὴ πυρσοφόροισιν ἐπίδρομος οἶμος ὀδέταις, 455
 πλησιφαῆς, φαιδροῖσιν ἀποστῆλθουσα κορυμβοῖς·
 κεῖνα γὰρ ἢ κώνοισιν ὀριτρεφέεσσιν ὁμοῖα
 875 δένδρεά τις καλλέσειεν ἢ ἀβροκόμοις κυπαρίσσοις.

862 ἀσέλαιστα· μάτην δ' ἔλλειπτο ante G aut 862 καλύπτρης
 aut 863 βαθυστερνοιο malit G 870 πέζην vel adeo πέτρην G.

ris mercisque loco lumen vehunt: (435) pensiles autem lucido in aëre veluti in mari fluitant lucernae, ubi nec austrum nec sero occidentem Bootam verentur. in imo vero solo videre est elegantia tigna, bicornis ferri medium transcurentia, (440) quorum ad lumen sacerdotum cohors rectis regulis rubricantibus astricta procedit. atque alia quidem in solo sunt, ubi venustae columnae bases suas posuere: alia vero supra murorum vertices longis procurruunt viis, (445) ne expertia quidem illa lucis.

Et certe frustra neglectae fuissent ampli fastigii partes imae. at circa exstantes coronidis lapides, singulares in tereti fornice appendens lucernas aereis paxillis vir mysteriorum peritus alligavit. quemadmodum cum quis regiam suam puellam (450) cum studio adornans collo elegans aptat monile, quod ignei lucernulae auro devinctae fulgoris instar coruscet, ita meus imperator in omnibus fornicibus lumina circulis defixa per totam aedis marginem currentia eduxit.

Est praeterea super argenteas columnas, supra verticem, (455) semita angusta, per quam viri cereos deferentes vadunt, plena perinde luminibus et venustis corymbis refulgens. illa enim aut montanis piceis

- εἰσι μὲν δξυκάρηνα, περιτροχάουσι δὲ κύκλοι
 εὐρύτεροι κατὰ βαιόν, ἕως ἐπὶ λοίσθιον ἔλθης 460
 ἄντυγος, ἧ περὶ πρέμνον ἔλσεται· ἔνθεν ἐκεῖνοις
 ἄνθος ἀνεβλάστησε πυρισπύρον. ἀντὶ δὲ ῥίξης
 880 ἀργυρέους κρητήρας ἴοις ὑπένερθε παγέντας
 δένδρεσι πυρσοκόμοισι. μέσον γε μὲν ἄλσεος ἀβροῦ
 ἀμβροσίου σταυροῦ τύπος φαισίμβροτον αἴθει 465
 φέγγος, ἐγγλήνοισι πεπαρμένον ἄμμασιν ἤλων.
 Μυρία δ' αἰολόμορφον ἀνάκτορον ἐντὸς ἕργει
 885 ἄλλα πολυγνάμπτουσι μετάρσια φάεα σειραῖς·
 καὶ τὰ μὲν αἰθούσησιν ἀναίθεται, ἄλλα δὲ μέσσω,
 ἄλλα δὲ πρὸς Φαέθοντα καὶ Ἑσπερον, ἄλλα καρήνοισ 470
 ἔκχυτον ἀστράπτοντα πυρὸς φλόγα· πῦξ δὲ φαιινή
 ἡμάτιον γελώσα φόδόσφυρός ἐστι καὶ αὐτή·
 890 καὶ τις ἀνὴρ στεφάνοιο χοροστασίας τε δοκεῦν
 δένδρεα φεγγήεντα λιπαλγέα θυμὸν λαίνει·
 ὃς δὲ πυρσιπειρητον ἐπακτριδα, θέλεται ἄλλος 475
 εἰσορῶν λαμπτήρα μονάμπτυκα, σύμβολον ἄλλος
 οὐρανίου Χριστοῦ νόον λαθικηδέα τέρει.
 895 ὡς δ' ὅταν ἀννεφέλοιο δι' ἡέρος ἄνδρες ὀδῖται
 ἀστέρας ἄλλοθεν ἄλλον ἀναθρώσκοντας ἰδόντες,
 ὃς μὲν ἀποσκοπέει γλυκὸν Ἑσπερον, ὃς δ' ἐπὶ Ταύρω 480
 θυμὸν ἀποπλάζει, γάννται δὲ τις ἀμφὶ Βούτην,

894 νόφ λαθικηδέι codex, νόα λαθικηδέα margo.

vel teneris cupressis similes arbores quispiam appellaverit. in acutum quippe verticem desinunt: circumcurrunt vero circuli sensim effecti (460) latiores, donec ad ultimum venias ambitum, qui circa stipitem volvitur, unde flos emergit ignem ubique spargens. at loco radicis argenteos crateras videre est, arboribus lumina ferentibus suppositos. in venustae istius silvae medio (465) immortalis crucis figura ferens lucem mortalibus iubar accendit, venustis distinctum clavorum nodis.

Infinita porro alia diversis exornatum modis templum intus lumina complectitur, in sublimi nexilibus catenis suspensa; quorum quidem alia in porticibus accensa lucem praebent, alia in media aede, (470) alia ad orientem et occidentem, alia denique in verticibus ignis flammam effundunt; prorsus ut nox lucida, diei instar ridens, ipsa quoque rosea sit. alius quidem ardentis coronae ac choreae istius arbores intuens moerentem animum exhilarat, (475) alius autem igne inspersum rete inspiciens demulcetur, alius unico fulgens lumine candelabrum, alius caelestis Christi signum intuens mentem oblectat. quemadmodum cum innubi aere exsistentes stellas aliunde aliam viatores intuentur; (480) alius quidem suavem Vesperum respicit, alius versus Taurum animo vagatur, quidam

- ἄλλος ἐπ' Ὠρίωνα καὶ ἄβροχον ὀλκὸν Ἀμάξης
 900 ὄμμα φέρει, πολλοῖς δὲ πεπασμένος ἀστράσιν αἰθῆρ
 ἀτραπιτοὺς ᾧῖξεν, ἔπεισε δὲ νύκτα γελάσσαι.
 οὕτω καλλιχόροιο κατ' ἔνδια θέλεται οἴκου 485
 ἀγλαΐης ἀκτῖνι φεραυγέος, ἄλλ.....
 πᾶς μὲν ἔυφροσύνης ἀναπτει. εὐ. ος α..
 906 ψυχαίην ἐλάσασα μελαγκρήδεμον ὀμίχλην.
 πάντας ἐπαναγάζει σέλας ἱερὸν, εὔτε καὶ αὐτὸς
 ναυτίλος οἰήκεσσι θαλασσοπύροισι κελεύων, 490
 εἴτε λιπῶν ἄξινα μεμηγῶτος οἰῶματα Πόντου
 πλαγκτοὺς ἀντιπύρων σκοπιῶν ἀγκῶνας ἐλίσσει,
 910 ἐννύχιον μέγα τάρβος ἔχων γναμπτήσι κελεύθοις,
 εἴτε μετ' Αἰγαίωνα παρ' Ἑλλησπόντιον ἕδωρ
 νῆα κατιθύνησι ροῶδες ἀντὶά δίνης, 495
 δεχνύμενος προτόνοισι Λιβυστίδος ὄγκον ἀέλλης·
 οὐχ Ἑλίκην, οὐχ ἠδὲ φάος Κυνοσουρίδος ἄρκτου
 915 εἰσορόων οἴηκε φερέσβιον ὀκκάδα πάλλει,
 ἀλλὰ τεοῦ νηοῦ Θεουδέα λαμπάδα λεύσσων,
 φορτίδος εὐτόλμοιο προηγέτην, οὐχ ὑπὸ μούνοισ 500
 φέγγεσιν ἐννυχίοισι (τὸ γὰρ καὶ Πρωτέος ἀκταὶ
 ἐν Φαρήν τεύχουσι Λιβυστίδος ἐς πόδα γαίης)
 920 ἀλλὰ καὶ εὐδώροισι Θεοῦ ζῶοντος ἀρωγαῖς.

903 ἄλλοθεν ἄλλος G   904 πᾶσι — ἀναπέπταται εὐδίοις
 αἰγλή G   909 Petras Cyaneas et Symplegadas intelligit, de
 quibus Gyllius de Bosporo Thracio 2 24. Duc.   910 μέγα G,
 μετὰ codex.

Boota oblectatur, alius ad Orionem et siccam Currus semitam oculos expandit, multis vero inspersum astris caelum vias aperuit, et noctem ridere suavit: (485) sic intra eximiae aedis domicilia collucentium ubique luminum radiis omnes non modo demulcentur, sed et eorum aspecta, depulso mentis nebulo, laetitia replentur. omnibus sacrum affluget haem; quandoquidem et nauta ipse, (490) qui gubernaculis in mari imperat, sive furiosis relictis irati Ponti fluctibus vagabundos invicem concurrentium scopulorum anfractus inter nocturnos tremores per flexuosas vias circumflectit; sive emenso Aegaeo mari in Hellespontiacum (495) navem dirigit contra fluentes vortices, Libycae procellae tumorem rudentibus excipiens, non Klicen, non suave Cynosurae lumen intuens salutiferam suam navem clavo impellit, sed divinam templi tui respiciens lucem, (500) audacis onerariae ducem, non nocturnis duntaxat luminibus (hoc enim faciunt et Protei littora in Pharo, ad extremos Libycae terrae fines) sed et benefica dei vivi ope.

- Μίμνε μοι, ὦ σκηπτοῦχε, πολυχρονίους ἐπὶ κύκλους,
 ἔς φάος ἐσπέριον τε καὶ ὄρθριον· εἰς σέ γὰρ ἤως 505
 ἀμπαύειν, πολύμνε, καὶ ἔσπερος οἶδε μερίμνας.
 σοὶ λιμένες γλαυκῶπις ἀποκρίνουσι γαλήνην*
- 925 *πᾶσαν ἔς ἀγγιάλιο πόλιν χθονός· ἐκχύμενον δὲ
 κῦμα περιστέλλοντες ὑπ' εὐκόλποισιν ἀγοστοῖς
 Νηρέος ἀφριώσασαν ὑποσσαίνουσιν ὁμοκλήν. 510
 καὶ ποταμῶν ὑπέειξε ῥόω βρονχώμενον ὕδωρ,
 οὐκέτι δ' ἄρπακτῆρα μαιίνεται ὄλκον ὀδίταις.*
- 930 *τὸν πρὶν ἀνικῆτοῖσιν ἀγνηροέοντα βεέθροις
 Μύγδονα Σαγγάριόν τις ἰδὼν Βιθυνίδι γαίῃ,
 νῶτα λιθοτμήτοισι διαζωσθέντα γεφύραις, 515
 κρήνον ἡμετέρων ἐπέων οὐ ῥυθμὸν ἐλέγξει.*
- Ταῦτά σοι, ὀλβιόμοιρε, μάκαρ, δηναῖον ἀέξει*
- 935 *ζωοφύρου λυκάβαντος ἐπεμβάδα· ταῦτα θριάμβοις
 ἐσπεροῖς Λιβυκοῖς τε καὶ ἠΰοισι γεραίρει
 σὸν κράτος ὠκεανοῖο περαιτέρα· ταῦτα τυράννων 520
 πολλάκις αὐτοφόνιο χερὸς δηλήμονι τόλμῃ
 αὐχένας ἐπρήνιξε, πρὶν ἔντεσι χεῖρας ἐλίξεις,*
- 940 *τῶν δὲ κατηλόησε καρῆατα πρὶν σε πυθέσθαι
 φῆμιν ἀπαγγέλλουσαν ἃ μὴ θέμις. εἶπτε γὰρ σοι
 βαιὸν ἐλινύσασα δίκη παρὰ ποσσὶ κομίσση 525*

ἠ
 929 *ὀδίταις* codex. 931 de ponte Sangario imposito v. Procop.
 de Aedif. 5 3, Theoph. p. 198, Agathiam in Anthol. p. 380 ed.
 HStephan. et notas ad Alexiadem p. 280. Dsc. 939 *ἐμξας* G
 942 *κομίσση* G, *κομίσοι* codex.

Vive, o imperator, ad multos annos, (505) et lucem Occidenti pariter Orientique affunde: in te quippe curas suas deponere novit Aurora et Vesper, o laudate princeps. tibi caeruleam in omnibus maritimae terrae urbibus portus serenitatem reservant, et effusi maris fluctus sinuosis sub anfractibus comprimentes (510) spumantem illius mitigant fragorem. cessere etiam aquae fluminum, fluctibus suis mugientes; nec amplius rapaces cursus viatoribus inficiunt. quisquis enim videt Sangarium Mygdonium in Bithyniae finibus, invictis prius insolescentem fluentis, (515) lapideo ponte nunc revinctum, assentationis nostrorum carminum numeros non arguet.

Haec tibi, o fortunate et beate princeps, longaevas vitalium annorum accessiones adiungunt; haec triumphis occidentalibus Libycisque et orientalibus (520) imperium tuum munerant. haec tyrannorum, qui pessima audacia sibi manus intulere, priusquam arma capesseres, cervices saepius praecipitarunt: horum etiam attrivere capita, priusquam nefandos ausus tibi fama nuntiaret. si quando enim (525) paululum cunctata iusticia infensum tibi hominem aliquem ad pedes tuos adduxit,

- ἀντιβίων τινὰ φῶτα, κατευνάζεις μὲν ἀέλλας
 εὐθὺς ἀναγκαλοιο χόλου, στρεπτήν δὲ γαλήνην
 945 εὐθὺς ἄγεις, καὶ δεσμὸς ὁ χάλκεος, ὁ πρὶν ἐέργων
 ἀνέρα ποιναιόισιν ἐν ἕμμασιν, εὐθὺς ἀνοίγει
 αὐχενίην κληῖδα· σὺ δ' Ἰλαον ὄμμα ταύσασας 530
 τὸν πρὶν λριδμαίνοντα, σέθεν ζυγὸδεσμον ἀράξας,
 ἀντὶ φόνου ζωστήρας ἐς αἰγλήεντας ἀέξεις.
 950 κερδαίνεις δ' ὄσα τύμβος ἀμειλιχος εἶχε καλύψαι
 γυῖα τεοῦ θεράποντος· ἀφ' ἕμετέρης δὲ γαλήνης
 νικηθεῖς, τρισέβουστε, πολὺ πλέον ἢ ἐσιδήρω 535
 εἰς σέ μεταστρεφθεῖσιν ὄλην φρένα δέσμιος ἔλαφι,
 ἐκ δὲ φόβου πρὸς ἔρωτα τεὸν καὶ πίστιν αἰΐξας
 955 ἕμετέροις ἐθέλοντα λόφον δούλωσε λεπάδνοις·
 οἴσθαι γὰρ ὅσον ἔρωσ κρατερώτερός ἐστιν ἀνάγκης,
 οἴσθαι καὶ ὡς νομοιοσιν ἐν ἄνθεσι πολλάκι ταῦρος 540
 πειθόμενος σύριγγι καλαύροπος ἦχον ἀλύσκει.
 Ἔνθεν αἰεὶ καμάτοιο τεοῦ προκείμενος ἀνέστη
 960 Χριστὸς ἄναξ, βουλὰς δὲ κυβερνητήρι χαλινῷ
 σεῖο κατιθύνει κρατερόφρονος, εἴτ' ἐπὶ χάρμην
 φάσγανα γυμνῶσαι τελέθει χρέος εἴτε καλύψαι· 545
 ὅς σε καὶ ἀρητήρα θεουδέα δῶκεν ἐλῆσθαι
 ῥηϊδίως κραναὴν ἀρετῆς τετραζυγος οἶμον
 965 πᾶσαν ἐπιτροχάοντα, τὸν ἡγαθέοισι θοώκοις
 Ῥώμης οὐρανὴ τις ἐφήρμοσεν ἔνθεος ὀμφή.

951 φ' G

necessariae iracundiae procellas confestim sedas, et reducem continuo refers serenitatem; vinculumque aereum, quod poenali prius nexu constringebat hominem (530) cervicem statim relaxat. tu vero propitium aperiens oculum eum, qui tuus prius hostis erat, auges honoribus et cingulo donas, effractis vinculis quibus hominis neci destinati cellum alligabatur. et quae famuli tui membra immittis tumulus contegere debuit, lucrifacis; vincetusque tua magis serenitate, (535) o teranguste, quam ferro superatus animum ad te totum convertit, eumque ex metu in tui ipsius amorem et fiduciam transferens, tuis lubens verticem frenis subiecit. nosti enim quanto sit amor vi ac necessitate potentior: (540) nosti ut in pascuis persaepe taurus fistula persuasus pedi fragorem evitat.

Inde semper laborum tuorum praecursor tibi fit Christus, ac sublimia tua consilia gubernatrice manu dirigit, sive ad bella (545) onsea nudare sive recondere necesse sit; qui divinum pontificem tibi dedit eligere, qui asperam quadrifidae virtutis viam omnem nullo labore percurrit; quem sacris Romae thronis divinum quoddam oraculum praefecit.

- Ἀλλὰ τροπαιοφόρων τε καὶ εὐπολέμων σέθεν ὕμνον 550
 βαιὸν ἀποκλινάτεσ ἐπιτρέψωμεν αἰοιδῆν
 σεμνὸν ἐς ἀρητῆρα· τεὸς δὲ τίς ἐστι καὶ αὐτὸς
 970 ὕμνος, ἄναξ· νίκη γὰρ ἀμοιβαδὸν ἄλλοθεν ἄλλη,
 εὐπολέμοις καμᾶτοισι καὶ ἀστυλόχοις ἐπὶ μάχθοις,
 ὑμετέροισι στέφος ἄβρον ἐπεστήριξε καρῆνοισι. 555
 καὶ γὰρ ὅτε, σκηπτουῆχε, νόου βιοδώτορι βουλή
 ὑμετέροισι τεμένεσσι μέγαν κληρώσωο μύστην,
 975 εὐθὺς ἀλιτρονόοιο κατήριπε δαίμονος ὀρμῆ,
 εὐθὺς ὄλων παθῶν χαλεπὴν ἔτρεψαο χάριμν,
 εὐθὺς ἐπ' ἀστυλόχοις καμᾶτοισι ἀνεδήσαο νίκην. 560
 Ἀλλὰ μοι ἱμερόεσσαν ὑποστήριξον ἀκοῦην
 καὶ σὺ πάτερ πολύνυμε, θεουδέος ἡγέτα νηοῦ.
 980 σῆ μὲν ὑπὸ σφρηγιῶν φυλάσσεται εὖχος ἀνάκτων,
 σεῖο δ' ὑπ' εὐχολῆσι κατάπτερος ἔθνεα νίκη
 κοιρανῆς ὑπέθηκε πολισσούχοισι λεπάδνοισι. 565
 καὶ τὰ μὲν ἀντιτύποισιν ἐπαυχῆσαντα βοείαις
 ἔγχος ἄγει βασιλῆος ὑπ' ἔγχουσιν, ἄλλα δὲ Ῥώμῃ
 985 μυρία βαρβαρόφωνα συνήλυθον ἔθνεα γαίης,
 ὑμετέρης ἅοντα σέβας, τριλιιστε, γαλήνης.
 χθιζῶ μελαγνυλοισιν ὑπ' ἀνδράσιν ἔνθεον αὐλῆν 570
 στενωμένην ἐνόησα· τεῆς δ' ἀπὸ θέσπιδος αὐδῆς
 φελγόμενοι ψυχὴν τε καὶ αὐχένα πρόφρονι βουλή
 990 οὐρανίοις ἔκλιναν ἐπιχθονίοις τε θρώκοις,

988 αὐλῆς ante Graefium.

(550) Sed ab invictis et bellicosus tuis laudibus paululum digressi nostra carmina in venerandam pontificem convertamus. tua enim perinde laus est illa, o imperator: victoria quippe modo hinc modo inde parva, tum ob bellicosos tum ob impensos urbis praesidio labores, (555) suavem coronam vicissim capiti tuo imposuit. etenim, o imperator, quando benefico mentis consilio templis tuis magnum pontificem adscivisti, scelesti daemones confestim concidit impetus, confestim prava passionum omnium bella effugasti, (560) confestim in civilibus laboribus adeptus es victoriam.

Sed et tu benevolum mihi auditum praebes, o laudate pater, divini praeses templi. sub tuo suffragio servatur gloria principum, et tuis sub precibus (565) regis imperii frenis gentes submitit alata victoria. et aliae quidem quae repercutientibus scutis insolescebant, imperatoris ad pedes armorum vi adducuntur: aliae vero infinitae orbis gentes barbarae Romam conveniunt tuae, incite pontifex, serenitatis splendorem audientes. (570) vidi enim nuper sacram aedem prae nigricantibus viris loci angustia laborare. ii vero divinae tuae domus adspectu illecti, animos cervicesque caelesti pariter ac terrestri solio libentes submitse-

- τλήμονες, οὐ μὴ χεῖρα τέην δέξαντο καρῆνοισι,
 χεῖρα δυσαντήτων ἐλατήριον ἀμπλακιάων, 575
 χεῖρα λιποκτεάνοισιν ἐπαρκέα, χεῖρα τιθήνην
 δρφανικῶν, πάσης τε κατευνητέραν ἀνάγκης.
 995 και γὰρ ἀπ' ὠδίνων σε σαιοφροσύνη τε και αἰδῶς
 ἐλπίδος οὐρανῆς ἱεραῖς ξύνωσε πορελαῖς.
 λιτὰ δέ σοι και δόρπα και δμψήεσσα μενοινή, 580
 λιτὰ δέ σοι βλεφάρων ἀμαρύγματα, λιτὰ δέ ταρσῶν
 ἴχνια σῶν, και λιτὸν ἔπος σέο χεῖλα πάλλει.
 1000 οὐ μὲν ἐπισκυνίοιο κατηφιόωσαν ὀμίχλην
 ἀμφίεπεις, Χριστῷ δὲ γεγηθότα θυμὸν ἀέξεις,
 ἦπιον εὐάντητον ἄγων σέλας· ἐν δὲ προσώποις 585
 μειλίχιον μείδημα παρήϊα σεμνὰ χαράσσει.
 ταῦτα δὲ πρηῆνίοιο φέρεις σημήϊα θυμοῦ·
 1005 ἔσοι γὰρ εὐθιχτοῖσιν ἀνέμβυτος ἴχνεσιν ὀργῆς,
 ἐθρήσων ἀτίνακτος ἐπ' ἀφλοίσβοιο γαλήνης.
 πάντα μὲν ὑλαίων ἀπεσεύασα πῆματα μόχθων, 590
 εὐσεβῆς δ' ὀχετηγὸν ἐνηέα θυμὸν ἀνοίγων
 συμπαδῆς ἀνδρομέοισιν ἐπ' ἄλγεσιν ὄμμα τιταίνεις.
 1010 οὐδὲ λιπερνήτης τελέθει βροτὸς δὴν οὐ νοήσεις·
 αὐτίκα γὰρ καθαροῖο νόου θημῶνα πετύσσας
 Ἄνδρὸν ἐριχρῆσοιο παρῆδραμες ὄλβον ἀναύρου, 595
 ἔχρυτον ἐκ παλάμης ποταμῆρρυτον ὄλβον ὀπύζων.
 πάντα μὲν ὀργυγίων τε και ὀπλοτέρων κλέα μόχθων

1013 ποταμορρυδὸν G.

rant, infelices qui manui tuae capita non subiecere, (575) manui inau-
 spicatorum criminum expultrici, manui pauperibus bona eroganti, manui
 orphanorum nutrici, omnis denique sopitrici necessitatis. etenim ab in-
 cunabulis modestia perinde ac pudor te sacris caelestis spei semitis ad-
 iunxit. (580) simplices tibi sunt dapes et divina mens: simplices tibi
 sunt et oculorum fulgores, simplicia pedum tuorum vestigia, simplex de-
 nique quae ore tuo manat oratio. nunquam tetricam supercilli nubem
 affectas: in Christo vero conceptam animi auges laetitiam, (585) lene
 facileque praebens iubar; suavis in vultu risus venerandas signat genas.
 haec placidi animi defers argumenta: sensibilibus quippe irae vestigiis
 es impervius, et inconcussus stas in tranquilla serenitate. (590) omnes
 quidem terrestrium laborum molestias abegisti: ut pietatis vero canalem
 mitem animum tuum explicans, super humanos dolores condolentem
 animum expandis. neque mortalis, quem tu quidem videris, fit pauper:
 confestim enim aperto sinceram mentis thesauro (595) Lydias aurei fluen-
 tis divitias praetergrederis, effusas de manibus fluvii instar opes ero-
 gas. omnem quidem veterum et recentiorum laborum gloriam didicisti,
 et quamcumque semitam puris inambulas pedibus divino in prato. tuas

- 1015 ἔξειδάης, πᾶσαν δὲ ποσὶν καθαροῖσιν ὀδεύεις
 ἀτραπιτὸν λειμῶνι θεοῦδέϊ· σὰς δὲ μερίμνας 600
 ἰθύνῳ πλάστιγγι κανῶν σταθμῆσατο μύστης.
 ἔνθεν ἕπ' ἀχράντοισι νόον μελεδήμασι θέλων
 ὦνιον οὐ τέλῃκας ἰδεῖν σέβας, οὐδὲ καρήνους
- 1020 ἔμπορίην ἱεροῖσιν ἐφήρμους, οὐδὲ βεβήλοις
 ἀνδράσιν οἶμον ἔδειξας ἀνέμβατον. εἰ δὲ σε δώροισ 605
 πρῆγς ὑποσσαίνων τις δίσσεται εἰς χάριν ἔλκειν,
 βριθὺς ὁμοκλητῆρι χαλέψω τόν γε χαλινῶ,
 ὅσσον ἀποσμῆξαι κραδίης νέφος, ὅσσον ἔλέγξαι
- 1025 χρυσὸν ἀτιμηθέντα, καὶ ἀφραίνοντα διδάξαι
 ὡς καθαρὸν καθαροῖσι θέμις τεμένεσσι θαμύλειν. 610
 Ἀλλὰ μένοις καὶ σκῆπτρον ἐμοῦ βασιλῆος ἀέξων
 σαῖς, μάκαρ, εὐχολῆσι· μένοις δ' ἀλγείτοσι Ῥώμη
 πᾶσαν ἀμαρτινίου βιότου σμῶδιγγα καθαίρων.

vero cogitationes ad rectam legem (600) sacra examinat regula. hinc puris meditationibus mentem demulcens venalem non sustinuit videre honorem, neque sacris verticibus mercaturam aptasti, nec profanis viris inaccessam viam ostendisti. si autem (605) per assentationem gratiam tuam muneribus demereri se posse quis putaverit, hunc statim minaci freno corripis, donec mentis nebulum depuleris, ostenderisque aurum te despiciere, et insanientem docueris (610) purum et immaculatum pura templa frequenter adire debere.

Sed vive, et mei imperatoris, tuis precibus, o beate, sceptrum adaugens; vive maritimae Romae, omnes peccatricis vitae livores detergens.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΕΚΦΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΑΜΒΩΝΟΣ

ΔΕΧΘΕΙΣΑ ΙΔΙΑΖΟΝΤΩΣ

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ ΠΑΡΟΛΟΝ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗΝ
ΕΝ ΤΩΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΩΙ.

- Ἐ**χεις ἀπασαν, ὦ βασιλεῦ, τὴν ἐλπίδα,
προσθεῖς τὸ λείπον τῷ νεῷ τῷ παγκάλῳ.
ὠκοῦν, ἄριστοι, προσφόρως καὶ νῦν ἐγῶ
ἦκω τὸ λείπον προστιθεὶς τῷ βιβλίῳ·
5 καλὸν γὰρ ἂν εἴη τοὺς λόγους τῷ δεσπότη
συνδημιουργεῖν τὸν νεῶν τὸν τοῦ λόγου.
εὖ γ' ὦ θέατρον, εὖ γε τῆς προθυμίας
τῆς εἰς τὸ κρεῖττον! οὐ γὰρ οἶμαι νῦν ἔμοι
τὸν νοῦν προσέχοντες, ἀλλὰ τοῦ νεῶ χάριν
10 θέατρον ἔσται καὶ πανήγυρις πάλιν.
εὖ γ' ὦ θέατρον! τρις γὰρ ἤδη συγκαλῶν
καὶ τῶν συνήθων ἑξανυστήσας πόνων,
οὐκ ἀσχολλίαν τιθέντα προουργιατέραν.
15 ἔστιν γὰρ οὐδὲν μικρόν, οὐδ' εἰ μικρόν ἦ,
τῶν τοῦ μεγίστου βασιλέως καὶ τοῦ νεῶ,
τοῦ πᾶσαν ἡμῖν ἐμποιήσαντος χάριν

9 προσέχει τις malit G v. 15 ubi primum ponit codex, μικρόν οὐδέν,
ubi iterum (iterat autem extemplo), οὐδὲν μικρόν. 17 χάριν G
Paul. Silent.

- τρυφῆς τε μακρῶς εὐσεβεῖς πανηγύρεις·
 δς πᾶσι σεμνήν ἐμβαλῶν εὐθυμίαν,
 20 πᾶσαν κεκίνηκε λογικὴν ἀηδῶνα,
 ὡσπερ φανέντος ἕαρος, ἐξωχηκότος
 χειμῶνος, ἤδη πῶς τότε κλάδος τρέφει
 εὐφωρον ἤχοῦς ποικίλης μελωδίας.
 πέφυκε τοίνυν μικρὸν οὐδὲν τοῦ νεώ·
 25 ἔστι γὰρ ἀληθῶς παμφόρου τρυφῆς θεία.
 οὐκοῦν πρόσειμι τῷ σεβασμίῳ τόπῳ,
 ὃν ὁ βασιλεὺς ἔναγχος ἐξεργασμένους
 κάλλιστον εἶναι χωρίον τοῖς βιβλίοις
 τῶν μυσταγωγῶν ἱερούργηκεν λόγων.
- 30 Ὑμνοπόλει Χριστοῦ Θεοῦδέες, ὧν ὑπὸ φωτῆς
 πνεύματος ἀχράντιο μετ' ἀνέρας ἤλυθεν ὀμφή,
 ἀνδρομένη Χριστοῦ διαγγέλλουσα λοχείην·
 ἧδ' ὀπίσοι μετὰ τύμβον ἀκήρατον ζῆνεσι γαίης
 σύμβολα κηρύσσοντες ἀνεγρομένοιο Θεοῦ,
 35 πᾶσαν ἐφαιδρύνασθε κατηφέος ἄντυγα κόσμου,
 τυφλὸν ἀμειδήτιο νέφος σκεδάσαντες ὀμίχλης·
 οἱ ξίφος, οἱ μάστιγα βιοφθόρον, οἱ τε καμίνους
 ἀσπυσιῶς ἔτλητε, καὶ οὐκ ἐκλίνατε κωφοῖς
 ἀγένης εἰδώλοισι, βύσιν δ' ἐστήσατε θυμοῦ
 40 ἔμπειδον ἀχράντιο Θεοῦ περὶ μάρτυρι τιμῇ·
 οἷς πλέον ἠέλιιο μόρον ζειδωρος ἀνάγκη
 ἐλλίσιον ἀφράστοισιν ἐφῆνδανεν· οὐς ποτε λύθροις
 λουσαμένους ἰδίοισι βιαρκέος ἀντὶ λοετροῦ
 Χριστοῦς ἄναξ ἔστειψε, καὶ αἱμαλέοισι ρεέθροις
 45 ψυχαιῆς ἐκάθηρεν ὄλην σμῶδιγα καλύπτρης·
 δεῦρο χοροὺς στήσασθε, καὶ εὐαγέσσειν αἰοδαῖς
 σύνθροον ἡμετέρησι μέλος πλέξασθε χορείαις!
 ἡμέτερος γὰρ χώρος ἀεῖδεται, ὅπποθι πολλή
 Θεοπεσίαις βιβλοῖσιν ἀκήρατος ἔγρεται ἡχώ.
 50 Ἔστι τις εὐρυπόροιο κατ' ἔνδια μέσσα μελάθρου
 ἄβροδς ἰδεῖν καὶ μᾶλλον ἐς ἀντολίην τι νενευκῶς
 πύργος, ἀκηρασίοισιν ἀπόκριτος ἦθεσι βίβλων

30 ἀρχὴ τῆς ἐκφράσεως τοῦ ἄμβωνος margo.

38 γφ. κωφοῖς

margo, κούφοις codex ipse.

- ἄρθάδιος βάθροις, διδυμούσιν ἀμβρατὸς οἴμοις,
 ὧν μία μὲν ποτὶ νύκτα τιταίνεται, ἡ δὲ πρὸς ἡῦ.
- 55 εἰσὶ γὰρ ἀλλήλησιν ἐναντίαι, ἀμφοτέραι δὲ
 εἰς ἓνα χῶρον ἄγουσιν ἴσον περιηγί κύκλω.
 ἐνθάδε γὰρ κύκλω μὲν εἰκύτα χῶρον ἐλίσσει
 λᾶς εἰς· οὐ μὴν περιηγί πάντοσε τόρῳ
 ἴσος ἔφν, βαιὼν δὲ συνέρχεται, εἰσόκε πέτρῳ
- 60 ἄντυγα μηκύνει. πρὸς ἐσπερίην δὲ καὶ ἡῦ
 ἐκπροθέων κύκλωιο λίθου μηκύνεται αὐχὴν,
 ἐμβεβυῶς βαθμοῖσιν. ὑπ' ἀργυροῖς δὲ μετάλλοις
 ἄχρῖς ἐπὶ ζωστήρη καλοὺς ἰδρεύσαστο τοίχους
 θεῖος ἄναξ, κερμέσσιν εἰκύτας. οὐ γὰρ ἐλίσσει
- 65 ἄργυρον ἐν λάϊγγι περιδρομον, ἀλλ' ἐνὶ μέσσω
 κύκλον ἀναπτύξασα πυνόλβιον ἀργυρῆ πλάξ
 τοίχῳ ἀπιθύνει· δύο δ' ἄρκια κύκλα πετύσασ
 ἰδρῖς ἀνήρ ἐκάτερθε πόρους βαθμίδος ἀνοίγει.
 οὐδὲ μὲν ἀφράκτοις ἱερῶν ἐπὶ χεῖλεσι βαθμῶν
- 70 τάρβος ἔχει κυτιόντας, ἐπήριε δ' ἔρκεα τέχνη
 λάϊνα παμφανώνοντα· τῶσον δ' ὑπερίσχεθε βάθρων
 ὄσσον ἀπιθύνειν βροτέην χέρυ. ταῦτα μεμαρπῶς
 μόχθον ἐλαφρῶζει τις ἐς ἄρθιον οἶμον ἀνέρπων.
 λοξοτενεῖ δ' ἐκάτερθεν ἐφιδρυθέντα κελεύθῳ,
- 75 βαθμοῖς μεσσιτοῖς συναίξεται ἡδ' ἀπολίγει.
 ναὶ μὴν οὐδ' ὄγε λᾶς ἐτώσιος· οὐδὲ γὰρ αὐτως
 ἄχρῖον ἡλιβύτου κορυφῆς τμήξαντο κολώνη,
 μηκεδανῆς τανύμετρον ἀπιθυντήρα κελεύθου·
 ἀλλὰ καὶ εὐτέχνιοισιν ὄλος φαιδρύνεται ἔργοις,
- 80 καὶ φύσιν αἰολόμορφον ἔχων ποικιλλεται αἰγλή.
 τοῦ μὲν ἐπὶ τροχάουσι διαμπερές οἴα τε δῖναι,
 πῆ μὲν ἴσαι κύκλωισιν ἀτέρμοσι, πῆ δὲ γε κύκλων
 βαιὼν ἀποπλαγχθέντας ὑπεκτανύουσιν ἐλιγμούς.
 ἔστι δὲ πῆ μὲν ἔρευθος ἰδεῖν κεκερασμένον ἄχρῳ,
- 85 πῆ δὲ καλὸν βροτέοισι σέλας στονύχεσιν ὁμοῖον.

53 ἄρθιος codex, ἄρθάδιος apud Ducangium Descript. S. Sophiae § 75.
 58 εἰς G, ἐῆς codex, qui hunc versum et ipsum bis ponit. 67 ἀπ'
 ἰθύνεισι διαρκεία codex: correxit G 74 λοξοτενεῖ G, λοξοτενη
 codex. 80 post v. 80 vv. 103—4 ponit G 85 στονύχεσιν
 Hermannus, τ' ὄνυχεσιν codex.

- ἄλλοθι ὄρηθηεῖσα πρὸς ἀργεννὸν σέλας αἴγλη,
 ἡρέμα μιμνάζουσα, χάριν μιμήσατο πόξου
 ἢ ἐμεισσήεντος ἐπήρατον εἰκόνα κηροῦ,
 ὃν καθαραῖς προχοῆσι βροτοὶ νίζοντες ἐρίπναις
- 90 πολλάκι τερσαίνουσιν ὑπ' ἡλιώτιδας αὐγάς,
 ὃς δὲ μεταίτσει μὲν ἐς ἄργυρον. εἰσέτι δ' οὐπω
 τρέψεν ὄλην χροίην, ἔτι λείψανα χρύσεια φαίνων.
 τοῖος καὶ δολιχῶν ἐτέων κεχρωσμένος ὄλοκοῖς
 χροίην ἀργυφέν ἑλέφας ἐπὶ μῆλον ἐλαύνει.
- 95 πῆ δὲ πελιδνωθεῖσαν ἔχει χάριν· οὐδὲ γὰρ αὐτως
 διὰ φύσιν προλλέλοιπε πελιδνήεσσαν ἀλαῶσαι
 χροίην, ἀλλ' ἐπέμιξεν ἐῤῥωφα δαίδαλα πέτρῃ.
 ἀργεννῇ δ' ἐπὶ τοῖσι πολύτροπος ἄνθεος αὐγῇ
 ἀμφιθέει· πῆ μὲν γὰρ ἐπέρχεται εὐρεῖ χώρῳ
- 100 ἀκροβαφῆς κροκέοιο πελιδνήεντος ἄνωγ,
 πῆ δ' ὑπολεπτυνθεῖσα φαίνεται, οἷά τε μῆνη
 ἄρτιγενεῖ περὶ λεπτὰ κεράατα φέγγος ἕλσει.
 ἄγχι δὲ πετραίης Ἰερῆ πόλις ἐστὶν ἐρίπνης,
 ἣ τις ἐδν περιπυστον ἐφήρμοσεν οὐνομα πέτρῳ.
- 105 πᾶν δὲ τὸ καλλιθέμιλον ἔδος πετραῖον ἐκείνο,
 ἔνθα σοφῶν ἀνάγουσι θεηγόρα δῆνεα βίβλων,
 ὄκτω δαιδαλέοισιν ἐφήρμοσε κίοσι τέχνη,
 ὧν δύο πρὸς Βορέην, δύο δ' ἐς Νότον εἰσὶν ἀήτην,
 καὶ δύο πρὸς Φαέθοντα, δύο πρὸς ἐδέθλια νυκτός,
- 110 ὧς κεν ἀνοχλίζοιτο, γένοιτο δὲ νεῖδοι πέτρης
 οἷά περ ἄλλο μέλαθρον, ὅπη σοφίης ὑποφῆται
 ἴλαον ἀγλαόπαιδι προεντύνουσιν αἰοιδῆν.
 ἔστι δὲ τοῖς μὲν ἔνερθε τέγος, τοῖς δ' ὑψόθεν οὐδας.
 καὶ τὸ μὲν ἐκταδίοισιν ἴσον πεδίοισι νοήσεις,
- 115 ἀκλινές ἀμφὶ πέδιλα βροτῶν· τὸ δ' ἔνερθε λαχῆσας
 λαοτόμος κολιηνεν, ὑπερτέλλει δὲ καρῆνων
 ἐδέρων κυρτωθὲν ἄνω τεχνήμονι κόσμῳ,
 οἷα κραταιρίοιο κεκυφότα νῶτα χελώνης,
 ἣ τις ὑπὲρ πῆληκος ἀνορθωθεῖσα βοεῖη,

86 ἄλλοθι δ' ὄρηθηεῖσα G

87 μῆλίζουσα G

100 κροσσόιο

vel κίρκιο G

101 οἷα δὲ codex, ἴσα δὲ G

103 πόλις

Ἰερὰ τῆς Φρυγίας, ἐν ἣ τιμᾶται ὁ μέγας ἀπόστολος Φίλιππος margo.

115 λαχῆνας G

118 γρ. κατ' αἰρωοῖο margo.

- 120 πύρριχος μὲδόντητον ὄθ' ἄλμασιν ἀνέρα πάλλει.
 δεκρίθεν δὲ μέτωπον ὄλης λάιγγος ἐκείνης
 πάντοθεν ἀργυρέοισι διεζώσαντο μετάλλοις,
 ἐπιπόδι δαιδαλοεργὸς ἀνήρ, γλωχῖνι σιδήρου.
 δένδρεα ποικιλόμορφα καὶ ἄνθη καλὰ χαράσων,
- 125 ἄβρὰ πολυπύρρων ἐνεθήκατο φύλλα κορύμβων.
 πᾶσι δ' ὁμῶς βάρθοις τε καὶ οὐδεῖ κίσοι τ' αὐτοῖς
 ἴδρις ἀνήρ, ἀδόνγητα θεμελία πάντα φυλάσων,
 λαϊνέτης ὑπένερθε βάσιν κρηπίδος ἐγείρει,
 ἀνδρομέου ποδὸς ὕψος ὑπερέτελλονσαν ἀρούρης.
- 130 ὄφρα δ' ἀνευρύνωσι θεμελία κείνα μελάθρου,
 ἡμιτόμους ἐκάτερθε μέσην περὶ γαστέρα κύκλου
 λάεσιν ἀμφεβάλλοντο, περιτμηγέντι δὲ χιώρῳ
 κίονας ἐστήσαντο διασταδόν, ἡμῖσι κύκλου
 ἀμφοτεριστέφαντας. ὄλη δ' εὐρύνετο γαστήρ
- 135 τέτρασιν ὀλβίοις ὑπὸ κίονα, ἔνθα καὶ ἔνθα,
 ἐς Νότον ἐς Βορέην τε. τὸ δὲ σπέος εἶκελον οἴκῳ
 ἀμφιελίξ ἐκάτερθεν ὑπ' ἔρκει λάας ἐργει.
 τοὺς μὲν ἀνὰ Φρύγα χῶρον ἐς ἔνδια Μινυδόνοσ ἀκρης
 λαοτόμοι σθεναρῆσιν ἀνεστήσαντο μακέλλαις,
- 140 κίονας ἱμερόεντας· ἰδὼν δὲ τις ἄνθη πέτρης,
 ἐξενέποι κρίνα λευκὰ ῥόδων καλύκεσσι μιγῆσαι
 καὶ μαλακοῖς πετάλοισι μινυθαδέτης ἀνεμῶνης,
 πῆ μὲν ἄλις ῥοδόεντα καὶ ἡρέμα λευκὰ μετάλλῳ,
 πῆ δ' ἄλις ἀργινόντα καὶ ἡρέμα πυρρὰ φανέντα·
- 145 πῆ δὲ μέγα σχίζουσι διὰ φλέβας ἴνες ἀραιαὶ
 τῆ καὶ τῆ κατὰ βαιόν· ἐν ἀλλήλαις δὲ χυθεῖσαι
 εἴκειλα πορφύρουσι Λακωνίδος αἵματι κόχλου.
 πρῶτα μὲν ἀμφιέλισσαν ὑπὸ κρηπίδα βαλόντες,
 δαιδαλέην, καμπτοῖσιν ἀποσιλβουσαν ἐλεγμοῖς,
- 150 λαϊνέτους στήσαντο πεπηγότας ὑπόδι βωμούς,
 Βοσπορίας τμηγένας ἀπ' εὐλάιγγος ἐρίπνης.
 λευκὰ δ' ἀπαστρέπτουσι, καὶ εἰ σοπράδεσσι κελεύθοις
 σκιδνάται ἀργινόντι περὶ χροῖ κυανέη φλέψ.
 θισάκι μὲν πισύρεσσι ὑπὸ πλευρῆσιν ἐκάστω
- 155 βωμῷ λαοτύπος χάριν ἔξεσεν, αὐχένα δ' αὐτοῖς

- κυκλοτερῆ γλυφάνοισι χάλυψ ἔσφιγξε τομείης,
 ὄθρα κεν ἀστυφέλικτον ἀρηρότι νείδθι κίων
 ἴχνος ἐφιδρύσειε βαλὼν περιηγιέ βωμῶ.
 ἀγλαίη δ' ἐγέλασσεν ὄλου κατ' ἐδέθλια νηοῦ,
 160 κίονος ἰδρυθέντος ἐϋξέστω ἐπὶ βωμῶ,
 οἶον ὄτ' ἠελιοιο νέον περύτης ἀνιόντος
 λευκὸν ἐρευθομένησι νέφος ποικιλλεται ἀυγαῖς
 οὔτω μὲν πισύρεσσι περισταδὸν ἤμισιν κύκλου
 κίωσιν ἀμφεβάλλοντο· τὸ δ' ἤμισιν κίωσιν ἄλλαις
 165 τέτρασι κυκλώσαντες, ἐτορνώσαντο χιτῶνα
 λάϊνον ἱμερόεντα πέριξ εὐεργέος ἄντρου.
 κίωσι δ' ἐν πισύρεσσι μεταίχμια τρισσὰ δοκεύων,
 καὶ τὰδε τοῖς Ἱερῆς πόλιος θρήγκωσε μετάλλοις
 λαοτόφος πολυῖδρις, ὑπὲρ κρηπίδος ἐδέθλων
 170 βυιδὸν ἐπιγναμφθέντα, καλὸν περὶ λῶαν ἐλίσσων·
 ἔπρεπε γὰρ καὶ πέτρον ἐς ἱερὸν σῦνομα νεύειν
 καλὸν ἀκηρασίοιο πέδον στέψοντα μελάθρου.
 ὕστατῶ δ' ἐνέθηκε θύρην εὐπηγέα χώρῳ,
 ἠρέμα γυρωθεῖσαν, ὄθεν κατ' ἐδέθλιον ἄντρου
 175 εὐιέροις βίβλοισιν ἀνειμένος ἔρχεται ἀνήρ.
 σχήματα δὲ σπήλνγγος ὁμοῖα πάντα νοήσεις,
 ἕς τε Νότον Γαράμαντα καὶ εἰς Ἀρμασπὸν ἀήτην,
 κίωσι καὶ κρηπίδι καὶ ἔρκει· τοῖς δὲ θυρέροις
 οὐχ ἕνα χώρον ἔθεντο θαήμονες, ἀλλὰ τὸ μὲν που
 180 ἐσπέριον, τὸ δ' ἔπηξαν ἐώϊον· ἐσπέριον μὲν
 πρὸς Βορέην, νοτίη δὲ πύλλς Φαέθοντα δοκεύει.
 ἔρκεα δ' οὐκ ἰσόμετρα πεπηγῶσι κίωσιν ἕστη,
 ἀλλὰ τὰ μὲν χαρίεντος ἵπερτέλλουσιν ἐδέθλου
 ὕσσων ἀποκρύπτειν ὑπὸ κεύθεσιν ἀνέρας ἄντρου·
 185 οἱ δὲ βαθυγλύπτουσι καρῆασι κίονες ὀκτώ
 ἔρκεος ἔξανέχουσι, καὶ εἰ βάσιν ἔμπεδον ἀμφὶς
 ἰσοτενῆ κρηπίδι μῆ στήσαντο δομαίη.
 χρυσεοκολλήτοις δὲ περιστῆθουσι καρῆνοις,
 ὄλβια μαρμαίροντες, ἴσα χρυσαυγεί δίσκῳ
 190 ἠέλιου, προβλήτας διστεύοντος ἐρίπνας.

v. 160 bis ponit codex.

172 στέψοντα codex: correxit G

v. 177 in margine quoque ponit codex.

186 ἀμφὶς G, ἀμφω

codex.

πάντα δ' ὑπερέλλοντα καρῆατα κυκλάδι κόσμῳ
 δουρατέη στεφάνωσε περιδρομος ἠνρόθεν ἄντυξ,
 ὡς κεν ἐπιζεύξειε μιῇ στροφάλιγγι δεθέντας
 κίονας, εἰ καὶ ἔκυστος ἀπόκριτός ἐστιν ἐκάστου.

195 ἧς ἐπι πυρσοκόρυμβα πεπηγότα δένδρεια δῆεις,
 ἀργυρέων στράπτοντα χύδην πυρὸς ἄνθος ὀράμινων.
 οὐ μὴν ἦ κε τύχησιν ἀπόπλανος ἔδραμεν ὄρηξ,
 ἀλλ' ἀνέχει κατὰ κόσμον, ἴσος πολυάντυγι κώνη,
 βεβριθῶς σελάεσσιν. ἀπ' εὐρυνόροιο δὲ κύκλου

200 αἰὲν ὑποκλέπτων ἐπὶ λοίσθιον δῆξὺς ἀνέρπει.
 ἔνθα δὲ τερμιθέντα κυλὸν ζωστήρη νοήσεις,
 πάντοθι συμφείρω καταχρωσθέντα κονίη
 καὶ χρυσεῖοις κισσοῖο περιστεφθέντα πετήλοις.
 πρὸς δὲ δόμον Ζεφύροιο καὶ ἐς πτερὸν αἰθέροπος Εὐρου

205 δοιοῦς ἐγκατέπηξαν ἐπ' ἄντυγος, ἔνθα καὶ ἔνθα,
 σταυροῦς ἀργυρέους, ὄθι μυρία φάεα πυρσῶν
 ἄμμασιν ἀκροέλικτος ὀμιλαδὸν ἦλος ἔεργει,
 γῦρον ἐγγάμπτοιω καλαύροπος εἶδος ἔλίσσων.

Τόσσα μὲν ἀμφικέλευθος ἔχων φαιδρύνεται ἄμβων·

210 τόνδε γὰρ οὕτω χῶρον ἐφήμισαν ἀμβατὸν οἴμαις
 θεσπεισίαις, ὄθι λαὸς ἐπίσκοπον ὄμμα τιταίνει,
 εἰσαῖτων ἄχραντα θεουδέος ὄργια μύθου.

Οὐδὲ μὲν οὐδὲ βάρηροισιν ἐτώσιον ἐνθεσαν αὐτως
 τμημα λίθων, λεπτὰς δὲ κατ' ἀργεννοῖο χρυθείσας

215 ἴνας ἔσαθρήσει τις· ἴσον δ' ἄλιανθῆί κόχλω
 νήδυμα πορφύρουσιν. ὑπ' ἀτρίπτοισι δὲ πέτραις
 ἀνδροδόκων ἀμύτητα ῥάχιν τρηχύνατο βάρηρον
 λαοτόρος, στήριγμα ποδῶν ἀμετάτροπον ἴσων,
 μή τις ὀλισθήσαντα καταβάτις οἶμος ὀδίτην

220 ἐνρόθεν ἀρπάξασα κατ' οὐδέος ἄστατον ἄξιη.
 οὕτω μὲν κατὰ κόσμον ἐπασσυντέρησι πορείαις
 λαῶς ἐπαμβαινῶν ὑποχάζεται ἄλλος ἀπ' ἄλλου,
 ὄσον ἀναθρώσκων τις ἀμοιβαδὸν ἴχνος ἐρείσει.
 ὡς δὲ θαλασσοαίοισιν ἐν οἴδμασι νῆσος ἀνίσχει,

225 δαιδαλέη σταχύεσσι καὶ ἀμπελόεντι κορύμβῳ
 καὶ θαλερῶ λειμῶνι καὶ εὐδένδροισιν ἐρίπναις·

- τὴν δὲ παραπλάθοντες ἐπολιβίζουσιν ὁδοῖται,
 ἄλγεια βουκολόντες ἀλικμήτω μέρμηνης·
 οὕτω ἀπειρεσίῳ κατ' ἔνδια μέσσω μελάθρου
 230 λᾶσι πυργωθεὶς ἀναφαίνεται θροῖος ἄμβων,
 δαιδαλέος λειμῶνι λίθων καὶ κάλλι' τέχνης.
 ναὶ μὴν οὐδ' ὕγε πάμπαν ἀπόκριτος ἐς μέσον ἔστη
 χῶρον, ἀλιζάνουσι δμοίως ἤθεσι νήσων·
 ἀλλ' ἄρα μάλλον ἔοικεν ἀλιροθίῳ τινὶ γαίῃ,
 235 ἦν πολιοῦ προβλήτη δι' οἴδματος ἰσθμὸς ἐλαύνει
 μεσσατίοις πελάγεσσι, μιῆς δ' ἀπὸ δέσμιον ἀρχῆς
 δχμάζων ἀνέκοψεν ἀληθέα νήσον ὁρᾶσθαι·
 ἦ δὲ θαλασσαίωσιν ἐπιπροθέουσα ῥεέθροις
 ἰσθμιον ἀγχιάλιο καθήψατο πείσμα κολώνης.
 240 τοῖος ἰδεῖν ὄδε χῶρος· ἀφ' ὕστατίου γὰρ ὁρούσας
 ἀντολικοῦ βαθμοῖο πολὺς διανίσσεται αὐλών,
 εἰσόκειν ἀργυρέην περὶ δικλῖδα ταροδὴν ἐρείση,
 μηκεδανῆ κρηπίδι θνηπάλον ἔρκος ἀράσων,
 τοίχοις δ' ἀμφοτέρωθε διεύργεται. οὐ μὲν ἐκείνοις
 245 ἔρκεσιν ὑψητενεῖς ἔβαλον πλάκας, ἀλλ' ὅσον ἀνδρὸς
 δμφάλιον ζωστήρα παρισταμένιο χωράξαι.
 ἔνθεν ὑποτροπάδην χρυσέην εὐάγγελος ἀνήρ
 βίβλον ἀεργάζων διανίσσεται. ἰεμένης δὲ
 πληθύος, ἀχράντοιο θεοῦ κατὰ μύστιδα τιμῆν,
 250 χεῖλαι καὶ παλάμας ἱερὴν περὶ βίβλον ἱρεῖσαι,
 κύματα κενυμένων περιώγνυται ἄσπετα δήμων.
 καὶ ῥ' ὁ μὲν ἀμφιπλήγι τιταίνεται εἵκελος ἰσθμῷ
 χῶρος, ἀπιθύνων πρὸς ἀνάκτορα σεμνὰ τραπέζης
 ἄνδρα καταθρόσκοντα βυθυκρήμνου περιωπῆς·
 255 Θεσσαλικῆ δ' ἐκάτερθεν ὄλην χλοερῶπιδι πέτρῃ
 ἀτραπὸν ἐφράξαντο. πολὺς δ' ὑπὸ λᾶσι λειμῶν
 ὄμμασιν ἱμερέεσαν ἄγει χάριν. ἀμφὶ δ' ἐκάστη
 Θεσσαλικῆ λαίγι παρίσταται οἷά τις ἄλλος
 κίων ἰσοτενῆς, περιηγέσιν οὐ τι κυλίνδροις
 260 εἰδόμενος· φατὴ τις ἀνήρ γραμμῆσι μεμηλῶς
 σχῆμα κύβου μεθέπειν περιμήκειος οὐκ ἰσοπλεύρους

235 προβλήτη codex.

261 ἰσοπλεύρους G

244 ἀμφοτέρωθε G

259 περιηγείει δ' οὐ G

- κίονας. ἁρμονίην δὲ Μολοσσίδος ἐνθάδε πέτρης
 λαοτόροι ζεύξαντες, ἀμοιβαδὸν ἄλλον ἐν ἄλλῳ
 πέτρον ἐνεσφῆκωσαν. ἀπὸ Φρυγίης δὲ κομώνης
 265 λαοτόπος καὶ τοῦσδε λίθους ἐτμήζατο τέκτων.
 ἔνθα δὲ βουκολέοντα μεληδόνας ὄμματα βάλλων,
 πῆ μὲν ἴδοις καλὴν ὀφιώδεα σύρματι πέτρην
 ἀμφιπεριπλάζουσαν, ἐγγύμπτοις δὲ πορείαις
 τήνδυμα κυμαίνουσι. παρ' ἀλλήλας δὲ κειθείσας
 270 πυροσὴν ἀργυφὴν τε καὶ ἀμφοτέρων τινὰ μέσσην
 χροίην, ἀμβολάδην τις ἀμοιβαδὸν ὄλκος ἔλισσων
 ἀγκύλον ἐρπυστήρι δρόμῳ σπειρῆμα κυλίνδει.
 πῆ δὲ σεληνήεντα καὶ ἀστερόεντα νοήσεις
 γραμμαῖς ἄλλοπρόσαλλα φύσει σφρηγίσματα πέτρης.
 275 ἀλλὰ καὶ ἑκταδοῖς ἐπὶ χελλεσιν ἔρκεος ἄλλην,
 τῆς αὐτῆς γεγαυῖαν ἐυπρήωνος ἐρίπτῆς,
 μηκεδανὴν λαίγγα καθήρμωσαν, ὄφρα κεν εἴη
 νεῖοθι μὲν κρηπίδος ἐνιδρυνθεῖσα θεμελιοῖς
 πέτρης Θεσσαλικῆς βάσις ἔμπεδος, ὑψόθι δ' ἄλλῳ
 280 ἄμματι πετρήεντι κατύσχετος. ἀλλὰ καὶ αὐτὰς
 πλευρὰς τετρατόμοις ὑπὸ κίοσι δεσμὸς ἕργων,
 ἄτροπον ἀστυφέλικτος ἐπ' οὐδεὶ πυθμένα πῆσσει.
 ὡς δ' ὅτε τις Τυρλοῖο πολύχροος ὑψόθι πέπλου
 νήματα χρυσοέλικτα περιδρόμα πάντοθι βάλλων,
 285 πῆ μὲν ὄλην περὶ πέζαν ἀρηρότα κόσμον ἔλισσει,
 πῆ δὲ καλὸν πέπλοιο περὶ στόμα, πῆ δὲ γε χειρῶν
 ἀμφοτέρων ἔστεψε διήλυσιν· ἀγλαΐη δὲ
 πάντοθεν εὐλείμων ἐαρόχροα νήματα πέπλου
 ἀμφὶς ἔχει, χρυσέου δὲ μέτου σέλας ἄλλον ἐπ' ἄλλῳ
 290 ὄλβον ἐπανθῆζων περὶ κάλλι· κάλλος ἐγείρει·
 οὕτω ποικιλοεργὸς ἀνήρ, χλοεροῖσι μετάλλοις
 μαρμαρυγὴν ἱεροῖο βαλὼν χρυσαυγεία πέτρου,
 ἀμφοτέροις ἀμάρυγμα φαάντερον εὖρεν ἀνάψαι.
 ἀντολικὸν δ' ἐπὶ τέρμα, παρ' ἔρκεα σεμνὰ τραπέζης,
 295 ἰοθαμὸν ἀποτμήξαντο διήλυσιν, ὄφρα κελεύθου
 ὠκυτέρην τεύξωσι παρερχομένοιισιν ὀδίταις.

269 ταθείσας G
 γίσματα codex: σιγαχί G
 λικτον G.

272 ἀγκύλον ἐρπυστήρα codex.
 278 νηόθι codex.

274 σφρα-
 282 ἀστυφέ-

58 PAULI SILENTIARII DESCRIPTIO AMBONIS.

Τοῖα μὲν ἀγλαόδωρος ἐμὸς σκηπτοῦχος ἐγείρει
 ἔργα θεῷ βασιλῆϊ. πολυστέπτοις δ' ἐπὶ δώροις
 καὶ σέλας ἀστυόχοιο ἔης ἀνέθηκε γαλήνης
 300 νηὸν ὑπερ πολύνυμον, ὅπως θεοδέγμονι βουλῇ
 ἔμπνοον ἰδρῦσει γέρας κοσμήτορι κόσμον,
 Χριστῷ παμβασιλῆϊ. σὺ δ' ἴλαος ἴλαος εἴης,
 παμφαῆς ἀχράντου τριάδος σέβας! ἄσπεϊ Ῥώμης
 καὶ ναῖταις καὶ ἄνακτι κατ' ἡμεροδερκί νηῷ.

CAROLI DU FRESNE DOMINI DU CANGE
DESCRPTIO
ECCLESIAE S. SOPHIAE
CONSTANTINOPOLITANAE
ATQUE ADEO CETERARUM AEDIIUM SACRARUM
EX VARIIS SCRIPTORIBUS,
S E U
IN PAULUM SILENTIARIUM
UBERIOR COMMENTARIUS.

1. **E**xaedificato et moenibus longe amplificato Byzantio, veterique urbis appellatione in suum nomen transfusa, Constantinus M. recens Christianam religionem amplexus, anno imperii vicesimo, templum deo omnipotenti, cui totum se commendarat, extruxit, illudque τῆ Ἁγῆ Σοφίᾳ seu divinae sapientiae dicitur, id est Christo: *filium namque dei*, ut ait Rupertus de Divin. offic. 10 15, *dicimus veram et incommutabilem sapientiam, per quam universam condidit creaturam*. Byzantini autem omissa Ἁγῆ vocabulo Σοφίαν aedem istam nude postmodum appellarunt. istiis conditorem agnoscunt Constantinum Theophanes, Cedrenus, Glycas, Paulus Diacon. 2, Nicephorus Callistus 7 49, et quotquot fere Constantini res attigere scriptores. at Codinus non de novo excitasse magnam ecclesiam, sed aedem paganorum prius existentem, idolis et deorum simulacris purgatam, ad ecclesiae Christianae usum immutasse Constantinum perperam scripsit, cum disertis verbis tradat Cedrenus a fundamentis Sophianam aedificasse aedem, illiusque condendae Euphratae cuidam ab eo curam demandatam. aedis Constantinianae forma fuit dromica, id est quadrata, sed oblongior. ita enim δρομικόν accipiendam censent plerique e doctioribus, etsi Allatius repugnet; unde recte Theodosius Zygomalas (apud Crusium p. 201) δρομικόν, quod est δίκην νάρθηκος, et πᾶν δρομικόν νάρθηκα dixit appellari. eiusmodi autem est narthecis seu ferulae figura, ut infra ostendimus. denique δρομικόν dictum videtur a stadiis cursoriis, quae in maiorem longitudinem quam latitudinem porriguntur. magnae igitur ecclesiae Constantinianae formam fuisse dromicam testatur Codinus in Descr. S. Sophiae. addit Anonymus auctor descriptionis eiusdem aedis, a Combefisio editus, δημοίαν fuisse τοῦ ἁγίου Ἀνδρονίκου καὶ τοῦ ἁγίου Ἀκακίου, quo loco apposite Ἀγαθονίκου pro Ἀνδρονίκου, reponit Combefisius: nulla enim S. Andronici aedes occurrit exstructa Cpoli, Agathonici vero a Constantino condita legitur apud Cedrenum, Nicephorum 7 49, Suidam verb. Βηθλήη, et Codinum in Orig. Lambecianis p. 37 et 38. qui perinde δρομικὴν fuisse scribunt, et quam denique in angustiorem formam excitatam refert Procopius de Aedif. 1 5. Acaciani autem templi mentio est in Veteri Urbis descriptione, ubi in 10 regione statuitur, loco Heptascalo nuncupato, ut est apud Socratem 2 38 et 6 23, Nicephorum 3 38 et 9 42, Cedrenum, Synaxar. etc.

P. 526 2. Verum cum nimium angusta visa esset Constantiniana aedes nec satis capax, vel quod, ut alii volunt, concidisset, forte ex terrae motibus, Constantius Constantini filius ad eam amplitudinem, qua postmodum conspecta est, perduxit. So-

crates 2 16: κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τούτου καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν ἔκτισεν, ἣτις Σοφία μὲν προσαγορεύεται, συνήπται δὲ τῇ ἐπωνύμῳ Εἰρήνῃ, ἣν ὁ πατὴρ τοῦ βασιλέως μικρὰν οὖσαν τὸ πρότερον εἰς κάλλος καὶ μέγεθος ἠΰξησε, καὶ νῦν εἰσὶν εἰς ἓνα περίβολον ἄμφω δοῦμεναι, μιᾶς τὴν ἐπωνυμίαν ἔχουσαι. Theophanes: ἦν δὲ ἡ ἔγκαινισθεῖσα ἐκκλησία σφαιροειδῆς, 28 ἔτεσι πεισθεῖσα, ὑπὸ μὲν Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου θεμελιωθεῖσα, ὑπὸ δὲ Κωνσταντίου πληρωθεῖσα καὶ ἔγκαινισθεῖσα. Socrati et Theophani consentiunt Philostorgius 3 3, auctor vitae S. Pauli patr. Cpol. apud Photium, Zonaras in Iustiniano, Nicephorus Call. 9 9, et aliquot alii, qui magnam ecclesiam Constantio adscribunt. confecta aede Constantius magno apparatu illius encaenia celebravit, Eudoxio sacras preces faciente, trigesimo quarto post anno quam fundamenta iecisset, 15 Febr. anni Chr. 360, Constantio ipso x et Iuliano Caesare III coss. Idatius in Fastis: *his coss. dedicatum est Cpoli dominicum die 15 kal. Mart.* Cedrenus anno 22 Constantii: οὗτος ὁ Εὐδόκιος ἐνεκαίνισε τὸ ἀπαρτισμὸν τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, διὰ τὸ μετὰ τὸν πρώτων ἀπαρτισμὸν αὐτοῦ καὶ τὸν ἔγκαινισμὸν τὸν δεῦτερον Εὐσεβίου πάλιν πεισεῖν καὶ αὐτίς οἰκοδομηθῆναι διὰ τοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίου. istorum encaeniorum meminere praeterea auctor vitae S. Athanasii apud Photium, Socrates 2 42, Sozomenus 4 25, et Chronicon Alexandrinum hoc anno: ex quibus colligitur iacta fuisse prima maguae ecclesiae fundamenta anno Christi 326, quo Constantius solus imperare coepit.

3. Arcadio autem postmodum imperante, cum exorta esset seditio in maiore ecclesia de expellendo Iohanne Chrysostomo, iniecto ab iis qui partes illius amplexabantur igne statim illa conflagravit a. Chr. 404. Marcellinus Comes: *ecclesiam Cpolitanae flamma ignis, quae de B. Iohannis throno quondam episcopi nata fuit, subito conflagravit, vicinamque ecclesiae urbis faciem serpens nihilominus exussit.* Socrates 6 16: τινὲς δὲ τῶν Ἰωαννιτῶν κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τὴν ἐκκλησίαν ἐπέκρησαν, ubi addit incendium istud accidisse 20 Iunii, Honorio VI et Aristae-neto coss. Theophanes vero perperam incendium maguae ecclesiae in annum duodecimum Arcadii coniicit, cum fuerit decimus. at quos Ioannitas vocant Socrates et idem Theophanes a. 12 Theodosii Iunioris, qui ignem in aedem immisere, *Xylocercetas* appellat Chronicon Alexandrinum, horamque istius cladis annotat: ἐπὶ τούτων τῶν ὑπάτων ἐξεώσθη Ἰωάννης ἐπίσκοπος ΚΠ, καὶ αἰφνιδίῳ ἐκῆ ἡ μεγάλη ἐκκλησία σὺν τῷ σανάτῳ ἀπὸ κρατούστων αὐτῆς τῶν λεγομένων Ξυλοκερκητῶν, ἡμέρᾳ δευτέρᾳ ὥρᾳ 5. erant autem Xylocercetae, ut hoc obiter moneam, Ioannis sectatores, qui quibus partibus illius favebant impensius contra quosdam episcopos, qui coacta synodo episcopatum Cpolitani ei abrogaverant. sed cum ecclesia sua depulso Iohanne con-

ventus separatim agere primo coepissent in Constantini balneis, postea extra urbem in *Ξυλοπέτρῳ* seu in Circo ligneo, quem Constantinus *μηκῶ τὴν πόλιν συνοικίσας εἰς ἑκποδρόμου θίαν ἐκάθηρε*, *ξύλοις περιτειχίσας*, ut ait Sozomenus, eos egera. perstitit autem Xyloceretarum secta seu Ioannitarum, uti appellantur praeterea a Socrate 6 16 et 7 25, usque ad tempora Procli episcopi CP, qui tandem eos ad concordiam reduxit Theodosio xvi consule, ut produnt idem Socrates 7 44, Theodoretus 5 34, et Theophanes a. 30 Theodosii Iunioris. sed non desunt qui a nemine ignem sed divinitus immissum tradunt, quod velle videtur Marcellinus, ut et historia conciliabuli exci-

P 527 tati contra Ioannem Chrysostomum: *καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ὁ τῶν πιστῶν ἥλιος ἀπ' αὐτῶν ἴδω ἐχορίζομενος, πῦρ θεῖον ἀπὸ μέσου τοῦ θρόνου, ἐν ᾧ καθήμενος ταῖς ἱεραῖς διδασκαίαις τοὺς ἀκούοντας ἐπύρσευεν, ἐξ οὐδεμιᾶς ἀνθρωπίνης αἰτίας ἀναφθέν, καὶ εἰς ὕψος διὰ τῶν ἀλύσειων ὄψεως τρόπον ἔρψαν, ἐπὶ νώτου ἐκτετρίνακτο, τοῦ ἐπισκοπείου τὴν ὕλην καταλυμαινόμενον. ἐντεῦθεν ἄνεμος ἀπηλιώτης ἐπιπνεύσας σφοδρῶς, καὶ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τὸν βασιλικὸν οἶκον τῆς συγκλήτου γερουσίας, ἐπὶ μεσημβρίαν κείμενον, διενεγκῶν τὸ πῦρ, εἰς τέλος καταλυμήνατο αὐτόν. ἐν τρισὶ ὥραις τῆς ἡμέρας ἔργων πολυχρονίων κατασκευῆ καὶ κάλλος ἀνέκφραστον ἐξηφανίσθη. neque tamen tota conflavit eo incendio magna ecclesia, sed praesertim ea pars quae Bema complectitur. Cedrenus: ἐν δὲ τῇ ἐξορίᾳ αὐτοῦ τὴν ἐκκλησίαν ὁ λαὸς τῆς πόλεως ἐνέπρησεν, ὡς δὲ ἄλλοι φασίν, ὅτι πῦρ ἐξεληθὼν ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου πάντα κατέκαισε. id omnino prodit Georgius Alexandrinus in vita Chrysostomi apud Photium, scribens eam potissimum partem incendio absumptam quae circa ambonem erat: καὶ τὸ πῦρ ἀναφθέν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἄμβωνος πολλὰ τῶν πέριξ κατενεμήσατο. addit anonymus Combesisii τὴν στέγην τῆς ἐκκλησίας pariter conflagrasse: sed errat, cum id sub Theodosio M. a. 6, cum secunda synodus habita est Cpoli et cedente Gregorio Nectarius substitutus est patriarcha, accidisse subdit. denique magna ecclesia rursus conflavit Honorio imperante, Aëtio III et Symmacho coss., ut auctor est Marcellinus Comes: *templum regiae urbis igne crematum*; cuius quidem incendii meminit ipse Honorius in Rescripto, quod exstat post epistolam 31 Innocentii PP. restaurata postmodum a Theodosio Iuniore, dedicata est ab Attico patriarcha CP. a. 7 eiusdem Theodosii, indict. 13, Honorio X et Theodosio VI coss. Chronicon Alexandrinum: *τῷ αὐτῷ ἔτει ἐπετετέσθη τὰ ἐγκαίνια τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως μηνὶ Γορπιέῳ πρὸ ε' ἰδῶν Ὀκτωβρίων, ἡμέρᾳ κυριακῇ. stetit porro magna ecclesia usque ad a. 530, quo in seditione quam Victoriatorum vocant, maxima urbis pars incendio consumpta est; atque inter alia aedificia quae eo deleta sunt, magna ecclesia cum stupendis et admirandis columnis,**

quas usque ad 437 fuisse, nescio an vere, scribit Codinus, igne consumpta procubuit a. 5 Iustiniani, indict. 10, post cons. Lampadii et Orestis a. 2, mensis Ianuarii 15, ut est in Chronico Alexandrino; unaque cum ea illius tabularia et privilegiorum chartas ac redituum interisse praeterea auctor est Cedrenus. quaerit Gyllius (Descript. CP 2 3) eone loco fuerit magna ecclesia Constantiniana, quo postea aedem Sophianam exstruxit Iustinianus. dubitandi occasionem movet auctor Descriptionis urbis, qui in 2 regione ecclesiam magnam et ecclesiam antiquam, Augustaeum vero forum, quod aedis Sophianae propylaeum quodammodo fuit, in 4 regione statuit. verum his reponebat Gyllius, Zonaram et alios tradere Iustinianum aedem multo maiorem a fundamentis excitasse, et domos proximas emisse ad eam augendam, ut et Augustaeum forum, licet diversis in regionibus ponantur. censet denique templum antiquum, quod hodie intra regium septum includitur et parvam Sophiam vocant, eam esse ecclesiam quam urbis Descriptio antiquam appellat; et nonnulli e Cpolitianis Graecis esse aedem S. Irenes, quam Constantinus iuxta Sophianam excitarat, persuasum habent.

4. Absumpta igitur in seditione Victoriatorum maiore ecclesia Constantiniana seu Constantiana, Iustinianus imperator composita civitate et punitis seditionis auctoribus, novam et longe ampliorem coepit eodem anno exaedificare. Marcellinus Comes: *ecclesia tunc incensa mox coepit ab eodem Augusto renovari.* Agathias lib. 5: *τοῦτον δὲ πρότερον ἐμπρησθέντα ὑπὸ τοῦ δήμου σφόδρα περιφανῆ καὶ θαυμάσιον ἤλικον ἐκ βάρθρων αὐτῶν καὶ κρηπίδων ἀνεδομήσατο, μεγέθους τε ὑπερβολῆ καὶ P 528* *σημῆτος ἐνπρεπεία καὶ ποικιλία μετὰλλων ἐπικοσμήσας.* Paulus Warnefridus de Gest. Langob. 1 25 de Iustiniano: *exstruxit quoque idem princeps intra urbem Cpolim Christo domino, qui est sapientia dei, templum, quod Graeco vocabulo Ἄγλιαν Σοφίαν, id est sanctam sapientiam, nominant; cuius opus adeo cuncta aedificia excellit, ut in totis terrarum spatiis huic simile non possit inveniri.* nec absimilia habet Manuel Chrysoloras de aedis elegantia: *ὄλμαι καὶ οὐδὲν τῶν χειροκμητῶν τοῦτων ἔργων παρ' ἀνθρώποις ὅμοιον οὐδ' ἐγγὺς γενέσθαι.* Cedrenus diem coepti operis 23 Februarii fuisse observat: *ἐν τῷ 5ῃ ἔτει ἀπὸ πίστεως κόσμον, Ἰνδικτιῶνος 1ῆ, τῆς κ' τοῦ Φεβρουαρίου μηνός, ὥρα πρώτη τῆς ἡμέρας, τὴν τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἀνοικοδομὴν ἤρξατο ποιεῖν Ἰουστινιανός.* sed in hoc Cedreni loco manifestum esse mendum tam in anno mundi quam in indictione, satis superque probavimus in notis ad Bondelmontium p. 185, ubi etiam ostendimus confectum fuisse totum aedis Sophianae opus intra quinque annos, menses 11 dies 10, ut habent Theophanes et idem Cedrenus. quippe conflagravit magna ecclesia primo seditionis die, quae in quintum usque protracta est, a quo ad dedi-

cationem, quae facta est 26 Decembris anno Chr. 637, post consulatum Belisarii II, Iustiniani XI, ind. 15, intersunt tot anni et dies quot a Theophane et Cedreno computantur. unde evidenter patet prorsus hallucinari Graeculos et scriptores aliquot inferioris aevi, qui templum Sophianum intra 17 annos confectum tradidere, uti eo pariter loco docuimus.

5. Encaenia porro S. Sophiae eo quo diximus die celebrata scribit Marcellinus Comes ad eundem annum: *ecclesia maior Cpoli ab imperatore Iustiniano singulariter in mundo constructa dedicatur die 6 kal. Ianuarias*. Theophanes: *τούτω τῷ ἔτει μηνὶ Δεκεμβρίῳ κ' Ἰνδικτιῶνος πρώτης γέγονε τὰ πρότερα ἔγκαϊνια τῆς μεγάλης ἐκκλησίας· καὶ ἐξῆλθεν ἡ λιτὴ ἀπὸ τῆς ἁγίας Ἀναστασίας, καθήμενου Μηναῦ τοῦ πατριάρχου ἐν τῷ βασιλικῷ ὄχηματι, καὶ τοῦ βασιλέως συλλιτεύοντος τῷ λαῷ*. ex quibus emendandus videtur Codinus, qui peractum opus 22 eiusdem mensis refert, nisi inter confectum templum et illius encaenia interfuisse quattuor dies voluerit. dedicationis apparatus et celebritatem pluribus commemorant idem Codinus et Anonymus, qui tradunt Iustinianum solenni pompa e palatio per Augustaeum una cum patriarcha in ecclesiam a se exstructam pervenisse, atque in haec verba prorupisse, *νενίκηκά σε Σολομών*.

6. At cum non multo post confectum opus aedis Sophianae trulla concidisset, facta rursus nova encaenia. concidit autem pars orientalis trullae, ex continuis terrae motibus perrupta, a. 32 Iustiniani, unaque et sacram mensam et ciborium et ambonem contrivit. sed cum eam statim de novo instaurasset Iustinianus, trullamque longe quam antea editiorem eduxisset, eadem iterum ab Eutychio patriarcha dedicari curavit, ut ait Zonaras, *καὶ καθιερωθῆναι παρὰ Εὐτυχίου τοῦ πατριάρχου τὸ δεύτερον*. facta autem ista encaenia anno post trullae casum quinto: eo enim referendi versus Pauli Silentiarum part. 1 v. 37:

*δάκρυ δὲ πενταέτηρον ἀποψήσαντες ὀπωπῆς,
μέλπομεν εὐφήμοις ὑπὸ χεῖλεσιν εὐποδας ὕμνους.*

diem et annum distinctius annotat Chronicon Alexandrinum, Iustiniani scilicet a. 36, indict. 12, Decembr. 24: *τούτω τῷ ἔτει λς' τῆς Ἰουστινιανοῦ βασιλείας, μηνὶ Ἀπριλίῳ, κατὰ Ῥωμαίους Δεκεμβρίῳ, κ' ἡμέρα πρώτη, τῆς ιβ' Ἰνδικτιῶνος, ἡ τῶν ἔγκαινίων τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας ΚΠ τὸ δεύτερον ἀπετέλεσθη ἑορτή*. die etiam qui Christi Natalicia praecedit, celebrata ea encaenia innuit idem Silentarius part. 1 v. 196:

*ἔπρεπεν ἐξείης μετὰ θέσκελον ἡμαρ ἐκείνο
ζωοτάμου Χριστοῦ γενέθλιον ἡμαρ ἐκείσθαι.*

ex quibus emendandus codex Theophanis editus, qui 20 Decembris die peracta encaenia habet. horum vero ceremoniam sic describit idem Theophanes: *ἡ δὲ παννυχὶς τῶν αὐτῶν ἔγκαινίων γέγονεν εἰς τὸν ἅγιον Πλάτωνα, καὶ ἐξῆλθεν ἐκείθεν ὁ πα-*

τριάρχης ΚΠ Εστώχιος μετὰ τῆς λιτῆς, συμπαρόντος καὶ τοῦ βασιλέως, καθεζόμενος ἐν τῷ ὀγκωμῶν καὶ φροῶν τὸ ἀποστολικὸν σχῆμα καὶ κρατῶν τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον, πάντων τῶν λαῶν ψαλλόντων τὸ ἄρατι πύλας, ἄρχοντες, ὑμῶν. iam vero quod addit Anonymus seu Codinus, encaeniorum celebritatem ad ipsa usque Theophaniorum festa productam, siquidem de secundis encaeniis egit, id videtur pariter dixisse Silentarius in Prooemio v. 74 :

ἐπεὶ γὰρ ἦγες τὴν εορτήν, ὡς ἴδει,
 ἅπας ὁ δῆμος, εὐθύς ἡ γερούσια,
 οἱ τὸν μέσον ζηλοῦντες ἀσφαλῆ βίον,
 τὰς τῆς εορτῆς ἡμέρας ἐπεξάγειν
 ἦτον· παρείχες. ἐξέδραμον, ἦτον πάλιν,
 πάλιν παρείχες. τοῦτο δὲ δρῶν πολλάκις
 ἐπεξέτεινας τὴν εορτὴν πλουσίως.

7. Tam elegantis stupendique templi architecti memorantur potissimum duo, inter tot quos ex universo pene orbe coegerat Iustinianus, Anthemius scilicet Trallianus et Isidorus Milesius, uterque artis mechanicae peritissimus. de Anthemio sic Paulus Silentarius part. 1 v. 134 :

ἐπευφήμησε δὲ τέχνην
 καὶ νόον Ἀνθεμίω κεκασμένον ἔμφρονι βουλή.
 κείνος ἀνὴρ τὰ πρῶτα θεμελίω πῆξάτο νηοῦ,
 εὐκαμάτων βουλήσιν ὑποδρησῶν βασιλῆων,

cui succinit Procopius de Aedif. 1 1: τοὺς τεχνίτας ἐκ πάσης γῆς ἤγειρεν ἅπαντας. Ἀνθέμιος δὲ Τραλλιανὸς ἐπὶ σοφίᾳ τῇ καλουμένῃ μηχανικῇ λογιώτατος, οὐ τῶν κατ' αὐτὸν μόνον ἀπάντων ἀλλὰ καὶ τῶν αὐτοῦ προγεγενημένων πολλῶ, τῇ βασιλείᾳ ὑπουργεῖ σπουδῇ, τοῖς τεκταινομένοις τὰ ἔργα ὀφθαλμίζων, τῶν τε γενησομένων προδιασκευάζων ἰνδάλαματα. de Anthemio etiam pluribus agit Agathias lib. 5, et ut non modo in aede condenda praecipuus habitus sit, sed et ut in arte quam mechanicam vocant excelluerit, ita ut et terrae motus naturales et fulgura ipsa arte imitaretur. unde forte eidem Silentario parte 2 v. 235 Ἀνθέμιος πολυμήχανος dicitur. neque alius est ab eo qui a Codino μαῖστωρ μηχανικός appellatur. de Isidoro vero idem Procopius sic ait: καὶ μηχανοποιὸς σὺν αὐτῷ ἕτερος, Ἰσίδωρος ὄνομα, Μιλήσιος τὸ γένος, ἔμφρων τε ἄλλως καὶ πρέπων Ἰουστινιανῷ ὑπουργεῖν βασιλεῖ. et Paulus Silentarius part. 2 v. 136 :

ἦν δὲ σὺν αὐτῷ
 πάνσοφος Ἰσίδωρος ἔχων νόον etc.

utriusque praeterea meminit idem Procopius de Aedif. 2 3, ut Codinus cuiusdam Ignatii, inter tot magistros architectos, quibus usus est Iustinianus in condenda aede, quos centenarium explese numerum idem tradit, de quo multa nugarur.

8. In ea autem aedificanda, nulla sumptuum habita ratione, ἀφροντιστήσας χρημάτων ἀπάντων, inquit Procopius, tantam pecuniarum vim expendit, ut cum iis demum egeret, tributis et vectigalibus subditos non vexarit modo, sed stipendia etiam professoribus publicis constituta praefecti urbis monitu sustulerit, ut auctor est Zonaras; ex quo τῶν ἐν ταῖς πόλεσι διδασκαλείων σχολακότην, ignorantia et rusticitas in iis successerit. nescio an is quem Παρχον vocat hoc loco Zonaras, sit ille Strategus qui Codino et Anonymo φύλαξ τῶν βασιλικῶν χρημάτων et Iustiniani frater adoptivus, ἀδελφοποίητος, fuisse et templi impensas fecisse dicitur. in illius porro atriorumque ac aedium circumiacentium structuram, praeter sacra vasa ac reliquos ornatus, et quae ex universo orbe liberaliter erogata sunt, expensas octogies centenas, seu ut habent aliae editiones, ter milies bisque centies centenas libras, iidem tradunt.

9. Aedis parietes et camerae coctis lateribus constructi sunt, inquit Gyllius. ita etiam Paulus Silentarius part. 2 v. 58:

μέσσα μὲν ατ.... ὅσα κύκλιον ἄντυγα τεύχει,
ὀπταλείς κλίνθοισιν ἀρηρότα δήσατο τέχνη.

idem v. 97:

ὅπως δομήτορι μόχθῳ
ἄνδρες εὐτέχνουσιν ὑποδρήσαντες ἐδέθλοισι,
κλίνθοις ὀπταλείουσιν ἀνεστήσαντο δεθείσας etc.

et Agathias lib. 5: ἤρραψε δὲ αὐτὸν (τὸν ναὸν) ἐκ κλίνθου ὀπτῆς καὶ τιτάνου, πολλαχοῦ καὶ σιδήρῳ συνδήσας. *parietum interior pars*, subdit idem Gyllius, *crustis marmoreis vestita excellentibus et variis fulgurat, et permiscet cum summas naturae vires, tum mentes spectantium.*

10. Columnis praeterea marmoreis ingentibus ac mole sua stupendis, aliisque minoris altitudinis ac molis ubique sustentatur ac exornatur, tam eleganti et grata colorum varietate ut Procopius in haec verba prorumpat: τίς τῶν κίονων καὶ λίθων διαριθμήσαιτο τὴν εὐπρέπειαν, οἷς τὸ ἱερὸν κεκαλλώπισται; λειμῶνί τις ἂν ἐντετυγῆναι δόξειεν ὠραῖω τὸ ἄνθος· θαυμάσει γὰρ εἰκότως τῶν μὲν τὸ ἀλουργόν, τῶν δὲ τὸ χλοάζον, καὶ οἷς τὸ φοινικοῦν ἐπανθεῖ, καὶ ἂν τὸ λευκὸν ἀπαστρέπτει, ἔτι μέντοι καὶ οὗς ταῖς ἐναντιωτάταις ποικίλλει χροαῖς, ὥσπερ τις ζωγράφος, ἢ φύσις. istam etiam marmorum varietatem pluribus variisque in locis commendat Paulus Silentarius, et marmorum ipsorum genera ac colores recenset part. 2 v. 200 et seqq. inprimis vero *Aegyptium* seu Thebaicum *purpureum* stellulis interstinctum laudat, part. 1 v. 246, part. 2 v. 208. de quo praeter Plinium 36 7 et 8 Statius in Epithalam. Stellae et Violantillae:

*rupesque nitent, quae purpura caepe
orbibus et Tyrii moderator livet aheni.*

et in Balneo Etrusci :

*sola nitet flavis Nomadum decisa metallis
purpura.*

marmor istud Aegyptium Romanum vocant scriptores eiusce aevi, ut ex Cedreno in Constantino M, et Porphyrogenneta in Basilio n. 55, et scriptoribus de templo S. Sophiae statim initio colligere est. *Phrygium* colore variegatum ac roseum albo caeruleo permixtum referens recenset part. 2 v. 205. de quo idem Statius, ut et de Libyco, in Epithalam. Stellae et Violantillae :

hic Libyus Phrygiusque silex.

et in Balneo Etrusci :

*sola cavo Phrygiae quam Synados antro
ipse cruentavit maculis lucentibus Attis.*

Laconicum virens, v. 211. cuius etiam meminit Procopius de Aedif. 1 10, et idem Statius :

*hic dura Laconum
saxa virent.*

Carium, obliquis ex sanguineo alboque livido semitulis distinctum, v. 213. *Lydium*, virenti pallidoque colore commixtum, P 531 v. 215. *Proconnesium* v. 247; cuius etiam meminit Anonymus sub finem. *Libyicum*, caerulei simul et crocei coloris, v. 217. *Celticum* nigrum, candidis venis interstinctum, v. 220. *Bosporicum* album, in extremis oris nigricans, v. 249. *Thessalicum* part. 1 v. 255, part. 2 v. 229, 251. *Molossium*, part. 2 v. 132 etc. ex tot igitur marmoris speciebus exstant infinitae, quae Sophianam aedem suffulciunt et adornant, columnae, quas inter praesertim commendantur a scriptoribus octo porphyreticae seu Aegyptiae, paris altitudinis et molis, quas a muliere vidua, Marcia nomine, Roma transmissas, et a Solis delubro ab Aureliano olim exstructo abstractas, auctor est apud Codinum Plutarchus Iustiniani protosecretarius. has ad quattuor conchas, intra bematiss cancellos, stare suo loco ostendemus. octo praeterea prasinii seu viridis coloris, stupendae pariter magnitudinis ac eximii decoris, Epheso a Constantino praetore transmissas, ceteras partim Cyzico partim Troade vel ex Cycladibus atque etiam Athenis advectas refert idem Codinus. Theuetus Cosmogr. 19 1 de columnis templi Sophiani: *Le dedans est beau, et s'y voit grand nombre de colonnes et piliers longs et massifs, et de pierre de marbre, iaspe et porphyre, fort bien diaprez, et cecy est au long du choeur, qui encore est debout. Sur chacun de ces piliers on voit une pierre large et grande de marbre gris rouge ou serpentin. Quand à l'estage d'en haut, les colonnes y sont moindres en proportion, mais plus richement estoffées. Dom. de Saligniac in Itiner. Elle est ornée de plusieurs hautes et grosses colonnes bien rares, sçavoir huit de porphyre, seize de serpentin, et quatre de marbre blanc: et par dessus, d'une belle galerie*

pavée de marbre transparent, et de plusieurs petites colonnes de marbre et de serpentín. atque harum quidem columnarum capitella aerea argento et auro exornantur. Silentarius part. 1 v. 252:

ὃν ὑπὸ πέζαν

κίονες ἰδρύσαντο καρήατα δέσμια χαλκῶ,
γλεύκια χρυσοτένκτα, παραπλάζοντα μερίμνας.

quos quidem ornatus temporis iniuria ac vetustate consumptos renovavit Romanus Argyrus. Scylitzes: κατελάμπρυνε δὲ καὶ τὰ κιονόκρανα τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καὶ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν ἀργυρῶ καὶ χρυσῶ.

11. Sed praeter hanc marmoris iucundam gratamque varietatem, musivo ubique fere exornatur. camerae enim, inquit Gyllius, calculis et tessellis vitreis inauratis fulgent, etiam ad oculos barbarorum, in quibus expressae variae cernuntur imagines et figurae, ita ut tabellarum vicem expleant. Paulus Silentarius part. 2 v. 230:

πρὶν δὲ πολυτμήτιο σέλας ψηφίδος ἰκέσθαι,
λεπτὰς λαότορος παλάμη λαίγγας ὑφαίνων
μαρμαρέας ἔγραψε μετὰ πλάκας, ἐς μέσα τοίχων,
σύνδετον εὐκαρποῖσι κέρας βεβριθὸς ὀπώραις
καὶ ταλάρους καὶ φύλλα, etc.

et quo describit loco porticus atrium ambientes, v. 190:

πολυτμήτων δὲ μετάλλων
ἀρμονίη γραφίδεσσιν ἰσάζεται· ἐν γὰρ ἐκείνῃ
τετρατόμοις λάισσι καὶ ὀκτατόμοισι νοήσεις
ξυγνυμένας κατὰ κόσμον ὀμοῦ φλέβας· ἀγλατὴν δὲ
ζωοτύπων λαίγγες ἐμιμήσαντο δεθεῖσαι.

Manuel Chrysoloras: οὐ τοὺς κίονας, οὐ τὰς ψηφίδας, οὐ τὰς τῶν τοίχων μαρμαρώσεις, οὐ τὴν ὕελον, οὐ τὸν ἐν αὐτῇ χαλκόν, οὐ τὸν μόλιβδον, οὐ τὸν σίδηρον, οὐ τὴν σάφειρον, οὐ τὸν χρυσόν, οὐ τὴν ὕελον αὐθις τὴν ἐν ταῖς ψηφίσι, οὐκ ἄλλο ὀτιοῦν μέρος ἀκριβῶς δυναίμεθα καταλέξει. musivi etiam materiam expressit Anonymus, dum ait Iustinianum testudines tum aedis tum porticum ἐξ ὕελινου χρυσοῦ deaurasse, cuiusmodi *musivum deauratum* vocat Anastasius in Gregorio IV p. 160, *μωσίον χρυσόν* Anonymus de locis SS. p. 81, *χρυσαναγὰς ψηφίδας* Sophronius in Encomio SS. Cyri et Ioannis, *χρυσᾶς ψηφίδας* Theophanes Cerameus Hom. 55, *vitreos lapides fulvo auro superfectos* Vita S. Laurentii episcopi Sipontini n. 11. quale vero fuit caementum quo tota aedis compages seu potius lapides aut lateres continentur, et ex quibus constiterit speciebus, describit idem Anonymus Combefisianus p. 249. tametsi plerisque in locis οὐ τίτανος, ὄνπερ ἄσβεστον ὀνομάζουσιν, οὐκ ἄσφαλτος, ἀλλὰ μόλιβδος ἐς τέλμα χρυθεὶς καὶ μεταξὺ πανταχόσε χωρήσας, lapides invicem connectat ac constringat. quod etiam attigit Silentarius; qui

praeterea addit Iustinianum in compingenda vel tegenda aede lignis uti nequiquam voluisse, sed marmoreis longioribus tabulis totam texisse, v. 110 et seqq. ne, inquit Agathias, incendiis rursus pateret. *ξύλοις τε ἥμισυ χρησαμενος, ὡς ἂν μὴ εὐκολώτατα πυρπολοῖτο.*

12. Immensam aedis Iustinianaeae amplitudinem non semel commendant scriptores, atque imprimis Ioannes Cantacuzenus § 1: *τὸν νεῶν τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ μεγέθει μέγιστον ὄντα τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον ἀπάντων.* et § 4: *ὁ γὰρ τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας κάλλι τε καὶ μεγέθει τοὺς ἀπανταχοῦ νικᾷ.* Manuel Chrysoloras: *τίνας γὰρ λόγον ὕψος ἢ μέγεθος ἐξισώσεται τῷ ἐκείνῳ ὕψει ἢ μεγέθει;* Guillelmus de Baldenzeel in Itinerario: *credo quod sub caelo, postquam mundus creatus est, non fuit tale aedificium completum, quod huic poterit in nobilitate et magnitudine ceteris comparari.* sed licet magnitudine et mole sua ceteras totius orbis aedes sacras excedat, tam apta tamen constat concinnitate et proportione ut nec longitudine aut latitudine immodica sit. Procopius: *εὐρὸς τε αὐτῆς καὶ μῆκος οὕτως ἐν ἐπιτηδείῳ ἀποτετόρνευται, ὥστε καὶ περιμήκης καὶ ὅλως εὐρεία οὐκ ἀπὸ τρόπου εἰρήσεται.* sed ita confecta est ut non omnino quadrata sit, et longitudo latitudinem paululum excedat: *ἐν τετραπλεύρῳ μὲν γὰρ τὸ τέμενός ἐστιν, οὐ κατὰ πολὺ δὲ φαίνεται προέχον τοῦ εὐρους τὸ μῆκος,* quod de aede S. Michaelis CP dixit idem Procopius § 5. seu potius, quod de aede S. Anthimi scripsit c. 6, longitudo tantum superet latitudinem quantum in latere orientali porrigitur bema: *τοσοῦτον δὲ προέχει μόνον τοῦ εὐρους τὸ μῆκος, ἐς ὅσον θῆ χώρον τὸν ἀβέβηλον, ἐν ᾧ τὰ ὄργανα τὰ ἄρρητα τελείσθαι θέμις, κατὰ τὴν πλευρὰν ἢ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον τέτραπται, διήκειν ξυμβαίνει.* unde colligitur eam fuisse apud Graecos templorum formam ac figuram.

13. Euagrius § 30 illius longitudinem a concha, ubi incruentum sacrificium litatur, ad portam conchae adversam esse pedum 190 scribit: *ἔστι μὲν οὖν τὸ μῆκος ἐκ τῆς κατασκευῆς τοῦ θεοῦ τῆς ἱερᾶς κόγχης, ἐνθα τὰ τῆς ἀναιμάκτου καλλιερῆται θυσίας, μέχρις αὐτῆς, ποδῶν ρλ'.* ab Euagrio paululum discrepat Gyllius. *longitudinem,* inquit ille, *ab oriente ad occasum ipse metiri ausus non sum, sed metiendam curavi per hominem Turcum, qui mihi rettulit longitudinem templi esse ducentorum et quadraginta pedum.* Bondelmontius de longitudine templi agens ait *per ecclesiam esse de angulo ad angulum 120 brachia, quia, inquit, desuper rotunda et in plano quadrangulata recedit.* quibus verbis innuit longitudinem se mensum esse non ab imo conchae, sed qua illa aedi coniungitur.

14. Latitudinem a meridie ad septentrionem centum et quindecim pedum esse ait idem Euagrius. At Gyllius, ex Turci relatione, ducentorum et tredecim pedum esse scribit.

15. Altitudinem verò tantam esse pròdit Procopius, ut non modo cetera urbis aedificia superexcellat, sed et ex supremo aedis vertice urbs tota despiciatur: ἐπηρται γὰρ ἐς ὕψος οὐράνιον, ὅσον καὶ ὡσπερ τῶν ἄλλων οἰκοδομημάτων ἀποσαλεύουσα ἐπινέ-
 P 533 νευκεν, ὑπερκειμένη τῇ ἄλλῃ πόλει, κοσμοῦσα μὲν αὐτήν, ὅτι αὐτῆς ἐστίν, ὠραιζομένη δέ, ὅτι αὐτῆς οὐσα καὶ ἐπιμβαίνουσα τοσοῦτον ἀνάγει, ὥστε δὴ ἐνθένδε ἢ πόλις ἐκ περιωπῆς ἀποσκοπεῖται. porro altitudinem a summa curvatura arcuum usque ad pavementum centum quadraginta duorum pedum esse ait idem Gyllius: nam de ea silet Euagrius, qui altitudinem tantum a centro hemisphaerii refert, de qua agemus infra. Bondelmontius vero a testudine aedis ad pavementum altitudinem esse ait 144 brachiorum.

16. Totam aedis structuram ambiunt exteriores porticus columnis marmoreis sustentatae musivoque opere exornatae, de quibus nescio an verba ista Procopii capienda sint, an vero de interioribus porticibus: τίς ἂν — τὰς τε παμπληθεῖς διηγείτο στοᾶς καὶ τὰς περιστύλους αὐλὰς, αἷς ὁ νεῶς περιβέβληται; ad meridiem enim et septentrionem habuit porticus exteriores, ut et ad occidentem, de quibus mox acturi sumus. nam ad orientem vix crediderim exstitisse, quicquid dicat Gyllius, qui ait verisimile esse istam cecidisse aliquo terrae motu, ipsiusque in locum excitatam fuisse molem illam quae hodie exstat lapide quadrato constructa, velut crepido clivosa obiecta ad fulciendam partem aedis orientalem. quippe, etsi aedes sacrae maiores porticibus circumcingi solerent, ad orientem tamen nullae excitabantur, forte ob bematis et sacrosancti altaris reverentiam, quod ad partem templi orientalem semper erat, ne eo coeuntium tumultu ac obloquentis plebis garrulitate sacra facientium sacerdotum turbaretur attentio. id enim satis pròdit Procopius de Aedif. 1 8, ubi ait templum S. Michaëlis in Anaplo ubique porticibus exterioribus cingi praeterquam ad orientem: στοὰ τὸν νεῶν περιβάλλει ἐγκύκλιος εἰς τὰ πρὸς ἕω διαλιπούσα μόνον. similia tradit de aede deiparae Hierosolymitana 5 6: αἱ (στοαὶ) περιβάλλουσι τὸ ἱερόν ὅλον πλὴν τῆς πρὸς ἕω τετραμμένης πλευρᾶς.

17. At ad occidentem templi valvae, inquit Gyllius, loco vestibuli duas porticus habent, inferiorem, qua aditur templum plano pede, superiorem, qua gynaeconitides aulae adeuntur, ambas tam longas quam templum latum, largas viginti octo pedes. Paulus Silentarius part. 2 v. 9 marmore grandi constructas ait:

μηκεθανὸς δ' ἐπὶ τοῖσι πυλα..... αὐλόν,
 δεχνύμενος προσιώντας ὑπερ.... θυρέτρους,
 μήκος ἔχων ὅσον εὐρος ἀνάκτορα θέσκιλα νηοῦ.

de his binis porticibus occidentalibus ita praeterea Euagrius: εἰς δὲ πρὸς δυόμενον ἤλιον ἐκπρεπεῖς ἕτεραι στοαὶ δύο, καὶ πάντοθεν

ὕψαιθροι οὐλάι, εἰς κάλλος ἐξησημημένοι. subdit deinde Gyllius porticum superiorem supra porticum inferiorem sitam esse inter pilas sustententes quartam partem sphaerae occidentalem et fenestras. nam a parte interiori octo pilis, ab exteriori totidem sustentetur; inter quas fenestrae, tam inferiores quam superiores, illucet, cinctae columnis quadratis. inter hanc porticum et apulas feminarum nihil interest nisi pilae sustententes porticus cameram interiorem: pavementum enim porticus aequale est aularum pavimento. quae quidem superioris porticus descriptio cum Procopiana quadrat, in qua columnas in hemicycli figuram perinde excitatas observare est: τοῦ δὲ δὴ ἔφου κατασκευῆ τὰς εἰσόδους ἔχων ἐγγήγεται τείχος, καὶ αὐτοῦ ἐκατέρωθεν οἱ τε πύλοι καὶ τὰ αὐτῶν ὑπερθεὶν ὁμοιωτάτα τοῖς δεδηλωμένοις ἐν ἡμικύκλῳ ἐστῆ-
 κασι. porticus porro inferior, addit idem Gyllius, duplex est: interior clauditur utrinque muris marmorum iucundissima varietate vestitis, tegitur cameris figuratis ornamento tessellato calcu-
 lorum inauratorum. atque ita tribus porticibus exornatur aedis P 534
 Sophianae vestibulum, duabus inferioribus et una superiori; quo respexit Silentarius part. 2 v. 7, dum ait triplices esse porticus occidentales:

ἀλλὰ δύοσις πυλεῶνα μέγαν .....χει,
 οὐχ ἕνα· τριχθαδίου γὰρ ἔχει κατὰ τέσσα μελάθρου.

sed prima quae occurrit ex inferioribus porticibus, pertinuisse videtur ad porticus atrii, de quibus infra, quod τετράστυλον fuisse constat; ex quo necesse est harum unam templi vestibulo affixam fuisse. de porticum istarum portis seu aditibus sic prosequitur idem Gyllius: *ex huius porticus latere orientali novem portis patet aditus in templum: ex latere occidentali quinque portis aeneis duplicibus patet exitus ex interiori porticu in exteriorem porticum, ex qua proditur in aream, ubi perennes saliant aquae.* de novem portis, per quas templum aditur, agetur infra: at eas per quas ab interiori porticu in exteriorem proditur, attigit etiam Silentarius 2 part. v. 22. neo quinque duntaxat sed septem recenset, in iis binos illos in porticum aditus complexus, qui ad meridiem et ad septentrionem aperiuntur.

ἐπὶ δ' ἀνευρύνας ἱερὰς πυλεῶνας ἀνοίγει,
 λαὸν ἔσω καλέοντας ὁμίλαδόν. ἀλλ' ὁ μὲν αὐτῶν
 ἐντρέφεται νάρθηκος ἐπὶ στενωτοῦ μετώπων
 εἰς νότον, ὃς δὲ βορρῆος ἐπὶ πτερά.

18. Porticus istas occidentales, quae elegantis ac magnifici vestibuli vicem praebent aedi Sophianae, νάρθηκος seu *ferulae* nomine aevo suo donatas tradit idem Silentarius part. 2 v. 13:

ἡῶρος ὅδε Γραικοῖσι φαίνεται ἀνδράσι νάρθηξ.

nec alia appellatione donantur eiusmodi porticus in aedium sacrarum vestibulis excitatae a Procopio de Aedif. 1 4, ubi de

templo SS. Sergii et Bacchi: ἔστι δὲ αὐτοῖς μία μὲν ἢ ἐπὶ τῶν προθύρων στοά, ἐπὶ τοῦ Νάρθηκος τῷ περιμήκης εἶναι ἄνομασμένη. et 5 6 de templo deiparae Hierosolymitano: στοά τις ἐκδέχεται ἐντεῦθεν ἑτέρα, ἐπὶ τοῦ νάρθηκος ἄνομασμένη, οἷμαι, τῷ μὴ εὐρύνεσθαι, ubi Procopius vocabuli seu appellationis rationem insinuat, sicque dictas istiusmodi porticus ante templorum vestibula, quod in maiorem longitudinem quam latitudinem porrigerentur, atque ita ferulae speciem quodammodo referrent, quae oblongior est quam latior, ut obiter attigimus in notis ad Alexiadem: quippe πᾶν δρομικόν, inquit Zygomas, νάρθηξ λέγεται. unde non omnino hallucinatos illos evidens est qui narthecem ecclesiae porticum fuisse scripsere, ut vult Allatius Goarum innuens, quandoquidem id disertis verbis tradunt Silentarius et Procopius; quibus favet Codinus in Originib. Lambecianis p. 45: καὶ τοῦ ἵππου αὐτῆς ἐκείσε ὀλισθήσαντος ἔμπροσθεν τοῦ νάρθηκος τοῦ ναοῦ, et Theorianus in legatione, νάρθηκα, in quo paenitentes stabant, ἔξω τῆς ἐκκλησίας statuens, ubi divinas scripturas, inquit ille, audiebant, quae scilicet in aede sacra aut recitabantur aut decantabantur; unde ἀκρωόμενοι passim in narthece extra ecclesiam dicuntur constitisse, apud Gregorium Thaumata. can. 2, Zonaram ad can. 1 concilii Niceaeni 1, Balsamonem ad can. 14 eiusdem concilii: ἐν βασιλικαῖς πυλώσι, seu regis ac praecipuis porticibus vel foribus, apud Alexium Aristennum, quemadmodum nuncupantur ab Anastasio non semel, ut infra indicamus. neque aliam forte ob rationem dixit Silentarius v. 13 in narthece voces sonoras Davidis psalmos concinentium alternis cantibus sacerdotum (in nao scilicet) exaudiri ac aures dei mulcere:

ἐνθάδε τις κατὰ νύκτα διάμπερες ἦχος ἀνέρωπων
εὐκέλαδος Χριστοῦ βιαρκέος οὔατα θέλει.

P 535 ubi per κατὰ νύκτα videtur innuisse preces vespertinas, de quibus Paulinus Nat. 7:

*tunc ergo solutis
coetibus a templo domini, postquam data fessis
corporibus requies, sumpta dape, coepimus hymnis
exultare deo et psalmis producere noctem.*

at cur porticum, quam nude ac simpliciter νάρθηκα vocat Silentarius, ἐπὶ τοῦ νάρθηκος appellet Procopius, nulla mihi alia suboritur coniectura, quam quod familiarem Byzantinorum civium loquendi morem expresserit, qui quod nude narthex dici debuerat, ad narthecem vel in narthece efferebant, ἀκρωόμενους forte innuentes, qui in eo consistebant aut qui ad eum relegabantur; quemadmodum posteriores Graeci urbem Cpolitanae non πόλιν sed στὰν πόλιν appellabant, uti alibi observatum est. neque enim omnino arridet eorum sententia qui ἐπὶ pro ἀπό per-

peram substitutum censent. quattuor porro in aede Sophiana nartheces statuit Codinus: ἀπό τοῦ βήματος μέχρι τῶν τεσσάρων ναρθήκων, ut et Anonymus: καὶ τῶν τεσσάρων ναρθήκων κατεχρύσωσε τὰ ὄροφα ἐξ ὑέλινου χρυσοῦ λαμπρότατα. sed iure addubitari potest an hoc loco quattuor aliquas porticus exteriores inuerit, binas scilicet ad occidentem et duas alias ad septentrionem et meridiem. quod quidem indicare videtur idem Anonymus, scribens Iustinianum statuisse (an vere, alii viderint) ut quisquis pro delictorum modo arceretur a sacris, in his quattuor narthecibus staret; quo quidem loco φινας nartheces vocat, incomperta mihi ratione, nisi forte quod ad templi fines haberentur porticus istae exteriores. certe tertium narthecem eiusdem aedis Sophianae observare est in sexta Synodo Act. 18, ubi δικύμβαλον ἐν τρίτῳ ναρθήκι μεγάλης ἐκκλησίας statuitur, nullo alio indicio; qui quidem tertius narthex prima fortassis fuerit e tribus porticibus, quas ad occidentem aedis Sophianae stetisse scribit Paulus Silentarius, quaeque ἐξώτατος ναρθήξ videtur nuncupari apud eundem Anonymum p. 248. nam auctor est Goarus etiamnum Graecis ἐξωνάρθηκας exteriores porticus, ut interiores ἐσωνάρθηκας dici. porro δικύμβαλον, ni fallor, locus est constans duabus trullis, κυμβαλικῶς seu in modum cymbali, quemadmodum fuit maior aedis trulla, extractis. ita τρικύμβαλον τοῦ τζυκανιστηρίου memorat alicubi Codinus in Originibus. iure igitur Allatius haec verba de narthece infert: *narthex vero extra ecclesiam forte in antiquis temporibus fuerit, non disputo.* nam ut nartheces, quod ex praedictis satis patet, olim extra ecclesiam seu potius extra ecclesiae septa fuere, etsi forte, ut pronai, sacri haberentur, ita vicissim pro certo haberi debet posterioribus saeculis narthecem eam aedis sacrae partem, quam hodie *navim* vocamus, appellatam, ut patet ex Euchologio et caeteris Graecorum ritualibus libris et aliquot inferioris aetatis scriptoribus, quos laudat idem Allatius in Dissert. de recentiorum Graecorum templis p. 110 et sequentibus. his favere videtur Lexicon ms ex bibliotheca Regia, cod. 2062, ut et auctor Etymologici: *ναρθήξ ἀπὸ τοῦ νέρθεν ἦγον κἀνωθεν τοῦ ἄμβωνος πείσθαι.* hinc enim evincitur narthecem in ecclesia existisse, si quidem infra ambonem existit; idque inde factum existimo, quod cum in plerisque templis ac aedibus sacris deessent capaciores porticus et nartheces ad earum vestibula, qui ex canonum praecepto in iis consistere tenebantur, intra ipsius ecclesiae claustra postmodum admissi sint, ita tamen ut a reliqua fidelium plebe discernerentur, eaque obirent munia quae in narthece olim, in primo aedium sacrarum atque adeo pronai vel *navis* ingressu. unde recte nartheces dixit Symeon Thessal. Opuscul. contra haereses, sua nimirum aetate, τῶν ναῶν ἀρχάς nuncupatos. vide Theophanem p. 203.

19. Quae porro ad orientem exstant pyramides ad aedis angulos exteriores, excitavit Andronicus Palaeologus senior, quo partes templi orientalem et septentrionalem ruinam ac casum minitantes fulciret. id pluribus narrat Nicephorus Gregoras Histor. lib. 7: ἤκουσε γὰρ παρὰ τῶν δοκίμων οἰκοδόμων ὡς τῷ μακροῦ χρόνῳ καμόντα συνίξουσιν τὰ δύο αὐτοῦ ἰκεπόνθησαν μέρη, τὸ τε πρὸς ἄρκτους ὄρων καὶ ἔτι πρὸς τὰς ἀνατολὰς τέτραμμένον, ἃ δὴ πτωσὶν ἀπειλοῦσι ταχέϊαν, εἰ μὴ συνεπιλάβοιτό τις· ὅθεν χιλιάδας νομισμάτων οὐκ ὀλίγας τοῖς οἰκοδόμοις ὁ βασιλεὺς δεδωκώς ἐκ τῶν τῆς δεσποίνης χρημάτων τὰς ὀρωμένας ταύτας ἐκ βαθέων τῶν θεμελίων ἀνήγειρε πυραμίδας, δι' ὧν κράτιστα τὸν ἀπειλούμενον ἴστησε κίνδυνον.

20. Ante templi Sophiani vestibulum, proindeque ante occidentales porticus, prostat quadrata ingens area: placet enim illius descriptionem hoc loco exsequi, priusquam templum ipsum subeamus, cum vestibuli praecipuum sit ornamentum. aream istam seu atrium quattuor porticibus circumdatum αὐλῆς nomine donat Silentiarius part. 2 v. 174:

τέτρασιν αἰθούσῃσι περιδρομον ὄψαι αὐλὴν,
ὧν μία μὲν νάρθηκι συνάπτεται, αἱ γὰρ μὲν ἄλλας
πεπταμέναι τελέθουσι πολυσχιδέεσσι κελεύθοις.

ubi observandum exteriorem vestibuli porticum ad atrii porticus pertinuisse, si non et tertia fuit, quod iam monuimus: alioquin atrium Sophianum tribus tantum constitisset porticibus, non vero quattuor, proindeque non τετράστυλον fuisse vel *quadriporticus*, sed *triporticus*, uti eiusmodi atria dicuntur Anastasio in S. Hilario PP: *nymphaeum et triporticum ante oratorium S. Crucis*, etc. Eusebius de vita Constantini § 34 de atrio templi Hierosolymitani: *μακροῖς περιδρομοῖς στοῶν ἐκ τριπλεύρου περιεχόμενον*. et Sidonius epist. 2 10:

*huic est porticus applicata triplex,
fulmentis Aquitanicis superba,
ad cuius specimen remotiora
claudunt atria porticus secundae.*

eadem porro αὐλῆς appellatione donantur eiusmodi areae seu impluvia ante aedes sacras a Procopio de Aedif. 1 7 et 8, 5 6. αἰθρία dicuntur Eusebio de vita Constant. § 34 et 38, et Hist. 10 4, quia εἰς τὴν τοῦ οὐρανοῦ κάτωσιν λαμπρὸν καὶ ταῖς τοῦ φωτὸς ἀκτίσιν ἀνεμῆνον ἀέρα praebent, ut idem scriptor loquitur. impluvia Paulinus Nat. 10 ea atria appellat:

*istic porticibus late circumdata longis
vestibula impluvio tectis reserantur aperto,
et simul astra oculis, ingressibus atria pandunt.*

semitae vero istae multiplices, de quibus Silentiarius, portis elegantibus clauderantur, quas θύρας μεσάλους vocat non uno loco idem Procopius, αὐλλοὺς πύλας Eusebius de vita Const. § 38.

μεσαύλιον enim τῆς μεγάλης ἐκκλησίας dicitur Theophani et Cedreno atrium, quod αὐλή ceteris scriptoribus. Gloss. Lat. Gr. atrium μεσαύλιον. Paulinus Nat. 10 de variis eiusmodi atriorum aditibus :

*basilicis haec iuncta tribus patet area cunctis,
diversosque aditus ex uno pandit ad omnes,
atque iidem gremio diversos excipit uno
a tribus egressos, medio spatiosa pavito.*

Procopius igitur 1 4 de aede SS. Sergii et Bacchi: ἐπὶ κοινῆς P 537 δὲ προπύλαια πάντα, ἧ τε αὐλή καὶ μέσαιοι δοῦραι, et 5 6 de templo Hierosolymitano: θύραι μέσαιοι ἱεροπροπεῖς οὕτως ὥστε μνηνύουσι τοῖς ἴσω λούσιν ὀποῖω ποτὲ θεάματι ἐντυχεῖν μέλλουσι. mox subdit: προπύλαια δὲ τὸ ἐνθένδε θανμάσια οἶα, καὶ τις ἐπὶ κιώνων δυοῖν ἐπαιρομένη ἀψὶς ἐς ἄφατον ὕψος. ex quibus patet aliud esse αὐλήν aliud προπύλαιον: aula enim dicitur atrium impluvium porticibus circumdatum, propylaeum vero frons ac vestibulum templi fuit, quod προτεμένισμα vocat Zonaras in can. 66 Trullanum, ut et Agathias lib. 5, et Photius in descriptione novae ecclesiae a Basilio Macedone exstructae in palatio, ubi istius aedis προπυλαίων elegantiam describit, ut aedis Tyrensis Eusebii 10 4. Gloss. Gr. ms ex bibl. Reg. προτεμένισματα προπύλαια. vel etiam propylaeum fuit ille forsitan arcus seu excelsus fornix, de quo Procopius loco proxime laudato, quem arcus nomine donat Leo Ostiensis 3 27: vestibulum autem ecclesiae superne quidem fecit musivo pulcherrimo cum arcubus decorari; et infra: arcus eiusdem vestibuli deforis musivo nihilominus vetiens. sic non semel Anastasius. ita porro ἀψίδα interpretatur Zonaras in canon. 46 concil. Carthag.: τὸ γὰρ πρὸ τῆς ἀψίδος πρὸ τοῦ προπυλαίου ἐστίν. unde cum in synodo III Carthaginensi can. 23 cavetur, ut iis, quorum crimina publica sunt, ante absidem manus imponatur, id videtur intelligendum de abside narthecis, ubi consistebant paenitentes, non vero de absida seu concha altaris, de qua agemus in sequentibus; quem quidem canonem laudant Capitularia Caroli Magni lib. 5 c. 53 et Hincmarus Remensis de Gestis habitis pro divortio Thietbergae; quibus adiungenda sunt quae habet Chrodegangus Metensis episcopus in Regula canon. c. 30. quod vero absis his scriptoribus dicitur, arcum vocat Paulinus epist. 12:

alma domus triplici patet ingredientibus arcu.

infra :

tergeminis geminae patuerunt arcubus aulæ.

quattuor denique porticibus ambiri atrium Sophianum scribit Silentiarius, quemadmodum aedis Tyri atrium Eusebius Hist. 10 4: τὰ τῶν πρώτων εἰσόδων τέτταρσι μὲν περίεξ ἐγκαρσίοις κατεκόσμησε στοαῖς, εἰς τετράγωνον περιφράξας τὸν τόπον κλισίαν πανταρχοθεν ἐπαιρομένης. Latinis, uti mox innui, eiusmodi impluvia, quat-

tuor porticibus cincta, *atria* dicuntur. Gloss. Gr. Lat. τετραστώων *atrium*. Graeci vero τετράστυλα ea vocant, *quadriporticus* Anastasius biblioth. in S. Symmacho PP: *et cantharum B. Petri cum quadriporticu marmoribus ornavit.* idem in Dono: *hic atrium B. Petri apostoli superius, quod est ante ecclesiam, in quadriporticum magnis marmoribus stravit.* occurrit apud eundem in Leone III p. 121 139 142 et in Itinerario Hierosol. harum vero porticum intercolumnia ut plurimum cancellis ac pluteis munita erant, quibus incumbere licebat et in atrium prospicere. Paulinus:

*sed circumiectis in porticibus spatiosi
copia larga subest, interpositisque columnas
cancellis fessos incumbere, et inde fluentes
adspectare iocos, pedibusque madentia siccis
cernere nec calcare sola, et certamine blando
mirari placido salientes murmure fontes.*

Romani vero eiusmodi atria *paradisos* vocabant, ut auctor est Leo Ost. § 27: *fecit et atrium ante ecclesiam, quod nos Romana consuetudine paradisiu vocamus.* Anastasius in S. Paulo PP: *fecit autem in atrio ante turrem S. Mariae ad gradus, quod vocatur paradisiu, oraculum.* Paulus Warnefridus de Gest. Langob. 5 31: *Donus papa Romanae ecclesiae locum, qui paradisiu dicitur, ante basilicam B. Petri apostoli candidis et magnis marmoribus stravit.* ita passim vocem hanc usurpant scriptores, a Graeco παράδεισος desumptam, quae Hesychio dicitur τόπος ἐν ᾧ περιπατοῖ, id est locus porticibus, in quibus deambulationes fiunt, septus, vel certe quisvis alius deambulationi aptus. porticus vero quae ante palatia sive nobilium aedes erant, προδόμουσ appellat Lexicon Gr. ms ex bibliotheca Regia: πρόδομος ἢ πρό τῆς οἰκίας στοά, ἣν καὶ Ὀμηρος αἴθουσαν καλεῖ.

21. Idem atrium sequiore Graecia γαρσονοστάσιον etiam dictum fuisse auctor est Theophanes p. 203 et ex eo Cedrenus p. 387: καὶ ἐκαύθη τὸ μεσαύλιον τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τὸ λεγόμενον γαρσονοστάσιον. hanc autem garsonostasii appellationem hausisse videntur Graeci a voce Latinobarbara, *garcio*, nostris *garçon*: nos diceremus *la place des garçons*, quia in eo atrio seu impluvio morari solebant vel magnatum famuli seu pedissequi vel e plebecula pueri, dum ibi vel illi dominos egressuros exspectant vel hi ludo magis quam sacris intenti commorantur. qui vero apud nos *garciones* proprie dicantur, docent grammatici inferioris aevi. Willelmus Brito in Vocabulario ms: *Lixa, mercenarius, garcio, qui sequitur curiam, et portat aquam in castris exercitus.* Papias: *Garcio, qui circa culinas papando incedit.* hac notione vocem hanc usurpat S. Bernardus de Vita et moribus Relig. c. 10: *nunc ergo tantae multitudini gjarcionum ac iumentorum cur nobiscum non ferimus necessaria.* varie autem scripta

reperitur: *garcio* enim effertur in Chronico Reichersperg. a. 1105, *gjarcio* apud Petrum Blesensem epist. 102, *guarsio* in vita Garneri Praepositi S. Stephani Divion. p. 130, denique *garzo* apud Pilichdorffium contra Valdenses c. 18. de vocis etymo nugatur Ludovicus d' Orleans ad 2 Annal. Taciti, qui ab evertendo *gjarcones* quasi *warcones* dictos scripsit, *quia*, inquit, *iuventus, quae mobilitate viget, omnia evertit subitis eruptionibus.* neque, opinor, felicis vocis originem attigit Iustus Lipsius, qui *garciones* appellatos vult quasi *garriones* a garritu; ut et Christophorus Besoldus in Discursu de natura populorum, qui a Graeco *γάρσιων*, *fatuus*, per metathesin literae unius deducit. qui vero nostris *garciones*, *garciferi* vocantur in LL. Burgorum Scotic. c. 66 apud Lambertum Ardensem et aliquot alios scriptores.

22. In medio istius areae seu atrii Sophianae aedis phialam statuit Iustinianus. sic labrum seu fontem appellabant, ubi perennes aquae saliebant, e quibus plebs lavaretur; quia, inquit Eusebius Hist. Eccl. 10 4, non licebat *ἀνάγκοις καὶ ἀνίπτοις ποσὶ τῶν ἔνδον ἐπιβαίνειν ἀγίων.* fons autem iste *φιάλη μεσαιύλου τῆς ἐκκλησίας*, interdum *λουτήρ μεσαιύλου* dicitur in Euchologio p. 449 et 465. sic porro describitur a Paulo Silentiaro part. 2 v. 177:

*μηκεδανῆς δ' ἐρίτιμον ἐς ὄμφαλὸν ἴσταται αὐλῆς
εὐρυτάτη φιάλη τις, ἰάσπιδος ἔκτομος ἄκρης,
ἔνθα ῥόος κελιάδων ἀναπάλλεται ἤέρι πέμπειν
ὄγκον ὄλον παθέων ἑλατήριον etc.*

erat igitur Sophiana phiala confecta ex iaspide: ita vero adornata ut porticibus ambiretur, in quibus erant fontes alii seu putei, qui aquam populis aedem ingressuris ad lavationem suppeditabant. Anonymus: *ἐποίησε δὲ εἰς τὴν φιάλην γυρόθεν στοὰς φρεατικὰς δῶδεκα, καὶ λέοντας λιθίνους ἐρεγγεσθαι ὕδωρ εἰς ἀπόνηψιν τοῦ κοινῷ λαοῦ.* quod vero per ora leonum marmororum aquae emitterentur, *λεοντάριον* locus videtur appellatus ex iis quae habet idem scriptor. in phiala Sophiana cruces passim marmoribus inscriptas evincit libellus accusationis in Arsenium part. CP. apud Pachymerem 4 3: accusabatur enim τὸ P 530 *προσκυῖσθαι τοῖς Σουλτὰν εὐμενῶς, ὡς καὶ σφιν ἐφεῖναι τῷ λούτρῳ τῆς ἐκκλησίας συχνάκις ἔλλοῦεσθαι, τιμῶν χαρακτηρῶν σταυροῦ ἐκείσε τοῖς μαρμάρους ἐγκεχαραγμένων, Ἀγαθηνοῖς οὐσί καὶ ἀμνητοῖς.* binas eiusmodi phialas in atrio Novae ecclesiae ex Aegypto ac Romano et ex Sangario marmore extruxit pariter Basilius Macedo, quas eleganter describit in illius vita Constantinus, ex filio nepos, c. 55. porro ante aedium sacrarum vestibula balnea et lavacra publica collocata docet inprimis Eusebius loco laudato, in descriptione aedis Tyrensis, et Paulinus epist. 12 et 31, ut et Natali 9 et 10; apud quem *cantharus* appellatur, *fastigiatoque* interdum *solido aere tholo* tectus describi-

tur, ut et apud Anastasium bibl. in Anastasio II PP et in S. Symmacho. sunt enim canthari apud Ulpianum (leg. 41 § 2 D. de legat. 1) aquarum receptacula, unde aquae erumpunt. eadem igitur notione *phialam* appellarunt Graeci, quod *nymphaeum* Anastasius in S. Hilario PP. idem Paulinus Nat. 10:

*interior variis ornatibus aera ridet,
laeta super tectis, et aperta luce serenis
frontibus, atque infra niveis redimita columnis;
cuius in exposito praelucens cantharus exstat,
quem cancellato legit aerea culmine turris.
cetera dispositis stant vasa sub aëre nudo
fonticulis, grato varis quibus ordine fixis
dissidet artis opus, concordat vena metalli,
unaque diverso fluit ore capacius unda.*

meminit idem Constantinus c. 59 phialae seu balnei Venetae factionis, et alterius phialae Prasiniae factionis, et lib. de Admin. imp. c. 51 loci *φιάλας* dicti, in quo iudicia inter remiges exercebantur; unde illius iudex praefectus phialae vocitabatur, illius forte quam Theophanes p. 307 et Cedrenus p. 442 a Rhinotmeto excitatam fuisse scribunt *εἰς τὸ τελείσθαι ἐπὶ σαξοδέξιμον*. huius etiam mentio est apud Leonem Grammaticum in Theophilo et Gregorium in vita S. Basilii Iunioris n. 38. at phiala proprie dicitur totum illud aedificium quo cingebatur et tegebatur cantharus ipse seu aquarum receptaculum, quod *τὸ ξμβαδὸν καὶ τὸν πυθμένα τῆς φιάλης* vocat idem Constantinus, *ἐμβατήν* Theophanes et Euchologium, in quo et *κολυμβεῖον* nuncupatur. in simili labro scriptum olim versum hunc retrogradum, qui habetur in Anthologia, apud Gruterum et alios, aiunt, *νίψον ἀνομήματα μὴ μόναν ὄψιν*. quippe fideles priusquam aedem sacram ingrederentur, aquis istis, quae a sacerdote benedicebantur, facies et manus lavabant. hinc Paulinus ad Severum:

*sancta nitens famulis interluit atria lymphis
cantharus, intrantumque manus lavat amne ministro.*

atque hae fontium aquae quotannis in pervigilio sacrorum Theophaniorum, interdum in ipso festo die, consecrabantur et benedicebantur; quarum benedictionis ordo habetur in Euchologio: unde *νόσων ἀπελαστικάι, δαιμόνων φυγαθεντικάι* apud Clementem in Constit. Apost., *λαματικὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων*, alibi *ἀμαρτημάτων λυτήριον*, etc. in eodem Euchologio dicuntur. harum loco succedere, praesertim apud Latinos, quae in templorum valvis exponi solent lustrales undae, uti qui de ritibus ecclesiasticis scripsere pridem docuerunt. enimvero quod Silentiarius de perpetuo aquarum Sophianae phialae miraculo subdit, et ut in pervigilio sacri festi, mense quem *χρυσοχιτωνα* vocat, eae vasculis haustae et a plebe Christiana domum asportatae incor-

P 540 ruptae manerent nulloque corriperentur mucore vel putredine,

praeclare omnino refertur a S. Ioanne Chrysostomo Orat. de baptismo Christi, qui festum istud sacrum Epiphaniarum diem, proinde mensem *χρυσοχίτωνα* Ianuarium fuisse coarguit. huic autem mensi fortassis id epitheti tribuit Silentarius ob *rogas* magistratum, aut *xenia* et *strenas* quibus donabantur, ipsique adeo principes; vel certe quia eo mense magistratum inibant consules, et *χρυσοχίτωνες* in publicum procedebant. dicitur enim Ianuarius *μὴν ὑπάτων, mensis consulum*, in Anthol. l. 1 p. 124. de quorum processibus agunt Novella Iustiniani 106, Claudianus, Marcellinus Comes, Corippus, Chronicon Alexandr. et alii. sic autem Chrysostomus: *ταύτη γὰρ τῇ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν ἐβαπτίσατο, καὶ τὴν τῶν ὑδάτων ἡγίασε φύσιν. διὰ τοι τοῦτο καὶ μεσουκτίῳ κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην ἅπαντες ὑδρευσάμενοι οἴκαδε τὰ νάματα ἀποτίθενται καὶ εἰς ἐνιαυτὸν ὀλόκληρον φυλάττουσιν, ἅτε δὴ σήμερον ἁγιασθέντων τῶν ὑδάτων. καὶ τὸ σημεῖον γίνεται ἑναργές, οὐ διαφθειρομένης ὑδάτων ἰκείνων φύσεως τῷ μηνί τοῦ χρόνου, ἀλλ' εἰς ἐνιαυτὸν ὀλόκληρον καὶ δύο καὶ τρία πολλάκις ἔτη τοῦ σήμερον ἀντηλθέντος ἀκεραίου καὶ νεαροῦ μένοντος, καὶ μετὰ τοσοῦτον τὸν χρόνον τοῖς ἄρτι τῶν πηγῶν ἐξαπαρθεῖσιν ὕδασι ἀμίλλωμένον.* exstat porro etiamnum hodie phiala ista Sophiana, ubi, ut ait Gyllius, perennes saliant aquae, ad quas ex area descenditur multis gradibus.

23. *Aulae ipsae et atria aedium sacrarum sua habebant προαύλια.* prae ceteris vero atrium Sophianae aedis porrectiori et amplo foro, porticibus perinde cincto et magnificis aedificiis exornato, obversabatur, quod *Ἀγουσταῖον, Ἀγουσταίων* et *Ἀγουστεῶν* promiscue appellatur a scriptoribus. erat autem, ut innui, forum maius, cui Zonaras *προαυλίου* interdum appellationem tribuit, ut et Nicephorus Gregoras. *proaulam* dixit Oedericus Vitalis l. 2 p. 412. Gloss. Saxon. Aelfrici: *proaula i. domus coram aula, selde.* *ἀγορὰν* non semel vocat Procopius de Aedif. 1 2, ubi describitur. huic complura inaedificata erant palatia ac domus insignes et aedes aliquot sacrae; atque inprimis magnum palatium vicinum fuisse testatur Procopius, cuius triclinium, quod Augustaeum spectabat, *τρίκλινον τοῦ Ἀγουστεῶνος* dicitur apud Theophanem variis in locis; in quo corona donatas aliquot Angustas refert, ut et Theophylactus Simocatta 1 1. incertum porro an triclinium istud an vero ipsum Augustaeum forum intelligat Chronicon Alexandrinum, dum ait anno 2 Leonis M. Augustaeum a Theodosio urbis praefecto *ἐκ πλαγίων τῆς μεγάλης ἐκκλησίας* exstructum fuisse vel certe instauratum. Augustaeo perinde inaedificatum erat, ut auctor est Nicetas in Alexio Manuelis filio, Alexii templum seu monasterium, illud, opinor, quod ab Alexio patriarcha CP, qui Monomacho impendente vixit, nomen sortitum est, uti Zonaras et Scylitzes commemorant; diversum a S. Alexii aede, in cuius catechumeniis celebra-

Paul. Silent.

tas aliquot synodos legimus apud Allatium l. 2 de Concord. utr. eocl. c. 11 et 12. Augustaeum praeterea spectabant triclinia patriarchae, quae *Θωμαίτην* et *Μάκρωνα* nuncupabant, ut habent Codinus de Offic. c. 17 n. 8 et idem Nicetas in Alexio Manuelis filio. in Thomaite exstitisse bibliothecam patriarchae scribit Scylitzes in Theophilo. sed praecipue, ut dixi, Augustaeum obversabatur aedi Sophianae, vel certe illius atrio, adeo ut praecipuum templi atrium haberetur et diceretur. Zonaras enim de statua Iustiniani, quae stetit in Augustaeo, scribens ait illam stetisse *ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ μεγάλου ναοῦ*. hinc aulae seu potius *αὐλαίας* vocabulo, quod idem sonat ac atrium, saepe donatur a scriptoribus Byzantinis, a Niceta praesertim in Alexio Manuelis filio n. 6 et Pachymere l. 9. Suidas in Iustiniano *αὐλήν* diserte P 541 vocat, quo loco interpret ipseque Gyllius perperam domum aut palatium vertunt, cum atrium esset et locus *περίστυλος* seu porticibus undique septus portisque clausus, quod testatur idem Nicetas loco citato, scribens *πύλας τοῦ Ἀγουστειῶνος* effractas fuisse in seditione quadam; ut et Codinus in Originibus, dum ait Iustinianum, confecta aede Sophiana, a palatio *ἕως τῆς πύλης τοῦ Ἀγουστειῶνος* curru vectum processisse; ubi perperam *στυλής* reponit Meursius. tradit denique idem Codinus (de Off. c. 17 n. 10) vestibula magnae ecclesiae in Augustaeo exstitisse. Augustaeum autem aedificatum primo et ita appellatum volunt a Constantino Magno ob matrem Helenam, cui Augustae titulum concesserat cuiusque statuam eo in foro posuit: ita Hesychius Milesius et Chronicon Alexandrinum. Suidas in loco patente, nuncupato Daphne, stetisse statuam illam refert, indeque appellatum locum Augustaeum. ex quibus percipitur stetisse in ea Augustaei parte quae spectabat regionem tertiam. nam aedem S. Stephani, quam in Daphne statuit Theophanes, in palatio idem scriptor et Chronicon Alexandrinum p. 878, alii in Simate excitatam volunt, ut habet Gyllius 2 15; ex quibus evidens est Daphnen et Sigma vicina fuisse. in eo porro consentiunt scriptores, ita appellatum Augustaeum propter matrem Helenam, quam, ut scribunt Eusebius 3 46, Sozomenus 2 1, Sulpicius Severus Hist. l. 2, veteres nummi ac inscriptiones testantur, Augustam appellavit. neque enim audiendi Suidas Codinus ceterique dubiae fidei scriptores, tradentes ita forum istud appellatum quasi *γουστειῶν ἤγουν ὀψοπαλίον*, quia forte inaudierant *gustum* cupedias appellari Latinis, quae vox occurrit apud Apicium de Re culinaria 4 5. in Augustaeo praeterea statua argentea Theodosii Magni columnae imposita stetit, ut auctor est Marcellinus Comes: *columna haud longe ab ecclesia constituta est, quae argenteam Theodosii Magni statuam ferens hactenus contemplatur*; eo nempe loco ubi postmodum Iustinianus, hac diruta, suam excitavit, uti Zonaras refert, qui statuam istam argenteam se-

ptem milia librarum pendisse et ab Arcadio filio erectam prodit.

24. Excitata igitur aede Sophiana dirutaque Theodosiana statua, loco ipsius suam equestrem imposuit Iustinianus, ex tegulis aereis inauratis combustae Chalces conflata, anno imperii 17. Theophanes: τῷ αὐτῷ ἔτι ἐπληρώθη ὁ χαλκοῦς κίων ὁ μέγας πλησίον τοῦ παλατίου, ὁ λεγόμενος Ἀγυουστεύς, καὶ ἀνηνέχθη ἢ στηλῆ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ Ἐπιππος. fuit autem χαλκῆ vestibulum magnū palatii ac triclinium, per quod in illud ibatur, sic appellatum, quod aereis tegulis tectum esset. illud Anastasius imperator, Aetherio architecto peritissimo usus, a fundamentis excitaverat et in admirandam altitudinem eduxerat, ut docet epigramma, quod habetur in Anthologia Gr. 4 23. nominis rationem firmat Cedrenus, scribens ita appellatum διὰ τὸ ἐκ χαλκῶν κεράμων κεχρυσωμένων ἰστεγᾶσθαι. cum porro in seditione Victoriatorum, ut est in Chr. Alexandrino, conflagrasset, illud rursum instauravit et in priorem altitudinem eduxit Iustinianus, quemadmodum refert Procopius, a quo novum istud triclinium describitur de Aedif. 1 10. statuum vero Iustinianeam, quae immensae molis et altitudinis existit, describunt pluribus idem Procopius 1 2, et ex eo Pachymeres in ἐκφράσει Ἀγυουστειῶνος, quam legi in ms bibliothecae Regiae, Nicephorus Gregoras l. 7, qui illius dimensiones exaravit, Nicephorus Callistus in prooemio Hist. p. 16, Ioannes Tzetzes Chil. 8 n. 184, Codinus, Gulielmus de Baldenzeel in Hodoeporico p. 103, Bondelmontius in descript. CP, et Gyllius 2 17. ex praedictis porro scriptoribus Graecis liquet statuae ipsi, perinde ac foro, Ἀγυουστειῶνος nomen inditum fuisse.

25. Tot igitur praeclara vestibula et atria, tot insignes ac P 542 marmoreae porticus aedi ipsi partim obversantes partim adiunctae, satis declarant quantum aedes ipsa intus continere elegantiae ac decoris, et ut verbis utar Procopii de Hierosolymitano deiparae templo scribentis, μηνύουσι τοῖς ἔσω λούσιν ὁποῖα θεάματι ἐντυχεῖν μέλλουσι, ut vero Eusebii de vita Const. 3 38, τοῖς τὴν ἐκτὸς πορείαν ποιουμένοις καταπληκτικὴν παρεῖχον τὴν τῶν ἔνδον ὁρωμένην θέαν, quibus quaedam consentanea habet Hist. 10 4. cum ergo nemo sit, cui his perspectis aut perlectis nescio quod animo non oboriatur tam grande miraculum oculis usurpandi desiderium, tum ut huius liber pateat aditus, portae aedis aperiendae sunt. plures autem prostant etiamnum, pluresque existere olim, in quattuor templi lateribus, si quibusdam neotericis fides. ab occidente enim, qua maximus aditus illius est, novem portis illud initur, ut auctor est Gyllius. harum numerum non expressit Silentiarus: sed cum dixisset vestibulum seu porticum occidentalem habere septem portas, e quibus una ad meridiem altera ad septentrionem prostat, addit

ceterarum quae muro orientali, qui aedis postremus est, adiacent, clausos cardines aperire aedituum; quia fortassis eae erant portae, quae aedituorum curae incumbabant seu ostiariorum. nam ut est apud Isidorum Iuniorem in epist. ad Luitfredum, *ad ostiarium pertinent claves ecclesiae, ut claudat et aperiat templum dei, et omnia quae sunt intus extraque custodiat, fideles recipiat, infideles et excommunicatos reiiciat.* unde *πυλωροί* dicuntur in epistola quae S. Ignatio tribuitur, et alia S. Cornelii PP, quae exstat apud Eusebium Hist. Eccl. 6 35. *θυρωροί* in concilio Laodic. can. 34 et Epiphanio in Exposit. fidei catholicae, nisi per vocem *νεοκόρος* intelligatur subdiaconus, cui catechumenos et paenitentes in ecclesiam introducere et ex ea educere incumbabat, ex eodem concilio Laodiceno, ut canones 22 et 23 interpretantur Zonaras et Balsamon, quemadmodum diaconi sacris bematis foribus praeerant auctore Dionysio de Ecclesiast. Hierarchia c. 5. ita igitur Silentiarius part. 2 v. 25:

*τῶν γε μὲν ἄλλων
νηκόρος παλάμῃσι μεμυκῶτα θαιρὸν ἀνοίγει
ἑσπέριον περὶ τοῖχον, ὃς ὕστατός ἐστι μελάθρου.*

porro pluribus portis patuisse aedium sacrarum aditus innuit etiam Paulinus Nat. 9:

*gaudetque piis sua moenia vinci
coetibus, atque amplas populis rumpentibus aulas
laxari densas numerosa per ostia turbas.*

addit Gyllius maximum Sophiani templi aditum ab occasu esse plano pede: nec enim, ut Pantheum Romanum, gradibus ut olim ascendi aut ut nunc descendi.

26. Ab oriente unica aperitur porta, qua, inquit idem Gyllius, quinque gradibus descensus patet in aedem. Silentiarius part. 2 v. 161:

ἀλλ' ἐπὶ μὲν Παέθοντα πύλη μία.
τῆς ἐφ' ἧς istius πύλης meminit auctor Historiae de miraculo in sacro ecclesiae puteo edito. per hanc denique Sultanum Turcicum templum ingredi aiunt, ex qua in proximam aulam secedit, ad latus bematis meridionale exstantem, ubi consistit, cum sacris profanis interest.

27. Denique ad septentrionem duplicem portam statuit Silentiarius part. 2 v. 154:

P 543

*πρὸς μὲν ἀήτην
ἀρκτῶον ξυνοχῆας ἀνακλίνουσι θυρετρῶν
διζυγέων.*
et infra v. 161:

*πρὸς δὲ κελαινῆς
νυκτὸς ἔδος δισσην ἐπὶ δικλῖδα λαὸς ὀδεύει.*
at vero ad meridiem nullas portas fuisse observat, sed e regione

septentrionalium sinus affabre confectos aulis similes fuisse in-
nuit, v. 156:

*νότιον δὲ ποτὶ πτερὸν ἄντα κυλάων
εὐτόκτους κενεῶνας ζειδομένους τινὶ παστῶ.*

28. Aedem ipsam ingredientis primo sese offerunt adspe-
ctui quattuor pilae maiores, paulo ultra mediam templi partem,
versus orientem, quibus tota illius moles vel certe immensi he-
misphaerii pondus incumbit. sic autem appellantur eiusmodi
fulcimenta ex lapidum congerie in altum educta. Paulinus:

*quaeque prius pilis stetit, haec modo fulta columnis
vilia mutato spreuit caementa metallo.*

idem alio loco:

*nam steterant vasto deformibus agmine pilis:
nunc meliore datis eadem vice fulta columnis,
et spatii cepere et luminis incrementa.*

at pilas istas *πισσούς* vocant Procopius et Eusebius de vita Con-
stantini 3 36, *πινσούς* vero Theophanes Cedrenus et Codinus de
S. Sophia. Lexic. Gr. ms bibliothecae Regiae sign. 2062: *πινσός*
ὁ τοῦ τοίχου, nempe fulcimentum. Suidae *πισοί* dicuntur,
πισσοί Harmenopulo l. 2 tit. 4 § 40 et 56 et Nicephoro Callisto
in prooemio p. 18. iis autem vocabulis innuuntur grandiores et
validiores pilae, quae graviora aedificiorum onera fulciunt ac su-
stentant; unde vox *παραπίσσια* efficta, de qua postea. sed de
nominis origine parum constat, nisi a Graeco *πισσός*, quod idem
sonat ac *κύβος*, deducatur. pilae enim istae figura ubique qua-
drata, et in modum cubi vel certe ex lapidibus quadratis con-
fectae, exsurgunt. cum igitur latis ac praegrandibus constant
lapidibus et certam quodammodo lapidum congeriem efficiant,
ideo *λόφοι* seu *aggeres* appellantur a Procopio, qui pilas istas sic
describit: *κατὰ δὲ τοῦ νεῶ μέσα λόφοι χειροποίητοι ἐπανεστήκασι
τέσσαρες, οὗς καλοῦσι πισσούς, δύο μὲν πρὸς βορρᾶν, δύο δὲ
πρὸς ἄνεμον νότον, ἀντίοι τε καὶ ἴσοι ἀλλήλοις, κίονας ἐν μέσῳ
ἐκείτεροι κατὰ τέσσαρας μάλιστα ἔχοντες. πεποιήνται δὲ λόφοι λί-
θοις εὐμεγέθεσι σύνθετοι, λογάδην συνειλεγμένοις, ἐς ἀλλήλους
τε πρὸς τῶν λιθολόγων ἐπισταμένως ἐναρμοσθεῖσιν, ἐς ὕψος μέγα
ἰκνούνται· ἐκίασαις ἂν αὐτοὺς εἶναι σκοπέλους ὄρων ἀποτόμους.
et infra describens quemadmodum invicem imiecto et fuso plumbio
lapides cohaerant: οἱ λόφοι, ἄνπερ ἐπεμνήσθην ἀρτίως, οὐ
κατὰ ταῦτά ταις ἄλλαις οἰκοδομαῖς πεποιήνται, ἀλλὰ τρόπῳ
τοιῷδε. λίθων ἐπιβολὴ ἐν τετραγώνῳ διαπτόνηται, σκληρῶν
μὲν φύσιν, ἰσχυρίαν δὲ λειῶν, ἔκτομήν δέ, εἰ μὲν τὰ προύχοντα
ποιεῖσθαι τῶν τοῦ λόφου πλευρῶν μέλλοιεν, ἔγγαντων, εἰ δὲ τὴν
μεταξὺ κεκλήρονται χώραν, ἐν τετραπλεύρῳ γεγενημένων. ita
praeterea describuntur pilae istae a Silentiario, part. 2 v. 53:*

*ἴσσι γὰρ ἀντολικούς τε καὶ ἐσπερίους μετὰ κύκλους,
κύκλους ἡμισφαίεις, μετὰ κίονα δίξυγα Θήβης,*

εὐπαγέες τοῖχοι πίσυρες, γυμνοὶ μὲν ὄρασθαι
 πρόσθεν, ἐπὶ πλευρὰς δὲ καὶ ἀρραγέας περὶ νώτους
 ἀντιπόροις σφιγγθέντες ἐρείσμασιν, εὐκαμάτων δὲ
 τετράχι μοιρηθέντες ἐφειδρήσσοσι θεμελίοις,
 πέτραις ἀρραγέσσιν ἀρηρότες etc.

P 544 pilas, inquit Procopius, coagmentat non calx, quam vivam et inextinctam vocant, non bitumen, sed plumbum lacunis infusum, ἀλλὰ μόλυβδος ἐς τέλμα χυθεὶς καὶ μεταξὺ πανταχόσε χωρήσας, τῶν τε λίθων τῇ ἀρμονίᾳ ἐντετηκῶς καὶ συνδέων ἀλλήλοις αὐτούς. quod et attigit Silentiarius part. 2 v. 60. at v. 39 videtur innuere immisam in pilas calcem arena mixtam:

ὣν διὰ μέσου

ψῆγμα πυριφλέκτοιο λίθου προχοῇσι κεράσσας,
 ἀρμονίην ξύνωσεν ἀνὴρ δομήτορι τέχνῃ.

cui concinit Anonymus, scribens ἔμπλασιν πάντων τῶν πινσῶν factam esse μετὰ ἐλαίου καὶ ἀσβέστου, additque ferreis praeterea vectibus invicem connexos esse lapides, ne convellerentur ac dissilirent. quod vero tradit Procopius singulas pilas habere duas columnas in sui medio, sic a Gyllio describitur: *ad eorum (arcuum) imam curvaturam extremae partes ultra pilas proiectae in sphaerae quartam partem recedentes, quae nituntur quattuor arcibus, qui sustentantur duabus pilis minoribus et duabus maioribus. quattuor enim pilae maiores non solum sustentant quattuor arcus maiores, sed etiam earum singulae duos arcus minores, unum pergentem in longitudinem alterum in latitudinem, quibus templum longe porrigitur et late dilatatur.*

29. In altum proinde eductae quattuor maiores pilae quattuor maiores arcus sustentant, qui in quadrum connexi interiectum opus in trianguli formam in quattuor lateribus efficiunt, cuius ima pars presse intercepta arcuum coitu acutum facit angulum infimum, ac superior sese explicans hemisphaerio terminatur, ceterosque angulos ibi efficit. ita Procopius; quod et attigit Silentiarius part. 2 v. 53:

ἀνέσονται δ' ἴσα τριγώνῳ

τοῖχος ἐπικλινθεῖς.

in his triangulis visuntur etiamnum hodie quattuor evangelistae opere musivo depicti.

30. Quattuor igitur arcus maiores in ordinem quadrum dispositi pilis istis quattuor maioribus incumbunt, fulcientes hemisphaerium. Procopius: ἐπὶ τούτοις δὲ ἀψίδες τέσσαρες ἐν τετραπλεύρῳ ἀνέχουσιν, ita ut earum capita bina coeant pilarumque fastigiis innitantur, curvaturae vero in altitudinem immensam educantur: τὰ δὲ δὴ ἄλλα ἐπηρμένα εἰς ἀπέραντον ὕψος γίνονται. ac duo quidem arcus, qui ad orientem et ad occidentem porrigitur, vacuo in aëre erecti stant: τῶν δὲ ἀψίδων αἱ

μὲν δύο κατὰ πεντῶ τοῦ ἀέρος ἐκανεστήησαν πρὸς ἀνίσχοντά τε καὶ δύνοντά που τὸν ἥλιον. Paulus Silentarius part. 2 v. 116:

ἀλλ' ἐπὶ ... καὶ ἐσπερ...

ἀψίδων ὑπένερθεν ὅλος περιπέτταται αἰθῆρ.

Eusebrius: αἱ δὲ ψαλλίδες κεναὶ ἐξ ἰδιάφορος μέχρι τῆς καλύπτρας τῆς ὀροφῆς ἐκαίρονται. cum ergo nihil substructum habeant, sed aperti et vacui a parietibus sint, templum longe capacius efficitur, οὐδενὸς ἐμποδῶν τῷ θαύματι τοῦ τηλικούτου μεγέθους γενομένου, ait idem scriptor. sic enim ab oriente et occidente quarta pars sphaerae applicatur hemisphaerio, ut intus una et eadem efficiens hemisphaerium supra duas quartas sphaerae partes. horum arcuum alterum, occidentalem scilicet, misere distractum ac iamiam ruinam minitantem renovavit Basilius Macedo, et in eo deiparae et apostolorum Petri et Pauli imagines depingi curavit, ut auctor est Constantinus in illius vita c. 54: τὴν πρὸς δύοσιν ἀψίδα τὴν μεγάλην τε καὶ μετώρον, ἱκανῶς διαρραγείσαν καὶ πῶσιν οὖν εἰς μακρὰν ἀπελοῦσαν, αὐτὸς ἐμπειρίῳ τεχνιτῶν περισφιγξας καὶ ἀνανεωσάμενος ἀσφαλῆ καὶ μόνιμον ἀπεφορμάσατο.

31. Arcus alii duo, septentrionalis scilicet et meridiana, P 545 suppositum habent parietem cum columellis. Procopius: αἱ δὲ λειπόμεναι (τῶν ἀψίδων) οἰκοδομίαν τινὰ καὶ κίονας μικροῦς κομιδῇ ἐνερθεν ἔχουσιν. Paulus Silentarius part. 2 v. 118 de iisdem arcibus:

ἐς δὲ νότον κελιάδοντα καὶ ἐς κλίσην ἀβρόχου ἄρκεν τοῦχος ἐριστενέτης ἀνατείνεται ἄχρι γενείου ἄντυγος.

parietem hunc sic describit Gyllius: quorum quidem (arcuum) duo, septentrionalis et meridiana, curvaturam eam imam substructam habent tenui pariete fenestellis vitreis pleno, sustentato columnarum duplici ordine, inferiore et superiore. inferior habet octo columnas ad solum nitentes, superior sex sustentantes parietem subtilem et subiectum imae arcus curvaturae. duplicem istam columnarum ordinem et numerum descripsit pariter Sileutarius, ac primo inferiorem part. 2 v. 120:

λέλαμπε δὲ τέτραχι δοιαῖς.

et mox (nam haec loci codex ms lacunis scatet) de superiori columnarum ordine:

..... ὃς γὰρ ἐπ' αὐτ..

κίονες αἱ . ἐς - χλοάοντι σμαράγδω ἀκαμάτων ξυνοχῆς ἀνιστήσαντο τενόντων, ἔνθα γυναικείων ἀναφαίνεται ἔνδια θώκων.

neque aliter Eusebrius: ἐν δεξιῷ δὲ καὶ κατὰ τὸ εὐώνυμον κίονες αὐτοῖς περιτετάχεται ἐκ Θειταλοῦ λίθου πεποικημένοι, ὑπερῶα τε μεταφρίζουσιν ἐτέροις παρακλησίαις κίσι, προκύνειν τοῖς βουλο-

μένους δίδόντες εἰς τὰ τελούμενα. sunt igitur istae columnae ex marmore Thessalico, quod et indicat Silentarius v. 129: Θεσσαλίδος πέτρης ἀμαρύγματα. atque in hunc, qui etiamnum perstat, modum parietes istos excitavit Isidorus iunior, Isidori, qui una cum Anthemio aedem Sophianam primum aedificaverat, ex fratre aut sorore nepos. nam cum anno 32 Iustiniani hemisphaerii pars orientalis ex terrae motu collapsa esset, ex eo quod integrum remanserat, defectum, qui tantae ruinae praebuerat occasionem, agnoscens, arcum orientalem et occidentalem suo, ut erant, loco reliquit, septentrionalis vero et meridiani curvaturae substructum parietem introrsum porrexit, pauloque latiore effecit, ut congrua cum ceteris proportione ovalem quodammodo figuram efficeret. Agathias: Ἰσίδωρος δὲ ὁ νέος καὶ οἱ ἄλλοι μηχανοποιοὶ τὸ πρότερον ἐν ἑαυτοῖς ἀναθεωρήσαντες σχῆμα, καὶ τῷ σωζομένῳ τὸ πεπονθὸς ὁποῖόν τε ἦν καὶ ἐς ὃ τι δὴ πού ἡμάρτητο ἐπιφρασάμενοι, τὴν μὲν ἐφῶν τε καὶ ἐσπερίαν ἀψίδα οὕτω μένειν κατὰ χώραν ἀφῆκαν, τῆς δὲ ἀρκτώας τε καὶ νοτίας τὴν ἐπὶ τοῦ κυρτώματος οἰκοδομίαν πρὸς τὰ ἔνδον προτεινάντες, καὶ εὐρυτέραν ἡρέμα ποιησάμενοι, ὡς μᾶλλον ἀρμοδιώτατα ταῖς ἄλλαις συννευκέναι καὶ ὁμολογεῖν τὴν ἰσοπλευραν ἀρμονίαν, περιστέλλαι ταύτην δεδύνηται τὴν τοῦ κενώματος ἀμτροίαν, καὶ ὑποκλέψαι βροχῶν τι τῆς ἐκτάσεως μέρος, ὅπόσον ἐτερόμηκης ἀποτελεῖτο σχῆμα, οὕτω τε ἐπ' αὐτῷ ἤδρασαν πάλιν τὸν ἐν μέσῳ ὑπερανέχοντα εἴτε κύκλον εἴτε ἡμισφαίριον, εἴτε ὀρθοῦν ὀνόματι παρ' αὐτοῖς ἐπικεκλημένον. sed audiendus inprimis Gyllius, qui totam hanc aedis partem graphice describit. *latitudo*, inquit, *dilatatur ultra pilas arcibus et columnis et parietibus, ex utroque latere, septentrionali scilicet et meridionali, sex velut aulas capiens, tres inferiores et totidem superiores, vario marmore vestitas, concameratas, calculis inauratis et figuratis ornatas. ita enim ex singulis pilis duplices arcus nascuntur in templi latitudinem porrecti, ut eorum alterum conquiescat in muro extrinsecus obnidente maioribus pilis, a quibus quattuor arcus in utrumque parietis latus emittuntur, duo quidem inferiorum aularum concamerationem sustententes, reliqui duo superiorum totidem aularum testudines, quarum latera singularum partim adnuntuntur ad arcus partim ad columnas. unde fit ut pars aedis interior et media illa ingens vacua, si sola consideretur comprehensa intra pilas et columnas, sit forma ovata, si vero tam intra quam extra pilas perspiciatur, sit quadrata. ita enim ex utroque latere velut alas appensae sunt tres aulae inferiores et totidem superiores, ut ab imo pavimento procedat quadrata usque ad curvaturam superiorum aularum, deinde intra octo pilas in ovatam formam contrahatur usque ad curvaturam quattuor arcuum sustententium hemisphaerium. has aulas et in ovalem formam contractam mediam aedis partem nescio an intelligat Silentarius part. 2 v. 129:*

P 546

*μέσσα δὲ νηῶ
ἔνδια καλλιγόροιο διακρίνουσιν ἔδεθλα
γείκονος αἰθούσης περιμήκεος.*

nam per *ναὸν καλλιγόρον* mediam aedis partem in chori seu in ovalem formam contractam, per *αἰθούσαν* vero *περιμήκη* porticus, quae intra quattuor pilas interius curvantur et a meridie et septentrione eam cingunt, videtur intellexisse; cuiusmodi *ναοῦ* seu chori aedis Blachernianae fuit figura, ut auctor est Procopius de Aedif. 1 3, ubi de columnis aedis: *καὶ τὰ μὲν ἄλλα τοῦ νεῶ μέρη κατ' εὐθύ ἑστᾶσιν οἱ κίονες, κατὰ δὲ μέσα ὑποστέλλονται εἶσα.* sed de aulis agetur infra.

32. Quattuor maioribus arcubus, qui quattuor maioribus pilis, quas structiles columnas vocat Ulpianus, innituntur, incumbit ingens hemisphaerium (trullam aut trullam vulgo vocant) seu aedificium rotundum ac teres, quod in immensam altitudinem educitur. Procopius: *ὑπερθεὺν δὲ αὐτῶν (τῶν ἀψίδων) κυκλοτερῆς οἰκοδομία ἐν στρογγύλῳ ἐκῆρται.* huius parietem, qui in orbem fertur sustinetque testudinem orbiculatam, ex lateribus tenuibus spongiosis ac candidis, quos ex Rhodo insula advehi curaverat Iustinianus, confectum esse ait Codinus, iisque levibus adeo ut eorum quinque lateris unius pondus ex aliis exaequarent; ex quo, inquit, in vulgus fama sparsa sit trullam templi Sophiani esse hederaceam, *ὅτι ὁ τροῦλος κισσάρινός ἐστιν.* quo loco Allatius legendum censet *κυπαρίσσινος*, tanquam si hemisphaerium confectum fuerit ex nunquam putrescenti ligno: nam certe cupressinis tabulis tegi solitas aedes sacras auctor est Leo Ost. 1 20. verum alii, ut Lambecius et Combesius, legunt *ὅτι κισσηρόν ἐστιν ὁ τροῦλος*, id est pumicea trulla. parietes vero isti latericii opere musivo interius ubique exornantur. Anonymus: *εἶθ' οὕτως ἐμουσίωσεν αὐτήν.* quadraginta fenestris, teste Gyllio, lucem admittit idem paries; *ὅθεν αἰεὶ διαγελά πρῶτον ἡμέρα*, ait Procopius. unde cum pars illa hemisphaerii tota luminibus seu potius fenestris colluceat, *τὸ ἔμφωτον* dicitur Euzgrio, qui eius latitudinem seu diametrum esse pedum 75 scribit: *τὸ δὲ πλάτος τοῦ ἔμφωτον αὐτοῦ ποδῶν οἷ.* qua vero hemisphaerium quattuor arcubus insistit, seu in ima sui parte, maior coronis totum illius circuitum interiorem ambit ac circumdat. Silentiarius part. 2 v. 67:

*ὅπη καὶ εἴξα καθέρπει
σφαίρης ἡμιτόμοιο, καὶ ἀντηγές εἰσιν, ἐλιγμῶ
τοῦ πυμάτου κύκλιοι, τὸν ἀψίδων κατὰ νῶτα
ἀνέρες ἑσταφάνωσαν.*

mox addit ut prominentes eiusdem coronidis lapides viam angustam, cancellis, ut par est credere, ferreis munitam, porrigant, qua *πανδηλάπτης* seu *κηροφόρος*, qui luminaria accendit in hemisphaerio pendentia, progredi solet:

ὑπὸ προβλήτι δὲ κόσμῳ
ἐκκριμέες λάτγγες ἐστερνάσαντο πορείην
στεινήν, τερμιόεσσαν, ὄπη καὶ φωσφόρος ἀνήρ
ἄτρομος ἀμφιθέων ἱερους λαμπτήρας ἀνάπτει.

- P 547 33. Muro hemisphaerii testudo orbiculata, in sphaerae modum compacta, incumbit. hanc vulgo θόλον vocant Graeci scriptores. est autem θόλος, ut est apud Hesychium, στρογγυλοειδῆς οἶκος, seu ut est apud Isidorum et Papiam, *eminens rotunditas et fastigium templi*. Ugutioni proprie quidem tholus est *velut scutum breve, quod in medio tecti est, in quo trabes coeunt*. cuius quidem vocis meminit Vitruvius 4 7, tametsi de significatione inter se dissentiant illius interpretes. *tholo fastigiatum* dixit Paulinus: et vetus epigramma in Asclepiodotum Anthol. Gr. 4 28 κοῖλον ἔρεισμα θόλον eleganter appellavit parietes in orbem interius circumductos, qui testudinem sphaericam seu tholum sustinent. ab eiusmodi tholis dictum θολωτόν magni palatii triclinium, ab Anastasio Dicero exstructum, ut refert Zonaras; quod idem esse constat cum trullo, in quo habita sexta synodus, ἐν τῷ σεκρέτῳ τοῦ θείου παλατίου τῷ λεγομένῳ τρούλλῳ, ut habent Acta eiusdem synodi; quod quidem triclinium a Marcario Ancyrano dicitur fuisse οἶκος περιφανῆς ἐν καλῷ τῶν βασιλέων ΚΠ παλατίῳ κειμενος. *basilica* nuncupatur ab Anastasio bibl. in Agathone PP. p. 54. et *palatium* in Leone π p. 56. ita ab eadem figura domum quandam in urbis conspectu τρούλλον nomine donatam scribit Leo Grammaticus p. 453. tradit Procopius hemisphaerii testudinem eatenus de industria sursum tenuari ac deficere ut per ipsius aperturas lux intret affatim: καὶ διαλείπει τὸ οἰκοδόμημα κατὰ βραγύ, ἐξεπίτηδες παρεμμένον τοσοῦτον ὅσον τοὺς χώρους, οὐ δὲ τὸ διηρημένον τῆς οἰκοδομίας ἐμβαίνει εἶναι, φέγγους διαρκῶς ἀγωγούς εἶναι. rem mirandam, inquit Silentarius, intueri licet, ut inferne latior sensim deficiat, et in orbem veluti caelum convolvatur testudo, part. 2 v. 78:

ἴσκι δ' ἰδεῖν μέγα θάμβος, ὅπως κατὰ βαιὸν ἰούσα
εὐρυτέρῃ μὲν ἔνερθεν, ὑπερθε δὲ μείον ἀνέρπει,
ὡς πόλος ἡρόφοιτος.

ita etiam Agathias, ubi de hemisphaerio: καὶ γέγονεν ἐντεῦθεν εἰκότως ἰθύτερος μὲν καὶ εὐεπίστροφος καὶ πανταχόθεν τῇ γραμμῇ ἄξιόζων, στενώτερος δὲ καὶ ὀξυτενῆς καὶ οἶος οὐχ οὕτω ἴαν ἐκπλήττει τοὺς θεωμένους ὡς πάλαι, πολλῶ δὲ ὅμως πλέον ἐν τῷ ἀσφαλεῖ βεβηκέναι. ita autem sensim tenuatur et deficit testudo, ut cymbali figuram effingat et κυμβαλικῶς circuminata sit, ut est apud Anonymum: sic enim secundo exstructam prodit, ne rursus caderet, ἵνα μὴ πάλιν ταχέως πέσοι. quae quidem ceterarum trullarum vel tholorum forma etiam fuit, ut nempe inferne latiores sensim in sphaeram desinerent atque adeo ovi formam

referrent; unde *ῶσά* vel *ῶσά* dicta sunt eiusmodi aedificia, ut illud quod *ῶσών* appellat Ioles p. 172, seu *ῶσων*, uti praefert editio Regia, et in palatio exstitisse narrat; quod illud idem est quod antea *θολών* et *τρούλλον* vocabant. cum igitur sphaerae speciem quodammodo exhiberet, ideo *σφαίρας* nomine donatur a Zonara non semel, et aliis: nam et trullam instar sphaerae ubique sinuari dixit Silentarius v. 74:

*ἐγρομένη δ' ἐφύπερθεν ἐς ἄπλετον ἤτρα πῆληξ
πάντοθι μὲν σφαιροδὸν ἑλλίσσεται, οἷα δὲ φαιδρὸς
οὐρανὸς ἀμφιβέβηκε δόμον στέπας.*

atque haec quidem testudo ita parieti tereti imponitur, ut propter illius tenuitatem non firmae inniti fabricae sed aurea catena de caelo pendere videatur. Procopius: *τοῦτον δὲ τοῦ κυκλοταροῦς παρμεγέθης ἐπανεστηκυῖα τις σφαιροειδῆς θόλος ποιεῖται αὐτό διαφερόντως εὐπρόσωπον. δοκεῖ δὲ οὐκ ἐπὶ στερεῶς τῆς οἰκοδομίας διὰ τὸ παρεμῖνον ἐστάναι, ἀλλὰ τῇ χρυσῇ σιερᾷ τῇ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἄξυμμένον καλύπτειν τὸν χώρον.* eadem prope modum habet de hemisphaerio aedis SS. apostolorum de Aedif. 1 4. in interiore tholi seu, ut vocant, trullae centro ac testudine Iustinianus opere musivo Christum in Iride sedentem, orbem P 548 iudicantis effigie, describi curavit, ut *αὐτόπται* testantur; quemadmodum in Novae ecclesiae a se in palatio excitatae tholi testudine Christi et angelorum ei administrantium effigies Basilii Macedo, ut auctor est Photius in illius descriptione. in suprema vero, et quae extra eminent, Sophiani tholi parte positam fuisse crucem seu *Σιγνόχριστον* tradit Silentarius part. 2 v. 78:

ἀκροτάτης δὲ

σταυρὸν ὑπὲρ κορυφῆς ἐρυσίπτολιν ἐγραφε τέχνη.

34. Immensam hemisphaerii ac stupendam altitudinem praedicat his verbis Euagrius: *θόλος ἐστὶν ὁ τῶν ἀνακτόρων νηὸς, τέτταρσι μετεωριζομένη ψαλίσι, ἐς τοσοῦτον ὕψος ἐπαιρομένη ἕως ἔνερθε μὲν τοῖς ἀτενίζουσι δυσέφικτον εἶναι τοῦ ἡμισφαιρίου ἀποπεράτωσιν, ὑπερθε δὲ τοὺς γινομένους μηδαμῇ πειρᾶσθαι, εἰ καὶ μάλα τολμητῆς τις εἴη, ὑποκύπτειν καὶ ἐς τὸν πυθμένα τὰς ὄψεις παραπέμπειν.* eam autem altitudinem a pavimento ad centrum hemisphaerii seu tholi mediam testudinem esse pedum 180 tradit idem scriptor: *τὸ δὲ βᾶθος ἀπὸ τοῦ κέντρον τοῦ ἡμισφαιρίου μέχρις ἑδάφους ποδῶν ρπ'. neque dissentit Ioannes Gravius Anglus, ipse αὐτόπτης, in praefatione ad tabulas geographicas Nassir-Eddini Persae, scribens accepisse se a Turcis *Ulug Beigum*, praeter alia instrumenta mathematica exactissima, quae paraverat, *quadrantem* stupendae molis construxisse, cuius *radius* altitudinem summi fornicis templi S. Sophiae adaequaret: *quae etsi*, inquit, *dictu incredibilia (nam testudo hemisphaerii centum octoginta pedes Romanos superat) illi tamen Persae fide dignos haec eadem narrantes saepius audivisse**

contenderunt. ad eam porro altitudinem eductus potissimum tholus, cum post illius casum denuo instauratus est.

35. Anno quippe Iustiniani 32, cum crebris terrae motibus concussum hemisphaerium rimas ageret, tandem pars illius orientalis concidit, et ciborium et sacram mensam una cum ambone contrivit. annum mensem et diem casus trullae describit Theophanes: *τούτω τῷ ἔτει, μηνὶ Μαΐω ζ', ἡμέρα γ', ὄρα πέμπτη, φιλοκαλουμένου τοῦ τροῦλλον τῆς μεγάλης ἐκκλησίας (ἦν γὰρ διαρρηγμέντος ἐκ τῶν γενομένων σεισμῶν, ἐργαζομένων τῶν Ἰσαύρων) ἔπεσεν τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς προῦποστολῆς τοῦ ἁγίου Θεσσαστηρίου, καὶ συνέτριψεν τὸ κιβώριον καὶ τὴν ἁγίαν τράπεζαν καὶ τὸν ἄμβωνα.* ad hunc hemisphaerii casum spectant etiam versus Pauli Silentiarrii part. 1 v. 52:

*ἤδη μὲν σθεναροῖσιν ἐπεμβανία θεμελλοῖς
σφαίρης ἡμιτόμοιο κατήριπε θέσκελος ἄντῳ ετο,*

et v. 141:

*οὐ γὰρ ἀποτμηγέτος ἐρικνημοιο καρήνου
ἄκλασεν.*

collapsum igitur vel certe labefactatum hemisphaerium non modo de novo instauravit Iustinianus, sed etiam in maiorem altitudinem extulit, Isidoro iuniore Milesia usus architecto, Isidori, qui aedem Sophianam primum extruxerat, nepote, cuius meminit Procopius de Aedif. 2 2: obierat enim Anthemius. Agathias: *τότε δὲ αὐτὸν ὑπὸ τοῦ κλονοῦ τὸ μεσαιτατον μέρος τῆς ὄροφῆς καὶ ἅπαντα ὑπερβάλλον ἀποβεβληκότα ἐπισκευασέ τε αὐθις ὁ βασιλεὺς βεβαιώτερον καὶ ἐπὶ μείζον ὕψος ἐῆρε.* quam quidem maiorem altitudinem 25 pedum esse tradunt scriptores omnes. Theophanes: *βασιλεὺς ἠγειρεν ἄλλους πινσοὺς καὶ ἐδέξατο τὸν τροῦλλον, καὶ οὕτως ἐκτίσθη, ὑψωθεὶς πλέον εἴκοσι πόδας εἰς ἀνάβασιν ἐπάνω τοῦ πρώτου κτίσματος.* Zonaras: *ὅθεν λέγεται καὶ τὸν τροῦλλον προστάξει τῶν βασιλέων καθαιρεθῆναι καὶ αὐθις ἀνεγερθῆναι ἐπὶ πόδας εἴκοσι καὶ πέντε μετεωρότερον, καὶ καθιερωθῆναι παρὰ Εὐτύχλου τοῦ πατριάρχου τὸ δεύτερον.* ex quibus apparet quae fides adhibenda sit nugacibus ac imperitis aevi extremi Graeculis, scribingentibus ulnis duntaxat quindecim a priori altitudine excisis hemisphaerium rursus aedificatum, in quibus est Glycas: *ἀνεγείρεται αὐθις, πειθεινὸς δὲ λειπόμενος πρὸς τὸ πρόφην ὄργυιῶν ἑ.* eadem habent Anonymus et Codinus. cum igitur Euagrius hemisphaerii altitudinem a pavimento ad illius centrum pedum 180, Gyllius vero altitudinem a summa curvatura arcuum usque ad pavimentum 142 pedum esse tradant, videtur confici hemisphaerii ipsius altitudinem esse 38 pedum. nam Turcus, per quem aedem Sophianam metiri curavit Gyllius, hemisphaerium non mensus est; qui si recte mensus esset illius altitudinem, eam ab altitudine quam tradit Euagrius parum discrepare comperisset, ut Gyllius quidem existimat; quanquam

P 549

hoc longe altius esse par est credere, si latitudini altitudo respondeat. cum denique anno mundi iuxta Graecos 6494, indictione 15, mense Octobri ex terrae motu succussa pleraque urbis templa ac aedificia corruissent, ipsiusque hemisphaerii Sophiani pars, hanc imperator Basilius Bulgaroctonus rursus instauravit, *δαπανήσας εἰς μόνας τὰς μηχανὰς τοῦ ἀνόδου, δι' ὧν οἱ τεχνῖται ἰσάμενοι καὶ τὰς ὕλας ἀναγομένους δεχόμενοι φόδομον τὸ πεπτωκός, χρυσοῦ κεντηνάρια δέκα.* ita Scylitzes et Glycas.

36. Ex singulis porro pilis, uti supra ex Gyllio ostendimus, duplices arcus nascuntur in templi latitudinem porrecti, ita ut eorum alterum cornu conquiescat in muro extrinsecus obnidente maioribus pilis, a quibus quattuor arcus in utrumque parietis latus emittuntur, duo quidem inferiorum trium aularum concamerationem sustinentes, reliqui duo superiorum totidem aularum testudines; quarum latera singularum partim adnituntur ad arcus, partim ad parietes, partim ad columnas. quippe cum ex crebris terrae motibus vel pondere hemisphaerii pilae maiores quattuor laborarent, extracti sunt muri quattuor longi plus viginti pedes, lati plus octo, in altitudinem maiorum pilarum assurgentes, quibus vice *ἔρεισμάτων* utrumque latus aedis pertinetes ad septentrionem et ad meridiem praefulcitur ac praemunitur. eiusmodi pilarum seu *pefforum* vel *piessorum* fulcimenta *παρὰ πύλαις* vocant libri Basilicon ad leg. 14 cod. de Operib. Publ. tanquam *πισσοῦς* adiunctos ad muros ipsos fulciendos; quo loco frustra Cuiacius in Paratitlis *παρὰ πύλαις* legendum censet. ea fulcimenta, ut et quattuor, quae iis adnituntur, cochleas, Iustiano adscribit Cedrenus: *ἐποίησε δὲ καὶ τοὺς ἔξω τοῦ ναοῦ κατέναντι τῶν ἔσω πινσῶν τέσσαρας κοχλίας, οὓς ἀπὸ γῆς φυντεύσας μέχρι τοῦ τρούλου ἀνεβίβασεν, ἔρεισμα τούτους τῶν ἀψίδων καταργασάμενος.*

37. In ipsa aede Sophiana ad meridiem et septentrionem binae procurunt porticus duplices, inferiores scilicet et superiores, secundum ipsius longitudinem, columnis marmoreis praegrandibus sustentatae, quae aedis latitudini nihil officiant. Procopius: *στοαὶ τέ εἰσιν ἑκατέρωθεν δύο, οἰκοδομίαν μὲν τοῦ νεῶ οὐδέμιαν διειργόμεναι, ἀλλὰ καὶ μεῖζον αὐτοῦ ποιούσαι τοῦ εὐρους τὸ μέτρον, καὶ τῷ μήκει μέχρι ἐς τὸ πέρας ξυνηξικνούμεναι, τὸ δὲ γε ὕψος καταδείστεραι.* cameratae atque auro decoratae sunt, alteraque precantibus viris assignata, inferior nempe, altera, quae et superior, feminis, nihil habent disparile, nihil diversum: *καὶ αὐταῖς ἢ τε ὄροφῇ θόλος καὶ ὁ χρυσοῦς ἐγκαλλώπισμα.* ταύταιν δὲ ταῖν στοαῖν ἀτέρα μὲν τοὺς ἄνδρας εὐχομένους διακεκλήρωται, γυναιξὶ δὲ ταὐτὸ ποιομέναις ἢ ἄλλη ἀνεῖται etc. porticum istarum inferiorum pluteos (ita enim appellat Vitruvius 5 1 superiorum ab inferioribus columnis intersepta) su-

stantant non modo quae recto ordine dispositae sunt columnae marmoreae; sed etiam quattuor aliae validiores viridis coloris, ceteris tamen vicinis altitudine inferiores, gynaeconitides seu P 550 superiores porticus, atque adeo inferiorum testudines, in ipso sui medio, binae ab utroque latere fulciunt. Paulus Silentarius part. 2 v. 135:

αἰθούσης κατὰ μέσσον ἐρείσατο .. χίλους
κίονας Ἀνθίμιος πολυμήχανος —

— ἀλλ' ἐνὶ μέτροις
μήκειος ἑγγυτέρων μὲν ὀλίγονες· ἐκ δὲ τιθήνης
τῆς αὐτῆς γλοερῶσιν ἀποστῆλβουσιν αὐτοῖς.
ἀλλὰ γὰρ οὐ στοιχηδὸν ἐπισηρῶ εὐποδας οὗτοι
πυθμένας ἐρρῶσαν, ἐφεδρῆσσουσι δὲ γαίη
ἀντίοι ἀλλήλοισιν δὴ δὴ δὴ, ὧν κατὰ κόρησ
τετραπόροισ σειρῶσιν ἐπιλιχθεῖσα κερατῆ
νῶτων ὑπεστήριξε γυναικείοισιν ἐδέθλοισ.

eiusmodi columnas mole sua ceteris maiores, quae non tam ad ornatum excitantur quam ad fulciendas superiores porticus, πεσσούς etiam appellare videtur Eusebius de vita Constantini 3 36, in descriptione templi Hierosolymitani: de porticibus enim interioribus verba faciens αἱ δ' ἄνω τῶν ἱσῶθεν ὑπὸ πεσσοῖς ἀνηγέροντο.

38. Porticus superiores, feminis precantibus addictae, ut plurimum catechumenorum vel catechumenorum nomine donantur a scriptoribus, non quod in iis unquam catechumeni constituerint, sed quod divinos, qui a sacerdotibus et cantoribus concinebantur, hymnos ibi auditu exciperent mulieres; unde κατηχούμενα loca dei verbo officiisque ecclesiasticis audiendis superne extructa recte viri docti interpretantur. Leo Nov. 73: ἐν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ὑπερῶοις, ἅπερ ὁ πολὺς ἄνθρωπος κατηχουμένα καλεῖν ἔγνω. hinc adscendere in catechumena apud Constantinum Porphyrog. de adm. imp. c. 29 extremo. Anastasius bibl. in Collectaneis: et adscenderunt ad eum in catechumenium ecclesiae iprius monasterii. Cantacuzenus 1 41 et ex eo Codinus de Off. c. 17 n. 43: ἄνεισιν εἰς τὰ λεγόμενα κατηχούμενα. Nicetas in Alexio l. 1 n. 2: παρὰ τῶν ἐπάνωθεν τοῦ κατηχουμένου ἱσταμένων, ubi perperam Wolfius κατηχουμένιον locum ubi catechumeni instituuntur vertit; quo in errore versatur etiam Meursius. nam etsi Symeon Thessalonicensis opusc. contra Haereses τὰ κατηχουμένεια τῶν κατηχουμένων οἶκον interpretatur, id intelligendum est de statione catechumenorum in ecclesia vel certe in nartheco. ὑπερῶα nude non semel appellantur superiores istae porticus Sophianae. Euagrius: στοαὶ δὲ τῶν λελεγμένων ὑπερῶων ἐνερθε κλοσι καὶ ψαλλσι μικραῖς τοσοῦτον ἔργον ἀποπερατοῦνται. sic ὑπερῶα τοῦ μεγάλου ναοῦ dicuntur Nicetae Paphlagoni in vita Ignatii patr. CP, ὑπερῶα τῆς γυναικωνίτιδος Procopio, ἔμβολοι

τῶν γυναικωνίτων Codino. Paulus Silentarius de iisdem part. 1 v. 256:

ἐνθάδε θηλυτέρων ὑπερώια καλὰ νοήσεις.

et part. 2 v. 125:

Ἐνθα γυναικείων ἀναφαίνεται ἕνδια θώκων.

catechumeni Sophiani meminit praeterea Ignatius Diacon. in vita Nicephori patr. CP. n. 69, illudque τὸν τοῦ μεγίστου νεῶ περιπυστον κατηγούμενον vocat. at sequior Graecia utramque porticum inferiorem et superiorem catechumenorum nomine donavit, ut advertere est ex Anonymo de Locis Hierosol. c. 1 et Codino in Descr. S. Sophiae, qui inferiores τὰ πρῶτα κατηγούμενα, superiores δευτέρα κατηγούμενα nuncupat, uti supra a nobis observatum. utraque, inferior scilicet et superior, marmore coruscanti strata conspicitur, ut est in Itinerario D. de Saligniaco. superiores vero in tholi modum cameratae sunt. Silentarius part. 1 v. 257:

σχῆμα θόλου φορέουσιν, ὃ νειώθεν ἔστιν ἰδέσθαι.

P 551

ita enim restituenda lacuna ex Procopio, ubi agit de superioribus porticibus: καὶ αὐταῖς ἡ ὄροφὴ θόλος. in modum scyphi testudinatas habet Anonymus: ἀνεγείραντες δὲ τὰς ἀψίδας τῶν ὑπερώων, τῶν τε δεξιῶν καὶ τῶν εὐωνύμων, καὶ ταύτας σκεπάζαντες σκυφικὰς ἀψίδας. ubi σκυφικὰς idem valet ac κυμβαλικὰς, scyphi aut cymbali instar. superiorum istarum porticum intercolumnia pluteis muniuntur marmoreis, altis quattuor pedes, quibus incumbentes vident interiorem aedis partem, tam infernam quam supernam. Paulus Silentarius part. 1 v. 263:

πάντα δὲ Θεσσαλικοῦ μεταλχμια κίονος ἀνήρ

λαϊνέους ἔφραξεν ἐρείσμασιν, ἕνθα κλιθεῖσαι

ἐργοπόνους ἀγκῶνας ἐπηρέισαντο γυναικες.

his consentanea habet Euagrius, de lateribus meridionali et septentrionali τοῦ ναοῦ scribens: ὑπερῶά τε μεταωρίζουσιν ἑτέροις παραπλησίοις κίοσι, προκύπτειν τοῖς βουλομένοις διδόντες ἐς τὰ τελούμενα. de similibus pluteis interpositis sic Paulinus, dum agit de porticibus atrii:

sed circumiectis in porticibus spatiosi

copia larga subest, interpositisque columnas

cancellis fessos incumbere.

quod vero ait Euagrius, pluteis incumbentibus mulieribus divina sacrificia intueri licuisse, id intelligendum est de loco sacrificii ac bemat: nam dum illud peragebatur, velum statim ad intercolumnia subducebatur, neque iis capita aut oculos ad illa inspicienda submittere sub anathematis poena fas erat. id omnino colligere est ex Vita S. Basilii, quae Amphilochio tribuitur, qui ritus illius auctor fuisse videtur. nam cum mulierculam impudice sibi subministranti diacono annuentem, dum de catechumenis in altare prospiceret, advertisset, vela in catechumenis ap-

pendi praecepit: βῆλα παραχρῆμα ἐκίλευσε κρημασθῆναι, διαστειλάμενος ταῖς γυναῖξιν ὡς εἴ τις ἕξω τῶν βῆλων ὄφθῃ διακύντουσα τῆς θείας λειτουργίας γινομένης, ἐξωθισθαι τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀκοινωνήτον μένειν. in catechumeniis, ac dextra eorum potissimum parte, coactas synodos non semel legimus. octavam enim synodum ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεισι τῶν κατηχομενείων τοῦ περιωνύμου ναοῦ τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας celebratam fuisse auctor est Nicetas Paphlago in Vita Ignatii patriarchae CP. exstat apud Leunclavium in Synopsi Basil. decretum synodi, προκαθημένου τοῦ ἀγιοτάτου Ἰωάννου πατριάρχου ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεισι τῶν κατηχομενείων, συνεδριαζόντων αὐτῷ πανιερωτάτων μητροπολιτῶν. eandem inscriptionem praefert Michaëlis Cegularii patriarchae de projecto pittacio decretum, apud Allatium Dissert. 2 de Lib. eccl. Graec. in catechumeniis denique Sophianis quandoque coactam plebem narrat Paulus Diaconus Histor. Misc. l. 21. nec mirum, cum ampla admodum tum latitudine tum longitudine essent, uti mox ex aularum ad alas ναοῦ existentium descriptione colligere est. porro magnam porticum, quae una cum bemate et tecti parte ex terrae motu corruerat, anno antequam Ioannes Cantacuzenus Byzantium cepisset, instauravit primum Anna imperatrix, Andronici Palaeologi vidua; cui postmodum operi ipse Cantacuzenus ac denique Ioannes Palaeologus imperatores extremam manum imposuere. rem pluribus narrat idem Cantacuzenus 4 4.

P 552 39. Neque tamen recta linea procedunt in interiore aede porticus. nam inter quattuor maiores pilas ab utroque latere, ad meridiem et ad septentrionem, ita velut alae appensae sunt tres aulae inferiores et totidem superiores, ut ab imo pavimento pars illa aedis interior et media, ingens et vacua, procedat quadrata usque ad curvaturam superiorum aularum, deinde intra octo pilas in ovatam formam contrahatur, usque ad curvaturam quattuor arcuum sustinentium hemisphaerium. unde fit ut si pars illa consideretur comprehensa intra pilas et columnas, sit forma ovata; si vero tam intra quam extra pilas perspicatur, sit quadrata. aulas istas *cubicula* vocant scriptores, quorum usum describit Paulinus epist. 12, ubi de templo S. Felicis Nolano: *cubicula intra porticus quaterna longis basilicae lateribus inserta, secretis orantium vel in lege domini meditantium, praeterea memoriis religiosorum ac familiarium accommodatos ad pacis aeternae requiem locos praebent.* Anastasius in Sergio PP: *hic tectum et cubicula universa in circuitu basilicae B. Pauli apostoli — studiosius renovavit ac reparavit.* eiusmodi cubiculorum non semel alibi meminit, a quibus capellarum nostrarum, uti nunc appellantur, origo videtur desumpta. οἰκίσκοι dicuntur S. Nilo ad Olympiodorum praefectum in Descriptione templi ab eodem Olympiodoro exstructi: ἐν δὲ τῷ κοινῷ οἴκῳ πολλοῖς καὶ διαφό-

φοις οὐλοισις διελιμύτην ἀραισθαί ἕκαστον οὐλοισον πεπηγμένον
 συμπῶ στρυφῶ etc. forma aularum seu cellarum, quas dixi
 (verbis utor Gyllii) cingere utrumque latus, talis est. ex tri-
 bus lateribus aulae quadratae sunt; ex quarto latere quod intue-
 tur interiorē aedis partem, figuram templi sequitur, quod ob-
 rotundam efficit pilarum et columnarum dispositio. sustinetur
 arcubus et columnis concameratio aularum, quarum describam
 duntaxat tres, quibus cognitis ceterae omnes simili forma esse
 cognoscentur. incipiam a tribus superioribus sitis in latere tem-
 pli septentrionali, quarum prima est in angulo intuenti septen-
 trionem et orientem. eius duo latera exteriora surgunt a muro
 et desinunt in arcum. in laterum medio columnae tres sunt qua-
 dratae loco parietis, nempe fenestrarum parastades, quarum
 scapus habet perimetrum quinque pedum et unius dodrantis.
 supra easdem eminent aliae tres quadratae: hae omnes sunt mar-
 moris alibi in colorem glaucum vergentis. latus pertinens ad
 interiorē aedis partem habet sex columnas virides, subiectas
 arcui sustinenti quartam partem sphaerae orientalis, quarum
 imus scapus ambitum habet septem pedum et octo digitorum.
 earum intercolumnia, diastyli dispositione distincta, lata septem
 pedes et undecim digitos, pluteis muniuntur marmoreis, altis
 quattuor pedes, quibus incumbentes vident interiorē aedis
 partem, tam infernam quam supernam. latus interiectum inter
 primam aulam et secundam a pariete exteriori vergente ad se-
 ptentrionem, usque ad pilam magnam sustinentem arcum he-
 misphaerii, largum est quadraginta quattuor pedes, quorum
 partem possident pilae, partem arcus surgens a tergo pilae su-
 stinens hemisphaerium; quo toto patente, lato iuxta pavementum
 viginti pedes, transitur a prima aula ad secundam aulam. reli-
 quam lateris inter primam et secundam aulam intermedii partem,
 latam viginti quattuor pedes, occupant pilae arcus et murus sur-
 gens velut ala usque ad concamerationem hemisphaerii. secun-
 dae aulae concameratio extrema sustinetur arcubus et parietibus:
 media vero nititur quattuor columnis albis ad glaucum colorem
 accedentibus, quarum scapus in ambitu complectitur septem pe-
 des. secunda sive media aula quadrata est, cuius duo latera
 sustinentur partim muris partim arcubus, quorum alterum coram
 nascitur a tergo duarum magnarum pilarum sustinentium ma-
 gnum hemisphaerium, alterum sustinetur pilis orientibus ex in-
 teriori parte murorum alarum fulcientium pilas maiores. huius
 secundae sive mediae aulae latus exterius loco parietis habet octo
 columnas quadratas, quarum perimetrum est sex pedum. in ea-
 rum medio erat magna pila: inter columnas eas parastadum vi- P 553
 cem praestantes sunt fenestrae. praeterea supra easdem colu-
 mnas existunt pilae parastadum vicem praebentes superioribus
 fenestris, quae tam superiores quam inferiores, numero sedecim,

Paul. Silant.

7

aulam hanc mediam illustrant; cuius latus vergens in latus interiorius sex viridibus columnis ornatur. harum intercolumnnia habent pluteos similes pluteis primae aulae. camera media sustentur columnis colore medium inter album et glaucum prae se ferentibus, in quadratum ordinem dispositis, quarum duae stant non longe a latere exteriori, reliquae duae parum absunt ab interiori latere ornato sex columnis. ex hac media aula exitus patet in tertiam, per arcum tam late patentem quam alterum, per quem aditus est a prima aula in secundam. tertia aula similis est primae aulae longitudine, fenestris, parastadibus, columnis; quibus quattuor sustentur eius camera, et latus interiorius sex viridibus. iam vero inter pilas duas, quibus sustentur quarta pars sphaerae occidentalis, exstant quattuor columnae virides, eademque binae inter se coniunctae: inter has intercedunt sex columnellae virides Ionicae. hactenus Gyllius.

40. In istarum aularum superiorum una imperatrix consistere solebat, cum divinis officiis intererat. id diserte tradit Eua-grius, ubi de columnis Thessalicis, quae ad septentrionem et meridiem utrumque arcum septentrionalem et meridianum suffulciunt: *ἐν δεξιῷ δὲ κατὰ τὸ εὐώνυμον κλονες αὐτοῖς περιτετάχεται ἐκ Θεσσαλοῦ λίθου πεποιημένοι· ὑπερῶα δὲ μεταωρίζουσιν ἑτέροις παραπλησίους κίονι, προκύπτειν τοῖς βουλομένοις διδόντες δὲ τὰ τελούμενα, ὅθεν καὶ ἡ βασιλὶς παρούσα ταῖς ἑορταῖς τῆ ἱερουργίᾳ τῶν μυστηρίων ἐπίσταται.*

41. In hanc superam aedis partem ascensus existit quattuor cochleis, quas dixi ad fulciendas quattuor maiores pilas una cum muro opposuisse Iustinianum, cum collapsam hemisphaerium denuo instauravit. *κοχλίας* Cedrenus appellat loco supra descripto n. 36, sed non satis proprie, inquit Gyllius, cum magis in anfractuum normalium quam cochlearum modum gradus surgant: quinque enim ab anfractibus ab imo ascenditur, non exasperatis in gradus, sed in mollem clivum substructis ex amplis mensis marmoreis. horum quinque anfractuum singuli alti undeviginti pedes et sesquipedem, lati quinque pedes; ex quibus patet pavimentum superiorum porticum seu *γυναικωνιίδων* a pavimento et solo aedis ad altitudinem pedum 97 et sesquipedis eductum, proindeque reliquam aedis altitudinem ad summam curvaturam arcuum 45 pedum et sesquipedis fuisse, siquidem, ut observat Gyllius, tota templi altitudo a pavimento ad illam curvaturam est 142 pedum. anfractibus istis succedunt alii anfractus usque ad templi tectum, non clivis molliti, sed in gradus fracti. per hos igitur anfractus et cochleas adeuntur aulae et porticus superiores et summae templi partes. totam hanc graduum seriem *λαβύρινθον ἀνάγοντα εἰς τὰ ὑπερῶα τῆς ἐκκλησίας* vocat Scylitzes p. 804. meminit praeterea Paulus Diaconus l. 23 Historiae Miscellae ascensus in Catechumonia per Aeneam por-

tam: processit autem et imperatrix Eirene, cum praecessissent imperatores, sceptris obsequentibus per scholas antelatis; et ascendentibus per asneae portae ascensum in catechumenia ecclesiae, non exiens in plateam Emboli etc. ubi platea Emboli videtur esse inferior porticus.

42. In inferiore porticu meridionali exstitit aedicula vel aula, in qua imperator, cum sacrorum librorum lectionem auditu excipiebat, consistere solebat. ait enim Silentarius stare ad meridiem porticum marmoream, septentrionali omnino similem: sed illam habere quiddam amplius: muro enim seclusum locum servare, P 554 ubi imperatores sacrorum librorum lectionem auditu excipiunt. sic ille part. 2 v. 164:

ἔχει δὲ τι πλεον ἤδε·
 τελεῖ γάρ τινα χώρον ἀποκριθέντα φυλάσσει
 Αὐσονίων βασιλῆϊ, Θεοδοτέτοις ἐν ἰορταῖς,
 ἔνθα δ' ἐμὸς σκηπτουῆχος ἐφήμενος ἠθάδι θάικα
 μυστικολοῖς βιβλοῖσιν ἐὴν ἐπέτασεν ἀκουήν.

ex quibus videtur posse colligi aediculam seu aulam istam muris septam eam esse, quae etiamnum stat ad latus meridionale bema-
 matis, in qua summus Turcorum sultanus consistit, dum sacra profana in sacro olim templo peraguntur, et ad quam per portam orientalem ex Saraio accedit. atque inde docemur quid velit Codinus de Offic. c. 15 n. 4, dum ait imperatorem in ecclesiam Sophianam procedere, ibique S. Basilii precationes seu illius librorum lectionem auditu excipere, iuxta diaconicum: ἀπέρχεται εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν βασιλεύς, καὶ ἀκούει παρ' αὐτοῦ τὰς τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐντάξ, πλησίον τοῦ διακονικοῦ. nam hic sumitur diaconicum pro cochula bema-
 matis, quae ad sinistram seu ad latus meridionale maioris conchae erat, ut infra probavimus, atque adeo quae loco huic muro secluso proxima erat, in quo imperator consistere solebat, cum sacrorum librorum lectioni auditum suum praebat. incertum porro an alius eidem additus esset locus in ecclesia, dum sacrosanctae liturgiae intererat, proinde-
 que an eo loci assignata olim fuerit Theodosio imperatori a S. Ambrosio Mediolanensi episcopo in ecclesia sedes. nam cum aliquando Mediolani Theodosius, more utique recepto, sacrarium ingressus post donorum oblationem in eo consedisset; id aegre tulit Ambrosius; consideransque eam consuetudinem vel ex assentatione vel ex ordinis inscitia esse natam, imperatori in ecclesia locum assignavit ante sacrarii cancellos, ita ut populum imperator, imperatorem ordine sedis sacerdotes antecederent: τόπον εἶναι τοῦ βασιλέως ἐν ἐκκλησίᾳ τέταχτὸν πρὸ τῶν δρυφάκτων τοῦ ἱερατείου, ὥστε τοῦ μὲν λαοῦ τὸν κρατοῦντα τὴν προεδρίαν ἔχειν, αὐτοῦ δὲ τοὺς ἱερέας προκαθῆσθαι. verba sunt Sozomeni 7 24, quibus consona habet Theodoritus 6 17. addit Theophanes ab eo tempore morem hunc invaluisse, ut deinceps imperatores ex-

tra bema cum reliqua plebe consisterent: ὅθεν καὶ μέχρι τοῦ νῦν καλῶς ἐκράτησεν τὸ ἔθος, ἔξω τοῦ θυσιαστηρίου τοὺς βασιλεῖς ἴσταςθαι μετὰ τοῦ λαοῦ. et Nicephorus Callistus 12 41, ubi eandem rem recitat, sua etiamnum aetate id obtinere scribit, nempe ut imperator ad bematis cancellos sedeat. at si secundum Sozomenum assignata fuit sedes imperatoris πρὸ τῶν δρυφάκτων τοῦ ἱερατείου, ante cancellos bematis, non potuit consistere seu ἴσταςθαι μετὰ τοῦ λαοῦ, quandoquidem populus in pronao consistebat, et inter cancellos bematis et pronaum seu narthecem ναός, vel chorus clericis et cantoribus addictus, intercedebat, ut ex ipso Silentario et aliis abunde constat. quodsi ante bematis cancellos constitit, eam sedem in solea stetisse necesse est, atque adeo imperatorem non populum duntaxat sed etiam clericos et cantores, quos *populum canentem* vocat Silentarius, praecessisse. atque inde forte quidam *soleas* nomen inditum existimarunt, quod eo loci imperator in ecclesia *solium* suum haberet. ut sese res habeat, hanc S. Ambrosii constitutionem tanta cum animi devotione ac submissione exceperere imperatores, ut Theodosius iunior et Valentinianus, in eo decreto quod exstat post concilium Ephesinum, in haec verba prorumpant: *ad sacra altaria munus tantum offerendorum causa accedimus; et cum circumseptum sacrorum adytorum ingressi sumus, statim egredimur, nec quicquam ex propinqua divinitate nobis arrogamus.* nam etiam in concilio Laodiceno can. 19 solis sacerdotibus, τοῖς ἱερατικοῖς, εἰσεῖναι εἰς τὸ θυσιαστήριον καὶ κοινῶν εἶναι liceret, is tamen invaluerat ut adyta ingredi ad offerenda dona imperatori liceret, ut colligitur ex synodo Trullana can. 69, κατὰ τινὰ παλαιὰν παράδοσιν, inquit Balsamon, quod ab ipso S. Ambrosii aevo obtinuisse par est credere.

43. Iam vero quod ait Silentarius illic sedere imperatorem Θεοστέπτοις ἐν ἑορταῖς, id intelligendum est de solennioribus festivitatibus, in quibus ad maiorem ecclesiam procedebat, quas numero duodecim fuisse videtur innuere Codinus in Orig. p. 91 ed. Meursianae, cum in ceteris, in palatii sacris aedibus, divinis interesse officiis soleret. ea autem festa maiora Θεοστέπτοις ἑορταῖς vocavit, quod in iis imperator corona redimitus sacris interesset. Theophanes de Iustino imperatore: ταῦτα μαθὼν μεγάλως ἤλγησε τὴν ψυχὴν, ὥστε καὶ τῇ ἑορτῇ προελθὼν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὐ κατεδέξατο φορέσαι τὸ στέμμα ἢ τὴν γλαμύδα. similia habet a. 31 Iustiniani: ὁ δὲ βασιλεὺς οὐκ ἐφόρεσεν τὸ στέμμα ἐπὶ ἡμέρας μ', ἀλλὰ καὶ τῇ ἀγίᾳ Χριστοῦ γεννήσει χωρὶς αὐτοῦ προῆλθεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. apud Francos nostros eum olim obtinuisse morem ut reges in maioribus anni festivitatibus in ecclesia coronati divinis officiis interessent, pluribus probavimus ad Ioinvillam Dissertat. 5, atque inde eas festivitates *curias coronatas* aut *dies coronas* appellatas fuisse, seu ἑορταῖς Θεοστέπτοις. nam ut apud

Latinos, Francos nimirum Germanos Anglos et alios, in hisce occasionebus inter ipsa sacra missae solennia regum capitibus corona imponebatur ab archiepiscopis aut episcopis, ut ex Anselmo episcopo in epist. ad Ernulphum priorem, Eadmero l. 4 Histor. Novorum p. 105, Juene Carnot. epist. 66, 67 et 84, et Baldrico Chron. Camerae. § 56 colligitur, ita apud Byzantinos a patriarcha in aede Sophiana, ὅς δημοτικῆς καὶ μεγάλης ἐπὶ γὰρ δὲσποτικῆς σοφῆς, coronabantur imperatores aliqua ex iis corollis quae supra sacram mensam pendebant, quae peracta solennitate in suum remittebatur locum, ut pluribus narrat Constantinus Porphyrogeneta lib. de Admin. Imper. c. 18; cuius ritus originem Constantino Magno ascribit. neque extra istas ceremonias, ex illius edicto, fas erat imperatori coronam sibi imponere vel certe inde auferre, adeo ut Leonem Cepronimi filium miserabilem vitae exitum ex eiusmodi statuti transgressione incurrisse tradant idem Porphyrogeneta, Theophanes, Cedrenus, Glycas, Sigebertus et alii. inter has autem corollas, quae sacrae mensae imminebant, prae ceteris et operis elegantia et lapillorum pretio conspicua fuit illa quam a Constantino Magno dedicatam fuisse, praeter Porphyrogenetam, refert Nicetas in Andronico Commeno l. 2 n. 11, quamquam id controversum video. quippe plerique e scriptoribus Byzantinis Sophiam ex Iustino Augusto viduam, et Constantinam Tiberii filiam, Mauricii Augusti coniugem, ipsi Mauricio magni pretii coronam obtulisse narrant, quam ille in ecclesiam perlatam deo consecravit. ita Theophanes, Zonaras, Cedrenus, Anastasius et Paulus Diaconus ad 19 a. Mauricii. addit praeterea Cedrenus coronam Heraclii, quae 70 libris est aestimata, a filio Heracleona in aedem Sophianam illatam, ubi aliae praeterea appensae erant corollae, ut idem Nicetas tradit in Alexio l. 3 n. 6. ex quibus perspicuum fit coronas a principibus et magnatibus templis olim oblatas et supra sacram mensam appensas; quem morem e Latinis attigere praeter Anastasium Domnizo de Vita Mathildis comitissae 1 2, auctor Relationis de thesauro Canusinae ecclesiae, Leo Ostiens. Chron. Casin. 3 c. ult., Petrus Diaconus eiusdem Chronici 4 90, et epistola 345 ex iis quae habentur tom. 4 Historiae Francorum. appendebantur autem ut plurimum corollae istae ad ciboria; unde supra sacram mensam illas pependisse passim legimus. Anastasius in Leone 4 papa: *nam et super ciborium obtulit coronas quattuor et calices sedecim ex auro mundissimo.* Hariulfus Chron. Centul. 3: *super illa tria altaria habentur tria ciboria ex argento et auro parata, in quibus tres dependent coronae, singulae per singula ex auro gemmisque paratae, cum auris cruciculis aliisque diversis ornamentis.* et Chronicon Trudon. l. 1: *in medio ciborio pendentem coronam aeream argento paratam.* eiusmodi coronas altari imminentes spanoclistas seu ἐναυμαλιστρούς et regna non semel vocat Anastasius

p. 132, 133, 134, 146, 150, 174. porro Paulinus epist. ad Sever. conchae apparatus describens coronas pariter in ea statuit:

*crucem corona lucido cingit globo,
cui coronas sunt corona apostoli,
quorum figura est in columbarum choro.*

verum an priores imperatores in templo coronati sacris interfuerint, dubium facere videntur verba haec Theodosii et Valentiniani in Constitutione quam modo laudavimus: *dei templum ingressuri foris arma relinquimus, et ipsum etiam diadema deponimus; et quo submissioris imperii speciem praeserimus, eo magis imperii nobis maiestas promittitur.* sane etsi aedem sacram coronati ingrederentur posteriores Augusti, cum tamen ad regias portas accesserant, coronas deponebant. Leo Grammaticus in Michaelis: *μέχρι δὲ τῶν βασιλικῶν πυλῶν ἔλθων ὁ βασιλεὺς οὐκ ἀπέθετο τὸ στέφος, καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς βασιλεῦσιν, ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ εἰσῆλθον μέχρι τῶν ἀγίων θυρῶν.* haec de corollis annotasse intererat, cum et ad aedem Sophianam quodammodo pertineant: nunc reliquam descriptionem prosequamur.

44. Templi pavimentum pretiosis varisque generis marmoribus, tum porphyreticis subvirentibus tum reliquis roseo colore variegatis ac perpolititis, stratum conspicitur. Anonymus: *τὸ δὲ Ἰδαφος τοῦ ναοῦ κατεκόσμησε διὰ πολυτελῶν καὶ ποικίλων μαρμάρων, διὰ τε καὶ Ῥωμαίων πηγανησίων καὶ τῶν λοιπῶν ῥοδοποικίλων, καὶ στιβαράς αὐτά.* his concinit Silentiarius part. 2 v. 248.

45. Testudo vero opere musivo ubique exornatur, ut ait idem Silentiarius part. 2 v. 251:

*χρυσεοκολλήτους δὲ τέγος ψηφίδας ἔεργει,
ὧν ἀπὸ μαρμαίρουσι χυθῆν χρυσόρροτος ἀκτίς
ἀνδρομίωσιν ἄτλητος ἐπισπίρησε προσώποις.*

sed et auro puro, ut vult Procopius: *χρυσῶ γὰρ ἀμυδῆλω κατέληπται ἡ ὄροφή πᾶσα, κεραννῦσα τὸν κόμπον τῶν κάλλι. νικῶ μέντοι ἢ ἐκ τῶν λίθων αὐγὴ ἀναστρέπτουσα.* vel potius tessellis vitreis inauratis, ut Anonymus: *κατεχρῶσαε τὰ ὄροφα ἐξ ὑαλίνου χρυσοῦ λαμπρότατα.*

46. Quod ad tectum spectat, tradit idem Silentiarius part. 2 v. 108 in operienda aede neutiquam lignis usum Iustinianum, sed totam longis marmoreis tabulis texisse:

*καὶ γὰρ ἀναξ πολύμνος, ἃ μὴ φύσις εὖρος καλύψαι
δένδροισι μηκεδανοῖσι, λίθων ἐκαλύψατο κύκλοις.*

quo respexit Agathias, scribens Iustinianum nequaquam ligna adhibuisse, ne incediis, ut prius, aedes obnoxia esset: *ὥς ἂν μὴ εὐκολώτατα περπολοῖτο.*

47. *Aedis interiora*, inquit Gyllius, *fulgent clarissima luce ob multitudinem luminum. summus murus, qui in orbem fertur*

inter quattuor summos arcus et hemisphaerium, quadraginta fenestris lucem intronmittit; muruli arcibus subiecti illuminantur P 557 viginti sex fenestris, aulas intermedias triginta duabus: in singulis extremis aulis orientalibus lucent plus viginti. praetereo duas occidentales et quattuor inferiores aulas, tum duas partes sphaeras, tum sacram aedis partem solis sacerdotibus olim patentem. aileo superiorem porticum, etiam in medium templum clarum lumen emittentem; quorum omnium lumina numerare omnia ob multitudinem. atque eo spectant ista Procopii: φωτι δὲ καὶ ἡλίου μαρμαρυγαῖς ὑπερφυσῆς πληθῆσι. φωτὶς ἂν οὐκ ἔξωθεν καταλάμπεισθαι ἤλιος τὸν χώρον, ἀλλὰ τὴν ἀγλήην ἢ αὐτῷ φύεσθαι· τοσαύτη τῆς φωτὸς περιουσία εἰς τοῦτο τὸ ἱερόν περιπέγνυται.

48. Verum etsi tot fenestris lucem excipiat aedes Sophiana, maiori ferme ex lucernis lampadibus ac luminibus passim ad fornices et ceteras templi partes appensis, quibusdam etiam ἀνοιμήτοις seu perpetuo lucentibus, vel interdium vel de nocte, in diurnis ac vespertinis officiis, quodammodo collucebat: ubique enim *micabant coronas, candelabra resplendebant*, ut verbis utar scriptoris vitae S. Desiderii episcopi Caturcensis c. 9 et ut ait Silentiarius part. 2 v. 442, appensae erant tum ad columnas et parietes, tum etiam a testudine per catenas pendebant, tanto numero ut in aëre tanquam in mari fluitare lampades viderentur:

ἐκκερμαίτες δὲ

σὺφάτος πλώσουςι κατ' ἡέρος ἀντὶ θαλάσσης.

neque aliter hanc lychnorum passim in aedibus sacris pendentium multitudinem expressit Theophanes Cerameus Hom. 55, ubi de aede S. Petri exstruata in palatio Cpolitano a Basilio Macedone: *πυκνοὶ δὲ λαμπτήρες πρὸς ἑαυτούς ὡς εἰπεῖν ἀμιλλώμενοι τὸν νοὸν δαδουχοῦσι τῇ ἀνοιμήτῳ λυχνοκαίῃ, ἴσα ταῖς ἡμέραις τὰς νύκτας φωτίζοντες.* Paulinus Nat. 9:

*ecce vides quantus splendor, velut aede renata
videat: insculptum camera crispante lacunar
in ligno mentitur ebur, tectoqus superna
pendentes lychni spiris retinentur ahenis,
et medio in vacuo laeis vaga lumina nutant
funibus; undantes flammis levis aura fatigat.*

a laquearibus enim pendebant lychnuchi orbiculares et in modum coronae efficti circuli complures, gradatim sibi ipsis impositi, ita ut infimus maior esset medio et medius supremo, singulique lampadibus vitreis adornati, cuiusmodi eleganter describuntur a Paulino Natali 7. hos luminosos circulos, quibus substrati erant disci argentei, eleganter descripsit idem Silentiarius v. 406:

ἐν δὲ νυ σειρῆς

*ἀργυροῦς στεφανηδὸν ἀπ' ἡέρος ἤγατο διαφανῆς
ἐκκερμαίτες περὶ τέσσα μίσην τροχίοντα μελάθρον etc.*

atque istos quidem circulos coronas interdum vocant aevi medi scriptores Latini, ut auctor vitae S. Desiderii loco proxime laudato, Anastasius bibl. in S. Silvestro et Sixto 3 PP, Flodoardus Hist. Remens. 3 6 et 4 13, Ratbertus de Casibus S. Galli c. 9, Iso magister de Miraculis S. Galli c. 8, Udalricus in Consuet. Cluniac. 1 11, Petrus Venerab. in Statut. Clun. c. 62, Aegidius Aureae vallis c. 53, Vita B. Ioannis Gorziensis Abbat. c. 10 n. 90 etc. S. Bernardus rotas appellandas potius censuit, lib. de Vita et moribus clericorum c. 11: *ponuntur in ecclesia gemmatae, non coronae, sed rotae, circumseptae lampadibus, sed non minus fulgentes insertis lapidibus. sed praesertim instructas eiusmodi lampadibus coronas phara appellant alii. Leo Ost. Chron. Casin. 3 81: fecit et pharum, coronam scilicet maximam argenteam cum — sex et triginta lampadibus ex ea pendentibus.* ita promiscue apud Valafridum Strabonem de Mirac. S. Galli 2 35, Bedam de Rat. tempor. c. 24, in Hist. transl. S. Sebastiani n. 94, in vita P 558 Gndilae Virg. n. 18. praeterea apud Anastasium non semel, apud quem in S. Silvestro *pharu canthara* dicuntur eae potissimum coronae, quae lampadibus et discis instructae erant, quas *φωταδόχα ἄγγυια* vocat Duos c. 29. denique alios lychnuchos in modum crucis effictos appendit Iustinianus. Silentiarius v. 417:

*καὶ μεγάλου σταυροῦ τύπον πολύωπα νοήσεις,
γέιτονα μὲν δίσκοιο, πολυτρήτοισι δὲ νότοις
ἄγγος ἐλαφρίζοντα σελασφόρον.*

hunc porro ritum cruces luminibus exornandi aetate S. Chrysostomi, cuius auctor perhibetur, obtinuisse narrant Socrates et Nicephorus Call. et in processibus publicis ecclesiasticis praelatas: *σταυροὶ ἀργύρειοι κηρῶν ἐπ' αὐτοῖς ἀνημμένων προηγοῦντο.* nec desunt qui crucem supra ambonem stantem lucernis lampadibus ac luminibus perinde fulgurasse ex Codino observant: *εἶχε δὲ καὶ συχνὰ λυχνιάρια καὶ μαργαριτάρια ἀπίδοτα.* sed et apud Latinos hunc invaluisse ritum docet Anastasius in S. Hadriano PP: *fecit et pharum maiorem in eadem B. Petri ecclesia in typum crucis, qui pendet ante presbyterium, habentem candelas 1370, et constituit ut quattuor vicibus in anno ipse pharus accendatur.* in Leone III: *fecit crucem anaglypham intersatilem, ex auro mundissimo, pendentem in pergula ante altare cum candelis duodecim pens. lib. 13.* eiusmodi etiam cruces luminosas intellexit Silentiarius v. 481, dum ait alium mentem oblectare intuenso *σύμβολον οὐρανίου Χριστοῦ.* sunt enim eae lucernae quas *signa Christi* appellat Anastasius in Leone III: *fecit in basilica B. Petri Apostoli — gabathas fundatas signochristas, quae pendent in quadriporticu, in pharo aereo in medio Basilicae, numero 48.* et in Gregorio IV: *signum Christi habet navicellas duas et murenas tres. infra: signum Christi pendentem in catenulis tribus. — signum Christi habet historiam in modum leonis incapillatam*

cum diversis operibus purissimis aureis, pendentibus in catenulis quattuor et uncino uno. narrat Chronicon Alexandrinum p. 716 Arcadio imperante terrae motu τὸ συγκόχριστον τοῦ Καπετωλίου cecidisse; quo loco *signum Christi* nihil aliud est quam crucis signum, quod in tecti vertice Capitolii Cpolitani erectum erat, σημειον nempe, quod τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου dicitur apud Matthaeum, uti locum hunc interpretantur S. Chrysostomus Homil. 77 in 24 Math., Theophylactus, Euthymius, Origenes, Ephraemus de secundo domini adventu, et alii. Vita S. Tilonis monachi c. 20 t. 2 Aotorum SS. ordinis S. Benedicti: *cum super vulnus plenum vermibus Christi signum deprimeret, repente mortui sunt vermes.* sed et *signum dei* in Vita S. Walerici c. 21, et *signum domini* appellatur a Paulino epist. 12: *vel hoc de signo domini super ingressum picto, hac specie quam versus indicat:*

cerne coronatam domini super atria Christi stare crucem.

alios denique lychnuchos in modum retis appensos observat Silentarius v. 480:

*ὃς δὲ περισκελιητον ἐκακτρίδα θέλγεται, ἄλλος
ἰσορόων λαμπνήρα μονάμπυκα.*

eiusmodi sunt quos describit Anastasius in Leone III PP: *fecit vero, ubi supra, ante ingressum praeseptii pharum in modum retis cum canistro, — necnon et alium pharum maiorem in modum retis cum canistris 20, pendentem sub trabem maiorem.* in Leone IV: *fecit autem ad illuminationem ipsius basilicas rete athenum cum canistris argenteis decem et septem.* et in Benedicto III: *in basilica B. Pauli apostoli isdem antistes — pulcherrimi decoris rete, factum miro opere, totum ex gemmis albaveris et bullis aureis — offerens pendere iussit.* atque hi quidem lychnuchi ad fornices et ad parietes appensi erant: at a pavimento exsurgebant veluti quaedam traves seu arbores (sic enim appellantur a Silentario v. 463, 464, 479) plenae luminibus, quibus inferior pars templi illuminaretur, v. 448:

*ἰς δὲ βαθὺ κρηπίδος ἐδέθλιον ἀβρα νοήσεις
δοῦρατα δικαίροιο μέσον τροχάοντα σιδήρου,
ὦν ἐπὶ νηπέλοιο φάλαγξ διανεύσεται ἀγλης
ἰθυπόροις κανόνεσσιν ἐρευθόμενοισι δεθείσα.*

P 559

ait porro Silentarius ad eiusmodi arborum collucentium lumen progredi in templum sacerdotum cohortem, rectis regulis rubricantibus illigatam; quibus verbis clerum designavit, qui ecclesiasticis canonibus ac regulis subiacet; unde ἐν τῷ κανόνι vel ἐκ τοῦ κανόνος et sub canone ecclesiastico constituti dicuntur quicumque ex clero sunt, in conciliis, locis indicatis in notis ad Alexiadem p. 420. appellantur autem κανόνες ἐρευθόμενοι seu regulae rubricatae, quod earum capita ac tituli minio ut plurimum exararentur. unde apud Latinos passim rubrica sumitur pro quavis

regula: est enim rubrica in Gloss. Graecolat. διὰ μίλτων ἐπιγραφή. Glossar. Medicum ex biblioth. Reg. cod. 1486: rubrica, titulus factus de rubeo. Prudentius l. 2 contra Symmachum:

dicant cur condita sit lex

bis sex in tabulis, aut cur rubrica minetur,

quae prohibet peccare reos.

Vita S. Deicoli Abbat. Lutrensis n. 29: *dedit autem dominus per merita servi sui eidem loco talem profectum, ut multi nobilium — monasticam disciplinam eligerent et monasterium satis ditarent, ipsi quoque sacrae subiacerent rubricas.* Historia inventio- nis Corp. S. Celsi: *discussis sane inibi multis quae synodica postulat rubrica.* ita leges rubricas vocat Sidonius libro 8 epistola 6. verum, ne quid dissimulem, nescio an non aliud voluerit hisce versibus Silentarius, intellexeritque eas trabes quae in sacris aedibus candelabris ac lucernis instructae erant, cuiusmodi belle describuntur a Leone Ost. 3 31: *trabem quoque nihilominus fusilem ex aere cum candelabris numero 50, in quibus utique totidem cerei per festivitates praecipuas ponerentur, lampadibus subter in aereis uncis ex eadem trabe 36 dependentibus. quae videlicet aereae trabes, aereis aequae brachiis ac manibus sustentatae, trabi lignae, quam pulcherrime sculpi et auro colorumque fucis interim fecerat Desiderius exornari, commissa est.* nam praeterquam quod φάλογγας vocant Graeci pariter ac Latini fustes teretes, ibi etiam aerea brachia videntur esse quod δίκραιον σίδηρον vocat Silentarius. sed cum non omnino in promptu sit divinare ex illius versibus qualis fuerit istius πολυκανθήλου forma, siquidem de candelabro locutus sit, oculatioribus eos accuratius examinandos relinquimus. iam vero Silentarius v. 462 arbores istas πυρσοκόμους ita adornatas depingit, ut in imo latiores circulos sensim in acutos, instar piceae aut cupressi, desinentes sustinuisse dicat. eiusmodi autem candelabra multis instructa luminibus a terra surgentia, ut et orenas in aere pendentem, quas κύκλους vocat Symeon Thessal. lib. de Templo, πολυκάνθηλα appellant Scylitzes in Michaele Calaphate p. 557, Theophanes et ex eo Anastasius in Hist. Ecol. et Paulus Diac. l. 18 Hist. Miscellae in Heraclio, Leo Grammaticus p. 449 et 481, idem Anastasius in Leone III PP. p. 183, denique Codinus et Anonymus in Descript. aedis Sophianae. cum igitur tot lampadibus ac luminibus ubique illa colluceret, etiam ante Iustinianum, earum sumptibus non semel provisum est ab imperatoribus, ut colligitur ex leg. 19 Cod. de Operib. Publ. sed prae ceteris Basilius Macedo, ἐνδεία ἑλαίου ἤδη σχεδὸν ἀποβιβασθέντων τῶν λύχνων τῶν ἱερῶν, μεγίστου πηγήματος ἐπιδόσει, ὃ προσαγορεύεται Μάντια, τούτοις τὸ φῶς διαμένειν προεπινοήσατο ἄσβεστον. verba sunt Constantini Porphyrogenetae in avi vita c. 54, quibus consona habet Cedrenus p. 587. totam denique hanc in aede Sophiana

collocentium ubique luminum seriem et multitudinem observat etiam Beniaminus Tudelensis in Itinerario, his verbis: *in medio autem templo columnae sunt aureae et argenteae, candelabra maxima et laternae, lampades, et alia ex auro et argento, plura quam dinumerare quispiam possit.*

49. Exacta et confecta ex scriptoribus aedis Sophianae fabricae descriptione, partes illius interiores singulatim, eadem qua priora methodo, nobis restant enucleandae. in tres autem potissimum apud Graecos, ut et apud Latinos, templum dividitur, βῆμα scilicet, ναόν, et eam in qua fideles consistunt. Symeon Thessal. de templo: ὁ θεῖος ναὸς τριαιδικῶς θεωρεῖται, ταῖς πρὸ τοῦ ναοῦ φημι καὶ τῷ ναῷ καὶ τῷ βήματι. locum templi sanctissimum, et in quo sacra mysteria peraguntur, τὸ ἐσώτατον χωρίον καὶ τοῖς ἀπορρήτοις διακεκριμένον, uti appellatur ab Agathia l. 5, varie iidem Graeci vocant: interdum enim ἄδοντα, in- P 560
terdum ἱερᾶσιον aut θυσιαστήριον, sed communi ac magis recepto apud illos vocabulo βῆμα nuncupant, totum nempe locum illum qui cancellis a nao disparatur. cumque in bema solis sacerdotibus ius esset introeundi vel in eo sedendi, inde qui ei inserviebant, dicti οἱ ἀπὸ τοῦ βήματος Gregorio Nanzianzeno orat. 19, et eorum ordo τάξις τοῦ βήματος ab eodem appellatus orat. in S. Basilium; quod et de diaconorum praecipuis intelligi debet, quos λειτουργῶν ἐκκλήτους Dionysius vocat, qui episcopo astabant sacra facienti. atque ut a Graecis ἱερᾶσιον, ita a Latinis presbyterium dicitur, quod in eo soli consistant presbyteri. est enim presbyterium apud S. Cyprianum epist. 35, 46 et 49, et in epistola Bonifacii PP, quae habetur in collectione Romana Holstenii, presbyterorum consessus et conventus, qui συνέδριον τοῦ πρεσβυτερίου dicitur Basilio epist. 319 ad Innocent. de presbyterio ita synodus Romana sub Eugenio II PP c. 33: sacerdotum aliorumque clericorum ecclesiis servientium honores a laicorum discretis apparere convenit. quamobrem nulli laicorum liceat in eo loco ubi sacerdotes reliquae clerici consistunt, quod presbyterium nuncupatur, quando missa celebratur, consistere, ut libere ac honorifice possint sacra officia exercere. praedictis haec addit synodus Romana sub Leone IV PP c. 33: nec inter sacros cancellos ordinibus debitos, nisi permittente episcopo, attentent accedere seculares. ubi presbyterium sacros cancellos promiscue appellari perspicue patet. iis consimilia habent Anastasius in eiusdem Leonis vita p. 177 et Gelasius I papa epist. 9. atque hac notione presbyterium passim usurpant Anastasius in vitis pontificum, ordo Romanus, Caesarius Eysterbach. et alii quos suo loco referemus. sed et senatorium videtur appellari in eodem ordine Romano non semel, voce Latina, quae idem quod πρεσβυτερίου sonat: ubi ad senatorium dicitur descendere pontifex, ut suscipiat oblationes principum, vel ut communicet eos qui in senatorio

sunt. descendit nempe ab altari, ubi sacra peragit, in presbyterium, ut principum et fidelium oblationes suscipiat, vel ut *communicet* eos qui sunt in presbyterio, nempe sacerdotes, clericos, atque adeo populum ipsum, quod diserte ibi dicitur. nam licet ex concilio Toletano IV canon. 18 *sacerdos et levita ante altare communicent, in choro clerus, extra chorum populus*, certum est hac in re varios fuisse ecclesiarum ritus: quippe olim laicis et feminis ad communicandum patuere sancta sanctorum, ut est in concilio Turonensi II et Capit. Caroli Magni 7 203. sed ut verum fatear, nescio an his locis, in ordine Romano, *senatorium* idem sit omnino quod *presbyterium*. dubitandi causam movet, quod in eo *locus principum* fuisse dicitur: *pontifex autem sustentatus hinc inde dextra laevaque a primicerio notariorum descendit ad senatorium, quod est locus principum, ut suscipiat oblationes eorum.* et infra: *pontifex descendit ad senatorium, — et suscipit oblationes principum per ordines arcuum.* siquidem enim *senatorium* locus fuit in quo consistebant principes seu magnates, dum sacrae intererant liturgiae, idem ille forte fuerit cum solea, de qua agemus, seu pavimento editiori ante cancellos bematis, ita appellatus, quod ibi *senatores* seu *principes* consistenter. nam observatum supra ad sacros cancellos assignatam fuisse imperatoribus in ecclesia sedem ab Ambrosio. *senatores* autem appellatos magnates apud scriptores Christianos veteres, notum est. proinde in senatorio pontifex non modo suscipiebat oblationes principum, sed et populum ibidem communicabat. idem ordo Romanus: *mox ut pontifex coeperit communicare populum in senatorio* etc. quo certe loco, nempe ante altaris cancellos, etiamnum in aedibus sacris fideles sacram eucharistiam accipiunt. denique *presbyterium* alibi usurpat pro loco in quo presbyteri consistunt; *presbyteri in presbyterio omnes permanent inclinati.* videat igitur lector utram harum coniecturarum probet. βῆμα autem hanc aedis sacrae partem appellarunt veteres ab ipso altari, cui id nominis indiderunt, quod, ut ait Germanus patriarcha Cyprianus, *θρόνος* sit, *ἐν ᾧ περὶ ὁ καμβασιλεὺς Χριστὸς προκάθηται μετὰ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων.* nam et βῆμα pro tribunali non semel usurpari observarunt viri docti. alii a gradibus, quibus ad illud ascenditur, alii denique ab altaris gradibus, quod editius fuisse infra ostendemus, dictum censent. nam et *bema*, ut auctor est Augustinus contra epist. Manetis c. 8 et contra Faustum 18 4, Manichaei diem festum vocarunt quo Manes occisus est, quod quinque gradibus instructo tribunali, et pretiosis linteis adornato, illum celebrarent; quod quidem festum a Catharis sui temporis *Malisola* appellatum fuisse scribit Ekbertus Schonaviensis Serm. 1 contra Catharos. cum igitur praecipua veneratione colenda haberetur sacra haec aedis pars, in ea exornanda sumptibus non pepercit Iustinianus: totam enim argento obduxit. Anonymus :

P 561

τὸ δὲ θυσιαστήριον ἐξ ἀργύρου λαμπροτάτου· στήθεα καὶ κίονας εὐμεγέθεις, ἀργυρᾷ πάντα πεποιήκεν, σὺν τοῖς πυλῶσιν αὐτῶν, πάντα ἀργυρᾷ χρυσέμβρατα. tantam autem argenti vim immisit in totum bema, ut ad librarum quadraginta milia impendisse tradat Procopius: ὁ γὰρ τοῦ ἱεροῦ τὰ μάλιστα χῶρος ἀβέβηλος καὶ μόνος ἱερεῦσι βατός, ὄνκει καλοῦσιν θυσιαστήριον, λιτρῶν ἀργύρου μυριάδας ἑπτάρας.

50. Bematis pars praecipua fuit concha: sed quid potissimum fuerit concha, inter eruditos omnino non constat. Salmasius ad Plinium multus est in ea disquirenda; qui etsi probabilia dixerit, rem tamen non adeo accurate explicuit ut perspicua sit. Goarus in Euchologio concham cum ciborio perperam confundit, cum ciborium in concha fuerit, non ipsamet concha. verum non admodum arduum erit concham reperire ei qui templorum Graecanicorum figuram inspexerit attentioribus oculis, quorum ichnographias aliquot nobis exhibuit idem Goarus p. 13, 26, 27. videre est enim in ea parte, in qua stat vel statuitur altare, recessus aliquot in modum hemicylindri, superne, ut par est credere, in conchae speciem clausi. dixi aliquot recessus: quandoque enim unicus conspicitur, interdum trinus, ut mox indicabimus. est igitur concha τοῦ θυσιαστηρίου pars; unde Germano patr. CP. in Hist. Eccl. dicitur κόγχη τοῦ θυσιαστηρίου, id est concha bematis, seu partis illius templi in qua sacra peraguntur. concham Sophianae aedis eleganter ac graphice descripsit Procopius. ab humo, inquit, exstat aedificium, non recta productum linea, sed laxa sensim obliquitate flexum, receditque in medio, ac figura semitereti, quam artis periti semicylindrum vocant, ad perpendiculariculum surgit; in quartam vero sphaerae partem desinit operis huiusce culmen. sed praestat Graece loquentem audire: οἰκοδομία τις ἐκ γῆς ἀνέχει, οὐκ ἐπ' εὐθείας πεποιημένη, ἀλλ' ἐκ τῶν πλαγίων ὑπισταμένη κατὰ βραχύ, καὶ κατὰ μέσα ὑποχωροῦσα, ἐπὶ σχῆμά τε κατὰ ἤμισυ τὸ στρογγύλον ἰούσα, ὅπερ οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα σοφοὶ ἡμικύλινδρον ὀνομάζουσιν, ἐς ὕψος ἀπότομον ἐπανέστηκεν. ἡ δὲ τοῦ ἔργου τούτου ὑπερβολὴ ἐς σφαίρας τεταρτημόριον ἀποτέκεται. deinde addit ut intra conchae recessum pavementum columnis prematur semicirculari forma dispositis, ita ut sibi invicem tanquam in choro quodammodo adsurgant. neque minori elegantia ac concinnitate conchae Sophianae et structuram et formam expressit Paulus Silentarius part. 1 v. 221:

τρισὰ μὲν ἀντολικῶν ἀναπέπταται ἔνδια κύκλων
ἡμιστόμων, ὕψου δὲ μετ' ὄρθιον ἀνέχεται τοίχων
σφαιρῆς τετρατόμοιο λάχος τὸ τέταρτον ἀνέρπει.

P 562

concha igitur semicylindri seu κύκλου ἡμιστόμου, ad perpendiculariculum effecti, formam referebat, quousque superne clauderetur in quartam sphaerae partem, ἐς σφαίρας τεταρτημόριον, inquit Procopius. quae quidem sphaerae pars quarta, interius undique sinuata, a

conchae marinae figura, quam effingebat, nomen est sortita, ut auctor est Silentiarius v. 226:

κόγχας ταῦτα κάρηνα σοφοὶ τεχνήμονι μύθῳ
 ἄνδρες ἠνθάξαντο· τὸ δ' ἀτρεκέες, εἴτ' ἀπὸ κόγχου
 εἰναλλοῦ καλτοῦσι θαήμονες εἴτ' ἀπὸ τέχνης,
 αὐτοὶ που δεδάασι.

ita porro efficta erat concha Sophiana, ut etsi unica superne appareret, trinos tamen recessus operiret ac proinde triplicem concham efficeret. Silentiarius part. 1 v. 272:

ὣς ἢ μὲν βαθύκολπος ἀνέστυται ἤξει κόγχη,
 ὑπόθεν ἀντέλλουσα μία, τρισσοῖσι δὲ κόλποις
 νέφθεν ἐπεμβεβαυία.

et versu iam laudato:

τρισσὰ μὲν ἀντολικῶν ἀναπέπταται Ἰνδία τοίχων
 ἡμιτόμων etc.

ubi satis ostendit inferne, seu sub conchae volutione, tres conchas contineri, quae unica sphaerae quarta parte continentur ac conteguntur. trinos istos recessus belle descripsit Paulinus Nat. 10:

*est etiam interiore sinu maioris in aula
 insita cella procul, quasi filia culminis eius,
 stellato spatiosa sinu, trinoque recessu
 dispositis sinuata locis.*

et Epist. 12 ad Severum: *prospectus vero basilicae, non ut usitatior mos est, sed ad domini mei beati felicitis basilicam pertinet, memoriam eius aspiciens: tamen cum duabus laeva dextraque conchulis intra spatiosum sui ambitum apsis sinuata laxetur, una earum immolanti hostias iubilationis antistiti patet, altera post sacerdotem capaci sinu receptat ovantes.* triplicem igitur recessum habuit concha sub eadem concameratione, maiorem et medium, in quo erat sacra mensa et sacerdotum sedes seu sythronus, duos praeterea alios minores, alterum ad dextram seu septentrionem, quem prothesim vocabant, alterum ad sinistram seu meridiem, diaconicum appellatum, uti mox ostendemus. quemadmodum autem et quare triplex concha efficta fuerit, sic narrant postremi aevi Graeculi. tradunt quippe architectos sacrum bema, seu potius τὸ ἅγιον θυσιαστήριον, hoc est eam bematis partem in qua altare statui solet, aedificaturos de lumine in illud immittendo invicem deliberasse, ac primum quidem unicam concham, quam μύακα μονοκάλαμον vocant, vel unius tenoris, per quam lux admitteretur, conficere statuisse: praecepisse vero imperatorem (ita enim Codinus) duplicem aedificari: verum restitisse architectos, quod locus ille nullis exterioribus suffultus esset lapideis fulcimentis, ac proinde incumbenti oneri ferendo haud par esset. cumque incerti quid agerent versarent animum, imperatore praesertim non sibi constante, dicenteque interdum unicam

arcum interdum duos, *μίαν ἀψίδα, ἄλλοτε δὲ δύο*, fieri debere, tandem angelum imperatoris habitu architectorum magistro apparuisse, praecepisseque ut *τρίφωτος μύαξ* seu triplex concha fieret, et *διὰ τριῶν στοῶν*, per triplicem porticum (ita superiorem conchae concamerationem appellare videntur Graeculi), sacrum bema vel ipsum altare illuminaretur, in nomine patris et filii et spiritus sancti; atque ita triplicem concham confectam esse. P 563 quasi vero antequam operi manum admovissent architecti, totius aedis non fuisset delineata forma ac figura; quod diserte de Sophiana tradit Procopius, ubi de Anthemio architecto: hunc enim condendae aedis figuram delineasse ac designasse scribit: *τῶν γενησομένων προδιασκευάζων ἰσθάλματα*. ita passim nugae suas imperitis venditant nugigeruli ac recentiores Graeci. enimvero ab hac triplici concha *trichoram apsidem* dictam vult Salmasius apud Paulinum: *reliquis apostolorum et martyrum intra apsidem trichoram sub altari sacratis*. sic enim legendum contendit pro *trichora sub altaria*, cui subscribo lubens, cum unicum fuerit altare in apside seu absida, atque adeo in tota aede sacra, quod et infra satis indicat. nam constat *trichora* dicta fuisse ea triclinia quae tribus cameris conchis aut partibus constabant, cuiusmodi fuit illud de quo Spartianus in vita Pescennii: *domus eius hodie visitur in campo Iovis, quae appellatur Pescennii, in qua simulacrum eius in trichoro constituit*. neque enim arridet eiusdem Salmasii coniectura, qui *trichorum* fastigium domus interpretatus est. nam hoc loco *trichorum* est triclinium istius domus, tribus, ut dixi, cameris constans, cuiusmodi sunt in antiquis monasteriis refectoria, quae inde *trichora* et *trichoria* appellantur. Gloss. Saxon. Aelfrici: *Tricorum vel Triclinium, Gersordhus*. i. domus refectonis; qua notione *tricornium* seu *trichorium* usurpat Ordericus Vitalis l. 3 et 6 p. 495 et 603. at Ioannes de lanua *trichorium domum trina convivantium sessione ordinatam* esse ait, quemadmodum solent monachi in suis refectoriis considerare. Ugtioni vero dicitur *trichorium locus iuxta ignem causa prandii, habens cameras vel tres absidas*. *octachorum* occurrit in inscriptione ad fontem S. Theclae, Mediolani a S. Ambrosio exarata, apud Gruter. 1666 8. ita porro concha Sophiana efficta est, ut ultra pilas, et qua parte parietes ad latera bematis desinunt, sinuari incipiat in formam hemicylindri, seu ubi procurrere cessant porticus in interiore aede; quod Paulinus de templo S. Felicis agens sic descripsit: *totum vero extra concham basilicae spatium alto et lacunato culmine geminis utrinque porticibus dilatatur*. addit Procopius conchae Sophianae imminere nescio quam structuram *μηνοσιδή* seu bicornis lunae instar sinuatam; quae simul concinnitate admirationem, simul dubiae compagis specie timorem parit, ut quae neque videatur pendere tuo, et quamvis firmissime nitatur, periculum tamen ostendet ibi ver-

santibus. Ὑπερθὲν τε μνηοειδὲς τι αὐτῇ ἕτερον τοῖς προσεχέσι τῆς οἰκοδομίας ἐπῆρται, τῇ μὲν εὐπρεπεῖα θαυμάσιον, τῷ δὲ σφαλερῷ τῆς συνθέσεως δοκοῦν τι φοβερὸν εἶναι ὄλως. δοκεῖ γὰρ πῃ οὐκ ἐν βεβαίῳ ἐπηρωρῆσθαι, ἀλλ' ἐπικινδύνως τοῖς ἐνθάδε οὐσι μετεωρίζεσθαι· καὶ τοι διαφερόντως ἐν τῷ βεβαίῳ τῆς ἀσφαλείας ἐστῆρικται. id etiam attigit Gyllius, scribens *exstare templi extremitates, ultra octo pilas proiectas, in sphaerae quartam partem recedentes, ex supera parte quiddam lunae curvatas in cornua simile prae se gerentes*. denique supra hoc lunatum aedificium assurgit fornix alius excelsior usque ad caput immensi istius fornix, cuius tergo inoumbit mediae aedis vertex, uti habet Silentiarius v. 266. intra conchae recessum utrinque, ait idem Procopius, columnae a pavimento assurgunt, non recto quidem ordine, sed intus semicirculari forma dispositae, ita ut sibi invicem tanquam in choro assurgentes lunato aedificio subsint: τούτων δὲ δὴ ἐφ' ἐκάτερα κλονες ἐπ' ἐδάφους εἰσιν, οὐδὲ αὐτοὶ κατ' εὐθὺ ἐστῶτες, ἀλλ' εἰσὼ κατὰ σχῆμα τὸ ἡμίκυκλον ὄσπερ ἐν χώρῳ ἀλλήλοις ὑπεξανιστάμενοι· καὶ αὐτῶν ὑπεράνωθεν οἰκοδόμημα μνηοειδὲς ἀποκρίματα. hanc concharum partem columnis adornatam τὸ κιονῶδες videtur appellare Pachymeres 1 19. conchae praeterea appellatione non semel donant scriptores baptisterium Lateranensis ecclesiae, quam *concham paragonicam*, interdum *porphyream Constantini* vocat Ioannes Hocsemius in Engelberto a Marco episcopo Leod. c. 35, *concham porphyreticam* magnum Chronicon Belgicum p. 160. in qua, ait idem Hocsemius, *intravit Constantinus paganus, et ibi lotus fuit*; de quo Constantini baptisterio agunt praeterea Theophanes a. 18. Constantini, et Anastasius in vit. PP. p. 14, 23, 28. ab eiusmodi perinde structurae forma dictum fuit *τρίκογον*, triclinium in palatio Cpolitano, cuius mentio est in Chronico Alexandrino p. 734 et apud Leonem Grammaticum p. 455 et 497. ut et aliud in eodem palatio triolinium *ἐπτάκογον* nuncupatum a septem conchis, quibus constabat, in quo habita legitur collatio Catholicorum cum Severianis, Iustiniano imperante, quae habetur in conciliorum codice; quod videtur idem esse cum eo quod *Hepta* nude dicitur apud Liberatum diaconum c. 9. observandum denique *ἑρᾶν κόγχην* appellari ab Euagrio ipsum bema cancellis suis clausum. ait enim Sophianae aedis longitudinem a porta templi conchae obversa ad ipsam concham, *ἐνθα τὰ τῆς ἀναιμάκτου καλλιερεῖται θυσίας*, pedum esse 170, totius vero templi longitudinem esse pedum 260. unde confici videtur longitudinem bematis fuisse pedum 70, reliquam fuisse in nao et pronaos, vel si mavis, narthece.

51. Iam vero maiorem concham, quae Graecis scriptoribus nude *κόγχη* dicitur, Latini inferioris aetatis passim *absidam* appellavere. diserte enim Paulinus epist. 12 *absidam* cum concha confundit. nec abludit Valafridus Strabo lib. de Reb. Eccles.

c. 6, dum ait *absidam* esse *exedram separatam a templo et Graeco cyclon vocari*: κύκλον enim vel certe κύκλιον appellatam esse concham a Graecis docemur ex Anonymo: ἀναδύων δὲ εἰσπορεύεσθαι ἐν τῷ ἰλύματι (f. εἰλήματι) τῷ καλουμένῳ κυκλίῳ, ὅπερ ἐστὶν ὑποκάτω βαθμίδων, τοῦτο ἅγια ἄγιων προσηγόρευσεν. neque alia appellatione quam ἀψίδος concham ecclesiae S. Sophiae Nicaenae donavit Gregorius Caesariensis Orat. in Nicaenos patres, ut concham Novae ecclesiae in palatio a Basilio Macedone excitatae Photius in illius descriptione, hisce verbis: ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἀνεγειρομένη ἀψὶς τῇ μορφῇ τῆς καθένου περιεστράπτεται. aedium quippe sacrarum conchae in fornicis vel arcus seu ἀψίδος speciem superne effunguntur. est enim ἀψὶς in Gloss. Gr. Lat. *forfex, arcus, fornix.* et apud Aelfricum in Gloss. Saxon. *absida* dicitur esse *sinewealt cleofa*, id est rotunda concameratio vel porticus. hinc S. Hieronymus l. 2 in epist. ad Ephesios dixit, *in summo caeli fornice, et ut ipso verbo utar, apside.* verum si res stricte accipiatur, aliud fuit *concha*, aliud *absida*. nam *absida* proprie est ipse semicirculus, ἡμίκυκλος; qui ab inferiori θυσιαστηρίου parte in altum assurgit et in apsidem seu arcum aut semicirculum sinuatur: concha vero ipsius apsidis pars interior in conchae speciem camerata curvata et sinuata. unde recte Paulinus apud eam a camera, interiori scilicet, distinguit: *apsidem solo et parietibus marmoratam camera musivo illusa clarificat.* et Cassianus Collat. 24 c. 6: *velut si quis apsidis cameram volens in sublime concludere.* *apsidem* porro et *absidem* dici vulgo idem annotat Paulinus. siquando autem plura essent altaria in templo aut aede sacra, unumquodque *apsidam* suam habebat. Leo Ost. 3 28: *unicuique altari sua absida.* praecipua vero *mediana* et *maior* eidem scriptori dicitur eodem c., ut et l. 19: *in basilica absida media, ad quam per octo gradus ascenditur.* ubi observandum partem istam templi sacratam editiorem esse, et ad eam per plures gradus perveniri: unde βήματος nomen illi inditum non insulse opinantur viri docti, quicquid alii reclament. quae quidem sententia firmari praeterea potest ex Evodio Usalensi de Mirac. S. Stephani 2 1: *ipsaque etiam per se gradus absidae conscendens universis eminus conspicienda astabat.* in confesso tamen esse debet, in plerisque scriptorum locis in quibus absidarum fit mentio, id vocabuli pro toto bemate, id est ea templi parte ubi τὰ ἅγια τῶν ἄγιων peragebantur, usurpari; quemadmodum κόγχην usurpant Graecis Panegyricus Berengarii l. 5:

*talibus arae adeunt gestis apside sacratae
lumina terrarum.*

ita passim apud Gregorium Turon. de Mirac. S. Martini 2 47, Anastasium in vit. PP. p. 13, 17, 32, 150, 160, 166 ed. Reg., Waltherium Aurelian. episcop. in Capitul. c. 4, S. Althelmum de Paul. Silent.

Laude virginit. apud Canisium p. 826, Petrum Diacon. Chr. Casin. 4 3, Petrum Damian. l. 3 epist. 8, Candidum Monach. apud Browerum in Annal. Fuld. p. 116, auctorem Chronici Fontanell. c. 14 et 16, et aliquot alios. sed ut plurimum *absidam* dici a scriptoribus ipsam concham vel ipsam sacram mensam seu altare constat: verbi gratia, cum in absidis repositas sanctorum reliquias scribunt, quas sub altaribus et intra altaria recondi solitas notum est, ut S. Augustinus Serm. 32 de diversis c. 3, Gregorius Turon. Hist. 10 31, de Mirac. 1 63, Anastasius in Gregorio IV PP p. 166, Paulinus Epist. 12 ad Severum, Evodius Usalensis de Mirac. S. Steph. 1 3, Rodulfus presbyter in vita Rabani Mauri n. 27, auctor Chronici Fontanell. c. 2, Andr. Silvius in Chr. Marcian. etc. cum igitur absida nihil aliud sit quam fornix seu arcus, non mirum si in ceteris aedificiis, etiam profanis, vocem hanc usurpent scriptores, ut Anastasius in vitis Pontificum Rom. p. 127, 129, 162, Leo Ost. 3 11, et Petrus Diac. de Viris Illustr. Casin. c. 18. denique *exedram* vocat absidam seu concham Valafridus Strabo loco supra laudato, quia, ut auctor est Eusebius in Hist. Eccl., aedificia templis adiuncta et ab iis quodammodo separata *ἑξέδρας* appellabant. eiusmodi enim erant conchae, quae etsi aedium sacrarum non modo pars sed etiam sacratior essent, extra ipsas tamen procurrebant et ab iis quodammodo secludebantur: *exedra*, inquit, *est absida quaedam separata modicum a templo vel palatio, et dicta inde quod extra haereat*; quasi vocis istius etymon a Graecis non esset arcessendum. per *exedram* igitur *absida* seu *concha* intelligi videtur apud S. Augustinum in Gestis, cum Emerito Donatistarum episcopo: *cum Deuterius episcopus metropolitanus Caesariensis una cum — episcopis in exedram processisset, — scilicet ecclesiae maioris Caesariensis* etc.

52. Sed nondum plane sum assecutus cur Isidorus Orig. 5 8 *absidam* dictam scribat *eo quod lumine recepto per arcum resplendeat*; a quo hausit quae habet in eandem sententiam idem Valafridus Strabo: *absida*, inquit, *Graece, Latine lucida dicitur, quia lumen acceptum per arcum intromittit*. neque enim commune aliquid habet *absida* cum lumine; nisi forte eam conchae partem superiorem, per quam lux intromittitur, absidam dictam proprio vocabulo censuerint, qua ipsa scilicet conchae apsis circinatur et in conchae speciem interius sinuatur et effingitur. observat enim Silentarius superiorem conchae partem in dorsa dispersitam, quinquefariam separata ac divisa lucis receptacula, levioribus vitris operata, continere. ita ille part. 1 v. 274, ubi de concha:

διατμηθεῖσα δὲ νότοις
πένταχα μοιρηθέντα δοχήϊα φωτὸς ἀνοίγει,
λεπταλέοις ὑάλοις κεκαλυμμένα, τῶν δια μέσης
φαιδρὸν ἀπαστραπτουσα φαισφόρος ἔρχεται ἠώς.

de fenestris absidarum agit Anastasius in Leone III PP: *simul et fenestras de absida ex vitro diversis coloribus conclusit atque decoravit.* et Paulinus Nat. 9:

*et aperta per arcus
lucida frons bifores perfunderet intima largo
lumine, conspicui ad faciam conversa sepulcri,
quo legitur posito sopitus corpore Martyr.*

porro vitrearum fenestrarum, quae vitro in tenues laminas fuso obductae erant, meminisse Hieronymum pridem observarunt viri docti. Leo Ost. 3 29 et 32: *fenestras — plumbo simul ac vitro compactis tabulis ferroque connexis inclusit.* harum usum serius ad Britannos transiisse tradit Beda lib. 1 de Wireauthensi monasterio, seu in Vita S. Benedicti Biscopi c. 5.

55. In media ac maiori concha erat *ἀγία τράπεζα* seu sancta mensa. Epiphanius Hagiopolita de Locis SS: *πρὸς ἀνατολήν δὲ τῶν κίωνων ὡς ἀπὸ διαστήματος ὀλίγου ἵσθι κόγχη, καὶ ἵσταται τράπεζα, ἔνθα λειτουργεῖ ὁ πατριάρχης.* sic autem appellabant Graeci altare praecipuum, super quo τὰ ἅγια fiebant seu Christi corpus conficiebatur: Latini *sanctam mensam* vocant. Nicolaus I papa epist. 2: *altare sanctum in quo deo omnipotenti sacrificiorum vota persolvimus, lapis est naturaliter communis, — quia vero sacratum est dei adiutorio et benedictionem suscepit, mensa sancta efficitur.* Amalarius Fortunatus de Eccles. Offic. 3 21 ita dictam censet, *quod sit mensa domini, in qua convivebatur cum discipulis.* cui succinit Germanus patriarcha CP: *ἡ ἀγία τράπεζά ἐστιν ἀντὶ τῆς τραπέζης τοῦ Χριστοῦ σὺν τοῖς μύστοις.* ait praeterea sacram mensam sepulcrum Christi repraesentare: *ἡ ἀγία τράπεζά ἐστιν ἀντὶ τοῦ τόπου τῆς ταφῆς ἐν ἣ ἐτέθη ὁ Χριστός, ἐν ἣ πρόκειται ὁ ἀληθινὸς καὶ οὐράνιος ἄρτος, ἡ μυστικὴ καὶ ἀνάμνατος θυσία.* et certe mensam veteribus dici sepulcorum, vel quod posteriores *tumbam* appellavere, docet vetus inscriptio, quae exstat Mediolani in monasterio S. Ambrosii: *MM. Miniciae Rufinae, quae vixit annis 22 mense uno diebus 24, Minicia Domicia sorori posuit mensam contra votum.* alia Brixiae ad S. Faustinum: *Attio Proculo Lectori, filio dulcissimo, qui vixit ann. 18 m. 8, Fabia Secunda contra votum mensam posuit b. m.* denique *mensae* nomine praeis Christianis videtur nuncupatus locus in quo sancti martyres quodammodo immolabantur, dum vitam pro Christo effundebant, quemadmodum Christus ipse in sacra mensa a sacerdotibus in sacrosanctis missarum liturgiis quotidie immolatur. qua quidem significatione Carthagine *mensa Cypriani* appellabatur locus ubi *martyrium consummavit* S. Cyprianus, et ubi postmodum in memoriam mensa erecta est, *non,* inquit S. Augustinus Serm. 113 de diversis c. 2, *quia ibi est unquam Cyprianus epulatus, sed quia ibi est immolatus.* exstant sermones aliquot eiusdem Augustiani ad hanc mensam habiti, cuius idem

praeterea meminit Enarrat. in Psalm. 38 et 80 et Serm. 287 de tempore. narrat Sozomenus 9 1 et ex eo Nicephorus Call. 14 2 Pulcheriam Augustam, Theodosii iunioris sororem, sacram mensam maiori ecclesiae Cpolitanae seu aedi Sophianae Constantianae auro et lapidibus pretiosis insignem et divitem obtulisse, et inscriptionem in rei memoriam posuisse: *ἐκ χρυσοῦ καὶ λίθων τιμιῶν θαναμάσιόν τι χρῆμα, θεαμάτων κάλλιστον, ὑπερ τῆς ἰδίας καρθενίας καὶ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ ἡγεμονίας, ἱερὰν ἀνέθετο τράπεζαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ΚΠ, καὶ ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς τραπέζης, ὡς ἂν πᾶσιν ἔκδηλα ᾗ, ταδε ἐπέγραψεν.* neque minori magnificentia aut pariori sumptu sacram aliam mensam in nova aede Sophiana erexit Iustinianus, ut quae tota auro et lapidum pretiosorum fulgore coruscabat. Silentiarius p. 2 v. 337:

ἀφνειῶν δὲ λίθων ποικίλλεται αἴγλη.

P 567 sed et mirabili et inusitato opere et inaudita haecenus materia confecta erat. constabat enim, si scriptoribus Graecis fides, auro argento crystallo ceterisque metallis pretiosioribus, praeterea margaritis et omnis generis lapillis comminutis simulque permistis, conflatis et liquefactis. Codinus: *τὴν τε αἴγλαν τράπεζαν, προσκαλεσάμενος τεχνίτας, ἐβουλεύσατο βαλεῖν χρυσὸν καὶ ἀργυρὸν λίθους τε τιμίους ἐκ πάντων, μαργαρίτας, χαλκόν, σίδηρον, μόλυβδον, ὕλον καὶ πᾶσαν ὕλην τετροιμμένην, καὶ καταμίξαντες ἀμφοτέρω καὶ χωνεύσαντες ἔχωσαν ἀββάκιον.* eadem iisdem pene verbis habet Anonymus, haecque subdit: *τίς γὰρ θεάσθηται τὸ εἶδος τῆς αἴγλης τραπέζης, καὶ οὐκ ἐκπλαγείη; ἢ τίς δυνήσεται κατανοῆσαι ταύτην διὰ τὸ πολλὰς χροιάς καὶ στιλπνότητος ἐναλλάσσειν, ὡς τὸ ταύτης εἶδος δοῦσθαι ποτὲ μὲν χρυσίζον, ἐν ἄλλῳ δὲ τόπῳ ἀργυρίζον, εἰς ἄλλο δὲ μέρος σαπφειρίζον ἐξαστράπτον, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἀποστέλλειν ὅβ' χροιάς κατὰ τὰς φύσεις τῶν λίθων καὶ μαργαριτῶν καὶ πάντων τῶν μετάλλων.* nec dissentit Nicetas in Murtzuphlo c. 3, qui de sacrae mensae Iustinianae materia haec scribit: *ἢ μὲν θυωρός τράπεζα, τὸ ἐκ πασῶν τιμιῶν ὀλῶν σύνθεμα συντετηγμένων πυρὶ καὶ περιχωρησασῶν ἀλλήλαις εἰς ἐνὸς ποικιλοχρόου κάλλους ὑπερβολὴν ἐξαισίου τῷ ὄντι καὶ ἀξιογιάστου παρ' ἔθνεσιν ἅπασιν etc.* prae ceteris vero sacram hanc mensam graphice descripsit Cedrenus, et inscriptionem, quam in orbe posuit Iustinianus, exhibuit: *τότε ποιεῖ καὶ τὴν αἴγλαν τράπεζαν, ἔργον ἀμίμητον. ἀπὸ τε γὰρ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ λίθου παντοίου καὶ ξύλου καὶ μετάλλου καὶ εἶδους ἄλλου, ὅσα τε γῆ φέρει καὶ θάλασσα καὶ πᾶς ὁ κόσμος, ἐκ πάντων συνάξας τὰ μὲν κρεῖττονα καὶ τιμιώτερα πλείονα τὰ δὲ ἑλάττω ἐνδεέστερα, τὰ τηκτὰ τῆξας τὰ ξηρὰ ἐπέβαλεν, καὶ οὕτως εἰς τύπον ἐπιχέας ἀνεκλήρωσεν αὐτήν, ὅθεν καὶ ποικίλη φαινομένη θάμβος παρέχει τοῖς εἰς αὐτήν ἀτενίζουσιν, ἐπιγράψας γύροθεν ταῦτα "τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν προσφέρωμεν, οἱ δοῦλοι σου, Χριστέ, Ἰουστινιανός καὶ Θεοδώρα, ἃ εὐμενῶς πρόσδεξαι, υἱὲ καὶ λόγε τοῦ θεοῦ ὁ σαρκωθεὶς καὶ*

σταρωθείς ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἡμᾶς ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει σου δια-
 ἤρησον, καὶ τὴν πολιτείαν, ἣν ἡμῖν ἐπίστευσας, εἰς τὴν ἰδίαν
 σου δόξαν ἀΐξῃσον καὶ φύλαξον πρεσβείαις τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ
 ἀκαρθέτου Μαρίας.” denique sacrae Sophianae mensae mate-
 riam electrinam quodammodo fuisse docent Glossaria mss, quae
 asseruntur in bibliotheca Regia, codd. 930, 1688 et 2062: ἤλε-
 πτρον χάλκιωμα καθαρὸν, ἢ ἀλλότυπον χρυσοῖον μειμιγμένον ὑέλφω καὶ
 λίθοις, οἷας ἦν κατασκευῆς ἢ τῆς ἁγίας Σοφίας τράπεζα. Neque
 sacra duntaxat aedis Sophianae mensa ex liquatis vel contusis
 pretiosis eiusmodi materiis constitit, sed etiam ea quam in Nova
 a se condita in palatio ecclesia statuit Basilius Macedo, ut auctor
 est in illius vita Constantinus Porphyrogenneta c. 55: καὶ αὐτὰ
 αἱ ἱεραὶ τράπεζαι ἐξ ἀργύρου πάντα περιχυμένον ἔχοντος τὸν
 χρυσὸν καὶ λίθοις τιμοῖς ἐκ μαργαριτῶν ἡμφιεσμένοις πολυτελῶν
 τὴν σύμπληξιν καὶ σύστασιν ἔχουσιν. et Photius in descriptione
 eiusdem templi mensam illius sacram seu θείαν τράπεζαν χρυ-
 σοῦ τι θαυμασιώτερον σύνθημα vocat. sed sacra haec mensa
 primum a Iustiniano confecta casu trullae, qui anno 32 eiusdem
 Iustiniani accidit, contrita et comminuta est, ut Cedrenus Zona-
 ras et alii tradunt. unde coniecere est aliam eiusdem materiae et
 operis confectam ab ipso Iustiniano, qui eandem quam in priori
 inscriptionem posuit, siquidem in secunda sacrae mensae inscri-
 ptione Theodoraе mentio facta sit quae ante casum trullae obie-
 rat. mensam hanc postmodum direptam et in partes contractam
 a Francis, qui Cpolim expugnarunt anno 1204, tradit Nicetas
 loco citato: ἡ μὲν οὖν θυρωρὸς τράπεζα — κατεμαγίσθη καὶ διε-
 μερίσθη τοῖς σκυλευταῖς, ὥσπερ καὶ πλοῦτος ἄπας ὁ ἱερὸς τοσοῦ- P 568
 τος τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἀγλαίαν ἀπέραντος.

54. Sacra porro mensa Sophiana altius educta erat, et ad
 eam gradibus aliquot perveniebatur. Codinus ex bibl. Regia:
 ἐποίησεν Ἰουστινιανὸς ὀλόχρυσον, καὶ τὴν σάλαν ἐν κύκλῳ, ὅπου
 ἴστανται οἱ ἱερεῖς εἰς τὸ ἀσπάζεσθαι τὴν ἱεράν τράπεζαν. ubi Goar-
 us observat σάλας Graecis hodiernis gradus appellari. hinc Sy-
 meon de Templo: καὶ ἐπρημένον δὲ καὶ λαμπρότατον (Θυσιαστή-
 ριον) ὡς θρόνος Θεοῦ.

55. Neque gradibus duntaxat excelsior erat sacra mensa
 Iustiniana, sed et aureis columnis inuixa et sustentata funda-
 mento perinde aureo incumbebat. Silentarius part. 2 v. 335:

κίονες δὲ χρυσαῖαι ἱερῆς πάγχρυσα τραπέζης
 νῶτα κατηρείσαντο, κατὰ χρυσοῶν τε θεμελίων
 ἴστανται, ἀφνειῶν τε λίθων ποικίλλεται ἀγλή.

Anonymus: ὑποκάτωθεν δὲ ταύτης ἔστησε κίονας καὶ αὐτοὺς ὀλο-
 χρῦσους μετὰ λίθων πολυτελῶν. has altarium columnas ut pluri-
 mum amplexari solebant qui confugiebant in aedes sacras veluti
 ad asylum. Theophaues de papa Vigilio, p. 191: ὁ δὲ φοβηθεὶς
 τὴν ὄργην τοῦ βασιλέως τῷ θυσιαστήρῳ Σεργίῳ τοῦ μαρτυροῦς

μονῆς τῶν Ὁρμίδου προσέφυγεν, ἀκείθεν ἐλκόμενος κατέσχευε τοὺς βασιλεύοντας τὸ θυσιαστήριον κίονας, καὶ τοὺτους κατέστρεψεν, βαρὺς ὢν καὶ μέγας τῷ σώματι. *Vigilius ipse in epist. encyclica: cum a sancto eius altare tracti pedibus traheremur, columnas tenuimus, et super nos etiam ipsa mensa ceciderat, nisi clericorum nostrorum fuisset manibus sustentata.* epistola clericorum Italiae t. 1 Concil. de eodem Vigilio: *quo viso sanctus papa columnas altaris complexus est.* Theophanes p. 318: εὗρεν τὸν Τιβέριον κρατοῦντα τῇ μιᾷ χειρὶ τὸ κιονάκιον τῆς ἁγίας τραπέζης τοῦ θυσιαστηρίου τῆς ἁγίας Θεομήτορος. et Gregoras: *ὅς δὲ ἠγκαλλίζοντο τὴν τε θείαν τράπεζαν καὶ τὸν ὑπὸ ταύτην στυλλίσκον.* ubi unica columna altare interdum sustentatum videtur indicare Gregoras; neque abs re, cum observare liceat, ex Eucharologio potissimum, apud Graecos altaria, ut plurimum lapidea, quandoque quattuor in angulis columnis, saepe etiam unica ac media innixa, ita ut omnia sub iis aperta omnibus sint atque obvia; aliquando solida basi, vel lapidea vel latericia vel caementicia, suffulta. vide Aimoinum *Histor. Franc.* 2 32 et Anastasium in Leone III p. 126.

56. Addit denique Anonymus, ut et Codinus, sacrae mensae Sophianae mare lapillis et multo auro fuisse exornatum: *τὴν τε θάλασσαν τῆς ἁγίας τραπέζης ἐξ ἀτιμῆτων λίθων πεκοίτηκεν, καὶ κατεχρύσωσεν αὐτήν.* meminit etiam istius sacrae mensae loci Eucharologium Gr. p. 499, ubi de officio magni et angelici habitus: *ἀφ' ἐσπέρας εἰσφύρονται τὰ ἱμάτια τοῦ μέλλοντος λαβεῖν τὸ ἅγιον σχῆμα ἐν τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ, καὶ ἀποτίθενται ἐν τῷ θαλασσιδίῳ τῆς ἁγίας τραπέζης.* ubi Goarus *θάλασσαν* et *θαλασσιδίον* *cavum mensae recessum* interpretatur, appositeque ita dictum observat ad instar θαλάσσης seu aquarum receptaculi, quod circa altaria ad abluendas victimas apud Iudaeos extrui solebat, ut est 3 Reg. c. 18 et 2 Paralip. c. 4 v. 6; de quo Villalpandus t. 2 part. 2 c. 34. Paulinus Nat. 9:

*namque tenes etiam magna Salomonis in aede
quam fuerit decori siccum mare, quod sapiens rex
aere fudit solido et laucis suspendit ahenis.*

videtur autem pars illa sacrae mensae *θεμελίων* vocabulo designari a Silentiario, seu fundamentorum, quae aurea perinde fuisse scribit:

κατὰ χρυσοῦν τε θεμελίων

ἴστανται.

P 569

57. Sacrae mensae imminet *ciborium*: ita autem appellabant umbraculum quoddam altius eductum, quo universa mensa sacra tegebatur. de nominis ratione non omnino constat. notum est ex Athenaeo et Hesychio *κιβώριον* esse apud Aegyptios genus pouli. Porphyrio ad illud Horatii l. 2 od. 7:

oblivioso levia Massivo ciboria exple,

ciborium ait esse *peculi genus, in modum foliorum colocasiorum factum.* ex quibus videtur ciborium ita appellatum fuisse, quod superne clauderetur in modum eiusmodi poculorum quorum opercula in formam acutiorem desinunt: nam ea fuit cibiorum forma. alii a *κίβος* vel *κιβωτός* deducunt, quae voces Graecis arcam sonant; et ita Germanus ciborium non semel vocat. at ceteri *κιβωρίον* voce ut plurimum utuntur. Chronicon Alexandr. p. 892: *τὰ κιβώρια καὶ ἄλλα κειμήλια ἀφείλοντο.* κιβούριον habet etiam Theophanes a. 32 Iustiniani. quattuor potissimum columnis, quae ad sacrae mensae, uti vocant, cornua exsurgebant a pavimento, totum ciborii opus insistebat; ita ut, inquit Germanus patriarcha CP, quod intra eum ambitum includitur sacrum spatium et ciborio desuper veluti caelo operitur et contegitur, illud sit de quo propheta dixit, *operatus est salutem in medio terrae deus.* οὐδ' ἅγιοι πατέρες ὡς οὐρανὸν μὲν τὸ ἐπάνωθεν τῆς ἁγίας τραπέζης ὄροφον ἀπαρτίθουσιν, ὡς ὄλην δὲ γῆν ὀρίζονται τὸ ὑπὸ τεσσάρων κίονων τοῦ εἰρημένου κιβωρίου συγκλειόμενον ἢ περιγραφόμενον ἱερὸν ἔδαφος, ἐν ᾧ πληροῦται καὶ ὁ προφητικὸς λόγος ὁ λέγων "εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς ὁ θεός." pulchre autem et eleganter describitur ciborium Sophianum a Silentiaro part. 2 v. 303:

ἤρυσσις δ' ἐφύπερθε παναχράντοις τραπέζης
 ἕσπετος εὐρυπέλωθον ἐς ἡέρα πύργος ἀνίστη,
 τετραπόροις ἀψῖσιν ἐπ' ἀργυρέσσι βεβηκώς.
 κίονοι δ' ἀργυρέοισιν ἀίρειται, ὧν ἐπὶ κόρησιν
 ἀργυρέους ἰδρούσας πόδας τετραύργος ἀψίς.

quattuor igitur columnis, iisque argenteis et ingentibus, quibus ex eodem metallo quattuor innitebantur arcus, totum incumberebat ciborii opus. arcuum autem ciborii non semel meminit Anastasius. in Leone III: *fecit et in circuitu altaris, ubi supra, alia vela alba holoserica rosata, quas pendent in arcu de ciborio, numero quattuor.* de columnis vero ciborii argenteis egit Anonymus: *ἔστησε δὲ κίονας εὐμυγέθεις, αὐτοὺς ἀργυροχρυσούς, σὺν τοῦ κιβωρίου καὶ τῶν κλίων.* Anastasius in S. Gregorio I PP: *hic fecit B. Petro apostolo ciborium cum columnis suis quattuor ex argento puro.* idem in Leone III: *fecit in basilica B. Pauli apostoli ciborium cum columnis suis mirae magnitudinis et pulchritudinis, decoratum ex argento purissimo, etc.* ibidem: *fecit in basilica B. Petri apostoli super altare maius ciborium cum columnis suis quattuor ex argento purissimo deaurato, cum diversis historiis mirae magnitudinis mirifice decoratum, quod pensat libras 2704.* ciborium ipsum, quod ἀργυροθήκαστον fuisse perinde prodit idem Anonymus, cuiusmodi passim describuntur ciboria apud eundem Anastasium, in immensum veluti turris attollebatur, quae sensim in acutum verticem desinebat, piui fere adiunstar, nisi quod in una sui parte octilatera seu in octo latera

divisa erat, quae sursum sese efferentia trigoni supera parte longioris singula speciem efficiebant: sed praestat ipsum audire Silentiarium.

P 570

ὄψοθι δ' ἀψίδων ἀνατείνεται οἷά τε κώνου
εἴκελον, ἀλλ' οὐ πέμπαν ὁμοίον· οὐ γὰρ ἐλλίσσει
γειόθεν εὐκύκλιοιο περιτροχον ἄντυγα πέξης.
ἀλλὰ τις ὀκτάπλευρος ἔστω βίσις, ἐκ δὲ κελύθου
εὐρυτέρης κατὰ βαιὸν ἐς ὄξυ κόρυμβον ἀνέρπει.
ὄκτω δ' ἀργυρέας τανύει πλάκας, ἀρμονίης δὲ
ζευγνυμένης δολιχῆ χάχης ἴσεται, αἱ δὲ τριγώνους
εἰδόμεναι μισγοῦσι πόρους ὀκτάζυγος οἴμου
εἰς ἄν ἀγειρομένους κορυφῆς σημηθῶν ἀκρης.

ita autem sacrae mensae imminēbat ciborium, ut totam illam veluti caelum contegeret, inquit Germanus patriarcha CP: καὶ ὡς οὐρανὸν μὲν τὸ ἐπάνωθεν τῆς ἁγίας τραπέζης ὄροφιον ἀπαρτίξουσιν. Photius in descript. Novae ecclesiae: καὶ αὐτὸς ὁ πατρισευδὴς καὶ τῇ θεῖᾳ τραπέζῃ ἐπικειμένος σὺν τοῖς ὑπερείδουσι στυλοῖσιν καὶ ὑποπόροις ὄροφος. neque aliter describitur ciborium a Paulino l. 2 epigr. 2:

*divinum veneranda tegunt altaria foedus
compositisque sacra cum cruce martyribus.*

ubi alludit ad arcam testamenti, cuius adinstar ciborium adinvenerunt Christiani, ut quemadmodum divinas tabulas et veteris legis foedera includebat et operiebat arca, ita novae legis sacramenta ac mysteria illud contegeret et includeret; quod et observatur a Germano patriarcha CP, ubi de ciborio: ἔστι δὲ καὶ κατὰ τὴν κελύθου τῆς διαθήκης κυρίου, ἐν ᾗ λέγεται ἅγια ἁγίων, καὶ ἁγίασμα αὐτοῦ, ἐν ᾗ προσέταξεν ὁ θεὸς γενέσθαι δύο χειρουβὶμ ἐκατέρωθεν τορνευτά. atque inde ciboria supra altaria posita legitimus. Anastasius in S. Symmacho PP: *ubi et super altare ciborium argenteum fecit, pensans libras 120.* in Leone III p. 132: *fecit super altare maius ciborium ex argento purissimo, pens. libras 212.* infra: *ubi et obtulit ciborium super altare cum columnis suis.* ibidem: *ciborium vero quod exinde abtulit, posuit super altare.* Chronicon S. Trudonis l. 1: *altare — auro argenteoque imaginatum, cum ciborio desuper.* Leo Ost. 1 20: *super altare autem S. Benedicti argenteum ciborium posuit, illudque auro et smaltis simul exornans.* denique Flodoardus Hist. Rem. 4 19: *ciborium quoque super altare S. Mariae argento aggressus est operire.* cum igitur ciborium totum altare operiret eique quodammodo immineret, ideo καλύπτρας vocabulo donatur Sophianum a Silentiario part. 2 v. 344, ubi de velis agit, quae ad quatuor ciborii latera appendebantur:

τέτρασι δ' ἀργυρέαις ἐπὶ πλευρῆσι καλύπτρας
ὀρθοειπεῖς πετασαντες etc.

certe a Theodoro Studita ciborium aedis S. Ioannis Baptistae,

carmine quod εἰς τὸ κιβώριον τοῦ ἁγίου προδρομοῦ conscripait, καλύπτρας nomine indigitatur:

Θεῖας τραπέζης συγκαλύπτραν με βλέπων
 Χερουβικὴν νόμιζε ταξιαρχίαν·
 Χριστὸν γὰρ ἔνδον μυσταγωγείσθαι νόει,
 τὸν τῶν ἄνω τε δεσπότην καὶ τῶν κάτω.

neque aliis ferme verbis ciborium designavit Symeon Thessalonicensis libro de Templo, illud vocans τὴν ἐπουράνιον περὶ τὸν θεὸν σκητὴν, ἔνθα οἱ τῶν ἁγγέλων δῆμοι καὶ τῶν ἁγίων ἢ κατὰπαντοίως. ex quibus tandem docemur cur ciborium tegimen et umbraculum appelletur in ordine Romano, ubi in illius consecratione divinae instar arcae, si non effictum, certe inventum et adumbratum perinde ciborium, disertis verbis innuitur. sic autem illa concipitur: *omnipotens sempiternus deus, qui fideli famulo tuo Moyse praecepisti ut duos Cherubim super arcam testamenti collocaret, quam extensis ad alterutrum alis protegerent, versis vultibus in propitiatorium, quaesumus ineffabiliter clementiam tuam, in quo tegimen venerandi altaris tui, in quo ipse unigenitus filius tuus, dominus noster Iesus Christus, qui est propitiatio pro peccatis P 671 nostris, fidelium manibus usq̄iter immolatur, et sub quo sanctorum tuorum corpora, quae veraciter fuerunt arca testamenti tui, receptacula scilicet spiritus sancti, per eundem consubstantialem tibi filium, qui factus est nobis a te sanctificatio et redemptio in virtute eiusdem spiritus veritatis, universa antiqui hostis falsitate cum satellitibus suis depulsa, cum ipsis ornamentis ad ipsum umbraculum pertinentibus vel ab illo dependentibus aut eidem suppositis, tua sancta benedictione perfundere et consecrare, atque ad tuitionem pignorum sanctorum ac roboranda sive multiplicanda vota fidelium tuorum diutino tempore conservare digneris, annuente eodem domino Iesu Christo etc.* praefatio autem ad consecrationem praefatio ciborii, id est umbraculi altaris, inscribitur. ex hac igitur oratione ad consecrationem ciborii, patet non modo altare sed et sanctorum corpora illud operuisse, quia recondita erant sub ipso altari. Gregorius Tur. lib. de Mirac. Mart. c. 28, de S. Petri tumulo agens: *sepultus est in templo quod vocabatur antiquitus Vaticanum, quattuor ordines columnarum valde mirabilem, numero nonaginta sex, habens. habet etiam quattuor in altari, praeter illas quae ciborium sepulcri sustentant. hoc enim sepulcrum sub altari collocatum valde rarum habetur.* atque inde fortasse accidit ut aediculas vel tabernacula, in quibus ea recondi solent, quando non reconduntur sub altari, ciboria plerumque appellent scriptores. Anastasius in Honorio PP: *ornavit autem sepulcrum eius (S. Agnetis) ex argento, — posuit et desuper ciborium aereum deauratum mirae magnitudinis.* Hugo Flaviniacensis in Chr. Virdun. p. 166: *propitiatorium sane sanctorum exornant corpora, quorum meritis*

*floret ecclesia; et in medio quidem alto satis et prominenti ciborio sanctus requiescit Vitonus, redimitus frontem auro purissimo et gemmis pretiosissimis, quibus concluditur maiestas dei incircumscrip- ta et incomprehensibilis, habens ad dexteram B. Petri et ad laevam eiusdem B. Vitoni auro prominentes imagines, opere factas caelatorio, quas ambiunt columnae ex auro purissimo, cum basibus argenteis, arte fusili et anaglypho productae. ipsum quoque ciborium dominicae resurrectionis, apparitionis et admirabilis ascensionis opere caelatorio protensus adornatur insigniis, habens ante se altare sacratum in honore S. Pulcronii et omnium martyrum, habens et ipsum suum ciborium, quo continetur eiusdem B. Pulcronii (corpus) auro et argento decoratum. Anselmus in Episcopis Leod. c. 30: in uno collocati sunt feretro, quod feretrum in ciborio iuxta corpus B. Lamberti usque in hodiernum diem collocatum est cum aliis sanctorum pignoribus. sane etiam- num in ciboriis seu, ut vocamus, tabernaculis, ad latera ipsius ciborii sacram pyxidem asservantis, reponi solent sanctorum fe- retra. observanda porro vox *maiestas* apud Hugonem Flavinia- censem, qua circulos luminosos, qui vulgo capita sanctorum ambiunt, atque adeo ipsas sanctorum imagines, designant pleriq- ue e scriptoribus, imprimis Albericus a. 1204, auctor Vit. Abbatum S. Albani p. 92, Anonymus de Miracul. S. Fidis c. 8, et aliquot alii. certe veterum ciboriorum usum quodammodo videntur revocasse qui aedis magnificae, quam nuper Lutetiae Parisio- rum excitavit Anna Austria Franciae regina, regis nostri invictis- simi parens, quamque *Vallem Gratiae* vulgo appellant, structurae praefuerunt. nam ad latera altaris assurgunt sex columnae marmoreae excoelsiores, quibus incumbunt arcus aurei, variis subinde ornamentis ac angelorum statuis decorati, qui universum altare contegunt ac obumbrant. porro cum ciborium ad mediam templi vel conchae altitudinem educeretur, inde forte Papias *ciburium altio- rem medietatem* est interpretatus.*

58. Subdit Paulus Silentarius, qua invicem iuncti superficiei ciborii margines connectuntur, crateres statutos (scyphi dicuntur Exod. c. 25) in quibus adumbrata erant ex argento cereorum simulacra.

ὁπόθεν δ' ἀλλήλοισιν ἀρηρότα πείρατα πίξης
ἀρμονίην τεύχουσιν, ἐνιδρύσαντο παγέντας
ἀργυρέους κρητήρας· ἐπὶ κρητήρι δ' ἐκάστη
πυρσοφόρους στήσαντο, λιπανγία δ' εἰκλα κηροῦ
κόσμον ἀπαγγέλλουσα, καὶ οὐ φάος etc.

P 572

eiusmodi crateres describuntur ab Eusebio de vita Constantini 3 31 et ab Anastasio in Leone III, cuius haec sunt: *facit super ciborium de altari maiori B. Petri apostoli canthara maiora quatuor ex argento purissimo, habentia in medio cereos ex argento deauratos, pens. libras 140. idem in Leone IV: necnon et super*

columnas ipsius ciborii propter amplam pulchritudinem ex argento purissimo fecit cophinos numero quattuor, pensantes libras 42. et p. 194 cœreorum deargentatorum, qui stabant in presbyterio, meminit.

59. Alterius vero formæ fuit crater ille, qui describitur ab eodem Silentiaro, et eo loci positus dicitur ubi ciborii partes extremæ et superiores invicem committuntur, part. 2 v. 313:

ἁρμονίης δὲ
 ζευγνυμένης δολιχῆ βάχης ἴσάται· αἱ δὲ τριγώνοις
 εἰδόμεναι μίσγουσι πόρους ὀκτάζυγος οἶμον
 εἰς ἑν ἀγειρομένους, κορυφῆς σημήιον ἄκρης,
 ὀππόθι καὶ κρητῆρος ὑπήραρεν εἰκόνα τέχνη.
 χεῖλα δὲ κρητῆρος ὑποκλασθέντα πετῆλου
 εἶδος ἔμορφώσαντο.

nam hoc loco per craterem in folia dispartitum lilia intellexit, quæ in suprema ciborii parte una cum sphaera statuisse Iustinianum tradunt qui de aede Sophiana scripsere. Anonymus: ἐπάνω δὲ τοῦ κιβωρίου ἕστησε σφαιρᾶν ὀλόχρυσον, ἔχουσαν σταθμὸν λίτρας ρηί, καὶ κρῖνα χρυσᾶ στήσαντα λίτρας ε΄, καὶ ἐπάνω αὐτῶν σταυρὸν χρύσειον μετὰ λίθων καὶ πολυτελῶν καὶ δυσπορίστων, ὅς τις σταυρὸς εἴλεκε καὶ σταθμὸν λίτρῶν ὄ. κρῖνον autem nomen indidere Graeci crateri isti, quod ita epistylia vocent architecti, quia in formam foliorum lilii dissecantur. ita *lilium* usurpant etiam Latini. Leo Ost. 3 28: *columnas bases ac lilia, necnon et diversorum colorum marmora abundanter coëmit.* Anastasius in Leone III: *et diversis columnis tam porphyreticis quamque albis et sculptis cum basibus et liliis simul postibus decoravit.* et infra: *hic sacer antistes super ipsas columnas lilios poni fecit, et super ipsos lilios ex metallis marmoreis platonias posuit, diversisque picturis mirae magnitudinis opns decoravit.* et in Leone IV: *fecit ciborium et columnas ac lilia exaurata ex argento purissimo.* adde S. Gregorium l. 1 epist. 66.

60. Ciborii igitur parti extremæ imposita erant lilia aurea, seu crateris labra in liliorum speciem efficta erant, ex quibus sphaera seu, ut Codino nuncupatur, μῆλον enascebatur, cui crux lapidum fulgore coruscans insistebat. ea porro erat ciboriorum forma, ut quæ in imo latiora in acutum desinunt, pomi figuram efficerent. auctor Chronioi Fontanell. c. 13, describens ciborium quod reliquias S. Georgii continebat: *est formæ quadratae, ex quattuor videlicet angulis ab imo assurgens, et ita omne opus paulatim minuendo in latitudine in summo angustum redditur, ut pyramidem in altitudine reddat, uniuscuiusque mali parvi conclusionem solidetur.* quod vero *sphaeram* vocat Anonymus et *malum* Codinus, nihil aliud est quam *polus* apud Silentiarium, qui praedictis haec addit:

μέσω δ' ἐνεθήκατο χῶρον
ἀργύρεον στίλβοντα πύλου τύπον.

seu sphaeram ad ornatum tantum, seu caeli figuram repraesentare per sphaeram voluerit Iustinianus: nam caelum per ipsam bema, τὸν οὐρανὸν μὲν διὰ τοῦ ἱεροῦ βήματος, designari, et τὸ θναιαστήριον ὡς ἄλλον οὐρανὸν nos habere, ait Symeon Thessalonicensis lib. de templo. unde Chrysostomus Homil. 3 ad Ephes. scribit, cum vela bematibus diducuntur et aperiuntur, tunc caelum ipsum quodammodo aperi: ὅταν ἴδῃς ἀνεκλώμενα τὰ ἀμφίθυρα, τότε νόμισον διαστελλεσθαι τὸν οὐρανὸν ἄνωθεν καὶ κατείναι τοὺς ἀγγέλους.

61. Addit deinde Silentarius supra polum stetisse crucem, quod idem est ac *supra sphaeram aut malum*:

P 573

ὑψόθι δ' αὐτοῦ

σταυρὸς ὑπερέλλων ἀναφαίνεται.

crucis ciboriis superimpositas vel Christum in cruce pendentem repraesentari solitum, constat ex iis quae a Nicolao I PP traduntur epist. 2: *quid fidei nostrae contradicit, quod in centro camerae, super altare, eius figuram, quod verbum caro factum est, animas nostrae affectando desiderant.* ubi vox *affectando* idem est quod *adorando*: expressit quippe verbum *σχετικῶς*, seu *affectivam sacrarum imaginum adorationem*, uti loquitur Anastasius bibliothecarius in Hist. Eccles.; quam *σχετικὴν* appellari a Graecis scriptoribus in notis ad Alexiadem pluribus probavimus, quaeque in sententiis SS. patrum de Adorat. Imag. sic definitur: ἔστα δὲ καὶ σχετικὴ καὶ ἀσπαστικὴ προσκύνησις ἐν φιλικῆς διαθέσεως καὶ εὐνώμονος οἰκείωσιν καὶ εὐνοίαν ἡγαπημένους ἐπαγγελλομένη. per vocem autem *desiderant* videtur innuere sanctus pontifex Christianos et fideles, dum Iesum intuentur in cruce pendentem super altare in ciborio, sacratissimum illius corpus, quod in eo et sub cruce asservatur, expetere, et *affectuosis desideriiis* illius perceptionem exoptare. verbum enim *desiderare* hac ut plurimum notione usurpant sancti patres, ubi de sacrosanctis sacramentis ac praesertim de eucharistiae sacramento agunt, ut Tertullianus ad uxorem 2 4 et 6, S. Ambrosius de Fratre suo et de Sacramento. l. 4, S. Eligius Homil. 8, et S. Zeno Veron. invitat. 8 ad Fontem. unde in Gloss. Lat. Gr. *desiderata* exponitur *λεειτουργία, τειστή*, id est sacrosanctum missae officium, in quo corpus Christi et divinae eucharistiae sacramentum conficitur, uti pridem observarunt Ios. Scaliger in Epistolis p. 195, Casaubonus Exercit. 16 ad Annal. Baron. c. 45, Lacerda in Advers. c. 136 n. 15, et alii. *centrum* denique apud Nicolaum nihil aliud est quam conchae altaris pars superior, quae in conchae similitudinem curvatur ac sinuatur, et quam stellis coruscantem, veluti caelum repraesentantem, describit Paulinus Nat. 10:

est etiam interiore sinu maioris in aulae

*insita cella procul, quasi filia culminis eius,
stellato spatiosa tholo.*

nam conobam et bema caelum repraesentare dixit Symeon Thes-
sal., ut supra observatum est. quod vero de cruce ciborio impo-
sita diximus, firmatur praeterea ex Anastasio in Leone IV: *ae-
cium desuper construxit altare, et ciborium cum cruce etc.* et ex
eodem Paulino l. 2 epigr. 2, ubi totum ciborii apparatus et orna-
tum describit:

*divinum veneranda tegunt altaria foedus,
compositisque sacra cum cruce martyribus
cuncta salutiferi coeunt insignia Christi,
crux, corpus, sanguis martyris, ipse deus.*

quaedam his consentanea habet epist. 12 ad Severum:

*pleno coruscat trinitas mysterio:
stat Christus agno, vox patris caelo tonat,
et per columbam spiritus sanctus fluit.
crucem corona lucido cingit globo;
cui coronae sunt corona apostoli,
quorum figura est in columbarum choro.*

vide eundem infra p. 155 et Honorium Augustodunensem 1 136.

62. Ciborium *πύργου* seu turris nomine donatur a Silentia-
rio part. 2 v. 203:

*χρυσείης δ' ἐπίπερθε παναχράντοιο τραπέζης
ἀσπιτος εὐρυκέλευθον ἐς ἡέρα πύργος ἀνέστη.*

P 674

neque aliter vocatur a Germano patriarcha CP: *ἡ κόγχη τοῦ θυ-
σιαστηρίου μετάθεσις ἐστι τοῦ σταυροῦ, οἱ πύργοι δὲ τὰ σημεῖα,
διὰ τοῦτο δ' ἀμφότερα λογοθετοῦνται εἰς πρόσωπον τῶν ἱεροου-
γούντων.* vix enim Goaro assentiar hoc loco quattuor ciborii co-
lumnas designari existimanti, praesertim cum turris appellatione
apud plerosque ex Latinis scriptores sive *maius* sive *minus cibo-
rium* designetur. *minus* enim *ciborium* vocabant, quod erat por-
tatile et adinstar maioris effictum erat, ut mox ostendemus; ut
maius, quod altare operiebat. Chronicon Abbatum Montis S.
Michaëlis: a. 1103 *ciborium maius ecclesias, quod Rogerius
aedificaverat, corrui.* et Paulus Warnefridus de Gest. Langob.
3 25 et ex eo Aimoinus Hist. Fr. 3 3: *de quo auro ipse rex
postmodum ciborium solidum mirae magnitudinis et magni pon-
deris fecit, multisque illud gemmis pretiosissimis decoratum ad
sepulcrum domini Hierosolymam transmittere voluit.* per turrem
igitur ciborium intellexit Fortunatus Pictaviensis l. 3 epigr. 23,
quod inscribitur ad Felicem episcopum, in turrem eius:

*quam bene iuncta docent sacrati ut corporis agni
margaritum ingens aurea dona ferant etc.*

et Flodoardus Hist. Rem. 2 6: *turrim quoque auream, quam ad
votum suum fabricari fecerat, super altare posuit S. Remensis
ecclesias.* Anastasius in S. Innocentio PP: *turrem argenteam*

cum patena et columba deaurata pensantem libras triginta. demique S. Remigius, in testamento suo, apud eundem scriptorem 1 18: *tibi haeredi meae ecclesiae supra memoratas iubeo turriculum, et imaginatum calicem fabricari.* in his porro turriculis sacram eucharistiam ad infirmos seu *ad viaticum* reponi solitam diserte docet Gregorius Turonensis de Gloria Mart. 1 86: *acceptaque turre diaconus, in qua mysterium dominici corporis habebatur, ferre coepit ad ostium; ingressusque templum, ut eam altari superponeret, elapsa de manu eius ferebatur in aëra.* tametsi dubitari potest an turris voce intelligatur his locis turris illa ciborii, quae a columba pendeat, an vero pyxis ipsa seu *ciborium*, quod *itinerarium* vocat ordo Romanus. nam in turriculis, seu potius arculis in modum turricularum effectis, non modo sacram eucharistiam sed et sanctas reliquias reconditas constat, ut maiorum ciboriorum, in quibus divina pendeat eucharistia, formam quodammodo referrent; unde Glossarium Gr. Lat. *πυργισκάριον* et *πυργίσκον* *turriculum* et *armarium* vertit. certe de reliquiis in turriculis reconditis testatur Leo Ost. 2 53 et 3 30 et Petrus Diac. 4 73. de sacra vero eucharistia in turriculis aureis vel argenteis asservata laudandus, qui in ecclesiis nostris adhuc perstat, mos insigne praebet testimonium, in quibus in solennioribus festis populo spectanda et adoranda in iis exponitur, in editiori altaris seu tabernaculi loco: sed in illis praesertim sacris aedibus, in quibus non sub columba aut a superiori ciborii parte pendet: nam in iis nusquam alio sacra eucharistia loco spectanda exponitur. moris quippe istius hodierni inde origo videtur sumpta, ut et sacra eucharistia et vasa ipsa in quibus reconditur in tutis locis asserventur, ne furtis pateant. unde quod certis diebus *monstratur* fidelibus sacra in iis asservata eucharistia, eiusmodi sacra vasa *ostensoria* et *monstrantiae* etiamnum appellantur, praesertim in Germania et Belgio; quibus in provinciis in turris speciem semper effecta sunt, ut olim in Francia nostra; de quo more egit Gropperus in libris de eucharistia p. 450 et Fronto Ducaeus ad Paulinum p. 785 quin et inde turriculis, in quibus sacrae reliquiae reconduntur, id nominis tribuit Chronicon Aulae Regiae c. 17 et auctor Bohemiae Piae, p. 99 et 105.

P 575

63. Diximus in turriculis in ciborii maioris speciem effectis recondi pyxides, quae sacras eucharistiae particulas ad viaticum asservatas continebant. observat quippe Honorius Augustodunensis de antiquo Ritu Missae 1 64: *oblatam non integram sumptam olim a sacerdote sacra faciente, sed in tria divisam, unum in calicem missum, aliud a sacerdote consumptum, tertium in pyxidem morituris ad viaticum repositum.* pyxis illa, vel certe turricula cum ipsa pyxide, *ciborium minus* et *itinerarium* appellatur in ordine Romano. cap. quod inscribitur *praefatio minoris vel itinerarii ciborii.* lemma sequitur haec oratio: *oremus, dilectissimi,*

indulgentiam omnipotentis dei, ut postpositis humanae fragilitatis admissis, consuetae misericordiae suas munera, hoc repositorium sacris usibus praeparatum per unigenitum verbum, virtutem scilicet et sapientiam suam, in spiritu sanctificationis consecrari dignetur. quod vero in ea praefatione repositorium vocatur, conditorium sacrorum pignorum appellatur in consecratione, quae praefationem subsequitur, conditorium nude hoc loco: *tunc inclinato capite pontifex vel diaconus salutat sancta, ut si fuerit superabundans, praecipiat ut ponatur in conditorio.* dicitur porro ciborium minus et itinerarium ad discrimen maioris ciborii, quod umbraculum altaris vocat idem ordo Romanus: *itinerarium autem, id est portatile, quemadmodum infra ibidem tabula itineraria nuncupatur quod vulgo altare portatile appellamus.* ciborium istud minus repositorium perinde nuncupatur in testamento Perpetui episcopi Turon. t. 5 Spicilegii Acheriani, illudque Graeci *πυξίον* vocant, ut colligere est ex Pachymere l. 7 et Nicolao Casulorum episcopo in Typico, recentiores vero *μηξόμηλον*, corrupto, ut par est credere, vocabulo ex *πυξόμηλον*, quamobrem non desunt qui *μηξόμηλον* idem esse opinantur quod *ἀροτόριον*. sacram vero pyxidem supra altare appensam fuisse observare est ex Hugone Flaviniacensi in Chron. Viridun. part. 2: *pyxidem unam de Onychino, in qua servatur corpus dominicum, dependens super altare.* Leo Ost. Chr. Casin. 3 c. ult.: *pyxis aurea cum smaltis pro corpore domini.* et Leo IV PP de cura Pastoralis: *super altare nihil ponatur nisi capsae cum reliquiis sanctorum — aut pyxis cum corpore domini ad viaticum pro infirmis.* eadem verba habet Ratherius Veronensis in Synodica ad presbyteros, nisi quod pro *pyxis* habet *buxida*; qua postrema voce utitur etiam Paulus Diaconus in vita S. Gregorii M. PP c. 19. eae autem pyxides in quibus sacra eucharistia ad infirmos deferretur, ex ebore seu *eburnae* esse iubentur, *propter casum*, in Statutis Synodalibus Odonis episcopi Parisiensis c. 5 n. 5 et c. ult. n. 35 quod videtur intelligendum non de praecipua pyxide quae a columba pendebat, sed de minore, in quam ex maiori sacra eucharistia ad infirmos deferenda refundebatur.

64. Iam vero quod corpus dominicum sub cruce vel sub crucis figura reponi solitum fuisse in ciborio diximus, firmatur ex concilio Turonensi II can. 3, quo statuitur *ut corpus domini in altari non in imaginario ordine, sed sub crucis titulo componatur:* id est, non in ipso ciborio vel, uti appellamus, tabernaculo, quod *imaginarius ordo* dicitur, seu in aureo argenteo elaborato variisque figuris ac imaginibus adornato opere. unde conficitur sacrosanctam eucharistiam ad viaticum, non in ipso ciborio sed extra ciborium asservatam in pyxide, pendens sub cruce, quod etiamnum in plerisque nostratibus, praesertim cathedralibus ecclesiis observatur. pendebat autem sacra pyxis ex columba, qua spiri-

P 576 tum sanctum apud Christianos adumbrari constat. eiusmodi vero aurearum et argentearum columbarum altaribus seu sacris mensis et ipsis etiam baptisteriorum fontibus imminentium meminit synodus 5 Cpolitana Act. 5, in qua continentur expostulationes clerici adversus Severum, qui columbas altaris et baptisterii abstulerat: τὰς γὰρ εἰς τύπον τοῦ ἁγίου πνεύματος χρυσᾶς τε καὶ ἀργυρᾶς κρημαίνοντας ὑπεράνω τῶν θείων κολυμβηθρῶν καὶ θυσιαστηρίων μετὰ τῶν ἐσπεριότατο, λέγων οὐ χρῆναι ἐν εἴδει περισσευῶς ὀνομάζεσθαι τὸ ἅγιον πνεῦμα. quae quidem verba habentur etiam in 7 Synodo Act. 5. verum etsi columbas altaribus impendisse ex hoc loco non omnino constet, is tamen ecclesiarum usus e ceteris scriptoribus, Latinis potissimum, colligitur, praesertim ex Paulino epist. 12 ad Severum, ubi totum altaris apparatus describit:

et per columbam spiritus sanctus fluit.

praeterea ex testamento Perpetui episcopi, cuius meminimus, in quo donat et legat *Amalarico presbytero capsulam unam communem de serico; item peristerium et columbam argenteam ad repositorium.* quo loco *peristerium* synonymum videtur cum *columba*: est enim Graecis *περιστέριον*, ut et *περιστερίδιον*, parvula seu minor columba; nisi *loculus* fuerit, in quo ipsa continebatur columba. scio *περιστέρια* quaedam *κοσμάρια* dici apud Hesychium. hunc praeterea morem astruit Udalricus Consuet. Cluniac. 2 30: *praedictam autem pyxidem — diaconus cum columba iugiter pendente super altare — abstrahit.* et 1 9: *ipsae autem hostiae, cum fuerint consecratae, mutantur quattuor cum illis quae in pyxide et aurea columba super altare pendente iugiter servantur, maxime propter infirmos, ut quicquid de eis eveniat, viaticum sit in promptu.* meminit denique Anastasius in Hilario et S. Innocentio PP eiusmodi columbarum altaribus impendendum. ex quibus eum invaluisse in ecclesia orientali et occidentali morem abunde colligitur, proindeque admodum vero esse simile columbam suam et pyxidem habuisse ciborium Sophianum.

65. Verum cum a sacris adytis arceantur profani, solisque illa sacerdotibus pervia sint, gradum referenti liceat cum ipso Silentiario part. 2 v. 338 in haec verba prorumpere:

πῆ φέρομαι; πῆ μῦθος ἰῶν ἀγάλινος ὄδευε;
 ἴσχεο τολμήσασα μεμπῶτι χεῖλεϊ φωνῆ,
 μηδ' ἐτι γυμνώσειας ἂ μη θέμις ὄμμασι λαῶν.
 μυστικὸλοι δ' ὑπὸ χερσίν ὄσοις τόδε θέσμα κειλεύει,
 Σιδονίης Φολνικί βεβαμμένον ἄνθει κόχλον
 φᾶρος ἐπαπλώσαντες ἐρέψατε νῶτα τραπέζης,
 τέτρασι δ' ἀργυρέησιν ἐπὶ πλευρῆσι καλύπτρας
 ὀρθόθεν εἰσπετάσαντες, ἀπειροὶ δεῖξατε δῆμῳ
 χρυσὸν ἄλις, etc.

solis, inquam, sacerdotibus patent et altaria et quaecumque intra

sacra vela continentur seu sancta sanctorum. dicuntur enim ἅγια ἄγλων τὰ ἐντός τοῦ καταπετάσματος, ut est in Lexico ms Regio cod. 2062. nam ut ait Cyrillus Alexandr. de Adorat. 3, πρεσβυτέρους πιστεύεται τὸ θυσιαστήριον καὶ τὰ ἔσω τοῦ καταπετάσματος, εἰς ἃν πρέπει λέγεσθαι, καὶ φυλάξουσι τὴν ἱερατεῖαν αὐτῶν. quae quidem verba de velis, quae ad quattuor ciborii columnas expandebantur, intelligi debere censuerim, de quibus agit hoc loco Silentarius, quae τέτρασι ἀγγυρήσιν ἐπὶ πλευρήσι καλύπτρας seu in quattuor ciborii lateribus explicari solebant, ut totus sacrorum adytorum locus, in quo sancta sanctorum conficiuntur, undique ocluderetur, ne profano vulgo plebive pateret, quippe, ut ait P 577 Gregoras Hist. 10, οἱ τῶν βασιλέων θάλαμοι, καὶ ὅποσα ἀνθρώποις ἱερά τε καὶ τίμια, ὑπὸ παραπετάσμασιν ἄλλα ἄλλοις καλύπτονται, ἵνα μήτε δήμοις ἀνοσίοις προκειμένα κιβδηλεύηται μήτε περιφρονῆται διὰ τὸ τῆς καταλήψεως πρόχειρόν τε καὶ ἄπικρον. de sacris altaribus id prodit Symeon Thessal. libro de Templo: ἀμφίοις δὲ περικεκαλυμμένον ἔστι καὶ κεκοσμημένον (τὸ θυσιαστήριον) ὅτι καὶ τὰ ἐν αὐτῷ δυσθεώρητα καὶ οὐ πᾶσι ληπτὰ. et alibi: καὶ διὰ τὸ μὲν τοῦ ἐν θυσιαστήριῳ καταπετάσματος τὴν ἐπουράνιον περι τὸν θεὸν ἐκτυποῖ σκηνὴν, ἐνθα τῶν ἀγγέλων ἡ ἀνάπαυσις. et mox ad quattuor altaris latera expandi vela ista satis prodit: τέσσαρα δὲ μέρη ὑπάσματος ταῖς τέσσαρσιν ἔχει γωνίας ἡ ἅγια τράπεζα etc. Anastasius bibl. in Paschali PP: *fecit etiam in circuitu altaris vela rubea serica quattuor cum gammadiis.* idem in Leone III: *fecit et in circuitu altaris — alia vela alba holoserica rosata, quae pendent in arcu de ciborio, numero quattuor.* adde p. 142 et 165. Guillelmus bibl. in Stephano VI PP: *contulit — vela serica de blattin Byzantea quattuor in circuitu altaris maioris.* atque inde vela ista τετράβηλα appellant Graeci recentiores, Anastasius in Vit. PP. *tetrawila et tetrawela* p. 62, 127, 130, 131, 139, 140, 142, 144, 145. ea autem erant ut plurimum purpurei coloris, auro etiam interdum et Phrygio opere distincta et variis imaginibus adornata, cuiusmodi describuntur a Silentario, ab Anastasio, et a Paulo Diac. l. 24 Hist. miscellae in Michaële. nec scio an per maioris ecclesiae ἐνδύτην, quam ad summum pontificem Romanum misit Michaël Palaeologus, rosei coloris auro illusam et unionibus insertis coruscantem, *tetrawelum* intellexerit Pachymeres 5 17, an vero tapetem qui sacrae mensae iusternitur, quem ἐνδύτην τῆς ἁγίας τραπέζης vocat Ducas c. 29 quod velle videntur viri docti: tametsi potior videatur sententia, ἐνδύτας hoc loco sumi pro quibusvis ecclesiae velis seu aulaeis; qua notione ἱεράς ἐνδύτας dixit Ioannes Damasc. in Synodica ad Theophilum imp. VII Synodus Act. 7: ἐνδύτας ἡ ἕτερα βῆλα ἡ ἕτερον ἀφιερούμενον, et B. Dorotheus in praefat. Doctr. ait ἐν τῇ θείᾳ ἐνδύτῃ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας depictam fuisse S. Barsanuphii imaginem. ita Maximianus archiepiscopus Ravennas,

Paul. Silent.

apud Hieron. Rubeum, donasse legitur ecclesiae suae *endothyn* *bissinam pretiosissimam omnem Christi dei historiam continensem, et aliam ex auro endothyn, in qua auro textili pictae erant omnium qui illum praecesserant archiepiscoporum imagines.* ubi *endothyn* idem est quod *ἐνδύτην*. *vestes* vulgo dicuntur eiusmodi ecclesiarum aulae Anastasio passim et ceteris scriptoribus Latinis. aedis Sophianae porro ornamentorum, uti vocant, opulentiam sic commendat Sugerius lib. de Administr. sua: *ammiranda siquidem et fere incredibilia a viris veridicis quam pluribus et ab episcopo Laudunensi Hugone in celebratione missae de S. Sophiae ornamentorum praerogativa, necnon et aliarum ecclesiarum audieramus.*

66. Sed priusquam e bematate excedamus atque adeo ex ipsa concha, praestat *σύνθρονον*, qui in ea exstitit, describere. mediam enim concham utrinque ambibant sacerdotum et ecclesiae ministrorum sacra facientium subsellia, atque in iis patriarchae sedes et thronus excelsior, ita ut in proximum centrum coi-
rent. Silentiarius part. 1 v. 229:

μέση δ' ἐξώσατο θάκουσ
μυστικόλους καὶ βάρθρα περιδρομα, καὶ τὸ μετ' αὐτῆν
ύστατιν ὑπὸ πέξαν ἀολλίξουσα συνέλκει
ἐγγύτερον περὶ κέντρον ἐπὶ χθονός.

Anonymus septem sedibus tantum, nescio an vere, constituisse haec subsellia refert, in quibus sacerdotes patriarchae sacra facienti ministrantes cum eo sedere consueverant: τὰς δὲ βάσεις τὰς ἑπτὰ τῶν ἱερῶν, ἐν αἷς καθίζονται, σὺν τοῦ ἀρχιερέως θρόνου καὶ τῶν τεσσάρων κίωνων κατεχρύσωσε, στήσας εἰς τὰ ἑκάτερα μέρη. hanc porro subselliorum in concha seriem *σύνθρονον* Graeci appellant. Theophanes p. 371: τοῦ πατριάρχου Νικήτου ἐν τῷ συνθρόνῳ καθεζομένου καὶ ὄραντος. Scylitzes in Constantino: ἐγένετο δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς ταραχὴ διὰ τὴν καθέδραν ἐν τῇ λειτουργίᾳ, μὴ καταδεξαμένων τῶν μητροπολιτῶν προκαθίσει τοὺς συγκέλλους ἐν τῷ συνθρόνῳ. meminere etiam *συνθρόνον* hac notione Euchologium Gr., ubi de episcopi ordinatione, Pachymeres 7 81, Symeon Theosal. et alii. et recte id nominis inditum, quod una eademque esset subselliorum omnium compages, quae conchae recessum ambibant, ita ut in iis omnes ecclesiae ministri una et simul sederent. Eusebius Hist. Eccl. 10 4: ἀλλὰ καὶ ὧδε καὶ τὸν νεῶν ἐπιτελέσας, θρόνοις τε τοῖς ἀνωτάτοις εἰς τὴν τῶν προέδρων τιμὴν καὶ προσέτι βάρθροις ἐν τάξει τοῖς καθόλου κατὰ τὸ πρότερον κοσμήσας. et Constantinus Porphyrog. in Basilio c. 55: οἱ τε ἐντὸς (τοῦ θυσιαστηρίου) θάκουσ καὶ αἱ πρὸ τούτων βαθμίδες καὶ αὐταὶ αἱ ἱερὰι τράπεζαι ἐξ ἀργύρου πάντα περικεχυμένον ἔχουσι τὸν χρυσόν. a loco igitur in quo consistebat *synthronus*, nempe concha, quam etiam *absidam* vocant scriptores aliquot Latini, ipse ministrorum ecclesiae in.

concha consessus *absida* pariter dictus legitur, vel certe sedes ipsa episcopalis aut patriarchalis. quippe in veteri Glossario *absida sedes episcoporum* esse dicitur, ut et apud Papiam, apud quem haec habentur: *exedra absida, id est locus subselliorum.* neque alia videtur significatione usurpasse S. Augustinus epist. 225: *ad nostra subsellia relicta turba redieram — dicebam ego quibus poteram, qui ad nos in absidam honoratiores ascenderant.* idem epist. 203: *in futuro Christi iudicio neque absidae gradatae nec cathedrae velatae adhibebuntur ad defensionem.* ex quibus perspicuum fit cur synodus Sardicensis can. 10 dixerit *εἰς τὴν ἀψίδα τῆς ἐπισκοπῆς διαβῆναι*, pro ad episcopalem dignitatem vel thronum pervenire, cum in *absidis* seu *conchis* in excelsioribus subselliis ac gradatis sederent episcopi. ea autem non pretiosis duntaxat velis et aulaeis tegebantur, ut est apud eundem Augustinum, sed ceteris etiam aliorum ecclesiae ministrorum sedibus excelsiora erant, uti innuit loco citato Eusebius, et cautum legitur in synodo Carthag. 4 can. 35 *ut episcopus in ecclesia et in consessu presbyterorum sublimior sedeat.* hunc morem in ecclesiis Christianorum observatum attigere praeterea Urbanus I in epist. c. 4, S. Ambrosius libro de Dignitate Sacerd. c. 6, S. Augustinus in Psalm. 126, Amalarius de Reb. eccl. 3 10, et Honorius Augustod. 1 13 et 15. praesertim vero cathedra episcopalis seu patriarchalis *θρόνον* voce donatur passim apud scriptores Byzantinos. Anonymus de locis Hierosol. c. 3, Hierosolymitanae S. sepulcri ecclesiae bema describens, *ἐπεὶ εἶναι ὁ θρόνος τοῦ πατριάρχου.* atque inde factum est ut a throno, dignitatis summo fastigio, ecclesiae compellerentur, et *thrōni* dicerentur, quibus patriarchae et episcopi praesidebant, quemadmodum Latinis *sedes* appellari consueverunt. iam vero cum conchae mediae recessus imus subselliis ab utraque parte et undique cingeretur, throni patriarcharum et episcoporum, quos *μυστιπόλους θάκους* seu sacerdotales sedes vocat Silentarius, ad dextram altaris partem videntur exstitisse. Scylitzes in Stratiotico de patriarcha: *κατελθόντα γὰρ ἐκείνον εὐθέως οἱ ἀνάπται τοῦ πλήθους παρειληφότες, καὶ θρόνον ἐνεγκόντες, ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μέρους καθίζουσι τοῦ ἁγίου βήματος.* id etiam indicat ordo Romanus: *tandem episcopus osculatur evangelium et altare, et pergit ad dextram altaris ad sedem suam.* id observare est praeterea ex Marcellino Comite, dum narrat Ioannem Romanum pontificem, cum anno 525 Cpolim pervenisset, *miro honore a Iustino imperatore exceptum fuisse, et dextrum dextro ecclesiae insedisso solio, diemque domini nostri resurrectionis plena voce Romanis precibus celebrasse.* quibus verbis innuit Marcellinus Ioannem in consessu patriarcham CP praecessisse, sedisseque ad illius dextram. at Goarus in medio et intimo conchae recessu patriarchicum thronum statuit, quem circumstant hinc inde episcoporum vel qui

P 579

sacris intersunt sacerdotum subsellia. addit praeterea supra eum thronum Christum solere effingi, manibus in mensam appositam in crucis formam decussatis, dextra panem sacrum, sinistra crucem apprehendentem: hinc inde vero, et a lateribus, supra episcoporum et sacerdotum sedilia, duodecim apostolorum effigies delineatas, ut etiam hodie in S. Pauli et Salvatoris basilicis Romae conspiciuntur. unde planum fit eo respexisse Germanum patriarcham CP, cum dixit βῆμα esse θρόνον ἐν ᾧ περὶ ὁ παμβασιλεύς Χριστὸς προκαθίσταται μετὰ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων, ut et Symeonem Thessalon. libro de Templo: καθίστας τῷ συνθρόνῳ, τὸν Χριστὸν ἐκμιμούμενος, συγκαθέδρους ἔχει καὶ τοὺς συνεπισκόπους καὶ ἱερεῖς μμούμένους τοὺς ἀποστόλους. et libro de Sacramentis: ἡ ἄνω καθέδρα τὴν ὑπερουράνιον δείκνυσι καθέδραν τοῦ Ἰησοῦ, αἱ ὑπ' αὐτὴν δὲ βαθμίδες τὴν ἐκάστου τῶν ἱεραρχῶν καὶ ἱερέων τάξιν τε καὶ ἀνάβασιν, ἔνθα δὴ καὶ οὐ θέμις τινὰ ἕτερον καθίσαι, οὐδὲ τῶν διακόνων αὐτῶν. eadem habet aliis verbis libro de Templo: διὰ τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου τὸν εἰς οὐρανὸν ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς σαρκωθέντα λόγον καθήμενον, διὰ δὲ τῶν ἀναβαθμῶν τὴν ἐκάστου τῶν ἱερωμένων ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγγέλων τάξιν τε καὶ ἀνάβασιν.

67. Dixi binos recessus seu potius duas conchulas maiori, ubi stabat sacra mensa, adiunctas fuisse, alteram ad dextram et septentrionem, alteram ad sinistram et ad meridiem altaris. conchulas maiori adiunctas describit, ni fallor, Silentiarius 1 part. v. 236. nam cum dixisset mediam ac maiorem concham sacerdotum subsellia in orbem circumducta continere, addit eam excipere (ad utrumque nempe latus) fornicem alium, validis innixum fundamentis, in ima quidem parte in rectas ductum lineas, superne vero ita sinuatam ut cylindri semisectionis formam referat. ea est enim minorum conchularum figura, quae cum maiori longe strictiores a terra assurgant, cylindri semisectionis formam effingunt, donec superne sinuentur; quam etiam figuram maiori conchae tribuit Procopius, licet potiori iure minoribus illa conveniat. mox addit Silentiarius concham, orientalem nempe, binas alias conchas utrinque protendere, versus occidentem progredientes, tanquam si ulnas suas extenderet, quo clerum ac cantores excipiat. de minoribus igitur conchulis ita Silentiarius:

τὴν δὲ μετ' ἐκδέχεται κρατεροῖς ἀραρυῖα θεμελίῳις,
ἔς βᾶσιν εὐθύγραμμος, ὕπερθε δὲ κύκλιος ἄντυξ,
σχήμασιν οὐ σφαίρης ἐναλίγκιος, ἀλλὰ κυλίνδρου
ἄνδιχα τεμνομένοιο.

harum conchularum alteram, quam ad dextram statuit Symeon Thessalonicensis, πρόθεσιν Graeci appellant, quasi dicas *propositionem* aut *propositionis mensam*, a ceremonia quae in ea peragitur nomen habentem. in ea namque, ait Allatius, sacerdos ante missam, et una cum eo ministrantes, res omnes ad sacrum

complendum necessarias, ut panem vinum et alia, praeparant, quibus finitis secedunt ad sacram mensam, ubi sacra liturgia inchoatur. Pachymeri 1 19 *κόγχη τῆς προθέσεως* dicitur. utramque autem conchulam *secretarium* vocat Paulinus, priorisque, seu prothesis, usum sic describit:

hic locus est veneranda penus qua conditur, et qua promitur alma sacri pompa ministerii.

et epist. 12 ad Severum, loco supra laudato, de binis istis conchulis verba faciens *una earum*, inquit, *immolanti hostias iubilationis patet.* ubi pro *patet* legendum *parat* censuerim: quippe in hac conchula *hostias non immolat antistes*, sed in media et maiori concha: prothesis vero *hostias iubilationis immolanti* seu potius immolatur *antistiti parat* vel praeparat. cum enim in utraque conchula, quae ad sacram liturgiam peragendam necessaria sunt, atque adeo in prothesi hostia et vinum, in diaconico vestes et libri et vasa ac ministeria ecclesiastica parentur, inde binae istae conchulae *paratoria* nuncupantur in ordine Romano: *calicem autem subdiaconus accipit sequens et dat acolytho, et ille revocat in paratorium*, nempe in *prothesim*, ubi calices et cetera vasa ad sacrificii usum reponebantur, quod ex sacris liturgiis abunde probari potest.

68. Alteram conchulam, quae ad sinistram seu ad meridiem altaris statuitur a Thessalonicensi, *paratorium* perinde vocat idem ordo Romanus: *reponitur liber in paratorio quodam sive in secretario.* conchulas enim maiori adiunctas *secretaria* appellasse Paulinum supra observatum est. proinde idem est *paratorium* quod *secretarium*. repositos autem fuisse libros ecclesiasticos in hac conchula docet idem Paulinus, dum illius usum sic describit:

si quem sancta tenet meditandi in lege voluntas, hic poterit residens sacris intendere libris.

in ea enim conchula sacrae lectiones fiebant, sacrique libri finita liturgia publice praelegebantur. id, ni faller, satis innuit ipse Paulinus: nam cum dixisset unam earum conchularum immolanti hostias iubilationis antistiti parare, haec subdit: *altera post sacrificium capaci sinu receptat orantes.* ita enim legendum contenderim, cum edita nihil aut prave sonent, *altera post sacerdotem capaci sinu receptat orantes:* peracto enim sacrificio eo secedebant sacerdotes et diaconi, et sacrorum librorum lectioni operam dabant. certe in ea conchula factas eiusmodi lectiones docet satis superque Codinus libro de Offic. c. 15 n. 4, dum ait imperatorem in aedem Sophianam secedere ibique magni Basilii praecationes a patriarcha praelectas exaudire *πλησίον τοῦ διακονικοῦ*, hoc est iuxta conchulam, quae *διακονικόν* vocabatur. nam haud procul exstitisse sedem imperatoris, cum sacrorum librorum lectionem auditu excipiebat, supra probavimus ex Silentario. dia-

conicum igitur haec conchula appellata est, quod esset quodammodo appendix maioris diaconici seu secretarii, in quo et ecclesiasticae vestes et sacra, uti appellantur passim, ministeria asseruabantur, ex quo quae ad sacram liturgiam perendam necessaria erant promebantur et in hanc conchulam deferebantur, quae inde diaconicum appellata est. nam in vestes sacras induebant et sacerdos sacra facturus et diaconi illi ministraturi. unde cum sceuophylacii appellatione donaretur perinde maius diaconicum, inde etiam diaconicum minus seu conchula diaconici sceuophylacium interdum vocatur; adeo ut quae in liturgiis S. Marci et S. Iacobi ἐν διακονικῷ peragi preces, exacto sacrificio, dicuntur, eae in liturgia Chrysostomi ἐν σκευοφυλακίῳ fieri scribantur. metatorii denique appellationem habuit eadem conchula, quemadmodum maius diaconicum, ut infra probamus, ubi nominis rationem expendimus: nam diserte Euchologium p. 623 διακονικόν et μετατόριον confundit; quo loco non est maior *sacristia*, uti velle videtur Goarus, sed conchula bematis ita appellata, ex qua patriarcha post cantatas tertiam et sextam odas ad altare procedit, ἐξέρχεται εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον ἐκ τοῦ μέρους δεξιῶ.

P 581

nec obstat quod ad dextram altaris diaconicum statuatur, quod ad sinistram reponit Thessalonicensis, cum, ut ait idem Goarus, dextrum vel sinistrum latus pro respicientium ad ortum vel occasum mutatione scriptoribus dicatur; adeo ut ipse Goarus prothesim ad sinistram, diaconicum vero ad dextram statuatur, contra quam Thessalonicensis. metatorium pariter ad dextrum latus vel aedis vel altaris ponit Cædrenus in Leone philosopho: neque enim omnino constat an de exedra diaconico ac metatorio dicta an vero de conchula iisdem nominibus locutus sit: locum datus infra n. 86. sed et non desunt qui totum bematis extra altaris vela atque adeo extra maiorem concham spatium diaconicum appellatum volunt, quod, cum intra vela seu παραπετάσματα, de quibus mox agemus, solis sacerdotibus consistere liceret, quae bematis pars inde ἱερατεῖον proprie dicta est, reliqua diaconis permissa esset, ut qui ad utramque conchulam, *prothesim* scilicet et *diaconicum*, pro officii ratione pergendi et in iis consistendi necesse haberent. nam Symeon Thessalonicensis libro de templo ait nulli licere in sacro synthrono sedere praeterquam sacerdotibus, ac ne ipsis quidem diaconis, quibus alius attributus est locus, ὃς ἀκουλούθως ὀνόμασται διακονικόν, ἐνθα καὶ καθῆσθαι τούτοις οὐκ ἀκώλυτον, diaconicum nempe, locus sic dictus, in quo considerare eis licitum sit. huic quidem sententiae nescio an faveat Lexicon Gr. ms, quod exstat in bibl. Reg. cod. 2062, ubi παραπέτασμα τὸ διακονικόν, τὸ παρακάλυμμα esse dicitur: videtur enim διακονικόν appellari velum altaris, quasi totum bematis spatium, quod extra vela altaris patet, diaconicum sit, et quia in eo et consistere et progredi pro functionis suae ratione, non

autem sacrarium ingredi illis liceret, quemadmodum subdiaconis eadem bematis spatia; cum subdiaconi et lectores in solea extra bematis cancellos consisterent, ut docet idem Thessalonicensis. atque inde colligitur quid statuat canon 21 synodi Laodicenae, dum ait non licere subdiaconis intra bematis cancellos consistere: *οὐ δεῖ ὑπηρέτας χώραν ἔχειν ἐν τῷ διακονικῷ*: id enim solis diaconis licebat. ita porro hunc canonem capiendum par est credere, etsi Balsamon et Zonaras diaconicum de munere diaconi interpretati sint. priori sane sententiae favet Isidorus Mercator, qui *διακονικὸν secretarium* vertit: *secretarium*, inquit, *quod Graeci diaconicum vocant*; quae totidem verbis habentur in concilio Agathensi can. 66. ita ut per *secretarium* conchulam intellexerit, quam Graeci *diaconicum* nuncupant, quae a diaconis in ea ministrantibus nomen sumpsit, uti observavimus. nam vix est simile vero diaconicum pro exedra extra aedem ita nuncupata sumi debere, cum et in ea quibusvis ecclesiae ministris consistere fas esset, et ex ea clerici omnes ad altare procederent. iam vero quod in concilio Arelatensi II sub Siricio PP can. 15 *diaconi sedere inter presbyteros in secretario* vetantur, id videtur intelligi aut de maiori diaconico, secretario vel vestiario, in quod sacerdotes vel antistites de rebus ecclesiasticis deliberaturi secedebant, et ut verbis utar Sulpicii Severi, cum *vel salutationibus vacantes vel audiendis negotiationibus occupati* in eo considebant; vel potius de minori diaconico, id est conchula, quam *διακονικὸν* vocant Graeci. in hoc enim diaconico quando sacerdotes sacra facturi in eo sacras vestes induunt aut alia quae ad sacram liturgiam spectant exsequuntur, cum iis, ob reverentiam quam sacerdotali characteri debent, sedere prohibentur.

69. Ad utrumque bematis latus quattuor praeterea exsurgunt aliae conchae, binae scilicet in utroque muri seu parietis latere, quas versus occidentem progredi ait Silentiarius. sustentatur autem illarum unaquaeque binis columnis porphyreticis P 582 Aegyptiis, quas Romanas vocant, et a muliere vidua, Marcia nomine, Roma ad Iustinianum transmissas scripsit Plutarchus eiusdem Iustiniani protosecretarius. ex quibus tandem docemur quae sint quattuor illae conchae aedis Sophianae, quarum meminit Codinus: *τῶν δὲ πινσῶν ὑψωθέντων, καὶ τῶν μεγάλων κίωνων σταθέντων, ἕμμελλον μετ' αὐτῶν καὶ τοὺς Ῥωμαίους κίονας στήσαι· ἀλλ' οὐκ ἐπόλουν, ἀλλ' ἔστησαν αὐτοὺς εἰς τέσσαρας κόγχας*. sed de quattuor istis conchis audiendus Silentiarius part. 1 v. 239:

δύο δ' ἐς κίονας ἄλλας
 κόγχας ἀμφοτέρωθι προβάλλεται ἐς δύοσιν ἔρπειν,
 οἷα περ ἑκτανύουσα περιγυμφοθέντας ἀγοστούς,
 λαὸν ὅπως πολύμνον εἰς ἀγκάσσειται οἴκοις.
 καὶ τὰς μὲν χρυστοῖσιν ἐλαφρίζουσι καθήνοις
 στικτοὶ πορφυρέοισιν ἀποστῆθοντες ἀπότοις

κίονες, ἡμετηγι περισταδὸν ἄντυγι κύκλον
 ἄχθος ἀεράζοντες ὑπέρβιον, οὓς ποτε Θήβης
 Νειλαίης ἐλόχευσαν ἐκνήμιδες ἐρίπναι etc.

ad hoc igitur quattuor istae conchae confectae sunt, ut populum canentem, λαὸν πολύυμνον, exciperent, hoc est, ut interpretor, clericos et cantores, qui dum missarum peragebatur liturgia, sacerdoti in altari sacra facienti vel concinebant vel respondebant. in choro enim ac ναῶ ceterae preces ac, ut vocant, horae ecclesiasticae decantabantur. mox addit ut binis porphyreticis columnis sex aliae Thessalicae superponantur, qua gynaecei seu porticum superiorum pars ultima assurgit, quae ita dispositae sunt ut ter binae iis incumbant, proindeque duae, quae in medio consistunt, vacuo in aëre stare ac nullo fundamento falciri videantur. meminuit rursum Silentiarius part. 2 v. 34 columnarum istarum porphyreticarum Aegyptiacarum.

70. Bema, seu sacram hanc et solis sacerdotibus addictam aedis partem, a nao vel choro separat tabulatum, columnis cancellis hyperthyris et imaginibus adornatum, ne quibuslibet ad eam aditus pateat, διὰ τὸ μηδένα εἰσεῖναι ἐν αὐτῷ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, inquit Germanus patriarcha CP. Theophanes Ceram. homil. 55 de aede S. Petri in palatio: τὸ δὲ τῆς ἀρχῆτου τελευτῆς χωρίον, μαρμάρων θώραξ τοῖς ἱερεῦσιν περικλείει τὸν χώρον, ἐφ' ᾧ ἔστιν ἐπαναπαύεσθαι τε καὶ μετὰ ἀσφαλείας ἐστάναι καὶ τέρπειν τῇ θεῷ τὴν ὄψιν· κάλυμμα δὲ τοῦτο τῶν, εἴ τις προκετῆς καὶ ἀνίερος εἶσω τῶν ἀδύτων ὑπερβῆναι φιλονεικεῖ. tabulatum istud ἱερᾶς κυγκλίδας seu sacros cancellos vocant Nicephorus Callistus, Ioannes Cantacuzenus et alii passim. Porphyrogenneta in Basilio c. 55: καὶ αἱ τῶν ἐκτὸς διεργουσαι τὰ θυσιαστήρια κυγκλίδες καὶ τὰ ἐν αὐταῖς περιστυλα καὶ τὰ ἄνωθεν οἶον ὑπέρθυρα. κάγκελος τοῦ ἱερατείου dicitur Cyrillo Scythopolitano in vita S. Euthymii; κάγκελος τοῦ θυσιαστηρίου in Synodo Chalcedon. act. 1 et apud autotorem vitae S. Sabae; ἕρκος apud Silentiarium, δρύφακτα seu δρύφακτοι apud Sozomenum 7 27. Gloss. Gr. ms Regium cod. 1673: δρύφακτοι τὰ διαφράγματα ἢ τὰ περιτειχίσματα, τοῦτ' ἔστιν ξύλινοι κάγκελλοι. alio loco δρυφάκτους νεοκαγκέλους seu aedis sacrae cancellos vocat. denique cancelli isti dicuntur κίονια ἦτοι στήθεα τὰ διορίζοντά τὸ βῆμα ἀπὸ τοῦ λοιποῦ ναοῦ Germano patriarchae CP, qui praeterea observat eos ut plurimum fuisse aere fusiles; cuiusmodi fuere cancelli apud Leonem Ost. Chr. Casin. 8 33: *fecit itaque et cancellos fusiles ex aere ante altare, scilicet inter chororum et adytum statuendos.* cancellos lapideos habet c. seq., argenteos vero Anastasius in S. Silvestro et aliis locis, ut et Cyprianus in vita S. Caesarii Arelat. quales exstiterunt cancelli bematis in aede Sophiae, quorum ea fuit elegantia ut P 583 non eboris aut marmoris vel aeris quocquam in iis esset, sed

tabulatum omne, seu quicquid bema a nao separat, totum argento obductum fuerit. Silentarius part. 2 v. 265 :

καὶ γὰρ ὅσον μεγάλοιο πρὸς ὄρθριον ἄντυγα νηοῦ
 χῶρον ἀναιμάκτοισιν ἀπεκρίναντο θυηλαῖς,
 οὐκ ἐλέφας, οὐ τμήμα λίθων ἢ χαλκός ὄριζει,
 ἀλλ' ὅλον ἐθρίγκωσεν ὑπ' ἀργυροῖσι μετάλλοις.

ex quibus etiam percipitur cancellos bematis Sophiani exstitisse sub arcu orientali, qui hemisphaerium sustinet. ea autem bematis tabulata non unicus cancellis vel tabulis, quas πλάκας vocat Silentarius, constabant, sed in its duodecim praesertim columnarum argento perinde vestitae assurgebant, quae ita dispositae erant ut binae simul cohaerent. idem Silentarius part. 2 v. 269 :

οὐδὲ μὲν οὐ μούνοις ἐπὶ τείχεσιν, ὀππόσα μύστην
 ἄνδρα πολυγλώσσοιο διακρίνουσιν ὄμιλον,
 γυμνάς ἀργυρέας ἔβαλε πλάκας· ἀλλὰ καὶ αὐτοῦς
 κίονας ἀργυροῖσιν ὄλους ἐκάλυψε μετάλλοις
 τηλεβόλοισι σιλάττειν λειλαμπότας ἕξασι δοιούς.

iis adiunctae erant variae tabellae orbiculares, in quibus opere sculptorio depictae erant imagines Christi, angelorum, prophetarum, apostolorum et deiparae. in medio vero, in tabula perinde tereti, depicta erant eodem opere sculptorio monogrammata Iustiniani et Theodoraе, una cum crucis figura. Silentarius v. 295 :

ἔς δὲ μέσας ἱεροῦ πλάκας ἔρκειος, αἷ περὶ φῶτας
 εὐείρους τεύχουσι μεταίχμια, γράμμα χαράσσει
 ἢ γλυφῆς ἐν πολύμυθον. ἀολλίξει γὰρ ἀνάσσει
 σὺνομα καὶ βασιλῆος· ἴσον γε μὲν ὀμφαλοῖσσι
 ἀσπίδι μεσσατίοισι τύπον κοίληνατο χώροις
 σταυρὸν ἀπαγγέλλουσα.

de monogrammate dixi ad Annae Alexiadem.

71. A nao in bema aditus patebat per tres portas, quae in cancellis aperiebantur, mediam ingentem vel maiorem, alias minoris magnitudinis ad utrumque latus, et ut Paulini verbis utar Natali 10,

trinaque cancellis currentibus ostia pandunt.

idem Silentarius v. 300:

διὰ τρισσῶν δὲ θυρῶν

ἔρκος ὅλον μύστησιν ἀνοίγεται· ἐν γὰρ ἐκάστῃ
 κλυροῦ θυρῶν διέτμαγεν ἰεγοπόνος χεῖρ.

eiusmodi bematis portas ἁγίας θυρας scriptores Graeci passim vocant, ἁγια θυρία Pachymeres 4 25 et alii. refert auctor narrationis de rebus Armeniae, editus a Combesio, ab Armenis, qui synodo Cpolitanae, quam quintam vocant, consenserant, harum alteram Armeniorum portam de eorum nomine nuncupatam fuisse: τῷ ὀνόματι αὐτῶν ἐκάλεισαν ἁγίας πύλας τῆς ἁγίας Σοφίας, ἣτις μέχρι σήμερον καλεῖται τῶν Ἀρμενίων πύλη.

72. Portae vero sanctae, cum cancellatae essent, velis ut plurimum obducebantur, ne quae peragebantur sacra in altaribus a quibusvis conspicerentur. dicuntur autem eiusmodi fores clatratae et cancellatae *καγκλοθυρίδες* Anonymo: vela vero *θειά παραπετάσματα* S. Dionysio in Epist. ad Demophilum, *ἀμφίδυρα* Chrysostomo Serm. 3 in epist. ad Ephesios, Theophylacto Simocattae 5 14, et Euagrio 6 20, quasi *ἄμφια θυρῶν*. Graeci posteriores *βηλόθυρα*, barbaro vocabulo, fores istas appellaverunt, quo utuntur scholiastes Aristophanis ad Ranas et Codinus de Offic. unde *βημόθυρον* effictum in Euchologio et apud Malaxum, etsi quasi *βήματος θυρόν* dicta videatur posterior haec vox. at Guillelmus biblioth. in Stephano vs hanc vocem usurpare videtur pro quovis velo, etiam altaris: *fecit etiam in eadem basilica — belothera quattuor, ex quibus unum auro textum.* et infra: *contulit — velothera aerea tria in circuitu altaris.* de velothyris sic Paulinus Nat. 6:

*ast alii pretiosa ferunt donaria, meque
officii sumptu superent, qui pulchra tegendis
vela ferant foribus etc.*

et Epiphanius epist. ad Ioannem Hierosolymitanum: *inveni ibi velum pendens in foribus ecclesiae.* denique in concilio Narbonensi a. 589 can. 13 *iuniores clerici iubentur senioribus vela ad ostia sublevare.* sed antequam ex bematis cancellis excedamus, observandum inde totam hanc aedis sacrae partem cancellis clausam vulgo apud nostros *cancellum* appellari, *le chancel*. Hugo Plagon in versione Gallica W. Tyrii ms: *li patriarche prit le califfre, et l'enmena el cuer et el chancel, pour bien voir apertement le sacrement.*

73. Ex bemate per tabulati portas egredientibus primum occurrit *solea*. Symeon Thessalon. Dial. de Sacramentis: *γίνεται εἴσοδος εἰς τὸν σολέαν ἐκ τοῦ βήματος.* Euchologium in ordinatione diaconi: *ἐξελεθόντες δύο διάκονοι ἐκ τοῦ ἁγίου βήματος λαμβάνονται τὸν μέλλοντα χειροτονεῖσθαι διάκονον, ἐστῶτε ἐν τῇ σολέᾳ.* proxima enim sacris cancellis fuit solea, ut ex Cantacuzeno 1 41 colligitur, scribente imperatorem *διερχόμενον τὸν σολέαν εὐρίσκειν τὸν πατριάρχην εἰς τὰ ἅγια θυρία,* et Codino inuente soleam inter ambonem et bema exstitisse, dum ait imperatorem ex ambone descendere, non ex ea parte quae *πύλας*, sed ex altera quae *πρὸς τὸν σολέαν* et τὸ ἅγιον βῆμα respicit. unde evidens est soleam sacris cancellis proximam fuisse atque ipsi bemati, cum et solea et cancelli bema ipsum a nao dividerent. id enim videtur scribere Theodorus Studita: *οἱ τε θεῖοι κίονες καὶ οἱ σόλοι καλούμενοι, ἃ τὸ σεβάσμιον διατελέησθε θυσιαστηρίου.* ita etiam Nicephorus patriarcha CP Antirrhético 2 o. 45, ubi soleam cum cancellis iungit: *τί οὖν εἴποιεν περὶ τῶν ἐν ταῖς ἱεραῖς κινκλίαι καὶ ταῖς καλουμέναις σολαῖς πρὸ*

τοῦ θεῖου θυσιαστηρίου ἰδρυμένων; ubi soleas numero multitudinis efferunt scriptores isti, cum solea non aedi duntaxat Sophianae propria fuerit, sed aedes omnes sacrae suas soleas haberent. idque satis praeterea colligitur ex Leone Grammatico p. 450 et 451, ubi meminit solearum aedium Blachernensis et S. Mocii. at quae pars illa sit templi, ambigunt doctiores nec inter se consentiunt; prae ceteris vero doctissimam et luculentam ea de re dissertationem instituit Leo Allatius l. 1 *συμμικτων*, ubi discussis scriptorum sententiis suam ipse stabilivit, dixitque soleam esse basim, fulcimenta ac partes inferiores tabulati cancellati, quae solidae fieri solent; ex quo, inquit, factum postea ut spatium illud quod ante ipsam soleam effundebatur, solea dici coeperit. cui quidem sententiae favere videtur lexicon Gr. ms in bibl. Reg. cod. 2062: *κιγκλις τὸ τοῦ δικαστηρίου κάγκελον ἢ ἡ σωλαία*, seu ut habet aliud lexicon, quod inscribitur *Στέφανος λέξεων*, cod. 1688, *ἢ ἡ τοῦ ἱεροῦ σωλαία*, ita ut unum videatur esse cancellus et solea. verum etsi certum sit soleam appellatum spatium illud quod cancellis bematis observabatur, non ideo tamen a *solo* isto seu basi cancellorum nomen sumpsit, sed potius a *solo* vel pavimento editiori, quod hoc loco altius eminebat. unde recte Menardus ad librum Sacrament. Gregorii et Goarus ad Euchologium non uno loco soleam dixerunt esse pavementum eminentius ecclesiae P 585
siae, quod est ante fores sacrarii, inter chorum et sacrarium, in quo est altare, cuiusmodi describi videtur a Leone Ostiens. 3 27: *sed illud praecipue quod secus altare est et in choro, gradibus illis quibus ad idem altare ascenditur, crustis pretiosorum marmorum decenti varietate distinxit.* id sane evincunt non modo simile pavementum aliquanto editius, quod in nostratibus ecclesiis perinde his locis conspicitur, sed etiam voces Graecobarbarae, ὁ *σολέας*, *σολείος*, ἡ *σολέα*, ὁ *σολέας* et ἡ *σολία*, quibus utuntur passim scriptores Byzantini, qui eas indubie hauserant vel a Latinis sequioris aevi vel ab Italis, quibuscum semper magnum habuere commercium. quippe apud Italos quicquid supra pavementum tantisper eminent, *soglia*, ut apud Francos *seuil*, seu *solum* dicitur: unde primum portae gradum seu domus limen *le seuil de la porte* nuncupamus, primam nempe et inferiorem trabem, cui totum aedificium ligneum insistit, et quam transcendere tenetur qui domum vult ingredi; quae quidem trabs *seule* vocatur in consuetudine municipali Aureliasensi art. 238 et Nivernensi cap. 26 art. 8 et 11, *soulier* in eadem Nivernensi cap. 10 art. 10, ut Florentinis *sogliare*; *sol* in Remensi art. 377, *soline* in Ambianensi art. 198. sed et apud Graecos recentiores *σωλείαν* aedium quarumvis fuisse partem docet Lexicon Gr. ms mox laudatum: *σολία, χώρα· σωλεία δὲ ἡ τοῦ οἴκου*, nempe *φλιά* seu limen: est enim academicis Cruscans *soglia pietra o scalone, dove posano gli stipiti del uscio.* itaque, si bene auguror, *solea*

idem erit ac *limen*, et *soleae* idem quod *limina*; qua ultima voce utuntur passim scriptores, dum de aedibus sacris loquuntur, aut de iis qui ad ipsas sacras aedes voti causa proficiscuntur. Paulinus Nat. 9:

*verum utinam sanis agerent haec gaudia votis,
nec sua liminibus miscerent pocula sanctis.*

et infra:

cede sacratis:

liminibus serpens.

hinc familiaris loquendi formula, *ad limina sanctorum* proficisci, aut ea visitare, cum de iis qui ad eorum sepulcra seu memorias peregrinationes instituunt verba faciunt scriptores. nam cum sanctorum reliquiae ac corpora intra absidas vel bemata in Confessionibus, id est sub ipsis altaribus, recondita essent, fideles in liminibus seu in *soleis* bematis consistebant, ibique preces suas ac vota exsolvebant. Nicolaus I papa epist. 8: *tanta hominum milia protectioni atque intercessioni B. apostolorum principis Petri ex omnibus finibus terrae properantium sese quotidie conterrunt, et usque in finem vitae suae apud eius limina semet mansura proponunt.* ita passim apud Victorem III lib. 3 Dialog., Leon. Ostiens. 3 49, Petr. Diacon. Chr. Casin. 4 92, et alios; quibus in locis vox *limina* pro ipsa aede sacra sumitur, id est pars pro toto. quanquam non desunt qui *limina* pro ipsa prima aedis porticu atque adeo ipsis foribus intelligi debere contendunt, in quibus subsistebant peregrinantes, cum eo prosequerentur cultu ipsos martyres, ut et ipsam aedem iis sacram subire vereantur. Paulinus Nat. 6:

*ille autem qui tantis muneris alto
causa fuit domino, mediis in liminibus stans,
flensque iterum, sed laetitia, modo debita Sancto
vota refert.*

sed et interdum ipsos postes osculabantur: unde apud Chrysostomum Homil. 3 in epist. ad Corinthios *πρόθυρα τοῦ ναοῦ φιλεῖν*, Aratorem l. 2 Histor. sacrae et Paulinum Nat. 6 *oscula figere postibus*, Prudentium Hymn. 2 et 11 *apostolorum et martyrum exoculari limina*; denique apud Gregorium Turonensem de Mirac. Sancti Martini 4 14. *limina S. Martini osculari*. Paulinus loco laudato:

*sternitur ante fores, et postibus oscula figit,
et lacrimis rigat omne solum, pro limine sancto
fusus humi.*

nam quemadmodum qui excommunicantur et ab ecclesiae ingressu arcantur, dicuntur a *liminibus ecclesiae separari* apud Leon. Ostiens. 3 43, Petr. Diac. lib. 4 32, 57, 88, 94, 109, et alios passim, ita peregrinantes humilitatis maiorisque venerationis gratia, ac Paenitentium iustar, in ipsis liminibus subsiste-

bant, ut qui se ipsam aedem subire indignos censerent. utcunque se res habeat, illud etiam a vero haud procul est, ipsos peregrinantes vota sua exsolvisse in bematis liminibus seu soleis, quae *liminaria* dicuntur Anastasio in S. Hadriano papa p. 117: *pari modo et in ipsius apostoli confessionis liminari inferiori lib. 25. liminare* etiam eadem notione vocat Petrus Diaconus 4 93. quod idem Anastasius p. 152, 156, 173, 177 *vestibulum altaris et confessionis*; cuius quidem vestibuli ingressus meminit praeterea p. 133, 134, 140, 141, 173. sed quod Graecis *solea*, nostris *limen* et *liminare* dictum est, *rugam* videtur nuncupare ordo Romanus, enarrans ut pontifex finita sacra liturgia in secretarium redit, ubi haec subdit: *tunc septem cereostata praecedunt pontificem, et subdiaconus regionarius cum turibulo ad secretarium: — post eos baiuli, post eos cereostatarii, post quos acolythi qui rugam conservant, post eos extra presbyterium cruces portantes, deinde mansionarii iuniores; et intrat in secretarium.* neque alia significatione accipienda haec vox apud Anastasium bibl. in Vitis Pontificum, ubi passim occurrit, quicquid reclamet Caesar Bullingerus. in Stephano IV: *fecit et regulares argenteos super rugas, per quas ingrediuntur ad altare.* in S. Hadriano: *in eadem basilica ab introitu de rugas usque ad Confessionem vestivit de argento purissimo.* in Leone III: *necnon et altare maius sub absida construxit, cuius faciem atque confessionem seu rugas ad decorem ipsius altaris investivit ex argento mundissimo.* in Paschali: *sacram confessionem eius interius exteriusque cum rugulis suis nobilissime construxit.* et p. 150: *confessionem denique eius cum rugulis suis interius exteriusque vallantem pulcherrime compsit atque decoravit.* alibi vero non semel rugas istas in ingressu presbyterii, id est bematis, fuisse ostendit. in S. Paulo: *fecit autem et rugas in ecclesia B. Petri apostoli in presbyterio ingredientibus, quas utraque parte dextra laevaque investivit argento purissimo.* alio loco: *fecit etiam imagines sex ex laminis argenteis investitas, ex quibus tres posuit super rugas quae sunt in introitu ecclesiae presbyterii.* rursus: *fecit simul et rugas argenteas in ingressu presbyterii pensantes* etc. cum igitur, ut habet ordo Romanus, acolythi *rugam* servarent, neque iis fas esset sacrarium ingredi, satis evincitur *rugam* extra sacrarium atque adeo ei proximam fuisse. *ruga* vero idem sonat quod nostris *rue* seu *platea*: sic enim usurpatur haec vox apud Willelmum Tyrium 12 25 et in bulla Alexandri papae a. 1166 in M. Pastoralis Ecclesiae Parisiensis l. 19 charta 17: *usque ad locum qui vocatur Tudella, in ruga eiusdem S. Germani.* ita Papias pariter *rugam* videtur accipere: *rugas, romas, semitulas.* ubi legendum *rumas*: Graecam enim vocem expressit *ῥύμη*. Gloss. S. Benedicti: *ruga ῥύμη.* nam et hoc loco *ruga* forte accipitur pro *platea*: *ῥύμη* enim Graecis non modo *rugam* fron-

tis sonat, sed et plateam. Hesychius: ἄμφοδα αἱ ῥύμαι, ἀγναι, δίοδοι. Lexicon Graec. ms in bibliotheca Regia cod. 930: ἄμφοδος ῥήμη. ἄμφοδον δίοδον, ῥήμην. quibus locis legendum ῥύμη et ῥύμην. sed et a ῥύμη vocem Gallicam *ruë* deducit H. Stephanus. recte autem *rugam*, *semitulam* vertit Papias, seu parvam semitam, cuiusmodi sunt sulci quos in fronte senum efficiunt rugae; unde indubie rugas appellarunt nostri quasvis plateas strictiores, quod rugarum quae in fronte senum contrahuntur formam referant. sed et observo partem illam templi *plateam* et *viam* appellari in charta a. 1337 in eodem M. Pastoralis Ecclesiae Paris. p. 367: *item ordinamus et pronuntiamus, quod si in platea, infra gradus per quos ascenditur ad magnum altare, licet sit seu dicatur capitium, aliqui cerei in candelabris ponantur in parte inferiori super tumbis defunctorum* etc. *infra: de iurisdictione autem ecclesiae Parisiensis, — ordinamus quod a primo inferiori graduum, per quos ascenditur ad magnum altare, et circumcirca magnum et parvum altaria, intra tamen clausuram quae ibi est, et non extra, tota iurisdictione est et erit episcopi: in via autem iuxta ipsos gradus, per quam itur de uno ostio ferreo ad aliud ostium de transverso, erit praeventio inter episcopum et capitulum* etc. sed ut ad soleam revertar, pars illa templi vulgari ac recepto loquendi modo βῆμα ἀναγνωστῶν dicta est, id est, in qua consistebant lectores. cum enim in bema sacrum, ceteris ecclesiae partibus editius, solis sacerdotibus ac diaconis ministrantibus aditus pateret, subdiaconi ac lectores extra cancellos in solea perinde editiori stabant; unde eorum bema appellata est, ad instar bematis sacri, in quo consistebant sacerdotes. id adstruit Symeon Thessalonicensis: ὑποδιακόνους καὶ ἀναγνώστας καθῆσθαι ἐπὶ τῆς βήματος πρὸς τὸν σολῆαν, ὃς δὴ καὶ βῆμα καλεῖται ἀναγνωστῶν. quanquam non desunt qui soleam lectorum bema esse appellatam censent, quod ea amboni quodammodo subiaceret, cui id appellationis tribuit diserte Sozomenus 9 2: εἰκάσω αὐτὴν κείσθαι περὶ τὸν ἄμβωνα, βῆμα δὲ τοῦτο τῶν ἀναγνωστῶν. et 1. 8 ait S. Chrysostomum orationem habuisse ad populum ἐπὶ τοῦ βήματος τῶν ἀναγνωστῶν καθεζόμενον. neque aliter Socrates 1. 6, ubi scribit eundem ex ambone ut plurimum ad populum perorasse, ὅθεν εἰώθει καὶ πρότερον ὀμιλεῖν. in concilio Laodiceno can. 15 dicuntur canonici psaltae ἐπὶ τὸν ἄμβωνα ἀναβαλεῖν, et in libro Sacramentorum S. Gregorii: *ascendit lector in ambonem, pronuntians* etc. ita denique S. Cyprianus ep. 34 lectorem ait *super pulpitum, id est super tribunal ecclesiae, impositum legis praecipua et evangelium domini. soleam Sophianam, ut et ambonem, ex onychite lapide, ἐξ ὀνυχίτου λίθου, confecisse Iustinianum tradunt, qui utrumque casu trullae confractum narrant, in quibus est Cedrenus. Anonymus multo pretiosorem describit:*

τόν τε ἄμβωνα μετὰ τῆς σολίας ἐποίησε μετὰ σαρδονύχων, ἐπιθε-
 μενος καὶ πολυτίμους λίθους, σὺν κίωνων ὀλοχρύσων καὶ κρύων
 καὶ ἀσπίδων καὶ σαπείρων. nec vetat solum seu pavimentum,
 quod pedibus teritur, onychite lapide constratum fuisse, cum
 onyx marmoris species sit, quod alabastritem etiam vocant, ex
 quo pretiosissima olim facta pavimenta auctor est Plinius 36 7
 et 8. Gloss. Lat. ms in bibl. Reg. cod. 1013: *onychinum genus
 metalli. onyx genus marmoris.* Lucanus de aula Ptolemaei et
 Cleopatrae, in qua Iulius Caesar post pugnam Pharsalicam regio
 apparatu exceptus est, lib. 10:

totaque effusus in aula

calcabatur onyx.

et Martialis l. 12 epigr. 50:

calcatusque tuo sub pede lucet onyx.

sed et Paulus Silentarius inter marmora varia lapidesque opu-
 lentos, quibus aedes Sophiana passim coruscabat, onychem re-
 censet, part. 2 v. 223:

*ὄσσα δ' ὄνουξ ἀνέτης διαγοάζονται μετάλλῳ
 ᾠχρίων ἱρίμα.*

ut et Statius:

*hic Libyus Phrygiusque silex, hic dura Laconum
 saxa virent, hic flexus onyx et concolor alto
 vena mari.*

P 588

et alibi:

maeret onyx longe, queriturque exclusus ophites.

cum autem sacri cancelli ad extremas pilarum seu pinsorum par-
 tes, quae bemati ad orientem proximae erant, ipsum clauder-
 ent, spatium illud quod implebat latitudinem earum pilarum
 soleam, ut opinor, conficiebat, donec amboni coniungeretur,
 qui intra alteram pilarum extremitatem ad orientem perinde ex-
 citatus fuit. nam qua interiori templi partem respiciunt, la-
 tiores sunt pilae.

74. Sophianum ambonem ad orientem et versus mediam
 aedis partem statuit Silentarius in illius descriptione:

*ἔστι τις εὐρυπόροιο κατ' ἔνδια μέσσα μελάθρου
 ἀβρός ἰδεῖν καὶ μᾶλλον ἐς ἀντολίην τε νενευκῶς
 πύργος, ἀκηρασίωσιν ἀπόκριτος ἤθεσι βιβλῶν.*

ad orientem et e conspectu bematis statuitur pariter ambo a Ger-
 mano patriarcha CP: ὁ ἄμβων πρὸ τῆς θύρας τοῦ βήματος ἴστα-
 ται, ut et a Symeone Thessalon. libro de templo: ὁ μὲν πρὸ τοῦ
 βήματος ἄμβων etc. alio loco: τοῦ ἱερωτάτου βήματος κατὰ ἀνα-
 τολάς ὄρισθέντος, καὶ τοῦ ἄμβωνος ἀντικρὺ τεθέντος, εἰ τόπος
 ἔστι. ita autem excitatus erat ambo, ut pars una soleam et bema,
 altera ναὸν et portas ὄραίας spectaret, inter bema vero et ambo-
 nem solea intercederet: id diserte colligitur ex locis proxime
 laudatis, ubi de solea egimus. pars vero ambonis, quae bema

respicit, dextra nuncupari videtur Nicetae Paphlagoni in vita Ignatii patriarchae CP, quo loco narrat somnium Bardae Caesaris: καὶ ὅτε πλησίον ἤμεν τοῦ ἄμβωνος, ᾤφθησαν ὡσπερ κουβικουλάριοι δύο ἀπότομοι καὶ ἐμβριθεῖς, ἃν ὁ μὲν δέσμιον τὸν βασιλέα λαβὼν καὶ ἐπὶ τὰ δεξιά κατασύρων ἐξωθεῖτο τῆς σολίας, κατακρίνων ὡς ὑπεύθυνον etc. Cedrenus idem somnium enarrans: οἵτινες ὀδηγοῦντες αὐτὸν ἄγουσι πρὸς τὰς κυκλίδας τοῦ θυσιαστηρίου. alteram autem ambonis partem, quae scilicet ναὸν et πρόναον seu narthecem spectabat, ὀπίσθιον μέρος τοῦ ἄμβωνος vocat Alexius Aristenus in can. 21 Ancyr. atque inde ὀπισθάμβωνος εὐχὴ appellata est a Graecis ea oratio quae peracta sacra liturgia ab sacerdote sacra faciente in ambone ad populum recitatur, ἐκφωνουμένη παρὰ τοῦ ἱερέως ἕξω τοῦ βήματος, ut est in liturgia S. Io. Chrysostomi; quae quidem oratio compendium quoddam est omnium orationum quae in sacrario dicuntur, et ab ipsomet sacerdote profertur, ut populus tandem intelligat quis earum precationum, quae in adytis hactenus factae sunt, scopus fuerit et finis, ut disertis verbis indicat Germanus patriarcha CP; cuiusmodi ferme fuit *oratio ad complendum*, seu missae *collecta* ultima, de qua passim qui de ritibus ecclesiae scripserunt. hanc igitur orationem recitaturus sacerdos bemate egreditur, ambonemque conscendit ab orientali aditu, et ad populum convertitur ad occidentem, quae pars est ambonis postica et sinistra, respectu bematis. unde cum Balsamon in can. 12 concilii Nicaeni i transfugas a fide ait debere τρία μὲν. ἔτι ἕξωθεν τῆς ἐκκλησίας ἴσασθαι ὀπισθεν τοῦ ἄμβωνος καὶ ἐξέρχεσθαι μετὰ τῶν κατηγουμένων, haec ita capienda sunt, ut ii intra ecclesiae seu templi septa esse intelligantur, quemadmodum catechumeni: quippe sicut ii ante lectum evangelium aedem sacram subeunt sacrasque lectiones et homilias auditu excipiunt, ita isti ὀπισθεν τοῦ ἄμβωνος περὶ τὰ κατώτερα δὴ τοῦ ναοῦ consistunt, ut ait Symeon Thessalonicensis, id est, qua parte ambo bemati posticus et sinister conspicitur, cum ceteris fidelibus, in statione tamen sibi ad inferiorem aedis partem assignata, et quae nartheci coniungitur, in ecclesia stant, finitaque catechumenorum missa cum iis excedunt, et in nartheces seu porticus sese recipiunt. atque hic est genuinus verborum Balsamonis sensus, quae doctissimos viros frustra sollicitarunt.

P 589

75. Ad ambonis superiora conscendenda duplex patuit aditus seu gradus vel scala aut cochlea, ab oriente scilicet et occidente, ut in ceteris ambonibus. Ugutio Pisanus ms: *ambo pulpitem, ubi ex ambabus partibus sunt gradus*; qui quidem gradus seu aditus *gradus ascensionis et descensionis* dicuntur Anastasio bibl. in S. Silvestro PP p. 17. Paulus Silentarius:

ὀρθάδιος βάρθρις, διδομάονος ἄμβωνος οἰμοῖς,
 ἃν μία μὲν πρὸς νύκτα τιταίνεται, ἡ δὲ πρὸς ἡώ.

duplicis istius ascensus meminit etiam Cantacuzenus 1 41 et ex eo Codinus de Offic. c. 17, quorum alterum statuit respicientem portas *ώραίας*, alterum *σολέαν* et bema: *κατέρχεται ὁ βασιλεὺς τοῦ ἄμβωνος, οὐκ ἐκ τοῦ μέρους μέντοι οὐπερ ἀνήλθε, ἤγουν τοῦ πρὸς τὰς ὀράϊας πύλας ὁρῶντος, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐτέρου τοῦ πρὸς τὸν σολέαν καὶ τὸ ἅγιον βῆμα.* ascensus ad orientem meminit Leo Grammaticus p. 466: *εἰσῆλθεν μέχρι τῶν ἁγίων θυρῶν, καὶ ἀντιστραφεὶς ἀνέβη τρεῖς βαθμούς τοῦ ἄμβωνος ἐστεμμέντος.* ex quibus conficitur praeterea ambonem existisse inter *ώραίας πύλας*; per quas a nao seu choro in pronauum et narthecem exitus patebat, et soleam, quae extra bema erat, uti indicavimus; quibus consentiunt scriptores de aede Sophiana, dum aiunt Iustinianum confecto templo illud ingressum, et a Regiis portis seu *βασιλικαῖς*, quae eadem sunt cum Speciosis, ad ambonem processisse, et in haec verba exclamasse, *νενίκηκά σε Σολομών.* ita porro confecti erant bini isti ascensus, ut sibi invicem adversi in unum coirent, et locum teretem seu circulum efficerent. Silentiaris:

εἰσὶ γὰρ ἀλλήλοισιν ἐναντία, ἀμφοτέραι δὲ εἰς ἓνα χώρον ἄγουσιν ἴσον περιήγει κύκλῳ.

unde colligi videtur ambonem media in aede existisse, neque, ut hodie maiora ecclesiarum pulpita, utramque pilam attigisse, atque id evincit vox *πύργος*, quo ambo donatur a Silentario, quae cum minime pulpitis hodiernis conveniat, videtur ille potius habuisse quid simile cum iis cathedris excelsioribus, ex quibus concionatores orationem habent ad populum, quae in quibusdam ecclesiis hac etiam in parte statuuntur. proinde existit ambo ante portam sacram maiorem, etsi ab ea aliquanto longius distaret, quod disertis verbis declarat Germanus patriarcha CP, scribens *τὸν ἄμβωνα πρὸ τῆς θύρας τοῦ βήματος Ἰστασθαι.* tanta porro elegantia ac tam immenso sumptu ambonem primo excitavit Iustinianus, ut totum una cum solea ex onychite lapide confecerit, ut ex Cedreno indicavimus. addunt scriptores de aede Sophiana saphiris crystallo et lapillis aliis pretiosioribus, atque adeo columnis aureis, ambonem adornasse, et in utroque, ambone scilicet et solea, ad milies centenas libras impendisse eius tributi quod olim Constantinus M. Sarbaro Persarum regi indixerat: ita nugantur nuperi Graeci. at cum ambo iste, quem *πολύολβον* et *πολυθαύμαστον* fuisse scribunt Glycas et Codinus, casu hemisphaerii, qui a. 52 Iustiniani accidit, una cum solea contritus fuisset, alium rursus excitavit Iustinianus, sed elegantia ac decore longe priori imparem, si qua fides iisdem scriptoribus: *τὸν δὲ ἄμβωνα καὶ τὸν σολέαν μὴ δυνάμενοι ποιῆσαι τοιοῦτον πολυέξοδον καὶ πολύτιμον, ἐποίησαν αὐτὸν οὐδαμινὸν διὰ λίθων καὶ κίωνων ἀργυρενδύτων μετὰ περιφερωῶν ἀργυρῶν, μετὰ τῆς σολέας· τραῦλον δὲ τοῦ ἄμβωνος οὐκ ἠθέλησε ποιῆσαι,* P 590

Paul. Silent.

10

ως εἶπον, διὰ τὴν πολλὴν ἔξοδον. ut sese res habeat, constat ex Silentiario ambonem excitatum post casum trullae totum ex marmore confectum fuisse:

πᾶν δὲ τὸ καλλιθέμιλον ἔδος πετραῖον ἐκείνο,
ἔνθα σοφῶν ἀνάγουσι θεηγόρα δίνα βιβλῶν.

addit denique Codinus amboni superimpositam fuisse crucem, quae centum librarum auri fuit.

76. Bemati et amboni proximum fuisse locum ubi exstitit puteus sacer, evincunt quae de eo scribit Anonymus, aedis scilicet Sophianae partem illam in qua erant ἅγιον φρέαρ καὶ τὸ θυσιαστήριον ὅλον καὶ ὁ τόπος τοῦ ἄμβωνος, domum fuisse cuiusdam Antiochi eunuchi. appellationis rationem mox prodit, dictumque ἀπὸ τοῦ στομιδίου τοῦ φρέατος, cui insidens Christus cum Samaritana collocatus est, quod a Samaria advectum hoo loco positum est: τοῦτου γὰρ χάριν ἐκλήθη ἅγιον φρέαρ. auctor narrationis miraculi ἐν τῷ ἁγίῳ φρέατι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας editi, quem Combesisio viro eruditissimo, ut plurima alia, debemus, ad portam templi orientalem puteum istum sacrum exstitisse innuit: ἐν τούτῳ δὴ τῷ σεπτῷ, φημί, καὶ περιωνύμῳ ναῷ εἰκὼν τις ἐκ χρωμάτων Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐπὶ τινος πίνακος ἀναγεγραμμένη κατὰ τὴν ἑῶαν πύλην, ἐν ἣ ἡ ἁγία ἐπιστομὴ τοῦ φρέατος ἐκείνου τῆς Σαμαρειτιδος, καθ' ἣν ἡ ἀληθινὴ πηγὴ, ὃ τῆς γνώσεως ποταμός, ἡ μηκέτι διψεῖν εἰποῦσα πόσις, Χριστὸς οἰκονομικῶς τῇ Σαμαρειτιδί καθωμίλησεν. ἐπὶ τούτῳ ἡ τῆς σεπτῆς εἰκόνας ἀνακειμένη ἐπιμᾶτο γραφή, προσκυνουμένη καὶ σεβουμένη πιστῶς. sacri istius putei meminit praeterea Nicetas Paphlago in vita Ignatii patriarchae p. 712 ed. Concil. 1618, ut et βήλου κρεμαμένου εἰς τὸ ἅγιον φρέαρ Constantinus Porphyrogenneta. addit idem Anonymus Hierichunte allatas tubas aereas ad sanctum puteum positas, et ad earum similitudinem quas tum angeli tenebant, cum Hierichunti muri corruere, effictas. refert denique Codinus (quod silet Anonymus) sellam S. Constantini (imperatoris nempe) stetisse ὑπερθεῖν τοῦ φρέατος ἁγίου, ἐπάνω τῶν σαλπύγων.

77. A bemate in secundam et mediam templi partem novis cancellis obstructam pervenimus, quam Graeci ναὸν peculiari ac proprio vocabulo vocant, in qua non fideles omnes, uti vult Allatus, sed soli clerici ac cantores consistebant. cum vero pars illa templi in teretem vel certe ovalem formam contraheretur, inde χορὸν eam interdum appellarunt Graeci, *chorum* Latini. Ebrardus Bethuniensis in Graecismo:

est hic turba chorus; qui ventat in aëre, chorus;
cancelus est chorus etc.

ubi tamen chorus perperam cum cancello confundit, quia forte apud Latinos inferioris aetatis pars illa templi, in qua exstant altare et chorus, iisdem septa cancellis, chorus vulgo dicitur.

sic autem eam aedis partem nuncupatam vult Isidorus de Eccl. Offic. 1 3: *a choris psallentium*: est enim Suidae χορός σύστημα τῶν ἐν ἐκκλησίαις ᾄδόντων. inde nostris chorus dicitur *pars illa quae a cancellis versus altare dividitur, et choris tantum psallentium clericorum patet*, ut ait concilium Turon. II can. 4. eam porro aedis Sophianae partem intra pilas et columnas comprehensam forma esse ovata, supra ex Gyllio observavimus. *pars enim aedis interior, inquit ille, et media illa ingens vacua, si sola consideretur comprehensa intra pilas et columnas, est forma ovata, si vero tota tam intra quam extra pilas perspiciatur, est quadrata. ita enim ex utroque latere velut alas appensae sunt tres aulae inferiores et totidem superiores, ut ab imo pavimento procedat quadrata, deinde intra octo pilas in ovatam formam contrahatur, usque ad curvaturam quattuor arcuum sustentantium hemisphaerium.* sedebant autem clerici et cantores ab utraque P 591 parte ἐν στασιδίαις, ut est in Euchologio.

78. Ναόν et chorum Sophianum conficiebat totum illud spatium, quod intra quattuor pilas maiores continetur, cuius umbilicus, cui nempe centrum copulae seu trullae ad perpendicularum imminet, videtur appellari ὀμφαλός seu τὸ μέσον τοῦ ναοῦ apud Marcum de Dubiis typicis c. 96, μεσόμφαλος Gregorio Caesariensi orat. in Nicaenos patres, et μεσόναος apud Balsamonem in 74 can. Trullan.

79. Per alios vero cancellos dividebatur pars illa templi sacerdotibus clericis et cantoribus addicta ab ea in qua fideles consistebant, inferiore nempe, et quae ad narthecem vergit. Leo Ost. 3 27: *frontem etiam chori, quem in medio fere basilicae statuit, quattuor magnis marmorum tabulis sepsit.* ubi vero pars illa media aedis Sophianae ab inferiore separabatur, ut in bematis cancellis, ita in ea exsurgebant columnae marmoreae. tradit quippe Gyllius inter pilas duas, quibus sustinetur quarta pars sphaerae occidentalis, quattuor exstare columnas virides, eademque binas inter se coniunctas, et sex columellas virides Ionicas, quae inter eas intercedunt.

80. Ut porro cancelli bematis tribus aperiebantur portis, ita cancelli ναοῦ, media scilicet maiori et duabus minoribus ad latera. media ὄρεια πύλη dicitur Codino de Off. c. 17 et 18 (nos diceremus *la belle porte*), βασιλική in Typico et Euchologio non semel et apud Codinum et Anonymum; praeterea apud Leonem Grammat. p. 460 et Marcum Hieromonachum de Dubiis typ. c. 96, qui βασιλικὰς πύλας a sanctis, quae bematis erant, omnino distinguunt. *regias* vocant Latini aevi mediij portas aedificiorum primarias, ut Regula Magistri c. 30, 83, 95 et Chronicon Novalicense c. 14. versus in Vita S. Theodardi confessoris apud Catellum:

*composuitque solum devotus carmine claro,
erexit regias undique mirificas.*

ita apud Anastasium in Honorio PP: *investivit regias ianuas in ingressu ecclesiae maiores, quae appellantur medianae, ex argento.* in Conone: *qui missi fuerant de exercitu ad custodiendas regias basilicae, clausas observabant.* in Leone III *regiae maiores* p. 131, 133, 134, 143.

81. Tandem pervenimus ad tertiam eamque ultimam sacrae aedis partem, in qua *πολύγλωσσος ὄμιλος*, ut loquitur Silentarius, seu fidelium turba ex variis gentibus linguisque conflata consistebat. de illius propria appellatione vix inter se consentiunt scriptores: Allatius enim narthecis nomine donari contendit, cuius hac in re sententiam supra accurato satis examine discussimus. alii *πρόναον* appellatam volunt, ut quae ante *ναόν* seu chorum ingredientibus occurrat; atque id videtur innuere Codinus de Off. c. 17: *ἐκτός τῶν ὁραίων λεγομένων πυλῶν, ἦτοι ἐν προνάῳ.* nam etsi Goarus haec verba de vestibulo vel narthecae capienda censeat, longe tamen errant, inquit idem Allatius, Goarum indicans, qui *pronaos porticus esse volunt.* nec obstat Balsamon in can. 74 Synod. Trullanae ubi ait *πάντα τόπον τῷ κυρίῳ ἀναστειμένον κυριακὸν λέγεσθαι, πᾶν μὴ ἐκκλησία ἐστίν, ἀλλὰ πρόναος τυχόν ἢ ἑτερόν τι ἱερόν,* quippe, ut infert idem Allatius, ecclesiae vocabulo *ναός* proprie intelligitur. eodemque sensu percipiendum esse censet alium Balsamonis locum ad can. 2 Dionysii Alexandr., in quo *πρόναον* a proaulio distinguit, esseque scribit *τόπον δευτέρας μετανοίας, τὸν τῶν ἀκροαμένων λεγόμενον.* neque tamen plana illa fit ex iis locis Allatii P 592 sententia: quippe cum ex eodem scriptore ad can. 14 concilii Nicaeni, et in Epist. Gregorii Nysseni ad Letoium, *ἔξωθεν τοῦ ναοῦ* stetisse audientes dicantur, ubi alii *ἔξω τῆς ἐκκλησίας* habent, in nao vero seu choro solos clericos et extra naum fideles constituisse diserte Silentarius prodat, non plane video quomodo *ναός* sit illa pars tertia aedis sacrae. deinde Balsamon ait *προνάους* eorum fuisse quibus non licebat *ἐκκλησιάζειν* seu ecclesiam ingredi, ut audientibus; quod intelligendum est de tempore quo sacra peragebantur mysteria: nam ante evangelium ecclesiam ingrediebantur ad sacras scripturas et homilias audientibus; unde *ἀκροώμενοι* dicti: post evangelium autem ex ea excedebant et in narthecae consistebant, dum sacra conficiebantur mysteria, *τῶν φρικτῶν ἰκτελουμένων μυστηρίων*, ut habet Symeon Thessal. libro contra haereses. proinde incertum relinquitur an apud Nicetam in Man. l. 2 *εἰσοδος τοῦ προνάου* sit ipse aedis sacrae an vero vestibuli ingressus. quod enim Balsamon *προνάους* a proaulio distinguit, fieri potest ut *προαυλλίων* voce intellexerit areas, quae ante aedes sacras prostant: certe constat olim *προνάους* eiusmodi atria appellata; qua notione *pronaon* matris deum

et pronæon aedis Martis habemus apud Gruter. 27 2, 172 3, 214 1. ita etiam vox hæc usurpatur a Vitruvio 4 4 et a Perdicæ Ephesio de Thematibus Hierosol.

καὶ δένδρον εὐσκιόφυλλον ἐστὼς ἐν τῷ προνάῳ.

at qui *πρόναον* tertiam esse templi partem contendunt, in quibus est Genebrardus, existimant inde Gallicam vocem *prone* deducendam, eam scilicet orationem quam ex officii instituto habet curio ad plebem in ista inferiore aedis parte et extra chorum, inter missæ solennia, quæ *pronum* dicitur in conciliis Provinc. Senonensi a. 1524, Carnotensi 1526, Catalaunensi 1557 etc, *prone* in Consuet. Parisienai art. 30, Blesensi art. 3 et Dunensi art. 58, ita ut quodammodo hac oratione seu allocutione ad populum curio fungi dicatur officio *doctoris audientium*, uti est apud S. Cyprianum Epist. 24 de lectore agentem. scio Salmasium libro de Primatu papæ vocem hanc a Latino *præconium*, deducere, quod eo in loco præconis verbi dei munus impleat curio: sed vix in hanc sententiam pedibus ierim.

82. Confecta aedis Sophianæ ex Silentiario aliisque auctoribus descriptione, superest ut de præcipuis illius exedris (sic enim sacrarum aedium appendices appellari auctor est Eusebius Hist. Eccl. 10 4) aliquid dicamus. harum duæ potissimum celebriores habitæ sunt, ut ceteras omittam, si quæ exstiterent, baptisterium et diaconicum. a baptisterio ordiemur, quo nomine appellant Christiani locum baptismi officio dicatum. illud ferme seorsim a templis extrui solitum docet Eusebius loco proxime citato, ceterique, quos passim laudant Brissonius ad Leg. *Dominico*, cod. Theod. de spectaculis, Steph. Durantus de Ritib. Eccl. 1 19, Brouverus ad Fortunat. l. 1 poëm. 15, Iosephus Vicecomes et alii. neque tantum extra aedem sacram exstitit baptisterium, sed etiam versus infimam illius partem, seu haud longe a porticibus occidentalibus vel narthece, quo statui videtur loco baptisterium Sophianum a Codino scribente τὸ ἐπίπεδον τοῦ ναοῦ καὶ τὸν λουτήρα καὶ τοὺς νάρθηκας καὶ τὰ περίξ αὐτῶν fuisse domum Damiani patricii, sive hoc loco narthex dicatur pars inferior templi, seu porticus vestibuli. Paulus Silentiarius part. 1 v. 148 illud fuisse indicat versus porticus inferiores quæ intra aedem sunt, quo ferme loco hinc inde validioribus columnis marmoreis catechumena suffulciuntur.

ἐφεδρήσασουσι δὲ γαλῆ

*ἀντλιοὶ ἀλλήλοισι δύω δυσὶν ὧν κατὰ κόρησιν
τετραπόροισι σειρήσιν ἐπιλιχθεῖσα κεραιή
ναῶτον ὑπεστήριξε γυναικείοισιν ἰδέθλοισι,
λαὸν ἀπιθύνουσα πρὸς ἀκράαντα λόστρα
ἀνδρομίον βιότιοιο καθάρσια etc.*

P 593

porro tanta amplitudine fuit baptisterium Sophianum, ut in iis acta concilia legamus in synodo Chalced. Act. 1 et apud Cedre-

num in Rhinotmeto et Paulum Diac. l. 4 Hist. Misc. plebem Cpolitanam tumultuantem eo se recepisse. unde non mirum, si μέγα φωτιστήριον dicatur apud auctorem Chronici Alexandrini in Basilisco, et μέγας φωτιστήρ apud eundem Cedrenum in Leone Isauro.

83. In baptisterio erat fons seu aquarum receptaculum, Graecis κολυμβήθρα, interdum δεξαμενή nuncupatum, in quod immittebantur baptizandi. qui quidem fons tantae erat apud Cpolitanos venerationis, ut qui ad aedem Sophianam asyli ius habentem, ut omnes ferme aedes sacrae, confugiebant, ad baptisterium inde contenderent, sacrosque istos fontes prehenserent. Procopius in Hist. arcana: ὅπερ ἵνα μὴ γένηται δεισασαί, ἐς τὸ τῆς Σοφίας ἱερὸν φεύγουσιν, ἕς τε τὸν θεῖον λουτρῶνα ἰλθούσαι τῆς ἑνταῦθα κολυμβήθρας ἄκριξ εἰχοντο. alio loco: ἐς τῆς Σοφίας τὸ ἱερὸν ἦκων ἐς αὐτὴν πον τὴν θεῖαν δεξαμενὴν ἐξαπιναιῶς ἐκάθισεν, ἥνπερ μάλιστα πάντων νενομικασιν Χριστιανοὶ σέβειν, ubi imperite omnino Suidas, qui locum hunc descripsit, δεξαμενὴν τράπεζαν τὰ θεῖα δεχομένην interpretatus est, cum nihil aliud sit quam fons baptisterii, qui ab eodem Procopio et Theophane a. 2 Theodosii iunioris et a. 7 Zenonis κολυμβήθρα, ab aliis ὑπονόμος, a Gregorio M. cloaca, ab Anastasio in Hist. Eccl. natatorium vocitatur. κολυμβήθραν dixit etiam Theodorus Lector Eccl. 1: καὶ τοῦτον ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ σφαγήναι παρῆσκεύασεν; ut et Cedrenus in Leone de Copronymo: καὶ γὰρ ἀφώδευσεν ἐν τῇ ἀγίᾳ κολυμβήθρᾳ, ubi Paulus Diaconus l. 21 Hist. Misc. habet in sancto lavacro. in hos autem sacros fontes ex aquaeductibus influebant perennes aquae, ut colligitur ex Anastasio de Vitis PP p. 117, 134, 163, et ex tractatu de capite S. Ioannis B. qui habetur in aliquot codicibus S. Cypriani. baptisterium Sophianum praeterea ius habuisse asyli, perinde ac ipsam aedem, testatur Chronicon Alexandrinum p. 752: λαβῶν Βασίλισκος τὴν γυναικα αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα ἔφυγεν εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, εἰς τὸ μέγα φωτιστήριον.

84. Altera quae ecclesiae Sophianae adiuncta fuit exedra, διακονικόν appellata est. est autem diaconicum Graecis scriptoribus, quod alii ecclesiae secretarium vocant, nos vulgo sacristiam dicimus. quae quidem vox occurrit non semel apud scriptores, non modo pro exedra ita appellata, sed et interdum pro oonchula bematis, in qua reponerentur vestes sacerdotales ad sacram liturgiam necessariae, de qua egimus supra, ut apud Philostorgium 7 3, Cyrillum in vita Euthymii c. 18 et 19, auctorem Vitae S. Auxentii Archimandritae c. 1 n. 3, in Euchologio, Typico Sabae, Passione SS. Patrum Sabaitarum etc. videtur autem ita appellatum aut quod diaconorum primitus fuerit in ea sedes et consessus, vel potius quod haec exedra eorum curae potissimum commissa fuerit. in ea enim non modo quae ad ec-

clerici vasa et sacerdotes vestes spectant, priusquam sacra perageretur liturgia seu divinum ac ecclesiasticum officium, munia obibant Diaconi, sed et considerabant pro muneris sui ratione. an vero diaconicum ecclesiae idem fuerit cum eo carcere qui perinde diaconici nomen habuit, video controversi, etiam probabile sit eandem exedram fuisse. nam cum nefas ducerent prisci ecclesiae pontifices reos clericos una cum reis secularibus eodem carcere detineri, seu quod suam in eos auctoritatem et iurisdictionem servare ac tueri, vel, quod vero similis est, cum clericis suis mitius agere vellent quam solent ordinarii iudices, illos in ecclesiarum secretariis seuophylaciis aut catechumeniis detinebant, quousque per poenitentiam iis impositam, quam *ἐπιτίμιον* vocant, peractamque sua expiassent delicta ac crimina. ita Gregorius II PP in epist. 2 ad Leonem Isaurum in VII Synodo: *pontifices, ubi quis peccarit, — eum tanquam in carcerem, in secretaria sacrorumque vasorum aeraria coniciunt, in ecclesiarum diaconia et in catechumena ablegant.* hinc non semel legimus in Diaconica vice carceris coniectos clericos delinquentes: eo enim spectat lex 30 cod. Theod. de Haeret.: *cuncti haeretici procul dubio noverint omnia sibi loca huius urbis adimenda esse, sive sub ecclesiarum nomine teneantur, sive quae diaconica appellantur vel etiam decanica.* quo loco censet Cuiacius diaconicum idem esse quod decanicum, carcerem nempe ecclesiasticum, in quo detinebantur rei clerici; qua notione accipitur decanicum apud Iulianum Antecessorem Constit. 73: *executor autem litium constitutus in decanicis ecclesiarum recludatur, competentes poenas luiturus;* quae totidem verbis exstant lib. 5 Capit. Caroli M. c. 225. ubi Novella Iustiniani 97 habet *ἐν τοῖς καλουμένοις δεκανικοῖς.* decanici praeterea, vel potius *δικανικοῦ*, occurrit mentio in supplicatione Basilii diaconi in Concilio Ephesino part. 1: *καπεῖθεν τυπτόμενοι παρὰ τοῦ ὄχλου τῶν δεκανῶν ἀπηγόμεθα ἐν τῷ δικανικῷ, καὶ γυμνοὺς ἡμᾶς δεσμῶν ὡς καὶ ὑπευθύνους τῇ τιμωρίᾳ ἐστύλισαν, ἐκρεβατίσαν καὶ ἐπύκρυσαν.* et infra: *θλιβόμενοι ἐν τῷ δικανικῷ λιμώττοντες,* ubi interpret *δικανικόν tribunal ecclesiasticum* vertit, sed perperam, ut opinor: nam etsi re vera postmodum hac appellatione donari potuerit, hoc tamen loco *δικανικοῦ* vocabulo discrete carcer intelligitur, si non ecclesiasticus, certe is qui decanorum, id est lictorum, curae commissus erat. nisi quis malit decanicum in hac Epistola accipi debere pro loco in quo stationem suam habebant decani seu *φειδοῦχοι*, uti appellantur a Cedreno p. 170; de quibus passim agunt scriptores. at si decanicum idem fuit cum diaconico, probabile est decanicum et dicanicum corrupte postmodum dictum quod diaconicum appellari debuerat. nec scio an etiam dicanicum a voce *δίκη* nuncupatum sibi persuaserint posteriores Graeci, quod in diaconicis iudicia sua exercerent pontifices, quod indi-

P 594

cant Gesta de nomine Acacii, hisce verbis: *dicens Petrum olim in diaconio esse damnatum, nunc etiam Christiana societate semotum*: nam *diaconium* et *diaconicum* idem esse satis declarant supra allata Gregorii II verba.

85. Cum igitur diaconica non modo carceris vicem interdum praestarent sed etiam tribunalis ecclesiastici, inde factum opinor ut istae exedrae *secretaria* appellarentur: nam proprie sunt *iudicum secretaria*, uti est in concilio Milevitano II can. 16. *magnum secretum iudicis, unde secretarium nominatur*, ait S. Augustinus in c. 34 Ezechiel. c. 3. idque ex eo fluxisse arbitrator, quod in diaconicis synodi et concilia persaepe cogerebantur, atque iis in consessibus clericorum causae examinarentur; unde postea pontificum, qui synodis intererant, sessiones *secretaria* passim legimus dictas, apud Anastasium in S. Agatho p. 54 et 55, in Synodo Lateran. sub Martino PP. a. 649, in concilio Rom. a. 745 sub Zacharia PP. Act. 1 et 2, Caesaraugustano sub Damaso PP, Carthaginensi III et IV et V, Milevitano II, Carthaginensi VI, Africanis cap. 1 et 52, Arelat. III, Hierosolymitano sub Agapeto PP, Hispalensi II c. 1 etc.

P 595 86. Neque unicum diaconico Sophiano nomen fuit: nam et *μιτατώριον* dicebatur, si quidem *μεσατώριον* idem est quod *μιτατώριον*, quod quidem opinantur viri docti. id colligitur ex his Euchologii verbis: *μετά τὸ ψάλλειν τὴν τριτέκτην κατέρχεται ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης ἐν τῷ μεσατωρίῳ ἤγουν τῷ διακονικῷ, καὶ ἐξέρχεται εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον ἐκ τοῦ μέρους δεξιῶ.* quemadmodum igitur *mesatorium* ad dextram statuit Euchologium (aedisne an vero altaris, incertum), ita *mitatorium* Cedrenus in Leone philosopho, ita ut unum idemque esse par sit credere, proindeque mendum subesse in Euchologio. sic autem Cedrenus: *διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν ὁ πατριάρχης εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσέρχεται ἐκώλυε τὸν βασιλέα, ὅθεν διὰ τοῦ δεξιῶ μέρους διήρχετο εἰς τὸ μιτατώριον.* et infra: *ὅπερ γράψαντες καὶ σφραγίσαντες ἐν τῷ μιτατωρίῳ ἔρριψαν, τοῦ δὲ βασιλέως δημοσίαν πρόοδον ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ποιησαμένου, κὰν τῷ μιτατωρίῳ εἰσελθόντος, καὶ ἐν ᾧ ἤρχετο τόπω.* meminit praeterea *μιτατωρίου* Theodoros Lector Ecl. 2, Lexicon. Gr. ms bibliothecae Regiae sign. 2062, et Codinus, qui illud excitatum refert a Iustiniano, *ἴνα, inquit, ἐκεῖσε παραμένῃ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ, καὶ πολλάκις ἐστίει.* quae quidem ultima verba Goarum impulere ut in notis ad Cedrenum et Euchologium scripserit *μιτατώριον* dictum quasi *μινσατώριον*, fuisseque cubiculum ad latus altaris, in quo fessis a labore cantoribus mensa frugalis, panis scilicet et vini, apponebatur, proindeque locum fuisse mensis instruendis idoneum; a qua sententia haud omnino abhorret Allatius. verum cum diaconicum seu secretarium Sophianum amplum fuerit triclinium, neque unico duntaxat sed variis

constiterit cubiculis, multo probabilius videtur hancce inde sortitum appellationem, quod revera *domus* esset *ecclesiae*, hoc est aeditui et νεοκόρον, in qua etiam imperator, si luberet, antequam sacra peragerentur officia, vel iis finitis et exactis, moraretur. nam ut *metatum* Latini scriptores aedem et domicilium vocarunt, ut constat ex Gregorio Turon. Hist. 5 7, 5 19 et 40, 7 6 et 24, 8 2 et 44, 9 6, 10 2 et 15, de Mirac. 1 44, 2 21 et 24, de Miracul. S. Mart. 2 11, 4 21. ut ceteros praeteream alio a me, si deus faverit, recensendos loco, et *metari* dixerunt pro *divertere*, ut Paulinus Nat. 9 et 10, ita μιτάτον eadem significatione usurpant Graeci recentiores, ut habetur in Glossis Basil. S. Athanasius, sive quisquis est auctor narrationis de imagine Berytensi: ἐπιέξηγησε μιτάτον μείζον ὁ Χριστιανὸς ὡς χρήζειν. alios ad id firmandum laudat scriptores Meursius. ob hanc igitur causam triclinium istud excitasse itaque appellasse Iustinianum ait Anonymus, ut in eo quiesceret: ἐπάλασε δὲ — καὶ μιτατόριον, ὅπερ ἐκείσε ἀνήγειρε, κοιτῶνα ὠραῖον διάχρυσον, ἵνα εἰσπορευομένου αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ ἐκείσε καθεύδῃ. ubi καθεύδειν est non tam somno recreari quam quiescere ac morari. eiusmodi autem fuit et in eum finem exstructa exedra ecclesiae adiuncta, cuius meminit Anastasius in Gregorio IV: *fecit etiam iuxta acoliti pro quiete pontificis, ubi post orationes matutinales vel missarum officia eius valeant membra soporari, hospitium parvum, sed honeste constructum, et picturis decoravit eximius.* ita metatorium seu diaconicum amplum triclinium fuit, in quo et imperator diversari, siquando a publicis curis vellet secedere et pietati vacare, et diaconi considerare, et synodi peragi, clerici delinquentes includi, sacra ecclesiae vasa ministeria et vestes asservari, atque adeo ipse aedituus, vel qui templi conservandi curam habebat, habitare poterant. aedituos istos, quod iis iuxta aedes sacras mansio esset, παραμοναρίους vocant synodus CP sub Menna Act. 5, VII Synod. Act. 7 can. 5, et Petrus Diaconus Casinensis in Relat. de corpore S. Benedicti n. 2, προσμοναρίους definitiones concilii Chalcedon. can. 2, Leo Grammatic. in Michaele Balbo p. 459, et Balsamon ad Marci patr. resp. 28. P 596 προσμοναρίους etiam habuere gentiles, si qua Menologio fides ad 17 Novembris. quae quidem vox habetur etiam in Italia Sacra Ughelli t. 8 p. 421 et 423. at qui paramonarius dicitur Diacono Casinensi, mansionarius nuncupatur Leoni Ost. 3 26. notum autem ex Gregorio M. Dial. 3 24 et 25 mansionarios et custodes promiscue appellari, quibus scilicet custodiendae ecclesiae incumberebat cura; unde excubitores nuncupantur mansionarii ab Aldrevaldo l. 1 de Mirac. S. Benedicti. ii enim non modo ecclesiam sed et reliquias et phylacteria servabant, ut colligitur ex eodem Leone Ost. 2 34. unde martyrarii dicti in concilio Aurelian. II can. 13 apud Gregor. Tur. de Mirac. 2 46 et Hist. 4 11;

custodes martyrum apud Anastasium in S. Silvestro p. 13 et in Synodo Rom. sub eodem Silvestro can. 11; *custodes super sepulcra apostolorum* apud eundem Anastasium in S. Leone 1 p. 27; *custodes loculorum* in vita S. Zozimi episcopi Syracusani n. 6, ubi eosdem esse cum *ostiariis* evidenter ostenditur. sed et penes eos fuisse ecclesiae claves docet Petrus Diac. Chr. Casin. 4 53. habitabant quippe mansionarii in domo ecclesiae contigua, a qua nomen dignitati isti mansit. auctor Miracul. S. Mauri abbatis c. 10: *clericus quidam nomine Manfredus, qui ob custodiam in contigua basilicae ipsius domuncula dormire erat solitus; ubi dormire idem est quod καθεύδειν, id est morari, habitare, ut monuimus. inde primi mansionarii dignitas magna in ecclesia Romana, qui custos dominicalis vestiarum dicitur in ordine Romano et ceterorum Ecclesiae vasorum, cum alii inferioris ordinis mansionarii iuniores dicerentur. unde haud procul a vero aberraret ille qui νεώκρον, cui Sophianae ecclesiae claves commissae leguntur apud Silentiarium, παραμονάριον interpretaretur.*

87. Sed et non omnino improbanda videtur Wolfgangi Musculi divinatio, qui *μυταώριον* apud Theodorum Lectorem *mutatorium* vertit. nam cum *μυταώριον* idem sit quod diaconicum, rursum vero diaconicum idem quod *vestiarium*, vestiarium denique idem quod *ἀλλαξιμάριον* apud Codinum de Off. c. 2, locus scilicet seu cubiculum unde vestes mutandae promuntur, nil vetat *μυταώριον* vocem pro *μυταωριον* usurpasse Graecos existimare. quippe apud Latinos aevi inferioris scriptores *mutatorium*, si non locum unde promuntur vestes mutandae, certe vestes ipsas quae alternis mutantur appellari constat; quae quidem *ἐξημοιβὰ ἱμάτια* dicuntur Homero Odyss. 2, *vicaria indumenta* Cassiano 4 10, *mutandae* in Regula Magistri c. 81, *mutatoria* aliis, uti monuimus in notis ad Alexiadem; denique *ἀλλαξιματα* apud auctorem de Offic. Eccl. CP a Medonio editum, *ἀλλαγαι* apud Codinum; unde *ἀλλάσσειν* apud eundem et Marcum Hieromon. de Dub. typ. c. 43. Avitus Vienn. l. 3 Poëm.

serica bis coctis mutabat tegmina blattis.

secretarium autem ecclesiae *vestiarium* appellari notius est quam ut firmari necesse sit.

88. A variis proinde officii varias sortita est appellationes haec exedra: nam et a salutationibus *ἀσπαστικός οἶκος* etiam dicitur Theodoro 5 17, *salutatorium* Gregorio Turon. Hist. 2 21, 6 11, 7 27, Messiano presbyt. de vita S. Caesaris Arelat. p. 252, Aimoino Hist. 3 47, auctori Hist. Miscellae l. 13 p. 379 ed. Canisii, et Orderico Vitali l. 2 p. 412. est autem *salutatorium* apud Papiam *locus in quo ad salutandum advenientes excipiebantur; et in Glossario Aelfrici salutatorium dicitur esse greting-hus, id est domus salutationis, uti definitur ab Ugutione. sic porro appellatum volunt diaconicum, quod in eo episcopi sacra facturi,*

antequam ad bema seu ad altare procederent, fidelium salutationes exciperent, seu illorum se orationibus commendare, seu de negotiis, ecclesiasticis praesertim, cum iis agere vellent. id potissimum colligitur ex Gregorio M. l. 4 epist. 54 et 98, in quibus praecipitur episcopis aut archiepiscopis, *dimissis iam filiis ecclesiae, a salutorio ad sacra missarum solennia celebranda cum pallio procedere*; et Sulpicio Severo Dial. de vita S. Martini 2 1, ubi disertis verbis dicuntur *presbyteri in secretario sedere, vel salutationibus vacantes vel audiendis negotiationibus occupati*; quo tunc tempore vetantur diaconi in secretario cum presbyteris sedere in concil. Arelat. II, uti supra observatum est. certe pontificem sacra facturum, antequam ad altare procederet, a diaconis salutari observare est ex ordine Romano: *cum vero ecclesiam introierit pontifex, non ascendit continuo ad altare, sed prius intrat in secretarium: — ubi cum intraverit, sedet in sella sua, et diaconi salutato pontifice egrediuntur de secretario*; tametsi haec verba de salutatione accipi posse non diffiteor, quam exhibent diaconi priusquam e secretario excedant. nec scio an etiam in salutorio salutarentur episcopi a presbyteris dioecesanis. in concilio quippe Nicaeno Arab. c. 55 praecipitur *ut chorepiscopus bis per annum congreget presbyteros ad salutandum episcopum et tradendum se ei et communionem cum eo habendam, et prandeant cum eo, fiatque hoc primum in exitu anni, secundo vero in festo resurrectionis d. n. Iesu Christi*. incertum pariter an ad has salutationes fidelium referri debeat canon 12 concilii Ticinensis sub Leone IV PP, quo prohibentur paenitentes *vacare salutationibus*, ita ut iis interdictum fuerit sacerdotes in secretario salutare, quod fidelibus licebat, vel certe domi salutatores admittere. quemadmodum autem episcopi in secretariis salutationibus vacabant, ita et abbatissae. quippe in Regula S. Caesarii c. 36 et Reg. S. Donati c. 57 haec verba habentur: *observandum est ne abbatissa ad salutationes in salutorium sine digno honore suo, hoc est sine duabus aut tribus sororibus, procedat. et c. 40: si abbatissa, ut assolet, cum saluatoribus occupata fuerit. et in Recapitulatione Regulae S. Caesarii c. 8 et Regula S. Aureliani Episc. c. 1 praecipitur ut quaecumque ad conversionem venerit, regula ei in salutorio legatur*. denique in Concilio Matiscon. I can. 2 vetantur *virī intra salutorium aut oratorium monasterii virginum intrare*, quibus consentanea habentur in Regula S. Aureliani c. 14. quibus in locis salutorium idem est quod secretarium et diaconicum.

89. Iam vero cum in ecclesiarum secretariis ac diaconicis asservarentur sacra vasa seu, uti vocant vulgo scriptores, ministeria, inde factum ut quod aliis diaconicum et secretarium est, interdum et saepe *σνεοφυλάκιον* appelletur, quod exstitisse ut plurimum in interiore diaconici parte ostendit Passio SS. patrum

Sabaitarum: οὐπερ ἀποτεμόμενοι τι οἱ πρόην πατέρες διακονικῶν πεποιήκασιν, ἰσώτερον δὲ τοῦ διακονικοῦ κειμηλιαρχεῖον ἦτοι σκευοφυλάκιον. hinc eiusmodi diaconica promiscue dicuntur *secretaria* ac *sacrorum vasorum aeterna* in laudata Gregorii II PP epistola; atque ita usurpari passim observare est. cur vero in diaconico reponerentur sacra ecclesiae ministeria, ratio illa potissimum est quod ea curae diaconorum ac sollicitudini incumbere. Isidorus de Eccl. Offic. 2 9: *custodes sacrarii Levitae sunt: ipsis enim iussum est custodire tabernaculum et omnia vasa templi*; quod etiam habetur apud Cyrillum Alexandr. lib. 3 de Adorat. inde illis ea manu contingere, non autem subdiaconis, licebat; et ut ait concilium Laodicenum can. 21, οὐ δεῖ ἔχειν

P 598 ὑπηρέτας χώραν ἐν τῷ διακονικῷ καὶ ἄπεισθαι δεσποτικῶν σκευῶν. quae quidem ita vertit concilium Agathense can. 66: *non oportet insacros ministros licentiam habere in secretarium, quod Graeci diaconicum appellant, ingredi et contingere vasa dominica*, sive ea verba intelligenda siut de maiori diaconico, sive de minori, id est conchula bematis ita nuncupata, ut supra monuimus. verum quod ad vasorum sacrorum curam primitus diaconis collatam attinet, id postmodum immutatum: eorum enim illa in aede Sophiana data est magno sceuophylaci, de qua dignitate ecclesiastica passim viri docti egere, cui, ut par est credere, suberant diaconi. porro sceuophylacii Sophiani meminit Anonymus: ἔστι δὲ ὁ τόπος τῶν οἰκημάτων αὐτῆς, ὃν δέδωκεν εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, τὸ σκευοφυλάκιον ὅλον, σὺν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Πέτρου. sed quo potissimum loco exstiterit diaconicum olim, seu in aede Sophiana seu in ceteris maioribus ecclesiis, vel quae sceuophylacii vestiarii secretarii et aliis nominibus donatur vulgo exedra aedi sacrae adiuncta, non adeo promptum est assequi. Allatius, uti supra diximus, diaconicum rem prorsus diversam a secretario facit, contenditque esse concham illam quae *θυσιαστηρίου* conchae, aedem ad sinistram ineuntibus, adiungitur, ubi *σκευοφυλάκιον* et *διακονικῷ τράπεζα* statuitur, quemadmodum nuncupatur a Symeone Thessalonicensi. verum etsi in confesso sit eam conchulam diaconicum appellatam fuisse, non ideo tamen sequitur exedram, quam vulgo *sacristiam* vocamus, diaconici appellationem non habuisse: nam, uti supra observatum est, conchula ista diaconicum appellata est, quod in ea allata ex maiore diaconico sacra vasa atque adeo vestes sacerdotales ad liturgiam sacram peragendam necessariae reponerentur. planum enim esse reor ex praeallatis diaconicum exedram fuisse aedi sacrae adiunctam, proinde a bemate seclusam et remotam, quod et indicat idem Symeon, dum scribit episcopum consecrandum a diaconico ad bema procedere per templi dextram et soleam, *διὰ τοῦ δεξιῶς μέρους τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ σωλέως*, deducuntibus eum sacerdotibus et diacono praeeunte; ubi per dextram τοῦ

ναοῦ ipsum ναόν seu chorum intelligi observant viri docti. a diaconico igitur, quod extra aedem existit, per soleam transeundum fuit sacerdoti ad bema pergenti (nec mirum, cum bematis fores soleae obversarentur), proinde per eam aedis partem, quae bema a ναοῦ proprie sumpto disparabat. atque haec sunt quae de aede Sophiana sparsim apud scriptores per temporis angustiam observare licuit.

ANSELMI BANDURII

P 744

IN SCRIPTORIS ANONYMI DE ANTIQUITATIBUS
CPOLITANIS

L I B R U M IV,

UBI DE AEDE SOPHIANA,

COMMENTARIUS.

Augustissimi S. Sophiae templi CP, a Iustiniano M. infinitis sumptibus conditi, quamplurimi ex scriptoribus Byzantinis descriptionem edidere. at ut missos faciam scriptores illos qui de structura aedis S. Sophiae obiter tractarunt, Procopius qui aedificia a Iustiniano M. excitata luculenter libris octo recenset, libro ipso primo c. 1 de aedis Sophianae structura agit; qui licet non ita multis de ea scribat, attamen quia Iustiniani temporibus florebat, iure merito hac in re inter scriptores solutae orationis principem locum tenet. alter est illius aevi scriptor seu poëta, Paulus nimirum Silentarius, qui carmine heroico et pereleganti *ἔκδοσις* templi S. Sophiae exaravit; qui sane scriptor praecipuam mereri laudem videtur ac commendationem, ut ait Ducangius in praefatione, quod praeter carminum elegantiam accuratam augustissimi templi descriptionem vixque oculatioribus hactenus intellectam nobis repraesentet. enim vero non defuere et subsequentis aevi scriptores, qui de aedis Sophianae structura integros tractatus scripsere, Codinus scilicet, incertus auctor Combesianus, ac ceteri Originum CP scriptores inediti. in iis autem principem locum tenet Anonymus noster, sive aetatem qua scripserat sive ordinem ac diligentiam qua monumenta recenset spectes. neque soli scriptores Graeci aedis Sophianae de-

scriptionem adornarunt: nam Petrus Gyllius vir de re literaria optime meritis huic labori maxima cum laude incubuit; et paucis ante annis doctissimus Ducangius uberrimis ac eruditissimis commentariis Pauli Silentiarii descriptionem S. Sophiae illustravit; qui sane postremus scriptor ita hanc rem tractavit ut vix aliquid novi ac inobservati illis addere quispiam possit. *) hinc porro factum est ut breves admodum commentarios in descriptionem aedis Sophianae concinnaverimus, et in hisce ea tantum moneamus quae vel necessaria esse duximus ad illustrandum scriptoris nostri sensum, vel minus ab aliis observata fuisse arbitramur. verum cum neque ea quae de variis partibus aedis Sophianae ab Anonymo nostro dicuntur, neque ea quae a nobis ibi observata sunt, absque subsidio tabularum quae ipsam aedem repraesentant percipi possint, maxime cum tabellae illae quas profert Ducangius minus accuratae censeantur viris doctis, ideo hic quinque tabellas a Grelotio delineatas proponere placuit, quas quidem accuratissimas esse asserunt viri eruditi et architectonicae artis periti, qui aedem Sophianam diu ipsi oculis contemplati sunt. et prima quidem tabella ichnographiam aedis S. Sophiae exhibet, secunda prospectum exteriorem septentrionalem et occidentum, tertia prospectum exteriorem meridionalem. quarta autem tabella prospectum interiorem eiusdem aedis versus altare repraesentat. quinta denique prospectum alterum interiorem ipsius aedis, altari adversum, ac ostia versus exhibet. hisce autem tabellis apponere visum est earundem explicationem ab eodem Grelotio Gallico idiomate concinnatam: nam ne eius verba Latina facerem amici monuere.

P 746   EXPLICATION DES RENVOIS QUI SONT AU PLAN
DE SAINTE SOPHIE.

✠ *Le milieu de l'église de Sainte Sophie couvert d'un grand dôme, qui est à ce que l'on dit de pierre ponce. Ce dôme a dix-huit toises de diamètre.*

A *C'est l'endroit où estoit autrefois le seul autel de cette église.*

B *Le mehrabe des Turcs, c'est comme leur autel, vers lequel tous les Mahometans se tournent pour faire leur prière; il est fait de mesme qu'une niche dans laquelle on met l'Alcoran. Il regarde la Mesque où est le tombeau de Mahomet, vers qui toutes les Mosquées sont tournées.*

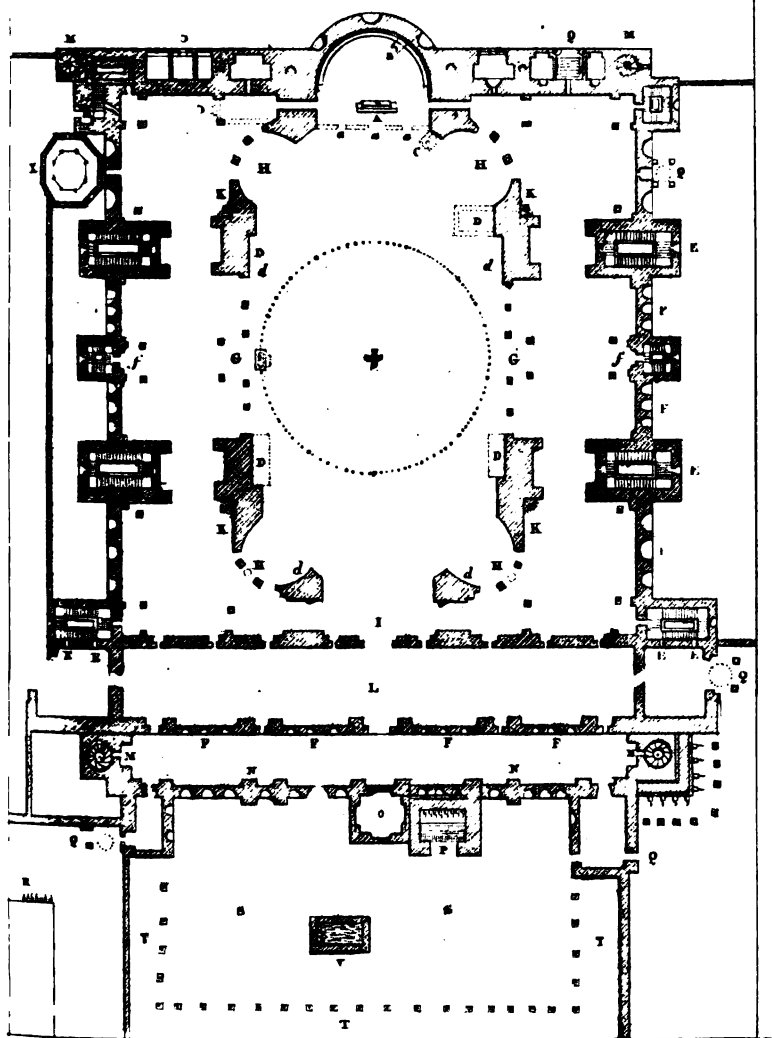
*) Recentiorum adde Gibbonem (cap. 40), Fossalem (storia dell'architettura t. 2 p. 121), Alphonsum de la Martine (itin. Orient. t. 4).

- C** *Le member du Moufti, c'est le lieu où ce prélat Turc se met lorsqu'il fait la prière publique; sçavoir pendant le Ramazan ou careme, au Bairam et autres festes solemnelles des Mahometans.*
- D** *Est l'entrée par où le Grand Seigneur va au temple.*
- o** *C'est le lieu où se met le Grand Seigneur pour faire sa prière toutes les fois qu'il va à Sainte Sophie. Ce lieu estoit autrefois un passage pour aller à l'autel; mais depuis on y a pratiqué une chambrette boisée et grillée de tous costéz, afin que le Grand Seigneur y puisse faire sa prière avec commodité, et y voir sans estre veu.*
- o** *Ces quatre renvois marquent les arboutans que Iustinien fit mettre pour appuyer cette partie Orientale qui estoit tombés, et qu'il avoit déjà fait relever une autre fois.*
- D** *Ce sont les quatre gros piliers qui soustiennent le dôme.*
- d** *Sont quatre petits piliers, qui soustiennent avec les quatre gros six demi-dômes, trois desquels sont vers l'Orient, et trois vers l'Occident.*
- D** *C'est le lieu où estoient les sièges de l'empereur et du patriarche.*
- E** *Toutes ces lettres marquent autant d'escaliers doux, par où les femmes montoient anciennement dans les galeries du temple, où elles estoient séparées d'avec les hommes, comme elles le sont encore dans toutes les églises d'Orient.*
- F** *Toutes ces petites ouvertures demi-rondes sont autant de fenestres qui donnent du jour dans l'église.*
- f** *Portes par où les prestres et diacres montoient au Ginaitikion pour y encenser.*
- G** *Ce sont quatre grandes colonnes de marbre granite d'Egypte d'une seule pièce; elles ont chacune quatre pieds de diametre. Ces quatre colonnes en soustiennent six autres moindres qu'elles, qui forment les galeries d'en haut de chaque costé de l'église.*
- H** *Ce sont quatre demi-cercles qui se forment des quatre gros piliers et de deux autres petits, entre lesquels il y a deux colonnes de porphyre soustenues chacune de son piedestal quarré de marbre blanc. Ces deux colonnes en supportent six autres moindres des galeries superieures qui appuyent les coquilles ou demi-dômes du dessus.*
- h** *Il y a ici une petite ouverture ronde comme celle d'un puits. C'est par là que l'on tire de l'eau de la cisternne qui est sous l'église, pour s'en servir aux usages du temple.*
- I** *La grande porte de Sainte Sophie, qui en a quatre autres de chaque costé un peu plus basses qu'elle.*
- K** *On a été obligé depuis peu, pour affermir les quatre gros piliers, d'ajouter de la maçonnerie entre eux et ces quatre co-*

lonnes qui en estoient autrefois séparées, et qui y sont maintenant contiguës par le moyen de cette maçonnerie représentée par ces petits points.

- L** *C'est le grand vestibule dans lequel on entre par seize portes; il en a neuf à son orient, cinq au couchant, une au septentrion, et l'autre au midi.*
- M** *Sont les quatre Minarets ou clochers.*
- N** *Le portique ou premier vestibule; c'est ce que l'on appelloit anciennement le Narthex.*
- O** *C'est une grande tour quarrée, qui servoit autrefois de clocher à Sainte Sophie.*
- P** *Ces degrez sont pour descendre aux robinets par où sort l'eau de la grande cisternne de cette église. Tout le dessus de ce temple est quarré et rempli des eaux qui découlent du dessus de son toit. C'est ce qui a fait croire à quelques gens que l'on pouvoit aller en bateau depuis Sainte Sophie jusques à la mer par des canaux souterrains.*
- P 747** **Q** *Ce sont toutes les portes extérieures de ce temple.*
- R** *Fontaines où les Turcs se lavent avant que d'entrer à faire la prière.*
- S** *C'est le prostyle, la cour, ou le cloître de quelques officiers de la Mosquée.*
- T** *Leurs cellules ou chambres.*
- V** *C'est un grand bassin dans lequel lesdits officiers lavent leurs linges et habits.*
- X** *C'est un petit temple qui servoit autrefois de sacristie à Sainte Sophie; il est assez semblable à la sacristie de Saint Pierre ou à Saint Estienne le Rond de Rome. Il sert maintenant de grenier où l'on garde la paille et le foin des chevaux du grand serrail, qui en est tout proche.*

Après avoir suffisamment expliqué le dôme qui fait le milieu de la croix que forme l'église de sainte Sophie, je dirai ce qui se trouve autour. La partie orientale de cette croix est un grand demi-cercle couvert de son demi-dôme fait en cul de four. Autour de ce grand demi-cercle qui est pris de la largeur du grand dôme, il y en a trois autres petits qui sont pareillement couverts de leurs coquilles ou demi-coupoles, deux desquels sont à droit et à gauche, et au milieu le plus reculé de tous. C'est dans ce troisième demi-cercle qu'étoit autrefois le *Sancta Sanctorum* que j'expliqueray ci-après. La partie occidentale de cette croix est de même que l'orientale, formée d'un grand demi-cercle, couvert de son demi-dôme, et côtoyé de trois autres petits, avec seulement cette exception que celui du milieu, où sont les trois grandes portes de ce temple, n'est pas fini en demi-cercle comme

Plan du Temple de St^e Sophie.

Handwritten text at the top of the page, mostly illegible due to fading and bleed-through.

Handwritten text in the middle section of the page, including a prominent circular stamp or seal.

Handwritten text at the bottom of the page, including a signature and possibly a date.

celui de l'orient, mais coupé à angles droits, et couvert d'une arcade ou voûte, et non pas d'une coquille ou cal de four. Les quatre petits demi-cercles qui sont aux côtés de ces deux grands, sont formés dans leurs deux extrémités, d'une part des quatre gros piliers qui soutiennent le grand dôme marqués dans le plan par le renvoi D; et de l'autre part des quatre petits piliers, deux desquels supportent vers l'orient le demi-dôme qui couvrait le *Sancta Sanctorum*, et deux autres vers l'occident soutiennent l'arcade qui couvre les trois portes du milieu de l'église. Ces quatre petits piliers sont marqués dans le plan par le renvoi d. Entre ces huit piliers qui forment les quatre petits demi-cercles susdits, il y a huit colonnes de porphyre, deux à chaque demi-cercle. Ces huit colonnes sont élevées chacune sur un piédestal de marbre blanc carré. Elles en soutiennent six autres sur elles du *Gynaitikon*, dont quelques-unes portent à faux, comme on verra dans le dessein du dedans de cette église qui est ci-après.

Derrière chacun de ces quatre demi-cercles, tant vers l'orient que vers l'occident, il y a un espace carré que l'on pourroit appeller chapelle, si la coutume d'en avoir plusieurs dans une même église avoit jamais été chez les Grecs, mais qu'on peut nommer tetragone, parce que la figure de ces quatre places est carrée. Ils ne sont éclairés chacun que de trois petites fenêtres qui n'en dissipent pas beaucoup l'obscurité. Les quatre coins de ce tetragone sont soutenus par quatre colonnes de marbre granite, entre lesquelles celles qui sont proches des quatre gros piliers qui soutiennent le dôme, y sont maintenant contiguës et unies par du maçonage que l'on y a mis pour rendre encore les gros piliers plus capables de résister aux fréquens tremblemens de terre qui arrivent à Constantinople. Cette maçonnerie paroît toutefois assez ancienne pour faire croire que ce soit plutôt un ouvrage des Grecs que des Turcs. Elle est marquée dans le plan par des points au renvoi K.

Entre ces quatre tetragones ou places carrées, il y en a deux autres de figure un peu plus longue, l'une desquelles est au P 748 septentrion, et l'autre au midi. Ils sont aussi bien soutenus que les précédens par quatre colonnes de marbre granite; mais il y a de la différence dans la situation de ces colonnes, car au lieu que les autres sont placées aux quatre coins, celles-ci le sont au milieu, et faisant une voûte particulière et fort étroite qu'elles soutiennent, elles partagent cet espace en deux. Ces quatre colonnes et le carré long dans lequel elles sont situées, forment le travers et les deux bras de la croix Grecque sur le dessein de laquelle est bâtie sainte Sophie, et les quatre tetragones que j'ai expliqués ci-devant, sont comme les places vides qui se trouveroient autour d'une croix que l'on auroit placée dans un cadre ou bordure de tableau.

Paul. Silant.

Les vingt-quatre colonnes qui supportent les voûtes de ces six places que je viens de décrire sont toutes de la même grosseur, de la même grandeur et du même marbre granite; mais les quatre autres qui se voient de chaque côté de l'église entre les deux gros piliers du grand dôme, sont de beaucoup plus hautes et plus grosses, quoiqu'elles soient de la même matière et tout d'une pièce. Ces quatre colonnes en supportent six autres qui sont au premier *Gynaitikion* ou galeries des femmes, et qui soutiennent le second, tant à l'aile droite qu'à l'aile gauche de l'église, comme on verra dans la planche du dedans de ce temple. De cette manière toutes les colonnes qui sont dans le bas de sainte Sophie, ne montent qu'au nombre de quarante, vingt de chaque côté. Ces quarante colonnes inférieures en soutiennent soixante autres qui sont dans le *Gynaitikion* ou galeries d'en haut; tellement que toutes les colonnes de sainte Sophie, tant en haut qu'en bas, ne sont que cent dans tout le corps de l'église, avec quatre moyennes et trois petites qui sont au dessus des portes, qui font cent et sept colonnes en toute sainte Sophie. Toutes ces colonnes sont assez bien tournées, mais leurs chapiteaux ne correspondent pas à la beauté de leur tour. Il est difficile de dire de quel ordre ils sont, si ce n'est qu'on leur veuille donner le nom de Grec gothisé.

Il ne reste plus maintenant pour l'explication de l'intérieur de ce plan, qu'à dire quelque chose du lieu où étoit autrefois le *Sancta Sanctorum*, qui étoit renfermé dans l'espace marqué des renvois a a a et B. Les Grecs qui ne disent jamais qu'une messe par jour dans une église, n'avoient dans celle de sainte Sophie, aussi bien que dans les autres, qu'un seul autel, qui étoit à l'endroit que vous verrez marqué dans le plan du renvoi A. Cette coutume s'est observée long-temps dans l'église Latine, aussi bien que dans la Grecque; mais depuis que le nombre des Chrétiens s'est extrêmement augmenté, la nécessité d'avoir beaucoup de prêtres, a fait venir celle d'avoir beaucoup d'autels et beaucoup de sacrifices, pour pouvoir satisfaire à la dévotion d'un grand nombre de personnes qui ne pouvoient pas assister à la seule liturgie qui se faisoit dans l'église. Cet autel s'appelle des Grecs d'aujourd'hui *ἅγιον βῆμα*, il est renfermé dans un espace qu'ils appellent *τέμπλος*, et que les Latins appellent *Sancta Sanctorum*. Ce lieu est toujours le plus oriental de l'église, terminé d'un côté en demi-cerle couvert d'un demi-dôme ou cul de four, et de l'autre d'une clôture que les Grecs appellent *εἰκονοστάσιον*. Cette clôture est faite de bois, travaillé et enrichi de quantité de figures; elle est ouverte de trois portes, l'une desquelles est au milieu, qui est la plus grande, et deux autres à côté. La porte du milieu sert seulement au prêtre pour entrer et sortir durant le sacrifice, celle de la main droite sert

au diacre seul (car les Grecs n'ont point de soudiacré comme les Latins), et l'autre qui est à main gauche sert aux autres officiers. Entre la porte du milieu et les deux autres il y a les images de *παναγία*, ou de Notre-Dame, et du *πρόδρομος*, ou de S. Jean-Baptiste, et au dessus de ces trois portes il y a les figures des douze apôtres. Les images de cet *εἰκονοστάσιον* ont toujours été sur toutes les autres en grande vénération parmi les Grecs; ils allument devant elles quantité de cierges et de lampes, et leur font souvent des *metanias* ou genuflexions.

P 749

Voilà en abrégé ce qu'il y avoit au *Sancta Sanctorum* de sainte Sophie avant que les Turcs en eussent fait une mosquée, mais à présent il n'y a plus rien de tout cela. L'autel en fut abattu après que Mahomet eut monté dessus pour y faire sa prière, lorsqu'ensuite de la prise de Constantinople il entra à cheval dans sainte Sophie, et s'agenouillant sur cet autel, il ôta ce temple à la religion Chrétienne, et le dédia aux superstitieux Mahometanes. Comme les Turcs n'offrent à dieu dans leurs mosquées qu'un sacrifice de louanges, ils n'ont rien dans leurs temples qui soit selon leur loi particulièrement sanctifié que le *mirab* ou le *maharab*, qui est comme une espèce de grande niche dans laquelle on met l'Alcoran; celui de sainte Sophie est de marbre, et est orné de quantité de moresque et de dorure. Il se trouve marqué dans le plan par la lettre B, et n'est pas placé droit au milieu de la partie supérieure, comme il est dans les autres mosquées; parce que ce temple ayant été construit pour des Chrétiens qui se tournent toujours vers l'orient pour faire leur prière, il n'étoit pas dans une situation convenable aux Turcs, qui voulant faire leurs oraisons, sont obligés, quelque part où ils soient, de se tourner toujours au *Keblé*, c'est-à-dire vers la ville de la Mecque, où est le tombeau de Mahomet leur prophète, et ainsi ne pouvant pas tourner l'église de sainte Sophie au Sud-Est ou orient d'hiver, qui est le point vers lequel les Turcs de Constantinople s'agenouillent pour prier dieu, on y a tourné ce *maharab* pour avertir les Musulmans qui viennent dans ce temple, que c'est de ce côté-là qu'ils doivent s'incliner en parlant à dieu. Cette niche est enclavée dans un petit contre-mur de marbre qui ne va que jusqu'aux premières fenêtres, et qui à hauteur de ceinture se redouble pour servir à tenir sur son rebord les livres dont les Imans se servent à faire la prière. Ce contre-mur est marqué dans le plan par deux lignes demi-circulaires qui sont au fond de l'église où est maintenant ce maharab, et où étoit autrefois le *synthronos* du patriarche de Constantinople.

Vis-à-vis de ce lieu au renvoi O, aussi bien qu'à son opposé, il y avoit autrefois un passage par lequel les prêtres alloient de la sacristie à l'autel, mais ces deux passages sont maintenant fermés; et dans celui qui est marqué du dit renvoi on a pratiqué

une petite chambre toute boisée et dorée, qui est garnie de riches tapis, et qui a une fenêtre qui occupe toute sa largeur fournée de sa jalousie ou fenêtre grillée. C'est dans ce lieu que le Grand Seigneur se met pour faire sa prière lorsqu'il est à Constantinople et qu'il va à sainte Sophie. Il y entre par une porte qui est fort proche du Serrail, et qui ne s'ouvre que pour lui; elle est marquée du renvoi O. D'où étant entré au temple il monte par une petite galerie grillée à la dite chambrette, d'où il voit commodément ceux qui sont dans la mosquée sans en pouvoir être aperçu; cette galerie est marquée dans le plan par des points ensuite du renvoi C. Il y a encore d'autres choses dans le plan qui sont marquées par des points, comme sont trois petites tribunes aux renvois D, le *member* du Moufti au C, la chaire des prédicateurs au G, deux grandes urnes vers les portes à l'H, et autres choses qui s'expliqueront ci-après avec la planshe du dedans de l'église.

Après avoir suffisamment décrit la croix et tout l'intérieur du plan de sainte Sophie, j'expliquerai maintenant le contour de ses murailles qui sert comme de cadre ou bordure à cette croix que j'ai dit qu'elle forme. La partie orientale de ce temple est toute contenue dans la place qui est devant le Serrail. Elle étoit autrefois ouverte de quatre portes, deux desquelles sont
 P 750. maintenant condamnées, une autre qui ne sert que pour le Grand Seigneur, et la dernière qui est publique, marquée du renvoi Q. Il faut descendre par cette porte environ douze degrés pour entrer à sainte Sophie, parceque la place du Serrail est de beaucoup plus haute que le plan de l'église; entre ces deux dernières portes sont les quatre arboutans que l'empereur Justinien y fit élever pour appuyer le demi-dôme oriental qu'il fit rebâtir, parcequ'il étoit tombé par un tremblement de terre, et qu'il avoit écrasé par sa chute le *Sancta Sanctorum* qui étoit sous lui. Ces arboutans sont continus au mur, et marqués des quatre renvois Q. Aux deux extrémités de cette partie orientale sont placés aux lettres M deux minarets ou tourelles, desquelles celle qui est au midi est la plus grossière et la plus basse des quatre qui sont aux quatre coins de sainte Sophie, parce qu'elle fut faite à la hâte sitôt que Mahomet II eut changé cette église en une mosquée seulement en y faisant, comme j'ai dit, la prière qui lui servit de dédicace; tellement que ce minaret ou clocher Turc est le premier qui ait été bâti à Constantinople.

La partie septentrionale et la méridionale de sainte Sophie ne sont pas beaucoup différentes; elles ont l'une et l'autre cinq escaliers, douze fenêtres et deux portes. Des cinq escaliers, il y en a deux grands qui montent jusqu'au haut de l'église, et qui servoient non seulement aux femmes pour aller dans le *Gynaitikon* supérieur, mais qui avoient encore été faits pour appuyer

le dôme de l'église; ils sont marqués dans le plan par la lettre E. Les trois autres escaliers plus petits ne vont que jusqu'aux premières galeries ou *Gynaitikions* inférieurs. De ces trois derniers escaliers, deux sont placés aux deux angles que forme le carré de l'église, et ont leur entrée par dehors pour servir aux femmes à monter au temple et pour en sortir sans être vues des hommes; mais celui du milieu n'avoit sa porte qu'en dedans de l'église, parcequ'il ne seroit qu'aux prêtres et aux diacres pour monter dans le *Gynaitikion* et y encenser pendant l'office. Cette dernière entrée est au milieu des deux faces septentrionale et méridionale proche des deux colonnes du renvoi f. Les portes des autres escaliers qui paroissent au dedans de l'église ne sont ouvertes qu'aux galeries d'en haut. Les douze fenêtres qui sont dans chacune de ces deux faces sont fort petites; elles sont contenues sous quatre grandes arcades, et des quatre portes qui étoient autrefois ouvertes dans ces deux faces septentrionale et méridionale, il n'y en a plus qu'une qui est du côté du midi marquée de ce renvoi Q: car les trois autres sont maintenant bouchées.

Toute la partie occidentale de sainte Sophie est occupée par ces deux vestibules, et par une petite cour ou prostyle qui est devant eux. Le plus grand de ces deux vestibules qui touche l'église, est double, c'est-à-dire qu'il y en a autant dessus que dessous. Celui d'en bas est le vrai vestibule de l'église, car celui d'en haut n'est qu'une galerie du *Gynaitikion*. Le vestibule inférieur est ouvert de seize portes, neuf desquelles sont à son orient, cinq autres à son couchant, et les deux dernières lui sont, l'une au septentrion, et l'autre au midi. Toutes ces portes sont de marbre, et les valves ou battans qui les ferment sont de cuivre ou de bronze, ornés de plusieurs croix pattées, treflées ou fleurdelisées, auxquelles les Turcs ont ôté les travers, parce qu'ils ne peuvent croire que Jésus-Christ, qu'ils reconnoissent pour un grand prophète, ait été lui-même crucifié, s'imaginant que ce fut un fantôme qui le fut en sa place: ils ne veulent pas souffrir devant leurs yeux et à l'entrée d'un temple qu'ils ont dédié aux exercices de leur religion, l'image de la cruauté des Juifs, et de l'ignorance qu'ils croient être parmi les Chrétiens sur l'article du crucifiement de Notre-Seigneur. L'espace qui est entre ces portes est tout revêtu de fort beau marbre ondé de diverses couleurs, et orné d'albâtre taillé fort adroitement en guirlandes de plusieurs manières. Au-dessus de tout cet enroulement de marbre qui va jusqu'au haut des portes, on voit plusieurs figures et croix en mosaïque, que les Turcs n'ont pas si fort effacées que l'on n'y remarque bien encore au-dessus des trois portes du milieu une image du Sauveur assis qui donne sa bénédiction à un empereur prosterné à ses pieds, et d'une

Παναγία ou Nôtre-Dame qui est à sa droite, avec le *Πρόδρομος* ou S. Jean Baptiste qui est à sa gauche. Le haut de l'espace qui se trouve entre les portes occidentales de ce vestibule, il y a deux grandes entrées ou portails où l'on remarque encore plusieurs images en mosaïque, et d'autres qui sont même en bas-relief ciselées sur les valves de bronze, avec les paroles que j'ai déjà rapportées *MIXAHA NIXITΩN*, et autres chiffres qui marquent le temps qu'elles ont été faites. Il y a sous chacun de ces grands portons deux autres petites portes qui conduisent au *Gynaitikion* par un escalier doux, comme sont tous les autres de ce temple; elles sont marquées du renvoi E.

En sortant de ce vestibule du côté de l'occident, on entre dans un autre vestibule ou portique qui n'est pas ni si long ni si large que le premier. Il s'appelloit autrefois *Narthex*, et se voit marqué dans le plan par la lettre N. Or comme ce *Narthex* ne servoit anciennement qu'aux pénitens et aux catechumènes qui n'étoient point admis dans l'église que leur pénitence ne fût finie, ou qu'ils ne fussent baptisés; on ne remarque point dedans aucun vestige qu'il y ait jamais eu d'ornemens ni d'images, comme il y en a dans tous les autres endroits de l'église. Il est fort simple, et ressent tout-à-fait le lieu de pénitent ou de catechumène. Sa voûte est faite en arête de poisson, et son pavé est de grandes pièces de marbre sans aucun ordre ni dessein. Cela fait croire à quelques-uns que ce premier vestibule n'est pas de même temps que le reste de l'église, parce qu'il empêche d'en voir le frontispice. Mais comme il n'y a aucune marque qu'il y ait jamais eu d'autre façade ni entrée à sainte Sophie que celle que l'on y voit encore aujourd'hui, et qu'il n'y a pas d'apparence que l'on eût mis seulement à vingt pieds hors de l'édifice une tour pour servir de clocher, et une demi-douzaine d'arcs-boutans tout à jour et à même distance, sans lier tout cela de quelque pan de muraille avec un couvert pour en former un portique à peu de frais; on peut dire que ce premier vestibule est aussi ancien que le reste de l'édifice, puisqu'il est bâti de même matière et de même forme que les autres parties de l'église.

On trouve aux deux extrémités de ce portique deux petites portes marquées dans le plan du renvoi M. Ce sont les portes des deux Minarets qui sont au couchant de cette église par où les Muezzins y montent qui seroient les sonneurs des mosquées si elles avoient des cloches, parce que ces officiers ne servent qu'à appeler les Musulmans à la prière. Autour du Minaret qui est au midi, il y a plusieurs fontaines avec une galerie soutenue de huit petites colonnes qui les couvre; elles sont marquées du renvoi R. La partie occidentale de ce *Narthex* ou portique est éclairée de treize petites fenêtres et ouverte de trois portes, deux desquelles sont fort grandes, et sont placées à ces deux extré-

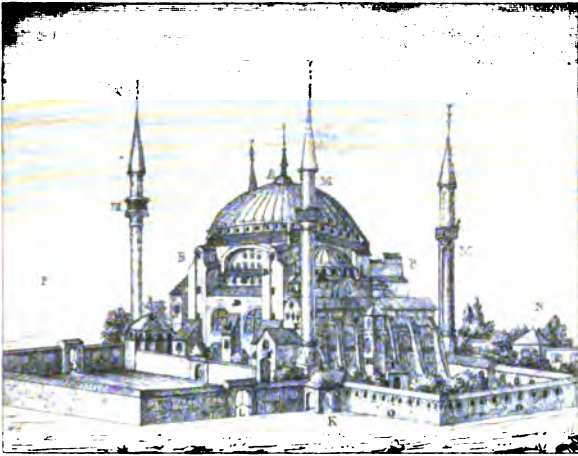
mités pour servir au peuple, et l'autre est une petite qui est proche de la tour marquée de la lettre O. Cette tour étoit autrefois le clocher de sainte Sophie, mais maintenant elle est toute vide depuis que les Turcs ont fondu les cloches qui étoient dedans pour en faire des canons. La petite porte qui est proche de cette tour ne sert qu'à quelques Muesins et autres officiers de cette mosquée, qui ont leurs petites chambres autour d'une cour que l'on voit marquée dans le plan des renvois S et T. Il y a dans cette même cour, tout attenant de l'ancien clocher, un lieu où l'on descend environ trente degrez pour aller prendre de l'eau de la grande oisterne qui occupe tout le dessous de sainte Sophie, P 752 elle en sort par plusieurs robinets qui sont marquez dans le plan au renvoi P. Fort proche de ce degré et vers le milieu de la cour, on voit un grand bassin dans lequel les officiers de ce temple lavent leurs linges et habits. Je l'ai aussi marqué à la lettre V. Non pas tant que ce soit quelque chose de considérable, qu'afin que le lecteur puisse mieux connoître la fidélité et l'exactitude de ce plan, s'il alloit jamais à Constantinople, ou bien s'il en étoit revenu. Il remarquera pareillement au renvoi X un petit temple octogone qui ne sert plus maintenant que de grenier au Serrail: on y tient du foin, de la paille, et autres choses semblables; on dit qu'il servoit autrefois de sacristie à l'église de sainte Sophie, et il y a quelque apparence de cela, puisqu'il y avoit une porte qui passoit de ce petit temple dans celui de sainte Sophie: je l'ai remplie de points pour montrer qu'elle est maintenant bouchée, et que l'on n'y passe plus.

EXPLICATION DES RENVOIS QUI SE TROUVENT DANS P 753
LE DESSEIN DE LA VUE SEPTENTRIONALE DE
SAINTE SOPHIE.

- A *C'est le dôme de sainte Sophie; il est fort écrasé, fait à anse de panier, éclairé de vingt-quatre fenêtres, et supporté de quatre gros piliers, sur lesquels il ne semble presque pas s'appuyer.*
- B *Ce sont quatre grands arboutans appliqués aux quatre principaux piliers qui soutiennent le dôme. On a pratiqué en chacun d'eux de grands escaliers doux par où les femmes montoient autrefois au temple séparément des hommes.*
- C *Sont les secondes galeries qui servoient encore aux femmes, et dont on a été obligé de boucher les six arcades qui donnoient en dedans de l'église pour rendre le cintre qu'elles soutiennent plus solide, à cause des tremblemens de terre qui arrivent assez souvent à Constantinople.*

- D** *Sont les premières galeries plus longues et plus larges de beaucoup que les secondes; leurs murailles sont, aussi-bien que celles de l'église, toutes encroûtées de marbre, et leurs voûtes faites en arête de poisson sont aussi enrichies de belles mosaïques. Elles sont ornées de soixante colonnes de marbre granité d'Égypte, et s'appuyent sur quarante autres colonnes bien plus grosses et de même grain, lesquelles soutiennent avec les pilastres tout le bâtiment de cette église.*
- d** *Escalier par où les prêtres et diacres montoient aux Gynaitikions ou appartement des femmes pour y encenser.*
- E** *C'est le vestibule supérieur, au bout duquel (à une fenêtre qui regarde le couchant) est cette belle pierre transparente que plusieurs voyageurs ont pris pour un onyx, pierre précieuse; mais ce n'est autre chose qu'un marbre fort clair qui se trouve assez communément en Perse.*
- F** *C'est l'entrée septentrionale du grand vestibule inférieur; elles ne s'ouvrent qu'aux grandes fêtes, et durant le Ramasan. Les murailles de ce vestibule sont comme celles de l'église toutes encroûtées de marbre de plusieurs couleurs, au-dessus de quoi se voient encore quelques figures en mosaïque qui représentent le sauveur du monde, Notre-Dame, S. Jean Baptiste, et autres, avec plusieurs croix et fleurs diversement lacées. Sa voûte est faite comme toutes celles du temple en arête de poisson, et revêtue de mosaïque.*
- G** *Le premier vestibule ou Narthex où se tenoient autrefois les catechumènes et pénitens; il n'a aucun ornement. Aux deux bouts de ce vestibule sont deux portes pour monter à deux minarets. Il n'a que deux entrées principales pour le peuple, et une petite au milieu par où passent les officiers de la mosquée.*
- H** *Cette tour étoit autrefois le clocher, mais à présent elle est inutile.*
- I** *C'est l'entrée par où on descend à la citerne qui est dessous l'église.*
- K** *Porte occidentale par où l'on entre dans le premier vestibule.*
- L** *Chaîne que les Turcs mettent à toutes les portes des lieux qui demandent quelque respect, tels que sont les enclos, jardins et autres endroits qui sont autour des mosquées, et ce afin que les chevaux, mulets, et autres semblables animaux n'en approchent point, ou ne les salissent point par leur ordure, et que les hommes étant obligés de se baisser pour passer ces chaînes, se souviennent de la révérence et du respect qu'ils doivent aux temples du Seigneur.*
- M** *Ces quatre tourelles sont les minarets où les Muezzins montent tous les jours, cinq ou six fois les vendredis, qui sont les dimanches des Turcs, et sept fois par jour durant leur Ra-*

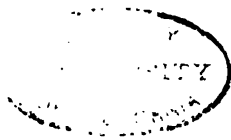

Vue de Ste Sophie au nordouest.

Vue de Ste Sophie au midi.

masan ou carême, afin d'appeller de là les Musulmans à la mosquée pour y assister à la prière publique.

N *La porte d'un enclos où sont les sépultures de quatre Sultans P 754 ou Grands Seigneurs.*

O *Prostyle ou cloître, autour duquel sont les chambres des officiers de la mosquée.*

P *Partie du Serrail.*

EXPLICATION DU BASTIMENT ET DE L'ELEVATION DE SAINTE SOPHIE.

De quelque côté que l'on regarde les dehors de l'église de sainte Sophie, dont vous avez ici la partie septentrionale et occidentale, elle paroit toujours carrée, parce que comme j'ai dit dans l'explication du plan, le corps de ce temple auroit parfaitement cette forme si sa largeur étoit augmentée de quatre toises seulement. Aux quatre coins du carré que couvre le dôme, et qui s'élève sur les quatre gros piliers intérieures, il y a quatre grands arboutans fort grossiers et fort massifs, éclairés de trois fenêtres. On a partiqué dans chacun d'eux un grand escalier doux qui monte jusqu'au haut de l'église; ils sont marqués dans cette planche par le renvoi B. Entre ces deux arboutans sont les deux *Gynaitikions* où ils conduisent. J'ai déjà dit que ces *Gynaitikions* ou *Gynaitikions* sont les galeries des femmes; l'un est supérieur, marqué C, qui est le moins long et le plus étroit, puisqu'il est terminé entre les deux gros arboutans, et l'autre inférieur, marqué D, qui est le plus large et le plus long, puisqu'il a les mêmes dimensions que les deux ailes de l'église. Le *Gynaitikion* supérieur est éclairé de sept petites fenêtres en dehors, qui répondoient à autant d'arcades qui étoient autrefois ouvertes en dedans de l'église; les Turcs les ont bouchées depuis, n'ayant pas affaire de tant d'ouvertures pour leurs femmes, puisqu'ils ne les laissent pas même entrer dans leurs temples pour y faire leurs prières. Au dessus du toit de ce *Gynaitikion* supérieur, il y a un mur simple couvert d'une grande arcade ou ceintre, et ouvert de douze fenêtres assez mal construites, sept desquelles sont fort petites et toutes sur une ligne droite au défaut du toit du *Gynaitikion* supérieur, et cinq autres plus grandes au milieu des sept du dessous. Tout cela est couvert d'un grand dôme, au sommet duquel, marqué A, est un colophon de bronze doré, surmonté d'un croissant de même matière. L'extrémité de tous les édifices publics des Mahométans est terminée de cette manière.

Au dessous de ce grand dôme, dans la partie occidentale de ce temple, est un demi-dôme ou cul de four éclairé de cinq

Paul. Silant.

12

fenêtres, dont il y en a une de bouchée : il est à côté de deux petites coupes ou lanternes, qui ont entre elles une grande fenêtre demi-ronde partagée en six, étant coupée d'un grand travers qui s'appuie sur deux petites colonnes, et qui en soutient deux autres. Ces deux petites lanternes ont été mises en cet endroit pour servir d'ornement ; car elles n'ont aucune ouverture en dedans le temple ni en dedans d'elles-mêmes, puisqu'elles ne sont pas creuses. Entre ces petites coupes et les grands arbutans, il y a deux autres demi-dômes, un de chaque côté. Ils étoient autrefois ouverts de six fenêtres chacun ; mais on a été obligé d'en boucher quelques-unes à cause des tremblemens qui ébranlent quelquefois ce temple, aussi-bien que toute la ville. Ces deux demi-dômes qui sont à la partie occidentale, P 755 avec les deux autres semblables qui sont vers l'orient, couvrent les quatre demi-cercles du choeur et de l'entrée de sainte Sophie, qui sont marquez dans le plan des renvois H.

On voit plus bas que ces trois demi-dômes un grand corridor ou gallerie éclairé en dehors de neuf grandes fenêtres, chacune desquelles est coupée d'un travers, et partie de deux petits piliers quarez, le tout de marbre, c'est le vestibule supérieur qui en a autant sous lui. Il est marqué par la lettre E, et est appuyé de six arbutans, dans le milieu desquels se voit une tour carrée marquée H, elle n'a pas cinquante toises de hauteur, et servoit pourtant de clocher à l'église de sainte Sophie ; de cette façon il ne pouvoit pas y avoir dedans beaucoup de cloches, ni de bien grosses. Au dessous de ces arbutans, et derrière ce clocher, est le petit vestibule ou *Narthex* marqué G, et tout proche au renvoi I, est une grande porte par où l'on descend aux robinets de la citerne, qui est sous l'église de sainte Sophie. Les arbres voisins qui paroissent, sont du prostyle ou de la petite cour des officiers de ce temple, dont on voit les petites chambres aux renvois O.

Aux quatre coins de tout cet édifice, sont placez quatre Minarets ou tourelles d'une architecture assez délicate, excepté celui qui est derrière la mosquée, dont on ne voit dans ce dessein que la pointe proche du renvoi A. Ils sont marquez des lettres M, et n'ont qu'une gallerie qui est aussi élevée que les fenêtres du grand dôme ; mais ils portent leurs pointes plus haut que la sienne. Autour des deux Minarets qui sont vers l'occident de ce temple, il y a ses trois entrées principales qui sont marquées dans le plan par les lettres Q, et dans la dernière planche que j'explique, par le seul renvoi K, parce que dans ce dessein il ne s'en voit qu'une ; elle est couverte d'un petit dôme, à côté duquel il y a une petite pierre taillée en degrez ; cette pierre sert pour aider à descendre et monter à ceux qui viennent à cheval à la mosquée. A l'orient de ce Minaret il y a une entrée du grand

vestibule marquée E, c'est la septentrionale par laquelle on descend au temple, parce que le pavé de la rue qui est de ce côté-là est plus élevé que celui du dedans de sainte Sophie. Il y a dans cette entrée à main gauche, aussi-bien qu'à celle de l'autre bout du vestibule, deux petites portes pour monter par un escalier doux aux *Gynaitikions* ou galeries supérieures de cette église. Depuis cette entrée septentrionale du grand vestibule, il y a une petite muraille qui enferme les trois demi-arboutsans septentrionaux, et l'espace qui est entre eux en forme d'une petite cour longue où l'on a planté quelques jeunes arbres. Cette muraille se va terminer à un petit temple octogone qui seroit autrefois de sacristie à l'église, il est marqué dans le plan au renvoi X, et dans cette élévation septentrionale que j'explique par la lettre Q. Entre ce petit temple et le Minaret qui est derrière lui, il y a une des entrées des galeries supérieures, elle est marquée dans le plan par le renvoi E, mais on ne la peut voir dans ce dernier dessein, parce que ce temple qui est derrière la couvre tellement, qu'on ne peut l'apercevoir que lorsqu'on y entre ou que l'on est *vis-à-vis*.

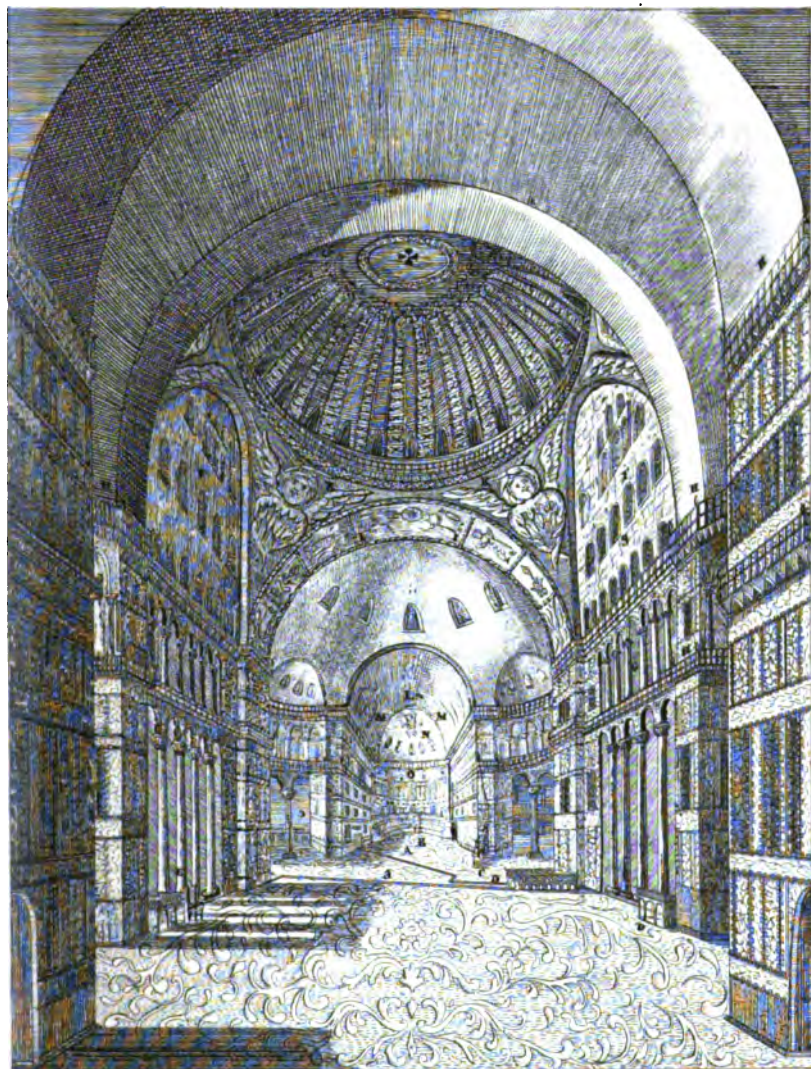
EXPLICATION DES RENVOIS DE LA VUE MERIDIONALE P 756
DE SAINTE SOPHIE.

- A *Les Turcs pour colophon au dessus de leurs mosquées, mettent un croissant de bronze ou de plomb doré.*
 B *Les quatre grands arboutsans qui appuyent le dôme de sainte Sophie.*
 C *Seconde galerie ou Gynaitikion supérieur.*
 D *Première galerie et Gynaitikion inférieur.*
 d *Escalier des prêtres et diacres pour aller encenser dans les Gynaitikions.*
 E *Vestibule supérieur.*
 F *Entrée meridionale du vestibule inférieur.*
 G *Arboutsans qui appuyent les vestibules supérieur et inférieur, ils ont sous eux le Narthex lieu des Catechumenes et Penitens.*
 H *C'étoit dans cette tour qu'étoient autrefois les cloches de sainte Sophie.*
 I *Entrée des cisternes qui sont sous ce temple.*
 K *Deux portes occidentales par où l'on entre dans le 1 vestibule, et de là dans l'église.*
 L *On ne peut avoir plus de respect pour les lieux destinez à la priere que les Turcs en ont, ils mettent à toutes les portes des cours, qui sont autour de leurs mosquées, des chaînes, comme l'on voit à cette porte marquée du renvoi N.*

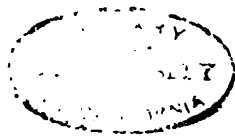
- M** *Ce sont les quatre Minarets que les Turcs ont mis autour de ce temple au lieu de clochers, desquels celui qui est le plus grossier et le plus bas marqué du renvoi M est le premier qui fut élevé dans Constantinople.*
- P 757** **O** *Prostyle ou petit cloître où sont les chambres de quelques officiers de la mosquée.*
- P** *Fontaines où les Turcs se vont laver avant que d'entrer au temple.*
- Q** *Fenêtres du lieu où se met le Sibil de sainte Sophie, ou officier de ce temple, gagé pour donner de l'eau à tous ceux qui souhaitent boire.*
- RS** *Enclos meridional où sont les sepultures de quelques Grands Seigneurs.*
- T** *Mausolées de plusieurs Grands Seigneurs, de leurs femmes et de leurs enfans.*
- T*** *La sépulture de Sultan Mourat, et de ses six vingt enfans.*
- *T** *Tombeau de Sultan Mustapha.*

Il ne seroit pas necessaire après avoir expliqué la vûë septentrionale de sainte Sophie, d'ajouter ici la meridionale, l'une et l'autre face de cette église sont assez semblables. On voit aussi bien au midi qu'au septentrion de ce temple un grand dôme, fort écrasé surmonté d'un colophon Turo marqué A, ouvert de vingt-quatre fenêtres, posé sur un carré, appuyez de quatre grands arboutans marquez B, entouré de galeries qui sont en C et D, accompagné de demi-dômes, garni de vestibule et portiques aux renvois E G, cantonné de quatre Minarets marquez M, et fourni de ses jardins aussi bien que les autres mosquées. Cependant pour la satisfaction du lecteur curieux, je ne laisserai pas de la mettre ici pour lui faire voir ce qu'il y a de different dans cette partie meridionale, et lui expliquer ce qui ne se voit pas dans la septentrionale.

Laisant donc tous les autres renvois qui sont suffisamment éclaircis dans l'explication de la planche septentrionale de sainte Sophie, je commencerai par le renvoi P, qui est au pied du Minaret Meridional des vestibules. Ce renvoi marque plusieurs fontaines qui sont à l'abri d'une petite galerie. Les Turcs n'entrent jamais au temple pour y faire oraison qu'ils ne se lavent premièrement tous les endroits du corps, par lesquels il croyent avoir peché; et comme ils sont persuadez que la moindre goutte d'urine ou de quelque autre excrément peut les souïller aussi bien que les mauvaises paroles entendûes, et que tout ce que les sens peuvent recevoir avec plaisir; ils ont souvent besoin d'en laver les portes principales. A ce dessein ils n'élèvent jamais de mosquée qu'ils ne l'accompagnent de quelques fontaines, ou qu'ils n'y conduisent quelque ruisseau si elles sont à la campagne,

Le dedans de l'église de Ste Sophie

pour la commodité des bons Musulmans qui se trouvent en voyage. Il y a proche des mosquées deux sortes de fontaines, les unes sont pour se laver, et les autres pour boire. Les premières sont des robinets que chacun peut ouvrir, ainsi que bon lui semble pour le laver ou pour boire, puisque l'eau en est toujours fort nette et tres bonne: mais les secondes sont des petits pots et tasses fort propres, de cuivre étamé, qu'un homme gagé pour cela entretient et distribuë pleins d'eau fraiche à ceux qui veulent éteindre leur soif. Si l'inclination des Turcs répondoit à celle des Allemans, ou que l'usage du vin fût permis par leur loi, ils auroient plutôt fondé proche de leurs tombeaux des hôtelleries où l'on se pût gratuitement desalterer, que des *Sebilkanas* ou cabarets d'eau douce, comme on voit en Turquie proche des sepultures de la plupart des Grands Seigneurs, et entr'autres proche de sainte Sophie au renvoi Q de la partie meridionale. Ce *Sebilkana* ou cabaret d'eau est un des plus anciens fondez de Constantinople, et par conséquent un des plus mal entretenus. Il fut établi par Sultan Mourat surnommé le pailiard, parce qu'il eut lui seul de plusieurs femmes six vingt enfans qui sont tous autour de lui dans de petits cerceuils, dans le turbé ou sepulture marquée du renvoi T*. Les autres dômes qui sont marquez T. Sont autant de sepultures de Grands Seigneurs, toutes renfermées dans une cour, où il y a quantité d'arbres.

EXPLICATION DES RENVOIS DU DEDANS DE
SAINTE SOPHIE.

P 759

† Le dôme de sainte Sophie: il est encore revêtu de mosaïques figurées, comme le desseïn le marqus.

A Lieu où étoit autrefois l'autel de ce temple.

aa Ces deux degrés qui vont maintenant en biaisant, alloient autrefois droit d'un des gros piliers orientaux à l'autre, et à leurs deux extrémités étoient les sièges de l'empereur et du patriarche; ils renfermoient avec une balustrade l'enceinte du choeur; mais à présent les Turcs les ont taillés autrement pour les tourner du côté du Koblé, où est le mirabe ou autel des Mohamétans.

B Mirabe ou maharab, c'est comme une niche dans laquelle on met l'alcoran. Il a à droit et à gauche deux gros chandeliers fort bas, garnis chacun d'un gros cierge.

C Le member ou chaire du Moufti, dans laquelle il monte pour faire la prière du Bairam et des autres grandes fêtes.

o Chambrette où le Grand Seigneur se met pour faire sa prière.

o Galerie par où le Grand Seigneur vient au temple.

- D** *Trois petites tribunes où se mettent les chantres et modérateurs de la prière qu'ils appellent Belligier.*
- E** *C'est la chaire des prédicateurs de cette mosquée, dans laquelle ils prêchent ordinairement les mercredis et les vendredis.*
- F** *Sont toutes les fenêtres de ce temple.*
- f** *Les fenêtres du dôme, qui sont assez basses et obscures.*
- G** *Gynaitikion ou galerie inférieure, où se tenoient les femmes.*
- g** *Gynaitikion supérieur, dont les arcades sont maintenant bouchées.*
- H** *Balustrades qui regnent haut et bas tout autour de l'église.*
- I** *Quatre images de Saints, au dessus desquelles en est une de Notre-Dame, et au dessous des moresques toutes en mosaïque, et sous un même cintre.*
- K** *Deux grands Séraphins, à six ailes chacun.*
- L** *L'image de la face sacrée du Sauveur sur un voile de sainte Véronique.*
- M** *Deux grands anges, dont les deux ailes cachent tout le corps depuis la tête jusqu'aux pieds.*
- N** *Une grande image de Notre-Dame assise, tenant entre ses bras le Sauveur.*
- O** *Les trois grandes fenêtres du chœur et Sancta Sanctorum de sainte Sophie. Il y a dans les ronds qui sont entre ces fenêtres, les noms des huit grands prophètes de la loi Turque.*
- P** *Cette ouverture est celle de la grande citerne qui est sous cette église, d'où l'on tire de l'eau pour donner à boire aux bons Musulmans, qui s'échauffent souvent pendant leur prière.*
- Le pavé de ce temple est tout de marbre, travaillé en divers compartimens, et couvert d'une petite natte et de plusieurs grands tapis de Turquie qui sont par dessus.*

DESCRIPTION DU DEDANS DE SAINTE SOPHIE.

Après avoir donné le plan, l'élevation et les dehors de l'église de sainte Sophie, je ferai maintenant voir sans crainte à mes lecteurs le dedans de ce fameux temple. on le découvre presque tout entier des l'entrée des trois portes du milieu; au moins en voit-on la principale partie que je représente ici, et que je décrirai en peu de mots, en ayant déjà dit quelque chose dans l'explication du plan.

Il n'y avoit autrefois qu'un autel dans cette église, et maintenant il n'y en a plus : il étoit placé au lieu du renvoi A, et il y avoit un peu plus bas une séparation de bois doré et enrichi de

figures qui étoit ouverte de trois portes, que les Grecs appellent *agiai thyræi* ou portes saintes, parcequ'elles étoient du *Sancta Sanctorum*. Le choeur des chantres et des autres officiers renfermoit tout l'espace contenu entre les deux petits piliers du fonds de l'église (auxquels cette séparation nommée *iconostasion* aboutissoit) et les deux gros piliers orientaux qui soutenoient le dôme, et contre lesquels les deux chaires du patriarche et de l'empereur étoient appuyées, celle-ci contre le septentrional, et celle-là contre celui qui regardoit le midi. C'étoit à raison de ces deux sièges et de tous les autres, dont cette place étoit environnée, qu'on l'appelloit *ambon*, comme qui diroit séance ou les formes: elle étoit toute contenue sous le demi-dôme ou cul de four oriental, qui est éclairé de cinq fenêtres assez basses et obscures, faites en façon de soupiraux. Tous les sièges de cet ambon furent ôtés après que Mahomet II eut fait de cette église une mosquée en montant, comme j'ai dit, sur l'autel qui y étoit et y faisant sa prière: le mirabe, que l'on peut dire tenir aux Turcs lieu d'autel, est placé où l'on voit la lettre B, et au lieu des chaires dont les Turcs ne se servent jamais dans les temples, on ne trouve plus que le *member* du *Moufti* ou *Katib* de la mosquée, qui est marqué C, et un *tbligh* ou tribune pour les chantres de la prière, marqué D.

Tous les sièges de cet ambon étoient pour les officians au choeur, mais la chaire du prédicateur pouvoit être au même endroit où les Turcs ont mis la leur. Elle est au milieu de la partie septentrionale; elle n'est point faite comme celles de nos églises, elle est ouverte pardevant et faite comme un grand fauteuil fort haut. Celui qui prêche, y monte par un petit degré qui est en devant, ayant auparavant laissé ses souliers en bas, puisqu'il s'assied les jambes croisées en tailleur, et entretient ses auditeurs sans beaucoup s'émouvoir. Cette chaire est au renvoi E; elle est de marbre blanc toute travaillée à jour de rosettes, lacées de différentes moresques.

Derrière cette chaire, aussi bien que vis-à-vis, sont quatre grandes colonnes de marbre granite d'Egypte, hautes de quarante pieds tout d'une pièce, si peu renflées par le milieu et fuselées par le haut, qu'il est bien difficile de connoître leur diminution: elles paroissent presque toutes d'une venue. Leurs chapiteaux sont d'un ordre particulier qu'on peut nommer Grec barbare; on les a voulu couvrir de feuilles d'acanthes, mais on y a très-mal réussi; il est vrai que la délicatesse du ciseau qui les a faits est admirable; ils sont presque tout à jour, et il semble qu'au milieu du feuillage qui les compose, on y ait voulu entrelacer le chiffre de quelqu'un. Le dessus de ces chapiteaux qui forme l'entre-deux des arcades, est tout de marbre de diverses couleurs,

ciselé à jour en plusieurs lacis de feuillages de fleurs, avec des festons de porphyre.

Ces quatre grosses colonnes en supportent six autres des premières galeries : quelques-unes desquelles portent à faux. Ces six colonnes supérieures du renvoi G, sont de beaucoup plus petites que les quatre inférieures ; les façons de leurs chapiteaux P 761 sont aussi différentes. Le dessus de ces colonnes du Gynaitikion inférieur est tout-à-fait riche et bien travaillé, c'est un lacis de fleurs et feuillages faits de jaspe, de porphyre, de nacre de perles, et d'autres semblables pierres de prix : mais il a été impossible de distinguer tous ces ornemens dans la planche du dedans de l'église. Au dessus de ces ornemens regne tout autour de l'église une petite galerie avec son balustre, en chaque ouverture duquel il y a des lampes que l'on allume pendant toutes les nuits du Ramazan ou Carême des Turcs. Cette balustrade termine toute l'encrustade de marbre qu'il y a dans sainte Sophie. Le dessus étoit autrefois tout revêtu de figures en mosaïque, comme on en voit encore des restes en plusieurs endroits ; mais à présent il n'y en a plus, les Turcs l'ayant enlevée, comme ils font encore tous les jours, avec de grandes perches, ou bien jettent par dessus plusieurs couches de chaux et de blanc pour en cacher les figures qui y paroissent ; ils n'ont cependant pu si bien faire, qu'il ne soit resté quantité de ces figures, tant dans les premières galeries que dans l'église. on y voit encore deux grands Séraphins au-dessous de la partie orientale du dôme, quatre Saints et une Vierge au milieu, qui sont sous l'arcade ou le ceintre oriental marquez du renvoi I. Deux grands Anges et une Veronique en M et L au dessus du *Sancta Sanctorum* ; et enfin une grande image de la Mère du Sauveur assise dans un trône, et tenant sur ses genoux l'enfant Jesus qui donne la bénédiction, elle est dans le fond de l'église au renvoi N, au milieu d'un demi-dôme tout encrusté de mosaïque doré et éclairé de cinq petites fenêtres. . . . Au dessous de cette image regne le balcon ou la balustrade supérieure marquée O, mais l'inférieure se termine au-dessous des deux grands Anges à une ouverture qui lui sert de porte.

Au-dessus de cette balustrade supérieure sous le grand dôme au renvoi g. Il y avoit autrefois sept arcades ouvertes qui servoient de second Gynaitikion ou de galeries supérieures pour les femmes ; mais à présent ces sept arcades sont bouchées, on en voit seulement la figure et le lieu qu'elles occupoient ; les Turcs qui n'admettent point leurs femmes dans les mosquées à prier avec eux, n'ayant pas affaire de tant de Gynaitikions pour elles, ont bouché ces ouvertures, et ont même changé l'usage des premières galeries, puisqu'au lieu de Gynaitikions qu'elles servoient

aux femmes, on peut dire qu'elles sont devenues des Andrikions pour les hommes, puisqu'il n'y a plus qu'eux qui y entrent. Au-dessus de ces arcades bouchées au renvoi F, sont les fenêtres des deux faces de la nef de ce temple, elles sont assez mal ordonnées, les sept inférieures sont petites, et les cinq qui sont au-dessus d'elles sont grandes; mais tout le vitrage de ces fenêtres, aussi-bien que de toute l'église, à l'exception des six du *Sancta Sanctorum*, sont de petits verres ronds enchassés simplement dans du plâtre, c'est ce qui est cause que tout le jour de sainte Sophie est assez sombre, quoi-qu'il y ait quantité de fenêtres, parce qu'elles sont toutes basses et obscures, comme on peut voir à celles du grand dôme, et des autres demi-dômes qui ressemblent mieux à des soupiraux de caves, qu'à des fenêtres d'église.

Les entre-deux de ces fenêtres sont autant de portions de cercles ou de ceintres qui vont se terminer en diminuant vers le milieu du dôme, où ils forment une rose revêtué aussi-bien qu'eux de mosaïques.

EXPLICATION DES RENVOIS QUI SE TROUVENT AU P 762 DESSEIN DES PORTES DE SAINTE SOPHIE.

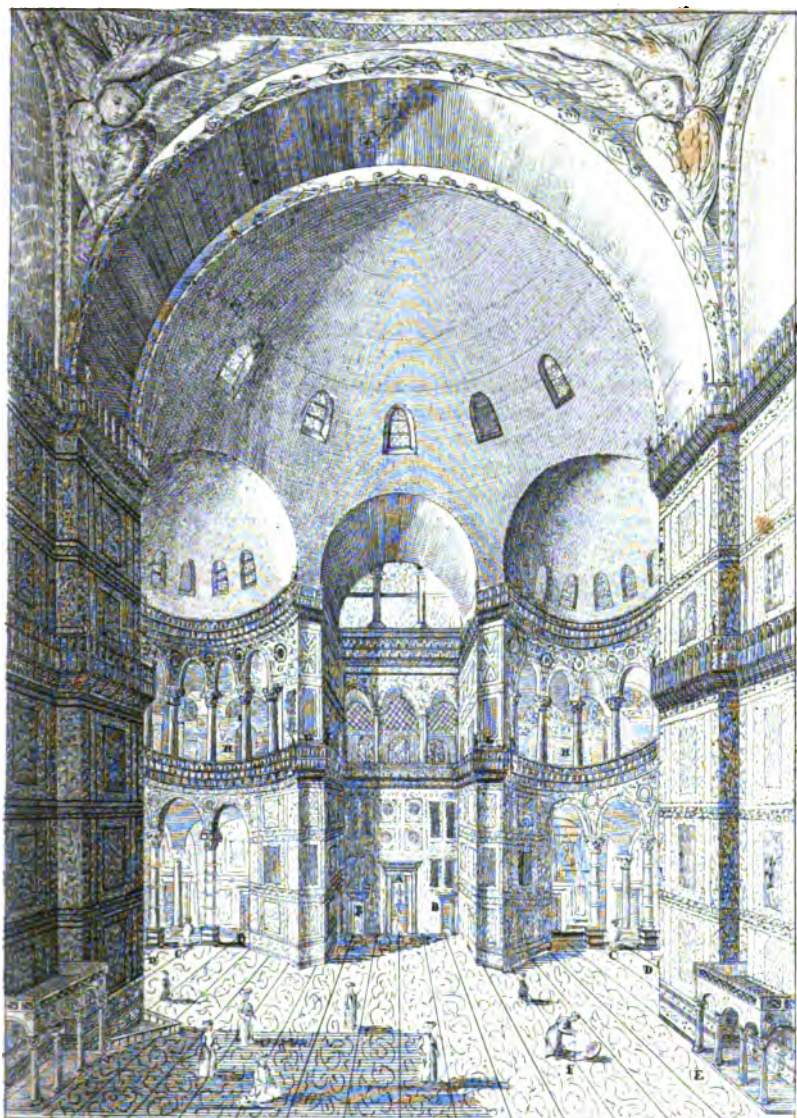
- A** La grande porte du milieu de l'église accompagnée de deux autres plus petites, au dessus de cette porte en dedans le vestibule il y a les images du Sauveur, de la sainte Vierge et de saint Jean-Baptiste, avec un Empereur prosterné à leurs pieds. On voit à travers cette porte celle qui donne dans le Narthex, portique ou premier vestibule.
- B** Proche de ces deux portes à droit et à gauche il y a deux ouvertures ou passages pour aller aux autres portes marquées aussi B.
- C** Sont deux grosses urnes que l'on entretient toujours pleines d'eau pour servir à rafraichir la chaleur des Mahometans dans leur prière.
- D** Quatre colonnes de porphyre cercées de bronze en plusieurs P 763 endroits, pour empêcher qu'elles n'achèvent de se rompre, comme elles avoient commencé.
- E** Deux petites tribunes dans lesquelles se mettent les chantres pour régler les autres Musulmans dans la prière publique.
- F** Ouverture par où l'on tire de l'eau de la citerne qui est dessous l'église.

G *Balustrades hautes et basses qui règnent tout autour de ce temple, auxquelles il y a quantité de lampes qu'on allume aux grandes fêtes et durant toutes les nuits du Ramazan ou carême des Turcs.*

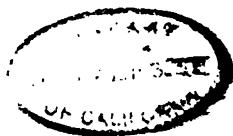
H *Gynaitikions ou galeries dans lesquelles les femmes Chrétiennes étoient séparées des hommes durant les offices qui se faisoient à sainte Sophie.*

La partie occidentale de sainte Sophie est une des plus belles faces de ce temple, comme on peut facilement voir par le dessein que j'en viens de donner. Au-dessus du cintre occidental qui s'appuie de son côté sur les deux gros piliers qui forment le grand dôme de cette église, on voit d'abord un grand demi-dôme qui en couvre à droit et à gauche deux autres petits, qui servent comme d'épaule à l'entrée de l'église. Il étoit percé de cinq fenêtres, mais il y en a une de bouchée; entre ces deux coudes couverts de leur demi-dôme ou cul de four se voient les trois portes principales du vestibule; elles sont placées au milieu de cette partie occidentale, et entre six autres portes qu'elles ont à droit et à gauche, trois de chaque côté. Celle du milieu, qui est la plus grande de toutes, est marquée dans ce dessein du renvoi A. Les deux autres plus basses le sont par B, proche desquelles il y a deux ouvertures ou passages qui traversent par dessous les deux piliers qui les flanquent ou qui les côtoient pour aller aux trois autres portes qui sont de côté et d'autre. A travers de cette grande porte, on en voit une autre ouverte qui lui répond et qui donne entrée du vestibule dans le Narthex ou portique.

Au-dessus de ces trois portes sont trois grandes ouvertures appuyées aux deux côtés des piliers qui flanquent cette face, et dans le milieu sur deux doubles colonnes. Par ces trois arcades on voit une partie du vestibule supérieur qui servoit de *Gynaikion* pour les femmes Chrétiennes. Et au milieu d'elles il y a quatre petites colonnes de serpentine qui n'appuyent rien, et ne peuvent, ce semble, avoir servi que d'entre-deux à quelque jalousie ou grille pour empêcher de voir les femmes qui étoient dans cette galerie. Tout le dessus de cette face des trois portes du milieu est occupé d'une grande fenêtre partagée de deux colonnes, et coupée par le milieu d'un travers; le vitrage en est comme des autres de verres ronds enchassés dans du plâtre. Tout l'ornement de cette entrée, aussi bien que le reste de la nef ou du milieu de ce temple, est tout de beau marbre, d'albâtre, de serpentine, de porphyre, de nacre de perles, de corualines, et de

Vue de la grande Entrée. au dedans de l'église de Ste Sophie.

plusieurs autres pierres de grand prix. J'ai observé le mieux qu'il m'a été possible dans ce dessein l'ordre et la façon de tous les ornemens que forme la diversité de ses riches matériaux . . . . j'ai marqué la différente couleur des marbres par la diversité des hachures ou traits du dessein.

A côté de ces trois portes du milieu, les deux petits piliers qui les flanquent forment un coude ou demi-cercle avec les deux gros piliers qui soutiennent le dôme; au milieu de ce demi-cercle sont deux colonnes de porphyre posées chacune sur un piédestal qui a la hauteur du tiers de leur fût. Mais parceque ces deux colonnes qui forment trois arcades avec leurs piliers, en supportent cinq autres qui donnent lieu à six ouvertures sur lesquelles sont appuyés les demi-dômes et leurs galeries, et qu'ainsi elles étoient beaucoup chargées, on a été obligé après quelques tremblemens de terre qui les avoient beaucoup ébranlées, de les entourer de plusieurs cer- P 764
cles de fer et de bronze pour les empêcher de se briser tout-à-fait, comme elles avoient déjà commencé. Le nombre de ces cercles n'est pas égal à toutes; on peut dans les desseins les conter et voir leur situation; ils sont marqués sur ces colonnes au renvoi D.

Entre ces deux colonnes cerclées, il y a de part et d'autre de grosses jarres, urnes ou pots de marbre armés de leurs petites canelles ou robinets. On les emplit tous les matins de l'eau de la citerne qui est sous l'église, d'où on la tire par une petite ouverture marquée F, garnie de son couvercle de bronze. Si ces deux grosses urnes ne sont pas anciennes, on peut dire au moins qu'elles sont en la place de celles qui y étoient du temps des empereurs Grecs; elles servoient d'*agiasma* ou de sanctification aux Chrétiens qui venoient dans cette église. L'histoire observe qu'il y avoit quelque grand vase plein d'eau où les fidèles se lavoient ordinairement le visage, ou tout au moins les yeux, pour leur montrer qu'ils devoient être extrêmement purifiés pour se présenter devant la majesté d'un dieu que les anges n'osent envisager. Ces vases étoient comme les eau-benitiers des églises Catholiques; et l'on remarque même qu'il y avoit écrit au-dessus ce beau vers Grec retrograde:

νίψον ἀνομήματα μὴ μόναν ὄψιν
nettoye les pechés, et non ta seule vûe;

mais aujourd'hui ils ne servent plus qu'à boire. . . .

Proche l'ouverture de la citerne d'où l'on tire l'eau pour emplir ces grosses urnes, il y a au renvoi E, comme à la partie qui lui est opposite, une petite tribune de marbre ap-

180 BANDURII DE S. SOPHIA COMMENTARIUS.

puyée sur quatre colonnes de même. C'est un ouvrage des Turcs assez semblable aux balcons des musiciens d'Italie, excepté que les balustrades en sont beaucoup plus basses, afin que l'on découvre mieux les diverses gémissements de ceux qui sont dedans. Ces tribunes s'appellent en Turo *tbligh*; elles ne servent qu'aux chantres de la mosquée que l'on nome *belligher*, qui sont comme les modérateurs de la prière.

LIPSIÆ,

EX OFFICINA B. G. TRUBNERI.

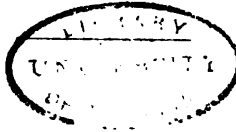
GEORGII PISIDAE

EXPEDITIO PERSICA, BELLUM AVARICUM,
HERACLIAS.

RECOGNOVIT

IMMANUEL BEKKERUS.

BONNAE
IMPENSIS ED. WEBERI
MDCCCXXXVI.

IMMANUELIS BEKKERI

PRAEFATIO.

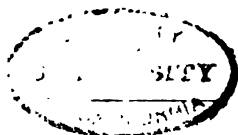

Georgii Pisidae carmina ea quorum aliqua esset ad historiam Byzantinam utilitas, cum libro manuscripto contulit Mauricius Pinderus. huius, ego industria ac diligentia magnopere adiutus iambos et male natos et a librariis peius depravatos a compluribus mendis ita purgavi, ut receptis e codice, quae manifesto praestarent, lectionibus antiquas et abolitas ne mentione quidem ulla dignarer, quem autem versavit Pinderus codicem, Parisiensis est, Regius, supplementi 139, membranaceus, forma quam dicimus 12, foliis 158. insunt Georgii et quae nos damus carmina, et Hexaëmeron et quod de vanitate vitae, quod contra Seve-

IMMANUELIS BEKKERI PRAEFATIO.

rum, quod denique in Christi resurrectionem scripsit;
insuper τοῦ Προουσόχ εἰς τὴν ὁδὸν Μαρίαν τὴν
Αἰγυπτίαν et postremo loco περὶ τῶν μέτρων τῶν
στίλων.

Scrib. Berolini Aprili exeunte a. 1836.

IOSEPHI MARIAE QUERCII p. III ed.
Foggin.

F L O R E N T I N I

DE GEORGIO PISIDA EIUSQUE SCRIPTIS

P R A E F A T I O.

Georgius, qui postea diaconus Cpolitanus fuit, a Pisidia, quae erat Asiae minoris regio inter Lydiam Phrygiam et Cariam constituta, habuit originem, unde cognomento Pisida dictus est. plures, nec parvi quidem nominis urbes a veteribus geographis memorantur in Pisidia: sed cum nullibi Georgius patriam prodiderit suam, ab ipsa potius regione *Pisida* quam aliter ab aliqua civitate nominandus venit. id autem cognominis diversimode scriptum in mss codicibus invenitur, *Πισίδου, Πισίδου, Πισιδίου, Πησίδου, Πησίδη, Πισίδους, Πισίδους.* ac Stephanus quidem Byzantinus *de Urbibus* eos, qui e Pisidia orti essent, *Πισίδας* et *Πισιδεῖς* appellari ostendit, quod Lucas Holstenius in suis ad eundem Stephanum castigationibus confirmavit, referens apud Pyrrhum Ligorium exstare nummum, in quo Minerva duos leones tenet, cum epigraphe *ΠΙΣΙΔΑΙΩΝ.* in Strabone autem *lib. 1 p. 60* etiam *Πισιδικοί,* qui e Pisidia essent, denominantur. at a Clemente Alex. *tom. 1 p. 61* Cleanthes philosophus Stoicus, quod e Pisidia, ut noster Georgius, esset oriundus, *Πισαδεύς* appellatur; proinde non recte Sylburgius et Menagius putarunt ibi *Ἀσσεύς* pro *Πισαδεύς* substitui debere, quamvis certum sit ex Asso Lyciae urbe ortum esse Cleanthem: maluit enim Clemens eum a provincia *Pisadeum* quam a patria urbe *Asseum* vocare. ceterum una omnium consentiens vox est, *Pisidas* fuisse quondam *Solymos* nuncupatos; ac suis quoque temporibus quosdam

Georg. Pisid.

1

in Lycia habitasse populos βαρβαρικώτερον Τζελύμους ὑπὸ τῶν ἐγγυρῶν καλουμένους, testatum reliquit Eustathius *Comment. in Iliad.* 2 876 edit. *Polit.* p. 802. sed quae recta esset huius gentis appellatio, videtur definiisse idem Eustathius in Dionysium Periegetam v. 858, dicens Πισιδέων πεδίον, οὗς καὶ Σολύμους τινές φασι, λιπαρὸν λέγει .... ἀπὸ Πισίδου δὲ τινος ὀνομασθῆναι λέγονται οἱ Πισίδαι δι' ἑνὸς ὃ ἐκφερόμενος, καὶ ποτὲ μὲν ἐν συστολῇ ποτὲ δὲ ἐν ἐκτάσει τὴν ἄρχουσαν. perperam igitur Georgium nostrum alii Pisidam, alii Pisidem, Pisidium alii, et alii Pisidensem vel Pisidiam appellant. nos Pisidam vel Pisdem nominabimus. vivebat ille clarus circa annum Christi 630, p. IV temporibus Sergii patriarchae et Heraclii imperatoris, cuius rei fidem faciunt indubiam eius scripta, in quibus laudes in eos usque ad satietatem aggerit. utriusque plane gratiam iniisse dicendum est eum, qui e Pisidia ortus in magna ecclesia Cpolitana dignitates postea consecutus est. fuit enim in aede S. Sophiae diaconus, et scevophylax, quibus titulis occurrit insignitus in cod. Vat. 1126. equidem scio circa haec tempora cleram Cpolitanae tantum exorevisse, ut Heraclius sua sanctione in *Novellis* 2 4 cum diaconos tum alios ordines in immensum auotos, ut iam eis assignatae στάσεις vel sedes vix sufficerent, ad certum numerum redigere decreverit. quare mirarer minus Georgium Pisidam in ecclesia maiori receptum fuisse, si inter diaconos tantummodo fuisset cooptatus: sed cum scevophylax etiam fuerit, maiorem plane iniicit nobis de se opinionem. nam σκευοφύλαξ, *cimeliorum vel vasorum ecclesiae custos*, tertia erat post magnum oeconomum et magnum sacellarium dignitas inter δέξωνατακολλούς vel maiores ecclesiae officiales, ἄρχοντας quoque propterea appellatos, ut videre est in Codino *de Offic.* CP. lib. 1, qui in ipsa ecclesia et in publicis consessibus patriarchae semper assistebant, et episcopos ipsosque metropolitae praecedebant. scevophylacis munia recenset Allatius *de utriusque eccl. cons.* lib. 3 c. 8. ὁ μέγας σκευοφύλαξ στήκεται, ὅταν λειτουργεῖ ὁ ἀρχιερεὺς, ἔμπροσθεν τοῦ σκευοφυλακίου· καὶ εἴ τι δ' ἂν χρειασθοῦν ἐκ τοῦ σκευοφυλακίου, αὐτὸς ἀποδίδει, ἥτοι σκεῦος, βιβλίον ἱερόν, κηρούς καὶ ἀλλαγάς, ὑποκρατῶν καὶ τὸ σκευοφυλάκιον τῆς ἐπισκοπῆς καὶ πᾶν σκεῦος τῆς ἐκκλησίας· ἔχων δὲ καὶ τὰς χηρευομένας ἐκκλησίας εἰς τὴν αὐτοῦ ἐπίσκεψιν, καὶ τὰ ἱερά αὐτῶν, πάντα· ἔστι δὲ καὶ εἰς τὰς κρι-

σεις, φυλάττων καὶ τὰ δίκαια τῶν εἰσερχομένων εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ τοὺς κληρικούς μέχρι τοῦ διανέμειν αὐτοῖς ταῦτα. sed cum plures tunc essent in ecclesia Sophiana scevophylaces (quattuor enim erant ex ipsius Heraclii praescripto presbyteri, diaconi sex, lectores duo), non admodum facile quis concedet Georgium nostrum inter eos, qui eadem dignitate donati essent, primas tenuisse, et *magnum scevophylacem* a nobis nullo bono iure vocari contendet. argumenta plane non suppetunt, quibus scevophylacii praefecturam Georgio asserere possimus, sed suspicionem movit tum ipse titulus, tum ea qua Sergium et Heraclium attingebat summa necessitudo. nam Sergium quidem ita saepe laudat, ut ei multa familiaritate coniunctus videatur. *Hexaëmeron* ei dicat, idque operis ipso momento se suscepisse demonstrat statim in principio v. 32: ἤκω φέρων σοι τῆς ἐρήμου καρδίας καρπούς γεωργηθέντας ἐκ τῆς σῆς δρόσου. et paullo post v. 49 eius favore fretum et incitatum stimulus opus aggredi testatur: πρὸς p. V τὸν σκοπὸν τὸ πνεῦμα συντείνας ἔχω τοῖς σοῖς πεποιθῶς μυστικοῖς ἀποντοῖσι. in fine autem v. 1879 patriarcham ipsum pro salute imperatoris et regni felicitate multas lacrimas, precesque ad deum fundentem se vidisse adfirmat: ἔγνωμεν αὐτόν, κἂν δοκῆ ἀληθέναι. quid simile occurrit in *Abaricis* legendum: ibi enim v. 236 Sergium contra barbaros lacrimis et suspiriis dimicantem repraesentat Georgius, quasi omnium rerum ipse esset conscius, quae a patriarcha gerebantur. quod autem ad Heraclium spectat, aliqua certe in existimatione apud eum fuisse Georgium demonstrant *Acroases* in eum scriptae eique confidenter oblatae. ita enim *Acroas.* 1 37 *de Exped.* imperatorem adloquitur: μετ' εὐμνείας τοὺς ἱμοὺς δέχου λόγους· ἐλεύθεροι γὰρ εἰσὶν ἐκθωπευμάτων, ἐκ σοῦ μαθόντες μὴ λαλεῖν ὑποκρίσει. quod sane confirmat *Acroas.* 3 374 dicens: σοὶ τόνδε κλεικτὸν στέφανον ἐξ ἀκηράτου λιμῶνος ἄφτι τῆς ἀληθείας φέρω. id autem recte admodum adfirmabat Heraclio Pisida: non enim ille de rebus longe peractis et a se multo temporis vel loci intervallo semotis, sed de iis quorum ipse fuerat ἀντόπητος et oculatus testis, loquebatur. quippe dubium omnino non est eum fuisse comitem Heraclii in prima expeditione contra Persas: ita enim ea quae acta sunt narrat, vel potius describit, ut singulis interfuisse, statim legenti pateat. sed eum ipsum audire iuvat de se loquentem.

ait enim *Acroas.* 2 122 belli praeludia inspexisse: *πόθος δέ μοι τις ἐνθάδε προσήρηχο ἰδεῖν τὰ τετραὰ τῆς μάχης προαύλια.* apertius autem suam inter arma praesentiam declarat *Acroas.* 3 131 dicens milites pro imperatoris salute collacrimantes vidisse, unaque simul cum illis fleuisse: *τούτοις, κράτιστε, καὶ συνήσθην εὐκότως καλῶς φρονοῦσι, καὶ συνήληθα πλέον, τῇ ταυτότητι συγγυθῆις τῶν δακρύων.* at in eadem *Acroasi* v. 343 *Heraclium* p. VI ipsum, qui primo bello iam confecto e Perside in urbem erat reversurus, de susceptis laboribus gaudentem suis auribus audivisse sic refert: *αὐτὸς γὰρ ἡμῖν ἑξαριθμῶν πολλάκις τοῦ σοῦ βίου τὸ μέτρον, ἐτράνευς ὅτι βιοῦς χρόνον τοσοῦτον ἐν ῥαθυμίᾳ ἔζησα ταύτας τῷ θιῶ τὰς ἡμέρας.* in fine tandem eiusdem *Acroaseos* v. 353 *Hydrae*, hoc est erroris late apud Persas serpentis, unum caput se vidisse testatur: *ὃν νῦν βλέποντες εἰσάγαυ θαναμάζομεν Ἡρακλῆος τυχόντα καὶ σεισασμένον.* itaque si *Pisida*, ut est apertum, *Heraclium* in Perside dimicantem comitatus est, eumque suae pietatis virtutisque testem habere imperator non est indignatus, quali in pretio apud ipsum regem, necnon in tota aula *Byzantina* fuerit, satis inde opinor elucet. neque enim ut gregarius miles ducem suum, sed ut poëta principem ac dominum sequutus est, ut quae ab ipso gererentur inspiceret et scripto mandaret. quo quis factum fortasse credat, aequae carum fuisse *Heraclio* *Pisidam* ac olim fuit *Scipioni Africano Ennius*, quem morte obita in sepulcro *Scipionum* esse constitutum e marmore tradit *Cicero* pro *Archia*. nimirum si verum est, quod teste *Allatio diatr. de Georgiis* adfirmat *Hamartolus* in *Chronico* adhuc inedito et ex *Hamartolo Cedrenus*, *Heraclio* in hoc bellum profecturo et in ecclesia magna opem a deo contra hostes petenti fausta adprecatum esse coram omnibus *Pisidam*, non immerito inde colligi posse putamus eum, qui ingenii laude clareret et aliquo honoris titulo praefulgeret insignitus, inter comites imperatoris iam tunc fuisse adlectum. ipse autem, quod nosset quanta esset sui nominis commendatio, poëtica quadam licentia, nisi malis divino furore percitus, bonis ominibus *Heraclium* prosequi non dubitavit. ait enim *Cedrenus* p. 420: *ὁ δὲ βασιλεὺς βουλόμενος πρὸς Περσίδα χωρεῖν .... εἰσελθὼν εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν μέλανα ὑποδήματα περιβαλόμενος καὶ κρηνῆς πικρῶν ἡψέετο .... ὃν ἰδὼν Γεώργιος ὁ Πισίδης ταύτης ταπεινώσεως ἴφη,*

ὁ βασιλεῦ, μελαμβαφῆς πέδιλον εἰλήξας πόδα βάψαις ἰουθρόν
 Περσικῶν ἐξ αἱμάτων. ex quibus quinque iambis duos tantum
 suum ad ingenium effluxisse Cedrenum plane ducebar ad suspi-
 candum. verum cum celeberrimi sint et omnium recentiorum
 Graecorum ore vulgati illi duo senarii, praeterea etiam in cod.
 Vaticano 1126 et in aliis codicibus seorsim scripti ac repetiti le- p. VII
 gantur, quod ex nostris adnotationibus in *Fragmenta* Pisidae
 v. 20 adparet, ut fictam fabellam hanc de Georgio et Heraclio
 narratiunculam prorsus reiicere non audebam. neque enim igno-
 rabam usum in aula Byzantina quondam invaluisse, ut poëtae
 suas elucubrationes coram ipsis regibus et patriarchis recitarent,
 easque ἀκροάσεις, *auscultationes* diceres, appellarent, quod po-
 pulo audiente publice et palam legerentur. testem adhibebo Paul-
 lum Silentiarium, qui suae de aede Sophiana descriptionis pri-
 mam partem in regio palatio coram Iustiniano imperatore, se-
 cundam autem in episcopio coram Eutychio patriarcha recitavit,
 ut ex iambis et titulis poëmatico inscriptis fit manifestum. quod
 autem magis adhuc Cedreno fidem conciliare videatur, mos ille
 est olim Cpoli receptus de acclamandis perpetuo imperatoribus,
 quod persaepe etiam fiebat iambis, ut videre est in Constantino
 Porphyrogenito *de caeremon. aulae Byzant.* ab Ioh. Henrico Lei-
 chio et Ioh. Iac. Reiskio superioribus annis edito. ibi enim p. 16
 legitur quod imperatore magna pompa procedente in sancta et
 magna dominica ad sacra factionum acclamations fiunt, et Ve-
 netae notarius adest, καὶ δεῖ αὐτὸν περιπατεῖν ὀπισθεν τῶν δε-
 σποτῶν πλησίον, καὶ λέγειν τοὺς κατὰ τύπον λάμβους, deinde
 ἄρχεται λαμβίζειν ὁ τοῦ μέρους τῶν Πρασίτων μαῖστωρ. tum ὁ τοῦ
 μέρους τῶν Βενέτων μαῖστωρ ἄρχεται λαμβίζειν, donec ὁ τοῦ μέρους
 τῶν Πρασίτων νοτάριος ἄρχεται καὶ αὐτὸς λαμβίζειν ἕως τοῦ
 ἄγλου φρέατος. id autem in omnibus solemnibus pompis fieri
 solitum passim ostendit idem Constantinus. unde quamvis satis
 appareat iambos qui a factionum magistris recitabantur, hymnum
 vel cantiuunculam fuisse, qua ipsi alternis vicibus fausta adpreca-
 rentur imperatori, nihilo tamen minus inde fit probabilius Pisi-
 dam iambis a Cedreno laudatis Heraclium in magno templo oran-
 tem de improvviso salutasse.

Verum quaecumque sit sapientum virorum hac de re iudi-
 cium, id unum ex hactenus praemissis colligo, Pisidam, si non

ut magnum scevophylacem, certe ut unum ex diaconis scevophylacibus, apud Sergium et Heraclium plane gratiosum hominem exstitisse, utpote qui multum polleret ingenio et scribendi facultate. sed non audiendi sunt omnino qui eum modo chartophylacem modo referendarium faciunt. Suidas quidem in *v. Γεώργιος* diaconum et chartophylacem, Nicephorus Callistus autem Hist. 18 48 referendarium eum appellat. maxima etiam codicum mss est inconstantia in titulo et dignitate designanda Pisidae: nam in codicibus biblioth. regiae Parisiensis et in quibusdam etiam Vaticanis diaconus tantummodo vocatur; et in cod. Vindobonensi 209 apud Lambecium lib. 5 p. 19 diaconus et referendarius, et lib. 6 p. 162 diaconus et chartophylax; itemque in biblioth. Taurinensi ood. 304 chartophylax, et in codice 360 referendarius dicitur. perperam autem doctissimus Fabricius lib. 7 p. 691 utrumque titulum coniunxit, et Georgium nostrum chartophylacem et referendarium declaravit: nam quaecumque fuerit eius dignitas, certe una simul chartophylax et referendarius esse non potuit, quod chartophylacis et referendarii duo essent munera in ecclesia Cpolitana distincta, quae non unus ob-

p. VIII ret, sed quae viritim in duo capita distribuerentur. melius Allatius testimonio Suidae fretus, et Oudinus Allatium sequutus, diaconum et chartophylacem Georgium nominarunt. at Guillelmus Cave minus accurate scribens, et in toto articulo de Pisida tenendo turpiter alucinatus, eum fecit et rhetorem et chartophylacem magnae ecclesiae Cpolitanae, deinde etiam metropolitam sive archiepiscopum Nicomediensem. si pro rhetore poetam dixisset Pisidam, nulla esset controversia: at nulla eius exstant opera rhetorum more scripta, nec quid simile unquam elaborasse traditum est. sed rhetorem et archiepiscopum Nicomediensem fecit Cave eodem errore ductus, quo ante eum alii decepti sunt, Georgium Pisidam cum Georgio Nicomediensi confundentes, quod invenissent utrumque pluribus in codicibus et Georgium et chartophylacem appellatum; quamvis nemo, quod sciam, Pisidam rhetorem nominavit praeter Cave, qui, ut videtur, fucum sibi fieri passus est vel a codice biblioth. Antonii Augustini, in quo oratio *εις τὸ εἰσῆκισαν παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ* sub Georgii rhetoris episcopi Nicomediae nomine legebatur, vel a codicibus Vindobonensibus apud Lambecium lib. 5 p. 144 et 277, et

lib. 8 p. 222, in quibus omnibus illa eadem oratio venit sub nomine Γεωργίου ἀρχιεπισκόπου Νικομηδείας τοῦ ῥήτορος. cum autem ex duobus Georgiis unum ipse facere semel statuisset, rhetoris titulum Nicomediensi tributum ad Pisidam transferre minime dubitavit. ceterum multae sunt notae quibus hi duo Georgii inter se facile distinguantur: nam Pisida, ut dictum est, sub Heraclio vivebat atque fuit diaconus et scevophylax et poeta, Nicomediensis autem, ex quo temere et Lambecio reclamante lib. 1 p. 135 et lib. 4 p. 21 Nicomediū quendam conflavit Possevinus in Appendice Apparatus Sacri, tempore Photii floruit, ex rethore et monacho, si fides adhibenda est codicum titulis ab Allatio in eadem diatriba de Georgiis relatis, archiepiscopus Nicomediae postea factus. Combessius omnium primus videtur deceptus in recte dignoscendis duobus hisce Georgiis: sed errorem ille suum agnovit ac fassus est in Bibl. Concionat., in qua sermones Georgii Nicomediensis, quos Graece et Latine tom. 1 Auctarii novi dederat, plerosque ex interpolata, nonnullos etiam ex nova sua versione exhibet tantum Latine. sed ne quid intactam hac in re definienda relinquamus, iuvabit audire Allatium, qui de Georgio nostro scribens disertis verbis ait: *an postea in episcopatum Nicomediensem promotus idem cum Georgio Nicomediensi fuerit, cui plures nec illaudabiles orationes panegyricas tribuuntur, quas Allatius ibidem de Georgio Nicomediensi agens enumerat, in dubium nec immerito verti poterit. alium tamen hunc a Georgio Nicomediensi, qui temporibus Photii Photio ipsi operam navarat quam in Photiana synodo, annorum ipsa spatia abunde probant: a Sergio enim patriarcha, cui Pisida Hexaëmeron opus inscripsit, ad Photiana tempora anni ducenti et quinquaginta plus minus intercedunt. si Nicomediensis episcopus fuit, alius ergo ab hoc omnino erit. et fuisse episcopum, illo forsitan non male suaderi possumus: nam oratio in verba Iohannis "stabant iuxta cruce[m] Iesu mater illius et soror matris," cuius initium est πρὸς ὑψηλοτάτην περιωπήν ἡμῶν ὁ λόγος, in mes codicibus Georgio Nicomediensi adscripta, in codice alio ms, quem Chii videre contigit, in quo eadem oratio fusior ac multo amplior legitur, Pisidae cognomen Georgio Nicomediensi adiungit: sic enim legitur, Γεωργίου μητροπολίτου Νικομηδείας τοῦ Πισίδη. escriptoris lapsum, cui ista non placuerint, in codice esse, et p. IX*

puerilem oscitantiam, qualia multa in titulis praefigendis fieri amant, fatebitur. non contra ibo. immo lapsum concedo. Pissidelas namque, cum in exemplari, ut verisimillimum est, legeretur, in Pisidem ad pauca intentus exscriptor transmutavit. diversusque est etiam ab alio Georgio Pissidiae episcopo, cuius memoriam Graecorum fasti die 19 Aprilis celebrant, fastu ac tyranniide iconomachorum martyre, cum hic Antiochiae Pissidinae fuerit antistes: οὗτος ὁ ἅγιος ἐπὶ τῶν χρόνων ἢ τῶν εἰκονμάχων, ἐκ βρέφους τῷ θεῷ ἀνατεθειμένος, καὶ διὰ τὴν ὑπερβήλουσαν αὐτοῦ ἀρετὴν ἐπίσκοπος χειροτονεῖται Ἀντιοχείας τῆς Πισσιδέας. in re tamen obscurissima non diutius inportandum mihi esse censeo. ita Allatius; qui qua de causa rem obscuram vocet, quam ipse adeo luculenter explanavit, ignoro. patet enim Georgium Pisidam a Nicomediensi esse diversum, et pro uno a quibusdam tantummodo doctis viris fuisse acceptum, quod uterque in codicibus et Georgius et chartophylax inscriberetur. at nos iam tandem, ne ulla amplius dubitandi sit occasio, chartophylacis titulum Georgio Nicomediensi relinquamus, Georgium autem Pisidam scevophylacem nominamus, auctoritate freti codicis Vaticani, quo plane in tot bibliothecis non exstat alter vel antiquius vel nitidius scriptus, ut infra erit dicendum. minime autem huius codicis auctoritatem, quam nos sequendam ducimus, Suidae et Nicephori labefactat auctoritas, qui Georgium vel chartophylacem vel referendarium dixerunt: nam Suidae lexico plura esse addita a recentioribus Graecis certum est, Nicephorus autem adeo negligenter loquitur de Pisida (quod ex ν. 533 poem. contra Severum et ex fragment. ν. 184 patet) ut neutiquam videatur attendendus.

Verum cum nullum exstat antiquius de Pisidae scriptis testimonium quam quod in eodem Suida invenitur, praestabit hoc ipsum legentium oculis sistere et paullo attentius considerare: quamvis enim Allatius Kusterus et Fabricius singula verba Suidae multum accurate perpenderit, nonnulla tamen adhuc observari nobis continget. verba haec sunt: Γεώργιος διάκονος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καὶ χαρτοφύλαξ, τὸ ἐπίκλην Πισίδης, ἑξαήμερον δι' ἰάμβων εἰς ἔπη τρισχίλια, εἰς Ἡράκλειον τὸν βασιλέα, καὶ εἰς τὸν κατὰ Περσῶν πόλεμον, ἔτι τε Ἀβαρικά· καταλογάδην ἐγκώμιον εἰς τὸν μάρτυρα Ἀναστάσιον. igitur quae teste Suida scri-

psit noster Georgius, haec sunt: 1. *Hexaëmeron*, 2. *in Heraclium*, 3. *de bello Persico*, 4. *Abarica*, et 5. *encomium Anastasii martyris*. atque id quidem non satis recte definitum est a Suida: alia enim eiusdem auctoris opuscula nobis invenire contingit, quae a Suida non memorantur, vel quod eorum ipse nullam habuerit notitiam; vel quod, ut tamen minus vero esse simile nobis videtur, ea esse contemnenda putaverit. ac 1. de Hexaëmero, quod adfirmat longum fuisse poema, quod tribus mille versariis constaret, dubitarem omnino, an id unquam verum esse potuerit, cum nullibi appareat Hexaëmeron esse mutilum, et ex omnibus codicibus diligenter excussis atque evolutis vix duo milia iamborum nobis colligere licuerit. quare tot versus intercidisse persuadere mihi non poteram, ac potius mendum in Suidae textum irrepsisse mecum ipse cogitabam, ut pro *τρισχίλια* legendum esset *δισχίλια*. verum, si placet quosdam etiam versiculos ex hoc poemate avulsos desiderari, non negabo: cum enim totum constet multis quasi particulis et membris, nil plane facilius quam ut exscriptorum incuria una vel altera perierit et effluerit ex illis descriptionibus, quas de lapidum plantarumque et animalium qualitatibus fortasse exhibebat auctor. id autem codices ipsi confirmare videntur, in quibus omnibus, si unum Vaticanum 1126 excipias, perperam scriptum, interpolatum ac mutilum Hexaëmeron deprehendes. 2. in Heraclium imp., quae Suidas testatur scripsisse Pisidam, sunt plane acroases tres, quae statim in principio huiusce tomi occurrent sub hoc titulo: *εἰς τὴν κατὰ Περσῶν ἐστρατείαν Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως*. hoc opus una cum aliis, quae deinceps a Suida laudantur, intercidisse omnium primus arbitratus est Kusterus, ac post eum Cave, qui etiam de suo nobis obtrudit acroases de Heraclio agentes *historiam rerum ab Heraclio gestarum et belli Persici* continere. utinam historiam potius quam ieiunos versiculos scripsisset Pisida, ex quibus saepe divinare vix possis quid ipse sentiat. Oudinus omnia Pisidae opera a Suida memorata exstare in bibliotheca Vaticana ex Maltreti praefatione in Procopium didicerat, sed ipse quoque cum Cave in errorem adductus *historiam de rebus Heraclii* nobis reliquisse Pisidam existimavit. inde, ut sentio, eorum ortus est error, quod ante Maltretum ex Suidae textu non satis liqueret, quae noster Georgius metro adstricta et quae soluta oratione

scripta posteris tradidisset, ut mox dicemus. 3. de bello Persico quod addit Suidas scripsisse Pisidam, ad geminas acroases referendum est, quas grandi ac nimis turgido *Heracliados* titulo insignitas sub numero 5 operum Pisidæ hic invenies. Allatius *Heracliadem* unum esse opus cum superiore perperam censuit; et plane mirum videtur tantum virum decipi potuisse, qui de *Georgiis* ageret ex professo, qui de Pisida tam diserte scripsit, qui bibliothecæ Vaticanæ fuit præfectus meritissimus ac nulli plane secundus, qui tandem, quod vel maximum est, præfecturæ huius munere tam laudabiliter functus est post Holstenium, a quo Maltretus ipsius Pisidæ opuscula acceperat. verum omnino dicendum est Allatium, qui omnes eius bibliothecæ thesauros investigarat, hunc tamen, nescio quo casu, latuisse codicem, ex quo primum Holstenius ac nos deinde Georgii scripta deprompsimus: neque enim ullibi illius codicis mentionem facit.

4. ad Abarica quod spectat a Suida quarto loco laudata a nobis autem in secundo reposita, certum est aequæ ac alia tria, de quibus egimus, opera iambis scripta esse. qui enim cum Cave et Oudino hæc omnia prosa effudisse Pisidam putarunt, omnino falsi sunt, quod in Suidæ editionibus prioribus excusum legisent *ἔτι τε Ἀβαρικὰ καταλογάδην*. sed vocem *καταλογάδην* ad sequentia esse referendam primum recte coniecit Kusterus ex ms Parisiensi, ac deinde a Maltreto edoctus confirmavit Fabricius; quare textus ille prorsus ita est interpungendus: *ἔτι τε Ἀβαρικὰ καταλογάδην ἰγκώμιον* etc. nam quod pro quinto opere Pisidæ proponit Suidas, *encomium Anastasii martyris*, vere *καταλογάδην prosa* scriptum est, ac vere etiam de Anastasio Persa agit, non de aliquo Athanasio, ut suspicionem movit Kusterus ex ms Parisiensi Suidæ, in quo pro *εἰς τὸν Ἀνωσάσιον* legi adfirmat *εἰς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον*, quæ sane lectio vulgatæ nequaquam est præferenda.

- p. XI Iam vero de omnibus operibus Pisidæ, ac de ordine quo illa edenda esse censuimus, pauca dicamus: fusius enim in monitis peculiaribus ad unumquodque poemation præfixis hæc pertractata sunt. igitur quæ hactenus reperiri potuerunt (siqua tamen alia, præter ea quæ proferimus in lucem scripsit Georgius) hæc sunt.

1. *Εἰς τὴν κατὰ Περσῶν ἐπιστρατείαν Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως. de expeditione Heraclii imp. contra Persas.* tres sunt acroases, 1098 iambos continentes, in quibus virtus et religio Heraclii immodicis fere laudibus extollitur, quod ille actus Chosroae regis impietate et perfidia in Persidem arma moverit: *κόρος γὰρ οὐκ ἦν Περσικῆς ἀπληστίας, ἀλλ' ἐξέτεινον τὰς ὀρέξεις εἰς φόνους*, ut ait *Acroas. 1 v. 106.* itaque Heraclius paschate celebrato et servatoris imagine munitus navem conscendit, ab Heraei promontorio solvit, ac tempestate primum iactatus in Ciliiciam appellit. ibi habito militum delectu omnes ad arma instruit, instructos in Persas impellit, de quibus statim relata victoria intus in Persidem irrumpere molitur: sed cum barbari de more ruptis foederibus de invadenda regia urbe cogitarent, Byzantium redire cogitur: *ὄθεν τυπώσας πάντα σώφρονα τρόπω, καὶ τῷ στρατηγῷ τὸν στρατὸν συναρμόσας, καὶ τῷ θεῷ δούς τὰς ἐπ' αὐτοῖς ἐλπίδας, κάλιν πρὸς αὐτὴν τὴν πόλιν σου συντόνωσας τὸσαῦτα πράξας καὶ κατορθώσας τρέχεις.* ita *Pisida Acroas. 3 336* suas de prima expeditione Heraclii in Persas acroases concludit, in quibus satis diligenter omnia persequitur: scribebat enim quae sub eius oculis acta erant, ut superius observatum est. verum frustra Pagius in *Baronium a. 626 4* ex his sperabat se posse supplere quae a chronographis in historia Heraclii omissa sunt, quod crederet Pisidam de bello Persico scribentem historici, non poetæ munere esse functum diligenter. ait enim: *omissio illa non nisi ex Georgio Pisidio auctore coaevo, qui edidit libros tres de bello Persico, quos Holstenius habuit, suppleri potest. quare cum is omnia manuscripta sua Eminētiss. Card. Francisco Barberino legaverit, rogavi V. C. Schelestratium bibliothecae Vaticanae praefectum ut pro sua in me benevolentia ex Pisidio describere vellet, quae anno sexto belli Persici gesta fuisse narrat. sed ad me rescripsit vir eruditissimus se omnia in me bibliothecae Barberinae, praesertimque quae fuerunt Holstenii, ibidem separatim asservata, studiose percurrisse, sed nihil sibi Georgii Pisidii occurrisse. quare alia via nobis ineunda erit, ut integram belli huius historiam exhibere valeamus.* ita plane: nam nec Pisida ea omnia quae ad bellum Persicum spectant persecutus est, nec Pisidae libros in bibliothecam Barberinam intulit Holstenius, sed ex Vaticana exscriptos misit Maltreto. ce- p. XII

terum hoc poemation, de quo plura alibi dicta sunt, omnium opusculorum Pisidae primum est, ac proinde prima in sede collocandum fuit. quae sequuntur enim pertinent ad ea quae acta sunt post annum 12 imperii eiusdem Heraclii, Christi 622; in quem incidit memorata Persica expeditio prima.

2. *Εἰς τὴν γενομένην ἔφοδον τῶν βαρβάρων καὶ εἰς τὴν αὐτῶν ἀστολίαν, ἧτοι ἔκθεσις τοῦ γενομένου πολέμου εἰς τὸ τεῖχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως μεταξύ Ἀβάρων καὶ τῶν πολιτῶν. de incursione facta a barbaris ac de frustrato eorum consilio, sive expositio belli quod gestum est ad moenia Cpolleos inter Abares et cives.* huius poematis, quod constat 541 senariis, nullam mentionem ingessit Allatius; quod plane confirmat codicem Vaticanum, ex quo depromptum est, eum non vidisse. de Abaribus, qui cum aliis feris gentibus Romanorum ditionem invadere ac vi et ferro vastare iterum iterumque moliti sunt, pluribus agunt scriptores Byzantini. nos in monito et notis ad hoc poemation, quantum satis est, diximus. Heraclius secundo bello contra Chosroam suscepto adeo praeclare rem statim gesserat, ut anno vertente 626 fere in desperationem actus Chosroës advenis, ut ait Theophanes p. 263, *civibus et famulis, ex omni nimirum genere viris adlectis*, ultima experiri decreverit. *Sarbarum vero cum reliquo exercitu Cpolin versus misit, ut initis pactis cum Hunnis (Abares eos vocant) Abaribus, Sclavis, et Gepidibus, una simul omnes urbem impressione facta adorirentur.* sed ut in Perside, sic etiam ad Chalcedonem Persarum spes conciderunt, Abaresque eorum foederati, dei ac virginis deiparae ope, fusi ac caesi sunt. nimirum Pisida urbem a barbarorum insidiis non tantum arte et armis quantum miraculo servatam fuisse contendit. huius enim belli contra Abares principem ducem statuit fuisse virginem ac deinde Sergium patriarcham; qui virginis mandata in preces et lacrimas effusus exciperet atque exsequeretur. propterea enim sic adloquitur v. 234: *ταύτην συνασπίζουσαν ἐξ ἔθους ἔχων ἀντιστρατήγεις ἐξ αὐλοῦ καρδίας τοῖς ἀντιτέγνοις τῶν ἀγῶνων ὀργάνοις. τόξον γὰρ εἶχες τοῦ θεοῦ τὴν ἐλπίδα, πύργους δὲ πίστιν, καὶ βέλη τὰ δάκρυα.* sed quod verum est, acriter pugnatum est terra et mari, ut ex Chronico Paschali p. 391 et seqq. intelligitur. quamvis autem cives Cpolitani strenue se gesserint in hoc bello, et Heraclius in Perside detentus de salute urbis valde fue-

rit sollicitus (v. 278), nihilominus illud plane ultimum fuisset p. XIII
urbis exitium, nisi praesens de caelo advenisset praesidium et
munimen. porro, si fides habenda est auctori Chronici Pascha-
lis, ipse Abarum dux Chaganus nonnisi territus destitit ab urbis
expugnatione, quod seiparam vidisset pro Cpolitans dimican-
tem. καὶ τοῦτο ἤλεγε τῷ καιρῷ τοῦ πολέμου, ὅτι ἐγὼ θεωρῶ
γυναῖκα σεμνοφοροῦσαν εἰς τὸ τεῖχος μόνην οὔσαν.

3. Ἀκάθιστον ὕμνον, *hymnum acathistum*, qui ob victo-
riam de Abaribus in recens memorato bello relatam scriptus fuit,
nemo, quod fateor, inter opera Pisidae recensuit. nos qua ra-
tione ducti vel quibus argumentis freti id faciendum duxerimus,
suo loco exposuimus. si cui tamen nimis infirmae ac leves no-
strae coniecturae videbuntur, is plane cuiusvis potius quam Pisidae
hunc hymnum attribuat. verum scripsisse Pisidam, ut cetera
omittam, inde etiam fieri possit probabilius, quod ipse in supe-
riori poëmate post descriptionem belli Abarici populum Cpolita-
num ad hymnum concinendum hortatur v. 502.

4. Εἰς τὴν ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀνάστασιν,
in sanctam Iesu Christi dei nostri resurrectionem. breve est
poëmatum, constans 129 senariis, in quo Pisida, sumpta voca-
sione a magno Paschatis festo, Christianis praeceptis imbuat
filium Heraclii, Flavium Constantinum, eumque ad imitanda
praeclara gesta patris inflammat. scribebat haec poëta circa an-
num 627, quo tempore Heraclius iterum in Persidem profectus
Chosroam penitus devicit. hortatur enim filium v. 112, ut elo-
quentiae studio incumbat, qua munitus possit patri reduci gratu-
lari eiusque virtutem, et pietatem commendare: ἀλλ' ἐντροπίζε
τοῦ λόγου τὴν ἀσπίδα, ὅπως πρὸ πάντων εὐρεθῆς πρωτοστάτης
φράσεων ἐκείνους τοῦ πατρὸς σου τοὺς πόνους οὓς ἀντὶ πάντων
ἐπέλει καθ' ἡμέραν.

5. Ἡρακλιᾶς ἦτοι εἰς τὴν τελείαν πτώσιν τοῦ Χοσροῦ βα-
σιλέως. *Heraclias sive de extremo Chosroae Persarum regis ex-
cidio*. duae sunt Acroases, in quibus Pisida raptim et cursim res p. XIV
omnes ab Heraclio cum domi tum bello gestas enarrat, quae
causa opinor fuit ut *Heraclidos* titulum ipsis imponeret: nam
quod ad ultimam cladem Chosroae vel ad secundum contra Per-
sas bellum spectat, id quidem satis leviter attingit, quamvis hic
sit praecipuus argumenti scopus atque illuc a principio sermonem

intendat. sed cum ipse primae, non autem secundae expeditioni adfuerit, et ut res actae essent admodum obscure nosset, in langes Heraclii excurrere atque vagari coactus est, ea quae magis dictu et scitu digna erant praetermittens. nimis enim impatiens morae hoc opus, ut videtur, aggressus, statim ac nuntium de Persis subactis et de Chosroa occiso Cpolim adlatum est, ipse suis hisce versiculis victori domino laetus et gaudens voluit occurrere. rem plane gratiorem, et quae plus haberet utilitatis, fecisset Pisida, si operam suam usque ad id tempus distulisset, quo in urbem se recepit imperator: tunc enim ea ipse audire ac nobis tradere potuisset, quae iam sciri desperandum est. nunc autem adeo leviter res innuit, ut saepe divinandum sit quo mens eius spectet. Allatius, qui, ut iam dictum est, *Heraclidem* cum opere superius laudato de *Expeditione* unum esse censuit, quaedam ex eo desumpta referri adfirmat ab Iohanne Tzetzta in *Chiliade* 3 *hist.* 66. *ibi*, enim ait, *octo Pisidae iambo* *producit, qui more illius poetae elegantissimi sunt.* sed praeterquam quod frustra septem hos iambo (septem enim sunt) quaeras in Pisida, certum est eos esse ipsius Tzetztae, ut recte ante nos observavit Fabricius et fusius a nobis demonstratur in notis *Acroas.* 1 23. et 2 236.

6. *Ἑξαήμερον ἢ κοσμογονία, Hexaëmeron sive de mundi opificio.* hoc carmen, quod sane ceteris praestat operibus Pisidae, edidit omnium primus Fridericus Morellius Friderici filius, typographus regius, una cum senariis de *vanitate vitae* aliisque fragmentis Gr. Lat. Lutetiae 1584, 4, eiusque cura et diligentia factum est statim ut Pisidae nomen iam a multis saeculis oblivioni traditum coeperit reviviscere ac per ora virum φιλελλήνων volitare. at quod mirere, Hieronymus Brunellus S. I. paucis post annis idem opus Hexaemeri sub Cyrilli Alexandrini nomine typis vulgavit, una cum Nazianzeni quibusdam carminibus, et hymnis Synesii, Graece tantum hoc titulo, *τῷ ἐν ἀγίοις πατρὶς ἡμῶν Κυρίλλου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας περὶ ζώων ιδιότητος καὶ τρυφῶν, διὰ στίχων ἰαμβικῶν, Romae apud Franciscum Zanettum 1590, 8.* verum an recte esset Cyrillo attributus liber, videtur dubitasse idem Brunellus: ita enim ait in *Praef. poëma iambicum* de plantarum, et animalium proprietatibus *adiedicimus, quod a D. Consalvo Ponce de Leons, viro non minus eruditione*

quam generis nobilitate praestanti, manus acceperam, ipse vero ex Guilelmi Sireti Cardinalis exemplo describendum curaverat. adscribitur quidem, ut videtur, Cyrillo Alexandrino, qui fuit o[mn]i et adhuc est ob ingenii, doctrinaeque monumenta praecleara non modo Graeciae totius, verum ecclesiae universae orthodoxae lumen. neque meum ego de huius opusculi auctore iudicium interpono; sed certe cuiuscunque sit, a veterrimis gravissimisque patribus aut verborum lepore et elegantia aut, quod caput est, pia religiosaque doctrina nulla ex parte videtur abhorre. ita enim praestantis illius divinaeque naturae maiestatem infinitam, singularem in omnes mortales beneficentiam, admirabilem sapientiam, potissimum, quae in rebus creatis elucet, incredibilem in rebus omnibus maximis et minimis tuendis regendisque providentiam paternamque procuracionem ostendit, ut legentium animos ad dei veri cognitionem traducere atque ad eius amorem inflammare facile possit. ita porro singulas plantarum vires et animantium facultates eleganti concinnoque veru[m] prosequitur, ut non modo Theophrasti libros et Aristotelis, verum etiam Dionysii Areopagitas ac reliquorum patrum scripta de dei augustissima natura Christique liberatoris nostri mysteriis in pauca quodam modo conferat et sub uno prope ponat aspectu. haec ex Brunello nobis placuit referre, cum quia satis belle ea omnia in Hexaëmeron Pisidae dicta sunt, tum etiam quia ad Pisidam ipsum spectant laudes in auctorem operis congestae. nam quod Brunellus de Georgio nostro ne minimam quidem ingesserit suspicionem, id plane factum est eo quia Morellianae editionis nullam, ut videtur, habuit notitiam, ipse autem in codicem incidit qui falsum praeferebat Cyrilli titulum, ut apertius demonstrabitur cum de codicibus opera Pisidae continentibus agemus. neque enim excusandus Allatius, qui eodem in loco editionem Hexaëmeri a Brunello procuratam Romae statuit esse anteriorem editioni per Morellium factam Parisiis, et tamen fatetur Romanam esse anni 1590 et Parisiensem anni 1584. sed de hac ipsa editione Parisiensi, quam Allatius anno 1684, Fabricius autem 1685 consignat, ne quid omnittam quod dubium creare possit, illud etiam monebo, me duo vidisse exemplaria in bibliotheca Vaticana, quorum unum praefert annum 1584, alteram 1685, sed nulla inter utrumque vel minima est differentia. non sane par

p. XV

est credere eundem librum bis fuisse editum duobus annis sibi proxime subsequentibus, sed ipsam potius editionem sub finem anni 1584 inceptam usque ad initium 1585 protractam fuisse, quod eiusdem Morellii epistola nuncupatoria ad Sirletum Cardinalem videtur suadere: data est enim die tertia mensis Octobris exeuntis anni 1584. porro paucis post annis idem opus ad amussim, sed minus eleganter recusum est ex editione Morelliana Heidelbergae hoc titulo: Ἐξαήμερον ἦτοι ἡ κοσμουργία τοῦ Πισίδου διακόνου καὶ χαρτοφύλακος τῆς μεγάλης τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας. τοῦ αὐτοῦ λαμβεῖα εἰς τὸν μάτασον βίον. *Opus sex dierum, seu mundi opificio Georgii Pisidae diaconi et referendarii, Cypolitanae ecclesiae poema. eiusdem senarii de vanitate vitae. e typographio H. Commelini anno 1596, 8;* quo in titulo cur Pisida, qui Graece inscribitur χαρτοφύλαξ, Latine dicatur *referendarius*, plane non assequor. verum hic error fuit Morellii, qui primus pro *chartophylace* reddidit *referendarium*. praeter has autem non novi alias esse factas. divisim eiusdem *Hexaëmeri* editiones, coniunctim autem cum aliis poetis vel patribus iterum iterumque prodiiit in lucem. exstat enim Graece et Latine in corpore Poëtarum Graecorum Tragicorum et Comico-rum Genevae 1614 *tom. 2 p. 241*, nec non in appendice Bigneana *Bibl. Patrum Paris. 1624 p. 387*, et in editione *Bibl. Patrum Morelliana Paris. 1644—1654 tom. 14*, Latine autem tantum in *Biblioth. Patrum Paris. 1589 tom. 8 p. 318*, et in *tomo 12 Bibl. Patrum edit. Lugduni p. 323*. verum nemo ex iis, qui toties recudendis operibus Pisidae manum admoverunt, a Morellio paullisper discedere nec quidquam addere vel immutare ausus est, omnesque in eius fide omnino acquieverunt. nos autem de Morellii diligentia in edendo Graeco textu nil querimus: ipse enim non ex eodem Sirleti codice, quo postea usus est Brunellus, quod imprudens asseruit

p. XVI Fabricius *tom. 7 p. 692*, suam adornavit editionem, sed plures codices undique conquisivit ac recensuit, quod ipse affirmat in laudata epistola nuncupatoria. verum non satis probamus eius e Graeco versionem, quam dura admodum lege sibi praescripta, ut Pisidae iambos totidem Latinis iambis exprimeret, obscuram adeo et inficetam pluribus in locis reddidit, ut non unum audiverim gravem virum, Graecis litteris non imbutum, confitentem se nihil omnino ex ea ad intellectum capere adiumenti. itaque

novam ex integro versionem instituere decrevi. sed ne videremur nostris nimium plaudentes aliena vituperare, e regione textus Morellianam apposuimus, nostram autem in ora extrema libri subiecimus, ut quam quisque malit legat et sequatur. ac mens quidem nostra etiam erat iambo iambis reddere, sed veriti ne id quod vitio vertimus Morellio, nobis quoque eveniret (difficile enim esse novimus obscuri poëtae versus totidem versibus velle declarare), idcirco de sensu et vi verborum tantum solliciti paulo liberio rem confecimus versionem. multam autem operam in *Hexaëmero* illustrando insumpsimus: nam et prolegomena prae-misimus et adnotationes adiecimus, ut quod maximum est opus Pisidae, integrum ex omni parte prodiret in lucem, ac nullam aliam in posterum desideraret manum adiutricem. in editione Graeca Brunelli constat poëma iambis 1860, in Graeco-Latina Morellii 1880. nostra usque ad 1910 versus exhibet: aliquos enim senarios alibi omissos et hinc inde ex codicibus excerptos suis locis restitui curavimus. neque, ut videtur, sperandum est amplius ut in maiorem numerum excrescant hi senarii, etsi Suidas testetur, ut superius dictum est, ter mille olim confitisse *Hexaëmeron*, et Labbeus p. 385 *Bibl. novae mss ex Catalogo Scipionis Tettii* memoret Pisidae Cosmopoeiam ter mille versus complectentem. opus est Sergio patriarcha suadente susceptum, eique multa laudum commendatione dicatum. in eo, sub tecto Procli nomine, Iohannem Philoponum peti in mentem venit primum Caveo, ac deinde etiam Oudino, quod a nobis in Prolegomenis latius expenditur: sed perperam inde ipse Caveo et Oudinus iudicarunt idem hoc esse opus cum poëmate, quod a Georgio nostro *μέτρους ἀρίστοις ὡςπερ εἶθιστο γράφειν*, contra Philoponum exaratum esse prodit Nicephorus *lib. 18 c. 48.* nam et errasse Nicephorum et falsam omnino esse coniecturam a Caveo inde petitam mox demonstrabimus, cum de poëmate in *Severum* agemus. ceterum Pisidae Cosmopoeia tota referta est piis sententiis, quibus ad divinam maiestatem contemplandam ex rebus creatis mens humana maxime erigitur. scriptum est, ut videtur, hoc opus circa annum 629, quo tempore Heraclius secundo bello confecto iam Persidem subegerat. ita enim Pisida Sergium pro Heraclio orantem inducit v. 1845: *καὶ δὸς τὸν ἐκ σοῦ προσλαβόντα τὸ κράτος τὸν κοσμογύστην, τὸν διώκτην Περσίδος, μᾶλλον δὲ*
Georg. Pisid.

τὴν σώσαντα καὶ τὴν Περσίδα, ἕλον κρατῆσαι τὸν ὕψ' ἥλιον τό-
 p. XVII πον. ac paucis aliis interiectis iambis v. 1856: οὕτω γὰρ ἔξε-
 πιστὰ νικητήρια νίκης κατ' ἐχθρῶν ἀξιοθεῖς δευτέρως, ὡς τοὺς
 ἀδούλους πυρπολήσας βαρβάρους.

7. *Eis τὸν μάταιον βλον, de vanitate vitae, carmen iambi-
 cum, quod iambis Latinis redditum edidit cum Hexaëmero Mo-
 rellius, ac toties recusum est deinde quoties Hexaëmeron ipsuam
 iterum typis mandatam est. mutilum et imperfectum esse omnes
 tradiderunt post Morelliam, qui, ut videtur, in eo codice, quo
 usus est, ea verba invenit in fine quae operis defectum apud
 Graecos significant, hoc est λείπει τάλλα. at nos nec ea verba
 deprehendimus in codice Vaticano, neque ex sensu ipso aliquid
 desiderari intelleximus, quanquam adhuc alia argumento con-
 gruentia addi potuisse a Pisida nemo negabit. verum utrum ille
 id fecerit necne, plane incertum. opus ut nunc est, constat iam-
 bis 262. Oudinus 20 capita continere, nonnumquam Iohannem
 Philoponum tacito nomine arguere asseverat: sed quibus rationi-
 bus ductus id affirmet, ignoramus. nam nec ulla capitum di-
 stinctio apparet in poemate, nec de Iohanne Philopono leve quod-
 dam ullibi est iudicium. quare errasse Oudinum nobis certum
 est, qui quod alii de Hexaëmero tulerunt iudicium, ad hoc opus
 arbitrato suo transferre non dubitavit. ceterum hoc etiam poë-
 mation Sergio patriarchae est inscriptum, quem de more Pisida
 ingentibus effert laudibus, et contra superbos et tumidos homines
 veluti quoddam insigne humilitatis exemplar proponit v. 233: εἰ
 καὶ πέτη γὰρ καὶ τὸν ἀθέρα τρέχεις, ταπεινὸς ἦσθα καὶ συνέρχῃ
 τοῖς κάτω. nulla autem est nota temporis, ex qua conicias quando
 Pisida hoc opusculum scripserit. quamobrem cum nullam certam
 sedem sibi reposcat, ab Hexaëmero sciangere nolimus, cuius
 quaedam veluti appendix, si argumenti similitudinem spectes,
 videri possit. antiquam versionem Morellii, quod item servatum
 est in Hexaëmero, retinendam censuimus, novam textui subie-
 citus, operis perspicuitati, quantum in nobis erat, consulentes.*

8. *Κατὰ ὑσσαεβοῦς Σευήρου Ἀντιοχείας, contra impiam
 Severum Antiochiaë. carmen est constans iambis 731, saepe
 adeo obscurum et implexum, ut saepe etiam stilum vertere et
 caput scabere mihi contigerit, cum de eo reddendo cogitarem.
 auctorem operis esse Pisidam plane non est dubitandum: nam*

praeterquam quod stīlus idem est ac Georgio plane conveniens, in cod. Vaticano aliis eiusdem scriptis adnectitur hoc titulo *Τῷ αὐτοῦ κατά θύσσ.*, ac praeterea ipse Pisida sibi testis est amplissimus in principio et in fine poematis dicens se nimis fortasse imprudenter gessisse, qui a rebus ab Heraclio in bello gestis describendis ad dogmaticas quaestiones exilliter pertractandas animam tradaxerit. *ἔχρην δὲ μᾶλλον τῆς ζήτησος τῶν βαρβάρων καὶ τῆς ἐνόπλου τῶν βελῶν κατοικήδος ἀπαλλαγέντας ἤρεμειν σὺν ταῖς μάχαις, ὅς ὁ κρᾶτιστος ἐπιτεμὼν εὐεργέτης ἐκ τῆς δι' αὐτοῦ ψυχῆ* p. XVII
καὶ χειροφυλάς τὴν κοσμητὴν σφύζουσαν ἐξῆρε νόσον. quibus iambris, quos legas in operis exordio v. 24, Pisida bellum Abaricum et Persicum ab Heraclio feliciter susceptum atque a se ipso descriptum aperte designat. sed clarus hoc etiam demonstrat in fine v. 693, ad eundem imperatorem conversus dicens: *τὸ συμπέρισμα τῶν ἐμὲ λελεγμένων τοῖς σοῖς ὑποστήριξε τοῦ λόγου τόνοις. σὲ δογμάτων γὰρ ἔσχον ἐντριβεῖς λόγους, αἰεὶ δὲ ταῖς σαῖς ἐντροφῶν στρατηγίαις πτώσεις τυράννων καὶ τροπὰς ἐναντίων καὶ τοὺς πολυσχεδεῖς τε καὶ πολυτρόπους τῶν σῶν ἀγῶνων ἐσκιαγράφειν λόγους.* Georgium Pisidam esse, qui de Heraclio ac de se ipso ita scriberet, nemo plane negabit. sed tamen erunt quibus ea primum inde oriatur admiratio, quod altam sit de hoc poemate silentium in Suida, qui alioquin satis diligens videtur in recensendis operibus Pisidae; deinde autem quod nec Maltretus ipse, qui de iisdem omnibus operibus edendis cogitavit, aliquam de eo fecerit mentionem. verum Suidas, vel qui in Suidam intulit articulum de Georgio Pisida, omnia eius scripta minime novit: nam nec de opusculis superius laudatis *εἰς ἀνάστασιν* et *εἰς τὸν μάταιον βίον* aliquid dixit; nec de aliis, quae forsitan exciderunt, ut ex fragmentis colligere licet, aliquam nobis suspicionem ingessit. Maltretus autem, qui, ut videtur, non nisi ex Suida intellexerat quae scripsisset Georgius, ea ipsa quae descripta invenerat in Suida sibi mitti petiit ab Holstenio, eaque tantam recepta se editarum promisit. itaque Pisida hoc scripsit poematem circa annum 630, quo tempore a bello Persico expeditus Heraclius ad sedandas turbas a Monophysitis excitatas in ecclesia se converterat: aperte enim id declaratur v. 72: *ἐπεὶ δὲ καὶ νῦν τοῦ γαληναίου τρόπου ἢ κραντικῆ τε καὶ σοφῆ στρατηγία πρὸς ταῖς γράφας μετῆλθεν ἐκ τῶν βαρβάρων, ὅπως ὁ πείσις ἤρε-*

- p. XIX μείν τοὺς βαρβάρους πείσῃ σὺν αὐτοῖς ἡρεμεῖν τὰς αἰρέσεις. contra quem autem et qua mente haec scripserit Georgius, multis disputavimus in Monito, quod hoc ipsum poëmation praecedit. recte quidem in *Severum* habet titulum: nam quemlibet esse dicas eum quem sub hoc nomine exagitat Pisida, Monophysismi errores plane hic refutantur, cuius haereseos idem Severus maximus patronus fuit. sed nostra quidem sententia est, sub nomine Severi episcopum aliquem intelligi, qui Severi placita et doctrinam contra catholica dogmata tum temporis acriter tueretur, et huius sectae post Severum aliosque eius assecclas caput et pater existeret. nam eum esse Iohannem Philoponum, qui Severi tempore florebat et a Severi partibus primum stetit, deinde vero ab eo discedens Tritheismi sectam constituit, ut in Prolegomenis ad *Hexaëmeron* declaratum est, non concedimus Allatio aliisque, qui eius auctoritatem secuti sunt. et cur enim malis Philoponum, de quo nihil in toto poëmate occurrit, quam Severum ipsum, qui diserte nominatur, suis hisce iambis petere Pisidam? sed Allatium aliosque in errorem adduxit Nicephorus Callistus, inter eos qui contra Philoponum scripserunt Georgium nostrum sic adnumerans. lib. 18 c. 48: ἐπὶ δὲ τούτῳ (i. e. post Leontinum monachum) καὶ ὁ θαναμάσιος διάκονος καὶ φερενδάριος Γεώργιος ὁ Πισιδῆς, ἡλικιωτῆς ὢν ἐκείνῳ, εἰ καὶ τῷ χρόνῳ λιαν νεώτερος, ἐν λάμβων μέτροις ἀρίστοις, ὡσπερ εἴθιστο γράφειν, πρὸς τὴν εἰρημένην αἵρεσιν ἀντιβάς, καὶ παιδιὰν σπονδῆν κεραννύς, οὕτω πως διεξέρχεται, σφόδρα διελέγχων τὸ ἄτοπον. ψηφίζεται θᾶπτον μίαν τε καὶ μίαν· εἰ γὰρ μίαν τε καὶ μίαν λέγεις μίαν, γέλωσ τὸ λεχθὲν γίνεται καὶ παιδίῳ. ὃ δὲ φησι, τοιοῦτόν ἐστιν. ὁμολογεῖς, φησί, φιλοπονώτατε καὶ φιλοσοφώτατε, δύο φύσεις ἡνωῶσθαι τῷ λόγῳ, μίαν τῆς θεότητος καὶ μίαν τῆς ἀνθρωπότητος· εἰ τοίνυν δύο φύσεις λέγεις συνεληλυθῆναι αὐτῷ, πῶς εἰς μίαν αὐθις τὰς δύο συστέλλεις; φησί· μία γὰρ καὶ μία δύο, ἀλλ' οὐχὶ μία. γέλωσ γοῦν εἴ τις κατὰ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου δύο
- p. XX κατηγοροῖ τινά, καὶ αὐθις ἔν παλίν τὰ τοιαῦτα ποιοῖτο. haec autem omnia recte a Nicephoro ad Pisidae verba explananda dicta esse fatemur, sed Pisidam ipsum hic impugnare Philoponum negamus. error enim Philoponi praecipuus fuit ut hypostases a naturis non distingueret, ac proinde tres naturas in SS. Trinitate adfirmaret, unde tritheita passim audit; ad quam sententiam

refutandam nil faciunt iambi quos ex Pisida profert Nicephorus. error autem Severi atque omnium Monophysitarum fuit ut unam ex duabus in Christo naturam post unionem, hoc est in incarnatione, adsererent; cuius deliramenti praestigias nequeas melius detegere atque impugnare, quam si cum Pisida dicas: *heus tu, Severe, si te non repugnante altera est divinitatis, altera vero humanitatis in Christo natura, quomodo alteram et alteram unam esse dicis? nonne hoc etiam pueris ridendum erit, qui plane norunt ex una et una non unam sed duas coalescere naturas?* atque haec ita plane accipienda esse operis contextus demonstrat: ita enim atque hoc plane sensu laudati a Nicephoro iambi in Severum intorquentur, ut videre est v. 633 et seqq. inde autem etiam colligas evidenter omnes post Nicephorum alucinatos esse scriptores, qui eo duce dixerunt Pisidam hisce senariis Philoponum lacescere. itaque Allatius primum hoc testimonio Nicephori fretus asserere non dubitavit Georgium nostrum aliquo scripto Iohannem Philoponum eiusque sectatorum haeresim oppugnasse; Caveus autem et Oudinus eiusdem Nicephori auctoritate et fide moti in Philoponum scripsisse Pisidam pro re certa habuerunt, sed cum quod hoc esset opus in Philoponum scriptum ignorarent, omnia perperam miscentes et in unum confundentes, non aliud quam Hexaëmeron illud esse iudicarunt: cum autem in eo poemate Proclum nominari animadvertissent, nullam aliam esse rationem autumarunt conciliandi Pisidae cum Nicephoro, quam si dicerent sub tecto Procli nomine Philoponum intelligi. sed Fabricius nec Oudiño et Caveo concedit idem unumque esse opus in Philoponum cum Hexaëmero, nec cum Allatio consentit, qui singulare poema adversus eundem Philoponum admittit, sed potius existimat Pisidam tribus illis tantummodo versiculis tritheismum Philoponi eiusque computandi in divinis temeritatem perstrinxisse. sed haec omnia ex ingenio unumquemque suo minus recte adfirmasse iam constat ex hoc poemate in Severum, in quo Pisida Severum ipsum, non Philoponum insectatur. utrum autem Niceta Choniates, quem Allatius ait lib. 10 *Thesauri orthodoxae fidei adversus Monophysitas* eosdem tres versus laudare, dicat esse illos contra Philoponum scriptos, plane nescio. quanquam enim multum studiose huius Thesauri codices in Romanis bibliothecis conquisiverim, nullibi

tamen mihi contigit eos invenire; ut omnino admirarer unde hoc Nicetae testimonium hausset Allatius. nuper autem cum Florentiam fausto clementissimi principis adventu cohonestatam venissem, codicem bibliothecae Medico-Laurentianae Thesaurum Nicetae continentem diligenter evolvi, et librum decimum iterato legi, nec uspiam tamen memorari Pisidam deprehendi. quare auspicio mihi orta est, in eo codice forsitan aliqua esse omissa ex iis quae in Allatiano legebantur. fatear enim, sicuti mentionem Pisidae ingessit Niceta, id plane facere debuit eo in libro quem Allatius designat: ibi enim multum apposite variorum auctorum de Monophysismo sententiae referuntur.

9. *Ἐγκώμιον εἰς τὸν μάρτυρα Ἀναστάσιον: encomium*
 p. XXI *martyris Anastasii*, quod olim fuisse ms in bibliotheca Antonii Augustini testatur Allatius. nos diu quaesitum tandem invenimus in nuper laudata bibliotheca Medico-Laurentiana *Plut.* 9 n. 14: sed non nisi magno pretio nobis licuit eius apographum obtinere, et quod durius est, opus etiam fuit illud Florentiam iterum mittere et cum autographo conferre, propterea quod amanuensis inutili ac plane ridicula quadam diligentia codicis characteres nexus litterarumque ductus omnes conatus exprimere, ea ne legi possent effecerat. ex qua re mirum quot mihi sunt ortae molestiae: nam quinque integri anni deinceps elapsi sunt, antequam hoc grande negotium absolutum reciperem. encomii vel orationis auctorem esse Pisidam faciunt, ut credamus et nota temporis et rerum affinitas et stili cum stilo nativa germanitas; quae omnia, ut nobis quidem videtur, satis aperte demonstrantur. ceterum unum hoc exstat Pisidae opusculum soluta oratione scriptum: nam alia quidem hoc modo eum scripsisse nec affirmare possumus nec negare. sed haec ipsum e tenebris in lucem nunc prodire forsitan gaudebunt viri eruditi, apud quos certum et inconcussum iam erit Suidae de Pisida testimonium dicentis scripsisse nostrum praeter cetera *καταλογάσθην ἔγκώμιον εἰς τὸν μάρτυρα Ἀναστάσιον*, non autem *εἰς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον*; quod iam praeter ceteros antea viderat Alex. Politus in *Martyrologio Rom. illustr.* p. 367, dicens: *Suidas inter scripta Georgii Pisidae refert ἔγκώμιον εἰς τὸν μάρτυρα Ἀναστάσιον, qua de lectione non erat quod inquireret Kusterus, quod sciolus nescio quis ibi fecerat εἰς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον. scripsit etiam Georgius Pisida,*

εἰς Ἡράκλειον τὸν βασιλέα καὶ εἰς τὸν κατὰ Περσῶν πόλεμον. unde magis sit verisimile scripsisse etiam Pisidam encomium in S. Anastasium martyrem fortissimum atque celebratissimum.

10, Ἐπιγράμματα καὶ ἀποσπασμάτια, epigrammata et fragmenta, quae multo studio et diligentia ex libris cum editis tum ineditis collegimus, ut videtur est in fine: nihil enim hic inuat repeteri ea quae alibi fusius exposita ac pertractata sunt.

Haec itaque sunt indubia opera Pisidae, quae usque ad hunc diem nobis obtigit reperire ac reperta vulgare. sed ex iis alia ipsam scripsisse conijcimus: cum enim inter fragmenta occurrant plures iambi, qui in recensitis opusculis non inveniuntur, ad aliquam deperditum libellum eos pertinere manifestum est, id autem ipse Pisida suo testimonio videtur confirmare: ait enim *Acroas.* § 381 *de Exped.* ἄνωγ δὲ μικρῶ καὶ βραχυδρόμῳ σκάφει τὴν εἴην θάλατταν ἐκπερᾶν εἰθιμίερος ἡμαρτον οὐδὲν μὴ διαπλευσας ὄλην. si autem assuetus erat in Heraclium excurrere μικρῶ σκάφει, hoc est parvis poematibus de eo scribere, profecto alia iam ediderat, antequam hasce acroases vulgaret. sed nullum eius exstat opus, quod acroases ipsas praecesserit: igitur si quid scripsit, deperditum est. quia etiam in *Abaricia* v. 307 pacis tempore se plura dicturum pollicetur de gestis Heraclii. sed quae post pacem cum Persis sancitam edidit, sunt poemata in *Heraclimeron* et in *Severum*, in quibus pauca admodum attingit de Heraclio. neque suam fidem omnino liberasse Pisidam dixeris in *Heracliade*: quamvis enim eo in poemate omnia imperatoris gesta complecti voluisse videatur, quam leviter tamen ea pertractarit ipse sensit, ac fassus est, dicens in fine *Acroas.* 1 236 rerum copia urgeri ac premi, et pauca tantum e multis delibare, donec ipse imperator in urbem reversus liberiozem ei praebat dicendi facultatem. ut igitur nostra fert opinio, praeter ea quae nunc prodeunt in lucem opera Pisidae, alium quendam libellum iambico metro ἑσπερῶ εἰθίστη exaravit, in quo res ab Heraclio in Oriente gestae fortasse accuratius expendebantur. quam nostram sententiam etiam Michaëlis Pselli auctoritas videtur confirmare, ut dicetur infra, cum de stilo Pisidae agemus.

Nunc autem, an alia etiam scripserit, videndum est. nam *Dossevinus* quidem in catalogo mss Graecorum ad calcem *tom.* 3 sui *Apparatus* ait in bibliotheca Vallicellana adservari codicem,

in quo Pisidae *de gestis imperatorum Cpolitianorum* historia continetur. Iohannes autem Georgius Herwartus ad Hœmberg in suis *de re chronologica* capitibus, Usserius aliique non dubitarunt Georgio nostro attribuere celeberrimum illud chronicon, quod primum Fastorum Siculorum ac deinde Chronici Alexandrini et Paschalis lemmate vulgatum est. sed quod ad bibliothecam Vallicellanam spectat, quam patrum Oratorii humanitate saepe adire et totam perlustrare mihi licuit, plane assentior Leoni Allatio, qui Possevini auctoritatem ita convellit. "licet anxie librum quaesiverim, saepeque indicem et potissimam librorum partem pervolverim, ad hunc tamen diem nusquam tale opus occurrit. o utinam, quod non credo, esset. errorem inde natum existimo: nam qui librorum Graecorum indicem confecit, cum in cod. B. 112, antiquo satis et optimae notae, sed parvae molis libro, historiam de imperatoribus Cpolitianis in principio reperisset, eam tamen ἀκέφαλον plurimarum paginarum amissione, quam postea opus in Hexaëmeron Georgii Pisidae excipiebat, nec, ut par erat, animadvertisset historiam primam de imperatoribus Constantini Manassae Synopsim esse, eam Georgio Pisidae, sequentis operis auctori, sed oscitanter nimis, donavit et harum rerum anxiiis fucum fecit." quod autem Herwartus ex Suida probare contendit, chronici Paschalis scriptorem fuisse Pisidam, qui, ut ipse ait, aevo Heraclii florebat eiusque res gestas, et Persica bella oratione libera composuit, quam sit ridiculum, apparet ex iis quae de testimonio Suidae superius dicta sunt. nam Herwartus ea ipsa Suidae verba, Ἐξαήμερον δι' ἰάμβων εἰς ἑπὴ τρισχίλια· εἰς Ἡράκλειον τὸν βασιλέα, καὶ εἰς τὸν κατὰ Περσῶν πόλεμον, ad hoc chronicon significandum inani conatu detorquet, quasi Pisida uno tantum opere coeptos ab orbe condito usque ad Heraclium et Persicum bellum Heraclii Annales prosecutus sit. ita enim τὸ εἰς interpretatur, ut valeat non *de Heraclio* sed usque *ad Heraclium*, interpunctione ante εἰς omnino sublata. hoc autem vanum esse Herwarti commentum demonstravit Matthaeus Raderus in *Praef.* ad hoc ipsum chronicon, quod Alexandrinum inscripsit atque edidit, ex ipso Suida satis aperte evincens Hexaëmeron Pisidae esse opus a ceteris distinctum. sed et Raderus ipse de Pisidae scriptis loquens alucinatus est: nam primum ex ms cod. A. bibliothecae Augustanae, in quo

legitur Γεωργίου διακόνου τῆς ἁγίας ἐκκλησίας τοῦ Πισίδου προοίμιον τῆς Ἑξαμέρου δι' ἰάμβων στίχων, recte omnino colligit hoc opus esse ἕμμετρον et versu conscriptum, sed perperam deinde statuit mille octingentos octoginta eiusdem operis versus, quos habuisse prae manibus editos adfirmat, aliud non esse quam quoddam totius argumenti prooemium, quod etiam Vossius *de Hist. Graec. tom. 4 p. 143*, Raderi auctoritate motus, imprudenter asseruit. ecquis enim non intelligit in codice Augustano vocem προοίμιον idem plane sonare ac ἀρχὴ τοῦ Ἑξαμέρου, hoc est *initium Hexaëmeri*, vel *incipit Hexaëmeron*? quis autem credat operi trium millium versuum, ut placet Suidae, mille octingentorum et octoginta esse affixum prooemium? sed et legenti patet Hexaëmeri prooemium constare tantum quinquaginta prioribus iambis, post quos statim incipit poema eo versu, *πηγή μὲν οὖν πέφυκε τοῦ λόγου μία*. secundum erravit Raderus, quod Pisidam scripsisse *historiam de Heraclio καταλογάδην* dicat, eiusque rei testem Suidam exhibeat, quod esse falsum alibi demonstratum est. nam quae Suidas ait scripsisse Pisidam de Heraclio, iambis contineri vidimus, nec ullam aliam historiam lexicographus memorat, ad quam chronicon Paschale referri posset. itaque cum Herwartus tum Raderus in Suidae textu explanando falsi sunt: sed turpius Herwartus, qui ex eo gloriatur in suis *Capitibus Chron.* detexisse eiusdem chronici Paschalis auctorem esse Pisidam, nec sensit quam sit ineptum hoc adfirmare, cum Suidas dicat Pisidam iambico metro esse usum, et chronicon Paschale soluta oratione sit exaratum. at Raderus contra nullo modo ex Suida affingi posse Pisidae hoc chronicon recte contendit, sed male ipsum Pisidam historiae cuiusdam Heraclianae esse auctorem concedit. quin etiam chronicon scripsisse Pisidam non audet omnino negare: nam aliud chronicon anonymum in bibliotheca collegii Annaei Augustana se vidisse testatur, quod ex Pisida et Cyrillo decerptum dicitur in Epigraphe, statimque in principio refert apud Georgium Pisidam Adami filias primas alteram Azuram alteram Asuam nominari; unde Raderus coniebat chronicon Pisidae, si quod unquam fuit, a Paschali chronico esse diversum, in quo nec Asuae nec Azurae ulla fit mentio. nos autem nullum unquam chronicon scripsisse Pisidam existimamus: nam etsi concedere velimus Radero exstare codicem in

collegio Annaeo, qui titulus sit *Chronicon ex Pisida et Cyrillo excerptum*, quis tamen tantam habebit titulo fidem ut ei acquiescat, neq potius addubitet ea nomina amanuensis arbitrio apposita esse libro, cum neq quis fuerit Cyrillus nec quod sit chronicon Pisidae attributum aliunde innotescat? sed alias etiam de p. XXIV hæc ficticio chronico redibit sermo. in chronicon Paschale autem nihil de suo contulisse Pisidam confidenter asserimus: quamvis enim (ut cum Du-Fresnio, qui novam huiusce chronici editionem adornavit, loquar *Praef. p. 8*) negari fore non possit eius operis continuatorem sub Heraclio vixisse, tam quod libri titulus in cod. Vaticano et in codd. bibliothecae Regis Catholici illud in annum 20 Heraclii vel certe in illius tempora desinere inuauit, tum quod quae de eodem Augusto eiusque gestis narrantur, ac denique exscriptae prolixiores epistolae ad Persarum regem vel toparchas etc. id suadeant omnino, tamen non inde sequitur Georgium Pisidam, quod eodem Heraclio imperante vixerit, chronici auctorem haberi debere. duo autem sunt quae faciunt ut libenter Du-Fresnio assentiamur, primum quod in iis, quae de Heraclio in chronico fuisse narrantur, ne una quidem vox occurrat a Pisida de iisdem rebus agente usurpata, ut cuius narrationem chronici de bello Abarico p. 392. Pisidae conferenti fiat manifestam; praeterquam quod chronici stilus tam rudis est et incomptus, ut quantum licet historicum poetae comparare, nullo modo videatur Pisidae convenire. deinde autem, ut par est credere, si nostri Georgii opus esset chronicon Paschale, non is ad annum 20 Heraclii tantum illud protraxisset, et res Persicas post interiectam illam de Abaribus longam et minutam narrationem tam sicco pede transisset, sed plura omnino de gestis Heraclii in Chosroam congressisset, et alia quae post bellum Persicum evenere, memorata plane digna, attigisset; cum ex poemate in Severum pateat, quanti idem Pisida faciendae esse consuerit, quae pro ecclesiasticis controversiis componendis post pacem cum Siroë Persarum rege firmatam egit imperator. iam vero chronographum non fuisse Pisidam facile, opinor, sibi quisque persuadebit: sed iambographum egisse nemo sanus negabit. quare quid respondebimus Q. Septimio Florenti Christiano, qui idcirco ei attribuit poemationem astronomicum de *Sphaera*, quod antea sub Empedoclis vel Demetrii Triclinii nomine ediderat Parisiis

an. 1564 Fridericus Morellius? cum enim ille, doctissimus omnino vir, anno 1687 statuisset luci donare eiusdem poematii versionem, de eo hoc iudicium interposuit. *Empedoclis hos esse versus nunquam in animum induxi ut crederem, et qui credunt, sunt sane quam ταχπειθεῖς, nulloque, ut mihi videtur, probabili nituntur argumento. ab iis temporibus longissime absunt, qui Triclinio Demetrio imputant; sed coniectura tamen scopum veritatis propius attingunt. quamvis enim materia haec sit vetus, recentiorum est forma, et meruit nihilominus antiquam obtinere. profecto poësis iata non longe discedit a Pisidae vel stilo vel aetate, quod iudicium facio aliorum et eruditiorum etc.* ego vero Pisidam esse auctorem non credo, et plane libenter assentior Fabricio, qui *Bibl. Graec. tom. 2 p. 477* hunc ipsum *de Sphaera* libellum, iam raro obvium, iterum impressum cum docti interpretis notis non inconsultus nobis obtulit legendum, sed cuius potius alteri quam Pisidae adiudicandum censuit, quod Christianismum eius et religionem neutiquam spirent hi v. 75 et seqq. *τοιᾶδε τάξει σχηματίζοντ' ἀστέρες, θεῶν βροτοῖσι τὴν χάριν δωρουμένων. εἴτ' οὖν ἀμύτωρ Παλλὰς ᾤφισε βροτοῖς, εἴθ' ἥλιος πηλοπὸν ἀστέρων θείαιν, θεῶν τὸ μὴχάνημα.* quinam enim fieri p. XXV possit ut Pisida, qui in Hexaëmero omnia ad pietatem et veram religionem nimium etiam studiose deflexit contra Graecos, si de sphaera et stellis egisset, earum ordinem et cursum a fabulosis gentium numinibus diceret esse constitutum? profecto haec una difficultas tanti momenti mihi visa est, ut opus ipsam attentius expendere et stilum stilo conferre supervacaneum esse duxerim. restat tandem ut etiam illud moneam, ne *Commentarios* quidem in *Epistolas Paulli*, quos Graece exstare in bibliotheca Vindobonensi ex Frisio et Possevino refert *Le-Longius Bibl. Sacr. tom. 2 p. 907* sub nomine *Piscidii* vel *Pisidii* Graeci, Georgio Pisidae tribuendos esse; quem talia scripsisse nec auctoritatibus nec coniecturis evinces. sed et Frisio et Possevino etiam fides in hoc negari posse videtur, cum Lambecius et Reimannus, qui catalogos bibliothecae Vindobonensis longe accuratius confecerunt, huius *Piscidii* vel *Pisidii* in Paullum scribentis nullam ingerant mentionem.

Itaque cum iam sit apertum quae sint opera falso attributa Pisidae, non abs re quidem erit nunc aliquid dicere de codicibus,

in quibus eius genuina scripta contineri aut vidimus aut legimus. in bibliotheca Vaticana quinque sunt huiusmodi codices, quorum primus signatur num. 121. in eo praeter Cleomedis, Dionysii Periegetae, Theodori Prodromi aliorumque opera sunt *Γεωργίου διακόνου καὶ ξεφερενδαρίου τοῦ Πισίδου στίχοι εἰς τὴν Ἑξαήμερον*. codex est minutissimus, sed elegantibus litteris exaratus: iambi singulis paginis in quattuor columnas digeruntur, non ita tamen ut tota columna prima legenda sit, antequam ad secundam quis progrediatur, sed a singulis cuiusque columnae primis versibus incipiendum sit, et sic deinde veniendum ad secundos, tertios, quartos, atque eo ordine continuandum usque ad finem paginae. ceterum multis scattet erroribus, ac plures in eo desunt versus, plures sunt extra ordinem transpositi. secundus codex Vaticanus est 166, non ineleganter sed multum mendose scriptus, cum emendationibus a recentiori manu adpositis in margine. titulus est *τοῦ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου καὶ ξεφερενδαρίου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, κυρίου τοῦ Πισίδου, στίχοι λαμβινοὶ πρὸς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Σέργιον*, hoc est in *Hexaëmeron Sergii dicatum*. ex hoc codice decem illos iam-bos supplevimus in principio v. 22, qui sunt in laudem eiusdem Sergii. desinit in versum 1627: *οὕτως ἕκαστα συμφερόντως ἢ χάρις*, sed pro *χάρις* habet *κτίσις*. tertius codex Vaticanus est 867, in quo 419 iambi tantum ab Hexaëmero excerpti leguntur, qui sunt de animalium proprietatibus: incipit enim a versu 938: *τίς ταῦρον ἐκράτουνεν*, et desinit in versum 1357: *πρὸς ἦνπερ εἶχεν οὐσίαν ἀναστρέφει*. totus est negligenter et a barbara manu exaratus, ut non dubites eum a sequioris saeculi quodam Graeco emanasse. titulus est *Γεωργίου τοῦ σοφωτάτου καὶ διακόνου τῆς τοῦ μεγάλης ἐκκλησίας στίχοι*. in fine legitur *τέλος τῶν στιχέσιον*. interea, quod mirere, iambi non sunt *στιχηρῶς* sed in modum prosae orationis scriptae. quartus codex Vat. est 1126, membranaceus, eius formae quam dicimus in 16, nitide et eleganter

p. XXVI et, ut videtur, circa saeculum 13 a perito calligrafo scriptus. is est codex ex quo fuerunt exscripta opuscula Pisidae ab Holstenio missa Maltreto, quem Allatius non vidit, a quo apographum bibliothecae Corsinianaе formatum est, et quo demum nos in hac editione procuranda usi sumus. in eo enim continentur omnia Pisidae carmina hoc titulo atque ordine *στίχοι Γεωργίου*

διακόνου καὶ σκευοφύλακος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τοῦ Πισίδου εἰς τὴν Ἑξαήμερον, in *Hexaëmeron. Epigrammata, Heraclias, de vanitate vitae, contra Severum, de expeditione Heraclii, de bello Abarico, in Anastasium.* sequuntur anonymi iambi in S. Mariam Aegyptiacam, ac deinde plurima Philae carmina. nec Hexaëmeron nec poëmation de vanitate vitae exinde colligas esse mutilum: omnes enim versus utrobique sibi succedunt suo ordine coniuncti; nulla litura apparet in medio, neque in fine, quod apponi solet cum aliquid desideratur, *λείπει τᾶλλα* legitur, ut est in Morellio. in margine sunt tituli ex minio rerum capita indicantes, quales idem Morellius exhibuit in sua editione Parisiensi. codex, ut videtur, e Columnensium domo ad bibliothecam Vaticanam transivit: habet enim in principio haec verba, *hoc volumen est mei Nicolai Bartholomaei de Columnis.* quintus codex Vat. est 1281, bombycinus, extra et intus praeferens stemma domus Caraffae. in prima pagina legitur *Antonii Card. Caraffae bibliothecarii munus ex testamento.* sequitur hic titulus: *τοῦ ἐν ἀγίοις ἡμῶν Κυρίλλου πατριάρχου Ἀλεξανδρίας περὶ ζώων ἰδιότητος καὶ φυτῶν διὰ στίχων λαμβικῶν, πρὸς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχην κύριον Σέργιον.* sed a manu recentiori, quae videtur esse Allatii, ibidem recte est adnotatum *Γεωργίου τοῦ Πισίδου.* post versum 80: *σιγῶσι Πρόκλοι,* legitur, *ἀρχὴ σὺν θεῷ τοῦ, ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου κύριε. πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας,* e quibus verbis, si tanta esset codicis auctoritas, haec duo firma haberentur, et quod sit Hexaëmeri principium, et quem sibi ducem in eo scribendo legerit Pisida. verum hic plane est ille codex, cuius epigraphe deceptus Hieronymus Brunellus Hexaëmeron Pisidae edidit Romae anno 1590 sub nomine Cyrilli, ut supra dictum est: omnia enim respondent ad amussim, cum titulus tum iamborum numerus, qui sunt 1864. ceterum totus corruptus est et prorsus inemendatus, quanquam non ineleganter scriptus initio saeculi 15. in margine ad versum 474 huiusmodi est inscriptio *περὶ τῆς ἱερᾶς νόσου de sacro morbo,* quam in nullo alio codice reperi. sed et Morellius eandem glossam marginalem apposuit, cuius vim plane non assequor, nec antea assecutus fuit editor bibliothecae Patrum Paris. 1589. ait enim, *inscriptionem de morbo sacro non capio: malim de certaminibus et praemiis martyrum Christi.* hos quinque codices Vaticanos,

quoniam licebat, non piguit iamdiu conferre et variantes lectiones hinc inde colligere: spes namque inerat uberrimum diligentiae nostrae fructum nos esse relaturos; sed exhausti laboris tandem nos poenituit, ubi intelleximus eos omnes esse tam imperite et oscitanter scriptos, ut nullam utilitatem ex eorum lectione capere possis, si tamen laudatum codicem 1126 excipias, quem unum perlustrasse et expendisse accuratius satis fuisset. sed et aliam codicem bibliothecae Vallicellanae signatum B 115 conferre volumus, quem Fulvius Ursinus dono dedit Achilli Statio, ut in eodem notatum animadverti; ne cum esset ad manus, eo vel neglecto vel omisso officio nostro videremur defuisse. codex est membranaceus, in quo statim veniunt iambi Pisidae in duas columnas pulcherrime digesti et nitido characteri conspicui, sed p. XXVII multis mendis foedati et perturbato ordine dispositi; quin et desunt non pauci: nam hexaëmeron illic versibus 1651 continetur. titulus est Γεωργίου τοῦ Πισίδου εἰς πατριάρχην Σέργιον περὶ τῆς Ἑξαήμερου. cum autem paucis ante annis patrios revisurus lares Florentiam venissem, ibi mihi libuit per otium videre ac manibus versare codicem 10 Plat. 5 bibliothecae Mediceo-Laurentianae, quamvis nec aetate nec ulla scriptionis specie commendabilem, in quo habentur Γεωργίου διακόνου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Πισίδου στίχοι ἑαμβος, videlicet in Hexaëmeron, qui sunt tantum numero 1427: plures enim versus omisit scriptor, ac praesertim in fine, quorum ultimus occurrit, qui nobis est 1823: ἔτοιμος εἶνος. id autem antea observaverat diligentissimus editor catalogi eiusdem bibliothecae p. 23, haec subdens: *in codice adcedunt hi quinque mendosi versus, qui desiderantur in editione Lectii: δόξα δὲ πάντων τῶ θεῶ καὶ δεσπότῃ τῶ ζῶντι καὶ μένοντι εἰς αἰὲ πρόκει. ἀμήν, ἀμήν γένοιτο τῶ ἐν τοῖς πᾶσι χρόνοις τε καὶ γ' ἔτσισι τοῖς ἀμετέροις εἴτε δὲ τοῖς ἀναξίλοις ἡμῖν ἐν πᾶσι καιροῖς.* at non sensit, quod tamen facile erat intelligere, putidos illos versiculos non esse Pisidae sed imperiti scriptoris, qui cum scribendi finem fecisset, amanuensium more haec effutivit de suo. qua de re tantum adest ut in editionibus Hexaëmeri haec nugae desiderantur, ut essent potius, si forte illuc irrepissent, expurgandae. venio nunc ad bibliothecam regii Taurinensis Athenaei, in qua, prout ex eius catalogo colligitur, duo sunt codices opera Pisidae continentes, videlicet 804 et 860. id cum

ego legissem, statim per epistolam rogavi ol. Patrem Beccarium, eiusdem Athenaei professorem celeberrimum et ex eo tempore, quo nos ambo degebamus Panormi, amicum suavissimum, ut qua ratione et modo posset, horum codicum notitiam ampliorem quam quae in catalogo esset mihi communicaret, is autem hanc spartam, quo nihil optatius mihi contingere potuit, dedit alteri bibliothecae custodi Francisco Bertae, viro doctissimo, atque humanissimo, qui sponte et ultro, et nulla vilis mercedis spe ductus, iniucundum onus subiit, unam ex duobus codicibus contulit, suasque in utrumque observationes ad me liberaliter misit. sed ut ipse fatetur, uterque codex mendose scriptus est saeculo 15, idque ex variantibus inde excerptis abunde patet. titulus codicis 304 hic est, Γεωργίου διακόνου και χαρτοφύλακος τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Πισίδου, προοίμιον εἰς τὴν Ἑξαήμερον δι' ἰάμβων, qui titulus in Catalogo p. 393 sic legitur Latine tantum expressus, *Georgii diaconi et chartophylacis sanctissimae dei ecclesiae C. P. Pisidensis, carmen in Hexaëmeron*; sed melius et ad verbum reddas, *Georgii etc. sanctissimae et magnae dei ecclesiae cognomento Pisidae, in Hexaëmeron iambis conscriptum prooemium*. is est codex cuius variae lectiones laudatissimi viri Francisci Bertae beneficio apud me sunt, e quibus tamen nullum adiumentum capere nobis licuit vel ad emaculandum vel ad locupletandum Pisidae textum: omnia enim illic sunt interpolate et barbata scripta. sed in eo etiam occurrunt decem illi senarii in laudem Sergii, quos diximus superius ex cod. Vat. 166 excerptos in Hexaëmeron nos comportasse post versum 21. quin etiam hoc in codice Taurinensi praeter decem hi alii duo adduntur versiculi: ἢ προ- p. XXVIII γραφή δὲ τῶν λαλούντων δραμάτων ἕως προσευχῆς και θεότρωτος λόγος, quos in textum non recepimus, quia nobis videbantur esse nimis inficeti et Pisidae neutiquam convenire. sed qui volet recipiat, dummodo pro θεότρωτος, quae putida vox est et barbara, legat θεοπρεπῆς λόγος. alterius autem codicis 360 titulum, cuius characteres adeo esse evanidos me monuit amice idem Berta ut vix legi possint, proferam ex Catalogo, in quo p. 485 haec habentur: Γεωργίου διακόνου τῆς μεγάλης τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας και ὑπερενδοξοῦ τοῦ Πισίδου στίχοι πολιτικοὶ εἰς τὸ Ἑξαήμερον τοῦ μεγάλου Βασιλείου, *Georgii diaconi magnae ecclesiae*

et referendarii, cognomine Pisidae, iambici versus politici in *Hexaëmeron magni Basilii*, quorum initium ὁ παντός. sed hoc in titulo erravit cum codicis scriptor, qui versus politicos appinxit Pisidae, tum auctor catalogi, qui eos iambicos politicos appellat: nam ut inferius notabimus, iambis quidem scripsit Pisida, et omnino eleganter, non versibus politicis; iambicos autem versus nullo modo possis appellare politicos, cum maximum sit inter iambos ipsos et politicos discrimen. quod autem ibi deinde legitur, suos iambos scripsisse Pisidam in *Hexaëmeron Basilii*, id quam levi innitatur fundamento, ostendimus in *Monito* ad ipsum poëma *de opificio mundi*. sed hoc in codice praeter *Hexaëmeron* habentur etiam primum τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν μάταιον βλον καὶ καθ' ὑπερηφάνων, eiusdem *de vanitate vitae et adversus superbos*, iambi, quorum initium: ἄνοιξον ἡμῶν τοῦ λογισμοῦ τὰς κόρας, deinde vero στίχοι τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν ἀγλαν τοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ ἡμῶν ἀνάστασιν, eiusdem versus *de Christi Domini nostri resurrectione*, quorum initium: λευχειμονούσα νῦν προῆλθεν ἡ κτίσις, τὸ γὰρ σκοτεινὸν ἐκδιδάσκειται χρέος.

Hi sunt codices in Italiae bibliothecis asservati, in quibus opera Pisidae continentur; nec alii sunt Georgii τῆς μεγάλης ἐκκλησίας στίχοι, quos Conradus Gesnerus in sua Bibliotheca dicit alicubi exstare in Italia; ac proinde non immerito irridetur ab Allatio, quod ita scripserit: Γεωργίου πόνημα τοῦ καὶ Πισίδου. *Inscriptio trimetra iambica libri, qui nescio qua in Italiae bibliotheca latet, varia opuscula continens, de aestate, de mari, ad eos qui leges non metuunt, de augmento, de sensibus nostris; physiologiam de plantis, avibus, volatilibus, natatilibus, feris, reptilibus et herbis; de generibus animalium; de locusta, de hircundine, de malo punica.* quae omnia *Hexaëmeri* partem constituunt. verum en, subiungit Allatius, *quomodo unum et continuatum tractatum in plures vir iste discerpit. an non etiam hac ratione et carmen quandoque unicus tractatus et opusculum erit?* at vero longe plures sunt operum Pisidae codices, qui in bibliothecis extra Italianam exstant: nam in sola regia Parisiensi, qua nulla post Vaticanam plane ditior est, quinque sunt codices, ut patet ex catalogo, videlicet 854, 1277, 1302, 2831, 2871, iambica carmina in *Hexaëmeron*, sive *de opificio mundi* complectentes sub aperto nomine Pisidae. sed ibidem alii quinque exstant

codices, id est 2745, 2746, 2869, 2870, 2893, in quibus idem opus venit sub falso nomine Cyrilli Alexandrini. in codice autem 1630 leguntur Pisidae iambi *de vita humana*, quorum ἀρχοτέλειαν nobis rogatus misit perhumaniter cl. vir Capperonnerius bibliothecae regiae custos, qualem hic libenter subiiciamus, cum quod p. XXIX ibi alia aliter ac in editis legantur, tum quod nihil deesse in fine huius ποέματος, ut superius dicebamus, confirmetur. τοῦ σοφωτάτου Γεωργίου τοῦ Πισίδου εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον καὶ κατὰ ὑπερφάνων ἡμετέρα λαμβανία.

Τὸ πρόγραμμα πρὸς Χριστόν. ἀνοιξὸν ἡμῶν τοῦ λογισμοῦ τὰς πύλας, ὃ τοῦ ἔθου πρὶν ἐξανόξας τὸ στόμα. εἰ καὶ λalήχθαι τοῖς θεόπταις παντάσι τῇ τοῦ καθ' ἡμῶν εὐδιγνώστου βίον. ὄμως ἐκείνοις χρώμενος διδασκάλοις ἑμαυτὸν, ὡς ἔνιστιν, ἡμέτρως γράφων δι' ἧς πέπομφα τῶν ποθῶν ἀμπερλίαν γραφῆς ἑμαυτοῦ καὶ κατηγορημένων. ἀρχὴ τῶν ἡμέτρων. τὴν τοῦ βίον βίουσαν εἰκόνα γράφων. τέλος. ὄχημα λαμπρὸν ἐκ θεοῦ πεπηγμένον, δέφρον χρονικὸν ἐξ Ἀδάμ συλλαμβάνον. at in eodem codice 1630 sub nomine Pisidae veniunt n. 77 *versus heroici de eodem argumento*, videlicet, *de vanitate vitae*: n. 78 *iambi in templum quod est in Blachernis*, et n. 79 *epigrammata in Davidem, in theologum, in Horologium et in legum Synopsis*; quae omnia falso esse adscripta Pisidae me monuit laudatus Capperonnerius, cuius auctoritatem sequor non invitus: sed cum iambos *in aedem Blachernianam Georgii* esse indicaverint alii doctissimi viri, ego eos inter *Fragmenta* recensere non dubitavi una cum aliis carminibus *in Deiparam et Sanctum Thomam aliosque*, quae ex codice 2831 exscripta tanquam genuina Pisidae opuscula, nobis communicavit idem Capperonnerius. nil autem loquar de homilia *in beatam Virginem, ac de vivifica ac salutari passione*, quae in cod. 1207 Georgio Pisidae episcopo Nicomediensi tribuitur: satis enim de hac nominum Georgii Pisidae et Georgii Nicomediensis confusione dictum est. nunc autem a Regia bibliotheca Parisiensi ad Caesaream Vindobonensem gradum facientes tres ibi codices adservari intelleximus ex catalogis Lambecii Nesselii et Reimmanni, Pisidae nomen praeferentes. ii autem sunt primum cod. 209 *theologicus*, de quo Lambecius *lib. 5 p. 18*, et Reimmannus *p. 388*. in eo η. 7 venit *Hexaëmeron* sub hoc titulo: Γεωργίου διακόνου καὶ ἑφερενδαρίου τοῦ Πισίδου εἰς τὴν Georg. Pisid.

Ἑξαήμερον, sed pertingit tantum usque ad locum *de vermibus sericis*, cuius illis hoo est principium, *κοῦς δὲ καὶ σπύληκα σερικονόμος*. secundus codex est qui in classem medicorum relatus signatur n. 48. de eo Lambecius *lib. 6 p. 162* et Reimannus *p. 498*. titulus est *τοῦ σοφωτάτου κερίου Γεωργίου τοῦ Πισίδου περὶ ζώων*, *Sapientissimi Domini Georgii Pisidae poema iambicum de animalibus*, quod est Hexaëmeron: sed huius tituli respectu, ut Lambecius ait, fit eius operis inter medicos mentio tanquam ad historiam animalium pertinentis, quod omnino melius ad classem theologisam referas. circa finem huius poematis, nempe e regione v. 1856: *καὶ δός*, in margine codicis haec adscripta sunt verba, *πρὸς Ἡράκλειον λέγει*, et paullo post e regione v. 1880: *ὁ πατριάρχης*, item haec leguntur, *πρὸς Σίγγιον λέγει*. tertius codex est, ex quo Nesselius *part. 4 p. 88* et Reimannus *part. 2 lib. 2 p. 72* hunc titulum proferunt: *poëma vel versus iambici de animalibus avibus plantis et herbis, forte Georgii Pisidae vel Pselli, sed ab initio mutili*. id ego cum legissem, nec plane scirem unde ea oriretur circa Pisidam et Psellum dubitatio, optimum virum Nicolaum Forlosiam, unum e custodibus bibliothecae Vindobonensis, cuius consuetudine utobar invidiosissima, dum essem Viennae, nunc autem morte surreptum cum bonis doleo, datis litteris rogavi ut eius codicis accuratiorem descriptionem ad me mitteret. is autem humaniter rescripsit codicem nec optinae notae esse, quod placuit Reimanno adserere, nec nitide scriptam; continere autem variorum auctorum opuscula male facta et assuta, quorum primum esset carmen iambicum in duas columnas digestum, caractere barbaro et prorsus evanido exaratum, cuius est initium: *χλωρὸν δὲ τὴν ἄγρωσιν εἰ φάγες κύνων*. sed hic est versus 961 *Hexaëmeri* Pisidae; itaque nihil habet hic quod agat Psellus. at vero praeter hosce tres codices Vindobonenses Hexaëmeron Pisidae continentes duo alii memorantur a Lambecio, in quibus occurrunt nostri Georgii fragmenta: nam in *lib. 4 p. 208* dicit in codice 188, n. 22 haberi *Ἐκpositionem Psalmi 103 εὐλογεῖ ἡ ψυχὴ μου τὸν κύριον*, ab anonymo auctore collectam ex Eusebio Pamphili, S. Maximo etc. et Georgio Pisida, cuius citantur iambi ex poemate *de opificio mundi* desumpti; et in *lib. 5 p. 106* ait in codice 241 exstare Iohannis patriarchae Antiocheni *Eclogas asceticas* ex variis scriptoribus

ecclesiasticis collectas, quos inter laudantur Evagrius περί νενοδοξίας sive de *vana gloria*, et Georgius Pisida, qui de eodem argumento scripsit. sed restat adhuc alter codex plane non omitendus, qui in Nesselio *part. 5 p. 174* est 124 et in Reimmanno *part. 2 lib. 2 p. 701* est 54: namque ex eo videtur confirmari id quod superius concedere nolimus RADERO, Pisidam praeter cetera etiam *chronicon* scriptum reliquisse. eius codicis descriptionem primum Nesselius, ac deinde ex eo ad verbum sic dedit Reimmannus: *codex ms historicus Graecus, chartaceus, recentis manu scriptus, olim ad bibliothecam cl. viri Davidis Hoëuholii pertinens, quo Georgii Pisidas, diaconi et chartophylacis magnae ecclesiae Cypolitanae, et Cyrilli monachi Breviarium chronographicum ex variis historiis concinnatum, ab orbe condito usque ad Constantinum imp. Leonis sapientis continetur filium, cum interpretatione Latina e regione posita.* sed cum haec mihi viderentur inter se non convenire, a nuper laudato viro Nicolao Forlosia petii ut eundem codicem paullo attentius consideraret, et saltem titulum inde exscriptum ad me mitteret. ille autem τὸς μὲς κρήνην ἔβλωρε, ad omnia paucis rescribens. *codex est recentissime scriptus, et fortasse anno 1673: nam in fine cuiusdam paginae haec lego, ὑπὸ Ἀνδρέου Δαμασίου τοῦ Ἐπισκοποῦ τέλος λαβοῦσα ἀφ' ἑ. titulus autem, quem puto ab imperito et rudi scriptore affectum libro, hic est: Γεωργίου τοῦ Πισίδου, καὶ Κυρίλλου τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου χρονογραφικὸν σύντομον, ὅπερ ὑπὸ διαφόρων ἱστορικῶν συνελήξατο. στίχος ἕκτος. δρόμον χρονικὸν ἐξ Ἀδάμ συλλαμβάνον. ὃ μὲν οὖν Ἀδάμ μετὰ τὸ ἐβληθῆναι τοῦ παραδείσου κ. τ. λ. in chronico nulli occurrunt iamdi, qui Pisidam detegant. ceterum tuam esto hisce de rebus iudiciam.* haec Forlosia. ego autem mihi videor, quod satis est, ex hoc ipso titulo colligere, quae ita veritas: *Georgii Pisidae et Cyrilli. Sancti Patris nostri Cyrilli Breviarium chronographicum, quod ex variis historicis collectum est. versus iam-bicus. δρόμον χρονικὸν ἐξ Ἀδάμ συλλαμβάνον cursum resumens ex Adamo temporis. igitur cum Adam eiectus esset e paradiso etc.* iam ut statim apparet, nihil patidius hoc titulo, ex quo vix intelligas quid voluerit scriptor praemonere. sed, ut mea sententia est, duo sunt tituli una simul hic perperam coniuncti. prima verba, *Georgii Pisidas et Cyrilli*, primum titulum consti-

tuunt, quae codici scriptor apposuit, quod fortasse vellet eo in libro quaedam ex Cyrillo et Pisida selecta transcribere; nisi malis hunc titulum statim fecisse libro eo quia de Hexaëmero Pisidae scribendo primum cogitaverit; cum autem ex codicibus, quos habebat prae manibus, videret modo Georgio modo autem Cyrillo illud attribui, idcirco utrumque nomen ibi recte apponi posse duxerit. quae deinde sequuntur verba, *S. Patris Cyrilli Brevarium etc.*, ad secundum titulum spectant, in quo cum nulla amplius fiat Pisidae mentio, inde fit manifestum illud chronicon ad eundem Pisidam neutiquam pertinere, quem in partem operis non vocat idem scriptor. nec rudis ille versiculus, qui postea succedit, est Pisidae, sed amanuensis, qui in fronte libri monuit *chronicon ab Adamo exordiri*: statim enim incipit *igitur cum Adamus eiectus esset e paradiso etc.*, quae tamen verba chronici aliquid deesse in principio demonstrant. nonne enim antea debuit esse sermo de creatione Adami? quod autem ad S. Cyrillum attinet, cui chronicon adscribitur, nil habeo aliud quod dicam, nisi temere hoc nominis ibi a scriptore fuisse effectum: nam ut videtur, hoc chronicon quod S. Cyrilli dicitur, non est diversum ab eo quod a Du-Cangio in *Dissert. de Hebdomo ad calcem not. in Zonaram*, ut anonymum ita frequenter allegatur, *chronicon ab Adamo ad Leonem Sapientem*. sed hic Cyrillum nil moror, ac de Pisida tantum sollicitus id statuo, primum nullam auctoritatem tribuendam esse huius codicis titulo, deinde vero quam fidem ei dandam esse quis autemet, nullo modo ex eo deduci posse Pisidam esse eius chronici auctorem, quod vere Cyrillo tantum inscribitur. haec autem mihi paullo fusius explananda erant, ut Raderi occurrerem, quem supra vidimus ex epigraphe codicis Augustae in collegio Annaeo quondam exstantis ab adscribendo chronicon Pisidae non fuisse alienum; quandoquidem, ni fallor, codex quem Augustae vidit Raderus, idem ille est quem apertas falsitatis in titulo nuper arguimus, ex bibliotheca Davidis Hoëschelii civis Augustani, ad quem aptea Nesselio et Reimmanno testibus pertinebat, in bibliothecam Vindobonensem, ut videtur, postea translatus. sed ut haec adhuc clarius innotescant, non omittam id quod doctissimus Montfauconius in catalogo bibliothecae Coislinianae adnotavit ad codicem 305, in quo habetur chronicon cuiusdam Georgii monachi, qui se *Hamar-*

tolum, hoc est peccatorem, appellat: namque idem plane esse chronicon Coislinianum cum Augustano et Vindobonense inde satis apparet. titulus Coisliniani hic est: *Χρονικόν σύντομον ἐκ διαφόρων χρονογράφων τε καὶ ἐξηγητῶν συλλογὴν καὶ συντεθειὴν ὑπὸ Γεωργίου ἀμαρτυροῦ μοναχοῦ. πρόλογος χρονικῆς ἱστορίας. Inc. πολλοὶ τῶν ἕξω φιλολόγων καὶ λογογράφων.* quae inscriptio quamquam cum inscriptione codicis Vindobonensis non videatur ad amussim concordare, attamen a sententia minime nos dimovet: nam ipso Montfauconio teste codex initio et aliis locis a re- p. XXXII
centiore manu est restauratus, quin et prologus ibidem additus, qui in aliis codicibus desideratur, ut facile conicias huic chronico scriptores ex ingenio unumquemque suo titulum fecisse. sed rem patere melius agnosces ex ipsius chronici initio, quod esse huiusmodi discimus ex Montfauconio. *Βίβλος γενέσεως ἀνθρώπων ἢ ἡμέρα ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν Ἀδὰμ καὶ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσεν αὐτοῦ. ὁ δὲ Ἀδὰμ ἐγέννησεν υἱοὺς τρεῖς καὶ θυγατέρας δύο, τὴν Καὶν καὶ τὸν Ἀβὴλ καὶ τὴν Σήθ, καὶ τὴν Ἀδύραν καὶ τὴν Ἄσουαμ.* habes igitur in hoc chronico Coisliniano fabellam de duabus filiabus Adam, quam in chronico Augustano, ut superius observatum est, Raderus dixit se legisse tanquam Pisidae testimonio et nomine firmatam. verum hic nomen Pisidae non apparet. itaque vel Raderus, dum ea legeret, alucinatus est, vel scriptoris inscitia hoc ipsum nomen Pisidae illic irrepsit. ceterum monet Montfauconius chronicon scateri fabulis et narrationibus ridiculis, totumque esse contextum ex longis patrum laciniis, quos inter citatur S. Cyrillus, quod scriptori codicis Augustani et Vindobonensis ansam fortasse praebuit ut chronicon Cyrillo inscriberet. id autem fiet aliquando certissimum, si quis haec duo chronica inter se conferre suscipiat, nec tertium praetermittat, quod Allatius p. 318 et Caveus p. 583 dixerunt haberi in bibliotheca Scoriaeensi hoc titulo *Γεωργίου χαρτοφύλακος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Χρονικόν*, quod, ut videtur, ipsissimum chronicon est a quodam Georgio hinc inde corrosum atque compilatum. plurimum autem iuvabit, si tanti rem esse quis credat, ea diligentius expendere quae fuse disputavit Allatius agens de Georgiis monachis, p. 323: cum enim ille tot chronica Georgiorum nomine inscripta memorari passim vidisset, conatus est nomen solvere, et chronicon a chronico, Georgium a Georgio di-

stinguere, et veritatem, si fieri posset, e puteo auocari; quod tamen ei non multum feliciter cessisse nobis videbatur. sed quisnam rem implicatissimam sine omnium oodicum *ἀντοψίς* et consideratione melius extricasset? veruntamen certum est Allatium nullum unquam ex tot chronicis Georgio Pisidae vindicasse. ego autem cum intellexissem Allatium ipsum Georgii Hamartoli chronicon e Graeca lingua in Latinam olim vertisse, quod tamen nunquam vidit lucem, codices Vaticanos 153 et 154, e quibus versionem paravit suam, attentius consideravi, atque ex iis aperte deprehendi chronicon Hamartoli a chronicis supra memoratis, quas in aliarum bibliothecarum oodicibus aliis Georgiis tribuuntur, nihil aut valde parum differre, idemque omnino esse eo Coisalinianum a Montfauconio laudatum. nam praeter prologum πολλοὶ μὲν τῶν ἔξω φιλολόγων, quem p. 881 totum exscripsit Allatius, codices Vaticani eundem etiam praeferunt titulum, idemque de duabus filiabus Adam commentum his verbis: *Χρονικὸν σύντομον ἐκ διαφόρων χρονογράφων καὶ ἐξηγητῶν συλλεγὸν καὶ συντεθὲν ὑπὸ Γεωργίου ἀμαρτολοῦ μοναχοῦ. Βίβλος γενέσεως ἀνθρώπων, ἣ ἡμέρη ἐπλαττεν ὁ θεὸς τὸν Ἄδὰμ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ. ὁ δὲ Ἄδὰμ ἐγέννησεν υἱοὺς τρεῖς καὶ θυγατέρας δύο, τὸν Καῖν καὶ τὸν Ἀβὲλ καὶ τὸν Σήθ, καὶ τὴν Ἀζύραν καὶ τὴν Ἀσουάρ. καὶ ὁ μὲν Ἄδὰμ κατὰ κλίευσιν θεοῦ ἐπέθραεν ὀνόματα πᾶσι τοῖς τετραπόδοις καὶ πετεινοῖς καὶ ἀμφίβλοις καὶ ἔρπυτοῖς καὶ ἑθούσι καὶ τοῖς ἑαυτοῦ τέκνοις· τὸ δὲ αὐτοῦ ὄνομα καὶ τῆς γυναῖκος αὐτοῦ ἄγγελος κυρίου εἶπεν αὐτοῖς. καὶ ὁ μὲν Καῖν*

p. XXXIII *ἔλαβε γυναῖκα τὴν πρώτην ἀδελφὴν αὐτοῦ Ἀζύραν, ὁ δὲ Σήθ τὴν δευτέραν Ἀσουάρ. καὶ ὁ μὲν Ἀβὲλ κ. τ. λ.* itaque vel omnia haec chronica unum eundemque habent auctorem Georgium, si placet, Hamartolum, vel sunt ex aliis chronicis a quolibet Georgio compilata, quem esse Pisidam nemo sanus cum Radero posthac dixerit. sed haec nimis fortasse longa sunt, ut intelligas Pisidam nec oodicum nec auctorum fide chronographicis scriptoribus esse annumerandum. iam tandem vero nulli alii supersunt codices eiusdem Pisidae recensendi, quam qui in bibliotheca Bavaria num. 51, Spitzelio teste, adservatur, et qui in Augustana *Plut.* 3 n. 75 ita inscribitur, *Γεωργίου διακόνου τῆς ἀγίας ἐκκλησίας, τοῦ Πισίδου, προοίμιον τῆς Ἐξαήμερου διὰ λάμβων στίχων*, de quo etiam supra locuti sumus.

Hactenus de operibus, et de codicibus in quibus opera Pisidæ continentur: nunc autem de ipsorum operum stilo aliquid dicendum est. iambi, quibus in scribendo usus est Georgius, ut plurimum concinni sunt atque elegantes. perrari enim occurrunt tribrachi dactyli aliique pedes immixti, quibus iambrum nitor et venustas elanguet; quod crimen iam diu obicit Horatius *Poët.* 260 *et seqq.* sui temporis scriptoribus comicis, quorum fuit in fingendis iambis licentia, ut maximum inde oriretur auribus fastidium. verum iambi Pisidæ omnes numerosæ incidunt in aures, et in animum illabuntur iucunde. qua de re minus patienter illud supra pag. 28 ferebam, quod in catalogo bibliothecæ Taurinensis Pisidæ iambrum vocarentur *politici*, quos non iniuria, sed recte et merito Ioh. Matthias Gesnerus in libro *de eruditione Græcorum qui hodie vivunt* meram stultitiam appellat, impolitos ac rudes, fossoribusque et capritulgis quam politicis digniores, vere enim horum carminum rationem, in quibus syllabarum numerus, non quantitas spectatur, sola barbaries inter Græcos sequioribus sæculis iavexit, ut testis est Allatius *diatriba de Simeonibus* p. 166, cui subscripserunt Fabricius *Bibl. Græc.* vol. 10 p. 268 et 318, et Card. Quirinius *diatr. in orthod. vet. Græciæ officio* p. 47. ait enim: *ratio ista confingendorum carminum non nunc primum in ea natione, sed multa abhinc sæcula, laboris foream pertaesa, ante et barbaris omnia occupante (adde quoque verum similitum ignorationem), in usum fuisse comperitur, ut videmus in Photii patriarchæ, Pselli, Manassæ, Philippi Solitarii, Manuelis Philæ et Thetas poematis, in quibus sæpe occurrunt politici versus, quorum artificium in eo totum videtur positum, ut quindecim syllabas nunquam excedant, et si quæ ultra videntur, eas per aphaeresim vel synalopham decurrunt et absunt, dummodo in iambrum exeant in fine: idcirco politici vel demotici dicti, quod vulgares, vel ut idem Allatius declarat, communes omnium civium sunt, usuique eorum accommodati.* itaque tantum abest ut iambi Pisidæ hoc squalore et sorde vile- p. XXXIV seant, ut potius nimia quaedam festivitas in eis insit, quæ quidem facilis auribus diiudicari quam verbis demonstrari potest, quamque in vertendis alia lingua sententiis servare usumini liceat: nam sonus et numeri, quibus tota constat venustas, interpretatione dissolvuntur, et ipsæ quoque sententiæ ex sola complexione

et forma verborum nitentes conciduntur et spervantur. sed hoc ipsum nimium in consecrandis flosculis et salibus studium, quod sensim obrepente barbarie et nativo eloquentiae nitore depereunte sophistarum peculiare fuit, vitio potius quam laudi vertendum Pisidae non negabimas: scimus enim ut aetas posterior novis et exquisitis ornamentis ita scripta resperserit, ut dum sermonem eximia suavitate condiret, vigorem extenuaret et nervos robustas sanaeque dictionis inciderit. quare nil mirum recentiorum Graecorum palato tantum sapuisse iampos Pisidae, ut eos aliis praeferre non dubitaverint: nam Gregorius Corinthi episcopus in libro *περι συντάξεως λόγων*, de constructione orationis, qui exstat ms in Vaticana bibliotheca, carmen iambicum Pisidae tale esse existimavit, ut ex eo tamquam absolutissimo exemplum petere praeter ceteris debeamus. *ἔπει οὖν τὰ ἱαμβεῖα λογογραφία τις ἐστὶν εὐφροθυμος, ζηλούσθω σοι καὶ τὸ ἐνθυμηματικὸν ἐν αὐτοῖς. ἔχει ἀρχαῖον τὸν Πισίδην, πατέρον τὸν Καλλιμάχην, τὸν Πρωχοπρόδρομον, καὶ εἴ τις τοιοῦτος. ἐν τοῖς παλαιαῖς τὸν Θεολόγον, τὸν Σοφοκλήν, ἐκτός τῶν ποιητικῶν ἰδιωμάτων αὐτῶν, τὰ εὐφραδίσταρα τοῦ Ἀνιόφρονος καὶ εἴ τι τοιοῦτον* *). sed quanta fuerit Pisidae eiusque carminum apud eosdem Graecos aestimatio, longe melius addiscas ex Allatio, qui in *diatriba de Georgiis* p. 810 testem adhibet Psellum, quod plerique Pisidam Euripidi comparare, multi antepone non sine animi contentione, lite etiam mota, p. XXXVI praesumpserint. nil plane hac laude Pselli in Pisidam honorificentius esse possit. verum non adeo facile est ea omnia, quae laudat Psellus, in Pisida invenire. nam quae in libro vel poemate tam diserte ac particulatim noster Georgius agit de aurigis ac de aurigatione, de iugis, rotis et modiolis? vel quaeenam est inter eius carmina de phalangibus, de equitum peditumque ac sagittariorum varia ratione tam accurata descriptio? num alia quam quae hodie exstant scripta Pisidae Psellus commendat, et librum deperditum commonstrat? equidem fateor, id mihi statim multum probabile esse visum: sed cum accuratius Pselli verba eiusque dicendi modum perpenderem, tum demum sensi ea quae Pisida summatim attigisset, a Psello mirifice exornati atque amplificari. nam quod is ait *de morbis et remediis*, certum

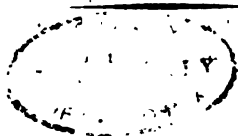
*) cf. Bekkeri Anecd. p. 1082.

est ad v. 1558 et seqq. Hexaëmeri esse referendum; et quod de *caena*, ad primos versus poematis in *Soverum*; quod autem de *horis* in chorem se moventibus idem Psellus refert; habes in Hexaëmero v. 289; et quod iterum de *horis* quadriga prodeuntibus et in orbem redeuntibus inquit ille; invenies ibidem v. 338: demum quod est in Psello de *phalangibus et militaribus copiis*, ad *acroasias de expeditione Heraclii contra Persas* trahere commode possis, in quibus similia passim occurrunt. At vero quam ego a Psello minime dissentiam eiusque laudibus dignum omnino existimem esse Pisidam, nunquam tamen hunc praeferam Esripidi alteri ex antiquioribus Iambographis Graecis. dicam enim quod verum est. etai plurimis in locis Pisidae carmen ita elucet, ut veterum poetarum gratiam et venustatem non delibderes, saepe etiam ita frigeat, ut in scribendo dormitasse auctorem non modo sentias sed etiam indignaris quam maxime. ceterum quantum illi sublimitate carminis assurgere et se efferre potuerit, praecipue ostendit in Hexaëmero, in quo omnia sententiarum floribus et arboribus quodam sale conspersa sunt, in omnibus autem eius operibus contempleri licebit adumbratam p. XXXVII scriptoris imaginem; suavissimos mores, eximiam probitatem, qua se, dum numerose cadens versus leniter affluit, legentium auribus inoleat atque commendat.

Haec habebam quas dicerem de Georgio Pisida; non parvi nominis apud recentiores Graecos poeta; in quo cum plura invenies quas non invidiam demireris, nihil tamen opinor spectandum magis est quam eius in tenebris Christianae religionis dogmatibus constantia et sincera fides: nam cum in ea tempora incidisset quibus Sergius patriarcha omnem machinam movit, ut Orientem universum a monophysismo ad monothellianum vatro consilio et malis technis pertraheret, ipse autem Sergium eiusque pietatem et doctrinam suspiceret maxime et coleret, nihilo tamen minus sibi facium fieri nullatenus passus est, et suam fidei puram integramque servavit; quod ex omnibus haece libellis, ad praesertim ex carmine in *Soverum*, luculeter patet.

De Pisida mentionem faciunt inter antiquos Theophanes, Suidas, Cedrenus, Nicephorus Callisti, Iohannes Tzetzia eiusque frater Isaacius Tzetzia; inter recentiores autem, praeter Morellium, Kusterum, Herwartum, Raderum, Allatium, Maltretum,

Fabricium, Caveum, Oudinum, quorum sententias hætenus expendimus, quamplurimi alii scriptores celeberrimi, qui in ferendo de eiusdem Pisidæ scriptis iudicio ex Suidæ verbis male acceptis et intellectis allucinati sunt. nam Baronius ad. a. 627. 29, et post eum Pagius, soluta oratione scripsisse Pisidam aiunt quæ iambico metro adstricta legantur. ita plane etiam Bellarminus et Labbeus de script. ecclesiasticis historiam de rebus Heraclii imp. Pisidæ tribuunt, a quibus non dissentit Bandurinus *Antiq. Cp. p. 868.* sed eo in errore hi duces habuerunt Vossum de historiis Græcis tom. 4 p. 143. et Possevinum in *App. Sacro tom. 1 p. 538.* nihil autem peccarunt de Pisida loquentes Guillelmus Crowæus in *Elencho Scriptorum in S. Scripturam p. 149;* Ioh. Henricus Boeclerus de *Script. Græcis et Latinis p. 85;* Hadrianus Bailletius *Jugens des Sçavans tom. 4 p. 546;* Jac Longius *Bibl. Sacra tom. 2 p. 741;* et Ioh. Kas. Scheuzerus *Physica Sacra tom. 1 in princ.,* vel quod nullum aliud ejus opus præter Hexæmeron noverint, vel quod de alijs eum iudicium interponere noluerint. Isaacus Casaubonus *Animad. in Athetænaeum p. 823* piæ et elegantem Georgium nostrum æquis iudex appellat, sed emendationem in eam proponit quam ut minus necessariam recipiendam esse non credimus; ut patet ex v. 240 de *vanitate vitæ.* Laurentius Crassus *Historia de poetis Græcis p. 262* Suidam tantum exscripsit, nec in eo quod reprehenderet vel emendaret invenit. eodem plane modo etiam Franciscus Xavierius Quadrius *Ragione d'ogni poesia tom. 2 p. 124* Suidam secutus est, sed perperam Enconatum, quod est in S. M. Anastasium Persam, ipse dicit a Pisida in Heraclii scriptum fuisse; quod etiam confirmat tom. 4 p. 505. nil autem minus accuratum, quam quod Dupinius *Bibl. des auteurs ecclés. siècle 7 p. 62,* et Morerius, qui Dupinii verba in suum Dictionarium transtulit, necnon I. Grancelas *Critique des Auteurs ecclés. tom. 2 p. 64* de Georgio nostro dixerunt. longe autem melius omnibus de eo scripsit D. Remigius Ceillerius *Hist. des Auteurs ecclés. tom. 17 p. 532:* nam vel omnino recta sunt vel saltem probabilibus conjecturis firmata, quæ ad rem profert ac decernit.

GEORGII PISIDAE
MAGNAE ECCLESIAE DIACONI
ET SCEUOPHYLACIS
DE EXPEDITIONE HERACLII IMPERATORIS
CONTRA PERSAS
ACROASES TRES.

THE
LIBRARY
OF THE
MUSEUM OF
ART AND
ARCHAEOLOGY
OF THE
UNIVERSITY OF
CAMBRIDGE
100 Brook Hill Drive
West Nyack, New York 10994-2133
Tel: (914) 339-5200
Fax: (914) 339-5300
http://www.library.museum-art.com

Γ Ε Ω Ρ Γ Ι Ο Υ
ΔΙΑΚΟΝΟΥ ΚΑΙ ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΟΣ
ΤΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΤΟΥ ΠΙΣΙΔΟΥ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΤΑ ΠΕΡΣΩΝ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΝ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ
ΑΚΡΟΑΣΕΙΣ ΤΡΕΙΣ.

A.

Ω τὰς αἴλους τῶν ἄνω στρατευμάτων
τριάς διευδύνουσα φωσφόρῳ λόγῳ
πρὸς ἔμπυρόν τε καὶ πεπηγμένην στάσιν
(λόγῳ γὰρ αὐτῶν ἐκπυροῦσα τὰς φύσεις
5 ἕλην αἴλον δεικνύειν ἐπίστασαι),
τοὺς οὐρανοὺς πληροῦσα, καὶ τὸν αἰθέρα
πυροῦσα, καὶ σφίγγουσα τὴν οἰκουμένην,

GEORGII PISIDAE
MAGNAE ECCLESIAE DIACONI
ET SCEUOPHYLACIS
DE EXPEDITIONE HERACLII IMPERATORIS
CONTRA PERSAS
ACROASES TRES.

I.

O quae superos spirituales exercitus tuo trias dirigit irradiante verbo
per igneam et firmam stationem (nam verbo incendens eorum naturas
(5) materiam materia expertem reddere nosti), caelos implens, et
aethera inflammans, et complectens totum orbem, et ubique praesens,

- καὶ πανταχοῦ παροῦσα μὴ κινουμένη,
καὶ μηδυμοῦ χωροῦσα, καὶ χωρουμένη
- 10 ὅπου δέησις ἐκ βάρους ἀνάπτεται,
ὁδὸς τοῖς ἀμυδροῖς τῶν λογισμῶν δογάνοις
σάλλπιγγος ἤχον καὶ λαλοῦσαν ἀσπίδα.
δίδοαζον ἡμᾶς ἄστοχον κωεῖν ἔλφος,
γλῶσσαν κατ' ἐχθρῶν, ὄπλον ἠκονημένον.
- 15 ἰδύνοσιν ἡμᾶς ἐνθα τῆς ἔξουσίας
τῆς σῆς ἔνασι συγγράφειν τὰ θαύματα.
σὺ γὰρ πεποιδῶς ὁ βασιλεὺς προστάγματι
πρὸς τοὺς ἀγῶνας τῶν ἀθέσμων βαρβάρων
ἑαυτὸν ἀντέταξεν, οἷς τὰ κτίσματα
- 20 ὑπὲρ σέ τὸν κτίσαντα προσκυνεῖν νόμος·
οἷς γνήσιον μὲν ἀντέχεσθαι τῶν νόθων,
νόθον δὲ πάντῃ προσβαλεῖν τοῖς γνησίοις·
παρ' οἷς θεός τις ἀφρῆτως νομιζέται
ἔνοπλος ἵππος προσκυνούμενος μάτην,
- 25 ὃς εἰς ἔλεγχον τοῦ πλάνου σεβάσματος
νῦν προσκυνεῖται καὶ πάλιν μαστίλλεται.
ὦ καρδίας σύμπτωσις ἠθλιωμένη!
πῶς τῷ παρ' αὐτῶν δυσσεβῶς τιμωμένῳ
τιμὴν ὁμοῦ νέμουσι καὶ τιμωρίαν;
- 30 καὶ τῆς μὲν οὐ μετέσχε προσκυνούμενος,
τῇ δὲ προσαλαγῆ πικρὰ μαστιγούμενος.
ὑδωρ δὲ καὶ πῦρ, τὰς ἐναντίας φύσεις,

δς
25 οἷς P (l. e. codex Parisiensis)

et tamen non movens se, et nullibi circumscripta, et tamen recepta loco;
(10) si procer ex imo sursum evolvant, da debilibus nostrae mentis organis
tabae sonum, et scutum eloquentiae. fac nos recta ad scopum movere
censem, linguam, contra hostes telum acutum. (15) dirige nos, quo poten-
tiae tuae licet describere miracula. tuo enim, rex, obediens mandata ad
bella adversus impios barbaros se obicit, quibus res creatas (20) super
te, qui creasti, adorare lex est; quibus proprium est adhaerere falsis et
falsum semper veris adicere; apud quos stulte habetur, ut quidam deus,
armatus equus, cultus inaniter; (25) qui in argumentum falsae adoratio-
nis modo adoratur modo vero caeditur. o cordis exitium lacrimabile!
quomodo apud ipsos imple culto namini honorem simul praestant et
poenam? (30) et illius non est particeps, dum colitur, hac vero dolet,
cum frequenter caeditur. aquam vero et ignem contrarias naturas,

- θεοὺς παρεισάγουσιν ἀλλήλοφθόρους,
 λύσιν σέβοντες πραγμάτων ἐναντίων.
- 35 Ἄλλ' ὦ στρατηγὲ τῶν σοφῶν βουλευμάτων,
 μετ' εὐμενείας τοὺς ἔμοδους δέχου λόγους·
 ἐλεύθεροι γὰρ εἰσιν ἐκ θαυπευμάτων,
 ἐκ σοῦ μαθόντες μὴ λαλεῖν ὑποκρίσει.
 ὡς οὖν ἀληθῆς τῶν ἀληθῶν πραγμάτων
- 40 κριτῆς φάνηθι τῆσδε τῆς στρατηγίας·
 γενοῦ δικαστῆς Κελτικοῦ Ῥήνου πλέον,
 γενοῦ δικαστῆς· ἀλλὰ συγγνώμην δίδου.
 οἶμαι γὰρ οὐδὲν ἐξελέγξεις ὡς νόθον,
 ἔφ' οἷς δι' ἡμῶν ζημίαν ὑφίστασαι·
- 45 τῶν γὰρ λογισμῶν τῶν ἐν ἡμῖν οἱ τόνοι
 ἐξασθενοῦσιν ἱστορεῖν σου τῶν πόνων
 τὰς ποικίλους γνώμας τε καὶ διαιρέσεις
 καὶ τὴν διὰ πάντων ψυχικὴν ἐπτολίαν,
 ἣν τοῖς ἀγῶσιν εὐθέτως συνήρμοσας,
- 50 τὸν νοῦν πλατύνας ἐν στενώσει πραγμάτων.
 Εἰ τὰς ἐπ' ἄκρον ἡρμένους εὐξίλιας
 ἰσφαλμένας λέγουσιν οὐκ ἀπεικότως,
 κείσθω τὸ λοιπὸν ἐν κακοῖς τὰ Περσίδος,
 ἀντιστρόφως δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων
- 55 τὰ δυσχερῆ τραπέειν εἰς εὐξίλιαν·
 αἰεὶ γὰρ ἡ ἔλευσα τοῦ βίου χροῖς
 ἀντιστροφάς τε καὶ μεταπτώσεις φέρει,
 δπως τὸ πάγιον πανταχοῦ σεσωσμένον
 μόνω φυλαχθῆ τῷ θεῷ τῶν κτισμάτων.

deos introducunt, qui se invicem destruant, dissolutionem colentes rerum oppositarum. (35) Ast, o dux sapientium consiliorum, clementer meos excipe sermones: longe enim sunt a blandimentis, edocti ex te non loqui fecte. ut verus igitur veritatis aestimator, (40) iudex adesto huiusce expeditionis: esto iudex Celtico Rheno potior. esto iudex: sed indulgentiam adhibe. puto enim, alibi respuet ut falsum, cum tibi multum detractum esse sentias. (45) mentis enim nostras vires non valent enarrare tuorum laborum varias rationes et discrimina; illamque in omnibus spiritalem audaciam, quam inter praelia opportune exseruisti, (50) mentem extendens in rerum angustis. At si res ad summum felicitatis evectas perditas statim dicunt non immerito, positae iam sint in malo res Persicae, et contra rerum nostrarum misera (55) condicio convertatur in bonam. semper enim labilis vitae fluxus vicissitudinesque et mutationes affert, ut constet rerum firmitatem ubique esse servatam et custoditam a solo deo creaturarum.

- 60 Πάντας διατρέχουσιν οἱ ταχεῖς λόγοι
 τῇ λεπτότητι ζωγραφοῦντες τὰς φύσεις.
 ὅταν δὲ πειραθῶσι τοῦ πρὸς σὲ δρόμου,
 πόθῳ τρέχουσι καὶ βραδύνουσι φόβῳ·
 καὶ πολλάκις σὲ ζωγραφήσαντες πάλιν
- 65 γράφουσι, μὴ γράφοντες ἠκριβωμένως.
 Ὅμηρος, ὃν λέγουσι πηγὴν τῶν λόγων
 (τὰς γὰρ λάλους ἐκεῖνος εὐρύνει φλέβας,
 καὶ τοὺς λογισμοὺς τῆς νεαζούσης φρενὸς
 βλύζων ἐπάρδει καὶ ποτίζων ἐκτρέφει,
- 70 μένει τε πλήρης πολλάκις κενούμενος),
 τὰς ἀντιδέλφους ἀρετὰς καὶ συντρόφους
 διττοῖς μερίζει τῶν λόγων νοήμασι·
 πλὴν ἔξ ἀνάγκης· οὐ γὰρ ἤψατο χρόνον
 δεῖξαντος ἀνδρίας τε καὶ φρονήσεως
- 75 καὶ τῶν σὸν αὐταῖς κοινὸν οἰκητήριον.
 ἀλλ' εἶπερ εὐπόρησε τῆς σῆς εἰκόνας
 καὶ τὴν τελείαν εὔρεν, ὡς ἶδει, φύσιν,
 ἀφείς τὰ πολλὰ τῶν λόγων μυθεύματα,
 τὴν ψυχικὴν μόρφωσιν, ἣν ἔχεις, ὄλοις
- 80 προσθεῖς ἑδείκνυ τῶν ἀρετῶν συνημμένων
 μίαν δι' ὑμῶν τετραμόρφον εἰκόνα.
 εἰ Νέστορος γὰρ συλλαλοῦντος ἠδέως
 ἔργοις μελισσῶν ἕξομοιοῖ τὸ στίγμα,
 πῶς οὐ πρὸς ἄκρον ἤλθε θαύματος βλέπων

πὸ
 73 χρόνον P   74 ἀνδρίας ed   80 malim προσθεῖς.

(60) ea est sermonum vis, ut facile percurrant scite pingentes rerum quaslibet naturas. cum vero tentant ad te iter dirigere, desiderio currunt, sed retardantur timore; et cum saepius te pinxerint, iterum (65) pingunt, nunquam accurate pingentes. Homerus, quem dicunt fontem eloquentias (ille enim sermonis dilatat venas, mentisque iuvenescantis ideas emanans irrigat et irrigans nutrit, (70) et perstat plenus, quamvis saepe exhaustus), simul natus et simul nutritas virtutes duplici sermonum dividit intelligentia. at ex necessitate: non enim attigit, quod postea tempus edocuit, fortitudini et prudentiae, (75) cognatisque virtutibus commune esse domicilium. at si tuam bene animo imaginem et perfecte, ut decuit, attigisset naturam, reiectis tam multis fabulosis sermonibus, et illa spiritali forma, quam habes, omnibus (80) proposita, ostendisset ex coniunctis virtutibus unam tibi esse quadriformem imaginem. si enim Nestoris colloquentis dulciter apum operibus adsimilat linguam, nonne, quod erat maxime admirandum, vidisset

- 85 ἄλλον ἐν σοὶ τῶν φρενῶν μελουργίαν
ἐν τῷ γλυκυσμῷ· τὸν γὰρ ἰὸν οὐκ ἔχεις,
οὐ παντὸς ἄνθους ἐκλέγῃ τὸ χρήσιμον
εἰς πάντα καιρὸν· οὐ γὰρ εἰς ἕνα μόνον.
οὐ κέντρον, ὡς μέλιττα, τοὺς νόμους ἔχεις.
- 90 ἀλλ' οὐκ ἀναιρεῖς, οὐδὲ πλήττεις εἰς βῆθος.
εἴ που γὰρ εὐροις ἄξιον πληγῆς μέλος,
τοὺς μὲν νόμους, ὡς κέντρον, ἄπλοῖς πρὸς φόβον,
φείδη δὲ πάντως· καὶ τὸ κέντρον πολλὰκις
πληῖξαι προπηδῆ καὶ πάλιν συστέλλεται,
- 95 τὸ δραστικὸν δὲ συμπαθεῖα κρατούμενον
ἔμεινεν ἀργόν· κἄν γὰρ ὄξεϊν ῥοπήν
ἔχη, δι' ὧμῶν εὐσεβῶς ἀμβλύνεται,
καὶ λοιπόν, ὥσπερ ἐκ φιλανθρωπίου πάθους,
στάζει τὸ κέντρον ἀντὶ πικρίας μέλι.
- 100 Ἄλλ' ἐν πυρεχβάσει με τοῦ προκειμένου
ἢ τῶν καλῶν σου τερπνότης ἀπήγαγεν·
ὄθεν πρὸς αὐτὰς τοῦ λόγου τὰς αὐλακὰς
πάλιν γεωργῶν εἰσάγισ τὰ σπέρματα.
Ἡ νῦξ μὲν ἢ μέλαινα τῶν ἐναντίων
- 105 εἰς πᾶσαν ἐξήπλωτο τὴν οἰκουμένην·
κόρος γὰρ οὐκ ἦν Περσικῆς ἀπληστίας,
ἀλλ' ἐξέτεινον τὰς ὀρεῖς εἰς φόνους.
πλὴν εἰς ἀφειγῆ καὶ τοσαύτην ἐσπέραν
πρὸς ὕπνον αὐτὸς οὐδυμῶς μετετρέψης·

87 ἐκλέγεις P
101 σε P

95 an συμπαθεῖ? cf. 2 214 τοῦ σοῦ ἡμέρον.

(85) non materiale tuae mentis mellificium quam dulcissimum? non enim tibi est venenum. tu ex omni flore colligis quod bonum est, per omne tempus: non enim vere tantum. tu aculeum, ut apia, id est leges habes: (90) sed nec occidis, nec imo feris vulnere. si quando enim invenis dignum plaga membrum, leges ut aculeum intendis ad timorem. parcis vero semper; et saepe aculeus ad feriendum micat et rursus contrahitur, (95) eiusque acrior vis misericordia fracta languet iners: quamvis enim acutam aciera habeat, tua benignitate obtunditur: at dum demum, uti ex hominum commiseratione, mel pro amaritudine instillat aculeus. (100) sed in digressionem me a proposito tuae bonitatis iucunda consideratio abduxit. unde in ipsos primos sermonis sulcos iterum fodiens spargo semina. nox quidem nigra barbarorum hostium (105) totam late terram occupaverat: nondum enim expleta erat aviditas Persarum, sed inhiabat adhuc ad caedes. tu vero inter tantae noctis tenebras somno te ipsum nullatenus tradidisti: (110) nostrarum enim

- Georg. Pisid.

4

- 110 τῶν γὰρ δι' ἡμᾶς φροντίδων ἢ πυκνότης
 ἐκ σοῦ τὸν ὕπνον εἰκότως ἀπέστρεψε.
 πολλοὶ δὲ βουλὰς καὶ στρατηγίας νόμους
 αὐτοὶ καθ' αὐτοὺς ζωγραφοῦντες ἡρέμῳ
 ἔφρασκον ὡς χρὴ τὸ κράτος βυσιλέως
- 115 ἐν ταῖς ἀνάγκαις τῆς μάχης παριστάναι.
 ἄλλοι δὲ πάλιν, ὥσπερ ἐκ τοῦναντίου,
 ἀντιστρατηγῶν δυσμαχοῦντες ἐν λόγοις,
 ἐπισφαλὲς λέγοντες εἶναι τὸ κράτος
 πρὸς τὰς ἐτοιμίους ἐμβαλεῖν περιστάσεις.
- 120 τινὲς δὲ καὶ σύγκρισιν ἐξ ἀμφοῖν μίαν
 ἐν ταῖς ἐαυτῶν ἐκτυποῦντες καρδίαις
 σοφιστικῶς ἔφραζον, ὥστε καὶ μένειν
 καὶ ταῖς μερίμναις τοῖς ἀγῶσι συντρέχειν.
 ἀλλ' ἦν τὰ κοινὰ τῶν λόγων ἀνάττια·
- 125 οὐ γὰρ πονηρὸν εἶχον αἱ γινῶμαι τρέπον,
 σὺ δέ, στρατηγέ, καὶ γὰρ ἦσθα τῶν ὄλων
 καὶ ταῦτα μᾶλλον αὐτὸς ἠκριβωμένος,
 πᾶσι δεδωκὼς τοῦ λαλεῖν ἔξουσίαν
 θεὸν δικαστὴν τῶν ἀδῆλων εἰργάσω.
- 130 ὅπου δὲ πίστις παρθένος προσέρχεται,
 λευκὴν ἄνωθεν ἐλπίδα στολλίζεται.
 Ἐορτάσας δὲ τὴν μεγίστην ἡμέραν,
 ἐν ἧ' τὸ κοινὸν ἔξανέστη τοῦ γένους
 εἰς ἐνθεὸν τε καὶ νέαν ἀνάπλασιν,
- 135 ἐδόθη μετ' αὐτὴν εἰκονίζων Μωσέα
 καταστρατηγεῖς Φαριῶ τοῦ δευτέρου,

110 τῶν P, σῶν ed

curarum multitudo a te somnum, ut par est, avertit. multi de ratione et legibus ducendi exercitus alii post alios disserentes subtiliter, dicebant ut oporteat regis maiestatem (115) in periculis belli praesto esse. alii vero rursus velut ex opposito contra insurgentibus dimicantes sermonibus, minus tutum dicentes esse maiestatem in apertis committere periculis. (120) nonnulli vero ex utrisque unum iudicium in suis sibi effingentes cordibus, sophisticè dicebant oportere et domi manere et consilio in certamina accedere. sed erant isti omnium sermones sine culpa: (125) non enim ex malo prodibant sententiae ingenio. tu vero dux (omnium enim dux fuisti, et haec ipsa ceteris melius cognoveras) omnibus data loquendi potestate, deum iudicem occultorum fecisti, (130) nimirum statim ac fides virgo supervenit, candidam illa ex alto spem adornat. tum celebrata maxima illa die, qua totum adsurrexit humanum genus ad divinam novamque reformationem, (135) statim post ipsam,

- εἰ δεύτερόν τις οὐχ ἀμαρτήσῃ λέγων
 τὸν ὡς ἀληθῶς πρῶτον εἰς ἀμαρτίαν.
 λαβὼν δὲ τὴν θείαν τε καὶ σεβάσιμος
 140 μορφὴν ἐκείνην τῆς γραφῆς τῆς ἀγράφου,
 ἦν χεῖρες οὐκ ἔγραψαν, ἀλλ' ἐν εἰκόνι
 ὃ πάντα μορφῶν καὶ διακλάττων λόγος
 ἄνευ γραφῆς μύρωσται, ὡς ἄνευ σκορῆς
 κῆσιν αὐτός, ὡς ἐπιστάται, φέρει
 145 (ἐχρῆν γὰρ αὐτόν, ὡς τότε σκορῆς δίχα,
 οὕτως τοποθεῖσθαι καὶ πάλιν γραφῆς ἄνευ,
 ὅπως δι' ἀρροφῶν τοῦ λόγου μορφομένου
 μένη τὸ πιστὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως,
 τῶν φαντασιαστῶν ἐξελέγγων τὴν πλάνην) —
 150 τούτῳ πεποιθὼς τῷ θεογράφῳ τόποις
 θείαν ἀπαρχὴν τῶν ἀγώνων εἰργάσω·
 ἔδει γὰρ ἡμῶν τὸν συνήγορον λόγον
 πάντως παρῆναι τῆς δικῆς κινουμένης.
 τῇ δευτέρῃ δὲ τῆς εὐραχῆς ἡμέρῃ
 155 σεαυτὸν εὐθὺς ἐμβαλὼν ταῖς ὀκλύσαι
 τὸν ὑγρὸν ἐξέτεμενες εὐτόμως πῆρον,
 καὶ δὴ παρέπλευς εὐθὺς Ἑραίας τόπους·
 οὕτω γὰρ αὐτὴν ἀνδραῖον ἐκ πλάνης
 τῆς πρὶν κρατούσης διαδοχὴν δευτεγμένοι,
 160 ἕως ἔφραψας εὐσεβῶς μεθαρμόσας
- 187 ἀμαρτήσῃ P   139 σεβάσιμος cod   148 μένη cod P,
 μένοι V   149 φαντασιαστῶν ἐξελέγγων ed, φαντασιαστῶν ἐξελέγ-
 χον cod   152 ὑμῶν ed

representans Moysen, acies eduxisti contra Pharaonem alterum, si quis ta-
 men non errat vocans alterum, qui vere fuit primus in peccato. tum manu
 accepisti divinam et venerandam (140) effigiem illam picturae non pictae,
 quam manus non pinxerunt, sed in imagine verbum figurans et efformans
 omnia finxit, figuram sine pictura, sicut sine semine idem conceptionem, ut
 scitur, habet. (145) oportebat enim ipsum, sicut tunc sine semine, sic et
 postea effingi sine pictura, ut per utrumque verbi configurati maneret fides
 incarnationis, et phantasiastarum confunderetur error. (150) hoc fretus
 divinitus efficto signo sanctas primitias certaminum fecisti; oportebat enim
 patronum verbum omnino adparere, se movente iustitia. secunda vero fe-
 stivitatis die (155) te ipsum illico committens navibus humidam secasti alacri-
 ter viam, et ultra Heraeae caput cito praeternavigasti; ita enim ipsam voca-
 bant ex errore, qui iamdiu invaluerat, successores, (160) donec pia rerum

τὸ τῆς πλάνης ἄδοξον εἰς εὐδοξίαν.

- Τρέμω δὲ τούτων μνημονεύσας τῶν τόπων
 σιγῇ παρελθεῖν ἦν ἐν αὐτοῖς εἰργάσω
 ἔναγχος εὐσεβείαν· ἔσται γὰρ τάχα
 165 καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς ἢ σιωπῇ ζῆματα.
 ἀλλ' ἐν παρεκβάσει με τοῦ σκοποῦ πάλιν
 δραμεῖν θέλοντα τὸν βιωφελῆ δρόμον
 μὴ τις πάρεργος τοῦ λόγου τὸν ἰππεύ
 σπέυση κατυσχεῖν ταῖς ἀφώνοις ἡνίαις.
 170 Ἦν μὲν Νότου πνεύσαντος εἰς τούναντιον
 παλινδρομοῦντα συντόμως τὰ ρεύματα,
 καὶ νύξ ἀφ'εγγῆς καὶ βράσαντα κύματα
 διπλῆν ἀνάγκην τῆς ζάλης εἰργάζετο.
 σὺ δέ, κράτιστε, τὴν ἄϋπνον ἐσπέραν
 175 εἰθισμένως ἔπεμνες, εἴπερ ἐσπέραν
 καλεῖν προσήκει τὴν δι' ὑμῶν ἡμέραν.
 φωνῇ δ' ἄπωθεν ὄξεϊων θρηνημάτων
 τὰς σὺς κατεβρόντησεν εὐσεβεῖς φρένας.
 ἐκ κυμάτων δὲ δυστωχῶς ὠδονύμνη
 180 ὀλκὰς προσσεκίρτησε πετραίω πάγῳ,
 πολλῇ δὲ παφλάζοντι φευμάτων βοῇ
 τὸν ἦχον ὑμῶσασα ταῖς πέτραις ὄλον
 ἔξω τὸν ἀφρὸν ἀγροῖσις ἀνέπτνε,
 καὶ προσραγέντα τοῖς λίθοις τὰ κύματα
 185 ἐκ τῶν βιαιῶν ὥσπερ ἀντικρουμάτων

166 παρεμβάσει ed

169 σπεύση P

171 συντόμως ed

177 ἄπωθεν P

commutatione convertisti erroris dedecus in nominis celebritatem. timerem, si haec loca memorans silentio praeterirem, quam in ipsis constituisti nuper religionem. erit enim brevi (165) etiam posteris silentium poena. sed rursus in digressionem video me a proposito currere volentem utilem cursum, ne sermo perfuñctorius equitem contendat retinere mutis habenis. (170) Austro spirantē ex adverso fuerant rursus relegendi quantocius fluctus; et nox caeca et aestuantes undae duplex periculum procellae fecerant. tu vero, fortissime, insomnem noctem (175) de more transegisti, si tamen noctem vocare decet, quae per te fuit dies. vox autem longe acuti eiulatus ad tuas circum intonuit piās mentes. ab undis vero infelicitē iactata (180) navis illisa est ad petraeum scopulum. multus autem effervescons undarum fragor, interque scopulos extollens late sonitum, foras spumas immaniter expulit; et illisi cautibus fluctus, (185) veluti ex vehemēti repulsa, longe iaculabantur

- σπινθήρης ἐξέπεμπον ὑγρᾶς οὐσίας·
καὶ πρὸς τοσαύτην ἦλθον οἱ πλωταὶ βίαν
ὥς μηδὲν εἶναι τῶν νεκρουμένων πλέον·
νεκροὺς γὰρ αὐτοὺς ἐν βραχεῖ τεταμμένους
- 190 ἰσχημιάτιζε τῆς ἀνάγκης ὁ τρόπος.
ἀλλ' εὐθὺς ἐλπίς καὶ παρ' ἐλπίδα φθάσας
ἐλαμψας αὐτοῖς ἐν θαλάσῃ φωσφόρος,
τὸ φῶς προδεικνὺς ἡλίου γλυκὺ πλέον·
ὁ μὲν γὰρ οἶδεν ἐκπυροῦν τὰ σώματα,
- 195 σὺ δὲ δροσίζεις εὐσεβῶς τὰς καρδίας.
καὶ δὴ πρὸς αὐτὴν ἐκδραμῶν τὴν ὀλκίδα,
κάμινων ἐφείλκον πάντας εἰς προθυμίαν,
ἐρυθριῶντος δεσπότητος πονουμένου
ἐν τῇ τοσαύτῃ τῶν καλῶν αὐτουργία.
- 200 καὶ τῶν ταχυδρόμων γὰρ εὐθὺς ὀλκίδων
τὸ πλήθος εἰς ἐν ἐδτόνως συνέτρεχεν,
καὶ πᾶς ἐν ὄπλοις ἑστρατευμένος τότε
ρίψας τὸ τόξον καὶ παρείς τὴν ἄσπίδα
πρὸς τὰς ἐνύγρους συμπλοκὰς ὠπλιζέτο.
- 205 καὶ τοὺς δὲ τοὺς τεμόντας εὐνοίας λόγῳ
τῶν τεκνοποιῶν ὑργάνων τὰ σπέρματι,
εἰς ταῦτ' οὐκ ἐτρέχοντες ἦν ὄρᾶν τότε
τμηθέντας οὐδὲν τὴν φύσιν τὴν ἄρρενα-
οὔτως ἕκαστος συμμετασχεῖν ἐκ μέρους
- 210 τῶν σῶν ἰδρώτων ἠδέως ἠπείγετο.
ὅμως ἅπαντες σοὶ προσῆγυν τὴν χάριν,

192 φωσφόρου ed

197 ἀπείλκον ed

202 ὄπλοις ed

aque adspergines. et nautae ad tales sunt redacti angustias, ut nihil esset quod non portenderet mortem: mortuos enim ipsos et brevi tempore sepultos (190) monstrabat periculi necessitas. sed repente spes: et tu spem antevertens emicuisisti ipsis in mari, phosphori lucem emittens, solis luce dulcior: hic enim valet concremare corpora. (195) tu vero irroras pie corda. quippe ante ipsam excurrens navim et allaborans excitasti omnes ad alacritatem, iam erubescens, quod laboraret despota et tam praeclara ipse per se generet. (200) tum vero statim actuariarum navium multitudo in unum intentis viribus contracta est. ac tum quisque, ut erat tumultuarie instructus, abiecto telo et dimisso clipeo ad marinos conflictus se armabat. (205) ac etiam eos, quibus erant exsecta (sicut venia dicto) genitalium organorum semina, in idem accurrentes erat tunc videre, quasi neutiquam abscissa cis fuisset virilitas. ita singuli ad sumendam partem (210) tuorum sudorum dulciter impellebantur: sed omnes uni tibi referebant gratiam. tu vero de sin-

- ἑμῖν δὲ πᾶν τὸ πραχθὲν ἐσπουδάξεται,
 ὅπως ὁ πρῶτος μισθὸς εἰς τὴν αἰτίαν
 καὶ τὴν ἀφορμὴν συνδράμοι τοῦ πράγματος.
- 215 οἱ μὲν γὰρ ὄθουν ἐκ θαλαττίων λίθων
 ριζωθὲν ὡσπερ ἐξ ἀνάγκης τὸ σπάφος,
 οἱ ναυτικοὶ δὲ τοῖς ἀποσχολοῖς τόνοις
 λαβόντες εἰλκον, ὡς ἐνῆν, τὴν ὀλκάδα,
 ἕως κατασχύσαντες εἰλκυσαν μόλις
- 220 τὴν ναῦν πεσοῦσαν ἐν σαγήνῃ τῶν λίθων.
 Ὡς συμπαδὲς φρόνημα καὶ ψυχῆς τόπος
 καὶ φροντίς ἀρκέσασα τοῖς ὅλοις μίαι !
 πάλιν μεριμνᾷς, καὶ πάλιν κατὰ ζάλης
 μάχην συνάπτεις· οὐδὲ γὰρ θαλαττίας
- 225 κίνδυνος ὄρηις, οὐδὲ τῆς γῆς ἡ ζάλη
 τῇ σῆ παρεσχον ἐκκοπὴν προθυμία.
 ἀλλ' ὡς σοφός τις ἐν κυβερνήσει ζάλης
 χειμῶνος αἴρας ἠγρωμένους βλέπων,
 τότε πλέον δείκνυσι τὴν εὐτεχνίαν,
- 230 καὶ τῷ λογισμῷ τὰς τρικυμίας φθάσας
 τέμνει τὸ ρεῦμα τῆς ζάλης ἀνατρέχων,
 κειοὶ τε πυκνάς τὴν βίαν τοῦ πνεύματος,
 οὕτω κρατήσας τοῦ βίου τοὺς ἀγένας,
 χειμῶνος ὄντος καὶ ταραχῆς πραγμάτων,
- 235 φθάνων ἐκάστην συμφορῶν τρικυμίαν
 πῆ μὲν διατέμνεις, πῆ δὲ τὴν βίαν κειοῖς,
 πῆ δὲ πρὸς ἕψος εὐσεβῶς ἀνατρέχων

227 τις add P   238 ἄρας ad

gulis factis curam habebas, sic ut promptum praemium ad rationem occasio-
 nemque accederet operis. (215) illi quidem protrudebant ex marinis sco-
 pulis radicitus ac veluti per vim affixam navem: nautae vero iuncis funibus
 abreptum trahebant, ut poterant, navigium, donec multum connixi, aegre
 eduxerunt (220) navim irretitam scopulis. ast o quae compatiens voluntas!
 quae animi firmitas! quae cura sufficiens una ad omnia! rursus cogitas, et
 rursus cum procella pugnam conseris; neque enim marini (225) periculum
 furoris neque terrae tempestas tuam contuderunt animi praesentiam, at ve-
 luti sapiens gubernator in procella, quo magis furentem hiemem videt, tunc
 plus artis ostendit et solertiae, (230) et consilio undarum vim antevertem
 ingruentes secat fluctus occurrens, eluditque saepius vim venti, sic tu cum
 regeres vitae gubernaculum, in praesenti tempestate et rerum turbulentia,
 (235) omnium calamitatum fluctibus praepeditis, qua maris dividis, qua elu-
 dis insaniam; nunc vero, pio mentis sensu sursum excurrans, terrae ma-

γῆς καὶ θαλάττης τὸν σάλον κατέσβεσας.

- Ἰδὼν δὲ ταῦτα καὶ στενάξας ὁ φθόνος
 240 (πολλὴν γὰρ ἔγνω ζημίαν πεπονθέναι,
 βλέπων τοσοῦτους ἐν βρυχεῖ σεσωσμένους)
 πλήττει τὸν ἄκρον τοῦ ποδός σου δάκτυλον,
 ἑαυτὸν, ὡς ἔδεικε, μορφώσας λίθῳ·
 θερμὴ δ' ἀνηκόντιζεν αἵματος χύσις
 245 βάπτουσα τὴν γῆν, καὶ καλοῦσα μάρτυρα·
 ἔχρησεν γὰρ ὑμῖν εἰς ἀμείωτον χάριν
 τῆς εὐσεβείας προσμένειν τὰ στίγματα.
 Ἄλλ' ὡς ἐκεῖνο τῆς ἀνάγκης τὸ σκάφος
 καὶ τῶν τοσοῦτων κυμάτων ἀφήρησας,
 250 τὴν κοσμητὴν ἕπασαν οὕτως ὀλκάδα
 σώζοι δι' ὑμῶν μέχρι πυντὸς ἐκ ζάλης
 ὁ πανταχοῦ σκέπων σε τοῦ θεοῦ λόγος.

B.

Δημόσθενες, πρόελθε σὺν παρηγοίᾳ.
 λόγοι κρατοῦσι· μὴ ταράττου νῦν φόβῳ·
 Φίλιππος οὐ πάρεστιν, ἀλλ' ὁ δεσπότης·
 κίνδυνος οὐδεὶς, καὶ σιωπὴν εἰ πάθοις,
 5 κοινῶς ἀπάντων καὶ καλῶς ἠττημένων.

⁷
 4 παθοῖς cod

5 ἠττημένων ed

risque rabiem temperasti. haec autem videns atque ingemiscens invidia (240) (multum enim sensit se damnum tulisse conspiciens tales viros repente conservatos) ferit tui pedis summitatem digiti, mentita, ut visa est, figuram scopuli. calidus autem erupit sanguinis rivus (245) inficiens terram, teque declarans martyrem. decebat enim ut in integræ gratiæ testimonium tibi inessent pietatis stigmata. Ast sicut illud tu ex angustiis navigium atque ex tanta tempestate eripuisti, (250) sic totam late mundialem navim servet per te semper a procellis, quod te ubique tuetur, dei verbum.

II.

Prodeas, Demosthenes, et confidenter loquere. loquendi est potestas: ne te nunc timor exagitet. non adest Philippus, sed despota, periculum est nullum, et si tu sis miseris, (5) late, et plene omnibus devictis. ego quidem

- Παλιδρομεῖν δὲ τῶν λόγων ἠπειγμένων
 πρὸς τοὺς ἀπ' ἀρχῆς αὐθις ἵπταμι δρόμους.
 οὐ γὰρ παρέσχες ἔγκοπὴν ταῖς ὀκνάσαι,
 ἕως διελθῶν τὴν ὁδὸν τῶν ῥευμάτων
 10 αὐταῖς ἐπέστης ταῖς καλουμέναις Πύλαις,
 ἔλθων ἀπροσδόκητος ἡμεροδρόμος.
 ἐντεῦθεν ὡσπερ βλάσμα πηγαίου πόρου
 κινούμενον μὲν ἐκ φλεβῶν τῶν ἐν βάθει
 ὁμοῦ συνῆπται καὶ τὰ ρεῖθρα συλλέγει,
 15 ἐν ταῖς νομαῖς δὲ ποικίλως μερίζεται,
 οὕτως ἀνοίξας τοῦ λογισμοῦ τὰς φλέβας
 τῇ ποικίλῃ σου καὶ σοφῇ διαιρέσει
 σαυτὸν μερίζεις ταῖς νομαῖς τῶν πραγμάτων,
 τίς γὰρ στατηγός; βασιλεὺς πρὸ τῶν ὅλων.
 20 τίς ἐκιδιδάξαι ταξιαρχίας νόμους;
 πάντες πρὸς ὑμᾶς εὐθέως ἀπέβλεπον.
 τίς τῶν δεόντων ἀσφαλῆς βουλευφόρος;
 πάλιν πρὸς ὑμᾶς ἡ ῥοπή τῶν ὀμμάτων.
 ὡς εὖ κρατοῦσα σὺν θεῷ μοναρχία!
 25 οὐ γὰρ πολυπρόσωπος ἦν ἀναρχία,
 ἀλλὰ κρατοῦσα σὺν θεῷ μοναρχία,
 ἣ πάντα θάλλει καὶ διενθύνει λόγῳ
 καὶ τὰς ἀτάκτους ἐκτροπὰς ἀνατρέπει.
 οὕτω γὰρ οὐδὲν ὡς ἀταξίας νόσος
 30 ἔρπουσα δάκνει καὶ δαπανᾷ τὴν φύσιν,
 καὶ τῶν ἐν αὐτῇ καιρίων καθάπτεται.

8 ἐγκοπήν ed

rursus currere, incitante sermone, per inceptos cursus recens propere: non enim intervertisti cursum navibus, usque dum emensis undarum viis (10) ad Pylas, ut vocantur, pervenisti, adstans improvisus hemerodromus. tum vero sicut scaturigo fontis, quae exsiliens ex venis in imo absconditis in unum coalescit, tumetque ex collectis rivulis, (15) ac varie in varias partes dividitur, sic tu reclusis tuae mentis venis tua varia et sapienti distributione te ipsum dividis in varias partes operum. quis enim dux? imperator pro omnibus. (20) quis de ducendo exercitu det leges? omnes in te statim intuebantur. quis in necessitatibus tutus consiliarius? rursus in te conversio oculorum. quam bene est imperanti cum deo monarchiae! (25) non enim multiformis erat anarchia, sed imperans cum deo monarchia; quae omnia fovet et dirigit verbo, et inordinatas confusiones amolitur. nihil enim est tam noxium quam defectus ordinis, (30) morbus, qui serpens mordet, et absomit natu-

- Ἄλλ' εἰ θελήσω τῶν λόγων τὰ ποικίλα
 καὶ τὰς διαφορὰς ἱστορεῖν τῶν φροντίδων,
 ὅσας προθύμως ἀνθ' ὅλων ὑφίστασο,
- 85 διττῆς ἁμαρτῶν ἑλπίδος κριθῆσομαι
 ὡς μηδὲ ταῦτα τῷ λόγῳ περιγράφω
 μηδὲ προβαίνων καὶ λέγων τὰ καίρια.
- Σὺ τὰς ὁδοὺς μὲν εἰργάσω στρατηγίας,
 τρίβους δὲ τὰς σὰς τακτικῆν εὐτεχνίην.
- 40 σοὶ καὶ τράπεζα καὶ πόματι καὶ τροφῇ
 τόξοις παρεσκευάστο καὶ ταῖς ἁσπίσι.
 ψιλὸς δὲ σοῦ πᾶς πρακτικὸς τις ἦν λόγος,
 ἑνθμός τε πάσης καὶ κανὼν εὐβουλίας.
 στρατὸν γὰρ εὐρῶν τὸ πρὶν ἐκ ῥαθυμίας
- 45 ἀταξίας γέμοντας ἡμελημένους,
 θῦπτον κατορθοῖς καὶ λόγοις καὶ σχήμασι,
 τυπῶν, διαιρῶν, δεικνύων, ὑπογράφων,
 ὡς παιδευγῶδες τῶν ἐνόπλων γραμμμάτων.
 ὧ νοῦς διαρκῆς Ὀκεανὸν μιμούμενος,
- 50 κυκλῶν τε τὴν γῆν καὶ τὸ πῦν περιτρέχων,
 καὶ πάντας ἄρθων, καὶ μένων πεπλησμένους!
 Ὅσας μὲν σὺν μετῆλθες ἐν βραχεῖ χρόνῳ
 ἄλλας ἐπ' ἄλλαις φροντίδων τρικυμίας,
 πρῶττων, μεριμνῶν, εὐτρεπέων, προγράφων,
- 55 ὅπως τὸ πλῆθος τοῦ στρατοῦ συναρμύσσης
 εἰς πολλὰ τῆς γῆς διεσπαρμένον μέρη

33 τὰς add P

45 γέμοντα ed

53 τρικυμίας ed

rum, et meliores opportunitates abripit. at si voluero consiliorum varias rationes et varias describere sollicitudines, quantas alacriter pro republica obisti, (35) quod duplici exciderim spe, criminarer, ut qui neque haec ipsa sermone explicem, nec ea quae sunt dicenda progrediens referam. tu quidem signasti expeditionis vias, iter vero tuum ex optima militari disciplina; (40) tibi et mensa et pocula et cibus inter tela instruebantur et scuta. omnis tuus sermo simplex, at rebus conveniens, norma erat et ratio cuiuscunque boni consilii: exercitum enim cum invenisses ex desidia (45) omni carentem ordine et plenum negligentia, ipsum statim instruis dictis et figuris, formans, dividens, demonstrans, oculis subiiciens, velut paedagogus utens armatis litteris. O mens praestantissima, quae et instar Oceani, (50) circumiens terram et quaquaversus permeans, omnium mentes irrigans et perstans plena, quot nam excepisti brevi spatio temporis, unum post alium, curarum geminatos fluctus, operans, cogitans, apparans, praescrībens, (55) ut numerosum exercitum colligeres in varias terrae disseminatam partes; nam valde

- (δέος γὰρ ἦν οὐ φαῦλον, ὥστε μὴ φθάσεις
τὰ διαιρεθέντα τοῦ στρατοῦ σου τάγματα
σχίσση παρελθὼν ἐν μέσοις ὁ βάρβαρος),
60 καὶ πῶς τὰ πυκνὰ πολλάκις βουλευόμενα
μὴ συνδραμόντα τοῦ σκοποῦ ταῖς ἐλπίσι
γνώμας ὑπιστήριζες ἀκριβεστέραις,
ἐκὼν παρήσω. καὶ γὰρ αὐτός, δέσποτα,
τοσαῦτα πράττων λανθάνειν ἐτεχνάσω,
65 ὅπως τὸ κοινὸν μὴ μετάσχη τοῦ κόνου.
ὁμῶς συνῆλθον, ὥσπερ ἐξ ὄρους τιῶς
πολλὰς ἔχοντος ἑξοχῆς τε καὶ θέσεις
κρουνοὶ ῥέοντες τῷ πολυσχιδεῖ πόρῳ
εἰς ταῦτ' οὐ συντρέχουσιν ἐκ τῶν σχισμάτων.
70 ἐμοὶ δὲ θαῦμα προσφύρωσ ἐπήρχετο,
πῶς τῶν λογισμῶν τῶν τοσοῦτων ἡ χύσις
τῷ σὺ λογισμῷ σωφρόνως ἐτάττετο·
πλήν, ὡς ἔοικε, δραστηκὸς θεοῦ λόγος
τούτοις ἐπιστὰς οὐ μόνον τοὺς ἀχένας
75 ἔκαμψε πάντων, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ καρδίαις.
Ἐπεὶ δὲ τοῖς σοῖς προσδραμόντες ἔχουσιν
ἅπαντες, ὥσπερ ἐκ μιᾶς συμφωνίας,
τὸ σὸν θεοστήρικτον ἕμνησαν κρᾶτος,
καὶ τῶν τροπαίων τοὺς κομῶντας ἀχένας
80 πρὸς γῆν ἔκλιναν ὡς μεταρσίους λόφους,
οἳ συντεθέντες ἐντρόχῳ ποικιλίᾳ
κῆρυκες εἰσι τακτικῶν κινήματων
πόρρωθεν ἐγγὺς τοῖς ὄλοις ὁρώμενοι,

erat timendum ne praeccepta occasione tui exercitus divisas copias intercepterent medias superaggressi barbari. (60) quomodo autem bene provisae saepe consilia non concurrentia cum praeeconcepta spe sententiis confirmaveris memoribus, libens praetermittam: tu enim ipse, despota, qui haec gerebas, celare studuisti ex industria. (65) ne igitur respublica detrimentum pateretur, simul omnes convenere, veluti ex aliquo monte, qui multos habet colles et valles, rivi fluentes per multifidos tramites in unum coalescunt ex distantibus semitis. (70) me autem iusta incessit admiratio, quoniam tot tantarumque cogitationum copiam tuo consilio sapienter regeres! verum, ut par est credere, efficax dei verbum illis adstans non solum cervicibus (75) flexit omnium, sed simul etiam corda. itaque cum illi post tua accurrissent vestigia, omnes, velut ex unanimi concentu, taum a deo firmatum laudaverunt imperium, et vexillorum comae apices (80) ad terram inclinaverunt ut elates vertices; qui quae erant colorum varietate distincti, actionum militarium praeco-

- κοινὸν δὲ πάντες ἐκτενωῶς εἰσεργέτην
 85 ἀνηγγύρευον καὶ κρατοῦντα δεσπότην,
 τὸ φρικτὸν αὐτὸς τοῦ θειογράφου τύπου
 λαβὼν ἀπεικόνισμα συντόμως ἔφη.
 “ ἔμοι μὲν ὑμᾶς ὡς ἀδελφοὺς ἢ σχίσαις,
 καὶ τῆς βασιλείας ὁ τρόπος συνήρμοσεν·
 90 ἔξουσίαν γὰρ οὐ τοσοῦτον ἐν φόβῳ
 ὅσον προλάμπειν ἐν πόθῳ θεοπίστομεν·
 νόμος γὰρ ἡμῖν ταῖς ἀπανθρώποις βίαις,
 αἷς ἢ τυραννίς τοῖς νόμοις ἀνθρώποισιν,
 ἀντεισάγειν νῦν τὴν φιλάνθρωπον βίαν,
 95 καὶ ταῖς τοσαύταις ἀντιτάξιαι τὴν μίαν,
 ἢ ταῖς ἀνάγκαις ταῖς ἀνεγκλήτοις αἰεὶ
 τοὺς εὐ τεθέντας ἐκβιάζεται νόμους.
 ἐγὼ μὲν οὕτω καὶ τρόπῳ καὶ σχήματι,
 οὗτος δὲ κοινὸς βασιλεὺς καὶ δεσπότης
 100 καὶ τῶν καθ’ ἡμῶς ἡγεμῶν στρατευμάτων,
 μεθ’ οὗ στρατηγεῖν ἐστὶν ἀσφαλέστερον,
 δι’ οὗ τὸ νικᾶν ἐστὶν εὐσεβέστερον.
 ἐφ’ ᾧ πεποιθὼς καὶ τὰ νῦν ἀφηγόμενος,
 ὡς εἰς ἀφ’ ὑμῶν, πρὸς πόρους ὀπλιζομαι.
 105 πρέπει γὰρ ἡμῶς, ὡς ἐκείνου πλάσματος,
 χυρεῖν κατ’ ἐχθρῶν προσκυνούτων κτίσματος,
 οἷ τὰς τραπέζας τὰς ἀμίκτους αἱμάτων
 λύθροις ἔμιξαν αἱμάτων μαιφόνους·

105 ὑμᾶς ed

108 λύθροις ed

nes propositi procul et prope ab omnibus erant conspiciendi. ac tum communem omnes alacriter beneficium (85) praedicarunt et potentem despotam. ta vero, feruidando imaginis a deo pictae sumpto simulacro, breviter dixisti: mihi quidem vos, ut fratres, haec imago, et regni praesens condicio coniunxit. (90) potestatem enim non tantum in timore quantum elucere in amore arbitramur. nobis enim lex est contra hominum violentias, quas tyrannidis furor contra leges instruxit, nunc opponere vim humanitatis, (95) illisque hanc unam ex adverso sistere, quae in malis sine culpa obvientibus semper bene constitutis vim infert legibus. equidem ita conseo sub hoc habitu et forma: hic certe communis est rex et dominus (100) et nostrorum dux exercituum, cum quo militare est tutius, per quem vincere est religiosius; quo ego fretus, et nuper huc delatus, tanquam unus ex vobis ad labores me instruo. (105) vos enim decet, utpote eius facturae, exire in hostes colentes creaturae; qui menses puras a sanguine contaminarunt caeditus et sanguine; qui

- οἱ τὰς ἀδέκτους τῶν παθῶν ἐκκλησίαις
 110 ἐν ἡδοναῖς χροαίνουσιν ἐμπαθεστάταις·
 -οἱ τὴν φυτουργηθεῖσαν ἄμπελον λόγῳ
 ξίφει θέλουσιν ἐξορᾶσαι βαρβάρῳ·
 δι' οὗς ὁ Δαβὶδ ἐνθῶς ἐφθέγγετο,
 μακάριος εἰπὼν, ὃς τὰ τέκνα Περσίδος
 115 πέτραις προσαντέκρουσεν ἡδαφισμένα.”
 Οὕτως ἅπαντες αὐτοὺς ἐκ ῥαθυμίας
 λόγῳ μετεσκεύαζες εἰς προθυμίαν,
 οὕτω στρατηγὸν πανταχοῦ καὶ δεσπότην
 θεὸν προτάττων ἀσφαλῆ τὸ κράτος.
 120 καὶ δὴ παρευθὺς τὴν ὑπέρθεσιν φθάσας
 κοινῶν ἀπάρχη τοῦ στρατοῦ γυμνασμάτων.
 Πόθος δέ μοι τις ἐνθάδε προσήρχετο
 ἰδεῖν τὰ τερονὴ τῆς μάχης προαύλια
 φόβου τε χωρὶς ἱστορῆσαι τὸν φόβον.
 125 ὅμως δὲ φρικτὴν τῶν ἀγώνων ὁ τρόπος
 καὶ τὴν δόκησιν εἰσάγων προσήρχετο.
 τάξις γὰρ ἦν ἐνοπλος ἠκριβωμένη,
 σάλπιγγες ἐνθα καὶ φάλαιγγες ἀσπίδων,
 αἰχμαί, φαρέτραι καὶ βέλη καὶ φάσαγανυ,
 130 καὶ δεινὸς ἰσχεύαστο θωράκων κλόνος
 ἐκ τῶν σιδηρῶν συμπλακεῖς ὑφασμάτων,
 ἐν οἷς ἐπαναγίζουσα λιμπὰς ἡλίου
 ταῖς ἀνταμοιβαῖς ὥσπερ ἀντιλήψεσι
 στίλβουσι ἐξέπεμπεν ἀστρωπηφόρον.

112 ἐκθερῖσαι ed

116 αὐθις?

immunes ab omni mentis affectu ecclesias (110) impudicitias polluunt tarpis-
 simis; qui verbo plantatam vineam ferro volunt demetere barbaro; de quibus
 David divinitus vaticinans “beatus” inquit, “qui filios Persidis (115) attri-
 tos allidit ad petras.” sic omnes ipsos ex segnitie orationis vi ad alacritate-
 tem deduxisti. sic ducem ubicunque et dominum deum proponens, tuum fir-
 mas imperium. (120) statimque perrumpens moras omnibus fecisti initium
 militaribus exercitiis. atque hic me quoddam cepit desiderium videre iucunda
 belli praeludia proculque a timore timorem prospicere: (125) sed ipsa certa-
 minum prolusio horridam praeferens tantum speciem me deterruit. stabant
 quippe acies armatae optime dispositae: hic erant tubae et clipeorum pha-
 langes hastaeque et pharetrae et tela et gladii. (130) terribilis autem ede-
 batur thoracum strepitus ex armaturis ferro intextis, quae a solis lampade
 illustratae tanquam ex mutuis officis fulgorem remittebant coruscantem.

- 135 ἐπεὶ δὲ συνταγέντες ὡς ἐνωστίοι
 ἔσφρηξαν αὐτῶν ἀσφαλῶς τὰ πράγματα,
 ὠφθῆ τὰ τεύχη τῶν ἐνόπλων κτισμάτων,
 καὶ συρρογέντων τῶν στρατευμάτων ὅλων
 ἕξος μὲν ἀσπίς καὶ ἕξῃ τὰς ἀσπίδας
- 140 ὠθον βίαιοις πανταχοῦ συγκρούμασι,
 καὶ μετὰ πολλῶν αἱμάτων τὰ φύσγανα
 ὁ σχηματισμὸς τῆς τέχνης ἐδείκνυε.
 καὶ πάντα φρικτά, καὶ φόβος καὶ σόγῃσις
 καὶ πρὸς φόβους σύννευσις αἱμάτων δίχα.
- 145 δεῖξαι γὰρ αὐτοῖς ἐμφρόνως ἥπιστασο
 πρὸ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀνάγκης τοὺς ὄρους,
 ὅπως ἕκαστος τῆς ἀκινδύνου σφαγῆς
 λαβῶν ἀφορμὰς ἀσφυλλέστερος μένοι.
 λέγειν μὲν οὖν ἕκιστα καὶ τὸ ποικίλον
- 150 ἐκείνο καινούργημα τῆς τέχνης γράφειν
 ἕξασθενεῖ μὲν τῆς ἀτόλμου καρδίας
 ὁ νοῦς ἐναθλῶ τῷ λόγῳ κλονούμενος.
 ἀλλ' ὡσπερ εἰς ἄμπωτιν ἕκ τινος βίας
 πρὸσω τὸ ρεῖσμα συντόμως ὠθούμενον,
- 155 οὕτως λείψα τοῦ στρατοῦ τὰ κύματα
 τῷ σῶ λόγῳ τρέχοντι συγκινούμενα
 ἢ πρὸς τὸ σὸν πρόσωπον ἢ τοδναντίον
 ἀντιπροσώπῳ τῷ τάχει μετήρχετο.
 καὶ πρὸς τοσοῦτον οὐκ ἀπώκνησας κλόνον,

136 τάγματα?

141 μετὰ Quercius

150 καινούργημα ed

(135) postquam autem dispositi, ut hostes, dense steterunt ordine iuncti firmiter, visi sunt muri ex armatis machinis; et iam hinc inde configentibus omnibus copiis, enses cum scutis et scuta cum ensibus (140) concurrebant undique violentis ictibus. et gladios multo tinctos sanguine quasi ostentabat artis pugnandi specimen. omnia autem horrenda et timor et confusio, et in caedes concursus citra sanguinem. (145) tu enim scisti eis cate ostendere ante necessitatem necessitatis terminos, ut quisque ex clade innoxia sumens documenta securior maneret. at vero ad recensenda singula et illas varias (150) artis militaris motiones describendas deficit in pavido mihi pectore, animus recenti sermone perterritus. ceterum sicuti retrorsum fluit, quae aliqua vi antorsum fuit unda celeriter impulsus, (155) sic illi tui exercitus fluctus pro tuorum mandatorum celeritate se moventes modo in faciem, modo ex opposito in terga se convertebant velociter. nec tu tanto strepitu deiectus

- 160 ἀλλ' εἰλικς αὐτῶν καὶ μεθειλικς τοὺς τόρους,
 ἔταττες, ἀντέταττες, ἔνθα τῷ λόγῳ
 τῆς σῆς φοπῆς τὸ νεῦμα συμμετεστράφη.
 Πῶς πρὸς τοσοῦτον πληθος ἡρόσω μόνος;
 καὶ πῶς γένη τσαῦτα καὶ πολυτρόπων
- 165 ἡθῶν διαφορὰς καὶ φρενῶν διαστάσεις
 τοῦ σοῦ λόγου κρούαντος εὐρύθμῳ τόνῳ,
 οὐχ ὡπερ ἄλλος μωθικὸς τὰ θηρεῖα
 πρὸς αὐτὸν ἔλικς, ἀλλὰ πρὸς γνώμην μίαν
 γλωσσῶν τοσοῦτων συγχύσεις μετήροσας;
- 170 πλὴν οὐκ ἄπεικὸς τοῦ παναγίου πνεύματος
 καὶ νῦν ἐνεργήσαντος, οὐχὶ πυρφόρῳ
 γλωσσῶν διαιρέσει τε καὶ θεωρίᾳ,
 γλώσση δὲ τῇ σῇ τὴν κατάλληλον χάριν
 σιμάζαντος αὐτοῦ, καὶ πάλιν τοῦ πνεύματος,
- 175 οὕτως ἵπαντας τοὺς πρὶν ἡμελημένους
 θῦττων διδάξας εἰλες ἠδῖρεπισμένους.
 Ἐγὼ δὲ καὶ προμάντις οὐκ ὦν, δέσποτα,
 φθάσας προεξήγγειλα τῷ πρώτῳ λόγῳ
 ὡς οὐδὲν ἡμελησας, ἀλλὰ καὶ γράφων
- 180 τοῖς σοῖς στρατηγοῖς πανταχοῦ τὸ συμφέρον
 ἡμαρτες οὐδὲν, εἶπερ ἐν δέοντι γε
 τὸ σοὶ παραστὰν εὐδέως συνέδρομεν.
 ἔδειξεν ἡμᾶς οὐδαμῶς ἐψευσαμένους
 ἢ πρακτικὴ σοῦ τῶν φρενῶν εὐβουλλία.

165 διαφοραὶ P et ed

166 τῷ ed

obtorpuisti, (160) sed ipsas ducens et reducens acies vertisti, convertisti, utcumque tuis simul cum voce natus inclinabat. quinquam tot rebus suffecti solus! et quomodo tot gentes et multiplices (165) morum differentias et mentium dissensiones tui sermonis vi suavissima impellentem non, tanquam alter fabulosus, feras ad te traxisti, sed in unam sententiam tot linguarum confusiones transtulisti? (170) at quid vetat credere sanctissimo spiritu etiam nunc operante id factum, non igniferis linguis in singulos dispersitis visibilibus, sed linguae tuae omnibus accommodatam gratiam ipso instillante eodemque spiritu? (175) sic omnes qui erant antea desides, continuo, te duce et magistro, habuisti paratos. Ast ego quamvis divinus non sim, o despota, iam antea praenuntiavi primo sermone te nihil neglexisse; sed etiam praescribens (180) tuis ubique ducibus quod conduceret, ne utiquam aberrasti: siquid enim factu opus fuit, promptum ac paratum illico tibi succurrit. ita nunquam nos esse ementitos ostendit tuae mentis practica prudentia.

- 185° ἐντεῦθεν ἡμᾶς οὐ ταραττοῦσι φόβοι,
οὐ φροντίδες χαννοῦσι τὴν προθυμίαν,
οὐ συμφοραὶ δάκτυλῳ, οὐ θλίβει κόπος·
ἔρως γὰρ ἡμᾶς εὐσεβῆς περιτρέχων
εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ περιστάσεις πλέων
- 190 νευρῶν συνιστᾷ τοὺς τόνους τοῦ σαρκίου.
ὡς οὖν σοφιστῆς τοῖς ἰατρικαῖς λόγοις
πεῖραν συνάψας οὐκ ἀφῆκε τὴν νόσον
κρυπτῶς ὑποσμήχουσαν εἰς βλάβος βλάβης,
ἀλλ' εὐθὺς ἐξέκοψε ἢ ἕλπει τεμῶν,
- 195 ἢ καυστικῶς ἐφλέξεν, ἢ καθαροῖα
τὰς ἔνδον αὐτῆς ἐκκαθαίρων αἰτίας,
οὕτω τὸ σῶμα τοῦ στρατεύματος τότε
εὐρῶν κακωθὲν ἐκ φιλοφλαβοῦς νόσου
ἐπιάχης αὐτοῦς ἐκ κακῆς ἀπληστίας,
- 200 λόγῳ καθάρας τὰς ἀρέξεις τῆς βλάβης.
κρατεῖν γὰρ ἔγνωσ ῥᾶστα τῶν ἐναντίων
ἐν εὐσεβείᾳ τὸν στρατὸν σου ῥυθμίσας.
Ἐντεῦθεν ὑμῖν εὐθὺς ἐπιτερωμένη
νίκη προσῆλθε Περσικῶν σκυλευμάτων
- 205 πρὸ τῆς μάχης φέρουσα νικητήρια.
ἐπεὶ γὰρ εἶχεσ οὐδὲν ἡμελημένον
ἀλλ' ἐξέπεμπες ἐκδρομὰς εὐσυνθέτους,
ἵππεῖς ἐπ' ἄγρον πανταχοῦ ταχυδρόμους,
παρήσαν οἱ φέροντες ἐν βραχεῖ χρόνῳ
- 210 οὐκ εὐκαταφρόνητα θηρίων γένη

187 θλίβει P

(185) hinc nos non timor exagitat, non curae frangunt animi praesentiam, non terrent casus, non opprimit molestia. amor enim pietatis sese nobis obversans in rebus arduis et ipsis in periculis magis (190) nervos tonosque intendit corpora. ut igitur sophista, qui medicae scientiae experientiam conlunxit, non dimisit morbum clam intus exedentem profundo ulcere, sed statim abscidit aut ferro amputans (195) aut adurens caustico, aut purgatione morbi latentis auferens causas, ita cum tui tunc corpus exercitus inhumanitatis morbo male affectum invenisses, malam coercuisti militum inexplebilitatem, (200) sermone emundans appetitum noniam regere enim melius noveras quam hostes, exercitum, quem ad pietatem conformasti. hinc statim tibi advolans obviam venit victoria, ex Persicis spoliis (205) ante pugnam adferens tropaea. nihil enim, quod factu opus esset, neglexeras, sed miseras opportunos excursores, equites ad praedandum expeditissimos. illi vero adstiterunt brevi ferentes tempore (210) non plane despicienda belluarum

- ἄλλ' ἔξέχοντα καὶ κρατοῦντα τῷ θράσει
 καὶ πολλὰκις βλύψαντα τὴν παροικίαν.
 ἄλλ' οὐδὲ ταῦτα, καίπερ ὄντα θηρία,
 τοῦ σοῦ παρήκας μὴ μετισχεῖν ἡμέρου.
- 215 ὁμως τὰ πολλὰ νῦν ἀφείς, προειλδμένη
 τὸ πλῆθος αὐτῶν ἕξ ἐνὸς διαγράφειν.
- Παρῆν τις ἀρχίφυλος εὐτόλμου γένους,
 τὸ Σαρακηνῶν τάγμα τῶν πολυτρίχων
 ἄγων σὸν αὐτῷ, καὶ περισκοπῶν ὅπως
- 220 λαθῶν ἐπέλθοι τῷ στρατῷ σου πρὸς βλάβην.
 πλὴν ὡς ἀπλήστῳ συμμαχῶν στρατηγία
 κλέψαι θιλήσας αὐτὸς ἀντεκλέπτετο,
 καὶ τοῖς ποσὶ σου τοῖς πανημέροις τάχος
 τὸν πρὶν στρατηγὸν εἰσάγουσι δέσμιον.
- 225 ὡς δὲ προσήχθη τῷ κράτει σου, δέσποτα,
 ὃ τὴν πολυστένακτον αἰχμαλωσίαν
 λαβῶν ἐκεῖνος εἰς νομὴν ἔλευθέρων,
 ὃ δυστυχῆσας εὐτυχῶς, εἰ δεῖ λέγειν,
 (σοὶ γὰρ προσελθῶν ἀνταμιβεῖ τὴν τύχην),
- 230 ῥίπτει τὰ δεσμά, τὰς δὲ συμφορὰς ὅλας
 ἔστρεψεν εὐθὺς εἰς χαρὰν μεταρμόσας.
 πολλὴν δὲ θῦττον τὴν ἐναλλαγὴν βλέπων
 ἀντιστροφῆν ἔκρινε τὴν σωτηρίαν,
 πάλιν στρατηγεῖν ἔλπισας ὁ δέσμιος.
- 235 οὕτως ὁ νοῦς σου ποικίλως ὀπλίζεται,
 καὶ τοῖς λογισμοῖς πολλὰκις στριτεύεται,

220 ἐπέλθοι P

genera, sed quae fastose et arroganter imperabant, et saepe damno affecerant viciniam. sed tu non illas, quamvis essent belluae, tua es dedignatus excipere clementia. (215) ego vero plurimis praetermissis suscipiam ex uno simul omnes describere. occurrit quidam praefectus ex illustri genere, turbam Saracenorum multum capillatorum adducens secum, et circum explorans quomodo (220) clam invadens tuum affligeret exercitum; nisi quod insana militans licentia, volens circumvenire, ipse est circumventus. nec mora, tuos ad vigilantissimos pedes ex duce captivus factus adducitur. (225) ut autem stetit ante tuam maiestatem, despota, pro valde lacrimabili captivitate accipiens ille condicionem liberam, vere infelix feliciter, si fas est dicere (ad te enim accedens permutat sortem), (230) proliciat vincula, et calamitates omnes statim e contrario transtulit in gaudium. tantum vero repente mutationem videns calamitatem ratus est sibi esse salutem, iterum e captivo sperans se ducem futurum. (235) sic tua mens variis armis instruitur, et varia saepe

φειδοῖ δὲ μᾶλλον ἢ ξίφει κεχημένους,
καὶ τοὺς ἀπίστους βαρβάρους ἐφέλεκται.

- Καὶ ταῦτα μὲν σοι σωφρόνως ἐπράττετο,
240 τῷ δὲ στρατηγῷ τῆς πλάνης τάναντια,
ὃς ἔργον εἶχεν ὀργάνων καὶ κυμβάλων
ἄσεμον ἦχον καὶ γυναικῶν ἐκτόπων
ὄρχησιν εἰς γύμνωσιν ἠρεδισμένην.
σὺ δέ, στρατηγὲ τῆς σοφῆς πανοπλίας,
245 ψαλμοῖς ἐτέρπου μουσικῶν ἐξ ὀργάνων,
τὸν θεῖον ἦχον ἐντιθεὶς τῇ καρδίᾳ,
εἶχες δὲ σεμνὰ παρθένων σκιρτήματα
τῶν σῶν λογισμῶν τὰς ἀπύρηνους ἐλπίδας.
ἐκεῖνος εἶχε τὴν σελήνην ἐλπίδα,
250 τοῦ σοῦ δὲ θᾶπτον προσβαλόντος ἡλιου
ἔκλειπεν αὐτὸς δὲξέως ὑφίστατο.
τὸ πῦρ ἐκεῖνος εἶχε προσκυνούμενον,
ὑψούμενον δὲ σὺ, κράτιστε, τὸ ξύλον.
τούτου δὲ δῆλον ὡς πρὸς ὕψος ἠρμένου
255 τὸ Περσικὸν πῦρ εἰς μᾶτην ἀνήπτετο.
ἐπεὶ γὰρ εἰς χειμῶνα πρὸς τὸ πόντιον
κλίμα διατρέψας συντόμως ὁ βάρβαρος
τὰς εἰσβολὰς κατέσχε τῆς ὁδοῦ φθάσας,
ὁ δὲ στρατὸς σου δυσχερεῖς τὰς εἰσβάσεις
260 ἄπαξ προληφθεὶς εἶχε τὰς πρὸς ἥλιον,
ἀντιστροφῆν ἐνταῦθα συντομωτάτην

245 μουσικῶν ed

providentia militat; et venia satius ducens uti quam ferro, etiam barbaros infideles allicit. atque haec quidem a te sapienter gerebantur, (240) a duce vero erroris insipienter omnia. circa illum varia instrumenta et cymbala strepabant indecenter, et feminae impudicae saltabant incitantes nuditate ad turpia. tu vero dux instructus armis sapientiae (245) delectabilis psalmis musicis cum organis, divinum sonitum excitans in corde. circum decenter exsultabant virgines, tuae scilicet mentis spes purissimae. spem ille habebat omnem in luna positam: (250) sed ubi tu solis instar ipsum perstrinxisti, violentam ille passus est eclipsim. illi erat ignis ad adorandum propositus, tibi vero, o fortissime, alte elatum lignum. hoc autem, ut stetit ex alto conspicuum, (255) Persicum ignem frustra esse accensum patuit. nimirum cum hibernum tempus in Pontica regione divertisset, actutum barbarus omnes aditus itineris praecloserat; tuus vero exercitus hostem aggredi vix poterat (260) undique praepeditus et contra solem positus. conversionem itaque

Georg. Pisid.

5

- καὶ σχηματισμὸν ἐπαινετῆς πλιστουργίας-
 ξεῦρες, ᾧ κράτιστε, τοῖς μὲν βαρβάροις
 δειξας πρόσωπον ἐκδρομῆς ἐψευσμένης,
 265 θήγων δὲ τὸν νοῦν τὸν σὸν, ἕν' εὐμηχάνως
 στραφεῖς ἐκείνοις τὰς ὁδοὺς ὑφαρπύσης.
 τοῦ δυσσεβοῦς δὲ θᾶττον ἠπατημένου
 τρίβοις τε λοξαῖς καὶ παρεκτετριμμέναις
 ὡς πρὸς τὸ σὸν πρόσωπον ἐξωρμηκῆτος,
 270 ἀντιστρέφεις σὸν διπροσώπῳ σχήματι
 καὶ πρῶτος εὐθὺς εὐρέθης ὁ δεύτερος.
 οὕτω νομίζων εὐτυχῶς προεκτρέχειν,
 ἐκ σοῦ σκελσθεῖς δυστυχῶς ὑποστρέφει.
 οὕτω στρατηγῶν καὶ σοφῆν πλιστουργίῳ
 275 μόνος κατορθοῖς καὶ σοφῆν ὑπόκρισιν.
 καὶ τοῦτο μᾶλλον τοῦ σκοποῦ τὸ ποικίλον
 τοὺς βαρβάρους ἐνήκεν εἰς ῥαθυμίαν.
 οὐ γὰρ τις οὕτως ἀγρίως θυμούμενον
 ἀντιστρέφῳ παρήλθε θηρίον δρόμῳ,
 280 οὐδ' ἄλλος ἵππους ἥριοχῶν τὴς ἡνίας
 λοξὰς προδεικνὺς δξέως παρέρχεται,
 ὡς σὸν κρατήσας τοῦ στρατοῦ τὰς ἡνίας
 ὑποτρέχων παρήλθεῖς ἐξ ἀντιστρόφου
 καὶ τὸν παραβάτην βαλὼν πλισμῶ ἕξεν
 285 πρὸ τῆς μάχης ἀφῆκας εἰς ἀντιστάτην.
 ἕκτης δὲ λοιπὸν ἐκδραμούσης ἡμέρας,
 τὰ τῶν ἑαυτοῦ συμφορῶν μηνύματα

283 ὑποστρέφων ed

quam celerrimam et figuram laudabilis inventionis excogitasti, o fortissime: quippe barbaris frontem ostendebas ex simulato itinere, (265) tuam vero mentem acuebas, ut industrie conversus ipsis locum surriperes. nec mora; impius hostis deceptus est tuis obliquis transversisque itineribus. illum putantem te in frontem invadere (270) vertis in fugam bipartito exercitu, statimque ex primo factus es novissimus. ita qui putabat progredi feliciter, a te supplantatus cedit infeliciter. sic, te solo duce, tam sapiens simulatio (275) et scitum commentum deductum est ad exitum. magis autem haec tuae mentis sagacitas coniecit barbaros in socordiam. non enim tam bene quisquam incitatum aspere contrario praevertit belluam cursu, (280) nec quisquam alter equos, aurigans habenis signansque iter obliquum, tam cito antevertit, ut tu regens exercitus habenas sensim cedendo es praetergressus ex conversione; et transgressorem coniectum in planitiem ignotam (285) ante pugnam in adversam partem compulisti. sexta vero deinde currente die

- ἀπροσοδοκῆτων εἶχεν ἕξ ἀκουσμάτων.
πολλῇ δὲ φροντίς τῶν φρενῶν κλονουμένων
290 κατεῖχεν αὐτόν, καὶ λογισμῶν συγχύσεις
τὸν νοῦν ἐπεγνόφωσαν ἔσκοτισμένον.
οὐ γάρ τι μικρὸν ἔστιν ἀλλὰ καίριον,
εἰ καὶ τι μικρὸν ὁ στρατὸς προεκτρέχει,
πολλῶν μεταξὺ δυσχερῶν κινουμένων
295 τοῖς ἀλλοφύλοις εἰκότως στρατεύμασι.
λιμοῦ γὰρ αὐτοῖς καὶ φθορᾶς πολυτρόπου
καὶ τῶν ἀδήλων εἰς βλάβην ἐγκρουμμάτων
καὶ τῶν ἄριστων εἰς μάχην προλημμάτων
ἐντεῦθεν ἦν κίνδυνος· ἀλλ' ἔτι πλέον
300 ἔδακνεν αὐτοὺς τὸ βλέπειν τὸν ἥλιον,
ὃν προσκυνῶσιν ὡς θεὸν τῆς Περσίδος,
ἐν τῇ παρατάξει τῆς μάχης ἐναντίον.
Ἐίρξην μὲν οὖν λέγουσι λυσσῶδει τρόπῳ
μῖξαι θέλοντα τὰς διεστῶσας φύσεις
305 ὕδαρ χερσῶσαι καὶ θαλασσῶσαι χθόνα.
καὶ μοι δοκεῖ τις οὗτος εὐηθέστατος,
ὃς ταῖς ἀτάκτοις μεταβολαῖς τὰς οὐσίας
τρέπειν νομῶν συγχύσεις εἰργάζετο,
ὃς ἐκφοβῆσαι τοὺς Λάκωνας ἡρμένος
310 ὡς θανματοουργὸς τῶν ἐναντιώσεων
χερσοὶ τὰ ρεῖθρα, ῥευματοὶ δὲ τοὺς λίθους,
κυκῶν δὲ πάντα καὶ στρέφων κἀντιστρέφων

291 ἐπεγνόφωσαν ed, ἐπεγνόφωσαν P
305 πετρώσαι cod

298 προβλημάτων cod

suarum calamitatum indicia inopinatis habuit ex nuntiis. multae autem curae in turbato pectore (290) tenebant ipsum, et cogitationum confusio mentem obumbrabat obductam tenebris: non enim parvi momenti res fuit, sed maximi: si enim adhuc paullulum exercitus procurrebat, multis undique periculis prementibus, (295) alienigenarum etiam inter agmina incidisset. ob famem enim ipsis et morbos varios et ob occultas ad nocendum insidias, necnon ob meliora ad pugnam praerepta loca, illic erat periculum. atqui plurimum (300) torquebat ipsos, quod viderent solem, quem venerantur, velut deum Persidos, instructa acie, sibi ex adverso stare. Xerxem quidem aiunt ad iram concitum, misere volentem oppositas naturas, (305) aquam exsiccasse et inundasse terram. at mihi talis vir stultissimus videtur, qui insanis permutationibus rerum ordinem ratus invertere confusiones ciebat; qui ad exterrandos Lacedaemonios evectus, (310) veluti rerum sibi adversantium thaumaturgus, sicca voluerit fluentia reddere et fluentes lapides. at ille mi-

- ζικτεν οὐκ ἔκκληξιν ἀλλ' ἐκκληξίαν·
 ὃς τῶν τεθέντων καὶ πεπηγμένων ὄρων
 315 ἀνθοροθετῆσαι τὰς βάσεις ἠπειλεγτο·
 ὃς πρὸς τοσαύτην ἦλθεν ἔκτροπὴν ὅτι
 τὸ σεπτὸν αὐτῷ καὶ φίλον καὶ πάτριον
 ὕδωρ ἔμαστιγῶσεν, οὐκ ἔχων ὄθεν
 τὴν λύτταν αὐτοῦ τὴν ἀνάπτουσαν σβέσει.
 320 καὶ ταῦτα ποίας αὐτὸν ὠθοῦσης βίας;
 ὕδωρ ὅπως τέμνοιτο χερσαίῳ δρόμῳ
 καὶ γῆ περιῶτο τῷ θαλαττίῳ πόνρῳ,
 ὅπως γε θάττον εὐκολωτέραν τότε
 ὁδὸν διελθῶν τοὺς ἐναντίους φθάσοι.
 325 σμικροῦ δὲ πόνου ῥαδίῳ τε πράγματος
 πόνους τοσοῦτος εἰς μάτην ἠλλάξατο.
 σὺ δέ, κράτιστε, μὴ ταράξας τὰς φύσεις,
 μιθ' αὖ σαλεύσας τοὺς πεπηγμένους ὄρους,
 βαίνων ἀμόχθως καὶ βαδίζων ἠρέμα
 330 τοὺς σοὺς παρήλθεις εὐχερῶς ἐναντίους.
 Οὐδεὶς δὲ λοιπὸν εὐπορος τῷ βαρβάρῳ
 ἐν ταῖς μερίμναις τῆς ἀνάγκης ἦν πόρος.
 ἔξ ἀπορίας εἰς ταπεινώσιν τότε
 τὸν ὄγκον ἀντέστρεψε τῆς ἐπάρσεως.
 335 πῆ μὲν γὰρ αὐτὸν ἠρεθισμένη τότε
 γνώμη κατεῖχε, καὶ κατοπιν τοῦ σοῦ κράτους
 παλινδρομεῖν ἔπειθεν εἰς ἀνάρροπον·
 ἀλλ' εὐλαβεῖτο τοῦ σκοποῦ τᾶναντία,

325 δὲ πόνου] πόνου δὲ?

329 βασιλίων ed

scens, vertens et invertens omnia, non peperit terrorem sed stuporem; qui bene et firmiter constitutos terminos (315) conatus est funditus evertere; qui in tantam dementiam venit, uti colendam ipsi amicamque et patriam aquam flagellaverit, non habens unde iram sibi excitatam extingueret; (320) atque eo usque ipsum impulerit rabies, ut aqua esset secta a terrestri tramite, et terra traiceretur ex inducto maris alveo, nempe ut celerius et expeditius viam percurrens hostem praeverteret. (325) sed parvo labore et facili negotio tantos denum labores sensit irritos. tu vero, o fortissime, non perturbatis haturis, nec item firmis rerum terminis immutatis, placide incedens et regium servans decus, (330) tuos es praetergressus commode adversarios. interea nulla ex parte expeditus barbaro in tristi rerum necessitate patebat aditus, hinc anceps et incertus in demissionem animi tumore ille convertit superbiae. (335) et nunc animo, ut erat, desperato par iniiit consilium, a tergo tuae maiestatis sibi persuadens se posse recurrere. sed veri-

- βλέπων ἀδήλους πανταχοῦ τὰς ἐκβάσεις.
 340 πῆ δ' ἔξ ἀνάγκης τὰς Κιλικίας εἰσόδους
 καὶ τὴν δυσάντη καὶ κατεστενωμένην
 κρημνοῖς τε καὶ φάρυγγι τῆς ὁδοῦ θέσειν
 ἀνατρέχειν ὠρμησεν· ἀλλὰ κἀνθάδε
 ἀνατροπὴ κατεῖχε τὴν γνώμην πάλιν.
 345 τῆς Ἀρμενίας γὰρ αὐτὸν ἡ διεξοδος
 ἔδακνε, μήπως ἐντεῦθεν εἰσβαλὼν φθάσει
 καὶ πῦσαν ἄρδην συνταράξῃς Περσίδα.
 καὶ πολλὰ λυττῶν τοῖς νόθοις βουλευμῶσι
 λογισμὸν εἶχεν οὐδαμοῦ βεβηκότα,
 350 ἀλλ' ὥσπερ εὐκύλιστος ἄστατος λίθος
 ἐπέγεται μὲν πρὸς κατάρροπον βάθος,
 εἰς δ' ἀντέρεισμα προσβαλὼν ἀνετρέπη,
 οὕτως ὀλισθήσαντα τῶν βουλευμάτων
 τὰ πολλὰ τοῦδε τοῦ λίθου κυλισματα
 355 ταῖς ἀστατούσαις ἐκφοραῖς ὠθνύμενα
 γνώμῃς ἀνετρέποντο ταῖς ἐναντίαις.
 Ὅμως ὑπήχθη, καὶ κατόπιν, κυνὸς δίκην
 σειραῖς δεθέντος, ἔξ ἀνάγκης εἰλκετο.
 εἰκὴ δὲ μοχθῶν καὶ μάτην πονούμενος
 360 διπλοῦς δρόμους ἤλαυνεν εἰς ὁδὸν μίαν.
 ἀλλ' ὡς ἐτοίμοις καὶ προσηφαλισμέναις
 ταῖς τακτικαῖς σου προσβαλὼν εὐτεχνίαις
 ἄνευρον αὐτῷ τὴν μάχην ἤπιστατο,

246 *ἐ-θὺν Pinderus.*

tuus est ne contraria a consilio evenirent, nulla videns ex parte patentes exitus. (340) nunc vero ob necessitatem in Ciliciam ingredi, et per inaccessam et coartatam undique altis praeruptisque rupibus viam ascendere contendit. verum hic etiam eius est iterum immutata sententia. (345) quod enim in Armeniam pateret aditus, dolebat, ne forte inde promptus erumperes et totam late conturbares Persidem. atque ita suis aestuans illegitimis consiliis sententiam habuit nunquam permanentem. (350) sed ut rotundus lapis titubanter positus traditur quidem in subiectam profunditatem, inque oppositum obicem illapsus proruit, sic multa incerta consiliorum saepe in hoc saxo versando molimina (355) instabili adacta mentis impetu sententiis proruebant contrariis. verum ille premebatur, ac post te retro ut canem vinctum catenis necessitas trahebat. multum autem frustra se excrucians et laborans (360) duplici tandem cursu in unam partem irrupit. verum ubi in paratas et praemunias ex arte militari tuas incidit copias, et imparem sibi esse pugnam

- κλοπὴν μεριμνᾷ, καὶ παρεσκευάζετο
 365 λαβεῖν συνεργὸν τοῦ σκοποῦ τὴν εὐφρόνην·
 πρὸς γὰρ ἐπελεύσεις λοιπὸν εὐτρεπίζετο,
 ζητῶν ἀφεργῆ καιρὸν εἰς τὰ κλέμματα.
 ἐπεὶ δὲ τὸν φωστῆρα τὸν μεθ' ἡμέραν
 τὴν νύκτα παμφαίνοντα παμφαῆ βλέπων
 370 ἔλεγχον εἶχε τῆς κλοπῆς τὴν λαμπάδα,
 καὶ τὴν σελήνην λοιπὸν ὡς ἐναντίαν
 τὴν πρὶν σεβαστὴν εἶχε δυσσεβουμένην·
 καὶ που καδ' αὐτὸν δυσφορῶν ἐπηύξατο
 ὃ βάρβαρος νοῦς μὴ πρὸς αὔξησιν τρέχειν
 375 λήγειν δὲ μᾶλλον τὴν θεὸν τῆς Περσίδος.

Γ.

- Ἐκλείπειν ἔσχεν ἡ θεὸς τῆς Περσίδος,
 ἔκλειπειν ἔσχε καὶ λόγῳ καὶ πράγματι.
 οἴμυι δὲ χαίρειν Περσικῆς βλάβης χάριν
 φθίνουσα καὶ λήγουσα καὶ μειουμένη·
 5 αἰεὶ γὰρ αὐτοῖς μᾶλλον ἐκλείπειν θέλει
 ἤπερ προλάμπειν δυσσεβῶς τιμωμένη·
 ἡμᾶς δὲ λαμπὰς ἥλιον τοῦ δεσπότου
 θάλλουσα καὶ νῦν ἐξανάπτει τοὺς λόγους,
 καὶ Φοῖβος ἡμῖν εὐσειβῆς προέρχεται,

8 δ' ἔλαιον?

sensit, fraudem meditatur, et iamolvebat animo (365) in partem consilii vocare noctem. ad aggrediendum enim iam tandem erat paratus, quaerens ex tenebris opportunitatem fraudibus, cum igitur a luminari, quod diem sequitur, noctem undique illustrari videret clarissime, (370) argumentum sumpsit ad fraudem. sed et lunam ipsam ut sibi contrariam, quam nuper adoraverat, execratus est; et sua secum mala reputans orabat barbarus animo ne ad augmentum percurrens (375) magis deficeret dea Persidos.

III.

Defectum passa est dea Persidos, defectum passa est et verbo et facto. sed gaudet, opinor, in perniciem Persarum declinasse, defecisse et esse diminutam: (5) mavult enim semper illis deficere quam praelucere ab ipsis impie culta. at nos lampas solaris despotae et fovet et nostros inflammat sermones. nos ille Phoebus religiosus anteit, (10) omnes qui emundat ex-

- 10 πάντας καθάιρων ἐκ καθαρσίῳ λόγου·
 τοῦ Λοξίου δὲ τοὺς ὄρους βδελύττεται,
 τὰ στρεβλὰ φεύγων τῆς πλάνης αἰνύματα.
 Ἦδη δὲ πολλῶν ἐν μέσῳ κινουμένων
 τρεῖς παντάρῃμοι λοιπὸν ἦσαν ἡμέραι,
- 15 ἐν αἷς ἀπαύστως εἰς ἀγῶνας ἐκτρέχων
 πρὸς τὰς παρατάξεις τὸν στρατὸν συνεκρότεις.
 ὁ βάρβαρος δὲ καὶ γένοι τῷ τρόπῳ
 οὐκ εἶχε τοῦ νοῦ παντελῶς τὰς ἡνίας·
 καὶ πολλάκις γὰρ τὴν μάχην ὑπέσχετο,
- 20 καὶ πρὸς τῷσαύτην ἦλθεν αἰσχύνῃ ὅτι
 καδ' ἡμέραν σοι προσβαλὼν ἀνετράπη,
 ἄτολμα τολμῶν καὶ τρέχων ὑπόστροφα.
 ὄρη μὲν σὺν κατεῖχεν ὡς αἱ δορκάδες,
 ὕκει τε πέτρας ὡσπερ οἱ πτωῖκες φόβῳ.
- 25 οὐκ ἄσκοπον δὲ χρῆμα τῆς πονηρίας.
 καὶ τοῦτο πράττων ἐδθέως ἤλίσκετο.
 εἰς δυσβάτους γὰρ προσκατέτρεχε τόπους,
 δπως ἀφορμὴν εἰς ὑπέροθσιν λάβοι
 τῆς σῆς ἐτοίμου τῶν στρατευμάτων μάχης.
- 30 αὐτὸς δὲ πρὸς γῆν ἐδθέτως ἠπλωμένην
 τὸν σὺν στρατὸν προσῆγες ἠῤῥεπισμένον.
 καὶ που σκοπήσας ἕξ ὄρους ὁ βάρβαρος
 τὴν καλλίτεχρον καὶ σοφὴν στρατηγίαν,
 καὶ τὴν τῷσαύτην ἐκπλυγεῖς εὐταξίαν,
- 35 ἐπῆξεν αὐτοῦ σὺν φόβῳ τὰ τύγματα,

35 ἐπῆξεν ed

piatorio verbo, et Lexiae effata procul amolitur, implexa abhorrens fraudis aenigmata. iam iam in multis rebus interea movendis quindecim numero elapsi erant dies, (15) in quibus tu iugiter in certamina accurrens ad confli-gendum exercitum iacitabas. barbarus autem non minus genere quam mori-bus nequibat prorsus mentis regere habenas: saepe enim et pugnam visus est promittere, (20) et in tantum dedecus est adductus uti cum quotidie pro-siliret, terga verteret, audax cum timore et velox in fuga. montes igitur occupavit veluti capreae, et debebat inter petras ut lepores ob metum. (25) non inconsultum commentum nequitiae: sed hoc dum ille facit, statim deprehenditur. in ardua enim se coniecit loca, ut occasionem ad differendam caperet pugnam a tuo paratam exercitu. (30) tu vero in terram commode extensam tuum bene instructum eduxisti exercitum. despiciens autem ex montis parte barbarus callidam scitamque rei militaris peritiam, tantamque admiratas ordinum dispositionem, (35) suas contraxit territus cohortes, et

- καὶ τοῖς λίθοις ἔμεινε συλλισθόμενος.
 οὐκ ἔστι ταῦτα πρὸς χάριν κεχωσμένα,
 ἀπλοῖ δὲ πάντως τῆς ἀληθείας λόγοι,
 οὓς εἰ σιωπήσομεν, αἱ πέτραι τάχα
 40 φωνὰς ἀπορρήξουσιν τῶν πεπραγμένων.
 Ἐπεὶ δὲ πολλὴν ἔξ ἔθους ὑπέφθεσιν
 τοῦ βαρβάρου παρεῖχεν ἡ δειλανδρία
 (δειλὸς γὰρ ὦν κἀτολμος ἀνδρείος μόνον
 ἐν τῇ δοκῆσει τῆς μάχης ἐφαίνετο,
 45 τὰς δὲ παρατάξεις εἶχε μὴ κινουμένας·
 οὕτω γὰρ ἦσαν ἱστορημένοι μόνον
 ὡς ζωγραφοῦσιν οἱ γραφεῖς τὰς εἰκόνας),
 κἀνταῦθα πολυμῆς τῆς Ἀλεξάνδρου πλέον,
 κρᾶτιστε, γνώμης, ἀλλὰ κινδύνου δίχα,
 50 οὐχ ὥσπερ εἰς κίνδυνον οὐ θέλων τρέχειν,
 ἀλλὰ σφαλῆναι μὴ θέλων ἐβουλίᾳ·
 ἐβουλίαις γὰρ ὁ στρατηγὸς ἀσφαλῆς,
 ἀλλ' οὐχὶ τόλμαις ἔστιν ἀσφαλέστερος·
 καὶ δὴ μεταξὺ τῶν στρατευμάτων τότε
 55 σκηπὴν ἐπηξας, εὐχερεῖς πρὸς τὴν μάχην
 λιδοὺς ἀφορμάς· καὶ τὸ δεῖπνον ἐν μέσῳ
 ἔτοιμον ἦν σοι σχηματισμῷ καὶ μόνῳ·
 ὁ νοῦς γὰρ ὑμῶν οὐκ ἰδεσμάτων πόθον
 ἀλλ' εἰς τὸ σώζειν εἶχε τὴν ἀπληστίαν.
 60 οὕτως ἐκείνων ἀσφαλῶς κατεφρόνεις,
 ὕλας χορηγῶν καὶ τοςάντας καὶ ξένας.

43 ἀτολμος P et ed

45 δὲ om P et ed

scopulis adhaesit scopulo similis. non haec sunt ad gratiam colorata et ficta, simplices vero sunt prorsus veritatis sermones, quos si tacerem, ipsi lapides continuo (40) de rebus gestis voces emitterent. cum autem longam de more suspensionem villis fecisset barbari timiditas (timidus enim et ignavus cum esset, virilem in simulanda pugna se tantum ostendebat), (45) acies habebat nunquam de loco se moventes. quippe non aliter erant conspiciendae quam illae quas pingunt pictores imagines. hinc tu quid amplius et ipso Alexandro audes, praestantissime ingenio, sed citra periculum. (50) non quasi nolles periculis te obducere, sed nolens decipi ex imprudentia. consilio enim fidens dux est securus, neque audacia fit securior. tu igitur media inter agmina continuo (55) tentoria extendisti, ut facilem ad pugnandum praeberes occasionem; quippe cena in medio tibi erat instructa, sed ad speciem tantummodo. mens enim tua non cibi desiderium sed communis salutis habebat aviditatem. (60) ita illos animo securo contemnebas, tales et tam admirandas

- ὅπως δι' αὐτῶν ἐξανάμψης τὴν μάχην.
 οὕτως ἐρεθίζων τὸν κακοῦργον, ὡς κύναι,
 ἕσπευδες αὐτὸν εἰς πόλεμον ὑφαρπάσαι.
 65 ἀλλ' οὐκ ἔπειθες τοῦτον ἐκτρέχειν ὄλωσ,
 οὔτε προτολμῶν οὔτε παλίων τὴν μάχην·
 τῇ γὰρ δοκῆσει τῇ παρημελημένῃ
 ἢ σὴ καταφρόνησις, ὡς οἶμαι, πλεον
 τοὺς βαρβάρους ἔβαλλεν εἰς ἀγωνίαν.
 70 ἐντεῦθεν οὐδεὶς εὐχερῶς μετήρχετο
 ἢ τῶν κατ' αὐτὸν ἐξεπήδα ταγμάτων·
 πάντες γὰρ ἦσαν ὡσπερ ἐστηλωμένοι.
 σκηπῆς δὲ τῆς σῆς ἢ ξένη θεωρία
 τοῖς βαρβάρους μὲν φραγμὸς ἀντεκτίλλετο,
 75 τεῖχος δὲ τοῖς σοῖς οἰκείαις καθίστατο.
 μίαν γὰρ ἢ τρέχουσα πανταχοῦ δίκη
 τοὺς ἀλλοφύλους οὐ παρῆκεν ἡμέραν,
 ἀλλ' ἐξέχοντα βαρβάρων σκηνώματα
 ἔπιπτον ἄρδην· συμπλοκὴ γὰρ πολλάκις
 80 τῶ πλησιάζειν ἐκ μέρους ἐγένετο.
 ὁμῶς ἕκαστον τῶν ἀριστιῶν τότε
 μόνος παρεσκευάζετο εἰς προθυμίαν,
 ἀεὶ προπηδῶν εὐσθενῶς ἐν ταῖς μάχεσι
 καὶ τόξον ἔλκων καὶ προτείνων ἀσπίδα
 85 καὶ πάντα πράττων ἀνθ' ὄλων πρὸ τῶν ὄλων,
 δι' ὧν ἕκαστος εὐθὺς ἠρεθίζετο
 κίνδυνον εὐρεῖν μᾶλλον ἢ τοῦ δεσπότη

74 μὲν . . . . ἀντεκτίλλετο ed

occasiones praebens, ut cum ipsis consereres praelium. ita maleficum afficiens veluti canem, studebas ipsum ad bellum adtrahere. (65) at non illum suscipisti ut totis viribus erumperet, cum nec auderes prior nec pugnam praeluderes: ipsa enim species negligentiae contemptusque tuus, ut puto, magis barbaros coniecit in trepidationem. (70) proinde nemo audebat prorumpere, nec ullae acies hostium prosilire. omnes enim erant ut cippi immobiles. tui vero tantorii insolita inspectio barbaris quidem timorem creabat, (75) tuis autem famulis munimen praebebat. at quaquaversus properans iustitia alienigenis uno non pepercit die; sed exstantia barbarorum tabernacula funditus conciderunt: miscabant enim saepius (80) tui, accedentes ex quadam parte, praelia. tum vero selectos, quos habebas, singulos solus ad alacritatem concitasti, semper progrediens viriliter in pugnas, et arcum trahens, et protendens clipeum, (85) et ante omnes pro omnibus praestans omnia. unde repente concitabantur singuli, ut periculum mallent subire quam, despota sic

- πονοῦντος οὕτω μὴ μετασχεῖν τοῦ πόνου.
 καὶ πᾶς τις ἂν ἄτολμος εἰς ὑμᾶς βλέπων
 90 τὸν νοῦν μετασκευάζειν εἰς εὐτολμίαν·
 φέρειν γὰρ οἶδεν ἔργον εἰς εὐπραξίαν,
 ὅτε πρὸ πάντων δεσπότης ὀπλλίζεται.
 καὶ πού τις εἶπε προσλαλῶν τῷ συμμάχῳ
 “φεῦ τῆς ἀνάγκης· ὁ βασιλεὺς καὶ δεσπότης
 95 ὡς εἰς ἅψ’ ἡμῶν πρὸς μάχην ὀπλλίζεται!
 καὶ νῦν σιδηροῦς ἀντὶ πορφύρας χιτῶν
 σφίγγει τὰ νῶτα καὶ βαρεῖ τὸν ἀσχένα,
 κόνις δὲ πολλὴ συμπλακείσα τῇ κόμῃ
 μορφὴν τοσαύτης συγκαλύπτει τέρψεως·
 100 τὸν καυστικὸν δὲ τοῦτον ἥλιον στέγει
 ἰδρῶτι θερμῷ πανταχοῦ βεβρογμένος,
 ὃν ἔξ ἀνάγκης τῶν μελῶν ἐσφιγμένων
 πόνος βίαιος ἐκφέρει τοῦ σώματος.”
 ὡς εἶπεν, ἐστέναζεν ἐκ βάθους μέγα,
 105 καὶ συγκατέρρει τῷ λόγῳ τὰ δάκρυα.
 ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν εὐθὺς ἀντεφθέγγετο
 “ἀλλ’ οὐ τοσοῦτον τὴν ἐμὴν πλήττει φρένα
 τὸ δυσπαθοῦντα νῦν ὄρᾶν τὸν δεσπότην,
 ὅσον με ποιεῖ τοῦτο θανατᾶζειν, ὅτι
 110 πρὸς τὰς ἀνάγκας ἠδέως ἐπειγεται
 καὶ τέρψιν εἶναι τοὺς πόνους λογιζεται.
 κρατῶν γὰρ αἰχμὴν ὠραῖζεται πλέον
 ἤπερ κρατῶν τὰ σκῆπτρα τῆς ἐξουσίας·
 φέρει δὲ ταύτην εὐμαρῶς τὴν ἀσπίδα,

laborante, partem laboris non sumere. et quisquis erat vills, in te conciliens oculos (90) statim concipiebat animo audaciam. inceptum enim solet cedere prospere, cum ante omnes arma capit despota. et quidam dixit commilitoni colloquens “heu quae necessitas! ipse rex et despota (95) tanquam unus ex nobis ad pugnam armatur! et nunc ferreum illi tegumentum pro purpura terga constringit et collum aggravat. multus vero pulvis immixtus comas formam nobis obtegit tam delectabilem, (100) atque hunc urentem solem occultat. sudore calido undequaque diffluit, quem, ob membra dure constricta labor violentus exprimit e corpore.” dixit, et ex imo altum traxit suspirium, (105) et verbis intermisit lacrimas. cui statim alter contra respondit “at mihi non tantum porcellit animum, quod dura patientem videam despotam; quantum illud mihi subit admirari, uti (110) in ardua quaeque laetus se coniciat et delicias esse labores existimet! nam tenens hastam speciosior apparet quam cum sceptrum tenet imperii; et illum gestat levius clipeum (115) et longe

- 115 ἤδιστα μᾶλλον, ὡς βλέπω, τοῦ στέμματος.
καὶ πρὶν δι' ἡμᾶς τοὺς φόνους κατασβέσας
πάλιν δι' ἡμᾶς πρὸς φόνους ὀπλίζεται.
καὶ νῦν μελαμπέδιλον ἐκτείνων πόδῳ
τοῖς μὴ τρέπουσιν ἔστιν εὐπρεπέστερος
- 120 καὶ τοῖς πενιχροῖς τιμώτερος μένει·
βίβηαι γὰρ αὐτὸν τῇ ξένη βαφῇ θάλει,
ποιῶν ἐρυθρὸν Περσικῶν ἐξ αἱμάτων.
ποίας λιθαύβεις οὐ μαλίστῃ καρδίαις
ποίας ἀτόλμους οὐ παροξύνει φρένας
- 125 πείθει τε ῥᾶστα πάντα κίνδυνον φέρειν;
ὅς οὔτε μητρὸς τῇ φιλοστόργῳ φύσει
οὔτ' αὖ τοσοῦτον τοῖς τέκνοις ἀνθέλκεται,
ὅσον πρὸς ἡμᾶς ἐκπυροῦται τῇ σχέσει.”
ταῦτα προσειπὼν καὶ στενάξας ὄργιλον
- 130 οὐδὲν τῷ στεναγμῷ τοὺς φόνους εἰργάζετο.
Τούτοις, κρῆνιστε, καὶ συνήσθησαν εἰκότως
καλῶς φρονούσι, καὶ συνήλγησα πλέον,
τῇ ταυτότητι συγχυθεὶς τῶν δακρυῶν·
καὶ τὴν χαρὰν γὰρ πολλάκις χαρὰν τρέφει,
- 135 καὶ δάκρυα τίς ἐξεγείρει δάκρυα.
Ἡμῖν μὲν οὕτως ἦν ἄλυστα δάκρυα.
πλὴν οὐ προσήκει συγκαλύψαι τῷ λόγῳ
τὸ Περσικὸν κύλισμα τῆς πανουργίας.
οἶδεν γὰρ αὐτοὺς ἢ διδάσκυλος πλάνη

καίτιν
118 καὶ νῦν cod

134 χαρὰν Quercius: codices cum ed χαρῶν.

suavis, ut video, diademate. cumque pro nobis nuper caedes extinxerit, nunc pro nobis se ad caedes apparat. et nunc nigris indutum calceis extendens pedem ad infima quaeque fit promptior, (120) et ex vilioribus evadit augustior. vult enim ipsum extraneo colore tingere et facere rubrum ex Persicis cruoribus. quae lapidea non emollit pectora? quas inertes non exacuit mentes? (125) quod non suadet facile ferre periculum? qui neque a naturali in matrem pietate neque item tantum a natis distinctetur, quantum in nos ipsos inflammatur affectu.” talia dicens, et suspirans vehementer, (130) inter gemitus caedes patrabat. ipse ego, o fortissime, hos inter viros adfui tam bene sentientes, et simul dolui inter lacrimantes effusus in lacrimas, gaudium enim, ut saepius, gaudium nutrit, (135) et si quis lacrimatur, excitat lacrimas. ita quidem nobis erant lacrimae sine dolore. at non est aequum abscondere silentio calliditatis Persicae fallaciam. novit enim ipsorum magi-

- 140 καὶ συμμαχοῦντας δεικνύειν ἀγνώμονας·
τὸ σύντροπον γὰρ τῆς κακουργίας ἔθος
ἄει παρ' αὐτοῖς εἰς νόμον μεδίσταται.
ἐρῶ δὲ πᾶσαν τοῦ σκοποῦ τὴν αἰτίαν.
καὶ γὰρ τις αὐτῶν εἰς τὸν ἔμπροσθεν χρόνον
- 145 προσαντομολήσας τῷ στρατῷ σου βάρβαρος,
ὁμῶς δὲ Περσῆς (καὶ τὸ πᾶν διαγράφω),
ἔδοξεν εἶναι πιστὸς ἐξ ἀπιστίας,
καὶ λοιπὸν ἡμῖν συμμαχεῖν ἠπειγμένος
ἐν τῷ στρατῷ σου προσφῶρος ἐτάττετο.
- 150 ἤδη δὲ τούτῳ τεττάρων τε καὶ δέκα
ἠπῆρχε κύκλος ἡμερῶν πληρουμένων,
ὄτε πρὸς αὐτοὺς δυστυχῶς τοὺς βαρβάρους
παλινδρομήσας ἀστάτοις βυδίσμασι
Ῥήσασπις ὥσπερ ἐρέθη τὸ δεύτερον,
- 155 οὐκ ἀσκόπως δὲ τοῦτο πράττων ἐσφάλη·
οἱ γὰρ φθάσαντες τῆς ἀτολμίας χρόνοι,
ἔπειθον αὐτὸν ὡς πάλιν τὰ Περσίδος
ἐπικρατήσει τῆς μάχης στρατεύματα.
ἀλλ' οὐδὲν αὐτὸν ἀφέλησαν ἐν μέσῳ
- 160 τὰ λοξὰ ταῦτα τοῦ δόλου βουλευμένα.
τῆς καρδίας γὰρ ἀστάτως κινουμένης
συναστατούσας εἶχε καὶ τὰς ἐλπίδας,
ἐναντίας δὲ πανταχοῦ τὰς ἐκβάσεις
καὶ τοῖς λογισμοῖς εἶχε συμπλανωμένας.
- 165 τὴν γὰρ κριτοῦσαν συμφορὰν τῶν βαρβάρων

161 συμπλανωμένοις P

stra fraudulentia (140) vel una dimicantes ostendere improbos. quibus enim est innata ad maleficia consuetudo, constantem apud ipsos in legem transit, totam initi consilii causam enarrabo. quidam ex ipsis antea tempo- re (145) in tuum exercitum barbarus transfugerat. ceterum Persa (omnia ut sunt refero) visus est esse in infidelitate fidelis. iam vero nobiscum pugnare adactus tuas inter acies erat apte dispositus. (150) iamque haec inter ille quattuor et decem dierum circulum compleverat, quando ad ipsos infeliciter barbaros rursus cucurrit gressu ancipiti, abiecto clipeo, ut inventum est postea. (155) non imprudenter id agens deceptus est: praeterita enim socordia tempora illi persuaserunt fore ut rursus Persicus victor in pugna evaderet exercitus. at nihil interea illi profuerunt (160) huiusmodi obliquae fraudis consilia. cum enim incerto haec agitare animo, aequae incertae secum spes gerebat. contrarii vero ubique fuerunt eventus, et cum false concepta spe coincidentes. (165) cum enim calamitatibus pressos barbaros, et fractos

- καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς ἐκπλαγεῖς ἀτολίαν,
 βλέπων τε πικρὰς ἐλπίδας παρ' ἐλπίδα,
 πάλιν πρὸς ἡμῶς ἀντανήρχετο δρόμῳ,
 καὶ μὴ φυλάξας τὸν λόγον, τὸν σὸν λόγον
- 170 ἔτοιμον εὐρών, ὀξέως ἐσώζετο·
 οὕτως ἅπαντας καὶ τρέχοντας προσδέχη
 καὶ μὴ τρέχοντας εἰς τὸ σῶζειν ἐκδέχη
 ἐκεῖνος ἡμῖν πᾶσαν ἠκριβωμένως
 τῶν βαρβάρων ἐξεῖπε τὴν ἀταλίαν,
- 175 καὶ πού σὸν αὐτοῖς τοῖς λόγοις ἐπηύξατο
 οὕτω διὰ τέλους τοὺς ἐναντίους βλέπειν
 ὡς εἰσὶν ἄρτι πάντες ἐπισημένοι.
 Ὁ βάρβαρος δὲ πανταχοῦ κλονούμενος
 δεινὸν τι τολμᾷν ἐκ βίας βουλεύεται·
- 180 οἶδε γὰρ ὡς τὰ πολλὰ καὶ περιστάσις
 τὰ δεινὰ τίκειν ἐκ δέους βουλεύματα.
 καὶ δὴ κατ' αὐτὸν τῆς ἀνάγκης τὸν χρόνον
 ὥραν φυλάξας, ὡς ἔδοξεν, εὐθετον,
 ὅτε προκύνσας ἐκ βάθους ἑωσφόρος
- 185 πρόβεισι λαμπρὸς ἄγγελος τῆς ἡμέρας,
 εἰς τρεῖς μὲν ἰστιά τὸν στρατὸν διαιρέσεις,
 ἀντιπρόσωπα τῷ δοκεῖν τὰ τάγματα
 ταῖς σαῖς φάλαγξι σὸν δόλω ποιούμενος,
 τὴν ἐκλογὴν δὲ σοῦ στρατοῦ συναρμόσας
- 190 ἔκρυπεν αὐτοὺς τῶν φαράγγων ἐν μέσῳ,
 ὅπως ἐκείνων ἐκραγόντων ἐκ βάθους

170 ἔτομον P

animo stupens observasset, videns tam exigua ibi spes esse citra spem rursus ad nos se recepit propere; et cum suam non servasset fidem, tuam (170) promptam inveniens servatus est illico. sic omnes accuratius barbarorum enarravit socordiam. (175) ac forsan medio in sermone precatus est: utinam ita semper inimicos videam, ut sunt nunc omnes illi consternati! at barbarus in summa rerum trepidatione quid triste animo moliri cogitur. (180) solet enim, ut saepe fit, urgens necessitas magna parere inter metum consilia. iam vero instante necessitatis tempore, atque hora expectata, quae visa est opportunior, quando emergens e profundo Lucifer (185) prodit splendidus nuntius diei, in tres quidem partes dividit exercitum, ita ut fronte oppositae viderentur acies tuis phalangibus; quod factum dolo. a toto autem exercitu delectos milites (190) anfractus inter medios occultavit, ut ipsi

- ἀπροσδοκῆτως καὶ παρ' ἐλπίδας φόβῳ
μέρος τι τῶν σῶν συνταράξει ταγμάτων·
τῶν γὰρ φθασάντων τῆς ἀτολμίας χρόνων·
- 195 εἰθισμένη τις ἔλπις αὐτὸν ἠπάτα,
ὡς εἶπερ ἔν τι τοῦ στρατοῦ λυθῆι μέρος,
τροπῆς ὄλισθος εἰς τὸ πᾶν διαδράμοι.
ἀλλ' οὐκ ἀνευτρέπιστος ἀνθωπλίζετο
τῆς σῆς ἐτοιμότητος ἢ στρατηγία.
- 200 πρὶν ἢ γὰρ ἢ νῦν τὴν μέσσην τομὴν λάβοι,
πάντας μὲν αὐτῶν τοὺς κεκρυμμένους δόλους
ταῖς σαῖς, μερίμναις ἔξ ἔθους ἠπίστασο,
τάξας δὲ θεῖως τὸν στρατὸν καὶ θυθμίσας
πρὸς τὴν μάχην αὐτοὺς ἐξήγες, ἦνίκα
- 205 τὸ φῶς ἀνίσχων τοὺς ἐναντίους πάλιν
ὁ σεπτὸς αὐτοῖς ἐσκότιζεν ἥλιος.
καὶ δὴ προπέμψεις εὐαρίθμητον μέρος
τοῦ σοῦ στρατοῦ, κράτιστε, τούτους ἐπλάσας
οὐ τοῖς ὄπλοις τοσοῦτον ὡς εὐβουλίαις.
- 210 ἐπεὶ γὰρ ἐξήλανον ὡσερ εἰς μάχην,
τὸν πλαστὸν αἰθῆρι σχηματίζονται φόβον,
ἐψευσμένως φεύγοντες. οἱ δὲ βάρβυροι,
τῆς ἐκλογῆς ἐκείνο τὸ στερεὸν νέφος,
ἐκ τῶν ἀδήλων ἐκπεσόντες ἀδλάκων
- 215 ἦλανον αὐτοὺς τῷ δοκεῖν πεφηνότας.
αὐτοὺς δὲ τούτοις ἀντειξάμεν τάχος

204 ἐξήγες αὐτούς?

214 ἐκπέμποντες ἐδ

exspectantibus ex latebris improvise et praeter spem ex formidine pars aliqua
tuorum turbaretur ordinum. cum enim iamdiu trepidationis tempus cessas-
set, (195) de more in spem aliquam deceptus venerat fore ut, si qua pars
exercitus dissolveretur, consternatio late per totum excurreret. at non defuit
statim illi contra occurrere tua in rebus militaribus solertia. (200) prius-
quam enim nox ad medium iter veniret, iam omnes eorum occultos dolos tua
vigilantia de more cognoveras. et divinitus ordinans numeransque copias
ad pugnam tuos eduxisti, quando (205) exoriente luce adversarii iterum
sol, quem venerantur, oculos perstringebat. tum vero emittis modicam
manum ex tuo exercitu, o fortissime, armasque singulos non tam armis
quam bonis consiliis. (210) vix enim tui tanquam ad pugnam exierant,
cum fictum repente ostentant timorem simulantque fugam. tum vero bar-
bari, densa illa lectorum militum nube ex occultis emissa foveis, (215) eos
sunt aggressi qui simulaverant fugam. ta vero hos contra educis quam ce-

- τοὺς σοὺς ἀρίστους, καὶ παρ' ἑλπίδας τότε
ἀπροσδοκῆται προσραγέτες συντάσει
τὰ πάντα τοῖς σοῖς οὐκέτις ἀπέστρεπον.
- 220 ὦ νοῦς διαρκῆς καὶ τομωτάτη φύσις
καὶ πῦρ λογισμῶν ἐν βάθει διατρέχον!
ὁμως τὸ πῦρ μὲν καὶ μελαίνει καὶ φλέγει·
ὁ σὸς δὲ νοῦς, ἄριστε, λευκαίνει τὸ πᾶν,
θάλλει δὲ πάντας καὶ πυρῶσει μὴ φλέγων.
- 225 Ὁ βάρβαρος δὲ τὸν κεκρυμμένον δόλον
εὐρῶν ἑαυτῷ βόθρον ἐκ τοῦναντίου,
ὄλους προπηδᾷ τοῖς τραπέισι συμμάχους
ἐκ τῶν ἑαυτοῦ ταγματῶν ἐπέτρεπεν,
ἐπεὶ δὲ καὶ τοὺς εἶδεν ἐκτοημένους
- 230 καὶ συντόνως πίπτοντας ἀσκέτω φόβῳ,
πρῶτον μὲν αὐτοῦ δυσσεβεῖ τοὺς προστάτας
καὶ θᾶττον ἤτιμωσε τοὺς τιμωμένους,
ἔδωκε κενώσας καὶ τὸ πῦρ κατασβέσας.
καπνοῦ δὲ πολλὰς συγχύσεις ποιούμενος,
- 235 κλέπτει τὸ φεύγειν καὶ σχεδιάζει τὸν γρόφον,
καὶ νύκτα ποιεῖ, καινοτομῶν τὴν ἡμέραν.
εὐραῖν τε κρημνοὺς καὶ στεναὺς διεξόδους
λοξὰς τε πετρῶν ἔξοχὰς καὶ δυσβάτους,
ὠθεῖ καλύψας τῷ γνοφῷ τὰ τάγματα
- 240 καὶ τὰς ἐκείνων δυστυχεῖς συνοικίας
πρὸς ἄκρον ὕψος καὶ κατάρροπον βάρους.
- 219 σοῖς add P   223 κρατῖσι P   227 ὄλους P   229 δὲ
καὶ ἀντοῦς εἰδη ed   235 τὸν add P

lerrime, quos habuisti meliores; ac tum praeter spem improvisa perculsi contentione terga tuis famulis verterunt. (220) o mens praestantissima! et acerrimum ingenium! et ignis ad imas cogitationes permeans! sed ignis quidem denigrat et urit, tua vero mens, optime, dealbat omnia, omnesque fovet, et ardet non urens. (225) interea barbarus absconditum dolum sentiens sibi potius quam aliis fuisse foveam, omnes in opem fugatorum proelire milites ex suis cohortibus imperavit. postquam autem hos etiam vidit consternatos (230) et in fugam praecipitem versos timore horribili, in primis suos execratur patronos, quosque nuper honoribus, probris nunc afficit, aquam effundens et ignem extinguens. fumi autem multa facta confusione (235) furatur fugam, excitatque tumultuariam nubem, noctemque inducit, invertens diem. prolapsusque in crepidines et angustus transitus et in praerupta et ardua rupium cacumina, trudit septas caligine copias, (240) et infelices contubernales feminas inter montium iuga et praecipites

- ἐντεῦθεν αὐτοῖς συμφορῶν πολυτρόπων
 συμπτωμάτων τε καὶ φόβων καὶ κλασμάτων
 κίνδυνος ἠδὲρέπιστο συντριβῆς γέμων.
- 245 καὶ πού τις αὐτῶν ἐξ ἀνάγκης ἠῤῥατο
 ἔλθειν κατ' αὐτοῦ συντομώτερον ἕϊφος.
 ἄλλος δὲ νότοις ἵππικοῖς ἐφιζάνων
 μετέωρος ἤρθη τῇ βλα τοῦ σφίγματος.
 πολλοῖς δὲ τεῖχος τὰς καμηλοὺς τότε
- 250 πλευρὰς κατεσκεύαζεν ἢ περίστασις.
 κρημονοῦς τε πάντες ἀγρῶν αἰγῶν δίκην
 φυγῆς ἀνεξίχνευον ἐκπηδήματα.
 ἢ σὴ δὲ πᾶσα τοῦ στρατοῦ συνοικία
 βλέποντες εὐφραίνοντο τῇ θεῖα κρίσει
- 255 τὰ τῆς παραδόξου θαύματα στρατηγίας·
 βολὴ γὰρ οὐκ ἦν ἐπτερωμένον βέλους
 ἐν τῇ μεταξὺ τῶν στρατῶν διαστάσει,
 καὶ πᾶς τις ἡμῶν εὐκόλως ἀπέβλεπε
 πρὸς τὰς ἐπάλλξεις τῶν φαράγγων τὰς νόθους,
- 260 ἐν αἷς τὸ πλῆθος ἐκχυθὲν τῶν βαρβύρων
 πυκνῶς ἐνεστρέφοντο μὴ κινούμενοι.
 Ἄλλ' οἱ μὲν ἦσαν ἐν τοσαύτῃ φροντίδων
 ζάλλη διαρρέοντες ὡς τὰ κύματα,
 εἰ ταῖς ἐαυτῶν ἐκδρομαῖς ὠθούμενα
- 265 τὰ μὲν πρὸς ὕψος ἐκ βάθους ἀνέρχεται,
 τὰ δὲ προπίπτει καὶ πάλιν κοιλιανεται·
 οὕτως ἐκείνων τῶν ἀτάκτων ταγμαμάτων

243 καὶ post φόβων add P

251 αἰγῶν add P

valles. hinc ipsis calamitatum variarum, ne caderent caederenturque et illi-
 derentur, periculum obortum ex collisione maximum. (245) ac forte quis
 desperatione adactus orabat ut ipsum transfoderent acuto ferro. alter vero
 tergis equinis insidens in aërem est sublatus ex vi compressionis. multis
 autem pro muro camelina (250) latera praebuit praesens necessitas. omnes
 autem inter rupes, ut fere capreae, aptos ad fugam indagabant exitus. to-
 tum vero tui exercitus contubernium late gaudebat, videns ex divino iudicio
 (255) tuae incredibilis expeditionis miracula. neque enim, quantum est
 iactus velocis iaculi, unus distabat ab altero exercitus. et unusquisque no-
 strum facile prospiciebat illa falsa rupium propugnacula, (260) inter quae
 multitudo effusa barbarorum densata versabatur, nec se unquam movebat.
 itaque illi erant in tali sollicitudinum tempestate fluctuantes, sicut undae,
 quae se ipsas urgent et impellunt: (265) aliae quidem in altam ex imo attol-
 luntur, aliae autem concidunt et rursus deprimuntur. sic incompositi illo-

- ἐν τοῖς ἀνύδροις κυματουμένων λίθοις,
 τὰ μὲν πρὸς ἕψος ἐκ βάθους ἀνήρχετο,
 270 τὰ δὲ πρὸς αὐτὰ τῶν κάτω τὰ τέρατα
 πίπτοντα πυκνὰς συγχύσεις εἰργάζετο.
 οὕτως ἕκαστος ἀφρόνως ἔδυστόχει,
 ὃ δὲ προπίπτων ἦν ἐκίφθονος μόνον·
 πᾶς γὰρ παρ' αὐτοῖς εὐτυχῆς ἐκρίνετο,
 275 ὃς πρὸς τὸ θνήσκεν εὐρέθῃ τομαίτερος.
 ἡμῖν δὲ πᾶσα καὶ γαλήνη καὶ χάρις,
 τέρψις δὲ μᾶλλον ἢ φόβος προσήρχετο.
 καὶ πᾶς πρὸς ἕψος τῷ θεῷ τῶν κτισμάτων
 τὰς χεῖρας ἐξέτεινε σὺν τῇ καρδίᾳ,
 280 καὶ τῷ στρατηγῷ συντόνως ἐπηύχετο.
 πάντες γὰρ οἱ πρὶν μηδὲ Περσικὴν κόνιν
 ἰδεῖν στέγοντες οὐδὲ τὰς σκηνὰς τότε
 καθεῖλον, ἀλλ' ἕκαστος ἦν εἶχε σκέπην,
 οὕτως ἀφῆκεν ὥσπερ ἦν πεπηγμένη.
 285 τοὺς βαρβάρους δὲ πάντας ἐκλόνει φόβος.
 ἐντεῦθεν οὐδὲ φόρτον ἐκ κτήρους τότε
 καθεῖλεν οὐδεὶς, οὔτε μὴν τὴν γαστέρα
 τροφῆς ἀνεπλήρωσεν, οὔτε τις γόνυ
 κλίνας ἑλαφροῦς τοὺς πόνοους εἰργάζετο,
 290 ἀλλ' εἰς παρεξόδους τε καὶ πλανωμένους
 τρίβους ἑαυτοὺς ἐμβαλόντες ἐν φόβῳ
 ἔκριναν εἶναι τὴν φυγὴν σωτηρίαν.

269 ἕψους ed   271 σὺν τὰς P

rum ordines inter aridos fluctuabant scopulos; atque alii quidem in altum ex
 imo ascendebant, (270) alii vero in prope subiecta praecipitia ruentes cre-
 bras confusiones ciebant. ita omnes non minus erant stulti quam infelices;
 ac solum qui occumberet erat invidendus: omnis enim apud ipsos felix habe-
 batur, (275) qui ad moriendum inventus esset promptior. nos autem ex
 omni parte serenitas et gratia magisque iucunditas quam timor incesserat.
 et quisque in altum ad deum creaturarum manus protendebat una cum
 corde, (280) et duci unanimes bene adprecabantur. omnes enim, qui
 modo nec pulverem Persicum videre sustinebant, tunc ne tentoria quidem
 deiecerunt, sed quisque quod habuit tentorium dimisit, sic ut erat compa-
 ctum. (285) barbaros contra omnes quatiebat timor; neque ex illis tunc
 onus coriaceum deiecit quisquam, et ne ventrem quidem cibo explevit; nec
 quisquam sane genua inflectens leviores reddidit labores. (290) verum in
 avios et ancipites calles se ipsos concipientes trepidanter existimarent sibi

- οὕτως τὰ πολλὰ καὶ ξένα γνωρίσματα
 πρὸς τοὺς φθάσαντας ἀντιμετρήσας χρόνους
 295 θείαν ἀπεκρίβωσε τὴν στρατηγίαν.
 τίς γὰρ τὸ Περσῶν δυσμαχώτατον γένος
 ἤλπιζε δοῦναι νῶτα Ῥωμαίων ξίφει;
 τίς ἐν τοσαύταις συμφορῶν τρικυμίαις
 ἤλπιζεν εὐρεῖν καὶ γαλήνην ἐν μέσῳ;
 300 τίς ἐν τοσαύτῃ τῶν ἀναγκαίων σπάνει
 τροφῆς μετασχεῖν τὰς πόλεις ἐπέθετο,
 εἰ μὴ δι' ἑμῶν τοὺς ἀλύστορας πάλιν
 ἐκ τῆς καθ' ἡμῶς γέιτονος παροικίας
 μακρὰν ὁ πάντων ἤλασε ζυγιστάτης;
 305 Ἄλλ' ὡς τοσαύτῃ συγχύσει μεμιγμένοι
 ἀπεῖπον ἤδη τὴν μάχην οἱ βάρβαροι,
 σὺ μὲν, κράτιστε, (καὶ γὰρ ἤθελες μένειν
 τῶν σῶν λογισμῶν πρὸς πότους πυρουμένων)
 πολλὰς ἀφορμὰς εὐλόγους ἀνεπλάσω,
 310 θέλων συνεῖναι τῷ στρατῷ καὶ συντρέχειν·
 ἐπεὶ δὲ καὶ τὰ πρὸς ἐσπέραν γένη
 ἄσπονδον εἶχεν ἔξ ἔθους ὑπομίαν,
 αὐθίς τε καινῶν φροντίδων κινουμένην
 τῆς σῆς ἔχρηζεν ἡ πόλις παρουσίας,
 315 ὁ δὲ στρατὸς σου τοῦτο πράττειν εἰς δέον
 ἐδεῖτο πολλὰ καὶ θέλων καὶ δακρῶν
 (καὶ τῇ πόλει γὰρ συμπαθεῖν ἠπέλεγτο,
 308 τυρουμένων ed

esse fugam salutē. sic multas atque peregrinas cognitiones, quae ante ipsum innotuerant, remetiens (295) divinam ille perfecit expeditionem. coquis enim Persarum indomabile genus sperasset praebere terga Romanorum ensibus? quis in tantis calamitatum tempestatibus sperasset invenire vel serenitatem in medio? (300) quis in tanta victus penuria ad commeatum ministrandum urbes suasisset, nisi per te illos scelestissimos iterum a nostra proxima vicinia procul abegisset qui omnia lance ponderat? (305) at vero cum in tali rerum confusione impliciti iamdiu assisterent a pugna barbari, tu, o fortissime, (volebas enim adhuc manere: nam tua mens ad labores callum obdlexerat) multa valde scita commenta excogitasti, (310) volens congredi cum exercitu et concurrere. interea vero gentes, quae sunt ad Occidentem rupti foederis habuerunt de more suspicionem. et rursus ob novas excitationes curas tuam desiderabat civitas praesentiam. (315) exercitus autem tuus, ut omnino hoc faceres, orabat multis cum precibus et lacrimis: nam urbis pietate tangi cogebatur, et te privari esse

- καὶ σοῦ στερεῖσθαι ζῆμιαν ὠρίζετο),
 πείθει τὸ λοιπὸν· οὐ γὰρ οὕτως εὐκόλως
 320 λαβεῖν τι τερπνὸν ἄλλος εὐτρεπίζεται,
 ὡς θῦπτον αὐτὸς εὐτρεπίζει πρὸς πόρους.
 Οἶος δὲ πιστὸς ἀρχιποῖμενος τρόπος —
 ἐκ τῶν πονηριῶν ἀρπάγων τε θηρίων
 κυκλωθὲν αὐτοῦ προβλέπων τὸ ποίμνιον,
 325 ἀμμηχανεῖ μὲν πῆ τραπῆ πρὸς τὴν μάχην,
 ὁμοῦς δὲ κάμνει πανταχοῦ διατρέχων,
 εἴ πως παρ' αὐτῶν ἀρπάσοι τὸ ποίμνιον —,
 οὕτω τὸ πιστὸν τῆς λογικῆς ποίμνης γένας
 ἀμμηχανεῖς μὲν προβλέπων ἐκάστωτε
 330 ἐκ τῶν ἀπίστων θηρίων κυκλούμενον,
 ὁμοῦς δὲ κάμνεις καὶ περιτρέχεις ἀεὶ,
 ἐκεῖθεν ἔνθεν πανταχοῦ πονούμενος,
 βύλλων, διώκων, ἐκτρέχων, ὑποστρέφων,
 εἴ πως ἑαυτὸν ἀντιλυτρον εἰσάγων
 335 ἔλευθερώσεις αἱμάτων τὸ ποίμνιον.
 ὄθεν τυπώσας πάντα σώφροσι τρόπῳ,
 καὶ τῷ στρατηγῷ τὸν στρατὸν συναρμόσας,
 καὶ τῷ θεῷ δοῦς τὰς ἐπ' αὐτοῖς ἐλπίδας,
 πύλιν πρὸς αὐτὴν τὴν πόλιν σου συντόνωσας
 340 τοσαῦτα πράξας καὶ κατορθώσας τρέχεις·
 οὐ γὰρ μονήρεις τοὺς ἀγῶνας τῆς μάχης,
 ψυχὴν δὲ τὴν σὴν συγκατώρθωσας πλέον,
 αὐτὸς γὰρ ἡμῖν ἑξαριθμῶν πολλάκις
 τοῦ σοῦ βίου τὸ μέτρον, ἐτράνουσ' ὅτι

damnum statuebat. tandem suadet: non enim tam facile, (320) quae sunt oblectamento, alter aggreditur, ac tu confestim aggredieris labores. qualis autem primi pastoris fidus est mos, qui ab improbis et rapacibus feris circumclausum videns suum ovile (325) haeret animo, qua se vertat ad pugnam, tamen allaborat, quaquaversus excurrens, si qua ratione ab ipsis gregem defendat, sic tu fidum rationalis ovilis genus haeres quidem videns esse ex omni parte (330) ab infidelibus bestiis circumdatum, tamen allaboras, et circumis semper huc et illuc, nusquam requiescens, aggrediens, insequens, excurrans, recurrens, si forte te ipsum tradens in pretium (335) possis liberare a sanguine gregem. hinc rebus omnibus sapienti ratione praescriptis, et ad ducis ingenium exercitu temperato, omni que in deo de illis spe collocata, rursus ad tuam civitatem impigre (340) tot rebus gestis et rite compositis accurrens. non enim solum certaminum belli, sed animae tuae curam habuisti maxime. tu enim ipse nobis exponens saepius tuae vitae rationem hoc enarrasti: (345) "cum tantum temporis

- 345 βιοὺς χρόνον τοσοῦτον ἐν ῥαθυμίᾳ,
 ἔζησα ταύτας τῷ θεῷ τὰς ἡμέρας.
 καὶ τοῦτο δῆλον· οὐδὲ γὰρ καλύμματι
 ψεύδους προσήκει τὴν ἀλήθειαν σκέπειν.
 νῦν γὰρ τὰ Περσῶν τῆς πλάνης μυστήρια
- 350 γυμνὰ πρόβεισιν· ἄρτι τῆς κεκρυμμένης
 ὕδρας παρ' αὐτοῖς ἢ πολυκέφαλος πλάνη
 ἓνα προτείνειν ἀξιοῖ τὸν ἀγένηα,
 ὃν νῦν βλέποντες εἰσάγαν θαυμάζομεν
 Ἑρακλέος τυχόντα καὶ σεσωσμένον.
- 355 οἶμαι δὲ καὶ τὸν αἰχμάλωτον ἐν τάχει
 ὄψει δεθέντα τὸν δράκοντα Χοσρόην,
 εἰ μὴ λάβοι τις τὴν δίκην ὑποψίαν,
 ὡς εἶπερ ὑμῖν ἐκδοθῆ, τὰς ἀξίας
 λάθοι παρελθὼν ἐν βραχεῖ τιμωρίας.
- 360 Καὶ μοι λογισμῶν πολλάκις κινουμένων
 αὐτὸς κατ' ἑμαυτὸν συλλαβῶν ἔφην τάδε·
 εἰ τὰς ἐν ἄστροις ὁ Πτολεμαῖος ἐκβύσεις
 καὶ πρὸς τὸ μέλλον εἶχεν ἠκριβωμένας,
 πῶς οὐ προεξήγγειλεν οἶον ἢ φύσις
- 365 ἐπ' ἰσχάτων μέλλει σε φωσφοδρόν βλέπειν;
 ἀλλ' εἶπερ ἦν ἐκεῖνος εἰκότως ἄρα
 τῆς γῆς ὑπερβαίνοντα τοὺς ὄρους βλέπων,
 ὕμνει σε μᾶλλον τοῖς μεταρτοῖς λόγοις·
 τῆς ἐκδρομῆς δέ, καὶ πλεον τῶν ἀστέρων,
- 370 ἐν σοὶ τὰ πολλὰ προσβλέπων κινήματα
 τὴν σὴν ἀκίνητον ὕμνησε φρένα,

transegerim in otio, vixi tandem hos ego deo dies." atque hoc est aper-
 tum: non enim velo mendacii iuvat veritatem obtegere. nunc enim Per-
 sicae fraudis mysteria (350) nuda procedunt: nuper abconditae apud ipsos
 hydrae multiplex fraudulentia unam tantum audet protendere cervicem,
 quam modo nos intuentes valde miramur in Herculem incidisse et evasisse
 salvam. (355) puto autem ipsum captivum brevi vinculumque te vi-
 surum draconem Chosroam; nisi quis sumat iustam suspicionem, quasi si
 ille traditus fuerit: meritis tunc ad breve tempus clam se surripiet poenis.
 (360) atque ego multa saepe mecum versans animo, meque meis involvens
 curis, dicebam talia. si vere astrorum Ptolemaeus excursiones etiam in
 futurum habuit perspectissimas, quomodo non praedixit qualem natura
 (365) postremo esset in te visura Phosphorum? sed cum esset, ut vide-
 tur, in iis contemplandis quae terrae terminos transcendunt, intentus, te
 depraedicavit sublimiore stilo; tuaeque excursionis, magis quam astrorum,
 (370) multis ac praeclaris longe praevisis motibus, tuam irrequietam cele-

ἄλλον νεουργηθέντα τοῖς κάτω πόλον
τὸν νοῦν τὸν ἐν σοὶ τῷ ξένῳ μᾶθ' ὠν λόγῳ.

Ταῦτα, στρατηγὲ τῶν σοφῶν βουλευμάτων,

- 375 ἐν ταῖς ἀκάνθαις τῆς μάχης πεπλεγμένα
εὐρῶν τὰ θεῖα τῶν πόνων τῶν σῶν ῥόδα,
ἄνθη τε πολλὰ ψυχικῶν ἀρωμάτων
τῶν σῶν λογισμῶν συναγαγὼν τὰ σπέρματα,
σοὶ τόνδε πλεκτὸν στέφανον ἐξ ἀκηράτου
- 380 λειμῶνος ἄρτι τῆς ἀληθείας φέρω.
ὅμως δὲ μικρῷ, καὶ βραχυδρόμῳ σκάφει
τὴν σὴν θάλατταν ἐκπερῶν εἰθισμένος
ἡμαρτον οὐδέν, μὴ διαπλεύσας ὄλην·
ὄρος γὰρ εἰς ἄπειρον οὐχ ὀρίζεται.
- 385 Ἄλλ' ὦ στρατηγὲ τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω
(τῷ γὰρ λόγῳ σου πᾶς ὑφίσταται λόγος,
καὶ πάντα τῷ σῷ συντρέχει θελήματι·
σὺ τὴν ἄβυσσον ἀσφαλλῆ τῷ κρᾷτει,
ποιεῖς δὲ τὴν γῆν ἐν μέσῳ μετέφρσιον·
- 390 τοὺς οὐρανούς δὲ πάντας ἀψίδος δίκην
τῷ σῷ κατελεῖς, ὡς θέλεις, προστάγματι·
σοὶ πᾶσα δούλη τῶν ὀρωμένων φύσις
καὶ τῶν ὑπὲρ νοῦν πᾶσα σύνδουλος κτίσις)
αὐτός, κρᾷτιστε, τῶν ὕλων παντόκρατορ
- 395 καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων διαιρέτω
(καὶ γὰρ διαιρεῖς πᾶσιν, ὡς θέλεις, μόνος

381 βαθυδρόμῳ P

bravit mentem, alterum dicens renovatum iri terris polum, tuam indigitans mentem hoc peregrino sermone. his ego, dux prudentum consiliorum, (375) inter spinas belli implicatis, sanctis laborum tuorum rosis inventis, multisque floribus vitalium aromatum, quae sunt tuae providae mentis semina, collectis, tibi hanc textam coronam ex immortalī (380) prato veritatis nunc offero. ceterum cum parvo et brevis cursus navigio tuum pelagus percurrere sim suetus, reus non agar, quod non sim emensus totum: terminus enim sine termino nequit terminari. (385) ast, o dux caelestium et inferorum, quandoquidem tuo verbo omne existit verbum et omnia in tuam concurrunt voluntatem, tu, qui abyssum firmas tuae potentia, facisque terram in medio suspensam, (390) omnesque caelos fornicis in modum tuo volvis ut vis imperio: tu, cui omnis servit rerum visibilium natura, et omnis mentem excedens conservit creatura; tu ipse, optime, in omnibus omnipotens, (395) rerumque nostrarum omnium distributor, quoniam dividis omnibus, prout vis, solus tuas efficaces charismatum largitiones,

- τὰς σὰς ἐνεργεῖς τῶν χαρισμάτων δόσεις),
 τὰς εἰς σέ συμπλήρωσον ἡμῶν ἐλπίδας·
 ἐν σοὶ γὰρ οὐκ ἔνεστιν ἄλλοιπῆς χάρις.
- 400 Ἴθυνον αὐτὸς τὸν σὸν, ὡς ἐπίστασαι,
 ἵπποστράτηγον, πάντα πράττειν ὡς θέλεις.
 ποιήσον αὐτὸν πιστὸν ἀσπιδηφόρον
 τῶν εὐσεβῶν σου πανταχοῦ προσταγμάτων.
 σὺ δεῖξον αὐτὸν τοῖς ἐναντίοις φόβον·
- 405 καὶ πῦς τις ἀλλόφυλος εἰς αἷμα τρέχων
 τούτῳ προκάμψει σὸν τρόμῳ τὸν ἀδχένα.
 ποιήσον αὐτῷ τῶν φθασάντων πταισμάτων
 ἰδρωτάς, οὐς ἔσταξεν, εἰς καθάρσιον.
 λάβοι κατ' ἐχθρῶν διττὰ νικητήρια,
- 410 στήσοι τρόπαια καὶ παθῶν καὶ βαρβάρων.
 πλήρωσον αὐτὸν, ὡς ἐπίστασαι μόνος,
 τῆς εἰς σέ θερμοῦτος, ὡς τὸν Ἴλιον,
 δς ἐκπυρώσας πρὸς σε νοῦν καὶ καρδίαν
 πυρὶ πρὸς ἕψος εἰκότως ἠρπάζετο.
- 415 καὶ δεῖξον αὐτὸν πᾶσι Μωσέα νέον,
 ἐν τῇ κατ' ἐχθρῶν εὐσεβεῖ πανοπλίᾳ
 τὸν σταυρὸν ἐκτείνοντα τῶν χειρῶν πλέον,
 Μωσῆν ἐκείνον δς βάτον καὶ πῦρ βλέπων
 τὴν σὴν ἀπηκρίβωσεν ἐν βάτῳ φλόγα
- 420 καὶ τὴν βάτον μένουσαν, σὸ πεφλεγμένῃ·
 Μωσῆν δς ὠφθῆ σαρκὶ σοὶ μόνῳ μόνος,
 καὶ σαρκοῦ σε προβλέπει θεωρία,

402 ἀσπιδοφόρον ed

nostra in te perfice desideria: in te enim non est deficiens gratia. (400) tu dirige tuum, ut bene nosti, subimperatorem ad facienda omnia ut vis. fac ipsum fidelem clipei gestatorem in omnibus tuis sanctissimis mandatis. tu ipsum redde inimicis formidandum; (405) et omnis alienigena in caedes ruens ipsi flectat cum tremore cervicem. fac ut ei sint veterum nozarum sudores, quos effudit, expiatio. duplicem reportet ex hostibus victoriam: (410) sistat tropaea de vitiiis ac de barbaris, reple ipsum, ut tu solus nosti, tuo in te fervore, velut Eliam, qui erga te inflammatus mentem et pectus ab igne in altum merito raptus est. (415) ostende ipsum omnibus Mosem novum, qui pia munitus in hostes armatura crucem extendat potius quam manus; Mosem illum qui rubum et ignem videns tam bene cognovit tuam in rubo flammam (420) quam rubum, qui remansit incombustus; Mosem qui visus est carnaliter a te solo solus, et te carnali vidit intitu,

- τάχα προδεικνύς καὶ θεὸν σαρκούμενον.
 κἀντεῦθεν, οἴμαι, συλλαλεῖ σοι καὶ τότε,
 425 ᾧ συλλαλεῖν ἔμελλε καὶ σαρκουμένῳ.
 τοιοῦτον αὐτὸν καὶ τροπαιοῦχον μέγαν
 καὶ σὸν στρατηγόν, ὡς θέλεις, διάπλυσον.
 συνελόγησον τῷ σπορεῖ τὰ σπέρματα,
 καὶ δὸς τὸ θεῖον τοῦδε τοῦ σπόρου γένος
 430 κρατεῖν τὰ Ῥώμης εἰς τέλος γιγνώσκειν.
 τύπωσον αὐτοῖς πατρικῶν μορφωμάτων
 τὰς εἰπροσώπους ὡς ἀληθῶς εἰκόνας,
 ὅπως ἴσονται πατρὸς εἰκονίσματα,
 κάτοπτρα πιστὰ πατρικῶν γνωρισμάτων,
 435 τὸν νοῦν τέλειοι, τοὺς τρόπους ἑλεῦθεροι,
 πραεῖς τὸ πνεῦμα, συμπαθεῖς τὴν καρδίαν,
 ἡμῖν προσηγεῖς καὶ κατ' ἐχθρῶν ὀργίλοι,
 ἐχθρῶν σεβόντων τοὺς θεοὺς τοὺς προσφάτους·
 χεῖρας νέμοντες ἀσεβῶς ἠπλωμένες,
 440 ἔσταλμένες δὲ πρὸς τὸ λῆμμα τῆς πλάνης,
 πόδας πρὸς αἶμα μηδαμῶς κινουμένους,
 εἰς δ' αὖ τὸ σῶζειν πανταχοῦ ταχυδρόμους.
 φύλαξον αὐτῶν τὰς νοητὰς εἰσόδους,
 καὶ δυσβύτους ποιήσον αὐτὰς τῷ φθόνῳ,
 445 ὃς τῇ καθ' ἡμᾶς ἀντιπίπτει οὐσία
 εἶδους μὲν ἔστι καὶ γένους ἀλλότριος,
 ὅλως δὲ μηδὲν εἰς ὑπόστασιν φέρων
 δάκνειν νομίζει τὴν ὄλων ὑπόστασιν,

439 σέβοντες ed. mox malim εὐσεβῶς.

cito demonstrans etiam deum Iri incarnatum. ac proinde, ut puto, collocutus est tunc tibi, (425) cui etiam incarnato erat collocuturus. hunc ipsum, inquam, triumphatorum maximum, tuumque ducem, ut lubet, efforma. benedic una cum satore semina, et da divinum huiusce seminis genus (430) imperare in perpetuum Romanorum terris. imprime in filijs paternae formae vere venustam, ut fatendum est, effigiem, ut tot evadant patris imagines; tot fida specula patris referentia notas: (435) mente perfecti, moribus ingenui, mites spiritu, misericordes animo, nobis benigni, et in hostes truces, in hostes colentes modo memoratos deos, colentes manibus impie expansis (440) et extensis ad erroris simulacrum, pedibusque nunquam ad caedes properantibus et ad fugiendum contra semper velocibus. custodi in ipsis intellectus ostium, idemque redde inaccessum invidiae, (445) quae nostrae ex adverso obsistens naturae et forma vere et genere nobis est aliena; quaeque cum nihil ad essentiam conferat, turbare vult

- φίλους διαιρῶν καὶ μερίζων τὴν σχέσιν,
 450 ἔχθραις ἀδελφῶν τοὺς ἀδελφοὺς συμπλέκων,
 καὶ τὴν ἀδελφὴν ἐκτρέφων ὑπόκρισιν.
 ὡς Σκύλλα καὶ Χάρυβδις ἠγριωμένη
 ἐν τῇ θαλάσῃ τοῦ βίου περιτρέχειν,
 καὶ τοῖς ὁδοῦσιν οὐκ Ὀδυσσεῶς μόνον,
 455 πάσης δὲ σαρκὸς ἀγρώως καθάπτεται.
 Φύλαττε, Χριστέ, τοὺς βασιλέως κλάδους
 ἐκ τῆς τοσαύτης τοῦ φθόνου κακουργίας.
 φρούρησον αὐτοὺς τῇ μετ' εἰρήνης σκέπη
 μνήμην ἔχοντας πατρικῶν διδαγμάτων,
 460 μνήμην διαρκῆ, καὶ γε καὶ πλείστης δτε
 χρῆζουσιν αὐτῆς εἰς δέον τὰ πράγματα.

456 τοῦ P γράφε σοῦ τῇ φυλακῇ
 460 μνήμην διαρκῆ PV *ibid.* ὅτι?
 παίσματα
 461 πράγματα PV.

rerum omnium essentiam, ipsa amicos dividens, et distungens animos, (450) in fraterna dissidia fratres committens, et sororem enutrens simulationem, ut Scylla et Charybdis furibunda in medio mari vitae circum cursitat, et dentibus non Ulyssem tantummodo (455) sed omnem carnem barbaramente depascitur. serva, o Christe, regis liberos a tali invidiae maleficio. defende ipsos pacis umbraculo memoria servantes patris mandata, (460) memoria perenni; eoque sane maxime, quod hoc ipsum expetit rerum necessitas.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΟΜΕΝΗΝ ΕΦΟΔΟΝ ΤΩΝ ΒΑΡΒΑΡΩΝ
ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΥΤΩΝ ΑΣΤΟΧΙΑΝ, ΗΤΟΙ ΕΚΘΕΣΙΣ
ΤΟΥ ΓΕΝΟΜΕΝΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΙΧΟΣ ΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΜΕΤΑΞΥ ΑΒΑΡΩΝ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ.

Τῶν ζωγράφων τις εἰ θέλει τὰ τῆς μάχης
τρόπαια δεῖξαι, τὴν τεκοῦσαν ἀσπίδως
μόνην προτάξοι, καὶ γράφει τὴν εἰκόνα.
ἀεὶ γὰρ οἶδε τὴν φύσιν νικᾶν μόνη,
5 τόκῳ τὸ πρῶτον καὶ μάχῃ τὸ δεύτερον·
ἔδει γὰρ αὐτήν, ὥσπερ ἀσπίδως τότε,
οὕτως ἀόπλως νῦν τεκεῖν σωτηρίαν,
ὅπως δι' ἀμφοῖν εὐρεθῆῃ καὶ παρθένος
καὶ πρὸς μάχην ἄτρεπτος ὡς πρὸς τὸν τόκον.
10 ἐγὼ δὲ μικροῦς τῶν ἀγώνων, ὡς ῥόδα,

inscr. ἤτοι ἐκθεσις] ἐκθεσις ἔνεκεν P, qui in margine ἔλλωσ.

E I U S D E M

DE INVASIONE FACTA A BARBARIS AC DE FRUSTRATO
EORUN CONSILIO; SIVE EXPOSITIO BELLII, QUOD GESTUM
EST AD MOENIA CPOLEOS INTER AVARES
ET CIVES.

Pictor si quis velit belli tropaea ponere ob oculos, virginem matrem solam ponat, eius pingens imaginem: nam ipsa sola novit semper vincere (5) naturam parta primum et deinde bello. aequum enim erat ut, sicut prius sine semine, ita nunc sine armis pareret salutem; ut per utrumque constaret et esse virginem, et peraeque esse intactam in bello ac in partu. (10) ego vero

- λόγους συνάξας ἐξ ἀκανθῶν τῆς μάχης,
 σοὶ τῷ φντουργῶ τῶν φρενοσπόρων λόγων
 τούτους προσάξει συμφερόντως εἰλόμην,
 ὅπως ὁ μικρὸς μὴ παρεκλύσῃ χρόνος
 15 τὰ τῶν καθ' ἡμᾶς θανμάτων κινήματα.
 Ἦδη μὲν ὥσπερ θυογενεῖς ἀποσπάδες,
 Τούρκων ἀποσχισθέντες ἄγριοι κλάδοι,
 καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐθγενοστάτοις τόποις
 πυρεντιθέντες ὥσπερ ἐμφυλλισματα,
 20 κυρποὺς παρεβλύστησαν ἐν τοῖς ἡμέροις
 φντοῖς ὑποτρέφοντες ἄγριαν φύσιν.
 ἐπεὶ δὲ λοιπὸν ἐκταθεῖσα τῶν κλάδων
 ἡ ῥίζα τῆς γῆς τοὺς ὄρους ὑψήρπασεν,
 ἕλη δὲ πολλῶν βάρβαρων ἐγένετο,
 25 οὐκ ἦν ἀνεκτὴ τοῖς παροίκοις ἡ βλάβη,
 ἀλλ' ὥσπερ εἰς γῆν ἐμπεισοῦσαι λαμπάδες,
 ἡ φλόξ ἐκείνη τοῦ γένους ἀνημμένη
 τὸ τερπνὸν ἄνθος τῶν τόπων ἐβόσκετο.
 ὁμως ἐπισχεῖν τὴν τοσαύτην ἀγρίαν
 30 ὁ ποντογεῖτων Ἴστρος ἴσχυσε μόλις
 ὡς ῥευστὸν ἀντίφραγμα καὶ τεῖχος νέον.
 τεῖχος γὰρ αὐτοῖς ἀντίβη τὰ κύματι
 καὶ φραγμὸς ἐσιῶς εἰς αἰδρομον φύσιν.
 τέως μὲν οὖν τὸ ῥεῖθρον ἀγράφῳ κρίσει
 35 τούτους μεσάζον τοὺς ὄρους ἐπήξασατο
 ὄσσην δὲ λοιπὸν ἡ πολιτεία βλάβην

21 ὑποτρέφοντας P

30 ποντογεῖτων PV cum ed

paucos, quos inter certamina, ut rosas, sermones collegi ex spinis belli, tibi satori sapientium sermonum hosce offerre non inconsultus institui, ne longa post nos oblitteret aetas (15) nostrarum rerum admiranda molimina. iam iam qui tanquam viles aospades a Turcis avulsi silvestres surculi prope nostras nobilissimas regiones stabant adpositi veluti contribules, (20) fructus edebant, inter domesticas plantas subnutrientes feram naturam. cum autem penitus infixi surculorum radix finitimam terram occupasset, et silva multorum barbarorum pullulasset, (25) non erat tolerabile vicinis damnum, sed veluti in terram illapsae faces, flamma illius gentis accensa floridam loci venustatem depascebat. verum cohibere tantam feritatem (30) late conterminus Ister vix potuit, tanquam debile vallum et murus novus. murus enim contra ipsos erant aquae, et vallum in labili consistens natura. donec tamen ipsum flumen non scripta sententia (35) quos dividebat terminos coniunxit, quantum tum denique respública detrimenti ex iniquis barbaris perpressa est!

ἐκ τῶν ἀθέσμων βαρβάρων ὑφίστατο,
 τῶν μὲν θελώντων τοὺς πεπηγμένους ὄρους
 αἰεὶ σαλεύειν, τοῦ δὲ Ῥωμαίων κράτους
 40 εἴργοντος αὐτοῖς τὺς καθ' ἡμῶν εἰσόδους,
 ἔμπροσθεν ἄλλοις ἐδυσνόπτως ἐγράφη,
 ὅσοις ἔδειξε συμπαρέρπων ὁ χρόνος
 τὴν τῶν φθυσάντων ἀσφαλῶς ὑποψίαν.
 ἐγὼ δὲ τοῖς ἔναγχος ἐντυχὼν χρόνοις
 45 αὐτοπροσώπων πραγμάτων ἐθάπτομαι,
 εἴπερ τις ἡμῖν ἔνθετος δοίη χάρις
 τῇ τῶν τοσοῦτων πράξεων ἀμετρία
 στολὴν παρασχεῖν τεχνικῆς ἐμμετρίας.

Μύλις μὲν οὖν ἔσβεστο τῆς τυραννίδος
 50 ὁ δυσκάθεκτος καὶ βιοφθόρος δράκων,
 ὃς ἤγε πολλοὺς εἰς τὸ βλάβπτειν ἀνέχνας
 ὑδρας ἐκείνης τῆς λαλουμένης πλέον,
 οἱ μέχρι νῦν σπαίρουσι καὶ τετμημένοι
 φέουσιν αὖθις· οἱ γὰρ ἰχῶρες πάλιν
 55 στάζοντες ὠδίνουσι τὴν κοινὴν βλάβην,
 καὶ ταῦτι πολλῶν πολλάκις τετμημένων
 ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν εὐσεβοῦς Ἡρακλέους.
 ὁμῶς δὲ ταύτην τὴν ἀφορμὴν ἡ νόσος
 ἢ τῶν καθ' ἡμῶς προσλαβοῦσα πραγμάτων
 60 πολλὰς ἐποίει τῶν μερῶν διαιρέσεις,
 καὶ τρεῖς ἑαυτοῖς αἴμιουσι πεφυρμένον

49 οὖν add P   51 εἶχε? an cum interprete ἦρε?   57 εὐ-
 σεβος P   61 λαυτῆς?   *ibid.* πεφυρμένως P, πεφυρμένος ed

ipsis quidem volentibus pactos terminos semper transilire, et Romanorum potentia (40) contra obsistente, ne daretur ipsis ad nos aditus. iam ante satis distincte scriptum est ab alijs, quibus clam praeterlabens tempus concessit de rebus transactis habere indubiam suspicionem. ego vero in haec praesentia incidens tempora (45) res praesentes, ut sunt, tractare instituo, si quae divina mihi largiatur gratia ut tot tantarumque rerum immensitati vestem exornem ex industriis numeris. vix dum quidem extinctus erat tyrannidis (50) ille indomitus et vitae corruptor draco, qui multa extollebat ad nocendum capita, hydra illa, ut vocatur, tristior; cum ea quae palpitare videbantur vel exsecta rursus enascuntur (ichores enim iterum (55) stillantes pariunt commune damnum), quamvis multa, nec semel, ex ipsis excidisset nostri pietas religiosi Heracii. tamen hanc ipsam nacta occasionem infirmitas, quae nostrarum erat potita rerum, (60) multas formabat partium divisiones; cumque civium sanguinem contaminasset, totum corpus aerumnis

- ὄλον τὸ σῶμα τοῖς πόνοις ἰβόσκετο.
 ἐντεῦθεν ἡμᾶς, ὡς μέλισσαι, βάρβαροι
 κύκλω περισφύξαντες, ἐπιπέδων δίκην,
 65 σπουδὴν μὲν εἶχον πᾶσαν ἐξᾶραι πόλιν,
 πρώτην δὲ τὴν ἀνθοῦσαν ὡς πρώτην πόλιν.
 ἕως μὲν οὖν ἡ ῥίζα τῆς ἀποσπάδος
 ἐν τοῖς ἐφαρπαγεῖσι τῶν Σκυθῶν τόποις
 τὸ τοῦ γέροντος ἐθρασεύετο θρόσος,
 70 ἄχθος μὲν εἶχεν ἐξ ἀνάγκης ἡ πόλις,
 ἀλλ' ἦν τὸ λυποῦν τῷ δοκεῖν ὠρισμένον·
 κουφίζεται γὰρ καὶ τὸ τῆς βλάβης βάρος,
 εἰ μέτρον οἶδεν ἐν κακοῖς ὠρισμένον.
 οὕτω μὲν οὖν τὸ τακτὸν εἴχομεν βάρος,
 75 ἕως τὸ γῆρας τῷ Σκύθῃ παρεκράτει.
 ἐπεὶ δὲ τὸν χοῦν ἀντεπῆρεν ἡ κύνις,
 καὶ πρὸς τὸν οἶκον τῆς ταφῆς ὠδοιπόρει,
 τὴν γῆν ὑφέλων ἐξ ἐκείνης εἴλκετο,
 μετῆλθεν αὐθις εἰς τὸν ἄγριον βίον
 80 τῆς ὠμότητος τοῦ πεσόντος ὁ κλάδος·
 παλινδρομεῖν γὰρ οἶδεν Εὐρίπου δίκην
 εἰς τοὺς ἀγωγούς τοὺς ἐαυτῆς ἡ φύσις,
 εἰ καὶ τις αὐτὴν ἐκ βλας ἐναντίας
 ποιεῖν ἐαυτῇ τὴν ῥοὴν ἀναγκάσει.
 85 Ἐντεῦθεν ἡμῖν ποῖος ἀρξέσει λόγος
 ἢ νεῦρα φωνῆς ἢ δεκάγλωσσον στόμου,

64 ἐπιπέδων P
 & ὑφέλων?

66 πρώτην P, πρώτα ed

78 an τὴν γῆν

conficiebat. hinc nos, ut apes, barbari gyro circumvallantes, culicum more, (65) in animo habebant omnes urbes evertere; ac primo urbem, quae ut prima magis florebat. quamdiu igitur radix illa apospadum inter usurpata a Scythis loca senis est ausa ostentare audaciam, (70) incommodum ferre fuit coacta civitas, sed erat dolor, ut videbatur, definitus: levatur enim etiam damni pondus, siquis modum noverit malis esse constitutum. ita igitur dimensum erat nostrum incommodum, (75) usquedum senio Scythia succumberet. verum postquam ad humum conversa est pulvis et ad domum sepulturae profecta est, qui terram occupavit ab ipsa est occupatus. ac tum rursus rediit ad agrestem vitam, (80) et feritatem induit excisi recens virgultum: recurrere enim novit, instar Euripi, in suum proprium alveum natura, quamvis quis illam ex vi contraria adversus se ipsam fluere compellat. (85) proinde quinam mihi sufficiat sermo aut vocis intentio aut os decem lia-

- δι' οὗ φράσασιμι τὸ ξενόσπορον τέρας,
 τὸ τοῦ γέροντος δυσκάθεκτον ἔγγονον,
 ἢ τὸν κεραυνόν, ἢ τὸν ἔμπυχον σάλον,
 90 ᾧ γλώσσα μὲν πρόσσεσι συγκεκομμένη
 καὶ πνεῦμα πικρὸν καὶ πεφυρμένος λόγος
 καὶ χεῖρες εἰκῆ ψηλαφῶσαι τὸ ξίφος
 καὶ θυμὸς ἄττων εἰς ἀνάμνησιν μέθης;
 ποῖον γὰρ ἔργον ἢ φιλόπλουτον χάριν,
 95 πιστὴν δὲ ποίαν καὶ λόγου καὶ πράγματος,
 ὃ πάντα πράττων συμπερόντως δεσπότης
 παρήκεν ἢ μεθῆκεν εἰς ὑπερθέσεις,
 θέλων μαλάξαι τὴν ἀσύνθετον φύσιν
 σχέσει λογισμῶν, δωρεῶν ὑποσχέσει,
 100 πειθοῖ τὰ πρῶτα καὶ λόγῳ τὰ δεύτερα;
 ποίαν δὲ γλώσσης οὐκ ἐκίνησε λύραν
 ἐκ τῆς ἑαυτοῦ μουσικῆς ἡρμοσμένην,
 ἢ πείθεται μὲν πολλάκις τὰ θηρία,
 πραῦνεται δὲ καὶ τὸ δημιῶδες θρόσος,
 105 ὃ μυρίων τις εὐπορήσας Ὀρφείων
 οὐκ ἂν μαλάξοι· καὶ γὰρ ἐργωδέστερον
 ἄνθρωπον εἴξει τοῦ μαλάξαι θηρία.
 ὁμῶς ἐνίκη τῇ κρίσει τοῦ χείρονος
 ὃ βάρβαρός τοῦς τὴν κακὴν νίκην ἔχων·
 110 ὃ μὲν γὰρ αὐτοῦ τὰς μελανθείσας φρένας
 ἔργων φιλέχθρων ἐκκαθαίρειν ἤξιον,

97 καφεῖδεν P
110 μαλανθείσας codices et ed

102 ἐαντῶ codices et ed

103 τὰ] καὶ P

guarum, quo narrem ex peregrino semine monstrum, senis indomitum genus & dicamne fulmen aut animatam procellam, (90) cui lingua est blaesa et ferox spiritus, et mixtus sermo, et manus temere contrectantes gladium, et animus exultans recordatione ebrietatis? ecquod enim officium aut quae munera, (95) quamque fidem et dicto et facto praestitam, omnia utiliter disponens despota omisit aut neglexit, ut traheret moras, studens emollire foedifragam naturam vi rationis et donorum promissione, (100) persuasionem primum, et deinde scripto? quam autem linguae non movit lyram ex sua musica scientia temperatam, quae persaepe suadet etiam feras demulcetque etiam popularem audaciam, (105) quam qui sexcentis instructus Orpheis nequeat lenire: quippe est difficilior homines domare quam lenire feras. interea vincebat maligni iudicio barbarus iniquam victoriam reportans. (110) nam ille quidem huius nigram mentem a factis criminosis purgare sa-

- ὁ δ' αὖγε διπλοῖς Αἰθίοψιν ἐγίνετο.
 ἐπεὶ δὲ λοιπὸν ὡς ἀλώπηξ τοὺς δόλους
 ὑπῆλθεν ἐνδὺς τὴν κακὴν ἀπιστίαν,
 115 ἔξω μὲν ὄψιν ὡς πρὸς εἰρήνην πλάσσει,
 ἔσω δὲ λυτῶν ὥστε κλέψαι τὴν μάχην,
 καὶ πρὸς τὸ τεῖχος ἦλθεν ὡς εἰς συμβάσεις,
 τέχναις ἐνόρκοις συγκαλέψαι τὸν δόλον,
 καὶ τῷ μὲν εὐτρέπιστο τόξα καὶ μάχη,
 120 ἡμῖν δὲ δῶρα καὶ πρὸς εἰρήνην λόγοι,
 μετῆλθεν ἡμῶς οὐχ ὁ βάρβαρος δόλος
 ἀλλ' ἡ καθ' ἡμᾶς συγγενὴς ἁμαρτία.
 ὁμῶς τὰ πολλὰ τοῦ πάθους σιγητέον·
 λυπεῖν γὰρ οἶδε καὶ λαλούμενον πάθος.
 125 Ἄλλ' εἰμι λοιπὸν πρὸς τὰ τῆς νεωτέρας
 μάχης τρόπαια, καὶ πάλιν δὲ συμμάχου
 τῆς σῆς προσευχῆς ἐθποροῦντες οἱ λόγοι,
 ὡς πρὸς συνήθη καὶ φιλεῦδιον πόρον,
 ἄγουσι πρὸς σέ τὴν λαλοῦσαν ὀλκάδα,
 130 ὧ πάντα πρῶτων ὥστε μὴ στεῖραν ποτε
 ψυχὴν παρελθεῖν, ἀλλὰ σπειρών ἀεὶ,
 καὶ τεκνοποιῶν τῷ θεῷ καθ' ἡμέραν,
 καὶ παρθελεύων, καὶ πλεον μῆτηρ μένων·
 μάλιστα γὰρ νῦν πάντας ὠδίνεις μόνος,
 135 καὶ πᾶσά σοι γῆ σπιργανοῦται καὶ πόλις,
 ταύτης δι' ὑμῶν ἐκ θεοῦ σεσωσμένης.
 χαίρει στρατηγὲ πρικτικῆς ἀγρυπνίας·

131 εἰσαι?

tagebat: at hic contra duplex Aethiops fiebat. ubi vero tandem, veluti vulpes dolos penitus induit, adscivitque malam fidem, (115) extra quidem vultu quasi ad pacem composito, intus autem furens, ut belli dolos absconderet, ad moenia accessit veluti ad firmanda foedera, clam edito iuramento de celanda fallacia. quippe illi erant in promptu arma et bellum, (120) nobis contra dona et pacifici sermones. oppressit nos non barbarorum dolus, sed quod nobis erat insitum peccatum. verum, ut plurimum, praestat tacere mala: nam est molesta etiam malorum recordatio. (125) age vero iam progredior ad recentis belli tropaea. rursus ex commilitante tuae prece uberes facti mei sermones tanquam ad consuetum et tranquillum portum, ad te compellunt eloquii navigium. (130) o praestans omnia, ut qui nunquam sterilem animam linquis, sed fecundas iugiter, et filios procreas deo quotidie, et virgo perstans sis mater fecundior. nunc enim vere omnes tu a solus parturis, (135) et omnis a te terra et urbs fasciis involvitur, hac una urbe per te a deo servata. salve, dux in agendis efficax excubius: tu enim stans

- οὐ μὲν γὰρ ἑστὼς ἔξ ἐτοίμου καρδίας
 μηδὲν λαλῶν ἔφραζες, ἣ δὲ σὴ στύσις
 140 πτῶσις κατ' ἐχθρῶν εὐθίως γίνετο.
 χαῖρε στρατηγὲ τῶν ἐνόπλων δακρύων,
 τῶν πυρπολούντων τὸ θράσος τὸ βάρβαρον·
 ὅσον γὰρ ἄπλοῖς τὰς ροὰς τῶν ὀμμάτων,
 τοσοῦτον εἴργεις τὰς ροὰς τῶν αἱμάτων.
 145 ὄρων γὰρ ἡμῶν τοὺς ἀκαθάρτους ῥύπους
 ἐκ τῆς ἀκάρου τῶν κακῶν κακουργίας
 πρὸς καῦσιν ἤδη καὶ φθορὰν ἠπειγμένους,
 φθάνεις τὸ πῦρ μὲν ὡς πρὸς ὕλην ἡμμέμον,
 πρὸς δ' αὖ τὰ δένδρα τὴν τομὴν τεθειμένον,
 150 πηγὰς δὲ τῶν σῶν ἔξανοιξας ὀμμάτων
 ἄρδεις τὰ χέρσα καὶ ὀροσίζεις τὴν φλόγα.
 καὶ τὰς ἀκάρους καρδίας μετεργάσσω
 καρποὺς ἐνεγκεῖν ἔξ ἐπομβρίας ξένης.
 ἦδεις γὰρ, ἦδεις, ὡς γεωργῶν τὰς φρένας,
 155 ὡς οὐκ ἐνεστιν ἐμφορῆσαι καρδίαν,
 εἰ μὴ καθαρῇ πρῶτον ἀμπέλου δίκην,
 ἔπειτα πυκνὸν ἐκχέοι τὸ δάκρυον,
 οὕτω τε λοιπὸν ἐγκαλοῖ τοὺς ὄμφακας.
 πλὴν οὐδὲ ταύτης ἐντελής ἀκαρπία,
 160 ἕως ὃ βλαστὸς προσλαβὼν τὸν ἥλιον,
 καὶ μηδὲν ὠμὸν εὐρεθῆ τῆς ἀμπέλου.
 ἡμᾶς δὲ τῆς σῆς πίστειως ἢ φερμότης,

154 ἦδεις γὰρ ed   155 εὐφορῆσαι?   158 ἐγκαλοῖ? an ἐκ-
 βάλοι?   159 ταύταις P   *ibid.* immo εὐκαρπία.   160 προσ-
 λάβη?

contra ex intrepido corde, ore obmutescens, loquebaris: tua vero statio
 (140) ciades in hostes repente facta est. salve, dux armatis militans lacri-
 mis, quae barbaricam frangunt audaciam: quo enim magis dilatas fluxus
 oculorum, eo magis coërces fluxus sanguinum. (145) nam videns nostri
 cordis sentes sordidas ob infructiferam peccatorum nequitiam ad corruptio-
 nem combustionemque adactas, ignem praevertis iam ad silvam accensum,
 et velut ad arbores succisos positum: (150) fontibus vero tuorum adaper-
 tis oculorum, quod aridum est irrigas, et irroras flammam. atque ita fecisti,
 ut infructifera corda fructus efferrent vi peregrinae pluviae. optime enim
 nosti, tanquam mentium agricola, (155) quemadmodum nil valeat cor pro-
 ducere, nisi mundetur prius instar vitis: tum largas effundat lacrimas, atque
 ita tandem emittat racemos. at vitis interea prorsus sterilis manet, (160) us-
 que dum germen susceperit solem, nihilque erudi remanserit in vite. nos

- καὶ πρὶν γενέσθαι τοὺς συνήθεις ὄμφακας,
καρπὸν ἐνεγκεῖν ὠρίμους ἠνάγκασε.
- 165 Θέλω δὲ τούτων τὰς ἀφορμὰς τῶν λόγων
ὡς τὴν ἔναγχος ἱστορῆσαι σοὶ μάχην.
ἀλλ' ἐξ ἐναύλου τοῦ φόβου συστέλλομαι,
καὶ μηδὲν εἰπεῖν ὡς θέλω βιάζομαι.
ὁμῶς ὁ πάντων εἰκονογράφος λόγος
- 170 καὶ ταῦτα μέτροις τεχνικοῖς συναρμόσοι,
ὡς παντὸς ἔργου πρακτικὸς καλλιγράφος.
Ἡ μὲν ζάλη σφύζουσα τῶν ἐναντίων
ἐπῆλθεν ἡμῖν, ὡς ἄμετρα κύματα,
τὴν ψάμμιον ἐκπτύσασα τὴν τῶν βαρβάρων.
- 175 τὸ γὰρ κακὸν φύσημα τῆς Θράκης ὄλης
χειμῶνα πολλῶν ἐκ νεφῶν συνηγμένον
ἤγειρεν ἡμῖν ἐξ ἀνάγκης ἐν θέρει.
ἐπεὶ δὲ λοιπὸν πλησίον τῆς ὀλκάδος,
τῆς σῆς προῆλθεν ἡ ζέσις τοῦ πνεύματος
- 180 καὶ πανταχοῦ κίνδυνος ἦν ἡρητημένος
(πᾶν γὰρ τὸ κύκλον τοῦ σκάφους ἐβίπτετο),
αὐτὸς παραστάς τοῖς ἐπιπλωταῖς ὄλοις.
ἄνω τε ποιῶν ἐκτενωῶ τὸν ἀσχένυ,
πᾶσι παρήγεις ὥστε τῆς ἁμαρτίας
- 185 ἄχρηστον ὄντα μὴ πυρέλκειν τὸν στόλον,
ἀλλ' ἐκβαλεῖν ἕκαστον ἐκ τῆς καρδίας
τὰ τῶν περιττῶν φορτίων βαρήματα,

174 ἐκπτύσασα ed   176 συνηγμένον ed   180 ἡρητημένος P
181 κύκλω?   182 παριστάς codices et ed

autem tuae fidei fervor, priusquam etiam sueti pullularent omphaces, fructus efferre maturos coëgit. (165) equidem velim rerum huiusmodi rationes, aequae ac peractum nuper describere bellum; sed recenti adhuc horrore deterreo, et ad dicendum, ut vellem, animus deficit. attamen quarumcunque rerum pictor sermo (170) haec etiam industriis concinnabit modalis, ut rerum omnium scriptor peritus. horrida quidem ingruens inimicorum tempestas nos super incubuit, velut unda immensa, eructans barbarorum arenam. (175) malignus enim ventus ab universa Thracia ex multis nubibus conflata hiemem in nos violenter concitavit aestatis tempore. ubi vero tandem in naviam propius tuam irrupit venti violentia, (180) atque undique paratum erat periculum (totus enim ambitus navis iam mergebatur), tu statim adstans adnavigantibus omnibus, sursumque extollens alacriter caput, omnes hortabaris ne si quis ob peccata (185) esset incommodus, retardaret classem, sed unusquisque a corde proiceret supervacanei ponderis sarcis-

- μή πως κατασπασθεῖσα τῷ θείῳ βάρει
ἢ κοσμικῇ ναῦς ζημιώσῃ τὸν βλον.
- 190 καὶ ταῦτα πρῶτων εἰς ἀπνους ἡμέρας
(καὶ πᾶσα γὰρ νῆξ ἔργον εἶχεν ἡμέρας)·
μόνος τοσοῦτον ἡγριωμένον νέφος
εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ συντριβὴν ὑποστρέφεις.
οὐκ ἦν γὰρ ἀπλῆ, καὶ μονήρης ἡ μάχη,
- 195 ἀλλ' εἰς πολυσχεδεῖς τε καὶ πολυπλόκου
ἀρχὰς ἀπεικρίτησε συμπεφυρμένη.
Σθλάβος γὰρ Οὔνω καὶ Σκύθης τῷ Βουλγάρῳ
αὐθίς τε Μήδος συμφρονήσας τῷ Σκύθῃ,
γλωσσῶν ἔχοντες καὶ τόπων μερίσματα,
- 200 καὶ χωρὶς ὄντες καὶ μακρὰν συνημμένοι,
μίαν καθ' ἡμῶν ἀντεκίνησαν μάχην,
καὶ τὴν ἑαυτῶν ἤξιον ἀπιστίαν
ἔχειν καθ' ἡμῶν πίστιν ἡκριβωμένην.
ἔνθεν μὲν οὖν ἔβραζεν ἡ Σκυθότροφος
- 205 σκύλλα σφοδρῶς ζέσασα, τῆς δὲ Περσίδος
ἐκείθεν ἡ Χάρυβδις ἀντήχει μέγα.
μέσος δὲ τούτων οὐ πλανήτης, ὡς πάλαι,
ὁ τῶν δόλων ἐκείνος ἦν βουληφόρος,
ἀλλ' αὐτὸς ἔλκων ἀπλανῆ τὴν Ὀρθίαν
- 210 καὶ λευκὰ τείνων τῶν λογισμῶν ἰστία
τῇ κοσμαγωγῷ συνδιέπλεις ὀλκάδι.
καὶ ταῦτα μὲν δὴ πρὸς τὰ τῆς θαλαττίας
ὀρμῆς, τὰ θεῖα δεικνύειν τεχνάσματα·
ἐπεὶ δὲ λοιπὸν, ὥσπερ οἱ μῦθοι πάλαι

nas, ne deturbata gravi dei iudicio mundialis navis subiret vitae periculum. (190) hisce occupatus per integros insomnes dies (tota enim nocte operi vacabas diei) solus tam efferratus turbinem in tuam propriam convertis sollicitudinem. non enim unum erat simplexque bellum, (195) sed in multam diversas et varie commixtas gentes late diffusum ac promiscuum. nam Stihabus cum Hunno, Scytha cum Bulgaro, necnon et Medus conspirans cum Scytha, linguas habentes singuli et regiones divisas, (200) longe inter se dissiati et a longe uniti, unum contra nos moverunt bellum; suamque ipsorum volebant infidelitatem haberi a nobis loco fidei perspectissimae. hinc igitur aestuabat Scytharum altrix (205) Scylla vehementer furens, et Perseidis inde Charybdis obstrepebat valide. hos inter autem medius non pererrans, ut iamdiu, fraudum stabat ille consiliarius. tu vero alliciens non errantem Orthiam, (210) et candida extendens cogitationum vela, praeternavigasti cum mundifera navi. atque haec quidem ista gesta contra marini furoris vim divinum portendunt ingenium. cum iam igitur, ut veteres fabu-

- 215 τοὺς γηγενεῖς πλάττουσι τοὺς ψευδοσπόρους,
 τῆς γῆς ὃ πυθμὴν βαρβάρους ἀνέπλασε,
 καὶ πρὸς τὰ τεύχη τῆς φιλοξένου πύλης
 πλήθῃ προσῆλθεν, ὥσπερ ἦν εἰκασμένα,
 ὀκτῶ συναθροίζοντα μυριαρχίας,
- 220 παρῆν δὲ σάλπιγξ καὶ βέλη καὶ φάσγανα,
 πῦρ καὶ χελῶναι καὶ διάττοντες λίθοι
 νόθων τε πύργων μηχαναὶ καὶ συνθέσεις,
 καὶ πῦσιν ἦν ἄπιστος ἡ σωτηρία,
 ὅσον παρ' ἡμῖν, αὐτὸς εἶχες ἐλπίδα
- 225 σφίγγουσαν ἡμῶν τὴν ἐπὶ σφαιρας τύχην.
 Ἐγὼ δὲ ταῦτα συγκαλῦμαι σοι θέλων
 (οὐκ ἠγνόουν γὰρ ὡς λαθεῖν καὶ νῦν θέλεις)
 σιγᾶν ἔμελλον· ἀλλ' ὃ νοῦς ἤρυσθρία
 κλέψαι τοσοῦτοις εἰσορῶν συνειδότας.
- 230 οὐκοῦν ἀνάσχου· δυσχερὲς γὰρ εἰκότως
 κοινὴν καλῦμαι καὶ λαθεῖν ὑποψίαν.
 εἶχες γὰρ, εἶχες συμφρονοῦσαν παρθένον,
 ἢ σοι τὸ μέλλον τοῦ σκοποῦ προϊστόρει.
 ταύτην συνασπίζουσαν ἐξ ἔθους ἔχων
- 235 ἀντεστρατήγεις ἐξ αὐλοῦ καρδίας
 τοῖς ἀντιτέχνοις τῶν ἀγῶνων δογάνοις.
 τόξον γὰρ εἶχες τοῦ θεοῦ τὴν ἐλπίδα
 τομώτερον τρέχουσαν ἀστραπῆς τάχους,
 πύργους δὲ πίστιν καὶ βέλη τὰ δάκρυα
- 240 καὶ πῦρ τὸ πνεῦμα· καὶ χελῶνας εἰργάσω

224 δσων P

lae (215) terra genitos fingunt filios mendacii, rursus ex imo tellus produxisset barbaros, et ad muros hospitalis portae maxima accessisset turba, ut esse diceret octo simul collectas myriarchias, (220) erat videre tubas et tela et gladios, ignem testudinesque et iaculatorios lapides, et falsarum turrium machinas et compagnes; ac tanta iam erat omnibus salutis desperatio, quanta tibi spes pro nobis inerat, (225) quod firmo staret pede nostra fortuna. atque haec ego, tua gratia celare cupidus (sciebam enim te velle etiam nunc ea latere) eram taciturnus: sed mens erubuit ea suffurari quorum videt esse alios conscios. (230) igitur da veniam. est enim certe difficile omnium evadere et fallere sagacitatem. habuisti enim, habuisti conspirantem virginem, quae tibi quod erat futurum praemonstrabat. hanc tecum habens de more belli sociam (235) ex tuo pugnasti non terreno corde cum instrumentis iis similibus artis bellicae. tibi enim erat pro telo in deum fiducia, citius currens fulgure veloci; pro turri fides, pro iaculis lacrimae, (240) pro igne

- γόνυ προκλίνας καὶ καθείς τὸν αὐχένα·
καὶ τοὺς στεναγμοὺς ἀντιπέμπων ὡς λίθους
τοὺς πετροπομποῦς ἔστρεφες τῶν βαρβάρων.
Καὶ ταῦτα μὲν δὴ μικρὸν ὕστερον πάλιν
- 245 εἶχε κατ' ἐχθρῶν ἐμφανέστερον πέρας.
οὐ μὴν παρείδεν ἢ τομωτάτη φύσις
ἀπὼν παρεῖναι τοῖς πόνοις ὁ δεσπότης,
ἀλλ' εἰς τοσοῦτον ἐγγύς ἦν τῶν φροντίδων
ὅσον μεταξὺ τῶν τόπων ἀφίστατο.
- 250 ἤδη γὰρ εἶχε τρεῖς ἐτῶν περιδρόμους
καταστρατηγῶν τῆς ἀθέσμου Περσίδος
ἐκδοῦς τε τὸν νοῦν εἰς ἀμηγάνους τόνους·
ὃν οὔτε χειμῶν καυστικὴν ἔχων ζέσει
ἔπεισε δοῦναι τοῖς ἀγῶσιν ἀργίαν,
- 255 οὐδ' αὖγε μητρὸς ἐξενεύρωσε πόθος
μικρὰν παρασχεῖν τοῦ χρόνου προθεσμίαν·
οὐδ' ἀντανείλεν αὐτὸν ἔμφυτος βλα
τέκνων τοσοῦτων, οὐδὲ σώματος μάχη
κουφισμὸν εὐρεῖν ἀξιούσα τῶν πόνων.
- 260 ἀλλ' ἀναπαύστως ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων,
ὡς εἰς ἀκάνθας ἐμπεπλεγμένον ῥόδον,
καὶ πρὶν δι' ἡμῶς Περσικὴν κινῶν μάχην,
πάλιν δι' ἡμῶς ψυχικὴν εἶχε μάχην·
καὶ ταῖς ἐπ' ἄμφω προσβολαῖς ἐσφριγμένους;
- 265 ἀφείς τὸν ἐγγύς, εἶχε τὸν μακρὸν πόνον.
ἐντεῦθεν ἡμῶς τῇ φορῇ τῶν γραμμάτων
ὑπεξανῆπτεν, οἷα πῦρ ἀναγκάσας

spiritus; testudines vero fecisti inclinans genua et deprimens cervicem; spiria vero emittens, veluti fundas, saxa iacentes barbaros everstisti. atque haec quidem non multo post iterum, (245) quid in hostes possint, clarius comprobatum exitu. at non sane neglexit acerrimo suo ingenio vel absens adesse laboribus despota. sed tantum prope aderat sollicitis rebus, quantum intervallo aberat a locis. (250) iam enim trium annorum circuitum compleverat in militando contra nefandam Persidem, in id incumbens invicta animi contentione. illum neque hiems urentem ferens spiritum suavitatis unquam ut cessaret a praeliis, (255) nec matris unquam fregit desiderium, ut citius praestituto die rediret. non illum dimovit insita vis amoris erga tales filios, neque corporis conflictatio levamen dare consulens laboribus. (260) sed medios inter requiescens barbaros, veluti rosa circumplexa spinis, qui iam pro nobis Persicum moverat bellum, alterum pro nobis spiritu gessit bellum, et duplici utrinque constrictus periculo (265) praesens dimisit, curam habuit de remoto. exinde suis ille missis litteris nos succendit, ut ignis, qui

- ἀργοῦσαν ἕλην ἐκπυροῦσθαι πρὸς φλόγα,
 πυκνῶς κελεύων ἀσφαλεῖς μὲν τὰς βάσεις
 270 τὰς πρὸς τὸ τεῖχος εὐτρεπίζειν, ὡς ἕδει,
 κτίζειν δὲ πύργων ἐκφορὰς ὑπαιθρῶν,
 φραγμούς τε ποιεῖν, καὶ πεπηγμένους πάλους
 προσαντιβάλλειν, καὶ πλέκειν τεῖχος νέον,
 πολλὰς τε ποιεῖν τοξοτῶν τε καὶ λίθων
 275 ταχυδρομούσας μηχανὰς καὶ συνθέσεις,
 καὶ τὰς ἐνόπλους εὐτρεπίζειν ὀλκάδας,
 ἃς καὶ πρὸ πολλοῦ συγκροτῶν οὐκ ἠμέλει.
 οὐ γὰρ πρόσωπον μὴ θέλων ἰδεῖν μάχης,
 ἕτοιμον εἶχεν ἕξ ἀνάγκης τὴν μάχην,
 280 στρατοῦ τε πλήθος ἔξαπέστειλε φθάσας,
 καὶ τῆς κατ' αὐτῶν ἀσφαλείας ἠμέλει,
 μόνην νομίζων ἀσφαλῆ σωτηρίαν,
 εἶπερ τὸ κοινὸν εὐρεθῆ ἰσσωσμένον·
 σχεδὸν τε πάσας τὰς ἑαυτοῦ φροντίδας
 285 εἰς τὰς δι' ἡμᾶς ἀντανήρει φροντίδας,
 κίνδυνον ὥσπερ ψυχικὸν δοκῶν ἔχειν,
 εἰ μὴ δι' ἡμᾶς πάντα κίνδυνον πάθοι.
 οὕτως ἕκαστα καὶ κελεύων καὶ γράφων
 προῖστόρει μὲν τῷ λόγῳ τὰ πρῶγματα,
 290 ἕξαγράφει δὲ μὴ παρῶν τὰ τῆς μάχης,
 τάτιων στρατηγῶν μηχανουργῶν ἐγγράφως
 τῇ τῶν λογισμῶν τεχνικῇ λεπτοουργίᾳ.
 Οὐ μὴν παρημελεῖτο τὰ προστάγματα,

274 κλονάς P

281 αὐτόν?

cogit arida ligna statim flammam concipere: non semel mandans ut ascensus securi (270) ad moenia adparentur, sicuti est necesse, turresque aedificentur exportandae, et valla fiant, et compacti pali contra sistantur, et muniatur murus novus. multae vere fiant ad rotanda tela et saxa (275) versatiles machinae molesque, armataeque aptentur naves, quas ille iamdiu expediri curaverat. faciem quippe non volens videre belli praesentem habuit belli necessitatem. (280) et militum copiam misit opportune, de sua ipsius securitate non multum sollicitus, unam ratus esse certam salutem, si rerum summa nihil detrimenti pateretur, et omnes fere suas sollicitudines (285) in unam nostrum sollicitudinem converteret. periculum quasi animae iudicans habere, nisi pro nobis omne subeat periculum. sic ille singulatim omnia mandans et scribens sermone quidem praemonstrabat opera. (290) depingebat autem, quamvis absens, res bellicas, disponens, impetrans, machinas praescribens mira ingenii subtilitate et peritia. neque parvi

- ἀλλ' ἦν τὸ γράμμα πρᾶγμα πεπληρωμένον,
 295 πάντων προθύμως καὶ πολιτῶν καὶ ξένων,
 καὶ τῶν ἐν ἀρχαῖς καὶ μεγίσταις ἀξίαις,
 ὑποδραμόντων τοὺς ἑκουσίους πόρους.
 ἔδει γάρ, οἶμαι, τὸν τοσοῦτον δεσπότην
 ἔχειν τοσοῦτους εἰς ἀνάγκην οἰκέτας,
 300 οἱ τὰς κελεύσεις τῶν σοφῶν βουλευμάτων
 μάθοντες ἔργα τοὺς λόγους ἐδείκνυον.
 Οὕτως ἀεικίνητος ὢν ὁ δεσπότης
 τάχει λογισμῶν καὶ φρονεῶν ἀπληστία
 πύρρωθεν ἔργῳ τῇ πόλει παρίστατο,
 305 καὶ ταῖς μερίμναις πανταχοῦ συνῆν μένος,
 ὡς εἰς λογισμὸς ἀπὲρ πάντων ἀρκέσας.
 ὁμοῦς τὸ πλῆθος τῶν πόρων σου, δέσποτα,
 εἰς καιρὸν ἡμῖν εὔθετον τηρητέον,
 ἐν ᾧ πυρούσης τῆς γαλήνης ἐν μέσῳ
 310 εὐκαιρὸς ὁ πλοῦς τῆς ἀβύσσου τῶν λόγων.
 Ἐπεὶ δὲ φρικτὸν ἢ περιστασις φόβον
 εἶχε βλέπουσα τῆς μάχης τὰ κύματα,
 ἔδοξε τοῖς ἄρχουσι τοῖς ὑπηκόοις
 καὶ τῷ μεγίστῳ τῶν ἐνόπλων ταγματῶν
 315 (ἄει γὰρ ὑμῖν εἰς τὸ πᾶν συνημμένοι
 τὰ κοινὰ σὺν σοὶ τῶν πόρων ἐθάστασαν,
 καθ' ἡμέραν τρέχοντες ὡς ὀδοιπόροι,
 καὶ συμπαρόντες τῇ πολυπλόκῳ μάχῃ

298 τοσοῦτον P

facta sunt mandata: sed quod fuit scriptum, impletum est opere, (295) omni-
 bus alacriter cum civibus tum exteris, necnon iis qui prima et maxima obi-
 bant munera, accurrentibus ad labores ultroneos. oportebat enim, opinor,
 talem dominum tales habere in necessitate famulos, (300) qui sapientum
 consiliorum mandatis vix cognitis, iussa factis comprobarent. sic irrequie-
 tum se gerens despota consilii promptitudine mentisque immensitate vel a
 longe prope ad urbem stabat; (305) et sua providentia ubicunque aderat
 solus, tanquam una cogitatio sufficiens pro omnibus. ceterum tuorum copia
 laborum, despota, ad tempus est mihi accommodatius reservanda, quando
 pace adparente in medium (310) fiet secunda navigatio per mare eloquen-
 tia. cum igitur horrendus undique timor instaret rebus ob praesentes belli
 fluctus, visum est ducibus inferioribus necnon magistro armatorum ordinum
 (315) (semper enim tibi illi ad omnia coniancti communes teorum labores fe-
 rebant, quotidie simul currentes tanquam comites, unaque adstantes multi-

- ὄπλοις λογισμῶν, τακτικαῖς ἀγρυπνίαις,
 320 καίτοιγε ταῦτα μὴ ποιοῦντες ἐξ ἔθους,
 ὅπερ μάλιστα τὰς πόρους ποιεῖ πόρους
 παρ' οἷς τὸ μοχθεῖν εἰς μάχην οὐ γίνεται) —
 ὅμως ἔδοξεν ὥστε πρὸς τοὺς βαρβάρους
 ἄνδρας σταλῆναι παντὸς ἔργου καὶ λόγου
 325 πολλὴν ἀποστάζοντας εὐαρμοσίαν,
 προσαγγελοῦντας ὥστε λῦσαι τὴν μάχην
 πέρας τε κοινῶν συντεθῆναι φροντίδων.
 Τούτων παρ' ἡμῖν τακτικῶς κινουμένων,
 τὸ Περσικὸν φρούαγμα σὺν δόλῳ πάλλει
 330 στέλλουσι κλεπτὰς τῆς θαλάσσης ἀγγέλους,
 σπεύδοντας ὥσπερ ἠκονημένον ξίφος
 θήγειν καθ' ἡμῶν τὸ ξίφος τὸ βάρβαρον.
 ἔπει δὲ συνδραμόντες ἐξ ἀδηλίας
 ἐκεῖθεν ἔνθεν οἱ σταλέντες ἄγγελοι
 335 εἰς ἓν μέρος συνῆλθον ἐκ τόπων δύο,
 ὁ βάρβαρος μὲν, ὡς ὁμοῦ δεδεγμένος
 πρέσβεις τοσοῦτους καὶ πρὸς ὄγκον ἠγμένος,
 συνῆψεν ἄμφω· τοῦτο δὲ δόξης χάριν,
 τὸ δ' ἄγχι πλεῖστον ἐκφοβεῖν ἡμᾶς θέλων.
 340 ὁ Περσικὸς γὰρ ἐξανῆπτεν οὐκίτης
 τὸν θυμὸν, ὡς πῦρ ἐκ πυρός, τοῦ βαρβάρου,
 καὶ χιλίους μὲν συμμάχους ὑπέσχετο,
 ἡμᾶς δὲ δεινοῖς ἐξεπαύλισε λόγοις,
 συνέστρεφέ τε συλλαβῶν τῷ βαρβάρῳ

344 συνέστρεψε codices et ed

plici bello armis consiliorum et militaribus vigiliis; (320) nec tamen fracti
 laboris assiduitate quae maxime facit ut labores sint iis labores, quibus ob-
 durescere in bello non obtigit) aequè visum est omnibus ut ad barbaros viri
 mitterentur praestantes opere, et sermone, (325) qui multam effundentes
 ore suavitate nuntium afferrent de bello dissolvendo et fine imponendo
 communibus curis. his rite apud nos deliberatis Persae feroces fraudulenter
 contra (330) mittunt furtivos per mare nuntios in id intentos at acutum fer-
 rum in nos acuerent, ferrum barbaricum. iam vero concurrentes ex occulto
 hinc et inde missi nuntii (335) in unam partem convenerunt ex locis duobus.
 barbarus quidem, eo quod simul excepisset tales legatos, in superbiam ela-
 tus coniunxit utrosque ostentationis causa, tum quia nos magis exterrere
 vellet. (340) Persicus enim incendit servus animum, velut ignis ignem,
 barbari, siquidem mille auxiliores obtulit. nos vero horrendis contempsit
 dictis, inque nos contorsit syllabis barbaricis (345) voces armatas et pua-

- 345 γνώμας ἐνόηλους καὶ τεθηγμένους λόγους.
 τούτοις ὑπαχθεὶς τοῖς λόγοις ἐτέρπετο
 ὁ τῶν Σκυθῶν ἄρανος, ἡ πρώτη βλάβη.
 Ὅμως ὁ πάντων ἀσφαλῆς ζυγοστάτης
 καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν σκοπὸν παρ' ἐλπίδας
 350 εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ συμφορὰν ἀντιστρέφει.
 δεῖον γὰρ αὐτὸν συγκαλῆσαι τὸν δόλον
 σιγῇ τε κρύψαι τοὺς λαθόντας ἀγγέλους,
 ποιεῖ τὸ κρυπτὸν ἐμφανές, καὶ γίνεται
 σύμβουλος ἐχθρὸς καὶ κατηγορὸς φίλος.
 355 ἐπεὶ γὰρ ἦλθον οἱ καλῶς ἐσταλμένοι,
 ἀμήχανον μὲν τὸν πρὸς εἰρήνην λόγον
 φήσαντες εἶναι τὸν σκοπὸν τοῦ βαρβάρου,
 τὸν Περσικὸν δὲ μὴ διαδραῖσαι δόλον,
 φυλάττεται μὲν τῆς θαλάσσης ἡ θύρα
 360 τὰς εἰσόδους κλείσασα ταῖς διεξόδους,
 ἀλίσκεται δὲ συντόμως τὰ κλέμματα,
 καὶ νυκτὸς ἔργον φῶς ἀνέσχεν ἡμέρας.
 κοινὸν γὰρ εἶχον πένθος ἐξ ἑνὸς τρόπου
 τὸ Περσικὸν τε καὶ τὸ βάρβαρον γένος,
 365 τοὺς ἀνταμοιβοὺς προσδοκῶντες ἀγγέλους.
 Ἐπεὶ δὲ λοιπὸν τῆς μάχης ἡ κυρία
 πρὸς τὴν κρίσιν συνῆλθε τὴν θεόγραφον,
 πάλιν σὺ κάμνεις· οὐ γὰρ ἀσκόπως φθάσους
 τῆς κοινότητος ἐντολεὺς κατεστάθης.
 370 λαβῶν δὲ θᾶττον τὸν συνήγορον λόγον,

356 an τῶν — λόγων?

gentia convicia. hisce illectus sermonibus delectabatur Scytharum tyrannus, prima labes. at vero, qui res omnes recta lance ponderat, hoc ipsum consilium praeter spem (350) in illius calamitatem convertit. oportebat enim, ut ille celaret dolos, tacensque absconderet clam missos nuntios. sed occultum facit manifestum; unde fit consiliarius hostis et accusator amicus. (355) postquam enim erat redire bene missi nuntii, ut nullo pacto ageretur de pace, dixerunt esse mentem barbari, ac Persarum detectam esse fraudem. tum, quidem custoditur maris ostium, (360) vetans ne pateret egressis introitus. deprehenduntur vero statim fraudes, et noctis opus patefecit lux diei. aequae enim erat sollicitum ex una causa Persarumque et barbarorum genus (365) in mutuis exspectandis nuntiis. postquam vero tandem belli domina ad sententiam convenit caelitus scriptam, tu rursus allaboras: non enim improvido consilio rerum summam adsidens gubernasti. (370) statimque ac-

- καὶ πρὸς τὸ τεῖχος ἐκδραμῶν τὸ τῆς δίκης,
γραφὴν κατ' αὐτῶν ἀσφαλῶς προεξέθου
τὸ φρικτὸν εἶδος τῆς γραφῆς τῆς ἀγράφου.
ταύτην τις, οἶμαι, τὴν διάγνωσιν βλέπων
- 375 φήσει δόλω σε τὸν κριτὴν ὑφαρηγᾶσαι·
δειξας γὰρ αὐτὸν τοῖς ἐναντίοις ὄλοις
ἀντιπρόσωπον ἔξανέστησας φόβον,
καὶ τῶν ἐλέγχων μηδέπω παρηγημένον
κομψευτὸς αὐτοῖς ἢ δίκη καθίστατο.
- 380 ὡς εὔγε σοι γένοιτο τοῦ καλοῦ δόλου·
κρίνας γὰρ ἐν σοί, καὶ διαγνοὺς τὴν φύσιν,
ὡς μητρὸς οὐδὲν παιδί συμπαθέστερον,
τὴν τοῦ διαστοῦ μητέρα προσηγάγου
οἴκτω δεήσει δακρυόεις ἀσπίτα,
- 385 καὶ τῇ δόσει δὲ τῶν φρόντων χρημάτων·
ἐκείθεν ἔνθεν πολλὰ δοῦς καὶ σκορπίσας,
πείθεις ἐκείνην πρῶτον· ἢ δὲ συντόμως
πείθει τὸ τέκνον, καὶ σχεδὸν πρὸ τῆς δίκης
νικῶσαν ἡμῖν ἔξεφώνησε κρίσειν.
- 390 Ὅμως ἐπειδὴ τοῖς ἀγῶσι τῆς μάχης
προσαντιτείνειν ἤξιον οἱ βάρβαροι,
πυρὸς μὲν ἔργον ἀφρόνως ἐγίνετο
πᾶς ὁ πρὸ τεύχους ὠραισμένος τόπος,
ἢ φλόξ δὲ καπνίζουσα τὸν καινὸν ζόφον
- 395 ἐκ τῆς ὀμίχλης τῆς ξένης ἐκρύπτετο.
τοῖς δ' αὔγαι Πέρσαις ἐστρατευμένοις πέραν,
ὡς δὴ καθ' ἡμῶν ἔργον εἶχεν ἢ μάχη,

cepto patrono verbo, et muro ascenso, ubi agebatur actio, picturam in ipsos firmiter obiecisti, terribilem illam speciem picturae non pictae. hanc quis, opinor, iudicationem spectans (375) dicat te dolo iudicem subornasse. ubi enim ipsum palam hostibus ostendisti, talem excitasti timorem ut faciem averterent. et argumentis nondum productis scite est in ipsos multa constituta. (380) quam bene tibi cessit laudabile commentum! ex te enim iudicans dignoscensque naturam, ut nihil matre sit filio indulgentius, iudicis matrem allexisti affectu, prece, lacrimis, ieiunio (385) et effusa divitiarum largitione: hinc et inde enim multis datis et erogatis, illam suades primum; et illa statim suadet filium, et prope ante iudicium victricem pro nobis pronuntiavit sententiam. (390) verum cum tamen ad pugnae certamina se obducere barbari contenderent, multum quidem stulte fiebat incendium, ita ut omnis ante murum locus esset conspicuus. flamma vero excitans fumi novas nebulas (395) immensam inter caliginem abscondebatur. at Persis in adverso littore eductis ad bellum, quod iam contra nos iniretur pugnae,

- κῆρυξ ὁ καπνὸς τοῦ σκότους ἐγίνετο.
 ἔρωσ γὰρ ἦν τις τοῖς ἐπ' ἄμφω βαρβάροις,
 400 οὐχ ὅστις ὄπλα συντομώτερον λάβοι,
 ἀλλ' ὃς προφλέξει τοὺς ἀναιτίους λίθους.
 καὶ ταῦτα μὲν δὴ τοῦτον εἶχε τὸν τρόπον.
 ἤδη δὲ λοιπὸν συγκροτοσθῆτες τὴν μάχην
 οἱ βάρβαροι μὲν τοῦ δικαστοῦ τοὺς τόπους
 405 καὶ τοῦ στρατηγοῦ τῇ ἀτρέπτου παρθένου
 λαβόντες εἶχον ὥσυνεὶ τὰς ἀσπίδας,
 καὶ τοὺς παρ' αὐτῶν δυσσεβῶς ὑβρισμένους
 ἔχεν συνεργοὺς εἰς ἀνάγκην ἤξιουν.
 Σθλάβων τε πλήθη Βουλγάρους μεμιγμένα
 410 ὁ βάρβαρος νοῦς ἐμβυλῶν ταῖς ὀκνάσι
 (γλόψας γὰρ εἶχεν ἐσκυφωμένα σκάφη)
 ἔμιξε τῇ γῆτ' ἑσθλάτιης τὴν μάχην.
 Κάμοι δὲ μίξις συνεπέηλθε καὶ μάχη·
 καὶ πανταχοῦ μοι τοῦ σκοποῦ πεφουρμένου
 415 καὶ συγκλονοῦντος τοὺς λόγους ὡς εἰς μάχην,
 τί πρῶτον εἰπὼν δεῦτερον ἀπάρξομαι ;
 Ἄλλος μὲν οὖν ἐπιπτεν ἐκ ῥιπῆς λίθου
 λαβὼν κατ' αὐτὸ τὴν βολὴν καὶ τὸν τάφον·
 ἄλλος δὲ σύννουσ προσλαλῶν τῷ συμμάχῳ,
 420 βληθεὶς ἀνωθεν ἐξ ἀδήλου τοξότου,
 τὸ πνεῦμα θῦπτον ἀνταφῆκε τοῦ λόγου.
 καὶ τις παρ' αὐτοῖς ἐν μεγίσταις ἀξίαις
 τάξει νομιζῶν εἰς δέον τὰ τάγματα,

401 προσφλέξει codices et ed 415 συγκροτοῦντος ed 417 λίθος P

tenebricosus fumus factus est praeco. convenerat enim inter utrosque barba-
 ros, (400) ne quis arma citius altero caperet quam ille antea incendisset in-
 culpabiles lapides. atque haec quidem non alio gesta sunt modo. tum de-
 mum undique cientes pugnam barbari quidem iudicis locos (405) et imperan-
 tis intemeratae virginis, quos occupant, habebant sibi pro scutis. ita quos
 illi impie lacesiverant, sibi habere adiutores in necessitate putabant. at
 Sthlaborum multitudinem mixtam Bulgaris (410) cum coniecisset barbarus in
 naves, (habebat enim trabe excavatas cymbas), miscuit terrestrem cum
 marina pugna. at mihi quoque confusio oboritur et conflictas: cumque tanta
 sit propositi argumenti perturbatio, (415) ut veluti ad pugnam concitentur
 sermones, quid primum dicam, quid deinde prosequare? at vero quidam ce-
 cidit ex iactu lapidis, simul vulnere accepto et sepultura. alter vero cogita-
 bundus, loquens cum socio, (420) traiectus desuper ab occulto sagittario
 citius emisit spiritum quam verba. necnon quis inter ipsos ex primoribus

- ἔστη παρεισδὺς ἐν μέσῳ τῶν ὑσπίδων,
 425 κρύπτειν ἑαυτὸν ἄσφαλῶς ἠπειγμένους·
 βολὴ δέ τις φθάσασα συντόμῳ λίθου
 ἀπροσδοκῆτως διχοτομεῖ τὰς ὑσπίδας,
 καὶ τὰς μὲν ὠθεῖ, τῷ δὲ γίνεται φόβος.
 οἱ δ' αὖγε λοιποὶ πάντες, ἀκρίδων δίκην,
 430 ἔπιπτον ἄρδην δυστυχοῦντες ἐστόχως.
 οὕτως ἀπηκρίβωσεν ἡ θεία κρῖσις
 τὰ τέξαι, τοὺς βάλλοντας, αὐτοὺς τοὺς λίθους,
 ὡς μηδὲν εἰκῆ συμπεσεῖν ἐρριμμένον·
 ἀλλ' ἦν τὸ πεμφθὲν ἐστόχως ἀφριγμένον
 435 πρὸς τὴν ἐκάστην τῶν βεβλημένων τύχην.
 Καὶ ταῦτα μὲν δὴ τῆς τύχης τὰ πράγματα
 τὰ νῶτι τῆς γῆς εὐφύρως ἐβάστασεν·
 ἔδει δὲ λοιπὸν καὶ τὰ τῶν θαλαττικῶν
 λαβεῖν ἀγώνων τὴν ἰσόρροπον κρίσιν.
 440 καὶ μοι πρόσεστι τοῦτο θανμάσαι πλέον,
 πῶς τὴν τσσαύτην τῆς θαλάττης οὐσίαν
 οἱ βάρβαροι βλέποντες ἐξηπλωμένην,
 δοκοῦντες ὡσπερ ἔστενωσθαι τῷ πλάτει,
 ἐκεῖ συνεκλείσθησαν εὐθέτως ὅπου
 445 τὸν οἶκον εἶχεν ἡ στρατηγὸς παρθένος.
 ἐκεῖ γὰρ ὡσπερ ἐν σαγήνῃ δικτύων
 τὰ γλυπτὰ συζεύξαντες ἤπλωσαν σκάφη.
 ἐπεὶ δὲ συννεύσαντες ἀλλήλοις ὄλοι

428 φόνος?

437 γραφῆς codices et ed correxit Pinderus.

441 θαλάσσης P.

instruere volens ad opus ordines, media inter scuta se coniecerat, (425) ita se ipsum celare ad securitatem adactus. iactus vero praeventens celeris lapidis ex improviso protensa divisit scuta ac vehementer impellit: huic timor oboritur; ceteri vero omnes locustarum more (430) prostrati iacuerunt in infortunio solertes. sic divinum iudicium perfecte direxit tela, iaculatores et ipsos lapides, ut nunquam irritum caderet quod iactum erat: sed erat missile ad scopum opportuna directum (435) pro varia transfossorum fortuna. ac tales quidem rerum fortunatos exitus terga picturae facile attulerunt. oportebat autem ut etiam maritima experirentur praelia aequale iudicium. (440) ac quanto magis mihi subit admirari, quomodo tantam maris substantiam barbari videntes late protensam, quasi viderentur ipsa artari latitudine, eo se omnes apte concluderint, ubi (445) domum habebat imperatrix virgo. illic enim velut in sagena piscium cavas inter se iunctas extenderunt cymbas. tum vero omnes invicem conspirantes in unum aggressi sunt nostras cum cla-

- ἐπῆλθον ἡμῶν σὸν βοῆ ταῖς ὀλκάσειν,
 450 ἐντεῦθεν ἦν ἄδηλος ἡ δῆλη μάχη·
 μόνην γὰρ οἶμαι τὴν τεκοῦσαν ἀσπίδως
 τὰ τόξα τεῖναι καὶ βαλεῖν τὴν ἀσπίδα,
 καὶ ταῖς ἀδήλοισι συμπλοκαῖς μεμιγμένην
 βάλλειν, τιτρώσκειν, ἀντιπέμπειν τὸ ξίφος,
 455 ἀνατρέπειν τε καὶ καλύπτειν τὰ σκάφη,
 δοῦναι τε πᾶσι τὸν βυθὸν κατοικίαν.
 ξένον γὰρ οὐδέν, εἰ πολεμεῖ παρθένος,
 δι' ἧς παρήλθεν εἰς τὸ τῆς ψυχῆς σέβας
 οὐκ οἶδα πᾶς πεμφθεῖσα ῥομφαία πάλιν·
 460 ὁμως παρήλθεν ἢ διῆλθεν ὀξέως
 τρώσασα τὴν ἄτρωτον οὐδαμοῦ φύσιν.
 Οὕτω μὲν σὸν ἐκεῖνα τὰ γλυπτὰ σκάφη
 τὸν ὄρμον εἶχον ἕξ ἀνάγκης εἰς ζάλην·
 πολλὴ δὲ φύρσις καὶ φόβος καὶ σύγχυσις
 465 τοῖς ναυμαχοῦσι βυρβύροις συνήρατο.
 καὶ πού τις αὐτῶν ἐκπεσὼν τῆς ὀλκάδος
 πλωτῆρ σχεδιάζων τὴν τέχνην ἠφρίσκειτο.
 ἄλλος δὲ νεκρὸν εἰς ὕδωρ μιμούμενος
 ἤλιπε φεύγειν, τῷ δοκεῖν πεπνιγμένος
 470 καὶ τις παρ' αὐτοῖς ἀντὶ πύργου τὴν τρόπιν
 λαθῶν ἐπῆλθε, καὶ πολλὸν μείνας χρόνον
 ἐκ τῆς ἀνάγκης δυστυχῶν ἐκαρτέρει.
 ὁμως ἐκείνους πάντας, ὡς ἓνα στόλον,
 ὃ τῆς θαλάσσης συγκατέκλυσε σάλος.
 475 Ἐντεῦθεν ὁ πρὶν ἀφθόνως ἀνημμένους

more naves. (450) atque ea fuit occulta simulque patens pugna. sola enim, ut puto, quae peperit sine semine, arcus intendebat et obiciebat clipeos; et ex occulto se immiscens conflictibus tela mittebat, sauciabat, retundebat gladios, (455) evertibatque, et submergebat cymbas, deditque omnes habitare in profundum. novum enim est nihil, quando militat virgo, per quam advenit animo religio. certe nescio, quinam immissa est toties framea; (460) ac certe evasit pervasitque celeriter, gentem vulnerans non vulneratam antea. ita igitur illae cavae cymbae portum sunt adactae habere subtus mare. multa vero commixtio et timor et confusio (465) in mari pugnantes barbaros incessit undique. ac quidam ex ipsis procidens e navi, dum artem natandi fingit, deprehensus est. alter vero mortuum super aquam imitatus sperabat evadere, se suffocatum simulans. (470) et alter ex ipsis pro turri carinam clam subiit, ubi diu permanens ex necessitate suam calamitatem sustinuit. ceterum eos omnes, tanquam unam navim, maris unda concitata dispersit. (475) exinde qui nuper incensus immodice flammam fundebat ex

- πνέων τε πυρσὸν ἐκ λόγων πυρεκβόλων
 ἀπηθάλωτο συντόμως ὁ βάρβαρος·
 ἄφνω δὲ τέφρα προσφόρως ἐγένετο,
 ὡς πῦρ ἀνάπας εἰς ἀνέγκλητα ξύλα.
- 480 ἄλλος γὰρ ἄλλον ἐξέπεμπεν ἄγγελον
 φέροντας αὐτῷ συμφορὰς ὡς δράγματα,
 ἐκ γῆς μὲν εἰς θάλατταν, εἰς δὲ γῆν πάλιν
 ἐκ τῆς θαλάττης δυστυχημάτων σάλον.
 οὕτω μὲν οὖν ἔπασχε τὸν καινὸν σάλον.
- 485 εἰς γῆν νομίζων, κυματοῦσθαι τὰς φρένας·
 ὡς κυμάτων γὰρ ἀντισύνδρομον μάχην
 εἰς ἓν τι ρεῦμα συμφορῶν ἀφιγμένων.
 πῆ μὲν γὰρ ἡ γῆ τῶν ἀθάπτων βαρβάρων
 ὕλην παρεβλάστησε τῶν δένδρων πλέον,
- 490 πῆ δ' ἡ θάλαττα τῆ φορᾷ τῶν λειψάνων
 ὄχλουμένη τε καὶ κατεστορεσμένη
 ἐξ ἄλλοφύλων αἱμάτων φοινίσσεται·
 καὶ νῦν Ἐρυθρὰ κυρίως ἀκούεται,
 καλῶς βαφεῖσα τῆ βαφῆ τῶν βαρβάρων.
- 495 ἔδει γάρ, οἶμαι, τὸν Φαραῶν τὸν δεύτερον
 βλέπουσαν αὐτὴν καὶ νέον σε Μωσέα,
 τὰς τῆς Ἐρυθρᾶς εἰκονίζειν ἑμφάσεις·
 καὶ νῦν ἔχουσιν εἰς σοροῦς τὰ κύματι
 μνήμην ἔνυγρον καὶ ταφὴν Αἰγυπτίαν.
- 500 οὐκ ἦν γὰρ εἰκὸς ἐνδεεστέραν βλέπειν
 πρὸς τὴν παλαιὰν τὴν νέαν τιμωρίαν.
 ἄπωμιν οὖν τὸν ὕμνον οὐκ ἐν τυμπάνοις

ore, ignem ex iaculis, combustus est repente barbarus, statimque cinis factus est utiliter, ut ignis qui ligna immerentia combusserat. (480) quippe alius post alium mittebat nuntios, qui ad eum afferrent mala velut manipulos: a terra enim ad mare, et ad terram pariter a mari, erat calamitatum tempestas. ita igitur passus est novam tempestatem (485) in terra ratus fluctuare mentes. non aliter quam secum depraeliantibus undis in unam tandem partem calamitates confluent. illic enim terra ex inhumatis barbaris silvam ferebat plus quam ex arboribus: (490) hic autem mare dorso gestans cadavera nuper conturbatum et nunc sedatum ex alienigenarum purpurascit sanguine. et nunc vere et proprie rubrum audit, tam bene tinctum tinctura barbarorum. (495) oportebat enim, ut puto, Pharaonem alterum mare ipsum cum videret, teque novum Mosem, ut vivam Erythraei referret speciem; et nunc hi quoque habent pro tumulis undas, humida monumenta et sepulcra Aegyptia. (500) aequum enim non erat ut esset inferior illa antiqua haec nova ultio. canamus igitur hymnum, non cum tympanis incondita perstreptentes,

- ἄφροσυμα βομβήσαντες, ἀλλ' ἐν ὀργάνοις
 τῶν ἔνδον ἡμῖν μυστικῶς ἤρμουςμένων.
- 505 καὶ νεῦρα μὲν τείνωμεν ἐπυγλωμένα
 καὶ πλήκτρα γλώσσας καὶ τὰ χεῖλη κύμβαλα,
 αἰοθήσιων δὲ πενταχόρδῳ συνδέσει
 τὸν ἄκρον εἰς τὸν πρῶτον εἶπωμεν τόνον
 οὕτω γὰρ ἢ μὲν ὄψις ἢ τῶν ὀμμάτων
- 510 πᾶσαν καθαιρεῖ βλαπτικὴν θεωρίαν·
 ἢ δ' αὖ νοητῆ τῶν ἀκουσμάτων πύλη
 ἤχοις ἀτάκτοις οὐκ ἀνολεῖ τὰς θύρας.
 οὐδ' ἀγε τὴν ὄσφρησιν ἠπατημένην
 ἠδυσμα πικρᾶς ἡδονῆς ὑφαρπάσοι,
- 515 καὶ γεῦσις ἔσται μὴ φθορᾶς παραίτια
 ἀλλ' εἰς τροφήν ἄφθαρτον ἠτρεπισμένη.
 ἄφαῖς τε ῥευστῶν λημμάτων ἐλευθέραις
 τὰ χριστάδελφα ψηλαφήσωμεν μέλη,
 ὅπως ὁ πάσης ἀρχιτέκτων οὐσίας,
- 520 τὸ πυροθενὲς στήριγμα τῶν ὄρωμένων
 καὶ τῶν ἀδήλων ἢ πεπηγμένη βύσις,
 ὁ παιδαγωγῶν συμφερόντως τὴν φύσιν
 καὶ σωφρονισταῖς ἐκφοβῶν διδασκάλους
 τὴν νηπιώδη τῶν παθῶν ἀταξίαν,
- 525 καὶ νῦν στρατεύσας τοὺς πυραυγεῖς συμμάχους
 κατὰ σκοτεινῶν ἀντιτάξοι βαρβάρων,
 δεῖξοιτε Τίγριν καὶ τὸν Ἰστρίον πόρον,
 ὡς πρὶν τὸ Νείλου ρεῖθρον, ἡματωμένους

508 ἐξ ὀργάνων P
 codices et ed

505 ἐμψυγλωμένα P

513 ἠπατημένη

sed cum organis intus in corde nostro mystice temperatis; (505) et nervos intendamus animae, fiantque plectra linguae et labia cymbala. et sensuum pentachordo conjunctorum altum in primis efferamus canticum. ita enim visus, qui est ex oculis, (510) ab omni emundabitur noxio spectaculo; itemque intellectualis auscultationum porta inordinatis sonis non aperiet valvas; nec ab olfactu pariter decepta suavitatem amaræ voluptatis adtrahet; (515) gustus autem non erit corruptionis causa, sed ad escam incorruptibilem intentus; et tactu a fluxis rebus captandis immuni Christi fraternæ membra contrectabimus, ut ille totius artifex substantiæ, (520) fortissimum fulcimentum visibilibus et invisibilibus stabile fundamentum, qui utiliter erudit naturam et flagello magistro exterret stultam passionum perturbationem, (525) nunc quoque suos educens rutilantes milites tenebricosis ex adverso sistat barbaris; Tigrisque et Istri demonstrat alveos, ut quondam Nili flu-

- ὅπως μεθυσθῆ συγγενῶν ἔξ αἱμάτων
 530 ὁ βάρβαρος νοῦς δυστυχῶς γεγευμένος.
 αὔξοι δὲ τὴν σὴν εὐσεβῆ φυτουργίαν,
 τὸν δεσπότην θάλλοντα τοῖς θεοῖς κλάδοις·
 θύρας τε πολλὰς ἔξανοίγοι τοῖς λόγοις
 νικῶντος αὐτοῦ πανταχοῦ τοὺς βαρβάρους.
 535 Ἐνταῦθά μοι νῦν τὸν βραδύγλωσσον λόγον
 τὸ συμπέρασμα τοῦ σκοποῦ περιγράφει.
 τῷ σῶ δὲ τέκνω, τῷ νεωτέρῳ κράτει,
 τούτους προσειπεῖν εὐτρεπίζω τοὺς λόγους.
 Νίκη, φάνηθι· νῦν λαβεῖν σε νυμφίον
 540 ἔξεισι τοῦτον, ᾧ τὰ δῶρα τῶν γάμων
 δέδωκας ἤδη τὴν σφαγὴν τῶν βαρβάρων.

530 γεγευσμένος P.

men, cruentatos. ut, inquam, inebrietur suae gentis cruoribus (530) barbarus infeliciter saturatus, tua vero crescat pia plantatio, despota, qui germina divinis sarculis; portasque multas reseret sermonibus, ipso vincente quacunq̄ue ex parte barbaros. (535) atque hic meo tardiloquo sermoni finis de re proposita praescribitur. tuum vero filium, pubescentem maiestatem, hisce aggredior dictis alloqui. prodeas Victoria: nunc sponsum accipere (540) te decet istum, cui pro donis nuptialibus nuper dedisti cladem barbarorum.

T O T A T T O T

Η Π Α Κ Λ Ι Α Σ

ΗΤΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΕΛΕΙΑΝ ΠΤΩΣΙΝ ΧΟΣΡΟΥ
ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΕΡΣΩΝ.

A.

Ἀγαλλιάσθω πᾶς χορὸς τῶν ἀστέρων
τὸν ἀστρόδουλον δεικνύων πεπτωκότα
καὶ τὴν ἑαυτοῦ πτώσιν ἤγνοηκότα.
οὐκ ἔστυγε γὰρ ἡ κτίσις τιμωμένη,
5 κἂν δυσσεβηθεὶς ὁ κτίσας ἤνελχετο.
νῦν πανσέληνος ἢ σελήνη λαμπέτω
τοῦ Χοσρόου λήγοντος; ἔγγυωμένη
Πέρσας τὸ λοιπὸν μὴ θεουργεῖν τὴν κτίσιν.
καὶ νῦν ὁ τρισμέγιστος ἡλίου πόλος,
10 λούσας ἑαυτὸν τῇ καθάρσει τῶν φόνων,
βοᾷ λαλεῖ σοι τὴν σφαιρὴν τοῦ Χοσρόου.
θεοῦ βεβήλους ἔκφυγῶν ὑποφίας

E I U S D E M

H E R A C L I A S

SIVE DE EXTREMO CHOSROAE PERSARUM REGIS
EXCIDIO.

I.

Exsultet chorus omnis astrorum, astrorum servum cecidisse demonstrans
suumque casum ipsum ignorasse: non illum enim texit coita creatura,
(5) quamvis impie profanatus creator sustineret. nunc in suo plenilunio luna
resplendet, deficiente Chosroa, laeta despondens Persas non ultra deificatu-
ros res creatas. et nunc, o maxime solaris orbis, (10) bene lotus et expia-
tus a caedibus clama, tibi que annuntia cladem Chosroae, deus haberi abhor-

σκληρτησον, αλθῆρ· ὁ κρατῶν Περσοκράτης
ὁ πυρσολάτρης ἔξωφώθη Χοσρόης.

- 15 πάλιν κάμινος Περσική καὶ δευτέρα
δροσιζεται φλόξ Δανιὴλ τῷ δευτέρῳ,
ἀνωφερῆς δὲ καίπερ οὔσα τὴν φύσιν
χεῖται κατ' αὐτῶν, καὶ διώκει καὶ φλέγει
τοὺς τὴν πονηρὰν ἐκπυρώσαντας φλόγα.
- 20 πάλιν λεόντων ἠγρωμένων στόμα
εἰς γῆν δι' ὑμῶν Περσικὴν ἀνεφράγη.
πάλιν παροινεῖ δυσσεβῶς ὁ Χοσρόης
καὶ πῦρ θεουργεῖ καὶ θεὸς φαντάζεται,
ἕως σὸν αὐτῷ καὶ τὸ πῦρ ὑπερβράσαν
- 25 σὸν τῷ θεουργήσαντι συγκατεφθάρη.
πάλιν παροινεῖ, καὶ μεταίρει τὴν κτίσιν,
Ἐέρξη τε τῷ πρὶν ἀντερῖζει, καὶ θέλει
πῆ μὲν πετρῶσαι τὸν βυθὸν τοῖς λειψάνοις,
πῆ δ' αὖγε τὴν γῆν κυματῶσαι τοῖς λύθροις.
- 30 γιγαντιᾶ δὲ καὶ τυρανῆσαι θέλει,
καὶ τὸν πρὸ πάντων εἰκονίζει Βαλτάσαρ,
χραίνων τὰ θεῖα τῷ μολυσμῷ τῆς μέθης,
ἕως κατ' αὐτοῦ δάκτυλος θεηγόρος
τῆ δεξιᾶ σου χρώμενος χειροχρόαφρ
- 35 ψήφου μελαίνης ἔξεφώνησε κρίσιν.
λήγουσι λοιπὸν αἱ βροχαὶ τῶν αἱμάτων,
φεύγει τὸ ρεῦμα τῶν ἀειφρύτων φόνων·
ἡ γῆ βιαίοις οὐκ ἐνοχλεῖται τάφοις,

18 κείται ed

rens ex impia suspicione. aether, exsulta: imperans Persarum tyrannus ignicola obtenebratus est Chosroes. (15) rursus Persica fornax atque iterum irroratur flamma pro Daniele altero, quae quamvis in altum natura tendat sua, tamen procumbit, instansque illos adurit qui flammam iniquam succenderunt. (20) rursus leonum os rabide fureatium pro te contra terram est adaptum Persicam. rursus insanit sceleratus Chosroes, et ignem facit deum, seque deum simulat; donec cum ipso etiam superincursus ignis, (25) cum ipso qui fecit ignem deum, extinctus est. rursus, inquam, insanit et res creatas invertit, Xerxiq̄e antiquo aemulatus conatur qua pelagus opplere cadaveribus, qua contra terram inundare sanguine. (30) ut gigas vero furit seque praestat tyrannum et unum prae omnibus repraesentat Baltasarem, conspurcans res divinas ebrietatum profanatione, donec in ipsum digitus divini loquus, tuam ad exarandum mutatus dexteram, (35) nigri lapilli protulit sententiam. iam demum cessant sanguinis rivi, sistitur fluxus aedium perennium, terra violentis non exagitatur sepulcris, mare non sor-

- θάλαττα λούθρων οὐ μαιίνεται χόσει.
 40 τῶν αἰχμαλώτων οὐ βρέει τὸ δάκρυον·
 ἀργεὶ τὸ λοιπὸν ἢ πλοκὴ τῆς ἀγγύτης·
 οὐδεὶς μετ' ἄξους ἐκκενώσας αἰθάλην
 τὴν ῥίνα ποιεῖν ἐκβιάζεται στόμα.
 τὰ δένδρα νεκροῖς οὐ βαρεῖται φορτίοις.
 45 πλήρεις ἐκάστῳ τῶν μελῶν αἱ συνθέσεις·
 ἄπους, ἄχειρος οὐ βαρεῖ τὸν ἀσχένα·
 οὐδεὶς ἀμοιβὴν συμφορᾶς ἀντιστρέφου
 τῆς χεῖρα κυχρῆ τῶν ποδιῶν ἀντεργάται.
 ἀλλ' οὐρανόσ, γῆ, πῦρ, ὕδωρ, ἀνὴρ, νέφε
 50 καὶ πᾶς ὁ κόσμος τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω
 κροτεῖ σὺν ἡμῖν τοῦ Θεοῦ τὰ σκάμματα,
 ἐνὸς πεσόντος καὶ σεωσμένων ὄλων.
 Νῦν τὸν πυραυγῆ Χοσρόης ἐωσφόρον
 ἔγνω ζοφώδη, καὶ πλάνητας οὐκ ἔχει
 55 τοὺς ἐπτά, φησεν, ἀλλ' ὄλους τοὺς ἀστέρας·
 νῦν πάντας αὐτοὺς ἐμπεσὼν τῷ Ταρτάρῳ
 βλέπει σκοτεινοὺς ἐξ ἀνάγκης ἐσπέρους,
 καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ἀστοχῆσας ἐλπίδος,
 οὗς ζῶν ἐτίμα, δυσσεβεῖ τεθαμμένους.
 60 Ποῦ νῦν ὁ λῆρος τῶν ἀεισφαλῶν Μάγων;
 ποῦ τῶν ἐν ἀστροῖς δογίων τὰ σκάμματα;
 ποῖος πεσόντα Χοσρόην ἠροσκοπεῖ;
 πάντως ἔδοξεν ἐμπεσεῖν τῷ τοῦ Κρόνου·
 τέκνου γὰρ ὀρμαῖς ὁ σφραγεὺς ἀνηρέθη.

47 ἀγχεσφόρον P

det fasis cruoribus. (40) nec sciant lugiter captivorum lacrimas. torpent iam tandem feriat restes et laquei. nemo cum aceto exhausta fuligine nasum cogitur vocare ad oris officium. non arbores gravantur mortuorum pondera. (45) integrae constant singulis membrorum iuncturae; nemo pedes manusque nutilus deprimat colla, nemo ad compensandam ex adverso calamitatem manu utitur ad officia pedum adiutrice. at caelum terra, ignis, aqua, aer, nebulae, (50) omnisque rerum quae sursum et deorsum sunt, ratio, dei noblescent scammata concelebra: cecidit unus, et omnes sunt servati. nunc rutiliantem Chosroes Luciferum sentit esse obscurum, eique sunt errantia (55) non solum septem, ut aiunt, astra, sed omnia. nunc omnia ista demissos in Tartarum tenebricosos videt necessario vespere; atque a spe deiectus in ipsa posita, quae vivus adorabat, exsecratur mortuus. (60) ubi nunc semper mendacium Magorum deliria, ubi deducta ab astris ergorum scammata? quotusquisque extincti Chosroae notavit dies, pro certo statuit meritaram

- 65 Ὅμηρε, τὸν πρὶν μηδαμιῶς Ἡρακλῆα
θεὸν προσειπεῖν ἀξιόσης ἀσκόπως.
τί γὰρ τὸ κοινὸν ὠφέλησε τοῦ βίου
κάπος φονευθεὶς ἢ λέων πεπνυγμένος;
θαύμαζε μᾶλλον, ὡς ἐν ἀνθρώποις ἕνα,
70 τὸν κοσμορῦστην εὐλόγως Ἡρακλῆα.
κατῆλθεν οὕτος ἄχρη τῆς Αἰδοῦ θύρας,
τὴν λῦτταν ἤγχε τοῦ κυνὸς τοῦ παμφάγου,
Ἄλκηστιν ἐξήγειρε τὴν οἰκουμένην,
ἀνείλε τὸν δράκοντα τὸν μαιφόνον,
75 καθεῖλεν ὕδραν μυριαύχενον βλάβην,
ῥυπῶντα τὸν πρὶν ἐξεκόπρωσε βίον,
ἐπνίξε τὸν λέοντα τὸν κοσμοφθόρον,
καὶ νῦν προῆλθεν Ἡρακλῆς τῷ πράγματι,
λαβὼν τὰ χρυσαῖα μῆλα, τὰς πόλεις ὕλας.
80 παρῆλθεν ἡ γῆ τῆς ἀφειγούσας ἰσπέρας·
τὸ φῶς ὑπέστη, καὶ δέσπη τὸ σκότος·
καὶ δεύτερος νῦν κοσμοποιεῖται βίος,
καὶ κόσμος ἄλλος καὶ νεώτερος κτίσις.
καὶ νῦν ὁ Νῶε τῆς νέας οἰκουμένης
85 κιβωτὸν εὔρε τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν,
καὶ πᾶσαν ἔνδον ἐντεθεικῶς τὴν φύσιν
ἀφῆκεν αὐτὴν εἰς ἔνοπλα τάγματα
τῷ κατακλυσμῷ Χοσροῦ φρουρουμένην·
σχεδὸν γὰρ εἰπεῖν πᾶσα σὰρξ διεφθάρη
90 ἐκ τῆς χυθείσης παγγενοῦς ἁμαρτίας·

lapsu temporis: at illum nati furor homicidam sustulit. (65) Homere, priscum illum nusquam Herculem deum vocare oscitanter praesumpseris. ecquid enim boni vitae societati attulit aper mactatus aut suffocatus leo? hunc admirare potius, velut unum inter homines (70) mundi liberatorem, verius dicendum Herculem. hic usque ad portas penetravit Inferi; rabiem compressit canis omnia devorantis; Alcestim excitavit ibi commorantem; draconem occidit crudelissimum; (75) hydram prostravit multorum capitum pestem; dexteracoravit vitam fluentem sordibus; leonem suffocavit mundi corruptorem: et nunc vere opus consummavit Hercules, aureis decerptis malis, id est urbibus. (80) discessit terra caliginosae noctis; lux est subinducta, et disiectae sunt tenebrae: et iam altera instauratur vita, et mundus alter et nova creatura. atque iste novae terrae novus Noë (85) arcam sibi esse sensit suum cor. totam ille intus includens naturam emisit ipsam in armatas acies, a Chosroae diluvio bene custoditam. ut enim ita dicam, omnis caro corrupta erat, (90) ex cuiuscunque generis peccatorum colluvia, donec ali-

ἕως ἑλαίας ἠλεημένην κλάδον
λαβὼν ἕσωσε τοῦ βίου τὰ λείψανα.

- Ποῦ νῦν Ἀπελλῆς, ποῦ λαλῶν Δημοσθένης,
ὅπως ὁ μὲν σου σωματώσεις τοὺς πόρους,
95 ὁ δ' αὖ τὰ νεῦρα τῶν λογισμῶν ἀρμόσας,
ἔμπνουν ἀναστήσωσι τὴν σὴν εἰκόνα;
Ἦ Σηπίων, σίγησον· ἐγράφη νόμος
τοὺς σκηπιῶντας Ἡρακλείωνας λέγειν.
κοινὸν τὸ δόγμα· νῦν ἀκινδύνως μόνον
100 ἔξεισι δούλοις νομοθετεῖν πρὸς δεσπότης.
κύρωσον, ὦ κράτιστε, τὸν νόμον τύπῳ.
ἔχεις συνειδός, οὐκ ἔχεις ὑποψίαν·
ἔχεις ἄμετρα μαρτυροῦντά σοι βέλη,
ἔχεις συνεργοὺς ἐμφύτους τὰ τραύματα,
105 ἔχεις ἀγῶνας εὐφραδεῖς συνηγόρους,
ἔχεις ἀγῶνας εὐγενεῖς ταχυγράφους,
οἳ τὸν νόμον γράψουσιν οὐ γραφῆι νόθῳ
ἀλλ' ἐξ ἐρευθμῶν, ὡς προσήκει, γραμμάτων·
τὸ σὸν γὰρ αἷμα τοῖς γραφεῦσιν ἀρκέσει.
110 Πλούταρχε, σίγα τοὺς παραλλήλους γράφων.
τί πολλὰ κάμνεις καὶ στρατηγὸς συλλέγεις;
τὸν δεσπότην ἔκφραζε, καὶ γράφεις ὄλους.
ἤδη γὰρ ὁ Πλούταρχος ἐξᾶραι θέλων
τὸν τοῦ Φιλίππου καὶ πρὸς ἕψος ἀρπάσαι,
115 ἔσπευδε δεῖξαι πᾶσιν ὡς ἐναντία
κατεῖχον αὐτὸν ἀντιπράττουσαι τύχαι·

91 ἠλεημένης?

97 α] ὁ ed

vae ramo, a quo misericordia, manu sumpto servavit vitae reliquias. ubi nunc Apelles, ubi facundus Demosthenes? ille quidem ut tuos configurans labores, (95) hic autem tuas mentis vires exprimere spirantem constituent tuam imaginem. Scipio taceto. scripta lex est: Scipiades Heraclionae dicuntur. commune est decretum: nunc solum tuto (100) licet servis statuere legem in despotas. confirma, o fortissime, legem tuo typo. tibi testis est conscientia, non est suspicio. tibi fidem innumeratae faciunt sagittae; tibi sunt insiti suffragatores vulnera; (105) tibi sunt agones deserti patroni, tibi sunt agones nobiles tachygraphi, qui legem scribent ficticiis coloribus, sed rubricatis, ut est conveniens, litteris: tuus enim sanguis sufficet scribentibus. (110) sileas, Plutarche, parallelorum scriptor. cur undique tanto studio duces colligis? despotam eloquere, et de omnibus scripseras. iamdiu Plutarchus cum vellet extollere filium Philippi ipsumque in altum efferre, (115) contendit omnibus ostendere quod adversa ei semper obstiterit fortuna.

- οὐκ ἠγνόει γάρ, δευτὸς ὢν λογογράφος,
ὡς εἶπερ αὐτὸν ἐδτεχοῦντα συγγράφοι,
δώσει τὸ νικᾶν ἄντ' ἐκείνου τῇ τύχῃ.
- 120 ἄλλ' εἶχεν, ὦ Πλούταρχε, τῆς τύχης πλῆον
ὁ σὸς στρατηγὸς δραστικὸς τοὺς συμμάχους.
τίς δὲ στρατὸν γέμοντα Περσικοῦ φόβου,
παρ' οἷς τὸ φεύγειν ἦν ἀκίνδυνος μάχη
φύσις τε λοιπὸν ἐξ ἔθους ἴχνητο,
- 125 ἔπεισεν ὄπλοις καὶ καθώπλις λόγους,
καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς δειλίαν μεταρμόσας
εὐτολμίαν ἔδειξε τὴν ἀτολμίαν,
εἰ μὴ τὸ σὸν φρόνημα καὶ τὸ σὸν κράτος
ἤγειρεν αὐτούς, ὡς ἀκινήτους λίθους
- 130 τὴν γῆν βαροῦντας τοῖς ἀκάφοις φορτίοις;
Ποῦ τῶν Ἀθηναίων οἱ πρὸ τούτου ζωγράφοι,
οἱ τὸν στρατηγὸν Τιμόθεον ἐν ταῖς μάχασι
κοιμώμενον γράφοντες, εἶτα τὴν τύχην
ἐκείθεν ἐνθεν ἐνδιδοῦσαν τὰς πόλεις;
- 135 δέον γὰρ αὐτοῖς νῦν ἐναντίως γράφειν,
τὴν μὲν τύχην σοι πανταχοῦ κοιμωμένην,
μᾶλλον δὲ τοῖς σοῖς ἀντιρρῖζουσαν πέποις,
σὲ δὲ στρατηγὸν διπλοκινδύνου μάχης,
καὶ πρὸς τύχας καμόντα καὶ πρὸς βαρβάρους.
- 140 Πόθεν μετῆλθεν εἰς βαφὴν ἐναντίας
ἢ τῶν τριχῶν σου χρυσομίμητος κόμη;
ἔβαψεν αὐτὴν ἢ χιῶν τῶν φροντίδων.
καὶ ποῦ μετέστη τῶν μελῶν ἡ λευκότης;

non ignorabat enim, scriptor cum esset callidus, quod si eum fortunatum scriptis tradidisset, ab ipso ad fortunam transtulisset victoriam. (120) verum habuit, Plutarcho, quod fortunam superat, tuus ille dux commilitones strenuos, quis vero exercitum plenum timore Persico, (cui fuga de more erat pugna sine periculo et mos iam in naturam transierat) (125) quis suavit ad arma, et armavit sermonibus, et timore, qui eis inerat, immutato in alacritatem convertit socordiam? quis, nisi tua sapientia et tua potentia collegit ipsos, qui velut immobiles lapides (130) terram gravabant inutili pondere? ubi illi veteres Athenienses pictores, qui ducem Timotheum inter praelia abdormientem pinxerunt, et prope fortunam hinc illinc ipsi tradentem urbes? (135) opus enim eis nunc esset contra pingere fortunam quidem tibi prorsus abdormientem vel potius tuis obstantem laboribus; te vero ducem in duplici periculo bello contra fortunam committentem et contra barbaros. (140) unde conversa est in colorem contrarium capillorum tuorum auro similis coma? infecit ipsam nix sollicitudinem. et quo ille abūt

πύρωσις ἀπὸ τῆν ἀντανάβλιν ἡλίου.

- 145 ἀπεικὸς οὐδέν, ἀλλ' ὅμως στοχάζομαι,
ἐν τῷ διαχεῖσθαι τοὺς ἰδρώτας τῶν πόνων
ἢ λευκότης μετῆλθεν εἰς τὴν καρδίαν.

Οὐκ ἤρμισάν σοι πρὸς τυράννους αἱ μάχαι,
οὓς ἢ παναλλοῦς ἐξεπόρθησε κρίσις

- 150 θῦπτον λογισμοῦ, καὶ σχεδὸν πρώτης τύχης,
εἴ πέρ τις ἔστι καὶ τυραννίδος τύχη·
οὐκ ἤρμισάν σοι φροντίδων πολυτρόπων
ἐμφυλίαν τε καὶ ξένων καὶ βαρβάρων
ἄλλαι μετ' ἄλλας συμπλοκαὶ καὶ συγχύσεις.

- 155 οὐκ ἤρμισάν σοι τοῦ στρατοῦ τὰ πράγματα,
ἀλλ' εἰς τοσαύτην εὐσεβῶς ἀπληστίας
ὄρεξιν ἤλθεις ὥστε καὶ τῶν ἐγκάτων
ἐντὸς παρελθεῖν τῆς ἀθέσμου Περσίδος.

Ποίους στρατηγούς ἢ Σταγίριτας ἔχων

- 160 ἐπῆλθεις εἰς γῆν ἐδτυχούτων βαρβάρων;
οὐ τὰς ἀπείρους τῆς ἑδοῦ διαστάσεις
ὃ οὓς λογισμὸς ἐννοῶν συνιστάλη,
βλέπων μάλιστα καὶ τὰ τεύρα τῆς μάχης,
τὸν πλοῦτον, ἐκρέυσαντα πρὸς τοὺς βαρβάρους.

- 165 οὐ μητρὸς οὐκτος πορσὸν ἔμφυτον πνέων
ἐπέσχεν ὑμᾶς· οὐ τὰ τέκνα σου τότε,
οἱ ψυχαγωγὸι μαργαρίται τοῦ βίου,
στοργῇ δεθέντα φυσικῇ παρεκράτουν.

150 πρὸ τῆς? 158 παρελθεῖν PV 168 ψυχμῆ P, ψυχμῆ ed

membrorum cander? sustulit ipsam solis adustio. (145) addimare quidem possim, sed tamen concilio, quod in effundendis inter labores sudoribus totus ille cander ad cor pertransierit. tibi satis non fuerunt in tyrannos bella, quos omnipotens profligavit iudicium (150) cogitatione citius et prope prima fortuna, si qua tamen est vel in tyrannide fortuna. tibi satis non fuerunt variarum sollicitudinum ex civibus, ex exteris, ex barbaris aliae cum aliis implicitae et mixtae curae. (155) tibi satis non fuerunt exercituum munia, sed in tantam pietatis stultae aviditatem appetentiamque venisti, ut etiam in intimas partes penetraveris abominandae Persidae. quos vero duces aut Stagiritas habens (160) in terram processisti fortunatiorum barbarorum? non immensas itineris distantias tua mens recogitans contracta est, praesertim cum videres etiam nervos belli, divitias, defluxisse ad barbaros. (165) non matris pietas inestam flammam excitans tum te distinxit, non item tui filii, pretiosae margaritae, praesidia vitae, etiam vehementi amore devin-

- οὐκ εὐλαβήθης τὰς ἐνοχλοῦσας νόσους,
 170 οὐ τὰς δι' ἡμῶν ἀντιπρατοῦσας τύχας,
 εἰ χρὴ καλεῖν με τὰς ἁμαρτίας τύχας.
 ἀλλ' ὡς ἄσαρκος, καὶ μόνος δοκῶν ἔχειν
 ἢ σῶμα χαλκοῦν ἢ σιδηρῶν καρδίαν,
 ἀπῆλθες, ἐστράτευσας, ὠπλίω πάλιν
 175 εἰς ἀντὶ πάντων. ὦ φιλάνθρωπος ζῆσις
 πάσης ἀνάγκης δραστηκῆς ὑπερτέρα.

- Ποίαν, στρατηγέ, χειρὸς ἔκτασιν φέρων,
 ποίαν δὲ μέχρι τῶν νεφῶν εὐρῶν βάσαι,
 σεαυτὸν ἐξέτεινας, ὥστε σε φθάσαι
 180 καὶ τὴν πρὸς ἄκρον ὑπερηγμένην τύχην
 τοῦ πυρσολάτρου Χοσρόου κατασπάσαι;
 ἢ δῆλον ὡς ἡ χεὶρ μὲν ἐκ τῶν ἰκμάδων
 τῆς εὐσειβείας εὐκόλως ἐτείνετο,
 πέτρα δὲ σοὶ τις οὐρανῶν ὑπερτέρα
 185 ὁ Χριστὸς ἑγγὺς εἰς βάσιν παρίστατο,
 δι' οὗ τὸν ἐχθρὸν ἐν κακοῖς ἐπηρημένον
 ἐκ τῶν νεφῶν καθείλες ἐν τῷ Ταρτάρῳ.

- Ποίαν παρῆλθες μὴ τεθλιμμένος τρίβον
 τῆς γῆς ἀπάσης δυσσειβῶς πεφλεγμένης;
 190 τὸ πῦρ γὰρ εἰκῆ προσκυνῶν ὁ Χοσρόης
 οὐκ εἰς τὸ σάξειν εἶχεν ἀλλ' εἰς τὸ φλέγειν.
 πῶς οὖν παρῆλθες τὰς ἐρήμους ὡς πόλεις,
 εἰ μὴ δι' αὐτῆς τῆς νοουμένης πύλης
 ἐλθῶν ἐδειχθῆς ἀπλανῆς ὁδοιπόρος;

v. 171 om codices

etiam retardarant. non reformidasti tumultuantes morbos, (170) non tibi nostra causa obstantem fortunam, si mihi fas est vocare peccata fortunam. sed veluti non constares carne, et solus haberes aut corpus aeneum aut cor ferreum, discessisti, unaque simul factus es dux et miles, (175) unus pro omnibus. o fervens humanitatis vis omni necessitate fortiori fortior! quales, o dux, supinas ferens manus, quamque usque ad nubes protendens basim te ipsum extulisti, ut praeverteres (180) et ad fastigium evectam fortunam ignicolae Chosroae prosterneres? at plane constat quod manus a vaporibus tuae pietatis facile intendebantur; petra vero tibi caelis sublimior (185) aderat prope ad basim Christus, cuius ope inimicum in malis superbientem a nubibus deiecisti in Tartarum. quale perfecisti non defatigatus iter per omnem terram impie combustam? (190) ignem enim, quem temere colobat Chosroes, non ad servandas sed ad urendas res adhibuit. quidnam igitur deserta peragrasti ut urbes, nisi quia per eam, quae mente concipitur portam

- 195 Ὡς νῦν ἀληθῆ δεικνύων τὴν πορφύραν·
πορφύρεται γὰρ εἰς βαφὴν αἰωνίαν
ιδρώσι τοῖς σοῖς εὐσεβῶς ἤμαγμένῃ
μένει δὲ λευκῆ, καίπερ οὕσα πορφύρα·
καὶ τῇ νέᾳ στίλβουσα καλλιέργειᾳ,
- 200 ὅσον φορεῖται, μειζύτως λαμπρύνεται.
Χαῖρε, στρατηγέ κοσμικοῦ γενέθλιον·
τὸν σὸν γὰρ ἄθλον πᾶσα χώρα καὶ πόλις
ἔμπρακτον οἶδε τοῦ βίου γενέθλιον.
τὸν πεντάπλοον εἰς ἄκρον ἤηυσας δρόμον
- 205 ιδρώων, ἐλιύνων, ἀντεγείρων, συντρέχων,
ἕως καθεῖλες παραβάτην Χοσροῆν.
κατεπλάγησαν οἱ πρὸ σοῦ διφροστάται
ἐν τῇ τοσαύτῃ τοῦ δρόμου πυρεκτάσει
ὄρωντες ὑμῶν τοὺς τροχοὺς βεβηκότας.
- 210 καὶ πᾶς ὁ τῆς γῆς δῆμος ἐκ τῶν τεττάρων
ἔμνησε πλευρῶν ἐν θεάτρῳ τῷ βίῳ·
κοσμοῦσι πάντες σοῦ φανέντος τὴν πόλιν,
ἄνθη δὲ συλλέξαντες ἐμνηχωμένα
στέφουσιν ὑμᾶς ταῖς προσευχαῖς ὡς ῥόδοις.
- 215 τὰς κοσμικὰς γὰρ ἔξαυαίγει σοὶ θύρας
ὁ τῶν ἀγώνων βραβευτῆς καὶ δεσπότης,
δι' ἃν προελθὼν παγγενῆς νικηφόρος
ἔχεις ἄχραντον τὴν ἀπ' ὑψους εἰκόνα.
Οὕτως ἀπλήστως ἐκχυθεὶς πρὸς τοὺς λόγους
- 220 στέργω δι' ὑμῶν τὴν καλὴν ἀπληστίαν.

209 ἡμῶν P

egressus apparuisti tatus peregrinator. (195) o vere nunc ostentans purpuram! purpurascit enim ex immortalis colore, cum tuis sudoribus sit pie erousitata; manetque caedida, quamvis sit purpura, et novo fulgat opere exornata: (200) nam quib' magis tibi teritur, nitet magis. salve, dux, per quem mundus renascitur: tuum enim certamen omnis urbs et regio vitae natalium sensit tunc efflorescent. quintuplicem perfectissime perfecti cursum, (205) sedans, impellens, incitans, concursans, donec delocisti armatum Chosroam. obstupuerunt ante te aurigae, quod in tanta cursu extensione viderent tuas rotas non esse imminutas. (210) tum vero omnis mundi natio ex quattuor partibus tibi plausit in theatro vitae. omnes suam ornant te apparente civitatem, et floribus collectis vitalibus, coronant te precibus tanquam rosas. (215) tibi enim mundi late portas adaperit certaminum arbiter et dominus, ad quae processisti victor in omnibus, tenens intactam desartum imaginem. sic in sermones effusus inexplebiliter (220) per te tam pulchram

- τί πρῶτον εἰπῶν, ποῖα συγγράφων μῆσα,
 τῶν ἐσχάτων σου δράξομαι προοιμίῳ ;
 ἀντεμπλοκῆ, γὰρ συγχροτεῖται καὶ μάχη
 τῶν σῶν ἀγῶνων τῶν ὁμοῦ μεμιγμένων,
 225 καὶ μῆξις ὥσπερ γίνεται μοι καὶ στάσις,
 ὥσπερ ῥεόντων τῶν ποταμῶν τῶν ὁμβρίων
 ὁ πόντιος ῥοῆς ἴσταται μεμιγμένος.
 οὕτω γὰρ ἐκβλύσαντες ἐξ ἑνὸς πόρον
 τῶν σῶν ἰδρώτων οἱ ποταμοὶ μεμιγμένοι
 230 ὠδοῦσι καὶ σφύζουσιν ὥσπερ ἐκ βλας
 ἄλλος τὸν ἄλλον, ἐκδραμῶν ἠπειγμένοι
 καὶ ταῖς ἀβύσσους ἐντιθῆναι τῶν λόγων.
 καὶ πού τις αὐτῶν εἶπερ ἐμβροδεατέρῳ
 τάχει προακύψει πρὸς τὸν ἄλλον, εὐθὺς
 235 ὁ νοῦς μεταπτώσας ἠθέως μερίζεται,
 ὡς ἐξ ἀνάγκης λοιπὸν ἐσκενωμένος
 εἶργειν ἑαυτοῖς τὴν φορὰν τῆς ἕξόδου,
 ἕως ὁ σὸς νοῦς καὶ τὸ πηγαῖον στόμα
 λύσει τὰ πολλὰ τῶν λόγων ἐμφοράματα.
 240 ὁμῶς ἀπλώσας ῥημοικινδύνῳ θράσει.
 τὸν νοῦν, ἐπ' αὐτῶν νήχομαι τῶν πραγμάτων.

226 ὁμβρων codices
239 ἰσση cod

231 τὸν ἕϊλον P, τῶν ἄλλων ed

inexplebilitatem prosequor. at quid primum dicam, quae scribam in medio?
 an ex ultimis tuis sumam initium? hinc enim inde confatur conflictus et
 pugna ex tuis agonibus una simul commixtis. (225) ac mihi quaedam veluti
 cietur turba et aeditio, sicuti ex fluentibus imbre adauctis fluviiis maris unda
 remanet immixta. ita enim educti ex una scaturigine sudorum tuorum fluvii
 permixti (230) subalientes instant, tanquam ex impete alius post aliam ad-
 noti currere, et in abyssos sermonum scribentes trudere. ac si quis forte ex
 ipsis magis contente cursu iacumbit in alterum, repente (235) mens abrupta
 dulciter dividitur, ut ex necessitate demum praese, angustis inhibeat omnibus
 exitus vias, donec tua mens et os tuum fontis instar pereanne selvat tanta
 sermonum impedimenta. (240) at nunc audaci et expectata impavidus mente
 naturo ipsa inter gesta institue.

B.

- Ρώμη, δίκαιε τὴν ἰσόρροπον κρίσω·
 πολλῶν στρατηγῶν ἐπαρήσασα φράσσω
 κολῶ δοκεῖ σοι συμβαλεῖν τὴν δεσπότην;
 μόνος τετάχθω, φησὶν, οὐκ ἔχων ἴσον.*
- 5 *Ἦδη μὲν οὖν ἐσβεστο τῆς τυραννίδος
 τὸ πῦρ ὁ Φωκῆς, ἡ καταίγίς, ἡ μέθη,
 ὁ τῶν καθ' ἡμᾶς συμφορῶν πρωτεργάτης,
 ἡ τῶν ἐν ὕπνοις φιαμάτων τιμωρία,
 ὁ τὰς καθ' ἡμᾶς αἱματώδεις ἐκχύσεις*
- 10 *ἔχειν νομῶν εἰς τρισάθλιον κράτος,
 τῆς γῆς τὸ κῆτος, τὸ πρόσωπον Γοργόνος.
 οὐκ εἶλες αὐτοὺς ὡς ὁ Περσέως πλάνος,
 ἀλλ' ἀντιτάξας τῷ φθοραῖ τῶν παρθένων
 τὸ φορικτὸν εἶδος τῆς ἀχράντου παρθένου·*
- 15 *αὐτῆς γὰρ εἶχες τὴν βοηθὸν εἰκόνα,
 ὅτε προσῆλθες τῇ βορᾷ τοῦ θηρίου.
 καθεῖλες αὐτόν, οὐ κρεμιασθεῖσαν κόρην
 μίαν σεσηκῶς, ἀλλὰ τὰς πόλεις ὅλας.*
- Τοιοῦτον οὐκ ἦν, κἂν γενέσθαι τις λέγοι,*
- 20 *τὸ πρὶν φονευθὲν κῆτος ἐξ Ἑρακλέους,
 οἶον καθεῖλεν Ἑρακλῆς ὁ δεσπότης
 κῆτος, τύραννον, οὐ μίαν φθεῖρον πόλιν,
 ἀλλ' ἐκθερῶν τὴν πολιτείαν ὅλην.*

τὸ   ον
 11 ὁ προσωπογόργος P

II.

Roma, diiudica aequa lance iudicium: quae tot abundasti ducibus, eloquere, cui tibi videtur comparandus despota? solus penatur, inquit, non habens aequalem. (5) iamiam extinctus erat tyrannidis ille ignis, Phocas, ille turbo, illa temulentia, monstrarum primas calamitatum artifex, de visis inter somnians carnifex; qui nostri sanguinis effusiones (10) in sua rebatur esse miserima potestate, illud terrae cetos, illa facies Gorgonis. non tu illum occidisti, ut de Perseo est fabula, sed obiecisti corruptori virginum tremendam effigiem intemeratas virginis. (15) eius enim habuisti adiutricem imaginem, quando occurristi voracitati belluae: ipsum occidisti, neque appensam puellam unam servasti, sed civitates universas. tale non fuit, quamvis fuisse quis dixerit, (20) cetos quod iamdiu mactatum fuit ab Hercule, quale occidit Hercules despota cetes in tyranno, non unam corrumpens urbem, sed totam

- πλὴν μισθὸς ὑμῖν ἐστὶν εὐτρεπισμένος,
 25 οὐ μῦθος ἵππῳ τῆς φθορᾶς ἀνωτέρω·
 μῦθος γὰρ οὗτος καὶ κεχρωσμένος ὑψόφως,
 εἰ μὴ τις, ὡς σύ, γνωστικὸς ἔχων τόνους
 ἀλληγορήσει τὴν σπορὰν τῶν ἀρσένων
 ἄφθαρτον εἶναι τῇ μεταδόσει τοῦ γένους,
 30 ἄλλον μετ' ἄλλον ζωπυροβόντων τὴν φύσιν.
 οὐχ οὗτος ὑμῖν, μηδὲ τοιοῦτον λάβοις
 μισθὸν δι' ἡμᾶς, ἀλλ' ὀχλήματος τύχοις
 ζωῆς τρεχούσης εἰς ὄδοις ἀφθαρσίας.

Ἐπεὶ δὲ λοιπὸν καὶ τὰ τοῦ δήμου θράση

- 35 συνεκτραπέντα τοῦ τυράννου τῇ μέθῃ
 ἔνοικον εἶχε τῶν μελῶν ἀταξίαν,
 σχεδὸν δὲ πάντας τοὺς πολίτας ἢ πόλις
 πεφυρμένους ᾧδινε Κενταύρου δίκην
 (τετμημένοι γὰρ καὶ κακῶς μεμιγμένοι
 40 πρὸς τὰς ἑαυτῶν ἡσχολοῦντο συγχύσεις),
 ἱατρὸς-ἐλθὼν κυρίως γαληνίας,
 καὶ τὰς ἀτάκτους ψηλαφῶν ἀρτηρίας,
 σφύζουσαν αὐτὸς οὐ παρείδες τὴν νόσον,
 καὶ τμητικῇ μὲν οὐδαμῶς διαιρέσει
 45 οὐδ' αὖγε τοῖς στύφουσι ἐχρήσω τόνους,
 μαλακτικῶ δὲ καὶ λαλοῦντι φαρμάκῳ
 ἔπεισας αὐτοῦς ἐκ μόνῃς εὐταξίας
 τὸ θηριώδες τοῦτο μὴ νοσεῖν πάθος,

γρ. μετ' ἄλλον

30 ἄλλον μετ' ἄλλον P, ἄλλον μετ' ἄλλον ed

οἰ

32 τυχης cod Vat

late evertens rempublicam. atqui praemium tibi est paratum, (25) non fabulosus equus corruptioni non obnoxius. fabula haec enim est et canorae nugae, nisi quis forte, ut tu, mentis intendens aciem hoc ita interpretetur, virile semen incorruptibile esse in transfusione generis, (30) altero alterius reintegrante naturam. non hoc tibi praemium, neque talem accipis mercedem pro nobis, sed currum adsequeris vitae currentis in viam immortalitatis. audax iam tandem ingenium populi (35) abreptum a tyranni temulentia domesticis assueverat membrorum dissensionibus; et iam prope omnes cives civitas deformatos pariebat, Centauris similes (divisi enim et male inter se commixti (40) suis vacabant fovendis confusionibus), cum tu medius accedens, verus Galenus, atque inordinatas attrahens arterias, micantem intus morbum non neglexisti: at nunquam sectionibus amputationibusque, (45) nec item adstringentibus usus es remediis. sed emollienti eloquii pharmaco persuasum cis fecisti, ex bono tantum ordine hanc belluinam non nocere infirmitatem;

- ἄνω δὲ μᾶλλον τὴν λογικὴν ἔχειν φέσιν,
 50 κάτω δὲ ῥῆναι καὶ καλῶς ἐκλακτίσαι
 τὸ πτηνόμορφον τῆς ἀταξίας τέρας,
 μὴ πως παρατραπέσῃ τῆς τετριμμένης
 ἢ φατνωῖσα τῶν φρενῶν ἀταξίᾳ
 τὸν νοῦν ἑαυτῇ συμπλανώμενον λάβῃ.
 55 οὕτως ἄριστα τοὺς διεστῶτους τρόπους
 τῶν δημαγωγῶν συμβιβάζεις ταγματῶν,
 καὶ σύνθετόν τι ζῶον ἐξ ἐναντίων
 συνθεῖς λογισμῶν εἰς ἔνωσιν ἤρμοσας,
 καὶ τοὺς ἀποσκιρτῶντας ἀλλήλων τρόπους
 60 εἰς ἓν συνῆψας, καὶ κατώρθωσας μόνος
 ὃ μὴ κατορθοῦν ἐδύρησεν ἢ φύσις.
 τούτῳ θέλοντες τῷ μεγίστῳ πράγματι
 μνήμην συνάψαι συμφερόντως ἢ πόλις
 γράφουσιν ἡμῖν τῇ κάτωθεν εἰκόνι·
 65 εἰ τὴν ἄνω γὰρ ἄλλον εἶχες ζωγράφον.
 Ἐπεὶ δὲ πάντας, οἰκοδεσπότου δίκην,
 τοὺς ἔνδον ἡμῶν ἐξεχέρωσας τόπους,
 καὶ τὰς ἐνοίκους τῶν παθημάτων φλέβας
 τῷ σῶ κενώσας εὐσεβεῖ καθαροῖω
 70 τῆς ἔνδον ὁμότητος εἰρᾶς τὴν βλάβην,
 ἐκτὸς δὲ λοιπὸν καὶ τὰ τῆς Θράκης νέφη
 χεμιῶνας ὑμῖν ἐξανέστησε μάχης,
 καὶ πῆ μὲν ἢ Χάρυβδις ἢ Σκυθότροφος

49 ἔχει od

65 εἶχε P

vv. 69—132 desunt codici P

et quo magis superne rationalem habet naturam, (50) magis inferius delicere et bene calcitrare pecudiforme dissensionis monstrum, timendumque ne aberrans a trita via quae circum praecordia stabulatur discordia, mentem secum ipsa tandem in errorem trahat. (55) sic optima ratione discordes sententias inter primores ordinum concilias, et mixtum quoddam animal ex contrariis formans consiliis ad unitatem adducis. sic dissentientium invicem ingenia (60) in unum contraxisti, et solus emendasti quod emendare nequisset natura. volentes pro tali opere maximo memoriam ponere convenienter cives tuam nobis hic deorum pingunt imaginem: (65) sursum enim habuisti picturam alterum. postquam autem nostra, ut paterfamilias, rimatus intus emundasti viscera, et domesticis imbutas morbis venas tua evacuisti piissima purgatione, (70) intestinae crudelitatis coercitis damnis. tum extra obortae ex Thracia nebulas procellas tibi suscitaverunt belli; et qua Charybdis Scytharum

- σιγῶν δοκοῦσα ληστρικῶς ὠδοστάται,
 75 πῆ δ' αὖ συνεκθέοντες οἱ Σικλάβοι λύκοι
 τῆ γῆ συνήπτον τῆς θαλάττης τὸν σάλον,
 καὶ τοῖς παρ' αὐτῶν αἵμασι πεφυρμένον
 ὁ ῥοῦς ἐρυσθρὸς ἐκ βίας ἐγένετο,
 κἀκείθεν ὥσπερ ἀντερρῶσσα πλέον
 80 ἀντιπρύσωπος ἢ δυσάντητος θεία
 τῆς Γοργόνης προσῆκτο τῆς τοῦ Περσέως,
 καὶ πᾶς ὁ κόσμος ἦν ὁμοῦ πεφυρμένος,
 σὲ δὲ στρατηγεῖν ἦν ἀνάγκη τῆς μάχης,
 τυχῶν μὲν ἄλλος ἐν τοσαύτῃ συγχύσει
 85 οὐκ ἂν κυβερνῶν ῥηδίως ἠνίσχετο,
 ὑμῖν δὲ δόξαν ὥστε πᾶν τὸ φορτίον,
 εἴπερ δυνηθῆς, ἀντὶ πάντων βαστάσαι,
 ἀπηγόρευσας τῶν σεαυτοῦ φροντίδων
 καὶ σὺς ἐποίησας τὰς ἀπάντων φροντίδας.
 90 καὶ πολλὰ κίς τὸ τόξον ἐντεῖναι θέλων
 βυλεῖν τε τὴν Χάρυβδιν, εἰς τὴν Γοργόνα
 τὴν πετροποιὸν τῶν θεατῶν εἰκόνα
 στραφεὶς ἐπίσχες τὴν βολὴν ἠπειγμένην.
 καὶ δὴ κατ' αὐτῆς ἀντιβάλλοντες βέλος
 95 ἀνθεῖλκον ὑμᾶς οἱ φιλόρπαγες λύκοι.
 χρόνος δὲ μικρῶ συγκροτῶν ἑκατέρωις
 μίαν κατ' αὐτῶν τριπλοκίνδονον μάχην.
 Ἐπαὶ δὲ ταῦτα τῆς ἀνάγκης τὰ ξίφη

94 ἀντιβάλλοντας?

96 ἑκατέρωις ed

alitrix tacere simulans grassabatur elanculum; (75) qua vero turmatim ruen-
 tes Scavi, ut lupi, simul terram miscabant et mare, ac ex ipsorum sanguine
 contaminata unda vim pascua fiebat rubra. procali autem, tanquam ad pugnan-
 dum aemula, (80) nobis contra truculentior aspectu Gorgon est obiecta Gor-
 gone Persei. et iam universus orbis erat conturbatus, te vero ad bellum exire
 erat necessitas. alter fortasse in tanta rerum confusione (85) haud facile
 hoc totum gubernare valuisset. tibi vero visum, quod totius oneris sarcinam
 quam belle pesces gestare pro omnibus. tum valodicto tuis sollicitudinibus
 tuas effecisti omnium sollicitudines. (90) ac saepe telum cum velles inten-
 dere, et Charybdim in Gorgonem immittere, imaginem vertentem spectate-
 res in lapides, coarversus cohibuisti contortum iaculum. quippe in ipsam mit-
 tentes alia ex parte spicula (95) te retraxerunt lupi rapacissimi. ac brevi
 futurum haec animo versans dixisti unum in ipso bellum, sed triplicis periculi.

- κοιναῖς καθ' ἡμῶν προσβολαῖς τεθηγμένα
 100 ταῖς σαῖς μερίμναις ἐν βραχεὶ διεγρέθη,
 χειμῶν δὲ λοιπὸν οὐ μόνον τῶν πραγμάτων,
 καὶ τῆς φορᾶς δὲ τοῦ χρόνου κατεκράτει,
 ἐν ᾧ μάλιστα ταῖς μερίμναις εἰσόδους
 τῆς νυκτὸς ᾠδίνουσιν αἱ παρεκτάσεις,
 105 γνώμης ἰγίνου τὰς ἀπ' ἄκρον ἡλίου,
 ὡς ἦν ἐφικτόν, ἐκτεμεῖν περιστάσεις·
 πηγὴν γὰρ ἦδεις τῶν κακῶν τὴν Περσίδα.
 καὶ δὴ τὸ πρῶγμα σχηματίζων ἐκλάσσω
 συντὸν παρασχεῖν τοῖς πρὸ ἄστεως τόποις,
 110 οὐχ ὡς τι τερπνόν, καὶ μάλιστα τοῦ χρόνου
 χειμῶνος ὄντος, εὐπορεῖν εἰθισμένους,
 ἀλλ' ὥστε τοῖς σοῖς μηδαμῶς βουλευμάσει
 τὰ τῶν πολιτῶν συμπλέκεσθαι πρόγματα,
 μηδ' αὖ γενέσθαι βλαπτικοῖς κατασκόποις
 115 ἐκδήλα τῶν σῶν σκευμάτων τὰ δόγματα·
 καλόπτεται γὰρ ὡς νέφει κατάσκοπος
 ὄχλω παρειασδύς, καὶ δυσσεύρετος μένει.
 ἐκείσε γοῦν, κράτιστε, συλλέγων ὄλον
 τὸν νοῦν σεαυτοῦ καὶ σχολῇ σοφῆ τρέφων,
 120 πάσας ἀνέγνωσ διατάξεις τῶν νόμων
 τὰς ἐξ ὀπλων καὶ πραγμάτων ὠφισμένας.
 ἀλλ' ἦν τὰ κρυπτὰ τοῦ σκοποῦ σου δόγματα
 λόγων ἀφορμαὶ τοῖς λαλεῖν εἰθισμένοις,

123 τὸς λαλεῖν εἰθισμένους ed

itaque postquam tot furentes gladii in nos uno impetu facto constricti (100) tua cura sunt celeriter divisi, iam tandem hiems non operas tantummodo, sed etiam cursum contraherat temporis. tempus erat quo potissimum curis introitum noctis praebeant longae extensiones. (105) tam cogitasti ut instantes ab ultimo Oriente, quantum fieri posset, calamitates averteres: fontem enim malorum cogitabas esse Persidem. et iam rem animo mellitus simulasti te ipsum conferre in suburbia, (110) non ut qui delicias, cum praesertim tempus instat hibernum, in mare habent diffuere, sed ne tuis ultionis consiliis civium intermiscerentur negotia, neque fieret perniciosus speculatoribus (115) aperta tuarum cogitationum voluntas. absconditur enim, velut nube, explorator clam turbae immixtus, et inventa est difficilis. ibi igitur totam colligens, o fortissime, tuam mentem, et otio sapienti nutrens, (120) omnes relegisti constitutiones legum circa res bellicas et civiles praefinitas. sed ex occultis tuae mentis consiliis loquendi occasio capta est a garrulis, quae in-

- παρ' οἷς ὀλισθήσασα τῆς ἔσω θύρας
 125 ἢ γλῶττα φεύγει καὶ βοᾷ πλανωμένης.
 ἄμωσ συνείδες ταῦτα συγγνώμην ἔχειν·
 ἔδοξε γὰρ πῶς ἐξ ἀνάγκης ἐδλόγῳ
 τοῦ πρὸς σέ φίλτρον δυσσφορεῖν ἢ κοινότης,
 οὐκ ἐκ φθόνου τὴν γλῶτταν ἤρεθισμένοι
- 130 (τοῖς βασκανοῖς γὰρ οὐ φθονοῦνται φροντίδες)
 ἀλλ' οὐ στέγοντες τὴν ἀπουσίαν βλέπειν,
 κἄν πολλάκις τυχώσιν ὠφελήμενοι.
 Ἐνταῦθα τὸν πρὶν Ἥλιον μιμούμενος.
 καὶ ταῖς ἐρήμοις ἐμβάτεῦων ἐτρέφον
- 135 οὐ βρωῖσιν, ὡς ἔδειξας, ἀλλὰ φροντίδας·
 οὐκ ἦν γὰρ ἔργον πολεμικῶν συνταγμάτων,
 ὃ μὴ μετῆλθες τῇ σχολῇ τῶν σκευμάτων
 τυπῶν, προτάτιων, ἐτρεπίζων, προσγράφων,
 καὶ σχηματουργῶν τῆς μάχης τὰς εἰκόνας
- 140 ἄλλοις, σεαυτῷ, τῷ στρατῷ, τοῖς ἔθνεσιν,
 ὡς ἂν τις εἶπη περιβυλῶν ἐν συντόμῳ,
 πρὸ τῶν ἀγῶνων τοὺς ἀγῶνας συλλέγων
 καὶ τὴν νίκην δρωῶν ἐντελῶς πρὸς τῆς μάχης.
 Ἄλλοι μὲν σὺν γράψουσιν, οἷς δοκεῖ φίλον,
- 145 ὄρη, φάραγγας καὶ στενὰς διεξόδους,
 καὶ τὰς πετρώδεις ἔξοχὰς καὶ δυσβάτους,
 δι' ὧν παρῆλθες ὡς πνοὴ ταχυδρόμος,

136 ἔργων codices et ed
 137 μετῆλθε codices et ed

id. πολεμικῶν P, μαχιμῶν ed

brica extra septum dentium (125) effugit lingua, et falsa garricus clamitat. attamen nosti haec esse digna venia: visi enim sunt iuste et necessario ob quoddam in te philtum id aegre ferre cives non autem ex invidia linguam acere (130) (invidis enim curis non invident), sed quod nequirent tuam absentiam ferre, quamvis saepe tuam opem essent experti. tu priscum interea imitatus Hiam, atque in eremis degens, vesceraris (135) non cibo, ut videbaris, sed curis, (nulla enim erat res bello parando necessaria, quae non occuparet tuae mentis ostium) formans, disponens, apparans, describens, et repraesentans varias belli imagines, (140) tibi atque aliis, militibus et gentibus, atque, ut quis omnia complectens dixerit, ante praelia recensens praelia et ante pugnam referens plenam victoriam. at scribent alii, quae haec sunt cordi, (145) montes et valles et angustos exitus, et scopulosos vertices et impervios, quos pertransisti, ut spiritus celerrimus, quosque nec

- ὡς οὔτε πέτραις ἐκ βελῶν ἀφριγμέναις
 ἔνεστι βύλλαι, οὔτε μὲν ὑρόγμασι
 150 τὴν γῆν ὑπογλύφοντας ἐλκῶσαι κάτω.
 ἀλλ' εἰσὶ τείχη τοῖς ἐναντίοις ὄρη,
 τὰς κλείς ἔχοντα τῆς ὁδοῦ πεφραγμένας,
 ἠβουλόμην δὲ καίπερ ὦν βραδυγράφος
 τὴν συλλογὴν σου τῶν στρατευμάτων γράφειν,
 155 τὴν εἰς ἅπαν γῆς ἰσκειδασμένην μέρος,
 βουλαῖς δὲ ταῖς σαῖς ἐν βραχεῖ συνηγμένην.
 οἱ σοὶ γὰρ αὐτοδὸς ἦγον ἔκτικοὶ λόγοι,
 ὡς εἴ τις ἄλλος ἐκ μιᾶς ὑδραργύρου
 σύρει τὰ χρυσᾶ συλλέγων σπαράγματα.
 160 πλὴν ταῦτα σιγῶν καὶ τὸν Εὐφράτου πόρον,
 δι' οὗ τρέχων πυρῆλθες Εὐφράτου πλέον,
 τὴν δραστικὴν τε καὶ μετ' ἔργων ἐμπόνων
 ὡς ἐν παρέργῳ συμφορᾶς τοῦ δ' ὁ βίος,
 εἶγε προσήκει συμφορᾶ πικραῖά σοι
 165 τὴν εὐσεβοῦντι δέσποτι πορθουμένην,
 ἢ δυσσεβοῦντι Χοσροῦν σισωσμένην,
 ἦδη πρόσειμι τῇ Δυραρτύσει πόλει.
 ταύτην δὲ φασὶ Περσικῶν ὀρισμάτων
 εἶναι βραχεῖαν, τὴν δὲ πρὸς Νότον θέσιν,
 170 ὅσον πρὸς ἡμᾶς, ἀντικειμένως ἔχειν.
 καὶ τὸν κατ' αὐτῆς ἐν βραχεῖ παραδρόμῳ
 καμπτήρα τῷ τρέχοντι μορφώσω λόγῳ.

152 ἔχονται ed, ἔχοντας P
162 τε add P

157 οἱ σοὶ] ὅσοι codices et ed

saxi ballistis immixtis fas est oppugnare, neque item foveis (150) subter
 humi effoasis prosternere. ita plane montes sunt hostibus moenia: fruces
 tenent itineris praestricatas. atque hic ego vellem, quamvis rudis scriptor,
 ut exercitum collegere describere, (155) et ut in omnem terram partem dis-
 persum tuis consiliis in unum statim contraxeris: ita enim ipsos coegit tua
 conciliatrix oratio, ut si quis alter unius ope hydrargyri auri rampata con-
 trahens colligat. (160) sed haec omitto, atque Euphratis transitum quem
 trajecisti ipso Euphrate citius, illamque magnam, quae post labores impro-
 bos velut in parergo vitae obtigit calamitas, si tamen licet calamitati id con-
 ferre, (165) quod dicas melius a pio despota esse eversum quam ab impio
 Chosroa servatum. atque iam accedo ad civitatem Darartasia, quam dicunt
 habito ad Persica confinia respectu borealem esse, ad Austrum vero esse
 sitam, (170) quantum ad nos, atque e regione oppositam: et brevi in ipsam

Τὸν Ἀρτασῆρ γάρ, δοῦλον ὄντα τὴν τύχη,
τυραννικῶ λέγουσι καὶ θρασέϊ ξίφει

175 Πάρθους ἀποστήσαντα τοῦ τότε κράτους

εἰς αἰχμάλωτον ὄντιον ἤρπασε θρόνον,
ἀντιενθρονίζειν ἐν κακοῖς τὴν Περσίδα.
χρόνους δὲ συλλέγουσιν, ὡς φασί, δέκα
σὺν ἕξ διαδραμόντας ἐξηκοντάσιν,

180 ἐν οἷς τὸ πικρὸν τοῦδε τοῦ σπέρου γένος
ἕξ αἱμάτων ὄδινεν αἱμάτων γόνον.

ἐν γὰρ τοσαύτῃ τοῦ χρόνου παρεκτάσει
ἐνλλαγὴν οὐκ ἔσχε τῆς μισαιφόνου
σειρᾶς ἐκείνης ἢ δυσέκλυτος δέσις,

185 ἀλλ' ἐκ τέκνων εἰς τέκνα συμμετεπλάκη

ὁ δεσμὸς οὗτος ἐμφραγαῖς πεφυρμένος,
καὶ πᾶς παρ' ἀπείροις δυσμενῆς βροτοκτόνος,
ἔσπειρε τέκνον εἰς γονὴν πατροκτόνον,
κάκεινος αὖθις ὡς ἐχίδνης οὐσίαν

190 τὸν κλῆρον ἀντέπεμψεν εἰς τοὺς ἐγγόνους:

καὶ ροῦς ἐχεῖτο τοὺς φόνους ἐπιρρέων,
ἕως πλυτυνθεὶς εἰς ἀμέτρητον χύσιν
ἔστηκεν ἐνθεὶς εἰς βυθὸν τὸν Χοσρόην·

ἔδει γάρ, οἶμαι, τῆς Τοκάστης τὸν βίον

195 ζηλοῦντας αὐτοὺς τῷ παρακλήλῳ φθόνῳ

πρὸς τὰς ἑμοίας συμφορὰς ἀνατρέχειν.
ἐκείνος οὖν ἔκτιζε τήνδε τὴν πόλιν

190 ἐγόνους P

φ
102 χύσιν P

excursu deflectens gyrum conficiam festinante sermone. quippe Artasarem, qui fuit servus origine, per vim atque audaciam ferunt stricto esse (175) ad eius, cui suberant, potestate Parthis abductis ad servilem, quem arripuit, thronum, rursus in malis locasse thronum Persidis. annos autem qui supputant, aiunt sexdecim supra sexaginta iam excurrisse, (180) ex quo crudele huiusmodi seminis genus a caedibus in caedes prolem peperit. in tanto enim temporis spatio nullam passus est vicem sanguinariae huius catenae nexus insolubili, (185) sed ex natis in natos insertus est strictius hic nodus, cruentis loquacibus caedibus. itaque omnis ex ipais homicida barbarus natus progenit sui seminis parricidam; et ille rursus, tanquam viperae substantiam, (190) suam transmisit hereditatem ad nepotes. atque ita rivas manavit in caedes perennis, donec diductus ad immensam effusionem stetit immensus in gurgitem Chosroae. oportebat enim, puto, ut qui locastae vitam (195) pariter se studio invidiae aemularentur, in pares calamitates concurrerent. ille

- εἰς πύργον ἄκρον, εἰς ἀπόρθητον τόπον,
εἰς τεῖχος, ὡς ἔδειξε, τῆς ἁμαρτίας.
- 200 ἐκεῖ γὰρ εἶχε Χοσρόης καὶ τοὺς Μάγους
καὶ τοὺς ἑαυτοῦ προστάτας τοὺς ἄνδρακας,
δεινῇ κρατηθεῖς εἰκότως ὑποψία,
μὴ τοὺς σεβαστοὺς αἰχμαλώτους ἀρπάσῃς.
ἀλλ' αὐτὸς ἔλθων ὥσπερ ἀστραπῆς τάχος,
- 205 καὶ τὸν ἐπ' αὐτοῖς σχηματουργήσας φόβον
(φόβον γὰρ αὐτὸς οὐδὲ βαρβάρων θέλεις,
εἰ μὴ καθ' αὐτῶν ἀσπάσοιντο τὰ ξίφη),
στήσας τε πολλὰς μηχανὰς τῶν ἀργάνων,
κριούς, χελώνας, πετροπομποὺς σφενδόνας,
- 210 φράζας τε τὴν φάλαγγα καὶ τείχει νέφ
τὸ τεῖχος αὐτῶν ἐμπερικλείσας ὄλον,
ἄπαντας ἔνδον εἶλες ἐκ μόνου φόβου.
- Πρῶτον μὲν οὖν, κράτιστε, τῶν σκύλων ὄλων
ἀπηθράκωσας τοὺς θεοὺς τῆς Περσίδος,
- 215 δεκτὰς ἀπαρχὰς τῷ θεῷ σου προσφέρων
τὰ τῶν προπάππων Χοσρόου κειμήλια.
σβεννὺς γὰρ αὐτοὺς ἔφλεγες τὸν Χοσρόην,
οὐχ ὥσπερ ἐχθρὸς τοῦ πυρὸς τῆς οὐσίας
(ὄλος γὰρ εἰ πῦρ τῷ θεῷ σσημημένος)
- 220 ἀλλ' ὡς ἐλευθέραν τε καὶ σεσωσμένην
θέλων προσάξει τῷ θεῷ καὶ τὴν κτίσιν.
ἀπηλλάγη γὰρ καὶ τὸ πῦρ μολυσμάτων

199 εἰς P, ὡς ed

210 καὶ] τῷ codices et ed

213 μὴν ed

igitur hanc ipsam urbem condidit in modum excelsae turris, loco inexpugnabili, tanquam murum, ut apparuit, peccati. (200) ibi enim habebat Chosroes et Magos et sibi adscitos praesides carbones: in fortem adductus, ut par est credere, suspicionem, ne quos colebat, captivos abduceres. tu vero accedens, tanquam vis fulminis, (205) terrorem ipsis undique representasti: non enim caedes barbarorum volebas, nisi in te prius gladios constringerent. eductis autem multis machinarum organis, arietibus, testudinibus, saxa iacentibus fundis, (210) et munita phalange novo scutorum muro, eorum moenia late circumclusisti, omnesque sunt intus deprehensi sola formidine. hoc igitur primum spoliis dedisti initium; in carbones redelegisti deos Persidis, (215) acceptas deo tuo offerens primitias avita Chosroae cimelia: illos enim extinguens combussisti Chosroam, non quod sis hostis igneae substantiae (omnis enim ignis est deo succensus), (220) sed quod liberam et liberatam velles offerre deo etiam creaturam. vere enim liberatus est ignis

Georg. Pisid.

9

τῆ προσκνήσει μᾶλλον ἐξυβρισμένον,
 ἔχει δὲ τιμὴν τὴν καλὴν ἀτιμίαν,
 225 τῆ σῆ καθαρθὲν εὔσεβεϊ καθαιρέσει,
 καὶ συμφερόντως δυστυχεῖν ἠέσχετο,
 καλῶς τεφρωθὲν ἢ κακῶς ἀνημμένον.
 Οὕτως ἐκείνο πᾶν τὸ πῦρ κατασβέσας,
 ἀφῆκας οὐδέν, πλὴν ὕσον λαλεῖν ἔδει,
 230 σπινθήρου μικρὸν εἰς τὸ φλέξει Χοορόην.

a profanationibus, cui adoratio fuerat contumelia; et nunc honoris habet
 loco pulchrum dedecus, (225) quod tua se sentiat pia destructione purgatum;
 et lucro apponit illatum sibi damnum, potius bene extinctus quam male ac-
 census. sic totum illum ignem extincti, nil prorsus reliquisti nisi, ut ita
 dicam, (230) parvam scintillam ad comburendum Choeroam.

**IOSEPHI MARIAE QUERCII
IN GEORGII PISIDAE CARMINA
MONTA ET ADNOTATIONES.**

DE EXPEDITIONE PERSICA

M O N I T U M

Luctuosissimum ac pene deploratum fuisse rei publicae statum cum, extincto Phoca, Heraclius regno potitus est, unanimi omnium scriptorum consensione confirmatum est. nimirum cives inter se divisi intestinis flagrabant odiis, et mutuis caedibus maderant; Abares in proxima loca recepti et veluti civitatis iure donati, sed animo semper agrestes et crudeles, novas in dies turbas ciebant; barbari e Scytharum genere in Romanas provincias undique confluentes incredibiles calamitates in unum comportabant; ac Persae quidem Mesopotamia universa, Syria, Aegypto, Palaestina et Phoenicia occupatis, Chalcedonem usque delati, tam dira Cpolititanis minabantur, ut parum abfuerit quin totum imperium una cum ipso nomine penitus deleteretur. igitur in tanta temporum calamitate et nequitia imperatorem desiderabat res publica, qui plurimum polleret pietate consilio, et militari scientia. huiusmodi plane virum, qualem rerum condicio postulabat, ac verum herosa Homericis heroibus longe antefendum et ipso Alexandro maiorem fuisse Heraclium contendit Pisisda in hisce tribus *Acroasibus*, in quibus de prima in Chosroam huius nominis secundum Persarum regem expeditione agit. equidem fateor me ad maiorem animo concipiendam de Heraclii virtute opinionem ex huiusce poematii lectione fuisse excitatum, quamvis mecum ipse reputarem esse fortasse nonnulla, quae ex ingenio scribentis ornata et poeseos coloribus illustrata plus nimio mentem animumque percellerent. non enim est negandum Pisisdam plerumque uti stilo turgido et inflato, ac tum praecipue ampullari in arte, cum Heraclium et Sergium laudat, quamvis saepe tamen profiteatur et auribus inculcet, se non modo quid falsi Heraclii laudibus nunquam addere, sed nonnihil potius ex ipsis deterere (*Acroas.* 1 43). ceterum, ne de malis ecclesiae loquar, utinam, quam fuit regni Heraclii gloriosum initium,

fuisset et finis; et quantum ipse imperator fuit in debellandis Persis fortis et accensus, tantum etiam de Mahumedanis reprimendis, statim ac in perniciem Christiani nominis erumpere coeperunt, sollicitus extitisset! verum quod ad Pisidam spectat, quae ipse nobis hic refert, *αὐτόπτης* quidem narrat: fuit enim comes Heraclii in hac prima expeditione, ut ex variis locis harumce *Acroasew* patet clarissime. quare non videtur ei fides deneganda in iis quae in primo bello Persico acta fuisse memorat, certe Theophanes, qui res ab Heraclio gestas persequitur, non modo testem adhibet Pisidam, sed eiusdem verba et sententias in suam rem transfert tanta fiducia, ut eius integros iambos suae narrationi intexere atque consuere non dubitaverit; quod ex nostris adnotationibus fiet manifestum. bellum, quod Pisida describit, prope fines Persicos ultra montem Taurum, anno imperii Heraclii 12, Christi 622 actum est. Heraclio autem in urbem post annum reverso noster Georgius, qui imperatorem fuerat secutus, de re feliciter gesta hoc tripartito libello, ut videtur, gratulatus est, quem in plenum suae erga ipsum observantiae veritatisque testimonium ei laetus obtulit: ait enim *Acroas.* 3 379: *οὐδὲ τόνδ᾽ ἄλλ᾽ ἔπειτα στίφονον ἐξ ἀκηράτου λιμῆνος ἄρει τῆς ἀληθείας φέρω.* atque haec quidem, ut alia plurima, non poetice tantum, sed pompose splendide et *κωμικοῦς* dicta esse facile quisque intelliget. ac, ut mea plane est sententia, sive materiam sive formam spectes operis, panegyricus inseribi et vocari merito posset hoc poemation. nimirum iam diu ante Pisidam in more receptum erat ut poetae, quibus ad longum poema conficiendum pares non erant, poemata scriberent, quae modestiore titulo ornata *panegyricos, carmina et silvas* vocabant. fidem faciunt apud Latinos silvae Statii, varia carmina Claudiani, et panegyricus Corippi; quae omnia parum aut nihil differunt ab *acroasibus* Pisidae. *ἀκροάσεις* quidem proprie sonat *auscultatio*, perraro tamen haec vox eo sensu usurpata invenitur. at sophistae, cum quid magnum se esse dicturos pollicerentur, *ἀκροάσεις ἀπαγγέλλειν* et *ποιεῖσθαι*, quid dignum, quod audiretur, *enumerare et tradere* dicebantur: unde patet *ἀκροάσεις* fuisse sophistarum *declamationes* et de quacumque re illustres expositiones, quod late demonstratur a Cresollio in *Theatro Vet. Rhet. lib. 2 c. 5.* sed hunc plane titulum adhibuit Pisida, non quod sophistarum more ingenii sui vires extolleret, sed quod iamdiu usus invaluerat ut huiusmodi poemata *ἀκροάσεις*, id est *recitationes*, vocarentur, eo quia saepe in magna populi frequentia, et coram iis ad quos laudes ipsae pertinebant, recitabantur.

IN EXPEDITIONEM PERSICAM
ADNOTATIONES.

ACROAS. 1 v. 1. τὰς ἀύλους] id est φάσεις, οὐσίας vel τάξεις, immateriales substantias, hoc est angelos, quos dum materia expertes vocat poeta, materiam terrestrem, qua nostra corpora constituuntur, et ipsis excludere voluisse certum est: eodem enim sensu ἀύλους hic appellat, quo alii scriptores ecclesiastici ipsos ἀσωμάτων nominarunt. secutus est enim veterum patrum sententiam, qui circa angelorum substantiam definiendam haesitantes, omni materia expertes nunquam, sed vel caelestibus vel aëreis corporibus praeditos dixerunt. rem luculentissime demonstrat Ioh. Lamius in Dissert. contra Burnetium, quae adiecta est Epist. 7 Mich. Glycae inter *Dalic. Erudit.* p. 200. ita autem visum esse Pisidae, constat ex v. 167 et seq. *Hexaëm.* ibi enim qua ratione describeret angelos ignovans, ἀδηλους οὐσίας eos appellavit; et ibid. v. 903 ἕλην ἔυλον, materiam immaterialem, eisdem nominavit, ut materia quidem, sed subtili et a communi ac terrestri plane diversa, eos constare declararet, quod mox v. 4 confirmat.

4. confer *Hexaëm.* 902.

5. vide quae de verbo δεικνύειν adnotavimus ad *Hexaëm.* 168.

6. *Hexaëm.* v. 164: διαφλέγων μὲν καὶ πυρῶν τὴν αἰθέρα.

7. simili modo dei immensitatem describit *ibid.* 895 et seqq.

21. Persarum impietatem circa idolorum cultum exagitant, ludit in voce γνήσιον legitimum et νόθον spurium. legitimum est vera religio, spurium est superstitio. ad verbum veteres: quibus lex est pro legitimo retinere quae sunt spuria, et spurium ubique admiscere legitimis. vide *infra* v. 32. ceterum Persas reprehendit quod divinae veritati, quam ex sacris scripturis haustam receperant, superstitionum tenebras offuderint. neque enim infitiandum videtur ethnicos historiam sacram ad impias fabulas detorsisse; quod Augustinus Steuchus in suis *de perenni philosophia* libris luculenter ostendit. ac plures quidem ex ss. patribus idem antea evicerant. hinc Graeci philosophi κλέπτει καὶ λησεί πασιαν audiunt apud Clementem Alex., qui *Strom.* 5 p. 360 eos a Mose et prophetis praecipua dogmata non gratis accepisse concludit. sed perspectissime cum Pisidae sententia consonant, quae Theophylactus Simocatta habet p. 142 7 ed. Bonn.

24. antiquissimis temporibus Persas veneratos esse solem ex multis auctorum testimoniis colligitur. ea religio retenta est a Parthis, qui Persarum imperio potiti sunt. equam autem soli

gratissimam hostiam immolabant. causam adsignat Ovidius *Fast.* 1 386. vide Brissonium de reg. Pers. princip. lib. 2. nemo tamen, quod sciam, dixit quod Pisida affirmat, equum apud Persas habitum esse deum. Herodotus quidem *lib. 7 p. 401* equos quosdam Iovi sacros in Perside fuisse narrat. nec ab Herodoto dissentit Iustinus, qui *lib. 1 10 5* equos soli sacros habuisse Persas testatur. sed cum Pisida fere concordat Curtius, qui 8 3 pompam et ordinem, quo agmen Darii procedebat, describens ait: *currum deinde Iovi sacratum albentes vehebant equi. hos eximiae magnitudinis equus, quem solis appellabant, sequebatur.*

26. ne huius quidem ritus ullum inveni vestigium. verum si Pisidae auctoritas non est omnino contemnenda, quam rerum sui temporis ignarum nunquam dixero, id ita accipiendum putō ut equum Persae, si bene eis res eveniret, adorarent, si vero male, virgis caederent.

32. ignem et aquam ad haec usque tempora Persas adorare testantur, qui de Persarum moribus in suis *ὄδοιπορικοῖς* scripserunt. quam autem antiquis legibus ea esset inter eos recepta et constituta religio, praeter Herodotum et Strabonem aliosque veteres scriptores, tradunt Brissonius *loc. cit.* et Thomas Hyde *de vet. Pers. relig. c. 8.* qui tamen non est audiendus in eo, quod assumit veteres Persas ex Abraham veram religionem petisse, ignique et soli civilem tantum cultum exhibuisse; quae sententia ut nova et falsa disertissime refutatur a Montfauconio *Antiquit. illustr. tom. 2 part. 2 p. 395.* facile enim Hydae concesserimus unius omnipotentis dei cognitionem habuisse Persas, dummodo ipse contra, superstitionum fuisse cultum quo eius maiestatem prosequerentur, non denegat. nam, ut aiebat Clemens Alex. *Cohort. p. 57,* *ἀγάλματα μὲν θεοῦ οὐ ξύλα καὶ λίθους ὑπειλήφασιν ὡσπερ Ἕλληνες, οὐδὲ μὴν ἱβιδας καὶ ἰχθυόμονας καθάπερ Αἰγύπτιοι, ἀλλὰ πῦρ τε καὶ ὕδωρ ὡς φιλόσοφοι.* quae esset Persarum religio, paucis exposuit Herodotus 1 131.

41. quid hic agat Celticus Rhenus, plane non video. atque ego sane mallet, quid voluerit Pisida, me nescire fateri, quam inanibus coniecturis te detinere. verum ne vitio mihi veritas, quod alioquin garrulus hic obmutescam, ita ariolor. Celticum Rhenum nominans Pisida funestam illam cladem fortasse designat, quam Siebertus, Rheno traiecto Hunnis in Franciam irrumperere conantibus intulit circa annum Chr. 570. vide *de rebus Franc.* scriptores, qui relata a Sieberto insignem cladem describunt. itaque magis strenue contra Persas se gessisse Heraclium in Oriente quam contra barbaros Siebertum in Occidente forsitan innuit poëta; nisi etiam malis non ad Siebertum sed ad Dagobertum Franciae regem respexisse, qui quo tempore Heraclius cum Persis pugnabat, Saxones primum et deinde Sola-

vos tanta virtute animique constantia devicit, ut gravi vulnere accepto, ipso speciosior sanguine et ipso periculo factus augustinior, hostium terga praecidere nunquam destiterit. QUERAC. quem latebat Nonni (46 56) Πήνος ἀσημάντοιο θεμιστοπόλος τοκεροῖο et quae Gesnerus attulit ad Claudiam. Rufin. 2 112.

51. Erasmus in *Adagiis* p. 862. τύχη Εὐριπος, et Pindarus *Pyth.* 3: ὄλβος δ' οὐκ ἐς μακρὸν ἀνδρῶν ἔρχεται.

58. confer. *Hexaem.* v. 348 et seq.

60. codex in margine habet πάντας [πάσας?]. inutilis emendatio: nam vox πάντας respicit ad φύσεις. de sermonis vi ad res quascunque exornandas accommodata noster etiam in *Abacis* v. 169 et seq.

64. ludit, ut patet, in verbo γράφειν, quod aeque scribere ac pingere significat.

66. sumpta occasione ab eloquentiae facultate, quam de re quacumque diserte et concinne posse dicere recte decernit, ita in laudes Homeri exturrit, ut eum potius carpat eo quia verae virtutis, qualis heroem decet, non habuerit cognitionem, siquidem eam quam ipse Homerus exhibet herois imaginem, tanquam minus aptam Heraclio repraesentando respuit, et quae sit unica virtus quae virum faciat illustrem, quaeque in Heraclio maxime enituit, exponit. at de Homeri laudibus quid oportet dicere? videsis Dionysium Halicarnasenseum *de compos. verb. tom. 2 p. 51*, qui Homerum vocavit κορυφήν ἀπάντων καὶ σκοπόν, ἐξ οὗ πῶς πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα καὶ πᾶσαι κρήναι. celebre autem est Ovidii elogium *Amor.* 2 9 25, quod cum Pisidae laudibus concordat: *adiice Maeoniden, a quo, ceu fonte perenni, vatium Pieris ora rigantur aquis.*

68. iuvenum mentes ex Homeri lectione ali et fecundari dicens, eius poemata etiam Christianis in deliciis fuisse, ni fallor, demonstrat.

70. Galaton pictor, Aeliano *Var. Hist.* 13 22 auctore, Homerum repraesentavit ἑμοῦντα, τοὺς δὲ ἄλλους ποιητὰς τὰ μνημεσμένα ἀρνομένους; quam picturam forsann innuit noster.

72. Homerum non habuisse perfectam virtutis cognitionem videtur adserere. ipsam virtutes non seiungendas διττοῖς μερίξιν τῶν λόγων νοήμασι ea de causa opinor dicit, vel quia, ut Plutarchus *lib. de aud. poet.* ait, διὰ μὲν Ἰλιάδος ἀνδρείαν σώματος, διὰ δὲ τῆς Ὀδυσσεύς ψυχῆς γενναϊότητα παριστά, et sic virtutem activam a contemplativa disiungit; vel quia omnia quae tradit Homerus non tam ad mythicum sensum, quem statim praeferunt, quam ad ethicum intus latentem sint expendenda, ut idem Plutarchus *ibid.* et Maximus Tyrius *Dissert.* 16 luculenter probant. sed primo nobis magis adridet sententia quam Maximus confirmat. quamvis enim ille Homerum summopere suspexerit, illud tamen videtur concedere quod Pisida reprehendit, nullum

plane esse inter tot Homericos heroes quem omni virtutum genere cumulatam deprehendas, sed τὰς ἀρετὰς νευμημάτων κατ' ἄνδρα, τὴν μὲν ἀνδρείαν κατὰ τὸν Ἀλάντα, τὴν δὲ ἐγγίνοίαν κατὰ τὸν Ὀδυσσεύα, τὸ δὲ θάρρος κατὰ τὸν Διομήδην, τὴν δὲ εὐβουλίαν κατὰ τὸν Νέστορα. itaque si quis viri, qui sit omnibus numeris absolutus, ideam velit habere ex Homero, omnes hasce virtutes in singula capita distributas in unum redigat oportet; quod sane non infitiat Maximus: nam οὕτως ait εἰδόνα ἡμῖν ὑποσθεται χοῦτόου βλου καὶ ἀρετῆς ἀκριβοῦς. videsis etiam Plutarchum in *Orat. post. de fort. Alexandri* p. 343.

74. quam in natura boni definienda fuerint Graeci inter se dissentientes et incerti, patet ex solo Ciceronis libro *de finibus*. itaque si neque sequioribus temporibus ullam certam definitamque ea de re habuerunt scientiam celeberrimi philosophi, mirandum plane non est eam non esse tam cito assecutum Homerum, siquidem non nisi χρόνον δεικνύσας Plato et Aristoteles ad hanc vitae lucem protracti suos libros ediderunt, in quibus methodo quadam scientifica, prout illis facultas tamen fuit, ethicos praecepta tradiderunt, atque ex solo bono, tanquam ex uno fonte, omnes virtutes emanare demonstrarunt. ex hisce omnibus patet Pisidam nonnihil voluisse de gloria Homeri deterere, eosque confutare qui eum omnis scientiae patrem et magistrum appellabant. confer Gisberti Cuperi *Apotheosis*, in qua poetarum principis laudes cumulatissime recensentur, et Friderici Reimanni *Iliadem*, in qua eiusdem vitia sive maculae deteguntur. in codice Vaticano imperita manus voci χρόνου vocem τόνο superius scripsit.

75. καὶ τῶν, id est ἐχόντων. consule, si placet, Aristotelis *Ethica*, qui prae omnibus subtilius et enucleatius de omni virtutum genere disseruit.

76. si Homerus Heraclium cognovisset, suos heroes, ut deceat, omni virtutum laude cumulatos, non uno aut altero tantum titulo conspiciendos exhibuisset.

79. en quae esset virtus Heraclii, animi integritas perfecta, quae virtutes omnes complectitur.

81. sub quadriformi, sed tamen unico aspectu pingendum fuisse Heraclium et verum quemcumque heroa dicit Pisida ad quattuor virtutes respiciens, quae vulgo *cardinales* vocantur. ita in *Hexaem.* 170 τετραμόρφους vocat angelos, ut eorum perfectionem designet, siquidem τετράμορφος Pisidae a τετραγώνω Aristotelis nihil differt, cui *Moral. Nicomach.* 1 vir ille fortis est ὅγιος ὡς ἀληθῶς ἀγαθός καὶ τετράγωνος, ἄνευ ψόγου.

82. v. *Iliad.* 1 249.

85. μελουργία pro μελιουργία. Heraclii bonitatem et clementiam, quae virtus maxime principem deceat, sub apum melisque allegoria commendat.

88. idem iambus occurrit in *Hexaëm.* 1658.

90. confer hos versus cum *Hexaëm.* 458 *et seq.* ibi enim divinam clementiam eodem fere modo describit.

95. vox *δραστικόν* non in neutro tantum sed etiam in aliis generibus pro substantiva usurpata invenitur: sic *δραστική* pro *δραστική δύναμις* vel *συμφορά*.

102. elegans metaphora, qua se poëta comparat agricolae. sulci sunt iambi, aratrum stilus, semina verba et sententiae. forsitan ad antiquam Graecorum scribendi rationem respexit, quae *βουστροφηδόν* dicebatur: ut enim arantes cum bobus solent, primo a dextra ad sinistram versus stilum ducebant veteres, atque ubi ad sinistram paginae oram devenissent, dextrorsum pergabant, tum vero iterum ad sinistram recurrerant. ita vere sulcos repraesentabant lineae, quae *εὐλαίης* ea de causa dictae inveniantur. Anonymus qui Panegyricum Berengarii imp. conscripsit ab Hadriano Valerio editum, dixit lib. 3 56: *fortia iussa cito scribas sulcatis papyro.*

104. allegorice, opinor, noctem nigram vocat Persas, quos etiam in fine *Abaricorum* v. 526 *σκοτεινούς* appellat, non tantum ad damna abluenda quae terris, quam ad ea quae religioni inferabant. quippe Chosroa legatis ab Heraclio missis responderat *ὄψ φείσομαι ὑμῶν, ἕως ἂν ἀρνήσησθε τὸν ἐσταυρωμένον, ὃν λέγετε θεὸν εἶναι, καὶ προσκυνήσητε τῷ ἡλίῳ.*

106. Persae iam a Constantini temporibus Romanis infestorum provincias invadere nunquam destiterunt. sed multo acrius inter eos bellum exarsit sub Mauricio et Phoca, quorum Heraclius in imperio successor fuit. anno enim 599 Persae, Euphratem transgressi, ut ait Theophanes p. 247, *πᾶσαν τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην ἀλγυαλώτευσαν*; anno autem 617 Chalcedonem, quae contra Cpolim erat, ceperunt, cum iam innumera, quae ferri non possent scelera, patrassent. vide Chron. Paschale p. 704 ed. Bonn.

112. expedire ut bella per se gerat princeps, omnes fere consentiunt de rebus politicis scriptores.

124. varias sententias, quas circa belli gerendi rationem retulit, *ἀναίτιους* pronuntiat, volens, opinor, Crispi, qui gener fuit Phocae, temeritatem excusare, qui Heraclio eius opem petenti respondit, *οὐκ ἐξὸν βασιλεῖ καταλιμπάνειν βασιλείαν καὶ ταῖς πόρρω ἐπιχωριάξιν δυνάμειν* rem narrat Nicephorus patr. *Bren. Hist.* p. 5.

129. coniectaram modo adductam videtur confirmare, quasi Heraclio dubitandum fuisset de eorum fide qui ei erant a consiliis, unde ipse merito omnem suam spem in deo collocavit, et de suo in Persidem profectu secum consultus deliberavit.

132. minimum discrepant ceteri historici, Theophanes, Cedrenus, Zonaras et Nicephorus, qui omnes adfirmant Heraclium anno imperii sui 12, Christi 622, cum iam Pascha celebrasset, statim in Persidem perrexisse.

139. in codice solitus censor *σεβάσμιον* in *σεβασμλαν* voluisset immutari.

140. imaginem *ἀχειροποίητον* describit, de qua videndus Gretserus *de Imag. non manus. tom. 15 p. 199*; a quo equidem in eo dissentio, quod putet imaginem, qua munitus Heraclius in Persidem irrupit, fuisse archetypam Camulianensem: at paulo ante *p. 198* ex Menologio ipse noverat ne Sergio quidem patriarchae licuisse eam, retinere, et visione quadam perterritum coenobii cuiusdam virginibus, a quibus illam abduxerat, reddidisse. quomodo igitur eandem imaginem Heraclius secum asportasset in Persidem? equidem censeo imaginem, quam habuit imperator, non fuisse Camulianensem sed aliam ex archetypa Edessena accuratissime efformatam: satis enim aperte, ut mihi videtur, Pisida Edessenam, quae a Christo Iesu linteo impressa, et ad Abgarum missa dicitur, hic designat, subiiciens eam *fuisse sine pictura ab ipso verbo figuratam*; quod quidem de solo Edessena traditum accepimus. nam de Camulianensi unde, et quomodo fuerit efformata, plane non constat: et quamvis inter *ἀχειροποίητους* imagines celebretur, non desunt tamen qui putent Edessenam tantummodo eo nomine recte insigniri, reliquias autem, ne Camulianensi quidem excepta, ex ea omnes fuisse expressas et exscriptas. verum cum Edessena imago non ante annum Christi 944 translata fuerit Cpolim, patet Heraclium non *ἀντόγραφον* sed *ἀπόγραφον* in expeditione Persica secum circumtulisse. quid quod Cedrenus *p. 406* salvatoris imaginem non manufactam ex Africa secum adduxisse Heraclium narrat? num haec quoque fuit Camulianensis, ut Gretsero placet? minime vero, sed eadem illa, ut nuper diximus, ex Edessena expressa. fateor tamen non multam fidem adhibendam esse Cedreno, qui non satis diligenter, ut in comperto est, Theophanem exscripsit; quo quidem vitio laborat etiam Zonaras. Theophanes enim *p. 250* dei matris, non verbi divini imaginem habuisse Heraclium refert, tum cum primum ex Africa Cpolim venit, ut melius explanabitur ad *Heracliad. 2 14*. sed dubium omnino tollit ipse Pisida, qui in proxima Acroasi *v. 87* satis aperte declarat non *εἰκόνα* sed *ἀπεικόνισμα τοῦ Θεογράφου τύπου* fuisse effigiem qua usus est Heraclius. ratum igitur firmumque sit, imaginem a religioso imperatore in Persidem allatam fuisse *ἔκτυπον* Edessena: Camulianensem autem ad praesidium urbis ab eo fuisse relictam, quod ex *Abaribus* clarius apparebit.

144. Theophanis, qui Pisidam non sequi sed exscribere videtur, verba suis quaeque locis respondentia subtexere iuvabit,

ut nostri poëtae auctoritas fiat firmior et sensus magis perspicuus. λαβὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν χερσὶν τὴν θεανδρικήν μορφήν, ἣν χεῖρες οὐκ ἔγραψαν, ἀλλ' ἐν εἰκόνι ὁ πάντα μορφῶν καὶ διαπλαττων λόγος ἄνευ γραφῆς μόρφωσιν, ὡς ἄνευ σκορᾶς κήσιν ἦνεγκεν. ita Theophanes p. 254. videas *Hexaëm.* 1160, ubi virginis sanctissimae partum ex fabuloso vulturum partu sine semine verisimiliorem nobis facere contendit Pisida.

148. in cod. μένοι.

149. phantasiastae haeretici ex Eutychianorum familia, dicti etiam Iulianistae ab Iuliano Halicarnassensi, qui falsa eorum dogmata excogitavit, et Gaianitae a Gaiano Alexandrino, qui Iulianum secutus est, Christi corpus a momento impolluti conceptus non solum incorruptibile esse verum etiam increatum adfirmabant, ut ait Timotheus *de Sectis* apud Cotelierium *Mon. Eccl. Graec. tom. 3 p. 410.*

150. Theophanes ibidem καὶ τούτῳ πεποιθῶς τῷ θεογράφῳ τύπῳ ἀπῆρξατο τῶν ἀγώνων.

155. idem ibidem Heraclium Cpoli profectum in Ciliciam pervenisse tradit, sed nullam de tempestate, quam Pisida describit, mentionem facit.

157. de Heraeo promontorio, quod ad meridiem contra Chalcedonem erat, plura in Petro Gyllo *de Bosph. Thrac. lib. 3 c. 2* et in Du-Cangii *Cp. Christ. lib. 4 p. 176.* quod ad nos attinet, ex Pisida observabimus primum huic promontorio nomen revera fuisse Ἡραίαν, non Ἡραῖον, ut a quibusdam Graecis invenitur appellatum; secundo ita fuisse dictum eo quod olim Ἡραεῖς *Iunonis* aede esset insigne, id quod etiam Codinus in *Antiq. Cpol.* admonuit; denique Heraclium Heraei profanum nomen in aliud Christiana pietate illustre commutasse, quamvis quae fuerit nova loci denominatio ex Heraclii praescripto non constet. ad vocem Ἡραίας supple ἄρης.

161. πλάνην hic, ut supra, idololatriam vocat. quomodo autem Heraei promontorium vocari iusserit, quamve religionem in eo constituerit, neminem prodidisse mirabar, cum Pisida dicat poenam esse laturos qui tantam rem silentio praeterirent. atque eo mirabar magis, quod iam ante Heraclium fuerat Heraei promontorium a Graecis ad Christianam religionem deflexum: nam etiam Procopii tempore, ut ipse testatur *de Aedif. 1 3* Ἱερῆιον vocari coeperat. πάν τῷ Ἡραίῳ, ὅτι Ἱερῆιον καλοῦσαι τὰ νῦν.

167. iuvat hic repetere vel subintelligere versum, qui supra est ordine 101: ἡ τῶν καλῶν σου τερπνότης ἀπήγαγεν. poëta alludens, ut saepe alibi, ad cursus Circenses, ait sibi timendum ne dum nimio spatio procul a meta vagatur, quis propius accedens ipsum antevertat. sensus est: *iterum in digres-*

sionem me currentem tui consideratio abduxit; sed nunc inceptum cursum rursus currere festino, ne nimis digrediar.

168. videtur quodammodo habuisse in mente illud Agathonis apud Athenaeum lib. 5 p. 185: τὸ μὲν πάρεργον ἔργον ὡς ποιούμεθα, τὸ δ' ἔργον ὡς πάρεργον ἐκπονούμεθα.

180. πετραῖον πάγον poëtica circumlocutione pro scopulo dixisse Pisidam censeo, quamvis codex, qui nullibi grandes literas exhibet, habeat Πετραῖον.

197. legerem ἐφεῖλxes.

205. eunuchos ἐκμηθέντας apud se tenere a Persis didicerunt Romani imperatores. Persae enim primi omnium videntur mares evirasse; unde Petronius *Satyric. c. 119: Persarum ritu male pubescentibus annis surripuere viros.* vide Herodotum lib. 8 p. 492. cubiculariorum munere ut plurimum fungebantur in aulis principum eunuchi, quibus ipsius regis committebatur custodia. de eunuchorum dignitatibus apud imp. Cyprianos vide Constantinum Porphyrogenitum *de caeremon. Aulas Byzant. 2 52 p. 412.*

227. legerem σοφός τις ἴν, ne claudicet versus.

242. nemo alius prodidit memoriae id quod non sine aliqua venustate poëtica et multa cum adulationis illecebra refert Pisida, Heraclium ita pedem in scopulum offendisse ut sanguis e digito effluerit et ipse martyr evaserit.

244. malleμ ἀπηκόντισεν.

ACROAS. 2 v. 1. non aliam, opinor, ob causam Demosthenem compellat Pisida, nisi ut ostendat eam esse Heraclii virtutem integritatemque, ut sui conscius nihil timeret quid de eo quisque diceret. quod sane Philippo Macedonum regi aliter evenit, qui teste Plutarcho *in Demosth. p. 855 ἐφορῖτε τὴν δεινότητα καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ῥήτορος.* nimirum tanta fuit Demosthenis παρρησία, quod ex eodem Plutarcho intelligitur, ut Athenienses ad id quod vellet concitaret, Philippo regi timorem iniecerit, et magnam pecuniarum vim a Persis dono acceperit, ut in causis dicendis staret contra Macedonas; quod quidem ex vitio vertit Aeschines ut Diodorus Siculus narrat *Bibl. lib. 17 p. 163.*

2. Demosthenes sua dicendi vi aliis timendus non parum suis rebus timuit, cum Philippus Boetiam occupasset: abiecto enim clipeo ἔβησπισς turpiter fugit in bello ad Chaeroneam gesto; cum autem paullo post nuntii Athenas venissent de morte Philippi, ipse prodiit splendide amictus, et coronatus. Plutarchus *ibid.*

7. redit ad navigationem Heraclii, de qua in fine superioris Acroaseos.

8: subaudi o imperator.

10. Heraclius in Ciliciam recta contendit: non enim est dubitandum, quas noster nominet Pylas, eas esse quae in histo-

riis celeberrimae sunt, et Armeniae et Ciliciae vel Syriae Pylae vocantur, ut in Strabone *lib. 14 p. 994*: *αἱ πύλαι λεγόμεναι ὄριον Κιλικίων τε καὶ Σύρων*. Theophanes p. 254 de more consentiens cum Pisida ait: *ἀπάρως δὲ τῆς βασιλευσύνης πύλας ἐξήλθεν κατὰ τὰς λεγόμενας Πύλας, πλοῖ τὴν πορείαν ποιησάμενος*. at Nicephorus patriarcha a Pisida et Theophane discedens Heraclium per Pontum Euxinum navigasse et in Armeniam proventum, unita cum Turcis societate, per Lazorum provinciam in Persidem descendisse narrat. sed perperam omnia permiscet, et primam cum secunda Heraclii expeditione confundit. ac optime quidem Petavius observavit *in notis ad Nicephorum*, ea quae ab historicis Byzantinis narrantur, adeo esse perturbata et tam praepostere descripta, ut narrationum et annorum seriem accurate deductam frustra ab illis exspectes; quo quidem vitio maxime laborat Breviarium Nicephori.

11. tanta celeritate longum iter confecit Heraclius ut hemerodromus a Pisida appelletur: *hemerodromi* enim apud Graecos dicti, qui *totum diem cursitantes* non fatigarentur; vel ut Livius *lib. 51 24* adfirmat, *hemerodromus vocant ingens uno dis spatium emetientes*. de triplici hemerodromorum genere Lipsius *tom. 2 p. 300*.

25. alludit ad illud Homeri *Iliad. 2 204*: *οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίῃ· εἰς κοίρανος ἔστω, εἰς βασιλεύς*. quam sententiam laudant omnes de rebus politicis scriptores, quibus persuasum est monarchiam ceteris regendorum populorum modis antecellere.

28. saepe damna intulit ἀναξία, quae est *rerum ab ordine deflexio*. maximum corporis politici vitium idcirco exaggerat Pisida, quia iamdiu eo morbo laborabat imperium, cum eo positus est Heraclius, qui res in summa calamitate constitutas, quantum potuit, restituit.

42. Claud. Aelianus in *Tacticis c. 51* monet ὅτι παραγγέλματα ἡγεμονικὰ δεῖ σύντομα εἶναι, εἴτα μὴ ἔχοντα ἀμφιβολίαν.

44. militis otium aliorum esse negotium innumeris testimoniis confirmant historiae. unum producam ex Tacito, qui de Pannonicis legionibus ita scribit: *intermiserant solita munia. et principio lascivire miles, discordare, pessimo cuique praeberere aures; denique luxum et otium cupere, disciplinam et arma aspernari*.

47. Heraclii in militari disciplina peritiam confirmat etiam Theophanes p. 254: *τούτους δὲ γυμνάζειν ἤρξατο καὶ τὰ πολεμικὰ ἔργα ἐξεκαίδουσεν*.

78. imperatoribus coram populo prodeantibus acclamationes semper fiebant. huiusmodi votorum salutationumque exempla exstant in historiis et in nummis antiquis. Constantinus Porphyrogenitus *lib. 2 p. 364* ita a proceribus acclamatum fuisse

Heraclio tradit: *εὐτυχῶς τῇ πολιτείᾳ Ἡράκλειος Ἀύγουστοι τουμβικας*: *Ἀναστασία Ἀύγουστα τύμβικας* etc. quae verba ter repetita recte verterunt Constantini editores: *felicitate imperio Heraclii Auguste tu vincas, Anastasia Augusta tu vincas*. elegantiores acclamationum formulae, quibus Christianos imperatores salutabant milites, recitantur ab eodem Constantino Porphyrog. p. 375.

80. vexilla et hastas milites demittebant, humi sternebant, invertabant, inolinabant, vel ad obsequium erga principes vel ad animi tristitiam significandam; quod etiam nunc in militari disciplina observatur. de hoc more plura *in notis* ad Constantinum nuper laudatum p. 80 et 129. Pisida ex poetica licentia *tropaeorum* pro *vexillorum* vertices coram Heraclio demissos fuisse tradit.

81. vexilla, qua erant colorum varietate facile quaecunque ex parte conspicienda, praeconum officio ad militaria munia obeunda fungebantur. quod quidem Romani vexilla proponere dicebant, ut colligo ex Caesare *Bell. Gall. 2 20: vexillum proponendum, quod erat insigne, cum ad arma concurrere oporteret*.

82. codex mendose habet *κύρητες*.

87. ἀπεικόνισμα Edessenae imaginis exemplar. vide *Acroas. 1 140*. Pisida eo semper contendit, ut Heraclium a ducibus Homericis una aut altera tantum virtute conspicuis, ut *Acroas. 1 66 et 72* observatum est, nobis plane diversum repraesentet, videlicet omni virtutum genere cumulatum. hactenus de eius pietate, militari scientia, animi magnitudine et prudentia, nunc de eius eloquentia, qua semper praestantissimum facit. quae laus quanta sit, norunt qui ex historiis acceperunt quid in summo duce possit dicendi facultas. talem autem hic Heraclium nobis proponit qualem Homerus *Iliad. 9 443* fecit Achillem, ad quem Phoenix missus dicitur *μύθων τε φητῆρ' ἔμειναι προηκτῆρά τε ἔργων*. vide Leonis *Tact. c. 2*.

88. commentarii loco allocutionem Heraclii ex Theophane p. 254 subiiciam; quam ut iamborum Pisidae paraphrasim esse facilius intelligas, quae Theophanes ipse ex Pisida suae historiae intexuit, distincta exhibebo: *τούτω πεποιθῶς τῷ θεογράφῳ τύπῳ ἀπήρξατο τῶν ἀγώνων, πιστὰ δοὺς τῷ λαῷ ὡς σὺν αὐτοῖς μέχρι θανάτου ἀγωνίσηται καὶ ὡς τέκνοις οἰκειοῖς τούτοις συναρμόσηται. ἐβούλετο γὰρ τὴν ἐξουσίαν οὐ φόβῳ ὅσον ἐν πόθῳ ἔχειν. "εὐρῶν δὲ τὸν στρατὸν εἰς ῥαθυμίαν" πολλὴν καὶ δεϊλίαν ἀταξίαν τε καὶ ἀκοσμίαν, καὶ "εἰς πολλὰ τῆς γῆς μέρη ἐσπαρμένους," συντόμως πάντας εἰς ἓν συνήγαγεν· καὶ "πάντας ὡς ἐκ μιᾶς συμφωνίας" ὑμνησαν τὸ κράτος καὶ τὴν ἀνδρείαν τοῦ βασιλέως. αὐτὸς δὲ τοῖς λόγοις τούτοις ἐπιρρωννύων ἔλεγεν. ὁρᾶτε, ἀδελφοὶ καὶ τέκνα, ὡς οἱ ἐχθροὶ τοῦ θεοῦ κατεπάτησαν ἡμῶν τὴν χώραν, καὶ τὰς πόλεις ἠρῆμωσαν, καὶ θυσιαστήρια κατέκαυσαν, καὶ τὰς*

τραπέζας τῶν ἀναιμακτῶν θυσιαῶν αἱμάτων μαιφόνων ἐπλήρωσαν, καὶ τὰς ἀδέκτους τῶν παθῶν ἐκκλησίας ἐν ἡδοναῖς χαίρουσιν ἐμπαθεστάτοις." atque haec sane allocutio respondet perfectissime praeceptis, quae in Leone imp. c. 12 72 leguntur: Pisida enim ea omnia, quae ad militarem disciplinam pertinent, a Leonis *Tacticis* videtur hausisse. sed cum Leo annis fere trecentis post nostrum inclaruerit, probabilius fit sententia eorum qui Leonem dicunt sua *Tactica* ex veterum scriptorum commentariis compilasse, quae Pisidae etiam temporibus pervulgata fuisse non est dubitandum. vide Fabricium *Bibl. Graec.* 6 368.

90. ad Phocae sacrum imperium fit allusio, cuius tyrannidi lenitatem et clementiam suam Heraclius opposuit. Phocas enim odio haberi, dummodo timeretur, non curavit; Heraclius autem contra amari maluit quam timeri. optime sane: nam ut Cornelius Nepos definiuit in *Dione*: *nullum est imperium tutum nisi benevolentia munitum.*

97. caritatis tanta vis est ut divinam iustitiam placet et calamitates avertat. εἰ θεέντες νόμοι sunt sanctissima dei decreta de puniendis sceleribus. quid autem sit ἐκβιάζειν τοὺς νόμους, vide in *Hexaem.* 430 et 442.

106. vide *Acroas.* 1 24 et 32.

107. damna a Persis illata, caedes et profanationes in tota Syria perpetratas retulimus ex Theophane et Chronico Pasch. *Acroas.* 1 106.

108. λύτρα αἱμάτων pretia sanguinis vel victimae cruentae sunt caedes editae a barbaris in ecclesiis, in quibus Christiani incruentum sacrificium de more offerebant. verum fortasse Pisida etiam respicit ad id quod narrat Theophanes p. 252 anno post Christum natum 616 evenisse: τούτῳ τῷ ἔτει παρέλαβον οἱ Πέρσαι τὸν Ἰορδάνην, Παλαιστίνην καὶ τὴν ἄγλαν πόλιν πολέμῳ, καὶ πολλοὺς ἀπέκτειναν ἐν αὐτῇ διὰ χειρὸς τῶν Ἰουδαίων, ὡς φασί τινες, μυριάδας ἑννέα· αὐτοὶ γὰρ ὠνούμενοι τοὺς Χριστιανούς, καθὰ ἠμπόρει ἕκαστος, ἀπέκτεινεν αὐτούς.

111. vide *supra Acroas.* 1 104.

112. in ora codicis pro ἐκθερίσαι, quae est optima lectio, est ἔξορύξαι.

115. *Psalm.* 136 9: μακάριος ὃς κρατήσει καὶ ἑδαφίει τὰ νῆπιά σου πρὸς τὴν πέτραν. Pisida aperte discedit ab iis qui hunc Psalmum Ieremiae mallent adscribi.

116. codex habet οὕτω.

122. Pisidam αὐτόπτην haec scripsisse patet ex verbo ἰδεῖν. nec est plane negandum eum in hoc primo bello Persico secutum esse Heraclium, quod magis patebit ex *Acroas.* 3 131, 345 et 353.

127. Theophanes loco saepe citato: πάλιν δὲ τὸν λαὸν πρὸς γυμνασίαν πολεμικὴν ὀπλίζων, τάξεις δύο ἐνόπλους ποιησάμενος,

Georg. Pisid.

σάλπιγγές τε καὶ φάλαγγες ἰσπίδων, καὶ λαὸς τεθωρακισμένος ἴστατο.

136. dubitabam an ex Theophane pro τὰ πράγματα repererem τὰ τάγματα. ait enim p. 255: ἐπεὶ δὲ ἀσφαλῶς συνίστησαν τὰ τάγματα, συμβάλλειν ἀλλήλους ἐκέλευσεν. ὠθισμοὶ τε βίαιοι καὶ συγκρούσματα πρὸς ἀλλήλους ἐγίνοντο, καὶ σχηματισμὸς τοῦ πολέμου ἐδείκνυτο. versionem nostram probabunt, qui ex Leonis *Tact. c. 7* norunt quid ἔσφιγγεν hic significet: ait enim τὸ σφιγγεσθαι ἔστι τὸ πυκνοῦσθαι, ἵνα καὶ κατὰ πλευρὰν καὶ κατὰ ὄμω ἀλλήλοις ἐγγίξωσιν.

141. si umbratilis haec fuit pugna et vere σκιομαχία, et ut mox ait poeta, δίχα αἱμάτων, cur μετὰ πολλῶν αἱμάτων exerti gladii ostenduntur? certe hic cubat mendum: nam et versus ipse claudicat. forsitan legendum μεστά, quasi dicat tantam fuisse irruentium vim ut videretur undique sanguis effluere, quamvis nulla inde caedes subsequuta sit.

143. Theophanes p. 255: καὶ ἦν ἰδεῖν φορικτὸν θέαμα φόνων χωρὶς καὶ κινδύνου, καὶ πρὸς φόνους σύννευσις αἱμάτων δίχα, καὶ πρὸ τῆς ἀνάγκης τοὺς τρόπους, ὅπως ἕκαστος ἐκ τῆς ἀκινδύνου σφαγῆς λαβῶν ἀφορμὰς ἀσφαλῆστερος μένοι.

153. quae fuerint ex veteris disciplinae regulis σχήματα et κινήσεις, iuxta quas variae immutationes conversiones inflexiones revolutiones et restitutiones fiebant a militibus, ut a latere, a fronte, a tergo ingruentium hostium impetum sustinerent, videbis in Aeliani Onosandri et Leonis *Tacticis*, et in Rigaltii *Gloss. Tact.* ad vocem σχήματα, qui ex ipso Aeliano et Leone mandata a ducibus dari solita militibus elegantissime ex Graeco vertit.

160. τόνους perspicuitatis gratia reddebam *acies*, Italice *le file*: at poeta, cum exercitum maris undis comparasset, allegoriam persecutus per κυμάτων τόνους fluctuationes intelligit, Italice *le ondate*.

162. duplici ratione praescribebantur mandata militibus, voce et nutu. ita Leo imp. *Tact. c. 7*: ἐθίξασθαι δὲ αὐτοὺς δεῖον πρὸς ταῦτα φωνῇ ἢ νεύματι διὰ σημείου τινὸς οἷον κινεῖν καὶ ἴσταςθαι.

165. legerem διαφορὰ vel διαφορὰς.

167. supple Ὀρφεύς, de quo similia in *Abaribus* v. 105.

170. *Act. 2 3*: et apparuerunt illis dispersitae linguae, tanquam ignis, seditque supra singulos eorum. saepe exaestuat poeta in laudibus Heraclii, cuius eloquentiam passim commendat.

178. vide *Acroas.* 1 46 et 127.

188. tua pietas et tuus erga nos affectus ad quaecunque pericula alacriter subeunda nos impellit.

191. medicum sophistam vocat, quasi diceret sapientem. sapiens autem medicus recte cum Pisida definitur, qui studio

coniungit experientiam, a qua medicinae origo et profectus. ac tota quidem medicina quondam una et simplex arserat, quam postea in plures dividerunt, manuum ministerio aliis demandato.

193. confer Hippocratem *de ulceribus*, quibus plane curandis tria, quae ex eodem auctore indicat Pisida, celebrantur a veteribus, videlicet purgatio sectio et ustio. si enim remedia nihil proficerent, ultima spes in ustione posita erat, ut patet ex ipsius Hippocratis Aphorismo: *ὅσα φάρμακα οὐκ ἴηται, σίδηρος ἴηται ὅσα σίδηρος οὐκ ἴηται, πῦρ ἴηται ὅσα δὲ πῦρ οὐκ ἴηται, ταῦτα χρῆ νομίζειν ἀνίηται.*

198. φιλοβλαβῆς νόσος vertebam *inhumanitatis morbus*, quo maxime laborabat exercitus Heraclii: nam Phoca regnante, qui odia et civiles dissensiones fovebat, una pene erat militaris disciplina de exercendis caedibus et rapinis. φιλοβλάβεια igitur est animi feritas, quam caritatis Christianae proposito exemplo studuit domare Heraclius, ut ex aeqq. iambis fit manifestum, et ex Theophane, qui p. 256 ita paucis rem declarat: *οὕτω δὲ καθολίσας πάντας παρήγγειλεν ἀδικίας ἀπέχεσθαι.*

208. quos ex equestri militia ad pabulandum vel ad explorandum Heraclius praemiserat, eos tanquam venatores εἰς ἄγρον immissos nobis repraesentat Pisida; qua retenta allegoria Saracenos, qui ab equitibus capti sunt, quod feri essent animo voce et cultu corporis, feras appellat.

214. ἡμερον pro ἡμερότης. rem breviter, sed minus distincte sic narrat Theophanes p. 255: *γενόμενος δὲ ἐπὶ τὰ μέρη, προτρέχον πλήθος ἱππέων λάθρα ἐπιπεσεῖν τῷ βασιλεῖ διεννοεῖτο. οἱ δὲ προτρέχοντες τοῦ βασιλέως τούτοις συναντήσαντες τὸν τε στρατηγὸν αὐτῶν δεσμῶτην ἤγαγον πρὸς τὸν Ἡράκλειον καὶ τοὺς τρεψάμενοι πολλοὺς ἀνείλον.*

218. Saraceni vel Arabes Scenitae multis iam ante Heraclium annis innotescere coeperant, sed cum circa haec tempora magis inclaruerint, hinc opinor factum ut historici tradiderint eos Heraclii anno 12 primum ex Arabia in Romanorum exitium erupisse. ἐξῆλθον, ait Constantinus Porphyrog. *de administr. imp.* part. 2 c. 16, *οἱ Σαρακηναὶ μὴνὶ Σεπτεμβρίῳ τρίτῃ Ἰνδικιῶνος δεκάτης εἰς τὸ δωδέκατον ἔτος Ἡρακλείου.* at Pisida satis perspicue nos edocet iamdiu e suis finibus egressos Saracenos Romanis fuisse detrimento. nuper enim audivimus dicentem καὶ πολλάκις βλάβαντα τὴν παροικίαν. iuvat etiam ex eodem Pisida observare perperam Saracenos, qui ex Arabia, cum Turcis, qui ex Scythia profecti sunt, a quibusdam confundi. nondum enim, cum primum Heraclius ad Ciliciae pylas venit dimicaturus cum Chosroa, Turcae cum Saracenis foedus inierant; quod sane contigit, postquam idem Heraclius Turcarum ope adiutus secundo bello Chosroam profligavit. tunc enim Turcae alacriores facti et suis rebus fidentes ultra pervagati in Syriam usque pervenerunt,

et Saracenis ab Heraclio divulsis et in fidem receptis, simul omnes Mohameto duce conspirantes Asiam et Africam pene totam maximis calamitatibus affixerunt. vide supra v. 10.

220. recte Saracenorum naturam attingit, qui populatibus intenti et *ληστρονικόν* vitae genus ducentes non ex militari disciplina hostem aggredi, sed latronum instar clanculum irrepere, et praeda, si liceret, facta se recipere consueverunt. Borchartus in *Phaleg lib. 2 c. 2* Saracenos a latrocinii esse diotos contendit, quia *ساركا* Saraka Arabice est *latrocinari*.

222. in poem. de *Resurrect.* 8 58 ita de diabolo: *κλέψας τὸ πρῶτον μειζόνως ἀντεκλάπη.*

224. de clementia Heraclii in ducem Saracenorum nihil in Theophane.

238. innuit benignitate Heraclii factum ut aliquis Saracenorum dux ei se adiungeret; quod videtur confirmare Theophanes p. 257, dicens quosdam Saracenos ad Gazacum sub Heraclio militantes Chosroam fregisse.

241. cum utrinque parati essent ad pugnam, Persae lunam et solem, Romani deum adorant. ex militari disciplina milites, antequam dimicarent, sacris operabantur. vide Leonem imp. c. 14: *de iis, quae die belli agenda sunt.* *Ἔργον ὀργάνων καὶ κυμβάλων* idem ac *ὄργανα καὶ κύμβαλα*. animadvertendum hic et alibi apud Pisidam cymbala et tympana reiici tanquam instrumenta profana. quare cum in definienda talium instrumentorum forma et diversitate discrepent eruditi, standum hic omnino auctoritati Suidae, qui ita statuit, *κύμβαλα θυμεικὰ παλγνια*.

242. ad spurcissimam Persarum libidinem demonstrandam veterum testimonia undique collegit Brissonius *de regno Pers.* lib. 2 p. 293. nempe illi quasi mulierculis carere neutiquam possent, eas non modo ad canendum in conviviis adhibebant, verum etiam in militaribus expeditionibus deducebant. earum autem varia erant munia, sed omnia turpia. celebrantur enim *μουσουργοί, ἀγλητριδες, ψάλτριαι, κιθαρίστριαι, ῥιδικαί, ὄρχηστρικαί*, de quibus plura in laudato Brissonio. ad rem illud tantum addam, quod ex Parmenionis ad Alexandrum epistola refert Athenaeus, inter impedimenta Darii repertas esse *παλλὰ κιδας μουσουργούς τοῦ βασιλέως τριακοσίας εἴκοσι ἑννέα*.

245. organa musioa, quibus canebat Heraclius, erant puri mentis affectus. videsis pentachordi descriptionem in fine *Poem. de bello Avar.*

249. lunam, praeter solem, coluisse Persas adnotavimus supra *Acroas.* 1 32. at hic Pisida de luna tantum facit mentionem, ut sibi viam sternat ad id quod de eclipsi lunari dicturus est in fine huiusce Acroaseos et in principio sequentis.

253. labarum puto intelligere, militare vexillum monogrammate **X** distinctum, quod ab omnibus fere imperatoribus post Constantinum Magnum, qui illud invexit, retentum est. ille enim primus imperatorium vexillum ad crucis exemplar, sibi caelitus ostensum, in verae crucis formam commutavit, addito Christi nomine, duobus Graecis elementis expresso, ut est apud Eusebium in eius vita *lib.* 1 c. 25. quod signum cum deformedasset impius Iulianus et abrogasset, teste Sozomeno 5 16, statim restituerunt Gratianus et Valentinianus, ut auctor est S. Ambrosius *lib.* 2 *de Fide sub fin.*; eoque deinde sunt usi plures alii imperatores, quibus certe acconsensus Heraclius. vide *Du-Cang. de inf. aevi numism.* c. 20.

256. in ms erat *ἐπι*. Heraclius e Cilicia profectus, ac Tauri iugis superatis, in Ponticam provinciam intravit, ut postea ex Armenia in Persidem, si ita res postularet, irrumperet; quod quidem in secunda expeditione ei feliciter evenit. primum enim bellum, de quo hic sermo est, prope Ponticae regionis terminos nec procul a Tauri montibus actum est.

260. huius strategematis similia exempla videsis in Frontino 1 2 et 3 11.

262. lege *αἰνετής*, quod metri ratio postulat, *πλαστοουργία* est *factio*, qua utitur solerter dux tam ubi cavendus quam ubi opprimendus hostis est, ut ait Frontinus *in praef. Strateg.*

264. ita forsam suum iter conficiebat Heraclius, ut figuram, quae *τάξις πεπλεγμένη* ab Aeliano c. 48 vocatur, exprimeret. cum enim ea esset huiusmodi ut spiralem lineam referret, atque ita saepe frontem ostenderet, facile imperitos Persas potuit decipere, qui ita procedentem exercitum putarent consistere. ac mox quidem poeta ait ex obliquo et transverso itinere Heraclii hostem fuisse deceptum.

271. Leonis imp. illud est monitum c. 9 10: *περικαυόντος τοῦ στρατοῦ ἠγείσθω ἢ σὴ ἐνδοξότης*. iuxta quod praeceptum Pisida praeceuntem inducit Heraclium, qui cum repente agmen converti iussisset, e primo factus est novissimus. sed possis etiam pro *novissimus* reddere *secundus*, quasi Pisida Heraclium hic comparet aurigae, qui in cursus contentione a posteriore superari et relinqui ex industria voluerit. vide infra v. 285.

275. *πλαστοουργίαν* et *ὑπόκρισιν*, qua Heraclius usus est, *σοφὴν* vocat, ut *supra* v. 267 *αἰνετήν*, ut nominis invidiam ab Heraclio submoveat: neque enim fictio neque simulatio digna res est viro integro et forti. sed Pisida has voces adhibuit eo quia non suppeterent aliae, quae et imperatoris solers in bello consilium ostenderent et metri legibus etiam accommodarentur, siquidem Graecis, quorum tanta fuit in dicendo copia, uno tantum vocabulo *στρατηγήματα*, quae solerter a duce gererentur, dixerant; cuius vim vocis cum vellet Frontinus *Praef. Strateg.*

explicare, στρατηγήματα esse dixit, quae in arte solertiaque posita sunt imperatoris.

278. sequentes comparationes a spectaculis Ciroensibus depromptae sunt. venatorum, quibus cum ursis leonibus pantheris aliisque feris bestiis res erat, unde bestiarum dioti sunt, mira fuit dexteritas. pedum totiusque corporis, ut praesens mortis periculum evaderent. cuius crudelissimae venationis et sanguinariae voluptatis tristem admodum descriptionem nobis reliquit Cassiodorus *Variarum lib. 5 epist. 42.* vide etiam Panviniuum *de Ludis Ciroens. 2 3.*

280. Heraclii dexteritas cum aurigae dexteritate comparatur. summa enim erat aurigarum ars et industria in equis et curribus flectendis ad metas, ne posterior priorem anteverteret. si enim nimis quis metam evitasset, qui tum sequebatur auriga, inter metam et priorem breviori spatio delatus ex secundo primus efficiebatur, quod *eripere* Latini dixerunt. vide Panviniuum 1 14.

281. *λοξάς* subintelligi *τρίβους* coniectio ex superiori versu 268.

284. *παρὰβήτην* duplici sensu vocat Persam, tum quia locum aptiorem ad pugnam praeoccupaverat, tum etiam quia a religione Christiana defecerat. *παρὰβήτης* enim est tam is qui cursum moderans alios praevertit, quam qui legem violavit. ecclesiastici scriptores passim Iulianum imp. *ἀποστασίας* scelere famosum *παρὰβήτην* et *τὸν ἐν ἀθέοις* appellant. ac Pisida iterum sic vocat Chosroam in *Heraclianos Acroas. 1 206.* Ceterum hi duo iamhi ita citantur in Suida: *τὸν παρὰβήτην συμβαλεὶν πλάσμῳ ξένῳ πρὸ τῆς μάχης ἀφῆκας εἰς ἀντιστάτην.* vertuntur autem sic: *parabaten cum facto hospite committens ante pugnam in adversarium immisisti.* equidem nec lectionem nec versionem recipiendam censeo. primus enim verus, ut hic effertur, suo caret numero; interpretatio autem adposita vocibus *πλασμῷ ξένῳ* a germano sensu, ni fallor, abhorret: nam nec *πλασμός* adiectivum nec *ξένος* substantivum nomen est, sed contra. Aemilius Portus difficultatem sensisse videtur: ut enim Kusterus ibidem adnotat, maluisset legere *πλασμῷ ξένῳ.* verum ut ego coniectio, *πλασμός* idem est ac *πλανυσμός planities*, in quam coniecti sunt Persae ab Heraclio, qui a tergo circumiens edita loca occupaverat. hanc autem planitiem *ξένην peregrinam, extraneam* vocat recte Pisida, quia procurrentes Persae in loca devenerant inimica. verum Suidas in altero versu habet *ἀντιστάτην adversarium*, qui videri possit ille *factus hospes*, quem nos excludimus. certe co-dex non *ἀντιξάτην*, sed *ἀντιστάτην* habet, cuius quidem vocis, quamvis nulla suppetant exempla, sensus tamen, ut mihi videtur, elucet. ait enim poeta Heraclium coegisse Persas in adversam partem secedere. itaque *εἰς ἀντιστάτην* idem est ac *εἰς ἀντικῶν, εἰς καταναρτίον.*

288. Theophanes p. 285: τούτο μαθόντες οἱ βάρβαροι εἰς θαυμάσιαν ἤλθον τῷ ἀπροσδοκῆται τῆς τουτου εἰσόδου.

292. *καίριον* res est maximæ momentī et fatalis. Homerus *Iliad.* 8 84: *μάλιστα δὲ καίριόν ἐστι, maxime letale iudicium est.*

301. vide *Aeroas.* 1 32 et 2 254.

303. de Xerxis expeditione contra Graecos videndus Herodotus *lib.* 7 et Diodorus Siculus *lib.* 11. Pisida hanc digressionem instituit opportune, ut ex regis Persarum insaniam Heraclii imp. in re mittari peritia et prudentia clarius elucescat.

305. Diod. 11 2. Herodotus quoque p. 391 diligentissime narrat ut fuerit mons Athos perfossus, et p. 394 ut Hellepontofuerit pons superstructus.

306. non immerito stultus Xerxes dicitur, qui praeter ea quae ab eo insipienter gesta fuisse observat Pisida, innumerabiles copias, quas undique collectas secum adduxerat, sibi impedimento futuras non praeviderat.

309. quamvis Xerxes in animo haberet de tota Graecia triumphare, nihil tamen ardentius exoptabat quam Spartanos opprimere, quos ceteris esse fortiores intellexerat. Demaratum enim, qui Spartanorum rex fuerat, tunc exsulem apud se deriserat, quod interrogatus an Graeci tantis belli viribus resisterent, libere respondit: *Λακεδαιμόνιοι μόννοι οὐκ ἔστι ὄκως κοτὲ σοὺς δέξονται λόγους, δουλοσύνην φέροντας τῇ Ἑλλάδι.* Herod. *lib.* 7 p. 412.

310. Isocratis sententiam in *Panegy.* videtur paucis expressisse Pisida. eius verba haec sunt: ὅς εἰς τοσοῦτον ἤλθεν ἐπεφηφανίας ὥστε μικρὸν μὲν ἠγησάμενος ἔργον εἶναι τὴν Ἑλλάδα χειρῶσασθαι, βουλευθεὶς δὲ τοιοῦτον μνημεῖον καταλιπεῖν ὃ μὴ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς ἐστιν.

311. hunc versum sic legitimus in Suida v. *τέλμα*: *χερσοὶ τὰ θεῖθρα, τελματοῖ δὲ τοὺς λίθους.* nobis certe placet potius iuxta codicem legere *θευματοῖ* quam *τελματοῖ* cum Suida. cum enim Pisida alludat ad fossam quam fieri iussit Xerxes, ut mons Athos a continente abscinderetur, ipse non *τελματοῦν τοὺς λίθους ἐκ κοεπυμ* aut *ἐν παλιδὲμ saxa convertisse*, sed *θευματοῦν fluidam reddidisse terram*, opinor, dicendus est. ita enim melius *ἐναντίαςων* vis et ipsa rei veritas exprimitur. tanta enim fuit fossae latitudo et vastitas, ut Herodoto teste binae triremes e latere sibi iunctae permeare et remis impelli potuerint. Aristoteles *Poët.* 3 11, disserens de formis quibus orationis conficitur numerus, ac *περ ἀντίθετα* illam maxime constitui decernens, inter *ἐναντίαςων* exempla, quae profert, Isocrateum illud loco supra citato laudat: *οὐ πρότερον ἐπαύσατο, πρὶν ἔξευρε καὶ συνηγάμασεν, ὃ πάντες θρυλλοῦσιν, ὥστε τῷ στρατοπέδῳ πλεῦσαι μὲν διὰ τῆς ἠκαίρου, πελοῦσαι δὲ διὰ τῆς θαλάττης, τὸν μὲν Ἑλλησποντον ζεύξας, τὸν δ' Ἄθω διορύξας.* elegantem Isocratis λέξιν etiam Cicero est

imitatus dicens *de finibus lib. 2: ut si Xerxes cum tantis copiis, Hellesponto iuncto, Athons perfosso, maria ambulavisset terramque navigasset. sed revertor ad Suidam, vel potius ad interpretationem, quem sane nollem τὰ ρεῖθρα vertisse fluvios: patet enim Pisidam non fluvios, sed ρεύματα maris fluctus hic indicare.*

313. huius ἀντιθέσεως vim satis non assequor: quantum enim ἐκπληξίς et ἐκπληξία inter se differant, non video, cum nulla alibi huius vocis ἐκπληξία exstant exempla. verum si statuamus ἐκπληξίαν idem esse ac ἐμπληξίαν, quam dicunt esse *obstupescentiam*, morbum scilicet quo quis repente percussus nec videt nec audit, sensus erit, Lacedaemonios et Graecos immani bellico apparatu Xerxis non fuisse territos sed obstupefactos.

315. ἀντοροθετεῖν, ex ἀντί, ὄρος et τίθημι, est *fines vel terminos rerum stabilitos invertere*; sic ὄροθεσία est *terminorum designatio*, ἀντοροθεσία esset terminorum destructio. vide supra ad v. 310 testimonium Isocratis, ad quod videtur Pisida intendisse.

317. de aqua, quam Persae ut deum colebant, videsis *Acroas. 1 32. ὕδωρ πάτριον* recte vocat Pisida: nam Persae solem et lunam, ignem et aquam, ut θεοὺς πατρώους habebant et iuvocabant. ita Darius apud Curtium 4 10: *dii patrii, primum mihi stabilite regnum: deinde, si de me iam transactum est, precor nequis Asiae rex sit quam iste tam iustus hostis, tam misericors victor.*

318. cum pontem in traiectu Hellespontii primum constructum tempesta dissolvisset, δεινὰ ποιούμενος Ξέρξης, ut ait Herodotus p. 396, τὸν Ἑλλήσποντον ἐκέλευσε τριηκοσίας ἐπιπέσθαι μάστιγι πληγὰς, καὶ κατεῖναι ἐς τὸ πέλαγος πεδίων ζεύγος.

320. ταῦτα, supple εἰς vel μετὰ: cum enim Xerxes verberibus mare multasset, iussit architectos iterum iungerent Hellespontum. itaque illi statim pontem validis armamentis intextum superstruxerunt: ποιήσαντες δὲ ταῦτα ὕλην ἐπιφόρησαν· κόσμῳ δὲ θίντες καὶ τὴν ὕλην, γῆν ἐπιφόρησαν· κατανάξαντες δὲ τὴν γῆν, φραγμὸν παρείρυσαν ἔνθεν καὶ ἔνθεν, ἵνα μὴ φοβήται τὰ ὑποζύγια τὴν θάλασσαν ὑπερορῶντα καὶ οἱ ἵπποι. haec Herodotus p. 395; ex quibus patet cur Pisida a terrestri tramite aquam sectam fuisse dicat.

323. vide supra 310.

325. expeditionis Persicae exitum infelicem designat: ut enim breviter narrat Diodorus 11 86, Ξέρξης πυθόμενος τὴν τε περὶ τὰς Πλαταιαῖς ἦτταν καὶ τὴν ἐν τῇ Μυκάλη τροπὴν τῶν ἰδίων ... τεθοροβημένος προῆγεν ἐπ' Ἐκβατάνων ποιούμενος τὴν πορείαν. sed illud non est hic praetereundum, quod Xerxes cum ex Attica per Boeotiam Thessaliam Macedoniam et Thraciam, eadem scilicet qua venerat via, ad Hellespontum properasset, naves conscendere et Abydum traicere coactus est: τὰς γὰρ σχε-

δίας οὐκ εὐρον ἐν ἰνταμέναις, ἀλλ' ὑπὸ χειμῶνος διαλειυμένας.
Herodotus p. 497.

338. Heraclius, ut ex Pisida colligimus, cum a loco dimo-
visset barbaros, aditum sibi certe fecerat, ut si vellet, posset
intrare, sed, ut videtur, eo anno non intravit. vide supra
v. 261.

345. Theophanes p. 255: φοβηθεὶς δὲ μὴ διὰ τῆς Ἀρμε-
νίας εἰς τὴν Περσίδα ὁ βασιλεὺς εἰσβαλὼν ταύτην ταράξῃ, οὐκ
εἶχεν τὸν ἑαυτοῦ λογισμὸν βεβηκότα, ὅ τι δράσει. unde confirmat-
ur Heraclium nondum in Persidem irrupisse, sed timorem tan-
tum iniectum fuisse barbaris, ne si se inde moverent et in Cili-
ciam excurrerent, imperator contra statim per Armeniam, qua
patebat aditus, in Persidem penetraret.

350. similitudo, ut opinor, desumpta ex machina militari,
quae *onager* dicebatur. onagram describit Ammianus Marcelli-
nus 23 4; quem a scorpione nihil differre statuit. at Vegetius
4 22 onagram a scorpione distinguit, deque eius vi haec habet:
*onager dirigit lapides, sed pro nervorum crassitudine et magnitu-
dine saxorum pondera iaculatur: nam quanto amplior fuerit,
tanto maiora saxa fulminis more contorquet.* ἄσπετος vertimus
titubanter positas ex laudato Marcellino 24 4, ubi iterum de
onagro sermonem instituit. at si quis non ad onagram aut scor-
pionem, sed ad saxa quae ex edito loco demittebantur, malit
nostrum respexisse, per me sane licebit. memini enim eundem
Vegetium 4 8 dicere: *maxima saxa pondere, formaque volubili
in propugnaculis digeruntur, ut demissa per praeceptum non solum
obruant subeuntes, sed etiam machinamenta confringant.*

357. Persae tandem sequi Heraclium coguntur. Theopha-
nes loc. cit. ὅμως ἠναγκάσθαι ἀκολουθεῖν ὀπίσω τοῦ Περσίου
στρατοῦ. Pisida videtur Xenophontem legisse: ita enim hic ait
Ἀναβάσις lib. 3 p. 157: οὐκ ἂν οὖν θαναμάξοιμι εἰ οἱ πολέμιοι,
ᾧσπερ οἱ δειλοὶ κύνες, τοὺς μὲν παριόντας διώκουσι τε καὶ δά-
κνουσιν, ἣν δύνωνται, τοὺς δὲ διώκοντας φεύγουσιν, εἰ καὶ αὐτοὶ
ἡμῖν ἀπιούσιν ἐπακολουθοῖεν.

364. κλοπὴν Persarum conatus appellat, quod illi noctu
Romanos aggredi cogitarent. Leo imp. 14 7 p. 181 hostium
machinationes odiosa appellatione σοφίσματα nuncupat, ut puto
ex Herodoto, qui saepe inimicorum σοφίσματα καὶ μηχανάς me-
morat. at si audiendus est eruditissimus Brissonius lib. 3 in Per-
sarum animos plane non cadebat illud Virgilianum: *dolus an vir-
tus, quis in hosts requirat?* aperto enim Marte, ait, hostem
opprimendum putabant, ac turpe prorsus arbitrabantur esse vi-
ctoriam furari. consuetudini autem et patriis Parthorum institu-
tis alienum fuisse noctu *dimiticare* tradit Plutarchus in Crasso.
quare veterem illam Persarum militarem disciplinam tempore
Heraclii prorsus fuisse immutatam dicendum est.

366. Theophanes *ibid.* κλέψαι μεμινωῶν τὸν πόλεμον, καὶ διὰ νυκτὸς ἀφεγγούς τούτοις προσβαλεῖν.

368. *idem ibid.*, Pisidae locum affandens, πανσελήνου δὲ οὐσης τῆς νυκτὸς ἀπεκρούσθη τοῦ σκέμματος, καὶ τὴν πρὶν αὐτῶν σεβασμίαν αὐτῶν ἔδυσσάμει σελήνην· ἣ δὲ σελήνη ὑπέστη κατ' αὐτὴν τὴν νύκτα ἐκ τοῦ συμβεβηκότος.

371. a solis lunaeque defecta, quoties id fieri contigit inter se pugnantibus populis, sumpta fuisse hinc inde a duobus auguria lauculenter confirmant veteres historiae, ex quibus exempla adducere nostrum non esse putamus. hoc tamen ad rem dicemus, quod Herodotus *lib. 7 p. 395* refert: cum, Xerxe a Sardinibus castra movente, sol defecisset, εἶρετο τοὺς μάγους, τὸ θέλει προφαίνειν τὸ φάσμα· οἱ δὲ ἔφασαν ὡς Ἕλλησι προδεικνύει ὁ θεὸς ἔκλειψιν τῶν πολλῶν, λέγοντες ἥλιον εἶναι Ἑλλήνων προδέκτορα, σελήνην δὲ σφέων. hisce prorsus similia narrat Q. Curtius 7 10: cum enim Alexander ad Granicum vicisset Darium, luna defecit. rex Aegyptios vates ea de re quid sentirent, expromere iubet: at illi affirmare solem Graecorum, lunam esse Persarum: quoties illa deficiat, ruinam stragemque illis gentibus portendi; veteraque exempla percensent Persidis regum, quos adversis diis pugnasse lunae ostendisset defectio. cum igitur tanta esset hac in re Persarum religio et confirmata sententia, nil mirum eos ab incepto destitisse perterritos, et fraudem intentatam abruptis, ne adversis diis viderentur velle dimicare. atque hinc etiam patet, cur Pisida dicat Persas habuisse lunam ὡς ἐναντίαν, ut contrariam, ut non suam, cum tamen ipsam stare pro Persis omnium esset pervulgata opinio.

374. deprecabantur Persae ne luna ad augmentum accederet: quo enim maior, et longior fuisset defectio, graviora sibi mala inpendere verebantur.

ACROAS. 3 v. 7. ita supra *Acroas. 2 255* solem vocavit Heraclium. vide infra v. 99.

9. aperte, ut mihi videtur, Persarum stultitiam reprehendit, qui Magorum vaticinationibus et oraculorum responsis fidentes lunam pro ipsis stare putabant, ut nuper observavimus 2 376. Christianos autem non ridicula vatam et Phoebadum deliria pro certis indubitatisque habere ostendit, sed veritate niti scripturarum, cuius tanta vis est et lux, ut omnes effusae mentibus tenebrae disoutiantur. ceterum ludit, ut assolet, poeta, et nimis antitheseon studio saepe profana nomina ad res sacras transfert. sic nuno Apollini Pythio vel Delphico Phoebum εὐσεβῆ religionum opponit, videlicet Heraclium, de quo ita loquitur ut nihil maius deo posset convenire.

11. Apollo Pythius Λοξιάς a λοξός obliquus, quod ambigua et incerta daret responsa; qualia sunt illa decantata, quae reddita sunt Croeso Pyrrho aliisque Pythiam consulentibus. recte

enim, quod de Sibylla Cumaea Virgilius Aem. 6 99, de Pythia quis dixerit: *horrendas canit ambages, antroque remagis, obscuris vera involvens*. ὄρους definitiones Apollinis responsa vocat noster, eo quod pro verissimis haberentur, si recte a petentibus intelligerentur. ut enim est in Euripidis Oreste v. 829, τρέποδος ἀπόφασιν, ἂν ὁ Φεῖβος ἔλαχεν, ἔλαχε.

22. brevitatis gratia sic vertimus, aliquanto latius versioni vim exprimentes. non enim licebat antithesem festivitatem paucis verbis concludere. sed vera significatio haec est: *tanta erat barbari eocordia, ut quoties quid aggredi auderet, trepidaret, et quoties in se procurreret, fugam caperet.*

23. Theophanes p. 255: τὸ ὄρη κατέλαβεν εἰς δορκάδας.

32. idem ibid. ὄρω τὴν καλλίστην καὶ σοφὴν στρατηγίαν ἀφ' ὕψους τῶν Ρωμαίων.

36. cum sensus tum metri ratio postulat ut legatur *ἔμεινε*. συλλισθόμενος autem vertimus *scopulo similis*, quamvis Pisida quid maius ea voce significavit, ostendens Persas, qui trepidantes ad rupes confugerant, saxis et petris non modo similes, sed omnino συλλισθόμενος *petrefactus*.

37. duo sequentes iambi citantur a Suida in voce *χοῶμα*, nec ulla occurrit lectionis varietas, nisi quod ibi pro πάντως legitur πάντας. sed auctoritatem codicis sequendam esse suadet sensus. interpres Suidae ita vertit: *non sunt haec falso illata succo: omnia enim veritatis verba simplicia sunt.* Pisida illud Euripidis v. 472 videtur imitatus: Ἀπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἴσων.

39. Luc. 19 40: εἰς οὗτοι σιωπήσωσι, εἰ λίθοι κεκράζοντα.

46. sensus, opinor, hic est. Persae terrore percussae per montium iuga ita immobiles erant, ut non verus armatorum exercitus esse viderentur, sed potius exposita quaedam pictoris tabula armatos repraesentans.

48. confer geminas orationes *de fortuna vel virt.* Alexandri, in quarum prima Plutarchus acriter contendit Alexandrum non comite vel duce fortuna, sed εὐβουλία καὶ καρτερία καὶ ἀνδρεία καὶ σωφροσύνη παρασκευσόμενον, ad tantum imperium pervenisse. ingeniose quidem Plutarchus id studet confirmare: nihil tamen minus Alexandri gesta serio pensitanti non videbitur demegandum id quod innuit Pisida, fortunatum magis quam sapientem ducem Alexandram existuisse.

52. vera fortitudo non est impetus inconsultus, non praecipua audacia, non caeca temeritas, non insana quaedam ferocia, sed firmi animi vis prudentia et consilio temperata: ut Horatius monet Carm. 3 4 65.

61. iambus his citatus a Suida in v. ἕνεος tanquam Pisidae, et in v. ἕλη tanquam incerti auctoris. interpres primum vertit *silvas suppeditans et tantas et admirandas*, et postea *tot et*

tam peregrinas materias suppedians. Ὡλη vox est πολύσημος, qua quaevis materies denotatur. equidem putabam ὕλας reddere per *dapes, convivia*, quasi Pisida regium coenae apparatus indicaret. nec deerant sane auctoritates, quibuscum meam versionem probatam facerem legentibus, ut ex solo Stephani thesauro intelligi licet. verum a Suida discedendum mihi non esse censui, qui aperte testatur Pisidam vocem ὕλη hic usurpasse pro *praetextu, speciosa causa, simulatione*. quamobrem, si ita placet, τὰ ὕλας idem esse ac ἀφορμάς, ut in superiori iambo 55, non erit dubitandum, quamvis fatear etiam alias interpretationes mihi non displicere.

63. Theophanes *loc. cit.* γνοῦς δὲ ὁ βασιλεὺς τὴν τοῦτον θειλίαν, θαρρῶν ἐν τόποις ἠὐλίξετο, ἀνακαύσεως πλήρης, ἐρεθίζων τοῦτον πρὸς πόλεμον.

74. lacunam habet codex. at in margine est φραγμός, qua voce lacuna plane expletur, sed genuinus inde sensus plane non elicitur. occurrebat statim legere ἄχθος ἀνεκτίξετο.

78. σκηνώματα barbarorum *tabernacula*, opinor, vocat κατ' ἀντίθεσιν *cacumina montium*, inter quos se abdiderant Persae, eaque ἐξέχοντα appellat, ut Heraclii tabernaculis opponat, quae in planitie erant constituta. dicit autem ea concidisse, quia Romani tandem coëgerunt Persas ut ad pugnam descenderent.

80. Theophanes *ib.* κατεργόμενοι δὲ λάθρα τοῦ ὄρους πολ- λάκις συμπλοκάς μερικὰς ἐποιούντο, καὶ ἐν παντὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπροτέρουν, καὶ θάρσος ἐπὶ πλείον ὁ στρατὸς ἐλάμβανεν, δρῶντες τὸν βασιλέα παντὶ προκηδῶντα καὶ εὐτόλμως πολεμοῦντα.

83. praeclarum magni ducis exemplum propositum in Heraclio, qui primus se obicit periculis et hostes aggreditur. eleganter Claudianus de 4 *cons. Honorii v.* 348 de officiis principis.

89. Onosander *c.* 42: ἰδῶν τις τὸν ἡγεμόνα πρῶτον ἐγχειροῦντα καὶ ὅτι δεῖ σπεύδειν ἔμαθεν, καὶ μὴ ποιεῖν ἠδέσθη, καὶ ἀπειθεῖν ἐφοβήθη· καὶ σὺκέτι ὡς δούλον ἐπιταττόμενον διετίθη τὸ πλῆθος, ἀλλ' ὡς ἐπ' Ἰσού παρακαλούμενον διετρέπη.

99. solem saepe appellat Heraclium, tum ob eius animi praeclaras virtutes, tum ob insignem corporis speciem, quam ita describit Cedrenus *p.* 407: ὁ Ἡράκλειος ἦν τὴν ἡλικίαν μεσηλιξ, εὐσθενής, εὐστερνος, εὐόφθαλμος, ὀλίγον ὑπόγλαυκος, ξανθὸς τὴν τρίχα, λευκὸς τὴν χροιάν, ἔχων τὸν πάγωνα πλατὺν καὶ πρὸς μῆκος ἐκκρεμῆ. vide *infra v.* 432 et *supra v.* 7.

116. vide *Acroas.* 2 90, 97 et 203.

118. ex hoc iambo et sequentibus 121 122 duos tantum confecisse videtur Cedrenus, qui *p.* 420 ait Heraclium, cum iam esset in Persidem iturus, μέλανα ὑποδήματα περιβαλλόμενον, atque hami pronum, in magno templo opem sibi a deo implorasse, ὃν ἰδῶν, subdit, Γεώργιος ὁ Πισίδης μετὰ τοιαύτης ταπεινώσεως

ἔφη· ὃ βασιλεῦ, μελαμβαρῆς πέδιλον εἰλέξας πόδα βάψαις ἔρυθρόν Περσικῶν ἐξ αἱμάτων. sed plura de hoc testimonio Cedreni diximus in praefatione. μελαμπέδιον, nigra calceamenta ad bellum, ut videtur, tulit Heraclius, ut sui status humilitatem etiam ornatu corporis vilissimo testatam faceret, et color ipse rebus tribus esset conveniens; quod quidem Pisida satis explanat in duobus sequentibus versiculis. ceterum imperatores in more habebant pupurea πέδιλα gestare, quae cothurnum referebant; eaque passim a scriptoribus *calcei sandalia, ocreae et crepidae* vocantur. recte ea descripsit Procopius *de aedif. Iustiniani lib. 3 p. 53*: ὑποδήματα μέχρι εἰς γόνου φοινικοῦ χρώματος, ἃ δὴ βασιλέα μόνον Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν ὑποδείσθαι θέμις. vide Codinum *de Offic. Cpol. p. 62* et Goar *in not. p. 70*, et Gretserum *ibid. p. 269*.

122. ποιῶν ἔρυθρόν, quae nuper diximus confirmat: ait enim Heraclium Persico sanguine velle suos calceos inficere, ut rubei fiant, qui erat color imperatoribus usitatus. ita sane Gregoras *lib. 3* et Georgius Aepolita in Chronico haec imperatorum calceamenta ἔρυθρά appellat.

131. en clarius testimonium Pisidae asserentis se in primo bellico Persico adstitisse Heraclio.

134. χάριν] ita codex: et non dubito reponendum χαράν.

136. δάκρυα ἄλυκα lacrimae citra animi molestiam et ex sola commiseratione abortae.

141. Aristoteles *Rhet. 1 37*: τὸ εἰδισμένον, ὅσπερ πιτυκὸς γίνεται· ὁμοιον γὰρ τὸ ἔθος τῇ φύσει· ἐγγὺς γὰρ τὸ πολλὰκις τοῦ αἰεὶ ἐστί.

144. Theophanes *p. 255*: Πέρσης δὲ τις πρὸ ὀλίγου χρόνου πρόσφυξ γενόμενος ἐν τῷ στρατῷ τοῦ βασιλέως ἐγένετο.

147. cur in perfidia fidum transfugam Persam dicat, intelligitur ex *v. 173 et seqq.*

154. Persa qui ad Romanos defecerat, sperans suos post tantam socordiam et ignaviam iam fortiter contra Romanos dimicaturus, in sua castra refugit *ῥίψασπις, clipeo abiecto*; quod erat turpissimum. hinc recte Suidas ait: *ῥίψασπις* est ὁ δειλός, qualis fuit Cleonymus, qui quod in pugna clipeum abieciisset, proverbio dedit occasionem, ut quilibet vilis *Κλεωνύμου δειλότροπος* diceretur. vide Suidam in *v. Κλεώνυμος*.

156. sensus est. recogitans, quanta fuisset Romanorum vilitas et socordia, speravit victuros Persas.

157. Theophanes *ibid.* οὗτος ἀποδράς πρὸς τοὺς Πέρσας ἀπέηλθεν ἐλπίζων αὐτοὺς τὴν Ῥωμαίων στρατιάν ἀλέσαι.

155. idem *p. 256*: ἰδὼν δὲ αὐτῶν τὴν δειλίαν μετὰ δεκάτην ἡμέραν πρὸς τὸν βασιλέα ἀνῆλθεν. ad vocem δεκάτην supplere ex Pisida καὶ τετάρτην. vide supra *v. 150*.

173. idem *ibid.* καὶ πᾶσαν ἀκριβοῦς τὴν τῶν βαρβάρων ἐξεῖπεν ἀτολίαν.

180. cf. Euripides in Helena v. 620. Curtius 5 5: *ignavia necessestas acui, et caepe desperatio rei causa est.*

184. Theophanes *ibid.* ὁ δὲ σοβαρὸς μηκέτι υποφέρων τὴν ἐν τῷ ὄρει διατριβὴν, ἠναγκάσθη πρὸς πόλεμον ὁρμηῆσαι.

198. οὐκ ἀνευτρέπιστος ex α, quae privandi vim habet, et εὐτρέπισω. Theophanes *ibid.* sic eadem: ὁ δὲ βασιλεὺς προγνοῦς, καὶ συντάξας τὸν στρατὸν ὁμοίως εἰς τρεῖς φάλαγγας, εἰς τὴν μᾶζην προήγαγεν. ante haec enim Theophanes refert Persarum ducem diviso in tria agmina exercitu, nondum manifesto terris sole, paratum ad pugnam ex improvise apparuisse.

205. idem *ibid.* τοῦ δὲ ἡλίου ἀνατείλαντος καὶ τοῦ βασιλέως κατὰ ἀνατολὰς εὐρεθέντος, τοὺς Πέρσας ἐσκότιζεν ἢ τοῦτου ἀπίς, ὃν εἰς θεὸν προσεκύνουν.

206. vide supra *Acroas.* 2 265.

210. Theophanes *ibid.* ὁ δὲ βασιλεὺς ἐσχημάτισε τὸ λαὸν αὐτοῦ εἰς φυγὴν τραπέντας, καὶ λυσάντες ἐκεῖνοι τὰς φάλαγγας ἀκρατῶς διώκειν τοὺτους ἐνόμιζον. ἐπιστραφεῖτες οὖν οἱ Ῥωμαῖοι εὐψυχῶς τοὺτους ἐστρέψαντο, καὶ πολλοὺς ἀνείλον, ἐλάσαντες αὐτοὺς ἕως τοῦ ὄρους, εἰς κρημνοὺς αὐτοὺς ἐμβάλλοντες καὶ τόπους δυσβάτους, καὶ πάντας αὐτοὺς συνέτριψαν.

223. codex exhibet emendationis loco κράτιστε.

226. Psal. 7 16: *incidit in foveam quam fecit.*

227. in codice voci ὄλους superinscripta est vox ἄλλους.

229. item καὶ αὐτοὺς in κ' αὐτοὺς immutandum esse monet censor, et quidem recte. ego vero pro εἶδη legendum puto εἶδεν, ut stet metri mensura.

231. de sole et luna, aqua et igne, qui erant Persarum dii, alibi diximus plura. vide *Acroas.* 1 32. animadvertendum tamen hic est in more fuisse apud Persas, ut cum quid adversum eis eveniret, contra suos deos irascerentur, eosque contumelias probisque afficerent, ac tanquam de sua fortuna parum sollicitos aspernarentur; id quod ex Herodoto patet narrante Xerxem mare flagellavisse; Pisida vero aperte idem hic affirmat et alibi. confer *Acroas.* 1 26 et seqq., et *Acroas.* 2 377.

240. Persas ad bellum exire mulierculis stipatos adnotavimus *supr.* *Acroas.* 2 247. at nobis ridicula semper visa est causa, quam eius consuetudinis tradidit Max. Tyrius Dissert. 14: ait enim Πέρσας δὲ καλλακίδες ἕπονται, ἵνα μάχωνται καλῶς ὑπὲρ τῶν φιλάτων.

251. Theophanes *ibid.* ἐν δὲ τοῖς κρημοῖς αἰγῶν ἀγρίων δίκην ἐσκηνοβάτου· πολλοὺς δὲ καὶ ζῶντας ἐξάγρησαν, παρελάβον δὲ καὶ τὸ τούτων στρατόπεδον καὶ πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν αὐτῶν.

253. idem *ibid.* οἱ δὲ Ῥωμαῖοι πρὸς ὕψος τὰς χεῖρας ἐκτε-

παντες τῷ Θεῷ εὐχαρίστον, καὶ τῷ στρατηγήσαντι καλῶς βασιλεῖ συντόμως προσήχοντο.

280. idem *ibid.* οἱ γὰρ πρὶν μὴδὲ Περσικὴν κόνιν τολμήσαντες ἰδεῖν, νῦν τὰς σκηναίς τούτων ἀσπελεύτους εὐρόντες ἐλαφρολόγησαν.

282. haec, opinor, dicta, ut Romanorum securitatem ante et post. relatam victoriam demonstrat. solebant enim Romani, cum datum erat signum, tentoria deponere, ut ad dimicandum essent magis expediti. Polybius *de Castram. Rom. in antiqq. Rom. tom. 10 p. 984*: ὅταν τὸ πρῶτον σημαίνῃ, καταλύουσι τὰς σκηναίς. itaque Pisida ait Romanos tam securo animo produsse ad pugnam, ut ne tentoria quidem antea demiserint; redeuntes autem statim arma proiecisse, ut omni cura soluti vires animumque epulis reficerent; quod erat ex militari disciplina servari solitum, ut ex Leone imp. 16 2 colligitur. Theophanes loco nuper citato aliter videtur interpretatus Pisidam: ait enim Romanos non ad sua tentoria reversos, sed ad Persica usque progressos esse, quae intacta invenerunt. quae interpretatio si magis arridet, dicendum est Romanos Persarum castris potitos, tanquam ad sua se recepissent, ibi securo animo quievisse.

283. σκέπην, opinor, ponit pro tota armatura gravi, qua se milites tegebant; quamvis σκέπη vere esset capitis tegumentum e pelle. Polybius *loc. cit. p. 866*: προσεπικοσμεῖται δὲ καὶ λιτῷ περικεφαλαίῳ, ποτὲ δὲ καὶ λυκείαν ἢ τι τῶν τοιούτων ἐπιτίθεται, σκέπης ἕμα καὶ σημεῖου χάριν. sed ut accipiam σκέπην pro armatura, facit addita notatio πεπηγμένη, quae scuto maxime convenit, cuius longam descriptionem instituens idem Polybius *p. 874* ait: ἐκ διπλοῦ σανιδώματος ταυροκόλλη πεπηγώς, ὀδόνιφ, μετὰ δὲ ταῦτα μοσχίφ δέγματι περιελλήπεται τὴν ἐπὶ τὸς ἐπιφάνειαν, a qua descriptione sane non abludit illud Pisidae quod sequitur *v. 286*: φόρτον ἐκ κτήνους. recte autem scutum dicebatur σκέπη, quia tanta erat magnitudine ut totum pene militem obtegeret.

293. legerem οὕτω. hoc epiphonemate primi belli Persici narrationem claudit, dicens tantam fuisse Heraclii in re militari scientiam, ut non modo ea omnia quae a veteribus tradita fuerant omnino noverit, sed antiquorum etiam inventis plura addiderit non antea ab illis excogitata.

296. Theophanes *loc. cit.* τίς γὰρ ἤλπισεν τὸ τῶν Περσῶν δυσσχαμίτατον γένος νῶτα δοῦναί ποτε Ῥωμαίοις.

308. verti quasi legeretur τυλουμένων, ut puto legendum.

309. vide supra *v. 61*, quae circa vocem ἕλη et ἀφορμῇ attigimus.

311. Abares, gens fera et Romanis infensa, quoties vires ad inferenda damna receperant, interposita pacta non esse servata causabantur: hinc recte noster ait ἐξ ἔθους. plura, quae huc spectant, videsis in *poem. de bello Abar.* Pisida Abares

vocat γένη πρὸς ἑσπέρην, eo quod ipsi late pervagati iam ad Istrum conseraderant.

319. Theophanes *p.* 256 refert Heraclium rediisse Byzantium anno postquam inde contra Persas dimicaturus discesserat, sed causam reticet. Nicephorus Cpolititanus autem omnia perperam confundens de hac prima expeditione Heraclii nullam mentionem facit. haec tamen erant sedulo notanda, ne qua oriretur difficultas. patet enim ex Pisida Heraclium anno imperii sui 13, Christi 623 ex Armenia in Thraciam reversum, ut foedifragos Abares reprimeret; ac tribus post annis cum iidem Abares Cpolim diripere atque evertere moliti sunt, in Perside Heraclius degebat. vide *de bello Avar.* 246 *et seqq.*

324. codex hic habet versiculum, qui legendus mox venit sub numero 328: οὕτω τὸ πιστόν. nos tanquam περιεσόδον reiciendum esse putavimus.

336. Theophanes *ibid.* ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν στρατὸν σὺν τῷ στρατηγῷ καταλιπὼν εἰς Ἀρμενίαν παραχειράσαι, αὐτὸς εἰς Βυζάντιον ὑπέστρεψεν.

340. saepe in ecclesiasticis auctoribus occurrit verbum κατορθώω, quo vita ad Christianae virtutis normam instituta significatur, ut hic in nostro. vide Suiceri *Theo. Ecclesiast.*

343. confer *supra v.* 182 *et seqq.* de Pisida in bello comitante Heraclium, quocum multa familiaritate, ut videtur, coniunctus fuit.

349. quid hisce iambis velit Pisida, non satis liquet. verum, ni fallor, hic adludit ad Severianorum haeresim, quae tot turbas excitavit in Oriente et Heraclio imperante adhuc vigeat. idcirco autem dicit esse detecta mysteria iniquitatis, quod Heraclius, ut opinor, hoc primo in Oriente itinere aperte deprehendit errores circa religionem inter Christianos disseminari a Persis, ut Romani inter se dissentientes novum Heraclio facesse negotium, et Romanum imperium non tantum externis quam internis premeretur incommodis. quod sane fit manifestum ex *v.* 36 *et seqq. poem. contra Severum*; ubi plura nobis erunt dicenda de hoc impio haeresiarcha.

351. multiplex error vel hydra erat haeresis Manetis, quae ex Persarum deliramentis orta et late propagata varios induit aspectus sub Manete primum ipso, deinde sub Eutyche, demum sub Severo et aliis innumeris eorundem asseclis. at nunc Pisida hanc hydram unam tantum ait protendere cervicem, scilicet errorem Monophysitarum, Chosroa vires et animum suppeditante.

353. hinc videtur posse conici Heraclium in Armenia degentem cum aliquo doctore Monophysita coram Pisida disputasse; ac propterea Pisidam dicere se mirari hoc hydrae collum non esse exsectum, postquam in Herculem, id est Heraclium, inciderat. hunc autem doctorem fuisse Paullum Severianum, quocum He-

raclius disputavit in partibus Armeniae, ut testatur Sergius in sua epistola ad Honorium, alibi probabimus in Monito ad poëma contra Severum.

355. vore vatem quis dicat Pisidam, qui Chosroae cladem praedixit.

357. *την δίκην*] subaudi *κατά*.

362. Claudii Ptolemaei Pelusiotae opera, qui temporibus M. Aurelii Antonini in Alexandrina academia astronomiae et astrologiae studiis clarus vivebat, notiora sunt quam dici oporteat. Pisida hic Almagestum indicat, quo in libro Ptolemaeus pro sui ingenii medulo systema planetarum exponit.

365. subintelligitur, ut puto, *χρόνων*, fortasse etiam *μερῶν*, quod si placet, *ἐπ' ἰσχυάτων* vertendum est *ab ultimis terrae partibus*; quasi noster facta allusione ad expeditiones Heraclii, quibus in penitiores Asiae partes penetravit, dicat eius regionis incolis tanquam novum Phosphorum apparuisse Heraclium.

368. quamvis diu multumque opera Ptolemaei versaverim nullibi mihi licuit invenire vaticinium, quod poëta, quam belle plane nescio, sed tamen in Heraclium transfert. itaque aut intercidisse locum, ad quem alludit Pisida, dicendum est, aut esse eisdem ex quibusdam verbis interpretamentum. ceterum ne prorsus *ἀσύμβουλος* hinc discedamus, detur coniecturae locus. itaque sic hariolor. Ptolemaeus cum plane nosceret quantum veteres astronomi, Eudoxus Eratosthenes Geminus Marinus et alii, inter se disparent in polari stella definienda, nec ipse alicuius opinioni facile assentiretur, fortasse alicubi dixit fore tempus quo polus alter, ac plane ab eo diversus qui tunc esse ferebatur, sapientum iudicio inter homines constitueretur. quae coniecturam confirmare possent, videsis in Petavii *Uranologio Dissert. Var. lib. 3 c. 4 et seqq.*

380. alludit, opinor, ad metrum iambicum, quo utitur; quasi dicat gesta Heraclii epico carmine melius et dignius tractari potuisse.

389. confer quae sequuntur cum *Hexaem. 85 et seqq.*

396. 1. *Cor. 12 4.*

407. Pisida veteres culpas Heraclii nominans tacitus videtur reprehendere illicitas nuptias, quas ille cum filia sororis suae contraxit. rem acriter exagitat Nicephorus Cp. p. 10; qui tamen illud addit, Sergio vehementer instanti ut scelestae nuptiae solverentur, Heraclium ita respondisse: *ὡς εὖ μὲν ἔχοι τὰ παρά σοι λεγόμενα· ὃ γὰρ σοι χρέος ὡς ἀρχιερεῖ καὶ φίλῳ, ἤδη ἀποδέδωκας ἄφ' ἡμῶν δὲ τὸ λοιπὸν κείσεταί τε τῆς πράξεως.*

412. *Reg. 4 2 11.*

415. *Exod. 18 11.* communis est patrum sententia Mosem in vertice montis extendentem manus cum virga fuisse symbolum Christi in cruce pendentis, quo manus suas in ligno pro nobis

expandente diabolus superatus est. Theodoretus *Quaest. in Exod.* 34: τοῦ σταυρωθέντος ὑπὲρ ἡμῶν ἐπλήρου τὸν τύπον ἐκτείνων τὰς χεῖρας· ἐδείχθη τοίνυν καὶ ἐν τῷ τύπῳ τῆς ἀληθείας ἡ δύναμις.

418. *Exod.* 3 2. deum re vera vel dei filium, non angelum apparuisse Mosi diserte testatur Pisida, veterum patrum opinioni consentiens, quos laudat Calmetius in *suis Comment. in Exodum.*

419. deum in rubo loquentem fuisse verbum constans fuit antiquorum sententia. videsis S. Cyrillum Hieros. *Catech.* 10 et 11. at vero rubum incombustum dei incarnationem significasse nemo non affirmavit. rubus carnis erat symbolum, et ignis divinitatis: sicut autem ignis rubum, ita deitas humanitatem non consumpsit; unde duas in Christo esse naturas integras illaesas et inconfusas manifeste evincitur. quo sane respicit Pisida ad confutandas haereses sui temporis maxime intentus. dicens enim quod Moses ἀπηκρίβωσε τὴν φλόγα ἐν βύτῳ, καὶ τὴν βύτον οὐ πεφλεγμένην, duas in deo incarnato non confusas naturas Mosem cognovisse contra Monophysitas affirmat.

421. Pisida auctor est Mosem tam praesentem fuisse deo ut ipse deus Mosem, ut erat, carne vestitum viderit, et Moses etiam non spiritu sed σαρκικῇ θεωρίᾳ, vere, intuitive et oculis carnalibus deum conspexerit. disputatum quidem est saepius, quomodo deum viderint Moses Paullus et prophetae: S. Irenaeus *contra haereses lib. 4 c. 20* neminem deum vidisse facie ad faciem, sicuti est, multis probat argumentis. non manifeste, ait, ipsam faciem dei videbant prophetae, sed dispositiones et mysteria, per quae inciperet homo videre deum. quae verba cum iis, quae de hac re tradit vetus inprimis auctor, sive Dionysius Areopagita, *de cael. Hier. c. 4 3* mirifice conveniunt. Irenaeo consentiunt plures ss. patres, quos inter consulendus S. Augustinus *lib. 12 de Gen. ad lit. c. 27 et 28, et de Trinit. lib. 2 c. 17 et 18*, qui sanctos viros et prophetas non corporis sed mentis oculo, quantum homini fas fuit, divinam essentiam introspexisse assererat.

431. αὐτοῖς] videlicet τοῖς τέκνοις.

432. de forna Heraclii confer versum 99 huiusce Acroaseos.

438. alludit ad equum solis, de quo *Acroas.* 1 23.

439. σέβοντες pro σεβόντων, scilicet οἱ σεβόνσι μετὰ χειρῶν ἀσεβῶς ἠπλωμένων. Persas ita repraesentat incondite iactantes tententesque ad caelum manus, ut opponat Christianis, qui manibus supra pectus in formam crucis modice expansis, ut in multis antiquis monumentis videre est, deum deprecabantur.

451. Persarum socordiam taxat, quos ubique non minus impios quam viles facit. ceterum in hisce ultimis versiculis in-

tendisse videtur ad illud *Psalmi* 113 15: *manus habent, et non palpabunt; pedes habent, et non ambulabunt ... , similes illis fiant, qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis; quasi dicat Persas similes revera esse factos idolis, quae stulte adorabant.*

455. recte invidiam ut monstrum a natura humana prorsus alienum describit. humanum est enim sibi aliisque bona desiderare; invidi est prosperis aliorum rebus tantum torqueri. *Horat. Epist. 1 2 57.*

450. Pisida, ni fallor, praevидit dissensiones et odia suscitatum iri inter filios, quos Heraclius ex Eudocia primum et deinde ex Martina Augustis susceperat.

452. *Odyss. 12 256.*

453. legerem *περιτροχης.*

458. patet Heraclium dissidia inter filios oritura cognovisse, et quantum ipse potuit studuisse ut eorum animos fraterni amoris vinculo devinciret. sed invidia et regnandi ambitio, paterna monita ex animo natorum quam citissime delevit, ut historici testantur.

460. emendator hic iterum prodit, atque in hoc iambo pro *μνήμην διαρκῆ* reponi vellet *σοῦ τῆ φυλακῆ*, et in sequenti *τὰ πταλματα* pro *τὰ πράγματα*. neutrum ex hisce lectionibus probavimus; gravior enim, ut nobis quidem videbatur, est sententia quam textus exhibet.

DE BELLO AVARICO

MONITUM.

Plures ac varias antiquis temporibus diversarum gentium migrationes esse factas, atque ex remotioribus septemtrionis partibus populos efferatis moribus profectos in meridionales regiones irrupisse, passim docent historiae, quibus fidem facit Strabo 5 p. 213 et Ammianus Marcellinus 31 5. verum nulli crebrius quam Scythae, qui et Sarmatae et Sauromatae quondam dicti sunt, nativis sedibus relictis emigrarunt. antiquissimis plane temporibus Scytharum reges virtute et belli artibus insignes multam ultra Tanaim fluvium regionem ad Thraciam usque subiugasse testis est Diodorus Sic. 2 p. 90. sed multo magis sequioribus saeculis inclaruere apud nos Scythae, qui sub vario gentium nomine totum late orbem terrarum occuparunt. omnes enim illi populi, quos iure et merito barbaros appellare solemus, quique cladem et necem Europae universae inferentes Romanum imperium penitus everterunt, e Scythiae finibus prosiluere. inde enim Alani et Vandali et Gepidae et Gothi et Sclavi et Bulgari et Hunni et Abares et Turcae aliaeque pestes erumpentes, caeli mitioris benignitate illecti, primum vicinas regiones, ac deinde etiam

longissime positas invadere, omnia vastare, alienis potiri, novos mores, ac leges ubique inferre, et in locis nullo iure occupatis iniustissime imperare. primi omnium tantam sensere cladem et perniciem Orientales illas partes, quae Romanorum imperatorum dicioni parebant: non enim aliunde quam ex illis locis patere ad nos potuisset aditus, neque, si Romanis vires ad resistendum sufficissent, in nos derivata esset tanta malorum colluvies. porro, si Ammiano Marcellino 31 1 fides est, magnus hic tristissimusque eventus praesagiis ac portentis fuerat praenuntiatus: cum enim Valente imperium tenente infausta omnia undique portenderentur, Graeci etiam quidam versus reperti sunt prope Chalcedonem in quadrato lapide incisi, futura plane pendentes, quos quidem referre iuvat, ut huic praematio lux affundatur.

ἀλλ' ὅπῳταν νύμφαι δροσεραὶ κατ' ἀστυχορείας
 τερπόμεναι στροφόμενται ἐνστεφείας κατ' ἀγυιάς,
 καὶ τείχος λουτροῖο πολύστονον ἴσεται ἄλλαρ'
 δὴ τότε Οὐνία φύλα κελυσπέριμων ἀποροῦσι
 Ἰστρον καμφιρόνιο πόρον περαοντα σὺν ἀίχμη,
 καὶ Σκυθικὴν ὄλσει χώραν καὶ Μυσίδα γαίαν.
 Παιονίης δ' ἐπιβάντα σὺν ἑλίσει μαινομένησιν
 αὐτοῦ δὴ βρώτοιο τέλος καὶ δήρις ἐπέξει.
*tempore quo liquidas agitabunt urbe choreas
 laetaque subsilient hilares per compita Nymphae
 ac funesta dabit murus munimina thermis,
 tunc Hunni innumeri variis e gentibus orti
 traiciunt amnis Histri speciosa fluenta
 vastabuntque agros Moesos atque arva Scytharum.
 at ubi Pannoniam attigerint, maiora parantes
 hos illic fatum et Martis violentia sistet.*

sic eleganter Graecos versus reddidit doctissimus Henricus Valesius, a quo tamen discessimus in quarti versus lectione, quia ad nos codicum fidem, quos ipse laudat, legendum putavimus δὴ τότε Οὐνία φύλα. at ille hic agi existimans de Gothis, non de Hunnis, Οὐνία reiecit, atque ex Socrate et Zonara restituens μυρία φύλα vertere maluit *tunc fortes populi etc.* verum quis deceptum Valesium negabit, atque ibi contra id quod ipse ratus est, de Hunnis, non de Gothis sermonem esse non adfirmabit, si animadvertat ipsum Ammianum, quasi Graecam inscriptionem esset interpretaturus, ita statim subdere? *Hunnum gens, monumentis veteribus leviter nota, ultra paludes Maeoticas glaciale Oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit.* quis autem ignorat Hunnos vel Chumnos vel Thynnos, quae nomina idem sonant, generatim eos omnes populos fuisse appellatos, qui temporum variis intervallis in Europam turmatim se effuderunt; ita ut sicuti quondam antiquitus Scythae una omnes dicebantur, ita postea iidem omnes Hunni dicerentur? eius rei testis est

Agathias *de regno Iustiniani lib. 5*, qui cum Hunnos aliasque barbaras gentes, quorum varia erant nomina, circa paludem Maeotidem habitasse adfirmasset, ait: οὗτος δὲ ἅπαντες κεινῇ μὲν Σκύθαι καὶ Οὐννοι ἐπωνομάζοντο.

Ac ter quidem Hunnos in Romanorum dicionem irrumpere conatos esse colligimus ex historiis, et tum demum in Pannonia, quae ab ipsis postea Hungaria dicta est, constitisse proditum est a plurimis scriptoribus. primam quidem Hunnorum eruptionem 13 anno imperii Valentis, Christi 376, factam esse tradit Orosius *lib. 7 in gest. Valentis*. damna vero, quae ex ea secuta sunt, enarrant praeter Orosium auctor *hist. Miscellae lib. 12 in Gratiano*, S. Hieronymus *Epist. in epitaph. Fabiolae*, Philostorgius 9 17, Priscus *in Excerptis de Legat. p. 47*, aliique, qui omnes e Scythia egressos barbaros in maximam Europae perniciem Hunnos appellarunt. eiusdem gentis in conterminas regiones altera emigratio secuta est Iustiniano 1 regnante, anno videlicet Christi 564. ac tum quidem populi, qui in commune exitium exciti tot mala Romanis rebus attulerunt, *Abares* dicti sunt et *Hunni Abares*. fidem faciunt Theophanes ad annum 787, Ado Viennensis an. 879, Aimanus Floriacensis et Sigebertus *in Chronicis*, qui omnes Abares cum Hunnis confundunt, eosque Hunnos et Abares fuisse appellatos aperte testantur. nominis etymologiam ex Hebraica lingua quidam repetentes Abares idem esse voluerunt, ac si quis eos *palantes*, *vagos* et Nomadum more *errantes* atque huc illuc *transeuntes* diceret. alii vero contendunt quosdam Hunnos Abarum nomine insignitos, quod robore corporis et animi fortitudine ceteris anteirent, ut siquis *robustos validosque et bene dispositos* vocaret. sed primam nominis originem Theophylactus Simocatta 7 8 videtur probare, dicens Hunnos, qui post alios in Europam confugerant, Abarum appellatione fuisse contentos: λέγεται γὰρ ἐν τοῖς Ἰθνεσι τοῖς Σκυθικοῖς τὸ τῶν Ἀβάρων ἕπειναι ἐντροχέστατον φύλον. horum autem dux Chaganus vocabatur, eodem Simocatta testante ibidem illos ipsos Hunnos Abares se dixisse, suumque principem Chaganum honoris causa nominasse: οὗτοι Ἀβάρους ἑαυτοὺς ὀνομάσαντες, τὸν ἡγεμόνα τῆ τοῦ Χαγάρου προσηγορίᾳ φαιδρύνουσι. anno denique Christi 888 et 889 Hunni ab Arnulpho imp. Occidentis contra Moravorum regem Zwatapolugum evocati, et a Leone philosopho imp. Orientis contra Bulgaros invitati, undique collectis viribus, multorum millium numero, suppetias latari libenter concurrerunt: sed ea occasione arrepta totam Pannoniam occuparunt, quae deinceps Hungariae nomen adepta est. praestat de hoc Hunnorum adventu tertio legere Reginonem abbatem Prumiensem *Chron. lib. 2*, Luitprandum *Hist. de reb. Europ. lib. 1*, Annales Fuldenses *tom. 2 Script. hist. Franc. ad a. 892*, Cedrenum *in Compend. hist.*, Sigebertum *in Chron. ad a. 903*; Ioh. Aventinum *Annal. Boio-*

rum lib. 4, Aeneam Silvium, qui postea fuit Pius II. pontifex, *Hist. de Sec. part. Asiae*, aliosque gentis feritatem crudelitatemque enarrantes unaque simul exsecrantes: nos enim, ut hic tantum de secunda Hunnorum irruptione verba faciamus, monet Pisida, qui horrendum facinus, quod anno Christi 626 de evertenda Cpoli Abares animo conceperant, versuculis non inelegantibus describit. verum cum ea omnia, quae nunc dicenda essent de Abaribus, commodius in notis ad singulos versus referri possint, a supervacaneo opere hic abstinendum ducimus. igitur Abarum originem breviter indicasse sufficiat; ac si quis adhuc plura cupit addiscere, adeat Francisci Foris Otrokocsi *Origines Hungaricas*, quo in libro Hunnorum Abarumque res summa eruditionis copia pertractantur.

Quod autem ad praesens poema spectat, Sergio patriarchae esse inscriptum facile dignoscitur: namque ei statim in principio hoc quidquid est laboris sui offert Pisida, v. 12, ac deinde passim ipsum adloquitur, belli autem summam ducem fuisse deiparam virginem patet ex ipsis primis versibus aliisque operi intertextis: eius enim ope vere Cpolis est ab hostium incursione liberata, ut omnes scriptores Byzantini una simul cum Pisida testantur, qui eam solam contra Abares dimicantem repraesentat. sed Sergium quoque ipsum ut alium belli ducem praestantissimum ubique commendat, sed qui secundas ageret partes, nec nisi prece et lacrimis pugnaret, et virginis deiparae nutu ope et consilio totam rem militarem administraret, v. 230. igitur a principio usque ad v. 125 Abarum origo, feri mores et fraudes enarrantur: tunc Pisida bellum ipsum Abaricum exorditur, et facta ad Sergium invocatione multum in eius laudes excurrit, dicens v. 130: *ὄ πάντα πράττων*. nec sane immerito multum hao in re Sergio tribuisset noster Georgius, si modum servare nosset: constat enim Sergii custodiae una cum filiis urbem commendatam reliquisse Heraclium imperatorem tum cum contra Chosroam dimicaturus discessit; cuius rei testis est praeter ceteros Nicephorus patriarcha in *Historia* p. 11. Heraclius, Persis et Abaribus eodem tempore infestantibus, cum simul et fame et pestilentia res publica premeretur, *προσεκαλεῖτο Σέργιον τε τὸν τῆς πόλεως πρόεδρος, ἔτι τε καὶ ἄρχοντας καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ λαοῦ μέρος, παρατίθεται αὐτοῖς τοὺς παῖδας, καὶ Βῶνον τὸν πατριχίον ἐγχειρίζει τὰς τῶν πραγμάτων διοικήσεις*. at Pisida, quod quidem plurimum ope et virtute confectum fuit, totum id voluit ad Sergii pietatem referre, ut tantummodo eo gemente et virgine deipara protegente, nullis vero humanis viribus adnitentibus, et urbem servatam et partam victoriam esse constaret.

IN BELLVM AVARICVM
ADNOTATIONES.

v. 1. Deiparae virginis ope praesentissima Cpolitamam urbem contra Abarum hostiles impetus fuisse servatam, cum Heraclius in Perside contra Choaroam pugnaret, anno videlicet imperii eiusdem 16, Christi vero 626, die 29 mensis Iulii, communis est scriptorum consensio. vide Chronicon Paschale p. 393, Theophanem in *Chronograph.* p. 264, Nioephorum patriarcham in *Brev.* p. 12, Anastasium Biblioth. in *Hist. Eccl.* ad annum Heraclii 16, et post hos Baronium ad annum 626. nec aliter relictam esse tradunt geminae de bello Abarico narrationes, quas commentarii loco post hasce meas adnotationes adiciam. itaque merito totam de barbaris victoriam beatissimae virgini acceptam refert Pisida. confer hos iambos cum inscriptionibus in templo Blachernarum positis, quas p̄mus edidit Ducangius ad Zonar. t. 2 p. 65.

3. reponerem γράφοι.

12. Sergium a sanctitate morum et doctrinae saepe commendat. vide *Hexaem. in princ.*, ubi ipsum agriculae evangelice comparat, qui mentium campos suae eloquentiae et pietatis fontibus irrigat alitque. ita infra v. 531 Heraclium imp. eiusque filios *φρτωφυλας* Sergii appellat, quod omnes ipse erudiverit et Christianis moribus informaverit.

16. causam adventus Abarum in Europam recte indicat Pisida. Abares enim a Turcis victi, et usque ad Istri ripas progressi, ad Iustinianum primum ac postea ad Iustinum imperatores legatos miserunt; qui cum illis societatem inire e re esse putarunt, quod barbaros homines nequirent in officio continere. cum igitur omnibus sit manifestum Turcas montes Caucasios inter Pontum Euxinum et mare Caspium primitus incoluisse, patet Abarum quoque non multo longius fuisse sedem. atque hinc profecto est quod ii, qui de foedere ab Iustino minore cum barbaris facto agunt, et Abares Turcas et Turcos Hammos vocent, nec satis firmi in gentium appellatione videantur, quia, ut dictum est in *Monito ad hoc poemation*, omnes illae ferae nationes, quae in Europam immigrarunt, Scytharum vel Hunnorum nomine designabantur, ne Turcis quidem exceptis: testis est enim Theophanes, qui p. 207 sic ait: *Οὐνοὶ κατ' ἐπινοῦ καιροῦ; εὐς Τυρκοὺς λέγειν εἰώθαμεν, πρεσβεύουσι πρὸς Ἰουστινῖον.* atque iidem sunt quos Hammos Sabiros et Abasgos vocat Procopius, *de bello Goth.* 4 3. Menander Protector *de legat. Iustini* p. 151 Turcas, et Theophylactus Simocatta 7 8 Sabiros et Abares appellant: ac Evagrius quidem, cuius auctoritas plurimi facienda est, quia eius saeculi est scriptor, Abares a Turcis divisos fuisse aperte

tradit *Ab. 5 1*: ἔθνος δὲ Σαυθικῶν οἱ Ἄβαροι τῶν ἀμαξοβίων, τῶν ὑπὲρ τὸν Καύκασον τὰ ἐπέκεινα πύθια νεμομένων, οἱ τοὺς γειννιώντας Τούρκους πασσαυδεὶ περιφυγόντες, ἐπεὶ κακῶς πρὸς αὐτῶν ἐπεπόνθεισαν, ἐπὶ τὸν Βόσπορον ἀφίκοντο .... μέχρις οὐ τὰς ἡύρας τοῦ Ἰστροῦ περὶελήφασιν, καὶ πρὸς Ἰουστινιανὸν ἠεροαβήσαντο. Evagrius similia narrat *Simocatta lib. 7 7*. recte igitur Pisida Abares in contemptum ἀποσπάδας *recisos* vocat: Quæta enim metaphora ab arborum amputatione, quam late prosequitur, dicit Abares esse avulsos et exsectos a Turcis velut ignobiles ac inutiles ramos. Henricus Stephanus in *Theo. linguæ Gr.* ad vocem ἀποσπᾶς, cum animadvertisset ἀποσπάδας dici a Suida τοὺς ἀποσπασθέντας *avulsos*, ἀποσπαδόντας autem τοὺς ἀποκοπέντας *eunuchos* sive *castratos*, recte coniecit vocem ἀποσπᾶς esse feminini generis, quod patet ex *seq. versu 67*, in quo Abares vocantur ῥίζα τῆς ἀποσπάδος, scilicet ῥάβδου, *radix avulsæ virgæ*.

18. Abares a Turcis pulsi tum ad Danubium usque pervagati essent, ab Iustiniano imp. contra alios barbaros populos in auxilium acciti sunt, et in Romanæ dicionis fines recepti ac donis ingentibus honorati. rem fusius narrat Menander Protector *inter excerpta legat. p. 99*, Theophanes *p. 143*, atque ex eo Anastasius *Hist. Eccl. ad an. Iustini tertium*. cum autem ibi semel consedisent, non inde amplius eos eiiciendi Romanis imperatoribus fuit potestas. Corippus Africanus *de laud. Iust. min. lib. 3* Abarum legatum multa iactantem, et munera sibi ab Iustiniano dari solita repetentem inducit, legato superbe loquenti iratum respondetem Iustinum. ita sane Iustinus locutus est tum cum primum ad imperium est evectus, non diffidens se suis viribus posse Abares a Romanorum dicione expellere: sed postea ipsum quoque, quamvis invitum foedera iunxisse cum invisis barbaris constat ex omnibus historiis.

23. scilicet ad ripas Danubii constitit, ut dictum est supra v. 16.

25. Abares cum primum ad amnem usque pervenissent, se eis Istrum non esse transituros iuraverant, ac Romani contra se trans Istrum non ituros promiserant, sed nulla fuit fides barbaris; unde tot orta inter utrosque dissidia et bella, Romanis autem damna maxima illata. Franciscus Foris Otrokocsi, quem in Monito laudavimus, nimius sane est *Originum Hungaric. part. 1 c. 5* in defendendis Hunnis, quos ut ab omni invidia liberet, Romanos foedifragos facit, cum tamen constet nullo iure eos in alienam dicionem irrupisse, nec semel iuramenta et foedera dolo malo violasse, quod ex iis quæ sub Heraclio imp. contigerunt clarius elucet.

30. recte παντρογίτων appellatur Ister sive Danubius, qui

suo cursu Romani imperii fines ad septentrionalem partem videbatur describere.

34. cum Pisida bene observasset Istrum fuisse leve praesidium et propugnaculum contra barbaros, quomodo Abares flumen transierint, mihi videtur indicare. equidem, ut ex eius verbis conicio, hiemis tempore id factum esse censeo, cum Danubius gela constringeretur. ita sane tempore Arcadii, ad quod tempus fortasse respicit Pisida, evenisse tradit. Philostorgius *lib.* 11 8: *ὅτι τῶν Οὐννων, φησιν, οἱ μὲν τῆς ἐντὸς Ἰστρου Σαυθίας τὴν πολλὴν χειρῶσάμενοι καὶ διαφθειράντες πρότερον, ἔπειτα παύντα τὸν ποταμὸν διαβάντες, εἰσέβησαν εἰς τὴν Ῥώμην ἐισηλάσαντο, καὶ κατὰ πᾶσαν ἀναχυθόντες τὴν Θράκην ὅλην τὴν Εὐρώπην ἐληύσαντο.* ac simili prorsus ratione se in Europam penetrasse ipsi Abares gloriantur apud Corippum *lib.* 3. hinc Pisida, opinor, Danubium ipsum poetice reprehendit, quod ἀγράφω κρῖσει, *contra id quod erat sancitum*, terminos quos suo alveo dividere debuisset, gelu obduratus coniunxerit, *τοὺς ὄρους ἐπέξαιτο.*

36. molesti quidem Abares Romanis, quamdiu trans Istrum sunt commorati: saepe enim flumen traicientes et per Romanas provincias excurrentes omnia vastabant. cum autem cis Istrum pedem intulissent, ibique certam sedem habere coepissent, latior eis patuit via ad res Romanorum affigendas. Menander *in Exc. de legat.* p. 101 testatur Abares per legatos postulasse ab Iustiniano, *ἐφ' ᾧ σφᾶς περιθρῆσαι γῆν, ὅποι τὸ φύλον θήσονται τὰς οἰκήσεις.* ac tum quidem de occupanda Sirmio, amplissima ac celeberrima civitate, cogitasse ex eo apparet, quod in legatione, quam deinde ad Iustinum miserunt, iidem petierunt *ὥστε τὸ Σίρμιον οἱ ἐνδοθῆναι, καὶ τὰ συνθήκη χρήματα, ἃ Κουτρίγουροι καὶ Οὐτρίγουροι πρὸς Ἰουστινιανοῦ ἐκομίζοντο βασιλέως, οἷα δὴ αὐτοῦ ἄμφω τὰ φύλα τούτω κατεχόντος.* *ibid.* p. 154. certe Iustinus, quoad potuit, obstitit: sed sub Tiberio tandem τὸ Σίρμιον τὸ ἄστυ ἐν χειρὶν ἐγγόνει τῶν Οὐννων· προῆλθον αἱ σπονδαί· αἱ δὲ συνθήκαι ἐπονείδιστοι Ῥωμαίοις. Menander *ibid.* p. 117. propterea Pisida exclamat *ὄσην δὲ λοιπὸν* etc. Abares enim non contentos Istrum traiecisse, ultra Savum etiam superstructo ponte vagates esse liquet ex eodem auctore p. 128.

38. omnes post Iustinianum imperatores, videlicet Iustinus Tiberius Mauricius Phocas et Heraolius, conati sunt trans Istrum Abares compellere, sed frustra, quod viribus impares essent ad reprimendos barbaros, praesertim cum uno eodemque tempore eis esset dimicandum contra Persas, a quibus vexabantur; unde non semel ad incitas redacti Abarum opem implorare coacti sunt.

41. historici, quos tacitus laudat Pisida, quod ante se de rebus cum barbaris gestis scripserint, certe sunt Dexippus Atheniensis, Eunapius Sardianus, Priscus Penita rhetor, Menander Protector, Procopius Caesariensis, Agathias Murinensis schola-

sticus, Theophylactus Simocatta, aliique, quorum opera aut integra aut mutilata reperiuntur in corpore *Hist. Byzantinae*.

49. Abarum origine et bellorum causa inter barbaros, et Romanos indicata, quae mala Abares ipsi Heraclio imp., qui Phocae successit, comparaverint, enarrare aggreditur.

50. Phocam quocumque contumeliae et probrorum genere affectum passim inveniunt in scriptoribus Byzantinis. Theophanes p. 242 de eius electione sic ait: ἀναγορεύεται τὸ κακόν, καὶ κίρσις τῶν σπῆτρων ἃ τυράννος προχειρίζεται, καὶ κρατεῖ τῆς ἐν-δαιμονίας ἢ συμφορᾶ, καὶ λαμβάνει τὴν ἰσχυρίαν τὰ μεγάλα τῶν Ῥωμαίων ἀτυχήματα. hinc Pisida eum Hydrae comparat. vide *Heracliad. Acroas. 2 5 et seqq.*

54. alios post alios dicit, ut puto, esse generatos Abares, ut nunquam defecerit barbarorum natio, sed in Romanorum perniciem semper exereverit. ex ichore autem eos natos dicit, tanquam ut vilissimum genus traducat. ἰχώρ enim quamvis Homero *Iliad. 5 340* sit sanguis, οἶός τε ῥέτι μακάρρσσι θεοῖσιν, at medicis est quidam vitiosus humor, et ut plurimum pus et sanies; quod patet ex *Galeni Comment. secundo in lib. 6 Epidem. p. 424*, qui Hippocratis cum Platonis sententia circa ichoris malignam qualitatem conciliat. igitur Pisida Abares ex sanie et tabifico quodam humore generatos facit, ut quid pestilens et morbidum eos esse demonstret.

57. nullus ex scriptoribus Byzantinis prodidit memoriae Heraclium saepius contra Abares pugnasse: omnes enim bis tantum eo imperante barbaros urbem Cpolim invadere aggressos esse tradiderunt; de quo gemino bello agit etiam Pisida in hoc poemate. verum iam antea Heraclium multoties cum barbaris dimicasse eosque fregisse nos hic admonet Pisida.

59. summam rerum confusionem, in qua tunc erat res Romana, breviter describit. hinc enim barbari, inde Persae cladem et exitium Romanis minabantur. tota autem civitas factionum studiis divisa, quae scelerum auctorem et ducem habuerat Phocam, mutuis caedibus et flagitiis vacabat. οἱ μὲν Πέρσαι, ait Theophanes p. 248, ἔξω τῆς πόλεως ἐτυράννον Ῥωμαίους, ὁ δὲ Φωκᾶς ἔνδον τὰ χειρόνα αὐτοῖς ἐποίησεν φονεῦσαν καὶ αἰχμαλωτί-ζων. at Pisida videtur indicare Cpolitano cum barbaris amicitiae vel consanguinitatis legibus fuisse coniunctos atque permixtos.

61. de factionibus Veneta et Prasina, ad quas hic certe alludit poeta, alibi erit opportunior locus dicendi. vide *Heracliad. Acroas. 2 34 et seqq.*

63. cum ex amplissimo suo statu concidiisse ac tot externis et intestinis morbis laborare Romanam rem publicam barbari cognovissent, de ea peragenda cogitarunt.

67. vide *supra v. 16.*

68. alludit ad varias diversarum gentium in Europam irruptiones, de quibus vide supra in *Monito*, ubi observatum est omnes barbaros originis Scythicae fuisse. Abares autem Gepidas et Longobardos, qui primi Istrum traiecerant et in Pannonia constitierant, in fugam vertisse et loca ab illis occupata sibi retinuisse, testis est Alexander *de Legat.* p. 114.

69. τοῦ γέροντος, videlicet *Scythas*. quippe iam ab anno 13 imperii Valentis Hunnos vel Scythas in Thraciam usque pervasisse dictum est in *Monito*, ac luculenter demonstrat Marcellinus §1 2. infra v. 88 τοῦ γέροντος ἔγγονον.

78. sensus opinor hic est. spes nobis inerat Abarum mortem, qui sub Iustiniano imp. nostras regiones occupaverant, nostris malis finem esse allaturam: sed τὴν γῆν ἐφάλακον ἐξ ἐπιτοῆς εἴλακτο, qui mortuo successit, mortui naturam induit. immitte saevumque parentum ingenium traductum est in filios, qui aequae, ac illi barbari et crudeles detecti sunt. *mali enim corvi*, ut est in proverbio, *malum ovum*.

83. simile illud Horatii *Epist.* 1 10 24: *naturam expellas* etc.

86. of. Homerus *Iliad.* 2 488.

87. Abarum genus ex adductis causis, quod ex Scythia prosilierint, ξενόσπορον τέρας appellat. fortasse ad formae foeditatem alludit, de qua sic Ammianus Marcellinus p. 615: Hunni *spadonibus similes, compactis omnes firmisque membris et opinis cervicibus, prodigiosae formae et pandi, ut bipedes existimes bestias, vel quales in commarginandis pontibus effigiati stipites dolantur incompte*. ac de eorum origine idem auctor p. 618 sic ait: *nullusque apud eos interrogatus respondere unde oritur potest, alibi conceptus, natusque procul, et longius educatus*.

88. vide v. 69.

89. barbarorum multitudinem et feritatem notat, de quibus consulendi auctores in *Monito* laudati. sed praestat legere Ammianum Marcellinum, qui suam narrationem sic exorditur: *Hunnorum gens, monumentis veteribus leviter nota .... omnem modum feritatis excedit*.

93. Franciscus Foris Otrokocsi c. 4 p. 124 in suis Hunnis commendandis semper diligens et studiosus Athilae convivium, de quo Priscus in *Excerpt. Legat.* p. 67, cum Assueri convivio non dubitat comparare. exinde autem Scytharum temperantiam immodicis effert laudibus. verum meminisse eum oportebat, dici solitum de iis qui intemperantius vino indulgent, οὐθουπιεῖν.

94. primam Abarum Heraclio regnante contra Cpolim irruptionem narrare aggreditur. plura de hac re in Chronico Paschali p. 389, in Theophane p. 252, in Nicephoro *Comp. Hist.* p. 9, ac post eos in Cedreno p. 408, et in Baronio ad finem anni

Christi 618. ex omnibus hisce auctoribus satis liquet hoc primum bellum Abaricum, vel potius deprædatoriam incursionem, actam esse, cum adhuc Heraclius in urbe versaretur, ac anno prorsus imperii illius 9 et Christi 619, quamvis Pagius, cum dissidentes inter se cognovisset auctorem chronici Paschalis et Theophanem, in annum 621 id reiiciendum putaverit. sed dubium sustulerunt Petavium in notis ad Nicephorum et Mansius in notis ad Baronium. *φιλόκλουτον χάριν* annua non modo tributa pendere Abaribus non neglexisse Heraclium, sed etiam munera misisse videtur hic adserere Pisida: unde ridendus venit superius memoratus Otrokocsi, qui cum qua ratione ab hac perfidia contra Heraclium suos Hunnos defenderet, non invenisset, ait *p. 219 eos ideo motos fuisse, quod viderent se diu quiescentes contemni et posthaberi a Romanis, tributoque ex pactione debito defraudari.* at Pisida contra affirmat nil intentatum reliquisse Heraclium, ut eorum foedifragam naturam emolliret; quod sane mihi est etiam probabilius ad credendum, eo quod ipse imperator de bello contra Persas movendo tantummodo sollicitus esset.

99. Abarum fraus manifesto evincitur. Heraclius enim *σχέσει λογισμῶν* adhibitis primum legationibus, *καὶ δορεῶν ἔποσχέσει*, et deinde promissis donis firmam cum Abaribus pacem inire contendit, atque id non verbis tantum sed etiam scripto sancitum est. hoc enim puto significare ea verba *πειθοῖ τὰ πρῶτα καὶ λόγῳ τὰ δεύτερα*. vere igitur sibi societate coniunctos eos habere studuit Heraclius. quid quod hæc foedera ipso Abarum rege Chagano flagitante ista sunt? rem narrat Nicephorus *p. 9*.

105. cf. Horat. A. Poet. 390.

108. alludit ad iudicem iniquitatis, de quo *Luc. 18*. Anastasius Sinaita *quaest. 149* diabolum eum esse dicit: deus enim contra iudex iustus, fortis et longanimis etc. ac diabolus quidem apud ss. patres saepe *πονηρός* audit.

110. legerem *μελανθίας*, quod nomen deduxit Pisida a planta melanthio sive nigella, de qua Dioscorides § 93 et Theophrastus 7 9: melanthii quippe semen nigerrimum est.

112. vide Erasmus *Adag. p. 169: Aethiopem lavas, et p. 947: Aethiops non albescit.*

113. merito fraudulentum et vere diabolicum Abarum ingenium exagitat Pisida: numquam enim turpius fides violata est. rem pete ex laudato Nicephoro *ibid.*; cui consonant auctor chronici Paschalis, et Theophanes.

121. imperita quaedam manus *δόλος* in *δόλας* convertit in codice, quasi vox *βάρβαρος* sit generis substantivi, quæ tamen saepius occurrit pro adiectivo usurpata, ut v. 109.

122. scelera et flagitia, quibus tunc temporis obruebantur Cpolitani, tacitus carpit. porro Cedrenus, quam essent civium omnium perditii mores, satis ostendit narrans *p. 407* sanctum

quendam monachum, Phoca imperante, a deo quaesisse cur tam impium Christianis imperatorem dedisset, vocemque sibi respondentem audivisse: ὅτι χείρωνα τούτου οὐχ εἶδον πρὸς τὴν κακίαν τῶν νῦν κατοικούντων ἐν τῇ πόλει. vide *Heracliad.* 2 88.

125. paucis expeditus a primae Abaricae fraudis narratione ad secundam latius exponendam progreditur. hoc est enim vere bellum Abaricum, de quo agere in hoc poematio intelligit poeta.

127. Sergii patriarchae precibus factum est ut deipara virgine intercedente placaretur divina iustitia et Cpolitani de barbaris victoriam referrent. propterea tot laudes hic congestae ad pietatem eiusdem Sergii efferendam, quem Pisida ut belli ducem et heroem salutat.

130. confer hos iambos cum *Hexaëm.* v. 39.

136. saepe in Pisida ὄμῶν pro σοῦ.

139. similia in Hexaëmero de eodem Sergio v. 1881.

143. vide *Hexaëm.* v. 1888.

145. spinarum sordes sunt peccata. alludit ad parabolam de zizaniis *Matth.* 13 40.

147. cf. *Iohan.* 15 6.

149. cf. *Luc.* 13 7.

154. legerem ἤδη vel certe ἤδεις. quae sequuntur, secundum apostolum *Cor.* 1 3 dicta sunt.

167. ἔναντος certe est *recens*, quasi adhuc insonans auribus. testem habeo Suidam, qui ait οὐ πρό πολλοῦ μνημονεύμενον, ἐκ ἐνηγοούμενον. idem Suidas hanc explicationem confirmat exemplo Pisidae, quod videsis inter fragmenta v. 87: sed eadem vox in eodem sensu usurpata occurrit, de *Exped.* 2 152.

171. scite orationem καλλιγράφον vocat: ille enim perfectus est orator, qui de quacunque re, quam sibi exornandam sumit, novit dicere ornate et apposite. vide Ciceronem *lib.* 1 de *Invent.* et *lib.* 1 de *Orator.* ceterum de calligraphis et tachygraphis, a varia scribendi elegantia et peritia sic dictis, a quibus mutuatur Pisida metaphoram, videndus Montfauconius *Palaeogr. Gr.* p. 35. confer de *Exped.* 1 60.

172. quae sequuntur usque ad v. 213, allegorice dicta sunt. barbarorum hostiles conatus sunt turbines et procellae; navis iactata ventis et tempestatibus est Cpolis; nautae sunt cives; navis gubernator est Sergius.

174. ita v. 89 Abarum gentem ἔμψυχον σάλον appellavit.

175. omnes barbari, qui circa Thraciam conederant, simul cum Abaribus conspirantes vires suas contulerunt, ut magis saevam horridamque tempestatem contra urbem principem confiant. qui fuerint barbari, vide infra v. 137.

176. recte ἐν θέσει. cf. Chron. Paschale p. 717 ed. Bonn.

187. S. Basilius *tom.* 2 p. 168 peccatorem monet ὡς ἐκ

καιρός, πρὶν ἔλθειν εἰς τελείαν ἀπώλειαν, ἀποθέσθω τῶν φορτίων τὰ πλείονα, καὶ πρὶν ὑποβρύχιον γενέσθαι τὸ σκάφος, ἐβρολήν ποιησάσθω τῶν ἀγαγίμων ἢ μὴ δεόντως συνέλεξε.

197. Βουργάρφ] ita in codice, quamvis infra v. 409 βουλόγροις. in designandis nominibus barbarorum, qui una cum Abaribus Cpolim invadere aggressi sunt, parum dissentient scriptores. Solavos nominat Chronicon Paschale et Nicephorus, Cedrenus p. 415 Sclavinos et Gepidas enumerat, quos a Chosroa contra Heraclium immissos ait.

205. scite, ut duplex periculum demonstrat, Scyllam vocat barbaros et Charybdim Persas, qui uno eodemque tempore ac simili prorsus consilio ex diversa parte in perniciem urbis coniuraverant, ut narrat Nicephorus. ὡσπερ ἀναμετριζόμενοι ἐκάτεροι τὸν Θρακικὸν Βόσπορον, Πέρσαι μὲν τοὺς τῆς Ἀσιάτιδος μοίρας καθήρουν, Ἄβαροι δὲ τὸν ἐπὶ Θράκης διέφθειρον χῶρον. vide *Heracliad.* 2 74.

207. cf. *Petr.* 1 5 8.

209. Ὁρθία Lunae vel Dianae Arcadiae cognomen. deiparam virginem intelligit, quam Sergius, ut mox patebit, habuit in bello adiutricem praestantissimam. eam ἀπλανῆ non erraticam vel non fallacem vocat, ut diabolo τῷ πλανήτῃ εἰσῆντι vel seductori opponat. dicit Sergium ἔλαεν precibus virginem, ut poetae quondam dicebant Magos suis incantationibus de caelo evocare Lunam. *Virg. Ecl.* 8 69.

213. plurimum tribuit Pisida vi orationum Sergii in retundendis barbarorum conatibus. historici saepius laudati unum illud testantur, a virgine deipara urbem fuisse conservatam. at Sergius supplicationes publicas iussit, et primum beatissimae virginis, deinde Iesu Christi servatoris nostri imaginem manu tenens, populo universo comitante, inoenia urbis obiit; id confirmant geminae de bello Abarico narrationes, quas hisce adnotationibus subiicere operae pretium duximus*). haec sunt igitur τὰ θεῖα τεχνάσματα, quae commendat Pisida. primam sane supplicationem cum virginis deiparae icone factam indigitat, ac propterea nuper dixit ἔλαεν ἀπλανῆ τὴν Ὁρθίαν.

215. poetae dixerunt gigantes esse filios telluris. *Ovid.*

*) Subiecit Quercius, cum hymno Acasthæ, qui post urbem Avarum obsidione liberatam ab ecclesia Graeca, coeptus est cani, et lectionem eius quo canitur diei et diegysin ἀφέλιμον ἐκ παλαιᾶς ἱστορίας συλλεγεῖσαν καὶ ἀνάμνησιν δηλοῦσαν τοῦ παραδόξου γενομένου θανάτου, ἤντινα Πέρσαι καὶ βάρβαροι τὴν βασιλῖδα ταύτην πόλιν περιεκύλευσαν, οἱ δὲ ἀπώλοτο θείας δίκης κειραθέντες, ἢ δὲ πόλις αἰσινῆς παρατηρηθεῖσα κρεβελαις τῆς θεοτόκου ἐτησίως ἐκ τότε ἔδει εὐχαριστήριον, ἀκάθισον τῆς ἡμέραν κατονομάζουσα. sed hymnus et lectio in libris ritualibus Graecorum leguntur; narrationem edidit Combéfisius *Histor. Mōnothel.* p. 805. cf. *Gretser.* in *Ge. Codimm* observat. 3 7.

Fast. 5 35. Pisida confirmat sententiam eorum qui gigantes dictos putant quasi γιγαντες; quod etymon adprobat Orpheus his versibus: οὗς καλεῖται γίγαντας ἰπώνυμον ἐν μακάρεσσιν, οὐνεκα γῆς ἐγένοντο καὶ αἵματος οὐρανόιο. vocem ψευδοσπόρους filios mendacii vertimus, eo quod nonnullis gigantes ex daemonum cum mulieribus concubitu fuisse procreatos, sumpto ex sacra historia argumento, placuit adserere. verum si quis malit interpretari fabulosos aut falsae originis, non me habebit repugnantem.

216. vide supra v. 76.

217. porta Hospitalis, quam nominat Pisida, non recenseatur in *Cpoli Christ.* inter urbis portas. verisimile videtur eam existisse vel inter vel prope portas, quae Polyandri et S. Romani dictae sunt: nam Chronicon Paschale p. 719ima circa ea loca barbaros suas machinas eduxisse narrat. fortasse etiam porta Hospitalis a porta Polyandri nihil differt, quae ab hominum concurrentium multitudine πολύανδρος est appellata.

219. μυριαρχία est decem millium praefectura. itaque si Pisidam audis, octoginta millium numero barbari adorti sunt Cpolim.

222. νόθους πύργους vocat machinas ligneas. Nicephorus p. 12: πύργοι δὲ ἦσαν ξύλινοι καὶ χεῖρνας τὰ κατασκευάσματα.

225. certa tibi spes inest fore ut suo in orbe consistat manens fortuna, ne e nobis terga vertat. vide de vanit. vitae v. 13 et seqq.

227. de eodem Sergio orante similia in *Hexaëm.* v. 1889.

231. ὑποψίαν videtur fere eodem sensu usurpare ac αὐτοψίαν, ut supra v. 43.

236. confer sequentes versus cum iambis *Hexaëm.* 1902.

243. πετροπομπούς funditores, a πέτρα et πέμπω.

245. exitum auspiciatissimum obtinuisse preces Sergii demonstrat poeta v. 366.

246. Heraclium in Perside commorantem et cum Chosroa dimicantem de bello Abarico curam suscepisse, solus prodit Pisida.

250. concordant Theophanes et Nicephorus cum nostro in huiusce belli Abarici epocha designanda. omnes enim id contigisse testantur anno 16 Heraclii. Heraclius autem profectus est in Asiam anno imperii sui 12, mense Martio secundum Theophanem, vel Aprili secundum Chronicon Paschale. at bellum Abaricum mense Iulio tribus post annis actum est: itaque si a projectione Heraclii ex urbe tempus supputes, recte dixisse Pisidam invenies, qui annos tres iam exegisse imperatorem in Perside affirmat.

253. hiemem urentem ὑπερβολικῶς dicit, ut ad zonam usque mediam sive torridam, quam ex nimio calore inhabitabi-

lem putarunt veteres, penetrasse Heraclium significet; id quod apertius exprimit in *Heracliud.* 1 156.

255. mater Heraclii, teste Theophane p. 250, vocabatur Epiphania. ea Cpoli debebat, cum filius Heraclius primum ex Africa Byzantium venit, ut Phocam tyrannum regno exturbaret. Phoca vero matrem cum Eudocia uxore Heraclii in imperiali monasterio Novae Poenitentiae diligenter adservandas inclusit. nihilominus multis adhuc annis Epiphaniam vixisse nos monet Pisida. similes versus legere est in *Heracliad.* 1 165 et de *Exped.* 3 126.

258. plures iam filios ex Eudocia primum ac deinde ex Martina susceperat Heraclius, cum in Orientem profectus est, quos tamen Cpoli remansisse prodit *Chronicon Pasch.* p. 714.

266. de hisce litteris nulla mentio apud ceteros historicos.

273. inter muros urbis fuit qui Murus Novus diceretur. eundem esse ac Theodosiacum, qui a Theodosio iuniori anno 413 exstructus est et postea pluries instauratus, suadet *Chronicon Paschale* p. 717 narrans in adventu Chagani equites peditesque Ἰνδον γενέσθαι τοῦ νέου Θεοδοσιακοῦ τείχους τοῦ καύτης τῆς βασιλίδος πόλεως. vide plura in *Cpoli Christ. lib.* 1 p. 40. sed forsitan haec intelligi possunt de muro ab Heraclio ad Blachernas instructo, ut contra barbaros esset templi munimen: nam in eodem *Chronico Paschali*: τῷ ἰεῖ βασιλείας Ἡρακλείου ἐκτίσθη τὸ τεῖχος ἔξωθεν τῶν βλαχεργῶν. πλέκειν τεῖχη esse opinor ἴτα *moenia munire* ut hostilium tormentorum machinarumque ictus retundi possint.

278. Heraclius quamvis a matre et civibus multum sollicitate revocatus, ut urbis periculo succurreret, noluit e Perside proficisci, ne Chosroa vires resumeret. idem confirmat Pisida *Heracliud.* 1 165.

280. ex *Chronico Paschali* colligimus ad urbis defensionem reperta fuisse, cum Chaganus de ea vastanda cogitaret, equitum duodecim millia.

281. κατ' αὐτῶν puto dictum pro κατ' αὐτοῦ, ut saepe ὁμᾶς pro σέ, cum Pisida loquitur de Heraclio.

295. consonant haec cum iis quae leguntur in narratione de bello Abarico edita a Combesio.

298. codex habet τοσοῦτων, sed super ω appositum est ο.

301. mandata tam studiose perficiebant, ut exsecutio imperatis ad amussim responderet.

308. id praestitit in poematis de *Exped. Heraclii et in Heracliade.*

313. ἄρχοντας ἐπηκόους, Sergio subiectos eiusque parentes dicto, appellat militares duces, propterea quod ipsum Sergium primas inter omnes tenuisse, tanquam verum belli imperatorem, demonstrat.

314. μάγιστρος idem ac ἡγεμῶν τῶν τάξεων. de hac voce et dignitate vide Dufresne *Gloss. Graecit.* magister militum in urbe tunc erat Bonus sive Bonosus, vir patricius et illustris. nimirum Heraclius in Persidem iturus urbem regiam Sergio et Bono commendaverat; testis Theophanes p. 254.

315. en ut clarius omnes a Sergii nutu pendentes faciat. neque enim dubito Pisidam, cum dicat εμῖν et deinceps σοί, loqui de Sergio.

321. videtur imitatus illud Sophoclis in *Aiace Flagell.* v. 878: πόνος πόνῳ πόνον φέρει.

323. Bonus Magister militum non semel hortatus est Chaganum ut donis et tributis acceptis ab urbe obsidenda desisteret. Chronicon Paschale p. 720.

324. qui fuerint legati, quisve legationis exitus, vide Chron. p. 721.

329. Chosroa ut Heraclium pluribus bellis distentum facilius frangeret, eo anno suas copias divisit, ac, ut ait Theophanes p. 263, τὸν Σάρβαρον κατὰ Κιόπολεως ἀπέστειλεν, qui inita cum Hunnis societate urbem vastaret. hic igitur Sarbarus cum Chrysopolim, hodie *Scutarium*, venisset, nuntios ad Chaganum misit, qui eum de suo adventu certiore facerent et auxiliares copias ei promitterent.

345. ολίκτην vocat Persarum legatum, ad originem regni Persici animum intendens, ut quam ille esset despiciendus cum Cpolitani legatis comparatus demonstrat.

359. θαλάσσης ἢ θύρας Βοσπορί φαυες. Cpolitani tum sinum Ceratinum tum portum Byzantii catena ferrea ocludere solebant, cum necessitas postularet ut hostes illuc ingredi prohiberentur, ut videre est in *Cpoli Christ. lib. 1 c. 6 et 7.* diligenter id curatum fuisse videtur insinuare Pisida, ut Persarum legati ad Chaganum missi in reditu deprehenderentur; quod obtigit feliciter. proinde ipinor Pisida dicit τὰς εἰσοόδους κλεισασα. nobis certe non probatur, quod ea de re tradit auctor Chronici Paschalis, qui casu factum putat ut iidem legati redeuntes interciperentur.

361. ne quid desideres quod ad rei perspicuitatem conferrat, lege Chron. Paschale p. 722.

367. iure deiparam belli dominam appellat, quae omnium scriptorum consensione visa est caelitus adesse, ut litem inter Abares et Cpolitanos dirimeret. plura hic occurrunt quae ad fori rationem et usum dicta sunt, cum iis conferenda quae leguntur in *Historia Fori Rom. a Francisco Poletto post Brodaeum confecta inter Supplem. Thesaur. Antiqq. Ioh. Poleni Vol. 1 p. 328.* nimirum Pisida bellum Abaricum scite ut causam considerat. controversia est, cedendane sit urbs Abaribus; locus actionis est ad moenia urbis; advocatus pro Cpolitani est Sergius, iudex deus,

patronus verbum; quae sententiam a deo scriptam pronuntiat et confirmat, est deipara.

369. *ἔντολεύς* ab *ἐντέλλομαι*, qui quid factu sit opus decernit. eius vocis nullum, quod sciam, est exemplum.

370. alludit ad secundam supplicationem, qua indicta Sergius desuper muros urbis servatoris nostri Iesu Christi imaginem circumtulit. vide v. 213.

373. celeberrimam iconem *ἀχειροπολητον*, Camulianensem a Camulio Cappadociae civitate nuncupatam, indicat poeta, de qua disertissime Gretserus in libro *de Imag. non manufactis* c. 15. confer *de exped. Heracl.* 1 140, et notas Combesisii *ad Narrat. de Bello Abar.*

375. tanta fuit vis obiectae hostibus imaginis, ut statim terga verterent nec auderent resistere, quia eiusdem aspectum nequirent sustinere. hinc lepide poeta Sergium dolo circumvenisse iudicem, scilicet deum, visum iri affirmat. sed qui fuerit dolus quo iudicem corrupit, mox patebit.

384. precibus ieiuniis, et eleemosynis divini iudicis benignitatem consecutus est Sergius. hic ille est dolus quo usus est, quo nos etiam uti in rebus arduis maxime convenit. porro Pisida, quae sit vis paenitentiae et eleemosynae demonstrare intelligit; quasi ea sit certa ratio non modo impetrandi sed extorquendi a deo quae petimus, ac deus ipse in huiusmodi numerum gratiam iudicet. confer *Hexaem.* v. 419 *et seqq.*, ubi Pisida paenitentiae virtutem similiter exaggerat.

388. *πρὸ τῆς δίκης*, ut v. 378 *ἔλλεγων μηδέπω παρηγμένων.*

389. Iulius Pollux 8 25, qui omnia quae ad iudicium pertinent explanat, ita ad rem: *Κριτίας ἀποδικάσαι ἔφη τὴν δίκην τὸ ἀπολύσαι ἢ νικῶσαν ἀποφῆναι, ὡς ἂν ἡμεῖς ἀποψηφίσαι.*

392. *πυρὸς ἔργον incendium*, ut *de exped. Heracl.* 2 246 *ἔργον τῶν ὀργάνων pro organis.*

396. *πέραν.* intellige Orientale littus prope Chalcedonem: ibi enim Sarbarus cum suis Persis adoriendae urbis tempus expectabat. Pera enim quondam Byzantinis non modo ea pars erat quae etiam hodie id nominis retinet, verum totum late littus vel ad Boream vel ad Orientem positum trans fretum; omniaque ea loca ad quae non nisi navibus traicere quis poterat, *περατικά μέρη* vocabantur.

399. *ἔρως conventio, pactum.* Chronicon Paschale rem narrat p. 717.

401. Abares et Persas multa sanctorum templa incendisse, cum re desperata ab urbe recedere coacti sunt, refert Chronicon Pasch. p. 725. at *narratio* edita a Combesisio cum nostro poeta semper consentiens ipso belli initio, non in fine id evenisse tradit. itaque *inculpabiles lapides* sunt templa igne vastata.

402. Boni patricii consilio factum est ut Persis Sclavis Aba-

ribusque male cesserit sententia, in quam omnes convenerant, ut dato per ignem signo undique omnes irrumperent. testis est Nicephorus patr. p. 12; ex quo repetenda quae tacet Pisida in laudando tantum Sergio occupatus. Nicephoro adstipulator Chronicon Pasch. p. 724, ex quo patet Armeniis ignem data opera ad aedem S. Nicolai excitantibus barbaros omnes deceptos fuisse.

405. Abares cum iam propius ad urbem accessissent, ex ea parte ubi celeberrimum deiparae virginis ad Blachernas templum exstructum erat, irrumperere conati sunt. *narratio* a Combesio edita refert Scythas ad templum, quod *in fonte* vocant, excurrense. sed templum *in fonte*, cuius nulla mentio in Cpoli Christiana, a Blachernarum templo non fuisse disiumctum colligimus ex Nicephoro Callisto 15 c. 25 et 26. hic igitur acta est pugna. hic deipara Cpolitano defendit et barbaros profligavit. omnes plane historici fatentur virginis miraculo urbem fuisse liberatam. at Cedrenus p. 416 virginem ipsam vere se conspiciendam hostibus dedisse narrat; quod aut ex Pisida finxit, qui, ut patet, militantem deiparam facit, aut ex Chronico Paschali, in quo p. 725 ita legitur: *καὶ τοῦτο ἔλεγεν ὁ ἄθεος Χαγάνος τῷ καιρῷ τοῦ πολέμου, ὅτι ἐγὼ θεωρῶ γυναῖκα σεμνοφοροῦσαν περιτρέχουσαν εἰς τὸ τεῖχος μόνην οὖσαν.*

407. dolis, periuriis, incendiis.

408. codex habet *ἡξίου*.

409. decem diebus terra marique pugnatum est: dum enim Abares admotis machinis urbem oppugnarent, Sclavi et Bulgari parvis navigiis vecti per sinum Ceratinum in littus descendere urbemque ipsam vastare moliebantur. itaque in duplici bello ac de pluribus una simul coniunctis hostibus deum et deiparam triumphantes demonstrat. qui rem magis ad historicam fidem expensam cupit intelligere, adeat Chronicon Paschale.

411. ex uno trunco erant excoavatae barbarorum cymbae, quas merito *trabarias* vocares. Nicephorus patriarcha et Chronicon Paschale *μονόξυλα* eas appellant, Theophanes, qui legerat Pisidam, et Cedrenus, qui Theophanem, *γλυπτὰ σκάφη* nominant. Ammianus Marcellinus 31 3: *transfretabantur in dies et noctes, navibus ratibusque et cavatis arborum agminatim impositi.*

437. hactenus Pisida sibi visus est terrestrem pugnam descripsisse, ex qua idcirco Cpolitano victores evasisse declarat, quia Sergius sola imaginis *ἀχειροποίητου* circumgestatione barbaros represserit. itaque primam victoriam deo acceptam refert. hoc sane puto significari per ea verba *τὰ νῶτα τῆς γραφῆς terga vel dorsa picturae*. si enim velis Sergium barbaris obiecisse vultus sanctissimi anticam partem, per *τὰ νῶτα dorsum*, videlicet superficiem tabulae ac ipsam plane picturam intelliges: ita enim *τὰ νῶτα τῆς θαλάσσης* maris superficies explicari solet, si autem

mavis ipsam Sergium ob reverentiam posticam tantum tabulae partem Abaribus opposuisse, quod illi minime digni essent qui sanctam iconem viderent, eadem verba per *terga* vertenda esse concedes. ut autem iste senarius non claudicet, articulus τῆς expungendus. confer v. 378 et seqq.

438. ad alteram pugnam, quae in mari acta est, progreditur, in qua solam virginem pugnasse pro Cpolitianis affirmat. prima igitur victoria a deo, altera a deipara parta est.

440. miratur cur in sinu Ceratino cum suis scaphis se conieceriat barbari. stultum sane consilium, cum prae multitudinis lintres lintribus essent impedimento. verum tam exiguis navigiis se alto committere barbaros timuisse, atque ex una eademque parte urbem invadere voluisse credendum est; quod innuit Chronicon Paschale p. 720ima.

445. templi in Blachernis locus recte designatur, ut v. 405. confer Cpolim Christianam lib. 3 p. 83. ea aedes, quae extra urbem erat ad littus maris, post fugatos Abares intra urbem excitato muro inclusa est. Chron. Pasch. p. 726.

457. legerem πολεμίζεις, ut constet metri ratio.

463. ex repentina tempestate disiectas fuisse barbarorum trabarias consentiunt historici; ac Pisida satis innuit hoc fuisse miraculum, quo virgo deipara Cpolitianorum rebus opitulata est.

466. simili modo ac pene iisdem artibus legatos a Persis ad Chaganum missos evadere studuisse a Cpolitianorum manibus, vidimus ad v. 361 ex Chronico Pasch.

470. naves cum turribus in usu fuisse apud veteres testantur historiae et numismata: sed non huiusmodi erant arte Abaram scaphae.

476. alludit ad minas et convicia superbi Chagani, quae ex Chronico Paschali retulimus ad v. 324.

481. maximam vim calamitatum; δράγμα idem ac πλήθη. in Etymologico δράγμα τῶν κερμάτων.

498. Nicephorus patriarcha p. 18, non tempestatis sed incurrentium Cpolitianorum vi barbaros fuisse oppressos narrans, ἐκ τοῦ εὐθέως ait ἔκτεινον, καὶ αἵματι πολλῷ τὸ θαλάσσιον ὕδωρ ἀφοίνισσεντο.

496. αὐτήν opinor θαλάτταν.

497. cf. Exod. 14 31.

502. tympana et cymbalos, quibus utebantur barbari, tanquam profana instrumenta deoque laudando minus convenientia excludit Pisida, ac sensuum pentachordon, videlicet animi puriores affectus, tantummodo admittit. confer de exped. Heracl. 2 246 et seqq.

511. νοητὴν πύλην vocat intellectum, quia Plato in Timaeo p. 45 caput vel cerebrum τὴν τοῦ θειοτάτου καὶ λερωτάτου φέρον οἰκησιν sapienter affirmat.

518. cf. 1 Cor. 6 15.

522. vide *Hexaem.* 4 401 et 500.

525. angelos, qui stent pro Heraclio contra Chosroam, ut quondam a deo steterunt duce Michaële archangelo contra Luciferum. angeli enim, ut ait David *Psal.* 102 20, *potentes virtute, facientes verbum illius.*

527. per haec duo flumina Persas et Abares, qui tunc erant hostes Heraclii, designat: nam ad Istrum ut plurimum acta sunt bella contra Abares, et Chosroam trans Tigridem fugere coëgit Heraclius. vide Theophanem p. 269.

528. vide *Exod.* 7 20.

531. vide supra v. 12. patet autem Pisidam illud Pauli Sergio convenienter accommodare, *Cor.* 1 3 6: *ego plantavi, Apollo rigavit, deus autem incrementum dedit.*

537. quem hic Pisida allegorice filium Sergii appellat, esse filium Heraclii non dubito. is fuit ille Flavius Constantinus, qui *Novus Constantinus* dictus est et in numis *Heraclius Constantinus* nuncupatus invenitur. circa annum 630 Gregoriam Nicetae patricii filiam, iam a teneris unguiculis sibi desponsatam, in uxorem duxit. rem tradit Nicephorus patr. p. 15. itaque opinor Pisidam idcirco ita Constantinum hic alloqui, ut fausta omnia augustis sponsis adprecaretur, quos tamen matrimonio coniunctos non fuisse legimus in eodem Nicephoro, nisi postquam Heraclius, extincto iam Chosroa et pace cum eius filio Siroa facta, e Perside victor triumphansque remigravit.

DE HERACLIADAE MONITUM.

Heracliadis inscriptio, quam huic poematio, duabus tantum acroasibus comprehenso, posuit Pisida, quid magnum plane videtur prima fronte polliceri. Iliadem enim et Odysseam, Aeneidem et Thebaidem, aliaque huiusmodi cum Graecorum tum Latinorum poemata longo deducta filo, facile sibi quisque in mentem revocabit. sed vereor ne qui tituli amplitudine captus quid simile a Pisida expectat, a spe dicidat sua, cum neque scriptionis genus neque poëseos maiestatem neque rerum, quae narrantur, gravitatem conceptae statim opinioni satis et ex aequo respondere invenerit. at Pisida quidem, ni fallor, ea de causa tam speciosum titulum suis hisce acroasibus inscripsit, vel quia de Chosroae excidio, quod eorum omnium quae ab Heraclio gesta sunt fuit opus maximum, agere potissimum volebat, quod sane ex eiusdem tituli explicatione, *εις την τελειαν πᾶσιν Χοσρόου*, fit manifestum; vel quia Heraclii imperatoris res singulas, quas postquam regno positus est praeclare gessit, attingere ac delibare

constituerat, ut ex secunda acroasi patet clarissime: ita ut sive finem operis spectes sive mentem scribentis, praesens poëmaton, in quo Heraclii vita συνοπτικῶς continetur, quaecumque illud tandem sit, non immerito *Heracliadōs* titulo praeferat insignitum. ceterum ne satis quidem distincte et enucleate, quae ad cladem ipsam necemque Chosroae spectant, nobis enarrat poeta, quamvis non alio forsitan modo haec ipsa pertractare ei integrum fuit. non enim ille secundae ut primae expeditionis ab Heraclio assumptus comes est, nec satis patiens morae fuit, ut reditum imperatoris exspectaret, a quo ut actae res essent facile potuisset addiscere; sed ut primum nuntium de Chosroae morte Cpolim addlatum est, statim ingenti laetitia perfusus et poëtico furore abreptus hos iambos, ut videtur, fudit, fortasse etiam ad Heraclium misit, ut ei qua poterat ratione obviam iret, et pro re tam magna et tam feliciter gesta non ultimus civium gratularetur. quod quidem ex iis quae leguntur in fine primae acroaseos colligere mihi videor posse: ibi enim dubius et haerens quid primum, quid deinde diceret, rerum numero et pondere obrutus et pressus a praeliis describendis sibi in praesentia abstinendum esse decernit, usquedum imperator Byzantium reversus rem omnem ordine, ut factum esset, aperiret, et impedimentis ad loquendum summotis animos civium ad scribendum excitaret, v. 238. atque inde etiam, quantum coniectura consequi possum, Pisida de hoc argumento plenius et melius pertractando iam tunc videtur, cum haec scriberet, cogitasse. at si cogitavit, in aliud commodius tempus rem certe distulit. praestiterit autem necne quod in animo ei sedisse coniicio, non ausim adfirmare; quamvis praestitisse arbitrator, et quia plura sunt fragmenta, quae huic argumento quidem conveniunt, sed quae ad hoc poëmaton referre satis commode non possis. cuius rei eorum esto iudicium, quos Pisidae fragmenta ad calcem operis in unum a nobis comportata conferre et expendere non pigebit. certum igitur, firmumque sit epiniacion potius quam poëma hisce duabus acroasibus contineri. res et tempus nobiscum faciunt. nam praeterquam quod ita exorditur Pisida ut hymnum existimes canere, leviter admodum ea quae ad expeditionis ductum et exitum spectant tangit et in transitu, totum autem se in Heraclii pietate commendanda effundit; ac dum in eo esse credis ut aliquid de re proposita dicat, quasi absteritus videtur resilire, et in iis quae ante susceptam expeditionem gloriose fecerat imperator enarrandis pervagari. ipse autem testis est disertus, dicens *Acroas.* 1 240:

ὅμως ἀπλώσας διψοκινδύνῳ θράσει

τὸν νοῦν, ἐπ' αὐτῶν νήχομαι τῶν πραγμάτων.

ita autem id factum est, quia huic operi manum nimis sollicitus admovit, scilicet, ut mea fert opinio, paullo post quam ἀνεγνώσθησαν (utar enim verbis Chronici Paschalis p. 727) ἀποκρίσεις

ἐκ' ἄμβωνος ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, σταλείσαι ἐκ τῶν ἀνατολικῶν μερῶν ὑπὸ Ἡρακλείου τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως, δηλοῦσαι τὴν πτωσίν τοῦ Χοσρόου καὶ τὴν ἀναγόρευσιν Σειροίου τοῦ Περσῶν βασιλέως. Heraclii litteras exhibet ibidem auctor Chronici, quibus nil plane quadrat aptius aut melius cohaeret, quam primae acroaseos initium et finis, itemque secundae conclusio. diceres Pisidam totius civitatis nomine Heraclio respondisse. itaque, si me audis, haec scripsit Pisida anno a Christo nato 628 exeunte, qui in 18 regni Heraclii recidit: eo namque tempore de Chosroa ab eodem Heraclio primum subacto et deinde a filio Siroa interfecto Cpolitani cives certiores facti sunt. utinam quae Pisida tam rapido, tam stricto stilo scripsit, saltem dilucidius et planius explicasset: fatear enim, quod nisi Theophanes ubique facem praetulisset, multis in locis haesisset aqua, quod aiunt; quippe tortuosa et implicata allegoriis occurrunt multa, quorum sensum statim assequi facile non esse legentibus patebit.

IN HERACLIADEM ADNOTATIONES.

ACROAS. 1 v. 1. Ad calcem Chronici Paschalis p. 398 727 15 ed. Bonn. exstant litterae ab Heraclio ad Cpolitanos post devictum Chosroam missae, in quibus imperator, quod deo favente contigerat, narrat, civesque hortatur ut pro tam prospero expeditionis ab se susceptae eventu totos se in dei laudes effundant. eae litterae cum Pisidae senariis conferantur.

2. Pisidae ἀστροδούλους hic vocanti Persas plauderet libentissime Thomas Hyde, qui in libro *de relig. vet. Pers.* nec ἀστρολάτραις, neque πυρσολάτραις, sed ἀστροδούλους et πυρσοδούλους appellandos esse contendit: ab omni enim idololatriae suspicionem eos liberare satagens, δουλλας, non λατρίας, *venerationis*, non *adorationis* specie cultum tantummodo civilem astris eos olim praestitisse et nunc quoque praestare decernit: in quam sententiam iverunt etiam Prideaux *Hist. Iud. tom. 1 p. 215* et Beausobrius *Hist. Manich. tom. 1 p. 173.* verum qui Chosroam ἀστροδούλον hic appellat, mox v. 14 πυρσολάτρην vocabit. ergone sibi non constat Pisida? minime vero; sed fatendum eum δουλλίαν a λατρεία non distinguere, ac eodem plane sensu ἀστροδούλον et ἀστρολάτρην accepisse, ut qui de Persarum superstitione circa astra et ignem neutiquam dubitaret; quod ex iis quae proxime sequuntur abunde patet.

3. Magorum deridet insaniam, quorum vaticiniis plurimum Chosroes fidebat. vide v. 54 et seqq.*

4. sol, luna, ignis Persarum fuerunt numina, de quibus saepe in acroasibus *de Exped.* dictum est. simile illud Virgilii

Aeneid. 2 430 de Pantheo Othryade, quem *nec pietas nec Apollinis infula texit.*

6. citantur hi tres senarii a Suida in v. ἔγγυον. Aemilius Portus legerat in secundo Χοσροῦν λέγοντος pro λήγοντος, ac proinde verterat *annuente* pro *deficiente.* consule quae in fine secundae et in principio tertiae acroaseos de *Exped.* adnotavimus, ut intelligas cur hic poëta lunam hortetur ut mortuo Chosroa in suo plenilunio clarissime resplendeat.

8. θεουργεῖν τὴν κτίσιν, *honorem deo debitum rebus creatis tribuere;* quod qui faciunt, veri sunt idololatrae ut Persae, qui bona pace Thomae Hydii et eorum qui cum Hydio sentiunt, erant revera ἀστρολάτραι et πυρολάτραι.

10. φόνους, puto hic esse equorum sacrificia, quos Persae soli immolabant. vide de *Exped.* 1 24 et seqq. ibi enim poëta Persarum stultitiam salse irridet. hic autem solem monet ut a sanguine victimarum se abluens omnibus testatum faciat, se respere sacrificia non nisi deo offerenda.

14. scite ex Persarum doctrina. duo enim erant apud Persas summa numina Oromazdes et Arimanius, sibi invicem contraria, quorum unum erat bonorum, alterum malorum fons et origo: ut enim Oromazdes lucis, ita Arimanius auctor fuerat tenebrarum. hinc tantus honor soli luci et igni habitus est a Persis, ut ubivis locorum essent excitata templa, quae πυρθεῖα vel πυροθεῖα vocabantur. intus enim ignis super aras positus religiosissime colebatur, qui ne unquam extingueretur, maxima erat Magorum cura. praestat legere Bruckeri *Hist. crit. Philos. tom. 1 lib. 2,* quo nemo melius Persarum systema explicavit. itaque Pisida ex Persarum placitis dicit Chosroam a luce, quam adorabat, in tenebras, id est in potestatem diaboli, cecidisse: si enim ulla fides Arabibus scriptoribus, Abulfedae testimonio apud Pocockium *Spec. hist. Arab. p. 146* lux est Persis idem ac deus bonus, et tenebrae diabolus. at Pisida forsitan hic carcerem etiam designat, in quem Chosroes Siroae filii iussu coniectus est, quae vocabatur ὁ οἶκος τοῦ σκοῦτου, ut narrat Theophanes p. 271, qui, ut alibi monuimus, minime consentit cum nostro iambographo.

15. Persidem, in qua erant ubique altaria in honorem ignis exstructa, fornaci, in quam Daniel est iniectus, non illepide adsimilat, ut Danielem alterum fuisse demonstrat Heraclium.

16. Daniel. c. 3 50.

17. *ibid.* 48.

20. Persas aequat Chaldaeis, qui a leonibus, quibus obiectus Daniel illaesus evaserat, tanquam αἷτιοι τῆς ἀπωλείας αὐτοῦ devorati sunt.

22. Chosroam, quem nuper Nabuchodonosori ob morum feritatem comparavit, nunc ob mentis superbiam, et insaniam

Nembrodo tacitus adsimilat, qui turrim Babel exaedificare instituit, ut a dei potestate se liberaret; unde ex quorundam opinione idololatriae monstrum ortum habuit. Pisida, ut videtur, Iosephum secutus est, qui *Antiq. Iud.* 1 4 ait Nembrodom contra deum tyrannidem affectasse, hominesque eo contumeliae in deum, et despicientiae adduxisse, ut eis persuaserit ne deo concederent, eique acceptam referrent suam felicitatem. forsam etiam Nembrodo Chosroes confertur, quia ex Hebraeorum sententia immanis ille vir primus cultum ignis in Chaldaeam intulit.

23. Heraclius Chosroam fugientem secutus, quaecumque templa igni dicata in Perside invenit, solo aequavit, ut copiose narrat Theophanes a p. 257 ad 275. at Pisida, ut puto, innuit hic palatium, quod Chosroes habuit Gazaci, et a quo primum secedere coactus est. haec enim fuit prima et multum spectabilis Heraclii victoria, qua fugatis hostibus, ut idem Theophanes testatur p. 258, Gazacum Orientis civitatem occupavit, ἐν ᾗ ὑπῆρχεν ὁ ναὸς τοῦ πυρός καὶ τὰ χρήματα Κροίσου τοῦ Λυδῶν βασιλέως καὶ ἡ πλάνη τῶν ἀνθρώπων. cur autem Pisida dicat de Chosroa καὶ θεὸς φαντάζεται, accipe a Cedreno, qui ex Theophane aliisque scriptoribus Byzantinis suam concinnavit historiam. is autem p. 412 iisdem plane verbis, quibus Theophanem usum esse nuper vidimus, ab Heraclio captam Gazacum ait, et deinde subiungit: καὶ εἰσελθὼν ἐν αὐτῇ εὗρε τὸ μουσαρὸν εἰδωλον τοῦ Χοσρόου, τὸ τε ἐκτύπωμα αὐτοῦ ἐν τῇ τοῦ παλατίου σφαιροειδεῖ στέγῃ ὡς ἐν οὐρανῷ καθήμενον, καὶ περὶ τοῦτο ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἄστρα, οἷς ὁ δεισιδαίμων ὡς θεοῖς ἐλάτρευε, καὶ ἀγγέλους αὐτῷ σηπτοφόρους περιέστησεν· ἐκεῖθιεν τε σταγόνας στάξεν ὡς ὑετούς, καὶ ἤχους ὡς βροντὰς ἐξηχεῖσθαι ὁ θεομάχος ταῖς μηχαναῖς ἐπετεχνάσατο. celeberrimum hoc fuit Chosroae palatium ab Heraclio destructum, de quo Iohannes Tzetza *Chiliad.* 3 *hist.* 66 ait mentionem fecisse in quodam suo poematio *de Templo*, atque ex eo septem illos senarios profert, quos Allatius temere attribuit Pisidae: satis enim aperte ibi Tzetza de se loquitur. quos quidem iambos, ut conicio, Tzetza composuit in laudem pie cuiusdam imperatricis, quae magnificum templum artificioso fornice ornatum extruxerit; ac proinde Archimedes inducit mulieris ingenio vinci se clamantem. in primo enim Tzetzae senario, quod obiter dicam, illud πρὸς αὐτὸν ad ναὸν *templum* referendum est, et ἐπιτίθεται vel aliud eiusdem significationis verbum subaudiendum est.

25. ut enim idem Cedrenus ibidem ait, ταῦτα γοῦν περὶ ἀνάλωσε, καὶ τὸν τοῦ πυρός ναὸν κατέκαυσε καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν.

26. rursus Chosroam comparat Xerxi, de quo plura a nobis dicta de *Exped.* 2 308 et seqq.

28. confer ibidem v. 316. quod Pisida dicit, Chosroam πετρῶσαι τὸν βυθόν, ad bellum Abaricum est referendum, de quo

vide in ποῆματ. huius argumenti v. 490. nullum enim aliud fuit bellum navale inter Heraclium et Chosroam praeter id quod prope moenia urbis Cpoleos actum est. cum autem dicat γῆν κυματῶσαι τοῖς λύθροις, id intelligendum de caedibus immanissimis Christianorum, quas in tota Syria et Perside Chosroes patravit. vide *de Exped.* 2 108.

30. clarius quam supra Chosroam aequat Nembrodo, cuius vim nominis eam esse dicunt ut idololatram tyrannum et gigantem significet. Pisida manifeste versionem 70 secutus de Chosroa dicit γιγαντιᾶν. ubi enim Vulgata *Gen.* 10 8 legit ipse Nimrod coepit esse potens in terra, septuaginta interpretes habent οὗτος ἤρξατο εἶναι γίγας ἐπὶ τῆς γῆς. hic senarius citatur a Suida in v. Γιγαντιᾶ.

31. recte Baltasarem regem Babylonis πρὸ πάντων verius et melius quam ceteros tyrannos terrae imitatum esse dicit Chosroam: ut enim ille vasa de templo Hierusalem a Nabuchodonosore asportata inter convivandum contaminare non erubuit, ita Chosroes lignum s. crucis, quod ab eodem templo abripuit et secum cum infinito captivorum numero abduxit, profanavit.

32. τὰ θεῖα quid intelligat, vide *de Exped.* 2 107 et seqq.

33. *Daniel.* 5 5.

35. Suidas habet hunc iambum in v. ψῆφος. similis autem huic est 385 *de Bell. Abar.*

36. varia suppliciorum genera, quibus Chosroes in Romanos saevit, enumerans, ipsum quidem tyrannum, Christianos autem martyres fuisse designat.

38. hunc et prope sequentem senarium confer cum v. 487 et seqq. *de Bell. Abar.*

40. cum enim Siroes Chosroa extincto pacem cum Heraclio composuisset, πάντα, ut habet Theophanes p. 272, τοὺς ἐν φρουραῖς Χριστιανούς καὶ τοὺς ἐν Περσίδι πάση αἰχμαλώτους παρέδωκεν αὐτῷ, σὺν τῷ πατριάρχῃ Ζαχαρίᾳ, σὺν τοῖς τιμλοῖς καὶ ζωποιοῖς ξύλοις τοῖς ἐξ Ἱερουσαλήμ λησθεῖσι.

41. de variis tormentorum generibus, quae Pisida poetice describit, consulendus Gallonius *de ss. martyrum cruciat.* p. 16: ut martyres enim Romanos a Persis laqueo suspensos et necatos videtur repraesentare idem poeta, qui procul dubio S. Anastasium Persam eiusque septuaginta socios martyres ob oculos habuit, dum haec scribebat.

42. hanc poenam quondam a dominis infligi consuevisse servis, testis est Aristophanes *Barq.* 633. ibi enim varias tormentorum species eleganter enumerat. at Pisida una cum aceto fuliginem per nares ingestam a Persis tradit, ut in Christianos magis saevitum esse ostendat quam fieri soleret in servos.

45. rotis, equuleo, -trocheis aliisque instrumentis marty-

rum corpora torquebantur, extendebantur discerpebanturque. vide Gallonium p. 33.

46. citat hunc versum cum superiore Suidas in v. ἄχειρος, monetque poetam de Chosroae crudelitate agere. nulla autem occurrit varietas, nisi quod in Suida venit legendus primus, qui in Pisida est secundus. perperam Kusterus pro οὐ βαρεῖ reponendum putavit σοβαρεύει, repugnante prorsus metro et sensu. nec magis probaverim, quod eidem Kustero placuisset, ut in versu superiori pro ἐκάστω contra codicum fidem legamus ἐκάστων.

51. σκάμματα sunt *limites* ac *termini* stadii fossis vallisque terrae designati, intra quos cursus fiebant in Circo; unde illud adagium ὑπὲρ τὰ σκάμματα πηδᾶν. maluimus aliorum exemplo Graecam vocem retinere quam alia uti, quae vocabuli vim non exprimeret. Pisida, ut videtur, in amplissimo theatro mundi certantes inducit Heraclium et Chosroam, coelum terramque spectatores facit, iudicem et arbitrum deum constituit, cuius benignitate et favore factum est ut nimia temeritate procurrens et terminos transgredi contendens Chosroes in σκάμματα, in *fossas*, praiceps corruerit, et ceteri omnes salutis, et victoriae coronam sint adepti. hunc esse sensum allegoricum nobis propositum, praeter ea quae sequuntur, facit ut credamus verbum κροτεῖν, quod usurpatum semper invenitur ad plausus exprimendos, quibus victores athletae a spectatoribus excipiebantur. si autem allegoriam dimittas, dei scammata erant divina consilia et iudicia, seu fines ab eo constituti ratione plane diversa ac insanus Chosroes secum reputaverat: consilium enim fuit Chosroae ut omnes Romani perirent, consilium autem dei fuit ut unus periret Chosroes et omnes servarentur Romani, ἐνὸς πεσόνητος καὶ σεσωσμένων ὄλων.

54. Iudit in voce πλανήτας, quae a πλανᾶω, *erro* et in *errorem* induco; unde scite dicit Chosroam, qui tantum in astris fideret ut ea pro diis haberet, nunc demum sentire non a septem modo planetis, quos esse sidera erratica vaga et palantia noverant veteres astronomi, sed etiam ab aliis omnibus stellis, quas fixas vocare solent, se fuisse deceptum. sic etiam salse irridet Persarum religionem et scientiam, quae potissimum in vana planetarum observatione versari solebat, cum ab eorum influxu omnia pendere arbitrarentur.

60. ἀεισφαλεῖς Magos appellat eo quod semper, ac praecipue Heraclii temporibus, astrologia iudiciaria et ἀποτελεσματικῆ facultas tanto in honore apud eos esset, ut cum omnia ex magicae disciplinae arcanis petenda consilia essent, et nihil faustum esse posse existimaretur quod ab eis non fuisset definitum, quidquid agendum esset, per divinationes et somniorum interpreta-

tiones expendi et iuxta varias planetarum species conversionesque et potestates explorari antea oporteret.

61. quid sint *σκάμματα*, dictum supra v. 51. at hic Pisidam puto vocare *scammata* ex astrorum observatione petitas a Magis *definitiones*, quibus illi vanissimi aeruscatores, quales qualive fato futuri essent homines, qui sub cuiuscunque sideris forma et positione nati essent, devinabant. *ῥογια* autem huiusmodi nugae et deliramenta appellat, tum ut eas aequae impias et insanas esse demonstraret ac Graecorum orgia, quibus olim Baccho sacra fiebant, tum ut Magorum stultitiam vexet, qui ut popello id praestigiarum facilius vendiderent, in templa et pyrea coibant, ut de vaticiniis, quae orgiis quid simile, si rerum vanitatem spectes, merito dixeris, inter se colloquerentur et deliberarent. itaque Pisida per has verborum ambages, opinor, exprimit Persarum levitatem, qui horoscopos et genituras, ceteroquin res vanissimas, ut quid sacrum tractarent. qui plura velit, quae ad rem faciant, *περὶ γενεθλιακῆς* adeat Lucianum *de Astrolog.* qui hanc plane ridiculam scientiam defendit, et Gellium 14 1, quo nemo melius inter veteres subtilissimae artis fundamenta convellit.

62. Magorum inscitiam, et vanitatem evincit exemplo Chosroae, quem diu victurum ex horoscopo praedixerant, usquedum ipse ab urbe Ctesiphonte invisenda abstineret, eum interfectum iri a filio Siroa penitus ignorantes, quamvis eos ut genus quoddam fatidicum et divinum laudet Lucianus in *Macrobiis*. horum de morte Chosroae vaticinium habes in Theophraste *p.* 269. ceterum nil mirum, si omnium rerum humanarum tempus rationem et causam Magi in coelo, et ex stellis requirebant, cum aetatis vitio tum multi etiam alibi circumferrentur homines fatidici, qui regibus vitae momenta singula explanare, et quo quisque genere mortis et ictu temporis esset interiturus, se posse praedicere profiterentur; cuius rei testes sunt tot oraculorum et visionum libri a Christianis auctoribus memorati, de quibus videndus Fabricius *Bibl. Graec. vol. 6 p.* 363, qui, ut solet, pererudite disserens utrum Leoni Sapienti necne recte tribuantur oracula quae sub eius nomine circumferuntur, plurima huiusmodi scripta recenset. Leo etiam Allatius *Diatrib. de Georgiis p.* 351 obiter nonnullos vaticiniorum libros memorat, ex quibus etiam apparet existitisse olim quaedam oracula Chosroae Persarum regis nomine inscripta, quorum, ni fallor, specimen est id quod de vaticiniis Chosroae tradit Theophrastus. Simocatta *p.* 138.

63. Theophrastes *p.* 271 narrat Siroam suadente Heraclio in Chosroam parricidam arma movisse, ipsumque catenis onustum in carcerem detrusisse; ibi autem satrapas constituisse, qui eum pane et aqua parce sustentatum iniuriis laesserent et con-

spurcarent sputis; Merdasam eius filium, quem Chosroes pro Siroa in regem coronari voluerat, interfici iussisse, omnesque reliquos eius liberos e medio tolli mandasse. *ἐν πάντι δὲ ἡμέραις τοῦτο ποιήσαντες, ἐκέλευσεν ὁ Σιρόης τοῦτον τόξοις ἀνελίην, καὶ οὕτως κατὰ μικρὸν ἐν δεινοῖς παρέδωκε τὴν ποιητῶν αὐτοῦ ψυχὴν.*

65. Homerum monet ne Herculem ob praeclara gesta inter deos recenseat, ne ridiculus audiat, et ἀποθειώσεις quas narrat vilescant. ac ni fallor respicit ad locum Odysseae, in quo Ulysem ait invenisse apud inferos Herculis idolum, 11 600. ceterum de more ludens poeta in vocibus, ob similitudinem nominis Heraclii cum Hercule, imperatoris gesta longe praeferenda et immortalitate valde digniora esse quam Herculis certamina contendit.

67. prae ceteris poetis, qui Herculis labores describunt, consulendus Lucretius *lib. 5 in princ.* cui deus ille est, qui, quae ratione animus purgari possit a vitiis, non quomodo terra a monstris liberari, docuerit.

68. aprum in monte Erymantho Arcadiae natum, qui Phoeidis agrum vastabat, victum ad Eurystheum deduxit Hercules, et Leonem Nemeaeum omnium armenta inter Phliuntem et Cleonos dilaniantem nudis manibus apprehensum suffocavit.

70. Heraclium Herculi praelaturus, quae de Hercule narrantur, eiusque κοσμορύστου titulum, imperatori melius convenire ostendit, Persas eorumque regem Chosroam monstris toto orbi terrarum infensissimis per allegoriam comparans.

71. Persidem cum inferis confert, ad quos Hercules descendisse fertur.

72. Cerberum canem ab inferis abactum per Troezenem ad Eurystheam usque perduxit Hercules.

73. de Alcestidis pietate, quae loco sui vivi Admeti mori elegit et ab Hercule in vitam est revocata et Admeto restituta, praeter Euripidem Palaephatus *de incred. hist. c. 41.*

74. draconem pervigilem centum attolentem capita, ut aurea Hesperidum Nympharum poma custodiret, Hercules interemit.

75. idem Lernam [?], monstrum horrendum, cui plura erant colla, quae exsecta renascebantur, ferro et igne penitus confecit.

76. idem Augiae stabulum pene immensum et fimo refertissimum uno die purgavit.

77. vide *supra* v. 68.

78. hosce duos senarios paullum immutatos habes in *Poëm. de Resurrect.* v. 106 et 107. *προέρχεσθαι τῷ πράγματι*, ni fallor, est summum opus aggredi vel summam operis implere. itaque poeta dicit Herculem opus consummasse, cum aurea poma

vel pecudes (per τὰ μῆλα enim utrumque recte potest intelligi) ab hortis Hesperidum abstulit, Heraclium autem opus ipsum confecisse, cum totius Persidis civitates devicit. at in *Poëm. ci.* Constantinum Heraclii filium summam laudem assecutum esse dicit, quod sapientium scripta, aurea vere mala, degustavit: λαβῶν τὰ χρυσᾶ μῆλα, τοὺς σόφους λόγους.

80. Vossius *de orig. idol. lib. 2 c. 15* Hesperidum fabulam recte videtur interpretatus: ait enim Herculem esse solem, hortos cum aureis pomis esse coelum cum stellis, Hesperidas autem esse noctem, ita ἀπὸ τῆς ἐσπέρας nuncupatas; ac proinde fabulae eum esse sensum, ut intelligatur sole exoriente fugari stellas et pelli noctem. porro Pisida huic interpretationi favet, qui Heraclii luce pulsas esse tenebras noctis, id est Persidis, hic ait, et alibi Heraclium solem disertissime appellat. *de Exped. 3 9.*

84. de more ὑπερβολικῶς Heraclium comparat patriarchae Noë, qui ex unanimi patrum sententia fuit typus Christi.

89. *Gen. 7 12.*

91. 70 interpretes *Gen. 8 11* habent φύλλον ἐλαίας: at Pisida dicens ἐλαίας κλάδον vulgatam versionem nobis commendat, in qua legimus venit columba portans ramum olivae virentibus foliis in ore suo: nam κλάδος est ramus tener et virens. ceterum cum ἀλληγορικῶς loquatur poëta, patet per ramum olivae tabulam forsitan oleaginam, Christi imaginem ἀχειροποίητον referentem, intelligere, qua munitus Heraclius in Chosroam movit. proinde vero ramum ἠλημένην vel potius, si placet, ἠλημένον ipsam effigiem Iesu Christi vocat, per quam scilicet misericordiam Romani sunt consecuti: omnes enim spes suas in ea collocaverat imperator, eique partam victoriam ex barbaris retulit acceptam. vide *de Exped. 1 139 et 2 86.*

95. ostendit dignum fuisse Heraclium qui a solo Apelle Coo pingeretur et a solo Demosthene oratorum maximo celebraretur; quibus verbis tacitus Alexandri Magni decretum nobis in mentem revocat, de quo Horatius *epist. 2 1 239.*

97. legem, de qua tam copiose agit noster, fuisse censeo civitatis Cpolitanae solemne decretum, quo sancitum, ut videtur, fuit, ut Heraclius imp. in debellandis Persis adhuc occupatus, bellico ornatu insignitus aliqua in parte urbis pingeretur, et inscriptionis loco elogium scriberetur, in quo praeter titulos imperatoribus dari solitos *novus Scipio* vocaretur, omnesque ex Heraclii gente *Scipiadae* dicerentur. idcirco, ni fallor, paullo ante Apellem et Demosthenem, ut in vivis essent, desiderabat, scilicet ut alter coloribus et alter verbis digne, atque ut tanti principis dignitas et virtus videbatur exposcere, exprimerent imaginem. quo tamen in loco urbis exstiterit haec pictura non constat: primus enim ex scriptoribus Byzantinis hoc narrat Pisida, neque inter epigrammata et monumenta urbis Cpolitanae a poëtis olim

conscripta et a Bandurio diligenter collecta (*Imp. Orient. tom. 1 lib. 7 p. 135*) ulla invenitur inscriptio in laudem Heraclii facta. anonymus plane scriptor apud eundem Bandurium *tom. 1 lib. 2 p. 29*, antiquitates Cpoleos singulatim describens, refert prope Basilicam fuisse monumentum Heraclio dicatum, *Examum* dictum, quod Petrus Gyllius *Typogr. Cpol. lib. 2 c. 19 Exammon* appellat. anonymi verba haec sunt: *εἰς δὲ τὸν τῆς Βασιλικῆς χρυσόφορον ὀπίσω τοῦ μίλλου ἦν ἀνδρὸς εἰκελὸν ἄγαλμα χρυσεμβάφον, ἔνθα ἦν τὸ Ἑξαμὸν Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως.* sed cum quid sub hao voce *Examum* lateat nemo dixerit, nihil definitio. verumtamen non semel tantum cives in grati animi testimonium huiusmodi publicos honores Heraclio decrevisse, non est dubitandum, ac noster quidem Georgius testis est alia vice curatum fuisse a Cpolitianis ut imperator pingeretur. *Acroas. seq. v. 64.*

98. cur Scipionis cognomen potius quam quodvis aliud cives Heraclio eiusque liberis attribuerint, ut ex hoc senario, quod continet decretum, apparet, eam puto esse causam, quod merito apud veteres magno in honore esset Scipionum nomen: nulla enim gens tot claris viris illustris neque tot rebus praeclare gestis adeo insignis ut Scipiadum gens fuit, unde *fortes et duri bello et fulmina belli* passim ab antiquis scriptoribus appellati. atque haec ita esse accipienda, facit etiam auctoritas Theophylacti Simocatae 1 14, qui Philippicum Mauricii sororium et militum ducem strenuissimum Scipioni pariter fuisse comparatum refert. unde apparet, id quod hominum opinione de Philippico ferebatur, postea fuisse lege sancitum de Heraclio.

100. saepe Heraclium Pisida appellat *despotam*, quem honoris titulum amplissimum fuisse observavit Du-Cangius *Diss. de infer. aevi Num. p. 35.* sed cum ille appellationis huius antiquitatem videatur repetere ex nummo Fl. Nicephori, qui circa a. Christi 800 regnavit, videlicet annis 200 plus minus post Heraclium, animadvertendum fuit iamdiu apud Byzantinos invaluisse ut imperatores *despotae* vocarentur. neque illud plane constat, quod idem Du-Cangius adnotat, *despotam* minoris dignitatis titulum fuisse quam imperatorem. certe Pisida passim Heraclium *despotam* salutat, ac si quid video, non alia inter imperatoris et *despotae* appellationem differentia intercessit, quam ut ille regiam dignitatem, altera potestatem in subiectos populos indicaret. ita noster *de Exped. 2 99* Heraclium inducit ita de deo loquentem: *οὗτος δὲ κοινὸς βασιλεὺς καὶ δεσπότης.* aperte autem hic vim vocis *δεσπότης* declarat, cum *ἰμφοτικῶς* dicit nunc tantum licere servis legem ferre in *despotas*; quibus verbis propriam relationem adnotat, quam habet princeps, ut dominus vel *despota*, ad servos.

101. utrum Heraclius decretum confirmaverit, non liquet. *τύποι* dicebantur principum constitutiones et decreta: sed hic

τύπος est nota adprobationis, vel regia subscriptio. vide Ducangium *Lex. Gr. v. τύπος*.

102. codex habebat *συνειδώς* cum *δ* superius scripto, quod esse retinendum certum est.

104. Heraclium ad Sarum flumen fuisse vulneratum, testis est Theophanes *p.* 263. vide *Poëm. de Resurrect.* 116.

106. de tachygraphis, ἀπὸ τοῦ εἰς τάχος γράφειν a celeriter scribendo dictis, qui ὀξυγράφοι etiam eodem sensu vocabantur, videndus Montfauconius *Palaeogr. Gr. lib. 1 c. 5*. hi erant scribae e notariorum numero ad litteras et decreta imperatorum veloci calamo exscribenda destinati.

107. cum *γραφὴν νόθον* dicit, intelligit, opinor, ficticios colores, quibus utebantur scribae in libris exarandis, videlicet atramentum aliasque huiusmodi mixturas, ut est in Plinio *lib. 36 p. 687*. nam Pisida aperte alludens ad imperatorias subscriptiones, quae minio cinnabari et sacro encausto fiebant, hisce ficticiis coloribus unum opponit sanguinem, quo sincerior plane nullus color.

108. de coloribus rubris purpureis aureis ad firmandas leges adhiberi solitis, nuper laudatus Montfauconius *lib. 1 c. 1*. qui colores erant in hunc usum imperatoribus reservati. ac tanta erat erga eosdem imperatores vel in rebus minimis civium Byzantinorum reverentia, ut quidam esset vir nobilis qui *canicium*, hoc est vasculum in quo sacrum encaustum continebatur, adservaret, quique *ὁ κανικλειος*, *caniclei praefectus* diceretur.

110. *παρὰλλήλους*, id est *βίους, vitas parallelas* Plutarchi, opus plane pretiosum.

113. Heraclium omnibus bello claris ducibus anteferre studens Plutarchum insimulat, quod in scribenda vita Alexandri virtuti eius plurimum, fortunae parum tribuerit. exstant inter opuscula maximi huius scriptoris geminae orationes sub hoc titulo *περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης ἢ ἀρετῆς*, quas legisse eum non poenitebit qui velit noscere quam ingeniose Graecus homo Graeci principis laudes prosequatur.

116. pauca ex secunda Oratione Plutarchi *tom. 2 p. 340 ed. Londin. a. 1729* liceat ad rem nostram proferre. *Ἀλεξάνδρον τί παρ' ἀξίαν, τί ἀνιδρωτί, τί ἀναιμωτί, τί προῖκα, τί μὴ πονήσαντι τῶν μεγάλων; ..... ποῦ δὲ καὶ τότε ταῖς Ἀλεξάνδρον πράξειςιν ὁδὸν ἔδωκας; ποίαν πέτραν ἀναιμωτί διὰ σὲ εἶλε; ποίαν πόλιν ἀφροσύρητον αὐτῷ παρέδωκας ἢ ποίαν ἄνοπλον φάλαγγα; τίς εὐρέθη βασιλεὺς ῥάθυμος ἢ στρατηγὸς ἀμελής ἢ κοιμώμενος πυλωρός; ἀλλ' οὐδὲ εὐβατος ποταμὸς, οὐδὲ χειμῶν μέτριος, οὐδὲ θέρους ἄλυπον.*

118. codex habet *ὁ* superpositum voci *ώς*. sed nulla, ut videtur, ratio immutandae lectionis.

160. Persas *εὐτυχοῦντας* appellat, ut in invidiam trahat, qui non virtute duce sed comite fortuna Chalcedonem usque victores pervenerant.

163. etiam hi duo senarii inveniuntur in Suida v. *νεῦρα*. ibi Aemilius Portus *ἐκρεύσαντα* vertit *desfluere* pro *defluxisse*. Heraclii magnanimitatem ex eo laudat poeta, quod a bello suscipiendo non destiterit, quamvis ei vires non viderentur suppetere et pecunia iam ad hostes transisset: nam Persae, ut narrat Theophanes p. 252, iam ab anno Heraclii 6 *collecta captivorum multitudine, spoliis etiam amplissimis et pecuniarum vi asportata, suas in provincias redierunt*; ita ut Heraclius, eodem Theophane teste p. 253, in summa argenti inopia magnae ecclesiae vasa et candelabra cudendis nummis usurpaverit. *τὸν πλοῦτον εἶναι τὰ τῆς μάχης νεῦρα* multi veteres scriptores dixerunt, quos recenset Menagius in Diogene Laërt. *Vit. Bionis* 48, qui dicere solebat *τὸν πλοῦτον νεῦρα πραγμάτων*.

169. Suidas in v. *εὐλαβηθεῖς* citat hunc iambum, et ut puto, melius quam noster codex habet *ἠὺλαβήθης* pro *εὐλαβήθης*. vertit Aemilius Portus: *non reformidasti molestos morbos*. sed *ἐνογλοῦσαι νόσοι* hic non modo *molesti* sunt morbi, sed intestini, ex civilibus dissidiis orti, quos summo studio componere curaverat Heraclius, priusquam in Persidem contenderet.

171. hunc iambum, qui in codice desideratur, supplevimus ex Suida in v. *τύχη*. cives Cpolitani in factiones divisi et intestinis dissidiis distracti occasione Chosroae praebuerunt ut facilius imperium Romanum invaderet et ab Hierosolyma vivificum sanctae crucis lignum in Persidem asportaret. hanc quidem tantae calamitatis fuisse causam cognoverunt statim Byzantini ac fassi sunt, apud quos multis etiam post annis haec fama perduravit, siquidem in *παρῆλληλοις* S. Ioh. Damasceni *tom. 2* p. 749 haec leguntur: *τοῦτο καὶ ἡμῖν ἐκ τῶν ἡμετέρων συμβέβηκεν ἁμαρτημάτων· καύχημα καὶ δόξασμα παντός γένους Χριστιανῶν ὁ σωτήριος σταυρός καὶ ἡ ζωηφόρος ἀνάστασις ὑπῆρχον, ἅτινα διὰ τὸ μεμιαμμένον βενετοπρασίον ὄνομα, ὃ ἐπεθήκαμεν ἑαυτοῖς καὶ ἐβδελύχθημεν ὑπὸ Χριστοῦ τοῦ ἀγιάσαντος ἡμᾶς τῷ θεῷ αὐτοῦ ὀνόματι, εἰς χεῖρας μεμιαμμένων παρεδόθησαν καὶ ἐμίανθησαν*. ac paullo post: *μάθωμεν ... τί τὸ αἰτιον τῆς καταλαβούσης ἡμᾶς ἀναρχίας καὶ συγχύσεως ... ἐμολύναμεν γὰρ πρὸς τοῖς μυριοῖς ἡμῶν ἀτοπήμασι καὶ ἐμφυλίῳ αἵματι τὴν ἄγλιαν καὶ τῷ παντὶ κόσμῳ σεβασμίαν τοῦ θεοῦ ἡμῶν πόλιν· ὡς καὶ μετανάστην γενέσθαι ταύτης τὸν τίμιον σταυρὸν τὴν ζωὴν ἡμῶν*. haec placuit referre, quia saepe Pisida eadem aut similia reperit.

180. confer *de Exped.* 1 51 et seqq.

181. vide *supra* v. 2 et 14, ubi plura de Persarum pyrso-latria, quae occasionem eos irridendi praebuit Maximo Tyrio,

Dissert. 38: Πέρσαι μὲν πῦρ ἄγαλμα ἐφήμερον ἀπόρροστον καὶ ἀσφράγον· καὶ θύουσι Πέρσαι πυρὶ, ἐπιφοροῦντες αὐτῷ τὴν πυρὸς τροφήν, ἐπιλέγοντες "πῦρ δέσποτα Ἰσθιι."

185. *Ephes.* 2 20.

189. Chosroes Romanorum regiones non modo spoliare sed etiam igne vastare contendit; quod an ex animi sui feritate an ex vanae religionis principio factum fuerit, nescio. constat autem in more fuisse etiam apud veteres Persas ut agros urbesque in-cenderent: nam Xerxes, Herodoto teste *lib.* 8 *p.* 474, totam Atticam exussit. quod fuit in causa ut Maximus Tyrius Persas acriter reprehenderet his verbis: τούτῳ τῷ ἀγάλματι καὶ τῷ θεῷ καὶ τὴν Ἑρέτριαν ἀναλώσει δεδοῦκατε καὶ τὰς Ἀθήνας αὐτὰς καὶ τὰ Ἰώνων ἱερὰ καὶ τὰ Ἑλλήνων ἀγάλματα.

193. νοούμενον est *quidquid mente concipitur et sub in-telligentiam cadit*: opponitur autem τοῖς ὁραμένοις et αἰσθητοῖς, *rebus visibilibus et sensibilibus*. itaque νοουμένη πύλη porta *intellectualis*, per quam egressus est Heraclius, vel est pietas vel sapientia, vel tandem deus; quo duce et comite a recto itinere aberrare non potuit.

200. alludit ad diem natalem imperii, qui dies τὸ γενέθλιον simpliciter dici solebat et magna omnium ordinum solemnitate celebrabatur; unde γενέθλιον ἱππικόν et γενεθλιακὴ θεωρία, natalicii ludi Circenses et natalicia spectacula a Theophane *p.* 191 et 195 memorantur, quae in diem 11 Maii incidebant.

202. saepe Heraclium ut athletam repraesentat, ac nullibi sane apertius quam hic et in sequentibus iambis. itaque inducit Heraclium et Chosroam veluti inter se certantes cursu: theatrum sive Circus est terra universa, spectatores sunt omnium urbium cives, iudex est deus. huc faciunt quae diximus *supra* v. 51.

204. ut summum athletam fuisse Heraclium demonstret, quinque cursuum vel certaminum victoriam ei tribuit: ut enim antiquitatum scriptores tradunt, illi inter athletas habebantur peritissimi, qui πεντάθλω sive *quinque certaminum generibus* decertassent, videlicet cursu, saltu, disco, iaculo, lucta; ac proinde πεντάθλω sive quod idem est *quinqüertionis* laus tam insignis apud veteres fuit, ut qui in illis quinque exercitationibus eminerent, πένταθλοι vel *quinqüertiones* dicerentur. quae quidem laus tam late patuit, ut qui aliquo virtutum genere praestarent, translaticie πένταθλοι appellarentur. quod de Democrito dictum refert Diogenes Laërtius *lib.* 9 37: ὡς πεντάθλω ἔοικε ὁ φιλόσοφος· καὶ ἦν ὡς ἀληθῶς ἐν φιλοσοφίᾳ πένταθλος.

205. ἀντεγείρων, hinc inde stimulo vel flagello incitans equos, ut in multis antiquis monumentis repraesentantur aurigae.

206. παραβάτην recte vocat Chosroam, tum quod legis violatorem *parabatam* vocabant Graeci, ut observavimus de *Es-*

ped. 2 289, tum quod in curribus, quibus utebantur veteres non modo in bello sed etiam in spectaculis, duobus erat locus, scilicet ἡνίοχῳ *aurigae* et ὀπλίτῃ vel παραβάτῃ *milliti* vel *parabatae*; unde huiusmodi currus δίφροι dicebantur, ut aperte interpretatur Eustathius in Homerum *Iliad.* 1 262 *ed. Florent.* p. 890: δίφρος τόπος τοῦ ἄρματος ὁ τοὺς ἐξηθέντας φέρων· διὸ καὶ δίφρος λέγεται ὡς οἰονεὶ δίφρος, καὶ τροπῇ καὶ συγκοπῇ δίφρος. *videsis ibidem commentaria P. Politi et Schefferum de re vehic. vet.* 1 7 p. 71. iure autem meritoque primo sensum *parabata* dici potuit Chosroes, qui non modo Maurici imperatoris filius vocari voluit, sed etiam religionis Christianae veritatem fateri vel agnoscere non dubitavit: ut enim narrat Theophylactus Simocatta, Chosroes Romanorum beneficiis devinctus ὁμολογεῖ μάλιστα εἶναι ἀπάντων θεῶν τὸν παρὰ Ῥωμαίοις Χριστὸν θεοσεβούμενον καὶ τιμώμενον, καὶ ἀπυλιώτῃ τῷ στόματι τὴν πάλαι θεησεύειαν ἀββλέξῃ.

207. δίφροστάτης, ut patet ex iis quae nuper dicta sunt, idem ac ἡνίοχος *auriga*, quod ille staret in summa et anteriori parte diphri, et post eum esset parabata vel parabata, id est vir armatus, qui e diphro esset pugnaturus, ita tamen ut utriusque esset locus in eadem parte anteriori, cum esset dimicandum, ut apparet ex Selinuntinorum nummis apud Goltzium *de re nummar.* tom. 4, in quo duo stant in diphro inclinati, quorum alter est ὀπλίτης cum intenso ad ictum aroῦ, alter vero est ἡνίοχος, qui habenas regit et equos impellit.

212. vide supra v. 202.

216. hoc non intellige de urbe Cpoli, in quam post septem annorum bellum triumphator Persis subactis ingressus est Heraclius, ut est in Theophane p. 275, sed de omnibus civitatibus per quas pertransibat imperator, antequam in urbem se recepisset.

216. vide supra v. 202. βραβευτής *designator et ludorum praefectus*, qui etiam dictus invenitur ἀγωνοθέτης, ἀθλοθέτης, ἀγώνων διαθέτης, ἀθλων ἐπιμελητής, προστάτης, ἐπιόπτης, quibus nominibus supra a patribus deus bene certantibus distribuens praemia appellatur. confer *Thes. Eccl. Suiceri*. ego autem puncta apponenda esse et βραβευτής scribendum esse puto, ut soluta diphthongo, spondei loco, quem metri ratio non admittit, habeatur iambus.

217. παγγενής *πικηφόρος*, qui in omni athletico certamine victor evadit; peraeque ac si Heraclium vocet *πένταθλον*. vide supra v. 204.

218. imaginem *ἡμιροπιάκου*, de qua plura *de Exped.* 1 140 *et seqq.*

221. succurrit illud Homericum *Odyss.* 9 14: τί πρῶτον, τί δ' ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον κεκαλέξω;

226. codex habet *δμβρον* reclamante metro.

238. Pisida, ut videtur, haec scribebat Heraclio in Perside adhuc agente, necdum Persico bello penitus confecto; qua de re ait se dubium et haerentem abstinere ab exornandis iis quae nondum satis clare et distincte ab imperatore gesta fuisse ferebantur, donec idem ipse imperator redux in urbem, res ut erant gestae, ea qua pollebat dicendi facultate, singulatim enarraret, *λύων τὰ πολλὰ τῶν λόγων ἐμφοράγματα*.

ACROAS. 2 v. 1. recte in fine superioris acroasios dixit se velle, tanquam in pelago natantem, Heraclii gesta percurrere: nam vere cursim et reptim nunc ea attingit quae memoratu digniora ei videbantur. itaque haec acroasis est quaedam *ἀναξαρτωλικώσις* et summaria descriptio rerum memorabilium quas gessit Heraclius. continet autem octo supra decem annorum historiam, videlicet a die quo Heraclius ex Africa contra Phocam Cpolim venit, ad diem quo Chosroa occiso et pace cum Persia composita in urbem victor revertebatur. poeta *ἀποστροφῆ* Romanam compellans, ut de virtute Heraclii iudicium ferat, ad parallela Plutarchi videtur respicere, de quibus *supra* v. 110.

5. Phoca apud historicos Byzantinos, ut tyrannus, pestis, malum, et si quid peius in hominem obgeri potest, passim audit. fuit autem, si Cedreno fides est, *tom. 1 p. 404, ολιγοβαρής, αιμοχαρής, και προς γυναίκας ἐπιτοημένος, βριαρός και θρασυς ἐν τῷ φθέγγεσθαι, ἀσυμπαθής και θηριώδης τὸν τρόπον και αἰρετικός*. confer quae contra eandem Phocam congerit Theophylactus Simocatta in dialogo quam suae praemisit historiae.

7. Theophanes p. 243 de Phoca ad regnum adsumpto ita: *τῶν δῆμων εὐφημούντων τὸν τύραννον ἀναγορεύεται τὸ κακόν, και κύριος τῶν σκήπτρων ὁ τύραννος προχειρίζεται, και κρατεῖ τῆς εὐδαιμονίας ἢ συμφορά, και λαμβάνει τὴν ἰσχυρὴν τὰ μεγάλα τῶν Ρωμαίων ἀτυχήματα*.

9. caedes immantissimas a Phoca in cives commissas narrat Theophanes p. 245 et 246, et Theophylactus Simoc. p. 210 et seqq.

11. tres fuerunt sorores Gergones dictas, Medusa Stheno Euryale, angues pro capillis habentes et unico oculo vicissim utentes, quae quotquot adspiciebant, ut mythologia visum est, in saxa vertebant. vide Palaephatum 32.

12. cur *αὐτούς*, non *αὐτόν*? num Pisida ostendere voluit Phocam non unius tantum Gergonis sed omnium virus habuisse collectum? atque adeo num aliqua honoris significatione mortuum principem, quamvis deterrimum hostem imperii, prosequi voluit, ita ut *αὐτοῦς* pro *αὐτόν* dixerit, loquens de Phoca, ut saepe *ἐμᾶς* pro *σέ* et *ἐμῶν* pro *σοί* dicit de Heraclio?

14. Heraclius Cpolim appulit cum navibus, e quarum malis, velut flammulae, hinc inde erant appensae virginis Mariae

imagines; cui rei aperte hic alludit poeta, qui testis etiam citatur a Theophane p. 250: ἦκεν Ἡράκλειος ἀπὸ Ἀφρικῆς φέρον πλοῖα παστελλώμενα ἔχοντα ἐν τοῖς καταρτίοις κιβώτια καὶ εἰκόνας τῆς θεομήτορος, κατὰ καὶ ὁ Πισίδιος Γεώργιος λέγει. hinc corrigendus Cedrenus, qui cum pene ad verbum Theophanem transcribat, hic ab eo discedens ait Heraclium Cpolim appulisse ἐπιφερόμενον τὴν ἀχειροποίητον εἰκόνα τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. vide de Exped. 1 140.

17. Perseus, ut est in fabulis, Medusam Gorgonem interemit, eiusque caput abscissum in Aegide collocavit, cuius ope postea Andromedam saxo appensam et ceto marino monstro expositam liberavit. sed Heraclius aliquam virginis Mariae imaginem miraculis claram, ut videtur, habuit, qua ut Gorgone Perseus, in praesentibus periculis utebatur. vide *infra* v. 91.

20. Hesionem filiam a patre Laomedonte, qui erat rex Troiae, ceto similiter expositam, ut Neptuni placaretur ira, et ab Hercule deinde liberatam fuisse, narrant mythologi. iidem fabulantur Herculem indignatum quod praestantissimos equos divino semine procreatos ob huiusmodi beneficium sibi promissos non dedisset, regem obruncasse.

27. γνωστικὸς ἔχει τόνους, qui moralem sensum in fabulis quaerit.

30. forsam melius ἄλλων.

32. δι' ἡμᾶς scilicet σεσωσμένους, quasi diceret *ob servatos cives*. codex habebat τύχης cum *oi* superposito.

34. τὰ τοῦ δήμου θράση cum dicit, aperte factionum, in quas tota Cpolitana civitas erat divisa, miram insolentiam audaciam et temeritatem designat. quattuor fuisse in ludis Circensibus factiones, ex quattuor coloribus quibus distinguebantur appellatas, *Prasinam Venetam Russatam Albatam*, norunt omnes eruditi. sed Prasinæ et Venetae potissimum mentio fit apud historicos. quae autem quantaque fuerit civium Cpolitianorum insania in suis partibus fovendis, et quam gravia saepe inde exorta dissidia et intestina bella cum maximo urbis incommodo et imperatorum periculo, docet Procopius, qui 1 29 de *Bello Persico* funestissimam seditionem ex factionum contentione Byzantii exortam describit, et *Hist. Arcan.* c. 7 earundem factionum licentiam abunde narrat. verum qua auctoritate fretus Rosinus *Antiquitat. Rom.* 5 5 adfirmet post seditionem illam Byzantinam, in qua supra triginta hominum milia trucidata sunt, factionum nomina abolita fuisse, plane nescio. praeterquam quod enim Procopius id non tradit, patet ex omnibus scriptoribus Byzantinis factionum nomina et potestates multis post Iustinianum temporibus perdurasse. ac Veneti quidem et Prasini sub imperatoribus Mauricio et Phoca saepe tumultus excitarunt et de rerum summa de-

certarunt. vide Theophanem, Constantinum Porphyrogen., et Codinum.

36. factionum insaniam describit Procopius *de Bello Pers.* 1 29.

41. allusio est ad nomen Galeni, medici celeberrimi, quam in versione, detracto velo allegoriae, denudavimus: si enim ad verbum reddantur voces *ιατρός κυρίως γαληνίας vere tranquillitatis medicus*, omnis sensus concinnitas perit, quae ex duplici vocis *γαληνίας* significatione oritur.

42. *ἀταξίαν*, ordinis defectum, ut morbum pestilentissimum describit *de Exped.* 2 29. neque aliter intelligenda sunt quae leguntur a v. 49 ad v. 62 *de Bell. Abar. ἀρτηριαί ἀτακτοί* arteriae non una nec recta pulsatione constantes, sed quarum inaequalis est pulsus, formicanti consimilis, qui Graecis *μυρμηγκίων* dicitur. confer quae dicit poeta in laudem Sergii *in princ. Hexaëm.*

46. haec omnia secundum medicam scientiam dicta sunt, ac facili negotio quis possit ea cum Galeni scriptis conferre. *τόνοι σύφροντες* sunt remedia quae ex vi adstringenti nervos et fibras intendunt: quidquid enim deiectas vires reficit, *τόνος* a Galeno vocatur. at Pisida dum haec medico more tractat, Heraclii mansuetudinem Phocae feritati opponere intelligit: nam vere hic *sectiones* et *amputationes* sunt caedes, et *remedia adstringentia* sunt carceres, quibus utebatur immanissimus Phocas, cuius tanta fuit in cives crudelitas, teste Theophane *p. 244*, *ὥστε ὀπηνίκα Ἡράκλειος ἐβασίλευσεν, ἐξέτασιν τοῦ ὀπλιτικοῦ ἐποιήσατο εἰς τὸ ἀκριβές, καὶ ἐκ πάσης τῆς πληθύνος τῆς ὀραθείσης ἐπὶ τῆς τυραννίδος Μαυρικίῳ μετὰ Φωκῆ οὐχ εὐρεν περαιτέρω δύο ἀνδρῶν· οὕτως οἱ τὸν τυραννον προστησάμενοι ἐπὶ αὐτοῦ ἀνηλώθησαν.* quod idem Theophanes repetit *p. 245*. at Heraclius contra pacis studio ductus omnium amorem sibi conciliare satagit, et humanitatis ac clementiae vi civium animos intestinis odiis flagrantem compescuit; quod quidem Pisida satis clare explanavit in ea concione in qua Heraclium alloquentem milites inducit *de Exped.* 2 92.

46. similia *in princ. Hexaëm.* in laudem Sergii.

48. non obscure neque ineleganter, ut videtur, imitatus est celeberrimum apologum, quo Menenius Agrippa ad plebem in urbem revocandam usus est: sicuti enim, aiebat ille, corpus humanum, si artus inter se discordent, paulatim conficitur, ita res publica, nisi ordinum summa sit consensio, discordia perit, concordia valet. vide Livium 2 32 et Dionys. Halic. 6 86, qui Menenium ita exorsum narrat: *ἔοικέ πως ἀνθρωπιῶν σώματι ἢ πόλις· σύνθετον γὰρ καὶ ἐκ πολλῶν μερῶν ἐστὶν ἐκάτερον.* vere autem Pisida cum Platone consentit, qui in *Timaeo p. 70* de partibus humani corporis loquens rationem in capite tanquam in

summa arce collocatam esse dicit, affectuum autem sedem in inferiore parte ventris tanquam in praesepe sitam esse definit.

53. novum verbum, quod a voce φάνη *stabilium* vel *praesepe* Pisida confinxit. praestat locum Platonis, ad quem respicit poeta, hic subilcere: τὸ δὲ τῶν σίτων τε καὶ πότων ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς .... τοῦτο εἰς τὰ μεταξὺ τῶν τε φρενῶν καὶ τοῦ πρὸς τὸν ὀμφαλὸν ὄρον κατῴμισαν, ὅλον φάνητην ἐν ἅπαντι τούτῳ τῷ τόπῳ τῆ τοῦ σώματος τροφῆ τεκτηνάμενοι· καὶ κατέδησαν τὸ τοιοῦτον ἐνταῦθα ὡς θρέμμα ἄγριον.

56. δημαγωγός est is cuius auctoritati et consiliis populus obsequitur. cum δημαγωγῶν ταγμάτων τρόπους composuisse dicit, *factionum capita flexisse* affirmat.

57. vide *supra* v. 48.

61. φύσις dictum ὑπερβολικῶς, tota humana natura, hoc est, cui rei conficiendae quaecumque humani ingenii vires impares fuissent.

64. nihil in historicis Byzantinis ea de re scriptum invenio. vide *supra* *Acroas.* 1 97.

67. perstat in allegoria a medica facultate desumpta, de qua *supra* v. 41. ἐκχερσῶ ἐξίσσῳ, *penitus emundo*; quod fit in vulneribus, ut sanentur. οἰκοδυσπότου δίκη non saevi tyranni inclementia, sed boni patris familias affectu.

70. ἀμότης *cruditas* ex vitio humorum vel ex defectu caloris; qua hic exprimitur in animis civium insita ab exemplo Phocae crudelitas: nam ἀμότης per metaphoram est *crudelitas*.

71. hunc locum illustrat Theophanes p. 248: οἱ μὲν Ἰβηροὶ ἔξω τῆς πόλεως ἐτυράννον Ἰωμαίους, ὁ δὲ Φωκῆς ἐνδον τὰ χεῖρονα αὐτοῖς ἐπολεῖ φονεύων καὶ αἰχμαλωτίζων. τὰ τέλη τῆς Θυράκης sunt Abares, qui cum saepe in Romanas provincias tentassent irrumperere, tandem Thraciam superiorem occuparunt, ut copiose disseruimus in principio *de bello Abar.* et ad v. 276, ubi quid simile habet noster Georgius.

73. paululum diverse haec eadem narrat poeta *de bello Abar.* 297 *et seqq.*, varias barbarorum nationes enumerans, qui de evertenda Cpoli consilium inierant. atque ibidem 304 poetica libertate non Χάρυβδιν sed Σκύλλαν σύντροπον appellat.

76. *ibidem* v. 297 inter barbaros Scythis, id est Abaribus, coniunctos Sclavos recenset: sed quos ibi Σθλάβους, hic Σκλάβους appellat. horum autem barbarorum multitudo consensim monoxylis vel trabariis navigiis per fretum Cerantinam urbem diripere aggressa dicitur: ut enim *ibidem* noster ait v. 512, Σθλάβων τε πλήθη Βουλγάροις μεμιγμένα ἔμιξε τὴν γῆν τῆς θαλάττης τὴν μάχην.

79. vide v. 592 *et seqq.*

80. per Charybdim Abares, per Scyllam Sclavos, per Gongonem demum Persas intelligit, qui Sarbaro duce occupata Chal-

cedone, dum Abares ex parte boreali Cpolim oppugnare tentarent, ipsi ex parte meridionali se eandem regiam urbem aggressuros esse convenerant. vide *ibidem* v. 496.

91. sequentium versuum sensum non satis apertum sic accipio. cum Heraclius civium dissidentes animos in unum coalescere fecisset, de reprimendis Abaribus cogitavit, ac saepe voluisset ope divina et virginis Mariae patrocinio fretus ad pacta servanda eos compellere; sed cum in eo esset ut Abaribus arma inferret, Sclavis ex alia parte Romanam dicionem vastantibus, contra ipsos occurrere et ab incepto desistere cogebatur. itaque Charybdis, ut supra, est Abarum natio; lupi sunt Sclavi vel Persae: at Gorgon hic non est monstrum, sed imago virginis Mariae, cuius ope Heraclius iam antea tyrannum Phocam devicerat. confer *supra* v. 12 *et seqq.*, et omnia erunt, ni fallor, plana et difficultatibus expedita.

97. *τριπλοκίνδυνον* fuit bellum Abaricum: namque uno eodemque tempore contra tres hostes, Abares Sclavos et Persas, dimicandum fuit Cpolitans.

101. anno 11 imperii sui Heraclius pacem cum Chagano Abarum duce composuit, ut contra Chosroam arma moveret, qui *ἐπαρθεὶς τῇ νίκη σκέπει ἐν τῷ καθιστάτῃ εἶναι ἡδύνατο. τότε Ἡρακλῆσιος ζήλον θεοῦ ἀναλαβὼν καὶ μετὰ τῶν Ἀβάρων εἰρηνεύσας, ὡς ἐνόμιζεν, μετήνεγκεν τὰ στρατεύματα τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ διενεοῖτο τῇ τοῦ θεοῦ συνεργίᾳ κατὰ Περσίδος χωρῆσαι.* ita Theophanes p. 251.

103. anno Heraclii 11 exeunte, hieme autem appetente, Heraclius in oram Asiaticam Byzantio oppositam secessit, ubi usque ad diem quartum mensis Aprilis sequentis anni commoratus est. tunc enim *τελείσας τὴν ἐφορτὴν τοῦ πάσχα ἐπένησεν κατὰ Περσίδος.* Theophan. p. 253.

110. Du-Cangius *Cpol. Christ. lib. 4 c. 13* palatia suburbana imperatorum recensens, palatium Chalcedonis et suburbani Chalcedonis nominat. Heraclius in suburbani concessit, cuius descriptionem nobis reliquit Sozomenus lib. 8 c. 17. atque id plane est suburbanum, quod paucis abhinc annis Sarbarus Persici exercitus dux armis et igne vastaverat: nam Chronico Alexandrino teste p. 896, cum Chalcedonem ille accessisset, *πάντα τὰ προάστια καὶ τοὺς ἐνκηρίους οἴκους* incendit. certa Heraeum palatium, quod erat trans fretum celeberrimum suburbanum, hic non designat Pisida, qui *de Exped. 1 157* dicit Heraclium, cum conscensa navi in Persidem iret, Heraeum praeternavigasse.

112. respicit, opinor, ad festa Brumalia, quae kalendis Ianuariis incipiebant et magna cum solemnitate celebrabantur a civibus et imperatoribus: etenim per eos dies erant ludi Circenses, convivia et largitiones publicae. videsis Du-Cangium *Lex.*

Gr. v. βρομάλια et Lex. Lat. v. Bruma, et Cpol. Christ. lib. 2 c. 6 p. 158, et Constantinum Porphyrog. de Caeremon. Aulæ Byzant. lib. 2 c. 18. cum igitur per totum fere hibernum tempus feriari solerent Byzantini, idcirco dicit καὶ μάλιστα χειμῶνος ὄντος.

115. de exploratoribus et speculatoribus disertissime agit Ezech. Spanhemius *de praestantia Numism.* lib. 2 p. 334. ad rem autem Suidas *v. Ἐξπλωράτωρ*: ἔργον τούτοις τὸ περιεργάζεσθαι τίς ἢ τῶν πραγμάτων κατάστασις καὶ ποῖα τὰ κατὰ Ῥωμαίων σκεπτόμενα ὑπὸ Περσῶν, καὶ ἀναφέρειν ἐπὶ τὸν βασιλεῖα.

120. metri gratia adde articulum, et lege τὰς διατάξεις.

125. non dubito, quae de garrulis tradit, iuxta mentem Plutarchi dixisse, qui aureo libello *περὶ ἀδολεσχίας* p. 503 sic scribit: οὐδὲν οὕτως ἢ φύσις εὐεχῶς κεχαράκακε τῶν παρ' ἡμῖν ὡς τὴν γλώτταν, βαλομένη φρουρὰν πρὸ αὐτῆς τοὺς ὀδόντας, ἵν' ἂν ἐντὸς κατατείνοντος ἡνία σιγαλόεντα τοῦ λογισμοῦ μὴ ὑπακούη μηδὲ ἀνειληται, δῆγμασιν αὐτῆς κατέχωμεν τὴν ἀκρασίαν αἰμάττοντες.

128. φίλτρον positum ἐμφατικῶς pro amoris magna vi: philtra enim sunt amoris illecebrae, quibus per vim quis ad amandum allicitur. scite S. Gregorius Nazianz. inter carmina Nicobuli patris ad filium usus est hac voce ad pietatem, qua se invicem prosequuntur nati et parentes, exprimendam: φίλτροφ μὲν συνέδησε φύσις τοκέας τε γόνους τε.

130. Euripides, *in Belleroph.* v. 49: φθονοῦσιν αὐτοὶ χεῖρονες πεφυκότες, εἰς τὰπίσημα δ' ὁ φθόνος πηδᾶν φιλεῖ. similiter Pindarus *Nem. Od. 8 v. 37*: ἄπτεται δ' ἐσθλῶν αἰεῖ, χειρόνεσσι δ' οὐκ ἐρίζει. ubi scite scholiastes: ὁ γὰρ φθόνος εἰς καλὰ βαίνει.

133. Heraclium Eliae comparat, qui domino iubente in vallem Carith secessit, ibique totus orationi et contemplationi vacavit. *Reg. 3 17.*

138. vide *de Exped. 2 44 et seqq.*

139. alludit ad exercitia militaria, quae describit *ibid.* a v. 121 ad v. 162.

144. quod praestitum fuit a Theophane, qui Heraclii longa itinera, labores et bella feliciter gesta copiose narrat.

152. Heraclius cum primum expeditionem in Chosroam suscepit, Persis obviam factus est ad fines Ciliciae, ubi mons Taurus exurgens vaste satis attollitur et perpetuo iugo per totam Asiam extenditur. itaque αἱ κλειεῖς idem sunt ac Pylae Ciliciae, de quibus vide *de Exped. 2 10.* eas Theophanes p. 258 τὰς εἰς Περσίδα ἀγούσας κλεισούρας appellat.

154. delectum exercitus, quem indicat poëta, descriptum invenies ibidem v. 55 et seqq.

157. forsam pro ὄσοι legendum οὕτω. orationis vim in Heraclio ad miraculum usque extollit Pisida *de Exped.* 2 170. hic autem magno saltu a militum delectu, quem Heraclius instituit in prima expeditione, ad ea quae idem imperator ois transque Euphratem gessit in secunda leviter attingenda excurrit. de transitu Euphratis, deque iis quae insequente Persarum duce Sarbaro acta sunt, fuse Theophanes p. 262.

160. obscura plane sunt quae in quinque sequentibus versibus continentur. forsam aut mendum aut hiatus cubat in textu. vocem τὴν δραστικὴν ad συμφορᾶς esse referendam non dubito: scio enim saepe δραστικός cum genitivo coniungi, et τὴν δραστικὴν συμφορᾶς idem esse ac τὴν δραστικὴν δύναμιν τῆς συμφορᾶς vel τὴν δραστικὴν συμφορᾶν. sed quid tamen significat ὡς ἐν παρίργῳ συμφορᾶς τοῦδ' ὁ βλος? et quod hoc sit genus syntaxeos, prorsus me latet. novi Graecos τῆςδε pro τῆς γῆς et τοῦδε pro τοῦ κόσμου ponere aliquando, ac fortasse pro τοῦδ' ὁ βλος legendum est τοῦδε βλον. verum quid inde? fortasse moralem sensum possis elicere, *tanquam vita huius mundi sic calamitatum accessio*. sed quomodo haec inter se cohaereant, non video. quale autem est infortunium, quae est magna calamitas, quae post transitum Euphratis et μετ' ἔργων ἐμπόνων accidit Heraclio? certe Theophanes, qui haec accurate describit, Heraclium Euphrate transmisso ad Saram flumen constitisse ibique viriliter pugnassee ac plurima vulnera accepisse narrat: ait enim p. 263 πολλὰς πληγὰς ἰδέχεται. verum si demus hanc esse calamitatem de qua conqueritur noster, quomodo quae sequuntur v. 171 et 172 explicabimus? aperte enim, ut mihi videtur, de aliqua urbe ab Heraclio eversa, non de vulneribus eidem inflictis, ibi sermo est. quantum igitur colligere possum, Pisida aliquam ex illis Assyriae civitatibus designat, in quibus Christiana religio quondam florebat, quam cum Heraclius a Chosroae tyrannide oppressam et impietatibus profanatam deprehendisset, solo aequandam esse statuit. porro hanc coniecturam secuti ita vertimus. qui melius sapit, melius iudicabit.

167. Darartasis Mesopotamiae civitas cum urbe Dara non est confundenda. Daras enim, quae Procopio teste, *de Bello Pers.* 10, distabat Nisibi stadiis 100 minus duobus, a limite autem utriusque imperii circiter 27, ex pago urbs munitissima facta est ab Anastasio imp. et Anastasiopolis diota, ut narrat Euaugrius lib. 3 37. Darartasis autem, ut Pisida infra testatur, ab Artasere condita, Chosroae aliorumque Persidos regum, qui Artaserei successerunt, regia sedes fuit. haec prope Tigridis flumen sita erat, et si Theophanis valet auctoritas, 25 milibus a Ctesiphonte distabat. sed animadvertendum Pisidam metro nomen urbis, ceteroquin barbarum, accommodasse: quam enim ipse *Darartasin* vocat, Dastagerda a Theophane, ab auctore Chro-

nici Paschalis p. 399 *Dastagerchosaris*, a Cedreno autem *Dystagerda* appellatur. at Pisida Artaxerxis vel Artaxaris nomen in Artaserem commutavit, atque ita ex duabus vocibus Persicis unam Graeco more inflexam effinxit, hoc est, *Darartasim*, quasi diceret *Daram Artaseris*.

172. ut saepe ad aurigationes, quae in ludis Circusibus fiebant, ἀλληγορίζει. nam καμπή, a κάμπω *flecto*, est *flexus*, quem circa metam Circi vel hippodromi facere solebant aurigae, iterum iterumque a carcere excurrentes eodemque revertentes.

173. hic est Artaxerxes vel Artaxerum, gregarius miles Persa, qui occiso Artabano 4, rege Parthorum ultimo, primus antiquum Persarum in Oriente imperium, quod in Dario finierat, renovavit, Romae imperante Alexandro Mammaeae. plura de eo Herodianus *lib. 6* et Agathias *lib. 4*. novum autem hoc regnum ab anno Christi 226 vel 227 ad annum usque 632 vel 645 duravit: mira enim est in hoc Persici regni fine stabiliendo scriptorum dissensio, quorum opiniones ad examen revocat et expendit Assemanus *Biblioth. Orient. tom. 3 part. 1 p. 425*. regum post renovatum imperium Persicum genealogiam et historiam obiter descripsit Agathias in fine *lib. 4*, qui tamen ea quae refert ἐν τῶν Περσικῶν βιβλίων μεταληφθέντα, ex *Persicis archivis desumpta esse* affirmat. verum cum ille suam narrationem ad Chosroam 1 usque deducat, cuius obitus ad a. 579 refertur, si quis posteriorum regum seriem nosse cupiat, laudatum virum Ios. Simonem Assemanium adeat *loco cit.*, qui ex Syris scriptoribus eandem chronologiam ad Iezdegerdem usque persequitur, atque hunc ipsum ultimum fuisse Persarum regem contra Theophanem, a quo rex alter, Hormisda vel Hormizanes vel Hormisdates nomine, post Iezdegerdem sufficitur, satis evincit.

175. Agathias *lib. 2 p. 122 6 Bonn.*

178. hanc Pisidae supputationem cum chronologia Agathiae et Assemani conciliare tentaveram, sed irritus omnis conatus fuit. nam quomodocumque hanc 76 annorum periodum expendas, quam, ut videtur, auctores sibi coevos secutus statuit noster, nullatenus convenire deprehendes, siquidem ille huiusce sanguinariae periodi cursum ad annum usque 628 protrahit, quo Chosroes a iuniore filio Siroa est interemptus, ut patet ex sequenti versu 199. ex toto enim huius poematis contextu apparet haec scripsisse Pisidam statim ac nuntius de caede Chosroae Cpolin allatus est. itaque si annum septuagesimum sextum ante mortem Chosroae exactum inquiras, in annum dominicum incidet 551, qui fuit regni Chosroae senioris vigesimus secundus: hunc enim aiunt tenuisse regnum annos 48. at seniori successit Hormisdas vel Hormisdares filius, Hosmidas autem Chosroes iunior, quorum ille annos 12, hic vero 38 regnasse fertur. horum igitur trium regum tantummodo successione 76 annorum

periodus absolvitur. cur igitur Pisida sanguinariorum regum catenam multiplici nodo intextam nobis repraesentat, qui mutuis se caedibus interfecerint? ἐξ αἱμάτων ᾧδινεν αἱμάτων γόνον. sed neque illud verum est, hosce tres reges a filiis fuisse occisos: nam Chosroes senior, Agathia teste p. 272, maerore confectus, quod a Mauricio imperatore circumventus victusque fuisset, in regis palatii Ctesiphontis καταλύει τὸν βίον. num igitur dicendum est non in diem quo Chosroes iunior mortuus est, sed in eum quo natus est, Pisidanam periodum, de qua agitur, desinere, atque ita prorsus intelligenda esse quae leguntur *versu* 198 et 199? sed neque hac habita temporum ratione Pisidae descriptio convenit cum iis quae de ceteris Persarum regibus narrantur. quare statuendum putamus vel nondum satis explorata esse quae circa regum Persarum genealogiam scriptis mandarunt cum Graecorum Syri scriptores, vel Pisidam non ad rectam historicae veritatis normam, sed ex poetici ingenii liberiore iudicio et facultate suam sanguinariam catenam confinxisse, ut omnipium odium in Persas eorumque dominationem facilius converteret.

186. ἐμφοργή idem ac ἐμφοργμός, *obstructio*: hic autem metaphorice pro caede.

188. non inscite Persae, ut Pharisei in evangelio, γυνήματα ἐμιδνῶν appellantur, ex veterum aetatum traditione, qua viperæ ferebantur ore coire, feminae voluptatis dulcedine maris caput praecidere, et fetus matris uterum erodere; quae quam falsa sint, hodie nemo ignorat.

190. κληρῶν *hereditatem* intelligo esse vindictam ex nuper allata veterum philosophorum de viperis opinione, quam tradit Herodotus § 109.

193. vide *supra* v. 184.

194. notissima sunt Iocastae flagitia, quae cum post Laii mariti necem Oedipo filio nupsisset et ex eo Polynicem et Eteoclem genuisset, sibi manus intulit. videsis Diod. Sic. lib. 4, Senecam in *Oedipo* et Hyginum n. 76.

197. ἐκείνος Artaser vel Artaxares vel Artaxerses. πόλιν Darartasim vel Dastagerdam.

200. in omnibus Persarum templis erant Magi custodiae ignis destinati. vide *supra* *Acroas.* 1 23, ubi de templo Gazaci, in quo erat ἡ πλάνη τῶν ἀνθρώπων *carbonum impostura*.

204. Theophanes a p. 267 ad p. 269 Chosroam metu percussum, Dastagerda relicta, amne Tigride traiecto, ultra Ctesiphontem fugisse narrat; unde Heraclius vire ut fulmen, nullo obsistente, ubique victor, Dastagerdam spe citius occupavit.

205. σχηματουργήσας φόβον incutiens timorem bellico apparatu et incendiis, quibus Persidem late vastabat Heraclius, οὐχ ἐκῶν, ut idem imperator teste Theophane p. 270 Chosroae scripsit, πυρπολῶν τὴν Περσίδα, ἀλλὰ βιασθεῖς.

Georg. Pisid.

207. καθ' αὐτῶν pro καθ' ἑαυτοῦ, ut alibi ὑμᾶς et ὑμῖν pro σέ et σοί.

212. plurima Chosroae palatia memorantur in Theophane ab Heraclio eversa, quae Persico nomine distinguuntur. non longe a Dastagerd, ut videtur, erat palatium *Bebdrach* nuncupatum, de quo ita p. 268: ὁ βασιλεὺς ἐπήλθεν εἰς ἄλλο παλάτιον τὸ ἐπιλεγόμενον Βεβδράχ· καὶ τοῦτο καταστρέψαντες καὶ πυρὴν παραδόντες εὐχαρίστον τῷ θεῷ. at paulo post idem Theophanes, enumeratis ingentibus divitiis quae in Dastagerdae palatiis inventae sunt, ait: ἐποίησεν ὁ βασιλεὺς καὶ τὴν ἑορτὴν τῶν φωτῶν ἐν Δασταγέρδ ... καὶ καταστρέφων τὰ τοῦ Χοσρόου παλάτια, κτίσματα ὑπέριμα ὄντα καὶ θανυστά καὶ καταπληκτικά, ἅπερ ἕως ἔδαφους καθεῖλεν, ἵνα μάλιστα Χοσρόης ὅλον πόνον εἶχον οἱ Ρωμαῖοι τῶν πόλεων ἰρημονιῶν παρ' αὐτοῦ καὶ πυρπολουμένων.

224. eleganter per prosopopoeiam ignem gaudentem inducit, quod ab impio Persarum cultu fuerit liberatus, debitum deo honorem sibi praestari aegre ferentem. ita *supra Acroas.* 1 6 et *seqq.* solem et lunam eadem de causa gestire ac laetari iubebat. simile autem est illud Pauli *Rom.* 8 21: *quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertate gloriae filiorum dei.*

227. cf. de *Exped. Acroas.* 3 5.

230. eo frigidior nobis videbatur huius poëmatii conclusio, quod Chosroes non igne combustus perit. miserum genus mortis, quod subiit, narrat Theophanes p. 272. sed ut videtur, Pisida intentus in laudanda potissimum pietate Heraclii illud praeter ceteris commendat, quod Persarum *πυρεῖα* ubique subverterit imperator, ut alibi dictum est. tanta enim fuit Persarum in ignem religio, ut etiam regum palatia *πυρεῖα* dicerentur, quod nullum esset sine templo palatium. quare ut id obiter moneam, corrigenda est Porti versio in Suida, qui auctoris de Heraclio scribentis in *voce πυρεῖον* verba, ὁ δὲ Ἡράκλειος τὰς τε πόλεις καθήρει καὶ τὰ πυρεῖα διέστρεψε τῶν Περσῶν, ita vertit, *Heraclius vero et urbes demolitus est et speculas Persarum.* nam *πυρεῖα* non sunt *speculae*, nec turres e quibus ignis accenderetur, sed plane templa igni sacra. minus aberravit a vero, sed rem tamen non attigit, Scacchius *Miroth.* 2 48, qui hoc testimonio usus est. Suidae ut probaret *πυρεῖον* significare ignium *receptaculum ad suffumigationes, quod apud nos thuribulum et thymiaterium dici potest.* sed ut ad Pisidam redeamus, certum est eum hic respicere ad stupendae structurae palatium, quod Chosroes habuit Dastagerdae, Heraclius autem funditus delevit atque incendit, quod ibi impio cultu ignis una simul cum Chosroa adoraretur, ut paulo ante v. 220 innuimus ex Theophane. nam *πυρεῖον* templum vel palatium ignis erectum Dastagerdae, quae regum Persidos sedes fuit, longe aliis sumptuosius ac nobiliter fuisse non

est dubitandum, quamvis Cedrenus de palatio Gazaci, ut adnotavimus *supra Acroas.* 1 23, tam magnifice scripserit ut nihil maius excogitari posse credas. ibi enim fuit illud caelum arte elaboratum, in quo Chosroae simulacrum stabat, et ex quo pluviae et tonitrua edebantur, ut stultus ille rex *πυρρολάτρης* deo se parem faceret. verum sive, quod Cedrenus ait de Gazaco, ad Dastagerdam transferendum est, sive palatio Gazaci omnino simile fuisse Dastagerdae palatium concedendum est. coronidis loco adde testimonium Tzetzae *Chiliad.* 3 66, ea omnia confirmantis quae hactenus de Heraclio dicta sunt: nam et is de Chosroae palatiis incensis agit, et hoc ipsum *Heracliados* poëmation innuens Pisidam citat.

I N D E X *).

- Ἀθλιώ* P 1 27.
ἀλληλοφθόρος P 1 33.
ἀναπαύστως inderinenter A 260.
ἀνθοροθετέω P 2 315.
ἀντενθρονίζω H 2 177.
ἀντεργάτις H 48.
ἀντίκρουμα P 1 185.
ἀντισύνδρομος A 486.
ἀπόσχοινος P 1 218.
ἀστροδόουλος H 1 2.
βλῆμα P 2 12.
βραδύγραφος H 2 153.
γίγαντιά H 1 30.
διπλοκύνδυνος H 1 138.
διφροστάτης H 1 207.
οὐκ ἐκπληξιν ἀλλ' ἐκπληξίαν P 2 313.
ἐκχερόω H 2 67.
ἐμφραγή H 2 186.
ἐκπλωτής A 180.
εὐμετρία A 48.
καλλιεργία H 1 199.
κοσμαγωγός A 211.
κοσμορυστής H 1 70.
κοσμοφθόρος H 1 77.
κτηνόμορφος H 2 51.
μυριαρχία A 219.
μυριαρχενος H 1 75.
ξενόσκοπος A 87.
Περσοκράτης H 1 13.
πλάνον σέβασμα P 1 25.
πολυσεδής P 2 68, A 195.
ποντογεΐτων A 30.
πρωτεργάτης H 2 7.
πυρρολάτης H 1 14 et 182.
φενματώ P 2 311.
σηπιδία H 1 98.
Σκυθότροφος A 204, H 2 73.
σκυφία A 411.
συλλιδόω P 3 36.
συναστρατέω P 3 162.
συννευλογέω P 3 428.
σχέσις P 1 98, 3 128 et 499, A 99.
σχηματοουργέω H 2 139 et 205.
τριπλοκύνδυνος H 2 97.
φατνιά H 2 53.
φιλεύδιος A 128.
φρενόσκοπος A 12.
ψύρις A 464.
χριστάδελφος A 518.
χρυσομίμητος H 1 141.
ψευδόσκοπος A 215.

*) Littera A bellum indicat Avaricum, H Heraclidem, P expeditionem Persicam.

L I P S I A E,

EX OFFICINA B. G. TRUBNERI.

SANCTI NICEPHORI

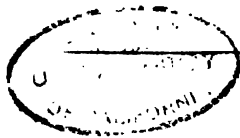
PATRIARCHÆ CONSTANTINOPOLITANI

BREVIARIUM RERUM POST MAURICIUM
GESTARUM.

RECOGNOVIT

IMMANUEL BEKKERUS.

BONNAE
IMPENSIS ED. WEBERI
MDCCXXXVII.

ILLUSTRISSIMO VIRO
GULIELMO VAIRIO
FRANCIAE PROCANCELLARIO
DIONYSIUS PETAVIUS E SOCIETATE IESU S.

Quo primum tempore magistratus amplissimi dignitatem adeptus es, VIA ILLUSTRISIME, communis hic omnium sensus fuit, non minus literarum incolumitati quam imperii saluti esse prospectum. etenim quod de civitatibus a Platone dictum est, multo id magis ad artium studia disciplinasque pertinet, tum eas demum felices futuras, cum aut sapientes praeesent aut sapientum illi ipsi qui praeesent auctoritate regerentur. ea porro te sapientia hominem esse qualem constituendis civitatibus adhibendam Plato censuit, iamdudum publica quaedam populi vox ac constans totius regni fama celebravit. quod ipsum adeo leve non est ut in eo divinitatis aliquid inesse vetere sit proverbio contritum. idem vero multo certius cum antea vita omnis, tum, ut nondum ab alieno suffragio discedatur, gravissima de te principum iudicia comprobant, quorum alter amplissimi te consilii principem fecit, alter ab unius provinciae cura totius ad regni moderationem

convertit. sed hic postremo quantum sapientiae tuae cum regina matre tribueret ostendit, cum ambo te ultimis e Galliae finibus exciverunt, quem formidolosus temporibus in quadam velut imperii specula collocarent, siquidem pacato mari tranquilloque caelo facile cuius gubernatori creditur, vel medio-criter perito, in periculo nemo est qui non eum, si potest, adsciscat, quem scientissimum prudentissimumque cognorit.

In quo unum est minime praetereundum, quod ad hoc negotium multum interesse sentio. nam plerique qui prodesse sapientia sua publice student, operosam illam duntaxat ac rebus gerendis exercitatum adhibent, eam vero quae in libris doctrinisque cernitur, tanquam civitatibus inutilem feriatis hominibus relinquunt. tu vero sic utramque admirabiliter complexus es, ut cum nemo tractandarum rerum maiore peritia sit, tum usu literarum ac philosophiae studio his temporibus antecellas.

Hanc enim primus inter Gallos, ut ille quondam in Graecia Socrates, languentem in scholis ab otiosa contemplatione morum ad utilitatem usumque transtulisti. tum ea monumentis mandasti plurimis, quibus et dicendi civibus tuis et vendi tibi etiam ac reliquis exempla praescriberes. quibus in libris ita virtutis tuae imaginem expressisti, ut eos una velut pignora obsidesque Gallis traderes; ut quae tua futura esset rei publicae gerendae ratio, tanquam ex praetoris edicto cognoscerent, neque eam unquam licere crederent, quam tute tibi imposuisses, personam detrahere. quod quidem paucis his mensibus, ex quo praeesse ei muneri coepisti, egregie est a te perfectum; neque quisquam dubitat, cuiusmodi haec initia sunt, quin brevi per te huius imperii salus constitui ac legum auctoritas recuperari possit.

Hac tu graviore cura simul ac perfunctus eris et maiora illa regni negotia sapienter explicaris, tum te ad haec nostra,

nec minus tamen ad bene beateque vivendum necessaria, convertes, ac literarum tuarum salubritati dignitatiq̄ue consules. venit enim mihi in mentem, qui tuus ante paucos dies partim a me auditus partim ab aliis exceptus sermo fuerit, cum tu illud profitebare, nihil tibi gratius unquam exstitisse bonis artibus artiumque peritis, neque in posterum, quo maior sublevandi esset facultas, ulla in re defuturum.

Quamobrem ut eius vocis consiliiq̄ue meminisses, tanquam admonitorem allegavi Nicephorum nostrum; qui tibi cum privatim sui tum communi nomine literarum patrocinium deferret, simul etiam rogaret, quod in iis tractandis profitendisq̄ue nostra societas elaboret, partem ut ad eam aliquam sollicitudinis huius benevolentiaeq̄ue transferres; ut iis quibus saepe iactata est molestiis perfuncta non tam ipsa conquiescere possit, quam et ecclesiae officiis omnibus et doctrinarum studiis vigiliis laboribusque suis commodi aliquid afferre. de me vero quod praecipue postulem nihil est, nisi ut audaciae in te interpellando meae sic ignoscas ut amori erga te voluntatiq̄ue faveas. vale. Lutetiae Paris. 6 kal. Sept. a. d. 1616.

D. P E T A V I I
D E N I C E P H O R O
HUIUS BREVIARII SCRIPTORE
AD CANDIDUM LECTOREM PRAEFATIO.

Nicephori epitomen, quam hic tibi damus, candide et erudite lector, accepimus a R. P. Iacobo Sirmondo, qui eam Romae ex veteri exemplari descripsit. de auctore porro ipso exstat Photii in Bibliotheca perhonorifica mentio, qua et epitomen istam magnopere commendat, et hac una lucubratione iudicat non provocasse modo superiores quamplurimos sed longo etiam intervallo superasse. de aliis vero relictis ab eo monumentis ne verbo quidem meminit. ex quo dubia videri potest communis sententia, quae cum hoc Nicephoro scriptorem eiusdem nominis alterum confundit, cuius editum est Chronicon Latine olim a multis, Graece etiam a Scaligero. etenim cum inter Cpolitanos pontifices Photius eodem in Chronico numeretur, credi potest non hoc esse ab eo Nicephoro

profectum qui tum, cum ista Photius scripsit, e vita discesserat atque *ἐν ἀγίοις*, ut hic loquitur, hoc est sanctorum numero erat adiunctus. verum fieri potest ut ad Chronicon Nicephori recentior illa manus adiecerit. utcumque res habet, nihil esse causae videtur quin Nicephorus noster patriarcha ille sit qui est in illo Chronico ordine 78. de quo ibidem haec produntur: *Νικηφόρος ὁ ἀσημαχῆτις μοναχὸς γεγονώς ἔτη θ'. καὶ ἐξεβλήθη ὑπὸ τοῦ ἀσεβοῦς Λεοντος τοῦ Ἀρμένου.* quae Latine hoc significant: *Nicephorus a secretis monachus sedit a. 9, et ab impio Leone Armeno in exilium eiectus est.* nam et unicus hic ante Photium patriarcha Cyprianus fuit, ut ab illo nemo alius intelligi potuerit, et inter sanctos non Graeculorum assentatione solum sed etiam communi ecclesiae suffragio receptus est: huius enim memoria a Latinis 3 eid. Maias, a Graecis 4 non. Iunias ecclesiasticis est consecrata tabulis, postquam a Leone Armeno iconoclasta perditissimo redactus in ordinem a. d. 828, exilii 14, feliciter e vivis excessit. quocum praecipua Theodoro Studitae viro sanctissimo familiaritas intercessit. postremo unum admonendus es, Nicephori, quod penes nos fuit, apographum passim mendosum ac depravatum fuisse, nosque, ut tolerabilem sensum elicere-mus, plurimum in interpretando laborasse: verum ex ea lege quam olim nobis imposuimus, nihil nos in contextu ipso mutasse, praeter levisissima quaedam omninoque manifesta, atque in omnibus Pythagorico decreto paruisse, quod ex Synesii Dione tanquam ex Solonis tabulis hoc loco proferendum est, dignum sane quod critici omnes ante oculos habeant, ad idque conatus suos ac lucubrationes accommodent.

Pythagorae sanctio ex Synesii Dione.

Πυθαγόρας Μησαόρου Σάμιος ἐπιγράφεται τῷ νόμῳ,
 ὅστις ὁ νόμος οὐκ ἐξ τοῖς βιβλίοις ἐπιποιεῖν, ἀλλὰ βούλεται
 μένειν αὐτὰ ἐπὶ τῆς πρώτης χειρὸς, ὅπως ποτὲ ἴσῃς τύχης ἢ
 τέχνης.

SANCTI NICEPHORI
PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI
BREVIARIUM
RERUM POST MAURICIUM GESTARUM.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΩΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ
 ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΥΝΤΟΜΟΣ
 5 **ΑΠΟ ΤΗΣ ΜΑΥΡΙΚΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ.**

Μετά τὴν Μαυρικίου τοῦ βασιλέως ἀναίρεσιν Φωκάς, ἐπεὶ **P 3**
 ταύτην διειργάσατο, τῆς βασιλείου ἀρχῆς ἐπιλαμβάνεται· οὐδὲ δὴ
 ἄρξαντος ἐπὶ τοσοῦτο κακώσεως Χριστιανοὺς ἤλασε τὰ πράγματα
 ὡς παρὰ πολλοῖς ᾔδεισθαι ὅτι Πέρσαι μὲν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν
10 ἐκτὸς κατεπήμανον, Φωκάς δὲ ἔνδον χεῖρω τούτων ἔπραττε.
 ταῦτα οὐκ ἀνεκτὰ Ῥωμαίοις ἐγένετο· διὸ οἱ περὶ τὴν Λιβύην
 τηρικαῦτα ἡγεμονεύοντες, ἅτε τῷ μεγίστῳ διαστήματι τὸ θάρσειν
 ἔχοντες καὶ ἅμα παρὰ Μαυρικίου τὸ τῆς στρατηγίδος ἀρχῆς ἐγκε- **B**

8 Χριστιανῶν?

SANCTI NICEPHORI
PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI
BREVIARIUM HISTORICUM
DE REBUS GESTIS POST IMPERIUM MAURICII
D. PETAVIO S. I. INTERPRETE.

Mauricio imperatore caeso Phocas parricidii huius auctor imperium a. 602
 invadit. sub quo tantae calamitates Christianis rebus illatae sunt, ut
 hoc vulgo iactaretur ab omnibus, Persas foris Romanum imperium va-
 stare, Phocam vero intus multo iis deteriora facere. nec a Romanis
 diutius ista ferri poterant. igitur qui tum Africae praecerant, ea re au-
 daciores facti quod longissimo intervallo ab urbe distarent quodque a

χειρισμένοι (δύο δὲ ἦσιν ἀδελφῶ, Ἡράκλειος καὶ Γρηγόριος), αὗτοι κοινῇ βουλευσάμενοι τοὺς υἱεῖς ἑαυτῶν πρὸς τὸ Βυζάντιον ἐκπέμπουσιν ἄστν, ἀλλήλοις συνθέμενοι ὡς τὸν προφθάσαντα τοῦτον τῆς βασιλείας, εἰ δύναιτο, ἐπιλήψομαι. καὶ Ἡράκλειον μὲν τοῦ Ἡρακλείου παῖδα ἀνδρῶν πληρώσαντες πλοῦ ἐξέπεμπον, 5 Νικήταν δὲ τὸν Γρηγορίου υἱὸν ἵππικῇ στρατιᾷ πολλῇ περιβαλόντες διὰ τῆς ἠπέρου ἀπέστειλλον. δεξιῶ τε τύχη χρησόμενος Ἡράκλειος, καὶ πνεύμασιν ἐπιφορωτάτοις ἀναχθεῖς, φθάνει Νικήταν P 4 εὐπλοῦσας εἰς Βυζάντιον, καὶ ἤδη τῇ πόλει προσεσχηκῶς ἐπέλαξε. Κρίσπος δὲ (τοῦ Φωκῆ δὲ ἦν οὗτος γαμβρός, ὀπηνίκα δὲ τὸν τοῦ 10 ἱπάρχου τῆς πόλεως θρόνον διέπειν ἔλαχε, καὶ μεγάλα ἐν τοῖς βασιλείοις δυνάμενος), ἐπεὶ ἀπηγγάνατο Φωκῆ ὡς δὴ περιουβρισμένος ὑπ' ἐκείνου τυγχάνων τῆς οἰκείας εἰκόνας καθαιρέσεως ἔνεκεν, ἦν ποτε οἱ τῶν ἀντιθέτων χρωμάτων δημότι τῇ τοῦ Φωκῆ συμπαρέγραψαν εἰκόνη, δόλιω αὐτὸν μετήρχετο, καὶ ποιεῖν μὲν 15 ἵπὲρ αὐτοῦ πλαττόμενος ἔπειθε καὶ Ἡράκλειον ἐπ' ἀπώλεια ἑαυτοῦ ἦκειν ἀπισχυρίζετο, συνήργει δ' ὁμοῦς Ἡρακλῆω καὶ τῷ ὄντι τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ εἰς μάλιστα ἔπραττεν. οἱ οὖν περὶ Φωκῆν θρασύ- B μενοι καὶ ὅσον πολιτικῶν ἑαυτῶν στασιάζον (ἤδη γὰρ οἱ τοῦ πραοῖον χρώματος δημότι τοῖς περὶ τὴν Καισαρίου τὸ πῦρ ἐφῆπτον 20 καὶ τὸν ἔπλην βασιλέα ἀνευφήμον), ἐπικειμένους δὲ αὐτοῖς κατερώτατα καὶ τοὺς ἐκ τῶν Ἡρακλείου στρατευμάτων εἰσιδόντες,

5 τὸν? πλοῖα Petavius. 9 εὐπλοῦσας Petavius. 10 τὸ
τηνίκα Petavius. an ὅς τηνικάδε? 12 παρῶβρισμένος P i. e.
editio Parisiensis. 19 ἔστασίαζον P

a. 610 Mauricio ducatum obtinuerant (erant illi germani duo Heraclius et Gregorius), communicato consilio filios suos Byzantium mittant. ita porro inter eos convenerat ut qui prior pervenisset, imperium, si posset, arriperet. ergo Heraclium Heraclii filium cum supplemento classiaro et navibus mittant, Nicetam Gregorii filium cum ingentibus equitum copiis terrestri itinere contendere iubent. Heraclius vento ac fortuna secundantibus Cpolim ante Nicetam pervenit; iamque ad urbem appulsus propius accesserat. erat in ea imperatoris gener Crispus praefectus urbi, vir inter palatinos potens et Phocae ob recentem iniuriam infensus: quippe eius imaginem deiecerat, quam contrariarum factionum homines iuxta imperatoriam appinxerant. ergo ille dolo imperatorem circumvenit. nam huic ipsius causa laborare se persuadet, et Heraclium suam in perniciem venisse confirmat. interim vero Heraclium adiuvat, eique omnibus in rebus commodare studet. accedebat et civium in spectaculo atque imperatoris discordia. iamque Prasina factio vicinis Basilicae Caesaris aedibus ignem admoverat; et tunc advenientem imperatorem palam celebrare ausa, postquam instantes Heraclii exercitus vidit,

καταλιπόντες αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῖς γίνονται. Ὡς οὖν τις τοῦνομα, ὃς παρ' αὐτοῦ εἰς τὴν σύζυγον ἐπιβουλεύσει ποτε καθυβρίζετο, εἰς τὰ βασιλεία σὺν πλήθει στρατιωτῶν ἐπὶ τὸν Φωκῶν ἀτύκτα κατέσχε, καὶ τῆς βασιλικῆς αὐτὸν ἀπαμφίσεας ἐσθῆτος, περι-
 5 ζωμα μέλαν αὐτῷ περιθέμενος, τὰς χεῖρας περιηγμένους εἰς τοῦ-
 πλῶ ἀποδεσμήσεας καὶ πλοῖω ἐμβαλὼν πρὸς Ἡράκλειον δεσμώτην **C**
 ἀπήγαγεν. ὃν ἰδὼν Ἡράκλειος ἔφη "οὕτως, ἄθλιε, τὴν πολι-
 τεῖαν διώκησας;" ὃ δὲ "σὸ μῦλλον" εἶπε "κάλλιον διοικεῖν μέλ-
 λεις." εὐθὺς οὖν αὐτοῦ τὸν διὰ ξίφους ἔτι πρὸς τῷ πλοῖω ὄντι
 10 καταψηφίζεται θάνατον· ἔπειτα ἀκρωτηριάζεσθαι, χεροῖν τε δε-
 ξιὰν ἄνωθεν ἐκ τοῦ ὠμίου ἄρθρου ἐκκόπτεσθαι καὶ τῶν αἰδοίων
 ἐκτέμνεσθαι καὶ κομποῖς ἀναρτᾶσθαι, οὕτω τε τὸ σῶμα σὺν
 κατὰ τὴν τοῦ Βοῦδος λεγομένην ἀγορὰν τῷ πυρὶ καταπύρασθαι,
 Δομεντιολὸν τε τὸν Φωκῶ ἀδελφὸν καὶ Βόνωsson καὶ Λεόντιον τὸν
 15 τῶν βασιλικῶν χρημάτων ταμίαν τὸν αὐτὸν τῷ Φωκῶ συνδιαφέ-
 ρειν κίνδυνον προσέτατε. καὶ δὴ ταῦτα οὕτως ἀπέβαινε. **D**

Σέργιος δὲ ἀτύκτα ὃ τῆς πόλεως πρόεδρος καὶ ὃ λοιπὸς ταύ-
 της ὄμιλος σὺν πάσῃ ἐγγυμοσύνῃ Ἡράκλειον ἐντὸς εἰσδέχεται.
 καὶ αὐτὸς Κρίσπον εἰς τὴν βασιλείαν ἄξιαν προύτρει· μηδὲ γὰρ
 20 τῆς βασιλείας ἔνεκεν αὐτὸς ἐληλυθέναι ἔφασκε, τίσασθαι μῦλλον
 Φωκῶν τῆς εἰς Μαυρικίον καὶ τὰ Μαυρικίου τέκνα παρανομίας.
 ὃ δὲ οὐκ ἐδέχετο. τέλος ὑπὸ τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ τοῦ δή-
 μου Ἡράκλειος βασιλεὺς ἀνακηρύττεται, καὶ τὸν βασιλείον παρὰ

3 Φ. εἰσελθὼν (s. εἰσδραμῶν) αὐτίκα? 9 ὄντος? 20 δὲ μῦλλον?

reflecto Phoca privates conventus habere instituit. dum haec aguntur, Photius quidam, cuius uxori imperator stuprum obtulerat, cum magna militum manu in palatium irrumpens Phocam illico comprehendit. quem exutum imperatorio cultu, ac pulla veste circumdatum, reductis post terga manibus vinctum et navigio impositum ad Heraclium deducit. quo ille conspecto "itano" inquit, "infelix, rem publicam administrasti?" cui ita Phocas respondit, "tu vero melius administrabis." igitur hunc e vestigio, cum adhuc in navi esset, gladio plecti iubet, deinde mutilari, et dextram manum ab humeris amputari, tum virilia excidi atque e contis suspendi, itaque cadaver per urbem tractum in foro quod Bovis dicitur igne concremari. idem in Domentiolum Phocae fratrem et Bonosum ac Leontium fisci quaestorem mortis supplicium decernit. atque haec in hunc modum gesta sunt.

Postea Sergius urbis patriarcha ac reliqua civium multitudo cum omni officio ac gratulatione Heraclium intra moenia recipit. qui quidem Crispum ad capessendum imperium cohortabatur: neque enim se illius usurpandi gratia venisse dicebat, sed ut a Phoca eorum, quae in Mauricium ac Mauricii liberos commiserat, facinorum poenas repeteret. sed abnuente Crispo tandem Heraclius imperator a senatu populoque pro-

τοῦ προέδρου περιβάλλεται στέφανον. Κρίσπον δὲ στρατηγὸν ἀποστέλλει χειροτονήσας τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ ἐκστρατευμάτων. ἐπεὶ δὲ ἡ φήμη διέθεεν ὡς Πέρσαι ἐπὶ Ῥωμαίους στρατεύουσιν, P 5 Ἡράκλειος ἐκ Βυζαντίου ἄρας πυρὰ Κρίσπον κατὰ τὴν Καίσαρος πόλιν τηλικαῦτα τυγχάνοντα προσπορεύεται ὡς δὴ αὐτῷ περὶ τῶν 5 κοινῶν ἔνεκεν βουλευσόμενος. καὶ ὃς μὲν νοσεῖν προσεποιεῖτο, καὶ τὸν βασιλέα συγχῶς ἤκούετο ὡς καὶ διελοιδορεῖτο αὐτῷ· Ἡράκλειος δὲ τὸ δρᾶμα συνήκε, καὶ τὴν ὕβριν ὁμῶς ἤνεγκε, καὶ ἤδη ἐκαιροσυλάκει. ἀλλ' ἔδοξεν τέως γνησιώτερόν πως διαλέγεσθαι περὶ τοῦ δεῖν ποιεῖν ὑπὲρ ἀλλήλων τῆς πολιτείας χάριν. ὁ δὲ οἶα 10 ἐπιτωθάζων οὐκ ἔξδν βασιλεῖ ἔφρασε καταλιμπάνειν βασιλεία καὶ ταῖς πόρρω ἐπιχωριάζειν δυνάμεσιν. ἐν τούτοις τίκτεται παῖς τῷ B βασιλεῖ Ἡράκλειος, ὃν δὴ καὶ Κωνσταντῖνον ὠνόμασε. τότε δὴ παραγίνεται καὶ Νικήτας ὁ τὴν ἀξίαν πατρικίος πρὸς τὸ βασιλεῖον ἄστυ. διὰ τοῦτο Ἡράκλειος εἰς τὸ Βυζάντιον ἐπάνεισι, καὶ Νι- 15 κήταν σὺν τιμῇ μεγίστῃ καὶ περιφανείᾳ ὡσπερ ἀδελφὸν γνήσιον καὶ ὁμότιμον δέχεται, καθὼς ἦν αὐτοῖς ἤδη συντεταγμένον ἐκ Λιβύης ἀπαίρουνσιν. καὶ Κρίσπος δὲ εἰς Βυζάντιον ἦκεν ὡς τῇ εἰσόδῳ Νικήτα συνασπασόμενος. σκῆπτεται δὲ Ἡράκλειος τῷ θείῳ λουτρῷ τὸν υἱὸν καθαρῶς, υἰοθετεῖσθαι δὲ αὐτὸν ὑπὸ Κρίσπου. 20 ὁ δὲ ἐπὶ τούτοις εἰσέρχεται εἰς τὰ βασιλεία. Ἡράκλειος δὲ ἀθροί- C σας τοὺς ἐκ τῆς συγκλήτου βουλῆς ἅπαντας καὶ τὴν ἄλλην πληθὺν

1 παρ' αὐτοῦ πρ. P   6 βουλευσόμενος P   20 υἰοθετεῖσθαι P

- clamatus est, et ab ipso patriarcha coronatus. quibus peractis Crispum ducem eligens militaribus copiis, quae in Cappadocia erant, praeposuit. a. 611 sub haec cum iam de Persarum in Romanos expeditione fama percrebuisset, Heraclius Cpoli solvens ad Crispum, qui Caesareae tum erat, contendit, ut cum eo de re publica consilium caperet. at ille morbum simulabat; et saepe etiam audiebatur cum imperatorem conviciis inceperet. nec Heraclium eius consilia latebant: sed dissimulare in praesens contumeliam statuit et opportunum tempus expectare. interim vero cum eo pacifice colloqui, hortarique ut ad opem rei publicae ferendam mutuis se opibus adiuverent. Crispus vero quasi deridens "non licet" inquit a. 612 "principi e palatio discedere et in longinquis exercitiis degere." interea Heraclio imperatori filius nascitur, quem Constantinum nominavit; eodemque tempore Nicetas patricius ad urbem venit. quare Heraclius eodem revertitur; ibique Nicetam, tanquam germanum fratrem atque imperii participem, magno cum honore et magnificentia recipit. sic enim inter eos convenerat, quo tempore ex Africa proficiscerentur. sed et Crispus Byzantium pervenit, ut de adventu Nicetae gratularetur. Heraclius vero cum filium suum divino lavacro tingere ac Crispo suscipiendum dare velle simulasset, et is ob eam causam in palatium venisset, universo senatu ac reliqua civium multitudine collecta, una cum patriar-

τοῦ ἄστειος, ἅμα τῷ προέδρῳ Σεργίῳ, εἶπεν λέγεται πρὸς αὐτούς
 “ὁ βασιλεὺς ὑβρίζων τίνι προσκρούει;” τοὺς δὲ φάναι “τῷ θεῷ
 τῷ ποιήσαντι αὐτὸν βασιλεῖα.” καὶ Κρίσπον προτρέπειν δὲ αὐτὸν
 ἀποφαινεσθαι τὸ δοκοῦν ὀρθῶς· τὸν δὲ οὐκ εἰδὸτα τὸ δραμα-
 5 τούργημα λέξαι μηδὲ φιλανθρωπῶς τυχεῖν δίκης τὸν ἐπὶ τοιοῦτόν
 ἄλόντα τολμήματι. καὶ τὸν βασιλεῖα ἀναμιμνήσκειν αὐτὸν οἶα ἐν
 Καισαρεία ἐπὶ τῇ νόσῳ κατεσχηματίσαστο, καὶ ὡς τὸ τῆς βασιλείας D
 κατεντελλέειν ἀξίωμα ᾤετο, καὶ ὡς εἰς τὴν βασιλείον ἀρχὴν προ-
 τρεπε. καὶ ἅμα λαβόντα τόμιον κατὰ κέρρης τοῦτον παλεῖν, καὶ
 10 εἶτα λέγοντα ὡς γαμβρὸν οὐκ ἐποίησας, φίλον πῶς ἂν ποιήσεις;
 εὐθὺς δ’ ἐπιτρέψαι εἰς κληρικῶν σχῆμα τὴν κεφαλὴν ἀποκείρω-
 σθαι, καὶ τὸν ἐπαρχὴν τὰ νενομισμένα ἐπὶ τῇ ἀποκέρσει ἐπι-
 φθέγγασθαι. ἐξελθόντα δὲ αὐτὸν τοῖς μετὰ Κρίσπον στρατιώ-
 ταις ἐπὶ λέξεως ὧδε εἶπεν “ὁ πάπας Κρίσπος ὑπουργὸς ἡμῶν ἕως
 15 τοῦ νῦν ἔχεν, ἡμεῖς δὲ σήμερον οἰκειακοὺς τῆς βασιλείας ὑπῆρέ-
 τας.” προσθεῖναι δὲ αὐτοῖς τὸ ἕξ ἔθους σιτηρέσιον, πρώτους τε
 κυλεῖσθαι καὶ ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς τάγμασιν· αὐτούς τε εὐμενέ-
 σματα δεξαμένους τὸν βασιλεῖα ἐπενημηῆσαι ἅμα τῇ ἄλλῃ πληθύνῃ.
 μετὰ δὲ ταῦτα Κρίσπον εἰς τὸ λεγόμενον τῆς Χώρας περιελαθῆαι P 6
 20 σμινεῖον, ὃς ζήσας ἐνιαυτὸν αὐτοῦ ἐτελεύτησεν. Ἡράκλειος δὲ
 Θεόδωρον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφόν, τὴν μετὰ βασιλεῖα πρώτην ἀρχὴν
 κεκτημένον (κουροπαλάτην δὲ αὐτὸν οἱ περὶ τὰ βασιλεία καλεῖν

S δὲ προτρέπειν?

11 δ’ omittendum.

16 ἔτους P

cha Sergio hunc in modum eos allocutus dicitur: “qui imperatori contumeliam facit, apud quem offendit?” cum illi ad deum pertinere respondissent, qui imperatorem ipsum fecit; imperator Crispum hortatus est ut quid sibi iustum videretur, pronuntiaret. qui doli nescius, tanti sceleris convictum omni aequo atque humano iudicio indignum esse palam asseruit. tum imperator omnia ei in memoriam revocat, quae Caesareae de morbo simulaverat, quemadmodum imperatoriam maiestatem contemnere ac minuere se eo facto putabat, utque ipsum antea ad capiendum imperium hortatus fuerat. quibus dictis volumen capiens eo malam eius percussit, atque ita compellans “qui socero fidem non praestitisti, qui tandem amico praestabis?” statim in clerici formam tonderi iussit, patriarcha sollemnem orationem recitante. inde ad Crispi milites egressus sic eos affatus est “Crispus papa huc usque ministros vos habuit: nos vero hodie domesticos vos imperii satellites facimus.” iisdem insuper frumentum annuum adiecit, ac primos inter militares ordines censeri voluit. qui propensissimis animis imperatorem excipientes faustis eum acclamationibus cum reliquo populo persecuti sunt. secundum quae Crispus in monasterio, quod Chorae dicitur, inclusus post annum in eo loco diem obiit. Heraclius Theodorum fratrem suum, qui secundum post imperatorem locum dignitatis obtinebat (curopalaten appellare vulgo in

ειώθασιν), ἔτι καὶ Φιλιππικὸν τὸν Μαυρικίου τοῦ βασιλέως γαμβρὸν ἐπ' ἀδελφῇ γεγονότα, τηλικαῦτα δὲ εἰς κληρικῶν σχῆμα ἀποκεκαρμένον τὴν κόμην, ἡγεμόνα τῆς ὑπὸ Κρίσπου πρώην ἰδυνομένης ἀρχῆς ἐξέπεμψε. Φιλιππικὸς δὲ ἐπιβεθὸς χρόνον ὕστερον ἐτελεύτα, καὶ πρὸς τῷ ὑπ' αὐτοῦ δομηθέντι περικαλλεῖ ἄγαν καὶ **B** σεβασμῶ ἱερῶ τῷ κατὰ Χρυσόπολιν ἔντι ταφῇ παραδίδοται.

Ὀλίγου δὲ χρόνου διαπνεύσαντος νόσῳ ἐπιληψίας ἢ τοῦ βασιλέως γαμετῆ Εὐδοκία ληφθεῖσα ἐτελεύτησεν. ἐν ᾧ δὲ τὸ ταύτης σῶμα ἔξεκομίζετο, καὶ πολλῶν ὡς τὸ εἰκὸς ἐπὶ τῇ θείᾳ σφραγίδων, συνέπεσε κόρην τινὰ ὑπερθεν τῶν ὑπερώων διακύνσασαν **10** (θεράπαινα δὲ ἦν αὐτῆ τῶν ἀστῶν τινός) ἀποπτύσαι ὡς τὸν ἀέρα ἀφύλακτα καὶ τὸ περίττωμα κατὰ τῆς πολυτελοῦς ἐκείνης ἐσθῆτος περιερχθῆναι ἢ τὸ τῆς βυσιλλίδος νεκρὸν περιστελλέν· ἐφ' ᾧ οἱ περὶ τὴν ἐκφορὰν περιοργεῖς γενόμενοι συλλαμβάνουσι τε αὐτὴν καὶ τὸν διὰ πυρὸς κατεδίκασαν θάνατον, ἐντάφιον οὐκ ἐναγέας, **15** βαρβαρικῶ νόμῳ χρησάμενοι, τῇ ἐκδημίᾳ τῆς βασιλείας ἀθέσμως **C** συμπαραιέμεναι οἱ ἀνόσιοι. περιεζήτουν δὲ οὕγε καὶ τὴν δέσποιναν τῆς οἰκέτιδος, ὡς καὶ αὐτῇ τὸν ἴσον διάδοικτο κίνδυνον· ἢ δὲ δήπου αἰσθομένη τὸν ὄλεθρον διαπλέφωγεν, οὕτι ὄραθεῖσα εἰς τὸ ἔπειτα πάποτε. καὶ ταῦτα μὲν ἀμφὶ τὰ βασιλεία ὠδέ πως εἶχε. **20**

Τὰ δ' αὖ ἐτέρωσε ὡς ἐτελείτο οὕτω συνέβαιναν. ἐν τινι τῶν ἐπαρχιῶν (χώρα δὲ ἦτις ποτέ ἐστιν, οὐδαμῇ εἰς τὸ νῦν παραδίδοται) ἦν τις ἐν ἐκείνῃ περιφανείᾳ κομῶν εὐπορία τε βίου λαμ-

1 καὶ] δὲ? 11 εἰς? cf. p. 12 B. 12 περίττωμα P; corr
Petavius. 13 τὸν? 14 περὶ ὄργης P 21 ὡς] ὅσα?
22 ἐπιχωρίων P 23 κομῶντων P

palatio solent) itaque Philippicum Mauricii imperatoris, cuius sororem duxerat, affinem, tunc temporis clerici habitu detonsum, ei imperio quod antea Crispus administraverat praefecit. Philippicus cum aliquanto tempore supervixisset moritur, et in egregio ac religiosissimo templo sepelitur, quod Chrysopoli considerat.

a. 612 Non multo post haec elapso tempore imperatoris coniux Eudocia comitali morbo interiit. cuius dum corpus effertur, plerisque, ut assolent, ad spectaculum confluentibus, forte contigit ut puella quaedam sursum e solario prospiciens (ancilla haec erat cuiusdam e civibus) in aërem incaute desperaret. cumque sputum in pretiosas illas vestes temere decidisset quibus imperatricis corpus obvolutum erat, qui pompam prosequerentur, ira perciti correptam illam incendio damnant. ita scelerati homines contra ius fasque barbarico ritu imperatricis funeri parentarunt. iidem vero illi dum ancillae dominam idem ad supplicium requirunt, illa re cognita se subduxit, nec eam deinceps postea quisquam vidit. haec per illud tempus apud Palatium gesta sunt.

Quae vero aliis in partibus accidisse narrantur, hoc modo sese habent. in suburbano quodam loco, cuius nomen hactenus compertum non

πρός, οὗ τὸ ἐπώνυμον Βιτουλίνος ἐτύγγανε, πῆν δὲ ἀξίαν ἦν καν-
 διδάτον Ῥωμαίοις κυκλήσκειν ἔθος. τοῦτω γυνή τις χήρα ἐν γαι-
 τόντων διακειμένη χαλεπῶς ἔφερε τὸ γετόνημα· ἀμφισβητήσεως
 γὰρ αὐτοῖς μεθορίας γῆς ἕνεκεν συμβαινούσης ὁ Βιτουλίνος τοῖς
 5 παισὶν τοῖς αὐτοῦ ἐνεκέλευε μάχῃ ἐπιέναι τοῖς ὁμοροῦσι, καὶ ὄγε
 ῥοπάλοις ἕνα τῶν τῆς χήρας νίκων ἀναιροῦσιν. αὕτη ἀνελομένη
 τὸν ἤδη τεθνηκότα νίδν ἤμαχμένον τὸ ἀμφίνον εἰς Βυζάντιον ὡς
 Ἑράκλειον ἔκετο, καὶ ἐπεὶ προϊόντα εἶδεν, εἰσδραμοῦσα τοῦ χαλι-
 τοῦ τοῦ ἵππου ἐφ' ᾧ ἐπωχεῖτο ἐφάπτεται, καὶ ἅμα τὸ τοῦ παιδὸς
 10 ἔσθημα ἐπιδεικνύσα σὺν βοῇ πρὸς αὐτὸν ἀπεφθέγγετο "οὕτω γέ-
 νοιτο τοῖς σοῖς τέκνοις, ὡ βασιλεῦ, εἰ μὴ τὸ αἷμα τοῦτο, ὃ σοι
 δέεινυμι, αὐτίκα ἐνδίκως τιμωρήσειας." τῶν δ' οὖν περὶ τὸν
 βασιλέα δορυφόρων ἐπιόντες πλήττειν ἠπέλεγον· βασιλεὺς δὲ διε-
 κώλυσε, καὶ τῇ γυναικὶ μηκέτι τολμᾶν προσιέναι παρηγγύησεν,
 15 ἐπεξέναι δὲ τὰ τῆς δίκης ὀπηρία ἄν αὐτῷ δεδογμένα εἶη. ᾤχετο
 εὐθύς. μὴ δίκης ταχὸν ἄλλολύζετο τὸ γύναιον. χρόνος δὲ διήρχετο,
 καὶ δὴ ὁ τὸν φόνον ἐπιτρέψας, δεδιὼς καὶ αὐθις τὴν γυναῖκα
 τοῦ ἀνηρημένου ἕνεκεν βασιλεῖ ἐπικαλεῖν, ταύτη τοι εἰς Βυζάντιον
 εἴσεισι καὶ δὴ εἰς τὸ δημοτικὸν ἑαυτὸν ἐγκαταμίγνυσι. καὶ ἵππι-
 20 κοῦ ἀγῶνος τελουμένου τοῦτον βασιλεὺς ἐν μέσοις δημόταις κατι-
 δὼν τῷ ἐπάρχῳ ἐπιτρέπει τῆς πόλεως φρουρᾷ καθειργνύναι τὸν
 ἔποπτον. εἶτα τὸ γύναιον μεταπέμπεται, καὶ τὰ τῆς μισσηφονίας

2 Ῥωμαίους P   5 οἱ δὲ P   6 ἀφελομένη?   7 ἀμφίον
 Petavins.   16 ἰλόλοζε?

foit, Vitulinus quidam erat homo et dignitate et opibus illustris, ex eó genere quos candidatos Romani appellare solent. huic vicina quaedam mulier habitabat, quae viciniam illam moleste ferebat. quare cum de finibus orta inter illos esset controversia, Vitulinus servos suos pugna vicinos illos aggredi iubet; qui cum fustibus unum ex viduae filiis interemissent, illa sublato mortui corpore vestem eius ad imperatorem ferens Byzantium advolat, ibique procedentem eum observans occurrit, et equi cui insidebat frenam manibus arripiens, unaque filii sui vestem ostendens, haec ad eum vociferata est "sic filiis tuis, imperator, eveniat, nisi sanguinem hunc, quem ostendo tibi, subinde legibus ulcisceris." concurrentibus praetorianis et mulieri verbera intentantibus, imperator prohibuit, atque ulterius accedere vetuit: se, cum visum esset, de causa cogniturum. quo dicto recessit. at mulier cum ius suum non impetraret, in gemitus ac lamentationes soluta est. inde aliquanto temporis elapso veritus parricida ne iterum femina de filii caede imperatorem interpellaret, Byzantium contendit ac se multitudini civium immiscet. forte tum equestre certamen celebrabatur, cum illum imperator in media concione populi contuitus praefecto urbis mandat, ut suspectum hominem in custodiam coniceret. deinde muliere accersita de perpetrata caede accuratius inquiri. ac demum, quam mortis poenam exstinctus

ἀσφαλέστερον ἀνηρέυνα. κελεύει τοίνυν τὸν Βιτουλίον ὑπὸ τῶν
 B παιδῶν τῶν αὐτοῦ ἴσῃν ὑποσχεῖν τῷ ἀνηρημένῳ τὴν τιμωρίαν, καὶ
 αὐτῆς ἐκείνης ὡσαύτως κτενεσθαι.

Ἡράκλειος δὲ τὸν υἱὸν Ἡράκλειον, ταυτὸν δὲ εἰπεῖν Κων-
 στατῖνον (διώνυμος γὰρ ὢν ἐτύγχανε), παρὰ τοῦ ἱεράρχου τῷ 5
 θείῳ λουτρῷ καθαρῆς ἀγκάλαις τῆς ἱεῤῥᾶς κολυμβήθρας ἐδέ-
 ξατο. αὐτίκα δὲ αὐτῷ τῆς βασιλείας ἀξίας τὰ σύμβολα τᾶλλά τε
 καὶ τὸ διάδημα περιθέμενος ἐτακίωσε καὶ βασιλέα ἀνέπει. τὴν
 θρυατέρα δὲ Γρηγορίαν τοῦνομα Νικήτη τῷ τὴν ἀξιαν πατρικῆς
 εἰς γαμετὴν κατηγγύησεν· οὗ δὲ καὶ ταύτῃ τῷ βασιλεῖ μειζόνως 10
 οἰκειωθέντος τὸν ἀνδριάντα κεχρυσωμένον καθύπερθε κίονων
 C ἔρριπον κατὰ τὴν τοῦ φόρου λεγομένην ἀγορὰν ἀνίστησεν. καὶ
 οὕτω μὲν ταῦτα ἐπράττετο.

Χοσρόης δὲ ὁ Περσῶν βασιλεὺς στρατιὰν ὡς πλείστην
 ἀθροίσας ἐπὶ Ῥωμαίους ἐξέπεμψεν, ἡγεμόνα τῶν Περσικῶν Σατ- 15
 τον χειροτονήσας δυνάμειον. οὗτος ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρου ἀφορη-
 θεὶς ταύτην τε ἀνὰ κράτος εἶλε καὶ τὴν ἄλλην Αἴγυπτον ἠδρα-
 πόδισε καὶ τὴν ἐψῶν ἅπασαν μοῖραν κατεδήσεν καὶ θορναλώτους
 ὡς πλείστους ἤγε καὶ ἄλλους ἀνήρει, οὐδεμιᾶ φειδοῖ εἰς αὐτοὺς
 χρώμενος. ταῦτα τοίνυν οὕτω διαθήμενος εἰς τὸ ἔπειτα πανστρα- 20
 τιᾷ κατὰ τὴν Καλχηδόνας πόλιν ἦει καὶ περιεκάθητο ταύτην χρό-
 D νον ἐπίουχρον, ἠξίου τε βασιλέα εἰς ὁμίλλαν οἱ λόγων ἰκέσθαι. καὶ
 δὴ βασιλεὺς εἰσήκουε καὶ ὡς αὐτὸν διεπειραιούτο, βασιλικῆ δору-

1 Βουτηλίον P   μετὰ?   2 καὶ ἐπ' αὐτῆς?   9 Νε-
 κήτα τοῦ — πατρικίου Petavias.   16 ἀφορμισθεὶς P

a. 613 ille viduae filius pertulerat, eandem in Vitalinum decernit, eumque ab
 huius liberis eodem modo interfici praecipit.

Sub haec Heraclius filium Heraclium sive Constantinum (duplici
 enim nomine dictus est), cum a patriarcha divino lavacro expiatus esset,
 ulnis suis sacro ex fonte suscepit, statimque cum alia imperii signa et
 ornamenta contulit, tum imposito diademate coronavit, et imperatorem
 proclamavit; filiam vero Gregoriam nomine Nicetae patricio despondit,
 eidemque artiori iam necessitudine coniuncto auratam statuam equestrem
 supra columnas posuit in foro. hoc illa modo Cpoli gesta sunt.

At Chosroes Persarum rex ingentes copias contra Romanos immisit,
 a. 616 quibus Saitum ducem praefecit. hic Alexandriam contendens, urbe per
 vim occupata, Aegyptum universam in servitutem redegit; atque inde
 totum Orientem vastavit, plerisque captivis abductis, reliquis sine mis-
 ratione ulla crudeliter occisis. quibus confectis deinceps cum omnibus
 copiis Calchedonem contendit, et eam diuturna obsidione ciuxit. interim
 ad colloquium imperatorem invitat; qui eius voluntati cedens, ut ad
 ipsum pergeret, cum regio comitatu et apparatu Bosphorum transmittit.

φορία τε καὶ πομπῇ χρώμενος. καὶ αὐτὸν ἰδὼν Σαίτος ἔξανίστη
 τε τῆς καθέδρου καὶ πρὸς τοῦδαφος ἑαυτὸν ἀπορρίψας προσεκό-
 νει· αὐτὸς τε ἐκ τοῦ ἀκατίου, ἐν ᾧ ἐπέπλει, τὸ χαιρε αὐτῷ προσε-
 φώνει καὶ δωρεαῖς ἡμείβετο. ὧδε πρὸς αὐτὸν Σαίτος ἔλεξεν.
 5 Ἔδει μὲν, ὦ βασιλεῦ, τοὺς Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν βασιλείας
 μήτε διδισσασθαι ταῖς γνώμαις μηδ' ὀπωσιτοῦν ἀλλήλοις ἀντι-
 καθίστασθαι, εἰς φίλαν τε καὶ συμβάσεις ἵναί τις προθυμότερα·
 ἕπερ ἡδιστόν τε καὶ εὐχαρι ἀνθρώποις τοῖς πάλαι καὶ νῦν τυγχά-
 νει ἅπασιν, εἷς τε τῆς ζωῆς τε τῆς ἐδότηας καὶ ἐγνωμονμένης
 10 αἰτιώτατον, καὶ τῷ περιόντι τῆς ἔξουσίας· συμπαραμένειν δὲ τὸ P B
 τῆς συμβάσεως μέγεθος. καὶ γὰρ ἴσμεν ὡς ἥμισυ ταῖς ἔξουσίαις
 δὴ ταύταις ἐφάμιλλος πολιτεία φανεῖται ἢ νῦν ποτε. οὐ γὰρ ὄσιον,
 παρὸν ἐπιφροσύνη καὶ εὐβουλίᾳ χρωμένους τὸ εὖνον καὶ φίλιον
 εἰς ἀλλήλους κρατύνασθαι, ὅπλα κατ' ἀλλήλων αἴρεσθαι καὶ
 15 πημαίνειν οὐκ ἐν δίκῃ καὶ κακοῦν τὸ ὑπήκοον. ἔξ ὧν τί συμβαί-
 νει; εἰ μὲν πρὸ ὀμόγνωμον καὶ εἰρηνικὸν θήσεσθε, εὐδαίμονά τε
 ἐκάτερον ὑμῶν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων μᾶλλον ὑπάρξαι, ζηλωτοῦς
 τε καὶ ἀξιαγάστους εἰς τὸν ἅπαντα βίον δείκνυσθαι· εἷς τε τὸ
 ἄμοχθον καὶ εὐθυμον ὁ πόνος δὲ ὑμῖν φροντίς περιστήσεται. εἰ δ'
 20 αὐτὸ γε ταυτὶ μεθιέμενοι, καὶ ἠλέκον ὅσον ἀγαθὸν εἰρήνην ἐκποδῶν B
 ποιήσασθαι ἐλέσθε, καὶ οὐδὲν ὅτι ὀνησιφόρον λογίσασθαι ὑμῖν
 οἴσον, δυσμένειαν δὲ τὴν εἰς ἀλλήλους καὶ τὸ ἐχθιστον ἀνθηρημέ-

4 ὦδε δὲ? 9 εἷς] ἔτι Petavius. 12 δὴ Petavius, δεῖ P
 φάνη καὶ P: correxit in margine Petavius. 19 τε ὑμῖν καὶ ἡ
 φροντίς? 21 ἐλείσθε?

hunc simulatque Saitus conspexit, e solio surgens et humi provolutus imperatorem adoravit; qui e lembo quo vectus fuerat vicissim eum salutabat et muneribus prosequitur. tum Saitus hunc in modum exorsus est. "Romanorum quidem ac Persarum principes oportebat neque animis a se invicem disiunctos esse neque ulla in re dissidere, sed amicitiam inter se ac foedus quam lubentissime coniungere. quod cum veteribus olim fuit, tum omnibus hoc tempore hominibus iucundissimum est; eaque res et tranquillitatem vitae atque optimarum legum institutionem affert, et ad id quod de imperio adhuc superest tuendum magnopere pertinet. neque enim ignoramus nullum unquam imperium fore, quod cum duobus illis conferri possit. atque illud nefas esse duco, inter quos prudentia atque consilio mutua benevolentia et amicitia confirmari possit, eos arma sibi invicem inferre ac subiectos sibi populos sine causa detrimentis afficere. ex quo quid tandem accidet? nimirum si concordiam inter vos pacemque stabilieritis, utrique ceteris hominibus multo feliciores et toto vitae tempore maiori in splendore et omnium admiratione eritis, ac laborem illum curamque cum quiete et otio commutabitis. sin his contemptis ac reiectis pacem longe praestantissimum bonum repudiare malueritis, nihil ea res, mihi credite, vobis utilitatis afferet. sed

νοι, πολέμων μὲν ὡς πλείστον, ὅπερ ἀπηχῆς ἔκαλ ἀπώμοτον, πυρμίτιοι γενήσεσθε, ἰδρωτὰ τε καὶ πόνονος ὡς τὸ εἰκὸς ἀνελέσθε μεγίστους, πολλὰ δὲ σώματα προΐεμενοι δαπανήσετε, χρημάτων τε ἀνάλωσιν ὡς πλείστην ποιήσεσθε, καὶ ἀπαξασπλῶς εἰς μέγα κακοῦ τὸ τοῦ πολέμου ὑμῖν πέρας ἦξει. οἷα δὴ καὶ τῶν ὄρων ὑμῖν 5 πάρεστιν, ἀφ' ὧν ἔγωγε εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐσβαλῶν γῆν, τὰ δευτέρα εἶδε καὶ πέπονθεν. ἐντεῦθεν οὖν λελείμμεται τὰ τῶν πολι-
C τειῶν οἰκτρότατα καὶ ἀθλιώτατα διακείσεσθαι. ταῦτα διώμνυτο λέγων αὐτὸς καὶ ὡς ἐν σπουδῇ τίθεσθαι τὰς πολιτείας Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν εἰς τὸ τὰ συμβατήρια ἔχειν. ταῦτα ἐπιτελῆ ποιή-
 10 σιν ὅγε ἐπήγγελλτο, καὶ ὡς τῶν ὁμιωμοσμένων τὰ πιστὰ δόξαι προσφέρειν, ὅτι γε δὴ ταῦτα τῷ Χοσρόῃ βουλομένῳ αἰρετέα εἴη. "εἴ τι οὖν μοι" φησὶ "πέθεσθε, ἔχοιτε αὐτίκα δὴ μάλα τοὺς ὡς Χοσρόῃν πρεσβευσομένους τούτου ἔκητι ἅμα ἐμοὶ ἐκπέμποιτε. πει-
 15 σθείη δ' ἂν μοι καὶ αὐτὸς, εἴ οἶδα, εἰς τοῦτο γνώμης καθιστά-
 μενος. σπείσεσθε μεθ' ὑμῶν, καὶ τὴν εἰρήνην τὸ λοιπὸν ἐς τὸν ἅπαντα χρόνον βεβαίαν τε καὶ ἀκραιφνή καταστήσεσθε."

Βασιλεὺς δὲ Ἡράκλειος ἐπεὶ τοῦτ' οὖν ἐπέπειστο, τῷ προσ-
D ηνεὶ καὶ θελκτικῶν τῶν λόγων συνηθόμενος καὶ κατακηλούμενος, ὑπέσχετο εἰς ἅπαντα πράσσειν ἐτοιμότητά τε καὶ σπουδαιότατα. 20 καὶ οἷς ἐβουλεύετο τούτων περὶ συνέπραττόν τε μάλιστα καὶ συγγήνον ὁ ἱερομόστης τε καὶ οἱ ἐν τέλει. καὶ ὅτι τάχιστα οἱ

1 ἀπηχῆς Petavius. 2 ἀνελεῖσθε? 10 ἐπὶ τέλει P: corr Petavius.
 13 πείθεσθαι ἔχοιτε, αὐτίκα δὲ — ἐκπέμποιτε (πεισθείη — καθιστά-
 μενος), σπείσεσθε? 14 πρεσβευσομένους P 22 ὁ ἐν τ. P

cum hostilem mutuo in vos animum ac discordiam susceperitis, quam plurima in his bella, quod ipsum immane ac detestandum est, consciscetis. ac tam sudoris et laboris, ut apparet, plurimum capietis, tum corporum ac pecuniarum innumerabilium iacturam facietis. et ut uno verbo dicam, summa calamitate belli nobis istius exitus constabit; cuiusmodi in praesentia intueri potestis: nam a quo tempore Romanum imperium ingressus sum, atrocissima quaeque vidit ac perpersum est. quamobrem reliquum erit ut rerum publicarum vestrarum infelicissimus sit status ac deploratissimus. his dictis iusiurandum insuper adiecit, magnopere studere se ut Romani ac Persae pacis inter se foedus inirent. ad haec imperator ita facturum se pollicetur; sed eorum quae iureiurando confirmata erant fidem aliquam faciendam esse dixit, iisdem illis sponte Chosroem assensurum. at Saitus "si mihi" inquit "credit, legatos mecum ea de re ad Chosroem mittetis: nec dubito quin ad meam sententiam accedat, ita tamen si et nobiscum foedus societatis et in posterum pacem firmam ac sinceram custodiatis."

Heraclius blanda hac oratione delinitus prolixè omnia perfecturum se esse promisit. ita consilio habito, vehementer ea res patriarchae ac magistratibus placuit, eique promovendae opera omnis adhibita. quare

διαπρεσβευόμενοι ἐξελέγοντο, Ὀλύμπιος μὲν ὁ τὴν τῶν ὑπάρχων τῶν πραιτωρίων διέπων ἀξίαν, Λεόντιος δὲ ὁ τῆς πόλεως ὑπαρχος, Ἀναστάσιός τε ὁ τὴν οἰκονομίαν τοῦ μεγίστου ἱεροῦ, ᾧ σοφία ὁ θεῖος λόγος ἐπώνυμον, τῶν πραγμάτων πεπιστευμένος. 5 τούτους παραλάβων Σάιτος καὶ ἄρας ἐκ Καλχηδόνος ὀπίσω ἀπήλαυνε καὶ πρὸς τὰ Περσικὰ ἤθη ἐχώρει· καὶ ἔως μὲν τῆς Ῥωμαίων ἐπέβαινε γῆς, διὰ τιμῆς ἦγε καὶ Θεραπειας ἤξιον, τῇ Περσικῇ δὲ ἐμβάλων πέδας τὰς ἐκ σιδήρων αὐτοῖς περιθήμενος δεσμώ- P 9 τας παρὰ Χοσρόην ἐκόμισε. Χοσρόης δὲ ἐπεὶ ἔγνω ὡς Σάιτος 10 Ἡράκλειον ὡς βασιλέα εἶδὲ τε καὶ τετίμηκεν, ἀλλ' οὐ δορυάλωτον ἔλων ὡς αὐτὸν ἤγαγεν (ἐν τούτῳ γὰρ αὐτῷ τὰ τῆς ἐλπίδος ἀνειροπολεῖτο καὶ ἔκειτο), μεγάλα τε ἐπ' αὐτῷ ἠγανάκτει καὶ τέλος εἰς ἀσπὸν αὐτῷ ἀπέδειρε τὴν δορὰν, πικρὸν αὐτῷ καὶ βίαιον καταστήσας τὸν θάνατον. Ῥωμαίων δὲ τοὺς πρεσβευτὰς ἰδίᾳ διαστεί- 15 λας ὡς ἕκαστον φρουραῖς ἀσφαλεστάταις ἀπέθετο καὶ ἐκάκου τὰ μέγιστα.

Ταῦτα οὐ μικρῶς ἠρία τὸν βασιλέα καὶ ἐπετάραττεν. ἐφ' οἷς καὶ λιμὸς τηλικαῦτα τῇ πολιτείᾳ ἐπεφύη βαρύντατος· οὐ γὰρ B ἡ Αἴγυπτος αὐτοῖς τὸ λοιπὸν ἐπιστιζεν, ἔξ ὧ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν 20 βασιλικῶν ἐπελελοιπίε σιτηρεσίων. ἐν τούτοις καὶ νόσος λοιμώδης τοῖς ἐν τῇ πόλει ἐπισκήψασα θανάτῳ τὰ πλήθη τὰ ἐν αὐτῇ διέφθειρεν. ὧν ἀπάντων ἕνεκεν πολλὴ δυσθυμία καὶ ἀπορία τῶ κρατοῦντι περιεκέχυτο. καὶ οἴχεσθαι διὰ ταῦτα πρὸς Αἰθῶν

1 διαπρεσβευόμενοι P

legati illico decernuntur, Olympius praetorio et Leontius urbi praefectus, Anastasius maioris templi, quod Sophiae appellatur, oeconomus. cum his Saitus, abductis a Calchedone copiis, recessit et in Persidem profectus est. ac quamdiu iter per Romanum imperium fuit, legatos omni honore ac culta prosequabatur: simulatque vero Persarum fines attigit, ferreas catenas iniiciens ad Chosroem deduxit qui ubi comperit Heraclium a Saito imperatoris loco habitum et honoratum, non ad se tanquam captivum abreptum, quod iamdudum somniabat atque animo praeceperat, vehementer in eum commotus est, ac postremo detracta pelle et utre ex illa facto acerba ac violenta morte damnavit: Romanorum vero legatos seorsim quam diligentissimis custodiis habitos miserandum in modum afflixit.

Angebant haec imperatoris animum et magnopere terrebant. accedebat et famis acerbitas, quae sub idem tempus imperium Romanum invasit, cum nihil amplius frumenti ex Aegypto subveheretur; ex quo imperatoriae annonae magna ex parte suppressae sunt. sed et pestilens a. 618 morbus tota urbe grassatus magnam civium multitudinem absumpsit. quibus ex incommodis imperator summum in moerorem ac desperationem redactus est. iamque migrare in Africam cogitabat, et magnam opum

βουλομένῳ ἦν. καὶ αὐτόθι χρήματα τέως πλείστα, χρυσὸν τε καὶ ἄργυρον καὶ λίθων τοὺς τιμιωτάτους, προύπεμπεν· ὧν οὐκ ὀλίγιστα καταίροντα κλύδωνι μεγίστῳ περιπεπτῶκει καὶ τοῖς ποντικοῖς φείθροις βρύχια γέγονεν. ταῦτα τοίνυν τῶν πολιτῶν αἰσθόμενοι, ὡς δυνατὰ ἦν αὐτοῖς, διεκάλων. ὁ γοῦν ἱεράρχης ἐπὶ 5
 C τοῦ ἱεροῦ τοῦτον καλέσας ὄρκοις ἐνταῦθα περιεδέσκει ὡς ἥμισυ τῆς βασιλευούσης ἐξίστασθαι. οἷς εἴξας τὰς μὲν παρούσας τύχας ἀπωλοφύρετο, τὰς δὲ γνώμας τὰς αὐτῶν καὶ οὐκ ἐθελοντῆς ἔστειρε.

Χρόνος δὲ τις παρήχεται, καὶ ὁ τῶν Οὐννων τοῦ ἔθνους 10
 κύριος τοῖς ἄμφ' αὐτὸν ἄρχουσι καὶ δορυφόροις ἅμα εἰς Βυζάντιον εἰσῆι, μυεῖσθαι δὲ τὰ Χριστιανῶν βασιλεῦ ἐζήτηι. ὁ δὲ ἀσμένως αὐτὸν ὑπέδεχεται, καὶ οἱ Ῥωμαίων ἄρχοντες τοὺς Οὐννικὸς ἄρχοντας καὶ τὰς ἐκείνων γαμετὰς αἱ τούτων αὐτῶν τῷ θείῳ λουτρῷ ἔτεκνώσαντο σέξυγοι. οὕτω τε τὰ θεία μνηθεῖσι δώροις 15
 D βασιλικοῖς καὶ ἀξιώμασιν ἐφιλοτιμήσατο· τῇ γὰρ ἀξίᾳ τοῦ πατρικίου τὸν ἡγεμόνα τοῦτον τετίμηκε, καὶ πρὸς τὰ Οὐννικὰ ἤθη φιλοφρόνως ἐξέπεμπε.

Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ ὁ τῶν Ἀβάρων τοῦ ἔθνους ἡγεμῶν ἐπὶ συμβάσεσιν ὡς Ἡράκλειον ἐπικηρυκνύεται. ἐφ' ᾧ λίαν ὑπεραγά- 20
 μενος δώροις αὐτὸν ἡμείβετο, καὶ δὴ καὶ ἔπεμπεν ὡς αὐτὸν ἀγγελιαφόρους, Ἀθανάσιον τὸν πατρικίον, εἶτα μετ' αὐτὸν καὶ Κοσμῶν τὴν ἀξίαν ἦν δὴ κυάλισταρα καλοῦσι, τὸ τῆς βασιλείως γνώμης αὐτῷ

14 αὐτῶν] αὐ?

17 τούτων?

vim auriq̄ue et argenti copiam ac gemmarum eo praemiserať. quarum rerum haud exigua pars cum iam appelleret, ingenti coorta tempestate naufragio periit. haec cum cives animadvertissent, quoad in ipsis situm erat, impediabant. ac demum patriarcha imperatorem ad templum vocans iurisiurandi religione obstrinxit, non se ab urbe regia discessurum. quibus ille cedens, tametsi praesentibus miseriis ingemisceret, eorum tamen voluntati vel inuitus paruit.

Post haec aliquanto temporis elapso Hunnorum rex cum procerum suorum ac satellitum stipatu Byzantium pervenit, et ab imperatore Christianis sacris initiari se petiit. quo libenter excepto, Hunnorum principes a Romanis principibus et illorum coniuges ab horum coniugibus de sacro fonte suscepti sunt. inde illos omnes divinis mysteriis initiatos donis regiis ac dignitatibus affect: quippe duci ipsi patriciatus honorem detulit, et in Hunnorum regionem humanissime dimisit.

a. 619

Post haec Avarum princeps legatos de pace ad Heraclium misit; quibus magnopere gavisus donis illum remuneratus est, ad eumque vicissim legatos destinat, Athanasium patricium et Cosmam quaestorem, qui

ἀπαίροντας. ὁ Ἄβαρος δὲ τὰ πρὸς φίλῳ ὑποκρινόμενος, αἰμύλα
 τε καὶ ἐπαγωγὰ πρὸς αὐτοὺς ἀποφθεγγόμενος ὑπήγγετο, ὡς φίλος
 εἶη Ῥωμαίοις, καὶ ἦκειν ὡς βασιλεὺς ἐπὶ σπονδαῖς ἐπήγγελο. οἱ P 10
 δὴ καὶ ἀναξεύξαντες τὰ τῆς εὐνοίας ἐκείνου εὐδῆλα βασιλεῖς ἐποιοῦν.
 5 οἷς ἄγαν ὑπερηδόμενος βουλευέται εἰς τὴν πόλιν Ἡράκλειαν, καθὰ
 ἦν αὐτοῖς συγκείμενον, τῷ Ἀβάρω συμβαλεῖν. τὴν θυμαλικὴν
 σκευὴν προῦπεμπε, καὶ ἱππικὴν ἀγωνίαν ἐπὶ τῇ δοχῇ αὐτοῦ τελεῖν
 ἐπὶτρέπει, στολὴν τε αὐτῷ λαμπρὰν καὶ τοῖς συνομαρτοῦσιν ἐκό-
 μιζεν. εἶτα κατὰ τὴν Σηλυμβρίαν πόλιν ἀφιγμένος ἠδύλλετο. τρισὶ
 10 δὲ ὕστερον ἡμέραις ὁ χαγάνος σὺν κλήθει πολλῶ τῶν Ἀβάρων
 ἀμφὶ τὴν Ἡράκλειαν παρῆι. ἀποδασμὸν δὲ τινα τῶν οἱ ἐπομέ-
 νων, οἱ ἄλκιμοί τε καὶ μαχιμώτατοι ἐτόγγανον, ἀπολεξάμενος,
 κατὰ τὰ ὑπερκείμενα τῶν μακρῶν λεγομένων τειχῶν λοχυμῶδη τε
 καὶ ἀμφιλαφῇ ἐκπέμψας, σκεδάννυσι κρόσθην κατὰ τῶν τε ἐκεῖ B
 15 ὄρων χωρήσειεν τὰ λάσια, ὡς ἂν κατὰ νότου τοῦ βασιλείως γενό-
 μνοι, αὐτὸν τε μέσον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀποληψόμενοι, σχοίεν
 ἐχθρίων. τούτου Ἡράκλειος αἰσθόμενος, καὶ οὐ μετρίως τῷ
 παραλόγῳ καταπλωγείς, τὸ ἄλουργὸν ἀπαμφιέννυται ἔσθημα-
 οἰκτρὸν δὲ τι καὶ πενιχρόν, ὡς ἂν ἰδιώτης τοῖς ἐντευχομένοις φαι-
 20 νοίτο, περιβαλόμενος ἔνδυμα, τὸν τε στέφανον τὸν βασιλείου τῇ
 ἰσότητι περιεσπόμενος, ἀγεννῶς παραχρῆμα εἰς φυγὴν ἐτρέπετο,
 καὶ μόλις πρὸς τὸ Βυζάντιον διεσώζετο. οἱ δὲ Ἄβαροι σὺν θυμῷ
 κατὰ τὴν δίωξιν ἐπειθήντο, καὶ πρὸς τὸ τῆς πόλεως ὁ ἑβδομον

1 ἀποφύροντας Petavius. 6 τὴν σὺν θυμῷ? 14 τε abundat.
 17 τούτου P: corr Petavius.

voluntatem suam renuntiarent. at Avarus amicitiam simulans, multa
 blande et humane cum iis locutus, Romanorum se amicum esse persua-
 sit, et ad imperatorem incedendi foederis gratia venturum esse promisit.
 legati igitur ad imperatorem reversi de illius in Romanos benevolentia
 certiore eum faciunt. quibus plurimum delectatus ad Heracleam urbem,
 quemadmodum inter eos convenerat, regi Avarum occurrere decrevit.
 praemissoque scenico apparatu, cum equestre certamen ad eum ausci-
 piendum pararet ac splendidam ei vestem et ipsius comitibus ferret, Se-
 lymbriam pervenit, ibique commoratus est. triduo deinde Chaganus cum
 Avarorum ingenti multitudine Heracleam contendit. ibi parte suorum
 delecta, quidquid roboris erat, per saltus ac silvas, quae longis muris
 imminet, clam dissipari ac per condensa montium pergere iubet, ut im-
 peratore a tergo circumvento, medium ipsum eiusque comitatum omnem
 in potestatem haberent. sensit haec Heraclius, et inopinata re nec me-
 diocriter periculis purpuram exiit; ac vili detritoque habitu, quo pri-
 vatus esse videretur, indutus, et coronam regiam cubito alligans, sta-
 tim indecore se in fugam coniecit; vixque fuga Byzantium est elapsus.
 Avari fugientes animosius insecuti ad campum usque, qui ex adverso

καλοῦσι καταλαβόντες ἰδρῶσαντο. ἐνθὲνδε τε σκεδάννυνται ἄκρι
 C και εἰς τὴν τοῦ Βαρνύσσου ποταμοῦ γέφυραν, καὶ τὰ τῆδε χωρία
 πικρῶς κατελήζοντο, καὶ τὸν Ῥωμαίων ὄμιλον ἀφευδῶς ἐκεραΐζον,
 τὴν τε βασιλικὴν ἐσθῆτα καὶ τὰς στολὰς παραλαμβάνουσι, πρὸς
 δὲ καὶ τὰ θυμεικὰ ὄργανα καὶ τοὺς διακομίζοντας ἅπαντας. πλεῖ- 5
 στον δὲ ὅσον λαὸν ἠνδραποδισμένοι δορυάλωτον ἄγοντες πρὸς τὰ
 σφέτερα ἀπεκόμισαν· εἰς ἑβδομήκοντα δὲ καὶ διακοσίας χιλιάδας
 ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, καθάπερ ἔτιοι τῶν ἀλόντων διαδράντες
 ἀλλήλοισι συνωδὰ ἔφασαν, ὃ ἀριθμὸς αὐτοῖς ἅπας συνῆνεκτο.

Ἡρακλείῳ δέ, τῶν κοινῶν αὐτῷ πραγμάτων ἐπὶ τοσοῦτο 10
 δυσχερείας καὶ ἀνωμυλλίας ἤκόντων, οὐ μὴν οὐδὲ τὰ οἰκεία εὖ
 θέσθαι φροντίς ἐγγόνει, ἀλλ' ὄγε πρὸς προῶξιν ἄθεσμον, καὶ ἦν
 D Ῥωμαίων ἀπυγορεύουσι νόμοι, ἰδὼν τὸ πρὸς τὴν ἀνεψιᾶν Μα-
 τῖαν ἠσπάσατο κῆδος. θυγάτηρ αὐτῆ Μαρίας τῆς αὐτοῦ ἐτόγγα-
 νεν ἀδελφῆς, πατὴρ δὲ Μαρτίνου, ὃν Μαρία πρὸ Εὐτροπίου 15
 γαμέτην ἐκέκτητο. καὶ δὴ δύο νιεῖς ἐξ αὐτῆς τίκτει, ὧν τὸν μὲν
 Φλάβιον τὸν δὲ Θεοδόσιον προσσηγόρευσεν. ἡ δίκη δὲ ἐθροιάμβευε
 τὸ ἀθέμιτον, καὶ τοῦ μὲν πρεσβυτέρου παρεμμένον ἰδέσκειν τὸν
 ἀδελφὸν ὡς μηδετέρωθι ἐπιστρέφειν οἶόν τε εἶναι, τοῦ δ' αὖ
 νεωτέρου τὴν ἀκουστικὴν ἀφήρητο αἰσθησιν καὶ κωφὸν ἦδη ἀπέ- 20
 φαινε. διήλεγchon δὲ αὐτοῦ μάλιστα τὸ ἄσεμον συνοικέσιον ἐπὶ
 ταῖς ἰππικαῖς ἀμύλλαις καὶ οἱ τοῦ πρᾶσιον δημόται χρώματος,
 P 11 συνῆγουν τε ἐπὶ ταύτῃ καὶ συνέπραττον. Σέργιος δὲ ὁ τῶν Βυ-

3 τῶν P

7 δὲ] γὰρ?

δικασία P

urbis est nomine Septimus, ibi castra posuerunt. inde ad Barnysi fi-
 a. 616 minis pontem usque dispersi circumiecta loca populari et per Romano-
 rum caedes impune grassari. interea cetera imperatoria vestis in po-
 testatem hostium redacta, ceterique illi quos paraverant amictus, cum
 scenico omni instrumento et iis qui ea perferebant. tandem cum infinita
 captivorum multitudine ad suos limites regressi sunt. compertum est ex
 captivorum quorundam, qui furtim aufugerant, constanti relatione, ad
 ducenta et septuaginta milia captorum utriusque sexus numerum per-
 venisse.

At Heraclius in tanta publicarum rerum difficultate et varietate ni-
 hilo melius privatis consulit. quippe facinus ingens contra ius omne ac
 Romanorum leges aggressus, Mariae sororis filiam Martinam sibi matri-
 monio coniunxit, Martino patre natam, cui Maria ante Eutropium nupse-
 rat. ex hac liberis duobus susceptis, alteri Flavio alteri Theodosio
 nomen imposuit. sed tam nefandum scelus divina iustitia persequitur:
 horum enim liberum seniori collum ita dissolutum est ut alio torqueri
 non posset, iunior erepto audiendi sensu penitus obscuruit. at turpes
 illas et inhonestas nuptias Prasina potissimum factio per Circenses ludos
 agitabat, approbantibus contra et faventibus aliis. Sergius porro Cpo-

ζαντίων ἱεράρχης γράμμασιν αὐτὸν λιπαρῶς ἐγκείμενος ἐνουθέτει τὴν πρὸς τὸ γύναιον τοῦτο κοινωρίαν ἀνήρασθαι. ὁ δὲ αὐτῷ ἀπελογοίετο ὡς εὖ μὲν ἔχοι τὰ παρὰ σοὶ λεγόμενα· ὁ γὰρ σοι χρεὸς ὡς ἀρχιερεῖ καὶ φίλῳ, ἤδη ἀποδέδωκας· ἐφ' ἡμῖν δὲ τὸ λοιπὸν κείσεται τὰ τῆς πράξεως. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν διεπιπράσκοντο τὰ τῶν ἐκκλησιῶν κειμήλια, καὶ εἰς ἀπαγωγὴν φόρου τοῖς βαρβάρους ἐξενεμήθη.

Αὐθις οὖν ἐπιστρατεύει Χοσρόης ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς κατὰ Ῥωμαίων, Σάρβαρον ἡγούμενον τῆς στρατιᾶς ἐκπέμψας, ὃς 10 κατεδήσθη πᾶσαν τὴν ἀνατολικὴν χώραν. καταλαμβάνει δὲ τῶν ἁγίων τόπων τὰ ζωποιοῦ ξύλα τοῦ σωτηρίου σταυροῦ, Μοδέστον Β τρηκαῦτα Ἱεροσολύμων προεδρεύοντος. παρεσκευάζοντο δὲ οἱ Πέρσαι καὶ ἠπειλούντο μέχρῃς ἔλθεῖν εἰς Καλχηδόνα. ὁ οὖν Ἡράκλειος ἔκ τε Περσῶν καὶ Ἀβάρων θορυβούμενος, ἅμα καὶ λιμῷ 15 πιεζομένης τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας καὶ λοιμικῷ θανάτῳ φθειρομένης, προσεκαλεῖτο Σέργιον τε τὸν τῆς πόλεως πρόεδρον, ἔτι τε καὶ ἄρχοντας καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ λαοῦ μέρος, καὶ παρατίθεται αὐτοῖς τοὺς παῖδας, καὶ Βῶνον τὸν πατρικίον ἐγχεορῆζει τὰς τῶν πραγμάτων διοικήσεις, καὶ ἀπάρας διὰ τοῦ Εὐξείνου περὶ αὐτὸν διὰ 20 Ἀαζικῆς εἰς τὴν Περσικὴν εἰσβαλεῖν· καθ' ἣν τίκτεται αὐτῷ υἱὸς ἔκ Μαρτίνης τῆς γυναικὸς (μεθ' ἑαυτοῦ γὰρ ταύτην ἤγετο), ὃν καὶ ἐπωνόμασεν Ἡράκλειον. ἐντεῦθεν ἀποστέλλει δῶρα πρὸς τὸν C Τούρκων κύριον, ἐπὶ συμμαχίᾳ τῇ κατὰ Περσῶν συγκαλούμενος·

8 ἔγει? 6 ἐπαγωγὴν P, γρ. ὑπαγωγὴν margo: cf. p. 23 b.
13 ἔλθειν μέχρῃς? 16 δὲ καὶ τοὺς ἄρχοντας? 17 καὶ om P
22 τῶν P

litanus patriarcha literis suis vehementius instabat, ut illam cum muliere societatem abiceret. ad haec imperator ita respondit "recte tu quidem omnino dicis: quod enim et patriarcham et amicum decet, quoddam veluti debitum reddidisti. sed nostri erit arbitrii factis ipsis praestare quod iubes." per idem tempus ecclesiarum thesauri distracti sunt et tributi nomine in barbaros divisi.

At Chosroes rursum contra Romanos exercitum mittens, Sarbarum ei ducem praefecit, qui Oriente pervastato salutaris crucis vivifica ligna a. 615 in sanctis locis occupat, Modesto tunc Hierosolymorum ecclesiam gubernante. quin Persae longius insuper progressi Calchedonem properabant. Heraclius Persis eodem tempore et Avaribus infestantibus, cum una et fame et pestilentia respublica premeretur, Sergium patriarcham a. 622 cum magistratibus atque omni populo convocans filios suos eorum fidei committit, et Bonum patricium rerum administrationi praeficit. hinc Euxino mari navigans per Lazorum provinciam in Persidem irrumpere conatus est; ubi ex Martina coniuge filius nascitur (hanc enim secum adduxerat) quem Heraclium nominavit. indidem porro legatos cum donis ad Turcarum principem destinat, quibus eum ad belli contra Persas

Niceph. Const.

2

ὁ δὲ δεξάμενος ἐπέλογετο συμμαχήσειν. ἐν τούτῳ ἡορᾶς Ἡράκλειος ὤρμησε καὶ αὐτὸς πρὸς αὐτόν, κάκεινος τὴν τοῦ βασιλέως παρουσίαν ἀκηκῶς οὖν πλήθει Τούρκων πολλῶν τῷ βασιλεῖ ὑπηγητίαζε, καὶ ἀποβὰς τοῦ ἵππου τῷ βασιλεῖ κατὰ γῆς προσκυνεῖ. ἐποίησε δὲ τοῦτο καὶ ὁ οὖν αὐτῷ πᾶς ὄχλος. ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ 5 ἐπερβάλλον τῆς τιμῆς θεασάμενος ἐδήλου αὐτῷ ὡς εἰ τὰ τῆς φιλίας αὐτῷ βέβαια εἶη, καὶ ἐποχούμενον πλησιάζειν, καὶ ἅμα τέκνον ἴδιον ἀποκαλῶν. οὕτως οὖν οὗτος ἀσπάζεται τῷ βασιλεῖ. ὁ δὲ

D ὃν περιέκειτο στέφανον τῆς κεφαλῆς λαβὼν τῇ τοῦ Τούρκου κεφαλῇ περιέθετο, συμποσιύσους τε αὐτῷ πάντα τὰ εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ 10 συμποσίου σκευὴ ἅμα καὶ στολῇ βασιλικῇ καὶ ἐνωτίοις ἐκ μαργάρων κεκοσμημένοις δωρεῖται αὐτῷ. ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς περὶ αὐτόν ἄρχοντας τοῖς ὁμοίοις ἐνωτίοις ἀτοχειρίᾳ ἐκόσμη. εἶτα δεδιὼς μὴ τὰ αὐτὰ τῷ Ἀβάρῳ καὶ παρ' ἐκείνου πείσεται, ἐπικρατέστερα δ' αὐτῷ καὶ τὰ τῆς συμβίσεως ἀπεργάζεται, παραδείκνυ- 15 σιν αὐτῷ τῆς θυγατρὸς Εὐδοκίας εἰκόνα, ἔφη τε πρὸς αὐτόν ὡς ἤνωσεν ἡμᾶς ὁ θεός, σὲ τέκνον ἐμὸν ἀπέδειξεν. ἰδοὺ δὴ αὕτη θυγάτηρ μου ἔστι καὶ Ῥωμαίων Ἀγούστα. εἰ οὖν συναίρεις μοι καὶ βοή-

P 12 θεῖς κατὰ τῶν ἐχθρῶν, εἰς γυναῖκα δίδωμί σοι αὐτήν. ὁ δὲ τῷ κάλλει τῆς εἰκόνας καὶ τῷ περὶ αὐτήν κόσμῳ τρωθεὶς ἔρωσι τοῦ 20 ἀρχετύπου ἔτι μᾶλλον ἐπὶ τῇ συμμαχίᾳ ἐπέκειτο. εὐθὺς οὖν ἀρχοντα καὶ πληθὸς Τούρκων τῷ βασιλεῖ παραδίδωσι· οὖν αὐτοῖς

1 ἐπί? 11 στολῆν βασιλικήν P: corr Petavius. 12 τοὺς — ἀρχοντας Petavius, τοῖς — ἀρχουσι P 15 ἀπεργάζεται?

societatem alliceret. his ille acceptis auxilio futurum se pollicitus est. a. 625 ea re gavisus Heraclius ad illum ipse perrexit. qui adesse imperatorem audiens cum magna Turcarum manu obviam processit, et ex equo desiliens humi se coram illo prostravit. idem et universi eius comites fecerunt. imperator tantum sibi ab illis honorem exhiberi videns, duci eorum significat, si firmam ac sinceram amicitiam inire vellet, equo etiam vectus accederet, filium insuper eundem appellans. ita demum ad imperatoris complexum admissus est, qui detractam sibi coronam Turcae capiti imposuit. cumque hunc ad convivium invitasset, omnia convivii vasa atque utensilia cum regia veste et inauribus ex margaritis ei donavit. dedit et in aures alias principibus qui eum comitabantur, quas manu sua dilargitus est. post haec veritus ne idem quod Avarus fecerat contra se tentaret, foedus istud firmiter vinculis astrinxit. nam Eudociae filiae imaginem demonstrans hunc in modum alloquitur "cum primum nos deus conciliavit, filium te meum esse voluit. en igitur et filiam meam et Romanorum Augustam, quam, si me adjuveris et contra hostes auxilium dederis, uxorem tibi spondeo." ad haec barbarus imaginis pulchritudine et ornatu in archetypi amorem impulsus, eo ad firmandam societatem propensior factus est. statim igitur Turcarum copias

εἰ εἰς τὴν Περσικὴν εἰσβαλὼν τὰς τε πόλεις καθήρει καὶ τὰ πυρρῆα δέστροφεν. ἐφ' ἐνὸς δὲ τούτων εὔρηται Χοσρόης ἑαυτὸν θεοποιήσας. ἐν τῇ τούτου στήγῃ ἑαυτὸν καθήμενον ὡς ἐν οὐρανῷ ἀνεστήλωσεν, ἀστραπὰς καὶ ἥλιον καὶ σελήνην συγκατασκευιάσας, ἅ ἀγγέλους περιεστώτας αὐτῷ, καὶ βροντὴν διὰ μηχανῆς ποιεῖν καὶ θεῖν ὁπότεν θέλησειεν. τοῦτο τὸ βδέλυγμα θεασάμενος Ἡράκλειος εἰς γῆν κατέρριψε καὶ ὡς κοριοστὸν διέλυσε. Χοσρόης τοίνυν **B** ἀκούσας τὰ τε ἄλλα πάντα καὶ ὡς Τούρκοι συμμαχοῦσιν Ἡρακλεῖω, δῆλα ἐποίει πάντα διὰ γραφῆς τῷ Σαρβάρω, καὶ ὡς τα-
10 χέως πρὸς αὐτὸν ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀναζευγνύται καὶ Ἡράκλειον ἀμύνασθαι· μηδὲ γὰρ δύνασθαι τῷ πλήθει τῷ ἐκείνου ἀντικαθίστασθαι. τὸ δὲ γράμμα περιτραπὲν Ἡρακλεῖω ἐγχειρίζεται. ὁ δὲ τοῦτο ἀγνωστὸς ταῦτα μὲν ἐξηφάνισεν, ἑτέραν δὲ γραφὴν ὡς ἀπὸ Χοσρόου σκηψάμενος τῷ Σαρβάρω ἐκτίθεται, τῇ ἐκείνου
15 σφραγίδι σημηνάμενος, ἔχουσαν οὕτως· ὁ Καῖσαρ Ῥωμαίων φίλιαν μετὰ Τούρκων ἐσπέισατο καὶ εἰσῆλθε μέχρι τοῦ Ἀδορναδιγάνου **C** καλουμένου τόπου, καὶ ὅτι πέμψας στρατιὰν κατ' αὐτοῦ αὐτῶν τε καὶ τοὺς Τούρκους διώλεσα, οἱ δὲ περιλειφθέντες ἔφυγον. μὴ οὖν ἀπάτης ἐκ τῆς Ῥωμαίων γῆς, ἀλλὰ τῇ Καλχηδόνι προσέδρευε,
20 Ῥωμαῖος ἀγχαλωτῶν καὶ ληϊζόμενος.” καὶ Σάρβαρος μὲν τὸ γράμμα δεξάμενος τῆς προσεδρίας εἶχετο.

7 ὡς] εἰς Petavius.

14 ἐντίθεται?

17 καθ' αὐτοῦ P

cum duce imperatori tradidit. quibuscum in Persidem irruens oppida subvertit atque ignis delubra prosternit. horum in uno Chosrois simulacrum reperit divino habitu consecratum. nam in huius tecto tanquam in caelo quodam sedentem se collocaverat. expressae circum erant fulgurum ac solis et lanae species, circumstante angelorum turba. praeter haec machina erat qua fūmina, cum vellet, aut pluvias mitteret. hoc detestandum monstrum conspicatus Heraclius humi deiicit et in pulverem comminuit. postquam Chosroes cum alia omnia comperit, tum Turcas ab Heradio in societatem receptos, de his certiores per literas Sarbarum reddiit, ac quam celerrime ex Romanorum finibus ad se reverti iubet et Heradio copias suas opponere: neque enim se illius exercitum sustinere posse. hae porro literae in itinere interceptae ad Heraclium delatae sunt; quibus ille perlectis et suppressis alias tanquam a Chosroes missas supposuit, et illius sigillo obsignatas ad Sarbarum misit, quibus ea continebantur, Romanorum imperatorem cum Turcis amicitiam iniisse et Adoryadiganum usque pervenisse, quem misso a se exercitu cum Turcis esse profligatum, reliquos fuga sibi consuluisse. quamobrem hortari ne ex Romanorum agro exercitum transportet, sed Calchedonem obsidere ac Romanos capere praedarique pergat. quibus acceptis literis Sarbarus eodem in loco substitit.

Οἱ δὲ Ἄβαραι ἐπεὶ τὰς σπονδὰς διέλυσαν (καὶ γὰρ Ἡράκλειος πρὶν Πέρσας ἐκστρατεῦσαι δώροισι πρὸς αὐτοὺς ταύτας ἐβέβαλον, ὑποσχόμενος παρασχεῖν αὐτοῖς νομισμάτων μυριάδας εἴκοσι, ἡμέρους αὐτοῖς δεδωκὼς ἓνα τῶν υἱῶν Ἰωάννην τοῦνομα, ὃν δὴ καὶ Ἀταλάρικον ἐκάλεσε, νόθος δὲ ἦν αὐτῷ ἐκ παλλακῆς, **5** **D** καὶ Στέφανον ἀνεψιὸν αὐτοῦ, υἱὸν Μαρίας τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ καὶ Εὐτροπίου, ἔτι δὲ καὶ Ἰωάννην ἕτερον, υἱὸν Βώνου τοῦ πατρικίου, καὶ αὐτὸν ἐκ παλλακῆς αὐτῷ γεγονότα), καὶ αὐτοὶ ἐκστρατεύοντες τῷ τελεῖ τοῦ Βυζαντίου πελάζουσιν, εὐθὺς τε πάντα ἐνεπίπρων τὰ προύστεια. καὶ ὥσπερ ἀναμερισάμενοι ἐκάτεροι τὸν **10** Θρακικὸν Βόσπορον Πέρσαι μὲν τοὺς τῆς Ἀσιάτιδος μοίρας καθήρουν, Ἄβαραι δὲ τὸν ἐπὶ Θράκης διέφθειρον χώρον. ἀλλήλοισι τε λόγοις οἱ Ἄβαραι μηχανήματα τεichoμῶχα ἐτέκταινον· πύργοι δὲ ἦσαν ξύλινοι καὶ χελῶναι τὰ καυσκευάσματα. καὶ ἐπεὶ προσήεσαν τῷ τελεῖ τὰ ὄργανα, θεία δύναμις ἐξαπινάως **15** **P 13** ταῦτα διέλυσε καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς τῶν Ἀβάρων μαχητὰς διώλεσεν. ἐπειδὴ δὲ καὶ Σκλαβηρὰ πλήθη οἱ Ἄβαραι ἐπεφρόντο καὶ εἰς συμμαχίαν ἐχρῶντο, δεδώκεσαν δὲ αὐτοῖς σημεῖον ὡς ἦνίκα ἂν ἴδοιεν πυρσοὺς ἀναφθέντας εἰς τὸ Βλαχερνῶν προτείχισμα, τὸ καλούμενον πτερύον, εὐθὺς ἅμα τοῖς μονοξύλοις ἀκατίοις κἀκεινοὶ ἐπεξίειν, **20** ὡς πλοῖμω ἀναφανέντες τὴν πόλιν κραταιῶς θορυβήσουσιν, αὐτοὶ τε ἀδείας λαβόμενοι ἐκ τῶν τειχῶν ἀνατρέχοντες ἐντὸς τῆς πόλεως γέγονται. δῆλα οὖν ταῦτα Βώνῳ τῷ πατρικίῳ ἐγένοντο, καὶ

7 Εὐτροπίου Petavius, Εὐτρόπιον P
Petavius. 16 διώλεσαν P

13 ἀλλήλων τε ἐγγὺς

- a. 626 At Abari dissoluta iam pace, etenim Heraclius priusquam in Persas exercitum duceret, muneribus ad eos missis illam firmaverat, atque insuper ducenta his numerorum milia promiserat, obsidesque dederat Ioannem cognomento Atalaricum naturalem filium ex concubina natum, et Stephanum consobrinum Mariae sororis filium, et Eutropium, necnon et Ioannem alterum Boni patricii filium, eundemque spurium et ex pellice susceptum. sed barbari expeditione facta castra ad Cpolim admovent, ibique suburbana omnia incendio vastant. ita diviso inter se velut Thracio Bosporo Persae Asiaticum litem, Avarae Thraciam infestabant. iidem ad muros expugnandos machinas fabricaverant, turres scilicet ligneas et testudines; quas cum moenibus admovissent, repente divina virtute dissolutae sunt, obtritis qui in illis erant Avarum propugnatoribus. erant in eorundem exercitu Sclavinorum auxiliares copiae bene multae, quas illi secum adduxerant; quibus et signum dederant, ut cum accensas faces ex Blachernarum munitione conspexissent quam Alam nuncupant, statim actuariis lembis irrumperent, et remigio ad urbem subvecti tumultum ac terrorem iniicerent, per quem nullo prohibente, ipsi de muris subito impetu facto urbem invaderent. quibus ad Bonum

αὐτὸς διήρεις μὲν καὶ τριήρεις ἀρμόσας, εἰς τὸν χῶρον ἐν ᾧ τὸ σημεῖον ἐδέδοτο, καθοπλίους προσώρμισεν, ὡσαύτως καὶ πρὸς τὴν ἀντίπερα ἀκτὴν τὰς διήρεις ἐπέλασεν, διαφρηκτωρεῖσθαι τε **B** εὐθέως ἐπέτρεψεν. ὅπερ δὴ οἱ Σκλάβοι θεασάμενοι ἐκ τοῦ ποτα-
 5 μού τοῦ καλουμένου Βαρνύσσου ἀφώρμουν καὶ κατὰ τῆς πόλεως ἤσαν. αἱ δὲ ἐπεκδραμοῦσαι καὶ εἰς μέσον αὐτοὺς ἀπολαβοῦσαι ἐκ τοῦ εὐθέως ἔκτεινον, καὶ αἵματι πολλῷ τὸ θαλάσσιον ὑδωρ ἐφοινίσσετο. ἐν τοῖς πτώμασιν οὖν τῶν ἀναιρεθέντων καὶ γυναῖ-
 10 κες Σκλαβηναὶ κατεφαίνοντο. ἀλλὰ ταῦτα οἱ βάρβαροι θεασά-
 15 οῦντο καὶ τῆς προσεδρίας ἀπειπόντες πρὸς τὴν αὐτῶν ἀνεξέγγυον. ὁ δὲ ἀρχιερεὺς τῆς πόλεως οὖν Κωνσταντίνῳ τῷ βασιλεῖ εὐχαρι-
 στηθεὺς λιτὰς τῷ θεῷ προσέφερεν ἐν τῷ ναῷ τῆς θεομήτορος τῆ **C**
 ἐν Βλαχέρναις ἰδρωμένῳ ἀφικόμενοι· τεῖχος εὐθὺς δωμησάμενοι
 τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου ναοῦ φρούριον κατέστησαν. καὶ τὰ μὲν Ἀβάρων
 15 οὕτω πη εἶχεν.

Μαθῶν δὲ Χοσρόης Ἡράκλειον πλησιάσαντα τοῖς βασιλεῖσι
 Περσῶν ἐκπέμπει κατ' αὐτοῦ στρατηγὸν τινα Ῥυζάτην ὄνομα,
 γενναῖον ὄντα καὶ ἔμπειρον τὰ πολέμια. οὗτος ἐλθὼν τῷ βασιλεῖ
 παρατάσσεται, καὶ τῆς οἰκείας ἀφορμῶν φάλαγγος μόνος πρὸς
 20 μόνῳ προυκαλεῖτο διαμάχεσθαι. Ἡράκλειος δὲ ἐπεὶ οὐδένα τοῦ
 οἰκείου στρατοῦ προθυμούμενον ἐπεγίνωσκεν, αὐτὸς ἐξῆει κατὰ
 τοῦ βαρβάρου. ὁ δὲ ὡς τὴν τοξικὴν ἔμπειρος ὕστὸν ἤφει, καὶ

13 καὶ τεῖχος?

20 μόνον Petavius: vide indicem v. πρὸς.

patricium perlatis, mox biremibus ac triremibus instructis armisque dis-
 positis ad eum locum unde signum attollendum erat classem dirigit, eo-
 demque tempore biremes contrarium ad litus applicat. inde facibus ere-
 ctis signum dari iubet. hoc ubi Sclavi conspicati sunt, e fluvio quem
 Barnyssum vocant recta ad urbem navigiis feruntur. at nostri obviam
 progressi in medium receptos et circumventos opprimunt, tantaque cae-
 des hostium facta est ut mare ipsum purpureo colore tingeretur. inter
 caesorum cadavera Sclavinæ quoque mulieres inventae sunt. quae cum
 omnia barbari conspexissent, obsidionis ac morae pertaesi in patriam
 revertuntur. tum patriarcha cum Constantino imperatore ad divae vir-
 ginis templum, quod in Blachernis erat, progressi ingentes deo gratias
 persolvunt, ibidemque murum ad huius templi praesidium aedificant. hunc
 in modum ab Avaribus res ad Cpolim gesta est.

Interim Chosroes ubi adesse iam Heraclium atque ad regiam acce-
 dere comperit, unum ex ducibus suis Rusatem nomine **a. 627**
 ac belli peritum, adversus eum mittit, qui acie contra imperatorem dis-
 posita ante ordines suos procedens solus solum ad certamen provocat.
 Heraclius cum nemini snorum ad hoc praelium audaciae satis esse vide-
 ret, contra barbarum ipse progreditur. ille ut erat sagittandi peritus,

D ἄκρων χειλέων τοῦ βασιλέως καθήπτετο· εἶτα καὶ ἄλλον δίστον ἐξέπεμψε, καὶ τὸν σφῆρον τοῦ ποδὸς ἐπέξυσεν. αὐτὸς δὲ Ἡράκλειος τῷ ἵπῳ ἐπήει, καὶ τις τῶν αὐτοῦ δορυφόρων προφθάσας τῶν ὤμων Ῥυζάτου ξίφει ἀπέτεμε, καὶ αὐτὸν πεσόντα ὁ βασιλεὺς κατηκόντισε καὶ εὐθὺς τὴν τούτου κεφαλὴν ἀπέτεμε. ἐπὶ δὲ τῇ νύκτι **5** ταύτῃ προθυμίας ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατὸς πλησθεὶς, αἰσθόμενος τὴν τοῦ βασιλέως παρρησίαν, κατὰ Περσῶν ἐχώρου σνντονώτατα, καὶ ἀνὰ κράτος ἠτηθέντας ἐδίωκον καὶ πληθὸς αὐτῶν πολλὰ ἀπέκτειναν.

P 14 Οἱ δὲ Περσῶν ἄρχοντες ἐπεὶ διεγνώμισαν ὡς ὁ τῶν Ῥω-
μαίων βασιλεὺς ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ πολιτείας τῆς οἰκείας ζωῆς κατε-
φρόνησε, μετὰ Σειρόου τοῦ υἱοῦ Χοσροῦ βουλευόμενοι Χοσρόην
ἀνελεῖν, μέγα περὶ τῆς οἰκείας πολιτείας καταφρόνησαντα. τοῦτον
οὖν ἔφ' ἐνὶ τῶν βασιλικῶν οἴκων κατέλειψαν, καὶ τροφὴν οὐκ
ἐδίδοσαν, προὔθηκον δὲ χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ λίθον πλείστον, **15**
λέγοντες "τούτων ἀπόλαυε οἷς κατεμάνης καὶ ἄπερ ἠγάπησας καὶ
συνήγαγες." καὶ οὕτω λιμώττονται ἐπελθόντες ἀνεῖλον, Σειρόην
δὲ τὸν τούτου υἱὸν βασιλεὺς Περσῶν ἀνηγόρευσαν· ὃς εὐθὺς πρὸς
Ἡράκλειον διαπρεσβεύεται, δῶρά τε ἐξέπεμψεν ὡς σπείσασθαι
αὐτῷ. γράφει δὲ πρὸς αὐτὸν ἐνοῦσθαι τε ἀλλήλαις τὰς ὑπ' αὐ- **20**
τῶν πολιτείας καὶ εἰρήνην παρὰ Θεοῦ ἀσπάζεσθαι, ὡς ἐκάστην
παρ' ἑαυτὴν ἡσυχάζειν. ᾧ ἀντέγραφε καὶ Ἡράκλειος, τέκνον τὸν

2 τὸ σφῆρον? 3 καὶ Petavius, ἢ P 4 τὸν ἄμον?
18 ἀνελεῖν τὸν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τῆς? 14 ἐν? 19 σπείσα-
σθαι Petavius, πείσασθαι P 20 ἀλλήλοις P

emisso spiculo summa imperatoris labia perstrinxit; inde alio directo
immo pedis talum detersit. Heraclius equo in eum invehitur; cumque e
praetorianis quidam gladio Rusatae humerum amputasset, cadentem hunc
imperator iaculo confixit, ac subinde caput praecidit. hac victoria Ro-
mani alacriores facti, et imperatoris audacia confirmati, magno impetu
in Persas irruere et funditus profligatos fugientesque persequi, innume-
ros eorum interficere.

a. 628 Post haec Persarum principes, ubi Romanorum imperatorem vidis-
sent pro tuendo imperio ne vitae quidem suae parcere, de Chosrois nece,
qui imperium suum adeo contemneret, cum Siroe eius filio consilium
capiunt; quem demum in una ex regis aedibus concludunt, et cibo omni
subtracto auri et argenti ac lapillorum vim maximam coram eo propo-
nunt, atque iis vocibus insultant "fruere iis agendum, quorum insana cu-
pidine flagrasti, quaeque amasti tantopere atque collegisti." ita fame
enectum postremo irruentes interficiunt. tum Siroe eius loco Persarum
regem pronuntiant. qui statim legatis ad Heraclium missis munera ad
eum placandum obtulit. addidit insuper literas, quibus hortabatur ut
ambo invicem imperia coniungerent et concessa a deo pace fruerentur,
ea lege ut utrumque suis se finibus contineret. ad haec Heraclius re-

Σειρόην καλῶν, καὶ ὡς οὐκ ἦν αὐτῷ ποτὲ κατὰ γνώμην βασιλεὺς τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἐκπεπτωκέναι· διὸ οὐδὲ Χοσρόην. ἀλλ' εἰ καὶ πλείστα καὶ κάκιστα Ῥωμαίοις καὶ Πέρσαις ἐπέδειξεν, ἔσπευσα ἦν, ἔφρασκε, περισωθέντα, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐπικρατίστερος ἔλεγρόμην, εἰς τὴν αὐτοῦ ἀποκαθιστῶν βασιλείαν. θεὸς τὴν ἐκείνου πρόθεσιν ἐγνωκῶς μετήλθεν αὐτῷ ἀξίαν τὴν δίκην, ὡς μὴ τῶν πολλῶν γενέσθαι κατάλυσιν, ἡμῖν νῦν τὴν ἔνωσιν παρυσχόμενος. περὶ τε τῶν ζυφοποιῶν ξύλων ὧν ἔλε Σάρβαρος ἐξ Ἱεροσολύμων, C λιπαρῶς ἐπέκειτο ἐπιζητῶν· ὃ δὲ ὑπέσχετο δώσειν, εἶπερ αὐτῷ 20 κατάφωρα γένοιτο. περὶ τε τῶν πριεσβευτῶν οἷς Σαῖτος πρὸς Χοσρόην ἀπήγαγε δόλω, ὡς Λεόντιος μὲν κοινῷ θανάτῳ ἐτελεύτα, τοὺς δὲ ἄλλους Χοσρόης ξύλοις ἔκτεινεν, αἰσθόμενος αὐτὸν Ἡράκλειον εἰς τὴν Περσικὴν ἐισβαλόντα.

Ἐὐθὺς οὖν Σειρόης ἐτελεύτα, κρατεῖ δὲ τῆς βασιλείας Περ- 15 σῶν Καβόης, ὅστις μετ' οὐ πολὺ τέθνηκε. μεθ' ὃν βασιλεύει Περσῶν Ὁρμισδας, ὃς καὶ αὐτὸς διαπρεσβεύεται πρὸς Ἡράκλειον, τὸν τε ἴδιον υἱὸν οὖν χρήμασι καὶ δώροις πολυτιμήτοις πρὸς αὐτὸν D ἀπέστειλεν. ἐσήμαινε δὲ διὰ γραμμάτων τάδε "ὃν τρόπον λέγετε τὸν θεὸν ἡμῶν δοθῆναι γηραιῷ τινὶ ἀνθρώπῳ Συμεῶν εἰς τὰς 20 ἀγκάλας, οὕτως καὶ τὸν δευλόν σου τὸν υἱόν μου δίδωμι εἰς τὰς χεῖράς σου. γνῶθι δὲ θεὸς ὃν σεμνῶς ποιήσεις αὐτῷ." ὃ δὲ

7 πολιτευῶν?

21 δν] δσα?

scribit, filium appellans Siroen, nulli se unquam principi imperium eripere voluisse, neque ipsi adeo Chosroi. "qui tametsi quamplurima in Persas aequae ac Romanos scelerate commiserit, libenter nihilominus" aiebat "sospitem eum atque incolumem, licet in potestate haberem, imperio suo restituisssem. sed deus, qui illius consilia cognorat, dignas in eum poenas constituit, ne ab eo plurimi suis rebus everterentur; idemque nobis pacem ac concordiam concessit." adiecit praeterea et conditionem hanc, ut vivifica ligna, quae Sarbarus ex Hierosolymis transtulerat, sibi redderentur, eique rei admodum instabat. quae Siroes redditurum se promisit, si usquam invenire posset. de legatis vero, quos Saitus fraude circumventos ad Chosroen perduxerat, ita significavit, Leontium naturali exitu vitam finisse, ceteros Chosroen fustuario necasse, cum primum Heraclii in Persidem irruptionem audisset.

Paulo post Siroe mortuo, Caboes Persarum imperium obtinet; quo iterum non longe postea defuncto Hormisdas succedit. qui quidem legatos et ipse ad Heraclium mittens, filium suum cum pecuniis ac muneribus exquisitis ad eundem allegat. porro eiusmodi literarum sententia fuit "quemadmodum deum vestrum dicitis seni cuidam Simeoni in ulnas datum, ita ego servum tuum, filium meum, tuas in manus committo. morit deus quam tu illum honeste sis habiturus." hunc impera-

δεξιόμενος μεγάλως ἐτίμησε, καὶ εἶτα τελευτήσαντος Ὁρμισδοῦ βασιλέα Περσῶν ἐτίμησε.

Σάρβαρος δὲ ἀκούσας ὅτι Χοσρόης καὶ Σειρόης, Καβόης καὶ Ὁρμισδάς ἐτελεύτησαν, ἐκ τῆς Ῥωμαίων ὑπενόστει χώρας, γράφει τε ἀπολογίαν πρὸς Ἡράκλειον, ὡς οὐχ ἐκὼν ἀλλὰ γνώμη 5
 P 15 τοῦ ἀποστελλαντος ἔπραττεν ἕπερ εἰς Ῥωμαίους πεποίηκε, παραγενέσθαι δὲ αὐτὸν ἐζήτησε καὶ ὡς δοῦλον παρίστασθαι. λόγοις τε πίστεις παρὰ βασιλέως βεβαιωθεὶς ἤκειν πρὸς αὐτὸν καὶ χρήματα ἐκ Περσίδος διδόναι ὑπισχνεῖτο, δι' ὧν πάλιν καινίζοντο 10
 δσα ἂν αὐτὸς ἐν χώρᾳ τῇ Ῥωμαίων κατεστρέφατο. ἐν τούτοις 10 ἐπιβουλεύεται καὶ ἀναιρεῖται ὁ υἱὸς Ὁρμισδοῦ, καὶ Σάρβαρος παρὰ βασιλεῖ τὴν Περσῶν ἀρχὴν ἔξαττεῖ. ὁ δὲ ἐδίδου, καὶ ἀλλήλων συνειδίθεντο πάντα τὰ ἐκ Ῥωμαίων ὑπὸ Πέρσαις γινόμενα Ῥωμαίοις ἀνασώζεσθαι. εἰρήνης τε βραβευθείσης τὴν τε Αἴγυπτον καὶ πᾶσαν τὴν ἀνατολικὴν γῆν Ῥωμαίοις ἀποδίδωσι Σάρβα- 15
 B 15 ρος, τοὺς ἐκείσε Πέρσας ἐξελών, τὰ τε ζωποιοῖα ξύλα πρὸς βασιλέα στέλλει. Ἡράκλειος δὲ Νικήταν υἱὸν Σαρβάρου πατρικίον ἀξία ἐτίμησε, Νίκην τε τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Θεοδοσίῳ τῷ ἐκ Μαρτινῆς υἱῷ αὐτοῦ γαμετὴν πεποίηκε. Γρηγορίαν τε τὴν θυγατέρα Νικήτα ἐκ Πενταπόλεως ἐνέγκας Κωνσταντίνῳ τῷ βασιλεῖ 20
 Ῥωμαίων ζεύγνυσιν· ἦν δὲ καὶ προμνηστευσόμενος ἦν περιόντος ἔτι τοῦ αἰτῆς πατρὸς.

2 ἐποίησε Petavius. 12 τῆς] τῶν P καὶ μετ' ἀλλήλων
 Petavius. 15 Βάρβαρος P 17 Νικήτα Petavius, omissio
 Σαρβάρου. 20 ἐνέγκει P

tor excipiens magno in honore habuit, et post Hormisdæ mortem ad Persarum imperium ecessit.

Interim Sarbarus audita Chosrois et Sirois et Cabois et Hormisdæ morte e Romanorum finibus recedit, ac per literas se apud Heraclium excusat: non sponte se quæ contra Romanos egerat, sed ex eius a quo missus erat voluntate fecisse. orare proinde ut ad eum tuto venire posset atque in eius servitute et obsequio degere. quodsi fidem imperator sibi dare vellet, venturum se aiebat, magnamque opum vim secum ex Perside delaturum ad ea instauranda quæ in Romanorum imperio vastasset. dum hæc aguntur, Hormisdæ filius suorum insidiis opprimitur. Sarbarus ab imperatore Persarum regnum impetrat, ea lege ut quidquid de Romanorum imperio a Persis occuparetur, integrum redderet. ita pace constituta barbarus Aegyptum atque Orientem universum Romanis restituit, detractis Persarum praesidiis vivifica ligna ad imperatorem mittit. Heraclius Nicetae filium ad patriciatum promovet; eiusdemque filiam Nicen Theodosio, quem ex Martina susceperat, matrimonio coniungit. Gregoriam porro Nicetae filiam e Pentapoli adductam Constantino Romanorum imperatori copulat; quam adhuc vivo parente illius desponderat.

Ἐπὶ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐκ τοῦ Αἰθρίβου λεγομένου Σαρακηνοὶ διεφαινοῦτο (χώρα δὲ τοῦτο τῆς εὐδαίμονος Ἀραβίας) καὶ τὰ ἐκεῖσε χωρία προσπελάζοντα ληΐζεσθαι ἐπεχείρουν. Ἡράκλειος δὲ τὴν θυγατέρα Εὐδοκίαν τοῦ Βυζαντίου ἐξίναμι ἐπέτρεψεν ὡς
 5 τῷ Τούρκῳ ταύτην κατεγγυήσας· καὶ ἐπειδὴ ἔγνωστο ὅτι σφαγῆ ὁ Τούρκος ἀνήρητο, ταύτην ὑποστρέφειν ἐκέλευσεν. ὑπάρχοντι δὲ Ἡρακλείῳ ἐν τῇ Περσικῇ ἐτελεύτησαν αὐτῷ δύο υἱοὶ καὶ θυγατέρες δύο. αὐτὸς δὲ λαβὼν τὰ ζωοποιὰ ξύλα ἐσφραγισμένα, καθάπερ ἐλήφθησαν, διαμείναντα πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα ἀφίκετο,
 10 καὶ Μοδέστῳ τῷ ἀρχιερεὶ καὶ τῷ αὐτοῦ κλήρῳ ταῦτα ὑπέδειξεν. οἱ δὲ τὴν σφραγίδα σῶαν ἐπεινύωσκον· καὶ ὡς ἀνέπαφα καὶ ἀδέτατα βεβήλοις καὶ μαιφόνοις χερσὶ τῶν βαρβάρων διετηρήθησαν, εὐχαριστήριον ᾠδὴν τῷ Θεῷ ἀνέθεσαν. τὴν τε κλεῖδα τὴν ἐπ' αὐτοῖς ὁ ἱεράρχης μείνασαν παρ' αὐτῷ ἤγαγε, καὶ ἀνοίγοντα
 15 προσκνυοῦσιν ἅπαντες. ὑψωθέντων δὲ αὐτῶν ἐκεῖσε εὐθὺς εἰς τὸ Βυζάντιον ὁ βασιλεὺς ἐξέπεμψεν. ὁ δὲ Σέργιος ὁ τοῦ Βυζαντίου ἱεράρχης ἐκ Βλαχερνῶν (ἱερὸν δὲ αἱ Βλαχερναὶ τῆς Θεομητορος) λιτανεύων ὑπέδεξάτο, καὶ πρὸς τὴν μεγίστην ἐκκλησίαν ἀγαγὼν ταῦτα ἀνύψωσε. δευτέρα δὲ ἦν Ἰνδικτιῶν ἡνίκα ταῦτα ἐπράτ-
 20 τετο.

Μετ' οὐ πολλὰ δὲ καὶ Ἡράκλειος πρὸς τὸ Βυζάντιον ἐχώρει, ὑπὸ πολλῆς εὐφημίας καὶ δόξης ὑπερβαλλούσης παρὰ τῶν ἐκεῖσε

1 γενομένου P   6 ἀναιρεῖτο P   9 ἐληφθησαν P   14 ἀ-
 τῆς P   ἀνοίγοντα P: corr Petavins.

Sub idem tempus ex Aethribo (regio haec est fellicis Arabiae) emer- a. 631
 sere Saraceni ac vicina loca facta irruptione populati sunt. Heraclius porro Eudociam filiam, quam Turcorum principi pactus erat, ad eum Byzantio proficisci iubet. sed cum de barbari caede allatum esset, eadem imperatoris mandato revertitur. dumque adhuc Heraclius in Perside moratur, duo eius filii totidemque filiae diem obeunt. ipse vivifica ligna ita uti erant, cum primum capta sunt, obsignata secum deferens, Hierosolymam perrexit, et Modesto patriarchae eiusque clero monstravit. ab iis integra adhuc signa deprehensa sunt, intellectumque sanctissima haec ligna neque profanis ac pollutis manibus attractata, neque ab illis penitus conspecta; eoque nomine gratiae deo ac laudes persolutae. tum patriarcha clavem, quae apud se remanserat, domo deferens, adorantibus universis loculum aperit. post haec erecta illic cruce imperator eam illico Byzantium remittit. cui Sergius patriarcha ex Blachernis, quod templum dei matris est, cum litanis obviam processit, et ad maximam ecclesiam deducens ibidem illam erexit. haec omnia indictione secunda contigerunt.

Paulo post vero Heraclius Byzantium rediens cum fausta omnium acclamatione atque ingenti magnificentia a civibus receptus est. quattuor

δεχθείς. τέσσαρας δὲ ἤγαγεν ἑλέφαντας, οὓς δὴ καὶ εἰς τοὺς
 ἵππικοὺς ἀγῶνας ἐθροίμβευσεν ἐπὶ τῇ τῆς πόλεως τέρφει. ἡμέρας
 P 16 δὲ ἐπιεικίους ἐπ' εὐφροσύνη πάσῃ ὠρραῖς φιλοτιμούμενος ἐπιτέ-
 λει. ἐπειδὴ δὲ ἦν ἑλὼν τῆς οδοῦ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἐκέ-
 λευσεν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ ταμείου αὐτῇ τε καὶ τῷ κατ' αὐτὴν κλή-
 ρῷ ἐτήσιον χρήματα παρέχεσθαι. καὶ μετὰ τοῦτο παρασκευάζει
 Κωνσταντῖνον τὸν υἱὸν ὑπατεῦσαι, Ἡράκλειον δὲ τὸν ἀπὸ Μαρτί-
 νης Καίσαρα προχειρίζεται.

Ὁδὸ πολλὰ δὲ χρόνος ἐν μέσῳ, καὶ Σαρακηνοὶ τὰ περὶ τὴν
 Ἀντιόχειαν κατέτρεχον. εὐθὺς δὲ Ἡράκλειος σὺν Μαρτίνῳ γυ- 10
 ναικὶ καὶ Ἡρακλείῳ τῷ παιδί πρὸς τοῖς τῆς ἀνατολῆς χωρίοις ἐπέξ-
 ῆει. αὐτόθι δὲ γενόμενος Θεόδωρῳ τῷ ἀδελφῷ ὀργίζεται· ἐπε-
 ψιδυρίζετο δὲ τισὶ λοιδορεῖσθαι αὐτὸν τῷ βασιλεῖ Μαρτίνῳ ἐνε- 20
 κεν, λέγοντα ὅτι ἁμαρτία αὐτοῦ ἐνώπιον αὐτοῦ διὰ παντός. καὶ
 αὐτὸν εἰς Βυζάντιον ἀποστέλλει, γράψας τῷ υἱῷ Κωνσταντίνῳ 15
 τοῦτον ἐπ' ἀθροίσματος λαοῦ ἀτιμήσαντα ὡς ἐν φρουρᾷ κατέχειν.
 στρατηγὸν τε ἀνατολῆς ἐκπέμπει Θεόδωρον τῶν βασιλικῶν χρη-
 μάτων ταμίαν, τὸ ἐπίκλην Τριθύριον. Σέργιος γὰρ ὁ κατὰ Νε-
 κήτιαν τελευτᾷ τῷδε. κάμηλον οἱ Σαρακηνοὶ ἀποδείραν-
 τες τοῦτον ἐγκυκατέλειπον τῇ δορᾷ καὶ ἐπέρραπτον. τῆς βύρσης 20
 οὖν κατεσκληκυίας συναπιξήραιντο καὶ ὁ ἐντὸς ἀπομυρανθεὶς πι-
 κρῶς διαίλετο. αἰτίαν δὲ αὐτῷ ἐπῆγον ὡς αὐτὸς παρεσκευάζει

16 ὡς] τίως?

18 μετὰ?

21 ὁ ἐντὸς καί?

illum elephantum vehabant; quos insuper ad populi voluptatem ludis Cir-
 censibus traduxit. inde solemnes ob victoriam dies celebrans munera
 ingentia largitus est. quod autem magnae ecclesiae bona usurpaverat,
 quotannis huic eiusque clero certam ex fisco pecuniam numerari iussit.
 inde Constantinum filium consulem facit: Heradium vero ex Martina
 genitum Caesarem creat.

- a. 631 Aliquanto post tempore Saraceni Antiochenum agrum populabundi
 percurrunt. quare Heradius cum Martina coniuge et Heradio filio rur-
 sum in Orientem proficiscitur. ubi et Theodoro fratri succensuit, clam
 a nonnullis delato, quod propter Martinam in imperatorem probra conii-
 ceret, ac saepe illud usurparet (Psalm. 50), peccatum eius coram ipso
 esse semper.
- a. 634 hunc igitur Cpolim mittit cum literis ad Constantinum
 filium, quibus iubebat ut illum in concione productum atque in ordinem
 redactum tanquam in custodia haberet. deinde Theodorum aerarii pri-
 vati comitem, cognomento Trithurium, ducem Orienti praeficit. nam
 Sergius, qui Nicetae tempore praefuit, hoc modo perierat. Saraceni
 camelum pelle denudantes in hanc Sergium includunt ac consuunt. ita
 desiccata pelle, una et qui inclusus erat, contabescens paulatim misera-
 bili morte confectus est. quippe hoc illi crimen obiecerant, auctorem

Ἡράκλειον μὴ συγχωρεῖν Σαρακηνοῖς ἐκ τῆς Ῥωμαίων γῆς ἐκπο-
 ρεύεσθαι τὰς συνθήκῃς παρεχομένους αὐτοῖς τριάκοντα χρυσίου λί-
 τρας δι' ἐμπορικῆς ἀμοιβῆς ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας ἐκπέμ-
 πειν· ἐντεῦθεν τε αὐτοὺς ἄρξαι τῇ Ῥωμαίων λυμαίνεσθαι χώρα.
 6 ἐκ τούτου παρήγγειλε Θεοδώρῳ μὴ συμβάλλειν πρὸς μάχην Σαρα-
 κηνοῖς. οἱ δὲ προλοχῆσαντές τε ὀλίγοις τισὶν ἀκροβολισάμενοι
 Ῥωμαίους ὑπήγοντο. εἰσπίπτουσι δὲ αὐτοῖς οἱ ἐκ τῶν ἐνεδρῶν
 ἔξαπινάως, καὶ μέσον ἀπολαβόντες πολλοὺς ἔκτειναν στρατιώτας
 τε καὶ ἄρχοντας.

10 Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν ἐκείνον Μαρία ἡ ἀδελφὴ Ἡρακλείου D
 χρήματι πρὸς τὸν γαγάνον Ἀβάρων ἔπεμψε καὶ τὸν υἱὸν Στέφα-
 νον ἀπέλαβε. τοῖς δὲ τοιοῦτοις δώροις ἡσθεὶς ὁ Ἄβαρος ἠρέθισεν
 Ἀντιωνιανὸν μάλισταρον, ὡς καὶ αὐτὸς πέμψας δῶρα ἀπολήψεται
 καὶ τοὺς ἄλλους οὕσπερ κατεῖχεν ὁμήρους. καὶ δὴ καὶ ἐγένετο
 15 οὕτως.

Ἐπὶ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐπανέστη Κούβρατος ὁ ἀνεψιὸς
 Ὀργανᾶ ὁ τῶν Οὐννογοννδούρων κύριος τῶν Ἀβάρων γαγάνῳ,
 καὶ ὃν εἶχε παρ' αὐτοῦ λαὸν περὶ βρῖσας ἐξεδίωξε τῆς οἰκίας γῆς.
 διαπερσβεύεται δὲ πρὸς Ἡράκλειον καὶ σπένδεται εἰρήνην μετ'
 20 αὐτοῦ, ἥνπερ ἐφύλαξαν μέχρι τέλους τῆς ἐκείνων ζωῆς· δῶρά τε
 γὰρ αὐτῷ ἔπεμψε καὶ τῇ τοῦ πατρικίου ἀξίᾳ ἐτίμησεν.

6 τε] τε καί?

7 ἐπήγοντο?

Heraclio fuisse ut ne Saracenis e Romanorum finibus egredientibus per-
 mitteret triginta auri libras, quae illis quotannis pensabantur, merci-
 bus permutatas extra imperium transferre; ex quo factum esset ut Ro-
 manum limitem vastarent. Heraclius porro Theodorum vetuit cum Sara-
 cenis pugnam committere. qui dispositis insidiis paucisque ad velitan-
 dum praemisissis Romanos inducunt, donec qui in insidiis erant
 repente in eos irruunt, et in medio interceptos plerosque tam milites
 quam duces interficiunt.

Eodem tempore Maria Heraclii soror pecuniis ad Avarorum Chaga-
 num missis Stephanum filium recepit. quibus muneribus illectus Avarus
 Antonianum magistrum incitat, ut et ipse similibus donis reliquos, quos
 habebat obsides, recuperaret; quod ita factum est.

Sub idem fere tempus Cubratus Organae consobrinus, Hunnogun-
 durorum dominus, contra Avarorum Chaganum rebellat, populumque om-
 nem, quem ab ipso acceperat, contumeliose habitum patriis sedibus ex-
 pellit. inde legatione ad Heraclium missa pacem cum eo componit, quam
 ad finem usque vitae suae conservarunt. nam et munera ad ipsum He-
 raclius misit et patriciatum detulit.

- P 17 Ἐν ᾧ δὲ ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς μέρεισι διέτριβεν Ἡράκλειος, Ἰωάννην τὸν Βαρκαίνης στρατηγὸν προχειρίζεται καὶ πέμπει κατὰ Σαρακηνῶν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ· οἷς συμβαλὼν πίπτει καὶ αὐτός. ἔτι δὲ Μιρῖνος ὁ τῶν Θρακικῶν ἐκστρατευμάτων ἡγεμῶν συμμύξας αὐτοῖς ἠτήθη, πολὺν δὲ στρατὸν ἀποβαλὼν καὶ αὐτὸς μόλις 5 ἀποσώζεται. μετ' ἐκείνον προβάλλεται στρατηγὸν Μαριανὸν κουβικουλάριον παρὰ Ῥωμαίων τὴν ἄξιαν, καὶ πέμπει ἐκείσε, παραγγέλλας ὡς ἀνακοινοῦσθαι Κύρῳ τῷ Ἀλεξανδρείας ἱεράρχῃ, καὶ ὡς ἂν κοινῇ βουλευσοῖντο τὰ πρὸς τοὺς Σαρακηνοὺς διάθωιντο. Κῦρος δὲ ἦν δεδηλωκῶς βασιλεῖ σπεισέσθαι ἐπὶ τελέμασιν Ἄμ- 10
- B βρω τῷ τῶν Σαρακηνῶν φυλάρχῳ, ὃ δὴ καὶ ὑπάρχειν δι' ἐμπολαίου συνεισφορᾶς ἐσήμαινε, τὰ δὲ τῷ βασιλεῖ παρεχόμενα ἀδιὰπιπτα μένειν· κατιγγρηθῆναι δὲ αὐτῷ Εὐδοκίαν τὴν Ἀδοῦσταν ἢ μίαν τῶν θυγατέρων τοῦ βασιλέως ὡς ἐντεῦθεν καὶ τῷ θεῷ λουτρῷ βαπτισθῆσομένη καὶ Χριστιανῷ χρηματίσονται. ἐπειθετο 15 γὰρ Ἄμβρος τῷ Κύρῳ καὶ ὁ τούτου στρατός· καὶ γὰρ ἠγάπων αὐτὸν ἴαν. καὶ τούτων Ἡράκλειος οὐδενὸς ἠνείχετο. ἐπειδὴ δὲ καὶ Μαριανὸς ταῦτα ἐξηπίστατο, δίοστατο τῆς τοῦ Κύρου γνώμης, καὶ συμβαλὼν Σαρακηνοῖς πίπτει τε αὐτὸς καὶ σὺν αὐτῷ στρατός ἱκανός. 20
- C Τούτῳ τῷ χρόνῳ ἀνέβλυξε πρὸς τὰ οἰκεῖα Ἡράκλειος, καὶ ἠδύλκετο ἐν τῷ παλατίῳ τῷ καλουμένῳ τῆς Ἰερίας· ἰδεοῖαι γὰρ ἐπιβῆναι θαλάσση, πολλὰ τε ἀξιούντες οἱ τε ἄρχοντες καὶ οἱ τῆς

6 γρ. διασώζεται margo P

Interim vero dum adhuc in Oriente versatur, Ioannem Barcaenae ducem eligit, et adversus Saracenos qui Aegyptum occupabant mittit. quibuscum commisso praelio caeditur, unaque et Marinus Thraciae exercitibus praefectus a barbaris vincitur, et multis suorum amissis aegre ipse servatus est. post illum Marianus cubicularius dux eligitur, cum mandatis ut communicato cum Cyro patriarcha consilio ambo inter se de Saracenicis bello deliberarent. etenim Cyrus imperatori significaverat cum Omaro Saracenorum principe, interposita tributi pactione, conveniri posse, quod ipsum nullo canonis detrimento mercibus indiceretur. ad haec desponderi barbaro Eudociam Augustam oportere, aut imperatoris filiarum aliam quampiam. hoc enim modo ad divinum lavacrum accessurum hominem, et Christianum haud dubie futurum. Cyro quippe Omarus eiusque exercitus fidei plurimum habebant, quem et impense amabant. sed haec Heraclio minime placuerunt. quae ubi omnia Marianus comperit, a Cyro dissentiens et cum Saracenis configens cum ingenti numero militum occubuit.

Sub haec Heraclius ad urbem reversus in palatio, quod Hieriae dicitur, mansit: neque enim mari se committere audebat. cumque et magistratus et primores civium instarent ut in urbem ingrederetur, per-

πόλεως ἐν τῇ πόλει εἰσελθεῖν ἔπειθον οὐδαμῶς. ἐν δὲ ταῖς ἑορταῖς μόνους τοὺς υἱοὺς ἐξέπεμπε, καὶ αὐτοὶ ἐπιτελοῦντες ἐν τῷ ἱερῷ τὴν θείαν λειτουργίαν εὐθὺς πρὸς αὐτὸν ἐξήσαν. ὡσαύτως καὶ τοὺς ἱππικούς ἀγῶνας ἤνικα ἐθεῶντο, πάλιν πρὸς τὸν πατέρα ἁ ἀπαχώρουν. ἐν ᾧ δὲ διέτριβεν ἐκεῖσε, ἀγγέλλεται αὐτῷ ὡς ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀταλάριχος καὶ Θεόδωρος ὁ τὴν ἀξίαν μάγιστρος, Θεοδώρου δὲ τοῦ βασιλέως ἀδελφοῦ υἱός, σὺν ἄλλοις τισὶν ἐπιβουλεύειν αὐτῷ ἡμελλον· καὶ τοῖς μηνύσασι πιεσθεὶς τούτων τὰς ρίνας καὶ 10 τὰς χεῖρας ἐξέτεμε, καὶ Ἀταλάριχον μὲν εἰς τὴν νῆσον τὴν λεγομένην Πιργήκιον ἐξόριστον ἐξέπεμπε, Θεόδωρον δὲ πρὸς τὴν νῆσον τὴν Γανδομελίτην προσαγορευομένην, ἐπιτρέψας τῷ ἐκείσε δουκί, ἤνικα πρὸς αὐτὸν καταλάβοι, καὶ τὸν ἕτερον τῶν ποδῶν ἀφελῆσθαι. κατὰ ταῦτα δὲ καὶ τοὺς συγγρόντας αὐτοῖς τὰ τῆς ἐπιβουλῆς ἐτιμωρήσατο.

15 Χρόνου δὲ ἱκανοῦ διελθόντος παρασκευάζουσιν οἱ τοῦ βασιλέως ἄρχοντες τὸν ἔπαρχον ὡς συναγαγεῖν πλεῖστα πλοῖα καὶ ἐχόμενα ἀλλήλοις ἐξάγειν ὡσπερ γεφυρώσει τὸν πόρθμον τοῦ καλομένου στενοῦ, κλώνους τε δένδρων καὶ φυλλάσιον ἐκατέρωθεν διατειχίζειν, ὡς μηδὲ ὀρεῦσθαι παριόντι τὴν θύλατταν. καὶ δὴ τὸ 20 ἔργον εἰς τάχος προυχώρει, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπείεις διὰ θαλάττης P 18 ὡσπερ διὰ τῆς ἠπείρου κατὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ λεγομένου κόλπου Φιδαλίας ἐπεραιοῦτο, οὔτε τὸν παρὰκτιον χῶρον παραμείψας διὰ

2 εἰσέπεμπε?
18 κλώνοις P

11 τὴν om P
22 Φιδαλίας P: corr Petavius.

17 ὥστε γεφυρωθεῖσαι?

suadere non potuerunt. ac per festos dies filios duntaxat mittebat, qui sacris in templo ex more perfectis statim ad ipsum revertebant; itidemque postquam Circensibus spectaculis interfuerant, statim ad parentem redibant. igitur cum illic consisteret, nuntiatum ei est Atalarichum filium et Theodorum magistrum, Theodori fratris filium, cum aliis quibusdam contra se coniurasse. quarum rerum indicibus credens nares illis et manus praecidit. Atalarichus in insulam nomine Principum deportatur, Theodorus vero in insulam Gandomeleten. cuius insulae ducti mandat ut cum ad se pervenisset, unum ei ex pedibus amputaret. eadem et in omnes facinoris conscios poena decernitur.

Deinde longo postea tempore praefectus urbis, magistratum hortatu, multis in unum coactis navibus et invicem alligatis, freto quod angustias vocant velut pontem iniungit, ac ramis arborum et foliis utrinque latera praetendit, ut praetereunti nusquam mare prospiceretur. quod opus cum celerrime perfectum esset, imperator equo per mare tanquam per continentem invectus, ad sinus quem Phidaliam vocant litas transmittit. nec secundum oram maritimam ambulans per Barsyssi

τῆς γεινόμενης τοῦ Βαρνύσσου ποταμοῦ πρὸς τὸ Βυζάντιον εἰσῆει.
καὶ μετὰ ταῦτα Ἡράκλειον τὸν Καίσαρα στέφει βασιλέα.

Κατὰ δὲ τὴν δωδεκάτην ἰνδικτιῶνα ἐτελεύτα Σέργιος ὁ τοῦ
Βυζαντίου πρόεδρος. καὶ ἐπειδήπερ προσέκειτο Ἡράκλειος
Πύρρῳ, ἀδελφόν τε ἐκάλει, ὡς ἦνικα τῷ θείῳ λουτρῷ ἐφωτί- 5
ζετο ἢ τοῦ βασιλέως ἀδελφῆ χειρὶν ἐδέξατο, καὶ ἅμα ὠκειωμένον
B Σεργίῳ καὶ συνδιατιώμενον ἐγένωσκε, τοῦτον ἀρχιερέα τοῦ Βυ-
ζαντίου ἀνηγόρευσε. ἤδη δὲ χρόνοις τισὶ πρότερον Κύρον τὸν
Ἀλεξανδρείας πρόεδρον μετέκλητον εἰς Βυζάντιον ἦν πεποιηκώς,
καὶ ἐν αἰτία μεγάλῃ εἶχεν ὡς τὰ τῆς Αἰγύπτου πάσης Σαρακηνοῖς 10
προέμενον πράγματα. τῆνικαῦτα δὲ περὶ τῶν αἰτιαθέντων ἐπὶ
πλείστου ἀθροισθέντος τοῦ τῆς πόλεως ἐπέξῃει δῆμον. ὁ δὲ
ἀπελογεῖτο ὡς οὐδαμῶς τούτων ἔνοχος καθειστίκει, ὡς εἰ ἡ βουλὴ
αὐτοῦ προνώρι καὶ τοῖς Σαρακηνοῖς δι' ἐμπολῆς τὰ τῆς φορο-
λογίας πυρεῖχε, καὶ ἐφ' ἑαυτοῖς ἠούχαζον καὶ τὰ τῷ βασιλεῖ παρ- 15
εχόμενα οὐ καθυστεροῦσιν. ἄλλους τε τοιαῦτα ἐπητιῶτο πράξαν-
C τας, καὶ αὐτὸν μάτην ὑπὲρ τούτων ἐγκαλοῦμενον ἰσχυροῦζετο. ὁ
δὲ Ἕλληνα τὸν Κύρον ἀπεκάλει ὡς Ἕλληνα καὶ θεομάχῳ καὶ κατὰ
Χριστιανῶν φρονούντι τῷ Ἀμβρῳ τῷ τῶν Σαρακηνῶν φυλάρχῳ
συμβουλευόμενα τὴν τοῦ βασιλέως κατεγγνηθῆναι θυγατέρα. ἐν 20
τούτοις οὖν ἀνακτιήσας κατ' αὐτοῦ, καὶ ἀναιρήσειν ἀπειλῶν,
τῷ τῆς πόλεως αὐτὸν ὑπάρχῳ ὡς αἰκισομένῳ παραδίδωσι.

5 Πύρρῳ Petavius: P enim Σεργίῳ.
ἕλλως P 20 ἐπὶ?

16 ἄλλους Petavius,

fluminis pontem Byzantium ingressus est. quibus peractis Heraclium
Caesarem imperatorio diademate coronat.

Indictione duodecima Sergius Cpolitanus patriarcha moritur; et quia
Pyrrhum Heraclius amabat, adeo ut fratrem appellaret, quod impera-
toris sororem e sacro fonte susceperat, simul quod eundem Sergii fami-
liarem fuisse cum eoque vixisse cognorat, in illius locum substituit. et
iam Cyrus Alexandrinus antistes Cpolim accitus ab imperatore aliquante
antea venerat. hunc enim magnopere criminabatur, quasi Aegyptum
omnem Saracenis prodidisset. tunc igitur de his criminibus coram fre-
quenti populi concione disseruit. at Cyrus de his omnibus se ipsum
purgavit, asserens, si suis consiliis fides habita esset et Saracenis tri-
buta per mercaturam ac commercium assignata, cum ipsos quietem actu-
ros, tum nihil de his quae imperatori praestari solerent perituros fuisse.
dehinc alios eius criminis auctores accusat, seque frustra de his insi-
mulari contendit. contra imperator gentilem illum ac dei hostem appel-
lare, qui adversus Christianos conspirasset, et de imperatoris filia Sa-
raconorum principi Omaro despondenda consilium dedisset. inter haec
contra illum exasperatus, et interfecturum se minitans, praefecto urbis
torquendum ac cruciandum tradidit.

Μετὰ τοῦτο ἰδικοῖον τὸν υἱὸν Ἡράκλειον ὑπατεύσαι, Δαβίδ δὲ καὶ Μαρίνον τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ Καισαρας ἀνηγόρευσε, Ἀυγουστίναν δὲ καὶ Μαρτίαν τὰς θυγατέρας Ἀυγουστάς. χρόνον δὲ διελεύθοντος νόσω ὑδερικῇ περιπίπτει, καὶ ὄρων τὸ πάθος δυσίατον — ἐπὶ τοσοῦτο γὰρ ἐπεκτείνεται ὡς καὶ ἡνίκα ἀπουρεῖν ἤμιλλα D σκεῖδα κατὰ τοῦ ἤτρου ἐπείδει· ἐστρέφετο γὰρ αὐτοῦ τὸ αἰδοῖον, καὶ κατὰ τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὰ οὖρα ἐπεμπε. ἐλεγχος δὲ ἦν τοῦτο τῆς παρανομίας τῆς ἑαυτοῦ, ὑπὲρ ἧς ταύτην δίκην ὑστάτην ἐξέτισε τοῦ εἰς τὴν ἀνεσιὰν τὴν οἰκίαν γάμου. διαθήκας οὖν 10 ἐξείθει, ὥστε Κωνσταντῖνον καὶ Ἡράκλειον τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ βασιλεῖς ὁμοτίμους εἶναι, καὶ Μαρτίαν τὴν αὐτοῦ γυναῖκα τιμᾶσθαι παρ' αὐτῶν ὡς μητέρα καὶ βασίλισσαν. ἐκ τούτου λοιπὸν ἐτελεύτα ζήσας ἔτη ἕξ καὶ ἐξήκοντα, ἐν δὲ τῇ βασιλείᾳ διανύσας ἔτη τριάκοντα μῆνας τέσσαρας ἡμέρας ἕξ. θάπτεται δὲ ἐν P 19 15 τῷ ἱερῷ τῶν πανευφήμων ἀποστόλων, καὶ τρισὶν ἡμέραις ἀσκήπης, ὡς περ ἦν διατάξας ἔτι περιών, τὸ ὑποδέξομενον αὐτοῦ τὸ σῶμα διετέλει μνήμα, περικαθημένων αὐτῷ ἰδουαίων ὑπηρετῶν.

Μετὰ τοῦτο Μαρτίνα ἢ Ἀυγουστα ἐκκλησιάσασα καὶ τὸν 20 περὶ τὸ Βυζάντιον λαόν, τὰς [τε] διαθήκας Ἡρακλείου ἐπεδείκνυ, ὡς περὶ αὐτῆς καὶ τῶν τέκνων διέθετο. ὁ δὲ παρὼν ἅπας δῆμος Κωνσταντῖνον καὶ Ἡράκλειον τοὺς βασιλεῖς ἐπεζήτη· ἢ δὲ ἦγεν αὐτούς, καὶ ἅμα διελογίζετο νομίζουσα ἕτε βασιλίσσα τὰ πρῶτα

2 ττ P

17 γρ. σῆμα margo P

23 ἄτε Petavina, οὔτε P

Postea vero Heraclium filium consulem facit, Davidem et Marinum alios liberos Caesares appellat, Augustinam et Martinam filias Augustas. inde intercatas aquae morbo correptus cum desperatum hunc sentiret (nam usque adeo invaluerat, ut quoties meiere vellet, ventriculo asserem imponeret: etenim distortam pudendum urinam sursum in faciem emittebat; quod in perpetrati sceleris argumentum atque incestus poenam inflictum est, quod consobrinam suam in matrimonium accepisset) igitur testamentum edidit, quo Constantinum et Heraclium filios suos aequo iure heredes imperii constituit, adeo ut uterque Martinam coniugem suam tanquam matrem et imperatricem coleret. quibus ordinatis a. 641 postremo tandem moritur, aetatis anno exacto sexagesimo sexto, imperii tricesimo, quartoque insuper mense et die sexto. sepultus est in celeberrimorum apostolorum templo, ac triduo apertum sepulcrum mansit, ut ipse superstes adhuc iusserat, ministris eunuchis circumstantibus.

Inde Martina Augusta omnem populum convocans, Heraclii testamentum atque extremam de se liberisque suis voluntatem aperit. cumque populus frequens Constantinum et Heraclium imperatores posceret, utrumque coram adduxit. ac primum tanquam habenas regni

εἰς τὴν βασιλείαν φέρεσθαι. τινὲς δὲ τοῦ συνεσιώτους λαοῦ ἀνε-
φώνουν πρὸς αὐτὴν ὅτι σὺ μὲν τιμὴν ἔχεις ὡς μήτηρ βασιλέων,
B οὗτοι δὲ ὡς βασιλεῖς καὶ δεσπόται. ἔξαιρετον δὲ ἐδίδουν γέρας
Κωνσταντίνῳ ὡς πρώτῳ εἰς τὴν βασιλείαν κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐκ
παιδὸς προχειρισθέντι. "οὐδὲ γὰρ βαρβάρου ἢ ἄλλοφύλων πρὸς 5
τὰ βασιλεία ἐισερχομένων, ὧ δέσποια," ἔφασκον, "δύνασαι
ὑποδέχεσθαι ἢ λόγοις ἀμείβεσθαι, μηδὲ δοῖν Θεοῦ ἐν τούτῳ τά-
ξεως τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐλθεῖν πολιτεῖαν." καὶ κατήρχοντο ἀνε-
φημοῦντες τοὺς βασιλεῖς. ταῦτα ἀκούσασα πρὸς τὸ ἐμυτῆς ἀπε-
χώρει παλάτιον. 10

Ἐξ οὗ καὶ Κωνσταντῖνος τῆς βασιλείας ἤρχε. προσαγγέλλει
δὲ αὐτῷ Φιλάργιος, ὃς ἦν τῶν βασιλικῶν χρημάτων ταμίης, ὡς
C ἀσθενούντος τοῦ πατρὸς Ἑρακλείου χρήματα Πύρρῳ τῷ ἀρχιερεῖ
παρατίθεσθαι Μαρτίνης τῆς βασιλείας ἔνεκεν, ὡς μὴ ποτε αὐτὴ
ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως καὶ προγονοῦ ἐκ τῶν βασιλείων 15
διωθουμένη χρημάτων καθυστερεῖτο. ὁ δὲ Πύρρον μεταστει-
λάμενος διεπυνθάνετο εἰ οὕτω ταῦτα ἔχοι. Πύρρος δὲ ὑπὸ Φιλα-
ργίου διελεγχόμενος προεδίδου καὶ οὐκ ἐθέλων τὰ χρήματα.
ἐπεὶ δὲ νόσῳ χροῖα Κωνσταντῖνος συνέχετο καὶ ἀκρασίας ἀέρων
ἔνεκεν ἐν Χαλκηδόνι διέτριβεν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντι παλατίῳ, 20
ιδὼν Φιλάργιος ἀρρώστως αὐτὸν διακείμενον, καὶ ἐλπίσας τάχιον
D ἀποβιώσαι, ἐδεδίει Ἑράκλειον καὶ Μαρτίναν ὡς αὐτὸν κυκώσοντας.

4 κατὰ Petavius, καὶ P 5 βαρβάρων Petavius. 7 λόγους P
22 κακώσαντας P: corr Petavius.

moderaretur, pro imperatrice se gerere cogitabat. sed nonnulli e turba
ad eam clamaverunt. "tibi ut imperatorum matri habendus honor est, his
tanquam imperatoribus ac dominis." atque interim Constantino primas
deferebant utpote et aetate maiori et ad imperium iam tum a pueritia
promoto. "neque enim" aiebant "barbaris aut externis adversus re-
giam hanc urbem venientibus, o domina, potes resistere aut respondere
verbis. avertat deus ut eo Romanorum res publica deducatur." ita
imperatoribus feliciter precantes recesserunt. quibus auditis imperatrix
suum in palatium se contulit.

Ex quo deinceps Constantinus imperare coepit. ad hunc Philagrius
rerum privatarum comes detulit Heraclio patre adhuc aegrotante apud
Pyrrhum patriarcham pecunias esse depositas, ut Martinæ imperatrici
consuleretur, ne forte a Constantino imperatore privigno e Palatio ex-
turbata inopia laboraret. imperator itaque Pyrrhum arcessens num ita
se res haberet sciscitatus est. qui a Philagrio convictus commissas pec-
unias licet invitatus tradidit. sed Constantinus cum diurno morbo con-
flictaretur, ac propter aëris intemperiem Chalcedone in palatio, quod
ipse construxerat, habitaret, Philagrius affectam eius valetudinem animad-
vertens, ac propediem obituro suspicans, Heraclium et Martinam ve-
hementer formidabat, ne quid ab iis mali pateretur. quare Constantino

ἐκ τούτου Κωνσταντίνῳ συνεβούλευε γράφειν τοῖς στρατευομέ-
νοις ὡς τελευτῆς συμβαινούσης αὐτῷ ἀντιλαβέσθαι τῶν τέκνων
αὐτοῦ, καὶ μὴ συγχωρεῖν ἀδικεῖσθαι μηδὲ τῆς βασιλείας διωθεῖ-
σθαι. ἐφ' οἷς ἦσθεις Κωνσταντῖνος Οὐαλεντῖνον τὸν Φιλαργίου
5 ὑπασπιστήν, τὰ τε γράμματα καὶ τὴν λοιπὴν τοῦ πράγματος ἐρ-
γασίαν ἐγχειρίσας, πρὸς τὸ στράτευμα ἐξέπεμψε, δεδωκῶς αὐτῷ
χρήματα συντελοῦντα εἰς ποσότητα ἀριθμοῦ μυριάδων πέντε δια-
κοσίων καὶ ἑτὶ μύρια καὶ ἑξακισχίλια νομίσματα, ὑποθέμενος πεί-
θειν τοὺς τοῦ στρατιωτικοῦ καταλόγου μετὰ τελευτῆν Κωνσταντί-
10 νου ἀντικαθίστασθαι Μαρτίνην καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς. συμβα- P 20
σιλεύσας δὲ τῷ πατρὶ ἕτη ὀκτώ καὶ εἴκοσι, καὶ ἐπιβιοῦς εἰς τὴν
βασιλείαν ἕτι ἡμέρας ἑκατὸν τρεῖς, ἐτελεύτησε.

Μεθ' ὃν αὐτοκράτωρ τῆς βασιλείας ἀναγορεύεται Ἡρά-
κλειος, ᾧ συνελάμβανεν εἰς τὰ τῆς βασιλείας πράγματα καὶ ἡ
15 Μαρτίνα. εὐθὺς οὖν τὸν τε πατρὸς στέφανον, ὃν καὶ συνέθαψαν
αὐτῷ καὶ ὁ υἱὸς Κωνσταντῖνος τοῦ ναοῦ ἐξήνεγκεν, τιμηθέντα μέ-
χρι χρυσοῦν λιτρῶν ἑβδομήκοντα, τῷ θεῷ προσφέρει ἐν τῷ ἱερῷ,
Κῦρον δὲ τὸν πρόεδρον Ἀλεξανδρείας τῷ οἰκίῳ θρόνῳ ἀποκαθί-
στησι. Φιλάργιον δὲ ἀποκείρας ἐξόριστον εἰς τὸ Σέπτας λεγόμε-
20 νον φρούριον, πρὸς ἥλιον δύνοντα κατὰ [τὰ] θάτερα τῶν Ἡρα- B
κλέως στηλῶν πρὸς τῇ Λιβύῃ κείμενον, παρέπεμμεν. ἑτέρους τε
πλείστους, οὓς εἶρε φίλους καὶ ὑπηρέτας αὐτοῦ, πληγαῖς καὶ ἐτέ-
ραις αἰκίαις ἤμύνατο. Οὐαλεντῖνος δὲ ὁ Φιλαργίου ὑπασπιστῆς

2 ἀντιλαβούσαι P
τοῦ?

7 πέντε καὶ διακ.?

15 τε] μὲν

consilium dat ut ad exercitus scriberet, uti post obitum suum liberorum
suorum curam gererent, neque iniuriam iis inferri ipsi aut imperio ex-
trudi sinerent. quo consilio gavisus Constantinus Valentinum Philagrii
armigerum cum literis ceterisque ad eam rem necessariis ad castra mit-
tit; atque insuper pecunias ad vicies centena quinquaginta tradidit,
praetereaque sedecim nummorum milia, quibus militares copias adduce-
ret ut post Constantini mortem Martinae eiusque filii resisterent. igitur
Constantinus, cum octo et viginti annos cum patre imperasset et
centum ac tribus diebus supervixisset, moritur.

Post quem imperator Heraclius appellatur, quocum communiter Mar-
tina imperium administrabat. ille vero statim patris coronam, quam cum
eo sepultam Constantinus filius ab ecclesia exportaverat, quaeque se-
pauptaginta auri libris aestimabatur, deo in eadem ecclesia consecravit.
tum Cyrum Alexandriae patriarcham in sedem restituit. Philagrium vero
detonsum in Septae castellum, quod ad Occidentem altera ex parte Her-
culis columnis adiacet in Libya, relegavit; ceteros quamplurimos, quos
amicos eius atque administratos reperit, verberibus atque aliis suppliciis
affecit. haec ubi Valentinus Philagrii armiger accepit, militares copias

Niceph. Const.

3

ταῦτα αἰσθόμενος τὸ στρατιωτικὸν κατὰ Μαρτίνης καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς ἐτάραττε· μεθ' ὧν τὴν Χαλκηδὸνα καταλαμβάνει ὡς τοῖς τέκνοις Κωνσταντίνου ἐπικουρήσων, καὶ αὐτοῦ διέτριβεν. Ἡράκλειος δὲ τὴν τε πόλιν ἐν τῷ ἀσφαλεῖ εἶχε, καὶ πᾶσιν ἀπελογεῖτο ὡς Ἡράκλειος ὁ υἱὸς Κωνσταντίνου ἀπήμαντος διαμένει καὶ 5
 C εἶχετο. καὶ τοῦτο ἐπιστοῦτο τῷ ἐκ τοῦ σωτηριαίδου βαπτίσματος ἀγκύλαις δέξασθαι. καὶ συμπαρόντος Πύρρου τοῦ τῆς πόλεως ἱεράρχου τῶν ζωποποιῶν ξύλων ἤπτετο, καὶ διώμνυτο ὡς οὔτε δι' αὐτοῦ οὔτε δι' ἑτέρου τὰ τοῦ Κωνσταντίνου τέκνα βλαβήσεται. 10
 Οὐαλεντίνον δὲ ἀπισχυρίζετο δεικνύειν ὡς ἐπιβουλεύσαντα αὐτοῖς καὶ τῆς βασιλείας ἐπορευόμενον. ὡς δὲ εἰς πλείονα πάντα βεβαιώσεται, συλλαβὴν μεθ' ἑαυτοῦ Ἡράκλειον πρὸς Οὐαλεντίνον περαιοῦται, καὶ πάλιν ἐβουλεύετο διώμνυσθαι καὶ πείθειν αὐτοὺς ὡς φιλοστόργως διακέεται πρὸς Ἡράκλειον. Οὐαλεντίνος δὲ οὐκ ἐδέ- 15
 D τῆς πόλεως. οἱ δὲ ἐπέθοντο καὶ Οὐαλεντίνον ἐδυσφύμουν.

Τῆς τρώγης δὲ ἐπιλαβούσης, οἱ τῆς πόλεως αἰσθόμενοι ὡς ὁ μετὰ Οὐαλεντίνου στρατὸς τούς τε ἀμπελώνας αὐτῶν διαφθείρει κάκεινους οὐ συγχωρεῖ ἐκέῖσε περαιοῦσθαι, συνίστανται Πύρρῳ 20
 βοῶντες στέφειν Ἡράκλειον τὸν Κωνσταντίνου υἱόν. Πύρρος δὲ τὴν ταραχὴν καὶ τὴν στάσιν τοῦ λαοῦ περιωδήσας ἀπελογεῖτο ὡς οὐ διὰ τοῦτο αὐτοὶ στυσιάζουσιν, ἀλλὰ Οὐαλεντίνῳ τὴν βασιλείαν

12 ἐπὶ πλείον?

contra Martinam et eius filios commovet. inde Chalcedonem occupans, quasi Constantini liberis auxilio futurus, in ea urbe commoratur. at Heraclius firmata praesidiis urbe apud omnes sese purgare, atque ita dicitare, Heraclium Constantini filium incolumem manere, quem et saluum ac valentem indicabat, eiusque interim curam tanquam filii sui gerabat. cuius rei fidem facere studens de salutari illum fonte suscepit. ad haec Pyrrho patriarcha praesente vivifica ligna tangens iuravit neque per se Constantini filios neque per alium quemlibet offensurum esse: Valentinum vero docebat insidiari iisdem atque imperium usurpare velle. quam ut opinionem omnium animis altius imprimeret, Heraclio secum adducto ad Valentinum traiecit, ibique iureiurando rursum firmare voluit se quam amicissime esse erga Heraclium affectum. sed Valentinus admittere noluit. quomobrem reversus imperator omnia apud populum exposuit. cui ille fidem adhibens in Valentinum maledicta coniciebat.

Post haec per vindemiae tempora, cum cives animadvertissent vites suas a Valentini exercitu vastari neque sibi in ulteriora transitum permitti, adversus Pyrrhum coitione facta Heraclium Constantini filium coronare iubent. Pyrrhus vero, populari illo tumultu ac seditione perspecta, contra iactabat non iccirco rebellasse illos, sed ut Valentino

περιποιῶνται. ἔτι οὖν ἐπικειμένον τοῦ ὄχλου δῆλα ποιεῖ βασιλεῖ
 ἅπαντα. ὁ δὲ συλλαβόμενος τὸν ἀνεψιὸν Ἡράκλειον εὐθὺς ἐπὶ τὸ
 ἱερὸν ἐχώρει, καὶ ἀνέρχεται ἅμα Πύρρῳ τῷ ἄμβωνι, καὶ προ- P 21
 τρέπεται στέφειν Ἡράκλειον. οἱ δὲ ὄχλοι τὸν βασιλεῖα ἐβιάζοντο
 5 τὸ ἔργον ἐπιτελεῖν. ὁ δὲ λαβὼν ἐκ τῆς ἐκκλησίας τὸν τοῦ πατρὸς
 Ἡρακλείου στέφανον τὸ ἔργον ἐπλήρου. εὐθὺς οὖν τὸν στεφθέντα
 Κωνσταντῖνον οἱ ὄχλοι μετονομάζουσι. τὸ οὖν ἀχυρῶδες καὶ
 ἀγροικωδέστερον τοῦ λιοῦ κατὰ Πύρρου τὰς χεῖρας ὠπλίζον, καὶ
 πρὸς τὸ ἱερὸν γενόμενοι εἰσέρχονται ἐπαγόμενοι Ἑβραίων καὶ ἄλ-
 10 λων κακοδόξων ὄμιλον ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ. καὶ τὴν μὲν ἐνδυτὴν
 διαρρηγνῦσι, καὶ τὸν ἱερὸν χώρον αἰσχροῦς κατερρόπαινον, τὰς τε
 κλεῖς τῶν πυλῶν λαβόντες ἐπὶ κοντοῦ ἀνήρτων, καὶ οὕτω τὴν πό-
 λιν ἀθέσμως περιήσαν. Πύρρος δὲ ταῦτα μαθὼν τῇ ἐπιούσῃ B
 νυκτὶ ἐν τῷ ἱερῷ παραγίνεται, καὶ πάντα τὰ ἱερὰ ἀσπάζεται, καὶ
 15 τὸ περιεκείμενον αὐτῷ ὠμόφορον περιελὼν τῇ ἱερᾷ ἀποτίθεται τρα-
 πέξῃ, φήσας "τῆς ἱερωσύνης μὴ ἀφιστάμενος ἀποτάσσομαι λαῷ
 ἀπειθεῖ." ἐκεῖθεν ἡσυχῆ ἐξελθὼν παρὰ μιᾷ θεοσεβειστάτῃ γυ-
 ναικὶ κρυφῆ κατήγετο, καὶ καιροῦ εὐθέτου λαβόμενος πρὸς τὴν
 Χαλκηδόνος ἀπέπλει. οὗ τὴν ἔλευσίν τινες τῶν μοναζόντων ἐκεῖσε
 20 ἀκηκόβτες περὶ τῶν ἐκτεθέντων παρ' αὐτοῦ πόλαι, Ἡρακλείου
 τοῦ βασιλέως καὶ Σεργίου τοῦ τῆς πόλεως ἱεράρχου, ἔνεκεν τῶν
 δύο ἐπὶ τοῦ σωτήρος Χριστοῦ θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν ἀνηρεύ-

19 quidni Χαλκηδόνα? an Χαλκηδόνος πόλις? cf. p. 10 21.
 20 ἐφ' Ἡρακλείου?

imperium assererent. instante nihilominus plebe rem ad imperatorem
 defert; qui Heraclium patruelem suum statim ad templum adduxit, ibi-
 que cum Pyrrho ambone conscenso Heraclium ut coronaret hortatus est.
 tum populus urgere imperatorem ut id omni ratione perficeretur. quod
 demum Heraclii patris corona e templo detracta praestitit. statim ita-
 que mutato nomine eum qui coronatus erat Constantinum appellant.
 sed quidquid erat plebis vilissimum et abiectissimum, manibus contra
 Pyrrhum armatis in templum ingreditur, et cum Iudaeorum aliorumque
 infidelium turba in sacrarium irrumpit. ac cum mappam altaris consci-
 disset et religiosissimum locum turpiter contaminasset, arreptis templi
 clavibus atque e conto sublati sine more tota urbe pervagatur. haec
 ubi Pyrrhus comperit, sequenti nocte in templum ingreditur. ibi sacris
 omnibus salutatis, ac detracto humerali et in sacra mensa deposito,
 "non sacerdotio" inquit "me abdicō, sed contumaci populo cedo." inde
 furtim egressus apud religiosissimam quandam feminam delituit, et op-
 portunitatem nactus Chalcedonem navigavit. de cuius adventu simul ac
 monachi qui illie erant acceperunt, de iis quae ab Heraclio imperatore
 ac Sergio patriarcha vulgata erant super duabus Christi voluntatibus et
 actionibus percontati sunt, quarum patroni ac defensores erant Maximus

C των, ὧν προσησπισταὶ ἐτόγγαρον Μάξιμος καὶ Θεοδόσιος ὄντες ἐν Ἀφρικῇ. καὶ τὰ μὲν κατὰ Πύρρον οὕτω πως ἔσχεν.

Ἐπει οὖν τοὺς περὶ Οὐαλεντίνου ἢ Χαλκηδῶν εἶχεν, ἀναγκαιότερως Ἡράκλειος καὶ Μαρτίνα, ὡς μὴ ἐπὶ πλείον τὰ ἐκεῖσε προάστεια βλάπτοντο, ἐνωθῆναι τε αὐτῷ καὶ δοκοῖς τὰ πρὸς 5 ἀλλήλους θέσθαι· καὶ ἀξία αὐτὸν ἐτίμησαν ἦν Ῥωμαῖοι καλοῦσι κόμητα ἔξκουβιτόρων, καὶ μηδ' ὄλωσ ἔγκαλεῖσθαι περὶ ὧν παρὰ Κωνσταντίνου ἐδέξατο χρημάτων, φιλοτιμηθῆναι δὲ χρήμασι τοῖς συνελθοῦσιν αὐτῷ στρατιώταις, στεφθῆναι δὲ καὶ Λαβιδ τὸν Καίσαρα καὶ μετονομασθῆναι Τιβέριον. καὶ τούτων οὕτω τελε-

D σθέντων προχειρίζεται Παῦλος, οἰκονόμος γεγωνὸς τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἀρχιερεὺς Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ τὸν Ὀκτώβριον μῆνα, τῆς πεντεκαιδεκάτης ἰνδικτιῶνος. Κωνσταντῖνος οὖν ἐν Σικελίᾳ ὑπὸ τῶν ἰδίων ὑπηρετῶν δόλω φονευθεὶς ἐν τῷ λουτρῷ, ἦδη ἐν τῇ βασιλείᾳ εἰκοστὸν ἑβδομον ἀνύσας ἔτος, ἐτελεύτα. 15

Μεθ' ὃν Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς τὰ τῆς βασιλείας ἐγχειρίζεται σκῆπτρα. καὶ τούτου ἀρξαμένου εὐθὺς ὁ τῶν Σαρακηνῶν ἡγούμενος ναῦς πλείστας κατασκευάσας κατὰ τοῦ Βυζαντίου ἐπέμπει, ἡγεμόνα αὐτῶν ἐπιστήσας, ἅτε πιστότατον καὶ τὰ πολέμια ἔμπειρον, κατὰ τὴν ἑαυτῶν διάλεκτον Χαλεῦ ὀνομαζόμενον· ὃς ἀνα- 20 χθεὶς προσωρμίζετο ἐν προαστείοις τοῦ Βυζαντίου, κατὰ τὸν πα-

P 22 ραθυαλίσιον τόπον τὸν καλούμενον Ἐβδομον. τοῦτον αἰσθόμενος

3 Οὐαλεντίνου Petavins, Οὐαλεντίνου P esse videtur ἐξήτουν αὐτ ἐβουλεύοντο. 15 17.

6 post θέσθαι de- 22 τούτου? cf. p.

ac Theodosius, qui tum in Africa versabantur. haec sunt quae Pyrrho per illud tempus acciderunt.

Interim dum Valentiniani Chalcedone morantur, Heraclius et Martina, ne amplius suburbana popularentur, pacem cum eo facere ac iureiurando firmare coguntur. adiecta eidem et comitis excubitorum, ut Romani vocant, dignitas, cum ea praesertim condicione, ut de his pecuniis quas a Constantino acceperat a nemine appellaretur, utque qui cum eo erant milites praemiis afficerentur, sed et David Caesar crearetur ac Tiberius vocaretur. his ita confectis, Paulus maioris ecclesiae oeconomus patriarcha Cpolitans eligitur, Octobri mense, indictionis decimae quintae. igitur Constantinus in Sicilia a servis suis dolo in balneis interfectus anno expleto imperii sui vicesimo septimo moritur.

Huic Constantinus filius successit. quo imperium ineunte Saracenorum princeps ingentem classem adversus Cpolim mittit, praeposito duce quem et fidissimum habebat et belli haud expertem, Chaleu eorum lingua nominatum. hic ad Byzantii suburbana, eumque locum quem Hebdomum vocant, classem appellit. contra quem Constantinus cum

Κωνσταντίνος ἀντιπαρατάττεται καὶ αὐτὸς στόλιω μεγάλῳ. ὑφ' ὧν πλείσται ναυμαχίαι ἐκάστης ἡμέρας ἐγίνοντο, τοῦ πολέμου συγκροτουμένου ἀπὸ τοῦ ἑαρινοῦ μέχρι φθινοπωρινοῦ καιροῦ. χειμῶνος δὲ ἐπιγινόμενου ὁ τῶν Σαρακηνῶν στόλος διαπεραιωθεὶς 5 ἐν Κυζίκῳ διεχέμαζε, καὶ πάλιν ἕαρος ἀρχομένου ἐκίθιεν ἀναχθεὶς ὡσαύτως τοῦ διὰ Θαλάττης πολέμου εἶχετο. ἐπὶ οὖν ἔτεσι τοῦ πολέμου διαρκέσαντος τέλος οὐδὲν πλέον ὁ τῶν Σαρακηνῶν ἦνσε στόλος, ἀλλὰ πολλοὺς τε ἄνδρας μαχημοὺς ἀποβαλόντες καὶ δεινῶς τραυματισθέντες καὶ χαλεπῶς ἠττημένοι ὑπενόστον πρὸς 10 τὰ οἰκεία καταίροντες. πρὸς δὲ τοῖς πελάζουσι τοῦ Συλλαίου γενόμενοι ὑπὸ σκληρῶν πνευμάτων καὶ θαλασσίῳ κλύδωνος καταληφθέντες πασιρατιᾷ διώλοντο. ὁ δὲ τῶν Σαρακηνῶν βυσιλεύς τὸ τοῦ στόλου ἀκούσας δυστύχημα πρέσβεις ἀποστέλλει πρὸς Κωνσταντῖνον ὡς σπεισόμενος πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τελέσμασιν ἐνιαυτοῖς. 15 ὁ δὲ τούτους δεξιόμενος καὶ τὰ δηλωθέντα ἀκηκοὺς συνεκπέμπει αὐτοῖς Ἰωάννην τὸν πυτρίκιον, τὸ ἐπὶ κλην Πετζιγαύδιον, πολυπειρία καὶ φρονήσει διαφέροντα, ὡς τὰ ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ διυλεχθῆσόμενον· ὃς πρὸς τὰ τῶν Σαρακηνῶν γενόμενος ἦδη συμβαίνει τε αὐτοῖς ὄρκους τὴν εἰρήνην βεβαιωσάμενος ἐπὶ τριάκοντα ἔτεσιν, 20 ὥστε παρέχεσθαι Ῥωμαίοις ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν ἀνὰ ἔτος ποσότητα χρυσοῦ τρεῖς χιλιάδας ἄνδρας τε αἰχμαλώτους πεντήκοντα C καὶ ἵππους πενήκοντα. ταῦτα ἀκηκοότες καὶ οἱ πρὸς τὰ ἐσπέρια οἰκοῦντες μέρη, τουτέστιν ὁ τῶν Ἀβάρων ἡγεμὼν καὶ οἱ ἐπέκεινα ἄρχοντες τῶν πρὸς δύσιν παρακειμένων ἔθνῶν, διὰ πρέσβων

ingenti navium numero contendit. et per frequentia quotidianaque certamina bellum a verne tempore ad autumnum usque perductum est. appetente hieme Saracenorum classis traiecto mari Cyzici hiemavit, ac rursus primo vere instauravit. hunc in modum septem totos annos bellum tenuit. tandem vero Saracenorum copiae cum nihil promoverent, quamplurimis suorum amissis, iisdemque fortissimis, nec paucis graviter vulneratis, aegre superati in patriam reversi sunt. verum in ipso reditu dum ad Syllaicum mare propius accedunt, vehementia ventorum ac fluctibus obruti ad unum omnes perierunt. Saracenorum princeps audita suae classis calamitate legatos ad Constantinum mittit, qui annua tributorum pactione pacem cum eo componerent. imperator his exceptis, auditisque quae proxime retulimus, Ioannem patricium cum illis remittit cognomento Petzigaudium, virum usu rerum ac prudentia insignem, ut pacem cum Saraceno constitueret. qui cum ad barbaros venisset, triginta annorum indutias cum eis pactus est, et utrinque iusiurandum acceptum. pacis condiciones hae fuerunt, uti Saraceni Romanis tria aureorum milia penderent, captivorum hominum capita quinquaginta, totidem equorum. quae ubi ad Occidentales barbaros perlata sunt, Avaram scilicet ducem aliosque principes, qui ultra eos ad Occidentem ha-

δῶρα τῷ βασιλεῖ στείλαντες εἰρήνην ἐζήτησαν· ἐφ' οἷς εἴξαντος τοῦ βασιλέως εἰρήνη τὸ λοιπὸν καὶ γαλήνη ἐν τε τοῖς ἔφοις ἐν τε τοῖς ἑσπερίοις ἔβραβεύετο. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως εἶχε.

Λεκτέον δὲ ἤδη περὶ τῆς τῶν λεγομένων Οὐννων καὶ Βουλγάρων ἀρχῆς καὶ καταστάσεως αὐτῶν. περὶ τὴν Μαιώτιν λίμνην 5 κατὰ τὸν Κώφην ποταμὸν καθίσταται ἡ πάλαι καλουμένη μεγάλη Βουλγαρία καὶ οἱ λεγόμενοι Κότραγοι, ὁμόφυλοι αὐτῶν καὶ οὗτοι τυγχάνοντες. ἐν δὲ τοῖς Κωνσταντινου χρόνοις ὃς κατὰ τὴν 10 δύσιν ἐτελεύτα, Κουράτος τις τοῦνομα κύριος γενόμενος τῶν φύλων τούτων τὸν βίον μεταλλάξας πέντε καταλιμπάνει υἱούς, ἐφ' οἷς 10 διατίθεται μηδαμῶς τῆς ἀλλήλων ἀναχωρισθῆναι διαίτης, ὡς ἂν διὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους εὐνοίας τὰ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν διασώζοιτο. οὗτοι μικρὰ τῆς πατρικῆς φροντίσαντες παραινέσεως ἄλλου παρῳχηκότες χρόνου διέστησαν ἀλλήλων, ἕκαστος αὐτῶν τοῦ λαοῦ ἴδιον μέρος ἀποτεμνόμενος. ὢν ὁ μὲν πρῶτος Βασιανὸς υἱὸς 15 λεγόμενος κατὰ τὰ ἐνταλθέντι αὐτῷ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐν τῇ προγονικῇ γῆ διέμενε μέχρι τοῦ δεῦρο, ὁ δὲ δεύτερος λεγόμενος Κότραγος τὸν Τανάϊν περαιωθεὶς ποταμὸν ᾤκησε τούτων ἄντικρυ, 20 ὁ δὲ τέταρτος τὸν Ἴστρον ποταμὸν διαβὰς ἐν Παννονίᾳ τῇ νῦν ὑπὸ Ἀβάροις κειμένη ἀλλήζεται ὑπόσπονδος τῷ ἑγχωρίῳ ἔδνει γενόμενος, ὁ δὲ πέμπτος κατὰ τὴν Ῥαβεννησίαν πεντάπολιν ἰδρυσάμενος ἐπόφορος Ῥωμαίοις ἐγένετο. τούτων ὁ λοιπὸς τρίτος ἀδελφὸς ὄνομα Ἀσπαροῦχ τὸν Δάναπριν καὶ τὸν Δάναστριν ποταμὸν πε-

15 υἱὸς Βασιανὸς?

bitant, munera cum legatis ad imperatorem mittunt ac pacem postulant; quibus imperator assensus est. ita deinceps tam in Oriente quam Occidente altissima pax ac tranquillitas fuit.

Nunc de Munnorum, ut vocant, ac Bulgarorum primordiis dicendum est, quoque modo in iis sedibus constituti sunt. ad Maeotidem paludem iuxta Cophinem fluvium sita est magna Bulgaria, et quae Cotragorum gens dicitur eiusdem cum illis generis. porro Constantini tempore, qui in Occidente obiit, Curatus quidam gentium illarum princeps ex hac vita discedens quinque filios reliquit, quibus hoc testamento praecepit, ne seorsim a se invicem habitarent, quo imperium communi concordia stabiliarent. at illi paternis mandatis neglectis paulo post se iuncti sunt, adeo ut suam quisque populi partem abduceret. horum primus Basianus ex parentis praecepto patrio in solo in hanc usque diem constitit. secundus Cotragus transmissio Tanai horum ex adverso sedes posuit. quartus trans Istrum penetrans, in Pannonia, quae nunc sub Avarorum potestate est, foedere cum habitatoribus inito domicilium collocat. quintus in Ravennatem Pentapolim delatus ac Romanorum vectigalis factus est. denique tertius Asparuch nomine Danaprin et Dana-

ραιωθεῖς περὶ τὸν Ἰστρον οἰκίζεται, τόπον πρὸς οἰκησιν ἐπιτή-
 δειον, Ὅγλον τῇ σφῶν καλούμενον φωνῇ, καταλαβόμενος, δυσ-
 χερεῖ τε καὶ ἀνάλωτον πολεμίοις ὑπάρχοντα· ἀσφαλῆς τέ ἐστι τὰ
 μὲν ἔμπροσθεν τῇ τε δυσχερεῖα καὶ τῷ τελευταύτῳ εἶναι τυχά-
 5 των, τὰ δ' ὀπίσθεν κρημοῖς ἀβάτοις τετειχισμένα. οὕτω τοίνυν Β
 τοῦ ἔθνους διαιρεθέντος καὶ σκεδασθέντος, τὸ τῶν Χαζάρων
 φῶλον ἀπὸ τοῦ ἐνδοτέρου τῆς Βερυκίας λεγόμενον χώρος ὡς πλη-
 σίον τῶν Σαρμάτων ὑψημένων πλείστης ἀδείας ἐντεῦθεν ἐκέτρε-
 χον. τὰ τοιαῦτα πάντα κατέδραμον χωρῖα τῆς ὑπὲρ Ἰβόντον
 10 τοῦτο Εὐξείνου γῆς καὶ Θαλάττης ἐπέρασε· μεθ' ὧν καὶ Βαϊανὸν
 ὑπέξούσιον ποησάμενος εἰς ἀπαγωγὴν φόρων κατέστησε.

Κωνσταντῖνος δὲ ἐπειδὴ ἔγνω ὡς τὸ σκηνώσαν τὸν Ἰστρον
 ἔθνος τὰ πλησιάζοντα τῆς ὑπὸ Ῥωμαίων ἀρχῆς χωρῖα κατωθέν
 διωφείρειν ἐπεχείρει, στρατὸν ὀπλίτην ἐπὶ τὴν Θρακικῶν διαβι-
 15 βάσας χώρων, ἔτι τε καὶ στέλον ὀπλίτας κατὰ τοῦ ἔθνους ὡς
 ἀμυνόμενος ὤχετο. οἱ δὲ Βούλγαροι τῶν τε ἰππικῶν καὶ πλωτῶν C
 τὰ πλῆθη Θεασόμενοι καὶ τῷ ἀφνιδίῳ καὶ ἀνελλίστῳ καταπλα-
 γέντες πρὸς τὰ ἑαυτῶν ὄχρωμάτα ἔφυγον, τέτρασιν ἡμέραις ἐκεῖσε
 ἔπομενύοντες· καὶ τῶν Ῥωμαίων μὴ δυνηθέντων αὐτοῖς πολέμῳ
 20 συμμίξαι διὰ τὴν δυσχωρίαν τοῦ τόπου, ἀελάμβανόν τε αὐτοὺς
 καὶ προθυμότεροι ἐγένοντο. ὁ δὲ βασιλεὺς κόσῳ ποδαλγικῇ συ-
 σχεθεῖς καὶ ὀξυπαθήσας ἐπὶ Μεσημβρίαν τὴν πόλιν ἀπέπλει θε-

3 τί ἐστι] γὰρ ἐστι? 5 τετειχισμένος? 7 λεγομένης? 8 μετὰ
 πλείστης? 11 ἀπαγωγὴν P 12 κατὰ τὸν? 16 ἀμ-
 νόμενος? 17 ἀφνιδίῳ?

strin flumina traiciens ad Danubium consedit, ubi locum ad habitandum idoneum occupavit, quem sua lingua Ὅγλον appellant, accessu difficilem et hostibus inexpugnabilem; cuius anteriora situs asperitate et paludibus munita sunt, posteriora praeruptis rupibus ac salebris tanquam muro vallantur. hoc modo divisa gente ac dissipata, Chazarorum natio ex interiori Berylia profecta, quae Sarmatis vicina est, excursiones impune faciebat. atque ita grassantes transactis copiis ultra Euxinum mare perveniunt, ubi Baianum in suam potestatem redigunt ac stipendiarium faciunt.

Constantinus postquam comperit ad ea gente, quae ad Danubium habitabat, Romani imperii limitem vastari, militaribus copiis in Thraciam tractatis adornataque insuper classe ad retundendos illorum impetus progreditur. Bulgari vero equestrium ac navalium copiarum multitudinem conspicati, subitaque re nec opinata percussi, ad munimenta sua confugiunt. in quibus cum quatriebus mansissent, neque ob locorum asperitatem Romani prope manum conserere possent, confirmati animis et alacriores facti sunt. inter haec imperator ex pedum aegritudine acriori dolore percitus ad urbem Mesembriam curandi corporis gratia

ραπειάς ἔνεκεν, προστάξας τοῖς ἄρχουσι καὶ τοῖς λαοῖς προσε-
D δρέειν τῷ ὀχυρώματι καὶ ὄσα πρὸς ἄμυναν τοῦ ἔθνους κατεργά-
 σασθαι. φήμη δέ τις ἐδέδοτο τὸν βουιλέα φεύγειν μηνύουσα,
 δι' ἣν Θουρβηθέντες οὐδενὸς διώκοντος συντόμως ἔφευγον. οἱ δὲ
 Βούλγαροι ἐπιδόντες ἐπιδίωκον καρτερῶς, καὶ ὄσους μὲν τοῦ λαοῦ **5**
 κατελάμβανον ἀνήρουν, πλείστους δὲ καὶ ἔτραυμάτιζον. περαιω-
 θέντων δὲ τοῦ Ἰστροῦ ἐπὶ τὴν λεγομένην Βαρῶν πλησίον Ὀδησ-
 σοῦ καὶ τοῦ ὑπερκειμένου μεσογαίου, τὸ ἰσχυρὸν καὶ ἀσφαλές τοῦ
 τόπου πάντοθεν ἔκ τε τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς ἄγαν δυσχωρίας θεα-
 σάμενοι ἐνταῦθα σκηνοῦσι. κρατοῦσι δὲ καὶ τῶν [ἐγγιζόντων] **10**
 παρωκημένων Σκλαβηρῶν ἔθνῶν, καὶ οὗς μὲν τὰ πρὸς Ἀβάρους
 πλησιάζοντα φρουρεῖν, οὗς δὲ τὰ πρὸς Ῥωμαίους ἐγγιζόντα τηρεῖν
P 24 ἐπιτάττουσιν. ἐν τούτοις ἰσχυρωθέντων καὶ αὐξηθέντων, τὰ ἐπὶ
 Θράκης χωρῖα τε καὶ πόλεις καταδηρῶν ἐπεχείρουν. τῷ βα-
 σιλεῖ δὲ ἀνάγκη ἦν ταῦτα ὁρῶντι ἐπὶ τελείμασι πρὸς αὐτοὺς σπέν- **15**
 δεσθαι.

Οὕτως τοιγαροῦν εἰρηνευούσης πάντοθεν τῆς Ῥωμαίων βα-
 σιλείας ἢ τῶν Μονοθελητῶν δυσσεβῆς αἵρεσις ἐκρατύνετο, ἡδὴ
 τῶν ἀφ' Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως χρόνων λαβούσα τὴν ἀρχήν,
 καὶ σχίσμα ἦν περὶ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν. ταῦτα διαγνοὺς **20**
 Κωνσταντῖνος σύνοδον οἰκουμενικὴν συγκροτεῖ, ἣ τὰς μὲν προλα-
 βούσας πέντε ἁγίας οἰκουμενικὰς συνόδους ἐκύρωσε, καὶ τὰ δύο
B ἐπὶ τοῦ σωτήρος Χριστοῦ θελήματα καὶ δύο φυσικὰς ἐνεργείας,

3 διεδέδοτο?

4 ἔφωγον?

7 τὸν Ἰστρον?

23 τοῦ om P

delatus est, cum ante ducibus suis atque exercitibus mandasset ut in
 munitionis obsidione pergerent, et quae ad gentem illam propulsandam
 pertinerent omnia perficerent. verum cum fugere imperatorem fama per-
 vulgasset, consternati nostri passis manibus fugiunt. quibus conspectis
 Bulgari vehementius fugientium terga premere, et quos assequi poterant
 caedere, plerosque vulnerare. inde cum Danubium transiissent, et ad
 Barnam, quae prope Odyssum et eminentiora illa mediterranea est, per-
 venissent, cum eum locum undique et a fluvio et a regionis asperitate
 munitum animadvertent, ibidem castra metati sunt. sed et Sclavinorum
 gentem, quae illic in propinquo degebat, in potestatem redigunt, ac
 partem suorum in eo limite qui Avars respiciebat collocant, alios Ro-
 manorum finibus obiiiciunt. quibus rebus aucti atque confirmati Thra-
 ciae oppida locaque omnia populantur. quare imperator annua pensita-
 tione promissa pacem cum iis facere coactus est.

Sic igitur, pace ubique per Romanum imperium constituta, Mono-
 theletarum haeresis, quae iam tum ab Heradio imperatore coeparat,
 maiora in dies incrementa capiebat, adeo ut ecclesia catholica schismate
 divideretur. quas ob res Constantinus generale concilium indicit, quo
 a. 680 quinque priores oecumenicae synodi comprobatae et duae in Christo de-

τέλειον αὐτὸν ἐν θεότητι καὶ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι διατρανώ-
 σασα, καὶ τῷ ἀναθέματι τοὺς τῆς αἰρέσεως ἄρξαντας πυραπέμ-
 ψασα. οὕτως ἐν γαλήνῃ καὶ εἰρηνικῇ καταστάσει τὸ λοιπὸν τῆς
 ζωῆς διατέλεισας τῷ ἑπτακαιδεκάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔτε-
 5 λέυτα. καὶ κατατίθεται αὐτοῦ τὸ λέψανον ἐν τοῖς βασιλείοις τῶν
 ἁγίων ἀποστόλων μνήμασι.

Καταλιμπάνει δὲ εἰς τὴν βασιλείαν νῖδον Ἰουστινιανὸν ἑκαί-
 δέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγοντα, ὃς τῆς βασιλείας ἐπιλαβόμενος
 τὰ ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῆς εἰρήνης ἔνεκεν καὶ τῆς ἄλλης πολιτικῆς
 10 ἐπιτάξιας βραβευθέντα διέστρεψε. μεθ' ὧν λύει καὶ τὴν πρὸς τοὺς
 Βουλγάρους γενομένην εἰρήνην. ἵππικὰ δὲ στρατεύματα πρὸς τοὺς C
 Θρακικοῖς διαγαγὼν χωρίοις κατὰ τῶν Σκλαβηρῶν εὐθὺς ὤρμησε.
 μέχρι δὲ Θεσσαλονίκης ἐκδρομῶν πόλεως, πολλὰ τῶν ἐκεῖσε Σκλα-
 βηρῶν γένη τὰ μὲν πολέμῳ τὰ δὲ ὁμολογίᾳ παραλαβάν, εἰς τὴν
 15 τοῦ Ὀψικίου λεγομένην χώραν διὰ τῆς Ἀβύδου διαβιβύσας κατέ-
 στησεν. ἔξ ὧν στρατεύει ἄχρι καὶ ἕως τριάκοντα χιλιάδας λαόν,
 οὓς ἐξοπλίσας λαὸν ἐκάλεσε περισούσιον, ἄρχοντα αὐτοῖς ἐκ τῶν
 εὐγενεστέρων ἐπιστήσας Γεβοῦλον τοῦνομα. εἰς οὓς θαρρήσας
 20 λύει τὴν πρὸς τοὺς Σαρακηνούς παρὰ τοῦ πατρὸς γενομένην εἰρή-
 νην, μεθίστησι δὲ καὶ τοὺς ἐν τῷ ὄρει τοῦ Λιβάνου λοχοῦντας ἐκ D
 παλαιοῦ χρόνου ὀπλίτας. ἐκστρατεύει δὲ κατ' αὐτῶν, καὶ κατὰ
 τὴν Σεβαστόπολιν γίνεται. καὶ αὐτοὶ δὲ ἐκστρατεύσαντες πρὸς
 αὐτὸν παραγίνονται· καὶ τὰ μὲν τῆς εἰρήνης φυλάττεσθαι βέβαια

16 [ἔως] εἰς? 22 γρ. ἐκστρατεύσαντες margo P -

mine voluntates totidemque naturales actiones receptae sunt; decretum-
 que illum cum divinitate perfecta, tum perfecta nihilominus hominis na-
 tura constare. contrariae vero haeresis auctores anathemate damnantur.
 hunc in modum reliquum vitae tempus in otio ac pace transigens impe-
 rator decimo septimo imperii anno excessit e vita; cuius corpus in regia
 sanctorum apostolorum basilica aede sepultum est.

Reliquit imperii successorem Iustinianum filium, qui iam sexdecim
 annos attigerat. atque hic imperium nactus, quae a parente suo de pace a. 685
 ac reliqua rei publicae ordinatione constituta fuerant, omnia pervertit,
 unaque et initam cum Bulgaria pacem dissolvit. hinc equitibus ad Thra-
 ciae loca missis contra Sclavinos profisciscitur. et Thessalonicam usque a. 688
 progrediens, quamplurimis illic Sclavinorum gentibus partim bello partim
 deditioe in potestatem acceptis, easdem in Opsiciana quam vocant re-
 gione per Abydum translatas collocat. ex quibus ad triginta milia ar-
 matorum eduxit, eamque peculiarem militem appellavit, cui Gebulum
 ex nobilioribus quendam praeposuit. atque his fretus pacem cum Sara-
 cenis a parente initam dissolvit. ad haec stationem illam militum, quae
 in Libano monte iam tum ab antiquis temporibus posita fuerat, inde
 detrahit. igitur exercitu contra illos acto Sebastopolim pervenit. at hi
 productis ex adverso copiis pacem quidem se, quantum in sese fuerit,

παρ' αὐτῶν ἔφασκον, εἰ δὲ βούλοιντο διωστρέφειν Ῥωμαῖοι, θεὸν κριτὴν τῶν αἰτίων γίνεσθαι. Ἰουστινιανοῦ δὲ μῦλλον τῆς μάχης αἰρουμένου, οὗτοι τὸν τῆς εἰρήνης ἔγγραφον λόγον ἐφ' ὑψηλοῦ ἀνυρτήσαντες σημεῖον προάγειν ἐκέλευον, καὶ δὴ κατὰ Ῥωμαίων ἐχώρουν. οἱ δὲ εἰς φυγὴν ἐτρέποντο. καὶ ὁ κληθεὶς περιοσίσιος 5 τῶν Σκλάβων λαὸς τοῖς Συρακηνοῖς προστίθεται, καὶ σὺν αὐτοῖς Ῥωμαίους ἀήρουν. Ἐξ οὗ πλεῖον προσκτιζόμενοι θάρσος πλειό- P 25 νως τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἐλυμαίνοντο. καὶ τὰ μὲν πρὸς τὸ ἔθνος οὕτως πῶς ἔσχε.

Εἰς δὲ τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς καθίστα ἄνδρας ἀπηγεῖς καὶ 10 ὠμοτάτους. ὧν ἦν Στέφανος εὐνοῦχος Πέρσης, ταμίης τῶν βασιλικῶν χρημάτων, καὶ πολλὰ τοὺς ὑπὸ χεῖρα αἰκίζόμενος ἄχρι καὶ εἰς τὴν μητέρα Ἰουστινιανοῦ τὴν τόλμαν ἐξήνεγκε, μάλιστα αὐτῆ ἔν στήματι ὡσπερ τοὺς παῖδας οἱ γραμματιστοὶ ἐπιθέμενος. Θεόδοτον δὲ τινὰ μοναχόν, ἐγκλειστὸν τὸ πρότερον κατὰ τὰ Θρακῶα 15 τοῦ στενοῦ λεγομένου πόρου γεγονότα, τῶν δημοσίων λογιστῆν, ὃν τὸ δημῶδες λογοθέτην καλοῦσι, καθίστησιν, ὃς ὑπερβολῆ ὠμό- B τητος οὐ τοὺς ὑπ' αὐτὸν μόνον χρήματι ἐπραττε, μετεώροις σχολίοις ἀνυρτῶν καὶ ἀχύροις περικυπνίζων, ἀλλ' ἤδη καὶ ἑτέρους περιφανεστέρους ἄνδρας δημεύων καὶ ἀφορητοὺς ποινῶς ἐπιφέρων 20 ἀπέκτεινεν.

Λέβντιον δὲ τινὰ πατρικίον ἐκ τῆς τῶν Ἰσαύρων ὀρμώμενον χώρας καὶ στρατηγὸν γενόμενον τοῦ ἀνατολικοῦ καλουμένου στρα-

2 τὴν μάχην?

8 τῶν P

12 καὶ πολλὰ] ὃς πολλὰ?

integram servasse dixerunt. quodsi Romani eam violare cupiant, deum a. 681 de criminis illius auctoribus iudicaturum. sed Iustiniano bellum magis optante, illi foederis tabulas e sublimi vexillo suspensas praeferrī ante se iubent, atque ita contra Romanos procedunt; quos in fugam coniciunt. sed et peculiaris ille Sclavorum populus (ita enim vocabatur) ad Saracenos deficit, quibuscum Romanos communiter caedebant. hoc itaque modo sese adversus gentem illam imperator gessit.

Iam vero civilibus magistratibus efferos homines ac crudelissimos a. 693 praefecit; quorum unus Stephanus fuit spado, genere Persa, fasci praefectus, qui subiectos sibi omnes magnis contumeliis afficiebat, adeo ut vel Iustiniani matrem audacia illius appeteret, eique verbera, quemadmodum pueris elementariis magistri solent, intentaret. idem porro Theodotum quendam monachum, qui prius in Thraciae finibus ad freti angustias inclusam ac solitariam vitam duxerat, publici aerarii praefectum constituit, quem logothetam vulgo nuncupant. qui per summam crudelitatem non modo a subiectis sibi pecunias exigebat, quos sublati fribus extentos palearum fumo cruciabat, sed etiam alios illustres viros proscribebat ac poenis intolerabilibus necabat.

Ceterum Leontium quendam patricium, genere Isauricum qui Orientalibus copiis praefuerat, multis rebus praecclare ac cum laude gestis in-

τεύματος, εὐδόκιμόν τε πολλοῖς πολλὰκις γενόμενον, ὑποφρούριον
 τρισὶ χρόνοις καὶ αὐτὸν Ἰουστινιανὸς ἐποίησεν· εἶτα τῆς φρουρᾶς
 λύσας στρατηγὸν τῆς Ἑλλάδος προβάλλεται, αὐθημερὸν ἀναγκά-
 σασ τοῦ Βυζαντίου ἀπαλεῖν. πρὸς δὲ γίνονται φίλοι τυγχάνοντες
 5 ἄωρον τῆς νυκτὸς Παῦλός τις μοναχὸς τῆς Καλλιστράτου μονῆς C
 ὑπάρχων, ἀστρονόμος τὴν ἐπιστήμην, καὶ Γρηγόριος μοναχὸς καὶ
 ἡγούμενος ἐν τῇ Φλώρου μονῇ, Καππαδόκης τὸ γένος, ὡς προ-
 πέμψοντες. αὐτοὺς δὲ ἰδὼν ἐνεκάλει λέγων ὡς μάτην μοι τὰ τῆς
 βασιλείας προεμαντεύσασθε· νῦν γὰρ ἐνθένδε ἀποχωροῦντα τὸ
 10 τέλος με τῆς ζωῆς πικρὸν καταλήφεται. οἱ δὲ τῆς ὁδοῦ εἶργον,
 βέβαια παρεχόμενοι ὡς εἰ μὴ ἀκνήσειεν τῆς ἐξουσίας κρατήσειεν.
 τούτοις πεισθεὶς εὐθὺς ἐπικομίζων τινὰς τῶν ὑπηρετῶν ἐτι τῆς νυ-
 κτὸς ἐφιστυμένης καὶ ὄπλα ἀνελόμενος εἰς τὸ πραιτώριον ἄνεισιν
 ἡσυχῇ· καὶ σημαινόντων ὡς τὸν βασιλέα παρεῖναι ἐν τοῖς ἐκείσε
 15 πρᾶξαι τὰ κατὰ γνώμην, ὃ τοῦ πραιτωρίου ὑπαρχὸς ὑπήντα δι- D
 ανοιγνὸς τὰς πύλας· δὴ αὐτίκα χεῖρας καὶ πόδας ἐπέδησεν. ἐντὸς
 δὲ γενόμενος Λεόντιος πάντας τοὺς καθειργμένους ἔλυσε καὶ ὀπλί-
 σασ ἐπὶ τὸν καλούμενον φόρον ἐξώρμησε, ἀκεῖθεν σκεδιωνόμενοι
 ἀνὰ πάντα μέρη τῆς πόλεως βοῆ κρᾶζειν ἐκέλευσε πάντας Χρι-
 20 στιανοὺς εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Σοφίας παραγίνεσθαι. ἔξ ὧν πᾶν τὸ
 πληθὸς θορυβηθὲν σπουδῇ πρὸς τὸν λαυτήρα τῆς ἐκκλησίας ἤθρολι-
 ζετο. ὃ δὲ σὺν τοῖς μοναχοῖς καὶ ἑτέροις τῶν φίλων πρὸς Καλλι-
 νικὸν τὸν τηλικαῦτα ἱεράρχην τῆς πόλεως ἔρχεται, καὶ βιάζεται

5 ἀσφι? 15 πραιτωρίου Petavins: πραιτωρος P 18 σαι-
 δαννημένους?

signem, Iustinianus totis tribus annis in custodia habuerat, eumque
 postea dimissum Graeciae praeposuerat, eadem die Byzantio cedere co-
 actum. ad hunc quidam ex amicis intempesta nocte veniunt, Paulus
 nimirum monachus ex Callistrati coenobio astrologiae deditus, et Grego-
 rius monachus Flori monasterio praefectus, genere Cappadox. qui cum
 eum adissent velut honoris causa deductari, at hic illos intuens "frustra"
 inquit "mibi imperium vaticinati estis: nunc enim ex hac urbe digressum
 acerbus me vitae exitus manet." illi discessu prohibere, certoque polli-
 ceri, nisi ignavo et inerti animo esse vellet, omnino imperii competentem
 fore. quibus verbis commotus ille cum aliquot servorum manu armatus
 noctu clam ad praetorium ascendit. ubi cum adeset imperatorem signi-
 ficassent, cui aliquid illic negotii gerendum esset, praetorii praefectus
 apertis ianuis occurrit; quem illico manibus ac pedibus constrinxit. tum
 intro penetrans Leontius custodias omnes liberat, et armatis omnibus ad
 forum progreditur, unde per totam urbem dissipatos clamare iubet ut ad
 Sophiae templum Christiani omnes convenirent. quo tumultu multitudo a. 694
 omnis concita ad baptisterium frequens advenit. Leontius cum mona-
 chis et aliis amicis Callinicum tunc urbis antistitem adit, ac descendere

κατελθεῖν καὶ φωνῆσαι πρὸς τὸν λαὸν “αὕτη ἡ ἡμέρα ἦν ἐποίησεν ὁ κύριος.” τὸ δὲ πλήθος Ἰουστινιανὸν ἐδυσσάφημι. καὶ οὕτως
 P 26 ἄπαρτες ἐπὶ τὸν χώρον τῆς ἵπποδρομίας ὄχοντο. ἡμέρας δὲ ἐπι-
 γενομένης ἐκφέρουσι Ἰουστινιανὸν πρὸς αὐτούς. καὶ τῆς πληθύσε
 βούουσης βασιλεὺς ἕλκος διαδέχεσθαι, Λεόντιος τοῦ αἵματος αὐτοῦ 5
 φεισάμενος διὰ τὴν πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν πατέρα αὐτοῦ ἀγά-
 πην, τεμνὼν τὴν γλώτταν καὶ τὴν ῥίνα ἐν Χερσῶνι τῇ πόλει ἐξώ-
 ρισε, δέκατον ἤδη ἔτος ἐν τῇ βασιλείᾳ διενύσαντα. Λεόντιος δὲ
 ὑπὸ τοῦ πλήθους βασιλεὺς ἀναγορεύεται. Στέφανον δὲ τὸν εὐ-
 νοῦχον καὶ Θεοδόσιον τὸν μοναχόν, δι’ ἦν ὑπέμεινε παρ’ αὐτῶν 10
 κάκωσιν, καὶ ἄκοντος τοῦ βασιλέως συλλαβόμενοι καὶ τῶν ποδῶν
 ἕξαναρτήσαντες διὰ χρόνων συρέντας πρὸς τὴν καλουμένην τοῦ
 B Βοῦς ἄγορᾶν πυρὶ παραδεδώκεσαν. καὶ τὰ μὲν ἐν Κωνσταντι-
 νουπόλει οὕτω δέκεντο.

Ἡ δὲ ἐπ’ Ἀφρικὴν Καρχηδῶν πόλιν ὑπὸ Ῥωμαίοις τελοῦσα 15
 τότε ὑπὸ χεῖρα τῶν Σαρακηνῶν γίνεται, πολέμῳ παρ’ αὐτοῖς λη-
 φθεῖσα. τοῦτο διαγνοὺς Λεόντιος ἄπαντα τὰ Ῥωμαϊκὰ ἐξώπλισε
 πλόδιμν, στρατηγὸν τε ἐπ’ αὐτοῖς Ἰωάννην τὸν πατρικίον ἔμπειρον
 τῶν πολεμίων προχειρισάμενος πρὸς Καρχηδόνα κατὰ τῶν Σαρα-
 κηνῶν ἐξέπεμψεν· ὃς ἐκείσε παραγενόμενος τοὺς μὲν ἐν αὐτῇ τῶν 20
 Σαρακηνῶν πολέμῳ ἐτροπώσατο, τὴν δὲ πόλιν Ῥωμαίοις ἀνεσώ-
 σατο, καὶ τὰλλα πάντα τὰ ἐκείσε πολιόμενα τῆς τοῦ ἔθνους ἀπαλ-
 λάξας ἕξουσίας καὶ στρατὸν ὀπλίτην πρὸς φυλακὴν ἐν αὐτοῖς ἐγκα-
 C ταλείψας αὐτοῦ διεχείμασεν. ὁ δὲ τῶν Σαρακηνῶν βασιλεὺς

10 Θεόδοτος?

cogit, et ad populum clamare “haec est dies quam fecit dominus.” populus vero Iustiniano maledicebat. post haec universi in Hippodromum confluunt; moxque ut illuxit, Iustinianum ad eos producant. ceterum vociferante plebe ut in imperatorem gladio animadverteretur, Leontius pro sua cum eius patre Constantino amicitia vitae pepercit, sed lingua ac naso mutilatum in Chersonam urbem deportat, anno eius imperii ex-acto decimo. Leontius imperator a populo salutatus est. qui mox Stephanum eunuchum et Theodosium monachum, ob ea mala quae perpe-
 sus ab iis fuerat, etiam invito imperatore, comprehendit, et pedibus alligatos ac per urbem ad Bovis forum attractos igne combussit. haec Cpoli per eos dies acciderunt.

a. 696 At in Africa Carthago Romani antea imperii civitas a Saracenis expugnatur. quo audito Leontius Romanas omnes naves instruit, ac praefecto Ioanne patricio viro bellicis rebus experto Carthaginem contra Saracenos mittit. hic cum eo pervenisset, Saracenis, qui ibidem erant, in fugam versis urbem illam Romanae dicioni restituit, ceteraque illius regionis oppida a barbarorum servitute vindicans, et militare praesidium imponens, ibidem hiemem traducit. verum Saracenorum princeps, ea re

ταῦτα μεμαθηκώς πλείονα κατ' αὐτοῦ ἐκίνησε πόλεμον, δι' οὗ καὶ τὸν μὲν Ἰωάννην σὺν τῷ περιόντι αὐτῷ Ῥωμαϊκῷ στόλῳ ἐξώθησε, καὶ τὴν Καρχηδόνα παραλαμβάνει πόλιν καὶ τὰ περὶ αὐτὴν πόλιστα. ὁ δὲ Ἰωάννης ἀφορμήσας πρὸς βασιλέα ἀνήγετο, ἐν δὲ 5 τῇ νήσῳ Κρήτην γενόμενος ὑπὸ τε τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ πλήθους ἐστασιάζετο, καὶ οὐδαμῶς βουλευθεὶς ἀλαχόνη καὶ δέει κατεχόμενος πρὸς βασιλέα παραγενέσθαι. διὰ τοῦτο Λεόντιον μὲν δυσφημοῦντες ἀθετοῦσι, ψηφίζονται δὲ Ἀψίμαρον ὄνομα, στρατοῦ ἀρχοντα τῶν Κουρικιωτῶν τυγχάνοντα τῆς ὑπὸ Κιβυρ- 10 ραιωτῶν χώρας, ὃν δρουγγάριον Ῥωμαίους καλεῖν ἔθος, Τιβέριον αὐτὸν ἐπονομάσαντες. ἐν δὲ τῷ μεταξὺ νόσος λοιμικὴ τῇ πόλει D ἐπέσκηψε καὶ πλήθος λαοῦ ἐν μηνὶ τέτρασι διέφθειρεν. Ἀψίμαρος δὲ σὺν τῷ συνόντι αὐτῷ στόλῳ εἰς Βοζύντιον ἀναχθεὶς ἀντικρυ τῆς πόλεως ἐν Συκαῖς λεγομένῳ παραθαλασσίῳ χωρίῳ προσ- 15 ορμίζεται. ἐπὶ χρόνον δὲ τινα πόλεμον συμβαλὼν τοῖς ἐν τῇ πόλει, τέλος τοὺς ὑπὸ τοῦ τείχους Βλαχερνῶν φρουροὺς καὶ τοὺς τούτων ἄρχοντας ὑποφθείρας δόλῳ ὑπ' αὐτῶν παραλαμβάνει τὴν πόλιν. καὶ ὁ σὺν αὐτῷ στρατὸς εἰσελθὼν τὰ χρήματα τῶν πολιτῶν δήμεσσε. Λεόντιον δὲ χειρωσάμενος τρίτον ἔτος ἐν τῇ βα- 20 σιλείᾳ διάγοντα τὴν ῥίνα αὐτοῦ ἐξέτεμε, καὶ ἐν τῷ καλουμένῳ τῆς P 27 Δελμάτου μοναστηρίῳ ἤσυχάζειν προσέταξε.

Καὶ οὕτω μὲν ταῦτα ἐπ' αὐτοῖς συνέβαιεν· Ἰουστινιανὸς δὲ ἐπεὶ πρὸς τῇ Χερσῶνι διέτριβε, συχνότερον δημηγορῶν ὡς πάλιν

2 παρόντι?

3 πάλιν?

16 ἐπι?

comperta, maiori contra eum belli mole et apparatu contendit. quo et Ioannem cum omni quae supererat classe Romanorum expellit, et Carthaginem cum vicinis oppidis in potestatem recipit. quare Ioannes inde solvens ad imperatorem revertitur. sed cum ad Cretam insulam appulisset, ducum et militum contra eum seditio ac tumultus oritur, cum et alioqui pudor illum ac metus offerre se imperatori prohiberet. quamobrem Leontium multis in eum contumeliose dictis abiciunt, eiusque a. 697 loco Apsimarum eligunt, qui tum Curiciotarum copiis praeerat e Cibyraeotarum regione, quem drungarium Romani vocant, eundemque Tiberium cognominant. interea in urbe pestilentia laboratum est, quae quattuor mensibus ingentem vim hominum absumpsit. Apsimarum vero cum classe sua Byzantium invectus ad locum quendam litori proximum, quem Sycas appellant, ex adverso urbis appulit. inde contra oppidanos aliquamdiu pugnans, postremo corruptis Blachernarum muri custodibus eorumque praefectis, dolo urbem ingressus est; unaque cum eo irrupens exercitus civium bona diripuit. Leontium porro, tertio quam imperare coeperat anno, comprehendens amputatis naribus in Delmati monasterium, ut ibi privatus ageret, includit.

Quae dum geruntur, Iustinianus Chersonas degens cum de recuperando imperio crebro sermocinaretur atque audacius ageret, eius loci in-

κρατήσῃ τῆς βασιλείας ἐπαρρησιάζετο. οἱ δὲ ἴδτε πολῖται κίνδυνον ἑαυτοῖς ὑπονοοῦμενοι ἐβουλεύσαντο αὐτὸν ἀνελεῖν ἢ δεσμιώτην πρὸς Ἀψίμαρον ἀναπέμπειν. αὐτὸς δὲ τοῦτο αἰσθόμενος ἐκείθεν διέφυγε, καὶ εἰς τὸ φρούριον τὸ λεγόμενον Δόρος πρὸς τῇ Γοθικῇ κείμενον χώρα ἀπέδρασεν. αἰτεῖ δὲ τὸν Χάζαρον ἡγεμόνα 5 (χαγάνους δὲ τούτους αὐτοὶ καλοῦσιν) ὡς αὐτὸν παραγενέσθαι. Β ὁ δὲ τῇ αἰτήσῃ εἶξε, καὶ αὐτὸν μετὰ τιμῆς ἐδέξατο, καὶ φιλωθείς αὐτῷ τὴν ἑαυτοῦ ἀδελφὴν Θεοδώραν καλουμένην εἰς γυναῖκα ἐξέδοτο. ὁ δὲ τῇ αὐτοῦ συναινέσει ἐν Φαναγόρῃ ἐλθὼν σὺν αὐτῇ διέτριβε. ταῦτα διαγνοὺς Ἀψίμαρος ἐνέκετο συχνῶς τὸν τῶν 10 Χαζάρων ἄρχοντα ἐκλιπαρῶν, πλείστα δὲ χρήματα καὶ δῶρα ὑπισχεῖτο, εἰ ζῶντα Ἰουστινιανὸν ἢ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐκπέμψαι. ὁ δὲ ταῖς πολλαῖς εἴξας παρακλήσεσιν ὑπέσχετο τοῦτο πληροῦν. πέμπει οὖν ἄνδρας εἰς φυλακὴν αὐτοῦ καθιστάνας, τῷ μὲν προσχήμασι ὡς μὴ ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων ἐπιβουλευθεῖν, τῷ ὄντι δὲ 15 φυλάσσειν, ὡς μὴ ἀποδράσαι ποτὲ προασφυλιζόμενος. κειλεύει δὲ τῷ ἄρχοντι τῶν ὁμοεθνῶν, ὠκειωμένῳ δὲ Ἰουστινιανῷ ὄντι, C ἔτι δὲ καὶ τῷ ἄρχοντι τῷ τοῦ Βοσπόρου τοῦ Σκυθικοῦ, ἐπιτηρεῖν ἥνικα αὐτοῖς ἐπιτρέψει ἀνελεῖν αὐτὸν ὡς τάχιστα. ταῦτα δὲ μὴ γύεται Θεοδώρα παρὰ τινος τῶν τοῦ πατρὸς οἰκετῶν. ἡ δὲ τὰ 20 τῆς ἐπιβουλῆς τῷ ἀνδρὶ ἀνετίθει. καὶ αὐτὸς τὸν οἰκεῖον ἐκείνον τὸν Χάζαρον καλέσας καὶ ἀπιδιάσας μετ' αὐτοῦ ἀγχόνῃ παρέδωκε. τῷ αὐτῷ δὲ τρόπῳ ἀναίρει καὶ τὸν Βοσπόρου ἄρχοντα. εὐθὺς δὲ

4 Λαράς Petavius.

5 Χαζάρων?

tolae periculum sibi ex ea re veriti, de illo interficiendo aut victo ad Apsimarum perducendo consilium ineunt. at ipse, ubi illos agitare comperit, inde fugiens ad castellum, quod Doros appellatur estque in a. 702 Gothiae limitibus positum, sese recipit. unde Chazarum ducem, (Chaganos ipsi illos nuncupant) ut ad se veniret rogat. qui precibus eius adductus magno cum honore eundem excipit, et contracta cum eo amicitia sororem suam Theodoram nomine coniugem tradit. quare illo permittente Phanagoram veniens ibi cum uxore sua moratus est. quae cum Apsimarum audisset, Chazarum principem assidue sollicitabat, opibus multis ac muneribus promissis, ut aut vivum Iustinianum ad sese aut caput eius mitteret. qui frequentibus Apsimari precibus commotus facturum se quod rogatus erat recepit. itaque certos homines ad eius custodiam allegat, per speciem ne gentilium suorum insidiis opprimeretur, re vera autem id ipsum cavens ne unquam e manibus suis effugere posset. tum uni ex gentis suae ducibus, quocum Iustiniano familiaritas erat, necnon et Bospori Scythici praefecto iubet, ut simul atque mandasset, quam primum ei vitam eriperent. haec ad Theodoram a quodam patris sui domestico perlata sunt; quae statim viro suo insidias aperit. qui quidem Chazaro illo familiari suo ad se vocato, remotis arbitris, eum laqueo praefocat, eodemque modo Bospori praefectum interficit.

Θεοδώραν τὴν γαμετὴν πρὸς τὸν πατέρα ἐκπέμπει, αὐτὸς δὲ ἀπά-
 ρας εἰς Τόμιν καλούμενον παραθαλάσσιον χωρίον κατέηλθε. κακείσε
 τῆ ἐπιβὰς σὺν ἑτέροις τισὶν ἀνδράσι καὶ ταύτην παραπλεύσας ἦλθε
 μέχρι Συμβόλου τῆ πόλει πλησιάσας Χερσῶνι. καὶ προσορμίσας
 5 τῷ ἐκείσε λιμένι πέμπει ἕνα τῶν ἑταίρων ἐπὶ τῆ πόλει, κακείθεν D
 ἄγει πρὸς αὐτὸν τὸν Βαρασβακούριον καὶ τὸν τούτου ἀδελφὸν τὸν
 τε Σολιβᾶν καὶ ἑτέρους τινὰς ἄνδρας. καὶ σὺν αὐτοῖς ἐκπλεύσας,
 τὰ λεγόμενα Νεκρόφυλλο παρελθὼν, πρὸς τὸν Ἰστρον ποταμὸν
 παραγίνεται. ἐκείθεν ἐκπέμπει τῶν συνόντων τινὰ Στέφανον πρὸς
 10 Τέρβελιν κύριον ὄντα τήνικαῦτα τῶν ἐκείσε Βουλγάρων, παρακα-
 λῶν συλλαβεῖσθαι αὐτῷ ὥστε τὸν τῆς βασιλείας ἀπολήψεσθαι
 θρόνον, ἄλλα τε πλεῖστα δῶρα ὑποσχόμενος καὶ τὴν ἑαυτοῦ θυ-
 γατέρα εἰς γυναῖκα αὐτῷ δώσειν ἐπαγγειλάμενος. ὁ δὲ προθύμως
 ἐν πᾶσιν ὑπέεικε, καὶ Ἰουστινιανὸν σὺν τιμῇ μεγάλη ἐδέξατο, καὶ P 28
 15 ἅπαντα τὸν ὑπ' αὐτῷ λαὸν ὀπίστας σὺν αὐτῷ ἐπὶ τὴν βασιλεύου-
 σαν ᾤχετο. προσεδρεύει δὲ τῷ τείχει Βλαχερνῶν ἐπὶ τρισὶν ἡμέ-
 ραις, ἀξιῶν τοὺς τῆς πόλεως εἰσδεχθῆναι αὐτὸν βασιλεῖα. οἱ δὲ
 αἰσχροῦς ὑβρίζοντες ἀπέπεμπον. ὁ δὲ νυκτὸς εἰσδέεται σὺν ὀλί-
 γοις τισὶ κατὰ τὸν τῆς πόλεως ἀγωγόν, κἀντεῦθεν παραλαμβάνει
 20 τὴν πόλιν, καὶ πρὸς βραχὺ σκηνοῦται ἐν τῷ παλατίῳ Βλαχερνῶν.
 Ἡράκλειον δὲ τὸν ἀδελφὸν Ἀψιμάρου στρατηγὸν τοῦ ἀνατολικοῦ
 στρατοῦ γενόμενον καὶ τοὺς ἄλλους ἄρχοντας καὶ ὑπασπιστὰς αὐ-
 τοῦ πρὸς τῷ τείχει ἐπὶ ξύλου ἀνήρτησεν. Ἀψιμαρον δὲ συλλαβὼν

8 τῆ ἀκτῆν Petavius.

deinde Theodora coniuge ad patrem remissa solvens Tomin, qui locus
 ad mare situs est, pervenit, ubi nave conscensa cum nonnullis aliis litus
 legens ad Symbolum usque ad Chersonam urbem appellit. quo cum na-
 vem ad portum applicuisset, certum hominem e comitatu ad urbem de-
 stinat, ex qua Barasbacurium eiusque fratrem ad se una cum Soliba et
 aliis quibusdam elicit; quibuscum solvens, et eum locum quem Necro-
 pyla vocant praetervectus, ad Istrum pervenit. inde ad Terbelin Bul-
 garorum in ea regione principem quendam ex suis Stephanum mittit,
 auxilium petens, ut in imperium eius opera restitueretur; ad idque cum
 alia quamplurima tum filiam suam coniugem promittebat. his acceptis
 barbarus Iustiniano omnia cumulate detulit; eumque magno cum honore
 suscepit, tum omnibus qui secum erant armatis ad urbem contendit;
 quam triduo toto castris ad Blachernorum murum positus obsedit, in-
 stante imperatore ut a civibus in urbem reciperetur. sed illi cum igno-
 minia turpiter remittunt. tandem noctu cum paucis per aquae ductum a. 702
 irrepit atque urbem invadit, moxque Blachernorum palatium occupat.
 Heraclium vero Apsimari fratrem, ex praefecto Orientalium copiarum,
 cum aliis ducibus et satellitibus eius pro moenibus ipsis et patibulo su-
 spendit. Apsimarum deinde, septimo quam imperare coeperat anno,

- B** Ἐβδομον ἔτος ἐν τῇ βασιλείᾳ διανύσαντα, ἔτι δὲ καὶ Λεόντιον σι-
 δήροισι πεδήσας κατέσχευεν ἐν εἰρκτῇ· μετὰ δὲ ταῦτα ἵππικὸν ἐπιτε-
 λήσας ἀγῶνα, θύτερον μὲν ἐκ δεξιῶν θύτερον δὲ ἐξ ἀριστερῶν
 πρὸς τοῖς ποσὶν αὐτοῦ πατεῖσθαι ῥήσας ἐπὶ ὤρας βραχείας, μετὰ
 ταῦτα ἐκπέμπει ἐν τῷ καλουμένῳ κνηγίῳ τμηθῆναι τὰς κεφαλὰς. 5
 τὸν δὲ Βουλγάρων ἄρχοντα Τέρβελιν ἔξω τείχους Βλαχερνῶν σκη-
 νούμενον πολλὰ φιλοφρονησάμενος, τέλος παραγενόμενος πρὸς
 αὐτὸν χλανίδα τε περιβάλλει βασιλικὴν καὶ Καίσαρα ἀναγορεύει,
 καὶ συμπάρεδρον ποιησάμενος προσκυνεῖσθαι σὺν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ
 λαοῦ ἐκέλευε, καὶ πλεῖστα παρασχόμενος δῶρα πρὸς τὰ ἑαυτοῦ 10
C ἐξέπεμπε. Καλλίνικον δὲ τὸν τῆς πόλεως ἱεράρχην, ὡς δυσφη-
 μήσαντα αὐτὸν ἐπὶ τῇ τοῦ Λεοντίου ἀναγορεύσει, τυφλώσας ἐν
 τῇ Ῥώμῃ ἐξέπεμπε, Κῦρον ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἱερωσύνην προχει-
 ρισάμενος τὸν ἐν Ἀμάστριδι ἐγκλειστὸν γενόμενον, προσημαιοῦντα
 αὐτῷ ἐκέισε παρίοντι τὴν τῆς δευτέρας βασιλείας κατάστασιν. 15
 πολὺν τε φόνον καὶ κάκωσιν ἐν τοῖς ὑπηκόοις ἐποιεῖτο· τοὺς μὲν
 γὰρ εἰς ἄρχοντας προβαλλόμενος ἀντίκα ἐτέρους ὀπισθεν ἐκπέμ-
 πων ἀνήρει, οὓς δὲ ἐν δέλπῳ συγκαλῶν ὀδῶν ἀπέκτεινεν, ἄλλους
 ἐν τῷ βυθῷ σάκκοις ἐμβάλων ἀπέρριπτε, καὶ συνελόντα εἰπεῖν,
 ὠμότητι πολλῇ καὶ θηριώδει γνώμῃ πρὸς τὸ ὑπήκοον διακαίμενος. 20
 ἐν τοῦτοις δὲ μεταστέλλεται ἀπὸ Χαζαρίας Θεοδώραν τὴν ἑαυτοῦ
D γαμετὴν καὶ Τιβέριον τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθέντα αὐτῷ υἱόν, καὶ στέ-
 φει αὐτοὺς εἰς βασιλείας. μετὰ τοῦτο λύει τὴν πρὸς τοὺς Βουλ-
 γάρους εἰρήνην, καὶ στρατεύματα πλεῖστα διὰ τε γῆς καὶ θαλάσ-

una cum Leontio comprehensum ferreis compedibus vinctum in carcerem coniecit. post haec equestre certamen celebrans, alterum ad dextram alterum ad sinistram horae spatio abiici adque pedes suos proculcari, inde in Cynegia caput amputari iussit. sub haec Bulgarorum principem Terbelin extra Blachernorum moenia stationem habentem omni honore ac munificentia prosecutus, demum ad eum veniens imperatoriam vestem circumdedit ac Caesarem appellavit. neque his contentus, sed ad con- sessum insuper admittens, adorari secum a populo voluit, ac postremo infinitis muneribus donatum in patriam remisit. Callinicus patriarcha, quod in Leontii inauguratione probrose quaedam in imperatorem iactasset, oculis orbatus Romam deportatus est. cuius in locum Cyrum substituit, qui in urbe Amastride inclusam ac solitariam vitam coluerat ac de impe- rio recuperando praedixerat. sed nullus interea caedium in cives ac saevitiae modus. nam plerosque ad magistratus evehens subinde aliis submissis interficiebat; nonnullos ad convivium invitans incautos oppri- mebat; alios in culcum insutos in profundum mergebat. et ut uno verbo dicam, omni in suos crudelitate ac feritate bacchatus est. per idem tempus e Chazaria Theodoram coniugem et Tiberium filium arcessit, eisque imperatoriam coronam imponit. post inita cum Bulgaris pace dissoluta innumeras terra marique copias in Thraciam transportans ad

σης πρὸς τοῖς Θρακείοις μέρεσι διαγαγὼν πρὸς τῇ Ἀγχιάλῳ πόλει ὡς πολεμήσαν αὐτοὺς παραγίνεται. ἀφυλάκτως δὲ τοῦ λαοῦ πρὸς τὰ ἐκεῖσε πεδία ἐπὶ κομιδῇ χρότου σκεδαννυμένου ἐπιπίπτουσιν ἀθρόως οἱ Βούλγαροι καὶ πολλοὺς αὐτῶν διαφθείρουσι, πολλοὺς δὲ καὶ αἰχμαλώτους εἶλον. καὶ Ἰουστινιανῷ ἐν τῇ πόλει Ἀγχιάλῳ ἀπολειφθέντι ἐπὶ τρισὶν ἡμέραις προσεδρεύουσιν. ὁ δὲ νυκτὸς ναυσὶν ἐπιβὰς φυγῇ ἐκεῖθεν ἀπέπλευσεν καὶ εἰς Βυζάντιον ἐπανάγεται.

Ἐν τούτοις ὄντων τῶν πραγμάτων ὁ τῶν Σαρακηνῶν βασι- P 29
 10 λῆς λαὸν πλείστον ὀπλίτην ἐπέμπει, ἡγεμόνας αὐτοῖς ἐπιστήσας Μιασαλμῶν καὶ Σολυμῶν κατὰ τὴν αὐτοῦ διάλεκτον καλουμένους, ὡς τὰ Τύανα τὴν πόλιν πολιορκήσοιτας. αἱ δὲ ἐκεῖσε παραγενόμενοι, πολέμους πλείστους συνάψαντες, μέρος δὲ τοῦ τείχους ἐκ τῶν πρὸς τειχομαχίαν ὀργάνων καταβαλόντες καὶ πλεον οὐδὲν ἰσχύ-
 15 σαντες ἀνύσαι, ἀποχωρεῖν πρὸς τὰ οἰκῆα ἐβούλοντο. ἐν ᾧ ἐπέμ-
 πει Ἰουστινιανὸς πρὸς τῇ μεσογείᾳ, καὶ πλείστον λαὸν ἄγροικῶν τε καὶ γεωργικῶν ἀθροίσας πρὸς τὰ Τύανα ἀφικνεῖσθαι ἐκέλευσεν ὡς τοὺς πολιορκουμένους ἐπαμυνόμενος. τούτους ἀόπλους οἱ Σαρα-
 20 κηνοὶ θεασάμενοι ὀρμῶσι κατ' αὐτῶν, καὶ τοὺς μὲν ξίφει ἀνείλον B
 τοὺς δὲ αἰχμαλώτους συνέλαβον. ἐντεῦθεν θαρραλεώτερον διατε-
 θέντες τῇ προσεδριά Τυάνων εἶχοντο. οἱ δὲ ἀπορίᾳ δαπανημάτων τῶν πρὸς μάχην ἀπειπόντες, τῆς τε παρὰ βασιλέως βοήθειας οὐκ εὐπορήσαντες, ὁμολογίᾳ ἑαυτοὺς τοῖς ἐχθροῖς παρέδωσαν καὶ πρὸς τὰ τῶν Σαρακηνῶν ἤδη ἀπώχοντο. ἐξ ἐκεῖκου λοιπὸν πλείστη

4 αὐτοὺς P   11 αὐτῶν?   18 τοῖς πολιορκουμένοις ἐπα-
 μυνόμενος?   21 τῆς προσεδρίας? cf. p. 19 21, 59 12, 60 1,
 65 12.   24 τὰ om P

Anchialum urbem belli molem convertit. ubi dum Romani pabulandi causa incautius dissipantur, repente superveniens Bulgarus complures occidit, alios captivos abducit. Justinianus cum Anchiali conclusus ac triduum obsessus esset, noctu tandem conscensis navibus aufugit ac Byzantium evadit.

Dum haec adversus Bulgaros geruntur, Saracenorum rex ingentem a. 704 exercitum cum Masalmane et Solymane ducibus ad Tyana obsidenda mittit. qui multis ad eam urbem praeliis gestis, murorum insuper parte machinis disiecta, cum nihil amplius proficerent, discessum parabant, cum ecce ingens rusticorum et agricolarum manus a Justiniano ad solvendam obsidionem mittitur. quos Saraceni inermes conspicati impetu facto partim gladiis obruncant, partim captivos abducunt. quo successu audaciores redditi coeptae Tyanorum obsidioni pertinacius insistent. at oppidani necessariorum rerum inopia fracti, nec ullum ab imperatore subsidium nacti, deditionem faciunt et ad Saracenorum instituta trans-eunt. ex illo tempore plurimum ea res hostium animos erexit, ut Ro-
 Niceph. Const. 4

τοῖς ἐχθροῖς παρρησίᾳ ἐδέδοτο ἀδειῶς τὰς Ῥωμαίων καταληΐζεσθαι
 χώρας, οὐδενὸς τούτοις ἰσχύοντος ἀνταίτιεσθαι, καὶ τινα τού-
 των ἀποδασμὸν εἰς τριῆκοντα ἄνδρας περιουτάμενον ἄχρι Χρυσο-
 πόλεως κατελθεῖν, παραθαλάσσιον χωρίον ἄντικρυ Βυζαντίου
 πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα ἰδρυσμένον, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶσε οἰκήτορας 5
 C ἀποσφάζει, τὰς δὲ πορφυρίδας ἐμπερῆσαι ναῦς.

Ἰουστινιανὸς δὲ ἐν μὴμῇ ἔχων περὶ τῆς γενομένης αὐτῶ
 πρὸς Ἀψίμαρον παρὰ τῶν ἐν Χερσῶνι διαβολῆς, ναῦς πολλὰ πλε-
 στας καὶ διαφόρους συναγείρας, ἐμβιβάσας παρ' αὐτοῦ ἄχρις εἰς
 ἑκατὸν χιλιάδας ἀριθμὸν ἀνδρῶν, εἰδότας ἕκ τε τῶν στρατιωτι- 10
 κῶν καταλόγων, ἔτι δὲ καὶ τοῦ γεωργικοῦ καὶ τῶν βαναυσικῶν
 τεχνῶν τῶν τε ἐκ τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ τοῦ τῆς πόλεως δή-
 μου, Στέφανον δὲ τινα πατρικίον τὸ ἐπὶ κλήν Ἀσμηκτιον τοῦ τοιοῦ-
 του στόλου ἡγεμόνα προβαλόμενος ἐξέπεμψε, προστάξας πάντας 15
 D λαοὺς ξίφασιν ἀνηλωκέσαι, Ἕλληνας δὲ τῶν αὐτοῦ δορυφόρων σὺν
 αὐτῶ ἀπιόντα ἄρχοντα Χερσῶνος ἐγκαταστήσαι, ἔτι δὲ καὶ Βαρ-
 δάνην Ἀρμένιον τῶ γένει ἐξόριστον ἐκέῖσε καταλιπεῖν. Στέφανος
 δὲ διὰ τῆς Ποντικῆς θαλάσσης πρὸς τὰ ἐκεῖσε περικυβηθεὶς τὰ
 προστεταγμένα ἐπλήρου, μειράκιά τινα δλίγα τῶ συνόντι αὐτῶ 20
 λαῶ ὡς δῆθεν αἰχμάλωτα περιποιήσας. τὸν Δούνον δὲ τὸν Χερ-
 σῶνος ἄρχοντα καὶ Ζώλλον πρωτοπολίτην λεγόμενον καὶ ἐτέρους
 ἄνδρας τεσσαράκοντα τῶν ἐμφανεστέρων δεσμώτας σὺν γυναιξί

2 καὶ] ὥστε καί? 10 εἰσβάοντας? 13 Ἀσμηκτιον P 14 προ-
 βαλλόμενος P

manorum agros praedationibus ac populationibus impune vexarent, cum
 nulli satis virum ad resistendum esset. postremo triginta fere hominum
 globus Chrysopolin usque (quod oppidum ex adverso Byzantii ad orien-
 tem solem ad mare situm est) perrumpunt, et oppidanis omnibus iugu-
 latis navigiis ignem iniciunt.

a. 709 Justinianus interim delationis istius memor, qua apud Apsimarum a
 Chersonitis in periculum adductus fuerat, classem multarum ac diversi
 generis navium instituit, in quam centum fere milia hominum imposuit,
 partim ex militaribus ordinibus, partim ex rustica plebe aut opificum
 turba, partim denique ex senatorio ordine reliquisque civibus. his
 omnibus Stephanum patricium cognomento Asmictum ducem praeposuit,
 cum mandatis ut Chersonae ac Bospori vicinarumque praefecturarum po-
 pulos omnes gladiis conficeret, Eliam vero ex Praetorianis, qui in co-
 mitatu erat, Chersonae praeficeret, ibidemque Bardanem quandam Ar-
 menum exsulem relinqueret. his acceptis Stephanus Pontico mari in
 illam regionem invectus iussa imperatoris exsequitur: paucos iuvenes
 captivorum loco in milites suos dividit. Dunum Chersonae praefectum
 et Zoilum civitatis principem allosque triginta circiter ex illustrioribus

καὶ παισὶ πρὸς Ἰουστινιανὸν ἔπεμψεν, ἄλλους τε τῶν πρωτευόντων Χερσῶνος ἄνδρας ἐπὶ ξυλίνοις ὀβελοῖς προσαρτήσας ἐπὶ πρὸς διώπησε. τοὺς δὲ τῶν ἐτέρων προστατεύοντας πολισμάτων ἄνδρας ἄχρι καὶ εἰς εἴκοσι ἀκατίῃ ἐμβάλων καὶ προσθήσας λίθους 5 [τε] τούτῳ πλείστους τῷ βυθῷ παραδέδωκεν. Ἰουστινιανὸς δὲ P 30 φιλανθρωπότερον τὸν Στέφανον διατεθέντα παρὰ τὰ διατεταγμένα αὐτῷ νομίσας διὰ τὴν τῶν μειρακίων περιποίησιν, σπουδαιότερον ἐπανήκειν πρὸς αὐτὸν ἐκέλευσεν. αὐτὸς δὲ κατὰ τὰ προσταχθέντα ἐκείθεν ἀπάρας μηνὸς Ὀκτωβρίου ἰσταμένου χειμῶνι μεγάλῳ καὶ 10 ναυαγίῳ περιπίπτει, εἰς τρεῖς καὶ ἑβδομήκοντα χιλιάδας τῶν καταποντισθέντων ἄριθμηθέντων, ὧν τὰ πτώματα ἐξ Ἀμαστρίδος πόλεως μέχρις Ἡρακλείας ὑπὸ θαλάσσης ἀπερρίπτετο. ἐφ' οἷς σὸ λυπηθεὶς ἀλλὰ μὴν περιχαρῆς γενόμενος Ἰουστινιανὸς πάλιν βούλεται ἕτερον ἐκεῖσε ἐκπέμπειν στόλον. οἱ δὲ τῶν χωρῶν τούτων 15 ἄρχοντες τῆς φήμης αἰσθόμενοι ἑαυτοὺς ὄση δύναμις ἠσφάλλιζοντο, πρὸς δὲ τοὺς Χαζάρους διαπρεσβεύονται ὥστε ἐπὶ φυλακῆν B τούτων λαὸν ἀποστέλλειν καὶ περισώζειν τοὺς ἐν αὐτοῖς περιλειφθέντας. ταῦτα Ἰουστινιανὸς μεμαθηκῶς Γεώργιον τὸν πατρικίον ἀποστέλλει καὶ Ἰωάννην τὸν τῆς πόλεως ὑπαρχον σὺν ἑτέροις 20 ἄρχουσι καὶ στρατῷ ἄχρι τριακοσίων ἀνδρῶν, παραδοὺς αὐτοῖς τὸν Δοῦνον καὶ Ζυῖλον, ὥστε ἀποκαταστήσαι αὐτοὺς ταῖς οἰκείαις ἀρχαῖς, Ἡλίαν δὲ ἀγαγεῖν ὡς αὐτόν. τούτων ἐν Χερσῶνι παραγενομένων οἱ τῆς πόλεως μόνον Γεώργιον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἄρ-

16 Χαζάρεις P

cum uxoribus et liberis victos ad Iustinianum mittit, alios Chersonae facile principes numero septem ligneis veribus alligans ad ignem asavit. ceterarum porro urbium primores ad viginti ferme in lembum imponens et ingentes ex eo lapides alligans in mare depressit. sed Iustinianus ob servatos iuvenes mollius quae mandaverat atque humanius a Stephano peracta putans, quam primum hunc ad se revocat. qui inde, ut erat iussus, solvens ineunte Octobri ingruente maxima tempestate naufragium passus est, in quo tria fere et septuaginta milia submersa sunt. quorum cadavera ab Amastride ad Heracleam usque maris aestus abripuit. Iustinianus his acceptis non modo nihil doluit, sed etiam magnopere gavisus est, adeo ut alteram etiam classem instruere atque eodem mittere vellet. sed illarum provinciarum principes ea re perlata diligenter, quod in ipais fuit, sese muniunt, et ad Chazaeos legatos mittunt, ut ad sui custodiam eorumque qui supererant salutem praesidia submitterent. haec ubi Iustinianus comperit, Georgium patricium et Ioannem praefectum urbis aliosque principes cum trecentis circiter hominibus destinat, iisque Dunum ac Zoilum commendat, quibus in imperium restitutis Heliam ad se perducerent. igitur cum Chersonem appulissent, oppidani Georgium solum cum principibus, quos secum addu-

χοντας ἀξιοῦσιν ἐντὸς γενέσθαι τῆς πόλεως· ὃν γεγωνότος τὰς μὲν
 C πύλας ἐπ' αὐτοῖς ἔκλεισαν, Γεώργιον δὲ καὶ Ἰωάννην ξίφει ἀναι-
 ροῦσι. τοὺς δὲ ἕξω τοῦ τείχους ἀπολειφθέντας στρατιώτας, ἔτι
 δὲ καὶ τὸν Λούνον καὶ Ζωῆλον τοῖς ἐκείσε προσεδρεύουσι Χαζά-
 ροις παραδόντες τῷ χαγάνῳ παρέπεμψαν, οὓς παραλαβόντες οἱ 5
 Χαζάροι κατὰ τὴν ὁδὸν ἔκτειναν. οἱ δὲ τῆς πόλεως Χερσῶνος
 Ἰουστινιανὸν μὲν αἰσχυρῶς δυσφημήσαντες καθύβριζον, Βαρδάνην
 δὲ τὸν ἐκείσε ὄντα ἐξόριστον εἰς βασιλέα ἐσφήμον. τούτων αἰ-
 σθόμενος Ἰουστινιανὸς καὶ μετῴνι θυμῷ ἐξαπτόμενος τὰ μὲν Ἡλία
 τέκνα τῷ μητρῷ κόλπῳ φερόμενα ἀναλίσκει, τὴν δὲ αὐτοῦ γυ- 10
 ναῖκα τῷ ἰδίῳ μαγεῖρῳ ζευχθῆναι ἠνάγκασεν, Ἰνδῷ τῷ γένει καὶ
 ἄλλῳ θυσεῖδῃ τυγχάνοντι. ἕτερον δὲ πάλιν μέγαν στόλον ἀποστῆλ-
 D λει, ἠγεῖσθαι τούτου προχειροκόμητος Μαῦρον τὸν πατρίκιον,
 προστάξας τὴν μὲν πόλιν Χερσῶνος κατυστρέφεισθαι καὶ ἄπυνας
 τοὺς ἐν αὐτῇ ἀφειδῶς κατακτεῖναι. ὁ δὲ πρὸς Χερσῶνα περαιω- 15
 θείς τοῦ ἔργου εἶχετο. λαοῦ δὲ Χαζάρων ἐξαπιναιῶς ἐπιπεσόντος
 ἢ μὲν πόλις περιεσώζετο, Βαρδάνης δὲ ὡς τὸν κύριον Χαζάρων
 φηγάς ὤχετο. Μιῦρος δὲ ὁ πατρίκιος πρὸς μὲν τὴν πολιορκίαν
 ἀμηχανήσας, παλινοστεῖν δὲ πρὸς Ἰουστινιανὸν δεδιώς, συμφωνεῖ
 τῇ πόλει Χερσωνιτῶν. καὶ Ἰουστινιανὸν μὲν ἀπηγαίνοντο, Βαρ- 20
 δάνην δὲ ὡς βασιλέα ἐσφήμον, Φιλαιπικὸν αὐτὸν μετονομάσαν-
 τες. καὶ πρὸς τὸν Χαζάρων διαπραεσβέονται τούτων πρὸς αὐτοὺς
 P 31 ἀπεσταλκένυ. ὁ δὲ ὄρκους ἐμπεδοῖ τὸ Ῥωμαϊκὸν κληῖθος περὶ τῆς
 Βαρδάνου σωτηρίας χρήματι αὐτοὺς πραξόμενος, κατ' ἄνδρα

23 ὑπέρ?

xerat, in urbem intromittunt. inde portis occlusis eandem Georgium ac
 Ioannem gladiis obruncant, milites qui extra muros relictis erant, cum-
 que iis Dunum ac Zoilam, per Chazaros, qui illuc praesidio venerant,
 ad Chaganum transmittunt; quos barbari in itinere interficiunt. neque
 his contenti Chersonitae probra in Iustinianum ac maledicta coniiciunt,
 eiusque loco Bardanem quendam exulem imperatorem salutant. quare
 Iustinianus maiorem in modum exacerbatus primum in Heliae filios, qui
 adhuc maternis in ulnis gestabantur, saevitiam exercet. tum eius ux-
 orem coquo suo, Indo genere, toto corpore deformissimo per vim nuptui
 tradit. alia rursus magna classe confecta Maurum patricium praefecit;
 qui Chersonem funditus delere ac cives omnes nullo discrimine interfi-
 cere iussus traiecto mari impigre rem aggressus est. sed irrumpentes
 repente Chazari urbem ab exitio vindicant. Bardanes vero ad Chaza-
 rorum principem confugit. interim Maurus patricius, cum neque obsi-
 dionem urgere posset nec redire ad imperatorem anderet, cum Cherso-
 nitis conspirans Iustinianum pariter cum illis relicto, et Bardanem im-
 peratorem proclamat, quem mutato nomine Philippicum appellant. tum
 eundem per legatos a Chazaro reposcunt. qui centum aureis viritim a
 Romanis exactis de Bardanis salute iusiurandum dedit. inter haec lu-

ἑκατὸν νομίσματα εἰληφώς. Ἰουστινιανὸς δὲ χρόνου παρερχομέ-
 του ὑπόπτειυσεν ὡς καὶ παρ' αὐτῶν ἠθροημένος εἶη. διὰ τοῦτο
 αἰρεῖται Τέρβελιν τὸν ἄρχοντα τῶν Βουλγάρων καὶ τηρικαῦτα
 συμμαχίῃν αὐτῷ. ὁ δὲ πέμπει πρὸς αὐτὸν ἄνδρας ὡς τρισχάλλους,
 5 οὓς δεξιόμενος συμπεραιοῦται αὐτοῖς, καὶ ἄμμι τῷ τοῦ Ὀφικίου
 λεγομένη στρατῷ εἰς τὸ καλούμενον πεδίον τοῦ Δαματρῷ ἰδρῶσα-
 σθαι παρεκέλευσεν. αὐτὸς δὲ τοὺς τε ἄρχοντας ἑαυτοῦ καὶ στρα-
 τὸν ὀπίστην ἕτερον παραλαβὼν πρὸς τοῖς Ποντικοῖς ἐξέδραμε χω-
 ρίοις, ἄχρι παραθαλασσίου κόμης Γυγγλίσσου ὀνομαζομένης, ὥστε B
 10 ἀναμανθάκειν οἷα τὰ ἐν Χερσῶνι αὐτῷ ἐπραγματεύετο. ἐπὶ χρό-
 νον δὲ τινα ἐκέισε διατρίψας, καὶ θεασάμενος τὸν τοιοῦτον στόλον
 σὺν τῷ Φιλιππικῷ βασιλεύοντι πρὸς Βυζάντιον καταδροκτα, πρὸς
 τὸν καταλειφθέντα αὐτῷ λαὸν κατὰ τὸν Δαματρῷ παλινοστέϊ.
 Φιλιππικὸς δὲ πόλεμον ἐκτὸς εἰς τὴν πόλιν εἰσῆει, καὶ αὐτίκα
 15 Ἠλίαν σὺν ὀπίστη λαῷ κατὰ Ἰουστινιανοῦ ἀποστέλλει. καὶ αὐ-
 τὸς τῷ μὲν συνόντι Ἰουστινιανῷ πλήθει ὄρακοις τὰ τῆς σωτηρίας
 ἰβεβαίωσε, καὶ τὸν τῶν Βουλγάρων λαὸν σώους ἐπατήκειν ἐπέ-
 σχετο, αὐτοῦ δὲ Ἰουστινιανοῦ τὴν κεφαλὴν ἐκτέμνει, ἤδη ἔτος
 ἕκτον ἀνύσαντος ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ βασιλείᾳ, καὶ πρὸς Φιλίπ-
 20 πικὸν ἐπέμπει. ὁ δὲ ταύτην δεξιόμενος πρὸς τοῖς ἰσπερίοις τόποις C
 ἄχρι Ῥώμης ἀπέστειλε. Μαῦρον δὲ τὸν πατρικίαν καὶ Ἰωάννην
 τὸν βασιλικὸν δορυφόρον, ἐπὶ κλην Στροῦθον, κατὰ Τιβερίου τοῦ
 υἱοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐξέπεμψεν, ὃν καταλαμβάνουσιν ἐν τῷ θυσια-
 στηρίῳ καταφυγόντα τοῦ ἱεροῦ τῆς πανάγνου Θεομήτορος τοῦ ἐν
 25 Βλαχέρναις ὄντος, ἐν ᾧ εἰσπηδήσας Ἰωάννης ἀφίλεκται τῆς ἱερᾶς

stinianus elapso iam tempore proditum se ab illis suspicans, etiam tum
 a Terbeli Bulgarorum rege auxilium postulat; a quo tribus ferme mili-
 bus acceptis, copiisque omnibus una cum Obsequianis traiectis, in eo
 campo quem Damatrym vocant castra metari iubet. ipse cum ducibus
 aliaque armatorum manu ad Ponticos fines occurrit Ginglissum usque,
 maritimum vicum, ut de his quae ad Chersonam gesta fuerant certi
 quidpiam comperire posset. ubi aliquantum commoratus, cum eiusmodi
 navales copias Byzantium cum imperatore Philippico navigantes vidisset,
 Damatrym ad exercitum rediit. Philippicus sine pugna urbem ingredi-
 tur, ac statim Heliam cum armaturis contra Iustinianum mittit. qui
 omnibus qui cum Iustiniano erant, data fide vitam ac salutem concessit,
 Bulgaris vero ut sine fraude ad suos redirent permisit. tum Iustiniani
 caput, sexto anno quam imperare secundo coeperat, praecidit et ad
 Philippicum mittit. hoc ille accepto in Occidentem Romam usque per-
 ferri iubet. inde Maurus patricius et Ioannes e schola palatina, cogno-
 miento Struthus, contra Tiberium Iustiniani filium missi sunt; quem in
 templo castissimae dei matris, quod in Blachernis est, ad aram, quo
 ille confugerat, reperiunt. eo igitur Ioannes irrumpens sacrae mensae

a. 702

ἔξημιμένον τραπέζης, μήτε τὰ ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου εὐλαβηθεὶς μήτε τοῖς πολλοῖς δάκρυσιν Ἀναστασίας τῆς αὐτοῦ μάμμης εἶδας· παρῆν γὰρ καὶ αὐτὴ τῷ ἑγγόνῳ συγκινδυνεύουσα. καὶ τοῦτον εἰς τὴν καλουμένην τῶν Καλλιδικῶν ζώων ἀλόγων δίκην μαχαίρα ἀποσφάττουσιν, ἐν τῷ ἱερῷ τῶν θείων Ἀναργύρων τῶν καλουμένων 5
D τῶν Παυλίνης ταφῆναι προστάξαντες. μεθ' ὃν συλλαμβάνονται καὶ Βυρασβακούριον καὶ τοὺς λοιποὺς Ἰουστινιανοῦ ἄρχοντας, καὶ πάντας ἕλφει ἀναιροῦσι.

Φιλιππικὸς δὲ ἀσέμνως καὶ ῥαθύμως τὰ βασιλεία διέπων ἐφαίνεται, τοὺς δὲ ἐν τῇ ἕκτη οἰκουμηνικῇ συνόδῳ πατέρας ἀναθέ- 10
 ματι καθυπέβαλε, τὰ παρ' αὐτῶν εὐθέως δογματισθέντα δύο τοῦ σωτήρος θελήματα καὶ ἐνεργείας μὴ ἀποδεχόμενος, συλλήπτορα εὐρίσκων Ἰωάννην τὸν τηρικαῦτα τῆς πόλεως ἀρχιερέα καὶ Γερμανὸν τὸν Κυζίκου μητροπολίτην καὶ ἑτέροους ἱερεῖς καὶ συγκλητικὸς πλείστους. 15

Ἐν τούτοις τῶν Βουλγάρων ὑπλήτης ὁμιλος ἀδρόως τοὺς ἐν
P 32 τῷ Θρακικῷ Βοσπόρῳ οἰκοῦντας ἐπεισπύπτει· καὶ λαὸν πλείστον καὶ σκευὴ οὐκ ὀλίγα παρ' αὐτῶν προσκτησάμενοι, ἀδείας δὲ αὐτοῖς προσγενομένης, καὶ πρὸς τῇ χερσαίῳ τελεῖ τῆς πόλεως σκεδάννυνται, ἄχρι καὶ τῆς χρυσῆς καλουμένης πύλης προεκδραμόν- 20
 τες. ἐκεῖθεν ὑπονοστήσαντες πολλὰ τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία καταληΐζονται. μετὰ δὲ ταῦτα καὶ τὸ τῶν Σαρακηνῶν ἔθνος τὴν Ῥωμαίων κατέθεον χώραν, καὶ τὰ πλείστα μέρη διεκτρέχοντες πλεί-

9 τῆς βασιλείαν?

22 τῆς] τῶν P

nequicquam haerentem abducit, nihil neque loci religione neque Anastasiae illius aviae lacrimis commotus: aderat enim pericali cum nepote particeps ac socia. tum in eo loco qui Callinicornum dicitur, pecudis more iugulatum in sanctorum Anargyrorum, quos Paulinae nuncupant, templo sepeliri iubent. cum eo comprehensus pariter Barasbacurius ceterique Iustiniani duces, et ad unum gladio caesi.

a. 712 Post haec Philippicus imperium turpiter ac negligenter administrat, et eos patres qui in sexta oecumenica synodo convenerant anathemate condemnat, quae ab iis de duplici Christi domini voluntate et actione decreta erant improbens. qua in re adiutorem nactus est Ioannem Cpolititanum patriarcham et Germanum Cyzici metropolitanum aliosque tam sacerdotes quam senatores plurimos.

Inter haec Bulgarorum exercitus Bospori Thraciae accolas subita eruptione nec opinantes aggressi sunt. tum plerisque captivis ac copiosa suppellectile comparata animosiores facti, ad usque murum urbis qui continentem respicit dispersi, sub ipsam portam quam Auream vocant excurrunt. inde regressi Thraciae loca praedationibus infesta habuerunt. accessit ad haec mala Saracenorum incursio, qui per Romanos agros longius evagati et usquequaque diffusi plurimum damni hominibus ac pe-

στην ὄσση βλάβην ἀνθρώπων τε καὶ κτηνῶν ἐποιῶντο, τὴν τε Μήδειαν καὶ ἕτερα πολίσματα συμπαραλαμβάνουσι. Φιλιππικὸς δὲ γενέθλιον τῆς πόλεως ἡμέραν ἐπιτελέσας καὶ ἀμιλλητήριον τῶν ἵππων ἀγῶνα ἐπιδειξάμενος, εἶτα τοὺς φίλους συμποσιάσας εἰς Β 5 ὕπνον κατὰ τὸν μεσημβρινὸν τῆς ἡμέρας καιρὸν ἐτρέπετο. συμβαίνει δὲ γε αὐτῷ τὰ τῆς ἐπιβουλῆς ἐντεῦθεν. Γεώργιος τις ὄνομα, τὸ ἐπίκλην Βούραφος, πατρικίος τυγχάνων καὶ τοῦ Ὀρμικίου στρατοῦ ἡγούμενος, πρὸς τῇ Θράκῃ τηρικαῦτα ἐπιδημῶν φυλακῆς ἕνεκα τῆς χώρας διὰ τὴν τῶν Βουλγάρων καταδρομὴν, γνώμη Θεοδώρου 10 τοῦ πατρικίου τὸ ἐπίκλην Μυακίον πέμπει τῶν ὑπηρετῶν τινά, Ῥοῦφον ὄνομα, σὺν ἄλλοις στρατιώταις πρὸς τὸ Βυζάντιον τὰ πρὸς τὴν Φιλιππικῶν ἐπιβουλήν ἐπιτελέσοντι· ὃς ἀθρόως κατὰ τὰ βασιλεία ἐπεισιπτεῖ, καὶ τὸν βασιλέα καθενύδοντα καταλαβὼν ἔξανιστησί τε τοῦ ὕπνου καὶ πρὸς τὸν τοῦ ἵπποδρομοῦ ἔξάγει 15 χῶρον, κἀκέῃσε αὐτοῦ τὰς ὄψεις ἀπετύφλωσε, δεῦτερον ἔτος ἐν C τῇ βασιλείᾳ διώγοντα. τῇ ἐπαύριον ἡμέρᾳ (ἦν τῆς πεντηκοστῆς ἑορτάσιμος) ἀθροισθεὶς ὁ τῆς πόλεως ἅπας δῆμος πρὸς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ λόγου τέμενος ἀναγορεύουσιν εἰς βασιλεία Ἀρτέμιον Φιλιππικῶν γραμματεία, οὗς τῇ Ἰταλῶν φωνῇ καλοῦσιν ἀσηκρητίς, 20 ἐπονομάσαντες αὐτὸν Ἀναστάσιον. ἄλλων δὲ ἡμερῶν δακρυούσων τυφλοῦσι Θεόδωρον τὸν πατρικίον, ὡσαύτως καὶ Γεώργιον, καὶ τοῦτον ἐξόριστον ἐν Θεσσαλονίκῃ πέμπουσιν.

Ἀναστάσιος δὲ δι' ἐπιμαλίας τὰ πολεμικὰ πράγματα εἶχε, καὶ ἄρχοντας ἱκανοὺς πρὸς τὰς τούτων διοικήσεις καθίστα.

2 Μίδειαν? 16 διάγοντος? ἦν δὲ ἡ τῆς?

coribus intulerunt. eapta tum ab iis Medea cum aliis nonnullis oppidis. interim Philippicus, celebrato urbis natali atque equestri spectaculo dato, cum amicis epulum praebuisset, meridiandi causa secessit. quo tempore factis hunc in modum insidiis oppressus est. Georgius cognomento Buraphus, patricius et Obsequianis copiis praefectus, per illud tempus in Thracia erat praesidii causa, quo eam provinciam a Bulgarorum incursione defenderet. hic igitur Theodori patricii, cui Myacio cognomen erat, consilio Rufum quendam ex officio suo cum exigua manu Byzantium mittit, ut quae contra Philippicum moliti fuerant perficeret. hic repentino impetu ad palatium advolans imperatorem dormientem offendit; statimque a somno excitatum ad Hippodromum deducit, ubi oculis illum privavit anno eius imperii secundo. postridie, cum pentecostes festum ageretur, universa populi multitudo ad sacrum divini verbi templum confluens Artemium Philippici notarium (quem Latini a secretis nomi- a. 713 nant) imperatorem proclamat, eidemque Anastasii nomen imponit. paucis inde diebus elapsis Theodoro patricio ac Georgio oculos erunt, huncque ipsum Thessalonicam in exilium deportant.

At Anastasius totus in bellicas res incumbere coepit, et ad earum administrationem duces ac praefectos quam plurimos constituit. quae

D αλοθόμενος δὲ ὁ τῶν Σαρακηνῶν βασιλεὺς βουλὰς ἐκίνει ὡς κατὰ τῆς Ῥωμαίων χώρας στρατευσόμενος. ἀποστέλλει δὲ πρὸς αὐτὸν Δανιὴλ τὸν πατρικίον, ἀπὸ τῆς Σινοπιτικῶν ὀρμώμενον πῦλωος, ἕπαρχον τῆνικαῦτα τῆς βασιλίδος ὑπάρχοντα, ὡς δῆθεν τὰ τῆς εἰρήνης ἐπικηρυκευσόμενον, τῷ ὄντι δὲ διοπτρευόμενον οἶα αὐτοῖς 5 τὰ κατὰ Ῥωμαίων ἐξηρτύετο· ὃς ἐπανήκων ἐπήγγειλε μεγίστην ἔσσεσθαι τοῦ ἔθνους διὰ τε ἱππικῶν καὶ πλοῦμων στρατευμάτων τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας καταδρομήν. ὁ δὲ ἀκούσας ἐκάστῳ τῶν ἐν τῇ πόλει ὡς εἴ τις τῶν ἀναγκαίων εὐπορήσει ἐπὶ τριετῇ χρόνον διαρκούντων αὐτῷ, μένειν, ὁ δὲ τούτων ὑστερῶν οὗ ἂν βούλοιοτο 10

P 83 ἀποτρέχειν. τὰ δὲ τείχη τῆς πόλεως ἐπιμελέστερον καινίζει καὶ τὰ πολεμητήρια ὄργανα διασκευάζει, πλεῖστα δαπανήματα τῇ πόλει ἀποθέμενος, καὶ ἐτέροις οἷς ἀνῆκε πρὸς πολεμίων ἔφοδον ταύτην κατοχυρώσας. φήμης δὲ γενομένης ὡς ὁ τῶν Σαρακηνῶν στόλος ἀπὸ Ἀλεξάνδρου πόλεως ἐπὶ τὸν Φοίνικα παρεγένετο ναυπηγη- 15 σίμης ξυλῆς κυπαρισίνης ἔνεκεν, ἐκλέγεται σκάφη ταχυπλόιμα, στρατόν τε ἐν αὐτοῖς ἐγκαταλέγει ἐκ τῶν τῆς χώρας τοῦ καλουμένου Ὀψικίου, καὶ πρὸς τῇ νήσῳ τῇ Ῥόδῳ ἀποστέλλει. κάκεισε ἀθροισθῆναι καὶ ἄλλα Ῥωμαϊκὰ πλόιμα συνέταξε. τούτοις ἤγε-

B μόνα ἐφίστησιν Ἰωάννην διάκονον τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καὶ τῶν 20 δημοσίων φόρων λογιστήν, ὃν λογοθέτην γενικὸν οἶδε καλεῖν ἢ συνήθεια, ὑπάρχοντα ἔμφρονά τε καὶ ἔμπειρον καθιστάμενον,

9 πόλει ἐπιτρέπει ὡς? an διέταττεν cum Potavio? 15 ἀπὸ τῆς Ἀλεξάνδρου? cf. p. 72 7. τὸν] f. τὴν Potavius. 16 ναυπηγησίμοις ξύλοις κυπαρισίνοις P

cum Saracenorum principi comperta forent, nova subinde consilia molitus adversus Romanos expeditionem comparat. ad quem imperator Danielem patricium urbis praefectum e Sinope, ubi tum morabatur, destinat, per speciem impetrandae pacis, re ipsa autem ut omnem illius contra Romanos apparatus exploraret. qui reversus gentem illam cum ingenti equitatu classequē maxima parare Romanorum in fines expeditionem nuntiat. quibus auditis imperator omnibus qui in urbe erant, qui quidem necessarios sumptus ad triennium haberent, manendi potestatem facit, reliquis, quibus tantum non suppeteret, abire quoquo velint permittit. ipse muros diligentius reficere, machinas ad bellum comparare, necessarias omnes copias in urbe congerere, ceteris quibus contra hostium impetus opus erat munire illam atque instruere. interim cum iam rumor percubuisse Saracenorum classem caedendae ad navium fabricam cupressinae materiae causa Alexandria in Phoenicem traicere, imperator expedita navigia colligens in ea contractum ex Obsequiana regione exercitum imponit, et ad Rhodum insulam mittit: eo reliquam Romanorum classem convenire iubet. summae deinde rei Ioannem praeficit magnae ecclesiae diaconum et curatorem publicorum vectigalium, quem generalem logothetam appellare vulgo solent, virum prudentem et

ὅστις τὸν ἅπαντα παρέλαβε στόλον. ὃς πρὸς τῆ Ῥόδῳ γενόμενος καὶ τὰ ἐντεταλμένα ἀπαγγέλλων καταπειθεῖς εὗρισκε καὶ προθύμους πρὸς τὸν διάπλον ὑπάρχοντας τοὺς συνειλεγμένους ἅπαντας. μῆνοι δὲ οἱ παραγενόμενοι τοῦ Ὀψικίου στρατοῦ τὴν τοιαύτην ὁδοιπορίαν δεδοίκεσαν. στασιάζουσιν οὖν ἐξ αὐτοῦ, καὶ τὸν μὲν βασιλέα Ἀναστάσιον ἐδυοσφίμουν, Ἰωάννην δὲ τὸν διάκονον ῥομφαία ἀναλίσκουσιν. ἐντεῦθεν λοιπὸν οἱ στόλοι σκεδάννυνται, καὶ πρὸς τὰ οἰκεία ἀπέπλευσαν ἕκαστος. αὐτοὶ δὲ ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν ἀνιόντες καὶ πρὸς τὸ Ἀδραμύττιον γενόμενοι ἐκείσε εὗρισκουσι

10 Θεοδοσίον τινα ὄνομα, τῶν δημοσίων φόρων πράκτορα, ἀπράγμονά τινα καὶ ἰδιώτην τυγχάνοντα, καὶ πρὸς τὴν τῆς βασιλείας ἀξίαν προτρέπουσιν. ὁ δὲ φηγὰς ὤχετο καὶ εἰς ὄρος κατεκρύπτετο. αὐτοὶ δὲ ἐπιδραμόντες καὶ βιασόμενοι βασιλέα τε ἀναγορεύουσι καὶ μεθ' ἑαυτῶν ἄγουσι.

15 Ταῦτα Ἀναστάσιος μεμαθηκὼς τὸ μὲν Βυζάντιον ἤδη προκατοχρώσας ἐν τῇ πόλει Νικαίας τῆς κατὰ Βιθυνίαν ἐξέρχεται, κάκεισε ἑαυτὸν κατασφαλλίζεται. ὁ δὲ μετὰ Θεοδοσίου στρατὸς συναλλαγῶν ἅπαντα τὸν τοῦ Ὀψικίου στρατὸν καὶ πλείστα σκάφη ἐμπορικά, καὶ κατὰ τὸ ἤδη καὶ πρόσθεν εἰρημένον πυραθαλασσίῳ

20 χωρίῳ Χρυσοπόλεως πυραγίνεται. ἐκεῖθεν τε ἐφ' ἐκύστου τοῖς ἐκ τῆς πόλεως πόλεμον προσέβαλεν, ἐπὶ μῆσὶ τε ἐξ τῆς μάχης διήρκεσε. καὶ ὁ τοῦ Ἀναστασίου στόλος πρὸς τῷ νεωρίῳ τῆς πόλεως καλουμένῳ λιμένι καταίρει, ὁ δὲ τοῦ Θεοδοσίου στόλος ἀδείας

23 κατῆρει P, f. κατῆρε Petavins.

multarum rerum experientia praeditum. hic universae classis praepositus cum Rhodum venisset, quae in mandatis habebat exposuit. ad haec assentientibus omnibus et ad navigandum paratis, soli Obsequiani protectionem illam metuebant. qui tandem seditione facta eo progressi sunt ut maledictis in Anastasium imperatorem coniectis Ioannem ipsum diaconum gladio peremerint. ea re facta tota classis huc illucque dissipata, singuli in patriam suam reversi sunt. at rebellium copiae, dum et ipsae quoque patriam repetunt et ad Adramyttium applicant, illic forte Theodosium quendam publicorum vectigalium exactorem inveniunt, quietum hominem ac privatum, eumque ad capessendum imperium hortantur. ille fuga elapsus in monte delituit. sed accurrentes illi ac vim inferentes imperatorem salutant ac secum perducunt.

Haec ubi Anastasius comperit, Byzantio munitionibus firmato Nicaea in Bithyniam profectus est. ibi omnibus se praesidiis instruxit. interim Theodosii copiae Obsequianum omnem exercitum ac multas negotiatorum naves occupant; moxque, ut paulo ante relatam est, ad maritimam stationem Chrysopolitanæ urbis applicant. inde oppugnare eam aggressi sex mensibus in obsidione persistunt. quae dum geruntur, Anastasii classis ad navale (id urbis portui nomen est) appellit. Theo-

ἐπιλαβόμενος διαπορθμύεται πρὸς τὰ Θρακῶα, καὶ τούτων ἐκρά-
τησεν. ἐπὶ προδοσίᾳ δὲ τινος ὑποφθείραντες διὰ τῆς πύλης τῆς
καλουμένης Βλαχερῶν τὴν πόλιν εἶλαν, καὶ νυκτὸς ἐπιγενομένης
εἰς τοὺς οἴκους τῶν πολιτῶν εἰσδραμόντες μεγίστην αὐτοῖς βλάβην
P 34 εἰργάσαντο. τοὺς δὲ ἐν αὐτῇ ἄρχοντας ἅμα Γερμανῶ τῷ τηνι-5
καῦτα ἱεράρχῃ τῆς πόλεως ἀποστέλλει ὡς τὰ πεπραγμένα αὐτῷ
πιστωσόμενος Ἀναστασίῳ. ὁ δὲ τούτους ἤδη λόγον ἤτησεν ὡς
μήτε τι κακὸν πάθῃ, καὶ τὸ μοναχικὸν περιβαλλόμενος σχῆμα πρὸς
Θεοδόσιον ᾤχετο· ὁ δὲ ἕτερον μηδὲν βλάβας κατὰ τὴν Θεσσαλο-
νίκην ἐξόριστον ἐπέμψεν. 10

Ἐπεὶ οὖν πικναὶ τῶν βασιλέων ἐπαναστάσεις ἐγένοντο καὶ ἡ
τυραννὶς ἐκράτει, τὰ τε τῆς βασιλείας καὶ τῆς πόλεως κατημελεῖτο
καὶ διέπιπτε πράγματα, ἔτι μὴν καὶ ἡ τῶν λόγων ἠφρονίζετο παι-
δευσις καὶ τὰ τακτικὰ διελύετο. ἐξ ὧν συνέβαινε καὶ τοὺς πολε-
B μίους τῆς τῶν Ῥωμαίων κατατρέχειν ἀδεῶς πολιτείας, φόνοι τε 15
πολλοὶ καὶ ἀπαγωγαὶ καὶ πόλεων ἀλώσεις. ἐντεῦθεν καὶ οἱ Σαρα-
κηνοὶ ὀρμῶσι κατ' αὐτῆς τῆς βασιλευσύσης, διὰ τῆς ἠπειροῦ στέλ-
λοντες ἐκ διαφόρων ἐθνῶν τῶν ὑπὸ χεῖρα ἰαπικὰ τε καὶ περσικὰ
στρατεύματα ἀριθμοῦ κρείττονα. ὡσαύτως καὶ στόλον πολὺν ἀπέ-
στειλαν ἄχρι καὶ εἰς χιλίας ἄκτακοσίας ναῦς, ἠγεμόνα τούτων τινὰ 20
καταστήσαντες Μουσαλμᾶν τῇ σφῶν διαλέκτῳ καλούμενον. ταῦτα
μαθόντες οἱ στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἄρχοντες καὶ τὴν τοῦ Θεο-

7 πιστωσόμενος P: corr Potavius.

11 πικναὶ κατὰ τῶν?

dosiana vero classis liberam ea re facultatem nacta in Thraciam navi-
gans eam provinciam obtinuit. post haec quorundam prodicione, quos
pretio corruperant, per portam quae Blachernarum dicitur in urbem in-
gressi sunt. tum sequenti nocte per civium domos grassati magnam iis
vastitatem inferunt. Theodosius porro urbanos omnes magistratus cum
Germano patriarcha ab urbe dimittit, ut quae gesta erant ad Anasta-
sium perferrent. is accepta fide nihil se mali passurum, monachorum
habitu vestitus ad Theodosium se contulit, a quo nullo alio malo affe-
ctus Thessaloniam deportatus est.

Dum assiduae hunc in modum contra imperatores coniurationes exi-
stunt, dumque invalescente tyrannide imperii status ac rei publicae ne-
gligitur ac paulatim in deterius prolabitur, una et literarum studia res-
tingui atque interciderere coeperunt, nec minus disciplina militaris pes-
sumdari. ita factum ut Romanum imperium bellis impune laceraretur,
ac caedes passim promiscue et abductiones hominum et urbium versio-
nes fierent. accessit ad horum malorum cumulum Saracenorum irruptio,
a. 716 qui contra regiam urbem terrestri expeditione facta infinitas equitum ac
peditem copias ex subiectis sibi gentibus collegerant. eodemque tem-
pore classem ingentem mille octingentarum navium circiter miserant,
duce Musalmano: ita enim gentili eum lingua vocabant. quibus rebus
cognitis, tam militiae praefecti quam civiles magistratus, cum Theodo-

δοσίου ἀπειρίαν, καὶ ὡς οὐκ ἰκανῶς ἔχει τὰ πρὸς τοὺς πολεμίους ἀντικαθίστασθαι, ἐφίστανται αὐτῷ παραινοῦντες τὴν βασιλείαν παραιτήσασθαι καὶ ἀβλαβῶς ἰδιωτεῦσαι. καὶ αὐτὸς ὑπεχώρει, ἐνιαυτὸν ἕνα ἐν τῇ βασιλείᾳ διαρκέσας. εἶτα εἰς ψῆφον ἑλλη- C
 5 θότων τοῦ βασιλεύσοντος ἤφειθη Λέων ὁ πατρικιος, τηρικαῦτα στρατηγὸς ὢν τοῦ τῶν ἀνατολικῶν λεγομένου στρατοῦ. καὶ ὡς ἦν ἕθνος βασιλεῦσι, διὰ προπομπίον δοχῆς διὰ τῆς χρυσοῦς κυλου-
 μένης πύλης εἰς τὸ Βυζάντιον εἰσελαύνει, καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλη-
 σίᾳ γενόμενος ἐκέισε τὸν τῆς βασιλείας ἀνεδήσατο στέφανον.
 10 Ὁ δὲ τῶν Σαρακηνῶν λαὸς πλείστα τῶν Ῥωμαίων καθελῶν
 πόλισματα καταλαμβάνει τὴν Πέργαμον κυλουμένην πόλιν, καὶ
 ἤδη τῆς πρὸς αὐτὴν πολιορκίας εἶχοντο. καὶ ταύτην αἰροῦσιν ἐξ
 αἰτίας τοιαύτης. ἔκ τινος δαιμονικῆς ἐπινοίας οἱ τῆς πόλεως ἕνδον D
 πρωτοτόκον κόρην λαβόντες ἐγκυμονοῦσαν καὶ ἤδη πρὸς τὸ τεκεῖν
 15 ἐγγύζουσαν, καὶ ταύτην τε ἀνέτεμον καὶ τὸ ἐν αὐτῇ βρέφος ἄραν-
 τες ἐπὶ λέβητος ὕδατι ἐψοῦσιν, ἐφ' οὗ οἱ πρὸς τὸ πολεμεῖν τοῖς
 ἐχθροῖς παρσκευασμένοι τὰς χειρῖδας τῶν δεξιῶν χειρῶν κατεβή-
 πτισαν. ἐκεῖθεν τε τὰ ἐξ ὀργῆς τοῦ Θεοῦ κατελάμβανεν· αἱ γὰρ
 χεῖρες ἐφάπτεσθαι ὄπλου διεύργοντο, καὶ ἀπρακτοῦντων οἱ πολέ-
 20 μοι τὴν πόλιν εἶλον ἀμαχητί. ἐκεῖθεν ἄραντες οἱ Σαρακηνοὶ πρὸς
 τῷ στενῷ τῆς Ἀβύδου καταλαμβάνουσι καὶ εἰς τὰ ἐπὶ Θράκης ἀν-
 τιπεραιοῦνται. καὶ πλείστα ταύτης ἐλόντες πόλισματα ἐπὶ τὴν βα-
 σιλεύουσαν ἀφίκοντο, καὶ χάρακα ταύτῃ περιβάλλουσι, καὶ τῆς P 35

5 εὐρέθη P 13 δαιμονικῆς αἰτίας lemma notae Petavianaes.
 an ἐπινοίας?

sibi imperitiam animadvertent neque tantis hostium viribus sustinendis parem esse scirent, instare atque hortari coeperunt ut imperio sese abdicaret ac tuto se in ordinem cogi pateretur. nec condicionem abnuit ille, sed anno imperii vertente sponte se abdicavit. inde de successore deligendo consilium inibunt, ac tum forte Leo patricius oblati est, Orientalibus copiis ea tempestate praefectus. hic igitur, ut imperatores solent, solenni pompa susceptus aurea porta Byzantium ingreditur, atque in maiore ecclesia imperatoriam coronam accipit.

At Saraceni multis Romanorum oppidis eversis Pergamum insuper a. 717 occupant; quam cum aliquamdiu obsedissent, hanc ob causam in suam potestatem redigunt. oppidani furore quodam mali daemone correpti praegnantem puellam, quae tum primum uterum forebat, iam vicinam partui consecant, ac detractum utero fetum in aquae caldario percoquant; dehinc milites omnes dextrae manus digitos in vas illud immergunt. verum tam immane facinus repente divina ira consequitur: nam neque manus contractare arma poterunt, et cessantibus illis hostes urbe sine praelio potiti sunt. hinc profecti Saraceni ad fauces Abydi atque in Thraciam postremo delati sunt. nec paucis illic oppidis subactis regiam ad urbem contendunt. quam cum operibus cinxissent, tredecim

πολιορκίας ἔχοντο, τρισκαίδεκαμηναῖον χρόνον ἐν τῇ προσεδρία
 διανύσαντες, ἰδέας μηχανημάτων ὡς κλειστάς προσενέγκαντες. ἐν
 τούτῳ καταλαμβάνει καὶ ὁ τῶν Σαρακηνῶν στόλος, οὗ ἤγετο
 Σολυμᾶν ὄνοματι Ἀράβων φωνῇ καλούμενος. ἐν ᾧ δὲ τῶν ὑπὸ
 τῷ Βυζάντιον πόρων ἀνήγοντο, αἱ κατόπις ἰσῦσαι ναῦς, οἷάπερ 5
 ποτοφυλακοῦσαι καὶ φόρτῳ πολλῷ βεβαρημέναι ἐκ τε στρατιωτῶν
 πλήθους καὶ ὄπλων, καὶ ἅμα μικροῦ πνεύματος ἀντιπνεύσαντος
 καὶ τοῦ ῥέειν εἰς τοῦπίσω ἄγεσθαι βιαζομένου, σχολαιότερον
 ἐπέπλεον. ταύτας ὁ βασιλεὺς θεασάμενος διήρσειν ἐπιβὰς καὶ
 δέκκλους ποιησάμενος πυρὶ κατέφλεξεν, οὐσας τὸν ἀριθμὸν εἰ- 10
 B κκοσι. ὁ δὲ λοιπὸς ἅπας στόλος τῷ Θρακικῷ προσπλεύσας Βο-
 σπόρῳ τῷ λιμένι τῷ καλουμένῳ Σωσθενείῳ προσορμίζεται, καὶ
 αὐτοῦ διεχειμάζει. ἐν ᾧ συμβέβηκε χειμῶνα μέγιστον γενέσθαι,
 ὥστε μηδαμῶς γῆν ὀφθῆναι ἐκ πληθύνος τῆς κατενεχθείσης χιόνος
 ἄχρις εἰς τὰς ἑκατὸν ἡμέρας· ἕξ οὖν πλῆθος οὐκ ὀλίγον ἀνδρῶν τε 15
 καὶ ἵππων καὶ καμήλων καὶ λοιπῶν ζώων ἀπέβαλον. ἕαρος δὲ
 ἐπιγενομένου ἐπικαταλαμβάνει καὶ ἕτερος τῶν Σαρακηνῶν στόλος
 πλείστος ἕξ Αἰγύπτου, οὗ ἤγετο Σοφιδῶν ὄνομα ἄρχων, φόρτον
 ἄγων ἐν αὐτῷ σίτῳ τε πλείστου καὶ ὄπλων. ὀλίγον δὲ διεληθόν-
 τος χρόνου καὶ ἕτερος ἐφίσταται στόλος ἐκ τῶν περὶ Ἀφρακῆν 20
 ἀναχθεῖς, ὄπλων τε πολλῶν καὶ δαπανημάτων καταγέμων, οὗ
 C ὑπῆρχεν ἡγεμῶν Ἰεζίδος Σαρακηνῶν ὄνομα. οὗτοι, ὡς φασί,
 τὴν ἐκ τοῦ Ἰσχυασμένου παρὰ Ῥωμαίοις πυρὸς ὑφορώμενοι βλά-
 βην, τὸν οὖν Βυζάντιον πόρον ἀπογόντες τοῖς πρὸς Βιθυνίαν

15 ὀλίγων P
 cf. hui. p. v. 6.

22 Σαρακηνός? cf. p. 65 10.

24 οὖν] ἐπὶ?

a. 718

totos menses in obsidione persistent, et varia ad eam machinarum ge-
 nera comparant. inter haec Saracenorum classis advenit, cuius dux
 erat Solyman Arabice dictus. ac dum postremo haves Byzantii fretum
 superant et a tergo sequuntur, utpote magna militum vi atque armorum
 onustae, dumque levi aura reflante et adverso maris impetu repellente
 tardius navigant, imperator ea re animadversa biremes conscendit, et
 per mediam classem elapsus numero circiter viginti succendit. ceterae
 naves ad Thracium Bosporum advectae ad Sosthenis portum applicant,
 et ibidem hiemant. quo tempore tam aspera vis hiemis fuit, ut prae
 nivium copia centenis diebus videri terra non potuerit. ex quo Saraceni
 hominum atque equorum, camelorum item ac iumentorum ingentem nu-
 merum amittunt. insequente vero altera rursus ex Aegypto classis ap-
 pulit Sophiano duce, frumenti atque armorum copiam ingentem adve-
 hens; ac paulo post alia rursus ex Africa cum armorum apparatu atque
 annona submissa est, cui Iezidus quidam Saracenus imperabat. hi cum
 paratum a Romanis, ut ferunt, ignem atque incendio metuerent, By-
 zantii freto ob traificendi desperationem relicto ad Bithyniam applicant,

μέρεισι προσέσχον, ὁ μὲν πρὸς τὸν καλούμενον λιμένα Καλοῦ ἄγροῦ, ὁ δὲ πρὸς ταῖς ἀκταῖς τοῦ λεγομένου Σατύρου. οἱ δ' ἐν αὐτοῖς εἰσπλέοντες Αἰγύπτιοι νυκτὸς τοδὸς ἐνεστηκότους λέμβους τῶν νηῶν εἰσβάντες πρὸς τὸ Βυζάντιον ἦκον καὶ τὸν βασιλέα εὐ-
 5 φήμουν. ἐφ' οἷς ἀναδυρομένης ὁ βασιλεὺς πυρφόρους ναῦς κατὰ τῶν τοιοῦτων στόλων ἐξέπεμψε καὶ πάσας αὐτῶν τὰς ναῦς ἐνέ-
 πρησεν. ἐκεῖθεν λαφυραγωγήσαντες καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐ-
 τοῖς ὄπλων καὶ δαπανημάτων καταφορτωθέντες πρὸς βασιλέα ὑπέστρεφον.

- 10 Τούτῳ τῷ χρόνῳ Σέργιος ὁ πατρίκιος ὁ τῆς Σικελίας στρα- D
 τηγὸς καὶ οἱ τὰ ἐσπέρην οἰκοῦντες, τὰ περὶ τὸ Βυζάντιον καὶ τὸν
 βασιλέα ἀπογόντες τῆς γενομένης τῶν πολεμίων χάριν κατ' αὐτῶν
 ἐφόδου, ἴδιον στέφουσι βασιλέα τῶν ὑπηρετῶν τινὰ Σεργίου Βα-
 15 σιλειον τοῦνομα, υἱὸν γεγονότα Γρηγορίου τὸ ἐπίκλην Ὀνομαγού-
 λου, Τιβέριον αὐτὸν ὀνομάσαντες. τοῦτο ἀκηκόως ὁ βασιλεὺς
 Παῦλον τὸν πατρίκιον στρατηγὸν Σικελίας προβάλλεται ὡς πιστὸν
 καὶ οἰκεῖον ὑπάρχοντα καὶ τακτικῶν ἔμπειρον, καὶ πρὸς Βασιλειον
 ἐκπέμπει. οὗ τινὸς ἐκεῖσε καταλαβόντος Σέργιος φρυγὰς ἐκεῖθεν
 οἴχεται καὶ πρὸς Λογοβάρδους γίνεται, Παῦλος δὲ ἐν τῇ νήσῳ P 36
 20 λαὸν περιαιροῦσας τὰ βασιλέως ἀναγινώσκει γράμματα, δι' ὧν
 εἰς πίστωσιν ἐλθόντες τὸν τε βασιλέα εὐφήμησαν καὶ Βασιλειον
 καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ προχειρισθέντας ἄρχοντας δεσμίους αὐτῷ πα-
 ραδεδώκασιν. ὁ δὲ τούτους παραλαβὼν Γεώργιον τινὰ καὶ ἐτέ-
 ρους ἀνεῖλε, καὶ τούτων τὴς κεφαλὰς πρὸς τὸν βασιλέα ἀπέπεμψε,

2 τοῦ om P

19 δὲ τὸν ἐν ?

atque alter Pulchri agri, alter Satyri portum capit. Aegyptii vero, qui una cum iis navigabant, noctu lembis qui navibus adhaerebant conscensis Byzantium confugiunt, et imperatoris nomen faustis acclamationibus prosequuntur. quibus rebus animatus imperator incendiarias naves adversus illas classes immittit, atque universas igne consumit. ex quo ingentibus spoliis ditati, illorum armis ac commeatu in suas naves impo-
 sito, ad imperatorem redeunt.

Per idem tempus Sergius patricius Siciliae dux, et qui in Occidente erant, ignari quae ad Byzantium acciderant, atque imperatoris rebus in tanta hostium incursione desperatis, quendam ex apparitione Sergii imperatorem constituunt, Gregorii cognomento, Onomaguli filium, quem mutato nomine Tiberium appellant. his auditis imperator Paulum patricium Siciliae praeficit, quem fidum sibi et coniunctum habebat ac rei bellicae peritum, eumque contra Basilium mittit. huius adventu Sergius ad Longobardos confugit. at Paulus insularibus congregatis imperatoris epistolas legit; quibus confirmati imperatori feliciter acclamantes, Basilium et electos ab eo magistratus victos offerunt. Paulus Georgio quodam et aliis interfectis, eorum capita ad imperatorem mittit, ceteros

τοὺς δὲ ἄλλους οὖν πληγαῖς καὶ αἰκλαῖς πολλαῖς, ὧν δὲ καὶ τὰς ῥίνας ἐκτεμῶν, ὑπεροραῖς παρέπεμψε. Σέργιος δὲ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας λόγον αἰτήσας πρὸς τὸν Παῦλον ἐκομίσθη. ἐντεῦθεν τὰ τῆς ἐσπέρας πρῶγματα ἐν εἰρήνῃ καὶ ἡσυχίᾳ κατέστη.

- B** Μετὰ τοῦτο τίκτεται υἱὸς τῷ βασιλεῖ, ὃν ὠνόμασε *Κων-5*
σταντῖνον. πεντεκαίδεκάτῃ δὲ τοῦ ἐπεισιόντος μηνὸς Ἀβγούστου
 πάντα τὰ τε ἵπικὰ καὶ πλῆθιμα τῶν Σαρακηνῶν ἐκστρατεύματα
 τῆς βασιλευούσης ἀπεχώρουν, πλειστας ναῦς ἀποβαλόντες ὑπὸ τε
 ζάλῃς καὶ ἀνέμων ἀγρίων καταληφθεῖσας, καὶ πολλῶν μὲν εἰς τὰς
 νήσους ἄχρι καὶ εἰς Κύπρον σκεδασθεισῶν, ἑτέρων δὲ καὶ αὐτάν-10
 δρων τῷ βυθῷ παραδοθεισῶν. Ἀρτέμιος δὲ ἐν Θεσσαλονίκῃ
 ἐξόριστος ὡν πάλιν πειρᾶται τῆς βασιλείας ἐπικρατήσῃ, καὶ ἐπε-
 χεῖρει τοιαύδε πράττειν. γράφει πρὸς Σισίννιον πατρίκιον τὸ ἐπί-
 κλην *Γενδάκιον*, πρὸς τῇ τῶν Βουλγάρων διατρίβοντα χώρα παρὰ
C βασιλέως τηρικᾶντα ἀποσταλέντα ὡς ἂν συμμαχίαν παρ' αὐτῶν 15
 κατὰ τῶν Σαρακηνῶν λήψοιτο, ὅπως αὐτῷ τὰ κατὰ γνώμην συμ-
 πράξειεν, ἀναπέσοι δὲ καὶ Βουλγάρους συνεργήσῃ αὐτῷ. ὁ δὲ
 τοῦτο ὑπέσχετο. γράφει δὲ καὶ πρὸς Νικήταν τὸν μάγιστρον τὸ
 ἐπίκλην *Ξυλίντην*, ἐν *Κωνσταντινουπόλει* ὑπάρχοντα, ἔτι δὲ καὶ
 πρὸς *Ἰσώην* πατρίκιον καὶ τοῦ λεγομένου βασιλικῷ *Ὀσμικίον* ἡγε-20
 μῖνα, καὶ Θεοδόσιον τὸν πρῶτιστον τῶν βασιλικῶν γραμματέων
 καθ' οὓς ἐβασίλευε χρόνους γενόμενον, καὶ Νικήταν ἐπίκλην
Ἄνθρακα ἄρχοντα τειχῶν, παλαιᾶς φιλίας ἀναμνηθῆσκεισθαι, καὶ
 ἐτοιμοὺς εἶναι συντρέχειν αὐτῷ καὶ τὴν πόλιν ἀνοιγνύειν καὶ ὡς

verberibus atque ignominiiis affectos, nonnullos etiam amputatis naribus, extra fines imperii relegat. Sergius accepta fide ad Paulum reversus est. inde pacatus in Occidente status rerum ac tranquillitas fuit.

- a. 718 Secundum haec imperatori filius nascitur, cui Constantini nomen
 imposuit. decima quinta insequentis mensis Augusti Saracenorum equi-
 tatus omnis et classis ab urbe discedit, amissis navibus quamplurimis,
 quas tempestas ac ventorum impetus dissipaverat. harum quaedam per
 insulas dispersae ad Cyprum usque dissipatae sunt, aliae cum omni sup-
 plemento demersae. interim Artemius Thessalonicae exsulans de occu-
 panda rursus imperio nova consilia molitur; quod hunc in modum ag-
 gressus est. datis ad Sisinnium patricium cognomento Rhendacium liti-
 ris, qui tum forte apud Bulgaros erat auxilii contra Saracenos impe-
 trandi causa ab imperatore missus, huic igitur per literas suadet ut se
 conatibus suis adiutorem praeberet, sed et Bulgaros in consilii societa-
 tem pelliceret; quae omnia uti postularat facturum se esse promittit.
 eadem de re ad Nicetam magistrum cognomento Xylinitem Cpolim scri-
 bit, necnon ad Isoen patricium imperatorii Obsequii praefectum, et ad
 Theodosium notariorum quo imperabat tempore primicerium factum,
 itemque ad Nicetam cognomento Anthracem murorum praefectum. quibus
 literis pro veteri familiaritate rogat sibi ut mature subsidio esse ve-

βασιλέα ὑποδέχεσθαι. τὰ γραφέντα ὄν ἐθδὸς τῷ βασιλεῖ διαγι-
 νώσκειται, καὶ τοὺς τὰ γράμματα δεξαμένους χειροῦται καὶ πλη-
 γαῖς αἰκίζεται, καὶ αὐτοὶ ὁμολογοῦσι καὶ Νικήτα μὲν τοῦ τῆν
 ἀξίαν μαγίστρου καὶ Θεοκτίστου τὰς κεφαλὰς ἐξέτεμε, τοὺς δὲ
 5 ἄλλους οὐ μικρῶς αἰκισάμενος καὶ δημεύσας ἐξορίας ἀπέπεμψεν.
 Ἀρτέμιος δὲ ἅμα Σισινίῳ τῷ πατρικίῳ καὶ τοῖς Βουλγέροις μέ-
 χρις Ἑρακλείας καταλαμβάνει, ὃν αὐτοῖς δὲ καὶ ἄπερ ἦγον ἐν
 Θεσσαλονίκη ἀκάτια· μονόξυλα δὲ αὐτοὶ προσαγορεύουσι. γρά-
 φει δὲ Βουλγέροις ὁ βασιλεὺς ὡς τῆν εἰρήνην μᾶλλον ἀσπάσονται
 10 καὶ τοὺς ἐχθροὺς προδοῖεν. οἱ δὲ εἰς ἀπολογίαν κατέστησαν συγ-
 γνώμην αἰτήσαντες καὶ τὰ πρὸς εἰρήνην ὑπισχνόμενοι. καὶ τὸν P 37
 μὲν Ἀρτέμιον ὃν τῷ ἀρχιερεῖ Θεσσαλονίκης καὶ ἄλλους πλείστους
 δεσμώτας πρὸς βασιλέα πέμπουσι, καὶ Σισινίου τοῦ πατρικίου
 τῆν κεφαλὴν ἐκτεμόντες ὡσαύτως στέλλουσιν, οὕτως τε πρὸς τῆν
 15 ἑαυτῶν ἀπεχώρου. Ἀρτέμιον δὲ ὃν τῷ ἀρχιεπισκόπῳ παραλα-
 βῶν ἐν τῷ λεγομένῳ κρηγίῳ ἀπέτεμεν. ἵππικὴν δὲ ἑμίλλαν ἐπι-
 τελέσας τῶν ἀπομηθέντων τὰς κεφαλὰς διὰ τοῦ ἵπποδρομίου ἐπι-
 κοντῷ ἀνηρημένας ἐξέπρμπευε. τοὺς δὲ ἄλλους πάντας αἰκισά-
 μενος καὶ τὰς ῥίνας αὐτῶν ἐκτεμῶν καὶ δημεύσας ὑπερορίας κατ-
 20 ἐδίκασε.

Ταῦτα ὄν καταπραξάμενος προσκαλεῖται Γερμανὸν τὸν τη- B
 νικαῦτα ἀρχιερεῖα πέμπτη καὶ εἰκάδι τοῦ Μαρτίου μηνός, τῆς
 τρίτης Ἰνδικτιῶνος, τῇ σωτηρίῳ τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσει, ἐν τῷ

5 παρπέμψεν? 7 f. εἶχον Petavins. 18 ἀκηρητημένας P:
 cf. p. 5 12, 35 12, 42 4.

lint, atque urbem aperiant, ac pro imperatore se recipiant. his omni-
 bus ad imperatorem perlatis, quotquot eas literas acciperant, compre-
 hensi et flagellis affecti. nec illi factam infitianti sunt. ergo Nicetae ma-
 gistro et Theoctisto capita praeciduntur. ceteri male mulcati et pro-
 scripti extra fines imperii relegantur. Artemius cum Sisinnio patricio
 et Bulgaris Heracliam pervenit cum lembis, quos Thessalonicam subdu-
 xerant, quae illi monoxyla vocant. imperator scriptis literis Bulgaros
 admonet ut bello pacem anteponant et hostes suos sibi in potestatem
 tradant. illi ad excusationem conversi veniam deprecantur et pacem firmam fore pollicentur. mox Artemium cum Thessalonicae praesule quem plurimos victos ad imperatorem mittunt, una cum Sisinnii patricii capite, quod ei praeciderant; atque ita in patriam reversi sunt. imperator Artemium et archiepiscopum in potestatem habens ambobus in Cynegio caput amputari iubet, tum equestri spectaculo dato eorundem capita conto suspensa per Hippodromum traduci. reliquos omnes verberibus caesos naribus amputatis et publicatis bonis relegat.

Haec ubi facta, Germanum patriarcham accersens quinta et vice- a. 720
 sima Martii mensis, indictione 3, ipso die salutiferae Christi resurre-

Τριβουναλίῳ λεγομένῳ δεκαετηνία ἀκουσίτων, στέφει τὸν υἱὸν
Κωνσταντῖνον εἰς βασιλεία.

Ὅλον δὲ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους περὶ τὰς νήσους τῆς τε
Θήρας καὶ Θηρασίας καλουμένας συμβέβηκεν, αἱ πρὸς τῷ Κρη-
τικῷ πελάγει κείνται, παραδραμῆιν οὐκ ἄξιον. Θέρους ὥρας ἐνε-5
στηκυίας συνηρέχθη τὸν θαλάττιον βυθὸν πλείστον ὅτι καπνώδη
ἀτμὸν ἐξερούεσθαι, ἔξ οὗ ἐπὶ πολλὸν πυκνουμένου τοῦ ἀέρος πῦρ
C ἔξαφθῆναι, καὶ μετὰ τὸ πῦρ λίθους συστῆναι, ἐνωθῆναι τε τῇ
γῆ τῇ Ἱερῆ καλουμένῃ νήσῳ, ἣν δὴ καὶ αὐτὴν φασὶ τῷ ὁμοίῳ
τρόπῳ τοῦ βυθίου ἀναδυθῆναι χώρον, καθάπερ καὶ τὰς ῥηθείσας 10
λόγος Θήραν καὶ Θηρασίαν νήσους. τῷ ἀπείρῳ δὲ πλήθει τῶν
ἀναδιδομένων λίθων ἀνὰ πῦσαν κατεστορέσθαι τὴν ἐκείνην θά-
λασσαν, ἐνθὲνδε τε ἀφικέσθαι ἕχρισ Ἀβύδου καὶ τῆς Ἀσιάτιδος
παραθαλασσίον. ὑπεκκυέσθαι δὲ τὸ προσπελάζον ῥεῖθρον ὡς
μηδὲ θιγγάνειν αὐτοῦ τινα ἰκανῶς ἔχειν. 15

Ταῦτά φασιν ἀκούσαντι τὸν βασιλέα ὑπολαμβάνειν θείας
δρῆγῆς εἶναι μηνύματα, καὶ ἥτις αἰτία ταῦτα κελίηκε διασκέπτε-
D σθαι. ἐντεῦθεν λοιπὸν κατὰ τῆς εὐσεβείας ἴσταται καὶ τῶν ἱερῶν
εἰκονισμάτων μελετῆ τὴν καθάραισιν ὡς ἐκ τῶν τούτων ἰδρῦσεώς τε
καὶ προσκνηήσεως γεγενῆαι οἰόμενος τὸ τεράστιον, κακῶς εἰδώς. 20
ἐκδιδάσκειν δὲ τὸν λαὸν τὸ οἰκεῖον ἐπεχειρεῖ δόγμα. πολλοὶ γοῦν
τὴν ὕβριν τῆς ἐκκλησίας ἀπωλοφύροντο. διὸ δὴ καὶ οἱ τὴν Ἑλ-

1 στέφει τε τὸν?

τῶν λίθων συστῆσαι)?

τῆν P

8 τῇ γῆ sustulerim. an τῆν γῆν (τῆν ἐκ

12 ἐκείσε? an ἐκείνη?

19 μελε-

ctionis, in tribunali quod novemdecim accubitorum dicitur, Constanti-
num filium imperatorem coronat.

Néque vero praetereundum est, quid ad Theram et Therasiam
Cretici maris insulas sub idem tempus acciderit. nam inouente aestate
fumidae et opacae nebulae vis ingens e profundo maris erupit, ex qua
longe lateque densatus aër in ignem exarsit, quem lapideae moles sub-
secutae cum Hiera (quam vocant) insula coaevuerunt. hanc insulam, ut
a. 726 et ambas illas quas diximus, Theram ac Therasiam, eodem modo ex
alto emersisse ferunt. ceterum tanta fuit eruptentium lapidum copia,
ut totum illud mare consterneret, indeque Abydum usque et Asiatici li-
toris oram eiiceretur. quorum etiam lapidum ardore, quoquo delati
erant, ita maris unda concaluerat ut ne admotis quidem manibus susti-
neri posset.

His, ut aiunt, acceptis imperator haud dubia divinae irae indicia
reputans, quibus de causis excitata essent anxius cogitabat. ex quo
demum de oppugnanda religione ac sacris imaginibus evertendis consi-
lium cepisse dicitur, quasi ob earum collocationem et adorationem tanta
illa prodigia contigissent, perperam omnino istud interpretatus; atque
etiam populum ad suam sententiam traducere conatus est. quamobrem
a. 727 plerisque calamitatem ecclesiae lugebant. at qui per Graeciam et Cy-

λάδα καὶ τὰς Κενκλίδας νήσους αἰκοῦντες εὐ προσιέμενοι τὸ δυσ-
σέβημα πρὸς τὸν βασιλέα διαστασιάζουσι, καὶ πλείστον στόλον
ἀθροίσαντες Κοσμῶν τοῦνομα ἐφ' ἑαυτοῖς βασιλεύουσι. τῶν δὲ
περὶ αὐτὸν ἀρχόντων τις Ἀγαλλιανὸς ὄνομα, ταῦτα θεασάμενος
5 καὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ ἀπογνούς, σὺν τῇ παροικίᾳ ἑαυτὸν τῷ
βυθῷ παρέδωκε. Κοσμῶς δὲ καὶ ἕτερός τις Στέφανος συλλη-
φθέντες τὰς κεφαλὰς ἀπειμῆθησαν.

Τῷ δὲ ἐπιγενομένῳ θέρει πάλιν ἱππικὰ στρατεύματα τῶν P 88
Σαρακηνῶν πλείστα τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς κατέθεον, ὧν ἡγοῦντο
10 Ἀμέρας καὶ Μανίας ὀνομαζόμενοι Σαρακηνοὶ· καὶ καταλαμβά-
νουσι πρὸς τὴν προκαθεζομένην τῆς Βιθυνίας πόλιν Νίκαιαν κα-
λουμένην· ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς πολιορκίας ἐχόμενοι τέλος ἄπρα-
κτοὶ ἀπεπέμποντο.

Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀθροίζει πλείστον λαὸν τῆς πό-
15 λεως περὶ τὰ βασίλεια, καὶ συγκαλεῖ τὸν τότε τῆς πόλεως ἀρχιε-
ρεᾶ Γερμανόν, καὶ συγγράφειν κατὰ τῆς καθαιρέσεως τῶν εἰκό-
νων τῶν ἁγίων ἠνάγκαζεν. ὁ δὲ παρητήτετο καὶ τὴν ἱερωσύνην
ἀπέβαλεν, λέγων ὡς ἄνευ οἰκουμενικῆς συνόδου ἔγγραφον πίστιν
οὐκ ἐκτίθεμαι. ἐκείθεν ἐπὶ τὸν πατρικὸν οἶκον γενόμενος αὐτοῦ B
20 τὸν τῆς ζωῆς βιοτεύων διετέλεσε χρόνον. μετ' αὐτὸν δὲ προχει-
ρίζονται ἀρχιερεᾶ Ἀναστάσιον κληρικὸν τῆς μεγάλης ἐκκλησίας
τυγχάνοντα. ἕξ ἐκεῖνου τοίνυν πολλοὶ τῶν εὐσεβούντων, ὅσοι τῷ

11 καθεζομένην P: corr Petavius.

12 καὶ ἐπί?

16 ὑπο-
γράφειν Petavius.

cladas habitabant, dogma impium execrati ab imperatore deficient, ma-
ximeque classe comparata Cosmam sibi imperatorem praeficiunt. quod
dum Agallianus quidam ex illius ducibus animadvertit, plane de eius
salute desperans, ut erat armatus, se in profundum maris immittit.
Cosmas una cum Stephano comprehensi et capite truncati sunt.

Inde aestate sequenti rursus Saracenorum equites in Romanorum
fines incursionem faciunt, Amara et Mavia ducibus. qui ad Nicaeam
Bithyniae metropolim positis castris, aliquanto tempore obsidione ten-
tata, re infecta demum reversi sunt.

Post haec imperator ingenti civium numero in palatium collecto una
et Germanum patriarcham advocat: tum apud eum vehementius instat ut
de sacris imaginibus evertendis scriptum aliquod faceret. quod ille re-
nuit, et episcopatu cessit. "neque enim" inquit "sine generalis concilii a. 730
auctoritate ullum religionis dogma scripto committo." ergo cum se pa-
ternam in domum recepisset, illic reliquum vitae tempus exegit. huius
in locum Anastasius substituitur, ecclesiae magnae clericus. deinceps
Niceph. Const. 5

βασιλείῳ οὐ συντίθεντο δόγματι, τιμωρίας πλείστας καὶ αἰκισμοὺς ὑπέμενον.

Ἐν ᾧ δὲ οὕτω ταῦτα ἐπράττετο, ἐκπέμπει ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν τοῦ ἔθνους τῶν Χαζάρων ἡγούμενον, καὶ τὴν αὐτοῦ θυγατέρα μεταπέμπεται καὶ τῷ υἱῷ Κωνσταντίνῳ εἰς γυναῖκα καταγγύησι. 5 χρόνου δὲ μεταξὺ παρελθόντος σεισμὸς ἐνοκῆπται κατὰ τὸ Βυζάντιον, μεθ' οὗ καὶ πόλεις ἐτέρας καὶ χώροις ἰσχυρῶς ἐπιφύεται, καὶ ἤδη ἄλλους τε πολλοὺς οἴκους καὶ ἱερὸς ναοὺς καὶ στοὰς C ἀθρόως ἐπικαταβάλλει, ἐκ πρώτων βάθρων αὐτῶν ἔστιν οὗς τούτων ἀνατρέψας, καὶ τὸν θεῖον ναὸν ὃν τῆς ἁγίας Εἰρήνης ἐπιών- 10 μων καλοῦσι κατέσεισεν, ὃς πλησιατάτα τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἴδρυνται. μεθ' ὃν καὶ ὁ Ἀρκαδίον τοῦ πάλαι Ῥωμαίων τὰ σκήπτρα ἰθύνοντος ἀνδριάς, ὃς κατὰ τὸν λεγόμενον Ξηρόλοφον καθόπερθε τοῦ γλυφαίου ἴδρυνται κίονος, κατὰ γῆς ἄνωθεν ἔρριπτο. δέμεινε δὲ τὰ τοῦ σάλου ἄχρι καὶ εἰς ἐνιαυτὸν ὄλον· διὸ 15 πλείστοι τῆς πόλεως προΐοντες καὶ ἔξω τειχῶν αὐλιζόμενοι εἰς καλύβας κατέμενον.

Λέων δὲ μετὰ τέσσαρα καὶ εἴκοσι ἔτη τῆς βασιλείας μεταλλάττει τὸν βίον ὑδέρῳ χαλεπῷ περιπεσὼν, διάδοχον δὲ τῆς ἀρχῆς D τὸν υἱὸν Κωνσταντίνου καταλαμβάνει. Ἀρτάβαζος δέ, ὃς γαμ- 20 βρὸς Κωνσταντίνου ἐπ' ἀδελφῇ ὑπῆρχεν, ἅμα τῷ περιόντι λαῷ (στρατηγὸς δὲ τοῦ Ὀμηκίου λαοῦ ἐτύγχανεν) καὶ τοῖς δυσὶν υἱέσιν,

10 γρ. νεῶν margo P   13 γρ. Λόφον margo P   18 μετὰ
add Petavius.   21 παρόντι? cf. 82 7.

itaque multi studiosi pietatis, qui imperatorio dogmati assentiri volebant, variis poenis atque ignominii affecti sunt.

Dum haec aguntur, imperator legatos ad Chazarum principem mittit, qui eius filiam peterent, quam Constantino filio despondit. interie- a. 732 cto deinde aliquanto tempore Byzantium terrae motu concussum est, quo et aliae urbes ac loca non minore impetu quassata sunt. ac tum aedes aliae et ecclesiae ac porticus delectae, et ex ipsis fundamentis quaedam earum subversae; tum quae sanctae Irenes nomine dedicata erat concidit, haud longe a maiore ecclesia sita. post hanc et Arcadii quondam imperatoris simulacrum corrui, quod in Xerolopho (hoc ei loco nomen est) supra caelatum columnam erectum est. et ad annum usque terrae ille motus perseveravit; cuius metu plerique urbe progressi extra moenia in tuguriolis manebant.

a. 741 Leo quarto et vicesimo imperii sui anno ex aqua intercute moritur, Constantino filio successore imperii relicto. Artabazus vero imperatoris gener (Constantini is sororem in matrimonio habebat) cum iis qui de populo superfuerant (erat enim Obsequianorum dux) ac duobus filiis

ὄν ὁ μὲν ἕτερος Νικήτας θάτερος δὲ Νικηφόρος ἐκέκλητο, κατὰ τὸ λεγόμενον τοῦ Δορυλαίου πεδίου ἠδύλκετο. καὶ δὴ τυραννίδα ἐθθὺς κατ' αὐτοῦ μελετᾷ, τὸν τοῦ πενθεροῦ θάνατον πυθόμενος· καὶ ὄρκους τὸν ὑπὸ χεῖρα κατεδέσμιε λαὸν αὐτῷ μὲν εὖνουν ἕσεσθαι, ἕτερον δὲ εἰς βασιλέα μὴ δέχεσθαι. Κωνσταντῖνος δὲ τῆς βασιλείας κρατήσας, ἀπόμοιράν τινα στρατοῦ ἐπιλεξάμενος τῆς πόλεως ἕξεισι, καὶ τὸ πεδίον ὃ Κράσος προσαγορεύεται καταλαμβάνει, καὶ Ἀρταβάζῳ ἐσημαίνει ἦκειν πρὸς αὐτόν, ὡς ἂν ἄμα τῶν πολέμων χάριν βουλευσίοιτο. ὁ δὲ ἦδη ὥρμη καὶ βουλῆς ἔνεκεν, ἀλλὰ καὶ τῆς βασιλείας αὐτὸν καθαιρήσων. Κωνσταντῖνος δὲ τὴν τυραννίδος πυθόμενος, καὶ Βίσιφον τὴν ἀξίαν πατρίκιον προσπατήσασα καὶ τῷ ξίφει τῶν ἀντιπάλων πεσόντα αἰσθόμενος, καὶ ὡς τὸ βασιλικὸν ἰσχυρασμένους στρατόπεδον εἰσιδὼν αὐτό, πρὸς τῇ χώρᾳ ἀνατολικῶν καλουμένη φυγὰς ἐνθένδε ἐπιὼν τὴν σωτηρίαν τὴν ἑαυτοῦ περιεποιήσατο. καὶ αὐτοὶ εὐνοικῶς ὑποδεξάμενοι ἐνωμότους αὐτῷ συνθήκας δεδώκεσαν ὡς μέχρις αἵματος ὑπὲρ αὐτοῦ ἀνελεσθαι τὸν κίνδυνον, καὶ Ἀρτάβαζον αἰσχροῦς δυσφημοῦντες καθύβριζον. μεταστέλλονται γοῦν καὶ Σισίνιον τὸν πατρίκιον σύμφορον καθίστων ἄμα τῷ ἑπ' αὐτῶν στρατηγούμενῳ τῶν Θρακησίων λεγομένῳ λαῶ, καὶ ἅπαντες κατὰ Ἀρταβάζου ὁμῶς ἐχώρουν. Θεοφάνης δὲ ὃν Μονώτιον ἐκάλουν, τὴν τοῦ μαγίστρου ἀξίαν διέπων καὶ τὴν βασιλείως χρεῖαν εἰς Βυζάντιον ἀποπληρῶν, Ἀρταβάζῳ προσετίθετο καὶ βασιλέα ἀνεκέρυττε, καὶ

11 προῦπατήσασα Petavius. 13 αὐτοῦς? 14 τῇ χώρᾳ
τῇ τῶν ἀνατ.? 18 μεταστειλάμενοι? 20 λεγομένων?

Niceta et Nicephoro in Dorylaei campo stationem habebat. hic audita soceri morte de invadenda tyrannide consilium capit. quare populum omnem quem in potestate habebat sacramento adigit, fidos sibi ac benevolos fore, nec alterum imperatorem recepturos. Constantinus simul atque imperii compos factus est, cum delecta exercitus parte extra urbem in campum cui Crasso nomen est egreditur, simulque Artabazo mandat ut ad se veniat, quo inter se de propulsando hoste deliberent. nec minus ille sua sponte maturabat, ut et consilio interesset et eum imperio privaret. interim Constantinus, audita tyrannidis fama, cum insuper Viserum patricium in occurso ipso a contraria factione peremptum esse cognovisset, quae more imperatorii exercitus instructa veniebat, propere digressus ac saluti maturabat ad Orientalium regionem confugit, qui humaniter eum excipientes cum iureiurando fidem insuper obstringunt, se ad mortem usque nullum pro eo periculum esse detrectaturos. mox contumeliosas in Artabazum voces ac convitia iactant. ad haec Sisinnium patricium cum Thracensibus copiis, quibus praecerat, ad suas partes pertrahunt, collatisque in unum viribus contra Artabazum procedunt. nam Theophanes cognomento Monotius, qui magisterii dignitatem gerebat et Byzantii imperatoris partes agebat, ad Artabazum defecerat, eum-

Βυζαντίους ἀνέπειθεν ὡς Κωνσταντῖνος τεθνήκει. τὸν δὲ υἱὸν Νικηφόρον τοῦτομα κατὰ τὴν Θράκην τότε στρατηγούοντα μεταπέμπεται, καὶ σὺν τῷ περὶ αὐτὸν στρατῷ πρὸς φυλακὴν τῆς πόλεως ἐγκαθίστησι. τῶν βασιλικῶν δὲ ὑπηρετῶν οὓς μὲν ἀπετύφλον

C οὓς δὲ καὶ ἑτέρως κατήκτιζε. καὶ Ἀρτάβαζος εὐθὺς τῷ συνόντι 5 ἄμμα λαῶ τῇ πόλει ἐφίσταται, καὶ αὐτίκα τῶν ἁγίων ἀνάστη τὰ ἱερὰ ἀπεικονίσματα. τοῦτου δὲ κατόπιν ἰὼν Κωνσταντῖνος τὴν Χρυσόπολιν καλουμένην καταλαμβάνει· ἐπίνειον δὲ τοῦτο ἄντικρυ Βυζαντίου πρὸς τῇ Ἀσιατικῇ γῆ διακειμένον. κἀνταῦθα βραχὺν διατρήψας χρόνον ὑπενώσκει, καὶ πρὸς τὴν πόλιν ἦν Ἀμορίαν κυλοῦσι 10 διχειμαίε. τῷ δὲ ἐξῆς ἐπιγενομένῳ ἐνιαυτῷ τὸν ἕτερον τῶν υἱῶν Νικήταν στρατηγὸν τοῦ καλουμένου τῶν Ἀρμενιακῶν στρατοῦ Ἀρτάβαζος ἀποστέλλει, τὸν δ' αὖ ἕτερον Νικηφόρον εἰς βασιλέα στέφει, ἐπιστρατεύει δὲ κατὰ τῆς τῶν Ἀσιατικῶν χώρας, καὶ τὰ ἐκεῖνης χωρία

D ἐπημαινέτο πικρῶς. κἀτα ἐπιτίθεται Κωνσταντῖνος καὶ πρὸς τὰς 15 Σάρδεις ὑπαντιάξει, πολέμῳ τε αὐτῷ συμμίζας κραταιῶς ἐτροπώσατο, τὸν τε ὑπόπτα λαὸν δουλωσάμενος τὴν τε ὑποῦσαν αὐτοῖς ἀποσκευὴν εἰσποισάμενος. Ἀρτάβαζος δὲ φυγὰς πρὸς τὴν πόλιν Κόζικον καταλαβὼν κἀκεῖθεν ἀποπλεύσας ἐπὶ τὸ Βυζάντιον ᾤχετο. Νικήτας δὲ ὁ αὐτοῦ υἱὸς κατὰ Κωνσταντῖνον τὴν ὁρμὴν ἐποιεῖτο. 20 ὁ δὲ πρὸς τι χωρίον αὐτῷ μάχῃ προσβαλὼν, Μωδρινὴν τῇ ἐπιχωρίῳ φωνῇ προσαγορευόμενον, αὐτὸν μὲν Νικήταν ἐτρέψατο, τοῦ δὲ συνόντος λαοῦ πλείστους ἀνωρεῖ. ἐντεῦθεν ἐν μεγίσταις συμ-

1 τεθνήκοι?

4 ἀπετύφλον P: cf. p. 55 21.

15 ἐλυμαίνετο?

que et imperatorem salutaverat, et Byzantiis persuaserat Constantianum esse mortuum. idem Nicephorum filium, qui tum in Thracia copias regebat, ad sese advocat et ad urbis custodiam cum his quos secum habebat militibus disponit: qui ex officio imperatoris erant, partim caecitate partim aliis poenis ac contumeliis afficit. Artabazus interim cum suis ad urbem accedit, cuius adventu sanctorum imagines illic restitutae sunt. hunc pone secutus Constantinus Chrysoopolin occupat, navale ex adverso Cpolis in Asia positum. ubi paululum commoratus regreditur, et ad urbem Amorium hiemat. anno insequenti Artabazus alterum e filiis Nicetas Armeniorum ducem mittit, Nicephorum vero imperatorem coronat. ipse in Asiam cum copiis traiecit. quam cum populationibus infestam haberet, Constantinus obviam ei ad Sardes occurrit; et signis collatis longe superior fuit. ita exercitu illius in potestatem redacto, omnibus quoque impedimentis potitus est. Artabazus Cysicum primo, inde Cpolim fuga petiit. Nicetas eius filius aciem in Constantinum convertit, qui ad Modrinam commisso praedio Nicetam cum magna militum strage victum in fugam coniecit. magna deinceps imperii Romani cala-

φοραῖς τὰ τῶν Ῥωμαίων δέκετο, ὁπῆκκα εἰ παρ' ἐκείνους περι-
 τὴν τῆς ἀρχῆς ἄμιλλαν τὸν ἐμφύλιον Χριστιανοῖς ἀνέρρημε πόλε-
 μον. οἷα γὰρ καὶ ὅσα συμβαίνειν τοῖς τοιοῦτοις εἶωθε τὰ δεινό- P 40
 τυτα, ὡς καὶ τὴν φύσιν ἑαυτὴν ἐπιλανθάνεσθαι καὶ καθ' ἑαυτῆς
 ἔβησασθαι (καὶ τί γὰρ τᾶλλα λέγειν;), πολλοὺς ἂν ἐν πείρᾳ καθ-
 ἑστηχέναι. ἐν τούτοις καθυπέροτρος Κωνσταντῖνος γενόμενος πρὸς
 τὰ Θρακικὰ περαιοῦται χωρία, καὶ τῷ τελεχεὶ προσεδρεύων τῆς
 πόλεως διεκώλυσε τὴν τῶν ἀναγκαίωκ ἰσφοράν, καὶ ἐκ τούτου
 ἐν μεγάλῃ ἦν ἡ πόλις ἀνάγκη, ὥστε τοῦ μεγίστου λιμοῦ τοὺς Βυ-
 10 ζαντίους κατατείνοντος τοὺς πολλοὺς μὲν συνέβαινεν διαφθείρε-
 σθαι, ἄλλους ὑπὲρ τευχῶν ἑαυτοὺς ἔξω ῥίπτειν βιαζόμενους. οἱ
 δὲ καὶ δώροισ ἐπέειπον τοὺς ἐπὶ τῶν πυλῶν φύλακας κρύβδην ἐξεί-
 ναι τῆς πόλεως. Κωνσταντῖνος δὲ ἅπαντας εὐμενῶς ἰδέχεται καὶ B
 περιποιεῖτο μάλιστα. αὐθις οὖν Νικήτας ἐπιστρατεύει καὶ μέχρι
 15 Χρυσσόπολεως παραγίνεται. Κωνσταντῖνος δὲ πάλιν αὐτῷ ἐπι-
 τίθεται καὶ κατὰ τὴν Νικομηδέων καταλαμβάνει πόλιν, καὶ αὐτὸν
 μὲν χειρωσάμενος σιδήροις ἰδέσσει, Μαρκιέλλινου δὲ τοῦ συνόκτος
 αὐτῷ ἀρχιερέως τῆς Γαγγρηῶν μητροπόλεως τὴν κεφαλὴν ἐξέτεμε.
 κάκειθεν ἐπανελθὼν παραλαμβάνει τὸ Βυζάντιον. Ἀρτάβαζος δὲ
 20 ἀποδράς πρὸς τὴν ἐν Βιθυνίᾳ Νίκαιαν πόλιν διασώζεται, καὶ τὰς
 ἐν αὐτῇ ἀνέπειθεν ὡς ἦκοι στρατολογήσων καὶ δύναιμιν τινα ἐκεῖ
 περιβαλλόμενος. ἔξ ἂν ὀλγους στρατιώτας προσλαβὼν ἐπὶ τὸ

1 εἰ παρ'] οἱ ὑπὲρ? et mox ἀνέρρηψε? 5 γὰρ] δεῖ?
 27] οἶμαι? 7 κρατοῦται P τελεχεὶ Petavius pro τάχει.
 προσεδρεύει P. 21 οἷοι P: corr Petavius.

mitas fuit, cum haec de imperio ac dominatu contentio Christianos in
 civile bellum coniecisset. quae enim quamque atrociam illis temporibus
 evenire solent, ut vel ipsa natura suimet oblita videatur ac sibi ipsi bel-
 lum inferat, ceteraque quae dici minime necesse est, haud pauci experi-
 entia didicerunt. hoc modo superatis hostibus Constantinus traiecit in
 Thraciam exercitu castra ad urbem posuit; et ne quid importari pos-
 set, diligentissime aditus omnes interclusit. quae res tantam civitati re-
 rum omnium inopiam attulit, ut ingravescente in dies fame plerique con-
 sumpti, alii e muro praecipitare se coacti sint, alii postremo portarum
 custodibus pretio corruptis furtim ab urbe discesserint. qui omnes a
 Constantino humaniter suscepti atque honorifice habiti sunt. post haec
 Nicetas rursus exercitu collecto Chrysopolim contendit. huic Constan-
 tinus obviam procedens ad Nicomediam iterato victum ac captum in vin-
 culis habuit. Marcellino vero ex eius comitibus, Gangrenorum archie-
 piscopo, caput abscidit. inde rediens Cpolin obtinuit. Artabazus fuga
 in Bithyniam dilapsus Nicaeam pervenit. ubi cum se delectus habendi
 causa ac contrahendi militis venisse diceret, paucis indidem collectis in

C φροῦριον τὸ λεγόμενον Πουζαντις ἀκίον ἐγκαταλείπειται. Κωνσταντῖνος δὲ ἐπόμοιραν εἰς διώξιν αὐτοῦ ἐπέμψας αὐτὸν τε χειροῦται, καὶ σὺν τοῖς τέσσεσιν αὐτοῦ δεσμώτας ἐπὶ ἀγῶνος ἐκκεκωθεὶς ἔλκων θριαμβεῖται. οὐ πολὺ δὲ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ Σισίντιος ὁ πατρικίως ττυραννίδα ἐλαφράδῃ κατὰ Κωνσταντῖνον μελετήσας, ἐφ' ἧ διαγνησθεῖς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκόπτεται. μετὰ ταῦτα δὲ καὶ Ἀρτάβαζος καὶ οἱ αὐτοῦ τῖοι τῇ αὐτῇ τιμωρίᾳ ἤκισθησαν.

Ταῦτα οὕτω τὰ τῆς Ἰδίας ἀρχῆς διαθῆς Κωνσταντῖνος μετὰ χρόνον οὐ πολὺν κατὰ τὴν χώραν Σαρακενῶν ἐστρατεύει, ὃν εἶλε πόλιν Γερμανίτικαν τῆς Ἑβραϊστικῆς χώρας. 19

D *** καὶ κατ' οὗς τόπους τὸ φθοροκοῖον ἐπιπέτετο πᾶθος, ἕκαστον ἀνθρώπιον γένος ἐπιπεμψόμενον διώλλε τε καὶ ἄρθην ἔξηγάγετο. διωσθή δ' ἂν τις θεία πάντως βοσλήσει, ὅστις ὡς πορρωτάτω τούτων τῶν χωρῶν ἀπέδρα. ἐπετείνετο δὲ τὰ τῆς φθορᾶς μάστιγα περὶ τὸ Βυζάντιον. τεράστια δ' οὖν καὶ δειμάτα ἔξακίνας 15 ἐφαίνετο· τύποι σταυροειδῆς ἔν τε ταῖς τῶν ἀνθρώπων στολαῖς καὶ τῶν ἱερῶν ἰοθημάτων ἐπανετέλλον, ταῖς θύραις τε ὡσαύτως καὶ τοῖς τῶν θυρῶν σταυμοῖς, ἃ δὴ φαινόμενα φρίκην μεγάλην καὶ ἀπορίαν πῦσιν ἐπέτικτεν ὡς παραχρημα τὸν ὄλεθρον μετρίοντα ἔισσθαι. ὡσπερ δὲ ἔξεστηκότες τῶ δέει οἱ ἄνθρωποι καὶ φαντασιώ- 20

P 41 μνοι ἰδόντες αὐτοῖς ὡς ξένοις τισὶ συνοδεῖεν καὶ εἰδεχθῆσαν ἀνθρώποις, καὶ ἔτα ὡς γνωρίμους δῆθεν τοῖς ἐντυγχάνουσι προσαγορεύοντες, καὶ τὰ πρὸς τὴν ὁδὸν ὠμιλημένα ἑτέροις ἔπειτα ἀφη-

a. 743 quoddam castellum, quod Pusanis dicitur, se coniecit. Constantinus, missa ad eum persequendum exercitus parte, postremo redactum in potestatem cum filiis vinctos omnes Circensibus ludis solenni pompa traducit. nec multo post Sisinnius patricius coniurationis in Constantinum et affectatae tyrannidis convictus ocalis privatus est. eadem poena in Artabazum et filios decernitur.

Hunc in modum constitutis rebus imperii, Constantinus paulo post in Saracenorum fines expeditionem agit. ab his Germanicam Euphratesiae provinciae urbem capit.

a. 747 *** ac quibus in locis pestilentia grassata est, hominum omne genus ad interuicium exstinxit: pauci duntaxat divino beneficio servati sunt, qui quam longissime ex his locis recesserunt. praecipue vero Cpoli vis illa morbi saeviit. per quam ostenta quaedam ac prodigia repente visa sunt; et crucis effigies partim in privatis hominum vestibus partim in sacris apparuit, eademque in ianuis ac postibus conspecta. quibus rebus percussis ac consternatis hominum animi ad imminens cladem atque exitium pertinere non dubitabant. tanta vero terroris magnitudo fuit ut a sensibus alienati varias sibi species atque imagines offerri, seque cum peregrinis et deformibus hominibus iter facere et colloqui viderent; quos ubi tanquam notos sibi salutaverant, atque, ut moris est

γούμενοι καὶ ἄλλοις φάσμασί τισιν ἐκδειματούμενοι εὐρον ἐξίφειν
 ἀλλήλους τινὰς βάλλοντας. καὶ δὴ οὕτω τὰ πλείστα ἐξέβαινον.
 ἐν οὐδενὶ δ' οἷοί τε ἦσαν οἱ περισσώζομενοι τῶν ἀποικομένων ταφῇ
 5 παραδιδόναι τὰ σώματα καὶ τὴν ὄσιαν ἐπ' αὐτοῖς ποιεῖσθαι, ὄλι-
 γοστοὶ μᾶλα πλείστους ἄγαν ἐκκομίζοντες. διδὸν μηχανὰς ἐκ τινοσ
 περιτοίας κατεσκευάζον ἀπαγόμενοι, τοῖς ἀχθοφόροις ζώοις συν-
 δας ἐπιστρωννύντες καὶ ἐπὶ μέγα τι χωρίον ἀπευρύνοντες τὸ μη-
 χάνημα, οὕτω τε τὰ πλείστα τῶν πτωμάτων ἀκόσμως καὶ ὡς ἂν B
 ἔτυχεν ἐπετίθεισαν. ἤδη δὲ καὶ ἄμαξαι πρὸς τὴν ἐκφορὰν τοῦ πλή-
 10 θους τῶν νεκρῶν φορούμεναι ὑπηρέτου, τῶν ὑποζυγίων αὐταῖς
 μὴ ἐπαρκεῖν ἔτι δυναμένων. ἐπιλελοιπίασιν δὲ εἰς ἄπαξ καὶ οἱ τά-
 φοι, ὥστε καὶ τὰς ἀνδρῶν τῶν δεξαμενῶν νεκρῶν ἐμπλησθῆναι
 σωμάτων. ἄρουραι δὲ ἀνετέμνοντο καὶ ἀμπλώνες διαρῦσσοντο
 καὶ κῆποι διεσκάπτοντο πρὸς τὴν τῶν ἀπίρων σωμάτων ταφὴν
 15 καινοτομούμενοι. ἐξ ὧν συνέβαινε τοὺς πλείονας τῶν οἴκων κατα-
 κλειστοὺς πάμπαν γίνεσθαι. παρέτεινε δὲ τὸ τῆς θρασύσεως μέχρις
 ἐνικνουτοῦ, καὶ ἐξ ἐκείνου ἐνεδίδου τὰ πλείστα, καὶ κατὰ μικρὸν,
 ὥσπερ τὴν ἀρχὴν ἠῦξανε, οὕτω δὲ καὶ κλάωφησεν ἡ φθορά. ταῦτα C
 ἐκρίνετο τοῖς ὀρθὰ φρονεῖν εἰδόσιν ἐκ θείας ἐπισκήπτειν ὀργῆς,
 20 ἦν ἴκα ὁ τότε ἀθῆως καὶ δυσσεβῶς κρατῶν, καὶ ὅσοι αὐτῷ συνήγουν
 τῷ ἀθέσμῳ φρονήματι, τὰς χεῖρας ἐπαφῆναι κατὰ τῶν ἁγίων
 ἀπεικονισμάτων εἰς ὕβρω τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας τετολμήκυσιν.

1 ἑώραν Petavins.
18 δὴ?

2 ἐξέβαινον. οὐδαμοῦ?

5 πλείστοι P

in via sibi invicem occurrentibus, usitata officia praestiterant, eadem illa
 aliis postea referebant. iis atque aliis id genus spectris exagitati pleri-
 que iufestis in se gladiis incurrebat. atque eo postremo res adducta
 est ut paucis superstitionibus, cum morientium numero pares esse non pos-
 sent neque eorum sepelire corpora aut iusta persolvere, quasdam ma-
 chinas conficerent ac iumentis imponerent. horum dorso instratis asseri-
 bus, postquam ad locum quandam capacem ac vastum pervenerant, laxata
 machina ita pleraque cadavera sine more ac temere congerebant. de-
 inde etiam plaustra ad efferendos mortuos prae iumentorum inopia suc-
 collabant. ac demum sepulcra ipsa defecerunt. quare et cisternas ex-
 siccatas mortuorum corporibus complebant, et agros proscindebant, et
 vineas atque hortos fodiebant, quibus praeter solitum ad tumulandam
 innumerabilem corporum struem abutebantur. ex quo accidit ut aedes
 quamplurimae penitus obstructae atque interclusae fuerint. tenuit ea
 mali vis ad annum usque, quo vertente magna ex parte remisit, ac pau-
 latim ut excitata initio fuerat, ita tandem pestifera lues desuit. quae
 omnia prudentibus viris ad iram dei spectare haud dubie videbantur,
 cum perfidus atque impius princeps, ceterique qui scelerato illius dogmati
 conenserant, violare sacras imagines per summam essent ecclesiae igno-
 miniam aggressi.

Ἐντεῦθεν τοίνυν ἀπολείπον σχεδὸν ἤδη γεγενηῖαν τὴν πάλιν ταύτην κατοικίξει, ἐκ τῶν χωρῶν καὶ τῶν γήσεων τῆς ὑπὸ Ῥωμαίοις ἔξουσίας λαῶν πλήθη μετὰγων. ὑπὸ δὲ τούτων τὸν χρόνον στόλον ἐκπέμπει κατὰ τῆς τῶν Σαρακηνῶν χώρας, οὗ ἤγειτο ὁ τηριακῶτα στρατηγῶν τῶν Κιβυρραιωτῶν καλουμένου στρατοῦ. 5
 D καθορίζεται δὲ ὁ στόλος κατὰ τὴν Κύπρον νῆσον. ἔνθα αὐτίκα μάλια καταίρει ἐκ τῆς Ἀλεξάνδρου πόλεως καὶ τῶν Σαρακηνῶν πλείμον. ἄπειρ ὁ στρατηγὸς προαισθόμενος ἔξακινάως εἰσπέπτει κατ' αὐτοῦ, πυρὶ τε διαφλέξας τὰς ναῦς τὰ αὐτῶν σφετερίζεται ἅπαντα, καὶ κατὰ κράτος ἔλθων τοὺς πολεμίους πρὸς Κωνσταντῖνον 10 ὑπενόστει.

Μετὰ ταῦτα τίττεται τῷ βασιλεῖ υἱός, ὃν Λέοντα ἐπιστάμασε. τηριακῶτα καὶ ἐν Συρίᾳ σεισμὸς μέγας γίνεται, καὶ ὄλεθρος ἐκείθεν ἐφίσταται μέγιστος. αἱ μὲν γὰρ τῶν ἐκεῖ πόλεων ἐπὶ μέγα ἢ γῆ περὶ αὐταῖς ἔχονεν, αἱ δὲ παρὰ μέρος τοῦτο πεπόν- 15
 P 42 θεσαν. ἄλλαι τῶν ὑψηλῶν ἀποκηθηθεῖσαι χώρων πρὸς τὰ ὑποκείμενα πεδία σὺν τοῖς τεύχεσιν αὐτοῖς καὶ οἰκήμασι σώοι κατεσύρησαν, μέχρι σημείων ἕξ καὶ τῆς οἰκίας μεταστῦσαι ἰδρόσεως, ἢ μικρῶ πρὸς. ἤδη δὲ τινες ἔφασαν τὴν γῆν θεάσασθαι τὴν κατὰ τὴν Συρίαν Μεσοποταμίᾳ ῥαγεῖσαν ἐπὶ σημείοις δύο βύθιον 20 ἑτέραν ἀναβρῶσαι κάτωθεν γῆν ὥσπερ ἀμμώδη καὶ λευκοτάτην, συναναδοθῆναι δὲ ταύτῃ ἡμίμονον θήλειαν ἀνθρωπίτη φωνῇ τὴν τῶν

5 τοῦ? 15 ἐπὶ] ὅλαι κατεκόθησαν καὶ ἐπὶ? 17 σώαι?
 cf. σώαν p. 25 11. 18 καὶ] ἀπό? 19 τὴν τῆς κατὰ τὴν?

Post haec igitur desertam urbem ac pene ad vastitatem redactam evocatis novis civibus frequentat, quos undique ex provinciis atque insulis Romano nomini subiectis exciverat. eodemque tempore classem adversus Saracenos mittit, cui Cibyrrhaeoticorum ordinum ducem praeposuit. haec cum Cyprum appulisset, eodem et Saracenorum navales copiae Alexandria profectae sunt. quarum adventu comperto dux noster, in cursione subita concrematis omnibus, quicquid opum in iis erat obtinuit, fuscisque penitus hostibus Cpolim regressus est.

Secundum eas victorias imperatori filius nascitur, quem Leonem appellavit. quo tempore vehementi terrae motu Syria concussa est, magnaque exinde clades consecuta. quasdam enim illic urbes terra in immensam voragine circumquaque dehiscens absorbit; aliae ex parte disiectae, nonnullae ex editioribus locis in plana subductae cum moenibus ipsis atque aedificiis, ac sine ruina e propriis sedibus ad sextum usque miliarie et eo amplius translatae. nec defuere qui in Mesopotamia Syriae vicina visam a se terram dicerent, cum ad duo miliaria hiatus vastissimo patefacta aliam velut ex alto terram effunderet, arenae instar tenuem maximeque candidam. addebant et mulam indidem erupisse,

Ἀράβων κατάλυσιν προαναφωνοῦσαν. οὐ πολὺ γὰρ τὸ μεταξὺ, καὶ τῆς ὑπερέκεινα ἐρήμου ἔθνος ἐπιφυνὲν πλήρη τούτων πολλὰ ἄμαχί διεχειρίσατο.

Μετὰ δὴ ταῦτα στέφει Κωνσταντῖνος τὸν υἱὸν Λέοντα εἰς Β
 5 βασιλεία, καὶ εὐθὺς κατὰ Σαρακηνῶν ἐκστρατεύει. καὶ γενόμενος
 κατὰ τὴν Μελιτηναίων πόλιν ταύτην πολιορκία εἶλε, λαὸν πολλὸν
 δορυάλωτον καὶ πλείστα σκῦλα ἐκείθεν ἀπενεγκάμενος. ἐν τούτῳ
 δὲ ἐτελεύτα ἡ Μαρία ἡ Ἀδγούστα ἡ αὐτοῦ γαμετή. ὅπερ δὲ μετ'
 10 νέχθη γὰρ τηρικαῦτα θάλαμα φοβερόν καὶ τεράστιον ξέρον ἐξ ἀερίου
 γενέσθαι συμπτώματος, ὅπερ περὶ λύχων ἀφὰς κατέρψαν διὰ
 πάσης ἐφαίνετο νυκτός, ἔκπληξιν καὶ δέος μέγα τοῖς θεωμένοις
 ἐμποιοῦν ἤπεισιν. ἐδόκει γὰρ αὐτοῖς ὡς οἱ ἀστέρεις ἅπαντες τοῦ
 τεταγμένου αὐτοῖς οὐρανοῦ χώρου παρ * * ἰούμενοι κατὰ γῆς C
 15 ἐφέγγοντο. οἱ δὲ περὶ γειοὶ γενόμενοι ἀθρόον διελύοντο, ἥκιστα
 τὴν οἰανοῦν βλάβην ποιησάμενοι πώποτε. φασὶ δὲ πολλοὶ ὡς
 διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης τὸ τοιοῦτον ἔξαισιον διεδεικνύετο
 θάλαμα.

Καὶ τὰ μὲν τῶν ἀστέρων ἐν τούτοις ὤφθη, χρόνου δὲ τινος
 20 διωγηκότος Ἀναστασίας ὁ τοῦ Βυζαντίου ἐτελεύτα ἱεράρχης. Κων-
 σταντῖνος δὲ καθάπαξ πρὸς τὴν ὕβριν τῆς ἐκκλησίας ἰδὼν καὶ
 πρὸς τὴν εὐσέβειαν ἤδη ἀπομαχόμενος, ὡς ὑπὸ τοῦ ἄγοντος ἀ-
 τὸν ἐγνυτοῦ πνεύματος κινούμενος, σύνοδον ἱερέων ἀθροῦσε ὁκτὴ

14 παρακινούμενοι?

quae humano sermone Arabici imperii cladem praediceret. nec longo interfecto tempore e superioribus desertis gens nova repentina impressione maximas illorum copias paene sine ullo certamine concidit.

His confectis rebus Constantinus Leonem filium imperatorem coronat, ac statim contra Saracenos proficiscitur. moxque ut Melitenen attingit, obsessa urbe atque capta ingentem captivorum aequae ac spoliiorum vim reportat. accidit interim Mariae Augustae coniugis illius obitus. a quo quid memoria dignum exstiterit, praeterire nefas existimo. tum enim horrendum quoddam in aëre monstrum atque inusitati terroris aspectum est; idque circa vesperam exorsum tota nocte deinceps apparuit, et contuentium animos incredibili metu ac stupore perculit. videbantur enim astra omnia ordine suo ac statione dissoluta in terram decidere, atque ubi prope illam attigerant, nullo cuiusquam damno dissipari. hoc tam immane prodigium plerique toto passim orbe visum esse memorant. a. 750

Post illud siderum portentum aliquanto tempore Anastasius Cpolititanus patriarcha moritur. Constantinus ubi semel se ad ecclesiae contumeliam ac pietatis oppugnationem accinxit, tanquam afflatus impulsuque contrarii spiritus abreptus, coetum episcoporum colligit octo et triginta a. 753

καὶ τριάκοντα καὶ τριακοσίους τὸν ἀριθμὸν τυχάνουσαν. ταύτης
 D ἔξηρχε Θεοδοσίως ὁ τῆς Ἐφεσίων πόλεως ἀρχιεπίσκοπος. ἀρχι-
 ρεῖα τε τῆς πόλεως ἀνακτῆρῶσσι Κωνσταντινῶν τῶν τῶν μετα-
 χῶν σχῆμα περιβεβλημένον, ἐπίσκοπον δὲ τῆς τοῦ Συλλαίου πό-
 λεως γεγονότα. θρονὸν δὲ πίστειος ἐκτίθενται, ἐν ᾧ ὑπεσημήναντο 5
 ἅπαντες κακῶς καὶ δυσσεβῶς συμφρονήσαντες, τὴν τῶν ἱερῶν
 εἰκονισμάτων καθάραισιν ἐκφωτήσαντες, καὶ ὡσπερ νηπιωδῶς ἐκ
 ἀγορᾶς ταῦτα ἀνεθεμάτιζον. μεθ' ὧν καὶ Γερμανὸν τὸν ἀρχιερεῖα
 τοῦ Βυζαντίου γεγονότα, Γεώργιον τε τὸν ἐκ Κύπρου τῆς νήσου
 ὀρμώμενον, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀπὸ Δαμασκοῦ τῆς Συρίας τὸ ἐπί- 10
 κλην Μανσοῦρ.

Ταῦτα ἐπιτελῆ ποιήσας Κωνσταντῖνος ἤρξε δομεῖσθαι τὰ
 P 43 ἐπὶ Θράκης πόλισματα, ἐν οἷς οἰκίζει Σύρους καὶ Ἀρμενίους, οὓς
 ἔκ τε Μελιτηναίων πόλεως καὶ Θεοδοσίου πόλεως μετανάστας πε-
 ποίηκε, τὰ εἰς τὴν χρεῖαν αὐτοῖς ἀνίχοντα φιλοτίμως δωρησάμε- 15
 νος. ταῦτα τοῖσιν οἱ Βούλγαροι ὡς ἐπολιζόντο θρασάμενοι, φό-
 ρους ἦτον παρὰ βασιλεῖ δέξασθαι. τοῦ δὲ μὴ δεξαμένου οἱ γε
 στρατευσάμενοι τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία κατέτρεχον, καὶ μικροῦ τοῦ
 μακροῦ καλουμένου τείχους ἐπεξέδειον. ὁ δὲ ἀντεπέζηε καὶ συμ-
 βαλῶν πολέμῳ εἰς φυγὴν ἐτρέψατο, καὶ ἐδίωκεν ἀνὰ κράτος, καὶ 20
 πλείστους Βουλγάρους ἀνείλε. μετ' οὗ πολὺ πλοῦ καὶ πεζῆ κατ'
 αὐτῶν ἰστρούτευσεν. οἱ γοῦν τὰς ναῦς ἔχοντες, ἄχρι καὶ πεντα-
 κοσίους ἀριθμὸν συντελούσας, διὰ τοῦ Εὐξείνου ἐκπελεύσαντες

1 f. τριακοσίαν Potavins. 8 δν P 12 ἐπιτελῆ Potavins,
 ἐπὶ τέλει P 18 μικροῦ] μέχρι? 22 καὶ εἰς πεντακοσίας?

numero supra trecentos, cui Theodosius Ephesinus archiepiscopus prae-
 fuit. urbis porro praesulem Constantinum quendam, qui monachi habi-
 tum praeferebat, ex Syllaeae urbis episcopo constituit. in eo concilia-
 bulo fidei canonem condiderunt de sacris imaginibus evertendis, cui ab
 omnibus impio consensu ac nefario subscriptum est; eaque religio omnis
 pueriliter in foro anathemate damnata. eadem et in Germanum Cpoli-
 tanum patriarcham dicta sententia est et Georgium Cyprium et Ioannem
 Damascenum, cognomento Mansur.

His rebus postremo perfectis Constantinus oppida per Thraciam
 exstruxit, in quibus Syros et Armenios collocavit, quos ex Melitenen-
 sium urbe ac Theodosiopolis transtulerat; iisque necessaria omnia libe-
 ralissime largitus est. haec oppida dum adhuc aedificantur conspicati
 Bulgari, tributa ab imperatore postulant; quo renuente illi exercitu col-
 lecto Thraciam depopulantur, ac propemodum ad Longos usque muros
 excurrunt. sed occurrente imperatore commissoque praelio in fugam
 coniecti sunt, cumque eos acriter insequeretur, quam plurimi e Bulgaris
 interfecti. deinde ingentibus terra marique copiis contra eodem impe-
 rator profectus est. classis ipsa quingentarum numero navium Euxino

καὶ πρὸς τῷ Ἰστρῷ γενόμενοι ποταμῷ χώρας τε Βουλγάρων ἐπίμ- Β
 πρᾶσαν καὶ δορυαλώτους οὐκ ὀλίγους εἶλον· αὐτοὺς δὲ μάχῃ συμ-
 μίξας αὐτοῖς κατὰ τὰς λεγομένας Μαρκέλλας (φρούριον δὲ τοῦτο
 πλησιαίτατα Βουλγάρων κείμενον) εἰς φυγὴν ἐτρέματο καὶ πολ-
 5 λῶδὸς αὐτῶν ἔκτεινεν. ἐντεῦθεν ἐκείνοι τὸ ἦττον ἀπενεγκάμενοι
 περὶ εἰρήνης διεπρεσβέοντο, ἐκ τῶν οἰκειῶν τοκετῶν ὁμήρους
 προέμενοι.

Ἔτι πρὸς τοῦτοις οὐδὲ ἐκεῖνο νῦν παραδραμεῖν ἄξιον. ὦρα
 ἐνόστηκε φθινοπώρου, καὶ ἐν αὐτῇ χειμέριον γίνεται τὸ κατάστημα
 10 καὶ τῷ ὄντι κρυερόν καὶ δριμύτατον, ὡς ξένην τιὰ καὶ ἐξαισιον
 τοῖς τηλικαῦτα ὀρώσῃν ἀποτελέσαι τῆς ὑγρᾶς οὐσίας ἐκ τῆς περὶ
 αὐτὴν συμβάσεως πῆξεως τὴν θάλαν, οὐκ ἐν τοῖς γλυκείσιν ὕδασι C
 μόνον, ἀλλὰ τὸ δὴ παραδοξότερον, καὶ κατὰ τῆς ἀλμυρᾶς ἰσχυ-
 σαν ποιότητος, καὶ ἐν ἄλλοις μὲν πλείστοις τοῖς ἀνὰ τὴν οἰκου-
 15 μὲν τῶν τόποις, οὐχ ἥκιστα δὲ τὰ τε ὑπερβόρεια καὶ προσάρκτια
 καταπῆξαν δεινότατα. ἐπὶ τοσοῦτο δὲ κατεπυκνοῦτο καὶ διεπῆγγυεν
 ὥστε τὴν ὑπερπόντιον τοῦ Εὐξείνου θάλασσαν ἐπὶ σημείοις ἑκα-
 τόν που ἀποκρυσταλλωθῆναι κατὰ τὸ πέλυγος, εἶτα καὶ τοὺς
 ὑπερκειμένους μεγίστους ὅτι μάλιστα καὶ πλείστους ποταμῶν, καὶ
 20 ἔτι τοῦ ἐπὶ Μεσημβρίαν καὶ Μήδειαν πόλιν ἀρχομένην παράκτιον
 χῶρον τῷ πάγῃ συναποπετρωθῆναι, διὰ βάθους χωρησῆσεως τῆς D
 τοιαύτης πῆξεως ἄχρι καὶ εἰς τριάκοντα πῆχεις, ἐπὶ τούτοις ἀπά-
 του καταρραγείσης χιόνος εἰς ἕνθος διαρθῆναι τὸ κρῦος ὑπερανι-

7 προίεμενοι?
 ἐρχόμενοι?

16 κατεπύκνωσεν τε?
 21 βάθους τε χωρ.?

20 τὸν? et postea

mari navigans ad Istrum applicuit. inde Bulgarorum agros incendio va-
 stare, innumeris in captivitatē abducere. imperator ipse ad Marcellas,
 quod castellum prope Bulgarorum fines positum est, acie congressus bar-
 baros in fugam convertit, ac bene multos interficit. his cladibus acce-
 ptis Bulgari de pace legatos mittunt obsidesque liberos tradunt.

Sed neque illud quod eodem tempore contigit praetermittendum est.
 ineunte autumno immanis hiems et acerrima vis frigoris fuit; ex quo
 aqua omnis in glaciem durata et adstricta contuentium oculos horrendo
 atque inusitato spectaculo perterrituit. neque hoc in dulcibus duntaxat
 aquis, sed quod admirabilius est, etiam in salis ac mari ipso contigit.
 ac cum in aliis orbis terrarum plagis, tum in iis quae ad septentriones
 iacent, asperrimo gelu omnia concreta sunt. quo adeo constrictum et
 induratum mare est, ut ad centum fere milia Euxinum pelagus obrigue-
 rit. eadem vi superiores amnes ac maximi meliori ex parte coaluerunt;
 tum maritima omnis ora, qua Mesembriam et Medeam urbes alluit, sub-
 eunte in profundum gelu, ad triginta usque cubitos in silicis soliditatem
 induruit. ad haec erumpente nivium incredibili copia, in altum exagge-

στηκός τῆς ἐπιφανείας μέχρι πηγῶν που ἄλλων εἴκοσι, καὶ πως
 συμφυῆναι τῇ ἡπειρῶ τὴν θάλατταν ὡς μετὰ διακρίναι ῥαβδίως
 ποτέρου ἑτέρου ἀποκέκριται. οὕτω τε ἄπαν τὸ πρὸς ἄρκτον ἡπει-
 ρωτὴν ὕδωρ πεζεύειν κατὰ νότον συνεχώρει τοῖς βουλομένοις,
 βάσιμά τε ἦν τὰ ἐκείνης ἄπαντα, ὅσα τε ἐν ταῖς τῶν Χαζάρων 5
 γῆς μεθορίας καὶ τοῖς πλησιοχώροις Σκυθικοῖς ἔθνεσι, καὶ οὐκ
 ἀνθρώποις μόνον ἀλλὰ καὶ κτήνεσι καὶ ζῴοις ἑτέροις γενόμενα·
 ἄπλωτον δὲ ἦδη ἐντεῦθεν γενέσθαι τὴν Ποντικὴν τότε θάλατταν.

- P 44 ἡμέραις δὲ τισι διωπνεούσαις καὶ ὁ ἄπλετος ἐκεῖνος τοῦ παγετοῦ
 ὄγκος εἰς διάφορα συρρήγγνται τμήματα, ἅπερ εἰς τοσοῦτον ὕψος 10
 ἀνέσχεν ὡς ὄρη δοκεῖν εἶναι ὑπερύψηλα. τούτων ἀπορραγέντα
 μέρη τινὰ καὶ τῇ βίᾳ τῶν πνευμάτων συνωθούμενα πρὸς τε Λαφρου-
 σίαν φρούριον ὃν τι τῆς Ποντικῆς μοίρας, ἐρυμνότατον τυγγάνον,
 ἐξοκέλλουσι καὶ ἄχρι τοῦ στομίου τοῦ Ἐξέτινου καταρρέουσι· συ-
 στραφέντα δὲ πρὸς ἑαυτά, καὶ τὸν αὐτόθι στενὸν πόρον τὸν με- 15
 ταξὺ πόρθμων πληρώσαντα, τὰς ἐκατέρωθεν ἡπείρους, τὴν τε
 Θράκην καὶ τὴν Ἀσιάτιδα, ἀλλήλαις συνήνωσαν, ὡς ἐξ ἐκατέρας
 πρὸς θυάτεραν πεζῇ μᾶλλον ἢ πλοῖ ἁπλοῦς διαπεραιωθῆναι ἐξέειναι τῷ βου-
 λομένῳ. ἐκεῖθεν συνωθούμενα ἀνὰ τὴν Προποντίδα μέχρι Ἀβύ-
 B δου ἐξεχύθησαν, ἥπερ δὴ οὐδὲ θάλασσα εἶναι τὸ λοιπὸν ὕψω- 20
 πτεύετο. τούτων ἐν ἀποσπασθὲν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Βυζαντίου
 προσαράσσειται, καὶ τὸ αὐτόθι τεῖχος περιέσεισεν ὡς καὶ τοὺς ἐν-
 δον οἰκοῦντας συμμετασχέειν τοῦ σάλου. καὶ τοῦτο τριχῇ διαφει-

5 ἐκείνη? cf. p. 64 12.

16 μεταξὺ τῶν π.

rata glacies ad viginti alios cubitos sublata est. unde ita mare cum con-
 tinenti ora coaluit, ut utrum ab altero secretum esset vix quisquam dis-
 cerneret. sic igitur quicquid aquae obversum Boreae fuit velut in solum
 conversum pedibus solidum iter constraverat; nec ulla pars eius, prae-
 cipue ad Chazarum fines ac finitimarum Scythiae nationum, non aut ho-
 minum gressibus, aut pecudum ac iumentorum patebat. ergo interclu-
 sum per illud tempus navigationibus Ponticum mare fuit. inde diebus
 aliquot interiectis immanis illa glaciei moles varias in crustas diffinditur,
 quae altissimorum montium specie in immensum exstructae sunt. harum
 avulsae nonnullae abscissaeque partes ventorum impetu ad Daphnusiā,
 castellum in ora Pontica munitissimum, eiectae sunt et ad Euxini ponti
 fauces impulsae; ubi confertae ac stipatae, occupatis Bospori angustiis
 et oppletis, continentes ambas, Thraciam videlicet cum Asia, coniunxe-
 runt, adeo ut ultro citroque pedibus magis iter quam navibus pateret.
 inde rursus expulsae per Propontidem Abydum usque dissipatae sunt.
 ceterum tam longe lateque se glacies diffudit ut mare illic esse nemo
 suspicari posset. horum fragminum unum ad arcem Cpolis illiusum mu-
 rum ita concussit, ut qui intus erant agitatione illa quaterentur. hinc

θὲν παρ' ἑκάτερα μέρη τῆς ἀκροπόλεως τὰς ἀκτὰς ἐμπλήρησι. τὸ δὲ ἔνθος αὐτοῖς τῶν τῆς πόλεως τειχῶν ὑπερανέστηκε, δι' αὐτῶν τέ τινες ἐξ ἀκροπόλεως πρὸς τὸ ἀντικρῦ, ἐν οἷς τὸ Γαλάτου λεγόμενον ἴδρσαι φρούριον, περὶ διειπεραιούντο. ταῦτα ἔκπληξεν 5 μείλιτον τοῖς τῆς πόλεως ἐνεπολεῖ· τῷ παραδόξῳ γὰρ καὶ ἀδοκῆτῳ τῆς θέας ἐν ἀπορίᾳ γενόμενοι θρήνοις καὶ δάκρυσι πλείστοις συνηχόμενοι ἐνθὲνδε ἀπηλλάσσοντο.

Χρόνων δὲ οὐκ ὀλίγων διελθόντων, Σκλαβητῶν γένη τῆς C ἑαυτῶν μεταναστάντα γῆς φυγάδες διαπερῶσι τὸν Εὐξείνου. συνελθόντες δὲ αὐτῶν τὸ πλῆθος ἄχρι καὶ εἰς ἀριθμὸν ὀκτώ καὶ διακοσίας χιλιάδας. καὶ πρὸς τὸν ποταμὸν ὃς Ἀρτάνας καλεῖται αὐτοὶ κατοικίζονται.

Τὰ δὲ κατὰ τοὺς Οὐννοὺς καὶ Βουλγάρους ἐπράττετο τῆδε. οὗτοι τὰ πρὸς ἀλλήλους συνθέμενοι τοὺς μὲν ἐκ Ξηρῶς τὴν κυρείαν 15 τὴν ἐπ' αὐτοὺς κεκτημένους κτείνουσι, ἡγεμόνα δὲ ἐφ' ἑαυτοῖς καθιστάσι Τελέσιον ὄνομα, ἄνδρα σοβαρὸν καὶ τὸ ἐκ νεότητος θράσος ἅμα ἐπιδεικνύμενον. οὗτος λαὸν συναγείρας ὀπλίτην καὶ μάχιμον τὰ πλησιαίτερα τῶν Ῥωμαίων χωρία καὶ φρούρια κατέτρεχε καρτερῶς. οὗ τὸ θρασὺ καὶ αὐθαδέες Κωνσταντῖνος θεα- D 20 σάμενος ναῦς ἱππαγωγὸς ἄχρι καὶ εἰς τὰς ὀκτακοσίας κατεσκευάσει, καὶ ταύτας ἱππικῶ στρατῶ πληρώσας διὰ τοῦ Εὐξείνου πρὸς τὸν Ἴστρον ἐξέπεμψεν. αὐτὸς δὲ στρατὸν ἕτερον ἐπαγόμενος πρὸς Ἀγγιᾶλον πόλιν παραγίνεται. καθ' ὃν Τελέσιος ἐξέρχεται ἔχων

3 τὸ Γαλ. Petavius, τῶν Γαλ. P vel Γαλατῶν Petavius. 13 καὶ add Petavius. 23 οὐ?

trifariam divisum ad utramque arcis partem oram omnem occupavit, ea altitudine quae urbis moenia transcenderet. itaque nonnulli per constratos crustarum aggeres adversum in litus, ubi castellum illud quod Galaten vocant situm est, ex arce transmiserunt. haec omnia ingentem civitati metum afferebant: quippe novo hec et inusitato spectaculo consternati atque in gemitu et lacrimas soluti recedebant.

Nec longo post haec interiecto tempore Sclavini patriis finibus extorres Euxinum traiciunt, quorum numerus ad octo et ducenta milia pervenisse dicitur. hi ad fluvium (quem Artanam nominant) consederunt.

Dum haec aguntur, apud Hunnos et Bulgaros ista contigerunt. foedere illi inter se constituto, Xerensibus, quorum in dominatu erant, interfectis, ducem sibi Telesium nomine praeficiunt, arrogantem hominem ac juvenili audacia ferocem, qui collecta militum manu vicina Romanorum loca et castella hostiliter populatus est. Constantinus eius audaciam ac violentiam animadvertens hippagogas naves ad octingentas comparat, quas cum equitatu complexisset per Euxinum mare in Istrum immittit. ipse cum alio exercitu Anchialum pervenit, ad quam ei Telesium a. 763

εις συμμαχίαν καὶ Σκλαβηρῶν οὐκ ὀλίγα πλήθη. καὶ ἤτηθεὶς μάχῃ εἰς φυγὴν ἐτρόπετο. πλείστοι δὲ τῶν πολεμίων ἀφ' ἑκατέρου μέρους πίπτουσι, καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι καὶ τῶν ἐπιφανεστέρων ἐζωγρήθησαν. οὕτω τε τοῦ πολέμου κρατήσας πρὸς τὸ Βυζάντιον Κωνσταντῖνος ὤχετο, καὶ οὓς ἐπήγετο τῶν ἐζωγορημένων τοῖς τε 5
 P 45 ρήσειν αὐτοχειρῆ παραδίδωσιν. οἱ δὲ λαβόντες ἔξω τείχους τοῦ πρὸς τῷ χερσαίῳ κειμένων ἀνείλον. καὶ τούτων τὰ λάφυρα τὸν ἱππικὸν ἀγάνα θιόμενος ἐθριάμβυσεν. μεθ' ὧν καὶ δύο χρυσοὶ λουτήρες, οἳ ἐν τῇ νήσῳ κατεσκευάσθησαν Σικελλα, δημοσιεύονται, ὀλίκην χρυσοῦ ἄχρι καὶ εἰς ἑκατακισίας λιτρῶν ἕκαστον ἄγοντα.

Οἱ δὲ Βουλγάροι τὸ δυστυχεὶς Τελεσίῳ θρασυόμενοι τοῦτόν τε στασιάζαντες κτείνουσι, καὶ κύριον αὐτῶν καθιστώσιν ἕνα τῶν ἐν αὐτοῖς ἀρχόντων τυχάνοντα, ᾧ Σαβῖνος ὑπῆρχεν ὄνομα· δς 15 εὐθὺς τὸ κῆρος δεξάμενος πρὸς βασιλέα διαπρεσβύεται, εἰρήνην αὐτοῦ αἰτούμενος βεβαιοτάτα. Βουλγάροις δὲ οὐκ ἤρεσκε τὸ
 B πρατόμενον· ἀλύοντες γὰρ ἐν τούτῳ ἰσχυρῶς ἀντέλεγον, οἰόμενοι ὡς Ῥωμαίοις αὐτίκα δουλωθησόμενοι. τούτους δεδιὼς Σαβῖνος φυγὰς πρὸς βασιλέα ὤχετο. ἐζώνων δὲ ἀποστειλας ἀνδρῶν τινας 20 τὰς γυναικας αὐτῶν καὶ τοὺς συγγενεῖς κεκρυμμένους εὐρῶν πρὸς Σαβῖνον ἄγει. ἐν τούτοις μεταμεληθέντες οἱ Βουλγάροι καὶ αὐτοὶ πέμπουσι πρὸς βασιλέα τοὺς τὴν εἰρήνην αἰτήσαντας. ὁ δὲ οὐκ

8 κειμένου Petavius.

11 λίτρας?

cum Sclavinorum auxiliis haud poenitendis occurrit. ibique praelio victus in fugam vertitur. multi utriusque gentis hostium in acie caesi, nec pauci etiam e primoribus capti. hac victoria potitus imperator Byzantium revertitur; captivos omnes in populum ac Circenses praecipue factiones ad necem dividit. educti igitur extra muros qui ad Chersaeum spectant ad unum caesi sunt. horum spolia Circensibus ludis spectantem populo solemnī pompa traducta sunt. in quibus aurea duo labra, quae in Sicilia facta erant, singula octingentarum librarum pondere publice proposuit.

Bulgari Telesii infelicitate cognita hunc per seditionem opprimunt, et Sabino cuidam ex ducibus suis imperium deferunt. qui simul atque rebus potitus est, pacem ab imperatore per legatos constanter petit. quae res Bulgaros non parum offendit; magnamque ex ea re molestiam capientes ob eam causam obsistebant, quod se subito in Romanorum servitutem venturos crederent. Sabinus horum insidias metuens fugam arripit, seque ad imperatorem recipit. ille missis aliquot expeditis, eorum coniuges c. cognatos e latebris eductos ad Sabinum perducit. interim Bulgari mutatis animis legatos de pace ad imperatorem destinant. qui reie-

ἐδέχεται, ἀλλ' εὐθὺς κατ' αὐτῶν ἐστράτευσεν. οἱ δὲ τὰς δυσχωρίας τοῦ περὶ αὐτοὺς ὄρους ἀνέφραττον. καὶ τούτων ὁ κύριος τὰ πιστὰ παρὰ βασιλέως λαβὼν σὺν τοῖς ἄρχουσιν αὐτοῦ πρὸς βασιλέα παραγίνεται. αὐτὸς δὲ τούτους δεξιόμενος ἅμα Σαβίνῳ συμ-
5 παρεδρεύοντι ὠνείδισε τὴν ἀταξίαν καὶ τὸ μῖσος ὃ κατὰ Σαβίνου C ἐπεδείξαντο, καὶ εἰρηνεύειν αὐτοῖς συνετίθετο.

Ταῦτα κατεπράττετο κατὰ τὴν πρώτην ἰνδικτιῶνα. ἔτι καὶ νῆδος τίκεται τῷ βασιλεῖ, ὃν Νικήταν ὠνόμασεν. ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον στόλος τῶν Σαρακηνῶν ἐξ Ἀφρικῆς ἀπύρους κατὰ
10 τὴν νῆσον Σικελίαν παραγίνεται· τὸ δὲ ἐν αὐτῇ στρατιωτικὸν γενναίως ἀντιταξάμενον τούτους μηδὲν τῆς ἐλλείδος ἠνυκότητας ἀπέ-
πεμψε.

Κατὰ δὲ τὴν τρίτην ἰνδικτιῶνα εἰσέρχεται Κωνσταντῖνος εἰς Βουλγαρίαν τῷ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν κατασταθέντα ὑπὸ Σαβίνου
15 Οὔμαρον ὄνομα τῆς ἀρχῆς μεταστῆσαι Βουλγάρους, ἀνειπεῖν δ' D ἐν αὐτῇ Τόκτον ἄνδρα Βούλγαρον τοῦ Βαϊανοῦ ἀδελφόν. οἱ δὲ Βούλγαροι φηγάδες ἐν ταῖς ὕλαις τοῦ ποταμοῦ τοῦ Ἰστρου ἀπώ-
χοντο. οὐκ ὀλίγοι δὲ αὐτῶν κατακτείνονται, μεθ' ὧν καὶ ὁ Τόκτος ἅμα τῷ ἀδελφῷ Βαϊανῷ ἀναιρεῖται καὶ ἕτεροι. ἄλλος δὲ τις
20 ἄρχων αὐτῶν, ὃν ὀνομάζουσι Καμπαγάνον, ἐν Βύρρη προσφυγεῖν ὡς ἐδόκει προσρύεσθαι, ὑπὸ τῶν ἰδίων δούλων ἀνηρέθη. τότε δὴ καὶ Βουλγαρίας ὑπὸ Ῥωμαίων πυρρῆκωστα ὡς πλείστα χωρία γέγονε καὶ διόλωλεν.

5 ἀξίαν P: corr Petavins.

20 προσφυγῶν?

cis horum precibus statim in eos exercitum movet. barbari montis eius, quo undique cincti sunt, angustias muniunt. horum princeps fide accepta cum ducibus suis ad imperatorem pervenit; qui his exceptis, assidente Sabino, turbulentos animos et odium illud in Sabinum exprobravit, ac postremo pacem eis concessit.

Haec indictione prima sunt facta. post quae imperatori filius nascitur, quem Nicetam nominavit. sub idem tempus Saracenorum classis ex Africa solvens in Siciliam pervenit. sed militaribus praesidiis quae illic erant strenue resistentibus, irrito conatu redierunt.

Indictione deinde tertia Constantinus in Bulgariam exercitum ducit, a. 765 quod Umario, quem Sabinus ducem praefecerat, imperio exuto Bulgari Toctum genere Bulgarum Baiani fratrem eius loco substituisse. qui sub adventum imperatoris ad saltus Istro propinquos confugiunt. nec pauci tamen interfecti sunt; inter quos et Toctus cum fratre Baiano atque aliis compluribus occiditur. alius item ex eorum ducibus, quem Campaganum vocant, cum Barnam fugisset ac iam evasisse videretur, a servis suis peremptus est. quo tempore Bulgariae magna pars a Romanis igne vastata atque hostiliter populata est.

Ἦδη δὲ ἡ ἀσίβειυ τοῦ κρατοῦντος ἐπαρησιαίετο, καὶ πᾶς
 εὐσεβοῦντων καὶ θεῶν προσανακειμένων ὁ βίος ἐχλευάζετο καὶ διε-
 σκώπτετο, μάλιστα δὲ τῶν μοναζόντων τὸ ἱερὸν ἐκθέσμως ἐδιώ-
 P 46 κετο τάγμα. τούτων γὰρ τοὺς τὴν ἑαυτῶν ὁμολογίαν φυλάξαν-
 τας καὶ ἐπὶ τοῦ οἴκειου διαμειναντας σχήματος καὶ τῶ ἀνοσίφω5
 αὐτῶν ἀνθεστηκότας δόγματι ποικίλεις βυσάνοις καὶ διαφόροις
 αἰκίαις παρεδίδοσαν, καὶ ὧν μὲν τὴν γενειάδα ἀφειδῶς ἀνεπίμ-
 πρων, ὧν δὲ τῶν ταύτης τριχῶν βία ἀποσπῶντες ἀφήρουν. κε-
 φαλάς δ' ἄλλων τοῖς ἱεροῖς πίναξιν, ἐν οἷς τῶν ἁγίων τὰ ἐκτυπώ-
 ματα ἐκεχάρακτο, διέθρανον παλοντες. καὶ μέντοι καὶ ὀφθαλ- 10
 μοὺς τούτων διώρτυτον καὶ τῶν μελῶν ἕτερα τοῦ σώματος ἐξέκο-
 πτον ἀπανθρώπως οἱ δέλαιου. καὶ ἅπαν ὡς εἰπεῖν τὸ εὐσεβὲς
 διωθεῖτο καὶ ἀπηλαύνετο, καὶ ὥσπερ ἑλληγισμοῦ δευτέρου Χρι-
 στιανοῖς ἐπιφύεντος πῦσα μηχανὴ κακουργίας ἐπενοεῖτο, δι' ἧς
 B τοὺς κατὰ θεὸν ζῆν αἰρουμένους ἐπηρεάζειν καὶ πημαίνειν ἐσπού- 15
 δαζον. ἦδη δὲ τούτων ἐπίου πρὸς τὸ τῆς οἰκείας ἀπωλείας καθελ-
 κσαν βύραθρον, καὶ τῶ δυσσεβεῖ αὐτῶν εἶξαν θεσιλίματι ἢ βία
 ἐλκόμενοι ἢ ἀπάτη ἀποσυρόμενοι ἢ θωπειαις ὑποκλεπτόμενοι ἢ
 χρήμασι δελεαζόμενοι ἢ στρατείαις τῶν ἀξιωματῶν φιλοτιμούμε-
 νοι, ἢ ἑτέραις παλιτρόποις τοῦ πονηροῦ μεθοδείαις τὴν ἀπάτην 20
 εἰσδεχόμενοι τὸ ἐπάγγελμά τε ἠθέτου καὶ τὸ σεμνὸν μεταμφιεσ-
 μένοι στόλισμα κομῆται αὐτοὶ ἀντὶ κεκαρμένων διεδείκνυντο, καὶ
 εἰς λαϊκῶν σχῆμα εὐθὺς μεθηρμόζοντο, γυναιξὶ τε ὁμιλεῖν κατε-

1 πάντων μὲν τῶν εὐθ.?

7 ἐνεπίμκρων?

Inter haec imperatoris impietas multo insolentius effertur, ac religio-
 sorum hominum et consecratorum vita omnis irrideri ac ludibrio haberi.
 sed in sancta monachorum collegia praecipue vis illa bacchata est. qui
 enim ex illorum ordine in suscepta professione persisterent, ac vitae
 suae cultum et institutum constantius retinerent, atque illorum sacrilego
 dogmati repugnarent, variis poenis et exquisitis tormentis subiecti sunt.
 aliis barba flammis exusta, aut cum ea parte traherentur, violenter
 evulsa. aliis sacrarum tabularum, quibus sanctorum effigies inscriptae
 erant, illis capita diffracta sunt. nonnullorum oculi suffossi, alii aliis
 corporis partibus crudelissime mutilati. ita pietate omni ac religione
 pulsa, et gentili superstitione denuo velut introducta, scelorum machinae
 omnes admotae sunt, quibus sanctis hominibus insultare ac nocere stude-
 bant. ex quo factum est ut nonnullos in eandem secum perniciem at-
 que exitium traherent; qui illorum impio dogmati cesserunt partim dolo
 circumventi, partim adulatione decepti, aut pecuniarum illecebra capti,
 aut magistratum spe ac praefectararum militarium inducti; aut aliis
 denique nefarii hominis insidiis ac fraudibus irretiti, aiurata professione
 ac religioso illo culta deposito, ex attonsis in comatos mutati sunt, at-
 que ad laicorum speciem traducti cum uxoribus etiam copulati sunt, et

δέγοντο καὶ τὸ πρὸς αὐταῖς ἠσπάζοντο συνοικέσιον. ἐπράττετο γοῦν ταῦτα, ὡς ἂν διὰ πάντων αὐτὸς τε ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τό γε C ἐπ' αὐτοῖς ἀτιμάζεται καὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας καθυβρίζεται τίμια.

Ἐντεῦθεν συλλαμβάνονται Στέφανόν τινα, ἄνδρα ὄσιον καὶ 5 Θεοφιλῆ τυγχάνοντα, μοναστήν δὲ τῷ σχήματι καὶ περιεργόμενον ἐν οἰκιδίῳ στενωπᾶν πάνυ ὑπάρχοντα, ὑπὸ τὴν τοῦ μεγίστου ὄρους ἰδρυμένον ἀκρωρία, ὃ καλοῦσι τοῦ ὄσιου Ἀἰξεντίου λόφον. ἔγκλημά τε εὐσεβείας ἐπάγουσιν αὐτῷ οἱ ἄνθρωποι, ὡς πολλοὺς, φασίν, ἔξαπατῆ διδάσκων δόξης τῆς παρούσης καταφρονεῖν οἴκων 10 τε καὶ συγγενείας ὑπερορᾶν καὶ τὰς βασιλεὺς ἀδελὰς ἀποστρέφεσθαι καὶ πρὸς τὸν μονήρη βίον μεταρροθμύλλεσθαι. καὶ διὰ ταῦτα πληγαῖς πλείσταις αἰκισάμενοι καὶ δεσμοκτήριον οἰκεῖν κατα- D δικάσαντες, τέλος σχοινοῖς αὐτὸν κατὰ τοῦς πόδας ἐξάψαντες καὶ τῶν βασιλικῶν ἀφορμήσαντες περιβόλων, μέχρι τῆς λεγομένης 15 τοῦ Βοδὸς ἀγορᾶς ἔλκυσαντες δέσπασαν, καὶ αὐτοῦ τὸ σῶμα ἐν τοῖς καλουμένοις τάφοις τῶν Πιλαγίου ὡς κακοῦργον οἱ δυσσεβεῖς ἀπέρριψαν· αὐτόθι γὰρ τὰ τε τῶν ἑθνικῶν ἀμνητῶν σῶματα καὶ τῶν ἐπὶ θανάτῳ ἀπηγορευμένων τελευτώντων ἐξεπέμπετο. πλείστους τῶν τε ἐν τέλει καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ ὑπευθύνους 20 καθιστώμεντες, προσκυνεῖν ἱεραῖς εἰκόσι κατατιμώμενοι, ὥσπερ ἐπὶ καθοσιώσει ἀλόγτως δέφθειραν, οὓς μὲν διαφόροις θανάτοις παραδιδόντες, οὓς δὲ τιμωρίαις ξένας καθυποβάλλοντες, πλήθη τε P 47 ἄπειρα ὑπερορῆαις παραπέμποντες. ἐφ' οἷς ὄρκους βεβαιοῦν ἔβου-

7 ἰδρυμένῳ? 16 Πιλαγίων p. 84 20. κακούργου?
19 πλείστους δὲ τῶν τε?

earum se contuberniis illigarunt. quod ab illis eo animo procurabatur, ut ea re, quantum in ipsis erat, deo ignominiam facerent et ecclesias dignitatem minuerent.

Post haec Stephanum quendam comprehendunt, virum sanctum ac a. 766 religiosum, habitu monachum atque angusto turguriolo inclusum ad radices montis maximi, quem vulgo Sancti Auxentii nominant. hunc igitur sacrilegi homines impietatis accusant, quod multos deciperet, quos scilicet ad huius vitae gloriam contemnendam impelleret, eoque adduceret ut domo sua, cognatis ac principum palatiis relictis sese ad monasticum vitae genus transferrent. ob id verberibus multis affectum et carcere damnatum, postremo tandem reste pedibus alligata, a palatio ad Bovis usque forum attractum miserrime discerpserunt. cuius corpus in eum locum quem Pelagii sepulcra nominant, tanquam malefici cuiusdam, abiciunt: illuc enim et profanorum gentilium, et eorum qui capitali supplicio damnati essent, cadavera deportabantur. hinc innumeros tam e magistratibus quam ex ordine militari, quod sacras imagines adorassent, tanquam maiestatis convictos variis cruciatibus necant. itaque alii diverso mortis genere consumpti atque inauditis suppliciis affecti, alii extra imperii fines relegati. nec ea re contentus imperator iureiurando insuper

λεύσατο ἅπαν αὐτοῦ τὸ ὑπέηκον ὡς τὸ λοιπὸν εἰκόνη μὴ προσκυνεῖν ἁγίων τινά. φασὶ δὲ καὶ ὡς τὸν τηρικαῦτα τῆς πόλεως ἀρχιερεῖα θεασάμενοι ὑψώσαντα τὰ ζωοποιὰ ξύλα ἠμωμοκέναι μηδ' αὐτὸν εἶναι τῶν προσκυνούντων τὰς ἱεράς εἰκόνας. τοιαῦτα τῶν ἀσεβοῦντων τὰ τολμήματα. 5

Τῷ δὲ αὐτῷ ἔτει ἐπιστρατεύει Κωνσταντῖνος κατὰ Βουλγάρων, καὶ παραγίνεται οὖν τῷ παρόντι λαῷ ἐγγύτατα τῆς Βουλγάρων γῆς, καὶ σκηνοῦται παρὰ τὴν λεγομένην ἐμβολὴν Βεριγιάνων. πλόιμον δὲ ἔξοπλισας συντελοῦν περὶ τὰ διαχίλια καὶ ἑξακόσια Β σκάφη, ναυτικὸν δὲ πλῆθος καὶ στρατιωτικὸν ἕκ τε τῶν πλοῦμων 10 στρατηγίδων καὶ ἑτέρων χώρων ἐμβυλῶν ἐν αὐτοῖς ἀπέστειλεν, ὥστε γενέσθαι περὶ τε Μεσημβρίαν καὶ Ἀγχιάλον τὰ πόλισματα καὶ προσπελάζειν Βουλγάρους. ἐντεῦθεν οὖν περικτυπηθέντες οἱ Βούλγαροι τότε, τὸ ἱπικὸν καὶ πλόιμον θεασάμενοι πλῆθος, εἰς συμβάσις τῷ βασιλεῖ ἐτρόπαντο. ἐπεὶ δὲ τὸ πλόιμον πρὸς ταῖς ἀκταῖς 15 ἐκένῃς τῆς θαλάσσης καθωρμίζετο (ἄλλμνος γὰρ ὁ τόπος καὶ τοῖς πλέουσι δυσφορώτατος), πνεῦμα βίαιον καὶ σκληρὸν κατ' αὐτῆς πνεῦσαν (βορέας δ' ἦν ἄνεμος) τὰς τε ναῦς πρὸς ταῖς ἀκταῖς C περιτρέψας συνέτριψε καὶ πλῆθη τῶν εἰσπλεόντων οὐκ ὀλίγα τῷ ῥοθίῳ κατεπόντισεν. ἐν τούτοις ἔγαν θορυβηθέντα τὸν βασιλέα 20 κελεύσαι τοὺς ἄρχοντας δικτύοις περιβαλεῖν τὴν θάλασσαν, ὡς ἀνελέσθαι τῶν ἀποπνιγέντων τὰ σώματα καὶ τῇ γῆ παραδιδόναι, οὕτω τε πρὸς τὰ βασίλειον ἀποστρέψαι.

20 θορυβηθέντες P

subiectos sibi omnes adstringere voluit, nullam se deinceps sancti cuiusquam imaginem adoraturos esse. tum urbis patriarcham narrant qui viderunt salutaribus signis in altum sublatis iurasse se ex eorum numero non esse, qui sacrosanctas imagines adorarent. eo usque sacrilegorum hominum impietas provecta est.

Eodem anno Constantinus contra Bulgaros expeditione facta cum suis ad illorum limites pervenit, et prope eum locum qui Beriganorum Embole dicitur consedit. ad haec instructa classe bis mille ac sexcentorum navigiorum, et classiaris supplementis ac militibus, quos partim ex navalibus praefecturis partim aliis ex locis contraxerat, impositis, Mesembriam et Anchialum ad Bulgarorum fines navigare iussit. quibus rebus consternati barbari, atque equitum et navium multitudine territi, cum imperatore de condicionibus agunt. sed cum classis ad illius maris littus constitisset, quod importuosus hic locus et navigantibus difficilis esset, subito coortus a septentrione vehemens ventus eversas naves atque ad littus afflictas confregit, nec exiguam vectorum multitudinem fluctus oppressit. inter haec trepidantibus omnibus iussi ab imperatore duces praefocatorum corpora dispositis in mari retibus excipere ac sepulturae tradere. quibus perfectis Cpolim reversus est.

Ἔτι δὲ πάλιν κατὰ τῆς εὐσεβείας τὸ ἱερὸν τῶν Ναζηραίων σχῆμα καθύβρισεν. εὐθὺς γὰρ ἀγῶνα ἵππικὸν ἐπετέλει, καὶ τινὰς τούτων ἐπιτρέπει ἐν μέσῳ τῷ θεάτρῳ διέλκεσθαι καὶ αὐτῶν ἑκαστον γυναῖκα μονάστριαν παρὰ χεῖρα φέρειν· πολλῶν τε παρὰ δολήθους τῶν θεωμένων ὕβρειν αὐτοῖς καὶ ἐμπτυσμάτων, οἷα περὶ τὸ δολῶδες καὶ ἀγελαῖον συμβαίνειν εἶωθε, καταχυθέντων οὕτω τὸν ἄθεσμον ἐκείνον καὶ αἰσχιστον δεινύσαν δίαυλον. μετὰ δὲ ταῦτα ἄνδρας τινὰς τῶν ἐν ὑπεροχαῖς καὶ ἀξιώμασιν ἐγκλήμασι βαρυτάτοις συκοφαντῶν ὑπάγει ὡς εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτῷ ἐπιβουλεύσειν πειρωμένους. τούτων δ' ἦν Ἀντίοχος μὲν ὁ τῶν δημοσίων πραγμάτων τὰς ὑπομνήσεις αὐτῷ διακομίζων (λογοθέτην δὲ τοῦ δρόμου τὴν ἀξίαν οἱ περὶ τὰ βασιλεια καλοῦσι), Θεοφύλακτος δὲ ἐν τοῖς πατρικίοις καὶ στρατηγοῖς διατελῶν, ἔτι μὴν καὶ ἄλλοι τῶν περὶ αὐτὸν ἀσπιδηφόρων καὶ δορυφόρων τυγχάνοντες, πρὸς δὲ καὶ τούτων ἕκτος ἕτεροι. μετ' οὐ πολὺ τὴν ὁμοίαν ἐπιτελῶν ἀμίλλαν δεσμώτας ἐνταῦθα περιελκύσας ἐθριάμβωτε, καὶ τῇ ἐξῆς Κωνσταντῖνον μὲν καὶ Στρατήγιον ἀδελφοὺς ὑπάρχοντας θανάτῳ καταδικάσει, καὶ ἤδη τούτων τὰς κεφαλὰς ἐν τῷ λεγομένῳ τῆς πόλεως κρηνηῖῳ ἀπέτεμεν, ἄλλων δὲ αὐτὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξέκοψε. καὶ τῇ ὕστεραια παρασκευάζει τῶν οἰκείων τινὰς Κωνσταντῖνου τοῦ τῆς πόλεως ἀρχιερέως ὄρκον κατ' αὐτοῦ ἔξυφῆναι κατηγορίαν, διελύχει δὲ φανερώς ὡς παρ' αὐτοῦ ἀκηκοέναι πάντα τὰ παρὰ τῶν περὶ Ἀντίοχον καὶ Θεοφύλακτον μελετώμενα. καὶ εὐθὺς ἐκείνον

1 εὐσεβείας P
κον Petavius.

15 οὗς μετ'?

19 αὐτοὺς P

21 ἐνορ-

Exinde fervente adhuc religionis odio sacrum Nazaraeorum cultum contumeliose habuit. commodum equestre certamen dederat, cum ex illo grege certos homines traduci per Hippodromum iubet, adiuncta cuique muliere monacha, quam prehensa manu circumduceret. atque ii multis a spectante populo contumeliis ac sputis etiam dehonestati, cuiusmodi ab incondita forensique plebe par est fieri, infando illo ac turpi curriculo perfuncti sunt. sub haec primarios quosdam ac praecipuarum dignitatum homines atrocissimis criminibus per calumniam aggregatur, affectum ab iis imperium causatus, seque illorum insidiis appetitum. ex iis Antiochus magister memoriae (quem magistratum logothetam cursus appellare solent) necnon Theophylactus dux et patricius, cum aliis plerisque e scutorum et protectorum numero atque ex aliis ordinibus. quos omnes iisdem Circensibus spectaculis victos circumduxit. postera luce Constantinum et Strategium fratres morte damnavit, ac subinde in Cynegio, loco urbis ita dicto, caput illis abscidi iussit; aliorum oculos eruit. postridie Constantino patriarchae accusatores subornat quosdam ex eius familiaribus, qui Antiochi ac Theophylacti consilia audisse se de

μὲν ἔξοριστον ἐν τῇ Ἱερῆ, οὕτω καλουμένου βασιλεῦσιν παλατίου ἀντικέρα πρὸς εὐρον ἀνεμον τοῦ Βουλαντίου κεμένου, κατέκειμεν, Νικήτων δὲ κρεσβύτερον τῆς τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐκκλησίας ἐνοῦσμον προχειρίζεται ἀρχιερέα. ταῦτα δὲ πάντα ἐγράφεται κατὰ τὸν Αὐγουστον μῆνα τῆς τετάρτης Ἰνδικτιῶνος. 5

Μετ' οὖ ποτὸν δὲ μετακίμεται Κωνσταντῖνον, καὶ ἀποστέλλει πρὸς τὸ ἱερὸν φορέτω ἐποχούμενον. συνεκίμεται δὲ τὰ αὐτῶ τῶν βασιλευσῶν γραμματίων κομίσονται ἐν γραμματίω ὅσα κατ' αὐτοῦ· ἀπὲρ εἰς ἐπήκοον τοῦ ἀθροισθέντος ἐκεῖσε λαοῦ ἐτέρως, παλῶν αὐτὸν κατὰ χέρης ἐφ' ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν κατηγορουμένων. 10 καὶ οὕτως ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος ἀνετέλκωντες καθαιρούσιν, τοῦ νέου πατριάρχου πρὸς τῷ θυσιαστηρίῳ τὰ τοιαῦτα ἀτιμάματα ἕκαστη γινώσκοντος. καὶ τῇ ἕξῃς τὴν συνήθη αὐτῶ ἐκκακὴν ἀγωνίαν ἐπιτελῶν ἐπιτρέπει αὐτὸν ἐπ' ὄνου προσεῖληκίτα, τῆς καθέδρας αὐτῶ πρὸς τοῖς ὀπισθοῖς τοῦ ἕξου περιτραπίσης, καὶ ἐκεῖσε διελκυσθαι 15

C καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ παντὸς δυσσημειῶσθαι τε καὶ κατακτεῖσθαι. εἶτα μετ' οὖ ποτὸν ἐν τῷ τῆς πόλεως κρηνηῖα τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀποτμηθῆναι προσέταχε, καὶ τὴν μὲν ἐν τῷ καλουμένῳ Μιλίῳ ἕξωρτηθεῖσαν μετέωρον φέρισθαι, τὸ δ' αὐτοῦ σῶμα σχολοῖς διασύρουσιν ἀπὸ τὰς λεωφόρους τῆς πόλεως εἰς τὴν τῶν Ἡελαγίων 20 καλουμένην ταφὴν ἕξεραιπον.

Πέμπτη δὲ Ἰνδικτιῶνι ἀβροχίας ἐκικρατούσης ἀσχυμῶδες καὶ

1 καλουμένῳ βασιλεῦσιν καλατίφ — κειμένῳ? quanquam etiam supra (p. 50 3): ἄχρι Χρυσοπόλεως κατελθεῖν, παραθαλάσσιον χωρίον — κείμενον. 9 ὀπίσθον P 10 αὐτῶ P: cf. p. 7 9. 20 διασύραντες? an διασφῆν?

eo iureiurando firmarunt. statim igitur in Hieriam pontifex relegatur (est hoc imperatoris palatium e regione Cpolis ad subsolanum positum), moxque Nicetas sanctorum apostolorum ecclesiae presbyter eunuchus in eius locum substituitur. atque haec omnia Augusto mense indictione quarta contigerunt.

Nec longo post tempore Constantinum arcessitum et in lecticam impositum ad ecclesiam mittit, unaque cum eo quendam ex domesticis notariis cum accusationis libello. quem is frequenti concione legens ad singula capita patriarchae gentis infligit. ita in ambonem productus in ordinem redigitur, novo interim pontifice criminationes eiusmodi ad aram perlegente. sequenti die per equestres ludos, quos ex more frequentabat, Constantinum in asellum impositum, sella in posteriorem fumenti partem obversa, traduci coram imperat, et ab universo populo maledictis ac sputis appeti, pauloque post in urbis Cynegio capite truncari. hoc uti erat praecisum, in Milio e sublimi suspensum est. reliquum cadaver per urbis plateas funibus tractum in Pelagiorum, ut vocant, sepulturam abiectum.

a. 767 Indictione postmodum quinta ex imbratum inopia squalore ac sicc-

ξηρόν γέγονε τὸ κατάστημα, ὡς καὶ αὐτὴν ἀπολελοιπέναι τὴν
 ἀέριον δρόσον, ἔτι καὶ τὰ πηγαῖα ὑποστέλλεσθαι νάματα, ἀργά
 τε μένειν ἐντεῦθεν καὶ τὰ λουτρὰ τῶν ἐκδοχείων κενῶν ὑπαρξάν-
 των. ἐκ τούτου βουλευέται Κωνσταντῖνος τὸν τοῦ ὕδατος ὄλκον D
 5 ἀνακαινίζειν ὃν Βαλεντινιανὸς ὁ βασιλεὺς κατεσκεύασεν, ὑπὸ δὲ
 Ἀβάρων ἐπὶ τῶν Ἡρακλείου χρόνων τοῦ βυσιλέως καταστραφέντα.
 καὶ πλείστους ἄνδρας τεχνίτας εἰς οἰκοδομὴν ἐμπείρους ἐκ τῆς ἐπὶ
 Ῥωμαίων ἀρχῆς συναθροίσας, πολλὰ τε διαπανήματα αὐτοῖς ἐκ
 τῶν δημοσίων χρημάτων προσαναλώσας, οὕτω τὸ τοιοῦτον ἔργον
 10 διέτελεσε. φιλόχρυσος δὲ ὢν ὁ μισόχριστος νέος Μίδας Κων-
 σταντῖνος ἀναδείκνυται, καὶ τὸν χρυσὸν ἅπαντα ἀποδησουρῶσει.
 ἐν οἷς συνέβαινε ἐν ταῖς τῶν φόρων πράξεσι τῶν φορολογουμένων
 βιαζομένων εὐδῶως τὰ τῆς γῆς καρπήματα καὶ γεννήματα διαπι-
 πρῶσκεσθαι, ὡς τῷ νομίσματι ἐξήκοντα μοδίους σίτου διαγορά-
 15 ζεσθαι, κριθῆς δὲ ἑβδομήκοντα, καὶ πλείστα ἄγαν βραχεῖ πάντῃ P 49
 ἀπεμπολεῖσθαι ποσότητι. Ἐπερ τοῖς μὲν ἀνοήτοις εὐφορία τε τῆς
 γῆς καὶ πραγμάτων εὐθηνία ἐνομίζετο, τοῖς δὲ εὖ φρονοῦσι τυραν-
 νίδος καὶ φιλοχρηματίας ἔργον καὶ ἀπικανθρωπίας νόσος ἐκρίνετο.

Κατὰ δὲ τὴν ἑβδόμην ἰνδικτιῶνα τίκεται υἱὸς Κωνσταν-
 20 τίνῃ, ὃν ἐκάλεσεν Ἀνθιμον. ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν Νικήτας
 ὁ τῆς πόλεως πρόεδρος τινὰ μὲν τῶν ἐκ χρόνου διαφθαρέντα τῆς
 καθολικῆς ἐκκλησίας ἀνακαινίζει κτίσματα, τὰς τε ἐν τοῖς ἐκείσῃ
 ἰδρυμένοις τῶν προόδων οἰκίαις, ὡς Ῥωμαῖοι σέκρετα καλοῦσι, τό B

1 ἐπιλειοικίται? 21 διαφθαρέντων?

tate laboratum est, adeo ut ne ros quidem ullus ex aëre suppeteret, sub-
 sidentibus adhaec fontium aquis, qua ex re factum est ut exhaustis re-
 ceptaculis balneae conticescerent. Constantinus ea re animadversa in-
 staurare aquaeductum illum instituit, quem Valentinianus imperator olim
 extruxerat, sed Avars postea Heraclii temporibus everterant. ergo
 pluribus ad id eius opificii gnaris ex toto imperio contractis, multisque
 ex aerario publico impensis pecuniis, tanto operi finem imposuit. sed
 cum auri mirum in modum in illo Christi hoste cupiditas flagraret, no-
 vum sese Midam exhibuit et aurum omne in thesauros suos condidit.
 unde coactis ad tributū pensitationem violenter populis, summa frugum
 ac pecorum vilitas fuit, usque eo ut tritici modii sexaginta, hordei se-
 ptaaginta numis singulis addicti sint, ac pleraque exiguo admodum pre-
 tio constiterint. quod ipsum ad agrorum fertilitatem et rerum copiam tra-
 hentibus imperitiis, prudentiores quique hominis tyrannidi et avaritiae ac
 crudelitati tribuebant.

Indictione deinde septima Constantino filius nascitur, quem Anthi-
 mum nominat. sub idem tempus Nicetas patriarcha catholicae ecclesiae a. 768
 aedificia quaedam, quae vetustate collapsa fuerant, instaurat. tum in
 attinentibus domiciliis, ubi stationes in processibus obiri solent, quae
 Romani Secreta vocant, tam in maiore quam minore, Christi domini ac

τε μικρὸν δόμημα καὶ τὸ μέγα, τοῦ σωτήρος καὶ τῶν ἁγίων εἶσας διὰ ψηφίδων χρυσοῦν καὶ κηροχύτου ὕλης εἰκονογραφίας ἀπέκτυσε. Κωνσταντῖνος δὲ τοὺς τῶν Σκλαβηρῶν ἀποστέλλει ἄρχοντας, καὶ ἀνακαλεῖται τοὺς ἐπὶ κλειόνος χρόνου παρ' αὐτοῖς αἰχμαλωτισθέντας Χριστιανοὺς ἀπὸ τε Ἰμβροῦ καὶ Τενέδου καὶ Σαμοθράκης 5 τῶν νήσων, σερικοῖς ἱματίοις τούτους ἀμειψόμενος, τὸν ἀριθμὸν C ὄντας ἔχει δισχίλων καὶ πεντακοσίων, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἀγαγὼν καὶ μικρὰ φιλοτιμησάμενος ἀπέπεμψε πορεύεσθαι οὗ ἂν βούλοιοτο ἑκαστος.

Τῇ ἑβδόμῃ Ἰνδικτιῶνι, κατὰ τὸν Ἀπριλίον μῆνα, τῷ ἁγίῳ 10 σαββάτῳ στέφει Κωνσταντῖνος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα Εὐδοκίαν Ἀδγοῦσιαν, καὶ τῇ ἑπαύριον τῶν υἱῶν αὐτοῦ τοὺς μὲν δύο Χριστοφόρον καὶ Νικηφόρον Καίσαρας, Νικήτην δὲ νοβελίσμιον. τῆς δὲ βασιλικῆς προόδου κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐπὶ τὴν καθολικὴν ἐκκλη- D σίαν γενομένης ὑπατείας ἐποίησαν καὶ τοῖς παρελθούσι χρήματι 15 δίνεμιαν, ἐκ τοῦ παλατίου ἀρξάμενοι μέχρι τῆς ἐκκλησίας τοῦτο ἐπιτελοῦντες. ὁγδόῃ δὲ Ἰνδικτιῶνι ἄγεται Κωνσταντῖνος εἰς υἱὸν Ἀέοντα γαμετὴν ἐκ τῆς Ἑλλάδος Εἰρήνην, καὶ τῷ Δεκεμβρίῳ μηνὶ στέφει τε αὐτὴν Ἀδγοῦσιαν καὶ τῷ υἱῷ ζεύξας τὸν γάμον ἐπιτελεῖ.

4 ἀπό? 6 σηρακοῖς τε ἱρ.?

sanctorum imagines opere tessellato atque ex cera factas erudit. at Constantinus legatis ad Sclavinorum principes missis Christianos, qui iam dudum apud eos captivi detinebantur, recipit, quos illi ex insulis Imbro Tenedo ac Samothracia duxerant. hos omnes bis mille ac quingentos fere sericis vestibus permutatos cum muneribus abire quoquo velent permisit.

Indictione 7, mense Aprili, sabbato sancto, Constantinus Eudociam coniugem Augustam coronat. postera die duos e liberis suis Christophorum et Nicephorum Caesares, Nicetam vero nobilissimum creat. cumque, ut imperatorum mos est, in ecclesiam procederent, ingenti in populum largitione facta pecuniam a palatio ad ecclesiam usque sparserunt. indictione demum octava Constantinus Leoni filio coniugem e Graecia Irenen arcessit. qua Decembri mense Augusta consalutata, eiusdem mox et filii nuptias celebravit.

AD NICEPHORI BREVIARIUM

N O T A E

AUCTORE DIONYSIO PETAVIO S. L.

AD NICEPHORI BREVIARIUM

N O T A E

AUCTORE DIONYSIO PETAVIO S. L.

eiusmodi enim sunt ut sine iis in annorum designatione plurimum aberres, imo etiam pugnantia secum minimeque cohaerentia loquare; aut si tamen recte aliqua digesseris, in ea fortuito incurrisse, non certo animi iudicio delegisse videare. ac cum diversis ex initis imperatorum in Fastis descripta sint tempora, nec ab eodem quo anni Iuliani capite Graecorum Indictiones annique repetantur, necesse est eundem unum annum aliquid e duobus Iulianis decerpere. quodnisi annos illos, ad quos velut ad regulam quandam historiam exigis, certis notis ac vestigiis distinxeris, nonne, ut paulo ante dixi, ariolari ac divinare saepius oportebit? dici vix potest quoties huius ex doctrinae vel contemptu vel dissimulatione peccatum sit ab hominibus eruditis, ut vel eorum casus admonere nos debeat ut in tractandis antiquorum temporibus ad eum omnia veluti ad normam exigantur. quod ne quis gratis a nobis affirmari putet, uno id in exemplo alterove periclitandum est, ex iis praesertim quae cum instituto nostro necessario coniuncta sunt. ac primum quod ad Indictiones attinet, quibus haec nostra ut et recentiores omnes Graecorum historiae notatae sunt, videamus quid de illarum epocha magnis illis atque omni doctrinae genere refertis in Annalibus disputetur. sic igitur anno Christi 562, Iustiniani 36, scribit Baroni-
us, omissis deinceps consulibus, qui nulli fere notantur, se Indictionibus usurum ex methodo exemploque Cassiodori. in quo illud monendum, ait, quod etsi numeret Cassiodorus ab incarnatione, nos vero a natali domini, unus idemque annus domini est, cum novem tantum menses intercedant ab incarnationis tempore usque ad natalem ipsius diem etc. verum si a mense Septembri more maiorum numerare coeperis Indictiones, tunc fiet ut non eadem sit Indictio anni ab incarnatione numerati et eius qui exorditur a sequenti natali domini. saepe enim opus erit ut unius numero crescat annus a natali domini notatus. sicque hic ipse annus domini quingentesimus sexagesimus secundus, sub consulatu Basilii vicies semel, Indictionis decimas ab incarnatione domini, idem sit indictionis undecimas a natalis tempore. quamobrem cum hoc anno (Christi 562) Indictio decima a Cassiodoro ponatur, undecima ponenda a nobis esset, ipsa incipiente a mense Septembri eiusdem anni quingentesimi sexagesimi secundi incarnationis domini, qui deducitur usque ad vigesimam quintam mensis Martii anni huius, a quo tempore postea sexagesimus tertius incipit numerari. haec ille perplexa sane ac prorsus inextricabilia. qui annos Christi ab incarnatione putare instituunt, ii numerandi ab eo anno sumunt exordium qui aerae Christianae primus est et cyclo notatur solis 9, lunae 2, Indictione 4. ita enim Cassiodorus ad annos ab incarnatione iubet addere 3, ut Indictio cuiusvis anni reperiatur. igitur annus primus incarnationis notandus est Indictione quarta, qua et aerae Christianae

primus signatur annus. quod insuper ex decemnovennali cyclo et dominica paschalis die illius anni probatur, quam in exemplum methodi suae idem Cassiodorus affert; qui est annus Christi 562. hunc enim annum duodecimum numerat cycli decemnovennalis, quo pascha incidisse scribit in diem nonum Aprilis. quæ omnes notæ confluunt in annum Christi 562, qui cyclum solis habuit 11, lunæ 12, Indictionem 10. litera dominicalis A, neomenia paschalis Martii 22, quartadecima, Aprilis 4, feria tertia. ergo Aprilis nono dominica paschalis fuit.

Igitur si annus aerae Christianae quingentesimus sexagesimus secundus, praeditus fuit cyclo solis 11, lunæ 12, Indictionis 10, et primus annorum Christi notatur cyclo solis decimo, lunæ secundo, Indictionis quarto, et qui hunc proxime praecessit, cyclos habuit solis nonum, lunæ primum, Indictionis tertium.

Cum autem veteres computistae annos Christi ab incarnatione numerarent, eamque conferrent in primum annum aerae P 52 Christianae, iidem natalem Christi post menses exactos novem imputabant eidem anno desinenti, Decembris vicesimo quinto; ut incarnatio in eundem cum natali Iulianum annum caderet. at postea natalis Christi translatus est in annum antecedentem, qui proxime Christianam praecessit aeram, ita ut anni Christi ab natali proficisci coeperint, quia primus octavo die post natalem iniit.

Iam vero quod ad Indictionem spectat, ea ex Orientalium instituto ab Septembri mense coepit exordium; et qui hoc secuti sunt, quattuor ante mensibus Indictionem putare coeperunt quam qui ab kalendis Ianuariis eam auspicati sunt: nunquam autem ab Septembri ineuntes illum elegere Septembrem, qui nonus esset ab kalendis Ianuariis, unde aliorum Indictio processit. de quo vide quae in undecimo libro de Doctrina temporum c. 40 dixi.

Quamobrem omnes illi qui a Septembri Indictiones numerant, Christum ex vulgari computo incarnatum esse censent Indictione tertia, natum vero Indictione quarta. at veteres computistae, qui anno primo aerae hodiernae Christi incarnationem ac natalem pariter affigunt, incarnationi quartam Indictionem assignant, natali quintam. quodsi ab Ianuario vel ab octavo kal. Apriles Indictionis initium repetant, incarnatum natumque dicunt vel Indictione tertia, anno illo qui aerae Christianae primum annum proxime praecessit, vel quarta, si in primum ipsum aerae Christianae utrumque coniciant.

Ex his evidens est non recte illud usurpari, nos, qui ab natali numeramus annos Christi, in eundem cum Cassiodoro qui ab incarnatione putat annum concurrere, si quidem Cassiodorus incarnationem Christi statuit in anno primo aerae Christianae, Indictione quarta ineunte, si ab octavo kal. Aprilis computare

Indictiones instituit, nos autem in anno antecedente Indictione labente tertia, si Indictionum epocham defigimus in kalendis Ianuariis aut in Martii die vicesima quinta.

Denique annus ille qui a Cassiodoro ponitur ab incarnatione quingentesimus sexagesimus secundus, sub consulatu Basilii vices semel, Indictione decima notatur tam ab his qui Indictiones a Martio, quam ab aliis qui ab Decembris die 25 aut kalendis Ianuarii sequentibus ordiuntur. verum priores a kalendis Ianuariis ad 8 kalendas Apriles Indictionem adhuc tertiam putabant. concurrebant autem ambo in eandem Indictionem quartam, ipso die incarnationis, Martii 25, a quo scilicet Cassiodorus annum Christi numerat quingentesimum sexagesimum secundum.

Non igitur eodem anno iisdemque consulibus ambo haec initio conveniunt, incarnationis scilicet et natalis domini. qui enim a natali incipiunt, hoc est 25 Decembris, eorum epocham non sequuntur qui ab incarnatione, hoc est 25 Martii, numerant, sed tribus mensibus anteverunt; ut et Graeci anni plus semisse, qui, quod vel pueri norunt, Indictiones suas olim a 25 Septembris, postea vero a kalendis exorsi sunt. quod posterius, ut alios omittam, Gregorius *Κραμεύς* Taurominitanus archiepiscopus indicat homilia *εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Ἰνδίκτου ἤτοι τοῦ νέου ἔτους*.

Ceterum quod de Indictionum epocha dixi, meminisse cum primis oportet eos qui Graecorum historias attingunt, dum imperatorum annos simul et cum Indictionibus et cum annis Iulianis comparant. nam qui a kalendis Ianuarii annum ineunt, id quod hodierni scriptores faciunt, annum quemlibet ea Indictione notare debent quae ex Cpolitana methodo a kalendis Septembris anni anterioris initium habuit, in quam Iuliani anni primordium incidit, non ab ea quae eodem anno nonnisi 8 vertentibus mensibus inchoatur. tum vero si qui imperatores exeunte aliquo

P 53 anno Iuliano imperium auspiciati sunt, non ab iis cognominari hunc annum, sed ab antecedentibus par est, qui maiore anni parte adhuc imperio praefuerunt.

Haec levissima quidem sunt, sed a quibusdam minus animadversa; ex quo Heraclii, ut initio praefatus sum, annorum ordo labefactatus est, siquidem primus illius annus Indictione Cpolitana coepit 14, a. C. 610, Octobri mense, ut ex Theophane Cedreno aliisque constare potuit. quare anno sequente, eadem Indictione labente aut ineunte Romana, numerari primus Heraclii debuit, cum antecedentem maiori ex parte Phocae 8 occupasset. at illi Heraclii secundum Christi 611 signarunt. ita primus eiusdem imperatoris annus trimestri spatio circumscriptus est. quam labem cum homines eruditi facile deprehendissent, ita emendare sunt aggressi ut annis Phocae nonnisi 7 attributis pro octavo, qui in Christi 610 incidit, Heraclii 1

inscripserint. sed illud erat errorem errore corrigere vel veteri potius novum adstruere: nam et Phocae 8 adimere contra historiae fidem est, quem constat 8 solidos annos, binis exceptis mensibus, implese, uti pluribus postea demonstrabimus. sed et Constantini Manassis id versus indicat,

ἐφ' ὅλοις ἔτεσιν ὀκτὼ βιάσας, τυραννήσας.

et ne sic quidem insequentium annorum vitia sublata sunt. nam Heraclii primus, si Romanam Indictionem sequare, ad 14 maiori ex parte referendus est. secundus item cum 14 copulandus, cum ex illa menses integros 9, ex hac tres sibi solummodo vendicet. alioqui et Phocae 1, qui sesquimense fere Heraclianam epocham sequitur, anno quo coepit 602 tribuendus fuit, quem fidem illi Mauricii 20 merito nuncuparunt.

Par huic et affinis error in Iustiniani annos fisdem de causis irrepit, quod annis Christi sive Iulianis tam Indictionum initia quam imperii annorum epochae perperam illigantur. creatus est Iustinianus imperator kalendas Aprilis Indictione 5, a quo die tempus imperii numeratur, ut est in Alexandrino chronico: ad stipulantur et Theophanes ac Marcellinus in Chronico. annus erat Christi 527, quo Indictio 5 Septembris antecedentis anni inchoata decurrit. huius imperatoris a. 5, ut est apud Theophanem Alexandr. Chron. et alios, Indictione 10 ingens Cpoli tumultus ab Anastasii nepotibus excitatur, quem iidem illi fusissime describunt. annus hic in annalibus est Christi 531; id quod etiam Calvisius secutus est. at enim cum Indictio 10 non nisi a. 531 Septembri mense inierit eademque a. 532 propagata sit, necesse est seditionem illam hoc posteriore anno, si quidem Iulianos sequimur, contigisse. quod et feriarum characteres confirmant in Alex. Chronico ubi 778 hoc anno Ianuarii 16 Parasceue fuisse soribitur, et sequenti die sabbatum, inde 18 die dominicam. hoc vero non alteri quadrat quam 532 anno, cyclo solis 9 bissextili, litera dom. D.

Ab hoc fonte in alios eiusdem imperatoris annos derivata sunt vitia. sed insigne hoc est prae ceteris. anno Iustiniani 19, Indict. 9 adhuc labente, accidit paschatis *διαστροφή*, ut scribit Cedrenus ac Theophanes. huius, qui nondum editus est, verba subiiciam: *καὶ ἐγένετο σεισμὸς μέγας ἐν Βυζαντίῳ, καὶ διαστροφή περὶ τοῦ ἁγίου πάσχα. καὶ ἐποήσαν οἱ δῆμοι τὴν ἀποκραισίμον μηνὶ Φεβρουαρίου Δ. ὁ δὲ βασιλεὺς προσέταξεν ἑτέραν ἑβδομάδα παραθῆναι κρέα, καὶ πάντες εἰ κραιπῶλαι ἴσφαζαν καὶ προέθηκαν, καὶ οὐδεὶς ἠγόραζεν οὔτε ἤσθιεν. τὸ δὲ πάσχα γέγονεν ὡς ὁ βασιλεὺς ἐκέλευσεν, καὶ εὐρέθη ὁ λαὸς νηστεύων ἑβδομάδα περιττήν.* egregius sane locus, et quem ab omnibus intelligi etiam Graeci sermonis ignaris interest. quare eius interpretationem ex Miscella subscribam. *et factus est terraemotus magnus Cpoli et eversio die sancto paschae, et coepit vulgus abstinere a carnibus mense*

Februario die 4. imperator autem praecepit alia hebdomada carnem apponi; et omnes carniū venditores occiderunt et apposuerunt, et nemo edebat aut emebat. porro pascha factum est ut P 54 *imperator iussit, et inventus est populus ieiunans hebdomade superflua. ex quibus colligitur populum praefixum ab imperatore terminum hebdomada solida praevénisse. in annalibus confertur hoc in a. C. 545. verum sequenti plane contigit 546, Iustiniani 19 nondum evoluto (quod ipsum scriptoribus imposuit), inchoata iam Indict. 9. in quo vehementer hallucinantur qui aut errorem illum Iustiniano tribuunt, aut ullam omnino paschatis *διαστροφήν* accidisse scribunt, uti Cedrenus Theophanes et alii, qui secum ipsi perspicue pugnant. etenim si ex imperatoris praescripto, quod canonī consentaneum fuisse mox ostendemus, pascha celebratum est, nulla eius profecto *διαστροφή* fuit, sed *τῆς ἀποκριωσίμου ἑορτῆς* duntaxat, quam vulgus imperitum cum quartadecimanis contra canonem inierat Februarii 4. hoc enim anno *κύκλος* lunae fuit 15, *κύκλος* solis Romanus 23, lit. dom. G, concurrentes sive epactae solis 7, novilunium paschale 19 Martii, terminus vero kal. Apr.; quae cum concurrentibus dant feriam 1. quare prorogandum tempus ex canone, et Aprilis 8 pascha celebrandum, ut soivit Iustinianus. rursus ex eodem Maximi computo terminus *τῆς παρεμβάσεως τῶν ἀγίων ἡστυῶν* sive *τῆς ἀποκριωσίμου ἑορτῆς* Februarii 4, quae cum *προσθεταῖς* totidem et concurrentibus nullis dat feriam 1; proindeque diffundendus dies in 9 Februarii. cum igitur populus ante legitimum tempus in ipsomet termino ieiunium sive quadragesimam vel potius *πεντηκονταετήν* inchoasset Febr. 4, celebraturus pascha kal. Aprilis, Iustinianus edixit ne ante 8 Aprilis ageretur. itaque hebdomadem unam ad 8 solennis addidit; qua religiosissima plebs interrumpere ieiunium noluit et oblatas carnes respuit. ceterum in huius explicatione loci mirifice aberrat Iosephus Scaliger (l. 4 de Emendat. Temp.), cum apud Cedrenum pro 4, hoc est 4 Februarii, 14, hoc est 14, rescribit, et 53 dies ieiunasse populum atque ab esu carniū abstinuisse scribit, cum ex consuetudine 46 tantum dies ieiunio sint attributi. verum ex Maximi computo, quem ipse in calcem libri sui coniecit, manifeste convincitur. Maximus enim ad eruendam *τὴν ἀποκριωσίμου ἑορτῆν* indagari primo iubet *κύκλος* solis ac lunae ex lunari periodo, tum concurrentes. haec cum *προσθεταῖς*, si ullae sunt, et *τῆ προστεταῖς* dant feriam. quodsi in terminum ipsum dominica dies incurrat, diffundendum esse diem in sequentem dominicam, ut in paschate fieri solet. addit usum *ψηφισμοῦ* in a. Heraclii 31, qui est Christi 641.*

Hoc ut planius intelligas, scito Graecos quadragesimae ieiunium a dominica, quam nos sexagesimae vulgo dicimus, inchoare solitos; quod quidem ex Maximi computo colligimus,

ubi η ἀποκρισίμους ἑσπῆ 56 diebus ante pascha celebratur. atque idem apud Albinum Flaccum legitur lib. de Divinis Off. c. de Septuag. his verbis: *Graeci proximam hebdomadam, id est sexagesimam, sanotificant suo ieiunio, clerici nostri auctore Telesphoro papa sequentem, id est quinquagesimam, qui constituit 7 hebdomadarum ieiunium ante pascha.* cuius instituti ea ratio est. Graeci die dominico et sabbato non ieiunant, excepto sabbato magno, ex praescripto veteris canonis, qui est inter apostolicos 65; cui quidem usus occidentalis ecclesiae derogavit. igitur quemadmodum S. Romana ecclesia, quae τὴν τεσσαρακοστήν init a dominica quae quinquagesimam sequitur, quaternos dies adiecit et retro ieiunium promovit ad feriam 4, quam caput ieiunii rituales libri veteres appellant, ut Christiani 40 dies solidos τὴν νενομισμένην ἀποχὴν non modo κρεῶν verum etiam cibi omnis observent, propterea quod a dominica 40 ad sabbatum sanctum dies sunt 42, de quibus 6 dominicis ἀνηστύτοις exemptis 36 duntaxat residui sunt (ideo quaterni illi dies extra ordinem arrogandi), ita graeci, qui sabbatis praeque ac dominicis non ieiunant, proindeque de 36 diebus 6 alios aut saltem 5 decerpunt, 10 dies ex antecedentibus repetunt et anteriores hebdomades duas adiciunt, ex quibus dominicis duabus totidemque sabbatis expunctis 10 sunt ἀπόσιτοι dies, adeo ut universae ἀποκρισίμοι P 55 dies sint 56, ἀπόσιτοι vero 40 vel 41. ex his patet Cpolititanum populum non 53 dies pro 46, ut putat Scaliger, sed pro 56 legitimis 63 a carnibus abstinuisse. id ipsum et ex Graecorum horologio didicimus; idque insuper, dominicam quinquagesimae vocari ab iis τὴν κυριακὴν τῆς τυροφάγου. causam addunt hoc scholio: εἰδέναι χρὴ ὅτι τῇ τετράδι καὶ παρασκευῇ τῆς τυροφάγου μετὰ τὴν θ' ἑσθλομέν τυρόν καὶ ὡὰ διὰ τοὺς Ἰακωβίτας καὶ Τετραδίτας, κατὰ τὸν κανόνα τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως. quamobrem ante maguam quadragesimam mollius laxiusque ieiunium est. iccirco dominicam quadragesimae vocant πρώτην τῶν νηστειῶν ἥτοι τῆς ὀρθοδοξίας. atque hoc unum exemplum sectariis ac τῆς τεσσαρακοστῆς osoribus, si os ullum haberent, cum silentio pudorem incutere potuit.

Nunc antequam ad Nicephori breviarium aggrediar, libet hoc loco chronologica synopsi priores Heraclii duntaxat annos comprehendere, in quibus potissimum illustrandis operam posuimus, ut historica serie perspecta facilius quae a nobis disputanda sunt lector intelligat.

SYNOPSIS CHRONOLOGICA HERACLII
ANNORUM 18.

*Anno domini 610, Indict. 13, Phocas 8,
cyclo lunae 3, solis 3.*

Hoc anno Sergius patriarcha Cpolititanus creatur Aprilis 18, sabbato magno.

Heraclius a Crispo Phocae genero et senatu Cpolititano literis evocatus ex Africa Phocam opprimit, et ex a. d. non. Oct. imperium auspicatus est, Indict. Cpoli 14 iam inchoata. moxque Eudociam Augustam uxorem ducit.

S. Ioannes Eleemon Alexandriae episcopus saltem hoc anno creatus putatur.

*A. d. 611, Indict. 14, Heraclii 1,
cyclo lunae 4, solis 4.*

Heraclius Ianuarii 14 die consulatum init.

Persae Maio mense Syriam infestant, Apameam et Edessam occupant.

Epiphania Heraclii F. nascitur Iulii 7, fer. 4; quae eadem Eudocia dicta.

*A. d. 612, Indict. 15, Heraclii 2,
post Heraclii consulatum, cyclo utrobique 5.*

Heraclius iunior, qui et Constantinus, nascitur in suburbano Sophianorum Maii 3, feria 4.

Eudocia Heraclii uxor moritur Aug. 13, dominica.

Epiphania Heraclii F. in palatio coronatur a Sergio Octob. 4, Indict. 1 Cpolitana.

*A. d. 613, Indict. 1, Heraclii 3,
post eius cos. 2, Her. iun. 1, cyclo solis et lunae 6.*

Heraclius iunior Ianuarii 22, feria 2 coronatur.

P 56

*A. d. 614, Indict. 2, Heraclii sen. 7,
post cos. 3, Heraclii iun. 2, cyclo lunae solisque 7.*

Heraclius Martinam sororis filiam ducit uxorem.

Persae Damascum expugnant.

*A. d. 615, Indict. 3, Heraclii sen. 5,
post cos. 4, Heraclii iun. 3, cyclo utrobique 9.*

Persae Iudaeam in potestatem redigunt, Hierosolymam capiunt, sanctam ac vivificam crucem in Persidem transferunt Iunio mense. Christianorum 90 milia perimunt, Zachariam patriarcham abducunt.

Constantinus alter ex Martina nascitur et in Blachernis a Sergio baptizatur.

*A. d. 611, Indict. 4, Heraclii 6,
post cos. 5, Heraclii iun. 4, cyclo utrobique 9.*

Saes a Chosroe missus Aegyptum Alexandriam et Africam occupat. inde ad Chalcedonem usque cum copiis profectus cum Heraclio paciscitur, eiusque legatos secum in Orientem ad Chosroen deducit. a quo miserrime necatur.

S. Ioannes *Ἐλεήμων* anni huius initio moritur.

S. Anastasius Persa in Sais castris militans Christianam fidem amplectitur, indeque Hierosolymam pergens monachuum proficitur.

*A. d. 617, Indict. 5, Heraclii 7,
post cos. 6, Heraclii iun. 5.*

Heraclius iunior kal. Ian. inito consulatu Constantinum fratrem, Martinae F., Caesarem creat.

Persae Carthaginem expugnant.

*A. d. 618, Indict. 6, Heraclii 8,
post cos. 7, Heraclii iun. 6.*

Legati ab Heraclio rursus ad Chosroen missi re infecta redeunt.

Augusto mense Cpoli sportularum largitiones sublatae.

*A. d. 619, Indict. 7, Heraclii 9,
post eius cos. 8, Heraclii iun. 7.*

Avares in Thraciam irrumpunt et illectum per spem impetrandae pacis Heraclium circumveniunt. Chaganus cum ingenti praeda revertitur.

*A. d. 620, Indict. 8, Heraclii 10,
post eius cos. 9, Heraclii iun. 8.*

Cum Avaribus pax composita. Persae Ancyram capiunt.

*A. d. 621, Indict. 9, Heraclii 9,
post eius cos. 9, Heraclii iun. 9.*

Heraclius ex Europa copias in Asiam transportat.

*A. d. 622, Indict. 10, Heraclii 13,
post eius cos. 9, Heraclii iun. 10.*

S. Anastasius Persa martyrium obit in Perside.

Heraclius celebrato paschate Aprilis 4 in Orientem proficiscitur, relicta Bono patricio et Sergio Cpolitanae urbis custodia.

Inde cum Persarum ducibus in Armenia et Perside pugnat.

Appetente hieme exercitu per hiberna dimisso Cpolim revertitur.

Niceph. Const.

7

P 57

*A. d. 623, Indict. 11, Heraclii 13,
post cos. 12, Heraclii iun. 11.*

Heraclius Martio mense celebrato ad Nicomediam paschate contra Persas cum Martina coniuge perrexit, remissis Cpolium liberis.

Sarbarus a Chosroe in Bithyniam missus e vestigio revocatur.

Heraclius Persidem ferro flammisque populatur, fugientemque Chosroen persequitur. in Albania demum hiemat.

*A. d. 624, Indict. 12, Heraclii 14,
post cos. 13, Heraclii iun. 12.*

Heraclius Sarbazanem et Sarablanecam Chosrois duces, necnon et Sainum tribus praeliis superat. inde hiemem in Albania traducit.

*A. d. 625, Indict. 13, Heraclii 15,
post cos. 14, Heraclii iun. 13.*

Heraclius Martio mense per Syriam ad Tigrin pervenit. inde datis ad Cpolitanos literis cum Sarbaraza pugnat. multa in eo praelio supra humanas vires strenue ac fortiter edidit. superveniente nocte ac praelio dirempto barbari fugiunt.

*A. d. 626, Indict. 14, Heraclii 16,
post cos. 15, Heraclii iun. 14.*

Chosroes tot cladibus exacerbatus conscriptis ex omni hominum conditione copiis earum partem cum Sarbaraza duce Cpolium mittit, partem aliam Saino duci tradit et adversus Heraclium obicit.

Avares a Sarbaraza sollicitati Cpolim obsident. sed B. virginis ope liberata urbe barbari pene omnes interempti.

Heraclius, qui trifariam exercitum diviserat, Turcorum auxilia contrahit. qui eruptione in Persidem facta reversi postea ab Heraclio perhumaniter excepti sunt.

Sais a Theodoro Heraclii fratre victus ex aegritudine animi moritur.

Interim Sarbarazas Chalcedonem obsidere pergit.

*A. d. 627, Indict. 15, Heraclii 17,
post cos. 16, Heraclii iun. 15, cyclo lunae 1, solis 20.*

Chosroes Razatem ducem fortissimum adversus Heraclium mittit, qui cum Turcis in Persidem ingressus ab iisdem deseritur, anno iam imperii incheato 18 cum Indict. 1.

Hinc regione omni longe lateque vastata, Decembris demum 12 die, sabbato, Razatem cum exercitu suo funditus delet. moxque fugientem Chosroen persequitur.

*A. d. 628, Indict. 1, Heraclii 18,
post eos. 16, Heraclii iun. 16, cyclo solis 21, lunae 2.*

Chosroes fugiens Merdasen filium spreto Siroe successorem designat.

Ob id Siroe maiore natu filio ac Persarum principibus conspirantibus captus ac miserabiliter occisus est Febr. 28 die.

Siroes ab Heraclio pacem impetrat; qui literas de rebus a se gestis ad SPQC mittit. eae 15 Maii ipsa die pentecostes in ecclesia perlectae.

Eodem anno Heraclius Cpolim revertitur, eoque sacrosantam domini crucem transportat. quam insequente vere profectus Hierosolymis restituit.

Postremo ne quid praetereamus quod ad illustrandam hanc P 58 historiam pertineat, Heraclii liberos, quorum quidem apud scriptores mentio fit, hoc loco subiiciemus.

Heraclii filii ex	}	Eudocia	{	Eudocia sive Epiphania. <i>Niceph. p. 18 16 et 25 4.</i>
		Martina		Heraclius sive Constantinus iunior. <i>Niceph. p. 6 13.</i>
			{	Flavius Theodosius } <i>de quibus Niceph. p. 16 16.</i>
				Constantinus. <i>Cedrenus et Theophanes.</i>
			{	Heraclius. <i>Niceph. p. 17 22.</i>
				David
				Marinus
				Augustina
				<i>Niceph. p. 31 1, 2, 3.</i>

Praeter istos alios etiam suscepisse liberos videtur, ac filias saltem duas. Nicephorus enim p. 25 7 Heraclium, dum adhuc in Perside moratur, duos amisisse filios totidemque filias narrat. quare ut masculos ambos Flavium ac Theodosium esse suspicemur, filias saltem ab Augustina et Martina diversas oportet esse, cum has ipsas aliquando postea tempore Augustas appellatas esse scripserit p. 31 3.

Ad hos omnes adiciendus est naturalis filius Ioannes cognomento Atalarichus, de quo p. 20 5.

Sed iam ab Heraclii imperatoris historia operam nostram in historicum ipsum transferamus.

p. 3 v. 9. *ὡς παρὰ πολλοῖς ἄδεισθαι*] eadem fere verba sunt apud Theophanem (p. 248 C ed. Paris.). huius furiae mores prae ceteris elegantissimis versibus expressit Constantinus Manasses.

ib. v. 11. *διὸ οἱ περὶ τὴν Λιβύην*] addunt Theophanes Zonaras Constantinus et alii a senatoribus ipsoque adeo Prisco Phocae genero sollicitatum ad defectionem Heraclium Heraclii imperatoris patrem, Africae praefectum, cuius tum legatus erat Gregoras patricius. sed quod noster amborum liberos pari iure ad spem imperii missos Cpolim asserit, Heraclium maritimo Ni-

oetam terrestri itinere, cum pactione illa ut qui prior pervenisset imperium obtineret, tametsi adstipulatorem habet cum Theophane (p. 249 A) Zonaram, vix est ut credam. quam enim ridicula Nicetae conditio! cui per squalentes arenososque tractus infinito propemodum circuitu petenda Cpolis fuit; nisi hunc fortassis non in Africa tum fuisse, sed Alexandria profectum dixeris. verum ne sic quidem sine navibus urbem adire poterit. addit Theophanes Octobri mense solvisse Heraclium ex Africa, anno, ut putat, ab orbe condito 6102, Christi vero 602, Octob. 4, feria 2, Indict. 14. verum non secunda feria, sed prima potius fuerit Octobris quarto, cyclo solis 3, litera dom. D. emendandus igitur ex Alexandrino Chronico, quod nuper R. P. Raderus P 59 noster edidit. cuius haec verba sunt: *τούτῳ τῷ ἔτει* (8 scilicet Phocae) *ὑπερβερσταιῶν, κατὰ Ῥωμαίους Ὀκτωβρίῳ γ', ἰνδικτιῶνος ἰδ', ἡμέρᾳ ζ', ἀναφαίνονται πλοῖα ἰκανὰ κατὰ τὸ Στρογγύλον κασιέλλην, ἐν οἷς ἦν καὶ Ἡράκλειος ὁ υἱὸς Ἡρακλείου.* ergo Octobris 3, feria 7 Heraclii classis appulit ad castellum Rotundum. at Theophanes *πλοῖα κασιελλόμενα* vocat, hoc est, ut Paulus Diaconus l. 18 reddidit, *castellatas* sive *turritas naves*. proinde Octobris quarto fuit feria prima.

p. 4 v. 5. *ἀνδρῶν πληρώσαντες*] forte *πλοῖα* pro *πλοῖ*. nam *πληρῶσαι* aliquem, pro eo quod est instruere copiis, insolens est, nisi accusativus subaudiatur.

ib. v. 9. *εὐπλοίας*] quod ad Nicetam spectat, vide num de eo accipienda sint duo illa disticha quae sunt Anthol. l. 4 c. 1.

ib. v. 10. *Κρίσπος δέ*] huic Domentiam filiam tyrannus uxorem dederat, quem patricium et oomitem excoibitorum ait fuisse Theophanes. de appellatione ipsa cum mirifice scriptores discrepent (Priscum enim Theophanes, Zonaras, Nicephorus Callixti aliique nominant), ego Crispum cum nostro ac Cedreno et Georgio Syncello rescribendum puto. in Anthol. l. 4 epigramma quoddam exstat *εἰς εἰκόνα Κρίσπου*, quo ipsum a magnificentia praedicat, et amplissima quaeque ab imperatore vovet.

ib. *ἀτηνίκα δέ*] de sententia propemodum constat: verba ipsa depravata. vide an verum sit *τὸ τηνίκα δέ*.

ib. v. 12. *ὡς δὴ παρβρισμένος*] contigit hoc a. Phocae 5, Christi 607. vide Zonaram et Theophanem.

ib. v. 14. *οἱ τῶν ἀντιθέτων χρωμάτων*] Prasinus intelligit, qui Phocae initio faverant et ad obtinendum imperium adiutores fuerant: sed postea contumeliose in eum multa fecerunt et dixerunt, in eosque vicissim tyrannus omni saevitia bacchatus est. scribit Theophanes a. Christi 609 Circensibus ludis haec in eum iactasse Prasinus, *πάλιν εἰς τὸν καῦκον ἔπιες, πάλιν τὸν νοῦν ἀπώλεκας*. hoc est, ut interpretatur Diaconus, *iterum in gabaitha bibisti, iterum sensum perdidisti*. quibus incensus ille multos

ex eis interfecit, ac postremo Prasinus omnes edixit *μηδέ τι πολιτεύεσθαι*, in civium esse numero; quod Diaconus *militare* reddidit. vel potius idem est *πολιτεύεσθαι* ac publicum in re publica munus gerere. quo sensu forsitan *militare* a Paulo usurpatum est; quomodo et recentior aetas *militare* dixit pro eo quod est functiones aliquas gerere, ut officiales, scribae, apparitores etc, qui togatam militiam obibant. ex iis mutata sententia Venetis illum fuisse postea constat. ideo post eius necem Venetum bandum seu vexillum in circo combustum est, ut in Alexandrino Chronico legimus. porro hoc loco *πρασιόν*, ut erat in schedis, reliquimus.

p. 4 v. 20. *τοῖς περὶ τὴν Καισαρίον*] incenderant et antea praetorium, quo suae factionis homines a Phoca victos ad necem eriperent. Zonaras Theophanes et alii. fuit Cpoli nobilis basilica Caesarii titulo, vel vicus fortassis huius nominis, in quo tabernae et aedificia quaedam, quae Iustiniani tempore conflagrarunt. Theophanes a. Iustiniani 36: *τούτω τῷ ἔτει μηνὶ ὀκτωβρίῳ, ἡμέρᾳ δ', Ἰνδικτ. ι', ἑσπέρας βαθείας γέγονεν ἐμπρησμός μέγας ἐν τοῖς Καισαρίου, ἕως τῆς λεγομένης Ὀμφακεῖρας ὅλα τὰ ἐργαστήρια καὶ οἱ πυλώνες ἕως τοῦ Βοός.* supplendum ex Cedreno *καὶ ἐκαύθη ὅλα τὰ ἔργ.* idem Cedrenus *οἱ πυλώνες τοῦ Βοός* scribit. apparet τὰ *Καισαρίον* vel *περὶ τὴν Καισαρίον* vicina fuisse ampliae quidam basilicae *ἐργαστήρια* aedificiaque id genus alia; quae post incendium illud instaurata, denuo sub Heraclii adventum incensa sunt a Bonoso quodam, qui, ut est in Alex. Chronico, *μετὰ τὸ βαλεῖν αὐτὸν πῦρ κλησίον τῶν Καισαρίον* in fuga interemptus est.

p. 5 v. 1. *Φώτιος δὲ τις*] Zonaras, Cedrenus etc Photium P 60 hunc appellant, Chron. Alex. Photium, quem ait curatorem fuisse τῶν *Πλακιδίας*, id est domus Placidianae. cuius muneris meminit Theophanes loco proxime citato, nec non et curatoris τῶν *Μαρίνης*, quae Arcadii filia nobilissimae titulo insignitur. utriusque domus in regione 1 Cpol. censentur. in eodem illo chronico legimus Photium cum Probo patricio Phocam ex aede Michaelis archangeli, quae in palatio erat, abstraxisse τῇ ε' τοῦ αὐτοῦ μηνός, *διαφασούσης ἡμέρας δευτέρας*, hoc est 6 Oct. feria 2. sed pro ε' substituendum est ε': nam si eius mensis 3 feria 7 fuit, ut paulo ante dixerat, utique feria 2 eiusdem 5 die fuerit.

ib. v. 13. *κατὰ τὴν τοῦ Βοός*] Zonaras: *τὸ δὲ δύστηνον σῶμα καυθῆναι κατὰ τὸν Βοῦν, ἐνθα ἦν κάμινος, ὡς λέγεται, ἐκ χαλκοῦ κατεσκευασμένη, σχῆμα Βοός ἔχουσα, ἥπερ ἐκ Περγάμου πεκόμιστο, ἐξ ἧς καὶ ὁ τόπος ἀνόμαστο.* erat in regione 11 Cpol.

ib. v. 23. *καὶ τὸν βασιλείον*] una cum Fabia, quae, ut ait Cedrenus, *Βυδοκία* postea dicta est, coninge. Theophanes p. 250 C: *εἰσελθὼν δὲ Ἡράκλειος εἰς τὰ βασιλεία ἐστέφθη ὑπὸ Σεργίου πατριάρχου ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ ἀγίου Στεφάνου ἐν τῷ παλα-*

τιω. ἐστέρθη δὲ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ ἡ μνημονευμένη αὐτοῦ Ἐθδοκία Ἀγγοῦστα, καὶ ἔλαβον ἀμφοτέρωι παρὰ Σεργίου τοῦ πατριάρχου τοὺς στεφάνους τοῦ γάμου.

p. 6 v. 12. τίκτεται παῖς] Cedrenus tertio die Maii a. Heraclii 2 natalem illius consignat. addit Theophanes Indict. 15, ut et Paulus Diaconus in Miscella. in quo aberravit Sethus Calvisius, dum id in annum coniiicit Christi 611. si Indictione a. C. 312 coepere Sept. 24, anno 610, Heraclii primo, inchoata est eodem Septembri 14 Indictio, quae usque ad Septembrem a. 611 duravit, quo 15 successit. ideo Constantini huius ortus incurrit in a. C. 622, mense Maio, labente adhuc Indictione 15. accedit feriae character ex Alex. Chronico, ubi natus scribitur in suburbano Sophianorum, Maii tertio, feria 4. quippe cyclos erat solis 5, litera dom. A. proinde Maii 3, feria 4. ideo corrigendus Theophanes, qui 5 natum scribit.

ib. v. 20. υἱοθετεῖσθαι] non est adoptare, sed e sacro fonte suscipere. ita postea Nicephorus noster de Hunnis agens: καὶ τὰς ἐκείνων γαμετὰς αἱ τούτων αὐτῶν τῷ θεῷ λουτρῷ ἐτεκνώσαντο σύζυγοι.

p. 7 v. 9. λαβόντα τόμον] Cedrenus: καὶ τὰ πρὸς Ἡράκλειον γενόμενα ἔγγραφα αὐτοῦ κατέχων ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ χειρὶ, κρούσας Κρίσπον τὴν κεφαλὴν μετὰ τοῦ χάρτου ἔφη "ταλαίπωρε, γαμβρὸν οὐκ ἐποίησας· φίλον ἀληθῶς πῶς ποιήσεις;" in eo itaque libro continebantur τὰ ἔγγραφα αὐτοῦ, hoc est, ut verba ipsa prae se ferunt, literae quas ad Heraclium ipse cum aliis senatoribus dederat, quibusque ad invadendum imperium incitarat. tametsi de libello malim accipere quo accusationis capita criminaque comprehensa. etenim solenne id fuit, ut qui, ab imperatore praesertim, reus arcesseretur, eius genas accusationis libello scriba verberaret. Nicephorus noster in fine huius historiae, de Constantino patriarcha loquens, quem Copronymus in ordinem redegit: συνεκπέμπει δὲ τινα αὐτῷ τῶν βασιλικῶν γραμματέων κομίζοντα ἐν γραμματίῳ ὅσα κατ' αὐτοῦ. ἅπερ εἰς ἐπήκοον τοῦ ἀθροισθέντος ἐκείνου λαοῦ ἀνέγνω, παίων αὐτῷ κατὰ κόρης ἐφ' ἐνὲ ἐκάστῳ τῶν κατηγορουμένων. idem narrat in a. Copronymi 27 Theophanes. porro Heraclii verba perperam hic concepta, ut et apud Cedrenum, apud Zonaram ita leguntur: ὅσα ὡς γαμβρὸν οὐκ ἐποίησας, οὐδὲ φίλον ἂν ποιήσεις ποτέ. sed emendandum εἰς γαμβρὸν, ut et hoc loco: *qui socero Phocae non praestiteris fidem, qui tandem mihi praestabis?* socero enim legendum, non genero: alioqui γαμβρὸν ποιεῖν nova loquendi ratione erit idem ac generum se praebere. potest et ex Nicephori Cedreni aq Georgii Syncelli verbis alius effici sensus, nimirum Heraclium Crispi filiam olim ambiisse et ab eo repudiatum, de quo minus constare video. in Alex. Chron. scriptum est Indict. 1, Decembris 6,

feria 3 Crispum in clericum detonsum. factum hoc est eodem P 61 anno 612, Indict. 1 iam inchoata.

p. 7 v. 14. ὁ πάπας Κρίσπος] observanda haec appellationis formula. papam vocat, ut opinor, quod in clericum attonsus esset. alioqui solis pontificibus papae nomen attributum.

ib. v. 19. τὸ λεγόμενον τῆς Χώρας] proprium nomen est χώρας. Cedrenus: ποιεῖ οὖν αὐτὸν κληρικόν, καὶ ἐν τῇ μονῇ τῆς Χώρας περιορίζει, ut et apud Syncellum. hoc est in *Chorae monasterio claudii*. neo recte Xylander *solum vertere iubet*. Theophanes in a. 3 Copronymi monasterii huius meminit.

p. 8 v. 2. εἰς κληρικῶν] Theoph. a. 4 Phocae.

ib. v. 7. ἄλλοι δὲ χρόνου] anno Heraclii 2 moritur Eudocia, uti scribunt Cedrenus et Theophanes, qui diem atque Indictionem adnotat, Augusti 14, Indict. 15. proinde a. 612, non antecedenti, ut perperam chronographi. consentit Alex. Chronicon, quod ad Indictionem attinet, nec de die multum discrepat: τῇ 13 τοῦ Αὐγούστου μηνός, τῆς αὐτῆς ἐξ Ἰνδικτιῶνος, ἡμέρᾳ πρώτῃ. si Augusti 13, dominico die obiit, plane hoc anno 612, cyclo solis 5, litera domin. A. qui anno superiore mortuam illam scribunt, bis eam peperisse non animadverterunt, neque ante Octobrem anni 610 Heraelio nupsisse.

p. 9 v. 7. τὸ ἀμφίον] schedarum puram putam lectionem expressimus, etsi non dubitamus quin ἀμφιον substituendum sit. qua voce inter ceteros usus est Macarius Hem. 1: καὶ ἀμφιασθῆ ἐκ τῆς θεότητος ἄρρητα ἄμφια οὐρανοῦ κάλλους.

ib. v. 16. μὴ δίκης τυχόν] et hio et alibi passim defecta aliquot particulis ac copulis oratio. id quod semel admonere satis est.

p. 10 v. 1. τὸν Βουτηλίον] variant schedae in huius nominis scriptione, ut nescias Vitulinusne an Betulenus aut Vetulenus Latine quadret. quippe B literam varie aetas illa pronuntiat, de qua re alibi disputavimus.

ib. v. 4. Ἡράκλειος δὲ τὸν υἱὸν] Theophanes (p. 245 C): τοῦτω τῷ ἔτει μηνὶ Ὀκτωβρίῳ δ', Ἰνδ. α', ἐστέφθη Ἐπιφάνεια ἡ θυγάτηρ Ἡρακλείου ὑπὸ Σεργίου πατριάρχου Αὐγούστα ἐν τῷ εὐπιτηρίῳ τοῦ ἁγίου Στεφάνου ἐν τῷ καλατῷ. τῷ δὲ Δεκεμβρίῳ μηνὶ καί, τῇ αὐτῇ πρώτῃ Ἰνδ., ἐστέφθη Ἡράκλειος ὁ υἱὸς Ἡρακλείου ὁ νέος, ὁ καὶ Κωνσταντῖνος, ὑπὸ Σεργίου πατριάρχου. at Chron. Alex. Epiphaniam coronatam asserit eadem Indict. 1 et Oct. 4, feria 4, sed Constantinum nonnisi anno sequenti 613, Ianuarii 22, feria 2. necessario eo quod dixi anno, cyclo solis 6, liter. dom. G. ex quo die in actis adscribi coepit annus primus Heraclii iunioris. hic locus quia ad huius historiae διάφθωσιν magnopere pertinet, hic subiiciendus. καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς κβ' τοῦ Ἰανουαρίου μηνός ἐπετράπη γράφεσθαι μετὰ τὸ (ἐν ὀνόματι) βασιλείας τῶν θειοτάτων ἡμῶν δεσποτῶν καὶ μεγίστων

εὐεργετῶν Φλαβίου Ἡρακλείου τοῦ εὐσεβεστάτου ἔτους γ', καὶ μετὰ τὴν ὑπάτειαν αὐτοῦ ἔτους β', καὶ Φλαβίου Ἡρακλείου νέου Κωνσταντίνου τοῦ Θεοφυλάκτου αὐτοῦ υἱοῦ ἔτους α', τῶν αἰωνίων Αὐγούστων καὶ αὐτοκρατόρων.

p. 10 v. 8. τὴν θυγατέρα δὲ] quaeenam haec Heraclii filia P 62 Gregoria? Eudocia quidem nonnisi duos Heraclio liberos peperit, Epiphaniam et Heraclium iuniorem, siquidem Indict. 14, a. C. 610, cum Eudocia, quam antea desponderat, nuptias Heraclius iniit. eadem Indict., sed a. 611, Iulii 7, nascitur Epiphania, ut etiam Alexand. Chron. habet. Indict. 15, a. 612, natus est Heraclius iunior. Eudocia quarto postea mense moritur. Epiphania porro eadem et Eudocia vocata, Alex. Chron. teste, quam Heraclius Turcarum principi desponderat. emendandum igitur hic locus, et Νικήτα τοῦ τὴν ἀξίαν πατριῶλου legendum. Gregoriam Nicetae τοῦ Γρηγορᾶ filiam Constantino filio adhuc infanti despondit. quod ex p. 24 19 huius libri perspicuum est.

ib. v. 12. τοῦ φόρον] insigne hoc forum prae ceteris fuit. in descriptione Cpolitanae urbis 4 fora numerantur. inter quae Constantinianum nominatim censetur, regione 6 et 8. Theodosianum item regione 5, in qua et portus Prosforianus, quem ἀπὸ τῆς προσφορᾶς deducunt nonnulli. vide num ex eo nomen illud obtinuerit, quod forum respiceret. Theophanes in a. Copronymi 13: ἀνῆλθεν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ φόρῳ σὺν τῷ Κωνσταντίνῳ τῷ ἀνιέρῳ προέδρῳ. Curopalates lib. de Off.: κατὰ μὲν τὴν πρώτην τοῦ Σεπτεμβρίου, τοῦ πατριάρχου μετὰ λιτανείας καὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων εἰς τὸ πορφυροῦν κίονιον παραγενομένου, ἐφ' οὗ ὁ σταυρὸς ἴσταται, ὃ πάλαι φόρον ἐκαλεῖτο, ἀπέρχεται ὁ βασιλεὺς. Cedrenus in Constantino: καὶ τὸν φόρον ἔκτισε μετὰ γε τῶν δύο μεγάλων ἐμβόλων, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ φόρῳ κίονα μονόλιθον καὶ ὀλοπόρφυρον ἔστησεν. forum hoc igitur Constantinianum fuit.

ib. v. 14. Χοσρόης δὲ] quae de Saito narrantur hoc loco, vix est ut certam iis in annorum ordine sedem attribuas. etenim Cedrenus anno Heraclii 12 Saitum hunc, quem Σάην appellat, a Chosroë missum ad Chalcedonem exercitum adduxisse ac cum imperatore collocutum esse scribit, cum eodem anno pasoha ab Heraclio celebratum esset. quod quidem in magnis illis Annalibus confertur in annum Christi 621. erat Indictio 10, non 9, ut illic scriptum est. apud Theophanem de Saë legisque tribus in Orientem missis verbum nullum. Alexandrinum Chronicon colloquium hoc cum Saë atque Heraclii legationem ad Chosroëm notat Indict. 4, etsi Indictionis 3 lemma praefixum sit. subiicit enim: τούτῳ τῷ ἔτει ἐπὶ Σεργίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τῆς α' ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν Ἰνδικτ. δ' etc. sed multa ordine suo luxata et alienis titulis subscripta sunt in eo chronico. proinde totus hic locus τούτῳ τῷ ἔτει ἐπὶ Σεργίου πατριάρχου etc. p. 882 ad Indict. sequentem referendus est, quae

est 4, Heraclii 6, Christi 616, siquidem p. 888 kal. Martii feriam 2 fuisse dicit; nempe cyclo 9, litera domin. C. igitur a. C. 616, Indict. 4, Heraclii 6 Saës castra ad Chalcedonem applicuit, et 6 annorum prochronismus a chronographis et historicis commissus est. nam quod illi a. Heraclii 12, Christi 621, imo, ut postea demonstrabimus, 622, ea contigisse volunt post pascha, falsum inde convincitur quod anno Heraclii 11 copiae Romanorum in Asiam ex Europa translatae sunt. at illud ante Saae colloquium legatosque missos fieri non potuit, ut ex Nicephoro nostro evidens est: nondum enim Heraclius expeditionem adornarat. sane quae de Saito diximus, diu ante Heraclii profectionem ad Chalcedonem cum imperatore transegisse, adstipulatorem habent Georgium Syncellum, ex quo Cedrenus ista transtulit, sed nomen, de qua mox disputabimus, affinitate deceptus alieno tempore reddidit.

p. 10 v. 15. *ἡμερόνα τῶν Περσικῶν*] *Σάιν* hunc appellat Cedrenus et Alex. Chronicon. cave autem cum altero confundas, quem *Σάην* postea vocat idem Cedrenus ac Theophanes, Paulus Diaconus Sathin. quae nominum affinitas mirifice chronographis atque annalium scriptoribus imposuit. proinde sic habeto, quinque omnino duces a Chosroë contra Heraclium missos. primus est *Σάης*, quem Saitum appellat noster, a quo Alexandria Aegyptus atque omnis Oriens vastatus est. hic quod Heraclium v. P 63 vum ad Chosroëm non adduxisset, detracta cute miserrime periit, ante omnem Heraclii expeditionem, cuius ille legatos tres e Bithynia in Persidem secum abduxit. secundus est Sarbarus, de quo crebra deinceps mentio. idem hic Sarbanazas a Cedreno et Theophane vocatur a. 13, et Sarbarazas, qui ad oppugnandam Cpolim missus in itinere revocatur a Chosroë, iubeturque copiis cum Sarablanca coniunctis cum Heraclio pugnare. tertius est Sarablanca, de quo meminit Cedrenus ac Theophanes a. Heraclii 14. quartus est Sais, cuius meminerunt iidem a. 14 15 et 16; quo postremo anno victus ab Heraclio ex maerore atque aegritudine mortuus est. eius corpus inveteratum et in Persidem allatum Chosroës plurimis contumeliis affecit. quintus est Razates, qui a. 17 ab Heraclio caesus est. fit et alterius ducis mentio a Leontio, qui S. Ioannis *Ἐλεήμονος* vitam edidit, quem is Rasmiszum vocat, a quo vastata scribit loca sancta: verum Sarbaro id attribuunt ceteri. sub primo illo Saë militasse S. Anastasium, ac cum eo Chalcedonem venisse ibidemque Christianam fidem amplexum castra reliquisse, in Annalibus scriptum est a. C. 621, Heraclii 12. sed cum a. 616 Heraclii 6 comparandum istud esse paulo ante evidenter ostensum est. qui martyrismum prodidit Simeon Metaphrastes, ita de eius conversione scribit: *erat enim ei quidam frater genere et commilito: ambo autem relati in numerum exercitus Sain, veneruntque usque ad inclytam*

*Chalcedonem. cum autem divinus Heraclius irruptione facta in Persidem contra Sain retraxisset, rursus Persa reditum aggressus est et in suam regionem vehementi studio est reversus. exercitum autem Persicum reliquit Anastasius etc. paulo vero postea, 10 hunc Heraclii annum fuisse memorat, quo ille Hierosolymam profectus in monasterium receptus est, ubi 7 annis transactis demum a. Heraclii 17 passus est. quae quidem neque cum Ananibus neque cum rei veritate consentiunt. inprimis cum annus numeretur Heraclii 10, quo is in monasterium admissus est, male cum a. C. 621 componitur: Heraclii quippe 10 coepit a. 619 Indict. 7, pervenitque ad Octobrem a. 620, biennio antequam Heraclius in Orientem pergeret aut cum ullo Chosrois duce confingeret, adeoque 4 annis post Sae digressum, imo post eius obitum. restat ut sub altero pene *δμωνύμῳ* Sai stipendia fecerit, cum praesertim Sais, non Saës aut Saitus a Metaphraste nominetur. verum obstat quod post Sae necem non Sais, sed Sarbarus vel Sarbarazas in Bithyniam exercitum egerit, unde a Chosroë revocatus cum Heraclio certavit, siquidem, auctore Theophane et Paulo Diacono, Chosroës a. 13 Heraclii Sarbanazam cum copiis in Romaniam, ut ait Cedrenus, immisit. sed e vestigio revocatus est, cum Heraclius in Persidem irrupisset, cui sese interim Sais obiecit. rursus a. 16 Heraclii Chosroës bifariam partitis copiis Sarbarum cum 50 milibus Cpolim misit, ceteros duce Sai adversus Heraclium opposuit, a quo victus Sais ac profligatus est, cum interim Sarbaras Chalcedonem oppugnaret; qua in obsidione perstitit, nec cum Heraclio deinceps congressus est. Theophanis ac Cedreni verba mirifice cum Metaphraste conveniunt. *τούτῳ τῷ ἔτει*, ait Theophanes, *Χοσρόης ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς νέαν ἰπονήσατο στρατείαν, στρατεύσας ξένους τε καὶ πολίτας καὶ οὐλέτας, ἐκ παντὸς γένους ἐκλογὴν ποιούμενος, καὶ ταύτην τὴν ἐκλογὴν τῷ Σάϊν παραδοὺς στρατηγῷ.* Metaphrastes vero, *cum adolescentiae*, inquit, *aetatem iam attingeret, et rex Chosroës novum exercitum in Perside colligeret, ipse quoque cum aliis refertur in numerum tironum.* annus 16 Heraclii coepit Christi 625. quodsi a. 17 eiusdem imperatoris passus est, a. C. id accidit 626 aut 627. ita non annos 7 sed unum aut alterum exegit in monasterio. aut si omnino cum priore illo Saë Chalcedonem perrexit, a. 616, Heraclii 6, Christo nomen dedit, ac 621, Heraclii 11, aut insequenti a Chosroë interemptus est; id quod ego verisimilius arbitror. postremo minime praetereundum Lutherani chronologi Sethi Calvisii insigne delirium, P 64 qui ad a. C. 621 notat Chosroën Anastasium in Asiam mississe, qui Chalcedonem oppugnaret: sed Anastasium magno imperatoris bono, relicta superstitione gentili, sacris Christianis initiatum, et postea etiam martyrio coronatum. cuius rei testem affert Cedrenum. quo nihil fingi potest ineptius, cum Anasta-*

sium ex throno ducem faciat. sed neque de Anastasio apud Cedrenum verbum ullum; et Saës Persarum dux a. Heraclii 6 Chaldaedonem pervenit, non utique absente, ut iste fingit, Heraclio. sed sexcenta sunt eius generis in ista chronologia, quam qui scripsit neque Cedrenum neque alium Graecum ullum scriptorem vidit, sed pleraque ex Illustrissimi Cardinalis Annalibus hausta nullo iudicio decerpit.

p. 10 v. 16. οὗτος ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρου] Theophanes ac Cedrenus iisdem uterque verbis anno id Heraclii 6 contigisse narrant, proinde Christi 615 vel 616. quod inprimis observandum est. nam et hic immane quantum chronographos ratio fugit, cum Ioannis Alexandrini Eleemonis annos atque obitum describunt. quem Nicephorus in Chronico sedisse annos 10 asserit. itaque a. C. 620 decessisse hunc in Annalibus legitur; et eodem anno Nicetam patricium ab Heraclio missum Alexandrinae ecclesiae pecunias in fiscum redigere voluisse. porro, Leontio teste, priusquam Alexandria in hostium potestatem veniret, a Niceta Cpolim abductus in itinere obiit. verum qui potuit Nicetas in ea urbe provinciaeque pecunias colligere, quam 5 iam annos Persae in potestatem haberent? quare metachronismus est annorum 5. quodsi Ioannes ab Heraclio Alexandrinae ecclesiae praefectus est, quod idem Leontius prodit, ut id anno eius primo factum sit, nonnisi 6 annos eam ecclesiam administrare potuit.

p. 11 v. 11. ἐξουσίαις δεῖ] mendosa haec sunt, ut alia pleraque. leg. δὴ ἐτ φαίνοιτ' ἂν πάποτε.

p. 12 v. 10. ταῦτα ἐπὶ τέλει] neque haec saniora: ex quibus tamen germanum sensum odorari studuimus.

p. 13 v. 1. Ὀλύμπιος μὲν] iidem plane recensentur in Alex. Chron. in epistola Heraclii ad Chosroën. at Cedrenus 70 ex magnatibus profectos asserit: sed perperam. expungenda enim littera o, ut et apud Theophanem, quae numerum illum apud Graecos indicat. Anastasius porro in eodem Chronico *πρεσβύτερος καὶ σύγκελλος* nominatur.

ib. v. 19. ἐξ οὗ καὶ τὰ πλεῖστα] Chronicon Alexandrinam: *τούτω τῷ ἔτει ἀπηγήθησαν οἱ κτήτορες τῶν πολιτικῶν ἄρτων διὰ γραφῆς καθ' ἕναστον νομίσματα γ'. καὶ μετὰ τὸ παρασχεῖν πάντας εὐθείως τῷ Αὐγούστῳ μηνὶ τῆς ε' Ἰνδικτιῶνος ἀνηρτήθη τελείως ἡ χορηγία τῶν αὐτῶν πολιτικῶν ἄρτων.* itaque Indict. 6, a. Heraclii 8, mense Augusto, hoc est Christi 618, annona suppressa est.

ib. v. 23. καὶ οἴχεσθαι διὰ ταῦτα] nihil apud alios scriptores de eiusmodi Heraclii consilio legere memini.

p. 14 v. 5. ὁ γοῦν ἱεράρχης] causam aperit haec historia, quam ceteri dissimulant, cur iureiurando se populo Heraclius obstrinxerit. de quo Theophanes anno Heraclii 12: *πιστὰ δούς*

τῶ λεῶ ὡς σὺν αὐτοῖς μέχρι θανάτου ἀγωνίσηται καὶ ὡς τέττοις οἰκείοις τούτοις συναρμόσῃται. Paulus Diaconus: *iuramenta dans populo, quod cum ipsis usque ad mortem foret certaturus et tanquam propriis filiis adhaesurus.*

p. 14 v. 10. καὶ ὁ τῶν Οὐννων] de Hunnorum adventu tacent Cedrenus ac Theophanes. Sigebertus a. 623: *Heraclius imperator Hunnis confoederatur.*

ib. v. 19. μετὰ δὲ ταῦτα καὶ ὁ τῶν Ἀβάρων] Cedrenus ac Theophanes a. Heraclii 9 Avars produnt in Thraciam irrupisse, totamque illam ab iis tragoediam excitatam. erat a. C. 619, Indict. 7. contra Chron. Alex. p. 890 Indict. 9 a. Heraclii 11 et post eius consulatum 12. sed falsum Indictionis esse titulum P 65 nemo non videt. neque enim cum Indict. 9 annoque Heraclii 11 convenit annus post eiusdem consulatum 12; multoque minus quadrat quod subiicit, a 22 Ianuarii eiusdem Indictionis annum esse Heraclii iunioris 11, ut anno solido consul fuerit antequam nasceretur. scriptum est in eodem Chronico p. 878 ex a. d. Octobris 7 Indict. 14, quo Heraclius imperium auspicatus est, usque ad Ianuarii 13 eiusdem Indictionis publicis actis subscriptum esse a. 1 imperii duntaxat, et a 14 die mensis eiusdem deinceps ad Decembrem exeuntem Indict. 15 ineuntis additum "et consulatu eiusdem religiosissimi nostri principis." quare annis sequentibus, puta Heraclii 2 et Indict. 15, ab Ianuario mense numeratus est a. 1 post consulatum Heraclii. anno vero Heraclii 3, Indict. 1, Ianuario mense, coepit a. 2 post consulatum Heraclii. quod quidem anno C. 613 respondet. quo eodem anno, ut idem Chronicon refert, a 22 Ianuarii in actis publicis, post solenne carmen *in nomine domini etc.* iussit Heraclius describi Heraclii iunioris a. 1. itaque a. 11 incurrit in a. C. 623 Ind. 11, Heraclii vero senioris imperii a. 13, et post eius consulatum 12. ex his ἀσύγλωσστα constat esse quae in Chronico leguntur. in quo etiam character feriae subditur: *τούτω τῶ ἐνιαυτῶ, μηνὶ Δακτιῶ, κατὰ Ῥωμαίους Ἰουνίον εἶ, ἡμέρα πρώτη, Iunii 5, feria 1.* hic est annus Christi 623, cyclo solis 16, lit. dom. B. proinde Iunii 5, feria 1 sive dominica.

Verum Cedreni ac Theophanis sententia longe verior est. etenim a. Heraclii 13 Ind. 11, sive Christi 623, Heraclius Cpoli 15 Martii profectus in Orientem, 20 Aprilis in Persidem cum copiis suis ingressus est, ut scribit Theophanes, totoque hoc anno Chosroën insecutus demum in Albania hiemem traduxit. quare Cpoli Iunio mense non fuit. sed et Avarum illa prior irruptio ac perfidia ante expeditionem Heraclii contigit, ut etiam Nicephorus noster asserit. quod ad Alex. Chron. attinet, quod ex variis auctoribus centonis instar concinnatum est, vel ratio ipsa persuadet *παρεμβολήν* hanc de Avarum grassatione alieno loco positam ad Ind. 7, Heraclii vero 9 annum pertinere. unde pro

Δαισιον s' legendum omnino *Δαισιον γ'*: nimirum a. C. 619, cyclo solis 12, lit. dom. G, ideoque Iunii 3, feria 1.

p. 14 v. 23. *κναίστωρα*] quaestorem sacri palatii. vide Notitiam imperii. quod sequitur participium *ἀπαίροντας*, vitium sonat. fort. *ἀποφείροντας*.

p. 15 v. 5. *πόλιν Ἡράκλειαν*] ea est Perinthus, ut ait Procopius l. 1 de bello Vandalico, in Propontide sita.

ib. v. 15. *χωρήσειν τὰ λάσια*] depravatus hic locus. nec divinare necesse est.

ib. v. 23. *Ἐβδομον*] suburbanum est Cpolitanae urbis, a miliarium numero dictum, quod 7 lapide ab urbe distaret. ceterum deesse quidpiam inter *μόλις* et *πρὸς τὸ πεδῖον* suspicari possumus, ut primo imperatoris fugam ac receptum, inde barbarorum adventum in Septimum describat.

p. 16 v. 2. *Βαρνύσσον*] Barnyssum perpetuo vocat fluvium, quem ceteri Barbyssen vel Barbyssum appellant.

ib. v. 13. *τὸ πρὸς τὴν ἀνεψιᾶν*] metachronismus est annorum ferme 7, siquidem Martinam duxit a. imperii 4, Christi 614. pro quo perperam in margine p. 41 ab operis 616 notatum.

ib. v. 23. *ἐπὶ ταύτῃ*] divinandum nobis hic fuit, ut ex vitiosa lectione commodi aliquid sensus erueretur. cum Prasina factio Heraclium exagitaret, haud dubium quin Veneta pro eo steterit. igitur *ἐπὶ ταύτῃ* corr. fortassis *οἱ Ἐνετοί*.

p. 17 v. 5. *διεπιπράσκοντο τὰ τῶν ἐκκλησιῶν*] ut Avaribus tributa penderentur. nam missis ad chaganum legatis eum sibi reconciliavit. *καὶ στοιχήσαντες πάκτα ὑπέστρεψαν οἱ πρέσβεις ἐν εἰρήνῃ*.

ib. v. 8. *αὐθις οὖν ἐπιστρατεύει*] metachronismus est annorum 5. Cedrenus ac Theophanes a. 5 Heraclii Hierosolymitanae urbis *ἄλωσιν* referunt, Indict. 3. est hic a. C. 615. at Chron. P 66 Alex. Indiot. 2, Heraclii 4, hoc est Christi 614. et characterem anni huius addit, nempe 28 die mensis Octobris sabbatum fuisse, quo sacra lancea Hierosolyimis allata est. iam vero ut Octobris 28 sabbatum sit, annus esse debuit Christi 612, Indict. 1, Heraclii 3, cyclo solis 5, lit. dom. A, aut certe anno 618, Indict. 7, Heraclii 9, cyclo solis 11, neutrum Ind. 2. quare mendum loco est illo. monuimus antea perturbatos nonnunquam ac sede sua dimotos esse annorum et Indictionum titulos in illo Chronico. idem et huic loco contigisse necesse est. itaque sic rescribendum censeo p. 880: *Ἰνδ. β' δ', μετὰ ὑπ. Ἡρακλείου Ἀυγούστου τὸ γ'. καὶ ἀπὸ κβ' τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς γράφεται βασιλείας Ἡρακλείου νίου Κωνσταντίνου ἔτους β'. Ἰνδ. γ' ε', μετὰ ὑπ. Ἡρακλείου Ἀυγούστου τὸ δ' etc. μοχθῶσι: τούτῳ τῷ ἔτει περὶ μῆνα Ἰούνιον etc. usque ad haec verba: καὶ παρασκευῇ γυναικῶν. p. 882. rursus: Ἰνδ. δ' ε', μετὰ ὑπ. Ἡρακλείου Ἀυγούστου τὸ ε'. τούτῳ τῷ ἔτει ἐπὶ Σεργίου πατριάρχου ἀπὸ τῆς α' ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν, Ἰν-*

δικτιῶνος δ'. quae postrema verba Ἰνδικτιῶνος δ' coniecturam nostram affirmant. sed ille feriae character p. 882, quo 28 Octobris feria 7 notatur, cum sit perspicue falsus, unius literae mutatione restituetur, si pro κη' ση', hoc est 18, scribatur. nam a. C. 615 Ind. 4 iam inchoata una cum Heraclii 6, cyclus solis 8, lit. dom. E: ideo Octobris 18 feria 7. Chronicon autem cum reliquias Hierosolymitani excidii eodem orationis filo pertexeret, non necesse habuit novae Indictionis annique titulo eam abrumperere. sed cum idem Septembris 14 Indictione adhuc 3 notat, plane Indictionis initium non a kal. Sept., ut Scaliger l. de Emend. 5 monet, sed a 24 ducit: alioqui τετάρτης dicendum fuit. quicquid sit, certum est Hierosolyma capta a. C. 615, Indict. 3, anno Heraclii 5. Sigebertus ad annum hoc refert 617. sed quod biennium interdum addere solet, annus eius 17 noster est 15.

p. 17 v. 9. Σάρβαρον ἡγούμενον] a Sarbaro captam urbem illam esse consentit et Chron. Alex., tametsi id Rasmiszio Leontius tribuit, ut antea notavimus.

ib. v. 11. Μοδέστου] imo Zacharia, ut Cedrenus Theophanes alique omnes asserunt. de qua re paulo post agemus.

ib. v. 13. ὁ οὖν Ἡράκλειος] prima haec est Heraclii in Orientem expeditio; cuius certum annum definire operae pretium est ad Heraclii historiam. Cedrenus ac Theophanes a. Heraclii 11 transportatos aiunt ex Europa in Asiam exercitus. anno deinde sequenti, hoc est Heraclii 12, celebrato paschate, postridie sub vesperam contra Persas profectum, relicta Bono patricio et Sergio patriarchae Cpolitanae urbis custodia. et quidem annus ille duplici caractere notatus est. primus est apud Cedrenum, qui a. Heraclii 12 Sept. 3 feriam 5 ait fuisse, quo die Stephanus quidam Alexandrinus de Saracenorum imperio nonnulla praedixit. alter apud Theophanem reperitur eodem anno Heraclii 12, cum ait: τούτῳ τῷ ἔτει μηνὶ Ἀπριλίῳ δ', Ἰνδ. γ', τέλεισας ὁ βασιλεὺς Ἡράκλειος τὴν ἑορτὴν τοῦ πάσχα εὐθέως τῇ δευτέρῃ ἑσπέρας ἐκίνησε κατὰ Περσίδος. Aprili, inquit, mense, die 4, pascha fuit. sed quod in nostro codice est Ἰνδ. γ', melius in Miscella Ind. 10. hunc annum Christi 621 Annalium auctor alique vulgo chronologi numerant, et quidem ille Indict. 9, a. Heraclii 12. verum cum annus Heraclii 11 cum Indict. 9 coeperit a. d. 620, anno 621 cum Indict. 10 inchoatus est 12. quare non 12 Heraclii, sed 11 convenit pascha anni 621. iam a. C. 621, cyclo solis 14, lit. dom. D, Sept. 3 feria 5, qui erat anno Heraclii non 12, sed 11. eodem anno cycli paschalis erat annus 14, novilunium paschale 3 kal. Apr., terminus paschalis prid. eid. Apr., dominica. ideo diffundendus dies in 13 kal. Maias. ergo 19 Apr. pascha celebratum. at 4 die sabbatum fuit. idem et ex Maximi monachi computo colliges, quem iis temporibus scri-

paſit. nam cyclo lunae 14 luna 14 Apr. 12, cycloſolis 9, epactae ſolis 3; quas adde regularibus τῆς ποſιταλας, hoc eſt 5: P 67
 fiunt 8. proinde feria 1 Aprilis 12. et καθ' ὑπέροβαſιν paſcha reſiciendum in 19. non igitur eundem in annum Iulianum aut Heracliani imperii, quod ab Octobri mēſe, ut ante monuimus, inchoatur, duo illi Theophanis ac Cedreni characteres incurrunt, ſed Cpolitanum duntaxat. quorum primus Sept. 3 a. 621 tribuendus eſt, alter, idemque paſchalis, a. 622, cyclo paſchali 15, cyclo ſolis ex methoſo Cpolitana et Maximi computo 10. terminus paſchalis Aprilis 1. concurrentes 4 cum regulari 1 dant feriam 5 Aprilis 1. unde Aprilis 4 dominica paſchatis. apud Latinos vero cyclo ſolis 15 lit. dom. C. eodem lunae cyclo terminus paſchalis et paſcha iſdem illis diebus.

In Alexandrino Chronico p. 892 ſcriptum eſt, Indict. 12, Heraclii 14 et poſt eius conſulatam 13, Heraclii iunioris 12, Heraclium cum liberis et coniuge profectum 25 Martii, et ad Nicomediam paſcha celebrante; ſecundum quod remiſſis liberis cum Martina coniuge perrexit. debuerat paſchatis characterem, ut in levioribus ſolet, adſcribere. interim, ſi ſana lectio eſt, hoc paſcha in a. d. 624 incurrat, cyclo ſolis Romano 17 biſſextili, lit. dom. G, term. paſch. 5 eid. Apr., feria 1, dom. paſch. 17 kal. Maias, hoc eſt Apr. 15. ex methoſo vero Maximi cyclo ſolis 12. concurrentes 7 cum regulari 9 Apr., hoc eſt 2, dant feriam 2 in termino. ergo 15 Apr. paſcha. verum falſum omnino Chronicon illud eſſe ex eo validiſſime probatur, quod Heraclius a. imperii 14 Cpoli eſſe non potuit: hoc enim anno cum in Albania hiemem traduxiſſet, *appetente vere, motis ex Albania caſtris*, ut ait Theophanes, in Perſidem erupit, totoque deinceps anno cum Chosrois ducibus pugnavit.

Ne diutius differam, ita prorsus exiſtamo, paſcha illud in Chronico commemoratum celebratum ab Heraclio eſſe a. imperii 13 Ind. 11, Chriſti 623. quo anno cyclo ſolis Cpolitano 11, lunae 16 terminus paſch. 21 Martii. concurrentes 5 cum προſθεταῖς 4 dant feriam 2 in termino. ideo Martii 27 dominica paſchalis. idem convenit apud Latinos cyclo ſolis 16 lit. dom. B. atque hoc quidem anno, auctore Theophane, Heraclius, qui anno ſuperiore Cpolim hiemandi cauſa ex Armenia redierat, Martii 15, Ind. 11 contra Chosroën egreſſus eſt. quod autem 25 Martii profectus in Chronico legitur, facile cum Theophane conciliari poteſt. quid ſi enim pro ες ſcripſit Theophanes κα? quid ſi in itinere aliquantiſper moratus eſt? aut Nicomedia ipſo die annuntiationis profectus tertio inde die paſcha celebravit.

Poſtremo ex his omnibus apparet primam Heraclii profectionem in Orientem accidiſſe a. C. 622, Heraclii 13, Indict. 10.

p. 17 v. 19. ἀπάρας δια τοῦ Εὐξείνου] prochroniſmus eſt a. fere trium. quae enim ſequuntur non anno illo quo primum

profectus est Heraclius, imperii videlicet 13, sed 16 contigerunt, ut est apud Cedrenum ac Theophanem, cum Chosroës saepe ab Heraclio victus, ingentibus undique conflatis copiis, earum partem Saino praefecto tradidit et adversus imperatorem opposuit, alteram cum Sarbaro Cpolim misit, ut cum Hunnis occidentalibus, quos Avares vocant, ac Sclavinis et Gepidis urbem oppugnaret: Heraclius contra trifariam exercitu distributo partem unam ad urbis praesidium submittit, secundam Theodoro fratre duce Saini copiis obiecit. ipse cum tertia Lazorum regionem adiit, Turcorumque sive Chazarum auxilia contraxit. fieri quidem potest ut antea a Turcis auxilium postularit et ad eos ipse perrexerit, anno siquidem expeditionis primo *ἰστράτευσε μετὰ πλοίων δια τοῦ Εὐξείνου Πόντου*, ait Cedrenus, ac sibi Turcorum copias adiunxit. sed congressus ille cum eorum principe non nisi eo quo dixi anno contigit.

P 68 p. 17 v. 20. *τίκτεται*] Heraclii liberos habes in *προθεωρία* brevi tabula descriptos. Heraclius vero iste in Lazorum regione natus plane a Constantino distinguendus est, qui diu ante Cpoli ex Martina susceptus est, ut suo loco demonstrabitur. de anno nihil exploratum habemus.

p. 18 v. 2. *κάκπεινος*] Zebeel Chazarum dux ab hisdem scriptoribus nuncupatur, qui per Caspiae portas in Persidem irrupit. unde redeunti ex Lazica Heraclius occurrit, tumque se mutuo perhumaniter acceperunt.

ib. v. 4. *καὶ ἀποβὰς τοῦ Ἰηπου*] Theophanes p. 264 A.

p. 19 v. 2. *ἐφ' ἐνὸς δὲ τούτων*] Gazacum urbem Cedrenus ac Theophanes vocant; ubi et Croesi thesauros asservatos fuisse tradunt. huius historiam describit Ioannes Tzetzes Chil. 3 Hist. 66, qui et ex Pisidae Heracliade hos iambos producit

καὶ τις πρὸς αὐτὸν οὐρανὸς τοῦ Χοσροῦ

μηχανοτεχνεῖς ἐξεπομβρῶν τὰς δρόσους.

γέρον Συρακόσιε νῦν γεόμετρα!

ὁ γῆν ἀνασπῶν μηχανῇ τῇ τρισπάτω

βοῶν ὄπη ἄβῶ, καὶ σαλεύσω τὴν χθόνα.

ἔῃ παρασπᾶν τοὺς ἀσαλεύτους ὄρους

ἤττω γυναικὸς μηχαναῖς εὐμηχάνοις.

in 5 versu corr. *ἄπα βῶ*.

ib. v. 7. *Χοσροῦς τολῶν*] bis a Chosroe Sarbarus vel Sarbanazas in Bithyniam missus ac revocatus (quod ante a nobis observatum necessario hoc loco repetendum est), primum a. Heraclii 13, cum irrumpente in Persidem Heraclio redire illico iussus est, secundo a. 16 eiusdem Heraclii, quando et Chalcedonem oppugnavit; nec inde digressus est, tametia ex Avarum clade ingens damnum ac maerorem cepisset. *ὁ δὲ Σάρβαρος*, ait Cedrenus, *ἐπὶ τούτοις ἀχθεσθεῖς ὁμῶς τὴν Χαλικηδόνα παρακαθήμενος οὐ μετίστη, ἀλλ' αὐτοῦ ἐχίμασς, κραιδεύων τὰ περατικᾶ*

μίσση. causam tam pertinacis morae nullus historicorum affert praeter hunc Nicephorum: sane enim ficto illo Chosrois mandato vel invitus substitit. at enim turbant Cedrenus ac Theophanes, dum a. Heraclii 17 pugnasse id imperatorem scribunt, ut Chosroi terrorem obliiceret, quo is Sarbarum a Byzantii obsidione revocaret. etenim si hoc tantopere studebat Heraclius, quid attinebat revocatum eundem commenticiis literis retinere? sed nimirum ante Avaricam cladem ac solutam Byzantii obsidionem retrahere Sarbarum voluit, ne a duobus potentissimis exercitibus opprimeretur. idem ubi feliciter ad urbem gesta omnia cognovit, attritis magna ex parte Chosrois viribus, ne cum recentibus Sarbari copiis instaurandum certamen esset, nullo aut levi domestio periculo ad Chalcedonem commorari passus est. itaque quae a Cedreno ac Theophane narrantur, ea alieno tempore usurpata ad superiores annos referenda sunt. longe gravior est Constantini Manassis in hac historia lapsus, qui Chosroem ait Byzantium usque exercitum duxisse, quem quidem per duces suos absentem omnia gessisse constat. porro literas deinceps P 69 alias a Chosroë missas et a Romanis interceptas Sarbaroque traditas narrant Theophanes et Cedrenus. verum eae non ad Sarbarum scriptae, sed de eo necando ad collegam Cardaricham datae fuerant.

p. 19 v. 16. *Ἀδρογαδιγάνου*] Androegam nominare videntur iidem illi scriptores, cum tradunt Chazaros per Caspiae portas in Androegae regionem eruptionem fecisse.

p. 20 v. 1. *οἱ δὲ Ἄβαροι*] rursus Avars a Chosroe sollicitati ad urbem adveniunt. quod a. C. 625 vulgo tribuunt. verum sequenti potius anno quadrat, ut ex Alexandrino Chronico constat, in quo duplex eius character traditur. etenim Indict. 14, Heraclii 16, post eius consulatum 15, Heraclii vero iunioris 14, mense Maio, die 14, feria 4, *αὐτῇ τῇ ἁγίᾳ μεσοπεντηκοστῇ*, scholae contra Ioannem Sismum seditiose convenisse dicuntur. duo haec, nimirum feria 2 Maii 14 et 25 dies a paschate, quae est *μεσοπεντηκοστή*, non nisi cum a. C. 626 comparari possunt, cyclo lunae 19, solis apud Cpolitanos et ex Maximi methodo 14. terminus paschalis Aprilis 17. concurrentes sive epactae solis 2 cum regularibus 3 *τῆς κοστωιας* dant feriam 5. quare 20 Aprilis dominica paschalis, litera E apud Romanos, cyclo solis 19. quinquagesima inde dies, hoc est *πεντηκοστή*, 8 Iunii. at 25 sive *μεσοπεντηκοστή* Maii 14, feria 4, ut est in Chronico. sequuntur totidem alii characteres. prior p. 896, ubi 29 Iunii dominica fuisse proditur, alter p. 901, ubi Augusti 2 dies feria 7 notatur. igitur litera dom. E. quod ad historiam Cpolitanae obsidionis attinet ac liberationis eiusdem B. Virginis ope ac patrocinio servatae, pluribus ea narrantur in illo Chronico itemque apud Theophanem et Cedrenum.

Nicéph. Const.

p. 20 v. 12. ἀλλήλοις τε λόγοις] fort. ἀλλήλων τε ἔγγυς. Alex. Chronicon: καὶ πάλιν τῇ ἑξῆς ἔστησε πλῆθος μαγγανικῶν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὸ πολεμηθὲν παρ' αὐτοῦ συνεγγυς ἀλλήλων. etc.

p. 21 v. 13. εὐθύς δομησάμενοι] Ind. 15, Heraclii a. 17, ait Chron. Alex., quo anno moritur egregius ille propugnator urbis Bonus patricius Maii 11.

ib. v. 16. μαθῶν δὲ Χοσρόης] anno Heraclii 17, ut ait Theophanes ac Cedrenus, Indict. 15, Razates (aliis Razastes) dux a Chosroë mittitur, vir bellicosus ac strenuus, quocum secundo exitu pugnatum Decembris 12. Theophanes: τῇ δὲ δωδεκάτῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς ἡμέρᾳ σαββάτου ἐκροτήθη ὁ πόλεμος. ecce tibi character anni huius, quem frustra Christi 626 faciunt. fuit enim haud dubie 627 cyclo solis Romano 20, lit. dom. D, ideoque 12 Decembris sabbatum.

ib. v. 19. καὶ τῆς οἰκείας ἀφορμῶν] Cedrenus: καὶ προπηθήσας πάντων ὁ βασιλεὺς ἄρχοντι μεγάλῳ τῶν Περσῶν συναντῆ, καὶ τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει καὶ τῆς θεοτόκου καταβάλλει τοῦτον. videtur innuere cum alio quam cum duce Razate imperatorem pugnasse: nam Razatem proxime tanquam alterum ab ἄρχοντι illo nominat. at nobiscum facit Theophanes.

p. 22 v. 10. οἱ δὲ Περσῶν ἄρχοντες] de Principum conspiratione contra Chosroën eiusque nece Cedrenus et Theophanes P 70 accurate scripserunt. exstat in Alexandrino Chronico Heraclii ad Cpolitanos epistola de rebus a se gestis deque Chosrois miserabili caede; quam annales ac chronologiae omnes coniciunt in a. C. 627. in quo cum Theophane ac Cedreno consentiunt, qui id anno subscribunt Heraclii 17. verum et illi ipsi secum pugnant et annos duos in unum temere confundunt. id quod ego necessariis rationibus convincam. quippe Heraclii 17 iisdem auctoribus imperator cum Turcis Persidem ingressus est: sed ab iis postmodum desertus cum Razate Chosrois duce secundo Marte configit. inde Chosroem fugientem persequens omnia caede atque incendio vastat. qua in excursionem natalem Christi celebrat in aedibus Iesdim, luminarium vero festum Iuliani sequentis anni in Dastagerde. paulo post Chosroës a filio necatur. pugnatum est cum Razate, ut ante ex Theophane monuimus, Dec. 12, sabbato, a. 627. iam Heraclii a. 17 cum Ind. 15 coepit a. 626. quare non nisi a. sequenti, Heraclii 18, Indict. 1, cum Razate debellatum, Dec. 12. atque ut nullus tergiversandi sit locus, testem dabimus Heraclium ipsum in epistola quam ad Cpolitanos scripsit, ubi primum Februarii 24 τῆς ἐνισταμένης πρώτης Ἰνδικτιῶνος, inchoatas 1 Ind., dynastas omnes et satrapas ad Siroëm relicto Chosroë defecisse narrat, postridie Siroëm inauguratum, Chosroëm vero 28 mensis eiusdem a filio necatum. addit insuper characterem huius anni p. 917, cum ait Aprilis 3 domi-

nicam fuisse. accedit et Chronicon ipsūm, in quo Heraclii haec epistola legitur. anno, inquit, 18 imperii Heraclii, post eius cos. 17, et 16 imp. Heraclii iun. Constantini filii eius, 16 Maii, Ind. 1, feria 1, ipsa pentecostes die, lectae sunt literae ex suggestu in sanctissima dei magna ecclesia missae ex Oriente ab Heraclio. haec omnia nulli alteri quam 628 Christi anno accommodari possunt. cyclo solis ex methodo Maximi 16, epactae solis 5, cyclo lunae 2, terminus paschalis 25 Martii. regularis huius die 1 cum concurrentibus 5 dat feriam 6. unde Martii 27 pascha, lit. dom. B, cyclo solis Romano 21, adeoque 15 Maii pentecoste. ideo, ut initio dixi, duo anni in unum perperam contracti. apud Theophanem sub eodem a. 17 ita scriptum est: τῇ δὲ θ' τοῦ Ὀκτωβρίου μηνός, ἡ Ἰνδ, κατέλαβεν εἰς τὴν χώραν Χαμασηθὰ, καὶ διανέπαιψε τὸν λαὸν ἑβδομάδα μιαν. eadem habet et Cedrenus. quibus verbis novus Heraclii annus, hoc est 18, cum Indict. 1, praefigi debuit: quis enim non videt ante Octobrem a 15 ad 1 Indictionem transitum esse factum?

p. 22 v. 20. γράφει τε πρὸς αὐτόν] exstat in Alex. Chronico fragmentum epistolae Sirois ad Heraclium cum hac inscriptione, Acabata Sadasace Heraclio clementissimo etc.

p. 23 v. 14. κρατεῖ δὲ τῆς βασιλείας Περσῶν] Caboes iste nusquam in Persarum regum numero censetur. suspicor errore Nicephori factum ut eiusdem nomina duo pro diversis regibus haberentur: Siroës enim Acabada dictus, quod Caboi simile est. nisi forte Adeser Sirois filius alio nomine Caboes sit nuncupatus. ac regum quidem istorum successio a Theophane ita describitur.

Siroës, Adeser menses 7.

Sarbarazas, quem Barazam vocat Cedrenus, interfecto Adeser, menses 2. P 71

Borane, Cedreno Baram Chosrois filia, menses 7.

Ormisdas, annos 11.

ab iis Nicephorus noster longe diversus abiit, qui post Siroen Caboen recenset, hinc Ormisdam, postremo Sarbarum. sane communis haec opinio est, Ormisdam ultimum omnium in Perside regnasse. cui Sigebertus annum unum duntaxat attribuit.

p. 24 p. 3. Σάρβαρος δὲ ἀκούσας] hic finis Persici belli fuit. in quo mysticum illud accidisse narrat Theophanes Zonaras et alii, quod uti 6 diebus mundus a deo fabricatus est ac 7 quievit, ita cum 6 totos annos Heraclius cum Chosroë pugnasset, 7 tandem optatum ei bello finem imposuit. Constantinus Manasses

ἐν ἑξαμέτρῳ τοιγαροῦν ἡλίου περιδρόμῳ,
τὴν Περσικὴν καὶ Μηδικὴν Ἡράκλειος ἐπέλυσε,
Καλλίνικος ἀνέβηξεν ἐπὶ τὴν Βυζαντιδα.

numerantur vero anni illi 6 ab a. 12 Heraclii, Christi 622 post pascha, usque ad a. 18, Christi 628 ineuntem.

p. 25 v. 1. ὑπὸ δὲ τῶν αὐτῶν καιρῶν] Zonaras de Machometo: ὑποσητέροντι δὲ τῆ βασιλεῖ τούτῳ ἐκ Περσίδος τροπαιοφόρον πρόσεισι Μοῦσεθ ὁ τῶν Σαρακηνῶν φύλαρχος etc. paulo post: εὐτος εὐν ἐκ τῆς Αἰθρίας προσιῶν προσήλθεν τῆ βασιλεῖ, γάραν αὐτῶν εἰς κατοικησιν, καὶ ἔλαβε. ad annum pertinet Heraclii 18, Christi 628, quo e Perside victor Cpolim regressus est. sed nondum tamen, ut opinor, Arabes Romanorum imperio infesti fuerunt, sed anno postea tertio, ut paulo post dicitur.

ib. v. 8. αὐτὸς δὲ λαβὼν] anno imperii sui 19, ait Cedrenus ac Theophanes, appetente vere Cpoli profectus Heraclius Hierosolymana pretiosa ac vivifica crucis signa secum detulit, ἀπαγαγὼν τὰ τίμια καὶ ζωποικὰ ξύλα, ut loquitur Theophanes. ita Graeci scriptores omnes ex legitima formula sanctissimam Christi crucem appellare solent, atque inter alias Nicephorus in Chronico: καὶ ὁ ζωποικὸς σταυρὸς τοῖς ἰδίαις τέποις ἀποκατέστη. quem ad locum Ioachimus Camerarius ex Lutheri pistrino multa contra S. crucis cultum non minus stolidè quam imperite disputat. et κίμων quidem vocari utcumque patitur, ζωποικῶν vero nefas esse putat. idque ineptissima ratiocinatione, sed impia atque sacrilega suadere contendit. sexocenta sunt huius generis in istis scholiis ab insano capite virulente scripta.

ib. v. 10. καὶ Μοδέστῳ] Modestum Hierosolymorum episcopum fuisse excidii tempore Nicephorus noster asserit. ceteri propemodam omnes Zachariam nominant. Theophanes litem hanc aptissime componit his verbis: εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν Τερροσλύμοις, καὶ τοῦ πατριάρχου Ζαχαρίου τελευτήσαντος μετὰ τὸ ἐλθεῖν αὐτὸν ἐν Παλαιστίνῃ ἀπὸ ἀγκυραλώσεως, τοῦ δὲ ἁγίου Μοδέστου καὶ ἀρχιμανθρίτου τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Θεοδοσίου τοῦ κτίσαντος τὴν ἁγίαν Ἀναστασίαν καὶ τὴν ἁγίαν Βηθλεὲμ εἰς ἐμπροσθέντα ἀπὸ τῶν Περσῶν, τότε εὐν χειροτονεῖ ὁ βασιλεὺς τὸν ἅγιον Μοδίστον πατριάρχην. quae omnia a Miscellae auctore ac Cedrene praetermissa ad hanc historiam peropportuna sunt. atque etsi nonnihil vitiosa sint, hoc tamen significant, Zachariam paulo post reditum e Perside in Palaestina defunctum, eique subrogatum Modestum archimandritam. Nicephorus in Chronico Zachariae tribuit annos ante urbis ἄλωσιν 22, Modeste vero annum 1, Theophanes Zachariae annos in totum 22, Modeste 2; idemque Modesti initium confert in annum Heraclii 22, cum tamen de eius creatione a. 19 mentionem fecerit. Alexandriam Chronicon a. Phocae 7, Indict. 12 Isacio Hierosolymorum episcopo mortuo suffectum esse Zachariam scribit, Cpolitanae ecclesiae presbyterum et vasorum custodem. est hic a. C. 609, a quo ad a. 630 anni sunt 22; quo annus Heraclii coepit 22. quare Zacharias, postquam in sedem restitutus est, annos 4 vel 5 superstes fuit; falsumque omnia est Nicephori Chronicon.

ib., v. 15. ὀψωθέντων δὲ αὐτῶν] significat e vestigio Cpe-

hinc translata esse τὰ ἱστορία ἐν τῷ, Indict. 2. prochronismus est annorum fere 6, siquidem a. duntaxat Heraclii 24, ut auctor est Theophanes ac Cedrenus, transportata ab imperatore sanctissima ac vivifica crux est, Syriacis rebus plane desperatis. est hic a. C. 634, Indict. 7. his igitur Epolina advecta crux est. P 72 primum a. Heraclii 19, simul atque e Perside recepta est. unde ab Heraclio translata, ab eodem denno post annos 6 ad urbem remissa. et Nicephorus utramque translationem promiscue habuit. Sigebertus a. 635 *Saracenis* ait *Syriam infestantibus, Heraclius crucem sanctam domini ab Hierusalem Epolim transulit.* uno anno plus dicit. sed revera annus fuit 634.

p. 26 v. 9. οὐ πολὺς δὲ χρόνος] Heraclii 22, Christi 631, Arabes a Romanis deficiunt ob rogam sive donativum ab imperatoris eunucho cum contumelia denegatum. Theoph. Sigeb. a. 633. eodem a. moritur execrandus ille Machometes die Ianii 17. successit Abubecher, qui a. Heraclii 23, Indict. 5, Palaestinam vastavit. a. vero Heraclii 24 moritur, Ind. 7, cum regnasset, ait Theophanes, a. 2. Cedrenus addit menses 6. succedit Omarus, a quo Bostra aliaeque urbes expugnatae.

ib. v. 10. τῷ αὐτῷ Ἡράκλειος] eodem Heraclii a. 34 Theodorus Heraclii frater ab Omaro vincitur, inde Emesam ad imperatorem fugit. cui successor datus est Baanes et Theodorus saccellarius, a quo Arabes Edessa Damascum usque fugati. Theophanes et Cedrenus.

p. 27 v. 5. ἐκ τούτου παρήγγειλε] Heraclii 25, iisdem auctoribus, Baanes ac Theodorus Heraclii duces a Saracenis vincuntur, 23 Iulii, feria 3, in Theophane nostro. sed Augusti pro Iulii ex Miscella rescribendum. accidit hoc a. C. 634, cyclo solis 27, lit. dom. B. sed nondum Heraclii a. inierat 25, cum adhuc 24 decurreret cum Indict. 7.

ib. v. 17. τῶν Οὐννογονιδούρων] Constantinus Porphyrogen. l. 2 de Themat. Οὐννογονιδούρους ait vocatos fuisse Bulgaros.

p. 28 v. 2. Ἰωάννην τὸν Βαρβαίνης] Theophanes ac Cedrenus a. 27 missum narrant ab imperatore Ioannem ducem cognomento Kartzam (Theophanes Καταίας), Osroenae praefectum, qui Chalcedonem (leg. Chalcidem ex Miscella) ad Iadum Omari ducem profectus centum milia numorum pollicitus est, ne Euphratem transiret. quod quia inscio imperatore fecerat, relegatus est, eique successor datus est Ptolemaeus. sed alium ab hoc Ioanne oportet illum esse de quo Nicephorus hoc loco.

ib. v. 22. τῆς Ἰερίας] vide num a eo pertineat distichon illud ex Anth. l. 4 c. 3 εἰς εἴσοδον Ἰερίας:

τούτον Ἰουστινιανὸς ἀγάκλεα δειμάτω χῶρον,
ἕθετι καὶ γαίῃ κάλλος ἐπιχερέμασας.

neque enim ad aedem B. Virginis pertinere videtur, ut interpres

asserit, sed ad palatium maritimum. eiusdem palatii meminit et Theophanes in a. 12 Copronymi, ubi conciliabulum adversus S. imagines in Hierae palatio celebratum refert. sed et Nicephorus noster in fine historiae.

p. 29 v. 9. *τὴν λεγομένην Πρίγκυπον*] Principis insula in Propontide sita est.

ib. v. 21. *κόλπον Φαιδάλιας*] Phidalia leg. cum Stephano de Urbibus voce *Γυναικόπολις*. fuit haec Byzantis uxor, ut ibidem Stephanus narrat. in Anthol. l. 4 c. 4:

*ἡμερτὴ Φιδάλεια δάμαρ Βύζαντος ἐτύχθη,
εἰμὶ δὲ Βουκάλειος δῶρον ἀεθλοσύνης.*

p. 30 v. 3. *κατὰ δὲ τὴν δωδεκάτην Ἰνδικτιῶνα*] Indictio haec a. 638 inchoata est, Heraclii 29. quare a. 639 eius obitus notatur in magnis Annalibus, cum sedisset a. 28, die 21, ut est in Chronico Nicephori. sed falso: nam ab eo constat Heraclium esse coronatum. ergo eius initium in Annalibus notatur a. C. 608 Indict. 11, Phocae 6, adeo ut 32 annos ei ecclesiae praefuerit. verum Theophanes 29 sedisse tantum asserit. qua ratione anno Christi 610 episcopatum iniit, Phocae imperatoris ultimo. ultimus vero eius annus incurrit in 638, Ind. 11, Heraclii 28. Alex-
P 73 xandrinum Chronicon p. 876 annum illum, quo Sergius patriarcha creatus est, multiplici caractere designat, siquidem Martii 20, feria 6 mortuum esse refert Thomam illius antecessorem; qui 22 mensis eiusdem sepultus est, dominica die. postea vero Aprilis 8, Indict. 13, sabbato magno, Sergium creatum pontificem. subiicit et alium feriae characterem, Octobris 3 Indict. 14 sabbatum fuisse, de quo supra disputatum est. annus ille procul dubio Christi est 610, cyclo solis 3, lit. dom. D. ideo Martii 20 feria 6, et 22 dominica. cyclo lunae 3, terminus paschalis 13 Aprilis, cyclo solis ex Maximi methodo 26, concurrentes sive epactae solis 3, quae cum regularibus diei dant feriam 2. quare pascha Aprilis 19, et sabbatum magnum 18 eiusdem. unde in Chronico pro 8 rescribendum 18. ex hac observatione superiorum patriarcharum seriem iisdem in Annalibus corrigas. veluti cum Thomae primus annus comparatur cum a. 606, Phocae 4. in quo suffragatores quidem, quod ad Phocae annum attingit, habent Theophanem ac Cedrenum, sed utrumque errore lapsum. nam cum Theophanes Thomae tres annos tribuat et a. 4 Phocae primum illius numeret, Sergii primum duobus annis accomodat, 7 et 8. longe melius in Alex. Chronico Cyriacus e vivis excessisse dicitur Octobris 29, die sabbati, curatumque funus illius postridie, dominica. fuit hic annus 607, cyclo solis 27, lit. dom. B, Indict. 10, Phocae 4 pene absoluto. sequenti a. 607, Phocae 5, Indict. 10, post eos. Phocae a. 4, Ianuarii 23, creatus est Thomas. sedit itaque a. 3. Nicephorus in Chronico tribuit a. 3 m. 5. sed interregni spatium complexus est. at

vero corrigendum rursus Chronicon, dum Phocae 5, quo creatus est Thomas, Ind. 10, notat post consulatum Phocae 3, siquidem Phocae primus inchoatur, ex eodem Chronico, Indict. 6, Novbr. 25, dominica, cum die 23, feria 6 inauguratus esset a Cyriaco. annus est C. 602, cyclo solis 23, lit. dom. G. anno 603, Ind. 6, Phocas consulatum iniit. ergo anno 604, Phocae 2, Ind. 8 numerari coepit post eius consulatum 1. anno deinde 605, Phocae 3, Ind. 8 annus fuit post consulatum 2. itaque a. 606, Phocae 4, Ind. 9, est ab eius consulatu 3; annus vero 607, Phocae 5, Ind. 10, post eius consulatum ordine 4 est. male igitur in Graeco Indict. 9 et 10 bis iteratur τὸ γ'. haec paulo accuratius a nobis excussa sunt, ut et illorum temporum historiae et luculentissimo Chronico aliqua ex parte consuleretur.

p. 30 v. 4. καὶ ἐπειδήπερ προσέκειτο] non dubitavimus pro *Σεργίῳ Πύρρῳ* restituere in Latina nostra interpretatione: certum est enim Pyrrhum Sergio successisse a. Heraclii 29, Christi 639. cui Theophanes a. 3 assignat, Nicephorus in Chronico a. 2 menses 9 dies 9.

ib. v. 8. ἤδη δὲ χρόνοις τισίν] Theophanes a. 25 Heraclii: κατηγορεῖται δὲ ὁ Κύρος ἐπὶ τοῦ βασιλείως ἄς τὸ χρυσίον τῆς Αἰγύπτου τοῖς Σαρακηνοῖς δούς, καὶ ἀποστείλας μετ' ὀργῆς τοῦτο μετεπέμψατο.

p. 31 v. 1. Δαβὶδ δὲ καὶ Μαρίνον] anno Heraclii 22, Christi 630, Ind. 4, Nov. 7 (corrigenus Theophanes, dum Heraclii 21 numerat) natus est Heraclio in Oriente filius, quem Cedrenus Davidem vocat. eademque die Constantino Heraclio filio nascitur Heraclius, qui a. sequenti Ind. 5, Nov. 3, a Sergio baptizatus est in Blachernia.

ib. v. 12. ἐκ τούτου λοιπόν] obiit Heraclius, inquit Theophanes, Ind. 14 Martio mense, die 11, cum imperasset annos 30 menses 10. at noster a. 30 menses 4 dies 6. sed si a. eius primus ab Oct. 7 numeratus est, Ind. 14, a. C. 610, ut antea probatum est, mortuusque est a. 641 Martii 11, imperavit a. 30 menses 5 dies 5. ac si annos 66 vixit, imperare coepit aetatis 35.

p. 33 v. 3. ἀδικεῖσθαι] deest, ut opinor, τὸν υἱὸν aut simile quidpiam. monebat Philagrius uti filio suo prospiceret.

ib. v. 10. συμβασιλεύσας δὲ τῷ πατρί] natus est, ut antea notavimus, Ind. 15, Maii 5, a. 612. coronatus vero eodem a., Ind. 1, Dec. 25. imperavit cum patre a. 28, post parentis obitum menses 4. at Nicephorus noster supervixisse ait dies duntaxat 103. quare mortuus est Jun. 22 a. C. 641, Ind. 14. consentiunt scriptores ad unum omnes clam illum veneno a Martina et Pyrrho patriarcha sublatum.

ib. v. 15. εὐθύς οὖν τὸν τε πατρός] adi Cedrenum.

ib. v. 23. Οὐαλεντίνος δέ] tota haec Valentini historia sin-

gularem hunc auctorem habet. apud Theophanem et Cedrenum nominatus reperitur Valentinus, cum ita narrant, Ind. 1 senatum Heraclium ac Martinam cum Valentino repudiassse.

p. 35 v. 2. ὁ δὲ συλλαβόμενος] discedit hic a ceteris noster, qui ab Heracliona et Martina Heraclium, qui Constans dictus est, asserit imperatorem esse factum. constat enim a senatu abrogatum Heraclionae imperium, eundemque amputatis naribus cum matre, qui lingua praecisa erat, relegatum. imperavit Heraclionas menses 6, qui in Decembrem huius a. 641, Ind. 15, desinere videntur. magnopere vero in hac historia Theophanes hallucinat, in cod. Ioiicus. qui Constant. eundem cum Heracliona facit: μετὰ δὲ Ἡράκλειον, αἰτ, ἰβασίλευσε Κωνσταντῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ λεγόμενος Ἡρακλεωνᾶς, μονοθαλήτης καὶ αὐτός, ἔτος ἑν. καὶ φαριμάκη ὑπὸ τῶν οὐκείων ἀνηρέθη.

p. 36 v. 11. προγεμρίζεται Παῦλος] Theophanes et Cedrenus anno ab Heraclii morte altero Pyrrhum e sede deiectam ac Paulum eius loco suffectum astruunt, Octobri mense, Ind. 15; quibus et diserte noster assentitur. quare a. C. 641, eodem quo Heraclius obiit, eiectus est Pyrrhus, non 642, ut est in Annal. nempe Ind. 15 iniit a. 641 Septembri. porro cum non ante abrogatum Heraclionae imperium hoc acciderit, qui quidem mensibus senis imperavit, facile mihi persuadeo 6 illos menses non esse a Constantino Heraclii F. sed ab Heraclii ipsius obitu numerandos, ita ut cum Constantino tribus mensibus et diebus 13 imperarit, ex Heraclii testamento. itaque hoc ipso a. circa Iulium mensem, Heracliona pulso, Constans imperium auspicius est. expendendum vero illud attentius quod scribit Zonaras, Heraclionam hoc anno decennem fuisse. hoc si verum est, natus est circa a. C. 632, Heraclii 22. at nulla huius rei apud historicos mentio. anno quidem 630, Ind. 4, Nov. 7, natus in Oriente ex Martina coniuge David, eademque die Heraclius Heraclii iunioris sive Constantini F., qui postea Constans est dictus. potuit igitur hac nominum similitudine deceptus Zonaras Heraclium istum Heraclii senioris et Martinae F. putare. mihi vero dubium non est quin Heraclionas Heraclius ille sit, quem noster p. 17 20 in Lazica natum refert, a. scilicet Heraclii 12 vel 16, qui tum, cum in ordinem redactus est, annos habuit ferme 16 vel 20. aut certe Constantinus alter Heraclii filius ex Martina, quem a. Heraclii quinto natum esse Cedrenus ac Theophanes scribunt. neque enim is cum Heraclio confundi potest, qui in ipsa expeditione natus est in Lazica, aliquot annis post Constantinum Martinae F. quod fortasse verius est: ita enim imperare coeperit a. aetatis 26. atqui plurima hic ab Heracliona dicta factave narrantur, quae aegre alteri quam ei qui virilem aetatem attigerit accommodari possint.

ib. v. 13. Κωνσταντῖνος οὖν ἐν Σικελίᾳ] ingens hic anno-

rum hiatus est. quare asterisco notandum hunc locum existimo: neque enim adeo supinum fuisse Nicephorum arbitror ut annorum 27 res gestas ne litera quidem attigerit.

p. 36 v. 17. *καὶ τούτου ἀρχαμένου*] Constantinus Pogonatus Constantem excipit. cuius temporibus Saraceni Africam et Orientem vastant. neque tamen ante annum huius imperii quintum in Thraciam navigarunt. quo anno ab Aprili mense ad Septembrem usque continuo pugnatum est, et capta Cyzico ibidem hie-
marunt.

p. 37 v. 6. *ἐπὶ οὖν ἔτει*] scribit Theophanes et Cedrenus a. Constantini 9 Mardaitas Libanum montem occupasse, tantumque barbaris iniecit terrorem ut pacem illico a Romanis petierint. iam quod 7 totos annos hic noster innuit obsessam esse Cpolim, idem Cedrenus ac Theophanes affirmare videntur. verum P 75 sub eius imperio Constantini non nisi anno 5 in Thraciam delati sunt, eodemque anno confectum est ope divina bellum. quare cum ambigue loquantur illi, de toto belli tempore, quod etiam sub Constante gestum est, par est annorum numerum accipi. etenim a. eius 26 Chalcedonem appulsi maxima inde praeda potiti sunt, a quo tempore ad a. Pogonati quintum anni sunt septeni. atqui etiam a. Constantis 21 et deinceps saepius in Thraciam navigarunt. ergo ita forsitan componenda res est, ut, quanquam plures annos bellum tenuerit, tamen nonnisi septies Cpolim usque populabundi pervenerint. insignis hic annus Constantini quintus fuit Graeculi, ut vocant, ignis artificio tum reperto, cuius auctorem perhibent Callinicum quendam, architectum Heliopolitanum e Syria; quo potissimum barbari profligati sunt.

ib. v. 10. *πρὸς δὲ τοῖς πελάζουσι*] Sylaeum inter Lyciae urbes et Pamphyliae numerat Constantinus Porphyrog. l. 1 de Them. a Vulcanio edito. Stephanus: *Σύλειον πόλις Φρυγίας διὰ τῆς εἰς διφθόγγου. τινὲς δὲ Παμφυλίας.* adverte per *εἰ*, non per *αι* scribendum.

ib. v. 12. *ὁ δὲ τῶν Σαρακηνῶν*] accidit hoc a. Constantini 9, cum Saraceni a Mardaitis Libani montis inessoribus premerentur. sed quod ad tributi summam pertinet, longe a Nicephoro discedit Theophanes, dum ait *ἔγγραφον γενέσθαι εἰρήνης μεθ' ὄρκου λόγον ἐπὶ συμφώνου ἐτησίου πάντου παρέχεσθαι τῇ Ῥωμαϊκῇ πολιτείᾳ παρὰ τῶν Ἀγαρηνῶν χρυσοῦ χιλιάδας τέτταρες, καὶ ἀνδρας αἰχμαλώτους ἢ χιλιάδας, καὶ ἱππους εὐγενεῖς ἑξήκοντα.* immensis pensatio. at Cedrenus *χρυσίου χιλιάδας ἑξήκοντα.*

p. 38 v. 5. *περὶ τὴν Μαιώτιν*] his affinia de Bulgaris narrat Theophanes p. 296—8. subiicit Constantini adversus eos P 76 expeditionem. huius *παραβολῆς* Latinam interpretationem ex Miscella Pauli Diaconi petere quisvis potest, qui plerisque in libris Theophanem ad verbum reddit, praesertim posterioribus, ut ex iis quae sparsim exscriptimus constare potest. nam prioribus in

libris longe diversus a Theophane Diaconus est; id quod alio loco demonstrabitur.

ibid. multa sunt hao in topographia perperam a Theophane descripta. primum Atel ingentem fluvium asserit cum Tanai misceri atque in Maeotidem decurrere: sed antea rursus a Tanai diductum Cophinem vel facere vel excipere (nam ambigue loquitur), atque in Ponticum exonerare sese, ad Necropyla et *Κριού πρόσωπον*. sunt haec aegroti veteris somnia. Atel idem est cum Rha Sarmatiae Asiaticae ingenti sane fluvio, quem *Edel* ab acoolis Tartaris hodieque nominari referunt, ab aliis *Volga*. at is neque cum Tanai miscet undas, neque in Maeotidem sed in Hyroanum pelagus evolvitur. sed et falsum Tanain ab Ibericis Pylis aut Caucaso fluere. quod vero monstrum hic procreat, cum ab Atelis et Tanais divortio exinde Cophinem in *Κριού πρόσωπον* derivat? quasi Rha trans Tanain elapsus, innumeris penetratis amnibus, ac Tauricam Cherronesum, quam lata est, emensus in Ponticum decurrat. inaudita plane sunt ista. at enim Theophani condonanda eo magis haec oscitantia, quod et in historiarum scriptoribus aliis plerumque vel fides hac in parte vel diligentia desiderari soleat. sed nemo in hoc tractu delineando luculentius errat quam qui accuratissimus et habetur a nonnullis et haberi voluit Ammianus. hic l. 22 sic Ponticam illam regionem narratione sua deformat ut aliam ex alia repente fecerit. inprimis Euxinum ait Scythici arcus in speciem geminis cornibus inflecti, quod verum est. quod autem extrema huius arcus duos esse Bosporos asserit, Cimmerium et Thracium, hoc vero perabsurdum est. addit eundem Euxinum Maeotidis paludibus ad Orientem claudi, quod aequè *ἀνιστορησταν* hominis prodit. quis adeo geographiae rudis, qui in Scythico illo arcu nesciat nervi instar Asiaticum esse litus a Bosporo ad Colchos Phasinque fluvium? ac cum, ut idem loquitur, Scythicus arcus *circumductis utrinque introrsus pandis et patulis cornibus effigiem lunae decrescantis ostendat, medietatem recta et rotunda regula dividens*, primum cornu ab ora Thraciae in *Κριού μέτωπον* desinere, inde regulae instar extento Cherronesi littore alterum cornu aliquantum supra Cimmerium Bosporum inchoari, indidemque procul ad Colchos et Phasin usque porrigi, Maeotidem porro Euxino Ponto prorsus ad septentrionem incumbere? quae omnia poetarum elegantissimus Dionysius *ὁ περιηγητής* aureis versibus cecinit. reliqua apud eundem Ammianum nou minus ridicula, velut cum a Carambi promontorio maritimam oram, cuius Halys initium est, nervi speciem exhibere dicit duabus arcus summitatibus implicati. atqui longe ante Carambin ille nervus incipit, neque Halys fluvius ei promontorio adeo vicinus est. mitto alia peraeque absona, quae in hac Ponti et in Aegypti chorographia et in aliis ferme omnibus committere solet. atque ut ex Theopha-

nis tam turbida descriptione liquidi utomque aliquid exprimat, magnam ille Bulgariam ad Maeotidis paludes cis Tanain constituit, ubi Iazyges et Roxolani aliique Scythae quondam vel Sarmatae, nunc Moschovitae vel minores Tartari nuncupati.

p. 38 v. 15. *Βασιανὸς υἱὸς*] varie huius nomen concipitur, ut et patris, qui Crobatus a Theophane dicitur, filius vero Batgaigan vel Batgaian.

ib. v. 23. *τὸν Δάναπριν καὶ Δάναστριν*] Cedrenus in a. Copronymi 23 fluvios illos coniunctim nominat, Danubium, *Κούφην*, Danastrin et Danaprin. *Κούφην* verisimile est Cophinem esse, de quo paulo antea. Iornandes de rebus Geticis *Scythia*, inquit, *Germanae terras confinis eo tenus ubi Ister oritur amnis, vel stagnum dilatatur Mysianum, tendens usque ad flumina Tyram Danastrum et Vagosolam magnumque illum Danaprum.* paulo post: *antes vero, qui sunt eorum fortissimi qui ad Ponticum mare curvantur, a Danastro extenduntur usque ad Danastrum; quae flumina multis mansionibus ab invicem absunt.* iam Danastrus ab incolis Borysthenes dicitur, ut idem testatur, et hodie *Dnieper* appellatur, quocum falso a quibusdam Danaprus confunditur, inter quem et Istrum Danastrus est, ut Ammianus prodit l. 31; id quod ante nos Ortelius observavit. sed quisnam Danastrus ille sit nondum liquet. forsitan idem est cum Tyra fluvio, Cuphis vero cum Axiace, vel contra.

p. 39 v. 7. *τῆς Βερζιλίας*] hanc Berzeliam vocat Theophanes, alii Berzitiā. sed corrupta sunt quae sequuntur.

ib. v. 22. *ἐπὶ Μεσημβρίαν*] P. Diaconus in Miscella perperam *meridiem* vertit, cum sit proprium urbis nomen.

p. 40 v. 7. *Βαρνᾶν*] Barna et Odyssus Moesiae inferioris urbes.

ib. v. 20. *ταῦτα διαγνοῦς Κωνσταντίνος*] sexta Synodus coacta sub Agathone habita est a. 13 imperii Constantini Pogonati, ut auctor est Cedrenus, Nicephorus in Chronico, et alii. Theophanes ad a. 12 refert. qui insuper p. 301—2 ultimo a. Pogonati prolixè de synodi huius tempore disputat, quae hoc loco discutere minime necesse est. ut ad 6 synodum redeam, haud dubium est quin a. C. 680 inchoata sit, Ind. 9, Nov. 7 die, finitaque sit anno sequenti. quo, ut refert Anastasius, 17 Februarii dominica fuit, cyclo solis 18, lit. dom. F. in actis 6 synodi notatur hic annus Constantini 27, quod reliquos cum patre adhuc superstite imperarit. quotus vero hic post Constantis obitum fuerit certo definiri posset, si de mense ac die constaret quo Constans vivere desit.

p. 41 v. 15. *τοῦ Ὀψικίου*] de Opsiciano themate abunde disputat Constantinus Porphyrogenita a Vulcanio editus; sub quo comprehensi Bithyni, Mysi, Phryges, Dardani, Troes. *Ὀψικίου* Latina vox est, quare *Obsequianis* nonnunquam reddimus: significat enim *τοῦς προπορευομένους ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως ἐπὶ εὐ-*

ταξία καὶ τιμῇ. ideo comes iis praecerat, non στρατηγός. inde verbum ὀψικεύειν. Ioannes Climacus Graecae nōndum editas, quae est penes R. P. Frontonem Ducaeam, in Κλιμ. α': εἶδον γάρ τινας φεύγοντας καὶ ἀκουσίας τῷ βασιλεῖ προσερχομένους, καὶ ἀπαντῶντας προσερχομένῳ, καὶ τούτῳ λοιπὸν ἐκουσίας ὀψικεύοντας, καὶ ἐν τῷ παλατίῳ αὐτῷ συνεισιθόντας.

p. 42 v. 11. ταμίης τῶν βασιλικῶν] sacellarium vocat Theophanes (p. 306 D). Ἰουστινιανὸς δέ, inquit, εἰς τὰ τοῦ παλατίου πρίσματα ἐπεμελεῖτο, καὶ ἔκτισε τὸν Ἰουστινιανοῦ τρίκλινον λεγόμενον καὶ τὰ τοῦ παλατίου περιτειχίσματα, καὶ ἐπέστησεν ἐπιλεγτῆν Στέφανον τὸν Πέρσην Σακελλάριον αὐτοῦ. egregium fuit Iustiniani opus illud, quod a Constantino Manassis celebratur verbis (3868—3872). quod in a. eius 9 confert Theophanes, qui fuit Christi 693. quo anno eclipsis solis contigit μηνὶ ὕπερβερεταίῳ ε', ἡμέρᾳ α', ὥρα γ', hoc est Octobris 5, feria 1, hora 3, cyclo lunae 10, solis 2. Sigebertus frustra a. 695 eam accidisse refert, biennio post.

ib. v. 13. μάστιγας ἀντῇ ἐν σχήματι] intentasse solum scuticam, non etiam verberasse ex hoc loco videtur. at Theophanes et Cedrenus δι' ἀβηναίων μαστιγῶσαι tradunt, hoc est habenis seu loris occidisse.

P 79 ib. v. 16. τῶν δημοσίων λογιστῆν] Theophanes γεννικῶν λογοθέσιον vocat.

ib. v. 23. ἀνατολικῷ] de hoc themate consule quae habet Porphyrogenitus.

p. 44 v. 7. τὴν γλῶτταν καὶ τὴν δῖνα] de lingua consentit et Theophanes. sed Constantinus Zonaras Cedrenus et alii nasam duntaxat amputatum asserunt, quod verius puto. nam et postea locutus traditur, et inter ceteras nefaria vox eius audita est, cum in tempestate monitus ut iniuriarum omnium obliturum se deo voveret, respondit: εἰ φείσομαι τούτων τινός, αὐτίκα καταποντισθεῖτην ὄσθι. atque hoc ab Illustrissimo Baronio ante nos animadversum.

p. 45 v. 9. τῶν Κυρρικιωτῶν] de themate Cibyrrhaeotarum adi Constant. Porphyrog.

p. 46 v. 4. τὸ λεγόμενον Λόρος] Daras Theophanes Cedrenus et Paulus Diaconus legunt, itaque restituendum videtur.

p. 47 v. 2. εἰς Τόμιν] quae sit haec Tomis nōndum comperi. neque enim oppidum illud est inferioris Mysiae Ovidii exilio celebre, quod a Phanagoria longo maris tractu seceruitur. nam hoc nostram a Cimmerico Bosporo et ab illa urbe non longe abesse necesse est, quo se clanculum Iustinianus subduxit, antequam horiam sive piscatoriam scapham conscenderet. Theophanes (p. 312 B).

p. 48 v. 5. ἐν τῷ καλουμένῳ κωνηλίῳ] Miscellae auctor l. 20 vivarium animantium interpretatus est. locus ubi catubulum erat et ferarum clausura. vide Codinum in Cpoli.

p. 53 v. 5. κατὰ τὸν Δαματρου] Constant. Manass. 4072—3.

p. 54 v. 3. τοῦτον εἰς τὴν καλουμένην] Theophanes (p. 318 C): καὶ λαβόντες τὸν παῖδα ἐπὶ τὸ ἄνω τῶν καλλινίκης παρακορτίῳ, ubi fort. leg. Καλλινίκων. Callinici videntur esse 40 martyres, quorum in honorem Tiberius Mauricii socer templum condidit. Constantinus Manasses 3485. sed et S. Callinici templum Cpoli fuit, quod a. Iustiniani 31 terraemotu corruit, auctore Theophane. quod ad 40 martyres attinet, emendandus obiter insignis locus l. 1 Geopomicon, ubi horum martyrum mentio fit, qui in vulgatis codicibus mendosus est. κάκεινο δέ, inquit c. de Prognosticis p. 9, ἐκ παρατηρήσεώς τιwές φασιν, ὅτι ἀπὸ τῆς ἑβδόμης τοῦ Μαρτίου μηνὸς ἕως τῆς 18 αὐτοῦ μηνὸς εἰσθῆν ἐπὶ τὸ ψυχρότερον τρέπεσθαι ὁ ἀήρ· κατ' ἐκείνας γὰρ τὰς ἡμέρας καὶ οἱ μύριοι μάρτυρες τοῖς παγενοῖς παραδοθέντες ἤθλησαν. corrigendum vero, ut in duobus ms bibliothecae Illustriss. Card. Ioiensae reperri, οἱ τετραράκοντα μάρτυρες τοῖς πάγοις παραδοθέντες ἡμαρτύρησαν. nam cum μ, hoc est 40, scriptum esset, librarius μυρίους esse credidit.

ib. v. 10. τοὺς δὲ ἐν τῇ ἔκτῃ] anno primo Philippici Bardamis pseudosynodum hanc coactam scribit Theophanes, non anno secundo, ut vulgo chronographi.

ib. v. 13. Γερμανὸν τὸν Κυζίκου] falsum omnino sanctissimam virum Germanium Cyzici episcopum huic synodo subscripsisse, etsi idem apud Theophanem legitur (p. 320 B). verius existimo Germanium ipsum sede sua pulsum, ut cum Cyro a Theophane coniunctus sit; sed ἀνακόλουθον in oratione tunc erit.

p. 55 v. 2. Φιλιππικὸς δὲ γενέθλιον] difficilis admodum et inextricabilis haec temporis nota, quam ad unum historici omnes referunt. Theophanes in anno 2 Philippici (p. 320 ima): διευτοὺς χρόνον τῆς βασιλείας Φιλιππικοῦ ἐν τούτοις παραδραμόντος, καὶ τοῦ γενέθλιον ἐπιτελουμένου ἑπτικοῦ, Πρασίνων νικηάντων. ἔδοξε τῷ βασιλεὶ τῷ σαββάτῳ τῆς ὕ κεβαλλήριον μετὰ δοχῆς καὶ ὀργάνων εἰσελθεῖν καὶ λούσασθαι εἰς τὸ δημόσιον λουτήριον τοῦ Ζευξίππου etc. sequitur: τῇ δὲ ἑπαύριον, ἦρσον τῇ ὕ, σπερθέντος τοῦ λαοῦ εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν ἐστέρθη Ἀρτέμιος. ergo sabbato pentecostes γενέθλιον τῆς πόλεως, quod persicus Nicephorus tradit. in Menologio Graecorum ad 11 Maii notatur τὸ γενέθλιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. oportet igitur hoc anno pentecosten in Maii 12 incidisse. annus a Factorum conditoribus Christi 713 statuitur, Ind. 11, cyclo lunae 11, cyclo solis Cpolitano 17; epactae solis 6, luna 14, Aprilis 15, quae cum concurrentibus dat feriam 7. ideo postridie 16 eiusdem mensis

pascha, cyclo solis Romano 22, lit. A; pentecoste vero Iunii 4, longe post 12 Maii. sed neque ante hunc annum, praeterquam a. 642, pentecoste in Maii 12 incurrit, neque post, nisi tantum a. 726, ut ex Bedae ac Dionysii cyclis intelliges. proinde falsum τὰ γενέθλια Cpoleos in sabbatum ante pentecosten incidere, ut asserit falso Sethus Calvisius: alioqui pascha 24 Martii esse debuit, quod est absurdissimum. quod vero Theophanem testem nominat, satis quod initio dictum est ostendit, se oscitanter admodum in illustrissimi Baronii Annalibus, quae chronologiae illius unica seges est, scriptorum loca percurrere. illic enim sabbatum fuisse dicitur cuius postridie pentecoste fuerit, quod etiam Zonaras ac Cedrenus docent. ceterum Theophanis iste locus iisdem in Annalibus ex Miscella perobscure redditus est. *circoque natalicio*, inquit, *cum Prasini vicissent*. nec minus Graeca ipsa perplexa. quorum tamen sensus est is quem ex Nicephoro nostro colligimus, natali urbis equestre certamen esse commissum. sed quoto demum anno data illa natalicia sunt? si urbis re vera fuerunt, de pentecoste falsum. vide igitur an Philippici ipsius natalis dies fuerit, qui cum aliquot diebus post natalem urbis incidisset, Iunii videlicet 3, ambo illi dies in unum ab historicis temere conflati sunt.

p. 56 v. 15. δούτερον έτος] Paulus Diaconus annum unum et 6 menses Philippico tribuit. reliqui duos annos. Manasses 4108: *δυσὲ γὰρ μόνους έτεσιν έγυύσατο τοῦ στέφους*. Zonaras praeter annos duos aliquot menses addit. Theophanes a. 2, menses 9. Chronicon Cleric. a. totidem, m. 8.

ib. v. 18. Ἀρτέμιον Φιλίππικου] Constantinus 4113.

p. 56 v. 15. ἐπὶ τὸν Φοινίκα ναυπηγησίμοις] depravatus hic locus, quod interpretatione ipsa exprimere studuimus. vera enim lectio genitivum postulabat *ναυπηγησίμων*. *barbari*, inquit, *ad caedendam materiam profecti*. quam lectionem indicat Zonaras in Anastasio: *μαθὼν δὲ ὅτι ἐξ Ἀλεξανδρείας ἐπὶ Φοινίκην πλοῖα προσώρμισαν, ἵνα ξύλα ἐκείθεν κομίσωνται ναυπηγήσιμα*. ubi P 81 Phoeniciam esse vult regionem illam ad quam Saraceni navigarunt. at cum Nicephorus τὸν Φοινίκα scribat, putavimus ad eius nominis oppidum fluviumque pertinere, qui Rhodo insulae vicinus est; de quo Stephanus. tu vide an ita restituenda sit interpretatio nostra: *cum iam rumor perccebuisset Saracenorū classem caedendarum ad navium fabricam cupressuum causa in Phoeniciam traiecisse*. Theophanes etiam τὸν Φοινίκα scripsit *).

*) τὴν Φοινίκα ed. Paris. p. 322 C et D.

p. 58 v. 6. neque hic locus vitio caret. legendum forte δι' αὐτῶν πιστωσόμενος. magistratus omnes una cum Germano patriarcha Nicaeam deduci iubet, ut iis conspectis Anastasius captam esse Cpolim sciret. ita Theophanes (p. 323 C). porro eodem hoc anno, Augusti 11, Germanus e Cyzico translatus fuerat. hic fuit Anastasii finis, qui imperavit a. 1, m. 3.

p. 59 v. 4. ἐνιαυτὸν ἕνα] ita Nicephorus in Chronico in Ὁμάδι χρόνων, Maximi chronico subiecta, cum Theophane. at Zonaras et Cedrenus annos duos. sed et Manasses 4181: ἔτεσι μόνοις ἐν δυοῖ γεγραμμένος τοῦ κράτους.

ib. v. 5. Ἄβων ὁ πατρικίος] de huius initio, sicut et de annorum quibus imperavit numero, non eadem scriptores sentiunt. Theophanes anno eius imperii ultimo, ἐβασίλευσεν οὖν, ait, Ἄβων ἀπὸ κέ τοῦ Μαρτίου μηνὸς τῆς 15 ἰνδ. ἕως μηνὸς Ἰουνίου τῆς 25 ἰνδ., βασιλεύσας ἔτη κδ' μῆνας β' ἡμέρας κ'. si Indict. 15, Martii 25 imperium coepit, annus erat Christi 717, desinitque a. 741, Iun. 18, Ind. 9. itaque imperavit a. 24 m. 2 d. 24. Cedrenus Zonaras Chronicon Cleric. aliique annos totidem assignant. at Nicephorus in Chron. a. 25 m. 3 d. 14. sed et Theophanes ex Card. Ioieusae Biblioth. praecise a. 25. accedit et Constantinus his versibus:

ὡς δ' ἐπὶ χρόνους εἴκοσι τοῦ κράτους ἀπολαύσας

οὖν ἄλλοις πέντε δυσσεβῶς, ἢ μᾶλλον τυραννήσας.

nos cum illustrissimo annalium scriptore Leonis exordium a. 716 constitūimus, cum ex Gregorii P. epistola iam tum ab Ind. 14 eundem imperasse constet, unaque Nicephori Chronico, quod ad imperii tempus attinet, libentius assentimur.

ib. v. 13. Ἐκ τινος δαιμονιακῆς] eiusmodi portenta Gnosticorum et Eucharum ac Manichaeorum consuetudo peperit. de quibus Epiphanius. sed et Psellus l. περὶ ἐνεργ. δαιμ. p. 22 ed. novae, ab erudito viro Gilberto Gaulmino amico nostro doctissimis notis nuperrime locupletatae.

p. 62 v. 6. πεντεκαδεκάτη δὲ τοῦ εἰσιόντος] Theophanes p. 334 B.

ib. v. 21. Θεοδόσιον] Theophanes Theoctistum hunc appellare videtur, anno Leonis 3, πρωτοσσηκρήτην, hoc est primum a secretis. imo etiam paulo post Nicephorus Theoctistum eundem appellat. fuerunt Cpoli notariorum ordines 3: alii notarii tribuni, tribunis praetorianis aequati; alii domestici, qui imperatori a secretis erant; tertii inferiores tribuni notarii. vide not. Imp. Cassiodorus l. 1 Var. 4: pater enim Candidatus sub Valentiniano principe gessit tribuni et notarii laudabiliter dignitatem. honor qui tunc dabatur egregius, dum ad imperiale secretum tales constet eligi in quibus reprehensionis vitium nequeat inveniri.

itaque δ πρωτοασηκητης est πρωτιστος των βασιλικων γραμμα-
τεων.

p. 63 v. 22. πέμπτη και εικάδι] Theophanes: τούτω τῷ
ἔτει (Leonis 4) ἰνδ. γ', τῇ ἡμέρᾳ τοῦ πάσχα, ἐπέφθη Κωνσταν-
τίνος ὑπὸ Λέοντος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐν τῷ Τριβουναλίῳ τῶν ἰθ'
ἀκουσίτων. factum id a. 720, cyclo lunae 18, cyclo solis Cro-
litano 24. terminus paschalis 29 Martii, cum qua προσθεται 4
et concurrentes 1 (male enim apud Scaligerum in Maximi Rota
P 82 est A pro A in utraque editione) dant fer. 6. ideo pascha Mar-
tii 31 cyclo solis Romano 1, lit. dom. F. errat igitur Nicepho-
rus, vel legendum πρώτη και τριακάδι.

p. 64 v. 1. δεκαεννέα ἀκουσίτων] Theophanes in a. 31
Iustiniani: ὥστε τὰ ἐξ ἰθους γινόμενα ἄριστα ἰθ' ἀκουσίτων
ἔκαστην, και τὴν τούτων ἔξοδον τοῖς πτωχοῖς δέδωκεν. quae ita
reddidit Paulus Diacon. l. 16: *sed et sancta Christi nativitate
absque illa (corona) processit in ecclesiam, ita ut etiam prandia,
quae ex more sunt in 19 accubitibus, cessare faceret, et eorum
expensas egenis tribueret.*

ib. v. 3. κατὰ τοὺς χρόνους] a. Leonis 10; de quo vide
Theophanem, hoc est Miscellam, et Cedrenum.

ib. v. 9. τῇ Ἰερῶ καλουμένη νήσῳ] Strabo l. 1. de Thera
et Therasia Plinius l. 2 et Seneca 6 Nat. Quaest.

p. 65 v. 6. Κοσμάς δὲ] Indict. 10, Aprilis 18 victus est
Cosmas, ait Theophanes a. Leonis 10.

ib. v. 16. και συγγράφειν] hoc contigit Theophani a. Leo-
nis 13, nobis 14. depositus est vero S. Germanus Ianuarii die 7,
ait Theophanes, Indict. 13, feria 3. sed perperam pro feria 7,
aut certe Ianuarii 3 legendum. erat cyclo solis 11, litera A.
quo die indictum sacris imaginibus silentium, ut loquitur Theo-
phanes, ab haereticorum huius temporis signifero et execrando
Leone. sedit Germanus a. 14 m. 5 d. 7. ac Ianuarii 22 suffe-
ctus ei est Anastasius.

p. 66 v. 6. χρόνου δὲ μεταξὺ] anno Leonis 24, Octobris 26,
Ind. 9, feria 4, hora 8 vehemens ille terrae motus accidit, ut
scribit Theophanes. Indictio 9 coepit a. C. 740, cyclo solis 21,
lit. dom. B. ita Oct. 26 feria 4.

ib. v. 18. τέσσαρα και εἴκοσι] leg. μετὰ τέσσαρα και εἴκοσι.
vide quae supra disputavimus. addit Theophanes: ἔτος ἦν ἀπὸ
μὲν κτίσεως κόσμου κατὰ Ῥωμαίους 5397 ἀπὸ Ἀδάμ, κατὰ δὲ
Αἰγυπτίους ἦγουν Ἀλεξανδροῖς 5387, ἀπὸ δὲ Φιλίππου κατὰ Μα-
κεδόνας 487.

ib. v. 19. διάδοχον δὲ τῆς ἀρχῆς] eodem a. 741 Indict. 9,
Iunii 18 Constantinus imperium capessit.

ib. v. 20. Ἀρτάβαζος] Artabasdum hunc Theophanes ap-
pellat, de quo fusius agit.

p. 67 v. 7. τὸ πεδῖον δὲ Κράσος] a. Copronymi 2 ineunte Iun. 27 Ind. 10. proinde anno 752, non superiore, contigit quod hoc loco narratur.

ib. v. 11. καὶ Βίσιρον] corrupta haec sunt, et ex Theophane (p. 347 D) castiganda.

p. 69 v. 1. δπηνίκα εἰ] vitiosa sunt quae deinceps sequuntur. nos ita vertimus quasi scriptum esset ὅπ. ἡ παρ' ἐκείνοις περὶ τῆς ἀρ. ἄμιλλα τὸν ἐμφ. etc. quid sibi deinceps velit, Theophanis verba declarant a. Constant. 2: ὁ δὲ ἀρχεκάκος διάβολος τοιαύτην κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἤγειρε μανίαν καὶ ἀλληλοσφαγίαν, ὥστε τέκνα κατὰ γονέων καὶ ἀδελφούς κατ' ἀδελφῶν συγκινεῖσθαι ἀπειδῶς εἰς σφαγὴν, καὶ ἀνηλεῶς ἐμπυρῖζειν τὰς ἀλλήλους ὑπαρχούσας στάσεις τε καὶ οἰκείας.

ib. v. 6. ἐν τούτοις καθυπέριτος] anno Constantini 3, Ind. 12 ineunte. Theophanes.

p. 70 v. 11. καὶ καθ' οὗς τόπους] manca et depravata sunt quae sequuntur. pestis haec a. 745 et sequenti, hoc est tota Indict. 14, tenuit, Constantini 4.

ib. v. 16. τύποι σταυροειδεῖς] Theophanes (p. 355 A): αὐτίκα γοῦν ἤρξαντο ἀθρόως τε καὶ ἀοράτως γίνεσθαι σημεῖα ἐν τε τοῖς τῶν ἀνθρώπων ἰματίοις καὶ εἰς τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἱερά ἱνδύματα, σταυροὶ τινες ἐλαιώδεις πλείστοι. Sigebertus a. 748: *in vestibus hominum et in velis ecclesiarum apparent cruciculus quasi oleo designatae.*

ib. v. 20. ὥσπερ δὲ ἐξεστηκότες] idem Theophanes: γενόμενοι δὲ ἐν ἑκατάσει ἐνόμιζον ξένοις τισὶ καὶ βριαροῖς προσώποις συνοδεύειν, οἳ καὶ ἀπαντῶντας ὡς φίλους δῆθεν προσαγορευόντες διελέγοντο. addit: σημειούμενοι δὲ τὰ παρ' αὐτῶν λεγομένων ἔσχατον (fort. τῶν παρ' αὐτ. λεγ. ἕκαστον) ἐξηγοῦντο. ἐώρων δὲ τοὺς αὐτοὺς καὶ εἰς οἴκους εἰσερχομένους, καὶ τοὺς μὲν τοῦ οἴκου αἰωροῦντας τοὺς δὲ ξίφει τιτρώσκοντας. συνέβαινε δὲ τὰ πλείιστα τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων γίνεσθαι οὕτως καθῶς εἶδον.

p. 72 v. 12. μετὰ ταῦτα τίπτεται] Ianuarii 25, Indict. 3, P 83 nascitur Leo, a. d. 750, a. Copronymi 9.

ib. v. 22. τὴν τῶν Ἀράβων κατάλυσιν] Theophanes hoc horribile prodigium eodem modo describit, eodem anno Copronymi, Sigebertus a. Christi 753.

p. 73 v. 4. μετὰ δὲ ταῦτα] Indict. 4, anno Copronymi 10, ipso die pentecostes Leo ab Anastasio coronatur, Christi 751.

ib. v. 19. χρόνου δὲ τινος διωχηκός] a. Copronymi 13 moritur Anastasius, οἰκτίστῳ πάθει τῷ λεγομένῳ χορδάφῳ, κόπρον διὰ στόματος ἔμειψας. Theophanes (p. 359 A). errat igitur
Niceph. Const.

Theophanis codex alter, qui Anastasium obiisse refert tempore pestilentiae sive Indict. 3, qui fuit Copronymi 9.

p. 73 v. 23. *σύνοδον ἀθροίζει*] iniit haec Pseudosynodus ex a. d. 4 eid. Febr. et usque ad 6 eid. Aug. celebrata est, Indict. 7, a. d. 754. de qua Theophanes: *ἐπανελθὼν ἐν τῇ πόλει σύνοδον συναθροίζει κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἐν Βλαχέρναις, ἐν ᾗ πολλῶν πολλὰ κατὰ τοῦ κυρίου κενολογησάντων οἱ ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης καὶ τὰς μιαρας αὐτῶν χειρας εἰς ὕψος ἄραγτες καὶ ἀλαλάξαντες ἔρρηξαν τὴν ἐλεεινὴν φωνήν, λέγοντες "σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ γέγονεν, ὅτι σὺ βασιλεῦ ἐλυτρώσῃς ἡμᾶς ἐκ τῶν εἰδῶλων."*

p. 74 v. 7. *καὶ ὡσπερ νηπιωδῶς*] Theoph. καὶ τῇ κζ' τοῦ αὐτοῦ μηνός, Augusti, ἀνῆλθεν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ φόρῳ σὺν τῷ Κωνσταντίνῳ τῷ ἀνίρῳ προέδρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις, καὶ ἐξεφώνησαν τὴν ἑαυτῶν κακὸδοξον αἴρεσιν ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ.

p. 75 v. 8. *ὄρα ἐπίστημι*] Indict. 4, a. Copronymi 23 notat Theophanes (p. 365 A). verum cum primus Copronymi coeperit Ind. 9, Christi 741, constat 23 eiusdem in a. quadrare 763 Ind. 1, adeo ut horribilis haec hiems Ind. 2, Octobri mense inchoata sit. videndum itaque num haec tempestas in a. 765 reicienda sit.

p. 77 v. 2. *δι' αὐτῶν τέ τινες*] Theophanes (p. 365 D): *διὸ πᾶς ὁ βουλόμενος ἀπὸ Σοφριανῶν εἰς τὸν ἅγιον Μάμαντα καὶ εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς Χρυσόπολιν ὡς διὰ ξηρᾶς ἐβάδιζεν etc.*

ib. v. 8. *Χρόνων δὲ οὐκ ὀλίγων*] atqui vehementem illam hiemem motus hic Bulgaricus praecessit. quem Theophanes a. tribuit Copronymi 22 Ind. 1. ubi et characterismus feriae: nam Iunii 30 fuisse refert 5 feriam. convenit hoc a. C. 763 cyclo solis 16, lit. dom. B, anno Copronymi 23 iam ineunte, ex a. d. 19 kal. Iul. verum ad 22 bona pars eius belli pertinet.

ib. v. 14. *τούς μὲν ἐκ Σηραῖς*] Theophanes: *οἱ δὲ Βούλγαροι ἐπαναστάντες ἐφόρευσαν τοὺς κυρίους αὐτῶν τοὺς ἀπὸ σειρᾶς καταγομένους etc.* apud Stephanum *Σίρας ἔθνος Θρακίης ὑπέρ τοὺς Βυζαντίους.* at Sirae Macedoniae locus est, ut ex Livio notavit Ortelius. et quidem a. 18 imperii sui Copronymus in Macedoniam cum armis profectus est adversus Sclavinos. quare cum Sclavini Macedoniam tenerent, fieri potuit ut et eorum gentiles e Siris profecti Bulgariae dominati sint.

p. 79 v. 20. *Καμπαγάνον*] Theophanes Paganum nominat.

p. 80 v. 3. *μάλιστα δὲ τῶν μοναζόντων*] anno Copronymi 26, Christi praecipue 766, Indictione 4, quo in sanctissimos monachos nefandus ille saeviit, et per Hippodromum ignominiose tra-

duxit. ab hoc consceleratissimo tyranno eiusque profligatissimo parente Isaurico Leone nuperi isti sacrarum imaginum effractores cum amentia perfidiam hauserunt, iisque magistris atque auctoribus gloriantur. ex horum factione vanissimus ille Nicephori scholiastes Camerarius multa in sanctissimas illas religiones earumque defensorem acerrimum Ioannem Damascenum furiosis illis in commentariis evomuit, in quibus quot syllabae, totidem vel nugae vel blasphemiae sunt.

p. 81 v. 16. ἐν τοῖς καλουμένοις τάφοις] Pelagii sepulchra quae fuerint declarat Theophanes in historia Constantini patriarchae. τὸ δὲ σῶμα ἔρριψαν εἰς τὰ Πελαγίου σύροντες αὐτό· ἐνθα πρῶην μὲν ὑπῆρχεν ὁ τῆς ἁγίας μάρτυρος Πελαγίας ναός, ὃν ὁ P 84 Θεομισῆς καταλύσας καὶ τάφον καταδίκων ποιήσας τὰ Πελαγίου ἐκάλεσεν.

p. 82 v. 6. Τῷ δὲ αὐτῷ ἔτει] a. Copronymi 24, Indict. 4, Ianuarii 21 contra Bulgaros movit, ait Theophanes. revera annus eius imperii fuit 25, Christi 766. ab ea expeditione turpiter rediit Iulii 17. inde Augusti 21 totam hanc tragoediam contra orthodoxos ac praecipue monachos excitavit.

p. 83 v. 10. τούτων δὲ ἦν Ἀντιόχος] eosdem recenset Theophanes et Paulus Diaconus. λογοθέτης τοῦ δρόμου dicitur hic a Nicephoro ὁ τῶν δημοσίων πραγμάτων τὰς ὑπομνήσεις διακομίζων, quod magistri memoriae proprium erat. qui, ut est in notitia imperii Orientalis, annotationes dictat, hoc est scripturas breves, quibus ea continentur quae principis nomine statuuntur aut confirmantur. sed et precibus respondet, hoc est responsa dictat quae princeps libellis supplicibus dederit. ad haec diplomata ad currendum nomine principis vel magistri officiorum dare muneris eiusdem fuit, a quo λογοθέτης τοῦ δρόμου dictus est. ceterum apud Theophanem Constantinus, non Antiochus, patricius dicitur et λογοθέτης τοῦ δρόμου. cuius frater Strategius spatharius et domesticus excubitorum.

ib. v. 21. ὄρκον κατ' αὐτοῦ] Augusti 30 Indict. 4 Constantino patriarchatum abrogat ὁ δὲ μώνυμος Constantinus, eumque primum in Hieriam, inde in Principum insulam deportat. Theophanes.

p. 84 v. 3. Νικήταν δὲ] Novembris 16 die, Ind. 5, Nicetas ab imperatore ad patriarchalem sedem evectus est. idem.

ib. v. 7. φορεῖω ἐποχούμενον] tam enim crudeliter imperatoris iussu vapularat ut incedere non posset. de eius καθαιρέσει ac accusatione Theophanes.

ib. v. 18. τῷ καλουμένῳ Μιλλῷ] adi Suidam et Curopalaten sive Codinum. aedificium quoddam Cpoli fuit signis variis

ornatum. quod et Miliarium aureum in notitia dicitur, regione 4 Cpol.

p. 84 v. 20. τῶν Πελαγίων] Theophanes (p. 372 C et D).

p. 85 v. 4. ἐκ τούτου βουλευέται] factum hoc a Constantini 27.

ib. v. 20. ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν] Theophanes (p. 373 D): τῶ δὲ αὐτῷ ἔκει Νικήτας ὁ ψευδώνυμος πατριάρχης τὰς ἐν τῷ πατριαρχεῖῳ εἰκόνας τοῦ μικροῦ σκεραΐτου τῆς τροπικῆς ἐξυλογραφίας οὐσης κατήνεγκεν, καὶ τῶν λοιπῶν εἰκόνων τὰ πρόσωπα ἔχρισεν. hic secreta προόδων οἴκοι vocantur a Nicephoro, hoc est processuum, quos προκέσους aetas illa nominavit aut προκέσους. quae vox tam processionem ipsam quam stationem significat. itaque πρόκεσος τῶν Βλαχερνῶν in Alex. Chron. pro suburbano, et πρόκεσσον ποιήσασθαι, hoc est procedere, apud Theophanem et alios. Curopalates certos dies quotannis recenset, quibus imperatores extra palatium procedebant et in patriarchio pernoctabant in κελλοῖς, hoc est cellulis quibusdam. hae sunt fortasse quas προόδων οἴκους appellarunt.

p. 86 v. 2. κηροῦτον ὕλης] quam Graeci κηρογραφίαν vocant hic opinor expressit. hinc vasa κηρογραφημένα χρώμασι παντοῖς apud Athenaeum, ut observavit interpres ad Theocr. eidyll. 1.

ib. v. 10. Τῇ ἑβδόμῃ Ἰνδικτιῶν] Theophanes a. 28 C-
p 85 pronomi. annus erat Christi 769, cyclo solis 22, lit. dom. A, cyclo lunae 10, pascha Aprilis 2.

ib. v. 17. ὀγδὴ δὲ Ἰνδικτιῶν] Theophanes p. 374 B.

Hic finis historiae Nicephori, quam, ut scribit Photius, ad Leonis et Irenes nuptias perduxit, hoc est Constantini a. 29, Christi 769. nos tamen eiusdem Nicephori fragmentum invenimus apud Theophanem, in codice Illustr. Card. Ioieusae. quod quidem non alterius esse quam huius Nicephori manifestum ex eo redditur, quod et patriarcha a Theophane Cpolitano appellatur, et de Copronymi temporibus quasi vicinis aetati suae loquitur, cum ait nonnullos adhuc superstites esse, qui a dysonymo illo tyranno aliqua corporis parte mutilati fuerant. at nullus, ut iudicio statuimus, eius nominis patriarcha, praeter hunc nostrum, temporibus illis exstitit. id fragmentum tale est.

περὶ οὗ καὶ ὁ Θεῖος Νικηφόρος πατριάρχης Κωνσταντινου- P 86
 πόλεως τοιαύτῃ φησὶν· "Ἐπειδὴ δὲ τινὰ κατὰ τοῖς Χριστομάχοις
 περιθρῦλεται ἄπερ αὐτοῖς ὁ τοῦ ψεύδους πατὴρ ἐμπνεύσειεν,
 φέρε καὶ ταῦτα διασκεψώμεθα. καταψεύδονται γὰρ διὰ τὴν εἰς
 5 Χριστὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ ὕβριν χρόνους μηκίστους καὶ
 παρατεταμένην ζωὴν καὶ βίον εὐπαθῆ μεμετρηῆσθαι τῷ Μαμωνᾷ,
 καὶ εὐημερίας εἰς ἄκρον ἐλάσαι, νίκας τε κατὰ βαρβάρων αὐτῶ
 καὶ ἀνδραγαθήματα ὡς πλείστα ἐπιγράφονται, ἃ τοῖς σώφροσιν
 οὐδὲ εἰς ἀκρόασιν ἔρχεσθαι δίκαιον. ὡς δ' ἂν τῶν ἀπλοστέρων B
 10 ἢ ἀμαθεστέρων τινὰς τοῖς ἐκ τῆς ἀπάτης ἀναπλασμοῖς μὴ βλά-
 πτοιεν, τούτους ἀπευθύνοντες ἕκαστον δεινοῖς λόγοις ἑαυτοῦς φε-
 νακίζοντας ἀποφαίνωμεν τοῖς ματαιόφροσιν. ὅτι μὲν γὰρ οὖν
 ἔκεινου πᾶν αἰσχρὸν γέγονε, βδελυκτὸς τε Θεῷ καὶ ἀγγέλοις καὶ
 ἀνθρώποις τοῖς εὐσεβέσιν ὑπῆρχεν, οὐκ ἀσυμφανές. καὶ γὰρ εἰς
 15 τὰ τῆς σαρκὸς πάθη κατασυρόμενος, καὶ τοῖς ἀπηγορευμένοις
 βαρβάροις καὶ Ἑλλήσι σῶμα καὶ ψυχὴν ὁ δέλαιος ἐμολυνόμενος,
 τὴν τῶν ἀλόγων ζῶων παρήλασε πτηνωδίαν. καὶ ταῦτα οὐκ ὀλλοί
 τῶν παραιτησαμένων αὐτῶ μέχρι δεῦρο περιόντες ἐπαγγελλέτωσαν. C
 μεθ' ὧν καὶ τᾶλλα δι' ἃ περὶ τὸ σῶμα αὐτῶ κατήντησαν. πόνοις
 20 γὰρ καὶ ἀλγηδόσιν ἀρρητοῖς, ὅλα εἰκόσ τοὺς ἐλλικωμένους πᾶσαιεν,
 βαλλόμενος πονηρῶς ἄγαν καὶ ἀνηκέστως διεκτετο, καὶ τινὰ τῶν
 μελῶν ὑπὸ τῆς ἐλκώσεως καὶ διαβρώσεως ἀπερρηκτόταν αὐτῶ
 ἐλεεινῶς κατετρώχετο, συνεχέστατα δὲ ὑπὸ τῶν Ἑρινύων ἐκδειμα-
 τούμενος πικρῶς τε καὶ ἀπῆνας πολλάκις τὸν νυκτερινὸν καιρὸν
 25 διήνυσσε. παρεῖσθω τὰ νῦν λέγειν τὸ τῆς διαίτης ἀηδὲς τε καὶ αἰ-
 7 εὐημερίον vulgo. 18 συνδιατησαμένων Petavius.

de quo et divinus Nicephorus patriarcha Cpolitanus ita loquitur
 "quoniam vero ab inimicis Christi nonnulla iactantur ex mendacii pa-
 rentis afflatu, age vero cuiusmodi sint ea consideremus. nam ad Christi
 domini ecclesiaeque contameliam mentiri ista solent, dinturnae vitae
 spatia cum maximis voluptatibus pessimo huic Mammonae esse concessa,
 eundemque felicitatis summa contigisse. sed et insignes de barbaris vi-
 ctorias, et egregia multa facinora tribuunt, quae ne audita quidem par
 est admittere. sed ne imperitioribus minimeque malis hominibus ea
 mendacia fraudi sint, redarguendi illi nobis erunt, ut quantopere se
 ipsi inanibus his sermonibus ludificentur intelligant. igitur omnia illius
 quam turpissima fuisse, eumque deo angelis ac religiosis hominibus
 execrabilem exstitisse, nequaquam est obscurum. nam cum omni se in
 libidinum genere volutaret, iisque corpus sum et animus conspurcetet
 quae tam barbaris quam gentilibus sunt vetita, longe pecudes ipsas foedi-
 tate superavit. atque haec non pauci qui cum eo vixerunt et hodie-
 que supersunt testificari poterunt; nec non et varia corporis incommoda
 quibus idem fuit obnoxius. doloribus enim ac cruciatibus, qui expli-
 cari dicendo nequeunt, excarnificatus, cuiusmodi ulcerosa corpora per-
 peti consentaneum est, pessime ac sine ullo remedio erat affectus. quare
 nonnulla membra ulceribus adesa ac consumpta cum intolerabili dolore
 diffinebant. sed et perpetuo intemperis agitatus plerumque noctes in-
 somnes ac molestissimas ducebat. omitto victus acerbiter ac turpitu-

- P 87 σιστον· ὅπερ γὰρ ἂν πρὸς ἄριστον βρώσεως, οὐ τελῶς κατακο-
θὲν παρὰ τοὺς ἔμετους ἔφθανε κρινόμενον. τὸ δὲ περὶ τοὺς ὑπηρε-
τουμένους ἰταμὸν καὶ θηριῶδες τοῦ τρόπου καὶ τῆς ὑπηρεσίας τὸ
δυσαχθίστατον πῶς ἂν τις εἴποι [τὰ φέροντα σώματα]; μάστιγι
γὰρ ἐκάστης ἡμέρας πολλαῖς πολλῶν κατεξαινόμηντο σώματα· καὶ τὰς 5
ὄψεις παίων πυγμαῖς καὶ λαξ ἐναλλόμενος οὐδὲν τῶν σαρκοβόρων
θηρίων φιλανθρωπότερον ἔπραττεν. ἐκ στόματος δὲ μελῶν καὶ
ὀφθαλμῶν πηρώσεις, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα δεινὰ κολαστήρια, καὶ
σφαγὰς ἀδίκους ἀνδρῶν ἀθῶων, καὶ τοὺς διὰ πυρὸς πικροτάτους
θανάτους, μάλιστα δὲ κατὰ τῶν ὀρθοδοξούντων ἐπιδεικνυμένους, 10
- B τί χρεὶ καὶ λῆγειν; οἱ γὰρ τῆς μανίας αὐτοῦ δυσμενεῖς ὑπασπισταὶ
καὶ δορυφόροι ῥίνας μὲν ὡς πλείστας ἀνθρώπων ὀσίων ἀποτεμόν-
τες, ὡς περὶ τὴν τοῦ προδρομοῦ πάλαι κεφαλὴν Ἡρώδη, οὕτω καὶ
τῷ ἐφ' ἡμῶν Ἡρώδη ὅλον δῶρον ἤδου καὶ ἑτέραςτον ἐκόμιζον ἐπὶ
πίνακος. ὀφθαλμῶν ἐξορύξεις καὶ γενειάδος ἔμπυρισμοὺς καὶ αἰ- 15
μάτων ἐκχύσεις καὶ μαρτυροῦσιν οἱ μέγρι καὶ νῦν τὰ σύμβολα περι-
φέροντες. θανάτους δὲ βιαίους τῶν τοιούτων καὶ ἐξαισίους ὁ τῆς
θαλάσσης βυθὸς ἐπίσταται, οἱ λίθοι κρᾶζουσιν. ἄς δὲ περιπλάτ-
τουσιν αὐτῷ νίκας οἱ ἐμβρόντητοι καὶ λυσσάδεις ὁμόφρονες αὐτοῦ,
- C ἵνα μίᾳ τῆς κρατίστης αὐτῶν ἐπιμηροσῶμεν, τοιαῦτα εἰσὶν. 20
ἐπειδὴ παρισκεύαστο πρὸς τὸ ἐν δυσμαεῖς εἰσακτισμένον Σκυθικὸν
ἔθνος ἀμύνασθαι, ὑπαθροίξει πᾶν τὸ ὑπ' αὐτοῦ στρατεύμα, καὶ
εἰς χεῖρας τε τοῖς πολεμίοις ἰών, ὁποῖον αὐτῷ τοῦ πολέμου κράτος
κατῴρωθαι, μαρτυρεῖ τὰ φαινόμενα· μέγρι γὰρ καὶ τήμερον τὰ
κατὰ τὴν Ἀχελῶν καλουμένην πόλιν κοῖλα καὶ πεδιάσιμα χωρία, 25

1 προσάροιοτε βρ.?
post ἐκχύσεις.

15 ὀφθαλμῶν δ' ἐξορύξεις? omisso καὶ
19 ἐμβρόντητοι vulgo.

22 αὐτῷ?

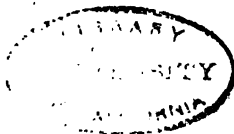
dinem: quicquid enim in prandio cibi per fauces traiecerat, id subinde vomitibus excernebat. nam illam in famulos arrogantiam ac feritatem atque in exigendis obsequiis morositatem quis assequi dicendo possit? caedebantur quotidie virgis pluribus plurimorum corpora. in quos ille pugnis et calcibus insilliens nihilo se carnivoris bestiis mitiorem praestabat. iam membrorum oculorumque mutilationes ac reliqua id genus acerba supplicia, tum innocentes homines ferro ac flammis interemptos, praesertim orthodoxos, quid attinet dicere? etenim furoris illius satellites ac ministri nasos quamplurimos sanctis viris abscissos in disco, ut olim Herodi praecursoris caput, sic novo Herodi suavissimi loco muneris offerebant. ad haec effossa plerisque lumina ambustasque genas, et exhaustum sanguinem testantur ii qui in hodiernum diem earum cladium vestigia circumferunt. inusitata porro et horrenda mortis genera ab eodem excogitata non modo profunda norunt maria, sed et ipsa propemodum saxa personare videntur. quod vero ad eas victorias spectat quas illius fautores rabidi ac furiosi homines falso huic affingunt, ut de ea loquar quae inter omnes praecipua censetur, eiusmodi sunt. cum ad propulsandos occidentales Scythiae populos expeditionem parasset, collectis omnibus copiis commissoque cum hoste praelio, qualem inde victoriam retulerit, quae ad hoc tempus supersunt vestigia decla- rant. idque etiam hodie cava illa ad Acheloum urbem ac depressa pla-

αἱ τῶν εἰρημίνων ἐδέξατο τὰ κῆλα, σαφῶς ὑποδεικνύουσι. Ἔργον
 γὰρ τῆς Σκυθικῆς μαχαίρας ἅπαν σχεδὸν τὸ στράτευμα τῶν Ρω-
 μαίων γέγονεν. εἰ δέ τι μικρὸν καὶ οὐ πάνυ ἀξιόλογον ἔδρασεν,
 τοῦτο ἐστὶ· τοὺς γὰρ πρὸς ἀνατολὰς οἰκοῦντας βαρβάρους ἀκη-
 5 κωὸς περὶ τοὺς οἰκίους ἡγεμόνας διαστασιάζοντας καὶ πρὸς τὸν D
 ἔμφυλλον πόλεμον ἀσχολουμένους, ληστροικώτερον πως μᾶλλον ἢ
 στρατηγικώτερον ὡς λυσσῶν ἐπιῶν τοῖς Ἀρμενίας καὶ Συρίας χω-
 ρίοις, τῶν ἐκείνοις φρουρίων αἰρεῖ ὁμολογία τῶν προσοικούντων
 καὶ ἐπὶ τὴν Θράκην αὐτοὺς μετήγαγε. τοιαῦτα μὲν οὖν τὰ ἐκείνου
 10 ἀνδραγαθήματα καὶ τὰ κατ' ἐχθρῶν σχεδιαζόμενα τράπαια. τοιαῦτα
 καὶ τὰ κατὰ τῆς ἀληθείας καὶ εὐσεβείας νεανιεύματα. ἀθηναισχύν-
 τησεν γὰρ κατὰ τὸ τοῦ θεοῦ μανίς καὶ κατὰ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν
 τῶν ὡσπερ αὐτῶ ἀναθημάτων προσηκόντων. καὶ τὸ ἀγγελικὸν δὴ
 τοῦτο καὶ ἀποστολικὸν τοῦ μοναχικοῦ βίου σχῆμα βδελυττόμενος δ
 15 θεομισῆς τε καὶ βίβηλος, ἐπάνυμον τῆς θεοσεβείας, τὸ ἀνυμνό- P 88
 νευτον αὐτοῖς ἐπέγραψεν ὄνομα. βδέλυγμα γὰρ ἀμαρτωλῶν θεο-
 σέβεια, καὶ ὁ ὄσιος ἀκάθαρτος παρὰ κακουργοῖς. οἷα δὲ πρὸς
 αὐτοὺς τυραννίδα ἐπιῶν ὁ τυραννός ἔδρασε, τίς ἂν, ὡς ἔφη, ἀξίως
 διηγῆσται; τὰς τε γὰρ παρὰ θεῷ ἐπηγγελμένας αὐτοῖς ὁμολογίας
 20 καὶ συνθήκας ἀθετεῖν ἐμβιαζόμενος, καὶ τὸ ἱερὸν σχῆμα ἀπορρι-
 ψαντας τὸ τῶν λαϊκῶν ὁ παράνομος ἐνομοθέτησε μεταμφιένυσθαι.
 τὰ δὲ εἰς δόξαν τοῦ θεοῦ ἰδρυμένα μοναστήρια στρατιωτῶν οἰκη-
 τήρια καὶ ἱπποστάσια καὶ κοπρῶνας ὁ κοπρόνους καὶ κοπρῶνυμος
 πεποίηκεν. εἶτα πρὸς τῷ τέλει τῶν κακῶν καὶ τοῦ θεοστρυγούς B
 25 αὐτοῦ βίου γενόμενος, καὶ πυρετῶν ὀξύτητι καὶ φλογώσεσι κατα-
 1 τῶν ἀνηρημένων?

nities indicat, caesorum membris eo tempore constrata: nam universus
 pene Romanorum exercitus Scytharum gladiis confossus est. quodsi
 forte exiguum quiddam et contemnendum ab eo gestum est, eiusmodi
 istud fuit. posteaquam orientales barbaros a ducibus suis dissidere com-
 perit et civili bello distineri, latronis more potius quam imperatoris in
 Armeniam et Syriam furibundus irrumpit, ibique incolarum deditione
 occupatis aliquot castellis eosdem illos in Thraciam transportat. haec
 sunt istius hominis egregia facta, haec commenticia de hostibus tropaea:
 eiusmodi, inquam, sunt quae insolenter ille contra veritatem et pietatem
 molitus est. etenim citra ullam verecundiam contra deum bacchatus est
 sacrasque res ei tanquam donaria consecratas. quin etiam angelicum
 illud et apostolicum monasticae vitae genus homo a deo execratus ac
 profanus et a Christiana religione falso cognominatus illaudati appella-
 tione notavit: abominatio enim peccatori est pietas, et sanctus impurus
 est apud sceleratos. iam vero qualem in eos tyrannidem exercuerit,
 quis pro merito, ut ante dixi, commemorare possit? quippe conven-
 tiones illas pactaque quibus divino se numini obstrinxerant rescindere
 coactos, ac sacris vestibus exutos laicorum ad cultum lata lege nefarius
 ille transtulit. quae vero ad honorem dei constituta erant monasteria,
 ea in militum diversoria et equorum stabula et latrinas stercoreus et a
 stercore cognominatus convertit. tandem cum scelerum suorum ex exe-
 crabilis vitae terminum attigisset, acutarum febrium ardoribus exae-

πιμπράμενος, τῆς ἐπιδεχομένης αὐτὸν γέννης προδήλως τὴν φλόγα προθεωμένος κατωπτρίζετο καὶ τοῦ ἀκοιμήτου σκώληκος τὰ δῆγματα, σύντονόν τε καὶ γεγωνότερον ἐκβοῶν ἐνδεδεγέστατα τῆς γέννης ταῦτα τὰ προαύλια καὶ προοίμια. ταύταις οὖν καὶ τοσαύταις εὐπαθείαις ἐπαναπαυσάμενος, ὑφ' ὧν δὴ καὶ Διοκλητιανὸν τε καὶ Μαξιμιανὸν συντελεσθέντας ἀπούομεν, οὕτω κακῶς καὶ ἀθλίως ἀπολλύμενος καταστρέφει τὸν ἀσχιστόν τε καὶ κάκιστον βίον ὁ ἄσπονδος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ πάντων ἐχθρὸς καὶ πολέμιος δυσμενέστατος."

stans, Geennae flammis, quae se post vitam excepturae erant, oculis usurpabat, ac pervigilis illius vermibus morsus quodammodo sentiebat, in horrendos assidue clamores ac vehementes erumpens, quae erant Geennae quaedam initia. tot igitur tantisque deliciis acquiescens, quibus Diocletianum et Maximianum olim immortales accepimus, atque hoc modo male periens malus ille turpissimae sceleratissimaeque vitae finem consecutus est, homo Christi sanctorumque eius omnium inimicus atque hostis infensissimus."

INDEX GRAMMATICUS.

ἄγαν] ὀλιγοστοὶ μάλα πλείστους
 ἄγαν 71, 5. κλείστα ἄγαν βρα-
 χεία πάντο 85, 15.
 μέχρις αἵματος ἀνελέσθαι τὸν κίν-
 δυνον 67, 16.
 ἀμφίον 9, 7.
 ἀνευφημῆν βασιλέα 4, 21. 32, 8.
 τὴν ἀξίαν μάγιστρος 29, 6. πα-
 τρικός 6, 14. 10, 9. 67, 11. τὴν
 ἀξίαν ἢν κανθίδατον κελήσκειν
 ἔθος 9, 1. τὴν ἀξίαν ἢν δὴ
 κναισταρα καλοῦσι 14, 23. ἀξία
 ἢν καλοῦσι κόμητα 36, 6. λογο-
 θέτην τοῦ δρομου τὴν ἀξίαν
 καλοῦσι 83, 12.
 ἀπηγορευμένοι ἐπὶ θανάτῳ 81, 18.
 ἀπιδιάσας 46, 22.
 ἀπογῶναι τὸν πόρον 60, 24. 61, 12.
 τῆς σωτηρίας 65, 5.
 ἀποτεμῆν Ἀρτεμίου ἰ. q. Ἀρτεμίου
 τὴν κεφαλὴν ἑταμῆν 63, 16.
 ἀρχοντία 50, 15.
 ἀσημῆται 55, 19.
 ἀσπάζεται τῷ βασιλεῖ 18, 8. τὰ
 ἱερά 35, 14.
 αὐτοκράτωρ τῆς βασιλείας 33, 13.
 ἀφίδιος 39, 17.
 τὸ ἀγρωῶδες τοῦ λαοῦ 35, 7.
 βασιλεύειν ἰ. q. βασιλέα ποιῆν
 65, 8.
 genitivus] τῶν δορυφόρων ἐπιόν-
 τες ἠεῖλοντο 9, 13. τῶν πολε-
 τῶν ἀλαθόμενοι διεκάλουν 14, 4.
 τὴν πόλιν Χερσάντος 52, 14. τῆ
 πόλει Νικαίας τῆς κατὰ Βιθυ-
 νίαν 57, 16. τὰς νήσους τῆς το
 Θήρας καὶ Θηρασίας καλουμέ-
 νας 64, 8.
 γλυφαῖος κίων 66, 14.
 διακατημάτα 49, 21. 56, 12. 60, 21.
 85, 8.
 δημόται χωμάτων 4, 14. 20, 16, 22.
 ἐκ τῶν χωμάτων 78, 6.
 Niceph. Const.

διακειμένη ἐν γειτόνων 9, 8. ἐπί-
 νειον πρὸς τῇ Ἀσιάτιδι γῆ δια-
 κειμένη 68, 9. ἐν συμφοραῖς τὰ
 Ῥωμαίων διέκειτο 69, 1.
 διακπεύσαντος χρόνου 8, 7. ἡμέ-
 ραις τιαι διακπετούσαις 76, 9.
 διαθεῖσθαι τῆς βασιλείας 33, 8.
 ἐκ τῶν βασιλείων 32, 16. δια-
 θεῖτο καὶ ἀπηλαύνετο 80, 13.
 δοχή 15, 7. 59, 7.
 ἐγκλιετός 42, 15. 48, 14.
 ἐγγειοῖζι Βῶνον τὰς διοικήσεις
 17, 18. ἐγγειορισμένοι τὸ τῆς
 ἀρχῆς 3, 13.
 εἰς ἰ. q. ἐν 20, 19. 67, 22. εἰς
 ἀσὸν ἀπέδειξεν αὐτῷ τὴν δο-
 ράν 13, 12. εἰς ἀρχοντας προ-
 βαλλόμενος 48, 17. εἰς βασιλέα
 ἀναγορεύουσιν 55, 18. εὐφή-
 μουν 52, 8. στέφει 48, 23. 64, 2.
 εἰς γαμετὴν κατηγγήσεν 10, 10.
 εἰς γυναῖκα δίδωσιν 18, 19.
 47, 13. ἐξέδοτο 46, 8. κατηγ-
 γήσεν 66, 5. ἔτρον εἰς βασι-
 λέα μὴ δέχεσθαι 67, 5. ἄγεται
 εἰς υἶον γαμετὴν Κίρήσην 86, 16.
 ἐστρατεύματα 6, 2. 28, 4. 62, 7.
 ἔμπειρος τὴν τοξικὴν 21, 22. τὰ
 πολέμα 36, 19. τῶν πολεμίων
 44, 18. εἰς οἰκοδομὴν 85, 7.
 ἐμπολεῖος συνεισφορά 28, 12.
 ἐν τῇ πόλει ἐλασθεῖν 29, 1. ἐξέ-
 ρχεσθαι 57, 16. ἐν τούτῳ ἐλθεῖν
 32, 7. ἐν Ῥώμῃ ἐξέπεμφεν 48,
 12. ἐν τῷ βυθῷ ἀπέρριπτε
 48, 19.
 ἐνεκεν] περὶ τῶν κοινῶν ἐνεκεν
 6, 6. περὶ βρισμῆτος τῆς καθαι-
 ρέσεως ἐνεκεν (ἰ. ο. διὰ τῆς
 καθαιρέσεως) 4, 13. τῶν ἐτε-
 θέτων ἐνεκεν τῶν δύο Φιλημά-
 των 85, 21.
 ἐπισπίζεται τοὺς οἰκοῦντας 54, 17.

πιμπράμενος, τῆς ἐπιδεχομένης αὐτὸν γέννης προδήλως τὴν φλόγα
προθεωμένος καταπτρίζετο καὶ τοῦ ἀκοιμήτου σκώληκος τὰ δῆ-
γματα, σύντονόν τε καὶ γεγωνότερον ἐκβοῶν ἐνδεδεχέστατα τῆς
γέννης ταῦτα τὰ προαύλια καὶ προοίμια. ταύταις οὖν καὶ τοσαύ-
ταις εὐπαθείαις ἐπαναπαυσάμενος, ὑφ' ὧν δὴ καὶ Διοκλητιανόν⁵
τε καὶ Μαξιμιανὸν συντελεσθέντας ἀκούομεν, οὕτω κακῶς καὶ
ἀθλίως ἀπολλύμενος καταστρέφει τὸν αἰσχιστόν τε καὶ κάκιστον
βίον ὁ ἄσπονδος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ πάντων ἐχθρὸς
καὶ πολέμιος δυσμενέστατος.”

stuans, Geennae flammis, quae se post vitam excepturae erant, oculis
usurpabat, ac pervigillis illius vermis morsus quodammodo sentiebat, in
horrendos assidue clamores ac vehementes erumpens, quae erant Geennae
quaedam initia. tot igitur tantisque deliciis acquiescens, quibus Diocle-
tianum et Maximianum olim immortuos accepimus, atque hoc modo male
periens malus ille turpissimae sceleratissimaeque vitae finem consecutus
est, homo Christi sanctorumque eius omnium inimicus atque hostis in-
fensissimus.”

INDEX GRAMMATICUS.

- ἄγαν**] ὀλιγοστοὶ μάλα πλείστοις
 ἄγαν 71, 5. πλείστα ἄγαν βρα-
 χεῖα πάντων 85, 15.
**μέχρις αἵματος ἀνέλθεθαι τὸν κίν-
 δυνον** 67, 16.
ἀμφίον 9, 7.
ἀνευφημῆν βασιλέα 4, 21. 32, 8.
τὴν ἀξίαν μάγιστρος 29, 6. **κα-
 τήκειος** 6, 14. 10, 9. 67, 11. **τὴν
 ἀξίαν ἦν κενδιδάτον κελήθειον**
ἔθος 9, 1. **τὴν ἀξίαν ἦν δὴ
 κραισάτωρα καλοῦσι** 14, 23. **ἀξία
 ἦν καλοῦσι κόμητα** 36, 6. **λογο-
 θέτην τοῦ δρόμον τὴν ἀξίαν
 καλοῦσι** 83, 12.
ἀπυροφωμένον ἐπὶ θανάτῳ 81, 18.
ἀπιδιάσας 46, 22.
ἀπογῶναι τὸν πόρον 60, 24. 61, 12.
τῆς σατηρίας 65, 5.
**ἀποτεμῆν Ἀρτέμιον ἰ. q. Ἀρτεμιῶν
 τὴν κεφαλὴν ἐπιμαῖν** 63, 16.
ἀρχοντία 50, 15.
ἀσημῶντις 55, 19.
ἀσπάζεται τῷ βασιλεῖ 18, 8. **τὰ
 ἱερά** 35, 14.
αὐτοκράτωρ τῆς βασιλείας 83, 13.
ἀφνίδιος 39, 17.
τὸ ἀγρυπῆδες τοῦ λαοῦ 35, 7.
βασιλεύειν ἰ. q. βασιλέα ποιῆν
 65, 8.
genitivus] τῶν δορυφόρων ἐκίον-
 τες ἠέλιγοτο 9, 13. τῶν πολε-
 τῶν αἰσθόμενοι διεκάλουν 14, 4.
τὴν πόλιν Χερσῶνος 52, 14. **τῆ
 πόλει Νικαίας τῆς κατὰ Βιθυν-
 νίαν** 57, 16. **τὰς νήσους τῆς τε
 Θήρας καὶ Θηρασίας καλονμέ-
 νας** 64, 3.
γλυφαῖος κίων 66, 14.
δαπανήματα 49, 21. 56, 12. 60, 21.
 85, 8.
δημόται χρωμάτων 4, 14. 20, 16, 22.
ἐκ τῶν χρωμάτων 78, 6.
Nicerh. Const.
- διακειμένη ἐν γειτόνων** 9, 8. **ἐπί-
 νειον πρὸς τῇ Ἀσιάτιδι γῆ δια-
 κειμένη** 68, 9. **ἐν συμφοραῖς τὰ
 Ῥωμαίων διέκειτο** 69, 1.
διεκπεύσαντος χρόνον 8, 7. **ἡμέ-
 ραις τιεὶς διεκπευούσαις** 76, 9.
διωθῆσθαι τῆς βασιλείας 33, 8.
ἐκ τῶν βασιλείων 32, 16. **διω-
 θῆναι καὶ ἀνηλατῆναι** 80, 13.
δοχή 15, 7. 59, 7.
ἐγκλιστός 42, 15. 48, 14.
ἐγκυρίξει Βῶνον τὰς διοικήσεις
 17, 18. **ἐγκυριωμένοι τὸ τῆς
 ἀρχῆς** 3, 13.
εἰς ἰ. q. ἐν 20, 19. 67, 22. **εἰς
 ἀσὺν ἀπέδειξεν ἀντὶ τὴν δο-
 ράν** 13, 12. **εἰς ἀρχοντας προ-
 βαλλόμενος** 48, 17. **εἰς βασιλέα
 ἀναγορεύουσιν** 55, 18. **εὐφή-
 μουν** 52, 8. **στέφει** 48, 23. 64, 2.
εἰς γαμετὴν κατηγγόησεν 10, 10.
εἰς γυναῖκα διδάσιν 18, 19.
 47, 13. **ἐξέδοτο** 46, 8. **κατηγ-
 γόησεν** 66, 5. **ἔταρον εἰς βασι-
 λέα μὴ δεχεσθαι** 67, 5. **ἄγεται
 εἰς υἱὸν γαμετῆν Κλήσην** 86, 16.
ἐπιστρατεύματα 6, 2. 28, 4. 62, 7.
ἐμπειρος τὴν τοξικὴν 21, 22. **τὰ
 πολέμα** 36, 19. **τῶν πολεμίων**
 44, 18. **εἰς οἰκοδομήν** 85, 7.
ἐμπολαῖος συνεισφορά 28, 12.
ἐν τῇ πόλει εἰσαλθεῖν 29, 1. **ἐξέγ-
 χεσθαι** 57, 16. **ἐν τούτῳ ἔλθειν**
 32, 7. **ἐν Ῥώμῃ ἐξέπεμφεν** 48,
 12. **ἐν τῷ βυθῷ ἀπέρριπτε**
 48, 19.
ἔνεκεν] **πρὸς τῶν κοινῶν ἔνεκεν**
 6, 6. **περοβρισμένος τῆς καθαι-
 ρέσεως ἔνεκεν** (ἰ. e. διὰ τῆς
 καθαιρέσεως) 4, 13. **τῶν ἐπι-
 θέτων ἔνεκεν τῶν δύο θελημά-
 των** 85, 21.
ἐπισπικίτε τοὺς οἰοῦντας 54, 17.

- ἐπὶ τριάκοντα ἔτεσιν 37, 19. ἐπὶ τρισὶν ἡμέραις 47, 16. ἐπὶ μηνὶ 57, 21. ἐπὶ σημείοις δύο 72, 20 et 75, 17. ἐπὶ ὄρας βραχείας 48, 4. ἐπὶ τριετῇ χρόνῳ 56, 9. ἐπέκει ἐπὶ τῇ πόλει 47, 5. δύο ἐπὶ τοῦ σωτήρος θελήματα 35, 22 et 40, 23. ἐπὶ λέβητος ἐφούσιν 59, 16. τοὺς τὴν κερταίαν ἐκ' αὐτοῦς κεκτημένους 77, 15.
- ἐπιβῆναι θαλάσῃ 28, 23. νηὶ 47, 3. ναυσίῳ 49, 7. διήρσειν 60, 9.
- ἐπιφύεται λιμὸς τῇ πολιτείᾳ 13, 18. σεισμὸς χόροις 66, 7. καθ' οὗς τόπος τὸ φθοροποιὸν ἐπεφύετο πάθος 70, 11. ἔθνος ἐπιφύεν 73, 2. ἑλληνισμοῦ δευτέρον Χριστιανοῖς ἐπιφύεντος 80, 14.
- εὐγνωμονομένη ζωὴ 11, 9.
- Φαρρῆσας εἰς τοῦτους 41, 18. Φραῦσις 71, 16.
- Θυμεικὴ σκευὴ 15, 6. θυμεικὰ ὄργανα 16, 5.
- ἰδὼν πρὸς τὴν ὕβριν τῆς ἐκκλησίας 73, 21. πρὸς πρᾶξιν ἀθεσμον 16, 13.
- ἰερομύστης 12, 22.
- καρπήματα 85, 13.
- κατὰ τὴν πόλιν ἦει 10, 21.
- καταπειθήσας 57, 2.
- κατατρέχειν τὰ χωρία 74, 18 et 77, 18. τῆς πολιτείας 58, 15.
- κατάστημα ἀνυχμῶδες 85, 1. χεμῆριον 75, 9.
- διὰ κρησῦτου ὕλης εἰκονογραφία 86, 2.
- κλώνοις 29, 18.
- κουροκαλάτης 7, 22.
- λογοθέτης 42, 17. γενικὸς 56, 21. τοῦ δρόμου 83, 11.
- λόγον ἤτησεν ὡς μήτι κακὸν πάθη 58, 7. λόγοι πίστεως 24, 7. λόγος σωτηρίας 62, 3. τὸν τῆς εἰρήνης ἔγγραφον λόγον 42, 2.
- λυμαινεσθαι τῇ χάριτι 27, 4. τῆν ἀρχὴν 42, 8.
- μόδιοι 85, 14.
- πατοφυλακεῖν 60, 6.
- ἄγε 8, 17. 12, 11. 16, 12. 74, 17.
- δέξασθαι 39, 22.
- ὀπίπτης λαός 49, 10. 53, 15. 77, 17.
- ὄμιλος 54, 16. στρατός 39, 14. 44, 23. 53, 8.
- πάπας 7, 14.
- τὰ παρὰ σοὶ λεγόμενα 17, 3. πολέμῳ παρ' αὐτοῖς ληφθεῖσα 44, 16.
- παρὰ βασιλεῖ τὴν ἀρχὴν ἔχει 24, 12. φόρους ἤτουν παρὰ βασιλεῖ δέξασθαι 74, 17. κουβινουλάριος παρὰ Ῥωμαίων τὴν ἀξίαν 28, 7.
- παρὰδιδόναι αἰκίαις 80, 7. βυθῶν 62, 11 et 65, 6. τῇ γῇ 82, 22. θανάτοις 81, 21. περὶ 44, 13. ταφῇ 8, 6.
- παρὰπέμπειν ἀναθέματι 41, 2. ὑπεροφίαις 62, 2 et 81, 23. ἐξόριστον 33, 19 et 81, 23.
- παρρησία 22, 7. 50, 1.
- πειρᾶσθαι, ἐπιβουλεύσειν 83, 10. ἐκικρατήσιν 62, 12.
- περικτυπηθέντες 82, 13.
- περιούσιος λαός 41, 17. 42, 5.
- πληρώσαντες ἀνδρῶν Ἡράκλειον 4, 5.
- ποδαλικὴ νόσος 39, 21.
- ποιεῖν γαμβρὸν, φίλον i. e. agere 7, 10.
- πράσιον χροῶμα 4, 19. 16, 22.
- προκατοχυρώσας 57, 15.
- πρὸς τοῖς χωρίοις ἐπέξῃει 26, 11. ἐπέκει πρὸς τῇ μεσογείᾳ 49, 16.
- πρὸς τοῖς ἑσπερίοις τοποῖς ἀπέστειλε 53, 20. πρὸς τῇ τῆσφ ἀποστέλλει 56, 18. στρατεύματα πρὸς τοῖς Θερμοφίαι διαγαγῶν χωρίοις 41, 11 et 49, 1. πρὸς τοῖς πελάζουσι γενόμενοι 37, 10 et 57, 1. πρὸς τὰ ἦθη γενόμενοι 87, 18 et 57, 9. πρὸς τῶ στενῶ καταλαμβαίνουσι 59, 20. πρὸς τὸ Ἐβδομον καταλαβόντες 15, 23.
- προσιζηκότα 84, 14.
- προσκυνεῖ τῷ βασιλεῖ 18, 4. ἱεραῖς εἰκόσιν 81, 10 et 82, 1. ἀνογέντα προσκυνούσιν 25, 15. προσκυνούτων τὰς ἱεραῖς εἰκόνας 82, 4.
- πρωτοπολίτης 50, 22.
- πυρεῖα 19, 1.
- σηνώσαι 40, 10. τὸν Ἰστρον 39, 12. σκηνοῦσθαι 82, 8.
- στρατεῖαι τῶν ἀξιωματῶν 80, 19.
- στρατεύειν i. q. στρατολογεῖν 41, 16.
- συμπούσας ἀντὶ 18, 10. τοὺς φίλους 55, 4.
- συναποκτεθῆσθαι 75, 21.
- ταχυκλόμα 56, 16.
- τενωσάσθαι i. q. ἐκ τοῦ βακτίσματος δέξασθαι 14, 15. cf. 34, 7.
- ἐπὶ τελέμασιν 28, 10. 37, 14. 40, 15.

- τεράστιον 64, 20. τεράστια και
 δειψματα 70, 15. θάλαμα φοβε-
 ρόν και τεράστιον ξόνον 73, 10.
 τίκει Ἡράκλειος 16, 16.
 νιοθετῆσαι 6, 20.
 ὑποφθίρειν 45, 17. 58, 2.
 ὑποφρονῆριον ἐποίησεν 43, 1.
 φιλοτιμησασθαι μνηθῆσαι δώροις
 14, 16. φιλοτιμηθῆναι χρήμασι
 τοῖς στρατιώταις 36, 8.
 φρονεῖν κατὰ Χριστιανῶν 30, 19.
 φατίζεσθαι τῷ θεῷ λουτρῷ
 30, 5.
 διὰ χρόνων 44, 12.
- χράματα ἀντίθετα 4, 14.
 ψηφίδες χροσται 86, 2.
 οἱ ὡς πολιται 46, 1.
 ὡς i. q. εἰς 8, 11. 19, 7. συνθέ-
 μνοι ὡς τὸν προφθάσαντα ἐπι-
 λήψασθαι 4, 3. 67, 16. παραγ-
 γειλας ὡς ἀνακοινῶσθαι 28, 8.
 εἰς ἀναιρήσειν παραδίδωσιν 78, 6.
 ἐδήλον ὡς κλησιάζειν 18, 6.
 προσαγγίλλει ὡς παρατίθεσθαι
 32, 12. διελέγει ὡς ἀκηκοέναι
 33, 22. οἰόμενοι ὡς δουλαθη-
 σόμενοι 78, 19. δεικνύειν ὡς
 ἐπιβουλεύσαντα 34, 11.

INDEX HISTORICUS.

- Abydas 64, 13. 76, 19. Abydi an-
 gustiae 59, 21.
 accubitorum undeviginti tribunal
 64, 1.
 Adramyttium 57, 9.
 Aegyptiorum erga imperatorem ob-
 sequium 61, 3.
 Aegypto amissa annona gravis 13,
 19. Aegyptus redditur a Sar-
 baro 24, 14.
 aerarii privati comes 26, 18.
 Aethribus Arabiae felicitis regio
 25, 1.
 Agallianus 65, 4.
 Alexandria a Persis capitur 10, 16.
 Amastris 48, 14. 51, 11.
 ambonem conscendere 35, 3.
 Ambrus Saracenorum princeps 28, 16.
 Ameras Saracenus 65, 10.
 Amorica 68, 10.
 SS. Anargyri 54, 5.
 Anastasia Iustiniani (II) mater 54, 2.
 Anastasius imperator, olim Arte-
 mius 55, 18. 20. monachus 58, 8.
 occiditur 63, 15.
 Anastasius oeconomus ad Chosroem
 legatus 13, 3. fustuario occidi-
 tur 23, 12.
 Anastasius patriarcha Cpolitannus
 65, 21. 73, 20.
 Anchialus 49, 1. 77, 23. 82, 12.
 ancilla viva comburitur 8, 15.
 annona vilis 85, 13.
 Anthimus Constantini (Copronymi) f.
 85, 20.
- Anthrax, Nicetas, muris praefectus
 62, 23.
 Antiochiam diripiunt Saraceni 26, 10.
 Antiochus magister memoriae 83, 10.
 Antonianus magister obsides Avaris
 datos redimit 27, 13.
 Apsimarus, qui et Tiberius, impe-
 rator 45, 8. occiditur 47, 23.
 aquaeductus Valentiniani 85, 4.
 Arabum interitus praedicatur 73, 1.
 Arcadii statua 66, 12.
 Armenii in Thraciam translati 74, 13.
 Armeniorum exercitus 63, 12.
 Artabazus Leonis (Isaurici) gener
 imperium affectat 66, 20. ima-
 gines restituit 68, 5.
 Artanas fl. 77, 11.
 Artemius i. q. Anastasius imp.
 Asmetus, Stephanus, patricius
 50, 13.
 Asparuch Curati f. Bulgarus 38, 23.
 Atalaricus, qui et Ioannes, Hera-
 clii (I) ex pellice f. Avaris obses
 datur 20, 5. redimitur 27, 14.
 naribus manibusque abscisis de-
 portatur 29, 6.
 Athanasius patricius ad Avaros le-
 gatus 14, 22.
 Augustina Heraclii (I) f. Augusta
 31, 2.
 aurea porta 59, 7.
 S. Auxentii collis 81, 7.
 Avari 14, 19. Heraclio (I) insidias
 struunt 15, 10. Romanorum du-
 centa et septuaginta milia abdu-

- cunt 16, 7. Cpolim obsident 20, 9. aquae ductam Valentiniani evertunt 85, 6. pacem petunt 37, 23.
- Baianus 39, 10. Toci frater 79, 19. baptisterium 43, 1.
- Barabacurius Iustiniani dux 47, 6. 54, 7.
- Bardanes Armenius exsul 50, 17. ad Chazaros profugus 52, 17. imperator et mutato nomine Philippicus Eliam Iustiniano immittit 53, 12. synodi sextae decreta improbat 54, 9. insidiis opprimitur 55, 6.
- Barnysus fl. 16, 2. 21, 5. 30, 1.
- Basianus Curati f. Bulgarus 38, 19.
- Basilius Onomaguli f. imperator et Tiberius 61, 13.
- Βεργιώνων ἐμβολή* 82, 8.
- Berylia Sarmatis vicina 39, 7.
- Bithynia 60, 24.
- Blachernarum munimenta 20, 19. 45, 16. 48, 16. porta 58, 3. templum dei matris 21, 12. 25, 17.
- Bonosus cum Phoca occiditur 5, 14.
- Bonus patricius 17, 18.
- Bosporus Scythicus 46, 18. Thracicus 54, 17. 60, 11.
- bovis forum 5, 13. 81, 15.
- Bulgaria magna 38, 7.
- Bulgari unde orti 38, 4. tributum poscunt 40, 15. 74, 16. Sisinium produunt 63, 13.
- Buraphus, Georgius, patricius 55, 7.
- Caboes Persarum post Siroem rex 23, 15.
- Caesarea 6, 4.
- Caesarii basilica 4, 20.
- καλλίνικοι* 54, 7.
- Callinicus patriarcha Cpolitanus 43, 22. 48, 11.
- Callistrati monasterium 43, 5.
- Καλοῦ ἀγροῦ* portus 61, 1.
- Campaganus Bulgarus 79, 20.
- Carthago a Saracenis expugnata 44, 15.
- chaganus Avarorum 12, 10. 27, 11. Chazarorum 46, 5. 48, 5. eius filia Constantino nubit 66, 5.
- Chaleb Saracenus 36, 20.
- Chalcedon a Persis obsidetur 10, 21. 19, 19. a Valentino occupatur 34, 2. palatium ibi Constantini Heraclii (I) f. 32, 20.
- Chazari e Berylia profecti 39, 6.
- Chazaria 48, 21.
- Cherson 44, 7. 47, 4. 50, 15.
- Chosroes 13, 9. 17, 8. 22, 12. eius literae interceptae 19, 12. simulacrum 19, 2.
- Christi voluntates et actiones duae 35, 22.
- Christiani omnes ad S. Sophiae convocantur 43, 20.
- Christophorus Constantini (Coprnyimi) f. Caesar 86, 12.
- Chrysopolis 8, 6. 50, 3. 57, 20. 68, 8. 69, 15.
- Cibyrrhaeotae 45, 9. 72, 5.
- comes excubitorum 36, 7.
- Constantinopolis obsidetur ab Avaris 20, 9. a Saracenis 36, 18. 58, 17. terrae motu concutitur 66, 7.
- Constantinus Heraclii f. v. Heraclius.
- Constantinus Heraclii (IV) Constantini f. Bulgaris tributum pendit 40, 15. synodum adversus Monothelotas convocat 40, 21.
- Constantinus Leonis f. (Coprnymus) 62, 5. patri succedit 66, 20.
- Constantinus patriarcha Cpolitanus 74, 3. 83, 20. 84, 6. 95, 4.
- Constantinus Strategii frater 83, 7.
- Copen fl. 38, 6.
- corona in fuga 15, 20. in sepulchro 33, 15.
- Cosmas quaestor ad Avaros legatus 14, 22.
- Cosmas rebellis 65, 3.
- Cotragus Curati f. 38, 17.
- Cotragorum gens 38, 7.
- Crispus Phocae gener sacero infensus 4, 10. regno spreto Cappadociae praefectus 6, 2. Heraclio illudit 6, 7. tondetur 7, 11. in monasterio moritur 7, 20.
- crux a Persis aevta et restituta 25, 8. cruces prodigosae 70, 16.
- Cubratu Hunnogundorum princeps patricius 27, 16.
- cupressina materies 56, 16.
- Curatus Bulgarorum et Cotragorum princeps 38, 9.
- Curiciotae 45, 9.
- europalates 7, 22.
- Cyclades insulae 65, 1.
- Cyngium 48, 5. 63, 16. 83, 19.
- Cyprus insula 62, 10. 72, 6.
- Cyrus Alexandrinus praesul 28, 8. 16. proditiōnis reus 30, 8. sedi suae redditur 33, 18.

- Cyrus patriarcha Cpolitans 48, 13.
 Cyzicus 37, 5. 68, 19.
 Damascenus cognomento Mansur
 74, 10.
 Damatry campus 53, 6. 13.
 Danapris fl. 38, 23.
 Danastris fl. 38, 23.
 Daniel patricius praefectus urbi 56, 3.
 Daphnusia castellum 76, 12.
 David Heraclii (I) f. Caesar 31, 1.
 coronatur et Tiberius appellatur
 36, 10.
 Delmati monasterium 45, 21.
 Domentiolus Phocae frater 5, 14.
 Doros castellum 46, 4.
 Dorylaei campus 67, 2.
 drungarius 45, 10.
 Dunus Chersonita 50, 21.
 elephantum quattuor in Heraclii (I)
 triumpho 26, 1.
 Elias Iustiniano ex praetorianis
 50, 16. 51, 22. 53, 15.
 Eudocia Constantini (Copronymi)
 uxor 86, 11.
 Eudocia Heraclii (I) uxor 8, 8.
 Eudocia Heraclii (I) f. Turco de-
 spendetur 18, 19 et 25, 5. Sa-
 raceno negatur 28, 17.
 Euphratesia provincia 70, 10.
 Eutropius Mariae maritus 16, 15.
 factio prasina 4, 20. 16, 22.
 Flavius Heraclii (I) e Martina f.
 16, 17.
 Flori monasterium 43, 7.
 foederis tabulae e vexillo suspen-
 sae 42, 3.
 forum 10, 12.
 Galata 77, 8.
 Gaudomelete insula 29, 11.
 Gebulus Sclavino militi praefectus
 41, 18.
 Georgius Cyprius 74, 9.
 Georgius patricius 51, 18.
 Georgius quidam in Sicilia occisus
 61, 23.
 Germanicia 70, 10.
 Germanus Cyzici metropolita 54, 13.
 patriarcha Cpolitans 58, 5. 63, 21.
 65, 16. 74, 8.
 Gingiuss vicus 53, 9.
 Gotthica regio 46, 4.
 Gregoria Heraclii (I) f. Nicetae
 patricio despondetur 10, 9.
 Gregoria Nicetae f. Constantino
 nubit 24, 20.
 Gregorius Heraclii (I) patruus, Ni-
 cetae pater 4, 6.
 Gregorius monachus Cappadox 43, 6.
 Hebdomum 15, 23. 36, 22.
 Hebraei 35, 9.
 Heraclea 15, 5. 51, 12. 63, 7.
 Heraclius Apsimari frater 47, 21.
 Heraclius Gregorii frater, Hera-
 clii (I) pater 4, 1.
 Heraclius (I) imperator 5, 23. ad
 Chosroem legatos mittit 13, 1.
 in Africam redire cupit 13, 23.
 Avarorum insidias aegre evitat
 15, 1. Martinam sororis suae
 filiam in matrimonium ducit 16, 13.
 ecclesiarum opes in barbarorum
 tributa impendit 17, 5. in Per-
 side filios duos filias totidem amit-
 tit 25, 7. mari se non committit
 23, 22. aqua intercutere correptus
 moritur 31, 4. sepulcrum suum
 triduo apertum sinit 31, 16.
 Heraclius (II) Constantinus, Hera-
 clii (I) ex Eudocia f. 6, 13. co-
 ronatus 10, 4. Gregoriam coniux
 24, 19. consul 26, 7. imperat
 32, 4. moritur 33, 9.
 Heraclius (III) Heraclii (I) e Mar-
 tina f. 17, 22. Caesar 26, 7.
 coronatus 30, 2. consul 31, 1.
 imperator 33, 13.
 Heraclius (IV) Heraclii (II) f. 34, 5.
 coronatus 34, 21. Constantinus
 vocatur 35, 7. occiditur in Sici-
 lia 36, 14.
 hiatus terrae 72, 20.
 hiems immanis 75, 9.
 Hiera insula 64, 9.
 Hieria imperatorum e regione Cpo-
 lis palatium 28, 22. 84, 1.
 Hormisdas Cabais successor 23, 16.
 Hormisdas f. patri suo succedit
 24, 1. 11.
 Hunnorum origo 38, 4. eorum rex
 Christianus et patricius 14, 12. 16.
 Hunnogunduri ab Avaris deficient
 27, 17.
 Iesidus Saracenus 60, 22.
 ignis Graecus 60, 23.
 ignis templa Persica 19, 1.
 imagines opere tessellato factae era-
 duntur 86, 2.
 Imbrii apud Bulgaros captivi 86, 5.
 Indus coquus 52, 11.
 Ioannes Atalarichus v. Atalarichus.
 Ioannes Barcaenae dux 28, 2.
 Ioannes Boni f. Avarorum obses
 20, 7.
 Ioannes Damascenus 74, 10.

- Ioannes diaconus logotheta 56, 20.
 Ioannes patriarcha 54, 13.
 Ioannes patricius Carthaginem re-
 ciperat 44, 18.
 Ioannes praefectus urbi 51, 19.
 S. Irenes templum eversum 66, 10.
 Irene Leoni Constantini (Copro-
 nyimi) filio nubit 86, 18.
 Isoes patricius 62, 20.
 Ister fl. 39, 1.
 Iustinianus 41, 7 — 53, 18.
 Lazica 17, 20.
 lembi monoxyla 63, 8.
 Leo Constantini (Coprnyimi) f. 72,
 12. coronatur 73, 4.
 Leo patricius imperator 59, 5. 66, 18.
 Leontius patricius Iustinianum solio
 deturbat 42, 22 — 44, 8. detur-
 batur 45, 8. tondetur 45, 19.
 occiditur 48, 1.
 Leontius Phocae quaestor cum ipso
 interficitur 5, 14.
 Leontius praefectus urbi ad Chosroem
 legatur 13, 2. captivus moritur
 23, 11.
 Libani montis praesidium deducit
 Iustinianus 41, 20.
 libello accusatorio os rei percutitur
 7, 9. 84, 10.
 Longi muri 74, 19.
 Longobardi 61, 19.
 Maeotis palus 38, 5.
 Mansur i. q. Ioannes Damascenus.
 Marcellae castellum 75, 3.
 Marcellinus Gangrenorum archiepi-
 scopus 69, 17.
 Maria Constantini (Coprnyimi)
 uxor 73, 8.
 Maria Heraclii (I) soror, Martinae
 mater, Martini, mox Eutropii
 uxor 16, 14. filium suum ab
 Avaris redimit 27, 10.
 Marianus cubicularius 28, 6. 18.
 Marinus Heraclii (I) f. Caesar
 31, 2.
 Marinus Thraciae dux adversus
 Saracenos in Aegypto rem male
 gerit 23, 4.
 Martina Heraclii (I) f. Augusta 31, 3.
 Martina Martini et Mariae f., He-
 raclii (I) avunculi sui uxor 16, 13.
 31, 11. 19. 32, 22. 33, 10.
 Martinus Martinae pater 16, 15.
 Masalman Saracenorum dux 49, 11.
 Mauricius a Phoca interfectus 3, 6.
 Maurus patricius 52, 13. 53, 21.
 Mavias Saracenus 65, 10.
 Maximus monachus 36, 1.
 Melitene 73, 6. 74, 14.
 Mesembria 39, 22. 75, 20. 82, 12.
 Midas 85, 10.
 Midea 55, 2. 75, 20.
 Milium 84, 18.
 Modestus patriarcha Hierosolymi-
 tanus 17, 11. 25, 10.
 Modrine vicus 68, 21.
 monachi a Constantino (Coprnyimo)
 vexantur 80, 8.
 *Monotheletae 40, 18.
 Monotius, Theophanes, magister
 67, 21.
 mula fatidica 72, 22.
 mulieres in praelio occisae 21, 8.
 Musalman 58, 21.
 Myacis, Theodorus, patricius 55,
 9. 21.
 naufragium milia haurit tria et se-
 ptuaginta 51, 10.
 Nazaraeorum cultus 83, 1.
 Necropyla 47, 8.
 Nicaea 57, 16. 65, 11. 69, 20.
 Nice Nicetae patricii f. Theodosio
 nubit 24, 18.
 Nicephorus Artabazi f. 67, 1. 68, 13.
 Nicephorus Constantini (Coprnyimi)
 f. Caesar 86, 13.
 Nicetas Artabazi f. 67, 1. 68, 12.
 69, 14.
 Nicetas Constantini (Coprnyimi) f.
 79, 8. nobilissimus 86, 13.
 Nicetas Gregorii f. Heraclii (I) pa-
 truelis 4, 6. et gener 10, 9. pa-
 tricius 6, 15. 10, 9. Heraclii (II)
 socer 24, 20. filius eius patri-
 cius 24, 17. statua aurata 10, 11.
 Nicetas patriarcha Cpolitanus 84, 3.
 85, 20.
 Nicomedia 69, 16.
 Obsequii provincia 41, 15. 56, 17.
 Obsequiani 53, 5. 55, 7. 57, 4. 18.
 Odessus 40, 7.
 Oglus ad Danubium locus 39, 2.
 Olympius praefectus praetorio ad
 Chosroem legatur 13, 1. fustua-
 rio occiditur 23, 12.
 Onomagulus, Gregorius, 61, 14.
 Organas Hunnogundurorum princeps
 27, 17.
 patriarcha sine concilio generali
 dogmata non conscribit 65, 18.
 Paulina 54, 6.
 Paulus monachus astrologiae dedi-
 tus 43, 5.
 Paulus patriarcha Cpolitanus 36, 11.

- Paulus patricius Siciliae praeficitur 61, 16.
 Pelagii sepulcra 81, 16. 84, 20.
 Pergamus a Saracenis occupatur 59, 11.
 pestis 13, 20. 45, 11. 70, 11 sqq.
 Petzigandius, Ioannes, patricius, 37, 16.
 Phanagora 46, 9.
 Phidaliae sinus 29, 22.
 Philagrius rerum privatarum comes 32, 12. 21. monasterio includitur 33, 19.
 Philippicus imperator v. Bardanes.
 Philippicus Mauricii gener 8, 1.
 Phocas Mauricio interfecto imperium invadit 3, 6. Crispi statum deiicit 4, 12. Heraclii iussu obruncatur 5, 9.
 Photius Phocam victum Heraclio tradit 5, 1.
 pontus Euxinus glacie constrictus 75, 17.
 praetorium 43, 13.
 Principum insula 29, 10.
 Puzantis castellum 70, 4.
 Pyrrhus patriarcha Cpolititanus 30, 5. 32, 13. 34, 8. 20. 35, 8. 13.
 Ravennas pentapolis 38, 21.
 Rhendacius v. Sisinnius.
 Rhodus insula 56, 18.
 Rufus Apsimarum excaecat 55, 11.
 Ryzates Chosrois dux 21, 17.
 Sabinus Bulgarus 78, 15.
 Saitus Chosrois dux Alexandriam capit 10, 15. Calchedonem obsidet 10, 21. Heraclio ut pacem petat persuadet 11, 5. legatos in vincula conuicit 13, 8. cuti detracta occiditur 13, 13.
 Samothracii apud Bulgaros captivi 86, 5.
 Saracenis quotannis librae auri triginta penduntur 27, 2.
 Sarbarus Persa sanctam crucem Hierosolymis avehit et Calchedonem obsidet 17, 10. 13. ab Heraclio literis interceptis inducitur 19, 12. regnum impetrat 24, 3.
 Sardes 68, 16.
 Sarmatae 39, 8.
 Satyri portus 61, 2.
 Sclavini Avaris auxiliantur 20, 17.
 Bulgari serviunt 40, 11. ab Iustiniano in Asiam traducuntur 41, 13. Euxinum traiciunt, Telesio opem ferunt 78, 1.
 Sebastopolis 41, 22.
 Secreta 85, 23.
 Selymbria 15, 9.
 Septae castellum 33, 19.
 Sergius orientis dux a Saracenis cameli pelle inclusus 26, 18.
 Sergius patriarcha Cpolititanus Heraclium coronat 5, 17. fugam molientem retinet 14, 5. Martinae coniugium dissuadet 16, 23. moritur 30, 3.
 Sergius patricius Siciliae praefectus 61, 10.
 in Sicilia facta labra aurea 78, 10.
 Siroes Chosrois f. 22, 12.
 Sisinnius patricius 67, 18.
 Sisinnius Rhendacius patricius 62, 13. 63, 13.
 Solibas Iustiniani comes 47, 7.
 Solyman Saracenus 49, 11. 60, 4.
 Sophian Saracenus 60, 18.
 Sothenius portus 60, 12.
ὁ στυρόν 29, 18. 42, 16.
 Stephanus Cosmae socius 65, 6.
 Stephanus eremita 81, 4.
 Stephanus Iustiniani ad Terbelim legatus 47, 9.
 Stephanus Mariae ex Eutropio f. Avaris obses datus 20, 6. a matre redimitur 27, 11.
 Stephanus Persa, fisci praefectus, Iustiniani matri verbera intentat 42, 11. comburitur 44, 9.
 Strategius Constantini frater 83, 17.
 Struthus, Ioannes, e schola palatina 53, 22.
 Sycae 45, 14.
 Syllaenum 37, 10. 74, 4.
 Symbolum 47, 4.
 Syri in Thraciam translati 74, 13.
 Syria terrae motu concussa 72, 13.
 Tanais fl. 38, 18.
 Telesius Hunnorum princeps 77, 16.
 Tenedii apud Bulgaros captivi 86, 5.
 Terbelis Bulgarus Caesar 47, 10. 48, 6. 53, 3.
 terra e mari exorta 64, 5 sqq.
 Theoclistus 63, 4.
 Theodora Chazara Iustiniani uxor 46, 8.
 Theodorus aerarii privati comes orienti praeficitur 26, 17.
 Theodorus Heraclii frater, curopalates 7, 21. in custodiam datur 26, 12.
 Theodorus magister, Theodori f., a patre suo naribus et manibus abscisis deportatur 29, 6.

- Theodosius vectigalium exactor imperare cogitur 37, 10. imperio se abdicat 59, 1.
- Theodosius Ephesi episcopus 74, 2.
- Theodosius Heraclii e Martina f. Nicen Nicetae f. ducit 24, 18.
- Theodotus monachus logotheta 42, 15. 44, 10.
- Theophylactus dux et patricius 83, 12.
- Thera et Therasia Cretici maris insulae 64, 4.
- Thessalonica 55, 22. 58, 9. 62, 11. 63, 8.
- Thessalonicensi archiepiscopo caput praeciditur 63, 15.
- Thracia cum Asia glaciei cumulis coniuncta 76, 17.
- Tiberius v. Apsimarum, Basilius, David.
- Tiberius Instiniani e Theodora Chazara f. 53, 22.
- Toctus Baiani frater Bulgarum 79, 16.
- Tomis 47, 2.
- tribunal undeviginti accubituum 64, 1.
- Turcarum princeps Heraclium adorat 18, 4.
- Tyana a Saracenis obsessa 49, 17.
- Umarus Bulgarorum princeps 79, 15.
- urbis natalis 55, 3.
- Valentiniani aquaeductus a Constantino (Copronymo) restauratus 85, 4.
- Valentinus Philagrii armiger, comes excubitorum 33, 4. 36, 3.
- Varna prope Odessum 40, 7. 79, 20.
- Viserus patricius 67, 11.
- Xerenses 77, 14.
- in Xerolopho statua Arcadii 66, 13.
- Xylinites, Nicetas, magister 62, 19.
- Zoilus Chersonita 50, 22. 51, 21. 52, 4.

LIPSIÆ,

EX OFFICINA B. G. TRUBNERI.